

42

R
29

OPERV M
DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOPI

Pars altera.

LIBROS
DEL DR.
L. MARCO

MADRITI,
Ex Typographia Regia.

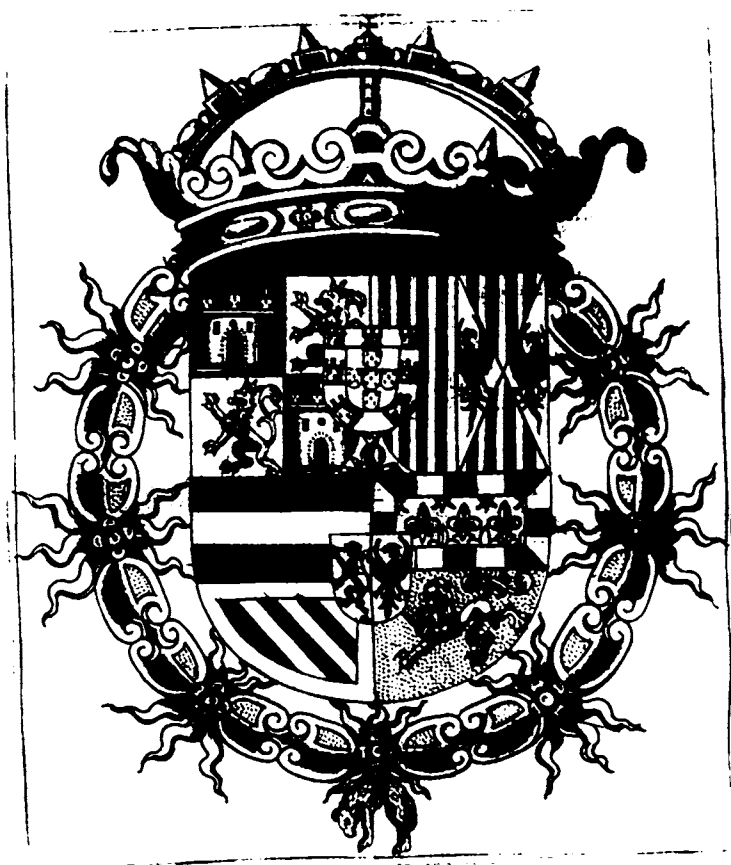
CIO IO XCIX.

O P E R V M

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOPI

Pars altera.

LIBROS
DEL DR.
EN MARCO

MADRITI,

Ex Typographia Regia.

CIO IO XCIX.

DIVI ISIDORI

Theologica.

Sententiarum libri III.	pag.	I
Mysticorum expositiones sacramentorum.		112
Allegoriæ ex veteri & nouo Testamento.		223
Contra Iudæos libri II.		256
Procemiorum lib.		310
De Ecclesiasticis officijs libri II.		324
Synonymorum libri II.		367
Epistolæ aliquot.		391
Regula Monachorum.		402
De conflictu vitiorum & virtutum.		413
Expositio in Canticum Salomonis.		423

LIBROS
DEL D. D. B.
L. MARCO

§ 2

DIVI

VI ISIDORI
ISPAL. EPISCOPI
SENTENTIARVM
LIBRITRES.

PER GARCIAM DE LOAISA
*Sacrae Theologiae Doctorem, Archidiaconum de Guadal.
Eccles. Tolet. Canonicum,
Emendati, et notis illustrati.*

PHILIPPO HISPANIARVM
PRINCIPI.

Garcia de Loaisa. S. P. D.

CIENTIAM morum, quam ^{ἡθικὴν} Græci ap-
pellant, à iuuenilis ætatis ardore, & inconstantia
alienam esse sapientes Physici docent. Verùm in
viris principibus alia est conditio:ijs enim virtus
ante diem contingit, præsertim Christiana fide,
& religione imbutis, qua appetitiones rebellan-
tes in adolescentiæ flore molliuntur, & humani
mores diuinis institutis in officio retinentur. Nouerat id aptius is, qui
adolescenti scripsit, iuuenilia desideria fuge, sectare verò iustitiam, fi-
dem, charitatem, & pacem, cum ijs, qui inuocant Dominum de corde
puro. Vnde, iucundissime Princeps, hos libros sententiarum à D. Isi-
doro, sanguine Gottho Regio orto, Episcopo Hispalensi conscriptos
tibi in hac ætate dicandos censui, quos adhibitis M. SS. CC. emen-
dauit, & notis obscuris locis aliquam lucem, & nouis erratis vetusta-
tem dedi. In illis vniuersum officium Christianum leges, quo ani-
mum ad omne virtutis genus informabis; vt adolescentiam honestè,
& splendidè possis agere, à libidinibus arcere, & in labore, & animi
patientialitterarumque meditatione sedulò exercere: vt in prouida
senectâ in amore rerum diuinarum summa cum auctoritate, & ex-
pectatione conquiescas. Duæ cum sint viæ, quibus ad sapientiæ
regiam

regiam tendimus, vox, & lectio: in vtraque te laborare cupio. Cum enim sis ad humani imperij fastigium vocatus, principatu adeptus, debes orbem tibi subditum difficili disciplina regendi, ad tranquillam viuendi rationem, seu in portum tutissimum dirigere; quod præsidio diuino fretus consequeris, si ad præceptoris vocem, & librorum lectionem (quod potissimum est) vsum rerum addideris, quem à sapientissimo, potentissimoque patre tuo, veluti à regendi peritissimo artifice cognosces; cui melius, quàm Portio conuenit illa nobilis M. Ciceronis exclamatio. O te foelicem, à quo rem improbam petere nemo audet; simulque addisces fortunæ amplitudine, hoc vno animum mutari, vt prodesse populis tantum possis, quantum optimo imperio velis. Vale.

LIBROS
DEL DR.
L. MARO

INDEX CAPITVM

LIBRI PRIMII

SENTENTIARVM.

<i>Quod Deus summus & incommutabilis sit. Cap. 1.</i>		<i>De sensibus carnis.</i>	13
<i>Quod immensus et omnipotens sit Deus.</i>	2	<i>De Christo.</i>	14
<i>Quod inuisibilis sit Deus.</i>	3	<i>De Sancto Spiritu.</i>	15
<i>Quod ex creatura pulchritudine agnoscatur creator.</i>	4	<i>De Ecclesia et haresibus.</i>	16
<i>Quod ex usu nostro quadam species ad Deum referantur.</i>	5	<i>De gentilibus.</i>	17
<i>Quod Deo nulla temporum successio ascribatur.</i>	6	<i>De Lege.</i>	18
<i>De temporibus.</i>	7	<i>De septem regulis.</i>	19
<i>De mundo.</i>	8	<i>De differentia Testamentorum.</i>	20
<i>Vnde malum.</i>	9	<i>De symbolo et oratione.</i>	21
<i>De Angelis.</i>	10	<i>De Baptismo et Communione. Cap.</i>	22
<i>De homine.</i>	11	<i>De martyrio.</i>	23
<i>De anima caterisque sensibus.</i>	12	<i>De sanctorum miraculis.</i>	24
		<i>De Antichristo et eius signis.</i>	25
		<i>De resurrectione.</i>	26
		<i>De iudicio.</i>	27
		<i>De gehenna.</i>	28
		<i>De pœnis impiorum.</i>	29
		<i>De gloria sanctorum.</i>	30

INDEX CAPITVM

Libri Secundi.

D <i>E sapientia.</i>	<i>Cap. 1</i>	<i>De remissa conuersione.</i>	10
<i>De fide.</i>	2	<i>De exemplis Sanctorum.</i>	11
<i>De charitate.</i>	3	<i>De compunctione cordis.</i>	12
<i>De spe.</i>	4	<i>De confessione peccatorum, et pœnitentia.</i>	13
<i>De gratia.</i>	5	<i>De desperatione peccantium.</i>	14
<i>De predestinatione.</i>	6	<i>De his, qui à Deo deseruntur.</i>	15
<i>De conuersis.</i>	7	<i>De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur.</i>	16
<i>De primordijs Conuersorum,</i>	8		
<i>De conflictu conuersorum.</i>	9		
			De

De peccato.	Cap. 17	De vitijs.	Cap. 32
De leuioribus peccatis.	18	Quod ex vitijs, vitia, et ex virtutibus virtutes oriuntur.	33
De grauioribus peccatis.	19	De male vsis virtutibus.	34
De manifestis, occultisq; peccatis.	20	De simulatis virtutibus.	35
De peccati amore.	21	De appetitu virtutum.	36
De peccandi necessitate.	22	De pugna virtutum aduersus vitia.	37
De peccandi consuetudine.	23	De superbia.	38
De peccati recordatione.	24	De fornicatione.	39
De cogitatione.	25	De continentia.	40
De conscientia.	26	De cupiditate.	41
De intentione mentis.	27	De gula.	42
De sensibus carnis.	28	De ebrietate.	43
De sermone.	29	De abstinentia.	44
De mendacio.	30		
De iuramento.	31		

INDEX CAPITVM

Libri Tertij.

D E flagellis Dei.	Cap. 1	separant.	Cap. 17
De gemina percussione Dei.	2	De preceptis altioribus monachorum.	18
De infirmitate carnis.	3	De humilitate monachi, vel opere.	19
De tolerantiã diuinã correctionis.	4	De tempore monachorum.	20
De tentationibus Diaboli.	5	De monachis, qui curis seculi occupantur.	21
De tentamentis somniorum.	6	De his, qui à Deo mundi amore prepediuntur.	22
De oratione.	7	De iactantia.	23
De lectione.	8	De hypocrisi.	24
De assiduitate legendi.	9	De inuidia.	25
De doctrina sine gratia.	10	De simulatione.	26
De superbis lectoribus.	11	De odio.	27
De carnalibus lectoribus, et hereticis.	12	De dilectione.	28
De libris gentilium.	13	De fictis amicitijs.	29
De collatione.	14	De amicitia ex munere orta.	30
De contemplatione, et actione.	15	De malorum concordia.	31
De contemptoribus mundi.	16		
De Sanctis, qui se à consortio seculi			De

<i>De correptione fraterna.</i>	32	<i>delinquant.</i>	46
<i>De prapostitis Ecclesie.</i>	33	<i>De subditis.</i>	47
<i>De indignis prapostitis.</i>	34	<i>De pralatis.</i>	48
<i>De indoctis prapostitis.</i>	35	<i>De iustitia Principum.</i>	49
<i>De doctrina et exemplis prapostitorum.</i>	36	<i>De patientia Principum.</i>	50
<i>De his, qui bene docent, et male vivunt.</i>	37	<i>Quod Principes legibus teneantur.</i>	51
<i>De exemplis pravorum sacerdotum.</i>	38	<i>De iudicibus.</i>	52
<i>De prapostitis carnalibus.</i>	39	<i>De acceptione personarum.</i>	53
<i>De iracundis doctoribus.</i>	40	<i>De muneribus.</i>	54
<i>De superbis doctoribus.</i>	41	<i>De testibus.</i>	55
<i>De humilitate prapostitorum.</i>	42	<i>De causidicis.</i>	56
<i>De doctrina discretionis.</i>	43	<i>De oppressoribus pauperum.</i>	57
<i>De silentio doctorum.</i>	44	<i>De tribulatione iustorum.</i>	58
<i>De prabenda sacerdotali protectione in plebe.</i>	45	<i>De amatoribus mundi.</i>	59
<i>De disciplina sacerdotum in his, qui</i>		<i>De amatoribus misericordia.</i>	60
		<i>De brevitare vite.</i>	61
		<i>De exitu.</i>	62

F I N I S.

I

DIVISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

SENTENTIARVM

LIBER PRIMVS.

Quod Deus summus, & incommutabilis sit. CAP. I.

VMMVM ^a bonum Deus est, quia incōmutabilis est, & corrūpi omnino non potest. ^b Creatura verò bonū, sed non summum est; quia mutabilis est: & dū sit quidē bonum, non tamē esse potest & summū.

^c Quid est Dei immortalitas, nisi eius incōmutabilitas? Nā ^d & Angeli, & animę immortales sunt, sed immutabiles non sunt: Ideoq. solus Deus dicitur immortalis, quia solus incōmutabilis est. Nā ^e anima moritur, dum deferēte Deo, de bono in malum mutatur, sic & Angelus, dū, deferente Deo, est lapsus.

^f Quod materiā habet, vnde existat; mutabile est: quia de informi ad formā transit. Quod verò non habet materiā, immutabile est, sicut Deus vtiq. est. Benē ^g, ac substantialiter sunt ista in Deo, id est, incorruptio, immortalitas, incommutabilitas. Vnde & meritō cūctā pręponitur creaturę.

^h Opus non consiliū apud Deū (credimus) mutari, nec variari eū, quia per varia tempora diuersa pręcipit, sed manens idem incōmutabilis, & æternus, quid cuiq. cōgruum esset tempori, ab ipsa tamen æternitate in eius mansit dispositione consilij.

ⁱ Non vsū nostro aliud Deū putare, aliud pulchritudinē eius, atq. aliud magnitudinē ipsius (debemus) sicut aliud est homo, aliud pulchritudo; quia, desistēte pulchritudine, homo manet. Ac per hoc, qui ita intelligit Deum, corporeum esse credit: dū pulchritudo, & magnitudo Dei ipse Deus sit.

^k Ideo Deus dicitur simplex, siue nō amitēdo quod habet, seu quia nō aliud est ipse, & aliud quod in ipso est. Inordinatē ^l dici, seu conferri vitijs ea, quę ordinata sunt in Deo (patet) vtpotē ^m simplicitas, quę aliquādo dicitur pro stultitia, & nō est. Apud Deū

verò summa simplicitas est. Iuxta hanc regulam, & cætera æstimanda sunt.

^a hinc ortum habuit, vt hic liber de summo bono à quibusdā appellaretur, à prima voce titulum libro imponentibus. more Hebræorum: cū tamen à B. Isidoro inscriptus sit Sententiarū liber, vt auctor est Braulio Casaraugustanus Antistes, cōsentientibus etiam omnibus cc. m. ff. & Gratiano, Luone Carnotensi, alijsq. Decretorum collectoribus. In Concil. etiā Tolet. 8. sic scriptum est: Nostri sæculi Doctor egregius, Ecclesię Catholicę nouissimum decus, præcedentibus ætate postremus, doctrinę cōparatione nō infimus: atq. quod maius est, iā seculorū finitorum doctissimus, cū reuerentia nominādas Isidorus, in libro Sententiarum 2. Quo in loco Petrus Crabbe & Iouerus pro seculorum finitorū, legunt in seculorū fine. Sententia autē Isidori, quæ illic citatur, est li. 2. c. 31. de iuramentis, & habetur apud Grat. 22. q. 4. c. Nō est obseruādū.

^b Fulg. de fid. ad Petr. c. 3. 21. 22. & Aug. de nat. boni in princip.

^c Ex D. Gregorio, quem in his sententijs potissimē sequitur Isidorus, cū propter admirabile in eo sanctissimo viro morum doctrinā (quæ in eius scriptis præter ceteras quā plurimas maximasq. virtutes mirē elucet) tum propter amorē ex mutua familiaritate fratris Leandri & Gregorij conceptum, vt ex lib. 1. epist. Greg. indict. 9. epist. ad Leandriū liquidō, constat. Vnde eius scripta velut augustissima colit, ac veneratur.

^d Greg. itaq. lib. Moral. 25. c. 4. Quid enim, inquit, mutabilitatem, nisi mors quod dā est: & c. Totius sententię explanationem vide apud August. lib. 3. contra Maximianum. c. 12. Omnes m. ff. c. communionem prius em reuocant: Nā Angeli & anime, sed reuocant, vt in editis. Locus est apud Greg. lib. Moral. 25. c. 4.

^e August. lib. de duabus animabus. e. 8. mortē anime inuersionem esse à Deo dicit, & lib. 7. de Trinitate. c. 3. Sicut anima Deo deficiente, & c.

^f Aug. 8. sup. Gen. ad litt. c. 20. 22. Omnis variatio & permutatio rerū à materia ortum habet, eo quod materia habet concretā priuationē: ex priuatione autem nascitur appetitus, & ex appetitu impulsus ad aliā formā, vt Aristoteles docuit lib. 1. Physic. Deus verò alienus est ab omni materia, vt præclarē docet D. Thom. lib. 1. contra gentes c. 16. & 17.

^g August. lib. 5. de Trinitate. c. 1. probat, quod aliqua sint, quæ propriē prædicantur de Deo, vt est illud. Ego sum, qui sum. & quod sit immortalis.

^h Ex Greg. lib. Moral. 16. c. 4. Et hoc est, quod eleganter asserit Aug. li. 1. de Ciuit. Dei. c. 12. Nō ut quiescere agere & agere quiescere, & potest ad opus reuerti, nō nouū, sed sempiternū adhibere consiliū D. Ambros. lib. 2. offic. c. 10. probat Deum frequenter mutare sententiā, reprehendens iuramentū Herodis, & impium sephthæ facinus. Est de hac re longa disputatio in Concil. Tolet. 8.

BROS
D.R.
VIARO

ⁱ D. Greg. li. 18. Moral. c. 28. & Aug. lib. 6. de Trin. c. 6. & lib. 5. c. 8.

^k Ex Eucherio de formul.

^l Est apud Magistrum sententiarum lib. 1. dist. 8. ex Greg. lib. 16. Moral. c. 20.

^m Hieronymus in libello de his, quæ Deo in scripturis attribuantur. Et Isidorus ipse fuse explicat hanc sententiam. lib. 7. Etymol. c. 1. de Deo. Quem locum sumpsit ex Greg. lib. 32. Moral. c. 6. dum interpretatur illud Iob: Commouisti me aduersus eum. ibi enim inquit, an sit in Deo commotio.

ⁿ Gregorius epist. 78. ad Mauritium Augustum, simplicitatis vocabulo, inquit, me fatuum appellat. Et simplex sumitur pro non malo, non versuto. Matth. 10. Estote prudentes, sicut serpentes, & simplices, sicut colubæ. Et Prouer. 10. Benedicta omnis anima simplex. Et qui simpliciter ambulat, in fiducia ambulat.

Quod immensus & omnipotens sit Deus. CAP. II.

Non ideo cælum, & terram implet Deus, ut contineant eum, sed ut ipsa potius contineantur ab eo. ^b Nec particulatim Deus implet omnia, sed cum sit idem vnus, vbiq. tamen est totus. Non ita putandus est esse in omnibus Deus, ut vnaquæque res pro magnitudine portionis suæ capiat eum, id est maxima maius, & minima minus; dum sit potius ipse totus in omnibus, siue omnia in ipso.

Omnipotentis diuinæ maiestas cuncta potestatis suæ immensitate concludit, nec euadendi potestiam eius quisquam aditum inuenire poterit, quia ille omnia circūquaque constringit. Cuncta enim intra diuini iudicij omnipotentiam coarctantur, siue quæ continenda sunt, ut salua sint: siue quæ amputanda sunt, ut pereant. Nullatenus ergo (dicimus) posse effugere Deum quempiam. Qui enim eum non habet placatum, nequam euadere potest iratum.

Immensitas diuinæ magnitudinis ita ^d est, ut intelligamus eum intra omnia, sed non inclusum; extra omnia, sed non exclusum. Et ideo interiorem, ut omnia contineat: ideo exteriorem, ut incircumscripta magnitudinis suæ immensitate omnia concludat. Per id ergo, quod exterior est, ostenditur esse creator; per id verò quod interior, gubernare omnia demonstratur. Ac ne ea, quæ creata sunt, sine Deo essent, Deus intra omnia est. Verum ne extra Deum essent, Deus exterior est ut omnia concludantur ab eo.

^e Cōsummatio alicuius facti dicitur perfectio: Deus autem qui non est factus, quomodo est perfectus? Sed hūc sermonem de

usu nostro sumpsit humana inopia, sicut & reliqua verba: quatenus id quod ineffabile est, vtrunque dici possit: quoniam de Deo nihil dignè humanis sermo dicit.

Dū localis non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis, dum de loco in locum prædicatur ab eis. Nam Deus, qui nec loco mouetur, nec tempore, in seruis tamē suis & tempore, & loco mouetur, quoties ab eisdem localiter prædicatur.

Dum de Deo nec secundum quantitatem, nec secundum qualitatem, nec secundum situm, nec secundum habitum, aut motum aliquid dignè dicatur: inest tamen ei ^h quodammodo latitudo charitatis, qua nos & ab errore colligit, & continet in veritate. Inest ei & longitudo, qua nos longanimitate malos portat, donec emendatos patriæ futuræ restituat. Inest ei & altitudo, per quam omnem sensum suæ scientiæ immensitate exuperat. Inest ei & profundum, quo damnandos inferius iusta æquitate disponens præordinat.

^a Interpretatur locum Iere. 25. Cælum & terram ego impleo, dicit Dominus. Quem locum sic ferè ad verbum explicat auctor Specul. apud Aug. c. 21. & 22. Greg. hom. 8. super Ezech. Et Chrys. in hom. de Sancto, & adorando Spiritu. tom. 3.

^b Phrasis est auctoris Spec. c. 2. & 3. Vide Hilary. 2. de Trinitate.

^c Ex auctore Spec. c. 22.

^d Ex auctore Spec. c. 23. & de essent. diuin. c. 1. & Gregor. 2. Moral. cap. 16.

^e Ex auct. Spec. c. 7.

^f August. super Iohan. tract. 13. eleganter hoc dixit: Omnia, inquit, possunt dici de Deo, & nihil dignè dicitur de Deo: sed nihil latius hac inopia, quæ congruū nomen non inuenit.

^g Ex lib. de cognit. ver. vite apud Aug. c. 29. & de Eff. diuin. cap. 1. Et August. epist. 28. ad Hierony. de origine anime ostendit, quo pacto Deus in suis ambulet sanctis.

^h Locus Pauli ad Ephes. c. 3. in Spec. c. 13. & 14. & in epist. ad Paulinum 112. c. 13. & a Greg. li. Moral. 19. c. 7. sicut ab Isidoro explicatur.

Quod inuisibilis sit Deus. CAP. III.

Dum de Deo loquens Scriptura plerūq. dicit: Ecce Deus; non quasi visibile ostendit, sed vbiq. esse præsentem significat. Per id quod dicit: Ecce Dominus; vel quod magnitudinem diuinitatis eius nullus possit sensus attingere, etiam nec Angelicus: quāuis vsq. ad parilitatem Angelicam humana post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplantum Deum indefessa confurgat: videre

videre tamē eius essentiā plenē non valet, quā nec ipsa perfectio Angelica in totū attingit scire; ^bsecūdum Apostolū, qui ait: Pax Dei, quæ exuperat omnē sensum, vt subaudiatur etiā Angelorū. ^cSola enim Trinitas sibi integrē nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona.

^dIntelligibiliter quodam miro modo Dei essentia sciri potest, dū esse creditur. Opus ^everò ei⁹, quod utiq. & quari ei nō potest, atq. iudicia à nullo penitus sciūtur. Dei secreta iudicia, nō posse sensu penetrari vel Angelico, vel humano (cōstat.) ¹Et idē quia occulta, sed iusta sunt, tantundē venerari ea opus est, & timere, nō discutere aut inquirere, se-

^a Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 4. vbi exponit illud: Ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram.

^b Locus est Pauli ad Philip. 4. Aug. in Enchir. ad Laur. c. 63. Pax Dei, inquit, quæ præcellit omnem intellectū: vt in eo, quod dicit omnē, nec ipse intellectus sanctorum Angelorū esse possit exemptus, sed Dei solius.

^c Videtur respexisse ad incarnationis mysterium, aut etiam ad aliud missionis genus, quo Verbum à Patre & Spiritu Sctō mitti perhibetur, quia ratione Christus tertia dicitur ab eodem Isidoro persona. lib. 1. aduers. Iud. c. 4. Cuius Trinitatis sacramentū & Aggæus Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicēs: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus, qui loquitur, ecce Spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subiecit. Et mox ex Isai. & nunc Dñs meus misit me, & Spiritus eius: ecce duæ personæ: Dñs, & Spiritus eius qui mittit, & tertia persona eiusdem Dñi qui mittitur. Mitti autē Filiū non tantū à Patre, sed etiā ab spiritu Sctō idē cōfirmat hoc li. c. 15. ex eod. Isa. loco Et nūc Dñs misit me, & Spiritus ei⁹. Voluit fortasse Isid. hoc genere locutionis Arianorū, & Nestorianorū hæresim refellere: quorū illi secundā Diuinitatis personam impiē negabant: hi quartā quoq. (vt Maxentius aduersus eodem ait) nefariē addebant.

^d Greg. lib. Moral. 5. c. 20. & lib. Moral. 27. c. 2.

^e Ex Greg. lib. 2. Dialog. c. 15.

^f Gregor. lib. 32. Moral. cap. 5. vnde locus Isidori desumptus. Superna, inquit, sententia, & si non est cognita, nou tamen credatur iniusta, sed eo saltem iustum credatur omne, quod patitur, quo nimirum constat, quod, Deo auctore, patitur.

Quòd ex creatura pulchritudine agnoscatur creator. CAP. III.

SÆPē^a ad incorporē creatoris magnitudinē creaturarū corporea magnitudo cōponitur, vt magna considerentur ex paruis, & ex visibilibus inuisibilia æstimētur, atq. ex pulchritudine factorū effector operum agnoscatur; nō tamē parilitate cōsimili, sed ex quadam subdita, & creata specie boni.

^b Sicut ars in artificem retorquet laudē,

A ita rerū creator per creaturam suā laudatur: & quantò sit excellentior, ex ipsa operis cōditiōe monstratur. Ex pulchritudine circūscriptæ creaturæ pulchritudinem suā, quæ circumscribi nequit, facit Deus intelligi: vt ipsis vestigijs reuertatur homo ad Deū, quibus auertus est; vt, qui per amorē pulchritudinis creaturæ, à creatoris forma se abstulit, rursus per creaturæ decorē ad creatoris reuertatur pulchritudinem. Quibusdā gradibus intelligētīe per creaturam progreditur homo ad intelligēdū Deū creatorē, id est, ab insensibilibus surgēs ad sensibilia; à sensibilibus surgēs ad rationalia; à rationalib⁹ surgēs ad creatorē. Intelligibilia per se collaudāt Deū; ^cirrationabilia, & insensibilia non per se, sed per nos, dū ea considerantes Deū laudamus. Sed idē dicuntur laudare ipsa, quia eadem laudem eorum parturit causa. ^dDixerūt antiqui, q⁹ nihil tā hebes sit, qd nō sensum habeat in Deū. Hinc est illud, q⁹ ex siclice duro scintilla excutit. Et si ignis in saxo, utiq. ibi sentit sensus, vbi se vita non sentit.

^a Ex Gregor. lib. Moral. 26. c. 8.

^b Similis est sententia in August. lib. 2. de libero arbit. c. 7.

^c Ex Aug. psal. 148. Ipsa quidē per se (loquitur de irrationabilib⁹) voce sua, & corde suo nō laudāt Deū, sed ab intelligētib⁹ cōsiderātur, p ipsa laudatur Deus.

^d Antiquos Philosophos vocat, qui de Dei natura variē scripserunt, & senserunt; vt Cicero in libris de natura Deorum docuit, & inter alia, esse Deum animum per omnes mundi partes vndiq. diffusum, & per omnē naturam cōmeantem, à quo cuncta, quæ nascuntur, animalia vitam, & spiritum capiunt; quam sententiam Virgilius mirē expressit.

Principio cælum, ac terras, camposq. liquentes,
Lucentemq. globum Lunæ, Titaniaq. astra
Spiritus intus alit, totamq. infusa per artus
Mens agitat molē, & magno se corpore miscet.
Vide Saluianum lib. 1. de Providentia.

Quòd ex usu nostro quadam species ad Deum referantur. CAP. V.

D Nostro^a usu zelare Deus dicitur, vel dolere. Horum enim motuum apud Deū ^bperturbatio nulla est, apud quē trāquillitas summa est. Nō ita est præcipitāda mētis sentētia, vt credamus posse Deo furoris, vel mutationis accidere perturbationē; sed ipsam æquitatē iustitiæ, qua reos punit, ^biram sacra lectio nominauit: quoniā quod iudicantis æquū est, furor est, & indignatio patietis. Ita ergo intelligere opus est & alias passiones, quas de affectione humana ducit scriptura ad Deū; vt & iuxta se incōmutabilis sit credēdus, & tamen pro causarū effectibus,

vt facilius intelligatur, nostræ locutionis, & A mutabilitatis genere appelletur.

° Tam clementer Deus humanæ cōsultat infirmitati: vt quia eum, sicut est, nō possumus agnoscere: nostræ locutionis more se ipsum nobis insinuet. Vnde & membrorum nostrorum qualitatem habere describitur, & passionum indigna dici de se voluit: quatenus ad sua, per nostra nos traheret, & dum condescendit nobis, consurgemus ei.

Multis modis Deus ad significandum se hominibus de inferioribus rebus species ad se ^d trahit: quem re vera iuxta propriā substantiam inuisibilem esse, & incorporeum constat. Plerumq̄. de corporibus ad Deum sumuntur qualitatum species, quæ tamē in Deo non sunt: quia in propria natura incorporeus est, & in circumscriptus, sed pro efficiētis causarum in ipsos species rerum scribuntur, vt quia omnia videt, dicatur oculus: & propter quod audit omnia, dicatur auris: ^e pro eo autem quod auertitur, ambulat: pro eo quod expectat, stat. Sic & in cæteris horum similibus ab humanis motibus trahitur similitudo ad Deum, sicut est obliuiscēs, & memorans. Hinc est, quod ^f Propheta dicit. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Non quod Deus animam habeat, sed hoc nostro narrat affectu. Et alibi simili figura & ^g vermis, & scarabeus intelligitur. Nec mirum si vilibus significationibus figuretur: qui vsq̄. ad nostrarum passionū seu carnis contumelias descēdissē cognoscitur. ^h Nam & Christus agnūs, non pro natura, sed pro innocentia: & leo, pro fortitudine, non pro natura: & ⁱ serpens, pro morte, & sapientia, non pro natura scribitur. Nam & in Propheta ^k plaustrī portātis scœnum species ducitur ad Deum. Et hæc omnia ideo per figuram Christus, quia nihil est horū ad proprietatem substantiæ eius.

^l Falluntur quidam stultorum, dum legunt, ad imaginem Dei factum esse hominem: arbitantes Deum esse corporeum: dum non caro, quod est, corpus, sed anima, quod est, spiritus Dei imaginē habeat. Nō ergo esse corporis formam in Deo credamus, qui hominem ad imaginem suam fecit: quia mentem, non carnem ad similitudinem suam creauit. Cogita igitur quale corpus habeat veritas, & dum non inuenis, hoc est Deus.

^m Facies Dei in scripturis sacris, non ca-

ro, sed diuina cognitio intelligitur, ea quidem ratione, qua per faciem conspectam quisque cognoscitur. Hoc enim ⁿ in oratione Deo dicitur: Ostende nobis faciem tuam; ac si dicatur: da nobis cognitionem tuam.

° Os Dei, Vnigenitus eius est. Nam sicut pro verbis, quæ per linguam fiunt, sæpe dicimus illa, & illa lingua: ita pro Dei verbo, os ponitur: quia mos est; vt verba ore formantur. Et si volueris genere locutionis illo demonstrare, ^p quo is qui efficit, per id quod efficitur, nominatur, benè os pro verbo ponis: sicut linguā pro verbis, sicut manum pro litteris.

Vestigia Dei sunt, quibus nunc Deus per speculum agnoscitur. Ad perfectum verò omnipotens reperitur, dum in futuro facie ad faciem quibusque electis præsentabitur; vt ipsam speciem contemplantur, cuius nūc vestigia comprehendere conantur: & hoc est, ^q quod per speculum videri Deus dicitur. Sic & cætera.

^a Ex D. Greg. li. 20. Moral. c. 23. & Aug. li. quæst. ad Simplic. q. 2. De nominibus, quæ Deo attribuitur, D. Hieronymus librum scripsit. Est etiam apud August. liber de essentia diuinitatis, qui de spiritualib. formulis apud Eucherium appellatur, a quibus Isidorus hic frequenter sententias accipit.

^b August. lib. 1. cōtra aduersarium legis, & Prophe. c. 20. Ira Dei non habet perturbati animi ardorem. Et psal. 78. Ira & zelus, non sunt perturbationes Dei.

^c Duo cc. m. ff. Iram sacra lectio nominauit, vnus m. f. consentit cum excuso. Iram, & iracundiam promiscuè in diuinis litteris inuenio Deo attribui. De ira, Iob. 9. Deus, cuius iræ nemo resistere potest. Et psal. 2. Loquetur ad eos in ira sua. Paulus. reuelabitur ira Dei. Et: The-saurizas tibi iram in die iræ: & alia. De iracundia, apud Isaiam. c. 1. & 30. Me ad iracundiam prouocastis. Et Ierem. 4. Et Apocalyp. 15. Plenas iracundie Dei.

^e Tam clementer Deus. Ex auctore. Spec. 6. 120.

^d Locum mutilum in excus. ex fide omnium m. f. restitui, & lib. de Speculo apud August. cap. 13. ex quo tota sententia Isidori desumpta est. Multis siquidem modis, inquit, ad significandum te hominibus, de rebus inferioribus ad te species ducis, quem re vera, iuxta propriam naturam, inuisibilem constat esse, & in totum incomprehensibilem & incircumscriptum.

^e Eucherius de spiritualib. formul. dupliciter explicat significationē huius vocis in Deo. Ambulare dicitur Deus, inquit, non de loco ad locum transeundo, quod impium est, ita credere, sed de ambulatio eius est in cordibus sanctorū delectari, sicut scriptū est: & inhabitabo in eis, & inambulabo, & ero illorū Deus. Vel certè ambulare Dei est in sanctis prædicatoribus suis de loco in locū trāsire. Hac Ang. Huius posterioris acceptionis Isidorus meminit supra cap. 2. sententia quinta. Dum localis, inquit, non sit Deus, localiter tamen in suis ambulat sanctis; dum de loco ad

locum

locū p̄dicatur ab eis. *Alièrè verò deambulare Dei interpretatur ab Augustino sermone 3. de verbis Apostoli, super illud: Spiritu ambulate, & desideria carnis, ne perfeceritis. Deambulat, inquit, in nobis p̄sentiā maiestatis, si latitudinem inuenerit charitatis.*

^f *Locus est apud Hieronymum ibidem c. 51. Iurauit Dominus exercituum per animam suam. Iurare Dei, Augustino auctore, promissionis est firmamentum. Sic super illud psalm. 109. Iurauit Dominus, & sermone 17. de Aduentu Domini in carne, & lib. de Ciuit. Dei. 16. cap. 32.*

^g *Vermis dicitur psalm. 21. Ego sum vermis & non homo, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Et Osea 5. Ego, quasi tinea Ephraim, & quasi putredo domus Iacob. Et Iob. 25. Homo putredo, & filius hominis vermis. Exponuntur hæc ab Augustino, super Ioh̄. tom. 2. vermis significatur abiectus, & contemptus, & sine specie, & decore, Isa. 33 & psal. 108. Et non homo, id est, non vir fortis. & robustus, quam emphasim Chaldeus paraphrastes expressit: Ego autē sum vermis, & debilis, & nō fortis, porcās vituperationes hominū. Greg. lib. 30. Moralium. c. 29. sic inquit, exponens illud Iob. 39. Quis dimisit onagrum liberum? Nec indignum quis iudicet, per tale animal Dominum posse figurari: dum constat omnibus, quia per significationem quādam in scriptura sacra, & vermis, & scarabæus ponuntur. Sicut scriptum est: Ego autem sum vermis, & nō homo. Et sicut apud Septuaginta interpretes dicitur: Scarabæus de ligno clamabit. Hæc Gregorius. Est autem locus, quem innuit apud Habacuc. ca. 2. Lapis de pariete clamabit, Pro quo Septuaginta posuerunt. Καὶ Κάρθαρος ἐν ξύλῳ φθίγγεται ταύτα. Id est, Scarabæus de ligno loquetur ea. Symmachus aliter: iūctura cōdificij lignea, loquetur ea. Vide. D. Hieronymum.*

^h *De diuinis nominibus proluxa, & varia est disputatio. Nam alia essentialiter dicuntur de Deo, ut sunt affirmatiua, qua perfectionem significant: alia de Deo Patre, alia de Filio, alia de Spiritu Sancto per appropriationem; alia similitudine sumpta ex passionibus, & perturbationibus creaturarum: alia verò per figuram qualia sunt, agnus, leo, vermis. De his omnibus Dionysius Areopagita primus occulte & Latènicè disseruit, postea Hieronymus, & Eucherius vltimò. D. Thomas via, & ratione animum informauit. Neotericis aliqui non indoctè in eodem argumento versantur, quamuis dum à Thoma recedunt, nec sibi, nec alijs sunt adiuumento.*

ⁱ *Pessima distinctione locus erat corruptus in aliquibus excisis. Frequens autem est in diuinis litteris mortem, & sapientiam serpenti appellari. August. li. 3. de Trinitate. c. 10. Per serpentem enim intelligitur mors, quæ facta est à serpente in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante.*

^k *Ex Greg. 32. Moral. c. 6.*

^l *Ex auctore Speculi. c. 13. Fallūtur, inquit, Anthropomorphitarum hæresis sectatores, qui dum legūt hominem ad imaginem, &c. Idem Greg. lib. Moral. 32. cap. 6. Casianus de origine huius hæresis disserit collat. 10. Niceph. lib. 11. c. 14. & Cyrillus ad Episcopū Calosirium.*

^m *Locus est apud Hieronymum & Euch. de formul. & Gregor. lib. Mor. 24. c. 3. & adducit illud Gen. 32. Et postquam Iacob cum Angelo loquutus est, ait: Vidi Dominum facie ad faciem: ac si dicat: Cognoui Dñm, quia me cognoscere ipse dignatus est.*

ⁿ *Vt nunc in orationibus Ecclesiasticis proponitur hi versus. Ostende nobis faciem tuam. Et salutare tuum da nobis. Ex psalm. 79. Et August. vel Eucherius lib. de essentia diuinitatis: Ostende nobis Domine faciem tuam, & salui erimus, hoc est, inquit, da nobis cognitionem tuam.*

^o *Os Dei, ex Euch. & Greg. 27. Mat. c. 10.*

^p *Huius figura vsus agnoscit Augustinus lib. 3. de Trinitate c. 10. explicans locum illum Ioh̄. 3. Sicut exaltauit Moyles serpentem in deserto, &c. Sic, inquit, per serpentem intelligitur mors quæ facta est in Paradiso, modo locutionis per efficientem, id quod efficitur, demonstrante. Et rursus eodē lib. c. 11. sic exponit locū illum Genes. 22. Nunc cognoui, quia timeas Deū. Interpretatur locū Pauli 1. ad Corinth. 13. Videmus nunc per speculum in ænigmate, ut Augustinus vltimo de Trinitate c. 8. & 9. Gregorius vestigia Dei, quibus ad speciem supernam tendimus; multipliciter interpretatur, lib. Moral. 10. c. 6.*

Quod Deo nulla temporum successio adscribatur.

CAP. VI.

OMnia ^a tēpora p̄cedit diuina æternitas: nec in Deo p̄teritum, p̄sens, futurumque aliquod creditur: sed omnia p̄sentiā in eo dicuntur, quia æternitate sua cuncta complectitur. Alioquin mutabilis est Deus credendus, si ei successiones temporum adscribuntur. ^b Si semper aliqua essent cum Deo tempora, non esset tempus, sed æternitas: nec mutarentur tempora, sed starent.

P̄sens, p̄teritum & futurum nostrum est habere, non Dei. Verbi causa, dicimus pro p̄senti, teneo codicem, pro p̄terito, tenui; pro futuro, tenebo. Vniuersitatem verò Deus tenet: & pro tenuit, & tenebit, tenet dicitur.

Sed nec ipsis Angelis ^c decessio accessioque est temporum. Nam duas esse in creaturis res, quibus vicissitudo temporum non valet, Angelis scilicet, propter quod incommutabili in hērent creatori: siue materię illi informi, priusquam ex ea omnia ista, quę tēporaliter iam voluūtur, formarētur, nec ipsi vtiq. valebat tempus. Tempus igitur nō ad eas creaturas, quę supra cælos sunt, sed ad eas, quę sub cælo sunt, pertinere (cognoscitur.) Non enim Angelis accedunt tempora, vel succedunt, sed nobis, qui sub cælo versamur in hoc infimo mundo.

^a *Ex Augu. in Dialog. ad Oros. & Gregor. lib. 20. Moral. cap. 23.*

^b *August. lib. de ciuit. Dei. 11. c. 6.*

^c *Ex*

^a Ex Augustino lib. 12. confess. cap. 12. Duo reperiō, inquit, quæ fecisti, &c. ubi interpretatur locū Genes. 1. In principio creauit Deus cælum & terram. Et per calū, intelligit naturam intellectuam: per terram, primam materiam informem. Terra enim erat inanis, & vacua. Est quippe materia prima, auctore Aristotele 1. Physicorum, ab omni expoliata, & denudata forma, ac specie.

De Temporibus. Cap VII.

NVlla ^a ante principium mundi fuisse tempora manifestum est: quia, dum sit ipsum tempus creatura, in principio tamen mundi factum esse credendum est. ^b Ideo ergo principium dicitur, quod ex ipso cœpit rerum vniuersarum exordium.

^c Nullum spatium corporaliter habet tempora, quia ante abscedunt penè, quàm veniant. Ideoque in rebus nullus status est temporum, quia celeri creaturæ motu mutantur. Nec ceterum anni, vnum tempus est: nec vnus annus vnū tempus est: nec vnus mensis, vnum tēpus est. nec dies, nec hora: quia, dum hæc omnia parti ulis accedunt suis & decedunt, quomodo vnum dicendum est, quod non simul est?

^d Vtrum sit præteritum, futurum uē tempus, sicut præsens: & si est, scire oportet, ubi est: sed aduerte, quod cuncta, & futura, & præterita & præsentia in animo sunt potius requirenda.

^e Tria ista præterita, præsentia, & futura in animo tantum inueniri constat: præterita reminiscendo, præsentia contuendo, futura expectando. Speramus igitur aduentia, intuemur præsentia, recolimus transiētia. Hæc non ita in Deo sunt, cui simul omnia adsunt.

^a Ex August. lib. 1. super Genes. ad lit. c. 5.

^b Genesis primo dicitur: In principio creauit Deus cælum, & terram. Ex multis huius loci interpretationibus, quæ à Basilio, Hieronymo, & Ambrosio traduntur, illam amplecti: ut, ut in principio significet in exordio temporis formatum calum & terram fuisse.

^c Ex Augustino lib. 12. confess. c. 12. & sequentibus: ubi dissoluit hanc questionem, quod præteritum, & futurum, & præsens non est spatium in rebus sed cognoscuntur in animo, qui spectat futurum, attendit præsens, præteritorum meminit. Philosophi mirè se torquent in intelligentia illius sententia Aristotelis 4. Phy. Tempus non est sine anima. Vide Gregor. lib. Moral. 4. c. 2.

^d Ex August. lib. 11. confess. c. 20. Sunt enim hæc in anima tria querenda.

^e Ex Augustino in eodem loco.

De Mundo. Cap VIII.

MVndus ex rebus visibilibus, sed tamen inuestigabilibus cōstat. Homo autem

A ex rerum vniuersitate compositus, alter in breui quodam modo creatus est mundus.

^a Ratio mundi de vno consideranda est homine. Nam sicut per dimensiones ætatū ad finem homo vergit: ita & mundus, per hoc quod distenditur tempore, deficit: quia vnde homo, atq. mundus crescere videtur, inde vterque minuitur.

^b Frustra dicitur per tanta retro tempora Deo vacanti nouam pro mundo faciendo ortam fuisse cogitationem, quando in suo æterno maneret consilio huius mundi cōstructio: nec tempus ante principium, sed æternitas. Tempus verò à substitutione creaturæ, non creatura cœpit à tempore.

^c Quidam aiunt: Quid faciebat Deus antequam cælum faceret? Cur noua volūtas in Deo, ut mundū conderet, orta est? Sed noua voluntas in Deo exorta non est, quia etsi in re mundus non erat in æterna tamen ratione, & consilio semper erat.

^d Dicunt quidā: Quid subito voluit Deus facere mundū quem ante non fecit? voluntatem Dei immutari arbitantes, qui aliquādo voluit, quod aliquando non voluit. Quibus respondendum est. Voluntas Dei Deus est; quia non ipse aliud est, aliud voluntas eius; sed hoc est illi uelle, quod ipse est: & quod ipse est, vtiq. æternum, & incommutabile est. Hæc est ergo voluntas eius.

^e Materies, ex qua formatus est mundus, origine, non tēpore res à se factas præcessit, ut sonus cantum. Prior enim est sonus cantu: quia suauitas cantilenæ ad sonum vocis, non sonus pertinet ad suauitatem: ac per hoc vtrumq. simul sunt, sed ille, ad quē pertinet cantus, prior est, id est, sonus.

Materia, ex qua cælum, terraq. formata est, ideo informis vocata est, quia nondum ea formata erant, quæ formari restabāt, verum ipsa materia ex nihilo facta erat.

D Aliud est aliquid fieri posse, aliud fieri necesse esse. Fieri necesse est, quod Deus naturis inseruit: fieri autē posse est, quod extra cursum iudicium naturarum creator, ut faceret, quando voluit, reseruauit.

^f Non ex hoc substantiam habere credēda sunt tenebræ: quia dicit Dominus per Prophetam. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras: sed quia Angelica natura, quæ non est præuaricata, lux dicitur: illa autem, quæ præuaricata est, tenebrarum nomine nuncupatur. Vnde & in principio, lux à tenebris diuiditur. Sed quia & hos, & illos

Deus

Deus creauit, inde dicitur: Formans lucē, & A
creans tenebras. Verumtamen bonos Ange-
los non tantum creans, sed etiam formans;
malos verò tantum creans, non formans.
Hoc & de hominibus bonis, malisq. accipie-
dum est.

Post annumeratam cæli terræq. creatu-
rã, ideò nominatur in Genesi Spiritus San-
ctus, vt quia superferri eum dici oportebat,
ante illa nominarentur, quorum creator
Spiritus Sanctus superferri diceretur. Quod
& Apostolus indicat, dum supereminẽtem
viam charitatis demonstrat.

¶ Ideò superferri aquis Sanctus dicitur
Spiritus, quia donum est Dei, in quo substi-
stentes requiescimus, atq. protegendo nos
superfertur nobis. B

Vnaquæq. natura suo pondere nititur.
Ignis autem & oleũ meritò superiora sem-
per appetunt, quia per ipsorum figuram su-
perferri vniuersæ creaturæ Spiritus Sanctus
probat.

h Dies prior factus Angeli sunt, quorum
propter vnitatem insinuandam non dies
primus, sed dies dictus est, vnus; & idcirco
ipse repetitur semper in executione crea-
turæ. Qui dies, hoc est natura Angelorum,
quando creaturam ipsam contemplabatur,
& quodammodo vesperascebat: non autem
permanendo in diuis creaturæ contuitu,
sed laudem eius ad Deum referens, eamque
melius in diuinã ratione conspiciens, con-
tinuò manẽ fiebat. Si verò permaneret ne-
glecto creatore in creaturæ aspectu iam non
vespera, sed nox, vtique fieret.

l Dum se creatura melius in Deo, quam
in se ipsa nouerit, ipsa sui cognitio, quæ ma-
ior in Deo est, dies & lux dicitur. Cognitio
verò sua in se ipsa, ad compensationem co-
gnitionis illius, quæ est in Deo, quia longè
inferior est, vespera nominatur. Ideoque
post vesperam mane fiebat. Quia dum suã
in se cognitionem sibi satisfacere non ag-
nosceret, vt se plenius nosse potuisset, ad
Deum sese referebat creatura, in quò dies,
se agnoscendo melius, fieret.

m Non sic quemadmodum nos transito-
riè dicimus, fiat aliquid, sic Deus dixit: Fiat
cælum in principio. Illud enim sempiternè
in Verbo vnico dictum est: n Si transitoriè di-
ctum est à Deo, fiat, erat vtique creatura ali-
qua, vnde iam talis fieret vox. Sed quia ante
quam diceret, fiat: nulla exitit creatura,
ipsum fiat, quod dictum est, in æternitate. Ver

bi, non in vocis sono enuntiatum est.

Non septies à Deo visa, septiesq. laudata
est creatura, quæ antequam fieret, perfecte
ab illo est visa: sed dum nos singula viden-
tes laudamus, fit tanquam ipse videat, lau-
detq. per nos, sicut est illud: Non estis vos,
qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui
loquitur in vobis. Proinde sicut ipse & per
nos loquitur, ita videt, & laudat per nos: sed
per se perenniter, ac sempiternè videt, per
nos verò temporaliter.

Attende vniuersaliter creaturam in prin-
cipio valde bonam vocari, singularitè verò
tantum bonam: quia & membra corporis,
cùm sint singula bona, maius tamẽ bonum
faciunt, dum singula omnia valde bonum
corpus efficiunt.

Decor elementorum omniũ in pulchro,
& apto consistit: sed puchrum ei, quod per
se ipsum est pulchrũ: vt homo ex anima, &
membris omnibus constans. Aptum verò
est, vt vestimentum, & victus. Ideòq. homi-
nem dici pulchrum ad se: quia non vestimẽ
to, & victui est homo necessarius, sed ista ho-
mini: ideò autẽ illa apta, quia non sibi, sicut
homo, pulchra, aut ad se: sed ad aliud, id est,
ad hominẽ accommodata, nõ sibi met neces-
saria. Hoc, & de ceteris elementorum natu-
ris dicendum est.

C Cuncta, quæ sunt, & facta sunt, mira val-
de sunt, sed cõsuetudine viluerunt. Ideòq.
sic diuina scrutare opera, vt semper ea co-
gites immensa.

d Vnde à Paulo appellatur creatura mundi, ad Rom. 1. In-
uisibilia Dei à creatura mundi, eo quod sua natura cõ-
plectatur omnia. Quamuis hunc locum aliter interpretatur
hieronymus, & Theophyl. à creatura mundi inquit, id est,
à creatione & constitutione, id enim etiam significat vox
Græca κτίσις: sed prima expositioni fauet illud: quod con-
tinet omnia, scientiam, habet vocis. & Gregorius libr.
Moral. 6. c. 7. dum de homine interpretatur Marci locũ c. 6.
Prædicatẽ Euãgeliũ omni creaturæ id est homini, qui
commune aliquid habet cum omnibus creaturis, esse, augeri,
D sentiendõ viuere, & intelligere.

b Augustin. de Ciuit. Dei lib. 11. c. 6. & lib. 5. super Ge-
nes. c. 5.

c Augusti lib. 3. contra Maxim. c. 2.

d Augusti. lib. de Gen. contra Manich. c. 2.

e Augusti. lib. 1. 2. confess. c. 29. & lib. 1.

f Ex Augustino lib. 11. de Ciuit. Dei c. 9. & Augusti. lib.
de Gene. ad lit. c. 3.

g Ex Augusti. lib. 3. confess. c. 9.

h Querit B. Athanasius in question. ad Antiochum Prin-
cipem, questione prima: vnde facti sunt Angeli. Creatos verò
Angelos ante mundi constitutionem censuere multi ex anti-
quis patribus, Dionysius Areopagita lib. de cælesti hierarchia

cap. 10. & D. Maximus in prima centuria Theolog. & Cō-
stituit. Apostolorum. Clemens lib. 8. & Gregorius Nazian. in
sermone de natali Christi, & in secundo de Pascha, & Da-
masceus lib. 2. Orthodoxa fidei, & Ephiphanius aduersus
hæreses, disputans contra hæresim Pauli Samosatani, & in
synodica epistola Sophronij Patriarcha Ierosolymitani missa
ad Honorium Principem. Quæ epistola recitata fuit in Sexta
synodo, actione vndecima. Versat quæstionem hæc Augusti-
nus lib. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & concludit rem
esse secretissimam & humanis coniecturis impenetrabilem.
Atq. hi omnes in eo consentiunt, quod affirmant Angelos
creatos ante mundi formationem.

¹ Creaturarum apud Luc.

² Hæc ex Augustino. Nā, vt auctor est D. Thomas in p. 1. q.
58. art. 6. hoc, quod dicitur de cognitione matutina, & ves-
pertina Angelorum, introductum est ab Augustino libr.
4. super Genesim capit. 22. & libr. 5. cap. 4. & libr.
11. de Ciuitate Dei cap. 9. Quæ de re subtiliter & doctis-
sime differat Iohannes Picus Mirandula in Heptaplo. D. B
Thomas sic explicat sententiam Augustini, vt hic Isidorus:
sicut in die consueto (inquit) mane est principium
diei, vespere autem terminus; ita cognitio ipsius
primordialis esse rerum, dicitur cognitio matuti-
na. Et hæc est, secundum quod res sunt in verbo.
Cognitio autem ipsius esse rei creatæ, secundum
quod in propria natura consistit, dicitur cognitio
vespertina.

¹ Augusti. lib. 11. de Ciuit. Dei cap. 9. & libr. 4. super Gen.
ad lit.

^m Legebatur antea: Nā sic verum malè, consentienti-
bus omnibus vv. cc. & sequenti sententia, & Augustino
lib. 1. super Genesim ad litteram c. 2. & c. 9. vbi de hac re as-
serat agit.

ⁿ Pro quo D. Augustinus dicit, vtrum tēporaliter, an
in verbi æternitate libr. 1. super Genesim ad litteram c.
2. & 9.

Vnde malum. CAP. IX.

Malum à diabolo non est creatum, sed
inuentum: & ideo nihil est malū, quia
sine Deo factum est nihil: Deus autē malum non fecit. Non quia alicubi, aut ali-
quando erat malum, vnde fieret diabolus
malus, sed quia vitio suo, dum esset Angelus
bonus, superbiendo effectus est malus: &
ideo rectè dicitur ab eo inuentum ma-
lum.

^b Nullam esse naturam mali constat, D
quia natura omnis aut incommutabilis, vt
Deus est: aut commutabilis, vt creatura, est.
Malum verò ideo natura nulla est, quia ac-
cedendo in bonam naturam efficit eam
vitiolam, quod cum discedit, natura manet,
& malum, quod inerat, nusquam est. Ex eo
quod vitium nocet naturæ, agnoscitur vi-
tium naturam non esse: quia nihil, quod na-
turale est, nocet.

Dum natura bona damnatur propter vo-

luntatem malam, ipsa voluntas mala testis
est naturæ bonæ: quæ in tantum testatur
eam esse bonam, vt illam Deus pro malo
non relinquat inultam.

Creditur ab hæreticis mentè à Deo, vi-
tia à diabolo fuisse creata. Vnde & ab ipsis
duæ naturæ, bona, & mala putantur. Sed vi-
tium natura non est: & dum verè à diabolo
sit, non tamen creatum est.

Quam ob causam permiserit Deus mali
oboriri statum, nisi vt ex contrarijs malis
bonæ naturæ decor emereret? Modus iste
etiam in verbis esse comperitur. Qui mo-
dus antitheton Græcè dicitur, quod Latinè
oppositum, vel contrapositum nominatur,
& fit pulchra locutio, quando mox contra-
ria positæ proferuntur. Ita & in rebus per-
mixtum est malum, vt naturæ bonum ad
comparationem excelleret mali.

Fecit Deus omnia valde bona. Nihil ergo
natura malum: quando & ipsa, quæ in crea-
turis videntur esse pœnalia, si bene vtantur,
& bona & prospera sunt: si malè vtantur, no-
cēt. Ita ergo perpèdèda est creatura ex no-
stro vsu non bona: nam ex sua natura valdè
bona.

Si radas supercilium hominis, paruam
rem demes, sed totius corporis ingeris fœ-
ditatem: Ita & in vniuersitate creaturæ est:
si extremum vermiculum natura malum
C dixeris, vniuersæ creaturæ iniuriam facis.

Cuncta mala per peccatum primi homi-
nis, pro pœna sunt translata in vniuersum
genus humanum: Proinde quæcumque vi-
dentur mala, partim nobis sæuiunt origine,
partim culpa.

Mala dicunt multa in creaturis peruersi,
vt ignem, quia vrit: vt ferrum, quia occidit:
vt seram, quia mordet: sed commoda ipso-
rum non intendens homo accusat in illis,
quod sibi debet potius imputare: cuius pro
peccato ista effecta sunt noxia, quæ illi omni
ex parte fuerunt ante peccatum subiecta.
Nostro vitio, non sua natura nobis mala
sunt ea, quæ nobis nocent. Nam lux, dum
sit bona, infirmis oculis noxia est: & tunc
oculorum vitium, non lucis est, sic & cæ-
tera.

Cum creaturarum stimulis, & elemen-
torū aduersitatibus homo verberatur, pec-
cati hoc exigere pœnam, vt Deo superbiens
homo, ea quæ infra ipsum sunt, patiatur ad-
uersa. Vnde & in Sapientia legitur pro Deo.
Pugnabit cum eo orbis terrarum contra in-
fensa-

fenfatos. Merito ergo peccatorum hoc actū A inharendo Sapientia. Et dum sunt mutabiles natura, non tamen sunt eos contemplatio mutari diuina.

est, vt naturaliter prospera mutentur homini in aduersa. Vnde & Salomō, Creatura exardescit in tormentum, aduersus iniustos, & lenior est ad benefaciendum his, qui in Deo confidunt.

Non erit caro subiecta animæ, nec vitiū rationi, si animus non est subditus conditori. Tunc autem rectè subijciuntur nobis omnia, quæ sub nobis sunt: si nos subijcitur ei, à quo nobis illa subiecta sunt: Nam & quæ videntur esse subiecta ei, qui Deo subiectus non est: ille potius subijcitur eis, qui suam voluntatem subiugat amoris eorum, quæ sibi subiecta existimat.

IN ^a codice Gotth. secunda sententia est. Creditur ab hæreticis mentem à Deo, vitia à Diabolo fuisse creata; vnde ab ipsis duæ naturæ, bona & mala putantur. Sed vitium natura non est, & dum verè à Diabolo sit, non tamen creatum est; non quia alibi, aut aliquando. Verum hæc sententia est, quarta infra. Augustinus Tract. 2. expositionis in Iobānem interpretatur illud: Sine ipso factum est nihil, de peccato & malo, quod nihil est. Et lib. de natura boni.

^b Ex Augustino in Enchir. ad Laur. c. 12. & lib. de nat. boni.

^c Locus est Sapientia 16. Creatura (inquit) tibi factori deseruiens exardescit in tormentum aduersus iniustos, &c. pro exardescit autem; in aliquibus m. ff. est excandescit.

De Angelis. CAP. X.

Angelorum ^a nomen officij est, non natura: nam secundum naturam spiritus nuncupantur. Quando enim de cælis ad annuntiandum hominibus mittuntur, ex ipsa annuntiatione Angeli nominantur: natura enim spiritus sunt. Tunc autem Angeli vocantur, quando mittuntur.

^b Natura Angelorum mutabilis est, quia inest illis mutabilitas in natura: sed facit eos incorruptos ^c charitas sempiterna. Gratia dicimus, nō naturā esse incommutabiles Angelos. Nam si natura incommutabiles essent, Diabolus nō utique cecidisset. Mutabilitatem itaq. naturæ suffragatur in illis cōtemplatio creatoris: inde & priuatus est ^d apostata Angelus: dum fortitudinem suam, non à Deo, sed à se voluit custodiri.

Ante omnē creaturam Angeli facti sunt, dum dictum est: Fiat lux: de ipsis enim dicit Scriptura: Prior omnium creata est sapientia. Lux enim dicuntur participando luci æternæ. Sapientia enim dicuntur ingenitæ

^e Ante omnem creationem mūdi creati sunt Angeli: & ante omnem creationem Angelorū Diabolus conditus est: sicut scriptum est: ipse est principium viarum Dei. Vnde & ad comparationem Angelorum Archangelus appellatus est. Prius enim creatus extitit ordinis prælatione, non temporis quantitate.

Primatum habuisse inter Angelos Diabolum, ex qua fiducia cecidit, ita vt sine reparatioue laboretur. Cuius prælationis excellentiam Propheta his verbis adnuntiat: Cedri non fuerunt altiores illo, in paradiso Dei, abietes non adæquauerunt summitatem illius: Omne lignum paradisi non est assimilatum illi: quoniam speciosiore fecit eum Deus.

^f Distat conditio Angeli à cōditione hominis: homo enim ad Dei similitudinem cōditus est: Archangelus verò, qui lapsus est: Signaculū Dei similitudinis appellatus est: testante Domino per Ezechielē: Tu signaculum similitudinis, plenus sapientia, perfectus decore, in delicijs paradisi Dei fuisti. Quāto enim subtilior est eius natura, tantò plenius extitit ^g ad similitudinem diuinæ veritatis expressa.

^h Prius de cælo cecidisse Diabolum (creditur) quā homo conderetur. Nam mox vt factus est, in superbiā erupit: & præcipitatus est de cælo. Nam iuxta veritatis testimonium ab initio mendax fuit, & in veritate non stetit: quia statim vt factus est, cecidit. Fuit quidem in veritate conditus, sed non stando confestim à veritate est lapsus.

Vno superbiæ lapsu, dum Deo per tumorem se conferunt, & homo cecidit, & Diabolus: sed homo reuersus ad pœnitentiam Deo se inferiorem esse cognoscit. Diabolus verò non solum hoc cōtentus, quod se Deo æqualem existimans cecidit, in super etiam superiorem Deo se dicit: secundum Apostoli dictum, qui ait de Antichristo: qui aduersatur, & extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur.

Diabolus ideò iam non petet veniam, quia non compungitur ad pœnitentiam: membra verò eius per hypocrisim deprecantur, quod tamen pro mala conscientia adipisci non merentur.

ⁱ Discat humana miseria, quod ea causa citius

citius prouocetur Deus præstare veniam, dum infirmo compatitur homini: quia ipse traxit ex parte inferiori peccandi infirmitatem, hoc est, ex carne, qua inclusa anima detinetur.

Apostatæ Angeli idèd veniam non habent, quia carnalis fragilitatis nulla infirmitate grauati sunt, vt peccarent: homines autem post peccatum idcirco reuertuntur ad veniam, propter quod ex lutea materia pondus traxerunt infirmitatis. ideoque pro infirma carnis conditione, reditus patet homini ad salutem, sicut & Psalmus dicit: ipse scit figmentum nostrum. ^k Memento Domine, quod terra sumus. Et iterum: Memorare, inquit, quæ mea substantia.

Postquam apostatæ Angeli ceciderunt, cæteri perseuerantia æternæ beatitudinis solidati sunt. Vnde & post cæli creationem in principio repetitur: Fiat firmamentum, & vocatum est firmamentum cælum. Nimirum ostendens quod post Angelorum ruinam, hi, qui permanferunt, firmitatem meruerunt æternæ perseuerantiæ, & beatitudinis, quam antea minus acceperat. Vnde oportet agnosci, quod malorum iniquitas sanctorum seruiat vtilitati: Quia vnde mali corruunt, inde boni proficiunt.

Bonorum Angelorum numerus, qui post ruinam Angelorum malorum est diminutus, ex numero electorum hominũ supplementur: qui numerus soli Deo est cognitus.

Inter Angelos distantia potestatum est, & pro gradu dignitate ministeria eisdè sunt distributa: alijque alijs præferuntur, tam culmine potestatis, quàm scientia virtutis: subministrant igitur alij aliorum præceptis, atque obediunt iussis. Vnde & ad Prophetam Zachariam: Angelus Angelum mittit, & quæcumque annuntiare debeat, præcipit.

^l Nouè esse distinctiones, vel ordines Angelorum, sacræ Scripturæ testatur: id est, Angelos, Archangelos, Thronos, Dominationes, Virtutes, Principatus, Potestates, Cherubim, & Seraphim. Horum ordinũ numerum etiam Ezechiel Propheta describit, sub totidem nominibus lapidum, cum de primatu apostatæ Angeli loqueretur. Omnis, inquit, lapis pretiosus operimentum tuum: Sardius, Topazius, & Iaspis, Chrysolitus, & Onyx, Berillus, Saphirus, & Carbunculus, & Smaragdus. Quo numero lapidum ipsi ordines designati sunt Angelorum, quos apo-

stata Angelus ante lapsum, quasi in vestimento ornamèti sui affixos habuit: ad quorum cõparationem, dum se clariorem cunctis aspexit, cõfestim intumuit, & cor suum ad superbiam eleuauit.

Angeli semper in Deo gaudent, non in se. Malus verò idèd est Diabolus, quia non quæ Dei, sed quæ sua sunt, requisit. Nulla autè maior iniquitas, quàm non in Deo, sed in se velle quempiam gloriari.

^m Angeli in verbo Dei cognoscunt omnia, antequàm in re fiant: & quæ apud homines adhuc futura sunt, Angeli iam, reuelante Deo, nouerunt. Præuaricatores Angeli, etiam sanctitate amissa, nõ tamè amiserunt viuacem creaturæ Angelicæ sensum. Triplici enim modo præsciètiæ acumine viget: id est, subtilitate naturæ, experiètia temporum, reuelatione superiorum potestatum.

Quoties Deus quocumque flagello huic mundo irascitur, ad ministerium vindictæ apostatæ Angeli mittuntur: qui tamen diuina potestate coërcentur, ne tantum nocent, quantum cupiunt. Boni tamen Angeli ad ministerium salutis humanæ deputati sunt, vt curas administrent mundi, & regant omnia iussu Dei, testante Apostolo: Non ne omnes, inquit, sunt administratorij spiritus, in ministeriũ missi, propter eos, qui hæreditatem capiunt salutis?

ⁿ Angeli corpora, in quibus hominibus apparent, de superno aère sumunt, solidamque speciem ex cælesti elemento induunt, per quam humanis obrutibus manifestius demonstrentur.

Singulæ gentes præpositos Angelos habere creduntur, quod ostenditur testimonio Angeli Danieli loquentis: Ego (inquit) veni, vt nuntiarem tibi: sed princeps regni Persarum restitit mihi. Et post alia: Nõ est, qui me adiuuet, nisi Michael princeps vester.

^o Item omnes homines Angelos habere probantur, loquente Domino in Euangelio: Amen dico vobis, quia Angeli eorum semper vident faciem Patris mei, qui est in cælis. Vnde & Petrus in Act. Apost. cum pulsaret ianuam, dixerunt intus Apostoli: Non est Petrus, sed Angelus eius est.

^p Si Deum Angeli contuentur, & vident, cur Petrus Apostolus dixit: In quem desiderant Angeli Dei conspicerè? Iterum, si eum non contuentur, nec vident, quomodo iuxta sententiam Domini, Angeli eorũ semper vident faciẽ Patris, qui in cælis est? Sed bene vtrumque.

utrumque est. Nam veraciter credimus, A quò Deum Angeli & vident, & videre desiderant, & habent, & habere festinant, & amant, & amare nituntur. Si enim sic videre desiderant, ut effectu desiderij nõ perfruantur, desiderium hoc necessitatem habet; necessitas ista pœnalis est: sed à beatis Angelis omnis pœna longè est, quia nunquam simul pœna & beatitudo conueniunt. Rursùm si eos dicimus Dei visione satiari, satietas fastidiũ habere solet; & scimus illos Dei visionem, quam & desiderat; fastidire nõ posse? Quid ergò est nisi ut miro modo, simul vtrumque credamus, quia & desiderant, & satiantur; sed desiderat sine labore, B & satiatur sine fastidio. Ne enim sit in desiderio necessitas, desiderantes satiatur. Et iterum, ne sit in satietate fastidium, satiari desiderant. Vident ergò Angeli faciem Patris per satietatem: sed quia satietas ista fastidium nescit, Angeli desiderant in eũ prospicere semper.

¶ Vbi cumq; in Scripturis sanctis, pro Deo Angelus ponitur, non Pater, non Spiritus Sanctus sed, pro incarnationis dispensatione, solus Filius intelligitur.

¶ Ante Dominicæ incarnationis aduentum discordia inter Angelos, & homines fuit. Veniens autem Christus pacem in se, & Angelis, & hominibus fecit. Eo quippe nato clamauerunt Angeli: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. Per incarnationem igitur Christi non solum Deo reconciliatus est homo, verum etiam pax inter homines, & Angelos reformata est. Discordia igitur ante aduentum Christi hominum, & Angelorum fuisse per id maximè agnoscitur, quod salutari in veteri Testamento ab hominibus Angeli, despiciunt se salutari ab eis. Quod in nouo Testamento à Iohanne factum non solum reuerenter Angelus suscipit, verum etiam ne faciat, interdicit.

Ob hoc homo in veteri Testamento despicitur, nec resalutatur ab Angelo, eò quòd homo ad huc nondum transfisset in Deum.

Suscipitur autem homo à Deo, & reuerenter salutatur ab Angelo. Nã & Mariam Angelus Gabriel legitur salutasse: & Iohanni Angelum salutanti ab eodem Angelo dicitur: Vide ne feceris, cõseruus enim tuus sum, & fratrum tuorum. Per quod agnoscitur, per incarnationem dominicam pacẽ hominibus fuisse, & Angelis redditam.

^a Ex Gregor. hom. 34. in Euang.

^b Gregor lib. Moral. 5. c. 29. & lib. 15. cap. 4. & Fulg. de Fid. ad Pet. c. 23.

^c In aliquibus m. ff. cc. est, claritas sempiterna: verum legendum, ut in editis, charitas: sic enim habet Gregor. lib. Moral. 5. c. 29. Vnde sententia hac desumpta est, quia ergo ipsa quoq; natura Angelica est in semetipsa mutabilis, quam videlicet mutabilitatẽ vicit, per hoc quod ei, qui semper idem est, vinculis amoris alligatur, &c.

^d Gregorius lib. Moral. 4. c. 13. de apostata Angelo interpretatur illud Apoc. 20. Vidi Angelum descendentem de celo, & habentem clauem abyssi, & catenam magnam in manu sua, & apprehendit draconem, serpentem antiquum, qui est diabolus, & Satanas, & ligauit eum per annos mille, & misit eum in abyssum. Et illud, quod est infra; Cum completi fuerint mille anni, soluetur Satanas; ubi sic inquit: Ille enim apostata Angelus, qui ita conditus fuerat, ut Angelorum ceteris legionibus emineret. ita superbiendo succubuit, ut tunc stantium Angelorum ditioni substratus sit. Quatenus vel nunc ad vtilitatem nostram eis ministrantibus religatus lateat, vel tunc ad probationem nostram, eis relaxantibus totis se suis contra nos viribus solutus exerceat.

^e Gregor. lib. Moral. 32. c. 18.

^f Ex Gregor. ibid.

^g In editis erat virtutis, verum posui veritatis cõsentiens omni. m. ff. cc. Et, quamuis locus sit deductus ex Gregor. hanc vocem Isidorus addit sententia Greg. sic enim est apud eum lib. 32. Moral. cap. 18. ut quo subtilior est eius natura, eo in illo similitudo Dei plenius creditur expressa.

^h August. 11 de Gen. ad litteram.

ⁱ Ex Gregor. lib. Moral. 22. c. 5.

^k Locus est Psal. 102. In vulgata habetur, Recordatus est, quoniam puluis sumus.

^l Ex Gregor. homil. 34. in Euang. & lib. 32. Moral. cap. 18.

^m Augustin. idem lib. 12. de Ciuit. c. 1.

ⁿ Augusti. lib. 15. de ciuitat. c. 23. & lib. de mirab. facta Scriptura lib. 3. & Gregor. lib. 18. Moral. c. 2. Greg. lib. Moral. 17. c. 8.

^o August. serm. 68. ad fratres in erem. Matth. 18.

^p Ex Gregor. tota sententia lib. 18. Moral. c. 23.

^q August. lib. 2. de Trinit.

^r Gregor. lib. 27. Moral. c. 8.

De Homine. CAP. XI.

OMNIA sub celo propter hominem facta sunt, homo autẽ propter se ipsum: inde & omnia per figuram ad eius similitudinẽ referuntur. ^a Communia homini omnia naturalia esse cum omnibus, quæ constãt, & in homine omnia contineri, atq; in eo omnium rerum naturam consistere (patet.) Vniuersitatis creaturæ homo magna quædam portio est: tantoque gradu est cæteris excellentior, quãtò imagini diuinæ vicinior. ^b Quãtũ cæteris creaturis præstat homo dignitate

tate virtutis, ex ipsa reuerentia dicitur creationis, dum per omnia dixit Deus: Fiat, & facta sunt. Creare verò hominem cum quadam æterni consilij deliberatione voluerit, dicens: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Quia enim boni sumus naturaliter conditi, culpæ quodam modo merito contra naturam malisumus effecti.

Sicut præsciuit Deus hominem peccatum: ita & præsciuit qualiter illum per suam gratiam repararet, qui suo arbitrio deperire potuisset.

^c Originaliter Adā, & Heua simul creati sunt, specialiter verò, postea mulier de latere viri formata est. Pariter ergo conditi sunt vterque, rationis ordine, non pariter temporis vnitatem.

^d Vir ad imaginem Dei factus est: mulier ad imaginem viri formata est: Vnde & illi lege naturæ subiecta est.

Item vir propter semetipsum factus est, mulier ob adiutorium viri creata est.

Homo propter peccatum tunc traditus est Diabolo, quando audiuit: Terra es, & in terram ibis. Tunc enim dictum est & Diabolo: Terram māducabis. Vnde & Propheta: serpenti puluis panis eius. Serpens enim Diabolus est: puluis, impij: & ipsi sunt cibus Diaboli.

Quia praua volūtate ad ima collabimur, rectè ab benè agendū cū labore cōsurgimus: quod non ita esset, si delectatio flagitium primorum hominum non persuasisset, quibus ad benè viuendum tantū velle sufficeret: & sine difficultate statim actio obtemperaret.

Diuisio, & pugna, vt sit in hominis animo, pœna peccati est, ex primo homine in omnes eius filios propagata: vt qui noluit cum Deo esse vnitus, esset in semetipso diuisus: & qui imperanti Domino noluit esse subiectus, fieret sibi metipso rebellis, atq. cōtrarius. Vnde nec sibi poterit subiugari, si prius Deo non fuerit subiugatus: sibiq. seruiet nolens, qui Deo noluit volens.

Quam variè per diuersa humanum destitit genus, dum se ab vna stabili semperque manente diuinitatis soliditate subtrahit. Nā dum opus quodlibet appetit, quasi ibi iam requiè mentis infigit. Sed dum ei non sufficit, mutata intentione ad alias atque alias actiones transit: dumque per diuersa requiè solidam quærit, nec inuenit, in labore ini-

fer & varietate viuunt, & vacuus à requiè manet. Quamuis eadem mutabilitas non sit homini concreata, sed pro merito primæ præuaricationis illi accesserit; iā tamè naturalis factus est, quia originaliter, à primo homine, sicut & mors, in omnes homines transit.

^a Ita Sancti interpretantur illud sapientia 1. hoc quod continet omnia scientiā habet vocis. Et illud Matth. ultimo; Prædicare Euangelium omni creaturæ: vt nomine omnis creaturæ homo intelligatur; præsertim Gregorius homil. 29. in ascensione Domini: & lib. 6. Moral. c. 7. De hac re supra c. 10.

^b Gregor. lib. Moral. 9. c. 36. & August. super Gen. in lib. imperfecto.

^c Id patet ex illo Genes. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Homo enim vtrumque sexum comprehendit. Vnde Heua, vocatur virago, & imago viri; homo verò imago, & gloria Dei, à Paulo 1. ad Corint. c. 11. Ita interpretatur August. lib. de Trinit. 1. 2. c. 7. & Gen. 5. dicitur; hic est liber generationis Adā. In die quæ creauit Deus hominē, ad similitudinē Dei fecit illū masculū, & fœminā creauit eos. Et Paul. 1. ad Corinthios, 11. cum dicat: Sicut mulier de viro, ita & vir per mulierem concludit; Omnia autem ex Deo. Ambros. ibi: ambo vnum sunt in natura: id vocat Isidorus originaliter esse vnum, specialiter verò postea mulier de latere viri formata est. Hanc sententiam probat Gregorius lib. 33. Moral. c. 10. Rerum quippe, inquit, substantia simul creata est; sed simul species formata non est, &c. Obserua obiter Augustinum, & Gregorium in rerū formatione dissentire: cum Augustinus multis in locis super Genesim præbet, omnia esse facta simul secundum substantiam, & secundum speciem, præsertim lib. 4. super Genes. ad litteram c. 34. Gregorius verò dicit in substantia esse facta simul, sed non in specie. In qua sententia est Isidorus hic, & lib. 2. differentiarum cap. 10. in creatione, inquit, mundi, & formatione, in qua hæc est differentia, quod originaliter secundum materiæ substantiam simul cuncta creata sunt, secundum distinctionem verò rerum per sex dierum alterationem formata sunt. Philo lib. 1. legis allegoriarum, rusticana simplicitatis esse, inquit, putare sex diebus, aut vtiq. certo tempore mundum conditum. Refellit hic Isidorus sententiam eorum, qui dicunt Androgynos creatos Adam & Heuam, id est, hominem in quo dua sunt corpora maris, s. & fœminæ: circa dorsum copulatos; ita vt esset homo à principio geminus, vt Plato in conuiuio seu de amore asseruit, postea verò sectus, vt ex aduerso ad prolis procreationem coniungerentur: latere enim protoplasti non è costam mulierem formatam affirmant, voce Habrea, Zela, latus & costam significante: In hac sententia fuit Franciscus Georgius. Verum D. Augusti. Platonicos insectatur lib. 3. de Genes. ad lit. c. 2. inquit: rursus, ne in homine vterq. sexus esse putaretur, sicut in his, quos Androgynos vocant, pluraliter subiecit masculum, & fœminam, creauit eos.

^d Ex Paul. 1. ad Corint. c. 11. Vir imago & gloria Dei est, mulier aut gloria viri. mulier dicitur gloria viri, sicut opificium ex viro. August. de catechiz. rudibus explicat, quo pacto vir potissimum dicatur imago Dei per subiectionem. vnde Actuum 17. fecit ex vno omne genus hominū.

^e Ita interpretatur Gregorius in enarratione in septem psalmis penitentiales psal. 4. exponens illud: Et terræ eius miserabi-

amerebitur: per terrā, inquit, accipimus peccatores: unde serpenti à Dño dictū est: Terrā comedes omnibus diebus vitæ tuæ. Idē li. 2. Moral. c. 30. Idē & Ambrosius lib. de penitentiā. c. 13. & Aug. lib. de agone Christi. c. 1.

^f Hieronymus interpretatur locum eodem modo.

De Anima, ceterisq. sensibus.

CAP. XII.

Vita corporis, anima: vita animæ, Deus est. Et sicut corpus mortuū est sine anima: ita anima mortua est sine Deo.

^b Anima hominis, nō est homo: sed corpus, quod ex humo factum est, id tantum homo est. Inhabitādo autem in corpore anima, ex ipso participio carnis, hominis nomen accepit: sicut Apostolus, interiorem hominē dicit animam, non carnem conditam esse ad Dei imaginem. ^c Malè ergo à quibusdam creditur animam hominis esse corpoream, quæ propter id ad Dei imaginem facta est, ut si non incommutabilis, ut Deus, esset: tamen incorporea, ut Deus, existeret.

Sicut Angeli, ita & animæ: habent enim initium, finem verò nullum. Nam quædam in rebus temporalia sunt, quædam perpetua, quædam verò sempiterna. Temporalia sunt, quibus inest ortus, & obitus. Perpetua, quibus ortus, non terminus. Sempiterna, quibus, nec ortus, nec terminus.

^d Animā nō esse partē diuinę substantię, vel naturę: nec esse eā priusquā corpori miscetur, constat; sed tunc eam creari, quando & corpus creatur, cui admisceri videtur. ^e Philosophorū sententiæ dicunt esse animam, priusquā nascatur in corpore. Quod verum esse nullis approbatur indicijs. Nā utrūq. antea fuisset, nec ipsi nouimus, nec quis hominū dicat, habemus. Non est ergo quærendum, quod quærendo magis est irridendū.

Gentiles & hæretici de anima disputare conantur, sed quomodo de illa aliquid rectè sentire possunt, qui auctorem, ad cuius imaginem facta est, non nouerunt: Et idèd multa errore digna dixerunt.

^f Mutabilis est anima, non localiter, sed temporaliter suis affectionibus. Corpus autem & loco & tempore mutabile est: quia & tempore mutatur, & loco variatur. Quod est ad corpus mutatio locorum, hoc est ad animā mutabilitas cogitationum. Quæ varietas malæ motionis tunc menti inhæsit, quando ab æternorū contemplatione primus homo recedēs in illo stare noluit, à quo male recessit; & iusta damnatione inco-

stans, per rerum raptus varietatem defluxit.

Multum ex sua natura splendorē possidet anima, sed fuscatur cōmixtione carnis, qua retinetur inclusa. Ex eius enim parte vertitur ad peccādi infirmitatem, Salomone docente: Corpus corruptibile aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantem,

^a Ex Aug. de spiritu & anima.

^b Isidorus vocis etymologiam consideravit in hac sententiā, ut homo dicatur ab humo quod est corpus, & non ab anima. Id explicat lib. Etymolog. 11. c. 1. Homo propriè ab humo dicitur, abuliuè vero pronuntiatur ex utraque substantia totus homo, id est, ex societate animæ & corporis: Nam propriè homo ab humo. Idem lib. differentiarum. c. 1. D. Greg. li. 12. Moral. c. 16. Eo enim, inquit, quod dicitur homo, terrenus exprimitur & infirmus: homo enim ab humo appellatus est. Cicero de natura Deorum. Deus hominem, inquit, humo excitatum, celsum, & erectum constituit. Verum August. li. 19. de Ciuitate Dei, c. 3. diluit hanc questionē ex sententiā Varronis, qui hominem dici putat, propriè ex utraque substantia compositum animæ, & corpore: & lib. de notis. Eccles. c. 4. difficile dixit esse, hanc controuersiam diiudicare, aut si ratione facile, oratione longum est. Idem Hieronymus ad Damasum in explanatione symboli, & Magister sententiarum in 3. dist. 2. errare eos affirmat, qui dicunt hominem non à substantia, sed à proprietate dici. Verum noster Isidorus vocis etymon explicat, non hominis naturam. Et de homine exteriori differit, de quo Paulus 2. ad Corinth. Licet is, qui foris est, noster homo corrūpitur, tamē is, qui intus est, renouatur de die in diē.

^c Id D. August. lib. de heres. c. 86. attribuit Tertulliano. Et refellit lib. de quantitate anime. De Tertulliano autem Africa provincia presbytero, qui primo illic illustris habitus est, postea verò in turpem heresim Montani impostoris, & aliorum prolapsus est, Hieronymus in epistola ad Magnū Oratorem. Niceph. li. 4. c. 34. Vincentius Lirinensis, & Hilarius in commentarijs ad Mattheum.

^d Aug. de spiritu, & anima. Et idem Isid. lib. 2. different. c. 27. & Conc. Bracarenf. 1. can. 5.

^e Animam esse corporis formam probauit Conc. Viennense, sub Clemente V. & Conc. Lateranense. sess. 8. sub Iulio II. & Leone X. August. lib. de Eccl. dog. cap. 13. & Greg. li. 7. epist. Regist. c. 33. Secundino. Omnes fere hereses de anima, in hac sententiā Isidorus complexus est, quas neoterici copiose refellunt.

^f Greg. li. 2. Moral. c. 3. & Aug. de vera vita cognitione c. 5.

De Sensibus carnis. CAP. XIII.

Non virtute, non sensu corporis: sed ratione mētis excellimus animalibus cæteris.

^a Pro rebus corporeis vtēdis sufficit sensus carnis, non pro spiritualibus capiēdis. Ille cti autē homines vsu corporearū rerū nihil putāt aliter esse, præterquā quod carnis sensu concipiunt. ^b Sicut præcellunt sibi corporei sensus diuersitate locorū: ita sibi met virtute

te sentiendi præcellūt: Nā sicut præstātor est odoratus sapore, & positione loci, & sentiendi longinquitate: sic auris odoratu. Longius enim audimus, quā odoramus: & sic oculi, auribus: longius enim videmus, quā audimus. Animus autē & loco, & merito, his vniuersis sensibus superfertur. In arce enim capitis cōstitutus, quod illi corporaliter nō attingūt, iste intellectualiter cōtuetur. Amplius, ^c excellit oculorū sensus cæteris sensibus: quandoquidē quæ ad alios pertinent sensus ^d inde dicim⁹, veluti cū dicim⁹: Vide, quomodo sonat: vide, quomodo sapit. &c.

Quemadmodū oculus, ita & animus cætera videt, se se nō intuetur. Aliarū enim rerū origines, species, & magnitudines perspicit: de se autē tāta veri ignorātia inficitur, vt in his omnibus nihil incertius contempletur.

^e Homo, qui miraris siderū altitudinē & matris profunditatē, animi tui abyssū intra, & mirare, si potes. Multa cogitātes sine sensu carnis, & sine imaginib⁹ viuus, animo tātū cernentes intuemur, memoriaq. mente sibi eas figēte, tenemus, Multa quoq. intelligimus scēlu, quæ lingua explere nō possum⁹.

Innoxios esse infantes opere, nō esse innoxios cogitatione, quia motum, quem gerunt mente, nondum possunt explere opere: ac per hoc in illis ætas est imbecillis, non animus. Ad nutū enim volūtatis nōdū obrēperat illis fragilitas corporis: nec adeo opere nocere possūt, sicut cogitatione mouentur.

Ex causa ^f vocabulum sortita est cogitatio. Cogendo enim animū reminisci quod memoriæ commendatum est, dicitur cogitatio. Rerum ḡ omniū thesaurus memoria est. Ipsa est enim custos rebus inuentis, ipsa cogitatis: de qua ad liquidum difficile est aliquem disputare, quia grandis eius perplexitas est, ^h & animus ipsa est.

ⁱ Imago à sensibus corporis remota, suæ speciei similitudinem relinquit in memoria: ^k beatitudinem autem nō per imagines sicut cætera, sed sicut gaudium sine imagine reminiscimur. Dum obliuionem memoramus, non per seipsam adest. Quod si per seipsam adest, vtiq. non obliuisceremur.

^l Communē hominis animaliumq. esse memoriā, nullum autem animalibus irrationabilibus intellectum inesse, nisi homini tantum prædito ratione. Cæteris enim in ipsa qualitate considerationis suæ, sensus carnis, non intelligentia mentis est.

^a Ex August. lib. confess. 10. c. 35.

^A ^b De varia humanorū sensuū p. strions, & præminētia inter se Galenus de vsu partū; Cicero in libris de natura Deorū: Basilius, & Ambr. in Hexæmero, & Greg. li. Moral. 11. c. 3.

^c Id Aristoteles probat lib. 2. de anima. c. vlt. visus, inquit, maximē est sensus.

^d Integra sententia est ex August. lib. epistolatū, epist. 112.

^e August. confess. 10. c. 8.

^f Cogitatio à cogendo dicta, vt August. docet lib. 10. confess. c. 11. Lactantius lib. 6. de vero cultu: cogitatio nihil aliud est, quā mentis agitatio. *διὰ τὴν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀρετῆς* ab Aristotele vocatur, in brutis affirmatiua, & inter sensus communes reponitur.

^g De memoria acutissimē scripsit August. lib. 10. confess. c. 8. à quo hac omnia ferē deprompta sunt ibidē c. 14. quod sit venter animi. Et lib. 4. de Trinitate, c. 11. quod non solum sit præteritorum, sed etiam præsentium. Idem Isidorus lib. different. c. 21. Aristoteles, quod sit præteritorum (lib. de memoria & reminiscētia) resumptio alicuius apprehēnsi sensu, vel intellectu.

^B ^h August. id probat lib. 10. confess. c. 14.

ⁱ Aristoteles lib. de memoria, & reminiscētia c. 1. imaginis naturam exprimens, sic inquit: Vt enim animal pictum in tabula animal est, & imago: & cū vnum, idemq. sit, vtrāq. est; sed tamen ratio diuersa existit. cōsiderariq. potest vt animal est, & vt imago.

Sic de phāsmate, quod in nobis est, cēlere oportet, & ipsum quippiā in se, & alterius simulacrum esse. Nā quatenus in se, seorsumq. spectatur, spectrū ac visum est: quatenus verō ad aliud refertur, imago, & monumentū. *hac de imaginis natura ex Aristotelis sententia, maximē ad huius loci intelligentiā conducit, & ad quæstionē de imaginū adoratione enodandā aduersus hereses nostrī tēporis, & tandem D. Thoma veram sententiam explicandam.*

^C ^k In editis est: similitudinem, sed Gothicus beatitudinē habet. & alij m. ss. cc. quam lectionē posui. ductus auctoritate. August. lib. confess. 10. c. 21. vnde locus iste desumptus est. Ibi enim probat, quod meminimus eorū, quorū nunquam speciē habuimus, vi beatitudinis, & gaudij. Et infra: c. 25. inquirēs, in quo memoria gradu reperitur Deus. sic inquit; Quia sicut nō est imago corporalis, nec affectio viuētis; qualis cū lætamur, contristamur, cupimus, metuemus, meminimus, obliuiscimur.

^l Aristoteles id probat lib. de memoria & reminiscētia.

De Christo. CAP. XIII.

^D ^F Ilij ^a Dei perfecta natiuitas, nec cœpit esse, nec desijt: ne præterita sit, si desijt, & ne imperfecta sit, si adhuc sit: sed sit æterna, sic & perfecta: quatenus in ea natiuitate æternitas, & perfectio habeatur.

Ex vterō virginis minor dicitur Patre Christus, videlicet iuxta humanā assumptionem, non iuxta diuinitatem.

Christus & in forma serui seruus, & in forma serui non seruus. In forma quippe serui, Dñi seruus: in forma serui omnium Dñs. Christus in forma serui, propter conceptionis excellentiam, Dñs est omnium: quia & si suscepit carnem, non tamen ex carnis libidinosa contagione.

^b Media-

Mediator Dei, & hominū, homo Christus Iesus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est: sed in vtraq. natura idē vnus est. Nec purus homo conceptus est, nec purus homo editus est, nec postea meritū, vt Deus esset, accepit: sed Deus verbū manente incommutabili essentia, quæ illi cū Patre, & Spiritu Sancto est cōterna, assumpsit carnem pro salute humana, in qua & impassibilis pati, immortalis mori, & æternus antefecula temporalis posset ostendi.

Mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus, quamuis aliud sit ex patre, aliud ex virgine: non tamē alius ex patre alius ex virgine: sed ipse æternus ex patre, ipse temporalis ex matre: ipse qui fecit, ipse qui factus est: ipse de patre sine matre, ipse de matre sine patre: ipse conditoris templum, ipse cōditor templi: ipse auctor operis, ipse opus auctoris: manens vnus de vtroque, & in vtraq. natura, nec naturarū copulatione cōfusus, nec naturarū distinctione geminatus.

Ideò Deus in homine venit, quia per se ipsum ab hominibus cognosci non potuit. Sed vnde nobis consuluit, inde despectionē tulit: quia infirmitatē, quam pro nobis suscepit, homo superbus despexit: Ob hoc infirma, & stulta mūdi elegit, vt fortiora & sapientiora, per quæ nō cognoscebat, cōfunderet.

Sicut cibum fortem inualidus infans capere non potest, nisi à matre prius editus, in lactis succum vertatur: vt quod in cibo non potuit vti, sugendo potetur in lacte per carnem: ita & nos, dum essemus infirmi ad conspiciendam verbi æternitatem, factum est ipsum verbum caro, vt enutriti per carnem, fortioresque effecti, cibum solidum, id est, verbum Domini cum Patre sempiternum contemplando, vt Angeli satiemur.

Prima Dei dona esse, quibus nos nobis reos esse ostendit. Qui dum iaceremus sub reatu culpæ, iustos nos esse credebamus. Venit medicus, patefecit vulnus, composuit se metipsum, & de sua morte nobis medicinam aptauit, vt non esset ostensor tantum vulneris, sed & sanator.

Primum ad Israel venit Christus, sicut & ait: Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel. Ad populum enim Israël prius venit, sed quod non essent credituri, Propheta non tacuit dicens. Primus ad Sion dicet: adsum: & Ierusalem Euangelistam dabo: & vidi, & non erat neq. extitit quisquā qui iniret consiliū, & interrogatus responderet verbū. Sed quia ad gētes trāsiiit

sequitur: Ecce seruus meus suscipiā eū, electus meus, cōplacuit sibi in illo anima mea: dedi spiritū meū super eū, iudiciū gētib⁹ proferet.

Quāuis ordinē nostrę liberationis nescierit Diabolus, sciuit tñ, quòd pro saluatione hominū Christus aduenit: sed quia sua idē nos morte redimeret, ignorauit: vnde & eū occidit. Nā si ille Christū per mortē redimere humanū gen⁹ scisset, nō eū vtiq. peremisset.

Quòd nouerit Diabolus pro salute humani generis Christum venisse, Euangelij testimonio docetur, quem vt vidit, cognoscēdo pertimuit, dicens: Quid nobis & tibi fili Dei: venisti ante tempus perdere nos.

Christus, sicut peccatū, quod pœna dignum est, nō admisit, ita pœnā peccati nostri suscepit: vt perindebitā pœnam suam, debitā aboleret culpam nostrā: vt per hoc amitteret Diabolus, quos reos tenebat, dū vnum interfecit, qui nihil peccati admiserat. Ideoq. quos quasi iustē tenuit, amisit: quia iniustē redemptorē nostrum occidit.

Illusus est Diabolus morte Dñi, quasi auis. Nā ostensa Christus sui carnis mortalitate, quā interimendā ille appetebat, abscondit diuinitatē, vt laqueū: quo eū, velut auē improuidā, prudēti irretiret decipula. Nam si innox Christus nō occideretur, homo Diabolo addictus per pręuaricationē non absolueretur.

Diabolus dū in Christo carnē humanitatis impetit, quæ patebat, quasi hamo diuinitate eius captus est, quæ latebat. Est enim in Christo hamus, diuinitas: esca autē caro, linea genealogia, quæ ex Euangelio recitatur. Tenēs verò hanc lineā Deus Pater est: de quo Apostolus: Caput Christi De⁹. Et Lucas lineā generationis Christi ab imis ad summa cōtexēs inchoat à Ioseph, & consummat in Deū, dicēs: Qui fuit Heli, & perficiens lineā generis, ait: Qui fuit Dei.

Idcirco Dominus in inferno descendit, vt his qui ab eo nō pœnaliter detinebātur, viam aperiret reuertendi ad cælos, secundū testimoniū Isaia dicentis: Posuisti profundū maris viam, vt transirent liberati. Viam quippe Christus in profundū maris posuit, quando in infernum descendens, sanctis iter ad cælos reuertendi monstrauit.

Sancti ex tēpore resurrectionis Christi, statim vt de corpore exeunt, mox ad cælestem habitationem ascendunt, quod antiquis patribus nō dabatur. Nam ante aduentum Saluatoris, quanquam sine pœna supplicij: tamen non in cælo, sed in inferno

Sanctorū animæ tenebātur: pro quibus ab- A
soluendis Dñs in infernum descendit.

Christus in cælū ascēdens, discessit qui-
dem carne, sed præsens est maiestate, secū-
dū illud, quod ait: Ecce ego vobiscum sum
vsq̄. ad consummationem seculi.

Sedet Christus ad ° dexterā Patris, nō vt
dexterā corporeā habeat Pater: sed dextera
Patris, beatitudo est, sicut sinistra, miseria.

^a *Tota sententia est ex Greg. li. Moral. 29. c. 1. Verum de
duplici Christi natiuitate, Lactan. lib. 4. de vera sapiētia ele-
ganter disserit, c. 3. Et Damasc. li. 3. de Orthodox. fide. c. 7.*

^b *Et Greg. lib. Moral. 18. c. 27. Aug. lib. Medit. c. 16.*

^c *Ex Gregor. vbi supra.*

^d *Editū in aliquibus m. ss. Similitudo hac desumpta est ex B
Paul. 1. epist. ad Corinth. 3. & ad Heb. 5. & Petri. 1. epist. c. 2.*

^e *Ex Greg. lib. Moral. 33. c. 7. & 9.*

^f *Gregor. lib. 3. Moral. c. 11.*

^g *Eodem modo infr. cap. 27. consumitur à Deo in-
nox. & c. & paulò post: consumitur innox & impius.
Et Etymolog. lib. 10. Innox, quod non noceat. Et gloss.
Innox, ἀβλαβής.*

^h *Ex Greg. lib. 33. Moral. c. 7.*

ⁱ *Ita in m. ss. omnibus. Quam lectionem amplector testi-
monio Gregor. ductus lib. 33. Moral. c. 10. Quasi hamus
quippe fauces glutientis tenuit; dum in illo & esca
carnis patuit, quam deuorator appeteret, & diuini-
tas passionis tempore latuit, quæ noceret.*

^k *Ex eodē Greg. lib. 33. Moral. c. 12. vbi exponit illud Iob.
an extrahere poteris Leuiathan hamo. Quod etiam
Ezechiel. 6. 32. futurum prædixerat: Extrahā te in hamo
meo, & extendam te super terrā. Et Habac. 1. totum
in hamo subleuauit; traxit illum in sagena sua.*

^l *Refutat hæresim eorum, qui dicebant Dñm in infernum
descendisse, & omnes ibi eum consistentes extraxisse, & sul-
tasse. Quam Greg. improbat lib. 6. epistolarum. epist. 179.*

^m *Totus sententiæ sensus, & ordo est apud Gregor. libr. 4.
Moral. c. 32.*

ⁿ *De duplici inferno ita Greg. lib. Moral. 12. c. 7. Nec
tamen ita iustorū animas ad infernum dicimus des-
cendisse, vt in locis pœnalibus teneantur. Sed esse
superiora inferni loca, esse alia inferiora credenda
sunt; vt & in superioribus iusti requiescerent, & in
inferioribus iniusti cruciarentur. Vnde & psalmista
psalm. 85. propter præueniētē se Dei gratiam dicit: Eruiisti
animam meā ex inferno inferiori.*

^o *Greg. lib. 2. Moral. c. 21. Dexteræ Dei, Angelorum
pars electa, sinistra autē Dei, pars Angelorū reprobā
designatur. Idem Isidorus lib. officiorum. 2.*

De Sancto Spiritu. CAP. XV.

Spiritus Sāctus creator est, sicut Pater, &
Verbum: testante Propheta: Spiritus Do-
mini fecit me, & spiraculum omnipotentis
uiuificauit me.

Spiritus Sanctus Patris, & Filij est: & inde
vnū sunt Pater, & Filius: quia nihil habet Pa-
ter, quod nō habet Filius. Nō enim res vna,
& duorum cōsubstantialis poterit simul ab
eis procedere, & simul inesse: nisi vnū fue-
rit, à quibus procedit.

Spiritum Sanctum pignus accepit Ecclesia,
vt per eum in vno corpore vnū fieret cre-
dētes, per quem Pater, & Filius vnū essen-
tialiter sunt, ipso Salvatore ad Patrem dicē-
te: Vt sint vnū, sicut & nos vnū sumus.

Christus non tantum à Patre sed etiam à
Spiritu Sancto se missum testatur, dicente
Propheta: Accedite ad me, & audite hoc:
Non à principio in abscondito locutus sum
ex tempore, antequam fieret, ibi eram: &
nunc Dominus misit me, & Spiritus eius.

Spiritus Sanctus, pro eo quod consolator
sit, Paracletus nūcupatur. Nam Latine para-
clēsis, consolatio dicitur. Et re vera, dum do-
na sacramentorum distribuit, consolationē
animæ præbet. Credo equidem, quod mag-
nam lætitiā sentit, qui aliquid d, reuelante
Spiritu Dei, discit.

^c *Donum Sancti Spiritus in membris Ec-
clesiæ singillatim diuiditur, & in singulis sin-
gula dona tribuntur. Christus autē omnem
plenitudinem gratiarum habuit, f de quo ita
legitur: Plenus gratia, & veritate. In Christo
ergo omnis plenitudo gratiarum est. Nam
singulis electis, singula dona tribuntur.*

In Spiritu Sancto omnis gratia donorum
cōsistit. Ipse enim, prout vult, & gratiā dono-
rū largitur, alijs dans sermonem sapientiæ,
alijs scientiæ, alijs fidē: atque ita vnicuique
virtute Spiritus sancti diuiso gratiarum tri-
buitur, & in omnibus idem vnus habetur.
Ipse enim etiam ineffabilia docet, quæ pro-
ferre humanus sermo non potest.

^h *Ante aduentum Domini tantum Prophe-
tæ, & pauci ex omni populo iusti, donum fan-
cti Spiritus merebantur: post aduentum au-
tem Domini Spiritus Sanctus cunctis est cre-
dentibus distributus: iuxta quod i per pro-
phetā Dominus loquitur, dicens: Et erit in
nouissimis diebus, effundam de Spiritu meo
super omnē carnē, & prophetabūt filij vestri,
& filij vestræ. Cūctis enim nūc gētibus gra-
tia Sancti Spiritus tradita est, neq. in paucis,
vt in populo Israēl, sed in omni credentium
multitudine Spiritus Sancti gratia manet.*

Aliquando non dignis, & reprobis dona
Spiritus Sācti cōferuntur, sicut Sauli data est
prophetia, & Balaā. Vnde & multi in fine
dicturi sunt: m Dñe virtutes in tuo nōmine
fecimus: Quibus dicturus est Dominus: Nescio
vos, vnde sitis.

Christi aduentum non tantum plebis Ju-
dex, sancti prophetantes expectauerūt, sed
fuisse etiam in nationibus plerōsq. sanctos
viros prophetiæ donum habentes; quibus

per Spiritum Sanctum Christus reuelabatur, & à quibus eius expectabatur aduētus, sicut Iob, sicut Balaam: qui Christi vtiq; prædicauerunt aduentum.

¶ Cōuersio gentiū veteri populo latebat, sed tamen in consilio Dei erat, vt fieret: & tunc à sanctis Prophetis occultè per Spiritum Sanctū prædicabatur aduētus Christi, sicut dicit Propheta: Cum appropinquauerint anni cognoscēris, dū aduenerit tēpus, ostendēris. Nunc verò reuelatū patet, quod tunc carnalibus latebat, spiritualibus verò notū erat, nondum tamen manifestè dicebatur, eò quòd tēpus ostensionis non esset.

• Ex August. in episto. ad Donatum 106.

b Locus est apud Isaiam c. 48. Hierony. in eodē loco: breui versiculo, inquit, Trinitatis nobis ostēdit mysteriū.

c Idem Cyprianus in libello de Spiritu Sancto. Adesto, inquit, Sancte Spiritus, & paraclisim tuam expectantibus illabere cælitus. Idem Isidor. etym. lib. 7. c. 3.

d Gottibus vnus habet: reuelante Spiritu Sācto. Alij cc. consentiunt cum edito.

e Ex August. super Iohan. tract. Et Greg. lib. 24. Moral. c. 10. f Iohan. 1. c. plenus gratia & veritate. Vulgata editio plena gratia & veritate, sunt quilegam τὸ πῶς id est, plena scilicet gratia & veritate.

g Paul. 1. ad Corinib. 12. ad Galat.

h Ex Tertull. deductū puto libr. de Trinitate, sic, inquit, vnus ergo & idē spiritus, qui in Prophetis, & in Apostolis, nisi quoniam ibi ad momentū, hic semper. Cæterum ibi, nō vt semper illis in esset: hic, vt, in illis sepe maneret: & ibi mediocriter distribut⁹, hic totus effusus, & affert Iohannis Propheta testimoniū vt Isid.

i Iuel. 2. & habetur Actuum. 2. vbi dicitur à Petro, & erit in nouissimis diebus. Effundam, &c. Apud Iuelē est. Et erit, post hæc effundam. Hieronymus in comment. in Iuel adducens locum Actuum. 2. legit, & erit post hæc καὶ ἔσται μετὰ τὰ ὅσα, sicut est apud Iohannem. Isaias clarissimè eandem sententiam expressit. c. 44. Effundā aquas super sitientem, & flumina super aridā: Effundam spiritum meum super semen tuum, & benedictionē meā super stirpē tuā, & germinabunt inter herbas quasi salices, iuxta præterfluentes aquas. Hæc Isaias. Quod verò dicitur apud Iuelē antequā veniat dies Dñi magnus, & horribilis dicitur Actuum. 2. Ante quam veniat dies Dñi magnus, & manifestus. sic Græca Complutensis editio biblicorum τὴν μεγάλην καὶ ἐπιφανή. vertit magnus, & illustris. Theophylacti interpres in Act. Apostolorum: Antequam veniat dies Dñi ille magnus, & illustris. In Hebraica veritate, dicitur horribilis. In versione 70. illustris. Hierony. dñō hunc aut resurrectionem putat esse, aut certe mult. a post tempora diem iudicij, qui verè magnus, & horribilis erit.

k Sic est apud Tertu l. lib. de anima. Deniq; inquit, Saulem, inquit, tam Dei spiritus postea vertit in aliū virū, id est, in Prophetē; cum dictū est. Quid hoc filio Cis? an Saul & in Prophetis? Quē & malus spiritus postea vertit in aliū virū; scilicet, id constat. 1. Reg. 10. Causa dñationis Saul sunt apud Gregoriū lib. Moral. 34. c. 15. nēpè quia factu suscepta potestatis intumuit: vt cōstat

ex diuina increpatione Reg. i. c. 15. Nec verè à Iudais excusatur vocabuli ambiguitate, vt in bibliotheca Sixtus Senes. adnotauit lib. 3. & alij super lib. 1. Regū. August. lib. 17. ciuitatis Dei elegantissimè interpretatur destructionem regni Israelis in persona Saulis.

l Tertull. lib. 4. aduersus Marcionem. Et Gregor. lib. 1. super Ezech. homil. 10. Origenes homil. 13. innumeros affirmat libros diuinationum suorum reliquisse. Eius doctrinā recenset Apocalyp. c. 10.

m Dictū sunt Dño habent. cc. m. ff. locus est Mart. 7. In nomine tuo virtutes multas fecimus illud quod sequitur: Nescio vos vnde estis, Est apud Lucam cap. 13. quoquod sitis, habent cc. m. ff. sic & ipse Luc. 15.

n Quod probat Gregor lib. 14. Moral. c. 29. ex illis verbis: Scio enim quod redemptor meus viuit.

o Numerorū 24. Orietur stella ex Iacob, & consurget virga de Israel. Quē locū ita exponit Cyprianus in libr. aduersus Iudæos, & in libello de stella, & Magis in principio.

p Vt habet Paulus ad Ephes. 3. quod alijs gentibus, inquit, non est agnitū filijs hominū, sicut nunc reuelatum est, gentes esse cohæredes & concorporales, & cōparticipes promissionis eius in Christo Iesu per Euangeliū. Et Actor 10. dicitur in conuersione Cornelij Centurionis cohortis Italica, quod stupuerunt ex circuncisione fideles, qui venerāt cum Petro; quia & in nationes gratia Spiritus Sancti effusa est. Et c. 11. dictū est Petro: Quare introisti ad viros præputiū habētes? Et, audito Petro, tacuerūt omnes, & glorificabant Deū dicentes: Ergo & gentibus pœnitentiā dedit Deus ad vitā. Greg. lib. 10. Moral. c. 38. probat, quod vocatio gentiū ab antiquo in Dei consilio abscondita sit. De gentium vocatione, vide Isidori elegantem libellum.

De Ecclesia & hæresibus.

CAP. XV I.

Gemina est Ecclesiæ pulchritudo: vna, quā hic benè viuēdo cōsequitur: altera, per quā illic ex retributione glorificabitur:

b Ecclesiæ propter Christum geminæ tribulationes existunt: id est, siue quas à paganis pertulit in martyribus: siue quas ab hæreticis perfert in diuersis cōcertationibus. Vtraq; autem per gratiam Dei exsuperat, partim ferendo, partim resistendo.

Sancta Ecclesia Catholica, sicut malè viuentes in se patienter tolerat: ita malè credentes à se repellit.

c Sancta Ecclesia contra Gentilium, atq; hæreticorum peruicaciam summopere sapientiam, & patientiam opponere studet: sed exercetur eius sapientia, cum tentatur verbis: exercetur patientia, cum tentatur gladijs. Nunc enim persecutionibus appetitur, nūc falsis assertionibus lacepsitur.

c Causa prauitatis hæreticæ doctrinis est propagata Ecclesia; nam antea simplici tantū fide vigeat. Hæreticorum igitur occasione propagati sunt doctores in fide: & per

acumina hærefum Ecclesiæ magistri creuerunt.^f Nam tunc clarius manifestatur veritatis assertio, quando patuerit quælibet dissensio.

§ Sancta Ecclesia ideo dicitur Catholica, pro eo quod vniuersaliter per omnem sit mundum diffusa. Nam hæreticorum Ecclesiæ in partibus mundi coarctatur: hæc verò in toto orbe diffusa expãditur,^h Paulo attestante Apostolo, Gratias (inquit) ago Deo meo, pro omnibus vobis, quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo.^e Hæreses autem in aliquo angulo mundi, aut in vna gente inueniuntur versari. Ecclesia verò Catholica, sicut per totum mundum extenditur ita & omnium gentilium societate construitur.

¶ Qui sunt hæretici, nisi qui relictâ Dei Ecclesiâ, priuatas elegerunt societates? De quibus Dominus dicit: Duo mala fecit populus meus, me dereliquerunt fontem aque viuæ, & foderunt sibi cisternas dissipatas, quæ continere non valent aquas.

Causa hæresis: ob quam rem fit.^k Ad exercitationem fidei.^l Via verò per quam fit, obscuritas est diuinarum scripturarum, in qua caligantes hæretici aliud, quàm se res habeat, intelligunt: nec esse possunt, quia id ipsum quod existunt hæreses, iam non sunt. Male enim sentiendo scientiam non acquirunt, ad nihilum enim tendunt.

Hæretici ingenti studio mēdacia sua discunt, & labore vehemēti, ne ad vnitatem Ecclesiæ veniant, decertant: de quibus per Prophetam congruè dicitur; Docuerunt linguam suam loqui mendacium, &, vt iniquè agerent, laborauerunt.

Dum vicissim hæretici mutuo se lacerant, quando alterutrum sese in proprias sectas inducunt: sic tamen inuicem sese collidunt, vt contra Ecclesiâ pari erroris spiritu decertent. Et qui inuicem diuisi sunt, in aduersitate Ecclesiæ^m simul existunt vni: eisq; , qui, pro eo quod tantum valeant hæreses, videntur habere veritatem, hoc respondendum est: Non ideo salutis præponendi sunt morbi, quia plerumq; ita generaliter mundum occupant, vt parum salutis loci relinquunt.

¶ Non posse hæreticos habere veniam, nisi per Ecclesiam Catholicam (cōstat): sicut & amici Iob non per se placare sibi Deum potuerunt, nisi pro eis Iob sacrificium obtulisset.

° Opera bona, quæ hæretici faciunt, &

A iustitia eorum, nihil eis prodest, testante Domino per Isaiam: Quia mei oblitus es; ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, & operata tua non proderunt tibi.

Hæretici, quauis legē, & Prophetas adimpleant, ex eo tamen quod Catholici non sunt, non est Deus in eorum conuentibus, ipso Domino testante: Si steterit Moyses, & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Eijce eos a facie meâ, & egrediantur. Per Moysen quippe, & Samuelem Legem, accipe, & Prophetas: quos quamuis hæretici opere implere contēdunt, propter erroris tamē impietatem a vultu Dei projiciuntur, & a iustorum cœtibus separantur.

Paganus, & hæreticus: ille, qui nunquam fuit cum Dei populo: iste, quia recessit a Dei populo: vterque recedentes a Christo, ad Diaboli pertinent corpus.

¶ Qui ab idolatria ad Iudaismum, vel hæresim transeunt, iuxta Prophetam, de malo ad malum egressi sunt, & Dominum non cognouerunt: quia de infidelitatis errore in errorem alium transferunt.

Cuius doctrinam quisq; sequitur, huius & filius nūcupatur, sicut & per Prophetam: Amorrhæum patrem & Gethæam matrem esse Israël Dominus dicit, nō vtiq; nascēdo, sed imitando. Sic & in meliorem partem filij Dei nuncupantur, qui præcepta Dei custodiunt. Vnde & nos, non natura, sed adoptione clamamus Deo, dicentes: Pater noster, qui es in cœlis.

Non solum natiuitate, sed etiam imitatione filios posse alicuius vocari. Nam Iuda i secundum carnem, filij Abrahæ: secundum conuersationem, filij Diaboli nūcupantur: ac per hoc illi sunt semē Abrahæ, qui eius imitantur fidem, non qui ex eius generati sunt carne.

De erroris auctore trahitur a quibusdam & nomen, & culpa: vt ipsius vocabulo censetur, cuius & errorem insequitur, sicut Ecclesiæ Pergami in Apocalypsi dicitur: Habes tenentes doctrinam Balaam, & Iezabel, Doctrinam igitur Balaam dicitur habere Thyatiris, propter imitationem, non propter præsentiam corporalem.

^a Ex D. Greg. Moral. lib. 9. c. 9.

^b Gregor. ibid.

^c Apud Greg. lib. 18. Moral. c. 3. & 19. c. 8.

^d Hac nullo m. s. extant. Verum retinenda puto, eo quod sunt in antiquo edito, & apud Gregorium, qui lib. 18. Moral. cap. 1. Sancta, inquit, Ecclesia summo pere habere sapientiam, & patientiam studet: sed

exercetur eius sapientia, cum tentatur gladijs. Nūc A
verò de ea persequutione loquitur, in qua nō gladijs, sed falsis assertionibus lacessitur. Hactenus Gregorius.

° Idem Gregorius. lib. 7. epistolarum. epistola ad Anastasium indict. 1. Leæder hispalensis Episcopus sanctissimus Isidori frater in homilia habita in tertio Concilio Toletano in conuersione gentis Gothorum, quam apud me habeo nondū typis excusam, elegantissimè propagationem Ecclesia depinxit, dum ab hæreticis infestatur.

° Augustinus tract. in cons. Matth. & Luca: vtilis sunt, inquit, hæretici ad inueniendam veritatem, dum calumniantur ad seducendum in errorem: negligentius enim veritas quæretur, si mendaces aduersarios non haberet.

° Quid vox Catholica significet, docuit Pacianus in epist. 1. ad Sempronianum, & Vincentius Lirinensis Gallus in illo libello aureo aduersus hæreses. Clemens Alexandrinus libro Strom. 7. vnam esse Catholicam Ecclesiam, hæreticorum verò Ecclesiam, seu potius conciliabula, non esse vnam, neque Catholicam. Nam hæreses hanc vnitatem in multitudinē scindunt. Vnde alie appellatur ex nomine, vt ex Valentino, Marcione, & Basilide: alie ex loco, vt Peritici: alie autē ex gente, vt Phrygū hæresis: alie autem ex operatione, vt Encratitarū: alie autē ex proprijs dogmatibus, vt Docitarum, & Hamatarum. &c. In quò loco ad vnitatem aspiciere licet nostri temporis hæreses nōnnulla varia, & ancipites, repugnātesq. sectas, in quas insanum vulgus, & indoctum scinditur.

h Ad Romanos c. Gratias ago Deo meo per Iesum Christum pro omnibus vobis: quia fides vestra annuntiatur in vniuerso mundo. Cyprianus vocat Ecclesiam Romanam: fortem in fide, eo quod in Cathedra Petri sit fundata, & in eius vnitatem. lib. de vnitatem Ecclesia. Notas verò Ecclesia Catholica Augustinus esse in Romana Ecclesia de cuius libro contra epistolam Manichæi. c. 4. Multa sunt, inquit, quæ me in Ecclesiæ gremio iustissimè tenent. Tenet me consensus populorum, atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, charitate aucta, vetustate firmata: tenet me ab ipsa sede Petri Apostoli, cui pascendas oues suas post resurrectionem suam Dominus commendauit, vsque ad præsentem Episcopatum successio Sacerdotum: tenet postreind ipsum Catholicæ nomē, quod non sine causa inter tam multas hæreses sola obtinuit. hæc Augustinus.

Hæresis ab electione dicitur, teste Hieronymo in epistolam ad Galatas cap. 5. Et Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. Hæresis, inquit, electio est. Et Tertullianus lib. de præscrip. aduersus hæreticos. Elegans descriptio hæreticorum est apud Cyprianū lib. de vnitatem Ecclesia. Et inter alia, hi sunt, inquit, qui se vltro apud temerarios cōuenas sine diuina dispositione præficiunt, qui se præpositos sine vlla ordinationis lege constituunt, qui, nemine Episcopatum dante, Episcopi sibi nomen assumunt. Et infra. Hos eisdem denuo Dominus designat, & denotat, dicens: Me dereliquerunt fontem aquæ viuæ, & effoderunt sibi lacus detritos, qui nō possunt aquam portare. Augustinus lib. de vtilitate credendi ad Honorium. c. 1. Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè vanæ gloriæ, principatusque gratia, falsas ac nouas opiniones vel gignit, vel sequitur. Vitam huius rei his calamitosissimis temporibus habemus imaginem.

Sic Paulus. 1. ad Corinth. 11. Oportet hæreses esse, vt &, qui probati sunt, manifesti fiant in vobis, Tertullianus lib. aduersus hæreses in principio. Hæreses, inquit, ad languorem, & interitum fidei productas.

1 A veritatis obscuritate ortas esse hæreses docet elegantissimè Clemens Alexandrinus lib. Strom. 7. & Tertull. lib. præscrip. aduersus hæreticos. Augustinus originem, & progressum hæreseon variè tradit. Nam lib. de Genesi contra Manichæos, hæreses ortas dicit à Superbia: Mater, inquit, omnium hæreticorum est superbia. lib. 83. quæst. quod manant à falsa scriptura intelligētia. Nō posset, inquit, error obortiri palliatus nomine Christiano, nisi de scripturis non intellectis. Vide Hieronymum in epistolam ad Galatas. c. 5. & habetur q. 3. c. Hæresis, hæreticum appellat eum qui aliter scripturam intelligit, quam sensus spiritus esflagitat, & Hilarius. De intelligenti, inquit, hæresis, non de scriptura est: sensus, & non sermo facit crimē. Tertull. de præscrip. aduersus hæreticos à Philosophia esse natas hæreses tradit ipse denique hæreses, inquit, à Philosophia subornantur.

2 Innocentius tertius eleganter hoc idem dixit, facies quidem diuersas habere, sed caudas ad inuicem colligatas. quia de vanitate conuenirent in id ipsum. Habetur de Hære. lib. 5. c. excommunicauimus.

2 In excusis legebatur, per Ieremiam, verum emendauit Isaiam, consentientibus omnibus in. ff. & veritate. Locus est Isaiæ c. 57.

° Ex D. Greg. lib. 35. Moral. c. 7.

° Fulgen. de fide ad Petrum.

9 Cyprian. de vnitatem Eccles. Aug. li. 18. de Ciuit. Dei. c. 5.

1 Iustorum varia sunt in diuinis litteris appellationes. Vocantur filij Dei. vt Iohā. 8. Illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, Iohann. 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri. Ad Roman. 5. In sp̄ gloria filiorū Dei,

8. Quicumque enim spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Et Genes. 6. vocantur filij Dei, qui in fide vnius Dei altissimi, & eius cultu virtute, pietate, & obseruantia, mortalibus reliquis ventri deditis, qui vitam ducunt impiam, & ex legem, & idolatris longe excellunt: vnde & per excellentiā sunt appellati filij Dei. Vocatur etiam Christus D. N. filius Dei altissimi, per naturam iusti autem per gratiā adoptionis. Alij etiam nominibus iusti appellantur, vt filij resurrectionis, Luca 20. Et filij regni Marc. 13. filij nuptiarum, Marc. 2. filij sponsi, Luc. 5. filij pacis, Luc. 10. filij lucis, Luc. 16. & Iohann. 20. Iustinus Martyr, Iosephus Iebrens, Tertullianus, & Lactantius Firmianus Angelos Genes. 6. filios Dei appellatos existimant. Quam sententiam grauisimè refellit Theodoretus quæst. in Genes. quæst. 47. & sic interpretatur illud de Enos Genes. 2. iste cœpit inuocare nomen Domini, ex versione Aquilæ: Tunc exorsus est appellatione in nomine Domini, quæ verba significare videtur, quod hic sua pietate primus diuinum nomen adeptus est, vt à consanguineis Deus appellaretur. à quo deinceps posterij filij Dei, perinde ac nos à Christo Christiani. hæc Theodoretus.

De Gentibus. CAP. XVII.

Philosophi gentium non, sicut oportet, Deum quærentes, in Angelos inciderunt præuaricatores: factusq. est illis mediator Diabolus ad mortem, sicut nobis Christus ad vitam.

Multum mundi Philosophi prædicantur in dimensione temporum, cursuq. siderum, ac discussione elementorum, & tamen hoc non nisi à Deo habuerunt. Volando enim superbè, vt aues aërem; & demergentes se in profundum, vt pisces, mare; & vt pecora gradientes, terram descripserunt: verumtamen tota mète auctorem eorum intelligere noluerunt.

Quare nõ possunt animalia bruta interrogare? quia nesciunt ratiocinari. Ideo nõ dissimiles gentiles homines animalibus extiterunt; qui talia non considerantes, & ipsa amplius diligentes vsque ad eorum cultum ^b euauerunt.

Via Christus est: si quis in ea non graditur, non est, quomodo veniat ad Deum. Philosophi autem mundi utiq. Deum cognouerunt, sed quia displicuit illis humilitas Christi, ^c in inuio transierunt & non in via. Ideoq. euanescentes gloriam Dei in mendacium mutauerunt: & rectitudinem viæ relinquentes, in anfractus inciderunt errorum.

Primum vnicuiq. est scire, quid appetat: secundum vero est, vt id quod appetit, apprehendat. Imperfecta quippe sapientia est, quò tēdas scire: & nescire iter, per quod expediat ire. Quid enim prodest, si quis famis tempore vbertatis regionem videat, & viam per quam ad illam pergat, ignorat? Ecce patriam quisque quærit, sed qui viā perdidit, errando graditur, non proficiendo: quantoq. plus ambulat, tanto magis ab eo, quod quærit, elongatur.

Qui viam regiam hoc est, Christum deserit; etsi videat veritatem, à longè videt: quia nisi per viam, non est, quomodo ad eā appropinquet. Quod si gradiens per desertum, leonem incurrerit, semetipsum redarguat, dum in Diaboli faucibus hæserit.

^a Greg. lib. Moral. 25. c. 12.

^b Ad Rom. 1. euauerunt in cogitationibus.

^c Psalm. 6. Rom. 1.

De Lege. CAP. XVIII.

Via, per quam itur ad Christum, lex est; per quam vadunt ad Deum hi, qui, vt est, intelligunt eam.

Sanctarum scripturarum altitudo, ^a quasi montes pascuæ sunt: ad quos dum quisque iustorum conscendit, pascuæ indeficien-

Atis refectionem inuenisse se congaudet.

^b In scripturis sanctis, quasi in montibus excelsis, & viri perfecti habent sublimia intelligentiæ, quibus gressus contēplationis, quasi cerui erigant: & simplices quasi parua animalia inueniunt modicos intellectus, ad quos humiles ipsi refugiant.

^c Scriptura sacra infirmis, & sensu paruulis, secundum historiam humilis videtur in verbis: cum excellentioribus autem viris altius incedit, dum eis sua mysteria pandit; ac per hoc vtriusq. ^d manet cōmunis, & paruulis, & perfectis.

^e Scriptura sacra pro vniuscuiusq. lectoris intelligentiā variatur, sicut manna, quod populo veteri pro singulorum delectatione varium dabat saporem. Iuxta sensuum capacitatem singulis sermo Dominicus congruit. Et dum sit pro vniuscuiusq. intellectu diuersus, in se tamen permanet vnus.

^f Ideo in libris sanctis quædam obscura, quædam aperta reperiuntur: vt intellectus lectoris, & studium augeatur. Nam si cūcta paterent, statim intellecta vilescerent. Rursum si cūcta clausa existerent, cōfestim diffidentiam gignerent. Ne ergo de obscuris desperatio fiat, ea quæ manifesta sunt, ^g fatiant: & ne de intellectis fastidium existat, ea quæ clausa sunt, desiderium excitant. Nam pleraque quanto magis latent, tanto magis exercitium præbent.

^h In scripturis sanctis sæpè ea, quæ futura sunt, quasi facta narratur, sicut est illud: Dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto. Sed cur futura, quasi præterita, scribuntur, nisi quia ea, quæ adhuc faciendæ sunt in opere, iam facta sunt in diuina prædestinatione? Nobis igitur temporaliter accidunt, quæ conditori omnium sine tempore prouidentur.

ⁱ Propterea Prophetia rerum futurarum gesta præsentibus miscet rebus, vt ita credantur illa futura, quemadmodum ista cernuntur esse completa. More enim suo per præsentia de futuris loquitur: sicut in persona ^k Ierusalem de Ecclesia: Et sicut in persona ^l Ephraim de hæreticis.

Pro factis diuinis plerumq. & dicta ponuntur; idcirco, quia non operatione manuum Deus, sed dicendi imperio operatur, ^m sicut scriptum est: Dixit, & facta sunt: mandauit, & creata sunt.

ⁿ Quod in scripturis sacris vna bis repetitur sententia, aut cōfirmationis causa est, aut

aut mysterij: sicut lex, & gratia: sicut initiū, A
& perfectio: sicut bonum, & melius.

^m Lex diuina in tribusⁿ distinguitur partibus: in ^o historia, in præceptis, & in prophetia. Historia est in his, quæ gesta sunt: Præcepta in his, quæ iussa sunt. Prophetia in his, quæ futura prænuntiata sunt.

P Lex diuina triplici sentiēda est modo. 9 Primò, vt historicè: Secundò, vt ^r tropologicè: Tertiò, vt ^f mysticè intelligatur. Historicè namq. iuxta litteram: tropologicè, iuxta moralem scientiam: mysticè, iuxta spiritalem intelligentiam. Ergo sic historicè oportet fidem tenere, vt eam & moraliter debeamus interpretari, & spiritualiter intelligere.

^t Tria, & septem, decem præcepta sunt: B
sed tria ad amorem Dei pertinent, septem ad homines. Illa tria, quæ ad Deum pertinent, ^v in vna tabula scripta fuerunt: reliqua septem in secūda. In prima tabula triū mandatorum hoc primum est: Diliges Dominum Deum tuum. In secunda: Honora patrem tuum, & matrem. Hinc est, quod Saluator scribæ interroganti, quod præceptum est primum in lege: ait: Audi Israël, Dominus Deus tuus Deus vnus est, hoc primum est. Secundum verò simile est huic, Diliges proximum tuum, sicut teipsum. Vnū namque præceptum de prima tabula dixit quod ad Dei pertinet amorem, alterum verò de alia tabula, quod ad hominis pertinet dilectionem.

^a Est apud Gregorium lib. 30. Moral. c. 15. dum interpretatur locum illum Iob. 39. Circumspicit mōtes pascuæ suæ, & virentia quæque perquirat.

^b Sensus est apud Augustinum, cum exponit locum illum psalm. 103. montes excelſi ceruis: petra refugium herinacis. Vbi Augustin. legit: Petra refugium hircis, & leporibus. Pependit hunc locum D. Hieronymus super Ezech. lib. 13. c. 43. Hircus, inquiens, animal est semper ad excelsa festinans, & nihil periculi sustinens in præcipitijs: Et ibi inuenit viā, vbi cæteris animātib. interitus est: vnde & Græco sermone, caprarū, & hircorū grex, sublimiū conuersatio dicitur, hoc est, αἰπὸν ὄλιον quasi αἰπὸν ὄλιον siquidē αἰπὸν excelsum, ὄλιον cōuersationē significat. Idē ad Demetriadē, sic inquit, statui supra petrā pedes meos, & petra refugium leporibus: pro quo multi herinacios legūt. Animal paruum, ac fugax, & spinarū sentibus prægrauatū. Et ad Sūniū, Sephanim animal esse ait, non maius hericio, habens similitudinem muris, & vrsi, & in Palaestina ἀρπυγῶν dici magnūq. illorum in ea regione esse abundantiam, ac semper in cauernis petrarum, & terra foueis habitare. Hæc ex Hieronymo. Alij cuniculum.

^c Grego. lib. 1. Moral. c. 21. & August. lib. 1. super Genes. ad litteram. c. vltimo.

^d Gregorius probat homil. 10. super Ezechiel. lib. 1. & homil. 6. Quid autem rota, inquit, nisi sacram scripturā designat, quæ ex omni parte ad auditorum mētes voluitur?

^e Grego. lib. 1. super Ezechiel. homil. 6. & lib. 31. Moral. cap. 12.

^f Greg. lib. 1. Moral. c. 21.

^g De vsu præteriti, & futuri differit Gregorius lib. 34. Moral. c. 3. & Augustinus lib. de verbis Apostoli ser. 2. & lib. 4. super Num. & in enarratione psalm. 103. & Tertull. lib. 3. aduersus Marcionem. Quam temporis enallagen frequētē esse in diuinis litteris, vt futurum pro præterito ponatur, probat psalmus 6. Lauabo per singulas noctes lectum meū, pro laui. Et psalm. 65. In flumine pertransibunt pede. Et Isai. c. 38. Sicut pullus hīrundinis sic clamabo, & meditabor vt columba. pro: meditatus sum, & clamaui. Præteritum ponitur aliquando pro futuro, vt psalm. 54. Ego autem ad Deum clamaui, & Dominus saluauit me. hoc est, saluabit me. Sequitur enim: Et exaudiet vocem meam. Futurum pro præterito psalm. 144. Gloriā regni tui dicent, & potentiam tuam loquentur.

^h Id frequens est in diuinis litteris, vt constat ex Gregorio in Cant. c. 6. & Hieronymo super Ezech. c. 16. & ex Augustino lib. 17. de Ciuitate Dei. c. 3. Tripartita, inquit, reperiuntur eloquia Prophetarum: siquidem aliqua sunt ad terrenam Ierusalem spectantia, aliqua ad cælestem, nonnulla ad vtramque. Hieronymus super Ezech. c. 16. Quod quattuor modis dicitur Ierusalē. Exempla nos ponemus: Primo modo dicitur, iuxta Iudeos, illa ciuitas terrestris, quam plangit Christus, Matth. 23. Ierusalē, Ierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt. Secundo, Sanctorum est congregatio psalm. 36. Fundamenta eius in montibus sanctis: diligit Dñs portas Sion super omnia tabernacula Iacob. Tertiò, est multitudo Angelorum, Dominationum, Potestatum, & cælestis paradisi, Paulus ad Galatas 4. Quæ autē sursum est Ierusalem, libera est, quæ est mater omnium nostrum, ad hebraeos 12. Sed accessistis ad Sion montē, & ciuitatem Dei viuentis, Ierusalem cælestem & hæc est, quæ describitur Apocalyp. 12. Quarto pro Ecclesia militante & triumphante, Apocalyp. 21. Vidi ciuitatem sanctam Ierusalem, Hieronymus etiam in Ezech. c. 23. affirmat, quod quicquid de Ierusalem τροπικῶς dicitur, ad animam referri possit.

ⁱ Osea 4. Particeps Ephraim idolorum dimitte eū. Et c. 5. Calumniā patiens Ephraim, fractus iudicio, quia cœpit abire post sordes. Et illud: Ero tineæ Ephraim, & putredo Iacob: Tinea enim totum vestimentum consumit. Iob 13. Sicut vestimentū, inquit, quod comeditur à tineæ. Putredo non ita. Sic enim bareſis, est tineæ Ephraim: peccatum verò, putredo Iacob.

^k Psalm. 32. Dicere enim iusionem importat multoties in diuinis litteris, vt est illud Pauli ad Rom. 12. Dico autem per gratiam, quæ data est mihi, omnibus qui sunt inter vos, non plus sapere, quàm oportet sapere. Græcè λέγω, vt Latini dicunt: iubeo saluere, & dico salutē. Et illud. Dic, vt lapides isti, panes fiant, id est, iube, vt lapides, &c.

^l Hieronymus super Ezech. ca. 33. adnotauit in scripturis sacris hoc obseruari debere: vbi videtur aliqua similitudo esse sententiæ, non in omnibus eadem dici, sed vel subtrahi plerumque vel addi, & singulorum inter se verborum

borum discrepantium haberi rationem.

^m Lex à delectu dicta: habet siquidem qua eligenda, faciendaque sunt: vt Cicero lib. 1. de legibus docuit. Vnde Paulus ad Rom. 3 per legē, inquit, cognitio peccati. Lex accipitur pro veteris testamenti libris. Isai. 2. de Sion exhibit lex. Et apud Paulum in epistol. ad Roman. cap. 1. Si autem Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora, instructus per legem. Et c. 7. Lex Sancta. Et liber psalmorum, lex à Christo D. N. appellatur Iohann. 10. In lege vestra scriptum: Quia ego dixi, dii estis. Vt Aug. ibid. tract. 48. adnotauit. Et Amalarius Tauriens. li. de officio missæ. Distinguitur etiā Lex à Psalmis, & Prophetis. Matth. 11: Lex, & Prophetæ vsq. ad Iohannē. Et illud. oportet impleri quæ scripta sunt in Legge, & Prophetis & psalmis de me. Matth. 22.

ⁿ De partitionibus veteris & noui testamenti, vide Epiphanium lib. de mensuris, & ponderibus, & Iohannem Damascenum lib. 4. de orthodox. fid. & Gregor. Nazian. in carminibus, & Hieron. in præfatione lib. Regum, & Isidor. lib. 6. Etymolog. cap. 1. Obiter adnotandum duxi, non aliter hic Isidorū de partibus diuina legis differere, quam in lib. 6. Etymol. Nam ibi post veteris testamenti partitionem in legalia, prophetica, & hagiographa, sic inquit, summa vtriusq. testamenti trifariè distinguitur, id est, in historia, in moribus, in allegoria. Hæc ille: vt intelligas præcepta, ad mores: Prophetas, ad allegoriam pertinere. Nam diuisio illa celebris ac perueniata, in tres explanationis species: seu partes allegoricam, tropologicam, anagogicam, iuxta triplicem præteriti, presentis, ac futuri differentiam, ab antiquis patribus traditur: ita vt allegorica expositio, præteritarum in veteri lege vniuersarum ac figuratarum prænotiones, & prodigia manifestet, vnde Propheta ad allegoricam exponendi rationem pertinet: Adde etiam merito Prophetis tribus dicendi genus allegoricum, propter tropos, verborum enigmata, & translationes, vt Tertullianus adnotauit aduersus Marcionem. lib. 3.

^o Ita habent omnes cc. m. ff.

^p Augustinus lib. vnico saper Genesim ad litteram cap. 2. Quattuor modi, inquit, à quibusdam scripturarum tractatoribus traduntur legis exponendæ: secundum historiam, secundum allegoriam, secundum analogiam, secundum etymologiam. Historia est, cum siue diuinitus, siue humanitus, res gesta commemoratur. Allegoria, cum figuratè dicta intelliguntur. Analogia cum veteris, & noui testamenti congruentia demonstratur. Etymologia, cum dictorum, factorumque causæ redduntur. Idem de vtilitate credendi ad Honoratum cap. 3. diuidit scripturam secundum Historiam, Etymologiam, Analogiam, & Allegoriam.

^q Sensus historicus scripturæ, qui litteralis est, inter omnes est potentissimus, & efficacissimus, & ad probandam fidei auctoritatem, reliquis multo illustrior: estque fundamentū, & basis omnium expositionum diuina scripturæ, cuius difficultatem adnotauit Hieronymus in præfatione commentariorum in Abdiam, & Augustinus lib. 1. retractationum. Verū si sola historia, & nuda legatur, non intellectus litteræ spiritus, modicam habet vtilitatem, & ita appellatur à Hieronymo Ezech. 4. vilior intelligentia, & Augustinus lib. 15. de ciuitate Dei. ca. 27. non esse illis consentiendum asserit, qui solam historiam recipiunt sine Allegorica significatione: nec illis, qui solas figuras defendunt repudiata historia veritate. Sensus enim vtilis scripturæ ad docendum,

^r arguendum, ad corrigendum, & ad iusta erudiendum, vt perfectus sit homo Dei, ex littera & spiritu constat: littera enim sola occidit, spiritus autem viuificat, animumq. in omne opus bonum instruit. Vnde Gregorius lib. 16. Moral. c. 10. vt, inquit, modo nos nuda pascat historia, modò sub textu litteræ velata medullitus nos reficiat spiritualis allegoria.

^r Tropologica expositio idem est, quod moralis. Exemplum ponamus aqua: ex illo Genesios. 1. Congregatæ aquæ in locum vnum, significat aquam elementalem. verū tropologicè tribulationes significat, vt in illo psalmi 65. Tranliuimus per aquam, & ignem, & eduxit nos in refrigerium. Et Isai. 43. cum transieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. Et illud: Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Significat etiā tropologicè sapientiam. Prouerb. 18. Aqua profunda verba ex ore viri, & torrens redundans, fons sapientiæ. Et illud: Fiet ei fons aquæ salientis in vitam æternam. Eccles. Aqua sapientiæ salutatis potabit eos. Significat etiam hæreses: Prouerb. 9. Aquæ furtiue dulciores sunt. Et humanas prosperitates. Iohann. 4. Omnis qui biberit ex hac aqua, sitiet iterum. Spiritus sancti infusionem Iohann. 7. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina aquæ viue de ventre eius fluent. Euan gelista id interpretatur, hoc autem, inquit, dixit de spiritu, quem accepturi erant, credentes in eum. Significat etiam populos. Apocal. 17. Aquæ verò populi sunt. De sensu tropologico Hieronymus sic scribit in Ezech. c. 4. Eisdē litteris historia currit, & tropologia, sed illa humilior est, ista subtilior, illa hæret terræ, ista ad cælestia subleuat.

^s Mysticum sensum hic Isidorus vocat spiritualementiam. Hieronymus, cuius diuina scriptura partitionem Isidorus sequitur, sic habet in 12. quæst. in Abdiam. Triplex in corde nostro descriptio, & regula scripturarum est: prima vt intelligamus eas iuxta historiam: secunda iuxta tropologiam: tertia iuxta intelligentiā spiritualementem. In historia eorum, quæ scripta sunt, ordo seruetur. In tropologia de littera ad maiora cōsurgimus, & quidquid in priori populo carnaliter factum est, iuxta morale interpretamur locū, & ad animæ nostræ emolumenta conuertimus. In spirituali *γεωγία* ad sublimiora transimus, terrena dimittimus, de futurorum beatitudine, & cælestibus disputamus, vt præsentis vitæ meditatio, vmbra futuræ beatitudinis sit. Hætenus Hieronymus. D. Eucherius in libro spiritualium formularum, quattuor ponit diuinarum expositionum genera, historicum, tropologicum, allegoricum, anagogicum. De historica, tropologica, & allegorica expositione, iam ex mente Augustini disputauimus. Nunc de anagogica expositione, quam Eucherius vocat, qua ad sacratiora cælestium figurarum secretata perducit: vt si aquam exponamus de æterna beatitudine: vt in Ieremia 2. Me dereliquerunt fontem aquæ viue. Et de Angelis, psal. 148. Aquæ, quæ super caelos sunt, laudent nomē Domini. poteris sub mystica, & spirituali intelligentia allegorica, & anagogica collocare. Ita Eucherius, Hieronymus, Augustinus, & Isidorus consentiunt in multiplici, & varia scripturarum partitione.

^t Tria, & septem, decem præcepta habent omnes cc. m. ff. quam lectionem maxime probo. Sic enim est apud Aug. lib. de decem chordis c. 5. (vnde sententiam desumpsit Isid.) & lib. 15. contra Faustum, c. 4.

¶ Hanc partitionem præceptorū in tabulis, nēpe quod fuerint tria in vna, & septem in alia scripta, sequuntur plurimi Latinorum Sanctorum, vt August. in locis citatis, & lib. de decem chordis. c. 5. probat suam sententiam ex illo Pauli: Primum mandatum in repromissione. Verum in hac sententia non est constans, cum lib. quæstionum veteris Testamenti 7. 7. quattuor verba affirmet esse exarata in prima tabula, quorū primū statuit. Nō sint tibi Diſ alieni præter me. secundū, Nō facies tibi vllā similitudinē. Tertium: Nō fames noīnē Dei tui in vanū: Quar. ii. Sabbathū Dñi Dei tui seruabis, & non facies in eo vllū opus seruile. Reliqua in secūda, ita, vt primū verbū secūda tabula sit. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ex illo Apostoli ad Ephes. 6. Honora patrem tuum, & matrē, quod est mandatum primum in repromissione, Quomodo, inquit, esset primū, nisi in secūda tabula ab ipso cœpisset? In repromissione autem ideo dicitur, quia statim subiicitur, vt sis longæuus super terram, & benē sit tibi, hæc est promissio facta ijs, qui mandata custodiunt. Ioseph. lib. 3. Antiq. c. 6. & Philo. in lib. Quis rerum diuinarum hæres sit, in vtraque tabula quinque esse præcepta tradita affirmat. Sunt qui dicunt has tabulas tēpore vltimi Ierosolymitanæ excidij sub Romanis Imperatoribus in tēplo Dei fuisse, indeq. à Tito Augusto, inter cætera capta vr̄bis spolia, in triumphum allatas.

De septem Regulis. CAP. XIX.

Septem^a esse, inter cæteras regulas locutionum sanctarum Scripturarum quidā sapientes dixerunt.

Prima regulā est, de Domino, & eius corpore; quæ de vno, aut ad vnum loquitur: atque in vna persona, modò caput, modò corpus ostendit, e sicut Isaias ait: Induit me vestimento salutari, quasi sponsam decoratum corona, & quasi sponsam ornatam montibus suis. In vna enim persona duplici vocabulo nominata caput, id est, sponsum & Ecclesiam, id est, sponsam manifestant. Proinde notandum in scripturis, quādo specialiter caput describitur, quando & caput, & corpus: aut quando ex vtroq. transeat ad vtrumque, aut ab altero ad alterum: sicque quid capiti, quid corpori conueniat, prudēs lector intelligat.

Secunda regulā est, de Domini^d corpore vero, & permixto. Nam videntur quædam vnus conuenire personæ, quæ tamen non sunt vnus, vt est illud: Puer meus es tu Israhel, ecce deleui, vt nubem, iniquitates tuas, & sicut nebulam peccata tua: conuertere ad me, & redimam te. Hoc ad vnū non congruit. Nam altera pars est, cui peccata deleuit, & cui dicit: Puer meus es tu. Et altera, cui dixit: Couertere ad me, & redimam te. Qui si conuertantur, eorum peccata deleuntur. Per hanc enim regulam, sic ad omnes

loquitur scriptura, vt & boni redarguantur cum malis, & mali laudentur pro bonis. Sed quid ad quem pertineat, qui prudenter legerit, discet.

^c Tertia regulā est, de littera, & spiritu, id est, de Lege, & gratia: Lege, per quā præcepta faciēda admonemur, gratia, per quā, vt operemur, iuuamur. Vel quod Lex nō tantum historicè, sed etiam spiritualiter sentiēda sit. Namq. & historicè oportet fidem tenere, & spiritualiter Legem intelligere.

^f Quarta regulā est, de specie, & genere, per quam pars pro toto, & totum pro parte accipitur: veluti si vni genti, vel ciuitati loquatur Deus, & tamen intelligatur omnem contingere mundum: sicut in psalmis: Et adorabunt, inquit, eum filia Tyri in muneribus. Filia Tyri, filia gentium, ab specie ad genus: per Tyrum enim vicinam tunc huic terræ, vbi prophetia erat, significabat omnes gentes credituras Christo: vnde & benē sequitur: Vultum tuum deprecabuntur omnes diuites terræ. Sic & per^h Isaiam Prophetam dum aduersus Assyrium Dominus comminatur, dicens: Vt ceteram Assyrium in terra mea, & in montibus meis conculcē eum. Et erit Babylon illa gloriosa, & regnis incluta, sicut subuertit Dominus Sodomā, & Gomorrhā. Nam licet aduersus vnā ciuitatem Babylonem, per Isaiam præfatam Dominus comminetur, tamen dum contra eam loquitur, transit ad genus de specie, & conuertit generaliter contra totum mundum sermonem. Certè si non diceret aduersus vniuersum orbem, non adderet infra generaliter: Et disperdā omnē terram, & visitabo super orbē mala, & cetera quæ sequuntur ad internecionem mundi pertinentia: vnde & adiecit: Hoc est consilium, quod cogitavi super omnem terram, & hæc est manus eius extenta super vniuersas gentes. Item, dum sub persona Babylonis arguit vniuersum mundum, dicens: Disperdam omnem terram, & visitabo super orbis mala, & cetera, quæ sequuntur, ad internecionem mundi pertinentia: rursus ad eandem quasi de genere ad speciem reuertitur, dicens: quæ eidem ciuitati specialiter contigerūt. Ecce ego suscitabo super eos Medos. Nam regnante Balthasar, à Medis est obtēta Babylonia. Sic & onus Ægypti ex persona eiusdem, totum vult intelligere mundū, dicendo: Et concurrere faciam Ægyptios aduersus Ægyptios, regnū aduersus regnū: cum

cum Ægyptus non multa regna, sed vnum A habuisse scribatur regnum.

^k Quinta regula est, de temporibus, per quam aut pars maior temporis per partem minorem: aut pars minor temporis per partem maiorem inducitur. ^l Sicut est de triduo Dominicæ sepulturæ: dum nec tribus plenis diebus, ac noctibus iacuerit in sepulcro: sed tamen à parte totum triduum accipitur. Item pars à toto, vt est illud: ^m Et erunt dies vitæ hominis anni centum viginti: dum tantum centum vsque ad diluuium inueniantur, ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel ⁿ sicut illud; quod quadringētos annos prædixerat Deus, filios Israël in Ægypto seruituros, & sic inde egres- B suros: qui tamē quadringētos annos nō ser- uierunt, quia, dominante Ioseph, Ægypto dominati sunt: vbi iterum à parte totū subiungitur, quia non statim post quadringen- tos annos egressi sunt, vt fuerat repromis- sum; sed, quadringentis triginta peractis, ab Ægypto recesserunt. Ad ^o hanc temporum regulam pertinent & illa, quæ dum adhuc futura sunt, quasi iam gesta narrantur, vt est illud: Foderūt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea; & diu- serunt sibi vestimenta mea, & his similia. In quibus, quæ adhuc facienda erant, iam facta narrantur. Sed quando aliquid faciē- dum esse pronuntiatur, secundum nos di- citur: quando vero quæ futura sunt, iam fa- cta dicuntur, secundum Dei æternitatem accipienda sunt, quia quæ nobis P adhuc fu- tura sunt, apud Dei prædestinationem iam facta sunt, apud quem omnia facta sunt, quæ futura sunt.

^q Sexta regula est, de recapitulatione. Re- capitulatio enim est, dum scriptura reddit ad illud, cuius narratio iam transferat: sicut cum filios filiorum Noë scriptura comme- morasset, dixit, illos fuisse in linguis, & gen- tibus suis: & tamen postea, quasi hoc etiam in ordine temporum sequeretur: Et erat, in- quit, omnis terra labium vnum, & vox vna omnibus erat. Quomodo ergo secundum suas gentes, & suas linguas erant, si vna lin- gua erat omnibus: nisi quia ad illud, quod iam transferat, recapitulādo est reuerſa nar- ratio: ^r Recapitulatio enim est, dum rerum præteritarum causæ futuris miscētur gestis, sicut & in Genesi, dum sexto die hominem dicit factum fuisse, denuò recapitulat for- matum dicens: Formauit Deus hominem

ad imaginem suam. Nec non & vbi exple- tis omnibus operibus, dum Deum dicit se- ptimo die requieuisse, recapitulando subiū- git: Istæ generationes cæli, & terræ, quan- do creatæ sunt, in die quo creauit Deus cæ- lum, & terram, & omne virgultum agri, antequam oriretur super terram. Nondum enim pluerat Dominus Deus super terram, & homo non erat, qui operaretur terram: sed fons ascendebat de terra irrigans vni- uersam superficiem terræ. Hæc omnia re- capitulando in serie narrationis rebus futu- ris neſtuntur; cum intrā sex dies etiam hæc patrata videantur.

Septima regula est, de Diabolo, & eius corpore; quia sæpe dicuntur ipsius capitis, quæ suo magis conueniunt corpori: sæpe verò eius videntur dicta membrorum, & non nisi capiti congruunt. (Sicut ^t in Isaia, vbi dum cōtra Babyloniam, hoc est, contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus; rursus ad caput, id est, ad Diabo- lum, oraculi sententiam deriuat dicens: Quo modo cecidisti de cælo Lucifer, qui manē oriebaris?) Ex nomine quippe cor- poris intelligitur caput, vt est illud in Euan- gelio de zizanijs tritico admixtis, dicente Domino: Inimicus homo hoc fecit, homi- nem ipsum Diabolum vocans, & ex nomi- ne corporis caput designans. Item ex no- mine capitis significatur corpus, sicut in Euangelio dicitur: Duodecim vos elegi, sed vnus ex vobis Diabolus est; Iudam vtiq̄. indicans, quia Diaboli corpus fuit. ^v Apo- stata quippe Angelus omniū caput est ini- quorum, & huius capitis corpus sunt om- nes iniqui. Sicque cum membris suis vnus est, vt sæpè, quod corpori eius dicitur, ad eum potius referatur: rursus quod illi, ad membra iterum ipsius deriuetur.

^a *Has septem regulas veluti clauas aperiendi sensus diuina scriptura reconditos excogitauit Ticonius. Augustinus lib. 3. de doctrina Christiana cap. 30. Ticonius, inquit quidam, qui contra Donatistas inuictissimè scripsit, cum fuerit Donatista, & lib. 2. contra epistol. parmeniani. c. 28. vocat eū magistrum, eiusque interpret. di diuinam scripturam leges & formulas tantifecit, vt Cypriani expositionibus prætulit: vt constat li. 2. retractat. & lib. 3. de doctrina Christiana c. 30 vbi de harū regularū vtilitate sic inquit: Necessarium duxi ante omnia quæ mihi videntur, libellum regularum scribere & secretorum leges, veluti clauas & lumina, fabricare: sunt enim quædam regulæ mixtæ, quæ vniuersæ legis recessus obtinent, & veritatis thesauros ali- quibus visibiles faciunt. Quarum si ratio regula-*
rum,

rum, sine inuidia, vt communicamus, accepta fuerit, clausa quæque patefient, & obscura dilucidabuntur, vt quisque prophetiarum immensam syluam perambulans, his regulis quodammodo quasi lucis tramitibus deductus ab errore defendatur. Et subdit: cautè sanè legendus est, non solum propter quædam, in quibus, vt homo errauit, sed maximè propter illa, quæ sicut Donatista hæreticus loquitur. Meminit & Cassiodorus harum regularum in præfat. comment. in psal. Scripsit idem Ticonius expositiones in Apocalyp. Iohannis, vt auctor est Gennadius & Beda in Apoc. extat nunc liber regularū editus in Bibliotheca sanctorum à Margarino Theologo Parisiensi compilata tom. 6. floruit Theodosio & filijs eius imperantibus anno Domini cccxc.

b Quæ de vno ad vnum loquitur, in excus. est. Quæ lectionem nō probo. Nam sensus ita est, vt sola ratione discernatur, cum in vna persona duo distinguuntur, ratione & cogitatione officia. Vnde sola ratione complecteris quādo à capite ad corpus transitum sit.

c Est hoc exemplum Isa. c. 6 1. apud Ticonium & Augustinum: quamuis 70. vtuntur versione sicut sponso imposuit mihi mitram, & sicut sponfam ornauit me ornatu: ὡς ὑμῶν περιέβηκε μοι μίτραν, καὶ ὡς ὑμῶν ἠνέκοσμεν. Isidorus vulgatam semper amplectitur versionem.

d Ticonius dixit: de Domini corpore bipartito: quam vocem Augustinus correxit, affirmans quod non debuit ita appellari, sed potius de Domini corpore vero atq. mixto, aut, vero atq. simulato, vel de permixta Ecclesia.

e August. lib. 3. de doctrina Christiana ita sentit, quod potius sit magna questio, quàm regula. Ticonius appellat hanc regulam tertiam, de promissis & lege, Aug. de spiritu & littera, vel de gratia & mandato.

f Tota hac regula corruptè legitur in excus. eã restituit ex c. Gott. m. f. antiquo, eius meminit Greg. lib. 3. Moral. & homil. 26. in Euāg. super illud: Tulerunt Dominum meū, & nescio vbi posuerunt eum.

g Psal. 44. Adorabunt eū filix Tyri in muneribus: vultum tuum deprecabūtur omnes diuites plebis. Sic Aug. super psalmos legit Adorabunt eū filix Tyri, ita vt sententia periodus non claudatur in adorabunt eū, vt in multis codicibus inter punctū inuenio. Idem, filix Tyri filix gētium à parte refertur ad totū. Tyrus vicina huic loco, vbi prophetia erat, significabat gentes cre dituras Christo. Theod. super psal. sic legit. Quoniā ipse est Dñs Deus tuus & adorabis eū: & filix Tyri in muneribus. Et adfert interpretū diuersas sententias, & per filias Tyri totam impietatē significari affirmat. Mos est inquit, sacræ scripturæ à partē totum demonstrare. Sic alibi per Libanum omnem superstitionis cessationem prædicat: Nam Libanus, inquit, cum excelsis cadet. Sic etiam D. Basilius à quo Theodoretus scholia in psalmos ferè collegit.

h Cap. 14. vbi Hieron. Hoc loco quidā arbitrantur generalè esse contra omnem orbem prophetiam. Quibus nequaquam cōtradidimus, dū sciamus hic omnem terram Assyriorum propriè significari.

i Locus est apud eundem Isa. c. 13.

k Duobus modis dicit Ticonius hanc vigere regulam, aut per Synedochem, aut per legitimos numeros. Vocat legitimos numeros eos, quos eminentius scriptura commendat, vt est septenarius, denarius, duodenarius, vide ipsum Ticon. & Aug.

A 1 August. li. 3. de doctrina, & lib. 4. de Trinit. c. 6. & Ticonius in regulis, hunc locum latè versant.

m Et erunt dies vitæ hominis cxx. dum tantum centum vsque ad diluuium inueniantur ex quo hæc à Domino statuta sunt. Vel sicut illud quadringentis, &c. Est verò locus ille Genes. 6. dixitq. Deus: non permanebit spiritus meus in homine in æternum, quia caro est, eruntq. dies illius centum viginti annorum. Quem locum Lactantius Firmianus lib. 2. diuinarum instruction. cap. 14. ita exponit: vt dicat Deum iratum breuiori spatio vitam hominum circumscripsisse, & abrogata viuendi longitudine, quam ante diluuium habuerant, intra centum & viginti annorum spatium coercuisse. Idque ex Iosepho accipit Firmianus lib. 1. antiquit. Verum aliter interpretatur locum Hieronymus lib. quæst. Hebraic. Hoc est, inquit, dabo centum viginti annos ad pœnitentiam. Non igitur humana vita, vt multi errant, in centum viginti annos contracta est, sed generationi illi centum viginti anni ad pœnitentiam dati sunt. Quia verò pœnitentiam agere contempserunt, noluit Deus tempus expectare decretum, sed viginti annorum spatij amputatis, induxit diluuium anno centesimo agendæ pœnitentiæ destinato. Quam etiam expositionem Chrysostomus est amplexus, homil. 22. in Genes. verum eam improbat Gennadius veluti absurdam, & à Deo penitus alienam, cum semper Deus ad vindictam tardo ingrediatur passu. Vide catenam Græcorum patrum in pentateuchum. Quod verò Deus, vt censet Hieronymus, viginti annos amputauit ex decreto tempore liquet. Nam Genes. 5. dicitur, quingentorum annorum erat Noë cū genuit Sem, Cham, & Iaphet. c. 6. dicitur erunt dies vitæ illius centum viginti annorum, deinde c. 7. Sexcentorum annorum erat Noë, cum aquæ diluuij inundauerunt super terram.

n Genes. 15. dicitur quod quarta generatione reuerterentur in terram promissionis, quod etiam ita impletum est. Nam primus Iacob cum filijs ingressus est Egyptum, Moses verò quartus à Iacob populum eduxit. De computatione horum annorum lege scholium nostrum in Chronicon Isidori.

o In excusis legitur: est & alia de temporibus figura, per quam quædam, quæ futura sunt, quasi iam gesta, &c. Verum in. ff. lectionem probo. Omniaque supra cap. 18. de lege numer. 7. posita sunt, ibique adnotatum; sententiam esse ab Augustino desumptam lib. de verb. Apostoli.

p Gotthus & alij duo Cod. antiqui sic habent: In quibus quæ adhuc faciendæ erant, iam facta narratur: Sed quando aliquid faciendum pronuntiatur secundum nos dicitur, &c. Reliqua verba, quæ in editis & alijs m. ff. reperiuntur, in his duobus non extant.

q Aug. de hac regula sic scribit: Sextâ regulâ Ticonius recapitulationē vocat in obscuritate scripturarum satis vigilanter inuētam: Sic enim dicuntur quædam, quasi sequantur in ordine temporis, vel rerum continuatione narrentur, cum ad priora, quæ prætermissa fuerāt, latenter narratio reuocetur, quod nisi ex hac regula intelligatur, erratur.

r Codex Guadal. sic habet, sicut in Isaia, vbi dum contra Babylonem, hoc est, contra Diaboli corpus multa dixisset sermo propheticus, rursus ad caput, id est, ad Diabolum, oraculi sententia deriuatur, dicens: Quomodo cecidisti

Lucifer qui mane oriebaris: Sicut cum filios filiorum Noë scriptura commemorasset, &c. *Hæc habentur* Isai. 14. Verum ad hanc regulam non pertinent, sed ad septimam de Diabolo & eius corpore, ut patet ex Augustino.

^c *Hæc omnia in nullo extant c. m. seorum, quos nactus sum ad huius operis correctionem, inter quos duo erant membranæ antiquissimi litteris Gothicis scripti, vnus Ecclesia Toletana æra 953. exaratus, alius ex insigni collegio Ouetensi apud Salmaticam eo antiquior, ut ex litteris miram vetustatem præ se ferentibus colligere licet. Quapropter omnia velut aliena à germana lectione reieci.*

^c *Quæ in parenthesi includuntur in Gotthico tantum Cod. Ecclesia Toletana in margine addita inueni, locus est Isai. c. 14. & apud D. August. in exempla septima regula & apud Ticonium.*

^v *Angelus apostata est Lucifer de quo Isa. 14. Quomodo cecidisti de cælo Lucifer. Idem vocatur & draco, & serpens antiquus, Diabolus, & Satanas, Apoc. 12.*

De Differentia testamentorum.

C A P. XX.

Quidam ideo non recipiunt vetus testamentum, pro eo quòd aliud in tempore prisco, aliud agatur in nouo. Non intelligentes, quòd Deus quid cuique congruerit tempori magna quadam distributione concesserit: sicut in Lege imperat nuptias; in Euangelio virginitatem commendat: in Lege oculum pro oculo auferre; in Euangelio alteram præbere percutièti maxillam. Sed illa pro tempore fragili populo, ista verò perfectò; vtrique tamen pro tempore sua quæq. conuenientia commodans. Et tamen pro ista mutatione non est credendus Deus mutabilis, sed potius inde admirabilis prædicandus est: quia manens incommutabilis, quid cuiq. (vt diximus) tempori commodum fuit, magna cum distributione concessit.

Sub veteri testamento minoris culpæ erant peccata; quia in eo non ipsa veritas, sed vmbra veritatis aderat. Nam in testamento nouo præceptis altioribus manifesta facta quædam, quæ in illo populo vmbre veritatis deseruierant, deserenda nobis præcipiuntur. Illic enim fornicatio, & retributio iniuriæ permessa sunt, nec nocebant; in testamento autem nouo graui animaduersione damnantur, si admittantur.

De Symbolo, & Oratione.

C A P. XXI.

Fidei ^a Symbolum, & ^b Dominica oratio pro tota lege paruulis Ecclesiæ ad cælo-

rum regna sufficit capefcēda. Omnis enim latitudo scripturarū in eadem oratione Dominica, & Symboli breuitate concluditur. Vnde & Propheta Isaias dicit: Abbreuiationem audiui à Domino Deo exercituum, super vniuersam terram: Attendite, & audite eloquium meum. Sed hæc abbreuiatio, aut illud intelligitur, quod Dominus dicit: Omnem Legē, & Prophetas in duobus præceptis dilectionis Dei, & proximi pendere: aut propter ipsam orationem Dominicam, vel Symboli breuitatem, in quibus (vt prædictum est) omnem scripturarum coarctari (cernimus) latitudinem.

^a *Symbolum, & Dominicam orationem continere fidem, spem, charitatem, docet, Aug. in Enchir. c. 6. & 7. Symbolum autem illud ab ipsis editum magna cum cura & Spiritus Sancti instinctu, apertum est ex Rufino in expositione Symboli, & Aug. in sermone secundo Dominica Palmarum: vbi quæm singuli Apostoli partē contulerint docet in hunc modum: Quod Græcè symbolum dicitur, Latine collatio nominatur. Collatio ideo dicitur, quia collata in vnum totius Catholicæ legis fides, Symboli colligitur breuitate, cuius textum vobis modo Deo annuente dicemus. Petrus dixit: Credo in vnum Deum Patrem omnipotentem. Iohannes dixit: Creatorem cæli & terræ. Iacobus dixit: Credo & in Iesum Christum Filium eius vnicum, Dominum nostrum. Andreas dixit: Qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria Virgine. Philippus ait: Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, mortuus & sepultus. Thomas ait: Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis. Bartholomæus dixit: Ascendit ad cælos: sedet ad dexteram Dei Patris omnipotentis. Mattheus dixit: Inde venturus est iudicare viuos & mortuos. Iacobus Alphæi: Credo & in Spiritum Sanctum, sanctam Ecclesiam Catholicam. Simon Zelotes dixit: Sanctorum communionem: remissionem peccatorum. Iudas Iacobi: Carnis resurrectionem. Mattheus compleuit: Vitam æternam, Amen. Ambrosius etiam sermone 38. de ieiunijs & quadrages. Symbolum appellat fidei clauem duodecim artificum operatione conflatam: Irenæus lib. 1. capit. 2. tesseram fidei vniuersam, & Leo in epistola ad Pulcheriam Augustinam. Ambrosius lib. 3. de Virginitate vocat signaculum cordis, & esse antelucanis horis quotidie recitandum. Pro fidei autem Symbolo, Apostolorum intelligitur: vt in Concil. Laod. capit. 46. Baptizatos oportet fidei Symbolum dicere, & capit. 47. Similiter in Concilio Agathensi can. 9. in Concilio Maguntino sub Carolo Magno cap. 45. De Symbolo Apostolorum lege Hieronymum in epistola ad Pammachium, & August. lib. ad Catech. & Clementem Romanum in epist. ad Iacobum fratrem Domini.*

^b *A patribus quotidiana oratio dicitur, vt Cypriano in eius expositione, & Augustino lib. 21. Ciuit. cap. 27. Et Concilio Toletano 4. c. 9. Quia quotidie dicitur, & quia delet minima & quotidiana peccata.*

^c *Locus est apud Isaiam, cap. 10. vbi Hieronymus sic inquit:*

quit: Pro cunctis lacinosæ legis cæremonijs dedit A præceptum breuissimum dilectionis & fidei. *Cyprian. in expositione orationis Dominica locū interpretatur de Symbolo fidei, & August. lib. de perfectione iustitia hominis respons. 11. Et contra Faustum. lib. 15. c. 4. dyspychium Ecclesia appellat duo dilectionis præcepta.*

De baptismo, & communione:

C A P. XXII.

Solam Ecclesiam Catholicam habere baptisum ad salutem Zacharias Prophe- ta testatur; In die (inquit) illa erit fons patēs domui Dauid, & habitantibus in Ierusa- lem, in ablutionem peccatoris, & men- struatę. Domus quippe Dauid, & Ierusalem, Christi Ecclesia est, in qua manat fons in ablutionem peccatorum.^a Hæretici autem id solū imaginaria ostentatione faciunt: ideoque illis baptismus non ad remissionem peccatorum, sed ad supplicij testimo- nium datur.

Pro solo originali reatu luunt^b in infer- no nuper nati infantuli pœnas, si reno- uati per lauacrum non fuerint. ^c Proinde cum caussa nuper natus damnatur infans, si non regeneratur: quia originis noxietate perimitur.

Cur paruuli peccato originali carentes C per baptismum, & nec dum propriū habentes delictum, à bestijs, pœnisque cæteris laniantur? Hæc igitur caussa est. Baptismus enim à pœna æterna, non à præsentis vitæ supplicio liberat. Quod si à pœna præsentis homines liberarētur per baptismum, ipsum putarent baptisimi præmium, non illud æter- num. Ergo, soluto reatu peccati, manet ta- men quædam temporalis pœna; vt illa vita feruentius requiratur, quæ erit à pœnis om- nibus aliena.

Nullus negat fidelium etiam post baptis- mum, quo peccata delentur, quotidie quā- diu in isto seculo sumus, ad Deum nos de- bere conuerti. Quod quamuis sine inter- missione sit quotidie agendum, nunquam tamen fecisse sufficet.

^d Qui in maternis vteris sunt, ideo cum matre baptizari nō possunt; quia qui natus adhuc secundum Adam non est, renasci se- cundum Christum nō potest. Neque enim dici regeneratio in eo poterit, quem gene- ratio non præcessit.

Qui intra Ecclesiā non ex dignitate Ec- clesiæ viuunt, sed fidem, quam verbo tenēt,

operibus destruant, ^e de ipsis legitur: Mul- tiplicati sunt super numerum, vt subaudias, ^f in regno prædestinatorum.

^g Qui sceleratè viuunt in Ecclesia, & cō- municare non desinunt, putantes se tali cō- munionem mundari: discant, nihil ad emun- dationem proficere sibi, dicente Propheta: Quid est quod dilectus meus in domo mea fecit scelera multa? Nunquid carnes san- ctæ auferent à te malitias tuas? & Apосто- lus: Probet, inquit, se homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat.

^a *Isidorus non damnat baptismum hereticorum, vt Cyprianus cum Episcopis Africa, de quo Hieronymus in dialogo contra Luciferianos sic inquit; Cyprianus lacus contritos fugere, nec bibere de aqua aliena voluit: idcirco hæreticorum baptismum reprobans ad Stephanum tunc Romanæ vrbis Episcopum, qui à beato Petro vigesimus sextus fuit super hac re Africanam Synodum direxit: sed conatus eius frustra fuit. Verum hic Isidorus loquitur de baptismo adultis collato ab hereticis cum inuocatione sanctissima Trinitatis, qui licet sit sacramentum, characteremque in animo obsignet, nihil tamen illis ad salutem remissionem- que peccatorum prodest, quousque ab Ecclesia suscipiatur. Non enim illis ad remissionem peccatorum, in- quit, sed ad supplicij testimonium datur. Quam sententiam probat Augustinus. lib. 3. contra Donatistas. ca. 14. & lib. de baptismo. capit. 12. & habetur de consecrat. D. 4. c. Tūc valere incipit ad salutem baptismus, cum fictio à veraci confessione recessit. Idem Gregorius ad Quiriacum epistola 61. li. 9. Registri. Et Nicolaus Pontifex ad consulta Bulgarorum. cap. 3. Quid vero de baptismo ab hereticis collato senserit Isidorus liquet lib. 2. de officijs. cap. 24. dum inquit: Hæretici autem, si tamen in Patris & Filij & Spiritus Sancti attestacione doceantur baptismum suscepisse, non iterum sunt baptizandi, sed solo chrismate, & manus impositione purgandi. Baptismus enim non est hominis meritum, sed Christi: Ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet: quod sacramentum tam sanctum est, vt nec homicida ministrante polluat. Habet enim hæreticus baptismum Christi; sed quia extra fidei vnitatem est, nihil prodest. At vbi ingressus fuerit, statim baptismum, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodesse ad salutem. Quod enim accipitur approbo, sed quia foris accipitur improbo; dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur. Character est enim Regis mei, non error sacrilegus: recorro desertorem, non muto characterem. Hac Isidorus. Nouissimè sacra Tridentina Synodus sess. 7. c. 4. Verum esse baptismum, inquit, quod datur in canone forma Ecclesia ab hereticis.*

^b *Infernus multiplex est, vt adnotauit doctissime, sicut omnia, D. Thomas Aquinas, Infernus, inquit, quadruplex: scilicet damnatorum, puerorum, purgatorium, & sanctorum patrum. In primo sunt tria, tenebræ gratiæ, tenebræ gloriæ, & pœna sensus: A quo æterno supplicio vtinam liberemur. In*

secundo sola duo prima, tenebræ gratiæ, & gloriæ. In tertio tantum secundum & tertium, tenebræ gloriæ, & pœna sensus. In quarto tantum secundum, tenebræ gloriæ, vocaturq. hic sinus Abrahæ. De quo Tertullianus aduersus Marcionem lib. 4. Diuus Gregor. lib. 7. epistolæ ad epist. 53. ad Secundinum de receptaculo agit animarum paruulorum, qui sine baptismo discedunt.

^c Ita Codex Goth. & alijs m. s. Locus manifestus ad probandam originis maculam esse in pueris à parentibus contractam, & esse omnes natura procreatos filios ita.

^d Habetur hæc sententiâ in collectaneis Gratiani de Conf. D. 4. & apud Imon. p. 1. c. 185. & apud Magistrum libr. 4. sent. dist. 6.

^e Psal. 39. Ita interpretatur & Augustinus: Verum Basilii & Theodoretus aliter locum interpretantur in scholijs psalmodum.

^f Sic habent omnes cc. m. ff. & editus antiquus, quam lectionem posui & deleui. in regno reproborum: ex Gregorio, & Augustini expositione, vnde Gregorius subiungit de illis qui sunt super numerum: Hic enim fidelibus per confessionem admixti sunt, sed propter vitam reprobam illic numerari in sorte fidelium non merentur.

^g Habetur tota sententia de consecr. D. 2. c. Qui sceleratè viuunt: fragmentum verò eius de conf. D. 4. c. Qui in maternis vteris, in fine capitis.

De Martyrio. CAP. XXIII.

DEI seruus aduersitate vlla non frangitur, sed pro veritatis defensione vltro se certamini offert, nec vnquam pro veritate diffidit.

Sæpè ex discipulis ad martyrium eliguntur, qui suos doctores ad coronam præcedunt: & qui sunt ordine postremi, fiunt nõnunquam in certamine primi.

^b Vir sanctus vltro se pro agone certaminis debet offerre iustitiæ: sed tamen agonis fructum videns vberimum, non debet declinare laboris periculum. Quod si maior est labor, quàm animarum lucrum, declinandus est labor, quem minimum comitatur augmentum. Vtrumq. enim fecit Apostolus, qui & periculis se vltro dedit, vbi maximum animarum lucrum vidit; & sapienter se periculo abstulit, in quo potiorè laborem, quàm lucrum esse perspexit. Vltro se Paulus apud Ephesum periculis obtulit, quia potius periculo lucrum vidit. Damasci autè ideò periculo subtraxit semetipsum, quia nullum periculi ipsius arbitratus est fructum.

Disce quomodo ad martyrium se offerat quisq. vltro, vel quomodo iuxta sententiâ Dei cingatur ab altero, & quò nõ vult ipse, ducatur, nisi quod & propter gloriâ futurâ

A de certamine iustus gaudet, & propter passionis violentiâ refugit subire, quod dolet.

Accipe exemplum adeundi sub trepidatione martyrij de vsu bellandi, in quo exercitatus quisq. in prælio, & per audaciam certamen aggreditur, & per timorem cunctatione mouetur.

Item accipe exemplum martyrij de reparatione humani corporis ad salutem; dum quisq. & de spe reparationis gaudet, & de incisionib⁹ ceu amarissimis poculis mœret.

Isidorus martyr nomen hoc capite non tantum illis tribuit, qui extremam mortem gloriose pro Christo passi sunt, sed illis etiâ, qui à confessione nominis Christi nulla tormentorum atrocitate abduci potuerunt. Idem facit vbiq. Cyprianus martyrum eximij laudator. Tertullianus autè hos designatos martyres appellat, illos verò absolute martyres.

^b VV. CC. ad vni omnes legunt: vir sanctus vltro se in agone pro certamine debet offerre iustitiæ. Tollunt enim negatione, non, Verū ita sensus non cõuenit ijs, quæ sequuntur, sed tñ si agonis fructū vidēs vberimū, nõ debet declinare laboris periculū. Quæ propter existimo negatione, vt in editis est, retinendā. Thomas 2. 2. quæst. 124. Martyrium, inquit, oblatum debet tolerari patienter, sed non debet queri: quia non debet dari occasio agendi iniuste, nec ille. Vnde Cyprianus fugit martyrium, vt constat ex primo lib. epistol. Et Athanasius, vt patet ex homilia super Mattheum c. 10. & ex apologia de fuga sua, prope medium. Hinc eleganter Cyprianus ait epist. 83. Dominus cõfiteri nos magis voluit, quàm profiteri. Verum quid de virginibus illis dicemus, quæ ob castitatis & pudicitia amorem, ne turpiter violarentur, mortem sibi aqua, vel ferro, vel laqueo conscuerunt? Quas etiam sancta Ecclesia inter diuos martyres connumerat, vt constat ex D. Ambrosio lib. 3. de virginibus, ad Marcellinam sororem, de Pelagia & filiarum morte, & Eusebio Casariense libr. 8. Eccles. histo. de virginibus Antiochia; & Sophronia, quæ se occidit, ne vim à Maxentio pateretur? Hieronymus super Ionã exponēs illud c. 1. Tollite me & mittite me in mare sic inquit: Non est nostrum, mortem arripere, sed illatam ab alijs libenter accipere, vnde in persecutionibus nõ licet propria petire manu, absque eo, vbi castitas periclitatur, sed percutienti colla submittere. Augustinus verò lib. 1. de Ciuit. Dei multis capitibus probat nulla prorsus causa fas esse sibi mortem inferre. Quod si dixeris id licere, ne virginitatis integritas omittatur: respondet corporis sanctitatem, animi sanctitate manere, non amitti. Verum eodem libr. velut de sententia sua vigore nonnihil remittens, quæstionem hanc sic cõcludit. Sed quædam, inquit, sanctæ fœminæ tempore persecutionis, vt insectatores suæ pudicitia; deuitarēt, in rapturum atq. necaturum se flumen proiecerunt, eoque modo defunctæ sunt: earumque martyria in Ecclesia catholica, eneratione celeberrima frequentantur. De his nihil temerè audeo iudicare. Vtrùm enim Ecclesiæ aliquibus fide dignis testificationibus, vt earū memoriâ sic honoret diuina persuasit auctoritas, nescio; Et fieri potest, vt ita sit. Quid si hoc fecerūt nõ humanitus deceptæ, sed diuinitus

uinitus iussa, nec errantes sed obedientes? sicut de Samphone aliud nobis fas non est credere. Cum autem Deus iubet, seque iuhero sine vllis ambigibus intimat, quis obedientiam in crimeu vocet? quis obsequium pietatis accuset? *Hac Augustinus: ex cuius verbis, illud aduersus hereticos nostri temporis obiter notandum, Ecclesiam sanctos suos diuina persuasione actum honorare. Hic etiam in quaestionem factum Razia (de quo Machabaeorum 2. capit. 14) solet vocari. Quod D. Augustinus improbat li. 2. contra secundam epist. Gaudentij c. 23. & epist. 61. ad Dulcitium, vbi eum laudari ait, nō quia seipsum interfecit, sed quod esset vir strenuus, ciuitatisq. ac patrie amator. Nam alioqui turpe est, & animi impatientis, sibi manus inferre, vt docet Arist. 3. Ethicorum c. 10. vnde laudatur Cicero Offic. 1. dum Catois uerba laudans, honestū ac licitū esse asserit, virum fortē, vbi res postulauerit, se uolenta manu perimere.*

^c Id liquet ex Actuum c. 19. Paulo enim uolente egredi ad B populū, non permisit discipuli eius.

De Sanctorum miraculis.

C A P. XXIV.

ET si ^a Apostolis uirtus data est signorum, propter fidem gentiū nutriendam; Ecclesiae tamē data est uirtus operum, propter eandem fidem ornandam. Et tamen in ipsis Apostolis ^b plus erat mirabilis uirtus operum, quā uirtus signorum. Ita & nunc in Ecclesia ^c plus est bene uiuere, quā signa facere.

^d Quod nunc Ecclesia non ea miracula faciat, quae sub Apostolis faciebat, ea causa est: quia tunc oportebat mundum miraculis credere, nunc uero iam credentē oportet bonis operibus coruscare. Nam ideo tūc signa fiebant exterius, ut interius fides roboraretur.

^e Iam in fide miracula quicumq. requirit, uanam gloriam, ut laudetur, querit. Scriptum est enim: linguæ in signū sunt, non fidelibus, sed infidelibus. Ecce signum non est fidelibus necessarium, qui iam crediderunt, sed infidelibus, ut conuertantur. Nam Paulus pro non credentiū infidelitate patrē Publij de infirmitate febrīū uirtutibus curat: infirmātem uero Timotheum fidelem, nō oratione, sed medicinaliter temperat, ut noueris miracula pro incredulis, non pro fidelibus fieri.

^f Antequam Antichristus appareat, uirtutes ab Ecclesia, & signa cessabunt: quatenus eam quasi abiectiorem persequatur audaciū. Ob hanc uilitatem cessabunt sub Antichristo ab Ecclesia miracula, & uirtutes; ut per hoc & sanctorum clareat pa-

uientia, & reproborum, qui scandalizabuntur, leuitas ostendatur, & persequentiū audacia ferocior efficiatur.

^a Ex Gregor. Homil. 29.

^b Id constat ex Luca 10. Ecce dedit uobis potestatem calcandi serpētes, & scorpiones, & super omnem uirtutem inimici, & nihil uobis nocebit. Veruntamen in hoc nolite gaudere, quia spiritus uobis subiiciūtur: Gaudete autem, quod nomina uestra scripta sunt in caelis: Quod doctē etiam probat uenerabilis & sanctus Beda super Ioban. c. 1.

^c Id eleganter probat Cyprianus in oratione de uinitate Ecclesiae ex illo Matth. 7. Multi enim dicent in illa die: Domine Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo daemonia eiecimus, & in tuo nomine uirtutes multas fecimus? Et tunc dicam illis; nunquam uos cognoui: recedite à me, qui operamini iniquitatem. Sic enim legitur apud Cyprianum; pro quibus in editione uulgata est: Multi dicent in illa die &c. Et tunc confitebor illis, quia nunquam noui uos. Discedite à me. Idem probat D. Ambrosius in comment. epist. 1. ad Corinth. c. 12. exponens illud: & adhuc excellentiorem uiam uobis demonstro.

^d Quare miracula in Ecclesia nunc cessauerint, causas etiam reddit August. lib. 1. Retract. cap. 13. & li. de uera religione cap. 25. & Ambros. super primam epistolam ad Corinth. cap. 12. in fine. D. Gregorius lib. 27. Moralium, docet etiam Ecclesiam olim adminiculis miraculorum indiguisse, nunc uero non item. Paulus inquit, egregius praedicator Miletum ueniens, plenam infidelibus insulam, sciens patrem Publij dyfenteria, febribusq. vexatum, orando saluauit; & tamen agrotanti Timotheo praecipit dicens: modico uino utere propter stomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates.

^e Ex Gregor. lib. 27. Moral. c. 14.

^f Ex Gregor. lib. 34. Moral. cap. 2.

De Antichristo, & eius signis.

C A P. XXV.

OMnis, qui secundum Christianae professionis normam aut non uiuit, aut aliter docet, ^a Antichristus est.

Plerique autem Antichristi tempora nō uisuri sunt, & tamen in membris Antichristi inueniendi sunt.

Antequam ^b ueniat Antichristus, multa eius membra praecesserunt, & prauae actionis merito caput proprium praueuerunt, secundum ^c Apostoli sententiam, qui iam iniquitatis mysterium operati illū affirmat, etiam antequam reueletur.

Magnitudo signorū faciet sub Antichristo, ut electi, si fieri potest, in errorem mittantur. Sed si electi, quomodo sunt in errorem mittē

di: Ergo ibunt in errorē titubationis ad modicum præ multitudinem prodigiorum, non tamen dei ciedi sunt ab stabilitate sua terrorum impulsu, atque signorum. Vnde & ideò ponitur, si fieri potest: quia electi perire non possunt, sed citò resipiscentes cordis errorem religione coërcebunt: scientes prædictum à Domino esse, ut dum hoc fecerint aduersarij, non conturbentur sancti.

^d Tã mixta facturus est prodigia, & signa, dum venerit Antichristus, ut etiam electis quidam cordis gignatur scrupulus, quòd tamen citò exsuperet in illis ratio: per quam scient in deceptionem reprobatorum, & electorum probationem eadem fieri signa. In quo tempore per patientiam gloriosi erunt sancti, non per miracula, sicut martyres fuerunt priores. Illi enim & persecutores sustinebunt: & facientes prodigia. Proinde & ^e durius bellum sustinebunt: quia non solum contra persequentes, sed etiam contra miraculis coruscantes dimicaturi sunt.

Gravius sub Antichristi temporibus contra Ecclesiam desæuiet Synagoga, quàm in ipso aduentu Saluatoris Christianos est persecuta.

Dum in martyres Diabolus iam exercuerit magnam crudelitatem etiã ligatus, crudelior erit tamen sub Antichristi temporibus, quando etiam erit soluendus. Nam si tanta ligatus: quanta solutus faciet?

Quanto propinquius finem mundi Diabolus videt, tanto crudelius persecutiones exercet: ut quia se continuò damnandum còspicit, socios sibi multiplicet, cum quibus gehennæ ignibus addicatur.

^f Quanto breue tempus videt sibi restare Diabolus, ut damnetur: tantò in magna persecutionis ira mouetur, diuina iustitia permittente: ut glorificentur electi, fordidentur iniqui, & ut Diabolo durior crescat damnationis sententia.

^a Antichristus Latine dicitur contrarius Christo, ut auctor est Augustinus in primâ Canonice Iohâ tract. 3. & in libello de Antichristo, si modo eius est, & Greg. li. 29. Moral. cap. 6. Rebellis Christo vocatur à Tertul. lib. de prescript. aduersas hæret. à Iohanne epist. 1. c. 2. mendax cõsistit. Quis est, inquit, mendax, nisi qui negat, quoniã Iesus non est Christus, hic est Antichristus. Apoc. 13. Bestia nominatur: Homo peccati, & filius perditionis, à Paulo 2. ad Thessal. c. 2. Hac aliq. multa nomina illi per translationem, & allegoriam in diuinis litteris tribuuntur.

^b Membra Antichristi sunt heretici, & improbi Christiani.

^A ni, qui ore Christum confitentur, factis autem negant ex August. tract. 3. super primam epist. Iohann. Quisquis factis, inquit, negat Christum, Antichristus est. Quotquot enim habet Ecclesia periueros, fraudatores, adulatōres, ebriosos, seneratores, aliosq. id genus sceleratos homines, Antichristos, hoc est, aduersarios Christi esse, idem recte asserit. Quod ipsum etiam de hereticis censeat, ex illo eiusdem loci Antichristus est, qui negat Patrē, & Filium. Omnis spiritus, qui soluit Iesum, ex Deo nõ est, & hic est Antichristus.

^c Locus Pauli est 2. ad Thess. c. 2. Nam mysterium iã operatur iniquitatis. In quem locum D. Thomas Aquinas sic ait: sicut omnia bona sanctorum ante Christum, fuerunt figura Christi, sic in omni persecutione Ecclesiæ, Tyranni fuerunt quasi figura Antichristi. Graci hunc Pauli locum de Nerone dictum accipiunt, in qua sententia etiam D. Ambros. est in hunc locum.

^d Num vera futura sint miracula ac prodigia Antichristi vide Aug. lib. 20. de Ciuit. Dei. c. 19.

^e Quam atrox Antichristi bellum futurum sit, patet ex illo Isa. 14. Hic homo qui concitat terram, commouet Reges, qui ponit orbem terræ totum desertum. Sic enim legit Cyprianus, interpretaturq. de Antichristo li. 3. testimoniorum ad Quirinum. Vulgata editio ita habet: Nunquid iste est vir, qui turbauit terram, qui concussit regna, qui posuit orbem desertum, & vrbes eius destruxit?

^f Ita in m. ss. & in editione veteri de tẽpore aduentus Antichristi. Vide piã ac prudentem sententiam Aug. lib. 18. de Ciuit. Dei. c. 93. & Greg. 34. Moral. c. 10.

C De Resurrectione. CAP. XXVI.

Inchoatio ^a pacis sanctorum est in hac vita, non perfectio. Tunc autem erit plenitudo pacis, dum ad Dei contemplationem absorpta carnis infirmitate conualuerint.

^b Resurrectio mortuorum, ut Apostolus ait, in virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi futura est: in ætate, scilicet iuuentutis, quæ profectu non indiget, & absque inclinatione defectus in perfectione ex vtraque parte & plena est, & robusta.

^c Quamuis nunc filiorum Dei nomine homines fideles vocentur, tamẽ ex eo quòd hanc seruitutem corruptionis patiuntur adhuc iugo seruitutis addicti, sunt accepturi plenam filiorum Dei libertatem, dum corruptibile hoc induerit incorruptionem.

Nunc Deus per speculum agnoscitur, in futuro autem quisque electus facie ad faciem præsentabitur: ut ipsam speciẽ contempletur, quam nunc per speculum videre conatur.

In hac vita electorum numero ad dexteram pertinẽtium, & reprobatorum, qui ad sini-

sinistram ituri sunt, Ecclesiam Dei comple- A
ri (dicitur) in fine autem seculi sicut ziza-
nia à frumento disungi.

^a Ex Gregor. lib. 4. Moral. c. 22. & 23.

^b Aug. lib. 22. de Ciuit. c. 14. & 15.

^c Fideles vocantur filij Dei per adoptionē epist. 1. Iohā. c. 3.
Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Pa-
ter, vt filij Dei nominemur & simus. Et statim: Nūc
filij Dei sumus (per gratiam videlicet) & nondum ap-
paruit, quid erimus. Scimus quoniam quum appa-
ruerit, similes ei erimus, quoniam videbimus eum,
sicuti est.

De Iudicio. CAP. XXVII.

Iudicij diem nouit Christus, ^a sed in Euā-
gelio dicere, & scire discipulos noluit. Nā
dum dicit idem Dominus per Prophetam:
Dies ultionis in corde meo, indicat se non
nescire, sed nolle indicare.

^b De domo Domini, sicut scriptum est,
incipit iudicium, quādo electi, id est, domus
Dei, hīc per flagella iudicantur. Impij verò
illic ad damnationem iudicandi sunt. Vn-
de & sequitur: Si autem primū à nobis, quis
finis eorum, qui non crediderunt?

Ad ^c districti examen iudicis, nec iustitia
iusti secura est, nisi pietate diuina: ^d vt & ip-
sa iustitia, qua quisque iustus est, Deo iusti-
ficante, iustificetur. Alioquin apud Deum,
& ipsa peccatum est. Inde est, quod ait Iob:
Innocentē, & impium ipse consumit. Con-
sumitur quippe à Deo innox, quando ipsa
innocentia liquidius requisita, & diuinę in-
nocentię comparata nihil efficitur, nisi &
ibi per diuinę misericordię pietatem ho-
mo iustificetur. Cōsumitur item à Deo im-
pius, quando examinis diuini subtilitate re-
quiritur, eiusque detecta impietas iudicata
damnatur.

Consumitur innox, & impius simul fi-
ne carnis, non pœna damnationis.

Doctus pariter, & indoctus moriuntur, D
sed morte carnis, non pœna damnationis.
Omnia autem pergunt ad vnum locum, dū
morte corporali in terram & iustus, & im-
pius reuertuntur. Retributio autem dissi-
milis, sicuti per eundem Salomonem dici-
tur: Quid plus habet sapiens à stulto, nisi
quod illuc pergit, vbi vita est? Ergo omnes
in terram pariter redeunt. Nam vbi vita est,
non pariter pergunt.

Gemina punitur sententia impius, dum
aut hīc pro suis meritīs, mentis cæcitate

percutitur, ne veritatem videat: aut dum
in fine damnabitur, vt debitas pœnas exol-
uat.

Geminum est diuinum iudicium: vnum,
quo & hīc iudicantur homines, & in futu-
ro: alterū, quo propterea hīc iudicantur, ne
illic iudicentur. Ideoq. quibusdam ^f ad pur-
gationem tēporalis proficit pœna; quibusdā
verò hīc inchoat damnatio, & illic perfecta
speratur perditio.

^g In iudicio reprobi humanitatem Chri-
sti, in qua iudicatus est, videbunt, vt do-
leant, ^h diuinitatem verò eius non vide-
bunt, ne gaudeant. Quibus enim diuinitas
ostenditur, vtique ad gaudium demon-
stratur.

Pro ⁱ diuersitate conscientiarum, &
mitis apparebit in iudicio Christus electis;
& terribilis reprobis. Nam qualem quisque
cōscientiam tulerit, tale & iudicium habe-
bit: vt manente in sua trāquillitate Christo;
illis solis terribilis appareat, quos conscien-
tia in malis accusat.

^k Duæ sunt differentiæ, vel ordines ho-
minum, in iudicio, id est, electorum, & re-
proborum; qui tamen diuiduntur in quat-
tuor. Perfectorum ordo vnus est, qui cū Do-
mino iudicat, & alius, qui iudicatur: vtriq.
tamen cum Christo regnabunt. Similiter
ordo reproborum partitur in duobus: dū hi,
qui intra Ecclesiā sunt mali, iudicandi sunt,
& damnādi: qui verò extra Ecclesiam inue-
niendi sunt, ^l non sunt iudicandi, sed tan-
tū damnandi.

Primus igitur ordo eorum, qui iudican-
tur, & pereunt, opponitur illi ordini bo-
norum, de quo sunt, qui iudicantur, & re-
gnant. Secundus ordo eorum, qui non iu-
dicantur, & pereunt, opponitur illi ordini
iustorum, in quo sunt hi, qui non iudican-
tur, & regnant. Tertius ordo eorum, qui
iudicantur, & regnant, illi ordini est con-
trarius, de quo sunt qui iudicantur, & pe-
reunt. Quartus ordo eorū, qui non iudican-
tur, & regnant, opponitur illi contrario
ordini, in quo illi sunt, qui non iudican-
tur, & pereunt.

^m Sed in Euangelio dicere se scire discipulis no-
luit. *m. ff. legunt nonnulli, Caterum Gotthus Toletanus om-
nium fidelissimus cum edito consentit. Locus verò est Marc.
cap. 13. his verbis: De die autem illo vel hora nemo
scit: neque Angeli in celo, neque filius, nisi solus
Pater. Et Matth. 24. De die autem illa, & hora nemo
scit, neque filius hominis. Quorum locorum interpre-*

rationem vide apud Aug. 83. quæst. 9. & Hieron. in Matth. Ambros. lib. 5. de fide. c. 8. Theophil. super Marcum. c. 13. Gregor. lib. 3. super 1. Reg. c. 3. Qui omnes patres ideo dicunt filium iudicij diu nescire; quia eum indicare noluit hominibus. Alij Doctores neoterici, dicunt Christum, quatenus homo erat. diu iudicij non cognouisse naturali noticia. Nam solus Deus nouit ex sua naturali noticia tēpora, & momenta, quæ pater posuit in sua potestate. Vnde apud Matth. c. 24. additur, ne quæ filius hominis. Nam, quatenus uerbum, nouit sicut pater. Quam interpretationem uidetur etiam sequi Basilius in epistola ad Amphilochoium, dum Matthæi & Marci hæc loca interpretatur: ceteris uero omnibus occultum esse, multis sacramentum literarum testimonijs confirmatur. Matth. 24. Sicut autem in diebus Noë, ita erit & aduentus filij hominis. Luc. 16. Sicut in diebus Lot, &c. & 1. ad Thess. c. 5. cum dixerint homines, pax & securitas, ueniet repentinus interitus. Et ibidem. Dies Domini sicut fur in nocte, & Luc. 12. Quando non putatis filius hominis uenire. Et alibi: Vigilate, quia nescitis diem neque horam. Apocalyp. 3. Veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora ueniam ad te.

b 1. Petri c. 4. Quoniam tempus est ut incipiat iudicium de domo Dei, ubi iudicium Græcè ἡμέρα pro afflictionibus accipiendum.

c Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 11. & 12.

d Pulchrè differentiam iustitia, qua Deus & homo iusti dicuntur, expressit aduersus uasana hereticorum huius temporis dogmata, de qua sic etiam in Conc. Trid. sess. 6. c. 7. scriptum est. Demum vnica formalis causa est iustitiæ Dei, nõ qua ipse iustus est, sed qua nos iustos facit: qua uidelicet à Deo donati, renouamur spiritu mētis nostræ, & non modo reputamur, sed uerè iusti nominamur, & sumus, iustitiã in nobis recipientes.

e Ita est in omnibus inss. qua lectio uidetur cum illo Pauli quadrare 1. ad Corin. 11. si nosmetiplos iudicaremus, non utique iudicaremur: Et cum illo Sapient. Ante iustitiam, præpara iudicium.

f Iohan. 15. Omnem palmitem in me non ferentem fructu, tollet eum, & omnem, qui fert, purgabit eum. Greg. Palmes fructuosus purgari dicitur, quia per disciplinã reciditur, ad ueriores gratiam.

g Gothus in qua iudicatus est, uidebunt; nõ malè: sententia hæc est apud Augustinum super Iohan. tract. 23. & de Trinit. lib. 1. c. 3. & 16. & 17. Est etiam in magistro sentent. lib. 4. dist. 48.

h Ex illo Isa. 26. Tollatur impius, ne uideat gloriã Dei. Gregor. lib. 25. Moral. c. 5. & 6. desumitur autem sententia ex illo Pauli ad Rom. 2. Testimonium reddente illis conscientia ipsorum, & inter se inuicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium, in die cum iudicabit Deus occulta hominum. Quem locum ita etiam Ambros. interpretatur.

k Ex Greg. lib. 26. Moral. c. 24. & Magist. in 4. dist. 97.]

l Secundum illud Iohan. 3. Qui non credit iam iudicatus est, & illud Pauli ad Rom. 2. Quicumque enim sine lege peccauerunt, sine lege peribunt.

De Gehenna. CAP. XXVIII.

DVplex damnatorum pœna est, in gehenna, quorum & mētem urit tristitia, & corpus flamma iuxta uicissitudinem: ut

A qui mente tractauerunt, quod perficerent corpore, simul & animo puniantur, & corpore.

b Ignem gehennæ ad aliquid lumen habere, ad aliquid non habere: hoc est, habere lumen ad damnationem, ut uideant impij unde doleant; & non habere ad cōsolationem: ne uideant, unde gaudeant.

c Apra fit comparatio de camino trium puerorum, ad exemplum ignis gehennæ. Nam sicut ille ignis non arsit ad trium puerorum supplicium, & arsit ad comburenda ligamina vinculorum: ita ignis gehennæ, & lucebit miseris ad augmentum pœnarum, ut uideant, unde doleant; & non lucebit ad consolationem, ne uideant, unde gaudeant.

d Inter huius uitæ, & futuræ infelicitatis miseriam, multa discretio est. Illic enim & miseria est propter cruciationem dolorum, & tenebrę propter lucis auersionem: quorū vnū in hac uita, id est, miseria est, aliud non est: in inferno autem utrumq. est.

e Theophylactus super Matth. c. 10. exponens illud: Time te autem magis eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehennã. Gehennam, inquit, quū dixit, significat perpetuam pœnam; Gehenna enim dicitur à semper nascendo. Hic est ille vermis, de quo ait Isaias. Vermis eorū nõ morietur, & ignis eorum non extinguetur: Cui conuenit illud Tityi (ut est in fabulis.)

Rostroq. immanis uultur obunco,
Immortale iecur tundens, fœcundaq. pœnis
Viscera, rimaturq. epulis, habitatq. sub alto
Pectore, nec fibris requies datur vlla renatis.

b Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 39.

c Gregor. ibidem.

d Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 38.

De Pœnis impiorum.

CAP. XXIX.

Sicut fasciculi lignorum ad combustionem, de similibus colligantur, ita in iudicij die similis culpæ rei suis similibus iungentur: ut ex æquo pœna constringat quasi in fasciculum, quos actio similes fecit in malum.

b Sicut vnusquisq. sanctus in futuro iudicio pro quantitate virtutum glorificabitur: ita & vnusquisq. impius, pro quantitate facinorum condemnabitur; nec deerit in supplicio futuro damnationis ordo, sed iuxta qualitatem criminum, Propheta affirmante, discretio erit pœnarum.

De

De charorum quoq. suorum supplicij ad- A d *Psalm. 108. legiturq. in editione vulgata: nutantes trā-*
ditur etiam pœna defunctis: sicut apud in- *ferantur filij & mendicēt. Hebraeus sermo habet: ober-*
feros, dicitur sermo prædicat Euangelicus; si- *rent liberi eius. Nutantes autem est, inabiles vagentur,*
cut pro augendo Iudæ supplicio, dicit etiam *errantes mendicent, sicut vagi, & errantes.*
d *Psalmus: Commotione moueantur filij*
eius, & mendicent.

Impij ex hoc durius in iudicio puniendi sunt mentis dolore, ex quo visuri sunt iustos gloriæ beatitudinem meruisse.

c Cunctis videntibus est præcipitandus Diabolus, quando sub aspectu omnium bonorum Angelorum, & hominum cum eis, qui de parte eius erunt, in ignem æternum mittendus est.

Dum sublatus fuerit Diabolus, vt damnetur, multi electi, qui in corpore sunt inueniendi, Domino ad iudicium veniente, metu concutiendi sunt, videntes tali sententia impium esse punitum: quo terrore purgandi sunt, quia, si quid eis ex corpore adhuc peccati remanserit, metu ipso, quo Diabolum damnari conspiciunt, purgabuntur. Hinc est, quod ait Iob: Cum sublatus fuerit, timebunt Angeli, & exterriti purgabuntur.

Multos posse perire ex eis in die iudicij, qui nunc electi esse videntur, & sancti: f dicente Propheta: Vocabit Dominus iudiciū ad ignem, & deuorabit abyssum multam, & comedet partem domus. Pars quippe domus deuorabitur, quia illos etiam infernus absorbebit, qui nunc se esse in præceptis cælestibus gloriantur; de quibus Dominus dicit: Multi dicēt mihi in illa die, Domine, Domine, nonne in nomine tuo prophetauimus; & in tuo nomine dæmonia eiecimus, & virtutes multas fecimus? Tunc confitebor illis, quia nūquam noui vos. Discedite à me omnes, qui operamini iniquitatem, nescio, qui estis.

a Ex Gregor. lib. 9. Moral. c. 39.

b Ex Gregorio ibidem.

c Ita in Gorth. & alijs m. ff. in vno vero per antiquo sic legitur, nec deerit in supplicij die futurus damnationis ordo.

d *Psalm. 108. legiturq. in editione vulgata: nutantes trā-*
ferantur filij & mendicēt. Hebraeus sermo habet: ober-
rent liberi eius. Nutantes autem est, inabiles vagentur,
errantes mendicent, sicut vagi, & errantes.

e *Apoc. cap. 20. ponitur ordo iudicij & apud Paulum 1. ad Corinth. c. 15.*

f *Locus est Amos c. 7. Ecce vocabit iudicium ad ignē Dominus Deus, & deuorabit abyssum multam, & comedet simul partem. Vox autē domus, quæ apud Isidorū est, in nullo bibliorū exemplari legitur, neq. in versione LXX, cuius hæc sunt verba καὶ ἐκάλεσεν τὴν δόμον ἐν πυρὶ καὶ κατέφαγεν τὴν μερίδα, vbi Hieronymus: Comedit partē, inquit, hoc est sanctos illius peruenit, qui in peculio Domini, & in eius parte reputantur. Theodoretus in eandem locum: partem, inquit, appellat Israël. Sic enim etiam Moyses, inquit, & facta est pars Domini populus eius Iacob.*

De Gloria Sanctorum.

C A P. XXX.

NON faciet in futurum cor miserum iustorum compassione damnatorum cōdolendi affectio, vbi tantum erit Sāctorum de Dei contemplatione gaudium, vt tristitiæ nullus tribuatur introitus.

Sicut comparatus color candidus nigro colori fit pulchrior; ita & Sanctorū requies comparata damnationi malorum gloriosior erit.

b Sic iustitia iniustitiæ, sic virtus vitio crescit. Ergo sanctorum crescit gloria, dum debita damnantur impij pœna.

Post resurrectionem sanctis in carne promissa est cælorum ascensio; dicente ad Patrem Christo: Volo, vt vbi sum ego, & ipsi sint mecum. Si enim membra capitis sumus, & vnus in se, & in nobis est Christus, vtique vbi ipse ascendit, & nos ascensuri sumus.

a Ex Gregorio homilia 40. est apud Magistrum. in 4. distin. 50.

b In excuso erat sicut: verum Gorthus legit sic iustitia iniustitia, sic virtus vitio crescit. Ergo sanctorum excrescit gloria, vt sic superioris sententia redditio, similiter est in omnibus sero vv. sc.

D I V I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

S E N T E N T I A R V M

L I B E R S E C V N D V S.

De Sapientia. CAP. I.

SAPIENTIS, qui secundum Deum sapiens est, beatus est. Beata vita, cognitio diuinitatis est. Cognitio diuinitatis, virtus boni operis est. Virtus boni operis, fructus æternitatis est.

Qui secundum seculum sapiens est, secundum Deum stultus est.^a Vnde & Propheta; stultus, inquit, factus est omnis homo à scientia sua.

^b Primum est scientiæ studium, quærere Deum; deinde honestatem vitæ cum innocentiz opere.

Nullus sapientiam Dei plenè recipit, nisi qui se ab omni abstrahere actionum cura contendit. Vnde & scriptum est:^c sapientia scribæ in tẽpere otij, & qui minoratur actu, ipse percipiet eam.

Non ad paruz intelligentiæ arcem peruenit, qui scit secreta Dei se penetrare non posse. Tunc autem Deum rectè cognoscimus, quando eum perfectè scire nos denegamus.

Interdum quædam nescire cõuenit. Nullus autem in culpa maior est, quàm ille qui Deum nescit.

Inuestigationem veri multorum est quærere, sed paucorum est inuenire. Ea autem, quæ supra hominis intelligentiam sunt, scrutanda non sunt. Quidquid supra hominis intellectum est, quærendum non est. Consilio autem diuino reseruandum est, vt hoc credatur esse iustitia, quod diuinæ placuerit voluntati. Non enim poterit esse iniustum, quod iusto complacet iudici.

Omnis sapientia ex scientia, & opinatione consistit. Melior est autem ex scientia veniens, quàm ex opinatione sententia. Nam illa vera est, ista dubia.

^d Ad maioris culpæ cumulum pertinet

A scire quemquam quod sequi debeat, & sequi nolle, quod sciat. ^e Vnde & Dominus; seruus, inquit, sciens voluntatem Domini sui & non faciens, dignè plagis vapulabit multis. Et Iacobus: scienti bonum & nõ facienti, peccatum est.

Simplicitatem cum ignauia vocari stultitiam, simplicitatem verò cum prudentia, vocari sapientiam.

Vtile est multa scire & rectè viuere: Quod si vtrumque non valemus: melius est vt bene viuendi studium, quàm multa sciendi sequamur.

B Non pertinere ad beatitudinem consequendam scientiam rerum: nec esse beatum, multa scire, sed esse magnum beatè viuere.

Nihil prodesse omnem scire prudentiam cum ignorantia Dei: & nihil obesse scientibus Deum ignorantiam mundi. Perfectè autem scit, qui potius Deum, & ista non pro se, sed pro Deo scit.

C Nihil obesse cuiquam, si per simplicitatem aliquam de elementis indignè sentiat; dummodo de Deo vera pronuntiet. Nam quamuis de incorporeis corporeisq. naturis nequeat quisq. disputare, beatum tamen illum facit vita recta cum fide.

^a Ieremias 10. Stultus factus est omnis homo à scientia, in editione vulgata non est, sua, neque apud Septuagint. ἐμαρτάνθη πᾶς ἀνθρώπος ἀπο γνώσεως. verū apud Hebræos est à scientia sua, & ita vertit D. Hieron. Ier. c. 10. quamuis cap. 51. à scientia tantum.

D ^b Ex D. Greg. ferè ad verbum hac sententia & sequens lib. 18. Moral. c. 25.

^c Locus est Eceles. 38. vbi in editione vulgata sic est, sapientia scribæ in tempore vacuitatis, & qui minoratur actu sapientiam percipiet. Dicitio scribæ non est verbum imperandi, sed genitiuus, vt constat ex Græcis σοφία γραμματῆος ἐν ἐκκαυγία σχολῆς. Et Complut. editio ita habet: sapientia scribæ in opportunitate otij, scilicet cõstitit, aut comparatur. Sunt qui scientiã legant, & tunc, scribæ, est nominatiuus, ita vt sit sensus, scribæ, hoc est legis doctores sapientiam percipient in tempore, quo vacui & liberi sunt ab operibus seruilibus, & illiber alibus, totos se veritatis sp-

culas;

culacioni tradentes. Sed hac interpretatio licet à doctis probetur Græcæ editioni nō conuenit. Isidorus locum desumpsit ex D. Gregor. libr. 18. Moral. cap. 25. Nullus quippe inquit, eam planè recipiet, nisi qui ab omni se abstrahere actionum carnalium fluctuatione cōtēdit: vnde & aliàs dicitur: sapientia scribæ in tempore otij, & qui minoratur actu ipse percipiet eam.

^c Sensum de scriptura sumit & non verba. Locus est Luca 12 Ille autem seruus, &c.

De Fide. CAP. II.

NON posse ad veram beatitudinem peruenire, nisi per fidem: beatum autem esse, qui & rectè credendo benè viuunt, & benè viuendo, fidem rectam custodit.

Deus, si creditur, meritò inuocatur, & quæritur: ac per hoc tunc perfectè laudatur, quando inuocatur & creditur.

Non tantùm id credendum est quod sensu carnis dignoscimus, sed magis etiam quod intellectu mentis cōspicimus, id est, Deum. Sine fide nemo potest placere Deo: omne enim quod non est ex fide, peccatum est.

Fides nequaquam vi extorquetur sed ratione atque exemplis suadetur. A quibus autem exigitur violèter, perseuerare in eis non potest: exēplo, vt quidam ait, nouellæ arboris, cuius si quis cacumen violèter imprefferit, denuò dū laxatur, in id quod fuerat, confestim reuertitur.

Sicut homo libero arbitrio conditus, sua sponte diuertit à Deo: ita ex propria mentis conuersione credendo, recurrit ad Deum: vt & libertas agnoscatur arbitrij per propriam voluntatem, & beneficium gratiæ per acceptam fidei veritatē.

In corde respicit Deus fidem, vbi se non possunt homines excusare: qui ore simulāt veritatis professionem, & corde retentant erroris impietatem.

Sicut nihil proficit fides, quæ ore retinetur, & corde non creditur: ita nihil profutura fides, quæ corde tenetur, si ore nō proferatur. De tali enim fide propheta ita quosdam obiurgat dicens: Perijt fides, ablata est de ore eorum. Fides enim quæ corde creditur, ^a confessione oris ad salutem proferatur.

Vacuam esse sine operibus fidem: & frustra sibi de sola fide blanditur, qui bonis operibus non ornatur.

^b Qui crucem portat, debet & mundo mori. Nam ferre crucem & mori, mortifi-

care se ipsum est: ferre & non mori, simulatio hypocritarum est.

^c Qui per fidem, cognitionem Dei habent, & operibus obscurantur, exemplum Balaam sequuntur, qui cadens opere, apertos oculos habuit per contemplationis fidem.

Carnales fidem non pro virtute animi, sed pro commodo querere temporali. Vnde & Dominus dicit: ^d Quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis de panibus.

Christianus malus, dum secundum Evangelij doctrinā non viuit, etiam ipsam fidem, quam verbo colit, oborta tentatione, facillè perdit.

^e Multi fide tantùm Christiani sunt, opere verò à Christiana doctrina dissentiunt. Multi quoque fidem Christi ex corde non amant, sed humano terrore eadem per hypocrysim tenere se simulant. Et qui esse nō possunt apertè mali, per terrorem fictè boni noscuntur.

Amatores mundi pugnant aliquando pro fide, & alijs quidem proficiunt: ipsi vero amore terreno implicati, cælestia non requirunt, sed verbo tantùm fidem defendunt.

^c Quidam pro fide etiam hæreticos insequuntur, sed per arrogantiam eos, qui intra Ecclesiam sunt, contemnunt. Aduersarios quidem fidei confutant pro infidelitate, sed fideles premunt fasce superbiæ.

^a In omnibus editis erat, confessionis oris, malè: sed in omnibus m. ff. confessione oris: quam lectionem probò, sic est apud Paul. ad Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit.

^b Greg. lib. 8. Moral. c. 26.

^c Greg. lib. 25. Moral. c. 10. ad verbum.

^d Iohan. 6. est etiam apud Greg. lib. 23. Moral. c. 17.

^e Greg. lib. 21. c. 10. & lib. 27. c. 6. Moral.

De Charitate. CAP. III.

Quamuis nonnulli fide, atque operibus Sanctis videantur esse participes: tamen, quia priuantur charitate fraternæ dilectionis, nullum habent incrementum virtutis. Nam sicut ait Apostolus: ^b Si tradero corpus meum, vt ardeam, charitatem non habuero, nihil mihi prodest.

Sine amore charitatis, quamuis quisque rectè credat, ad beatitudinē peruenire non potest: quia tanta est charitatis virtus, vt etiam

etiam prophetia, & martyrium, sine illa nihil esse credantur.

^c Nullum præmium charitate pensatur. Charitas enim virtutum omnium obtinet principatum. Vnde & vinculum perfectionis charitas, ab Apostolo dicitur; eo quòd vniuersæ virtutes eius vinculo religuntur.

^d Dilectio Dei morti comparatur, dicente Salomone: valida est, vt mors, dilectio: idcirco, quia sicut mors violenter separat animam à corpore: ita & dilectio Dei violenter segregat hominem à mundano & carnali amore.

Qui Dei præcepta contemnit, Deum non diligit. Neque enim Regem diligimus, si odio leges eius habemus.

Tenenda est cum sanctis viris vnitas charitatis: & quantò se quisque subtrahit mundo, tanto opus est, vt se associet bonorum consortio.

Charitas in dilectione Dei & proximi constat. Seruat autem in se dilectionem Dei, qui à charitate non diuiditur proximi. Qui à fraterna societate secernitur, à diuinæ charitatis participatione priuatur. Nec poterit Deum diligere, qui noscitur in proximi dilectione errare. Christus Deus & homo est. Totum ergo Christum non diligit, qui hominem odit.

Bonorum discretionis est, non odire personas, sed culpas: & rectè dicta pro falsis non spernere, sed probare.

^e Qui imperfecti sunt in Dei amore, sæpe vitia superare disponunt, sed pondere vitiorum grauati, rursus ad ea vitia, quæ optant relinquere, reuoluuntur.

^a Ex Gregor. lib. 18. Moral. c. 14. adfertq. id testimoniū Pauli ad Corinth. 13.

^b Sic omnes c. m. ff. & Cyprianus de vnitatem Eccles. & Casianus collat. 1. de Monach. desim. c. 6. Locus est apud Paul. 1. ad Corinth. c. 13. Gracè *iva καυθήσομαι.*

^c Ex Greg. lib. 28. Moral. c. 9.

^d Ex Greg. li. 10. Mor. c. 12. adfertq. illud Cantic. 2. valida.

^e Greg. lib. 11. Moral. c. 5.

De Spe. CAP. III.

Qui malè agere non desistunt, vana spe indulgentiam de Dei pietate requirunt: quam rectè quærerent, si ab actione praua cessarent.

^a Metuendum valde est, vt neque per spem veniæ, quam promittit Deus, perseueranter peccemus: neque quia iustè peccata distringit, veniæ desperemus: sed vtroq. pe-

riculo euitato, & à malo declinemus, & de pietate Dei veniā speremus. Omnis quippe iustus spe & formidine nitet: quia nunc illū ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinē terror gehennæ addicit.

^a Greg. lib. 20. Moral. c. 7. & ex lib. 33. c. 11.

De Gratia. CAP. V.

Interdum peccatibus nobis sua Deus dona non retrahit, vt ad spem diuinæ propitiationis mens humana consurgat. Nam non potest conuersum spernere, quem peccantem suis beneficijs prouocat ad se redire.

^a Confessionem hominis non esse humanæ virtutis. Nam si confessionem boni operis non in nobis Deus operatur, cur per prophetam dicitur: Confessio & magnificentia opus eius? Ab illo enim nobis omnia bona, gratia præueniente, donantur. Nā nihil boni operis dedimus, per quod confessionem fidei accipere mereamur.

Profectus hominis, donum Dei est. Nec à se potest quisquam, sed à Domino corrigi. Non enim quicumque boni habet propriū homo, cuius via non est eius, testante Propheta: Scio Domine, quia non est hominis via eius, nec viri est, vt ambulet & dirigat gressus suos.

Sciunt liberi arbitrij defensores, nihil posse in bonum sua præualere virtute, nisi diuinæ gratiæ sustententur iuuamine. Vnde & per Prophetam Dominus dicit: ^b Perditio ex te tua Israël, tantum in me auxiliū tuum. Quasi diceret: vt pereas tuo merito, vt salueris meo auxilio.

^c Hominis meritum, superna gratia non, vt veniat, inuenit, sed postquam venerit, facit: atq. ad indignam mentem veniens, facit in ea meritum, quod remuneret, qui solum inuenerat, quod puniret. Quid enim ex se ille latro meruit, qui de faucibus Diaboli crucem ascendit, de cruce paradifum adiit? Reus quidem ille, & fraterno sanguine venit cruentus; sed diuina gratia in cruce est mutatus; Sciendum quòd & nostra sit iustitia in his quæ rectè agimus: & Dei gratia, eo quòd eam mereamur. Hæc enim & dantis Dei, & accipientis est hominis: Sicut & panem nostrum dicimus, quem tamen à Deo accipere postulamus.

^d Spiritualis gratia non omnibus distribuitur, sed tantum modò electis donatur. Non enim omnium est fides, quā quidē & si pluri-

plurimi suscipiunt, opus tamen fidei non A tiam doni. Ea ergo causa est, quod quidam & bene ineipiunt, & bene finiunt.

° In diuisione donorum diuersi percipiunt diuersa Dei munera: non tamen conceduntur vni omnia, vt sit pro humilitatis studio, quod alter admiretur in altero. f Nā quod in Ezechiele animalium alæ altera ad alteram percutiuntur, virtutes designantur sanctorū mutuo sese affectu prouocantium, atque alterno exemplo inuicem sese erudientium.

Munera gratiarum alij ista, alij vero donantur illa. Nec datur ita habere vni, vt nō geat alterius.

Posse fieri non est dubium, vt hi, quos B quidam virtutum excellentia antecedunt, Dei repentina præuerti gratia, quosdam compendio sanctitatis præueniant: & dum sint conuersione postremi, subito efficiuntur virtutis culmine primi.

Dum quisq. aliquod donum accipit, non appetat amplius, quā quod meruit: ne dū alterius membri officium arripere tentat, id quod meruit, perdat. Conturbat enim corporis ordinem totum, qui non suo contētus officio subripit alienum.

Mali dona ideo ad damnationem accipiunt, quia non ad Dei laudem, sed ad suam vanitatem: vtuntur. Bonis malè vtuntur, C qui ea, quæ à Deo illis donata sunt, in malos vsus assumunt, sicut ingenium, sicut & cætera Dei dona.

Multis Dei donis gaudemus, quæ nos ab eo percepisse cognoscimus. Nam quod sapientes sumus, quod potentes existimus, non alterius, sed potius diuino munere sumus. Vtatur ergo optimè diuinis beneficijs, quatenus & Deum non pœniteat dedisse, & nobis accepisse sit vtile.

Auferre Deus dicitur homini donum aliquod, quod homo non habuit, id est, quod accipere non meruit. § Sicut & obdurare dicitur Deus hominem, nō eius faci- D ciendo duritiam, sed non auferendo eam, quam sibi ipse nutriuit. Non aliter & obæcare dicitur quosdā Deus, non vt in eis eandem ipse cæcitatem faciat: sed quod pro eorum inutilibus meritis cæcitatem eorum ab eis ipse non auferat.

Plerisq. Dei dona dantur, perseverantia verò doni non datur. Et inde est, quod quidam principia habent conuersionis bonæ, sine verò malo clauduntur. Electi verò accipiunt & conuersionis donū, & perseverā-

^a Ex Greg. lib. 18. Moral. c. 23.

^b Osee 13. vulgata editio sic habet, Perditio tua Israël: tantummodo in me auxilium tuum. in Septuaginta est, corruptioni tuæ Israël quis auxiliabitur? quem sensum D. Hieron. in Oseam interpretatur.

^c Ex D. Gregor. li. Moral. 18. c. 23. ferè ad verbum, illud autem de latrone adnotandum propter fratricidium fuisse in supplicium actum.

^d Loquitur de Gratia perseverantis, nam de iustificante, Concl. Trid. sess. 6. c. 17.

^e Greg. lib. 24. Moral. c. 6. & homil. 10. in Ezech.

^f Ezech. 1. Ita interpretatur Greg. homil. 3. in Ezech.

^g Exod. 4. ad Moysen dicitur de Pharaone. Ego obdurabo cor eius. Greg. Moral. 11. cap. 5. Obdurare (inquit) quippe per iustitiam dicitur Deus, quādo cor reprobum per gratiam non emollit, & homil. 11. in Ezech. exponens illud, Ego indurabo cor Pharaonis, non enim cor peccatis Dominus obdurat, sed obdurare dicitur, cum ab obduratione non liberat.

De Prædestinatione. CAP. VI.

Gemina ^a est prædestinatio, siue electorum ad requiem, siue reproborum ad mortē. Vtraq. diuino agitur iudicio, vt semper electos superna & interiora sequi faciat: semperq. reprobos, vt infimis & exterioribus delectentur, deserendo, per- C mittat.

Sicut ignorat homo terminū lucis & tenebrarū, vel vtriusq. rei quis finis sit: ita plenius nescit, quis ante suum finem, luce iustitiæ præueniatur, vel quis peccatorum tenebris vsq. in suum terminum obscuretur, aut quis post lapsum tenebrarum, cōuersus resurgat ad lucem. Cuncta hæc Deo patēt, homini verò latent.

Quamuis iustorum conuersatio in hac vita probabilis sit, incertum tamen hominibus esse, ad quem sint finem prædestinati, sed omnia reseruari futuro examini.

Mira dispositio est supernæ distributionis, per quā hūc iustus amplius iustificatur, impius amplius sordidatur: malus ad bonū aliquando conuertitur, bonus ad malum aliquando reflectitur. Vult quis esse bonus, & non valet: vult alter esse malus, & nō permittitur interire. ^b Datur ei, qui vult, esse bonus: alius nec vult, nec datur ei, vt sit bonus. Iste nascitur in errore & moritur: ille in bono, quo cœpit, vsque in finem perdurat. Tandiu iste stat, quousq. cadat: ille diu malè viuēdo, in fine saluatur, respectusque conuertitur.

Vult prodesse in bono iustus, nec præualet: vult nocere malus & valet. Iste vult Deo vacare, & seculo impeditur: ille negotijs implicari cupit, nec perficit.

Dominatur malus bono, bonus damnatur pro impio, impius honoratur pro iusto. Et in hac tanta obscuritate, non valet homo diuinam perferuari dispositionem, & occultum prædestinationis perpendere ordinem.

^a Ex Gregor. lib. 33. Moral. cap. 20.

^b Totā sententia desumitur ex D. Greg. lib. 29. Mor. c. 18.

De Conuersis. CAP. VII.

Non ^b inchoantibus præmium promittitur, sed perseverantibus, sicut scriptum est: Qui perseverauerit vsque in finem, hic saluus erit.

Tunc enim placet Deo nostra cōuersio: quando bonum quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nam sicut scriptum est: ^c Vx his qui sustinentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummauerunt.

Indulgentiā peccatorū sciendū, vbi, quādo, vel quātibz datur. Vbi quippe: nisi intra Ecclesiam Catholicā: Quando, nisi ante v̄turi exitus diem? Quia ecce nunc tēpus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Qualibus, nisi conuersis, quī per humilitatē ad parvulorum transeunt imitationem? de quibus dicitur: Talium est enim regnum cęlorum.

Nemo perpendere potest, quanti sit pōderis in iustitia, vel quāti fulgoris radio iustitia clareat, nisi quī prius toto mentis nisu cōuertatur ad Deum, quatenus ipso lumine, quo illustratur, & suam scēditatē agnoscat, & lumen, quod cæco corde nō intuebatur, intelligat.

Tunc autē inattingibilem intelligi posse diuinam iustitiam, dum eam quisque sequi conuersus tentauerit: quia lux non intelligitur, nisi cum videtur.

Iudicium quod in hominis potestate cōsistit, conuersionis est gratia, per quam nosmetipsos iudicamus, quando flentes mala nostra punimus, & bono, quod ex Deo nobis est, solidiūs in hæremus.

Tripertitus describitur esse vnus cuiusq. conuersi profectus: id est, primus, corrigendi à malo: secundus, faciēdi bonum: tertius, consequendi boni operis præmium. Nam quod ait Propheta: Solue fasciculos deprimētes, mali est emendatio. Quod verò

A adiecit: Frange esurienti panem tuum, operis boni est actio. In eo verò quod subiūgit: Tunc erumpet matutinum lumen tuum, operis boni est retributio. Ergo non proficit facere bonum, nisi correctum fuerit malū. Nec poterit quisquam ad contemplationē Dei proficere, nisi se prius in bonis studuerit actibus exercere.

Multis modis terret Deus homines, vt vel serò conuertantur, atque exinde magis erubescant, quòd tam diu expectati sunt, vt redirent. Nam nunc minis, nunc plagis, nūc reuelationibus quosdam concutit: vt qui voluntate conuerti despiciunt, commoti terroribus corrigantur.

B Pleriq. ex sola mentis deuotione cōuertuntur ad Deum: nonnulli verò coacti plagis conuertuntur, qui ex deuotione non cōuertebantur, ^c iuxta capitulū Psalmi dicentis; In fræno & camo maxillas eorum constringe, qui non approximant ad te.

Pleriq. autē dum deuotionē non conuertuntur, plagę stimulis feriuntur: qui tamē nec sub verberē sentiūt, vt aliquatenus corrigantur, sicut Ægyptus, qui & pœnas luit, & emē dari nequiuit. De talibus enim ait Propheta: Percussisti eos, & non doluerunt: attriuiti eos, & renuerunt suscipere disciplinam.

C ^f Nonnulli viri seculares elatione mentis tumentes, postmodum conuersi ad Deum, religiosa sequuntur obedientia Christum: & qui antea celsitudine mundiali tuebant, postea ipsam elationem in studio humilitatis commutant.

8 Quidam sunt, qui iam secretè conuersi sunt, quorum conuersio, quia non procedit ad publicum, apud æstimationem humanam quales fuerunt, tales adhuc esse putantur; iam tamen in Dei oculis surrexerunt. Item quidam adhuc humano iudicio stare cernuntur; iam tamen in Dei oculis ceciderunt.

Multi apud homines reprobi sunt, & apud Deum electi: atq. item multi apud homines electi putantur, & apud Deum reprobi existunt, Salomone dicēte: Vidi, inquit, impios sepultos, qui cū adhuc viuerēt in loco sancto erant, & laudabātur in ciuitate quasi iustorum operum. Nullus ergò se putet electū, ne forte iam apud Deum sit reprobus.

^a Conuersi in vniuersum vocātur omnes, qui in monastica vita Deo militāt, vt est apud Pachomii in regula apud Cass. li. 4. de institutis renuntiantium c. 3. Renunciātes vocātur cōuersi: nūc in monasticis ordinibus laici appellāntur conuersi.

^b Ex

- ^b Ex veteribus impressis. Non inchoantibus præmiū A promittitur sed perseverantibus datur. *m. ss. omnes.*
^c *Eccles. 2. Greg. lib. 6. exposit. in pri. regulam. c. 13. interpretatur locum, sustinentiam, inquit, perdūt qui bona, quæ inchoant, non consummant.*
^d *Id probat Greg. lib. Moral. 5. c. 8. & lib. 9. c. vlt.*
^e *Locus est Psal. 31. vbi ita legitur: In camo & freno maxillas eorum constringe. Sic Septuag. legunt & Basil. & Theod. per camum & frantum disciplinā intelligentes. Camus Græcis est genus vinculi, xij. uos. Sunt qui vertūt: lupato & freno: verū in Psal. Isid. est, in frano & camo.*
^f *Greg. lib. 2. Moral. c. 19. & lib. 18. c. 12.*
^g *Ex Greg. lib. 25. Moral. c. 7. & 10.*
^h *Ita Goth. Tolet. quali iustorū animæ. Salm. Goth.*

De primordijs conuersorum.

CAP. VIII.

Trimodū genus est cōuersionis ad Deū, inchoationis cū dulcedine, medietatis cum labore, perfectionis cū requie. Sed tamen plerunq̄ue alij incipiunt à dulcedine, alij à tentationum amaritudine.

Omnis conuersus ante ex fletu inchoet peccatorum, & sic transeat ad desiderium supernorum. Prius enim lacrymis purganda sunt vitia quæ gessimus, & tūc^b munda mentis acie, id quod querimus contemplemur: vt dum antea flendo, peccati à nobis caligo detergitur, mundatis cordis oculis liberè superna inspiciantur.

^c Ante necesse est timore cōuerti ad Deū, vt metu futurarū pœnarū carnales illecebrę deuincātur. Deinde oportet, abiecto timore, ad amorem vitæ æternæ trāsire. Perfecta enim charitas foras mittit timorē: qui autē timet, pœnā habet, & nō est perfectus. Vnde & Apostolus: Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis: per quem scilicet iam non peccati pœna seruos comprimit, sed amor iustitiæ liberos reddit.

Necesse est omni conuerso, vt post timorem cōsurgere ad charitatem Dei debeat, quasi filius, nec semper sub timore iaceat, quasi seruus. Tunc enim amorē nostræ conuersionis ostendimus, si denuò vt patrē diligimus, quem prius seruili mente verè vt Dominum formidabamus.

^d Primordia conuersorum blandis refoienda sunt modis, ne si ab asperitate incipiant, exterriti ad priores lapsus recurrant. Qui enim conuersum sine lenitate erudit, exasperare potius, quàm corrigere nouit.

Conuersus quisque antea ab opere corrigendus est, postea verò à cogitatione; vt prius refrænet prauum actum, deinde ap-

petitum delictum: vt quod iam in opere non apparet, in cogitatione nequaquam perduret.

Omnis noua conuersio, adhuc pristinæ vitæ habet commixtionem: propterea nequaquam ea virtus procedere ad hominū oculos debet, donec cōuersatio vetus, funditus ab animo extirpetur.

Quisquis ex deteriore iam melior esse cœpit, caueat de acceptis extolli virtutibus: ne grauius per vanā gloriam corruat, quàm prius per lapsum vitiorum iacebat.

- ^a *Ex Gregor. lib. 24. Moral. cap. 7.*
^b *Ita Salm. Goth. Mundata. Tolet.*
^c *Gregor. lib. Moral. 9. c. 22.*
^d *Greg. lib. 24. Moral. c. 7.*

De conflictu conuersorum.

CAP. IX.

Quisque conuersus si mox omnes carnis stimulos calcare cupiat, & summa virtutū subire contendat: si fortè adhuc aliqua aduersa de carnis molestijs tolerat, non frangatur: quia dispensator bonorum nouit aduersitates reprimere vitiorum successione virtutum.

^b Tunc magis grauari se quisq̄. impulsu vitiorum agnoscit, dum ad cognitionem Dei accesserit: sicut populus Israël grauiori onere ab Ægyptijs premitur, dum per Moysen diuina illi cognitio aperitur.

Vitia enim ante conuersionē quasi pacem in homine habent, quando autem expelluntur, acriori virtute consurgunt. Fiūt autem inimica conuerso, quæ peccatori prosperè blandiebantur: atq̄. item fiunt blanda conuerso, quæ peccatori aduersa extiterunt.

^a Multos habet conflictus Dei seruus ex recordatione operum præteritorum: multiq̄. post conuersionem etiam nolētes motum libidinis sustinent, quod tamen ad dānationem non tolerant, sed ad probationem: scilicet vt semper habeant pro excutienda inertia hostem cui resistāt, dummodo non consentiant. Vnde & nouerint serui Dei, se etiam à peccatis iam esse mundatos: sed tamē cogitationum turpium adhuc interpellatione pulsari.

^b Ante conuersionē præcedit turba peccatorum, post cōuersionem sequitur turba tentationum. Illa se obijciunt, ne ad Deum conuertamur: ista se ingerunt, ne liberis cordis oculis Deum cernamus: vtriusque

tumultus insolentiam nobis gignit, intentionemq. nostram sæpe fraude multimoda intercludit.

Vtile est Dei seruo, post conuersionē tentari, quatenus à torpore negligentiae, sollicitantibus virijs, ad virtutes animum per exercitium præparet vitiorum.

^a Gregor. lib. Moral. 24. c. 7.

^b Totā hac sententia desumpta est ex Gregor. Homil. 2. in Euang. Luc. 18. de caco illuminato, exponente illud mysticè: Et qui præbiant increpabant eum vt taceret.

De remissa conuersione.

C A P. X.

Multos remissa conuersione in pristinos errores reducit, ac viuendi tempore resoluit: horum ergo exempla quisque conuersus euita, ne dum timorem Dei à torpore incipis, rursus mundanis erroribus immergaris.

Tepidus in conuersione otiosa verba, & vanas cogitationes, noxias esse non conspiciat: quòd si à torpore mentis euigilauerit, ea, quæ leuia existimabat, confestim quasi horrenda atq. atrocia pertimescit.

^a Fraus & desidia in omni bono opere formidanda est. Fraudem facimus Deo, quotiens de bono opere nostro nosmetipsos, non Deum laudamus. Desidiam verò agimus, quoties per torporem, læguidè ea, quæ Dei sunt, operamur.

Omnis ars seculi huius strenuos amatores habet, & ad exequendum pròptissimos: & hoc proinde fit, quia præsentem habet operis sui remunerationem. Ars verò diuini timoris pleròq. habet sectatores læguidos, tepidos, pigritiae inertia congelatos: sed hoc proinde, quòd labor eorum non pro præsentem, sed pro futura remuneratione differitur. Ideoq. dum eorum laborem mercedis retributio non statim consequitur, spe penè dissoluta languescunt. Vnde & magna illorum gloria præparatur, qui bonæ conuersionis vitæ principia augmento solidiore consummant: atq. eò ad promerendam retributionem clariore præparantur, quòd firmiter duri itineris labores & inchoant, & consummant.

Quidam primo conuersionis calore ad virtutes sese accingunt, accedete verò progressu, dum immoderatè terrenis rebus incubunt: puluere ^b infimi appetitus obscuratur; vnde & Dominus de bonis seminibus

A dicit: quod autem cecidit in spinis, hi sunt qui audiunt verbum Dei, & solitudine seculi, vel fallacia diuitiarum suffocant verbum, & sine fructu efficitur.

Nuper conuersi nequaquam debent in curis exterioribus prouehi. Nam si implicentur, confestim, quasi plantata arbuscula, & nec dum radice præfixa, concutiuntur pariter & arescunt.

^c Valet interdum conuersis pro animæ salute mutatio loci. Plerumque enim, dum mutatur locus, mutatur & mentis affectus. Congruum est enim inde etiam corporaliter auelli, vbi quisque illecebris deseruiuit: nam locus vbi prauè quisque vixit, hoc in aspectu mentis opponit, quod semper ibi vel cogitauit, vel gessit.

^a De desidia & fraude fuse differit Greg. li. Mor. 9. c. 17. ex quo loco tota hac sententia deducitur.

^b Ita Gotth. Tolet. infirmi Salmant.

^c Est apud Gratianum dist. 81. in editis & in Decreto Gregoriano, est pro animæ salute. In Gotthieis omnibus m. ff. est pro animi salute.

De exemplis Sanctorum.

C A P. XI.

AD conuersionē seu correctionē mortaliū, multum profunt exempla bonorum.

C ^a Mores enim inchoantium, non queunt perficere ad bene viuendum, nisi perfectorum informentur exemplis patrum.

Reprobi autē non attendunt documenta bonorū, quæ imitentur ad melius: sed proponunt sibi exempla malorum, quibus ad suorum morū peruersitatem vtantur in peius.

^b Ob hanc vtilitatē scribuntur sanctorū ruinae, & reparationes, vt spem faciant salutis humanæ: ne quisquam post lapsum, pœnitendo desperet veniam, dum conspiciat sanctorum reparationem fuisse etiam post ruinā.

D Sciant flagitio dediti, ad quam vtilitatem eorum exempla proponantur sanctorū: scilicet, vt aut sint quos imitentur ad reparationem, aut certè ex eorum comparatione durius de inobedientia puniantur.

^c Propterea virtutes sanctorum ad exemplum nostrum Deus proposuit, vt quantò de imitatione eorum conferri possunt nobis iustitiæ præmia, tantò de perseuerantia mali sint grauiora tormenta.

Si enim ad boni incitamentū diuina, quibus admonemur præcepta, deessent, pro lege nobis sanctorum exempla sufficerent. At contrā, dum & nos Deus præceptis suis ad-

admoneat, & vitæ Sanctorum boni operis nobis exempla proponat, nulla est iam de reatu excusatio: quia & lex Dei aures nostras quotidie pulsât, & factorum documenta bonorum, cordis nostri intima prouocant.

Et si prauorū sæpe secuti sumus exempla, cur nō imitemur sanctorū digna & Deo placita facta? & si apti fuimus imitari iniquos in malū, cur pigri sum⁹ incitari iustos in bonū.

Orandus est Deus, vt virtutes, quas sanctis preparauit ad coronam, nobis ad profectum sint positę, non ad pœnam. Proficient autem ad profectum nostrum, si tot exempla voluerimus imitari virtutum. Certè si ea potius auerfari, quàm imitati fuerimus, ad damnationem nostrā erunt,^d qui ea legendo implere negleximus.

Multi vitam sanctorum imitantur, & de moribus alterius effigiem virtutis sumunt: tanquam si imago quælibet intendatur, & de eius similitudine species picta formeretur: sicq̄. fit ad imaginem similis ille, qui ad similitudinem viuit imaginis.

Qui sanctum virum imitatur, quasi exemplar aliquod intuetur, seseque in illo, quasi in speculo, perspicit, vt adijciat, quod deesse virtutis agnoscit. Minus enim seipsum homo ex semetipso considerat: sed dum alterū intendit, id quod minus est luminis adijcit.

Perfeetorum est iam virorum nō quemlibet sanctorum imitando, sed ipsam veritatem intuendo, ad cuius imaginē facti sunt, iustitiam operari. Hoc indicat quod scribitur: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, quia ipsam intelligendo imitatur diuinitatem, ad cuius factus est similitudinem. Iste ergo tantus est, vt non egeat homine demonstratore iustitię, sed ipsam contemplando imitetur iustitiam.

Exempla sanctorum quibus edificatur homo, varias (faciunt) cōsectari virtutes: humilitatis ex Christo, deuotionis ex Petro, charitatis ex Iohanne, obediētīę ex Abraham, patientię ex Isaac, tolerantīę ex Iacob, castimonię ex Ioseph, mansuetudinis de Moyse, cōstatię de Iosue, benignitatis de Samuele, misericordię de Dauid, abstinentię de Daniele: sic & cætera facta priorum, quo labore, quo moderamine, quāue intentione vel compunctione gerantur, vir sanctus imitando considerat.

^a *Goethus c. & multi alij ex m. ff. sic habent.* Nam cætera perfeetorum exempla mores inchoantium non queunt perficere ad benè viuendum. Reprobi autem non attendunt documenta bonorum, &c. *vnus c. legit:* Nam certa, illud verò nisi perfeetorū in-formetur exemplis patrum, in nullo c. m. f. est. Verū retinui lectionem excusi c. eo quod sensus est dilucidior, & auctoritate Gregorij nixus; in quo lib. 25. *Moral. cap. 7. sic est.* Nam quasi quædam fomēta igni dare est, in exercitatione charitatis, vel exempla patrum, vel præcepta Dominica ministrare.

^b *Greg. homil. 25. in Euangel. in fine.*

^c *Greg. lib. 9. Moral. c. 35.*

^d *Alludit ad illud Greg. lib. 24. Moral. c. 6. Viua lectio est, vita bonorum.*

^e *Gregor. lib. 27. Moral. c. 5.*

De Compunctione Cordis.

CAP. XII.

^B **C**ompunctio^a cordis, est humilitas mētis cum lacrymis, exorians de recordatione peccati, & timore iudicij.

Illa est cōuersis perfeetior cōpunctionis affectio, quę oēs à se carnaliū desideriorū affectus repellit: & intentionem suam toto mētis studio in Dei contemplatione defigit.

^b Geminam esse compunctionē, qua propter Deum anima cuiusq̄. electi afficitur: id est, vel dum operū suorum mala considerat, vel dum desiderio æternæ vitæ suspirat.

^C ^c Quattuor esse qualitates affectionū, quibus mēs iusti tædio salubri cōpungitur: hoc est, memoria præteritorū facinorū, recordatio futurarum pœnarum, consideratio peregrinationis suæ in huius vitæ longinquitate, desiderium supernæ patrię, quatenus ad eam quantocyus valeat peruenire.

Quisque peccatorum memoria compungitur ad lamenta, tūc Dei se sciat visitari præsentia: quando id quod se admisisse recolit, interius erubescit, suoq̄. iudicio pœnitendo iam punit. Nam tunc Petrus fleuit, quando in eum Christus respexit. Vnde & Psalmus:^d Respexit, inquit, & commota est, & contremuit terra.

Gressus Dei sunt in cor hominis interior vis, qua bona desideria surgūt, vt calcentur mala. Quando ergo ista in corde hominis fiunt, sciendū est tunc esse Deū per gratiam cordi humano præsentē: vnde se tūc magis homo acuerit ad compunctionem debet, quando sentit & Deum interius operātem.

Quomodo mēs hominis iusti ex vera cōpunctione rapiatur, & qualiter infirmata reuertatur degustatæ lucis magnitudine, illū nosse posse, qui iā aliquid exinde gustauit.

^c Sunt qui non ex vera cordis compunctione sui accusatores fiunt, sed tantum ad hoc esse se peccatores assignant, ut ex ficta humilitate confessionis locum inueniant sanctitatis.

^a Greg. lib. 23. Moral. c. 13. & Homil. 22. in Ezech.

^b Greg. homil. 22. in Ezech. & alibi.

^c Greg. lib. Moral. 23. c. 13.

^d Ex duobus psalmis psal. 103. Qui respicit terram & facit eam tremere. & psal. 17. Commota est & contremuit terra, & psalm. 76. Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, Commota est, & contremuit terra. In Psalterio Isidoriano, in hoc loco psal. 76. sic est: Illuxerunt fulgura tua orbi terræ, vidit & commota est terra.

^e Gregor. lib. Moral. 22. c. 10. & lib. 24. cap. 6.

De confessione peccatorum & pœnitentia. CAP. XIII.

EX eo vnusquisq. iustus esse incipit, ex quo sui accusator extiterit. Multi autem e contra, semetipfos peccatores fatentur, & tamen semetipfos à peccato non subtrahunt.

Magna iam iustitiæ pars est, ^b seipsum nosse hominem, ^c quod prauus est: ut ex eo diuinæ virtuti subdatur humilius, ex quo suam infirmitatem agnoscit.

Bene se iudicat iustus in hac vita, ^d ne iudicetur à Deo dānatione perpetua. Tunc autem iudicium de se quisque sumit, quando per dignam pœnitentiā sua praua facta condemnāt.

^e Amaritudo pœnitentiæ facit animum, & sua facta subtilius discutere, & dona Dei, quæ cōtempserit, flendo commemorare. Nihil autem peius, quàm culpam agnoscere, nec de flere.

Duplicem habere debet fletum in pœnitentia omnis peccator: siue quia per negligentiam bonum non fecit, seu quia malum per audaciā perpetravit. Quod enim oportuit, nō gessit, & gessit quod agere non oportuit.

Ille pœnitentiam dignè agit, qui reatum suum satisfactione legitima plangit: condēnando scilicet ac de flendo quæ gessit, tantò in deplorādo profusius, quanto extitit in peccando procliuius.

^f Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, ut futura iterum non committat. Nam qui plangit peccatū, & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis cluerit, tanto amplius lutum fecit.

A Quamuis quisq. sit peccator & impius, si ad pœnitentiam conuertatur, consequi posse veniam creditur.

Nullus de bonitate Dei dubitat, sed sola accipientium prauitas conferri sibi indulgentiam abnegat.

In hac vita tantūdem pœnitentiæ patet libertas; post mortem verò nullā correctio- nis esse licentiam (constat.) Vnde & Dominus dicit: ^g Me oportet operari opera eius qui me misit, donec dies est: veniet autem nox, quādo nemo potest operari. Hinc ^h & Propheta: Date, inquit, Domino Deo vestro gloriam, antequam tenebrescat: id est, antequam mors æterna præueniat. In hac vita dum estis, Deum per pœnitentiam glorificate.

Adhuc in hoc seculo pœnitentiam operantibus Dei misericordia subuenit. In futuro autem iam non operamur, sed rationē nostrorum operum ponimus.

Per id deteriorantur plerumque iniqui, per quod per patientiam Dei spatium accipiunt emendandi: qua illi mora viuendi nō vtuntur ad pœnitentiam, sed ad peccandi vsurpant audaciam. A malo autem in deterius vadit, qui tempus sibi ad pœnitendum indultum, ad libertatem prauis operis vertit.

Festinare debet ad Deum pœnitendo vnusquisq. dum potest, ne si dum potest, noluerit, cum tarde voluerit, omnino non possit. Proinde Propheta ait. Querite Dominū, dum inueniri potest, inuocate eum, dū prope est. Et vbi inueniri potest, nisi in hac vita, in qua etiam & prope est omnibus inuocantibus se? Nam tunc iam longè erit quando dixerit: Ite in ignem æternum. Modo enim non videtur, & prope est: tunc videbitur, & prope non erit, quia videri poterit, & non poterit inueniri.

Si quando quisq. peccare potest, pœnitet, vitamq. suam viuens ab omni crimine corrigit, non dubium, quod moriens ad æternam transeat requiem.

Qui autem prauè viuendo, pœnitentiā in mortis agit periculo, sicut eius damnatio incerta est, sic remissio dubia. Qui ergo cupit certus esse in morte de indulgentia, sanus pœniteat, sanusq. perpetrata facinora desinat.

Sunt qui pœnitentibus securitatem citò pollicentur, quibus bene per Prophetam dicitur: Curant cōtritionem filiarum populi mei

cum

cum ignominia, dicentes pax pax, & non est pax. Cum ignominia igitur curat contritionem, qui peccanti, & non legitime pœnitenti promittit securitatem. Vnde & sequitur: Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: id est, confusi sunt non pœnitendo, sed pœnas luendo.

Aliter enim confunditur coram iudice reus, dum plectitur, atq. aliter qui de malo opere erubescens corripitur. Ille enim, quia reprehensus est, confunditur: iste, quia se malum fecisse memoratur.

Quamuis per pœnitentiam propitatio peccatorum sit, sine metu tamen homo esse non debet: quia pœnitentiæ satisfactio, diuino tantum pensatur iudicio, non humano. Proinde quia miseratio Dei occulta est, sine intermissione flere necesse est. Neque enim vnquam oportet pœnitentem habere de peccatis securitatem. Nam securitas negligentiam parit: negligentia autē sæpè incautum ad vitia transacta reducit.

Dum per pœnitentiam expulsa fuerint ab homine vitia, si fortè post hæc, intercedente securitate, quælibet culpa subreperit, confestim delectationes pristinae vitorum mentem auidius irrèpunt, pulsantesq. hominē in consuetis operibus grauius pertrahunt: ita vt sint nouissima illius peiora prioribus.

^a Gregor. 22. Mor. cap. 10. & libr. 24. Moral. cap. 6. circa finem.

^b Gotthus & alij m. ff. habent seipsum nosse homo, obiter obseruandum est, ad intelligentiam diuina Scriptura & huius loci, quod vox homo in diuinis litteris multis sumitur modis; aliquando pro natura, aliquando pro culpa aliquando pro fragilitate. Pro natura humana, Genes. 2. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram; Pro culpa, psal. 81. Vos autem sicut homines moriemini, hoc est sicut inobedientes peccatores, & 1. ad Corinth. 3. Cum sit inter vos zelus & contentio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Pro fragilitate, Ierem. 17. Maledictus, homo, qui spem suam ponit in homine; ac si aperte dicat in infirmitate, & fragili fundamento inuitur, Et Isai. 31. Ægyptus homo & non Deus. Homo etiam vocatur, qui humana sapit, vt adnotauit Gregorius libr. 24. Moral. c. 6. & adducit illud. 1. ad Corinth. cap. 3. Nonne homines estis? vocatur & qui carnis illecebris & concupiscentia ardore vincitur, Ezech. 24. Vos autem grex pascuæ meæ homines estis, et Isai. 2. Incuruauit se homo, & humiliatus est vir. Inde homines carnales, iumenta vocantur, & affectus bestiarum illis tribuuntur, Ioel. 1. Cōputruerunt iumenta in stercore suo. Et illud Ierem. Vnusquisq. ad uxorem proximi sui hinniebat. & Ezech. 23. Vt carnes asinorum carnes eorum, & fluxus equorum fluxus eorum, Vt Dauidicum illud exprima-

tur psal. 48. Homo cum in honore esset, non intellexit, comparatus est iumentis insipientibus & similis factus est illis.

^c In omnibus excusis erat quod paruus est verum conscientibus omnibus c. m. ff. posui quod prauus est.

^d Ex illo Pauli. Quod si nosmetipsos diiudicemus, non utiq. iudicemur, dum iudicemur autem à Domino, corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur

^e Ex Greg. lib. 8. Moral. c. 11.

^f Est apud Magist. sent. libr. 4. d. 14. & Smaragd. cap. 4. in Reg. S. Benedicti. Et in Decreto Gregoriano dist. 3. cap. 9. sic habetur. Ille pœnitentiam dignè agit, qui quæ commisit, sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat: nam qui plangit peccatum, & iterum admittit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum: quia quanto magis lauerit, tantò magis lutum facit. huius canonis lectionem à viris doctis, magno studio, & accurata diligentia perspectam, in summo loco habeo: Tamen ponam aliorum codicum lectiones, vt doctus lector intelligat, me quoq. in emendatione huius libri omnem curam, & studium adhibuisse. Sunt apud me duo cc. verenda antiquitatis, alter ex bibliotheca sancta & augusta Ecclesia Toletana, scriptus era DCCCCLIII. alter ex insigni Collegio Ouetensi apud Salamanticam antiquior, vterq. litteris Longobardis in pergamino scriptus, qui sic habent. Ille pœnitentiam dignè agit, qui sic præterita mala deplorat, vt futura iterum non committat (Alius, admittat) nã qui plangit peccatum & iterum committit peccatum, quasi si quis lauet laterem crudum, quem quanto magis abluerit, tanto amplius lutum facit.

^g Paulò aliter est in editione vulgata Iohan. 9.

^h Locus est Ierem. 12. quem hieronymus de captiuitate Babylonica, aut de extremo iudicio interpretatur.

ⁱ Locus est Ierem. 6. & tota sententia videtur ex D. Hieronymo desumpta ibidem.

De desperatione peccantium.

CAP. XIII.

NON per locorum spatia, sed per affectum bonum vel malum itur, receditur à Deo. Neq. enim gressu pedum, sed gressu morum elongamus, vel propinquamus ad Deum.

Perpetrare flagitium aliquod, mors animæ est: contemnere pœnitentiam, & permanere in culpa, descendere in infernum post mortem est. Ergo peccare, ad mortem pertinet: desperare verò in infernum descendere. Vnde & scriptura ait: Impius dum in profundum malorum venerit, contemnit.

Sæpè Diabolus eos, quos conuertit ad pœnitentiam aspicit, immanitate scelerum percussos ad desperationem deducit: vt, subtracta spe veniæ, trahat in diffidentiam, quos non potuit retinere perseverantem in culpa. Sed pœnitens præuidere debet

callidas contra se hostis insidias: sicque Dei iustitiam metuat, vt tamen, quamuis in magnis sceleribus, de misericordia eius cōfidat.

Amplius lætatur Deus de anima desperata, & aliquādo conuersa: quā de ea, quæ nunquam extitit perdita: Sicut de prodigo filio, qui mortuus fuerat, & reuixit, perierat, & inuentus est: de cuius regressu magnum fit gaudium patris.

Non aliter coram Deo & Angelis copiosius est gaudium de eo, qui à periculo liberatur, quā de eo, qui nunquam nouit peccati periculum. Quāto enim cōtristat res perdita, tantò magis si fuerit inuenta lætificat: Sicut in Euangelio, pastor ille exultat, qui perditam ouem inuētam humeris suis gaudens reportat.

Nullus desperare debet veniam, etiam si circa finem vitæ ad pœnitentiã cōuertatur. Vnumquemq. enim Deus de suo fine, non de vita præterita iudicat. Hoc quippe & Legis testimonio edocetur: quòd homo de suo extremo iustificatur, quando Deus pro asini primogenito ouem iussit offerri, hoc est immunditiam vitæ prioris mutandam ^a in innocentiam boni finis. Vnde & cauda iubetur offerri in hostiam, id est, vitæ extrema in pœnitentiã.

Multi superna respecti gratia in extremis suis ad Deum reuertuntur per pœnitentiã, & quæcumque mala gesserant quotidianis fletibus purgant, atq. in bonis factis mala gesta commutant, quibus iuste totum quod deliquerant, ignoscitur, quia ipsi quod malè gesserunt, pœnitendo cognoscunt.

In vita hominis, finis quæredus est: quoniam Deus non respicit quales antea viximus, sed quales circa finem vitæ existimus.

^a In excusis erat, per innocentiam boni finis, pro quo posui innocentiam, consentientibus omnibus m. ff. & D. Grego. lib. 27. Moral. c. 11. Ex quo loco desumitur hæc sententia: asini ergò (inquit) primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia in innocentie simplicitatem conuertere.

De his, qui à Deo deseruntur.

C A P. XV.

DEO deserente, nullum pœnitere: Deo respiciente, sua mala vnumquemq. videre & plangere, & vnde ceciderit cogitare. Nam nonnulli ita despiciuntur à

A Deo, vt deplorare mala sua non possint: etiam si velint.

^b Consilium immundorum spirituū, hoc est: vt, quia ipsis negatum est, post præuaricationem regredi ad iustitiã, obserare aditum pœnitentiæ hominibus cupiãt, ne vel ipsi reuertantur ad Deum; eosque socios in perdicione habere contendunt, quibuscumque fraudibus insistentes; vt aut deserantur à Deo, aut flagelli immanitate desperent.

Ingemiscendum est iugiter, & postposita securitate lugendum: ne Dei secreto & iusto iudicio deseratur homo, & perdendus in potestate dæmonum relinquatur. Nam reuera, quem Deus deserit, dæmones suscipiunt.

^c Dominici contemptores præcepti, statim vt auertuntur à Deo, à malignis spiritibus occupantur, à quibus etiam, vt mala faciant, persuadentur. Hinc est illud propheticum: Inimicos Dei persequuntur tenebræ, qui intelliguntur dæmones. Vnde & in psalmo legitur: Immissiones per Angelos malos.

Quidam reproborum in potestate dæmonum, occulto Dei iudicio, & iustissimo rediguntur. Isaiã testante: Ipse misit eis sortem, & manus eius diuisit eis eam in mensura, vsque in æternum possidebunt eam.

Quidam electorum dimittuntur diuina iustitia incidere in errorem peccati: sed tamen miseratione eius reducti denuò conuertuntur. De talibus enim per Prophetam Dominus loquitur: Et dimisi eum, & reduxi eum, & reddidi ei consolationem.

^d Nonnunquam enim reuertens Deus hominem, quem deseruerat, rursus affligens visitat: & per lamenta lacrymarum, ac pœnitentiæ afflictionem à peccatis expurgat, dicente Iob ad Deum: propter superbiam, inquit, quasi lænam capies me, reuersusque mirabiliter me crucias. Reuertens enim Deus hominem cruciat, quando quem peccantem deseruerat, flagellando iterum visitat.

Malis actibus contra nos amplius cælestem iracundiam nequaquam prouocare debemus: quin potius, si pœnitendo digna Deo acta gesserimus, seueritatem eius in clementiam commutabimus. Nam ille, qui nos malos tolerat, nõ dubium est, quòd cõuersis clementer ignoscat. Nam quòd ser-

uatur

uatur nobis tempus pœnitentiæ, vt non simul morte obruamur præcipiti, sed detur locus satisfactionis, hoc totum de Dei procedit clemētia, vt nos non damnet crudeliter, sed expectet ad pœnitentiam patiēter.

^a Gregor. lib. 11. Moral. cap. 5.

^b Ex Gregor. li. Moral. 9. c. 25. Contra bonos (inquit) consilium maligni spiritus ineunt.

^c Greg. lib. 25. Moral. c. 9.

^d Gregor. lib. 9. Moral. c. 34.

De his, qui ad delictum post lacrymas reuertuntur. CAP. XVI.

Irrisor^a est, non pœnitens, qui adhuc agit quod pœnitet: nec videtur Deum poscere subditus, sed subannare superbus.

Canis reuersus ad vomitum, est pœnitēs ad peccatum. Multi enim lacrymas indefinenter fundunt, & peccare nō desinunt. Quosdam accipere lacrymas ad pœnitentiam, & effectum pœnitentiæ non habere (constat) quia inconstantia mentis, nūc recordatione peccati lacrymas fundunt, nūc verò reuiuiscēte vsu, ea quæ fleuerant, iterando committunt.

Qui & præterita vult plangere, & actionibus secularibus incubare, iste mundationem non habet: quoniam adhuc agit, quæ pœnitendo deslere possit.

^b Isaias peccatoribus dicit: Lauamini, mundi estote. Lauatur itaq. & mundus est, qui & præterita plangit, & flenda iterum non admittit. Lauatur itaq. & non est mundus, qui plangit quæ gessit, nec deserit, & post lacrymas, ea quæ fleuerat, repetit. Sic deniq. & alibi animam pœnitentem, atq. iterum delinquētem sermo diuinus increpat, dicens: Quam vilis facta es nimis, iterās vias tuas. Quisquis ergo culpas præteritas plorat, hunc necesse est modum teneat: vt sic admissa desleat, ne iterum flenda committat. Væ mihi misero Isidoro, qui & pœnitere retrò acta neglego; & adhuc pœnitenda committo.

^a Ex Aug. homil. 41. habetur apud Gratianum de pœnit. dist. 3. c. 11. & apud Mag. in 4. dist. 14. tamen in vtroq. C. per antiquo Gothico, est effectum pœnitentiæ non habere, & flenda iterum non admittere.

^b Gregor. lib. Pastor. cura par. 3. admonit. 31. Estq. locus apud Isai. c. 1.

De Peccato. CAP. XVII.

Dvobus^a modis peccatum cōmittitur, id est, aut vi cupiditatis, aut metu timoris:

dum vel quisque vult adipisci quod cupit, vel timet ne incurrat, quod metuit.

^b Quattuor modis committitur peccatum in corde, quattuor perpetratur & opere. Corde: suggestione dæmonum, delectatione carnis, consensione mentis, defensione elationis. Opere: nunc latenter, nūc palam, nunc consuetudine, nunc desperatione. Istis ergo gradibus & corde delinquitur, & opere malitia perpetratur.

^c Tribus modis peccatum geritur, hoc est ignorantia, infirmitate, industria, periculo autem pœnarum diuerso. Ignorantiæ namq. modo peccauit Heua in Paradiso, sicut Apostolus ait: Vir nō est seductus, mulier autem seducta in præuaricatione fuit. Ergo Heua peccauit ignorantia; Adam verò industria: quia non seductus, sed sciens prudensq. peccauit. Qui verò seducitur, quid consentiat, euidenter ignorat. De infirmitate autem Petrus deliquit, quando ad metum interrogantis ancillæ Christum negauit; vnde & post peccatum amarissimè fleuit.

Gravius est infirmitate, quàm ignorantia quemquā delinquere: grauiusq. industria, quàm infirmitate peccare. Industria namq. peccat, qui studio ac deliberatione mentis malum agit: infirmitate autem, qui casu vel præcipitatione delinquit. Nequiūs autem & de industria peccant, qui non solum non bene viuunt: sed adhuc & bene viuentes si possunt, à veritate diuertunt.

Sunt enim qui ignorāter peccant, & sunt qui scienter. Sunt etiam & qui pro ignorantia excusatione scire nolunt, vt minus culpabiles habeantur: qui tamen seipos non muniunt, sed magis decipiunt.

^d Nescire simpliciter, ad ignorantiam pertinet: noluisse verò scire, ad contumacem superbiam. Voluntatem quippe proprij domini velle nescire, quid aliud est quàm velle dominum superbiendo contemnere? Nemo igitur se de ignorantia excuset: quia Deus non solum eos iudicat, qui à cognitione sua se auertunt: sed etiam illos qui nescierunt: testante eodem Domino per Prophetam: disperdam, inquit, homines à facie terræ, & eos qui auertuntur post tergum Domini, & qui non quæsierunt Dominum, nec inuestigauerunt eum. Et Psalmus: Effunde inquit, iram tuam in gentes, quæ te non nouerunt.

^a Apud Magist. sentent. lib. 2. dist. 42.

^b Greg. lib. 4. Moral. c. 25.

^c Ex Greg lib. 25. Moral. c. 11. est apud Magist. sent. 2. A
dist. 22. 1. ad Timoth. 2.
^d Gregor. ibidem.

De leuioribus peccatis.

CAP. XVIII.

Multi vitam sine crimine habere possunt, sine peccato non possunt. Nam quamuis in hoc seculo magna iustitiæ quisque claritate resplendeat, nunquam tamē ad purum peccatorū sordibus caret: Iohanne Apostolo attestante, qui ait: Si dixerimus quia peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quædam sunt facta peccatis similia: sed si bono animo fiant, nō sunt peccata: ut puta potestas si, non se vliscendi cupiditate, sed magis corrigendi studio vliscatur in reum.

Item sunt peccata leuia, quæ ab incipientibus quotidiana satisfactione purgantur: quæ tamē à perfectis viris, velut magna crimina, euitantur. Quid autem homines peccatores de magnis sceleribus agere debent, quando etiam perfecti leuia quæq. delicta, quasi grauissima, lugent?

^b Non solum grauia, sed & leuia sunt cauenda peccata. Multa enim leuia vnū grande efficiunt: sicut solent de paruis & minutis guttis immensa flumina crescere. Numerositas enim in vnum coacta exundantem efficit copiam.

Peccata, quæ incipientibus leuia sunt, perfectis viris grauia deputantur.

^c Tātō enim maius cognoscitur esse peccatum, quantō maior qui peccat habetur. Crescit enim delicti cumulus, iuxta ordinē meritorum: & sæpe quod minoribus ignoscitur, maioribus imputatur.

^a Ex Greg. lib. Moral. 21. c. 9. Peccatum hic vocat, quod non est capitale scelus, crimen vero quod peccatum ad mortem iicitur. Sic Cassian. explicat collat. 11. capit. 10. Omnis, inquit, qui natus est ex Deo, peccatum nō facit, quia semen ipsius in eo est, & non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. Et iterum: Scimus quia omnis, qui natus est ex Deo, non peccat, sed generatio Dei conseruat eum, & malignus non tangit eum. Quod intelligendum est non de omni genere peccati, sed de capitalibus tantum criminibus dici, à quibus quisquis se abstrahere asque emundare noluerit, pro illo in alio loco prædictus Apostolus ne orari quidem debere pronuntiat; Qui scit, inquit, fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat & dabit ei vitam peccanti non ad mortem: est peccatum ad mortem, non pro illo dico, ut roget quis. Caterum de illis, quæ pronuntiantur

non esse ad mortem, à quibus etiam hi, qui fideliter Christum deseruiunt, quantalibet semetipsos circumspicione custodiant, immunes esse non possunt, ita dicitur: Si dixerimus quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus & veritas in nobis non est. Et iterum: Si dixerimus, quia non peccauius, mendacem facimus eum, & verbum eius non est in nobis. Impossibile namque est, quemlibet sanctorum, non in istis minutis, quæ per sermonem, per cogitationem, per ignorantiam, per obliuionem, per necessitatem, per voluntatem, per obreptionē, per somnium admittuntur, incurtere: quæ licet ab illo peccato, quod ad mortē dicitur esse, aliena sint, culpa tamen ac reprehensione nō careant.

^b Posui ex paruis & minutis guttis: ut est in Goth. Oser. Similitudo est apud Greg. li. 3. Pass. cura admonit. 34. altos quippe gurgites fluminum parua, sed innumera replēt gutta pluuiarū. In Tole. ex paruis & minimis. Intelligitur dispositiōe leuia disponunt ad mortalia.
^c Iuuenal. Omne animi vitium tantō cōspectius in se Crimen habet, quantō maior qui peccat habetur.

De grauioribus peccatis.

CAP. XIX.

Experimento minorum peccatorum maiora cōmitti peccata, ut durius feriatur pro magnis sceleribus, qui de paruis corrigi noluerunt. Iudicio autē diuino in reatum nequiores labuntur, qui distringere minora sua facta contemnunt.

^c Multi à crimine in crimen corruunt, qui Dei cognitionem habentes, timorem eius neglegūt: & quem nouerūt per scientiam, per actionem non venerantur. Ideoque cecantur diuino iudicio punienda committere, & in pœnam cōmissi facinoris facinus deterius addere.

Sæpe peccatum, alterius peccati causa est, quod committitur, cū aliud ex ipso quasi sua suboles oritur: sicut fieri solet, nasci libidinem ex nimia ventris ingluuie.

^d Pœna peccati peccatū admittitur, quando pro merito cuiusq. peccati, Deo deserente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius qui admiserit sordidetur. Ergo præcedens peccatum causa est sequentis peccati: sequens verò peccatum pœna est præcedentis delicti. Præcedentia itaque peccata, sequentium sunt criminum causa, ut illa, quæ sequuntur, sint præcedentium pœna.

Præcedentium peccatorum pœna, ipsa vocatur induratio veniens de diuina iustitia. Hinc est quod ait Propheta: Indurasti cor nostrum, ne timeremus te, neque enim, dum quicumq. iusti sunt, à Deo impelluntur, ut mali fiant: sed dum mali iam sunt, indurantur, ut deteriores existant: sicut &

Apo-

Apostolus dicit: ^b Quoniã charitatẽ veritatis Dei nõ receperũt, vt salui fierẽt, immisit illis Deus spiritũ erroris. Facit ergo Deus quosdam peccare, sed in quibus talia iam peccata præcesserint, vt iusto iudicio eius mereantur in deterius ire. Talia quippe peccata præcedentibus alijs peccatis prolabantur in pœnam, quam peccata merentur.

Quædam de ira Dei veniũt peccata, quæ pro merito aliorum compensantur peccatorum. Vnde & Propheta, Ecce, inquit, tu iratus es, & nos peccauimus, in ipsis fuimus semper, tanquam si diceret: quia semper in peccatis fuimus, iratur es, vt deterius peccaremus.

^c Quid enim sit irã Dei mereri, quid verò prouocare, prudens lector scire debet. Grauior est namque ira quæ prouocatur, quam ea quæ meretur: Nam meremur, quando ignorando peccamus: prouocamus, quando scimus bonum facere, nec volumus.

Nunc iram Dei, dum viuimus, vitare possumus. Timeamus ergò, ne veniente illo terrore iudicij, sentiri possit, vitari non possit.

^a Greg. lib. 25. Moral. c. 9. Et est apud Magist. sent. in 2. Distinct. 36.

^b Locus est apud Paul. 1. ad Theff. 2. eo quòd charitatem veritatis non receperunt, vt salui fierent, immisit illis Deus operationem erroris, vt commendatio.

^c Greg. lib. 26. Moral. c. 28.

De manifestis occultisq; peccatis.

CAP. XX.

MAioris est culpæ manifestè, quàm occultè peccare. Dupliciter enim reus est qui apertè delinquit: quia & agit & docet. De talibus Isaias dicit: & peccata sua, quasi Sodoma, prædicauerunt, nec absconderunt.

Multi enim publicè delinquentes, sine villo pudore sua flagitia prædicant, nec vlla vtuntur sceleris verecundia.

Quædam enim iam iustitiæ portio est, iniquitatem suam hominẽ abscondere, & in semetipso de peccatis proprijs erubescere.

Peccatum perpetrare crimen est, peccatum prædicare ^b clamor est, de quo etiam dicit Apostolus: Et clamor auferatur à vobis cū omni malitia, id est, cū ipsis peccatis.

A Ex eo ipso quo quisq; peccatũ, quod agit, abscondit, iudicij iam est indicium: quia non erubescitur, nisi de conscientia reatu, Ergo ex hoc ipso, quo quisq; de facto suo erubescit, ipse sibi iam iudex fit.

^a Ex Greg. lib. 4. Moral. c. 25. & alibi in cura Pastoris.

^b De clamore vide Gregorium in expositione secundi psal. pœnit. in illud, quoniam tacui, & psal. 7. & 3. lib. Pastor. cura, admonit. 10. ibi, clamorem libertatem peccandi vocat.

De peccati amore. CAP. XXI.

Aliud est non peccare amore dilectionis Dei, aliud timore supplicij. Qui enim amore charitatis Dei non peccat, horrescit omne malum, amplectẽdo iustitię bonum: nec eum delectat peccatum, etiam si sceleris impunitas promittatur. Qui verò pœna sola supplicij in se vitia reprimat: quamuis non expleat opus peccati, viuit tamen in eo voluntas peccandi: doletq; sibi illicitum, quòd lex prohibere dinoscitur. Ille ergo mercedem boni operis percipit, qui amãdo iustitiam facit, nõ is, qui eam solo metu pœnarum inuitus custodit.

Quidam & diligunt peccatum, & faciunt: quidam diligunt tantum, & non faciunt: plerique verò faciunt tantum & non diligunt. Nonnulli peccatum non faciunt, & tamen iustitiam odiunt. Grauius autè peccat, qui non solum peccatum diligit, sed & facit, quàm qui nõ facit & diligit: grauiusq; interdum, qui diligit, & nõ facit, quàm qui facit, & odit. Grauiissimũ est non solum facere, sed & diligere peccatum.

^a Nam sunt quidam, qui cõfestim peccato flagitio confunduntur, & sunt qui non solum non dolent gessisse malum, sed etiam de ipso malo opere gloriantur. Sicq; ad cõparationem mali fit deterius, dum de vitijs gratulantes, extolluntur in peius. De talibus ait Solomon: qui letantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis.

^a Gregor. lib. 6. Moral. c. 11.

De peccandi necessitate.

CAP. XXII.

Interdum mali quod sumus, necessitate potius, non voluntate existimus. Vertèda est autem necessitas mali, in voluntatem boni. ^a Plerique non voluntate, sed sola necessitate

cessitate peccant: pertimescentes temporalem inopiam. Et dum presentis seculi necessitate refugiunt, à futuris bonis priuatur.

Item nonnulli peccatum voluntate, non necessitate committunt, nullaq. coacti inopia existunt iniqui: sed tantum gratis cupiunt esse mali. Neque enim ipsam rem amant, quam appetunt, sed ipsa tantum peccati malitia delectantur.

^a Loquitur Isidorus de necessitate, qua non rejicit voluntarium, cum duplex sit peccatum absolutum & ex conditione. Magist. lib. 2. dist. 36.

De peccandi consuetudine.

CAP. XXIII.

Melius est peccatum cauere, quàm emendare. Facilius enim resistimus hosti, à quo nòdum victi sumus, quàm ei, à quo iam superati ac deuicti cognoscimur.

Omne peccatum, antequam admittatur, amplius pertimescitur. Quatumuis autem graue sit, dum in vtu venerit, leue existimatur, & sine vllò metu committitur.

Istis tomittibus, quasi quibusdà gradibus, coalescit omne peccatum. Cogitatio namque praua delectationem parit, delectatio consensionem, consensio actionem, actio consuetudinem, consuetudo necessitatem. Sicq. his vinculis homo implicatus, quadam catena vitiorum tenetur astrictus, ita vt ab ea euelli nequaquam valeat, nisi diuina gratia manum iacentis apprehendat.

Peccatum admittere, cadere est in puteum: consuetudinem verò peccandi facere, os putei est coagustare, ne is qui cecidit, valeat exire. Sed interdum etiam tales Deus liberat, dum eorum desperationem ad conuersionem libertatis commutat. Ipso enim miserante, peccata dimittuntur, quo protegente fit, ne in deterius peccando eatur.

Nequissimum est peccare, peius est peccandi consuetudinem facere. Ab illo facile, ab hoc cum labore resurgitur: dum malae consuetudini repugnatur.

Malè agendi consuetudinem, recessum esse, Propheta asserit, in profundum, cuius vsu, quasi quadam lege, homo tenetur astrictus, vt etiam quando non vult, peccatum committat. A lapsu verò citò resurgere, non est in profundum ire.

Apostolus legem peccati dicit in membris nostris, quae lex consuetudo est, quam peccando concipimus, & non ab ea, cum

A volumus, discedimus: quia iam necessitatis vinculo per consuetudinem retinemur.

Multum veri amor agit in homine, sed resultat caro malae consuetudinis lege. Bene autem audacter pro bona conscientia exultat, qui valèter in se reprimat, quod insolènter impugnat.

Frequenter peccare cauendum est, nam hoc ipsum, quod de malo nostro plerumque Deus nobis salutem operatur, quantum mirabile est, tantò perarum est. Propterea metuendum est confidere ita saluari, ne fortè dum expectamus à vitijs sanari, & vitia multiplicemus, & salutem nò adipiscamur. Ergo studeamus aut non cadere, aut citò conuersi à lapsu consurgere.

Omniò peccare cauendum est, quod si humana fragilitate peccatum subreperit, confestim erit corrigendum, quod nequiter sentitur commissum. Citò enim corrigitur culpa, quae cito cognoscitur: tardius autem sanatur vulnus quod iam putrescentibus membris longo post tempore curationibus adhibetur.

C Iteratio peccati grauior est, sicut si morbus super morbum veniat: sicut si imber super imbrem occurrat.

Mora peccandi immanitatem facit sceleris, vnde & Propheta: vae inquit, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis, & quasi vinculum plaustrum peccati. Trahit enim iniquitatem, vt funiculum, qui tardat conuertere ad Deum. Trahere enim iniquitatem, est moram facere iniquitati. Vnde & Psalmus: Pro longauerunt iniquitates suas, Dominus iustus concidet ceruices peccatorum.

^a Ex Gregor. lib. 4. Moral. c. 25.

^b Alludit ad illud Socrus Simonis febricitantis. Marc. 1. accedens (inquit) eleuauit eam apprehensa manu eius, & continuò dimisit eam febris.

^c Luc. 14. Cuius vestrum asinus aut bos in puteum cadet, & non continuò extrahet illum die sabbathi. vide August. de quest. Euang. lib. 2. q. 29.

^d Locus est Isa. 31. Conuertimini, sicut in profundum recesseratis filij Israel. Vbi Symmachus. Agite poenitentiam, qui profundo consilio atq. peccato à Domino recessistis. Ex Hieronymo.

^e Ex Gregor. lib. Moral. 33. c. 9. Isai. 5.

De peccati recordatione.

CAP. XXIII.

Bonum est homini semper ante oculos propria adhibere delicta secundum Psalmi sententiam: Et peccatum meum ante me est semper. Sicut enim non oportet reminisci peccati

cati affectū: sic semper necesse est vnūquē- que suū in flendo commemorare peccatū.

Apud iustū recordatio peccati facit tædium animi. Qui autē luxuriæ, & cupiditati subditi sunt, contumaci superbia etiam de ipso peccati opere gloriantur.

^b Seruo Dei tãta recordatio esse debet peccati, vt ea quæ gessit, semper lacrymis confiteatur. Vnde & Psalmus dicit: conuersus sum in ærumna, dū configitur spina. Peccatum meum cognitum tibi feci: Dixi, pronūtiabo aduersum me iniustitias meas Domino. Supra enim dixerat: Quoniã tacui, hoc est, non sum confessus: inueterauerunt omnia ossa mea. dum clamarem tota die. Quid ergo tacuisse se pœnitet, nisi confessionem peccatorū? Quid clamasse se dolet, nisi defensionem malorum? Qui ergo peccatorū suorū defensor extitit, necesse est, vt pœnitendo accuset, quod superbiens prauè admisit:

^a Ex Gregor. ibidem & August.

De Cogitatione. C A P. XXV.

Bipertita est causa peccãdi, id est, operis & cogitationis, quorū ^a vnū iniquitas dicitur, quod opere geritur: aliud iniustitia, quod cogitatione admittitur.

Prius autē actio refecãda est, postea cogitatio, pri^o praua opera, postmodū desideria. Vicissim autē & à cogitatione opera procedunt, & ab opere cogitatio nascitur, quãuis & si ab opere malo quisq. vacet, pro solius tamē prauæ cogitationis malitia nō erit innocēs. Vnde & Dñs per Isaiã: Auferte, inquit, malū cogitationū vestrarū ab oculis meis.

Non enim solū factis, sed & cogitationibus delinquimus, si eis illicitè occurrentibus delectemur.

^b Sicut vipera à filiis in vtero positis lacera perimitur: ita nos cogitationes nostræ intra nos enutritæ occidūt, & conceptæ interioris vipereo veneno consumunt, animãq. nostram crudeli vulnere perimunt.

Nō est arbitrij nostri cogitationis prauæ suggestionibus præueniri: iacere autem in animo cogitationem, nostræ attinet voluntati. Illud ergo ad culpã non redigitur, istud culpæ propriæ imputatur. Nã cogitationes illicitas occurrere, dæmonū est: cogitationibus oblectari peruersis, nostrum est.

Plerumq. fieri solet vt immūdæ corporaliū rerū species, quas didicimus, nostris mētib. opponãtur, & nolētes eas cogitemus:

A quãtumq. ab eis aciem mentis auertere nitimur, tantò illæ se magis animo ingerunt, obscœniq. in nobis motibus obrepunt. Sed fit hoc pro conditione mortali, quã meruit primus homo in pœnam sui peccati.

Dum vnusquisque diuina illuminatione præuenitur, statim molestijs turpiū cogitationum pulsatur. Sed Dei seruus iudicio timoris Dei earum delectamenta à semetipso rejicit, & bonisq. contra obiectis cogitationib. turpes à se repellit.

Magna obseruantia circa cordis est custodiam adhibenda: quia aut bonæ aut malæ rei ibi cōsistit origo, nam sicut scriptum est: Ex corde exeunt cogitationes malæ. Ideoq. si prius prauæ cogitationi resistimus, in lapsum operis non incurrimus.

Non est timendum, si bona malaq. in cogitationem veniãt: sed magis gloriandum, si mens mala à bonis intellectu rationis discernat.

Item nihil iuuat, quòd inter bonum & malum sensu prudentiori discernimus: nisi opere aut mala cognita caueamus, aut bona intellecta faciamus.

^a Sic Greg. lib. Moral. 10. c. 11. Omne peccatum aut sola cogitatione cōmittitur aut cogitatione simul, & opere perpetratur. Iniquitas ergo in manu est, culpa in opere.

^b Iob. 20. Occidet cum lingua vipera, vbi Gregor. lib. 15. Moral. capit. 9. Vipera autem cum conceperint filij earum in ventre sæuiunt: Qui ruptis lateribus matrum, ex earum ventribus procedunt; vnde & vipera, eo quòd vi pariat nominatur. Vipera itaq. sic nascitur, vt violenter exeat, & cum matris suæ extinctione producat. Quod verò falsum sit viperarum factus viscera parentis perforare, docet Aristoteles li. 5. de hist. animal. c. 39. Vipera, inquit, parit catulos obuolutos membranibus, quæ tertia die rumpuntur, & singulis diebus singulos parit, plusquam viginti. Et euenit interdum, quòd qui in vtero sunt, abrosis membranibus, prorumpant. Hæc Aristoteles, quòd & adnotauit Albertus Mag. lib. 25. eo in loco. Plin. lib. 10. Natur. Hist. c. 62. eadē. Sed addit: Itaq. cæteræ tarditatis impatiētes prærumpunt latera occisa parente.

^c S. Nicolaus Martyr in sentētijs, cogitationes prauas, alijs cogitationibus bonis depelle.

De Consciencia. C A P. XXVI.

Hvmana cōditio, dum diuersis vitiositatibus mentem conturbat, etiã ante pœnas gehennæ per incognitum animæ appetitum iam pœnas conscientie patitur.

^a Omnia fugere poterit homo præter cor suum. Non enim potest à se quisq. recedere. Vbicunq. enim abierit, reatus sui conscientia illum non derelinquit.

^c

^b Quam-

^b Quamuis humana iudicia subterfugiat omnis, qui malè agit: iudicium tamen conscientia suæ effugere non potest. Nam et si alijs cælat, quod egit, sibi tamen cælare non potest, qui plenè nouit malū esse, quod gessit. Duplex fit ergo in eo iudicium, quia & hinc suæ conscientia reatu punitur, & illic perpetuali pœna damnatur.

^c Hoc enim significat. Abyssus abyssum inuocat in voce cataraetarū. Abyssum enim abyssum inuocare, est de iudicio suæ cōsciētiæ ire ad iudiciū dānationis perpetuæ. In voce cataraetarū, id est, in p̄dicatione sanctorū

^a Ex Greg. lib. 27. Moral. c. 16.

^b Gregor. ibidem.

^c Psalm. 41. & ibi August.

De intentione mentis.

CAP. XXVII.

OCulus ^a hominis intentio operis eius est. ^b Si ergo intentio eius bona est, & opus intentionis ipsius bonum est. Alioquin malæ intentionis etiam si bonum in factis opus appareat, bonum tamen iam non est; quoniam ex sua intentione aut probatur bonū, aut reprobatum indignū. Bona est ergo intentio, quæ propter Deum est: mala verò, quæ pro terreno lucro aut vana gloria est.

^c Qui opus bonum bona intentione non faciunt, per hoc magis cæcantur opere, per quod illuminari potuerant.

Vnusquisq. bonum opus, quod agit, intentione bona agat; quoniam pro mala intentione plerumq. opus bonū quod agimus, perdimus, & minus à culpa vacamus.

^d Sæpè quæ apud hominum iudiciū bona apparēt, apud examē diligentissimi & acutissimi iudicis reprobata deteguntur. Ideoq. omnis sanctus veretur, ne fortè bonū, quod agit, pro aliqua animi intentione in oculis Dei reprobum sit.

^a Alludit ad illud Matth. 6. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit: si autem oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit. *Quem locum de cordis intentione interpretatur Gregor. lib. Moral. 28. c. 6. vnde bene in Euangelio veritas dicit: Lucerna corporis tui est oculus tuus, &c. Quid enim per oculum exprimitur, nisi opus suum præueniens cordis intentio? quæ priusquā se in actione exercent, hoc iā quod appetit, cōtemplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi vnaquæque actio, quæ intentionem suam, quasi intuentem oculum, sequitur? Lucerna itaque corporis est oculus: quia per bonæ intentionis radium merita illustrantur actionis. Et si ocu-*

lus tuus simplex fuerit, totum corpus tuum lucidum erit; quia si rectè intendimus, per simplicitatē cogitationis, bonum opus efficitur, etiam si minus bonum esse videatur. Et si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur, et si splendere corā hominibus cernitur, apud examen tamen interni iudicis obscuratur. *Ita etiam interpretatur Chrys. homil. 2. in Matth. & Aug. de serm. Domini. & contra mendacium c. 7. Theologi discrimen statuunt inter finē, voluntatē, & intētionē: de quo Magist. li. 2. dist. 39.*

^b Ambrosius idem, sed paulū aliter lib. 1. offic. c. 30. Affectus tuus operi tuo nomen imponit.

^c Supra c. 7. sentent. 13.

De sensibus carnis. CAP. XXVIII.

PER sensus carnis morbus irrepit mentis.

Vnde & per Prophetā Dominus dicit:

^b Omnes cognationes terræ ab Aquilone veniēt, & ponet vnusquisq. solium suum in introitu portarum Ierusalem. Regna Aquilonis vitia sunt, quæ sedes suas in portis ponunt, quando per sensus carnis labē animæ ingerunt: ideoq. in ipsis portis, id est, in ipsis sensibus regnant.

^c Neque enim aliunde peccamus, nisi videndo, audiendo, atrectando, gustādo, atqtangendo. Vnde & aliàs dicitur; Intrauit mors per fenestras nostras. Et alibi: Extranei ingrediebantur per portas eius, & super Ierusalem mittebāt sortem. Extraneos quippe immundos esse spiritus, qui tanquā per portas, ita per sensus carnis animā irrēpunt, & eam illecebrando deuincunt.

^a In excusis cogitationes, quod abstuli, & reposui cognationes, ex ler. c. 1. Ecce ego cōuocabo omnes cognationes regnorū Aquilonis. Atq. ita cōstanter legunt Hieron. & ceteri neoterici interpretes: Septuaginta autem non habent cognationes, sed tantum, Ecce ego conuocabo omnia regna ab Aquilone. *id est ἐγὼ συνακαλῶ πάσας τὰς βασιλείας ἀπὸ βορρῆα.*

^b Gregor. lib. Moral. 21. c. 2.

De Sermone. CAP. XXIX.

DVm ^a quedam parua vitiorum verba nō ducimus, in magnum linguæ prolabimur crimen: & dum facta quedam nō graui liberè, ac sine metu committimus, ad potiora scelera & horrenda peccandi consuetudine labimur.

^b Sicut plerumq. multiloquorum stultitia reprehenditur: ita rursus nimis tacentium vitia denotantur. Illi enim satis laxando linguam, in leuitatis vitio defluunt: isti nimis reticendo, ab vtilitate torpescunt.

Imperiti, sicut loqui nesciunt, ita tacere non

non possunt. Mente enim ineruditi, ore loquaces, verbis perstreperunt, sensu nihil dicunt.

^c Sicut falsitatis crimina à proficientibus pertimescuntur: ita otiosa verba à perfectis viris vitantur. Nam sicut ait quidam: Sicut pro otioso verbo ratio ponitur, ita pro sermone iniusto poena exoluitur.

Vani sermones in ore Christiani esse non debent. Nam sicut malos mores bona colloquia corrigunt: ita prava bonos mores corrumpunt.

^d Custodia ori ponitur, dum quisque non se iustum, sed, quod magis verum est, peccatorem fatetur.

Manum super os ponit, qui bonis operibus linguæ excessus operit. Manum super os ponit, qui malæ locutionis culpas bonæ actionis velamine tegit.

Loquens, quæ ad Deum pertinet, nec faciens, & si inutilis sibi est, audientibus tamen prodest.

Qui de sapientia se laudari affectant, loquentem Prophetam attendant: Væ qui sapientes estis in oculis vestris, & coram vobismetipsis prudentes.

^e Rectè ex sententia dicit, qui veram sapientiam gustu interni saporis sentit. A sentiendo enim sententia dicitur. Ac per hoc arrogantes, qui sine humilitate dicunt, de sola scientia dicunt, non de sententia.

Ille enim sapit, qui rectè, & secundum Deum sapit.

In suam dicunt contumeliam doctores, si dum sint ab eis dicta sapienter, nimium tamen eloquenter. Horret enim sapientia spumeum verborum ambitum, ac fucum mundialis eloquentiæ inflatis sermonibus perornatum.

Quidam curiosi delectantur audire quolibet sapientes, non ut veritatem ab eis quarant: sed ut facundiam sermonis eorum agnoscant, more poetarum, qui magis compositionem verborum, quam sententiam veritatis sequuntur.

^f Quadrimoda est dicendi ratio, quia prauendum est, quid, cui, quando, vel qualiter aliquid proferatur.

^g Item quadrimoda est dicendi ratio, cum aut bene sentiendo, quid bene profertur, aut nihil sentiendo, nihil dicitur: aut parum sentiendo loquacitas sola ostentatur: aut optimè sentiendo non eleganter profertur, quod intelligitur.

Item quadripertita est loquendi ratio, qua

vel bonum bene, vel malum malè, seu bonum malè, vel malum bene profertur.

Bonum quippe bene loquitur, qui ea quæ recta sunt, humiliter annuntiare videtur. Malum malè loquitur, qui quodlibet flagitium persuadere conatur. Bonum malè loquitur, qui quodcumque rectum arroganter prædica resentitur. Malum bene loquitur, qui aliquod narrando vitium detestatur, ut ab eo homines auertantur.

^h Corde bene loquitur, qui charitatem non simulat. Ore bene loquitur, qui veritatem annuntiat. Factis bene loquitur, qui alios bonis exemplis ædificat.

^B Corde malè loquitur, qui interior cogitationes noxias meditatur, & cogitat. Lingua malè loquitur, qui pro eo, quod malè agit, flagellatur, & murmurat. Factis malè loquitur, qui malè viuendo, exemplis suis alios ad prauè agendum informat.

Semel bene loquitur, qui se poenitendo redarguit: Bis bene loquitur, qui bene viuendo & alios instruit.

Semel malè loquitur, qui post vitium citò corrigitur. Bis malè loquitur, qui malè viuit, & malè docet. Item bis malè loquitur, qui & malè cogitat, & malè refert cogitata. Item bis malè loquitur, qui & bonum, quod debuit, non egit: & malum, quod non oportebat, admisit.

Mali mala respondent pro bonis, & aduersa pro optimis. Boni bona respondent pro malis: & prospera pro aduersis.

Aduersus conuicium linguæ fortitudo adhibenda est patientiæ, ut tæratio verbi, quæ foris impugnat, tolerantia virtute deuicta discedat.

Non omnis, qui patitur probra, iustus est: sed qui pro veritate innox patitur, ille tantummodò iustus est.

Inter vituperationes linguæ & opprobria hominum, isto remedio mens iusti se corroboret: ut tantò solidius in Deum figatur interior, quãtò exterius ab humanis spernit sensibus.

Qui illatas sibi contumelias tranquillo animo prodit, dolorem cordis aperit, & virus, quod feruet in animo, facillè reijcit.

Vulnera enim mentis aperta citò exhalant: clausa, nimis exulcerant.

Qui dolorem iniuriæ clauso pectore tegit, quantò amplius silentio linguam premit, tantò acriorem dolorem intrinsecus nutrit. Vnde & verè quidam Poetarum Centilium dixit: Quoque magis tegitur, tectus magis

æstuat ignis. Cæcus enim languor vehemens est, ac nimius: quia tacitum viuit sub pectore vulnus.

^a Ex Gregor. 3. par. cura Pastor. admonit. 15.

^b Gregor. ibidem.

^c Gregor. lib. Moral. 32. c. 2.

^d Ex Gregor. part. 3. cura Pastor. admonit. 15.

^e Alludit ad illud sapient. 7. Mihi autem dedit Deus dicere ex sententia. *Quem locum Gregor. interpretatur lib. Moral. 23. c. 10.* Vnde bene quidam sapiens dixit; Mihi autem det Deus hæc dicere ex sententia: sententia quippe ex sensu vocata est, Et recta, quæ intelligit, non ex sola scientia, sed ex sententia dicere appetit, qui nequaquam tantummodo sciendo dicere, sed sentiendo desiderat experiri, quod dicit.

^f Ita est apud Gregor. lib. 24. Moral. c. 13. Verum Hieronymus omnem loquendi rationem his terminis circumscriptis. capit. 4. ad Ephesios. Quoties verò, inquit, loquimur aut non in tempore, aut importuno loco, aut non ut conuenit audientibus, toties sermo malus procedit de ore nostro, ad destructionem eorum, qui audierunt. quæ sententia habetur 22. q. 5. c. Quoties. ^g In omnibus excusis erat sentiendi, sed non bene. Nam locus est apud Gregor. lib. Moral. 8. cap. 22. Vis quippe summa loquentium quadrifaria qualitate distinguitur. Nam sunt nonnulli, quos sentiendi simul ac dicendi amplitudo dilatat: & sunt nonnulli, quos sentiendi simul & dicendi inopia angustat. Sunt nonnulli, qui efficaciam dicendi habent, sed acumen sentiendi non habent. Et sunt nonnulli, qui acumine sentiendi subnixi sunt, sed ex inopia loquutionis obmutescunt.

^h Alludit ad illud Luca 6. Bonus homo de bono thesauro cordis profert bonum: ex abundantia enim cordis os loquitur.

ⁱ Ex Ouid. Metamorph. lib. 4. Quæ sequuntur verba: Cæcus enim languor, vehemens est ac nimius, putamus versum quoque fuisse ex alio loco pentameterum, ita fortasse conceptum: Cæcus enim languor, viuudus ah nimiu.

De Mendacio. CAP. XXX.

Mendaces^a faciunt, ut nec vera dicentibus credatur. Reddit enim sæpe hominem multa falsitas etiam in veritate suspectum.

Sæpe vera præmittit, qui falsa dicturus est, ut cum primùm acquisierit fidem, ad reliqua mendacia audientes credulos faciat.

Multis videntur vera esse, quæ falsa sunt: & ideo non ex Deo, sed ex suo mendacium loquuntur.

Nonnunquam falsitas veriloquio adiungitur, & plerunq. à veritate incipit, qui falsa confingit.

Latet sæpe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor veritatem simulat, quousque fallendo decipiat.

^b Nonnunquam peius est mendacium meditari, quàm loqui, nam interdum quisq. incautus solet ex præcipatione loqui mendacium: meditari autem nõ potest, nisi per studium. Grauius ergo ille ex studio metiri perhibetur, quàm is, qui ex præcipatione sola mentitur.

Summopere cauendum est omne mendacium, quamuis nonnunquam sit aliquod mendacij genus^c culpæ leuioris, si quisquã pro salute hominum mentiatur. Sed quia scriptum est: Os quod mentitur occidit animam: & Perdes eos qui loquuntur mendacium: hoc quoque mendacij genus perfecti viri summopere fugiunt: ut nec vita cuiuslibet per eorum fallaciam defendatur, ne suæ animæ noceant, dum^d præstare vitã alienæ carni nituntur: quanquã hoc ipsum peccati genus facillimè credimus relaxari. Nam si quælibet culpa^e sequenti mercede purgatur, quantò magis hæc facile abstergitur, quam merces ipsa comitatur.

Multa mentiuntur, multaq. fingunt homines propter hominum laudem: sicque fit, ut & isti mentiendo pereant, & eos, quos laudant, ad vanæ gloriæ ruinam perducant.

^f Sicut bene sibi conscius, non metuit alienæ linguæ conuicium, ita & qui laudatur ab alio, non debet errorem alienæ laudis attendere: sed magis vnusquisque testimonium conscientiæ suæ quærat, cui plus ipse præsens est, quàm ille, qui eum laudat.

^g Opus enim suum vnusquisque probet, ut ait Apostolus. Et tunc in seipso tantum quisque gloriam habebit, id est: occultè in sua conscientia, non palàm in aliena lingua.

Perfecti, qui alta radice fundati sunt, & si flamine laudis, ac vituperationis vtrumque quasi ventorum interdum curuètur impulsu, funditus tamen non deiciuntur, sed protinus firmitate radicis ad se redeunt.

Bona mens ad malum, nec præmijs, nec terroribus vincitur. Nam iniqui terrorem blanditijs miscent, ut aut oblectatione quæquam decipiant, aut terroribus frangant.

Qui laudatur, in auditorum amore inseritur: sed si veraciter & non fictè laudetur, hoc est, si vera sunt, quæ de illo dicuntur.

^a Locus hier. epist. ad Iulian. Diac. Antiquus sermo est: Mendaces faciunt, ut nec vera dicentibus credatur.

^b 22. quæst. 1. & apud Magist. in 3. dist. 39. & Poly. li. 6. tit. 12. Burch. li. 12. c. 20. Iuon p. 12. c. 7. Panorm. lib. 88.

^c Au-

Augustinus octo genera mendaciorum enumerat lib. de mend. cap. 1. & septimumq. esse ait, quod nulli obest, & prodest alicui; veluti si nolens hominem ad mortem quæsitum prode, mentiatur: Et concilio Toletano 8. c. 2. duo ponuntur genera mendaciorum in quibus non est magna culpa, sed tamen omnino non sunt sine culpa; cum aut iocamur, aut, vt proximis profusimus, mentimur.

^d Ita quidem apud Greg. & in Gotth. cc. sed rectè for- tasse vox vitam, ab excusis abest. Ita enim sapè aliàs loquitur, vt præstare proprodeße vsurpet.

^c Verba Gregorij sensum huius sententiæ explicant lib. Moral. 18. c. 4. Nam si quælibet culpa sequenti solet pia operatione purgari, quanto magis hæc facillimè abstergitur, quam mater boni operis pietas comitatur?

^f Similitudo hæc deducta est ex Paulo ad Galat. 6. Opus enim suum (inquit) probet vnusquisq. & sic in semetipso gloriam habebit, & non in alio.

De Iuramento. CAP. XXXI.

Sicut mentiri non potest, qui non loquitur, sic periurare non poterit, qui iurare non appetit. Cauenda est igitur iuratio, nec ea vtendum, nisi in sola necessitate.

^a Non est contra Dei præceptum iurare, sed dum vsum iurandi facimus, periurij crimen incurrimus. Nunquam ergò iuret, qui periurare timet.

Multi, dum loquuntur, iurare semper delectantur, dum oporteat hoc tantum esse in ore: Est, est: Nō, non. Amplius enim quam est, & non est, ^b à malo est.

Multi, vt fallant, periurant: vt per fidem sacramenti, fidem faciant verbi: sicque fallendo, dum periurant & mentiuntur, hominem incautum decipiunt.

Interdum & falsis lacrymis seducti decipimur; & creditur, dum plorant, quibus credendum non erat.

Plerumq. sine iuramento loqui disponimus, sed incredulitate eorū, qui non credūt, quod dicimus, iurare cōpellimur: taliq. necessitate iurandi consuetudinē facimus.

Sūt multi ad credendū pigri, qui nō mouentur ad fidem verbi. Grauius autem delinquant, qui sibi loquentes iurare cogunt.

^c Quacumq. arte verborum quisq. iuret, Deus tamen, qui conscientia testis est, ita hoc accipit, sicut ille cui iuratur, intelligit. Dupliciter autem, reus fit, qui & Dei nomē in vanum assumit, & proximum dolo capit.

Non est conferuandum sacramentum, ^d quo malum incautè promittitur, veluti si quispiã adulteræ perpetuè cum ea permanēdi fidē polliceatur. Tolerabilius est enim

A non implere sacramentum, quàm permanere in stupri flagitio.

Iurare Dei est illa prouidentia, qua statuit non conuellere statuta. Pænitentia autem Dei, rerū ^e mutatio est: nō pænitere autem, statuta non reuocare, vt illud: Iurauit Dominus, & non pænitebit eum, id est, quæ iurauit, non mutabit.

^a 22. q. 1. & apud Magist. in. 3. D. 39. & Polycarp. lib. 6. tit. 12. Burch. lib. 12. c. 20. Luon. p. 12. c. 7. Panorm. lib. 88.

^b Augustinus in commentarijs super epistolam ad Galat. c. 1. sic hunc Matthæi locum interpretatur. Quamuis, inquit, iuramentum amplius sit, quàm est est, non non, & ideo à malo sit, non tamen à malo tuo: sed infirmitatis, aut incredulitatis eorum, qui non aliter mouentur ad fidem.

^c 22. q. 5. Magist. Sent. 3. D. 31.

^d 22. quæst. 4. & concil. Toletan. 8. c. 2. Magist. in. 3. D. 39.

^e Editi libb. permutatio. m. ff. mutatio: Quorum lectionem sequor: Nam sic habet Augustinus in Psalm. 109. Pænitentia mutatio rerum significatur.

De vitijs. CAP. XXXII.

Recedens homo à Deo, statim vitiorum traditur potestati: vt dum patitur infecta vitia, reuertendo vnde ceciderat, respiscat.

^c Et si Sancti toto nisu contendunt superare vitia, nec extinguunt: quid agunt hi, qui non solum non odiunt vitia, sed toto ea amore sectantur?

^a Satis delicatè se palpat, qui vult sine labore vitia superare, dū peccati legē, quam sibi deseruendo vitijs fecit, sine violentia doloris rescare non possit.

Perfectè renūtiat vitio, qui occasionem euitat in perpetrando peccato. Nam si velis tantundem nō peccare, & data occasione peccaueris: tu tibi & reus, & iudex es: quia & commissa damnas, & damnata committis. Se autem iudice reus est, qui vitia & accusat & perpetrat.

^b Quædam vitia dum non perfectè vitantur, suos in se faciunt relabi auctores. Nam si vnum vitium districtè vitetur, & alia negligentur, inanis labor est. Non enim potest in vnus obseruatione virtutis fortiter perdurare, cuius alia vitia dominantur in corde.

Non nunquã hominē sua vitia persequuntur: quia nimirū qui prius volendo ea sibi fecit socia, postea sentit etiam nolēs stimulos.

Nōnulli non antea in errore vitiorum labuntur, nisi prius interioris rationis per-

diderint oculos: sicuti Sāson, non antea ab Allophylis ad erroris ligatus est machinā, nisi postquam ei sunt lumina oculorū extincta.

Quidam vegetate mentis ratione vitiorum superantur incurfu, sicq. deinde intentionem bonorum operum perdunt. Sicut Rex Babylonis in oculis Sedechiæ prius filios ipsius interfecit, & sic postea oculos eius euulsit: ac per hoc post malorum operū consuetudinem, & interemptionem bonorum perit quod: un. lam & ratio.

^a Ex Gregor. lib. 7. Moral. cap. 12.

^b Gregor. ibidem.

^c Ex Gregor. lib. 6. Moral. cap. 13.

^d Ambros. lib. 1. offic. c. 29. aduersarios suos Hebraei Allophylis, id est, alienigenas Latino appellant vocabulo. Hoc nomine dicti sunt Philistiini, qui Philistiini q. in w. mutato, auctore D. Hieronymo.

Quod ex vitijs vitia, & ex virtutibus virtutes oriuntur.

C A P. XXXIII.

Sic^a gignuntur ex peccato peccata, vt dū non euitantur parua, incidatur in maximis: & dū defenduntur admissa, nec lamentantur, ex flagitio ad superbiam itur. Vnde fit, vt duplicati sit criminis reus, qui & admittit scelera per voluntatem, & defendit ea per contumaciæ tumorem.

Sic vitio vitium gignitur, sicut virtus virtute concipitur. Ex vitio enim gignitur vitium: Sicuti Dauid, qui dū non euitat adulterium, perpetravit & homicidium.

Item virtus virtute concipitur, sicut per virtutem Euangelicæ prædicationis, virtutem martyrij Apostoli meruerunt.

^b In cordibus seculariter viuētium inuicē sibi succedūt vitia: vt dum vnū abierit, succedat aliud, iuxta Ioelis Prophetæ testimonium, qui ait: Residuum erucæ comedit locusta, & residuū locustæ comedit bruchus, & residuum bruchi comedit rubigo. Per id ergo ista sub vitiorum allegoria colligūtur, quia sequitur: Expergiscimini ebrij, & flete.

Aliquando vtiliter peccatur in minimis vitijs, vt maiora vtilius caueantur. Lege Paulum Apostolum minora permittentem peccata, ne maiora perpetrentur. Veraciter autem sanantur vitia, quæ virtutibus, non vitijs excluduntur. Quorundam autem quædam latentia vitia tunc ap-

parent, quando ab alijs vitijs desinunt.

^a Ex Gregor. lib. Moral. 10. cap. 9.

^b Ex Gregor. lib. 33. Moral. c. 23. & in Ezech. homil. 12.

De malè vsis virtutibus.

C A P. XXXIII.

Interdum & malè vsæ virtutes ex se vitia gignunt: quod fit per immoderatum animi appetitum, cui nō sufficit donum, quod meruit, nisi inde aut laudes, aut lucra damanda quæsierit.

B Interdum virtutes vitia gignunt, dū aliquando pro tempore opportuno minimè relaxantur: Sicque fit, vt quæ congruo loco virtutes sunt, incongruo vitia deputentur: veluti si pro fratris aduentu canonicum nō soluatur ieiunium.

Virtutum igitur discretionem à Paulo Apostolo sume, ^a qui ad tempus egit, quod agendum esse omnino prohibuit.

^b Item quædam virtutes, dum discretioni non seruiunt, in vitia transeunt. Nam sæpe iustitia dum suum modum excedit, crudelitatis sæuitiam gignit: & nimia pietas dissolutionē disciplinæ parturit: & zeli studium, dum plus est, quàm oportet, in iracundiæ vitium transit: & multa mansuetudo torporis segnitiam gignit.

Prudentis autem viri discretio sollerter prospicit, ne bonum intemperanter agat, & de virtute in vitium transeat.

Item apud quosdam ex virtute vitium gignitur, dum quisque de castitatis & abstinentiæ meritis gloriatur. Nā & qui elemosynam vanæ gloriæ causa impertit, ex virtute vitium facit. Sed & is, qui de sapientia arrogantiam habet, & qui pro iustitia præmium appetit, & qui aliquod donū Dei, quod meruit, in suam laudem cōuertit, aut in malos vsus assumit, proculdubio virtutem in vitium transfert.

Homines de virtutibus vitia nutriunt, ex quibus pereant. Iterum Deus arte potentissima ex nostro vitio virtutes format, quibus nos ab iniquitate reformet.

^a Actorum 15. Nam Paulus Gentiles ad Euangelij libertatem venientes circumcidi prohibuit, & tamen Lystram & Iconium transiens; Timotheum, qui gentili patre natus fuerat, circumcidit. Gregor. lib. Moral. 28. cap. 6.

^b Ex Gregor. lib. 31. Moralium. capit. 7. & 32. cap. 17.

De simulatis virtutibus.

CAP. XXXV

Quædam^a vitia species virtutum præferunt, ideoq. perniciosius suos sectatores decipiunt; quia se sub velamine virtutum tegunt. Nam vitia, quæ statim virtutibus contraria apparent, citò, dum palam venerint, emendantur: propter quod sequaces eorum de talibus criminibus erubescunt.

Carnales autem plerumq. per insensualitatem mentis non agnoscunt vitium esse culpabile, quod dignum videtur damnatione.

^b Item quædam vitia species virtutum esse videntur, sed tamen virtutes non sunt. Nam interdum sub prætextu iustitiæ crudelitas agitur: & putatur esse virtus, quod nimirum est vitium: sicut & remissa segnitie mäsuetudo esse creditur: & quod agit torpens negligentia, putatur agere indulgentia pietatis. Nonnunquam etiam virtutem largitatis imitatur vitium prodigæ effusionis: & virtutem parcitatis tristis tenacitas imitatur: & vitium pertinaciæ absconditur sub virtute constantiæ. Item timor sub specie obedientiæ occultatur, & dicitur virtus humilitatis, quod tamen vitium est timoris. Sed & procacitas vocis pro veritatis libertate accipitur: & vitium pigritiæ quietis virtutem imitatur. Porro vitium inquietudinis virtutem se vult vocari sollicitudinis: & præcipitationis facilitas feruor boni studij creditur: & bene agendi tarditas consilij mora esse videtur, dum tamen ista sit virtus, illa vitium. Tali igitur exemplo vitia species virtutum imitantur: & inde se nonnulli esse iustos confidunt, vnde maximè reprobantur.

^c Aptum exemplum vitiorum de latronis specie sumitur. Nam sicut ex insidijs latro prodit, seq. iter agentibus iungit, fingens se focium, donec decipiat improvisum, & dum subito eruperit, ad exitium latro manifestus ostenditur: ita se miscent interdum periculose virtutibus vitia, quousq. omnè boni operis efficaciam in suis vsibus rapiant, & anima, quæ sibi erat placens de virtutibus, deceptam se conspiciat vitijs damnabilibus.

^a Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 17.

^b Ex Greg. ibid. & lib. Pastor. cur. par. 3. admonit. 17.

^c Gregor. lib. Moral. 9. c. 13.

De appetitu virtutum.

CAP. XXXVI.

Ad virtutes difficile confurgimus, ad vitia sine labore dilabimur. Ista enim prona, illa ardua sunt. Grandes enim sudores perpetimur, vt ad cælum conscendere valeamus.

Quemadmodum ad virtutum tendentes culmen non à summis inchoant, sed à modicis, vt sensim ad altiora pertingant, ita & qui dilabuntur ad vitia, non statim à magnis criminibus incipiunt, sed à modicis assuescunt, & sic in maximis prouunt.

Sicut paullatim homo à minimis vitijs in maximis prouit: ita à modicis virtutibus gradatim ad ea, quæ sunt excelsa, contēdit.

Qui autem inordinatè virtutes comprehendere nititur, citò periclitatur. Hæc est causa in rerum natura, vt quæcunq. velociter ad profectum tendunt, sine dubio celeriter finiuntur: sicut herba, quæ tantò testinius pereunt, quantò celerius crescunt. At verò contra, arbores alta radice fundatæ, ideo perdurât diutius, quia gradatim ad profectum perueniunt.

Nihil prodest, admixto malo, agere aliquid bonum; sed prius est cohibendum à malo, deinde exercendum bonum. Hoc enim indicat Propheta, cum dicit: Qui celeritate agere peruersè, discite bene facere.

Prius vitia extirpanda sunt in homine, deinde inferendæ virtutes. Nam cohærere & coniungi non potest veritas cum mendacio: pudor cum perulantia, fides cum perfidia, castitas cum luxuria.

Quædam sunt summæ virtutes, quædam vero mediæ. Fides, Spes, & Caritas summæ virtutes sunt. Nam à quibus habentur, vtiq. veraciter habentur. Aliæ vero virtutes mediæ sunt, quia & ad vtilitatem, & ad perniciem possunt haberi: si de his arroganter quisq. tumuerit: vtpote doctrina, ieiunium, castitas, scientia, siue temporales diuitiæ, de quibus scilicet & bene operari possumus, & malè.

Quisquis ex deteriore iam melior esse cepit, caueat de acceptis extolli virtutibus, ne grauius per virtutes corruat, quam prius ex lapsu vitiorum iacebat.

Quem Deus iustificat, ne iterum se de virtutibus erigat, quædam illi virtutum dona tribuit, quædam retrahit vt dum mens de hoc quod habet erigitur, iterum

de hoc quod nequaquam habere cognoscitur, humilietur.

Quisquis dono cælestis gratiæ inspiratus ad virtutes erigitur, si fortè moderâtis Dei manu aliqua aduersitate reprimatur, ne de acceptis virtutibus attollatur, frangi non debet: quia & hoc ipsum quòd plagis humiliatur, æquanimiter ferre proculdubio virtutis est magnæ.

^a De incremento virtutum Greg. lib. Moral. 22. cap. 14.

De pugna virtutum aduersus vitia.

C A P. XXXVII.

TVnc se viri sancti veraciùs à vitiorũ colluione detergant, dum ab eis contra singula vitia virtutes singulæ opponuntur. Interdum vitia cum virtutibus ad vtilitatē conflagunt, vt ipso certamine vel mēs exerceatur, vel ab elatione conuersus animus restringatur.

Aduersus impetus vitiorum contrarijs virtutibus est pugnandum. Contra luxuriam enim cordis est adhibenda munditia: contra odium dilectio præparanda: contra iracundiam patientia proponēda est. Porro contra timorem fiduciæ adhibenda est virtus, contra torporem zeli prælium: tristitiæ quoq. gaudium, accidiæ fortitudo, auaritiæ largitas, superbiæ humilitas opponenda est. Sicq. singulæ virtutes nascētia contra se vitia reprimunt, ac tentationũ motus virtute diuinæ charitatis extinguunt.

Libidinē abstinentia domat. Nam quantum corpus inedia frangitur, tantum mens ab illicito appetitu reuocatur.

Aduersus iram tolerantia dimicat: ira autem semetipsam necat: sustinendo autem patientia victoriam portat.

Tristitiæ mœrorem spes æterni gaudij superat: & quem turbata mens de exterioribus afficit, dulcedo interioris tranquillitatis lenit.

Aduersus inuidiam præparetur charitas: & aduersus iræ incendia māsuetudinis adbeatatur tranquillitas.

Superbiam autem Diaboli imitantur superbi: aduersus quam opponitur humilitas Christi, qua humiliantur elati.

^a Principalium septem vitiorum regina & mater superbia est, eademq. septem principalia multa de se parturiunt vitia, quæ ita

A sibimet quadam cognatione iunguntur, vt ex altero alterum oriatur.

Sicut Princeps septem vitiorum superbia nos eorum potestatibus subdit: ita Christus septiformi gratia plenus à dominatu vitiorum nos eruit: & quos illa addicit septemplici vitio, iste liberat septiformis gratiæ dono:

^a Ex Gregor. lib. Moral. 31. cap. 17.

De Superbia. C A P. XXXVIII.

OMni^a vitio deteriorem esse superbiam, seu propter quod à summis personis & primis assumitur: seu quòd de opere iustitiæ & virtutis exoritur, minusq. culpa eius sentitur. Luxuria verò carnis ideo notabilis omnibus est, quoniam statim per se turpis est. Et tamen, pensante Deo, superbiâ minor est. Sed qui detinetur superbiâ, & non sentit labitur in carnis luxuria: vt per hanc humiliatus, & à confusione surgat, & à superbia.

Omnis peccans superbus est, eo quòd faciendo vetita contemptui habeat diuina præcepta. Rectè ergo initium omnis peccati superbia: quia nisi præcellerit mandatorũ Dei inobedientia, transgressionis nõ sequitur culpa.

^b Omnis superbia tantò in Imo iacet, quãtò in altum se erigit: tãtoq. profundius labitur, quãtò excelsius eleuatur. Qui enim per propriam superbiam attollitur, per Dei iustitiam inclinatur.

Qui inflantur superbia, vento pascuntur. Vnde & Propheta: Omnes, inquit, pastores tuos pascit ventus, ^c hoc est superbiæ spiritus.

Qui de suis virtutibus superbiunt, ex ipsis iudicandi sunt operibus, quibus pro virtutibus vtuntur: quia rem bonam, non bona voluntate faciunt. Nam reuerà sine humilitate virtus quælibet, & sine charitate in vitio deputatur.

Merito superbiæ Diabolus à superna beatitudine corrui. Qui ergo de virtutibus attolluntur, Diabolum imitantur: & exinde grauius corruunt, quia de excelsis labuntur.

Superbia sicut origo est omnium criminum, ita ruina cūctarum virtutum. Ipsa est enim in peccato prima, ipsa in conflictu postrema. Hæc enim aut in exordio mentem per

per peccatum prosternit, aut nouissimè de virtutibus deijcit. Inde & omnium peccatorum est maxima, quia tam per virtutes, quàm per vitia humanam mentem exterminat.

Ibi cadere superbiam, vbi & nasci: vt nõ sit superbis aliud culpa, aliud pœna: sed ipsa culpa sit illis & pœna.

De superbia nasci arrogantia, nõ de arrogantia nasci superbia. Nã nisi præcesserit occulta elatio mentis, non sequitur aperta iactantia laudis. Ita ergò in culpa præponitur superbia arrogantia, sicut præfertur origine.

Plerumq. ad elationis emendationem prouidentia Dei aliquo casu nonnulli cadunt, pro quo lapsu reprehensi à semetipsis humiliter sapiunt, & de muneribus Dei laudari non appetunt: sed laudant Deum, à quo acceperunt, vnde laudari se volunt.

Vtilius est arroganti in quocumq. vitio labi, & humilè post casum Deo fieri: quàm per elationem superbire, grauioremque ruinæ damnationem per superbiam sumere.

^a Desuperbia eleganter dissentit Iohannes Casianus Eremita. libr. 12. c. 1. his verbis: octauum, quod & extremum, aduersus spiritum superbiæ nobis certamè est. Qui morbus licet vltimus sit in conflictu vitiorum, atq. in ordine ponatur extremus, origine tamen & tempore primus est; sæuisima & superioribus cunctis immanior bestia, perfectos maximè tentans, & propemodum iam positos in consummatione virtutum motu diriore depascens.

^b Ex Gregor. lib. Moral. 32. c. 7.

^c Glossa ordinaria: pascet ventus, id est, inanis fiducia. Quod in excusis ad marginem est: superbus spiritus: id vero m. ss. nostri cc. non agnoscent.

De fornicatione. CAP. XXXIX.

EX^a culpa superbiæ plerumq. in abominadã carnis immunditiam itur. Nam alterum pendet ex altero: sed sicut per superbiam mentis itur in prostitutionem libidinis: ita per humilitatem mentis salua fit castitas carnis. Deus autem nonnunquam deijcit occultam mentis superbiam per carnis manifestam ruinam.

^b Libidinis nasci immunditiam de animi occulta constat superbia, exemplo primi hominis, qui mox, vt per superbiam contra Deum tumuit, statim carnis libidinem sensit, & pudenda operuit. Quapropter vnusquisq. suæ deputet culpæ, quod cecidit, quotiens libidine vincitur: quia nisi præcessis-

set latens superbia¹, non sequeretur libidinis manifesta ruina.

^c Nonnunquam gemino vitio Christianus à Diabolo appetitur, & occulto per elationem, & publico per libidinem. Sed dum cuitat quis libidinem, cadit in elationem. Item dum incautè declinat elatione, cadit segniter in libidinem: sicq. ex occulto vitio elationis itur in apertum libidinis, & de aperto libidinis itur in occultum elationis. Sed Dei seruus discretè vtrumq. pensans, sic cauet libidinem, vt nõ incurrat elationem: & sic premit elatione, vt non resoluat animum ad libidinem.

B Luxuriosis atque superbis dæmones plus fautores existunt, dumque in cæteris vitijs spiritus maligni deseruiant, his tamen maiori familiaritate iunguntur, eisq. amplius iuxta desiderium famulantur.

^d Principaliter his duobus vitijs Diabolus humano generi dominatur, id est, superbia mentis, & luxuria carnis. Vnde & Dominus in Job loquitur de Diabolo dicens: sub umbra dormit in secreto calami in locis humentibus. Per calamum enim inanis superbia, per loca verò humecta carnis demonstratur luxuria. Per hæc enim duo vitia Diabolus humanum possidet genus: vel dũ mentem in superbiam erigit, vel dum per luxuriam carnem corrumpit.

Multi luxuriæ subditi sunt, & cõtumaci superbia de ipso luxuriæ opere gloriantur: & inde magis elati sunt, vnde humiliari debuerant.

^e Ad comparisonem mali fit deterius, quando non solum flagitia committuntur, sed etiam de ipsis flagitijs vanitate laudis perditum extolluntur, sicut scriptum est: laudatur peccator in desiderijs animæ suæ. Quid enim peius, quàm in flagitijs miseros gaudere de quibus iam debent copiosius plorare?

Libido tunc magis quæritur, dum videtur. Nam sicut quidam sapiens ait: Prima fornicationis oculorum tela sunt, secunda verborum. Sed qui non capitur oculis, potest verbis resistere. Sufficit natura, vbi adhuc liber affectus est.

Qui delectationem libidinosæ refrenat suggestionis, non transit ad consensum libidinis. Citò enim resistit operi, qui titillanti se non accommodat delectationi.

Durius impugnatur, qui vsq. ad consensionem, & si non vsq. ad perpetratio-

nem tentatur, quàm is, qui sola suggestione pro conditione carnis tentamentis sollicitatur.

^f Stimuli carnis, qui in Paulo, excitante Satanæ Angelo, inerant, ex lege peccati erant qui in membris hominum de necessitate libidinis habitant. Quam reluctante, dum in se expugnat, perficitur, & de infirmitate libidinosæ titillationis virtutem suscipit gloriosi certaminis.

Seruis Dei multa certamina de sua carne mouentur: nam quamuis in amore Dei corû sit inconcussa intentio, mens tamē in carne, quam exterius gestat, interna prælia tolerat. Deus autem, qui hæc ad probationem permittit, gratia protegente, suos non deserit.

Ideo nonnunquam electi lapsu carnali corruunt, ut à vitio superbix, qua de virtutibus tument, sanentur. Et qui de virtutum affectibus existunt superbi, ut cadant: carnis vitio humiliantur, ut surgant.

Antequam perficiatur adulterium, iam adulterium extat in cogitatione. Ex corde enim primùm fornicationes sunt auferendæ, & non prorumpent in opere. Hinc est quod per Prophetam dicitur: & Accingite lumbos vestros, super vbera vestra: hoc est in corde libidines refecate, quæ ad lumbos pertinet. Nam cor super vbera est, non in lumbis.

Libidinis immoderata licentia nescit habere modum. Nam dum se vitiosus animus in explenda fornicatione, carne luxuriante, laxauerit: nihilominus ad alia nefanda scelera suadentibus dæmonibus transit: dūque immoderate metas pudoris excesserit: crimen criminibus adiicit, paullatimque ad deteriora procedit.

Non ita suavis est amanti, immo amenitium, inexperta carnis libido, sicut experta: nec ita delectat fornicatio, dum primùm committitur: nam repetita maiorem delectationem ingerit. Iam verò si in usum venerit, tantò perditis dulcior fit, ut superare difficile sit. Vnde & sæpe ex consuetudine delinquendi, quasi captiui ad peccandum cum quadam violentia trahimur: sensusque nostros contra rectam voluntatem in nobis rebellare sentimus.

Si plus oblectat mentem delectatio fornicationis, quàm amor castitatis: adhuc in homine peccatum regnat. Certè si amplius delectat pulchritudo intimæ castitatis, iam

non regnat peccatum, sed regnat iustitia. Nam non solum de commissa fornicatione peccatum regnat in homine: sed si adhuc delectatur, atque animum teneat, proculdubio regnat.

Fornicatio carnis, adulterium est: fornicatio animæ, seruitus idolorum est. Est autè & spiritualis fornicatio, secundum quod Dominus ait: Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam mœchatus est eam in corde suo.

^h Omnis immunda pollutio fornicatio dicitur, quamuis quisque diuersa turpitudinis voluptate prostituatur. Ex delectatione enim fornicandi varia gignuntur flagitia, quibus regnum Dei clauditur, & homo à Deo separatur.

Inter cætera septem vitia fornicatio maximi est sceleris: quia per carnis immunditiam templum Dei violat, & tollens membra Christi, facit membra meretricis.

Magis per carnis luxuriam humanum genus subditur Diabolo, quàm per cætera vitia. Cum enim ille varijs tentamentis illectos homines conetur pervertere, magis tamè mœchandi desiderium suggerit, quia vtrunque sexum in hoc vitio amplius ægrotare intendit.

Dæmones scientes pulchritudinem esse animæ castitatem, & per hanc hominè Angelicis meritis, è quibus illi lapsi sunt, coarctari, liuore percussi inuidiæ injiciunt per sensus corporis opus desideriumque libidinis: quatenus à caelestibus deorsum deiectam animam pertrahant, secumque quos vicerint, gloriantes ad tartara ducant.

Quando impulsu dæmonum mens ad delectationem fornicationis impellitur, diuini iudicij metus, & æterni tormenta incendij ante oculos proponantur: quia nimirum omnis pœna grauioris supplicij formidine superatur. Sicut enim clauus clauum expellit: ita sæpe recordatio ardoris gehennæ ardorem remouet luxuriæ.

Quidam in iuuentute luxuriosè viuentes, in senectute continentes fieri delectantur: & tunc eligunt seruire castitati, quado eos libido seruos habere contemnit.

Nequaquam in senectute continentes vocandi sunt, qui in iuuentute luxuriosè vixerunt. Tales non habent præmium, quia laboris certamē non habuerunt. Eos enim expectat gloria, in quibus fuerint laboriosa certamina.

^a Ex Gregor. lib. Mora. 26. cap. 13.

^b Gregor. ibidem.

^c Gregor. loco citato.

^d Ex Gregor. lib. 33. Mora. cap. 3.

^e Gregor. lib. 4. Moral. cap. 25.

^f Paulus 2. ad Corint. 12 Datus est mihi stimulus carnis meæ, Angelus Satanæ, ut me colaphizet. De hoc stimulo Pauli varia sunt Sanctorum sententia. Gregor. lib. 33. Moral. cap. 11. Paulum, inquit, post tot reuelationum sublimia, stimulus, carnis agitabat. Et infra: tentatio illa non vorago vitiorum, sed custodia meritorum fuit.

^g Locus Isaiæ cap. 32. sic in editione vulgata est, accingite lumbos vestros, super vbera plangite. Septuaginta. περιώσασθε σάκους ὀσφύας ὑμῶν, καὶ ἐπὶ τὰ μαστῶν κόπτεσθε. Id est, accingimini saccis lūbos vestros, & super vbera plangite, quem locum, ut instituto suo accommodaret, decurtauit.

^h Augustin. lib. 1. de Serm. Domini in monte, cap. 11.

De continentia. CAP. XL.

A Deo datur cōtinētia: sed petite, inquit, & accipietis. Tunc autem tribuitur, quādo Deus gemitu interno pulsatur.

Prælatam virginitatem esse nuptijs. ^a Illud enim bonum, hoc optimum. Coniugium cōcessum est, virginitas admonita tantum, ^b non iussa. Sed ideo tantum admonita, quia nimis excelsa.

Geminum est bonum virginitas, quia & in hoc mūdo sollicitudinem seculi amittit, & in futuro æternum castitatis præmium percipit.

^c Virgines feliciores sunt in vita æterna, Isaiæ testante: Hæc dicit Dominus Funuchis. Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomē melius à filijs & filiabus, nomen sempiternum dabo eis, quod non peribit. Nec dubium, quòd qui casti perseverant & virgines, Angelis Dei efficiuntur æquales.

Amāda est ^d pulchritudo castitatis, cuius degustata delectatio dulcior inuenitur, quā carnis. Castitas enim fructus suauitatis est, & pulchritudo inuiolata sanctorum. Castitas securitas mentis, sanitas corporis: vnde & aliquos gētilium gymnicos (legimus) perpetuam Veneris abstinētia exercuisse, ne virtutem libidine frangerent. Luxuriosa namq. vita carnē citò debilitat, fractamq. celeriter ducit ad senectutem.

Omne peccatū per pœnitentiam recipit vulneris sanitatem: virginitas autem, si labitur, nullatenus reparatur. Nam quāuis pœnitendo veniæ fructum percipiat, incorruptionem tamen nullatenus recipit pristinā.

A ^e Virgo carne, non mente, nullū præmium habet in repromissione. Vnde & insipientibus virginibus Saluator in iudicio veniens, dicit. Amē dico vobis, nescio vos. Vbi enim iudicans mentē corruptam inuenerit, carnis proculdubio incorruptionem dānabit.

Nihil prodest incorruptio carnis, vbi non est integritas mentis. Nihilque valet mundum esse corpore cum, qui pollutus est mente.

Multi sunt reproborum, qui carnalis corruptela cōtagium nesciunt: qui sicut infœcundi sunt corpore, ita steriles manent mēte, operisq. boni fœcunditate: qui rectè de virginitate gauderent, si alijs prauis operibus non inferuissent.

Quisque continentiam profitetur, & ab alijs terrenis desiderijs nō subtrahitur, quāuis hunc luxuria carnis non polluat, diuersa tamen mundanæ conuersationis operatio maculat.

^f Virgines de suis meritis gloriātes hypocritis comparantur, qui gloriam boni operis foris appetunt, quam intra conscientiam humiles habere debuerunt. Tales igitur ad promissa cælestia non perueniunt: quia ipsi sibi virginitatis præmium per elationis vitium auferunt. Hoc est enim in Euangelio non habere virgines in vasis oleum, id est, non seruare intra conscientiam boni operis testimonium: sed in facie gloriari apud homines, non in corde apud Deum.

^g Ruina adulterij excipitur destinā matrimonij: meliusq. est vxorem ducere, quā per libidinis ardorem perire.

Quosdam coniugale decus, non pro gignendis filijs delectat, sed hoc pro turbulenta carnis, & libidinosa consuetudine appetūt: sicq. bono malè vtuntur.

^h Vitia per se mala sunt, coniugia verò & potestates per se quidem bona sunt: per ea verò quæ circa ea sunt, mala existunt. Coniugia enim per id mala sunt, per quod dicit Apostolus: Qui autem cum vxore est, cogitat, quæ mundi sunt. Et propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Sic & potestates per elationem, per oppressionem, per iustitiæ quoque prauaricationem malæ existunt. Nocent enim diuitiæ, nocent & potestates, sed per id quod eis iuxta ponitur, non per se: exemplo itineris recti, iuxta quod spinæ nascuntur, quæ surgentes à latere nocent eis, qui recto itinere gradiuntur.

A Paulus 1. ad Corinth. c. 7. Igitur qui matrimonio iungit virginem suam: bene facit, & qui non iungit melius facit. *Ambros. lib. 1. de viduis.*

b *Ibidem Paulus*, unusquisque proprium donū habet ex Deo, alius quidem sic, alius vero sic. *Matth. 19 de Euuachis propter regnum calorū castratis dixit: qui potest capere, capiat.*

c *Gregor. lib. pastor. cura admonit. 29. part. 3. Locus Isai. c. 36.*

d *Triplex est cast. eas, coniugalis, vidualis, & virginalis. Ambros. lib. 1. de viduis. Idem epistola ad Syagrium, castitatem in sacerdotibus in primis esse debere affirmat, lib. de Patriarch.*

e *Gregor. lib. 6. exposit. in 1. Reg.*

f *Greg. lib. Moral. 23. c. 4. & lib. 9. Epistolarū Epistola ad Theosifam.*

g *Expressit August. sententiā, lib. 2. c. 12. de adulterinis coniugijs ad Pollentium. Cum itaque dicebat, volo iunior res nubere, hoc, inquam, monebat propter ruinam incontinentiæ fulciēdam. Et ad Iulianum lib. 5. c. vlt. Non dicimus turpia esse coniugia, quādoquidem ne incontinentia in damnabile cadat flagitium, fulcienda est honestate nuptiarum. Et lib. 1. de nup. & concupis. ad Valerium c. 16. Ac sic infirmitas (ait) incontinentiæ, ne cadat in ruinam flagitiorum, excipiatur honestate nuptiarum. Verūm obscura verbi destina, quo vsus est Isidorus significatio (ita enim existat in m. s. exemplaribus, Gothicis præsertim, quorum vt vetustate collo, sic scripturam & fidem lubens sequor) posteriorum temporum ex scriptores vim nominis: destina, non satis percipientes in errore induxit, effecitq. vt pro destina aliq. causam, aliq. doctrinā matrimonij, aliq. cōtēptū, aliq. alia perpetū substituerint. Est autē destina, fulcrum quod parieti ruinoso, ne cadat, supponitur: quo vsus est Corippus Pœta Afer de laudibus Iustini Iunioris--*

Et Thomas Libycæ nutantis destina terræ.

Arnob. lib. 2. Quando (ait) siderum motus aut ratio cœpta est genethliaca sciri? non post Atlantem (vt quidam ferunt) gestatorem, baulum, tibicinē illum ac destinam cæli? Cali destinam vocat Atlantem, quod eo, velut firmo præsidio, impendens cali ruina (vt fingebat antiquitas) sustineretur. quo sensu Br. uulio Cesar angustanus Episcopus in vita D. Isidori scribit, quē (scilicet Isidorum) Deus post tot defectus Hispaniæ nouissimis temporibus suscitans, credo ad restauranda antiquorum monumenta, ne vsquequaq. rusticitate veterasceremus, quasi quādam destinam apposuit. Sic enim restituenda litera ex v. c. m. s. cum ante non rectè legeretur: quasi quādam lucem apposuit destinari. Ab hoc nomine destina, destinari verbum quod firmare & fulcire significat, fluxit. Vitruuius de portubus & structuris in aqua faciendis, lib. 5. c. 12. Portetur (inquit) puluis à regionibus quæ sunt à Cumis cōtinuatæ ad promontorium Mineræ, isq. misceatur, vt in mortario duo ad vnū respondeāt. Deinde tunc in eo loco, qui definitus erit, arcæ stipitibus robustis & catenis inclusæ in aquam dimitteudæ destinandæq. sunt. Hoc est destinis fulciendæ & firmandæ. Nam statim subiungit. Sin autem propter fluctus aut imperus aperti pelagi destinatæ arcæ non potuerint contineri, tunc ab ipsa terra siue crepidine puluis quā firmissimè struatur. Philander in c. m. s. legi scribit destinæ arcas non potuerint continere, quod

eo in loco ad Vitruuij mentem videtur proprijs accedere. Sic: & in altero, qui sequitur. In quibus autē locis puluis non nascitur ijs rationibus erit faciendum, vt arcæ duplices relatis tabulis & catenis colligatæ in eo loco, qui finitus erit, constituentur, & inter destinatas creta meronibus ex vlua palultri factis calcetur. In m. s. inter destinatas legi ait Philander, quod magis probatum. Pro destina in alio c. m. s. legitur: destinatione matrimonij, relatione facta antiqua sermule, quæ vxores dicebantur destinari. Vlpian. in l. tutor. ff. de ritu nup. Tutor vel curator adultam vxorem ducere non potest, nisi à patre desponsa destinataue testamento, nominata conditione nuptias sequuta fuerit. Et in l. Qui pupillam. ff. ad Legem Iul. de adulterijs. Nisi à patre desponsa, destinataue, testamentum nominata, conditionem nuptiarum sequuta fuerit, quod frequenter vsurpat in l. vltim. §. vlt. m. ff. de diuortijs. & in l. 7. §. 1. ff. de iure dot. vt doctè obseruauit Iacob. Cuiacius lib. 16. obseruat c. 33.

De Cupiditate. CAP. XLI.

NON posse quempiā spiritalia bella suscipere, nisi prius carnis edomuerit cupiditates.

2 Non potest ad contemplandum Deū mens esse libera, quæ desiderijs huius mundi & cupiditatibus inhiat. Neque enim alta conspiciere poterit oculus, quem puluis claudit.

COmni peccato peior est auaritia, & amor pecuniarum. Vnde & per Salomonem dicitur: Nihil est scelestius, quàm amare pecuniam: hic enim animam suam venalem facit, quoniam in vita sua proiecit intima sua.

Cupiditas omnium criminum mater est. Vnde & Apostolus ait: Radix omnium malorum cupiditas est: quam quiddam appetentes errauerunt à fide. Si ergo succiditur radix criminum, non pullulant cæteræ suboles peccatorum.

DMulti causa cupiditatis terrenæ, etiam ipsam fidē renuntiauerunt. Cupiditas enim Christum vendidit. Nam & plerisq. tantū in rebus alienis est desiderium, vt etiam homicidium perpetrare non vereantur: sicut Achab, qui appetitum cupiditatis suæ sanguinis expleuit effusione.

Sæpe iniqui mala, quæ concupiscunt, assequuntur; quatenus de affectu mali desiderij fortius puniantur. Electos autem suos Deus non dimittit ire in desideriorum malorum perfectionem, sed in dolorem mentem conuertit eorum, pro eo quod in seculo nequiter appetunt: vt hac experientia resipiscant reuerti ad Deum, quod his mēte recessit-

recesserunt. Deum ergo sibi propitium non uerit aduersari, qui quod temporaliter concupiscit, non permittitur adimplere. Secreto autem Dei iudicio fieri creditur, ut durius pereant hi, quorum cupiditatem effectus statim sequitur actionis.

^c Nunquam satiari nouit cupiditas. Semper enim auarus eget: quantoq. magis acquirit, tanto amplius quærit: nec solum desiderio augendi excruciat, sed etiã amittendi metu afficitur.

Inopes nascimur in hac vita, inopes recessuri sumus à vita. Si bona mundi huius peritura credimus, cur peritura tanto amore cupimus?

^d Pleriq. potentes tãta cupiditatis rabie inflammantur, ut de confinijs suis pauperes excludant, nec habitare permittant. Quibus rectè per Prophetam dicitur: Vx qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis vsq. ad terminum loci. Nũquid soli vos habitabitis in medio terræ? Tales quippe homines infernum, idest, diabolum rapere ad perditionem idem Prophetam sequenter annuntiat, dicens, Propterea dilatauit infernus animam suam, & aperuit os suum absq. uo termino, & descendunt fortes eius & sublimes, gloriosiq. eius ad eum. Nec mirum quòd morientes inferni ignibus deputentur, qui uiuentes flammã cupiditatis suę minimè extinxerũt.

Qui desiderio cupiditatis exaestuant, flammã Diabolicę inspirationis vruntur. Accendit enim mentẽ Heu & superbia, ut de ligno uetito manducaret. Accendit Caim mentem inuidia, ut fratrem occideret. Accendit Salomonem luxurię facibus, ut per amorẽ libidinis idola adoraret. Accendit Achab cupiditate, ut homicidium auaritię annexeret. His ergò inspirationibus Diabolus corda hominum occultis deprauat cupiditatibus.

^a Greg. lib. 1 Reg. 1.

^b Eccles. 10. Greg. lib. 20. Moral. c. 12.

^c Greg. lib. Moral. 15. c. 12. Sunt uerba Horatij lib. 1. epistolarum epistola 2.

^d Greg. 3 part. Pastor. cura. admonit. 21. Isai. c. 5.

De Gula. CAP. XLII.

PRIMA concupiscentiæ suggestio panis est, cui si minimè ceditur, diuersa edacitatis desideria comprimuntur. Vnde & Daniel, Panem, inquit, desiderij non comedi: hoc est eius concupiscentiam non impleui.

^a Prima est luxurię materies saturitas panis. Vnde & Prophetam Sodomã de panis satietate accusat, dicens: Hęc fuit iniquitas Sodomorũ, superbia, saturitas panis, & abundantia. Panem quippe Sodomitę immoderatè sumentes, in turpitudinem defluxere flagitiorum, atq. inde meruerunt, comitante superbia, cælestibus aduri incēdijs, ex quo modum non tenuerunt edacitatis.

^b Utile est cauere gulam, ciborumq. concupiscentiam. Quid enim tam noxiũ, quàm ut animus seruiat ventri & escæ, quæ sunt destruenda, testante Apostolo, ac dicente: Deus autem & hunc, & hanc destruet.

^B Proxima est ventri libido: sicut loco, ita vitio. Vbi enim ventris cura, ibi & eorum, quæ circa ventrem sunt proxima. In ordine namq. membrorum genitalia ventri iunguntur: Dumq. unum ex his immoderatè reficitur, aliud ad luxuriam excitatur.

^c Non ad luxuriam, vel ad satietatem: sed **tantummodo**, ut corpus sustentetur, epulis **est utendum**. Nam, ut Philosophi discerunt, **cibos inuētos esse**, ut contineant, animam, non ut corrumpant.

Qui nimium cibus utuntur: quanto magis ventrẽ pascunt, tanto amplius sensum mentis obtundunt. ^d Nam Graeci dixerunt, ex crasso vētre subtilem sensum gigni non posse. Nam gulę saturitas nimia aciẽ mentis obtūdit, ingeniumq. ^e euanescere facit.

^f Libidinis ignes ciborum fomentis incrementum: corpus autem quod abstinentia frangit, tentatio non exurit. Vnde & tres pueros abstinentes, flamma Babylonij incēdijs etũ tetigit, non combussit: quia nimirum & si desideriorum carnalium ignis abstinentium mentes inflamat, vsq. ad cōsensum tamen cōcupiscentiæ, vel operis nõ exurit.

^g Cui abundantia est epularũ, ardētis diuitis intendat suppliciũ, cuius tãta in inferno inter ignes erat inopia, quanta hic epularũ fuerat copia. In hoc enim seculo esurire, & sitire noluit, propterea illic inter flammam sitiens stillam aquæ quæsiuit, nec meruit.

Considerandum, quàm vehementer arguatur comessatio & sumptuosa conuiuia. Nam per Prophetam comminatur Dominus, se non hanc relaxare iniquitatem his qui eam libenter ambiunt. Dicit enim per Isaiam: Ecce gaudium & lætitia occidere vitulos, & ingulare arietes: comedere carnes, & bibere vinum. Si dimittetur iniquitas hæc vobis, donec moriamini.

^f ^h Sicut

^h Sicut omnes carnales cupiditates ab-
stinencia refecantur: ita omnes animæ vir-
tutes edacitatis vitio destruantur. Inde est
quod & princeps coquorum muros Ierusa-
lem subuertit: quia & venter, cui seruitur à
coquis, virtutes animæ destruit, Neq. enim
posse quempiã virtutū perfectionē attingere,
nisi prius ventris edomuerit ingluviē.

Nemo potest dominari cæteris vitijs, nisi
prius ingluviem ventris restrinxerit. Nec
quisquam facillè poterit à semetipso spiritus
immundos expellere nisi per abstinentiam
gulæ. Tunc enim hostes, qui extra nos sunt,
à nobis fortius superantur, quando prius,
quæ intra nos sunt vitia extinguuntur. Nam
frustra foris agit bellum, qui intus habet pe-
riculum.

ⁱ Non qualitatem ciborum, sed eorum
cupiditatem cauendam. Nam sæpè accura-
tius præparata sine gulæ concupiscentia
degustantur: & sæpe abiecta, & vilia edēdi
cupiditate sumuntur. Sicq. fit, vt non sit in
culpa ciborum qualitas, sed illud reputetur
in vitium, quod cum desiderio degustatur.

^k Quattuor sunt genera distinctionum in
gulæ appetitu, id est: quid, quando, quātum,
& quomodo appetatur. Quid, ad rē ipsam
pertinet, quæ appetitur. Quando, si ante le-
gitimum tempus quid appetatur. Quan-
tum verò, ad immoderationem refertur.
Quomodo ad impatientiam festinationis
ascribitur.

^l Nullus homini tam importunus exactor
est, quàm venter: qui quotidianam refectio-
nem, quotidiana famis exactione adimplet.
Cum cæteris enim vitijs, & si interdum na-
scimur, interdum tamen cum eis non mori-
mur: cum isto autem & nascimur, cū isto
& morimur.

^m Plerumq. voluptas vescendi ita sub ob-
tētū necessitatis subrepat, vt dum putatur
seruiri necessitati, voluptatis desiderio ser-
uiatur: nec facillè discernitur, vtrum quod
accipitur gulæ, an indigentia deputetur.

^a Ex Greg. lib. Moral. 30. c. 13.

^b Greg. 3. part. Pastor cura admonit. 20.

^c Leo Papa se. m. 3. de ieiunio.

^d Hinc illud Catonis Maioris apud Ciceronem in libello
de senectute. Tantum cibi & potionis adhibendum,
vt reficiantur vires, non opprimantur. Alioqui, vt re-
ctè confirmat Theognis, πολλὰ τοι πλείονας λιμὸς κόρος
ἄλεσεν ἰθὺν; Ἄνδρας ὅσοι μέγας πλείον ἔχειν ἔβελον. Quo-
rum versuum hac ferè sententia est: longe plures nimia cibi
potusq. in gurgitatione, quàm fame perijisse. Bene itidē Theo-
pompos lib. 5. Philipp. τὸ ἐδίειν πολλὰ, καὶ κρεῖα φαγαῖν τοῦς

^A μετρολογισμὸς ἐξαιρεῖ, καὶ τὰς ψυχὰς ποιεῖται βραδυτέ-
ρας. Multa, inquit, edere & carnibus vesci, rationis
vim tollit, animosq. efficit tardiores. Meritò itaq. ^z
Laudantur Platonica illa cæna apud Athenæum lib. 10. Et
apud Cice. lib. 5. Tusculan, propterea quod non tam præ-
senti, quàm postero die incunda essent.

^e Hinc illud quod ex Theopompo iam retuli. Porro locus hic
esse videtur ex Hieronymo, epistola ad Nepotianum de vita
Clericorū: is enim hoc pacto: pulchrè dicitur apud Græ-
cos, & nescio an apud nos æquè resonet: pinguis
venter non gignit mentem tenuem. Gracius senatius
huiusmodi est. παχέα γαστήρ λεπτόν οὐ τικτεῖ νόον.

^f Gregor. lib. Moral. 30. c. 13.

^g Gregor. homil. 40. in Euang.

^h Ex Greg. lib. 3. Past. cura, admonit. 20.

ⁱ Greg. lib. Moral. 30. c. 13.

^k Tertius sententia summa deducta est ex Greg. lib. Moral.
30. c. Verum is quintum genus addit: sciendum, inquit,
præterea est, quia quinque nos modis gulæ vitiū
tentat. & c. Cassianus lib. quinto c. 23. tria tantum genera
enumerat. Triplex, ait, natura est gastrimargiæ: vna,
quæ canonicam refectiois horam præuenire cō-
pellit, alia, quæ tantummodo ventris ingluvie, &
saturitate quarumlibet gaudet escarum: tertia, quæ
accuratioribus epulis, & esculentioribus oblecta-
tur. Vide eundem latius ibidem.

^l Pulchrè Seneca in epistolis: venter precepta nō au-
dit, poscit, appellat. Non est tñ molestus creditor:
paruo dimittitur, si modò das illi, quod debes.

De Ebrietate. CAP. XLIII.

^E Sca^a crapulam, potus ebrietatem gene-
rat. Ebrietas autem perturbationem
gignit mentis, furorem cordis, flammam
libidinis.

Ebrietas ita mentem alienat, vt vbi sit,
nesciat: Vnde etiam & malum non senti-
tur, quod per ebrietatem committitur. Ve-
rum est, quod iuxta Prophetam dicitur: ^b
Fornicatio. & ebrietas auferunt cor. Furni-
catio enim, ^c sicut in Salomone, infatuat sa-
pientem. Ebrietas sicut in Lot, sensum ra-
tionis captiuat. Vnde & in Prouerbis: Po-
tentes, inquit, iracundi sunt, vinum non bi-
bant: ne cum biberint, obliuiscantur sa-
pientiam.

Pleriq. laus est multum bibere vinum,
& non inebriari. Audiant hi aduersum se
dicentem Prophetam. Vx qui potētes estis
ad bibendum vinum, & viri fortes ad mi-
scendam ebrietatem.

Vino multo deditos, & luxuriosè viuētes,
Isaias sic arguit dicens: Vx qui confurgitis
mane ad ebrietatē sectandā, & potādū vsq.
ad vesperum, vt vino æstuetis. De talibus &
alio loco dicit. ^d Vx tibi ciuitas, cuius rex iu-
uenis est, & cuius principes mane comedūt.

Multi

Multi enim à mane vsq. ad solis occubitum ebrietati, & gulæ voluptatibus seruiunt, nec intelligunt cur nati sunt: sed cōsuetudine belluina detenti, luxuriæ tātūm tota die epulisq. inseruiunt.

Clamat Iael Propheta his, qui ebrietati deseruiunt, dicens: Expergiscimini ebrii & flete, & ululate omnes qui bibitis vinum in dulcedine. Quo testimonio non ait tantūm: Flete omnes, qui bibitis vinum, vt bibere omnino non liceat: sed adiecit, in dulcedine: quod ad voluptuosam pertinet & prodigam effusionem. Nam quantum satis est necessitati, edocet Timotheum bibere Apostolus, dicēs: Vino modico vte re.

Non solūm ex vino inebriantur homines, sed etiā ex cæteris potandi generibus, quæ vario modo conficiuntur. Vnde & Nazoræis, qui se sanctificabant Domino, præceptum est, vinum & siceram non bibere. Vtraque enim statum mentis euertunt & ebrios faciūt: luxuriam quoq. carnis vtraq. æqualiter gignunt.

Quidam continentēs, sicut panem cum pondere edunt, ita & aquam cum mensura sumunt: asserentes ad castimoniam carnis, etiam aquæ abstinentiam conuenire.

^a Sic intelligo illud Augustini lib. confess. 10. c. 31. Ebrietas longè est à me: misereberis, ne appropinquet seruo tuo: Crapula verò nonnunquam subrepat seruo tuo, misereberis, vt longè fiat à me: Aristoteles problem. sect. 3. text. 17. Crapulam apertè ex vino esse testatur. Addit præterea. Est enim crapula feruor quidam, & delinens inflamatio, quæ plus conflictat, quàm temulentia, quod mentem illa quatit & alienat: crapula autem, mente sibi constante, dolorem admouet.

^b Osee 4. Fornicatio & vinum, & ebrietas, auferunt cor.

^c In excusis est, sicut ait Salomon. verum malè. Gotti. Fornicatio enim sicut in Salomone infatuat sapientem: Ebrietas sicut in Lot, sensum rationis captiuat: vnde in prouerbijs, &c. Est enim explicatio verborum Osea: Fornicatio & ebrietas auferunt cor: Fornicatio nempe, vt in Salomone, ebrietas, vt in Lot. præterea non extat in prouerbijs hac sententia.

^d Eccles. 10. vbi septuaginta hoc modo: ἡ αἰ τοῦ βασιλέως, ἡ δὲ βασιλεὺς οὗ νεώτερος, καὶ οἱ ἀρχόντες οὗ ἐν ὀργῇ ἐσθίουσι. Id est, vñ tibi ciuitas, cuius Rex tuus iunior, & Principes tui in hora matutina comedunt. In vulgata editione ita est, Vñ tibi terra, cuius Rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Quam versionem etiam Gregorius sequitur lib. 16. Moral. c. 15.

De Abstinentia. CAP. XLIII.

HOC est perfectum & rationale ieiunium, quando noster exterior

ieiunat, interior orat. Facilius per ieiunium oratio penetrat cælum. Tunc enim homo spiritalis effectus, Angelis coniungitur, Deoq. liberius copulatur.

^a Per ieiunium etiam occulta mysteriorum cælestium reuelantur, diuiniq. sacramenti arcana panduntur. Sic namque Daniel, Angelo reuelante, mysteriorum sacramenta cognoscere meruit. Hæc enim virtus & Angelorum manifestationes, & eorū annuntiationes ostendit.

Ieiunia fortia tela sunt aduersus tentamenta dæmoniorū. Citò enim per abstinentiam deuincuntur. Vnde etiam Dñs & Saluator noster eorū incurfus ieiunijs, & orationibus præmonet superare, dicens: Hoc genus nō eijcitur nisi per orationē & ieiunium. Immundi enim spiritus tibi se magis iniiciunt, vbi plus viderint escam & potum.

Sancti quamdiu in huius seculi vita habitant desiderio superni corporis suum aridum portant. Vnde & Psalmus: Sitiuit, inquit, in te anima mea, quàm multipliciter & caro mea. Caro enim ruit Deum sitit, quando per ieiuniū abstinet & arefcit. Abstinentia & viuificat & occidit: viuificat animam, corpus necat.

^c Sæpe abstinentia simulatè agitur, ieiuniaq. per hypocrisim exercentur. Quidam enim mira inedia corpus suū laniāt, exterminantes, sicut ait Euangeliū, facies suas, vt appareāt hominibus ieiunātes. Ore namq. pallefcūt, corpore atterūtur, cordis alta suspiria ducūt. Ante mortē quoq. mortiferis supplicijs tradūt: tantumque miseri laboris exercitium, nō pro Dei amore, sed pro sola humanæ laudis admiratione sectantur.

Quidā incredibiliter abstinent, vt hominibus curiosis sancti appareant: sed hoc bonum abstinentiæ talibus non est virtus reputanda, sed vitium: quia bono malè vtūtur.

^e Ieiunium & eleemosyna in abscondito esse amat, vt solus Deus qui inspicit omnia, meritum operum bonorum rependat. Nam qui ea sub populari manifestatione faciunt, nequaquam à Deo iustificantur: quia iuxta sermonem Euangelicum, mercedem suam ab hominibus receperunt.

^a Ieiunia cum bonis operibus Deo acceptabilia sunt. Qui autem à cibus abstinet, & prauè agunt, dæmones imitantur: quibus esca non est, & nequitia semper est. Ille

enim bene abstinet à cibis, qui & à malitiæ actibus, & à mundi ieiunat ambitionibus.

^c Qui execrationis studio, non abstinentiæ voto ab escis carniū se suspendunt, hi potius execrandi sunt: quia Dei creaturam vñibus humanis concessam reiiciunt. Nihil enim fidelibus inquinatum, nihilq̄. esse iudicatur immundum, Paulo attestante Apostolo: Omnia munda mundis: coinquinatis autem & infidelibus nihil est mūdum, quia polluta sunt eorum & mens & conscientia.

Spurnitur ieiunium, quod in vesperum repletionem ciborum reficitur. Neq̄. enim reputanda est abstinencia, vbi fuerit saturitas ventris subsecuta.

Spurnitur ieiunium, quod in vesperum delicijs compensatur, dicente Isaiā Propheeta: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluptas vestra: voluptas enim deliciæ intelliguntur. Sicut enim repetitio debiti, & lites, & contentio, & percussio: ita & deliciæ improbantur à Propheeta in ieiunio.

Tota enim die epulas in cogitatione ruminat, qui ad explendam gulam vespere sibi delicias præparat.

Non est corpori adhibenda immoderata abstinencia, ne dum amplius grauetur caro pondere inedia, nec malum agat postea, nec bene facere incipiat: & quæ addicitur, vt vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. ^g Sollicita igitur

A discretione carnis est moderanda materies; scilicet, ne aut integrè extingatur, aut immoderatè laxetur.

Infirmirate carnis nimia præualente, ad perfectionē pertingere nemo potest. Nam quamuis sanctitatis amorem quisq̄. habeat: exequi tamen non valet operis meritum, cui intentione cordis deseruire conatur.

Corporis debilitas nimia etiam vires animæ frangit, mentis quoq̄. ingenium facit marcescere: nec valet quidquam boni per imbecillitatem perficere.

^B Ne quid nimis. Nam quicquid cū modo & temperamento fit, salutare est: quicquid autem nimis & vltra modum est, perniciosum fit, studiumq̄. suum in contrarium vertit. In omni ergo opere modum & temperamentum oportet habere. Nam omne, quod excedit, periculosum est; sicut aqua, quæ si nimios imbres præbeat, non solum nullum vsū adhibet, sed etiam periculum exhibet.

^a Gregor. lib. Moral. 30. c. 9.

^b Gregor. lib. Moral. 8. c. 26.

^c Greg. lib. 8. Moral. c. 24.

^d Pius PP. Nihil prodest homini ieiunare & orare, & alia religionis bona agere nisi mens ab iniquitate renouetur, de pœnit. D. 3.

^e Leo PP. ser. 4. de quadrages.

^f Ita quidem Goth. & alij ms. & excusi libri. At Hieronymus, voluntas vestra: & septuaginta, vt idem auctor est, voluntates vestræ.

^g Cassianus coll. 2. de discret.

65

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP. SENTENTIARVM

LIBER TERTIVS.

De flagellis Dei. CAP. I.

DIVINÆ^a Sapientiæ subtilitas, sicut interior, ut testis, scrutatur conscientias; sic exterior, ut iudex, irrogat pœnas; ut verum sit testimonium^b Prophetæ: Quia ipse est, & testis, & iudex.^c Miserere Domine misero Isidoro in digna agenti, & digna patienti, a sœduè peccanti, & tua flagella quotidie sustinenti.

^d Ordinata est miseratio Dei, quæ prius hîc hominem per flagella à peccatis emendat, & postea ab æterno supplicio liberat.

^b Electus enim Dei doloribus huius vitæ at-

teritur, ut perfectiora vitæ futuræ lucretur. ^f Nequaquam Deus delinquenti parcit, quoniam peccatorem aut flagello temporali ad purgationem ferit, aut iudicio æterno puniendum relinquit, aut ipse in se homo pœnitendo punit, quod male admisit: ac proinde est, quod Deus delinquenti non parcit.

Iusto temporalia flagella ad æterna proficiunt gaudia: ideoq; & iustus in spœnis gaudere debet, & impius in prosperitatibus timere.

^h Neq; iusto neq; reprobo Deus misericordiam & iustitiam abstulit. Nam & bonos hîc per afflictionem iudicat, & illic remunerat per miserationem: & malos hîc remunerat per temporalem clementiam, & illic punit per æternam iustitiam.

In hac enim vita Deus parcit impijs, & tamen non parcit electis: in illa parcat electis, non tamen parcat iniquis.

Periculosa est securitas in hac vita malorum, & bonorum dolor tranquillus. Nã iniquus post mortem ducitur cruciandus: iustus verò dormit post laborem securus.

Nõ rãtùm de corporalibus passionibus, sed etiã de spiritualibus oportet intelligi: ut quãto quisq; aut in corpore aut in mête flagella sustinet, rãto se in fine remunerari speret.

A Sæpe occulto Dei iudicio extra flagelli correptionem sunt reprobi in hoc mundo: dumq; multa damnabilia comississe videantur, despecti tamen à Deo nullo emendationis verberere feriuntur.

^k Plus corripitur flagello qui à Deo diligitur, si peccauerit, dicente Amos Propheta: tantummodo vos cognoui ex omnibus nationibus terræ, idcirco visitabo super vos omnes iniquitates vestras. Quem enim diligit Dominus, corripit: flagellat autem omnem filium, quem recipit.

^l Valde necessarium est, iustum in hac vita & vitijs têtari, & verberari flagello, ut dum vitijs pulsatur, de virtutibus non superbiat. Dum verò aut animi, aut carnis dolore atteritur, à mundi amore reseruetur. Têtari, autem oportet iustum, sed tentatione plagæ, non tentatione luxuriæ.

Durius circa suos electos in hac vita Deus agit, ut dum fortioribus flagelli stimulis feriuntur, nulla oblectamenta præsentis vitæ delectent: sed cœlestem patriam, ubi certa requies expectatur, indefinèter desiderent.

Electos vitæ istius aduersitate probari, ut secundum^l Petrum, iudicium à domo Dei incipiat: dum in hac vita electos suos Deus iudicij flagello castigat.

^a Ex Gregor. libr. 9. Moral. c. 12. Et in comprobationem testimonij Jeremia. Ego sum testis, & iudex, assert illud Isaia 42. Tacui, semper sili, patiens fui, sicut parturiens loquar, voces autē ut iudex absunt à Gotth. & alijs.

^b Jerem. 29. Apud Jeremiam sic habetur. Ego sum iudex, & testis. Et Greg. lib. Moral. c. 12. Codex Cœnobij de la Oliua in Regno Nauarra, legit: Ego sum testis, & vindex. Septuaginta, ἡγὼ εἰμι ὁ κριτὴς καὶ ὁ πρῶτος. Et ego testis dicit Dominus.

^c In eod. Gotth. Tolet. hac non habentur. Codex Cœnobij de la Oliua indigno Isidoro.

^d Greg. lib. 7. Moral. c. 8. exponens illud Iob: Hæc mihi consolatio est, ut affligens me dolore, non parcat. Ideò inquit, hic quibusdam parcat, ut eos in perpetuum feriat: Ideò me hic feriat non parcendo, ut in perpetuum parcat.

^e Greg. lib. 26. Moral. c. 17. electorum namq; est, hic conteri, ut ad præmia debeant æternæ hæreditatis erudiri.

^f Vide Greg. lib. 26. Moral. 17. vbi dicitur cur quadam à Domino hic feriuntur, & quadam feruntur inulta.

^g Gregor. libr. 8. Moral. c. 32. de iustis: gaudent de spici, nec dolent se necessitatibus affligi. Idem Augustin. serm. 105. de tempore, & Greg. lib. 5. Moral. ca. 1.

^h Ex multis locis Gregorij lib. 5. Moral. c. 1. & 26. c. 18.

ⁱ Greg. 26. Moral. c. 17. & lib. 12. & 15.

^k Greg. lib. 7. epist. epist. 32. & lib. 8. Moral. c. 13.

& lib. 18. c. 7. & c. 12.

^l Locus est Petri 1. cap. 4. Tempus est, inquit, ut incipiat iudicium à domo Dei. Hunc locum explicat Isidorus supra lib. 1. c. 30. sentent. 2. & Augustin. super psalm. 95. Tempus est, inquit, ut incipiat iudicium à domo Dei, id est tempus est, ut modo iudicentur, qui pertinent ad domum Dei: si flagellantur filij Dei, quid debent sperare serui nequissimi? Venerabilis Beda in Psalm. 9. explicat Petri locum de occulto & iusto iudicio, quod in presenti ad purgationem exercetur in domo Dei, id est in infidelibus. Gregor. lib. 26. Moral. c. 17. ut Isidorus locum interpretatur.

De Gemina percussione Dei.

CAP. II.

Gemina est percussio diuina: Vna in bonam partem, ^a qua percutimur carne, ut emedemur. Altera, qua vulneramur conscientia ex charitate, ut Deum ardentius diligamus.

^b Gemino more Deus respicit vel ad veniam, vel ad vindictam. Adveniã, ^c sicut Petrum. Ad vindictam, ^d sicut dum facta Sodomorum se descensurum & visurum testatur.

^e Trimoda ratione Deus quos voluerit, percutit: id est ^f ad damnationem reprobos; ^g ad purgationem, quos errare videt, electos; ad propagandam meritorum gloriam iustos. Primo namque modo ^h Ægyptus cæsa est ad damnationem. Secundo modo pauper Lazarus ad purgationem. Tertio modo percussus est Iob ad probationem.

Flagellatur homo plerumq. à Deo ante peccatum, ne malus sit, ^k vt Paulus, qui, Satanæ Angelo instigante, carnis tolerabat stimulos. Flagellatur autem & post peccatum, vt corrigatur: sicut ille in Apostolo, qui traditus est Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus esset.

^l Non tamen iuste murmurat, etiam qui nescit, cur vapulat. Nã Deus ideò plerumq. iustum flagellat, ne de iustitia superbiens cadat.

^m In hac vita Deus tanto magis studet, vt parcat, quãto magis expectãdo flagellat: sed alios feriendo corrigit, alios verò feriendo interficit. Feriendo namq. corrigit, de quib. dicit: Ego, quos amo, arguo & castigo. Fe-

riendo perimit, quos incorrigibiliter delinquentes aspicit, quosq. non iam sub disciplina, vt filios pater, sed districta damnatione, vt hostes aduersarius, percutit. De quibus dicit: Flagello inimici percussi te castigatione crudeli. Et iterum: Quid clamas ad me super contritione tua? insanabilis est dolor tuus. Vnde vnusquisq. festinet, & timeat, ne simul feriatur vitæ eius cum culpa. Flagellum namque tunc diluit culpã, cum mutauerit vitam. Nam cuius mores non mutat, actiones non expiat.

B Omnis diuina percussio, aut purgatio vitæ presentis est, aut initiũ pœnæ sequentis. Nam quibusdam flagella^o ab hac vita inchoant, & in æterna percussione perdurant. ^p Vnde per Moysen Dominus dicit: Ignis exarsit in ira mea, & ardebit vsq. ad inferos deorsum.

^q A quibusdã dici solet: non iudicat Deus bis idipsum, qui tamen non attendit illud, quod alibi scriptum est: ^r Iesus populum de terra Ægypti liberans, secundo eos, qui nõ crediderunt, perdidit. Quamuis enim vna culpa bis non percutitur, vna tamen percussio intelligitur, quæ hic cepta illic perficitur, vt in his, qui omnino non corriguntur, præcedentium percussio flagellorum, sequentium sit initium tormentorum. ^s Hinc est, quod in Psalmo scribitur: Operiantur sicut diploide cõfusione sua. Diplois enim, duplex vestimentum est, quo figuratiter induuntur, qui & temporali pœna, & æterna damnantur. Vnde & Ieremias ait: Contritio super contritionem, id est, gemina damnatio, & hic, & in futuro seculo. Et idẽ alibi, Duplici contritione conterere eos, id est, gemina pœna, presentis, scilicet, & futura.

D Quibusdã secreto Dei iudicio hic malè est, illic benè: scilicet, vt dum hic castigati corriguntur, ab æterna damnatione liberentur. Quibusdam verò hic bene est, illic malè: sicut diuiti illi accidit, qui hic potentia claritate conspicuus, post mortem gehennæ incendijs traditur cruciandus. Porro quibusdã, & hic malè, & illic malè est: quia corrigi nolentes, & flagellari in hac vita incipiunt, & in æterna percussione damnantur.

In tanto immergi quosdam desperationis profundo, vt nec per flagella valeant emendari. De quibus rectè per Prophetam Dominus dicit: Frustra percussi filios vestros, disciplinam non receperunt.

^t Plerumq.

¶ Plerunq. iustus plangit, & nescit vtrum A^k pro omnibus suis peccatis præsentia patiat-
tur flagella, an pro vno tantû; & nescit, quæ
sit culpa illa, pro qua meruit eiusmodi pati
supplicia, & pro ipso ambiguo maximè in
mærore versatur.

Quamuis flagella præsentia iustû à pec-
catis absoluūt, adhuc tamen sub metu vin-
dictæ turbatur: ne instantes ei plagæ nõ suf-
ficient ad purganda delicta. Proinde ergò,
dum præsentia patitur, & futura pertime-
scit: quodammodo, sicut ait v^o Propheta, pro
suis peccatis duplicia recipit.

^a Sic omnes c. m. ff.

^b Ambrosius quomodo respiciat Deus super iustos & pec-
catores, libro super Beati immaculati, & li. 1. de Apologia
Dauid, & lib. 5.

^c Respexit enim illum oculis gratia, non corporis, cum ex
Matthæo, & Marco constet Christum tunc fuisse in atrio in-
teriore domus, Petrum verò in atrio deorsum foris. Ex Au-
gust. c. 6.

^d Genes. 18: Dixit Dominus, descendam, & vide-
bo vtrum clamorem, qui venit ad me, opere com-
pleuerunt.

^e Quinque modis flagella contingunt, teste Beda in Mat-
thæum, & Augustino in sermone de gratia, vel iustis, vt per
patientiam merita augeantur, vt Iob. vel ad custodiam virtut-
um, ne superbia tenter: vt Paulo 2. ad Corinth. 12. vel ad
corrigena peccata, vt Maria Lepra Num. 12. vel ad gloriã
Dei, vt de caco nato, Iohã. 9. vel ad iudicium pœna vt Hero-
di. 12. Quæ omnia hic complectitur Isidorus.

^f Gregor. lib. 7. Moral. cap. 10. exponens illud Ezech. 11.
Tollam a vobis cor lapideũ, & dabo vobis cor car-
neum.

^g Idem lib. 21. c. 2. vbi probat, quod iusti, dum temporaliter
flagellantur, probantur; reprobis verò, qui in laboribus hominũ
modò non sunt, aeterno anathemate condemnantur, & lib. 16.
c. 16. & lib. 11. c. 21.

^h Hieron. in Nahum. c. 7. exponens illud; Non confur-
get duplex tribulatio, vel, non vindicabit bis Deus
in idipsum, videtur sentire Ægyptios non flagello damna-
tionis, sed purgationis punitos Sic enim inquit: Quod si vo-
bis videtur crudelis, rigidus & cruentus, quod in
diluuiio genus deleuit humanum, super Sodomam
& Gomorrhã igne pluit, Ægyptios submerferit
fluctibus, Israelitarum cadauera prostrauerit in ere-
mo: scitote, ided ad præsens reddidisse supplicia, ne
in aeternum puniret. Quem locum Magister sentent. li. 4.
distinct. 15. intelligendum censet, non promiscuè de omni-
bus; sed de illis tantum, qui inter ipsa flagella pœnitentiam
egerunt.

ⁱ De Iob, quod de gente Idumæa duxerit genus, probat Au-
gustin. lib. 18. de Ciuit. Dei c. 47. & de tentatione Abraha
& Tobia, & Iob in lib. quest. veteris & noui test. li. 2. q. 99.
de eius tentatione Psal. 100. Accepit, inquit, à Deo ten-
tandum, nõ opprimendum, purgandum, nõ euet-
tendum, aut forte nec purgandum, sed probandũ.
Eius laudes commemorat Greg. lib. 28. Moral. c. 1. & exponens
illud: In omnib. his nõ peccauit Iob labijs suis, nec
stultũ quid contra Deum loquutus est, & li. 2. c. 19.

^k 2. ad Corinth. 12. Et ne magnitudo reuelationũ
extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ,
angelus Satan, vt me colaphizet: vbi Græcè: καὶ τῆ
ὑπερβολῆ ἢ ἀποκαλύψεων ἵνα μὴ ὑπερβαίρωμαι, ἐδόθη
μοι σκόλοψ τῆ σαρκὸς ἄγγελος σατάν, ἵνα με κολαφίση.
Quo in loco, σκόλοψ, est stimulus, per carnem, siue in carne.

Qui stimulus quomodo hic intelligendus sit, nõ bene inter in-
terpretes cõstat. Alij libidinis affectũ & motũ accipiūt, vt Isid.
lib. 2. sent. c. 39. sent. 11. Stimuli carnis, q̄ti in Paulo,
excitãte Satanẽ angelo, inerãt, ex lege peccati erãt,
qui in mēbris hominũ de necessitate libidinis ha-
bitãt. Idem videtur sentire Greg. in hoc loco. Alij, vt refert
hieronymus, commēt. in epist. ad Galatas corporis aduersam
valetadinem, quod capitis dolore solitus sit frangi & mole-
stari: atq. ita etiam Theophylactus. Thomas Aquinas, quod
fuerit iliaco morbo obnoxius. Ambrosius stimulum appellat
insectationem malorum hominum, & afflictionem ab inimi-
cis illatam. In qua sententia est Theodoretus: probat verò ex
sequentibus, non esse stimulum carnis corporis infirmitatem:
propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis,
in contumelijs, in necessitatibus, in persecutio-
nibus, & angultijs pro Christo. Athanas. q. 139. Ale-
xãdruum aratum fabrum, & vocat stimulum carnis, vide lo-
cum. Ego existimo carnis stimulum intelligi contradictiones
& molestias à Iudæis illatas (qui erant cognati eius secundũ
carnem) ne Euangeliũ doctrina incrementum susciperet; de
quorum persecutione, sic ait ad Thessal. cap. 2. Vos enim
imitatores facti estis fratres, Ecclesiarũ Dei, quæ
sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadẽ passi estis
& vos à cõtribulibus vestris, sicut & ipsi à Iudæis,
& Dominum occiderunt Iesum & Prophetas,
& nos persecuti sunt, & Deo non placet, & om-
nibus hominibus aduersantur prohibentes nos gẽ-
tibus loqui, vt saluæ fiant; vt impleant peccata sua
semper, præuenit enim ira Dei super illos vsque
in finem.

^l Greg. lib. 33. Moral. c. 23.

^m Ex Greg. lib. Moral. 18. c. 13.

ⁿ Gregor. lib. 18. Moral. c. 12. Flagellum, inquit, tunc
dilatet culpam, cum mutauerit vitam.

• Aliqui m. ff. habent, in hac vita inchoant: melius,
ab hac vita: sic est apud Gregor. loco supra adducto. His
flagella ab hac vita inchoant, & in aeterna percus-
sione perdurant.

^p Deut. 32. sic habet vulgata editio Latina nostra: Ignis
succensus est in furore meo, & ardebit vsq. ad in-
ferni nouissima. Isid. legit, vt Greg. lib. 18. c. 22. vsq. ad
inferos deorsum.

^q Ex Gregor. ad verbum lib. 18. c. 12.

^r Iud. epist. 1. Quoniam Iesus populum de terra
Ægypti saluans: secundum eos, qui non credide-
runt perdidit. Explanas hũc locũ Iude Greg. li. 10. Mor. c. 33.

^s Psalm. 108. locus ad verbum ex Greg. lib. Mor. 9. c. 33.

^t Ex Greg. lib. 9. Moral. c. 24.

^v Est apud Isai. c. 40. suscepit de manu Domini du-
plicia, pro omnibus peccatis suis. Et Ierem. 17. dupli-
ci contritione conterere eos.

De infirmitate carnis.

C A P. III.

Sunt nonnulli huius qualitatis homines,
qui nesciant corrigi, nisi alios viderint fla-

gellari:

gellari: sicq. proficiunt: comparatione maiorum, dum sibi id accidere timent, in quo deperire alios vident.

Quosdam Deus videns, nolle proprio voto corrigi, aduersitatū tāgit stimulis. Quosdam etiam præsciens, multum peccare posse, in salutem flagellat eos ^b corporis infirmitate, ne peccent; vt eis vtilius sit frangi languoribus ad salutem animæ, quàm manere incolumes ad damnationem.

^c Visitatio Dei nec semper in bonum accipitur, nec semper in malum. In bonum enim accipitur, sicut est illud: Visita nos in salutari tuo. In malum verò, iuxta illud; In tempore visitationis suæ peribunt.

Tribus ex causis infirmitates accidunt corporis, id est, ^d ex peccato, extentatione, & ex intemperantiæ passione: sed huic tantum nouissimæ humana potest medicina succurrere: illis verò sola pietas diuinæ misericordiæ.

^e Qui valentiores sunt & sani, vtile est illis infirmari, & non peccare: ^f ne per vigorem salutis illicitis sordidentur cupiditatū, & luxuriæ desiderijs.

Duritia, quæ mentem premit, nec sentitur, vtiliter mutatur in carne, vt sentiatur, atq. intellecta emendetur. Nam citius vulnera carnis sentiuntur, quàm animæ; ideoq. per carnis flagella errantes citius corriguntur. Hoc quippe indicant ^g in Pauli oculis squamæ infidelitatis, quæ dum mutatæ sunt per increpationem in oculis carnis, confestim resoluta est duritia mentis.

Est perniciofa sanitas, quæ ad inobedientiam hominem ducit. Est & salubris infirmitas, quæ per diuinam correptionem mentem à duritia frangit.

Languor animæ, id est, peccatorum infirmitas perniciofa est, de qua etiā Apostolus ait: Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vrer? Nam infirmitatem carnis vtilem esse idem Apostolus approbat dicens: Quando infirmor, tunc fortior sum.

^a Fere omnes cc. m. ff. esse nonnullos eiusdem qualitatis homines. Codex vnus papyraceus per antiquos: esse nonnullos eius qualitatis homines. Locus apud Greg. lib. 18. Moral. cap. 13.

^b Theodoretus q. in Genes. ex illis verbis: & ideo custodiui te, ne peccares in me; colligit, Abimelech Regem Gerara, ne peccaret in Saran, consilio Dei infirmitate percussus.

^c Pulchre Isidorus complexus est visitationis in diuinis literis significationem; nam & in malam, & in bonam partem

^A vsurpatur: in bonam, vt illud Luc. 19. Non cognouit tempus visitationis suæ. Et Osea 4. Non visitabo super filias vestras, cum fornicatæ fuerint. Exod. 5. Visitatione visitauit vos, & vidi afflictiones vestras. Et alia multa loca in sacris litteris occurrunt, in quibus visitare & visitatio demonstrat Dei curam erga genus humanum, eiusq. prouidentiam, misericordiam, & beneficia hominibus exhibita: Significat etiam visitare, præstare Deum, quod promisit, vt in illo Genes. 21. Dominus visitauit Saran. & Luca 1. Visitauit, & fecit redemptionem populo suo. In malum etiam nonnunquam sumitur, pro eo quod est punire, castigare, vindicare scelera aduersus diuinam maiestatem commissa. Sic Exod. 31. Ego autem in die ultionis visitabo hoc peccatum. Et Isai. 10. Visitabo super fructum magnitudinis cordis Regis Assur. Et 13. Visitabo super orbem mala. Et Psalm. 83. Visitabo in virga iniquitates eorum. Vbi voces illa in virga supplicij incrementum denotant. Et Osea 1. Quoniam adhuc modicum visitabo sanguinem Iezrahel. Et Psalm. 18. Visitationes Domini rectæ lætificantes corda denotant iustitiam visitationis. Visitationes enim Septuaginta verterunt διατάγματα.

^d Vt est illud Pauli 1. ad Corinth. 11. Propter quod imbecilles & infirmi, & dormiunt multi.

^e Hoc probat Aug. super Iohannem tract. 7.

^f Ita in omnibus m. ff.

^g Actorum 9. Hunc locum fere similiter interpretatur ad mores Greg. lib. 33. Moral. cap. 31. Et Ambros. lib. super Beati immaculati; simul oculus, inquit, corporis, animæque sanatus.

De tolerantia diuina correptionis.

C A P. IIII.

^Murmurare ^a in flagellis Dei peccator homo nõ debet, quia maximè per hoc, quod corripitur, emendatur. Vnusquisque autem tunc leuius portat, quod patitur, si sua discussit mala, pro quibus illi infertur retributio iusta.

^b Disceat non murmurare, qui malè patitur, etiā si ignorat, cur mala patitur: & per hoc iustè se pati arbitretur, per quod ab illo iudicatur, cuius nunquam iniusta iudicia sunt. Qui flagellam sustinet, & contra Deum murmurat, iustitiam iudicantis accusat. Qui verò se cognoscit à iusto iudice pati, quod sustinet, etiā si pro quo patitur ignoret, per hoc iā iustificatur, pro quo & seipsum accusat, & Dei iustitiam laudat.

Dum ex rebus prosperis vtilia iustus exemplam præstat hominibus, necesse est eum iterum & aduersitatibus tangi, quatenus eius patientia comprobetur; vt denuo fortitudinis documenta ex eo sumant, qui prosperitatis eius temperantiam agnouerunt.

Qui passionibus animæ infidante aduersario cruciatur: ^c non idcirco se credat alienari

alienari à Christo, quia talia patitur; sed magis per hoc Deo commendabilem se esse existimet, si dum hæc patitur,^d laudet Deū potius, non accuset.

^c Ad magnam vtilitatem diuino iudicio mens iusti diuersis passionum tētationibus agitatur, pro quibus si Deo gratias egerit, suæq. culpæ^f, quòd talibus dignus sit, deputauerit: hoc quod ex passione tolerat, ei pro virtutibus reputabitur, quia & diuinam agnoscit iustitiam, & suam intelligit culpā.

^a Ex Gregorio lib. 6. *Moralium cap. 17.*

^b Greg. lib. 32. *Moral. c. 5.*

^c Si idcirco se habet codex Tolet. & Cœnobij de la Oliua in Nauarra. Cateri cum editis consentiunt, quam lectionem probō.

^d Gotthus & alius papyraceus Malacitanus correctus habent: Laudet Deum potius non accuset. Cateri m. ff. consentiunt cum editis: qua lectio non displicet.

^e Totius sententia sensus desumptus est ex Gregor. lib. 32. c. 3.

^f C. Tolet. Latinus habet quod talia pati dignus sit, reputauerit. Cum eo consentiunt duo cc. Malacitanus, & alius, cateri cum editis.

De tētationibus Diaboli.

C A P. V.

MVltis calamitatum tētationibus, mēs iusti in hac vita pulsatur: ^a vnde & opat ab hoc seculo funditus euelli, quo & ærumnis careat, & fixam illic securitatem inueniat.

^b Inter eas pœnas, quas iustus in corpore patitur, atq. eas, quas mente per fraudem Diaboli tolerat, multum interest. ^c Nam grauius fert, quas interius luget, quàm eas, quas exterius sustinet. Has enim & loco euitat & tempore: illas nec loco potest euitare nec tempore.

Non amplius tentat electos Diabolus, quàm Dei voluntas permittit. Tentado autem sanctorum profectibus seruit.

Et si nolens: vtilitati tamē sanctorū seruit Diabolus, ^e aquo eos tētationibus suis nō deicit, sed potius erudit. Nam tētationes, quas ille ad humanum interitum mouet, interdum Spiritus Sanctus ad exercitium virtutum salubri vtilitate conuertit.

Insidiæ Diaboli, atque astutiæ, quamuis huc atque illuc quærentes, quem deuorēt, diffundantur, à potestate tamen diuina nō egrediuntur, ne tantum noceāt, quantum malitiosè contendunt. ^f Nam quomodo sanctorum virtus tanta tolerare posset, si

superna dispēsatio pio moderamine nequitiam dæmonum non frænaret. Et licet Diabolus tētationem iustis semper inferre cupiat, tamen si à Deo potestatem non acceperit, nullatenus adipisci potest, quod appetit. ^g Vnde & omnis voluntas Diaboli iniusta est, & tamen, permittente Deo, omnis potestas iusta. Ex se enim tentare quoslibet iniuste appetit: sed eos, qui tentandi sunt, & prout tentandi sunt, non nisi tentari Deus iuste permittit. Vnde etiam in libris Regū de Diabolo scriptum est: quia spiritus Domini malus irruerat in Saul. Vbi iuste quæritur: si Domini, cur malus: si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est & Dei potestas iusta, & Diaboli voluntas iniusta. Nam spiritus malus per nequissimam volūtatem: & idem Dominus per acceptam iustissimam potestatem.

^h Diabolus non est immissor, sed incensor potius vitiorum. Neque enim alibi concupiscentiæ fomēta succedit, nisi vbi prius prauæ cogitationis delectationes aspexerit, quas si à nobis spernimus, sine dubio ille confusus abscedit: statimq. franguntur iacula concupiscentiæ eius, ⁱ contemptæq. iacēt, & sine luce faces illius.

^k Sollicitè hostis insidias intelligere pariter & cauere Dei seruum oportet; sicq. in innocentia vitæ existere simplicem, ^l vt tamē oporteat cum simplicitate esse prudētem. Qui prudentiam simplicitati non miscet, ^m iuxta Prophetam, columba est seducta, nō habēs cor. Sed ideò columba, quia simplex; ideò autem cor non habēs, quia ignara prudentiæ est.

ⁿ Sæpe fraus Satanę sanctorum cordibus aperitur, quando per speciem boni Angelū se simulans lucis, dum nititur electos decipere, detegitur atq. contemnitur. Sic & verba fallacis doctrinæ Deus sanctos suos facit intelligere, quatenus Diabolicū errorē interius cognoscant, ac sollicitè caueant.

^o Discretio sanctorum tanta esse debet, vt inter bonum & malum præditi ratione diiudicent, nē eos Diabolus per speciem boni fallat. Hæc est enim percunctatio Iosue dicentis: Noster es an aduersariorum? Propter hoc & Ieremiæ dicitur: si separaueris pretiosum à vili, quasi os meū eris. Tunc enim benè de se iudicant sancti, quando ab eis Deus fallacia dæmonum tentamenta facit intelligi.

^p Multi decipiuntur à Diabolo, & ignorant

rant se esse deceptos, Osee Prophetæ testimoni-
monio declarante: Comederūt, inquit, alic-
ni robur eius, & ipse ignorauit. Alieni nāq.
maligni spiritus significantur, qui virtutes
mentis comedunt, sed hoc corda negligenti-
um non intelligunt.

Tanquam inermis Diabolus vincitur,
P quando de aperta iniquitate hominē de-
prauare conatur: armatus verò tunc ince-
dit, dū per sp̄ciē sanctitatis & virtutis, q̄ ea,
quæ sancta sunt, destruit: quando & qui de-
cipitur, sua detrimenta non sentit, sed tan-
quam sint virtutes, quæ sunt vitia sectatur
& diligit.

In oculis carnalium Diabolus terribilis
est, in electorum oculis terror eius vilis est.
Ab incredulis, vt leo, timetur: à fortibus in
fide, vt vermis, contemnitur, atq. ad momē-
tum ostensus repellitur.

Qui suggestiones diaboli non recipit,
in eius insidias minimè tranſit. Nam facile
in cōsequēti opere repellitur, si prima oble-
ctamēta illius respiciantur. Diabolus enim
serpens est lubricus, cuius si capiti, id est,
primæ suggestioni nō resistitur, totus in in-
terna cordis, dum non sentitur, illabatur.

Tentationum Diabolicarum initia fra-
gilia sunt, quæ si non caueātur, sed per vsum
in consuetudinem tranſeant, in nouissimis
fortiter conualeſcunt: ita vt, aut nunquam,
aut cum difficultate vincantur.

Dum in tota vita Diabolus hominē præ-
uaricari cupiat, amplius tamen in fine moli-
tur decipere. Hinc est, quòd in principio cō-
tra protoplastum serpenti est dictum: Et tu
insidiaberis calcaneo eius: quia nimirū ho-
minem, quem Diabolus in cursu præteritæ
vitæ non decepit, in nouissimis supplantare
disponit. Proinde quamuis quisq. sit iustus,
nunquam necesse est, vt sit in hac vita secu-
rus: sed semper humilis daueat, semperq. ne
in fine corruat, sollicitus pertimescat.

Diabolus suis fautoribus blanditur, Dei
verò seruis molitur tentamenta contraria,
exemplo Domini, qui se post baptismū pas-
sus est à Diabolo tentari.

Diabolus sanctos omnes non tenendo
possidet, sed tentando persequitur. Nā quia
non in eis intrinsecus regnat, cōtra eos ex-
trinsecus pugnat. Et qui interiùs amisit do-
minium, exterius commouet bellum.

Tunc contra eum, quem possidet, Dia-
bolus acriùs sæuit, quando se virtute diuina
ab eo expellendum cognoscit. Vnde immū

us spiritus tūc discerpſit grauiùs puerum,
in quo habitabat, quando ad Christi impe-
rium exire ab eo coactus est. Quod factum
& ad Iob verba respicit, vbi in nouissimis
Behemoth caudam suā, quasi cedrus, astrin-
git.

Plus contra eos Diabolus diuersis tēta-
tionibus insistit, qui possunt & alijs sua uti-
litate prodesse: vt, dum illi impediuntur, nō
proficiant, qui docendi sunt.

Maligni spiritus hoc, quod intra nos mū-
dare cupimus, sine intermissione tentāt ite-
rum sordidare. Sācti autem eorum insidias
præfago spiritu præcognoscunt, & quicquid
in semetipsis terrenum sentiunt, indefinē-
ter operibus sanctis exhauriunt, vt de inti-
mis puri inueniantur.

Eodem blandimento decipiuntur nūc
per Diabolum homines, quo protoplasti in
paradiso sunt decepti. Multis enim vitiōrū
præstigijs mētes reproborum Satanas præ-
tentando deludit. Nunc enim promissis de-
cipit, nunc rebus transitorijs, quasi necessa-
rijs, illicit: nunc etiam ipsa inferni supplicia,
quasi leuia & transitoria, suggerit; quate-
nus miserorum corda in cupiditatem la-
sciuiamq. dissoluat, secumq. ad tartara
ducat.

Argumenta machinationum, malarū-
que cogitationum semina, quæ in cordibus
hominum Diabolus fundit, ita sæpe vndiq.
captam implicat mentem, vt ex qua parte
euadere quisq. tentauerit, sine periculo exi-
re nō possit: veluti si iures hoc facere, quod
si feceris, pecces: si non feceris, reus periurij
sis. In tanto ergò mali discrimine, vt euadē-
di aditus pateat, minora potius eligenda
sunt, vt maiora vitentur.

Diabolus quando decipere quemquam
quærit, prius naturam vniuscuiusq. inten-
dit, & inde se applicat, vnde aptum hominē
ad peccandum inspexerit.

Ex ea parte Diabolus homines tentat,
qua eos per excreſcentem humorem facile
inclinari ad vitia cōspicit: vt secundum hu-
moris consersionem adhibeat & tentatio-
nem. Lege Balaam qui in figura Diaboli cō-
tra populum Dei, ex ea parte præcipit per-
niciosos prætereſse laqueos, ex qua sen-
sit eos facilius esse lapsuros. Nam & qui
aquam alicubi deducit, non eam per aliam
partem mittit, nisi vbi impetum eius in-
tendit.

Nullus culpam existimet, quam ex
con

conspersione propria sustinet: sed quantum A detur. Eum verò quem non deglutit operis perfectione, sed tentationum illecebris mordet, vt deuoret, adhuc ° quasi in maxilla mandit. Vnde & Paulus habet stimulos carnis, quibus humilietur, non habet peccandi perfectionem, qua deglutatur.

g Ideò Diabolus in sacris eloquijs Behemoth, id est, animal dicitur: quia de cælis lapsus ad terras cecidit, h Ideo Leuiathan, id est serpens de aquis: quia in huius seculi mari volubili versatur astutia.

i Auis verò propterea nominatur, quia per superbiam ad alta sustollitur. Et rectè his tribus vocabulis appellatur, quia pro suo merito aërè, quasi auis, pro carcere meruit: terram, vt animal brutum sit: serpens, vt in huius seculi mari insana iactetur fluctuatione. k Ex eo enim quòd per membra sua Diabolus operatur, sortitur vocabula: ita vt quod singuli agūt incitante illo, ipse nominetur ex eo. **Q**uem enim non decipit Diabolus: vnde animal est, hoc est, per carnis luxuriam tentat: Vnde serpens est, hoc est cupiditatis ac nocendi malitia. **Q**uem autè nec sic decipit, insidiatur ei, vnde auis est: hoc est, superbix ruina. Vndiq. enim dolos præparat, quousque inueniat viam, per quam incautum decipiat.

l Aliud est intrare mentem cuiusquam Diabolum, aliud verò inhabitare. Nam & in cordibus sanctorum ingreditur, dum malas C suggestiones insinuat: sed nō habitat in eis, quia in suo corpore, non eos trāsdicit. Qui verò in corpore eius sunt, ipsos inhabitat, quia ipsi sunt templum eius. Et si subrepat mentibus electorum Diabolus, non autem in eis requiescit, sicut in cordibus reproborum: nā calore fidei mox excitatur, vt exeat ab electis.

Nonnulli, quos iam auído ore Diabolus deuorauerat, rursus diuini iudicij occulta miseratione ab eius ore eripiuntur, & saluti restituntur. Nam sæpe multos, quos antiquus hostis luxuriæ voragine immersos tenuit, potentia diuina per pœnitentiam ab eius faucibus traxit.

m Quomodo bonorum interitū Propheeta electam dicit esse Diaboli escam, dū alibi scriptum sit de illo, fœnum sicut bos comedit: nisi quòd in oculis Dei fœnum sunt, qui electus cibus secundum homines esse videtur. Ac per hæc, qui de bonorum numero pereunt, apud homines electi, apud Deum fœnum existunt.

n Eum Diabolus iam deglutisse dicitur, quem iam perfecto scelere deuorasse vi-

p Os Diaboli verba eius sunt. Verba verò eius inspirationes occultæ sunt, quibus corda hominum alloquens occultis vrit cupiditatibus.

Quidam ob incorreptibilem iniquitatē, quia sponte non corriguntur, immūdis spiritibus vexandi traduntur: vt arripiendi eos dæmones corporaliter habeant potestatē, terroribusque eorum afflicti humilientur, pœniteant & saluentur: sicut & Apostolus Corinthijs scribēs dicit: Tradere huiusmodi Satanæ in interitum carnis, vt spiritus saluus sit. Vtile est enim quosdam peccātes, vt in anima saluentur, q Satanæ corporaliter deputari: quatenus ex præsentī correptione futurum iudicium timeant, & de cetero delinquere caueant. Quidam autem potestati dæmonum ad emendationem deputantur: quidam verò despecti ad solā perditionem traduntur.

Nunquam vacat Diabolus aduersus hominem iustum. Aut enim tribulationes cordis illi exaggerat, aut dolores corporis suscitatur. Hinc est quod Apostolus ait: Datus est mihi stimulus carnis Angelus Satanæ, qui me colaphizet.

Sæpe mentem iusti varijs vexationum doloribus vis dæmonum cruciat: vnde interdū vsq. ad desperationis angustiam coarctatur. Permanētī autē in Dei amote animæ, & ipsa talis angustia ad meritum proficit. Nam siue in animo, siue in corpore per instinctum immundorum spirituum quolibet aduersa iustus patitur, ex Dei vtique permisso id patitur. Quod si hoc ipsum ad Dei gloriam humilis referat, & dicat (quòd pro corporis passione Iob dixit: Si bona suscepimus de manu Domini mala, quare non suscipiamus?) Iste non separatur à Deo, sed coniungitur, quamlibet atroci angustia torqueatur.

Multa iustus aduersa in anima patitur instigatione dæmonū, sed talibus tentamentis perire vitæ æternæ non potest: quia pius Dominus ad damnationem culpæ non reputat, quod de suæ maiestatis permisso, nolens qui patitur, portat. Nam ibi peccamus, vbi

vbi cupiditate vel voluntate deflectimus. **A** *cusi*; de aperta, *Cum Gregor. lib. 6. Moral. c. 5. ita habeat (ex quo loco desumpta est sententia hac)* Antiquus namq. hostis, quasi inermis vincitur, cū mala aperta suggerens humanæ menti bona omnia simul destrucere conatur.

a *Ut est illud Pauli Phil. 1. Desiderium habens dissolui & esse cum Christo. Et rursus: infelix ego homo quis me liberabit de corpore mortis huius? Et illud David. Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est. Vid. Greg. 9. Moral. c. 17.*

b *Gregor. ibidem.*

c *Sic habet Gregorius: cum flagella exterius tolerat, illud est grauius, quod de tentatione aduersarij in intimis portat.*

d *De potentia Diaboli, & eius voluntate nocendi electis, rectè dixit Gregor. lib. 2. Moral. c. 6. & c. 25. Satanæ voluntas semper iniqua est, sed nūquam potestas iniusta: quia à semetipso voluntatem habet, à Domino potestatem. Vnde Augustin. super Iohann. tractat. 7. capit. 1. Diabolus non tentat, nisi permissus aut missus.*

e *Decipit excusi libri, haud rectè.*

f *Ita Salm. Goth. reprimet. Tolet. est autem locus d. Greg. 10. Moral. c. 34.*

g *Ad verbum ex Greg. lib. 2. Moral. c. 6. & legendum: voluntas, non voluptas, ut est in multis m. ss.*

h *Sic legendum, nō inceptor, ut habent aliquot cc. m. ss. Ex Ambros. lib. super Beati immaculati. de Diabolo. Ipse est incētor, ipse accusator, ipse in ludum introiuit. Immissor autem dixit, qui voluntate nostra vitia amplectimur. Neque ille immittit nisi homo fenestram immisioni aperiat. Vnde August. Non enim Diabolus cogendo, sed suadendo nocet, nec extorquet à nobis cōsensum, sed petit. Hieron. 1. 2. to. 10. Nec obstat illud, quod est apud Iohann. 1. 3. Cum Diabolus iam misisset in cor, ut traaderet eum Iudas Simonis Iscariotes. Nō enim intrasset, ut ait August. super Psalm. 1. 36. nisi locum dedisset. Vnde locus interpretatus de ea missione, qua allicit & impellit suggerendo, non de ea, qua efficit impetando. Locus Iohannis Græcè est, τὸ διαβόλον ἡδὴ βέλωνότ & τὸ ἐν τῷ καρδίαν ἰσθῆα σὶ μωνοῖς ἰκαριώτῃς ἰνα αὐτὸν παραδῶ est etiam nominis ratio habenda: Nam aliud est mittere, aliud immittere.*

i *Versus est Ouidij.*

k *Sic Euangelica exhortatio habet: simplices, ut colubæ prudentes, ut serpentes. Et illud Pauli ad Rom. 16. Volo vos sapientes esse in bono, simplices autem in malo Item illud 1. ad Corinth. 14. Nolite pueri effici sensibus, sed malicia parui estote.*

l *Osea 7. sic interpretatur Hieronym. in Oseam, Columba lactata, siue insipiens & insensata. Septuaginta avvs.*

m *Greg. lib. Moral. 33. c. 28.*

n *Tota hac sententia cum testimonijs ex Iosue 5. & Ierem. 1. 5. ex Gregor. est concinnata lib. Moral. 33. cap. 28. & cap. 22.*

o *Ex Gregor. lib. 34. Moral. c. 2. vbi locum Osea interpretatur & alienos in scriptura intelligi affirmat angelos apostatas. Osea autem cap. 7. vulgata editio habet, & ipse nesciuit.*

p *Sic legam pleriq. m. ss. quam lectionem probo, non ut ex-*

q *Ita habent omnes m. ss.*

r *Diabolus mirmycaleō dicitur à Septuaginta pro eo quod scriptum est apud Iob. Tygris perijt, eo quod non haberet prædam, est enim, inquit Greg. lib. 5. Moral. c. 17. formica & leo, alijsque leo est, alijs formica, vide locum.*

s *Gregor. lib. 17. Moral. c. 20.*

t *Coluber lubricus & tortuosus, appellatur in sacris litteris. Iob. 26. eductus est coluber tortuosus. Et Isa. 27. Leviathan serpentem, yectem tortuosum. Tota sententia est apud Greg. lib. 17. Moral. c. 20.*

v *Videtur alludere ad illud Genesios: Ipsa conteret caput tuum; quo docetur caput esse cōterendum serpentis, hoc est primū Diaboli incursum, quo intendit, ut animus deditio-nem faciat, esse propulsandum.*

x *Genes. 3. Greg. lib. 1. Moral. c. 38. Calcaneum finē astro-nis interpretatur exponens locum Psalm. 55. Ipsi calcaneum meum obseruabant. Et in locum Genesios.*

y *Alexander primus episc. 2. Nam sicut leo rugiens, circuit quærens, quem deuoret, sic Diabolus non cēssat circuire, & quærere, quos ex fidelibus perdat, & maximè illos, quos ardentiores in seruitio saluatoris, eiq. familiares inuenerit.*

z *Greg. lib. 3. Moral. c. 6. interpretatur illud Isa. 45. Ego Dominus formans lucem, & creans tenebras.*

a *Est apud Gregor. lib. 33. Moral. c. 18. Vbi exponit illud Iob 40. Behemoth caudā suam, quasi cedrus, adstringet: hoc est mouebit & agitabit, velut cedrus agitatur à vento, vel arriget membrum, veluti cedrus arrecta & ingens.*

b *Greg. lib. Moral. 31. c. 29.*

c *Gregor. lib. 7. Moral. c. 9.*

d *Aug. lib. 2. de Genes contra Manic. tom. 1.*

e *Totam hanc sententiam mirè versat Greg. lib. 33. Moral. c. 18. & 19. & 20. vbi exponit illud Iob, nerui testiculorum eius perplexi sunt.*

f *Ita quoq. editio antiqua.*

g *Tota hac sententia deducitur ex Greg. lib. 33. Mor. c. 14. vbi quærit, cur Diabolus Behemoth bestia quadrupes, cur Leviathan serpens in aquis, qui hamo capitur, dicatur. Quorum nominum rationem hic Isid. ex Greg. reddit, inter nomina autem Diaboli, qua varia & multa occurrunt in diuinis libris, hæc tria Behemoth, Leviathan, & Anis, potissima sunt. Dicitur etiam leo, Baul. Aquilo, latro, Satan, cauda, Basiliscus, Belial, malus, tentator, canis, impius, aduersarius, alienus, lupus, exactor, aspis, homicida, nequissimus, malignus, prauus, asper, Lucifer, clibanus, fortis, potestas tenebrarū, catulus leonis, princeps potestatis, Deus huius seculi, leo rugiens, apostata, & præuicator, absq. iugo, filius Belial, ut adnotauit Hieronymus. Isa. 28. Et ita interpretatur illud Psal. 17. Torretes iniquitatis conturbauerunt me, id est, impetuosæ incursiones dæmonis, Behemoth autem plurale est apud hebraeos (ut hoc obiter annotem) idē quod bestia, eoque vnum animal cum sit ex multarum bestiarum magnitudine & immanitate est coagmentatum: estq. animal terrestre, vastum, & eximia magnitudinis: de eo dicitur Iob 40. Behemoth, quem feci tecum, fœrum quasi bos comedet. Iuxta nonnullos est elephas.*

b *Leuiathan dixerunt antiqui teste Hieronymo lib. 6. in A*
Isa. c. 14. esse patrem Diaboli; quam sententiam ipse refellit
significat. j. draconem: Vnde illud. Ezech. 32. Leoni gen-
tium assimilatus est, & draconi, qui est in mari.
Aquila pro dracone posuit Leuiathan auctore Hieronymo si-
militer Psal. 90. dum dicitur, Conculcabis leonem &
draconem, legitur Leuiathan. Vocatur hic cetus magnus,
de quo, quod à Christo capiendus sit, mystico in Iob sermone
narratur. Est igitur Leuiathan piscis marinus ingens, Iob
40. An extrahere poteris Leuiathan hamo, & fune
ligabis linguam eius? Septuaginta ibi pro Leuiathan po-
suerunt cetum & draconem: sicut & in illo Iob c. 3. qui pa-
rati sunt suscitare Leuiathan vertunt illi cetum, alibi
draconem interpretantur, vt Psal. 103. Draco iste, quem
formasti ad illudendum. De creatione Leuiathã & He-
noch habetur Esdra 4 c. 6.

i *Daniel 7. & Isai. 31. & illud Euangelij volucres cæli. B*
k *Exinde enim, quod per mēbra sua: habent excusi*
Greg. lib. 33. Moral. c. 22. ex quo est hæc sententia: ex ipso,
inquit, suarum actionum nomine vocatur, cum iu-
mentum, draco, vel auis dicitur.

l *Gregor. lib. Moral. 33. cap. 28.*

m *Similis est interrogatio apud Greg. lib. 32. Moral. c. 10.*
in fine, & apud Iulianum Archiep. Tolet. Sanctiss. in Antici-
menon lib. ex Iob interrog. 132.

n *Greg. lib. 33. c. 17. Moral.*

o *Tota sententia ex Gregor. dum interpretatur illud Iob*
Armilla perforabis maxillam eius, lib. Moral. 33. cap.
40. & c. 17.

p *Ex Greg. dum illud Iob explanat c. 41. Et flamma de*
ore eius egredietur lib. 33. Moral. c. 41.

q *Locum Pauli 1. ad Corinth. 5. Ipsi interpretatur de cor-*
porali traditione, vt Hier. & Greg. li. 33. Moral. c. 11. Et An-
selmus, cum alij sancti patres de separatione à Christi corpo-
re spiritualiq. traditione in Satana potestatem intelligant, C
Vterq. sensus Ecclesiastica excommunicationis vim atq. aucto-
ritatem probat, eamq. esse potius grauissimã & maximã formi-
dandã, cum ab Ecclesia eiciat hominẽ Diaboliq. mancipiũ
efficiat, & ab omni sacramentali virtute reddat alienũ: vnde
illud Pelagij PP. ad Angliæ Episc. Apostolica auctoritatis
exemplo didicimus, errantium, & in errorem nu-
tantium, spiritus tradēdos esse Satana, vt blasphem-
ate dediscant, & Vrbani PP. C. Notandum 24. 4. 3.
Cassian. lib. 2. c. 16. Pauli locũ intelligit de eo qui ab oratio-
ne suspenditur. Origines tamen homil. 2. ad cap. 2. Iudicum,
quas quia B. Hieronymus Latinas fecit, ei tribuuntur, expli-
cat etiam hunc locum de excommunicatione Ecclesiastica, &
dupliciter hominem Satana tradi ostendit excommunicatio-
nis vinculis irretitum. Sic & Augustinus de verbis Apostoli
ser. 68. Omnis, inquit, Christianus, dilectissimi, qui à
Sacerdotibus excommunicatur, Satana traditur.
Quomodo? scilicet quia extra Ecclesiam Diabo-
lus est: sicut in Ecclesia Christus; ac per hoc quasi
Diabolo traditur, qui ab Ecclesiastica communio-
ne remouetur.

r *Ita Gotth. Salm. & alij m. f. sustineamus Gotth. Tolet.*

De tentamentis somniorum.

C A P. VI.

PLERUNQUE ^adamones in noctibus occur-

rentes humanos sensus per visiones con-

turbant, vt formidolosos & timidos faciant. Aliquoties etiam ex desperatione peccatorum mentem conuersi per soporem conturbant, horridaq. gehennę supplicia ^b minitant. Nonnunquam autem & aperta impugnatione grassantes ^c humana corpora verberant, quod tamen, Deo permittente, malis fit ad vindictam, iustis ad tolerantię gloriam.

Plerunq. immundi spiritus eos, quos incumbere in seculi amore conspiciunt, dormientes quadam vana spei prosperitate illudunt. Quosdam verò, quos formidare aliqua aduersa præsentunt, dormientes inani terrore concutiunt. Sicq. miserorum corda varijs illusionibus intentantes modo vacua prosperitate demulcent, modo vana formidine terrent.

^d Qui aut nullis aut raris conscij sunt delictis, aut nunquam, aut raro terroribus fatigantur nocturnis: sed placato somno quiescentes, ^e interdum etiam per soporem quædam arcana & mystica contuentur ac vident. Qui verò corda sua grauioribus vitijs polluerunt, consciętię pauore illusi species tremendas aspiciunt. Fallax enim imago mentes miserorum diuersis illudit imaginibus: & quos vigilantes in vitijs traxit, dormientes fatigat, vt nunquam securos requiescere sinat.

^f Nonnunquam etiam electorũ mentes horrendis imaginibus somniorum spiritus immundi terrificare conantur: & quos vigilantes vitijs tentant nec superant, acriter dormientes impugnant.

Sãcti autem etsi ad momentũ huiusmodi visionibus commoueantur: mox tamen euigilantes illusionum vanitates despiciunt, intentionemq. suam protinus ad Deum conuertunt.

^g Diuersę qualitates sunt somniorum. Quædam enim ex saturitate seu inanitione occurrunt, quæ etiam per experientiam nota sunt. Quædam verò ex propria cogitatione oriuntur: ^h nam sæpe quæ in die cogitamus, in noctibus recognoscimus.

Nonnullæ autem visiones spirituũ immundorum fiunt illusiones, ⁱ Salomone probate: Multos (inquit) errare fecerunt somnia & illusiones vanæ. Porrò quædam iusto sũt modo, id est supernæ reuelationis mysterio, sicut legitur in lege de Ioseph filio Iacob: qui somnio fratribus præferendus prædicitur:

Vel sicut in Euangelio de Ioseph (pōso Marię: qui vt fugeret cum puero in Ægyptum, somnio admonetur. Nonnunquam etiam & permixtè accidunt visiones, id est cogitatione simul & illusione: atq. item cogitatione & reuelatione, Daniele dicente: Tu, inquit, rex cogitare cœpisti in stratu tuo, quid esset futurum post hæc, & qui reuelat mysteria ostēdit tibi quæ futura sunt: Etenim sæpe ea, in quibus cogitationum nostrarū sensum porrigimus, quodam mētis excessu reuelantur, dum requiescimus.

^k Quamuis nonnulla vera sint somnia, facile tamen eis credi non opus est; quia diuersis imaginationum qualitatibus oriuntur, & vnde veniant rarò consideratur. Tam facile igitur somnijs fides adhibēda nō est, ne forte Satanas in Angelū lucis se trāsformans quemlibet incautum fallat, & aliqua erroris fraude decipiat.

Nonnūquam dæmones deceptoriam fraude ita quosdam curiosos obseruant, eisq. illudunt, vt quædam somnia non aliter euentiant, quàm ostēduntur. Vt enim in multis fallant, interdum & vera pronuntiant. Sed quamuis ita accidant, contēnenda sunt, ne forte de illusione procedant, recolētes testimonium scripturæ dicentis: ^l Si dixerint vobis, & ita euenerit, non credatis.

^m Somnia similia sunt augurijs, & qui ea intendunt reuera augurari noscuntur. Non esse vera somnia quæ cogitans animus die noctuq. sibi imaginatur. ⁿ Mentis enim nonnunquam ipsæ sibi somnia fingunt.

Sæpe dum priora mala per tristē memoriam ad mentem reducuntur, per hæc gehennæ vindictam in nobis ipsis recolendo imaginamur. Huiusmodi mentis imaginationes, quæ aut de præteritis admissis, aut de futuri supplicij memoria vigilātibus sūt, & per visiones somniaq. occurrunt, & cogitationum mentes concutiunt. Nam vna vi memoriæ fiunt vtraque, siue vigilantibus, siue dormientibus nobis.

Tali enim animi motione, horribili pauore etiam per quietem cōcutimur: & quæ grauiasunt quæ commisimus, & quàm dura quæ pertimescimus, mētis aspectu etiam in somnio contemplanur.

• Non esse peccatum, quando nolentes imaginibus nocturnis illudimur: sed tūc esse peccatum, si antequam illudamur, cogitationum affectibus præueniamur. Luxuriæ quippe imagines, quæ in veritate gelsimus,

A sæpe dormientibus in animo apparent, sed innoxie, si non concupiscendo occurrant.

Qui nocturna illusione polluitur, quāuis & si extra memoriam turpium cogitationū sese perferat inquinatum: tamen hoc, vt tentaretur, culpæ suæ tribuat, suamque immunditiam statim p fletibus tergat.

^a Gregor. lib. 8. Moral. cap. 18. & lib. 4. Dialog. c. 48. sex modis docet somnia animam tangere, primo ventris plenitudine, secūdo inanitate, tertio illusione, quarto illusione simul & cogitatione, quinto reuelatione, sexto cogitatione simul & reuelatione. Augustinus in lib. de diuinatione per somnium multa de somnijs, quæ demones immittunt, tradit. Sex autem illos Gregorij modos hic noster Isidorus complexus est.

^b Ita Goth. Salm. & alij m. s. minant Toletan.

^c Alludit fortè ad verbera Hieronymi ob Ciceronis & poetarū lectionem accepta, qui liuentes habuisse scapulas, & plagas sensisse se post somnium ait, ad Eustochium, de custodienda virginitate, & in apologia ad Ruffinum.

^d Ex Gregor. lib. 8. Moral. c. 18. & lib. 1. Dialog. cap. 49. Affert de quodam diuite cui Diabolus per somnium longa vita spatia promisit: qui cum multas pecunias pro longioris vite stipendijs collegisset, repente defunctus est.

^e Sententia est Aristotelis 1. lib. Ethic. c. ultimo: virtute prditos per quietem meliora habere theoremata, quam improbos. Vnde etiam Eccles. 34. somnia malè facientium vanitatem vocat sapiens.

^f Somnia bona immitti à Deo pulchrè demonstratur Ecclesiast. 34. Et sicut parturientis cor tuū phantasias patitur: nisi ab Altissimo fuerit immissa visitatio, ne dederis illis cor tuum. Sic Salomon in somnijs calitū diuinam accepit sapientiā. 3. Reg. c. 3. Euigilauit Salomon & intellexit, quod esset somnium. Aliqui hoc somnium non fuisse naturale, sed prophetia dicunt, vt est illud Num. 12. Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad eum. In somno tamen prophetia vis non ligatur, & exercitiū liberi arbitrii, sed liberum manet. Propheta similiter dormiendo erudiebantur à Deo, & de arcanis & mysticis docebatur, vt Ioseph. Nam dormiente homine intellectus eius potest in Deū ferri; cuius munus est percipere & iudicare. Vnde dum dormit de his, quæ antea considerauit, aliquid percipit, & ratiocinatur, & argumentorum nodos dissoluit. Sic August. de cura pro mortuis agenda c. 12. Narrat Eulogio discipulo suo: qui dum Rhetoricis Ciceronis libros Carthagini interpretaretur in quendam locum offendit obscurum, quo non intellecto, vix potuit dormire sollicitus, quæ nocte somniati sibi exponere visus est, quod non inselligebat. Hinc etiam ortum habent venerarum rerum somnia, quæ non contingunt nisi antea vigilantes, de illis animi vel tentantur vel cogitant, vt tradit August. lib. 12. super Genes. cap. 15. Aliquando verò intellectus mouetur in somno illustratione alicuius superioris & nobilioris substantiæ, ad cuius eruditionem & disciplinam intellectus quiescentis est promptior & habilior, propter sensuum & cogitationum, & phantasiarum affluentem quietem, cum his tempestatibus libera, tota sibi sua sit. Cantic. Ego dormio, cor meum vigilat. & lib. 38. Per somnium in visione nocturna quando sopor solet occupare homines, & dormiunt in lectulo suo, tunc aperit aures virorum, & erudiens eos instruit disciplina. Thomas Aquinas 2 q. 95. art. 6. Ad causas internas animi & corporis, quæ ex Dei reuelatione, & celesti influenti dimanant, & ad externas, quæ ex vigilia &

vt pura acies cordis ad Deum verè & simpliciter dirigatur. Nam reuera tunc impetranda diuina munera credimus, quando simplici affectu assistimus, cum oramus.

Multis modis interrumpitur orationis intentio, dum se per incuriam vana mudi ingerunt in cuiuscumq. orantis animo. Tunc autem magis Diabolus cogitationes curarum secularium humanis mentibus ingerit, quando orantem aspexerit.

^k Duobus modis oratio impeditur, ne impetrare quisque valeat postulata: hoc est, si aut quisq. adhuc mala committit, aut si delinquenti sibi debita non dimittit. Quod geminum malum, dum quisq. a semetipso absterferit, protinus securus studio orationis incumbit, & ad ea quæ impetrare precibus cupit, mentem liberè erigit.

Qui læditur, non desistat orare pro se lædentibus: alioquin iuxta Domini sententiã peccat, qui pro inimicis non orat.

^m Sicut nullum proficit in vulnere medicamentum, si adhuc ferrum in eo sit: ita nihil proficit oratio illius, cuius adhuc dolor in mente, vel odium manet in pectore.

Tantus debet esse orantis erga Deum affectus, vt non desperet precis effectum. Inaniter autem oramus, si spei fiduciam non habemus. ⁿ Petat ergo vt Apostolus ait, vnusquisq. in fide nihil dubitans: nam qui dubitat, similis est vndæ maris, quæ à vento fertur atque dispergitur.

^o Diffidentia nascitur impetrandi orata, si se adhuc animus sentiat circa peccandi affectionem versari. Non enim potest habere precis certam fiduciam, qui adhuc in præceptis Dei pigritat, & peccati recordatione delectatur.

^p Qui à præceptis Dei auertitur, quod in oratione postulat, accipere non meretur, nec impetrat ab illo bonum, quod poscit, cuius legi non obedit. Si enim id quod Deus præcipit facimus, id quod petimus sine dubio obtinemus. Nam sicut scriptum est: qui auertit aurem suam ne audiat legem, oratio eius execrabilis erit.

^q Multum apud Deum vtraq. sibi necessario commendantur, vt oratione operatio, & opere fulciatur oratio. Vnde etiam Ieremias ait: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum. Cor enim cum manibus leuat, qui orationem cum opere subleuat. Nam quicumq. orat & non operatur, cor leuat, & manus non leuat. Quisquis verò operatur,

^A & non orat: leuat manus & cor non leuat. Sed quia operari necesse est & orare, bene iuxta vtrunq. dictum est: Leuemus corda nostra cum manibus ad Deum, ne de negligentia mandatorum corde reprehendamus, dum salutem nostram obtinere aut sola oratione, aut sola operatione contendimus.

Postquam bonum opus agimus lacrymarum orationum fundatur, vt meritum actionis humilitas impetret precis.

Culpabiliter manus ad Deum expandit, qui facta sua orando iactanter prodit, sicut Phariseus in templo iactanter orabat, se seq. magis quam Deum de operibus iustis laudari volebat.

^r Quorundam oratio in peccatum conuertitur, sicut de Iuda proditore scribitur. Qui enim iactanter orat, laudem appetendo humanam, non solum eius oratio non delet peccatum, sed & ipsa vertitur in peccatum. Sicut Iudæi & hæretici, qui licet ieiunare & orare videantur, eorum tamè oratio non illis ad purgationis proficit meritum, sed mutatur potius in peccatum.

^c Ideo interdum oratio electorum in presuris eorum differtur, vt impiorum peruersitas augeatur. Verum dum iusti temporaliter audiuntur, pro eorum fit salute, qui eos affligunt: vt dum illis temporali remedio subuenitur, prauorum oculi, ad conuersionem aperiantur. Vnde & trium prætorum frigidus ignis fuit, vt Nabuchodonosor Deum verum agnosceret. Sicut & Propheta in Psalmis ait: Propter inimicos meos eripe me.

Proinde tardius exaudiuntur quorundam orationes, vt dum differuntur, fortius excitata maioribus præmijs cumulentur: exemplo pruinarum & repressione messium, in quibus quanto tardius sata semina exeunt, tanto ad frugem cumulatius crescunt.

Quoties orantes non citò exaudimur, nostra nobis facta in oculis proponamus: vt hoc ipsum quod differtur, diuinæ reputetur iustitiæ, & culpæ nostræ.

Interdum quod perseueranter orantes non citò exaudimur, utilitatis nostræ est, non aduersitatis. Sæpe enim multos Deus non exaudit ad voluntatem, vt exaudiat ad salutem.

Multi orantes non exaudiuntur, providendo illis Deus meliora, quam perunt: sicut contingere solet paruulis, qui ne in

lcho-

scholis vapulent, Deum exorant: Sed nõ da-
tur illis postulationis effectus, quia impedi-
tur talis auditio ad profectum. Non aliter
quibusdam contingit electis. Deprecantur
enim Deum pro nonnullis vitæ huius com-
modis vel aduersis. Prouidentia verò diui-
na temporaliter eorum desiderio minimè
consultit: quia meliora illis in æternum pro-
mittit.

¹ Oratio priuatis locis opportuniùs fun-
ditur, maiusq. obtentum impetrat, dũ Deo
tantum teste depromitur.

² Proprium autem hypocritarum est of-
ferre se in oratione videntibus: quorũ fru-
ctus est, non Deo placere, sed gloriam ab ho-
minibus comparare.

Non in multiloquio exaudiuntur homi-
nes à Deo, quasi plurimis eum verbis conẽ-
tur inflectere. Neq. enim conciliat eũ mul-
tiplez orantis sermo, sed pura sinceraq. ora-
tionis intentio.

³ Bonum est corde semper orare, bonum
etiã & sono vocis Deũ spiritualibus hymnis
glorificare. Nihil est sola voce canere, sine
cordis intentione: sed sicut ait Apostolus:
Cantantes in cordibus vestris, hoc est non
solum voce, sed & corde psallentes. Vnde &
alibi: Psallam spiritu, psallam & mente.

⁴ Sicut orationibus regimur, ita psalmo-
rum studijs delectamur. Psallẽdi enim vti-
litas tristitia corda consolatur, gratiores men-
tes facit, fastidiosos oblectat, inertes exusci-
tat, peccatores ad lamenta inuitat. Nam
quamuis dura sint carnalium corda, statim
vt psalmi dulcedo insonuerit, ad affectum
pietatis animum eorum inflectit.

Dum Christianum nõ vocis modulatio,
sed tantũ verba diuina, quæ ibi dicuntur
debeant commouere: nescio quo tamen pa-
cto modulatione canentis maior nascitur
compunctio cordis. Multi enim reperiun-
tur, qui cantus suauitate commoti sua cri-
mina plangunt, atq. ex ea parte magis fle-
ntur ad lacrymas, ex qua psallentis inso-
nuerit dulcedo suauissima.

Oratio in præsentitãtũ vita pro reme-
dio peccatorum effunditur: psalmodum au-
tem decantatio perpetuam Dei laudẽ de-
mõstrat in gloriam sempiternam, sicut scri-
ptum est: Beati qui habitant in domo tua
Domine in secula seculorum laudabunt te.
Cuius operis ministerium quicumq. fide-
liter intentaq. mente exequitur quodammo-
do Angelis sociatur.

^a Idem August. lib. de salutaribus documentis cap. 28. epi-
stol. 1. Petri c. 4. Estote itaq. prudentes, vigilate, in
orationibus. Est autem subdat in m. s. o. & edit. vet. non
conuertat.

^b Id Gregor. probat lib. 2. Moral. c. 18. dum exponit illud
Iob: Quis mihi tribuat auditorem, vt desiderium
meum Omnipotens audiat. Neque tamen reicit hoc
loco Isidorus vocalem orationem. Nam cum duplex in Eccle-
sia sit oratio, communis & priuata, communis fit in perso-
na totius Ecclesie, & ideo est vocalis, & alta voce prolata.
Probat id forma orandi à Christo Apostolis prescripta Mat-
thæi 6. Orantes nolite multum loqui, sicut Eth-
nici faciunt: putat enim quod in multiloquio suo
exaudiantur. Et infra: Sic ergo vos orabitur: Pater
noster: quo in loco orationem haud dubie in voce constituit.
Et Luc. 11. apparet, quod Dominus voce oraret. Et factum
est, inquit Euangelista, dum esset in quodã loco oras,
vt cessauit, dixit vnus ex discipulis suis ad eum Do-
mine doce nos orare, sicut docuit Iohannes disci-
pulos suos: & ait illis, cum oratis dicite: Pater no-
ster. Dum oratis inquit dicite: quod omnino voce fit. Hinc
Concil. Toletan. tertio. c. 2. præcipitur in omnibus Ecclesijs
symbolum fidei recitandum, priusque orationem Dominicam
voce clara predicandam, quò fides vera manifesta sit, & te-
stimonium habeat: & ad Christi corpus & sanguinem præli-
bandum pectora populorum fide purificata accedant. Et Con-
cil. Tolet. 4. c. 9. Orationem Dominicam quotidie dicendam
esse in publico aut priuato officio decernitur, idque probatur
auctoritate Cypriani, Hilarij, Augustini. Et Concil. Ge-
rundenf. can. 10. dicitur post matutinas & vespertinas præ-
ces orationem Dominicam proferendam. Hac omnia & alia
complura, quæ à viris doctissimis collecta sunt, ad orationem
publicam adstruendam spectant, cuius ratio atque natura
requirit vt sit vocalis. Et inde ortum habuit Ecclesia cantus,
quem Paulus probat ad Ephes. 5. Loquentes, inquit, vobis
metipsis in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus,
cantantes & psallentes in cordibus vestris Do-
mino, & ad Coloss. 3. Idem Actorum etiã 6. media nocte
Paulus & Silas adorantes laudabant Deũ, & audie-
bant eos, qui in custodia erant. hanc antiquã in Ec-
clesia cantus consuetudinem, præter multa testimonia sancto-
rum Dionysij, Tertulliani, & vsus antiphonarum & responso-
riorum, & hymnorum eorumq. modulationem Nicephorus
Apostolistribuit li. 18. c. 51. Sunt etiam Conciliorũ loca insi-
gnia, vt Tolet. 4. c. 14. & 15 & Turon. 2. sub Pelagio primo
& Laodic. sub Liberio c. 59. vbi statuitur: quia psallere & lege-
re in Ecclesia conueniat, & can. 15. psalmistarũ officium præ-
scribitur. Atque hætenus de communi, seu publica oratione,
in qua excolenda multum laborarunt Hilarius, Gregorius,
Ambrosius, & Isidor. Oratio verò priuata & singularis potest
esse sine voce, de qua loquuntur sancti, quum orationem cor-
dis laudant, vt Cyprianus in expositione orationis Dominicæ,
& August. psal. 118. & Greg. lib. Moral. c. 18. Quæuis vox
cordi adiuncta excitat, & promouet plurimum interiorum
animi affectum, vt qui habitat intus in pectore, ipse sit & in vo-
ce, & totus homo animo & corpore Deo seruiat, & vt inquit
Cyprianus, diuinis oculis placeat, & habitu corporis & mo-
do vocis, dũ Deo reddit labiorum vitulos, vt ait Oseas. & af-
fectum amoremque animo conceptum, ex quadã redūdantia,
voce exprimat, vnde Paulus corde credit. & ore confitetur: &
Dauid psal. 15. lætatũ est cor meum & exultauit lin-
gua mea. Et Iob: Conceptum sermonem tenere quis
poterit? Multa sunt commoditates, & utilitates animi,

que ex perfectæ oratione vocali homini proueniunt. Verum si ab ea seungas cordis affectum & intentionem, solumq; sit volubilis & vaga oratio, atq; verbosa, longè præstat ea, quæ cor de tantum fit; quod probat Cyprianus de oratione Dominica, dum ait, non passim oportere ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem commendandam modeste Deo, tumultuosa loquacitate iactare. Quia Deus non vocis, sed cordis auditor est. Et August. lib. de verbis Domini serm. 18. Ne strepentes, inquit, sumus vocibus, & muti moribus, & ser. 2. de oratione. Melius est orare corde sine sono vocis, quàm solis verbis sine intuitu mentis. Et Hierony. Cuius verba habentur de consecrat. dist. 5. cap. Non mediocriter.

• *Lacrymosa oratio multum valet apud Deum. Gregor. li. 10. Moral. c. 17. Ambros. multis in locis lib. super Beati immaculati. & psal. 37. & Cyprian. egregie epist. ad Clerum & plebem de precando Deum in fine.*

• *Ex Greg. ibid. Et in hoc sensu interpretor illud Eccles. 7. Ne iteres verbum in ore tuo.*

• *August. lib. de salutaribus documentis hinc meriti àit c. 28. Hoc, mi frater, stude in tua oratione, vt orationem puram offeras Domino Christo, &c.*

• *Paul. 1. ad Cor. 14. Orabo spiritu, orabo mente. Vigilia etiam in oratione requiritur. Hinc Marc. 13. Vide te, vigilate, & orate. Et Luc. 21. Vigilate itaque omni tempore orantes. Et 1. ad Theff. 5. sine intermissione orate. Et 1. ad Timoth. 2. Volo viros orare in omni loco, leuantes puras manus sine ira & disceptatione. Hinc etiã Hier. ad Rusf. de viuendi forma; Vigilet sensus, nec vagis cogitationibus patès corpus, pariterque animus tendat ad Dominum, &c.*

• *Probat id Augustinus in enarratione psal. 85. exponens illud. Quia tu Domine suavis es, ac mitis: & adducit illud 2. Reg. Quoniam inueni Domine cor meum, vt orarem ad te.*

• *Ex Gregor. homil. 8. in Ezechiel. Accenditur ad compunctionem animus, sed earum rerum quas egimus, &c. Et li. 10. Mor. c. 17. est autè cogitauit in Gotth. Salm. non agitauit.*

• *Id tradit Aug. psal. 33. Nam oratio, vt inquit Bernardus, duas alas habet, contemptum mundi, & carnis afflictiones, serm. 3. de Epiphania.*

• *Est apud Greg. huius sententia sensus lib. 10. Moral. ca. 18. Verum August. ser. 2. de oratione, Tribus, inquit, modis orationes impediuntur, aut cum quis à Deo petit, quod suæ salutis resistit, aut cum orat, & ab iniquitate non cessat, aut si delinquenti in se debita non relaxat. Quod triplex malum, dū à se vnusquisque studiosus abstraxerit, securus studio orationis incumbat, &c. Greg. ita: Tūc igitur verè sine macula faciem leuamus, cū nec nos prohibita mala committimus, nec ea quæ in nos à proximis commissa sunt ex proprio zelo retinemus. Graui namque mens nostra orationis suæ tempore confusione deprimitur, si hanc aut sua adhuc operatio inquinat, aut alienæ malitiæ seruatus dolor accusat. Existimo itaq; Isidorum ex Aug. potius quam ex Greg. hæc sententiam hausisse.*

• *Sic enim habetur Matth. 5. orate pro persecutibus & calumniatibus vos. Et Luc. 6. pro inimicis itaque orare in orationibus cōmunibus quisq; ex necessitate tenetur, & esset peccatum inimicos excipere. Thom. 2. 2. q. 83. art. 8. specialius autem pro illis orare est perfectionis opus. Id. probat*

A *Augustinus lib. 3. de verbis Domini serm. 16. loquens de utilitate inimicorum, & Ambr. psal. 38. exponens illud: pro eo, vt diligenter me, detrahebant mihi: Ego autè orabam. Sic Greg. in epist. ad Vercellensem Episc. lib. 10. Epistolarum epist. 32. Euangelij plenitudo, inquit, pro calumniatibus & persequentibus nos iubet orare, vt peccatis eorum veniam postulemus, &c.*

• *Greg. lib. Moral. 10. c. 17. idem ait, sed alijs verbis: Me ti namque, vt gladius figitur, & mucrone illius ipsa viscerū occulta perforantur. Qui scilicet à transfixo corde si prius non educitur, nihil in precibus diuinæ opis obtinetur.*

• *Est apud Iacobum c. 1. postulet, inquit, in fide nihil hæsitans: qui enim hæsitat similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, & circumfertur.*

• *Ita Gotth. Toler. perfectam, Gotth. Salm.*

P *Oratio peccatoris dānatur in multis sacra scriptura locis; psal. 16. Auribus percipe orationem meā non in labijs dolosis. psal. 65. iniquitatem si aspexi in corde meo, non exaudiet Dñs. & psal. 144. prope est Dñs omnibus inuocantibus eū in virtute Eccles. 7. Ante orationem prepara animā tuā: noli esse quasi homo, qui tentat Deū. Et Eccles. 3. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, & continebit se ab illis, & in oratione dierū exaudietur. Prou. 1. Tunc inuocabūt me, & nō exaudiam eos, &c. c. 59. & Jer. Thren. 3. Nos iniquè egimus, & ad iracundiā prouocauimus: idcirco inexorabilis es. Ezech. 8. Cum clamauerint ad aures meas voce magna nō exaudiā eos. Et Osee 7. Vae*

C *eis quoniā recesserunt à me. vastabūtur, quia prauaricati sunt in me; Et subdit, nō clamauerūt ad me in corde suo, sed ululabant in cubilibus suis. Præcepta orandi traduntur à Christo Dño nostro. Matth. 6. Quū oratis, &c. & 13. & Lu. 11. & 20. Et Paul. ad Phil. 4. Nihil solliciti sitis, sed in omni oratione, & obsecratione, cum gratiarū actione petitiones vestræ innotescāt apud Deū. Iacob 4. Petitis & non accipitis, eo quod malè petitis. vt in concupiscentijs vestris insumatis. Sic Augustinus multis in locis orationem peccatoris infæcundam, & inexaudibilem dicit, præsertim libro de vera innocentia cap. 33. & in epist. ad Prob. c. 13. & Ambrosius, quod orantis affectus debeat esse purus, & quietus, & vacuus ab omni onere delictorum, libro super Beati immaculati, & lib. 1. de Cain & Abel c. 9. Cyprianus de oratione Dominica. Extat etiam grauis epistola Gregorij Magni ad Theodoricum Francorū Regem de clericis simoniacis, vbi ait: Maior ergo metuenda est locis illis calamitas, vbi tales intercessores ad locū regiminis adducūtur, qui Dei magis in se iracundiā prouocant, quā per semetipsos placare debuerant. Idem c. 6. præfat. in lob. exponēs illud. Vi*

D *stimæ impiorū abominabiles Deo sunt: & habetur c. grāuibus. 3. q. 7. Bernard. super Cantica serm. 63. explicans illud: Oratio in sti penetrat cælos. Si igitur ita est, quod orationes hominis peccatoris Deus non audit, quo pacto intelligendus erit Augustinus, tractat. 44. in Iohannem ad illud cap. 9. Scimus quia peccatores Deus non audit, illud, inquit, verbū est: Ceteri adhuc inūcti, id est, nondū perfecte illuminati. Nā si peccatores Deus non exaudit, frustra publicanus dixisset: Domine propitius esto mihi peccatori. Idem Chrysostrmus homilia 18. In opere imperfecto exponens illud: Omnis qui petit accipit, siue iustus, inquit, siue peccator. Sic hac loca discrepantia concilianda sunt & interpretanda:*

peccatorem in peccatum lapsus absq. affectu peccati relinquendi clamantem Deus non audit: at peccatorem humilem ex bono desiderio natura petentem, & Deo se prosternentem Deus exaudit, ut inquit Thomas Aquinas 2. 2. q. 83. Hoc verò non ex iustitia fit, quia hoc peccator non meretur, sed ex pura misericordia. Obseruanda verò sunt in hac peccatoris petitione quatuor leges, prima vt pro se petat; secunda vt necessaria ad salutem: tertia, vt p̄id est ad pietatem spectans: quarta, vt perseueranter petat. Actunc oratio erit impetratoria, licet, non meritoria. Hac de peccatoris oratione adnotanda duxi, quia ad totius capitis intelligentiam maxime conducunt.

¹ Ad verbum ex Gregorio lib. Moral. 19. cap. 5. nisi quod apud eum operatione pro opere.

² habetur simile exemplum apud Cyprianum de oratione Dominica, est autem oratio Pharisæi apud Luc. cap. 18.

³ Sic scriptum est psal. 108. de impio. Oratio eius fiat in peccatum. Vbi hieronymus sic ait: Pœnitentia Iudæ peius peccatum factum est. Quomodo peius peccatum est pœnitentia Iudæ? iuit & suspensio perijt, & qui proditor Domini factus est, hic interemptor sui extitit, pro clementia Domini hoc dico: quia magis ex hoc offendit Dominum, quia se suspendit, quàm quod Dominum prodidit. Oportebat orationem ipsius esse in pœnitentiam, & verba est in peccatum. Vides hæreticum orantem, vides Iudæum, vides Manichæum: licet ieiuent, licet orent, tamen oratio ipsorum vertitur in peccatum. Hæc Hieronymus: quia omnia pauculis verbis additis & immutatis, sua fecit Leo Magnus: Eadem Gregor. homil. 27. in Euangel.

⁴ Ex Greg. lib. Moral. 26. c. 15.

⁵ Ex August. in expositione psal. 68. concione 2. Habetur historia Daniel 3. Quod fuerit ille ignis frigidus, apparet ex scriptura contextu. Angelus autem Domini descendit cum Azaria, & locijs eius in fornacem, & exculsit flammam ignis de fornace, & fecit medium fornacis, quasi ventum rosis flantem: & non tetigit eos omnino ignis, neq. contristauit, nec quicquam molestiæ intulit. Et infra dicitur, quod calor ignis non transijt per eos. Nicolaus Lyranus versat hanc questionem hoc loco, an ignis ille fuerit altius, estq. in ea sententia, vt existimet ignem hunc habuisse quidem ignis formam & naturam, sed comburendi & agendi actum fuisse virtute diuina cohibitum.

⁶ Loquitur de priuata oratione, de qua Christus Dominus Apostolos docuit. Matth. 6. Tu autem, cum oraueris, intra cubiculum tuum, & clauso ostio ora patrem tuum in abscondito: Et pater tuus qui videt in abscondito, reddet tibi. Cyprianus de oratione Dominica causam reddit, quare Christus orationi silentium & secretum indixerit. Magisterio, ait, suo Dominus secretò orare nos præcipit, in abditis & semotis locis, in cubilibus ipsis; quod magis conuenit fidei nostræ: vt sciamus Deum ubiq. esse præsentem, audire omnes, & videre, & maiestatis suæ plenitudine in abdita quòq. & occulta penetrare. Hæc Cyprian. vide etiam Augustin. in psal. 141. & Greg. 8. Moral. c. 29.

⁷ Sic scriptum est Matth. 6. Cum oratis, non eritis sicut hypocritæ, qui amant in synagogis & in angulis platearum stantes orare, vt videantur ab hominibus.

⁸ Oratio abscondita & abdita ad cordis salutem spectat;

A hymnorum & psalmorum cantus ad Christi crucifixi gloriam & honorem, vt omnis lingua confiteatur, quod Dominus Iesus in gloria est Dei Patris. Vnde qui cæcum Ecclesiasticum de medio tollunt, Christi magnificam gloriam obscurant, dulce curarum leuamen euertunt, ordinis Ecclesiæ hierarchiam confundunt, pulchritudinem ornatumq. admirabilem Christi sponsa faciunt: de m̄i lucem quasi emisso tollere nituntur, qui choros ecclesiasticos ab Ecclesia abesse contendunt. Sicut enim luce hac naturali cuncta splendorem, pulchritudinem, ordinem, vitamq. suscipiunt, quæ in hac mundana machina continetur; sic choris ecclesiasticis omnia Ecclesiæ munia illustrantur, augentur, amplificantur, & in debito officio conseruantur. Quapropter Sancti, & antiqui patres in statuendis, componendis, ordinandisq. ecclesiasticis officijs multum diuq. insudarunt. Vid. Aug. psalm. 148. Hier. psal. 146.

B De psalmorum laude multa Basiliius homil. 1. super psal. Plura Ambrosius: & Augustinus totius Ecclesiæ (inquit in præfat. psalmorum) vox vna psalmus solemnitates decorat: psalmus tristitiam, quæ propter Deum est, emollit: psalmus etiam ex corde lapideo lacrymas mouet: psalmus Angelorum opus est, exercituum cælestium spirituale thymiama. Hæc inter alia adnotare libuit, vt intelligas veram sapientiam à patribus superiori seculi ad inferiores fuisse derivatam, omniaq. eorum sententijs, velut firmissimis radicibus, nisi. Basiliius homil. 1. in psalmos. Vox est, inquit, Ecclesiæ psalmus. Hic dies festos illustriores reddit, ac perfundit gaudio: quum tristitiam alioquin operetur, sed quæ secundum Deum est, è corde lapideo ciet lacrymas: Psalmus opus est angelorum, cælestis illius reipublicæ in communi proposita functio, spirituale thymiama, &c. Et quæ sequuntur pene omnia ad verbum vertit Augustin. Ambrosius etiam laudes psalmorum doctissimè commemorat in præfatione in psalmos, à quibus has sententijs de psalmis Isidorus accipit.

De Lectione. CAP. VIII.

Orationibus mundamur, a lectionibus instruimur: vtrumq. bonum, si liceat: si non liceat, b melius est orare, quàm legere.

c Qui vult cum Deo semper esse frequenter debet orare, frequenter & legere. d Nam cum oramus, cum Deo ipsi loquimur: cum verò legimus, Deus nobiscum loquitur.

D Omnis profectus ex lectione & meditatione procedit. Quæ enim nescimus, lectione discimus: quæ autè didicimus, meditationibus conseruamus.

Geminum confert donum lectio sanctorum scripturarum: siue quia intellectum mentis erudit, seu quòd à mundi vanitatibus abstractum hominem ad amorem Dei perducit. Excitati enim sæpe illius sermone, subtrahimur à desiderio vitæ mundanæ: atque accensu, in amorè sapientiæ: tantò vana spes mortalitatis huius nobis vilescit, quantò amplius legendo spes æterna claruerit.

^c Geminum est lectionis studium: primū, A quomodo scripturæ intelligantur: secundum, qua utilitate vel dignitate dicantur. Erit enim antea quisque promptus ad intelligendum, quæ legit: sequenter idoneus ad proferendum quæ didicit.

^f Lector strenuus potius ad implendum quæ legit, quàm ad sciendum erit promptissimus. Minor enim pœna est, nescire quid appetas: quàm ea, quæ noueris; non implere: Sicut enim legendo scire concupiscimus: sic sciendo recta, quæ didicimus, implere debemus.

Lex Dei & præmium habet & pœnam legentibus eam. Præmium his, qui eam bene viuendo custodiunt: pœnam verò eis, qui eam malè viuendo contemnunt.

Omnis qui à preceptis Dei discedit opere, quoties eadem Dei præcepta legere vel audire potuerit, & corde suo reprehensus confunditur: quia id, quod nō agit, memoratur, & teste conscientia interiùs accusatur. ^h Vnde & David Propheta deprecatur, dicens: Tunc non confundar, dum respicio in omnia mandata tua. Grauitèr namque vnusquisque confunditur, quando mandata Dei vel legendo, vel audiendo respicit, quæ viuendo contemnit. Corde enim reprehenditur, dum mandatorum meditatione docetur: quia non impleuit opere, quod diuina didicit iussione.

^a *Timotheum Paulus erudit. Attè de lectioni, exhortationi, doctrinæ. Lectio enim frequē (inquit Ambrosius lib. 1. super Beatus vir) nec intermissione aliqua destituta, doctrinæ munus operatur. Augustinus etiā serm. 112. de tempore, tom. 10. eruditè de lectione scripturarum disserit.*

^b *Orationem etiam preponit lectioni Hieronymus ad Euziam.*

^c *Ex Augustino ad verbum serm. 112. de tempore. Et eodè loco sententia quarta est.*

^d *Ita Gotthus C. Nam cum oramus ipsi, cum Deo loquimur, sicq; Augustinus.*

^e *Id docet Augusti. lib. de doctrina Christiana 4. c. 4. of ficiūm doctoris diuina scriptura depingens; ubi distinguit inter sapienter dicere & eloquenter: & triuilla eloquentis munera, docere, delectare, flectere, ad scripturarum lectionem detorquet. ibidem c. 12. Docere inquit est necessitatis, delectare suauitatis, flectere victoriæ. Horum trium quod primo loco positum est, hoc est docendi necessitas, in rebus est constituta, quas dicimus, reliqua duo in modo quo dicimus docendo. Quod hic Isidorus dixit: qua utilitate & dignitate dicatur, utilitas ad delectationem, dignitas ad victoriam spectat.*

^f *Id Augustinus passim docet, præsertim psalm. 11. Et libr. de opere Monachorum in fine, cap. 17.*

^g *Ad implendum Hieronym. comm. in Mich. c. 2. Tunc scripturæ profunt legenti, si quod legitur, opere*

compleatur. Idq. idem laudat in Marcella vidua in eius epitaphio ad Principiam.

^h *Hieronymus ad Principiam in epitaphio Marcellæ viduæ: Erubescit enim quamuis præclara doctrina, quam non pia reprehendit conscientia.*

ⁱ *Psalm. 118. Tūc non confundar, cum perspexero in omnibus mandatis tuis. Sic habet editio nostra Latina. August. in enarratione conc. 4. in hunc psalm. Tunc non confundar, dum inspicio in omnia mandata tua, Pagninus ita: Tunc non pudore afficiat, cum respexero ad omnia præcepta tua. Estq. futuri temporis cum perspexero, id est cum intelligam, & comprehendā, cur illa imperaueris. Nam paucis datum est, ut omnium Dei præceptorum teneant rationes, & causas, eorumq; mandata diligenter exequantur.*

B De assiduitate legendi. CAP. IX.

Nemo potest sensum scripturæ sanctæ cognoscere, nisi legendi familiaritate, sicut est scriptum: Ama illam, & exaltabit te: glorificaberis ab ea, ^b cum eam fueris amplexatus.

^c Quotò quisq; magis in sacris eloquijs assiduus fuerit, tantò ex eis vberiore intelligentiā capit: sicut terra, quæ quotò amplius excolitur, tantò vberius fructificat.

Quotò amplius ad quālibet artem homo conscendit, tantò magis ad hominem ars ipsa descendit, ^d sicut in lege scribitur: Moyse ascendit in montem, & Dñs descendit.

C Verum est de otio spirituali. quod ille tantum secreta diuinorum scrutabitur mandatorum: ^e qui ab actione terrenæ curæ auocauerit animū, & sedula familiaritate scripturis sanctis inhæserit. ^f Nam sicut cæcus, & videns potest quidem vterq; ambulare, sed non consimili libertate, dum cæcus pergens quo non videt, offendat: videns verò offendicula cauet, & quo sit pergendum agnoscat: sic & qui nubilo terrenæ curæ fuscatur, si tentet Dei perscrutari mysteria, non valet: quia caligine curarum nō videt.

D Quod ille tantumdem efficere valet, qui se se de exterioribus seculi curis abstrahit, & totū se in scripturarū meditatione & defigit.

^h Quidam habent intelligentiæ ingeniū, sed negligūt lectionis studium: & quod legendo scire potuerunt, negligendo cōtemnunt. Quidam verò amorē sciendi habent, sed tarditate sensus præpediuntur: qui tamen assidua lectione sapiunt, quod ingeniosi per desidiam non nouerunt.

Ingeniū tardiùs & si non per naturā per assiduitatem tamen lectionis augmētatur. Nam quamuis sensus hebetudo sit, frequēs tamen

tamen lectio intelligentiam auget.

Sicut qui tardus est ad capiendum, pro intentione tamen boni studij præmium percipit: ita qui præstitum sibi ex Deo ingenium intelligentiæ negligit, condemnationis reus existit: quia donum, quod accepit, despicit, & per desidiam delinquit.

Quidam Dei iudicio donum scientiæ, quod negligunt, accipiunt: ut durius de rebus creditis puniantur. Tardiores autem idè quod scire cupiunt, difficulter inveniunt, ut pro maximo exercitio laboris maximum præmiũ habeant retributionis.

^a *Prouerb. 4.* Arripe illã, & exaltabit te, glorificaberis ad ea, cum eam fueris amplexatus, prius dixerat, Dilige eam, & conseruabit te. *De assiduitate & perseuerantia legendi sacras scripturas multa traduntur à patribus, in primis à Cypriano in fine de spectaculis, & August. lib. 2. de Doctrina Christiana c. 5.* Erit diuinarum scripturarũ tollentissimus indagator. *Quod habetur D. 19. Et in sermone mirabili 38. ad fratres in eremo. De laudibus scriptura & diligenti ipsius lectione, Ambrosius libr. super Beati immaculati in via. assidue legendũ esse docet: Beatus, inquit, qui in lege. Dñi die ac nocte meditat. Sed qui meditat. in lege eruditur in lege, & quæ lex erudierit, Dñs erudit, qui locutus est legẽ. Et epistola 3. ad Sabinum de eius studio. Hieronymus etiam ad Demetriadem in fine: Ama scripturas sanctas, & amabit te sapientia, Dilige eam, & seruabit te: Honora illam & amplexabitur te. Ex quo loco videtur desumpta esse hæc sententia.*

^b *In multis C.C. M. ff. de off. hoc.*

^c *August. lib. 2. de Doctrina Christi. c. 9. Solertius & diligentius in libris sacris præcepta viuendi & regulas credendi esse inuestigandas docet.*

^d *Exod. 19. & cap. 34. Et videtur desumpta sententia ex Greg. lib. 5. Moral. c. 25. & 26.*

^e *1. ad Corinth. 2.* Nos autem non spiritum huius mundi accepimus, sed spiritum, qui ex Deo est, & c. *Et infra animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus: spiritualis autem iudicat omnia. Nos autem sensum Christi habemus. Aug. in enarratione psal. 118. exponens illud Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini: Beati qui scrutantur testimonia eius in toto corde, exquirunt eum. Gregorius etiam idem optime: & ab eo sententiam deductam existimo. lib. Moral. 23. cap. 20. & 21.*

^f *Simile exemplum est apud August. serm. 112.*

^g *Goth. C. addit: illũ plus metuit diabolus, quæ assidue legere viderit. Quæ lectio in nullo alio M. S. mucio ex tredecim antiquissimis, quos ad emendationem huius operis iussu Philippi II. Regis Catholici & piissimi ex omnibus bibliothecis Hispaniæ nactus sum.*

^h *August. lib. de spiritu & anima c. 11. desinit ingenium esse vim animæ. siue intentionem, quæ se extendit anima, & exercet ad incognitorum cognitionem.*

De Doctrina sine gratia. CAP. X.

DOctrina sine adiuuante gratia, quæ infundatur auribus, ad cor nõquam

A descendit: foris quidem perfrepat, sed interius nil proficit. Tunc autem Dei sermo infusus auribus ad cordis vltima peruenit, quando Dei gratia mentem interiũs, ut intelligat, tangit.

Sicut enim quosdam flamma charitatis suæ Deus illuminat, ut vitaliter sapiant: ita quosdam frigidus torpescit, deserit, ut sine sensu persistant.

Plerique acumine intelligendi viuaces existunt, sed loquendi inopia angustantur. Quidam vero in vtriusque polleant: quia & sciendi copiam, & dicendi efficaciam habent.

^a *D. Hilarius in psalm. 125. in principio docet doctissimè non esse sensu nostro scripturas sanctas accipiendas, ut heretici faciunt, sed eius dono atq. opẽ intelligendas, qui dixit: Accipite spiritũ sanctũ, & aperietur scripturarũ abstrusa, & recondita sensu. Docet idem D. Hieronymus epistola ad Paulinum in fine. Vnde Cyprianus de unitate Ecclesiæ. serẽ in medio eas corruptores Euangelij nominat, dum depingit hereticorum mores elegantissime. & ut D. Hieronymus de ipso ait ad Paulinum in fine, in ista sententia durissimè, dulcis incedit & placidus.*

^b *Videtur exponere illud psalmi 119. In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccet tibi.*

De superbis lectoribus.

CAP. XI:

C

PLerique scientia accepta scripturarum, nõ ad Dei gloriam, sed ad suã laudem vtuntur: dum ipsa scientia extolluntur, & ibi peccant, vbi peccata mundare debuerant.

^a Numquam consequuntur legendo perfectam scientiam arrogantes. Nam quamuis sapientes in superficie videantur, medullitè tamen veritatis arcana non tangunt: quia superbiæ nube præpediuntur. ^b Semper enim superbi legunt, quærunt, & nunquam inveniunt.

D

Diuinæ legis penetralia humilibus, & benè ad Deum intrantibus patent: prauis autè atque superbis clauduntur. Nam quamuis diuina eloquia in lectione arrogatibus sint aperta, in mysterio tamen clausa sunt, atque occulta.

Dum sermo Dei fidelibus cõiuxit, reprobis, autem ac superbis quodammodo tenebre scit: & vnde illi illuminantur, inde isti excæcantur.

^a *Totum hoc caput desumptum est à Gregor. lib. Moral. 20. c. 11. dum exponit illud Iob: Qui rodebant in solitudine, squallentes calamitate & miseria.*

^b Sic

^b Sic Gregorius lib. 20. Moral. cap. 9. Quo plus appetunt, plus amittunt.
^c Luxit Tolet. Goth.
^d Augustini. sermon. de tēpore 30. de Iudæis ita ait: apud Iudæos solas diuinas litteras remanfuras, quibus gentes instruerentur, illi excæcarentur.

De carnalibus lectoribus & hæreticis. CAP. XII.

Nequaquam ^a legem intelligit, qui carnaliter verba legis ^b percurrit: sed is, qui eam sensu interioris intelligentiæ perspicit. Nam qui litteram legis intendunt, eius occulta penetrare non possunt.

Multi enim nō intelligendo spiritualiter scripturas, nec eas rectē sentiendo, ^c in hæresim deuoluti sunt, atq̄. in multis erroribus defluerunt.

In solis fidelibus religata est lex, testante Domino per Propheam: ^d liga testimoniū, signa legem in discipulis meis: ne eam, aut Iudæus intelligat, aut hæreticus, quia non est Christi discipulus. Vnitatem quippe pacis, quam Christus docuit, non sequuntur: de qua idem ^e Dominus dicit, in hoc cognoscent omnes, quia mei estis discipuli, si dilectionem inter vos habueritis.

^f Scripturas hæretici sano sensu non sapiunt, sed eas ad errorem prauæ intelligentiæ ducunt: neq̄. semetiplos earum sensibus subdunt, sed eas peruersē ad errorem proprium pertrahunt.

Doctores errorum prauis persuasionibus, ita per argumenta fraudulentæ illigant auditores, vt eos quasi in labyrinthum implicent, à quo exire vix valeant.

^g Tanta est hæreticorum calliditas, vt falsa veris, malaq̄. bonis permisceant, salutaribusque rebus plerumque erroris sui virus interferant, quò facilius possint prauitatem peruersi dogmatis sub specie persuadere veritatis.

^h Plerumque sub nomine catholicorum doctorum hæretici sua dicta conscribunt, vt indubitanter lecta credantur. Nonnunquam etiam blasphemias suas latenti dolo in libris nostrorum inserunt, ⁱ doctrinamq̄. veram adulterando corrumpunt: scilicet vel adiiciendo quæ impia sunt, vel auferendo quæ pia sunt.

Cautè meditanda, cautoque sensu probanda sunt, quæ leguntur, ^k vt iuxta Apostolica monita, & teneamus quæ recta sunt,

& refutemus quæ contraria veritati existunt: sicq̄. in bonis instruamur, vt à malis illæsi permaneamus.

^a Diuina legis intellectus exterior verborum carnalis à Doctoribus dicitur, ex eo, quod est apud Paulum ad Coloss. 6. 2. de seductoribus scriptum. Nemo vos seducat volēs in humilitate & religione Angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis lux. & non tenens caput. Inde est apud Augustin. frequens carnaliter intelligere. & terrena, carnalisq̄. iustitia, præsertim in expositione epist. ad Galatas c. 3. & in expositione psalm. 10. spiritualiter, inquit, legem intelligentibus sacramentum est libertatis: carnaliter autem sentientibus, si Iudæi sunt, iugum est seruitutis, si Pagani aut hæretici, velamen est cæcitatatis: Similiter Hieronymus ad Algasiam quæst. 10. Frustrà inflatur Iudæus, & tumet sensu carnis suæ, carnaliter cuncta intelligēs, & traditionum Iudaicarum deliramenta perquirens, non tenens caput.

^b Vt est illud à Celestino PP. Galliarum sacerdotibus inhibuit, qui amicti pallijs, & lumbis præcincti, in Ecclesiis ministrabant, vt illud Domini præceptū: sint lumbi vestri præcincti, ad verbū impleant epist. 2. ad Episcopos Gallia. Qui credunt, inquit, se sanctæ scripturæ fidem non per spiritum, sed per litteram completuros, &c. Et hoc non solum de lego diuina, sed etiam de ciuili dictum est.

^c Vt de Hebræis tradidit Augustin. lib. de heret. ad. Quodvult deum.

^d In excusis: signa, malè, ita enim Isaias 8. Liga testimoniū, signa legem in discipulis meis. Hunc locum interpretatur Ausubius Casariens. lib. 7. cap. 3. demonstrat. Euang. & Cyprianus lib. 1. aduersus Iudæos cap. 9. de cessatione legis Mosayca. quasi dicat, inquit: Claude legem Moylis, & aperi legem Christi, Apostolis & discipulis traditam.

^e Iohann. 13. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem. & ita est Cod. Seguntino.

^f Legitimum scriptura sensum & verum corrumpere, proprium hæreticorum est: vt D. Petrus de Epistolis Pauli dicit Epistol. 2. s. 3. In quibus, inquit, sunt difficilia intellectu, quæ indocti & instabiles deprauant, sicut & cæteras scripturas, ad suam ipsorum perditionem. Idq̄. etiam annotauit D. Gregor. lib. Moral. 20. c. 9. Augustinus item in psal. 48. con. 1. Omnia, inquit, diuina eloquia salubria sunt benè intelligentibus, periculosa verd̄ ijs, qui ea volunt ad sui cordis peruersitatem detorquere, potius quàm suum cor ad eorum reuerentiam corrigere. nunc Hieronymus illud: de sensu est hæresis, non de scriptura. Idem Vincentius L. yrinensis monachus in aureo libello aduersus hæreses. Vnde de vero sensu scriptura tradendo ac retinendo multa in Constant. D. Clementis inserta sunt. Concil. etiam Constantinop. 6. cap. 2. idem probatur. Idem in Concil. Lateran. 1. sub Martino 1. aduersus Paulum Constant. Episc. sic decretum est: Si quis non confitetur secundum sanctos patres propriè & verè, & omnia quæ tradita sunt, & prædicata sanctæ & Apostolicæ Dei Ecclesiæ ab ipsis sanctis patribus, & probabilibus & vniuersalibus quinque concilijs, vsque ad vnum apicem verbo & mente, sit condemnatus. Et in altero Lateranensi sub Iulio 2. & Leone 10. sess. 10. sub Leone: Mandamusque omnibus,

omnibus, qui prædicandi onus sustinent, quique in futurum sustinebunt, ut Euāgelicam veritatem, & sanctam scripturam iuxta declarationem, & interpretationem doctorum, quos Ecclesia Dei vel vsus diuturnus approbavit, legendoque hæcenus recepit, & in posterum recipiet, prædicent, & explanent: nec quicquam eis proprio sensu contrarium vel dissonum adijciant: sed illis semper insistant, quæ ab ipsis sacræ scripturæ verbis ritè ac sanè, & præfatorum interpretationibus intellectis non discordant: *Quam regulam sancti patres spiritu sancto afflati nouissimo vniuersali concilio Tridentino rursus, ad coercenda pertulancia huius temporis hereticorum ingenia, tradiderunt sess. 4. August. lib. 12. Cōfess. cap. 25. docet quomodo is sit sensus scripturæ, qui sit omnis Doctorum Ecclesiæ, communisq; sententia sit Dei sententia.*

^h Familiare est hereticis pestilens suum virus, non solum nomine, & auctoritate doctissimorum tegere, verum etiam venenata vesania sua pocula sub Apostolorum titulo insipientibus propinare, quo dulcius faciliusq; ab eis hauriatur. hinc Pauli nomine Thessalonicensibus epistola mittitur, sicut ipse innuit 2. ad Thess. 2. Neque per epistolam, tanquam per nos missam. Hinc etiam pseudepigrapha illa, liber Seth filij Noe, Scriptura Cham, Euangelium Petri, Thoma, Matthia. hinc Pauli raptus, Salomonis incantationes, & huius generis infinita alia, ut tradit Euseb. lib. 3. hist. Eccles. c. 19. & concil. Nicen. 2. Priscillianus etiam & Dicitius, heretici scripturas sub nomine Prophetarum, Apostolorum, & Patriarcharum publicauerunt concil. Brachar. Nicephorus etiam libr. 16. hist. Eccles. cap. 28. asserit Appollinaris heretici libellos Athanasio, Gregorio, & Iulio attributos; sic & Epiphano Cypri Episcopo Iba epistolam falso imposuerunt, ut est in Concil. Niceno 2. Et Augustino articulis falso imposti. Prosper ad obiect. Vicent. c. 15. Nostris etiam exulceratissimis temporibus, Oecolampadij volumen aduersus sacramentum Eucharistiæ, Bertramo presbytero ad Carolum Magnum ascribitur: Carolostadij opus aduersus imagines ipsi Carolo Magno. Caluini quidam liber Alcuino Caroli XI. præceptoris: ut doctè adnotauit Sixtus in Bibliotheca sua.

ⁱ Sic Clementis, Dionysij, Origenis Athanasij & aliorum nobilium Doctorum scripta deprauata ab hereticis fuisse, ut Pamphylus Martyr. Euseb. Casariens. Didymus, Rufinus, & alij tradunt. Concilia etiam eidem iniuria fuerunt obnoxia, ut in sexto general. Concil. Constantin. act. 14. constat. An verò Origenis libri ab hereticis (ut hoc obiter moneam) corrupti fuerunt, longam piceus Mirandulanus dissertationem texit. Cõtra eos porro qui flagitium hoc admittere non verentur, & falsos pro veris libros obrudere audent, ita in const. Apost. statuitur. Siquis falsò in scriptos libros, tanquam sacros in Ecclesia ad populi & cleri corruptionem publicauerit, deponitor.

^k Sic habet Apostolus 1. ad Thess. c. 5. Prophetias nolite spernere: omnia autem probate.

De libris gentilium. CAP. XIII.

Ideò^a prohibetur Christianus^b figmenta legere poetarum, quia per oblectamenta inanium fabularum, mentem excitant, ad incentiuam libidinum. Non enim solum thura offerendo dæmonibus immolatur; sed etiam eorum dicta libentius capiendo.

A Quidam plus meditari delectantur gentilium dicta, propter rumentem, & ornatum sermonem: quàm scripturam sanctam propter eloquiũ humile. Sed quid prodest in mundanis doctrinis proficere, & inanescere in diuinis? Caduca sequi figmẽta, & cælestia fastidire mysteria? cauendi sunt igitur tales libri, & propter amorem sanctarum scripturarum vitandi.

Gentilium dicta exterius verborum eloquentia nitent: interius vacua virtutis sapientia manent: eloquentia autem sacra exterius incõpta verbis apparèt: intrinsecus autem mysteriorum sapientia fulgent. Vnde & Apostolus: Habemus, inquit, thesaurum istum in vasis fictilibus.

Sermo quippe Dei occultum habet fulgorem sapientiæ & veritatis repositum in verborum vilissimis vasculis.

Ideò libri sancti simplici sermone conscripti sunt, ^c ut non in sapientia verbi, sed in ostensione spiritus homines ad fidem perducerentur. Nam si Dialectici acuminis versutia, aut rhetoricæ artis eloquentia editi essent, nequaquam putaretur fides Christi in Dei virtute, sed in eloquentiæ humanæ argumentis consistere: nec quenquam crederemus ad fidem diuino inspiramine prouocari, sed potius verborum calliditate seduci.

Omnis secularis doctrina spumantibus verbis resonans, ac se per eloquentiæ tumorem attollens, per doctrinam simplicem & humilem Christianam euacuata est, sicut scriptum est: Nonne stultam fecit Deus sapientiam huius mundi?

Fastidiosis atq; loquacibus scripturæ sanctæ minus propter sermonem simplicem placent. Gentili enim eloquentiæ comparata, videtur illis indigna. Quòd si animo humili mysteria eius intendant, confestim aduertunt, quam excelsa sunt, quæ in illis despiciunt.

^c In lectione non verba, sed veritas est amanda. Sæpè autem reperitur simplicitas veridica, & composita falsitas: quæ hominem suis erroribus illicet, & per linguæ ornamenta laqueos dulces aspergit.

Nil aliud agit amor mundanæ scientiæ, nisi extollere laudibus hominem. Nam quantò maiora fuerint litteraturæ studia: tanto animus^f arrogantia fastu inflatus maiore intumescit iactantia. ^g Vnde & benè Psalmus ait: Quia non cognoui litteraturam

raturam introibo in potentias Domini.

Simplicioribus litteris non est præponendus fucus Grammaticæ artis. Meliores sunt enim communes litteræ, quia simplices, & ad solam humilitatem legentium pertinentes: illæ vero nequiores, quia ingerunt hominibus perniciosam mentis elationem.

^h Meliores esse grammaticos, quàm hæreticos. Hæretici enim haustū lethiferi succi hominibus persuadendo propinant: Grammaticorum autem doctrina potest etiam proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta.

^a Citatur in collectis Gratiani Dist. 37. c. Ideo prohibetur. In tota illa Distinct. seculariū librorū agitur ex decreto concil. Carthag. 4. c. 16. & Hieronym. & Rabano, & Beda & Clemente.

^b Paulinus Epist. 7. Negant Camœnis, nec patent Apollini dicata Christo pectora. De lectione Episcoporum & Sacerdotum, & quomodo iuxta Apostoli sententiam attendere debeant lectioni, exhortationi, & doctrina, est in collectis Gratiani D. 36. c. Qui Ecclesiasticis disciplinis: & si quis vult ex Sozomo in epist. 1. ad Hefychium: & Orig. homil. 6. ad caput 8. Leuit. Et Gregor. lib. 9. Regist. epistola 48. Desiderium Episcopum reprehendit quod Grammaticam quibusdam exponeret, quia in vno se ore cum laudibus Christi laudes non capiunt. Non omnia tamē poetarum figmenta protinus Christianis interdiciuntur, sed ea duntaxat, quæ libidinis fomenta excitant. Nam, ut Ambros. docet lib. 3. de fide s. Trinitatis, in principio rom. 2. etiam in diuinis scripturis pœtarum inueniuntur colores, & similitudines, & versiculi poetarum diuinis libris inserti sunt: Nam & gigantes, & vallem Titanum prophetici sermonis series non refugit, & Isaias sirenas, & filias passerum dixit, & Ieremias. Unde August. lib. 2. de Ciuit. Dei c. 8. improbat quidem studium tragicarum, & comædiarum, & poetarum fabularum, sed earum duntaxat quæ verborum obscenitate conspiciuntur, puerisq; earum lectionem interdicit. Idq; non solum ipse atq; alij sancti patres, verum etiam Gentiles, qui virtutum leges tradunt, inter quos est Plato lib. de legibus, & alij Vide August. ipsum lib. 14. de Ciuit. Dei.

^c Sic Paulus 1. ad Corinth. 2. Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ verbis, sed in ostensione spiritus, & virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

^d Ita Gotth. Salm. & alij m. s. humilitatem Christianam, Toleran.

^e Ambros. epist. 5. ad Sabinum in princ.

^f Alludit ad illud Pauli: Scientia inflat, charitas ædificat.

^g Psal. 70. vbi Basilius probat Symmachii versionem, quoniã ad numerate nequeo ingrediari in potências Dñi: quoniã politius erat illud: Os meū annūtiabit iustitiam tuā. Hæc autē promissio, quia maior est viribus humanis subiecit: quoniam cōnumerare nequeo: tales enim scripturas non est natura mea assequuta: Attamen ingrediari in potentias Dñi, ut humanæ naturæ imbecillitatem possibile reddam. Idem Theodoretus. Augustinus. quod alij CC. habent negotiationem & de litterarum hæreticorum, & negotiatione exponit. Sunt, inquit, qui de omnibus litteris tam sacris,

A quàm profanis interpretentur, ut est illud Isai. 29. Nescio litteras quasi dicat non satis intelligo scripturas sacras, neq; mysteria, quæ in eorū sensu abstrusa latent incognita: litteraturā vocat legem Moysis in cortice & littera: cognoscere interpretatur approbare. Quasi dicat non approbavi litteram occidentē, intraui in potentias, vivificante spiritus filij Dei, recolendas, atq; annumerandas, satis mihi erit meditari, & dicere alijs Deum omnia posse; & tota ratio facti mihi erit potentia facientis.

^h Grammaticos hic vocat Aristarchos illos, qui sibi de omni doctrina iudicium vendicabant, censors doctrina, & styli; quorum & inanem tumorem reprehendit August. lib. de catechiz. and. rudibus cap. 9. sedulo monendi sunt scholastici, ut humilitate induti Christiana, discant non contemnere, quos cognouerint morū vitia, quàm

B verborum, ampliùs deuitare. Et habetur D. 38. vnde de sensu & intelligentia diuinarum litterarum, non de Grammatica certandum docet lib. 2. Doctrina Christi. c. 13. Rursus vtile esse Grammaticorum tropos prænoscere ad intelligentiam litteralis scripture sensus docet lib. 3. c. 29. Et d. 37. fufè sub nomine Hieronymi in 1. caput epist. ad Titum. Si quis, inquit, artem nouerit Grammaticam, vel Dialecticam, ut rectè loquendi rationem habeat, & inter falsa & vera dijudicet: non improbamus: Geometria & Arithmetica & Musica habent in sua scientia veritatē: sed non est scientia illa scientia pietatis. Scientia pietatis est, nosse legem, intelligere prophetas, Euāgelio credere, Apostolos nō ignorare: Grammaticorum autem doctrina etiam potest proficere ad vitam, dum fuerit in meliores usus assumpta. Clemens Alexand. Strom. 1. ex sententia Eupolemi tradit, Moysen primum fuisse sapientem, & Grammaticam primò tradidisse Iudeis, & Phœnicis à Iudeis cepisse. Idem Basilius homilia τὸ πρὸ τῶν σὺν ἑσ.

De Collatione. CAP. XIII.

CVM sit utilis ad instruendū lectio, adhibita autem collatione maiorē intelligentiam præbet. ^a Melius est enim cōferre, quàm legere.

Collatio autem docibilitatem facit: Nam propositis interrogationibus cunctatio rerū excluditur, & sæpè obiectionibus latens veritas approbatur. Quod enim obscurum aut dubium est, cōferendo citò perspicitur.

^b Multum profunt in collatione figuræ. Res enim, quæ minus per se aduertuntur, per comparisonem rerum facile capiuntur. Nam sæpè sub specie alia, spirituales causas scripturæ diuinæ insinuant; & nisi per aliquam euidentem ostensionem, vix apparent occulta legis mysteria.

Sicut instruere solet collatio, ita contentio destruit. Hæc enim, relicto sensu veritatis, clices generat, & pugnando verbis etiam in Deum blasphemiat. Inde & hæreses & schismata, quibus subuertitur fides, veritas corrumptur, scinditur charitas.

Contentiosorum studium non pro veritate, sed pro appetitu laudis, certat: tantaque est in his peruersitas, ut veritati cedere nesciant, ipsamque rectam doctrinam euacuare contendant.

In disputatione fidelium cauenda est propositio artificialis subtilitas, quae callidis obiectionibus retia tendit: ita enim versutis assertionibus prauorum disputatio innodatur, ut recta esse simulent, quae peruersa persuadent.

Lectio memoriae auxilio eget. Quod si fuerit naturaliter tardior, frequenti tamen meditatione acuitur, ac legendi assiduitate colligitur.

Saepe prolixa lectio longitudinis causa memoriam legentis obtergit. Quod si breuis sit, submotoque libro, sententia retrahetur in animo, tunc sine labore legitur, & ea, quae lecta sunt, recolendo a memoria minimè excidunt.

Acceptabilior est sensibus lectio tacita, quam aperta, amplius enim intellectus instruitur, quando vox legentis quiescit, & sub silentio lingua mouetur. Nam clarè legendo, & corpus lassatur, & vocis acumen obtunditur.

^a August. lib. 2. soliloquiorum, non alia ratione melius veritatem quari posse affirmat, quam interrogando & respondendo. Et lib. 1. Academ. quest. disput. 1. c. 3. veritatis sola inquisitio perfectum sapientiae munus est.

^b August. tradit disputandi normam lib. de utilitate credendi ad Honoratum, separatatis, inquit, nugis locorum communium: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione confligat.

^c Sic Paulus 2. ad Timoth. 2. stultas autem, & sine disciplina quaestiones deuita, sciens quia generat lites. Et ad Titum ferè idem cap. 3. stultas autem quaestiones, & genealogias, & contentiones, & pugnas legis deuita, sunt enim inutiles & vanae: ubi quaestiones multas, ineruditas appellat, Ambros. auctore qua ex contentione fiunt, & sine illo fructu disciplinae Christianae.

^d Ita est in Goth. Tolet. Nam a Salmant. abest tota sententia, in reliquis omnibus, obliterat.

De contemplatione & actione.

CAP. XV.

Actiua^a vita innocentia est operum bonorum: contemplatiua, speculatio superiorum: illa communis multorum est, ista verò paucorum.

Actiua vita mundanis rebus bene vititur, contemplatiua verò mundo renuntians, soli Deo viuere delectatur.

^b Qui prius in actiua vita proficit, ad con-

templationem bene conscendit. Merito enim in ista sustollitur, qui in illa utilis inuenitur. Quicumque adhuc temporalem gloriam, aut carnalem affectat concupiscentiam, a contemplatione prohibetur, ut positus in actualis vitae operatione purgetur. In ista enim prius per exercitium boni operis cuncta exhaurienda sunt vitia, ut in illa iam pura mentis acie ad contemplandum Deum quisque pertranscat. Et licet conuersus statim ad contemplationem conscendere cupiat, tamen ratione cogitur, ut prius in actiuae vitae operatione versetur.

^d Exemplum enim actiuae, & contemplatiuae vitae de Iacob sume, qui dum ad Rachel, hoc est, ad visum principium, destinaret, quae contemplationem significat: Lia illi, hoc est laboriosa vita supponitur, quae actiuam demonstrat.

^e Sicut sepultus ab omni negotio terreno priuatur: ita & contemplationi vacans ab omni occupatione actuali auertitur. Et sicut ab actuali vita conscendentes in contemplationis quiete sepeliuntur: ita ab actione seculi recedentes eos vita actiua in se, quasi sepeliendos suscipit, ac per hoc vitae mundanae actiua vita, & vitae actiuae contemplatiua sepulcrum est.

^f Viri Sancti, sicut a secreto contemplationis egrediuntur ad publicum actionis, ita rursus ab actionis manifesto ad secretum contemplationis intimae reuertuntur, ut intus Deum laudent, ubi acceperunt, vnde & foris ad eius gloriam operantur.

^g Sicut aquilae moris est semper oculum in radii solis infigere, nec deflectere, nisi escae folius obtentu: ita & Sancti a contemplatione ad actualem vitam interdum reflectuntur, considerantes illa summa sic esse vtilia, ut tamen ista humilia sint paullulum nostrae indigentiae necessaria.

^h In actiuae vitae genere humana intentio perseueranter incedit: in contemplatione autem se se per interualla resumit, quia diurnitate contemplandi lassatur.

ⁱ Visio animalium in Ezechiele, quae ibat, & non reuertebantur, pertinent ad vitae actiuae perseuerantiam: & iterum ea animalia, quae ibant, & reuertebantur, pertinent ad contemplatiuae vitae mensuram: in qua dum quisque intenderit, sua reuerberatus infirmitate reflectitur: atque iterum renouata intentione, ad ea, vnde descenderat, rursus erigitur. Quod fieri in actiua vita non potest, de qua si quisque

^h reflectat,

reflecat, vel ad modicum statim vitiorum excipitur ^k luxu.

^l Oculus dexter scadalizans, quem euelli Dominus præcepit, vita contemplatiua est. Duo oculi in facie, actiua vita & contemplatiua in homine. Qui igitur per contemplationem docebit errorem, melius est, si euellat contemplationis oculum, seruans sibi vnum vitæ actiuae obtutum, vt sit vtilius illi per simplicem actionem ire ad vitam, quam per contemplationis errorem mitti in gehennam.

Sæpe mens ad summa ab imis erigitur: & sæpe à summis ad infima pondere carnis reclinata reflectitur.

Multos Deus ex carnalibus sua gratia visitat, & ad contemplationis fastigiū eleuat. Multosque à contemplatione iusto iudicio deserit, & lapsos in terrenis operibus derelinquit.

^a De vita actiua & contemplatiua passim Gregorius agit, sed præsertim lib 2. super Ezech. homil. 14. Et lib. 5. exposit. in 1. Regum cap 15. illud: Nos enim sumus circumcissio, qui spiritu Deo seruiamus. Ad Philippens. 3. Vita actiua & contemplatiua mirifice depingitur ab Augustino præsertim super Iohann. tract. vlt. Duas itaq. vitas sibi diuinitus prædicatas & commendatas nouit Ecclesia: quarum vna est in fide, altera est in specie: vna in tempore peregrinationis, altera in æternitate mansionis: vna in labore, altera in requie; vna in via, altera in patria: vna in opere actionis, altera in mercede contemplationis: vna declinat à malo, & facit bonum; altera nullum habet, à quo declinet. malum, magnum habet, quo perfruatur, bonū: Et lib. 2. de verbis Domini serm. 26. & 27. Idem serè Basiliius in regularum monasticarum proœmio: vbi suscipit hanc materiam tractat. Clemēs etiam Alexandrinus lib. 8. prom. 6. veritatem in cognitionē, & actionem partitur. Et de excellentia vita contemplatiua libr. 7. Prosper etiam tres libros de vita contemplatiua composuit, & discrimen vtriusq. vitæ statuit, potissimum lib. 1. c. 12.

^b Greg lib. 6. Moral. c. 17.

^c Conuersus is dicitur, qui seculo renuntians sequitur in vita perfecta Christum. Vnde laici, qui seculo renuntiarunt, in religione conuersi appellantur. Est enim illis conuersio quædam cordis versio. Impositū illis nomen videtur ab illo Ezech. 33. quod Augustinus lib. de vera & falsa pœnitentia ita citat: Quacumq. hora peccator ingemuerit, & cōuersus fuerit, vita viuet: Additq. August. dixit, Conuersum, nō tantū verum, vita viuere. Versum quidē puto, qui dolet de crimine: cōuersum, qui dolet de animi eius, quā exposuimus, varietate. Vertitur à peccato, qui iā vult dimittere peccatū, Cōuertitur, qui iam totus, & omnino vertitur, qui iam non tantū pœnas non timet, sed ad bonum Dñi contendere festinat. Quæ conuersio si contigerit alicui, etiam in fine, desperandum non est de eius remissione. Sed quoniam vix vel rarè est tam iusta conuersio, timendum est de pœnitente serò.

^d Greg. lib. 2. sup. Ezech. homil. 14.

^e Ex Greg. lib. 6. Moral. c. 17.

^f Ex Greg. lib. 6. Moral. c. 17. Est etiam lib. 6. Epist. 169.

ad Cyriacum Episcopū. Et habetur 8. q. 1. c. in scripturis.

^g Greg. lib. 9. Moral. c. 16.

^h Greg. lib. Moral. 10. c. 10.

ⁱ Greg. ibidem.

^k Luxuria Goth. Salm. & alij m. s. fluxu Tolet. & edit. vet.

De contemptoribus mundi.

CAP. XVI.

^EA, quæ seculi amatoribus chara sunt, sancti velut aduersa refugiunt: plusque aduersitatibus mundi gaudent, quam prosperitatibus delectantur.

Alienos esse à Deo, quibus hoc seculum ad omne commodum prosperatur. Seruis autem Dei cuncta huius mundi contraria sunt: vt dum ista aduersa sentiunt, ad cæleste desiderium ardentius excitentur.

Magna apud Deum refulget gratia, qui huic mundo contemptibilis fuerit. Nam reuera necesse est, vt quem mundus odit, diligatur à Deo.

Sanctos viros in hoc seculo ^b legimus peregrinos esse & hospites; vnde & reprehenditur Petrus, quod tabernaculum in monte figere cogitauit, quia Sanctis in hoc mundo tabernaculum non est, quibus patria & domus in cælo est.

Sancti viri ideo contemnere cupiunt mundum, & motum mentis ad superna reuocare: vt ibi se recolligant, vnde defluerint, & inde se subtrahant, vbi dispersi sunt.

^c Iusti, qui rebus, honoribusque ac vitæ blandimētis renuntiant, proinde se ab omni terrena possessione mortificant, vt Deo uiuant: ideoq. seculi huius blanditias calcant, vt validiores ad vitam illam de huius vitæ mortificatione consurgant. Cuncta quippe temporalia, ^d quasi herbarum virentes, arescunt, & transeunt: ideoq. pro æternis rebus, quæ nunquam arescunt, rectè ista Dei seruis cōtemnit, quia in eis stabilitatem non aspicit.

Qui post renuntiationē mundi ad supernam patriam sanctis desiderijs inhiat, ab hac terrena intentione, quasi quibusdam pinnis, subleuatus erigitur, & in quo lapsus erat, per gemitū conspicit, & vbi peruenerit, cum gaudio magno intendit. Qui verò à contemplationis requie reflexus, in curas huius seculi incidit, si ad memoriam sui reuertatur, protinus ingemiscit: quantumque fuerint trāquilla, quæ perdidit, & quàm confusa

confusa sint in quibus cecidit, ex ipsa laboris sui difficultate cognoscit. Quid enim in hac vita laboriosius, quàm terrenis desiderij æstuarè? Aut quid hic securius, quàm huius sæculi nihil appetere? Qui enim hunc mundum diligunt, turbulentis eius curis & sollicitudinibus conturbantur. Qui autem eum odiunt, nec sequuntur: internæ, quietis tranquillitate fruentes, futuræ pacis requiem, quam illic expectant, hic quodam modo habere iam inchoant.

^a De tribus vocationum generibus ab homine, à Deo, & ex necessitate deserit Phanutius Antonij discipulus apud Cass. coll. 3. cap. 3. & similiter de tribus abrenuntiationum modis eadem collat. c. 6. ac toto penè libro. Ambrosius de fuga sæculi piè omnes ad mundi contemptum adhortatur.

^b Paulus 11 ad Hebræos: Quia peregrini & hospites sunt super terram. Et 1. Petri. Obsecro vos tãquam aduenas & peregrinos.

^c In hac sententia triplicem abrenuntiationem complectitur Isidorus, de qua Cassianus collat. 3. cap. 6. vt supra retuli.

^d Allusum ad illud Isaiæ: Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quasi flos agri.

De Sanctis, qui se à consortio sæculi separant. CAP. XVII.

Sancti viri funditus seculo renuntiantes, ita huic mundo moriuntur, vt soli Deo viuere delectentur: quantoque ab huius sæculi conuersatione se subtrahunt, tantò internæ mētis acie præsentiam Dei & Angelicæ societatis frequentiam cõtemplantur.

Malorum tam praua sunt opera manifesta, vt hi qui supernam patriam desiderant, non solum mores eorum, sed & consortia fugiant. Quidam etiam corporaliter separari desiderant ab iniquis, vt eorum non inuoluantur delictis. Nonnulli etsi non corporali discessu, spiritali tamen ab eorũ intentione recedunt: qui etsi communes sunt conuersatione, discreti tamen sunt corde vel opere. Et licet sæpe in medio carnalium vitam Deus protegat electorũ, tamen satrarum est, vt quis inter sæculi voluptates positus, à vitijs maneat illibatus, in quibus etsi non citò implicetur, aliquando tamen attrahitur. Neque enim diu tutus esse poterit, qui periculo proximus fuerit.

Via sine offendiculo, vita monachi, sine cupiditatis & timoris impedimento. Dum enim quisque à consortio mundi abstrahi-

tur, nec cupiditas eum obligat consentientem, nec cruciat sentientem.

Bonum est corporaliter remotum esse à mundo, sed multo est melius voluntate, vtrumque vero perfectum: ille ergo perfectus est, qui huic seculo, & corpore & corde discretus est.

^a Onager, vt ait Iob, contemnit ciuitatem, & monachi cõmunem secularium ciuium conuersationem. Hi aduersa vitæ nostræ appetunt, prospera contemnunt, vt, dum ab eis hæc vita despicitur, futura inueniatur.

^b Est apud Iob c. 39. Contemnit, inquit, multitudinem ciuitatis, & clamorem exactoris non audit; quem locum, eodem quo Isidorus modo Gregor. interpretatur lib. 30. Moral. c. 12. & Cass. coll. 17. c. 6.

De præceptis altioribus monachorum. CAP. XVIII.

Alia sunt præcepta, quæ dantur fidelibus communem vitam in seculo agentibus: atque alia seculo huic renuntiantibus. Illis enim dicitur vt sua omnia benè gerant: istis vt sua omnia derelinquant. Illi præceptis generalibus adstringuntur: isti præcepta generalia perfectius viuendo transcédunt.

^a Ad perfectum non sufficit, nisi vt abnegatis omnibus suis, etiam se ipsum quisque abneget: sed quid est seipsum abnegare, nisi voluptatibus proprijs renuntiare? Vt qui superbus erat, sit humilis, qui iracundus, esse studeat mansuetus. Nam si ita quisque renuntiet, quæ possidet, omnibus, & suis non renuntiet moribus, nõ est Christi discipulus. Qui enim renuntiat rebus suis, sua abnegat: qui vero renuntiat moribus prauis, semetipsum scilicet abnegat. Vnde & Dominus: Qui vult, inquit, post me venire, abneget semetipsum.

^b Greg. homil. 32. in Euang.

De humilitate monachi vel opere. CAP. XIX.

Symma virtus monachi humilitas, summũ vitium eius superbia est. Tunc autem se quisque monachum iudicet, quando se minimum existimauerit, etiam cum maiora virtutum opera gesserit.

Qui mundum deserunt, & tamen virtutes præceptorum sine cordis humilitate sequuntur: isti quasi de excelso grauius corruunt

quia deterius per virtutū relationē deiciuntur, quā per vitia prolabi potuerunt.

Omnis Dei seruus de suis meritis non debet attolli, dum posse videat ex inferioribus sibi prælatiōes alios fieri. Nouerit autem omnis sanctus se alterius non præponere sanctitati. Semper Dei serui conscientia humilis esse debet, & tristis: scilicet, vt per humilitatem non superbiat, & per vtilem mœrorem cor ad lalciuam non dissoluat.

Dei seruus dum bonum aliquod opus agit, vtrum ei ad boni remunerationem pertineat quæ facit, incertus est: ne forte discussione cælestis iudicis reus pensetur, & in his quæ Dei sunt, negligenter aut superbe aliquid operasse inueniatur. Ideoque pro hoc ipso tristis mœrensque efficitur, atque indefinenter turbatur, reminiscens proculdubio scriptum esse: ^a Maledictus qui facit opus Dei negligenter. Nam veraciter condemnatur, si per torporem ea, quæ bona sunt, agimus.

^b Dei seruum sine intermissione legere, orare, & operari oportet: ne forte mentem otio deditam spiritus fornicationis subripiat. Cedit enim labori voluptas: animum autem vacantem citò præoccupat. Contuerē Salomonem per otium multis fornicationibus inuolutum: & per fornicationis vitium vsque in idolatriam lapsum.

^a *Vulgata editio Ierem. 48.* Maledictus homo, qui facit opus Dei fraudulenter. *Quomodo etiam legit Caspian. coll. 2 1. de remissione quinquagesima. c. 22.*

^b *Augustin. ad frat. in Eremo serm. 17. tom. 10.*

De tepore Monachorum.

CAP. XX.

QVI non rigida intentione monachi professionem sectantur, quantò superni amoris propositum dissolutè appetunt: tantò procliuus ad mundi amorem denuo reducuntur. Nam professio non perfecta præsentis vitæ repetit desideria: in quibus etsi nondum se monachus alliget opere, iam tamè alligat cogitationis amore. Lōgè quippe à Deo est animus, cui hæc adhuc vita dulcis est. Iste enim, quid de supernis appetat, quid de infimis fugiat, nescit. Nam sicut scriptum est: ^a Qui apponit scientiam, apponit & dolorem.

Quantum enim quisque potuerit superna scire, quæ appetat, tantò de infimis acrius

quibus inhæret, dolere debet. Propter hoc enim & Iacobus Apostolus dicit: Miseri estote, lugete & plorate, risus vester in ludum conuertatur, & gaudium in mœrorē. ^b Hinc etiam Dominus: Beati, inquit, qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur. Et rursus: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

Qui ad hoc cōuersionem sanctitatis præterdit, vt alijs quandoq. præesse desideret, iste non discipulus Christi, sed prauitatis sectator existit: quia non pro Deo, sed pro seculi honore portare studet crucis Christi laborem.

^a *In vulgata edit. est*, qui addit scientiam, addit & laborem. *Alij tamen legunt*, dolorem, vt hic noster Isidorus, rectius. *Ita enim Græcè est*, ἡγάθη ἡ πόρθευς γυνώσκει, ἡ πόρθευς ἀληθινά.

^b *In duobus CC. Seguntino, & Toletano est*: Hinc etiā Dñs dixit ad eos, qui pro hoc seculo cōuertuntur, vt honorem sacerdotalem adipiscantur: Væ vobis qui ridetis, quoniam flebitis.

De Monachis, qui curis seculi occupantur. CAP. XXI.

HI qui pro Dei timore seculo renūctant, & tamen curis rerum familiarium implicantur: quantò se rerum studijs occupant, tantò à charitate diuina seipso separant. Qui simul & terrenis parere curis, & diuinis exerceri student: vtrunq. complecti simul nō valēt. Nā duas curas pariter inesse pectori humano nō posse: & duobus seruientem dominis, vtriq. placere, difficile est.

Nisi prius à secretioribus cordis expellatur importuna secularium multitudo curarum, anima quæ intrinsecus iacet, nequam resurget. Nam dum se per innumeras seculi cogitationes spargit, ad considerationem sui se nullatenus colligit.

Arguitur eorum tepor, qui Deo vacare volentes, & mundo renūctant, & curas proprias aspernantur: sed dum propinquorum utilitates procurant, à Dei amore se separant.

^a Vir spiritualis ita prodesse debet suæ propinquitati, vt dum illis gratiam carnis præstare studet: ipse à spirituali proposito nequaquā declinet. Multi enim monachorum amore parentum non solum terrenis curis, sed etiam forensibus iurgijs inuoluuntur, & pro suorum temporali salute animas suas perdunt.

Interdum ordinata discretio est, dum negatur proximo quod præstatur extraneo:

vt noueris non prohiberi pietatis officium, A minationis priuati nigredine peccatorum sed negari carnalitatis affectum. Proximis fuscantur.

enim carnaliter præstatur, quod extraneis piè impenditur. Sicut nostra nobis non odienda est anima, sed eius carnales affectus odio debemus habere: ita nec parentes odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quæ nos ab itinere recto præpediunt: dum tamè Dominus ita præcipiat nobis parentes odire, sicut & animas nostras.

^b Figuram sanctorum virorum renuntiantium seculo vaccas designasse allophilorum arcam Dei gestantes. Nam sicut illæ pignorum affectibus à recto itinere minimè digressæ sunt: ita & vir mundo renuntians, parentelæ obtentu non debet à bono præpediri proposito.

^a Greg. lib. Moral. 7. c. 17.

^b Gregor. lib. 7. Moral. c. 17.

De his qui à Deo mundi amore præpediuntur. CAP. XXII.

Multi cupiunt conuolare ad gratiã Dei, sed timent carere oblectamenti mundi. Prouocat quidem eos amor Christi, sed reuocat cupiditas seculi. Qui proinde obliuiscuntur voti, quia capiuntur illecebris vanitatis.

Quæcumq. mens procellis mundi huius inuolueris, lignum conscende crucis, vt à mari, id est, tempestate huius seculi libereris. Nam nullus te à lacu mortis humanæ saluabit, nisi Christus eruerit.

Qui seculo renũtiare disposuit, trãsgressionis reatu astringitur, si votũ mutauerit. Atrociter enim in discussione diuini iudicij arguendi sunt, qui, quod professione sponderant, implere opere contempserunt.

^a Mirabiliter cõparatur similitudo à voluptatibus mundi conãti redire ad Deũ, retinentibus eum cupiditatibus seculi, ei, qui dormitãs exurgere conatur, & sopore somni deprimitur. Ille enim ad bonũ nouit redire, & voluptatũ facibus non finitur. Iste melius eligit vigilare, sed soporis torpore tenetur.

A bono in deterius lapsos supra carbonés frigidos fieri nigriores, quia per torporem mētis ab igne charitatis Dei extincti sunt: & per mundi appetitũ à luce supernæ illu-

minationis priuati nigredine peccatorum fuscantur.

Quidam intentionem bonæ operationis metu extinguunt inopiæ, nec permittuntur infirma mente desiderata perficere: & cum indigere in mundo metuunt, à gloria superna semetipsos ^b abscindunt.

Multis consiliorum argumentis insidiatur eis Diabolus in acquirendo plurima, qui paucis & modicis uouerant esse contenti. Opponit igitur in eorum mentes futuram egestatem filiorum, persuadet habere plura, vnde sibi egenisq. sufficiat: quatenus his blandimentis intentionem bonæ deuotionis subuertat, atq. in terrenis lucris decetram mentem reducat.

^B Multis argumentis insidiatur Diabolus eis, qui renuntiant seculo, vt eius se iterum amori substernant: Grauius autem illos in concupiscentijs seculi ferit, quos post renũtiationem ad mundi amorem reduxerit. ^c Et maximè per cenodoxiam subiicit sibi Diabolus monachum: vt quem per seculi amorem retinere non potuit; ab humilitatis culmine subtrahat, & per superbix tumorem sibi subditum faciat.

Dei seruus semper fallentis Diaboli præuidere debet insidias, & magis in bonis operibus cordis debet adhibere cautelam; ne per vanam gloriam perdat semetipsum, ac pereat, cunctaque bona amittat, quæ rectè agendo obrinuerat.

^a *Tota hac sententia antea deprauatissima M. ff. op. no. strag. diligentia est restituta.*

^b Ita Salm. Gorth. excedunt, Tolet.

^c *Græcorum cenodoxia Latinis est uana gloria. Cassianus uoce ea frequenter utitur. Et libr. 11. de spiritu cenodoxia uanam sive inanem gloriam uocat. Est apud Paulum etiam huius uocis usus ad Philippen. 2. Nihil per cõtentionem, neq. per inanem gloriam. Nam Græcè ita legitur, μηδὲν κατ' ἐπίθειαν, ἢ κενοδοξίαν.*

De iactantia. CAP. XXIII.

TAm in factis, quam in dictis cauendam esse iactantiam: ^a flendam tamen uinam, qua sibi quenquam magis, quàm Deo placere, & laudem ab hominibus comparare.

Vanus & erroris est animus plenus, famã appetere, & ad capiendã terrenã laudẽ studiũ dare. ^b Circũspice temetipsum homo, nihilq. tibi arroges, quæ in te sunt præter peccatum. Non declinat ad dexteram

qui non sibi, sed Deo tribuit bona, quæ agit: neq. ad sinistrâ se vertit, qui de diuina indulgentia peccandi licentiâ non præsumit. Hoc est, quod Propheta ait: hæc via, ambulate, in ea, neq. ad dexterâ, neq. ad sinistram declinantes.

^b Verum est, quod natura expetit delectari in laudibus: sed tunc rectè, si in Deo, non in se quisq. laudetur, sicut scriptum est: In domino laudabitur anima mea.

^c Sæpè vanam gloriam contemnendo in aliud genus elationis inciditur, dum in se quis gloriatur, pro eo quòd contemnat ab hominibus laudem.

Quibusdam concessum est tantundem bene agere, & fructum boni operis non habere, quod ipsi sibi auferunt per studium humanæ iactantiæ.

Semper suam aspiciant fœditatem, qui vanæ gloriæ fauores diligunt, & perdidisse bonum opus doleant, quod pro humana ostentatione fecerunt.

^d Amator vanæ gloriæ, vnde possit semper laudari, agere non quiescit: & subinde illi vires vanitatis prauus appetitus auget.

^e Boni operis inchoatio, non debet citius palam ad hominum cognitionem venire: ne dum boni inchoatio humanis oculis referatur, à virtute perfectionis inanescat cœptio sanctitatis. Ante maturitatis enim tempus messes florentes citò pereunt, germinaq. eorum inutilia fiunt.

^f Virtutes sanctorum per ostentationis appetitum dominio dæmonum immundorum subiiciuntur, sicut Ezechias Rex, qui diuitias suas Chaldæis per iactantiâ prodidit, & propterea perituras per Prophetam audiuit: vt significaret Dei seruum virtutes suas, dum vanæ gloriæ studio prodiderit, perdere & statim dæmones suorum operum dominos facere, sicut ille per ostentationem Chaldæos rerum suarum dominos fecit.

^g Optima est illa discretio, vt & nota sint opera nostra ad Dei augendam gloriam, & occulta pro elatione vitanda humana. Ille autem debet publicare bonum, quod agit, qui perfecta humilitate fundatus, nulla iam elatione contingitur. Nam qui se intelligit adhuc amore laudis pulsari, facta bona in occulto agat, ne forte, quod egerit, perdat.

Interdum viri sancti, dum cupiunt funditus suam mutabilitatem corrigere, aliquando tumore tanguntur elationis suæ conscij actionis iustitiæ: sed ab huius subreptio-

nis malo humilitatis cõpunctione purgatur.

Viri Sancti nonnunquam quosdam de se audientes instruunt, & tamen in his alta se consideratione custodiunt: ne dum alios à terrena intentione erigunt, ipsi in terrenæ laudis appetitu demergantur.

Quidam per incautam virtutum iactantiâ relabuntur ad vitia: & quidam, dum vitiorum impulsu frequenter plangunt, de ipsa infirmitate per humilitatem validius conualescunt.

Plerumque vtile est arrogantibus deseri à Deo, quatenus suæ infirmitatis conscij ad humilitatem redeant, & humiles post casum existant.

Nonnulli falsa opinione arrogantiam se esse perfectos existimant, dum non sint: qui obortis tentationibus innotescunt.

Tantò quisq. fit veritati vicinior, quantò se esse longius ab ea fuerit arbitratus. Hoc enim humilitatis est, quæ Deo hominem iungit. ^h Cæterum iactantia, oculos quibus Deus videri poterat, claudit.

Sicut, Solis radius dum conspicitur, acies oculorum hebetatur: sic & qui immoderate altiora scrutatur, ab intentione veri obtunditur.

^c Sicut aquila ex alto ad escas collabitur: sic homo de alto bonæ cõuersationis per carnalè appetitum ad inferiora demergitur.

^a *Gotthus, C. Toletan.* Cauendam esse iactantiâ, fenda est tamen ruina: sibi quemquã magis, quàm Dño placere, & laudem ab hominibus comparare.

^b *Gregor. lib. 16. Moral. c. 15.*

^c *August. lib. Confess. 9. c. 38.*

^d *Greg. lib. 8. Moral. c. 3.*

^e *Sic Gosh. lib. & apud Greg. lib. Moral. c. 8: 35.* Idcirco innotescere citius non debet in alijs.

^f *Gregor. ibidem.*

^g *Greg. ibid. c. 30.*

^h *Ex Gotthicis duobus & alijs quibusdam CC. hæc verba adduntur: iactantia oculos, quibus Deus videri poterat, claudit. In nullo tamen excuso sunt, neq. in aliquot m. ss. verum tamen à Gregorio esse videntur lib. 24. Moral. c. 28.* Sic quippe in mente, inquit, superbia, sicut in oculis caligo generatur.

De Hypocrisi. CAP. XXIII.

Hypocrita ^a verba sanctorum habet, vitam non habet: & quos per sermonem doctrinæ genuerit, non fouet exemplis, sed deserit: quia quos verbo ædificat, vita & moribus destruit.

^b Hypocritæ simulatores dicuntur, qui iusti non esse quærunt, sed tantum videri cupiunt. Hi mala agunt, & bona proficentur.

Per

Per ostentationem quippe boni apparent, A per actionem vero mali existunt.

Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari, simulatio vero & hypocrisis non committitur, nisi à malè astutis per calliditatem, valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere.

Sancti non solum gloriam supra modum suum omnino non appetunt: sed etiam hoc ipsum videri refugiunt, quod esse meruerunt. Hypocritæ autem malitiæ suæ occulta regentes ante oculos hominum, quadam innocentie sanctitate se vestiunt, vt venerentur. Quibus bene diuina voce dicitur: Væ B vobis hypocritæ, quia similes facti estis sepulcris dealbatis, quæ foris quidem apparēt hominibus speciosa, intus vero plena sunt ossibus mortuorum. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis auaritia & iniquitate.

Dupliciter damnantur hypocritæ, siue pro occulta iniquitate, siue pro aperta simulatione. Ex illo enim condemnantur, quia iniqui sunt: ex isto, quia ostēdunt quod non sunt.

Non semper latent hypocritæ, nam etiam in principio sui quidam non pateant, prius tamen quam vita eorum finiatur, quam simulatè vixerint, deteguntur. Omne enim syncerum permanet: nā quæ simulata sunt, diuturna esse non possunt.

Non eorum desperanda est salus, qui adhuc aliquid terrenum sapiunt: dum possint, & in occultis agere, vnde iustificentur. Hi enim meliores sunt hypocritis, eo quod mali sint in aperto, & in occulto boni. Hypocritæ vero in occulto mali sunt, & bonos se palam ostendunt.

Hypocritam iustus arguere prohibetur, ne deterior castigatus existat dicente Salomone, Noli arguere derisorem, ne oderit te.

^a Totum hoc caput legitur ad verbum in libro de consuetu vitiorum, & virtutum.

^b Hypocrita hoc sonat Latinis, quod simulator Greg. lib. 18. cap. 7. in illud Iob c. 27. Quæ enim est spes hypocritæ. Hypocrita (inquit) Latina lingua dicitur simulator; iustus esse non appetit, sed videri. August. lib. 1. de serm. Domini in monte c. 3. eleganter, vt omnia: Sunt enim hypocritæ simulators, tanquam pronuntiatores personarum alienarum, sicut in theatricis fabulis. vocatur ab eodem fictus.

^c Ex hac sententia aperte colligo illud quod saepe mihi persuasi: non solum à D. Greg. sententias esse desumptas, sed etiam

ab alijs patribus maxime verò à D. August. tota hac sententia est. In libello de consuetu vitiorum & virtutum sic habetur: Omnia possunt à simplicibus vitia perpetrari. Simulatio autem & hypocrisis non committuntur nisi à malè astutis, per calliditatem valentibus vitia sub specie virtutum celare, & non veram sanctitatem obijcere: Sancti non solum gloriam supra modum omnino non appetunt, sed hoc ipsum videri refugiunt, quod esse merentur, &c. Eadem etiam ferè dicuntur à Greg. lib. 26. Moral. c. 28. Vbi explanat illud Iob c. 36. Simulatores & callidi prouocant iram Dei: Cum simulatores diceret, inquit, aptè subiit. & callidi: Quia nisi ingenio calleant, quod videri appetunt, congruè simulate non possunt. Sūt enim nonnulla vitia, quæ etiam à sensu tardioribus facile perpetrantur, &c. Et in si. Hæc itaque simplicibus minimè congruunt: quia si congruunt, iam simplices non sunt. Et lib. 18. Moral. cap. 4. Refugiunt videri, quod sunt, & ante oculos hominum, super inducā quadam innocentie honestate se vestiunt, vnde rectè per Euangelium voce nostri Redemptoris increpantur: cum eis dicitur: Væ vobis hypocritæ; quia similes facti estis sepulcris dealbatis: quæ foris quidem apparent hominibus speciosa, intus verò sunt plena ossibus mortuorum, & omni spurcicia. Ita & vos foris quidem apparetis hominibus iusti, intus verò pleni estis auaritia & iniquitate. Vnde constat D. Greg. etiam à D. Aug. sententias accepisse, Isidorum porro nostrum ab utroque.

De Inuidia. CAP. XXV.

LIuor^a alieni boni suum punit auctorem. Nam vnde bonus proficit, inde inuidus contabescit.

^b Homines prauè viuentes sicut de bonorum lapsibus gratulantur: ita de eorum rectè factis, bonique perseuerantia confunduntur.

Inuidus membrum est Diaboli, cuius inuidia mors introiit in orbem terrarum, sicut & superbus membrum est Diaboli, de quo scriptum est: Omne sublime videt: & ipse est rex super omnes filios superbiæ.

Nulla est virtus, quæ non habeat contrarium inuidiæ malum, sola miseria caret inuidiā: quia nemo inuidet misero, cui re vera non liuor obijcitur, sed sola misericordia adhibetur.

Multi, & bonos imitari nolunt, & de bonorum profectibus inuidiæ liuore tabescunt. Quo fit vt nec illi corrigantur à malo suo, sed per inuidiam deteriores, vt bonos à recto studio, quantum in ipsis est, si potuerint, deprauare conentur.

Quando malos boni proficere vident, non scandalizentur: sed, quem sint finem habituri, maxime cogitent.

Hoc omnis inuidus alienis virtutibus præstat, quod beato Iob Satã præstitit. Nam dum emulatur prosperitatibus cõmouit aduersa, sed dum credidit eum Diabolus posse prosterni, inde eius aucta sunt merita, atq. inde claruerunt probabiliora patientiæ documenta.

Ita requirunt inuidi aditum malæ famæ, per quam bonorum vitam maculent, sicut quærebant ostium Sodomitæ, quo domum Lot nocituri introirent. Illi verò cæcitate erroris percussi, parietes videbant, ostiũ, non inueniebant. Non aliter inuidendo inuidi, velut parietem, virtutes disimulant, vitia verò perquirunt, per quæ eorum conscientiam vrant.

^a Greg. lib. Moral. 5. c. 32.

^b Ex Greg. lib. Moral. 29. c. 3.

^c Gregor. lib. 6. Moral. c. 13.

De Simulatione. CAP. XXVI.

FRaudulentia^a genus in modum pharetæ subtiliter insidiarum sagittas celat, vt falsam faciat securitatem, decipiatque callidè eum, contra quem molitur occultè.

Cauendus est inimicus, qui manifestus est, sed magis ille, qui videri non potest. Facile enim vincimus, quæ videmus: quæ autem non videmus, difficilè à nobis expellimus.

Rarò nocetur homo ab extraneis, si sui eum non lædant. Magis enim insidijs nostrorum, quàm aliorum periclitamur.

Latet sepe venena circumlita melle verborum: & tandiu deceptor bonitatem simulat, quousque fallendo decipiat.

^a Tota sententia alludit ad illud Psalm. 10. Quia ecce peccatores intenderunt arcum, parauerunt sagittas in pharetra, vt sagittent in obscuro rectos corde. Vbi legit Aug. in obscura Luna rectos corde Et phisophatur ibi de Luna lumine, an habeat à se, quòd dimidia pars lucida, dimidia obscura sit, sicuti si dimidia pars pila sit candida, dimidia nigra: an verò à Sole illustretur. Alius locus psalmi est, ad quem hic Isidorus alluisse videri potest. Is est psalm. 63. Quia excauerunt vt gladium linguas suas, intenderunt arcum, rem amaram, vt sagittent in occultis immaculatum. Vbi Augustinus idem ferè quod Isidorus habet.

De Odio. CAP. XXVII.

NON hominem sed vitia odio habenda. Flebiliter autem deplorandi sunt, qui

A odio in fratrem tabescunt: & contra alios perniciosum animi dolum seruant.

A regno enim Dei se separant, qui semetipsos à charitate dissociant.

Sicut mater Ecclesia prauè ab hominibus hæreticis premitur, sed tamen eos venientes ad se benigna charitate amplectitur: ita & singuli nostrum quoscunq. inimicos sustinemus, reuertentes materna imitatione amplecti statim debemus.

Citò est ignoscendum cuiquam, dum veniam postulat.

Non enim posse peccata dimitti ei, qui in se peccanti debita nõ dimittit. Formam enim nobis indulgentiæ Deus ex merito conditionis nostræ imposuit, dum ita orare nos præcipit: Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. Iustum est enim Dei iudicium, tantumque peccatori à se indulgeri ostendit, quantum alterutrum vnusquisq. in se offenso indulget.

Quidam de suis fidentes meritis pigre in se delinquentibus veniam præstant: sed nihil proficit esse illibatum à culpa, qui non est paratus ad veniam: dum potius hæc magna sit culpa, quando tardiùs relaxantur fraterna delicta.

Qui fratrem sibi tardiùs reconciliat, Deũ sibi tardiùs placat. Frustra enim propitiari sibi Deum quærit, qui cito placari in proximum negligit.

De Dilectione. CAP. XXVIII.

DVO sunt erga dilectionem proximi cõseruanda: vnum, ne malum quis inferat: alterum, vt bonum impendat. Primum, vt caueat lædere: sequenter vt discat præstare.

Amicitia est animorũ societas. Hæc quippe à duobus incipit. Nam minus quàm inter duos dilectio esse non poterit.

Antiqui dixerunt de societate duorũ, vnam esse animam in duobus corporibus, propter vim scilicet amoris, sicut in actibus Apostolorum legimus: Erat illis cor vnum, & anima vna. Non quia multa corpora, vnã habebãt animam, sed quia vinculo, & igne charitatis coniuncti, vnum omnes generaliter sine dissensione sapiebant.

Amicitia & prosperas res dulciores facit, & aduersas communionem temperat, leuiorẽq. reddit: quia dũ in tribulatione amici conso-

consolatio adiungitur, nec frangitur animus, nec cadere patitur.

Tunc verò amicus amatur, si non pro se, sed pro Deo ametur. Qui vero pro se amicū diligit, insipienter eum amplectitur. Multū in terra demersus est, qui carnaliter hominem moriturum plus diligit, quàm oportet. Qui enim intemperāter amicū amat, pro se magis illū, quā pro Deo amat. Quantū ergo bonus est, qui pro Deo fratrem diligit, tantò perniciosus, qui eū pro seipso amplectitur.

Plerunq̄. diligit in alio homo quod odit in se, vt pote in infantibus. Amamus enim quandam eorum ignauiam, & tamen odimus, quia ignaui esse nolumus. Sic lapides equos & cætera, quæ licet diligimus, sed tamen nolumus hoc esse, etiam si possimus.

^a Aug. lib. de amicitia 6. 2. tom. 4. & lib. 4. Confess. 6.

De fictis amicitijs. CAP. XXIX.

CItò per aduersa fraudulentus patet amicus: nam in prosperitate incerta est amicitia, nec scitur vtrum persona, an fœlicitas diligatur.

Sæpe per simulationem amicitia colitur, vt qui non potuit apertè decipere, decipiat fraudulenter.

Tunc quisq̄. magis fit pietati iustitięque diuinitæ cōtrarius, quando despicit amicum aliqua aduersitate percussum. Qua in re, & sibi occasionem mercedis tollit, & erga percussionem proximi crudelis existit: veluti actum est inter Lazarum vlcerosum diuitemq̄. superbū. Per aduersa igitur, & prospera comprobatur, si vtiq̄. verè diligatur Deus & proximus: nam dum aduersa procedunt, amicus fraudulentus detegitur, statimque despicit quem se diligere simulauit.

Amicitia certa nulla vi excluditur, nullo tempore aboletur, vbicunq̄. enim se vertit tempus, illa firma est.

Rari sunt amici, qui vsque ad finem existant chari. Multos à charitate, aut aduersitas temporis, aut contentio quælibet actionis auertit.

Sæpe per honorem quorundam mutantur & mores: & quos ante cōglutinatos charitate habuerunt, postquam ad culmen honoris venerint, amicos habere despiciunt.

De amicitia ex munere orta.

CAP. XXX.

INter veros amicos amicitia ex beneuolentiā oritur, inter fictos beneficio adiungitur.

A Non sunt fideles in amicitia, quos munus non gratia copulat. Nam citò deserunt, nisi semper acceperint. Dilectio enim, quæ munere glutinatur, eodem suspēso dissoluitur. Illa vera est amicitia, quæ nihil quærit ex rebus amici, nisi solam beneuolentiam, scilicet vt gratis amet amantem.

Plerunq̄. amicitia ex necessitate vel indigentia nascitur: vt sit per quem quisque, quod desiderat, consequatur. Ille autem eā veraciter quærit, qui nihil egendo eā appetit. Nam illa ex inopia breuis est & fucata: ista pura atque perpetua.

De malorum concordia.

CAP. XXXI.

AMicitia in rebus tantū bonis habenda est: nam qui ea in malo vtuntur, non sibi amici, sed inimici existunt.

Concordiam malorum contrariam esse bonorum. Et sicut optādum est, vt boni pacem habeant in inuicem: sic optandum est, vt mali inuicem sint discordes. Vnanimitatem quippe malorum bonorum esse cōtrariam ^a Paulus Apostolus adprobat, qui malos contra se diuidit, quos in necem suam concordasse conspexit. Inde & in lege mare rubrum, hoc est concordia malorum hominum diuiditur, vt electorum via tendēs ad beatitudinem non impediatur. Impeditur autem iter bonorū, si mare, hoc est, vnitas non diuidatur iniquorum.

^a Act. 23. Exod. 14.

De correptione fraterna.

CAP. XXXII.

Non debet vitia aliena corripere, qui adhuc vitiorum contagionibus seruit. Improbum est enim arguere quenquā in alio, quod adhuc reprehendit in semetipso.

^a Qui veraciter fraternam vult corripere ac sanare infirmitatem, talem se præstare fraternæ vtilitati studeat, vt eū, quem corripere cupit, humili corde admoneat: & hoc faciens ex compassione quasi communis periculi, ne forte & ipse subijciatur tentationi.

Sicut viri spirituales alieni peccati emendationem expectant, ita proterui delinquentibus

tibus deridendo insultant, & quantum in A
 ipsis est, eos insanabiles putant: nec decli-
 nant cor ad compatiendi misericordiam,
 sed superbientes detestantur, atq. blasphemant.

Nonnunquam accidit, vt inter amicos
 aliqua redargutionis enutrita discordia ma-
 iorem postea charitatem parturiat: vt potè
 dum corriguntur ea, quæ displicere in ami-
 co videntur, & hoc quidem primū non sine
 quadā emulacione admonitus suscipit, sed
 correptus postmodum gratias agit. At contra
 multi pro parua læsione vim charitatis
 rescindunt, & ab amore dilectionis se se pe- B
 renniter retrahunt.

^b Pleriq. correptionem suam officium chari-
 tatis existimant. Plerique verò hoc ipsum,
 quòd ex charitate corripiuntur, ad iniuriæ
 contumeliam trahunt. Vnde occurrit, vt ex
 eo deteriores efficiantur, per quod emen-
 dari obediendo potuerunt.

Salubriter accipiunt iusti, quoties de suis
 excessibus arguuntur. Superflua autem est
 humilitas eorum, qui se gessisse accusant, quæ
 non admiserunt. ^c Qui vero sine arrogatia
 bona facta sua pronuntiat, proculdubio ne-
 quaquam peccat.

Est quorundam excusatio peruersorum,
 qui, dū pro suis facinoribus arguuntur, ver- C
 ba iustorum pro censura declinanda abij-
 ciunt: seruantes se diuino iudicio, quo pu-
 niendi sunt durius, dum temporaliter con-
 temnunt iudicari se ab hominibus.

Iniquis molesta est veritas, & amara disci-
 plina iustitiæ: nec delectantur nisi placentiâ
 propriæ imbecillitatis: iniustitiæ fœcundi,
 & steriles veritati: cæci ad contuendam lu-
 cem, & oculati ad tenebrarum aspiciendū
 errorem.

Contra reproborum lubrica sunt ad malè
 consentiendum & fluxa, ad benè consen-
 tiendum durissima.

^d Probat Salomon & iusti emendationē
 correpti, & stulti obstinationem admoniti,
 dicens: Doce iustum, & festinabit accipere.
 De stulto autem ait: Qui erudit derisorem,
 ipse sibi facit iniuriam.

Nonnullos tātæ esse prauitatis homines,
 qui dum ipsi à malo corrigi negligūt, corre-
 ptorū vitam falsa criminatione detrectant:
 & ad sui sceleris solatium vsurpāt, si vel fal-
 so compererint, quod ad infamiam bonorū
 obijciant, sicut est illud ex Salomone: ^e Bona
 in malum conuertit impius, & in electis

imponit maculam. Væ autem illi, qui & suā
 venit vitam corrigere, & bonorum nō de-
 finit detrectare.

Plerique mali similes sibi in malum de-
 fendunt, & patrocinio suo prauos cōtra cor-
 reptionem bonorum suscipiunt, ne vnde
 displicēt emendentur: adijcetes in se alie-
 na delicta, vt non tantum de suis malis, sed
 etiam de aliorum facinoribus puniantur,
 quorum peccata defendunt.

^a Gregor. lib. Moral. 23. c. 8.

^b Greg. lib. 10. Moral. c. 3.

^c Greg. lib. 1. sup. Ezech. Homil. 7.

^d Gregor. lib. Moral. 10. c. 3.

^e Vulgata editio habet: Bona enim in mala conuer-
 tens insidiatur, & in electis imponit maculam. Est
 verò locus Ecclesiastici 11.

De Præpositis Ecclesia.

CAP. XXXIII.

V Ir ^a Ecclesiasticus, & crucifigi mundo
 per mortificationem propriæ carnis de-
 bet: & dispensationem Ecclesiastici ordinis,
 si ex Dei voluntate prouenerit, nolens qui-
 dem, sed humilis gubernandam suscipiat.

Multis intercipit Satanas fraudibus eos,
 qui vitæ, & sensus vtilitate præstātes præf-
 se, & prodesse alijs nolunt: & dum eis regi-
 men animarum imponitur: renuunt, cōsul-
 tius arbitantes ^b ociosam vitam agere, quā
 lucris animarum insistere. Quod tamē de-
 cepti agunt per argumentum Diaboli fallē-
 tis eos per speciem boni, vt dum illos à Pa-
 storali officio retrahit, nequaquam proficiant,
 qui eorum verbis atque exemplis instrui
 poterant.

^c Sancti viri nequaquam occupationum
 secularium curas appetunt, sed occulto or-
 dine sibi superimpositas gemunt. Et quam-
 uis illas per meliorem intentionem fugiāt:
 tamen per subditam mentē portant. Quas
 quidem summopere si liceat vitare festi-
 nant: sed timentes occultam dispensatio-
 nem Dei suscipiunt quod fugiunt, exer-
 cent, quod vitare noscuntur. Intran enim
 ad cor, & ibi consulunt, quid velit occul-
 ta voluntas Dei: seseque subditos debere
 esse summis ordinationibus cognoscent-
 es, humiliant ceruicem cordis iugo di-
 uinæ dispensationis.

^a Gregor. lib. cura Pastor. par. 2. cap. 5. & 6. & lib. 5. Mo-
 ral. cap. 2.

^b Alludit fortè ad illud Augustini ad Eudoxiam epist. 81.

de his qui blandiente desidia regimen Ecclesie respuit. Nec vestrum otium, inquit, necessitatibus Ecclesie præponatis. Idem habet contra Faustum li. 32. c. 10. Qui electus, inquit, ab Ecclesia ministerium Euangelizandi renuit, ab Ecclesia meritò digneq. contemnitur. Idem Greg. lib. 6. Epistolarum epist. ad Cyrillacum Episcopum. Si is, qui valet, omnipotentis Dei oues renuit pascere, ostendit se pastorem summum minimè amare. Vide Gregor. etiam Pastor. cura part. 1. c. 5. De his qui in regiminis culmine prodesse exemplo virtutum possunt, sed quietem propriam sectando refugiuunt.

^c Greg. lib. Moral. 5. c. 3.

De indignis præpositis.

CAP. XXXIII.

Non sunt promouendi ad regimen Ecclesie, qui adhuc vitijs subiacent. Hinc est, quòd præceptum est Dauid non edificare visibile templum, quia sanguinũ vir: belli frequẽtia esset. Qua figura illi spiritualiter admonetur, qui vitiorum adhuc corruptioni sunt dediti, ne templũ ædificent: hoc est Ecclesiam docere præsumant.

Nò debet honoris ducatum suscipere, qui nescit subiectos tramite vitæ melioris præire. Neque enim quisquam ad hoc tantum præficitur, vt subditorum culpas corrigat, & ipse vitijs feruiat.

Qui regimen sacerdotij contendit appetere, ante se discutiat, si vita honori sit congrua: quòd si non discrepat, humiliter ad id quod vocatur, accedat: Reatum quippe culpæ geminat, si quisq. cum culpa ad sacerdotale culmen aspirat. Heu me miserum inexplicabilibus nodis astrictũ, si enim susceptũ regimen Ecclesiastici ordinis retentem, criminis conscius timore concutior: si deserã, ne deterior sit culpa susceptum gregem relinquere amplius reformido: vndique miser metuo, & in tanto rei discrimine quid se quarignoro.

Vniuscuiusque casus tanto maioris est criminis, quantò priusquam caderet maioris erat virtutis. Præcedentium namq. magnitudo virtutum crescit ad cumulum sequentium delictorum.

Plerique sacerdotes suæ magis utilitatis causa, quàm gregis præesse desiderant: nec vt profint, præsules fieri cupiunt: sed magis vt diuites fiãt, & honorentur. Suscipiunt enim sublimitatis culmen, non pro pastoralis regimine, sed pro solius honoris ambitione, atq. abiecto opere dignitatis, solam nominis appetunt dignitatem.

A ^b Dum mali sacerdotes Deo ignorante non fiant, tamen ignoratur à Deo, ipso per Prophetam testante: Principes extiterunt, sed non cognoui, sed hoc nescire Dei reprobare est, nam Deus omnia nouit.

^a 1. Paralip. 17. ita interpretatur Greg. in Explic. 4. Psal. panit. in illud: Tunc acceptabis sacrific.

^b Greg. par. 1. Pastor. cura c. 1. Osea 8.

De indoctis præpositis.

CAP. XXXV.

Sicut ^a iniqui, & peccatores ministeriũ sacerdotale assequi prohibentur: ita indocti, & imperiti, à tali officio retrahuntur. Illi enim exemplis suis vitam bonorum corrumpunt: isti sua ignauia iniquos corrigere nesciunt. Quid enim docere potuerunt, quod ipsi non didicerunt? Desinat locum docendi suscipere, qui nescit docere. Ignorantia quippe præsulum vitæ non congruit subiectorum. Cæcus enim si cæco ducatum præbeat, ambo in foueam cadunt.

Sacerdotes indoctos per Isaiam Prophetã ita Dominus improbat: ipsi, inquit, pastores ignorauerunt intelligẽtiam. Et iterum: speculatores cæci omnes, id est, imperiti Episcopi, nescierunt, inquit, vniuersi, canes muti non valentes latrare, hoc est, plebes commissas non valentes resistendo malis per verbum doctrinæ defendere.

^a Greg. par. 1. Past. cur. c. 1.

De doctrina, & exemplis præpositorũ.

CAP. XXXVI.

Tam doctrina, quàm vita clarere debet Ecclesiasticus doctor. Nam doctrina sine vita arrogantem reddit: vita sine doctrina inutilem facit.

Sacerdotis prædicatio operibus confirmãda est, ita vt quod docet verbo, instruat exemplo. Vera est enim illa doctrina, quam viuendi sequitur forma. Nam nihil turpius est, quàm si bonum quod quisque sermone prædicat, explere opere negligat. Tũc enim prædicatio vtiliter profertur, quando efficaciter adimpletur.

Vnuscuiq. doctor & bonæ actionis, & bonæ prædicationis habere debet studium, nam alterum sine altero non facit perfectũ: sed præcedat iustus benè agere, vt sequenter possit benè docere.

Omnis

^a Omnis utilis doctor plebibus subiectis ita se præstare debet, atq. insistere doctrinæ, ut quantò claret verbo, tantò clarescat & merito. Nā quod Apostolus Timotheo præcipit cum omni imperio docere: non hortatur ad tumorem superbix, sed ad bonæ vitæ auctoritatem: videlicet, ne libertatem perderet prædicandi, si bene doceret, & malè viueret. Vnde & Dominus: Qui soluerit vnum de mandatis istis minimis, & sic docuerit, minimus erit in regno cælorum. Vides quod auctoritate magisterij caret, qui quod docet, non facit.

^b Sicut in numismate metallum, figura, & pondus inquiritur: ita in omni doctore Ecclesiastico, quid sequatur, quid doceat, quomodo viuat. Per qualitatem igitur metalli doctrina, per figuram similitudo patrū, per pondus humilitas designatur. Qui verò ab his tribus discrepauerit non metallum, sed terra erit.

^a Greg. lib. Moral. 23. c. 7. 2. ad Timoth. 4.

^b Videtur hac ex Cass. collat. 1. cap. 20. de probabili tra-
pezita.

De his qui bene docet, & malè viuunt.

C A P. XXXVII.

Interdum doctoris vitio etiam ipsa verax doctrina vilescit: & qui non viuunt, sicut docet, ipsam, quam prædicat, veritatem contemptibilem facit.

^a Arcus peruersus est lingua magistrorū docentiū bene, & viuentium malè. Et idèd quasi ex peruerso arcu sagittam emittunt, dum suam prauā vitam propriæ linguæ ictu confodiunt.

^b Qui diuina prædicant, & ex eiusdem prædicationis dignitate viuere minus curant, habentes verbum Dei in ore, & in opere non habentes, multa bene docentes, nihil autem operantes, imitantur Balaam Ariolum, qui corruēs opere, apertos habuit oculos ad contuendam lucem doctrinæ.

Qui bene docet, & malè viuunt, tanquam æs aut cymbalum sonum facit alijs, ipse tamen sibi manet insensualis.

Qui bene docet, & malè viuunt, quod docet bene, viuētibus proficit: quod verò malè viuunt, se ipsum occidit. Sicut sacerdos, qui si dignè se agit, ut sacerdotem decet, ministerium eius, & ipsi & alijs utile est: indignè autem viuens, alijs quidem utilis est loquē-

do: se autem interficit prauè viuendo; ac per hoc quod in illo mortuum est, proprium eius est: quod vero viuunt in eo, id est, sacrum ministerium, quod est vitæ, alienum est.

^c Qui benè docet, & malè viuunt, videtur ut cereus alijs, dum bona exponit, lucē præstare: se verò in malis suis consumere, atq. extinguere.

Qui bene docet, & malè viuunt, videtur bonum malo coniungere, lucem tenebris miscere, veritatem mendacio mutare.

^a Exponit illud psalm. 77. Conuersi sunt in arcū prauum: Vbi Gregor. lib. Moral. 27. c. 27. Peruersum. Ex quo etiam Isidorus huius sententia sensum & verba accepit.

^b Gregor. ibid. c. 20.

^c Sic est in plerisque m. ss.

De exemplis prauorum sacerdotum.

C A P. XXXVIII.

Sæpe per quos iustitia docetur, per ipsos peccati morbus irrēpit, & mors ad plebes pertransit: scilicet, vel dum mala docent, vel dum praua faciunt.

^c Pleriq. sacerdotes, & clerici prauè viuētes forma cæteris in malum existunt, qui in bonis exemplum esse debuerunt. Hi enim quoscunq. exemplo malæ conuersationis suæ perdunt, de illis rationē sine dubio reddaturi sunt.

Ex carnalium præpositorum exēplo, plerunq. fit vita deterior subditorum, & plebis merito fiunt tales sacerdotes, qui exēplo deteriore populum destruant, non ædificent. Ex merito enim plebis nonnunquā Episcopi deprauantur, quatenus procliuius corruant, qui sequuntur.

Capite languente cætera corporis membra inficiuntur. Vnde & scriptum est: Omne caput languidum, & omne cor mœrens, à planta pedis vsque ad verticem non est in eo sanitas. Caput enim languidum doctor est agēs peccatum, cuius malum ad corpus peruenit, dum eo vel peccante vel prauè docente pestifer languor ad plebes subiectas transfertur.

^a Deteriores sunt qui siue doctrina siue exemplis, vitam moresq. bonorum corrumpunt his, qui substantias aliorum prædiciq. diripiunt. Hi enim ea, quæ extra nos, sed tamen, quæ nostra sunt, auferunt: corruptores verò morum propriè nos ipsos decipiunt, quo-

quoniam diuitiæ hominum mores eorum sunt. Multum ergo distant damna morum à damnis temporalium rerum: dum ista extra nos sunt, mores verò in nobis.

^a *Locus erat in excusis deprauatus qui sine doctrina, sine exemplis, quem nos ex file in ss. emendauimus.*

De præpositis carnalibus.

C A P. XXXIX.

Prouidentia ^a plerunq. diuini consilij ordinantur præpositi, mūdāna & exteriora sectantes: vt dum temporalibus rebus se totos impendunt, spirituales tutiorem vitam contemplationis exercent: quia duræ sunt quietè viuere volentium sarcinæ curarum Episcopaliū. Prouidet sæpe Deus curis deditos secularibus ad susceptionem regiminis: vt dum hi exteriora sine tædio procurāt, spirituales rebus interioribus sine impedimento rerum terrenarum deseruiāt. Dei ergo ordinem accusant, à quo instituuntur, qui Episcopos condemnant: dum minus spiritualia, sed magis terrena sectantur. Ex diuini enim tabernaculi dispositione ob iniurias mundi ferēdas, & turbines quosdam institui Episcopos secularibus curis insistentes: vt hi qui interius superna desiderant, nullo terreno obistente negotio, liberius hoc, quod amant, intendant. ^b Non est itaque iudicandus à plebe rector inordinatus, dum magis nouerint populi, sui fuisse meriti peruersi regimen suscepisse pōtificis. Nā pro meritis plebium disponitur à Deo vita rectorum, exemplo Dauid peccantis ad cōparationem principum, qui ex merito plebis præuaricantur.

^c Sententia damnantur Cham filij Noë, qui suorum præpositorum culpas in publico produnt: sicut Cham, qui patris pudenda non operuit, sed deridenda monstrauit. Habituri sē meritū, & Iapheth, qui reuerēter operiunt, quæ patres suos excessisse cognoscunt: si tamen patrum facta non diligant, sed tantum operiant, nec imitentur. Nam sunt, qui præpositos suos peruersè iudicant, dum terrenis studijs eos plus viderint esse intentos, si vel parum iam ipsi de spiritualibus cogitauerunt.

^d Rectores ergo à Deo iudicandi sunt, à suis autem subditis nequaquam iudicandi sunt: exēplo Domini, qui per se vendentes columbas, & nummulariorum menfas pro-

prio euertit flagello, & proiecit à templo, vel etiam sicut dicit Psalmista: Deus stetit in synagoga deorum, in medio autem Deos discernit.

^e Quòd si à fide exorbitauerit rector, tunc erit arguendus à subditis: pro moribus verò reprobis tolerandus magis, quā distringendus à plebe est.

^a *Hac sententia non facillè intelligitur, nisi legas Gregoriū lib. Moral. 25. cap. 16. vnde desumpta est & velut in compendium redacta.*

^b *Gregor. vbi supra cap. 14.*

^c *Gregor. vbi sup. c. 16.*

^d *Gregor. vbi supra cap. 14.*

^e *Gregor. vbi supra.*

De iracundis doctoribus.

C A P. XL.

Iracundi doctores per rabiē furoris disciplinæ modum ad immanitatem credulitatis conuertunt: & vnde emendare subditos poterant, inde potius vulnerant.

^c Ideò sine mensura vleiscitur culpas præpositus iracundus, quia cor eius dispersum in rerum curis nō colligitur in amorē vnus deitatis. Mens enim soluta in diuersis, catena charitatis non astringitur, sed malè laxata, malè ad omnem occasionē mouetur.

De superbis doctoribus.

C A P. XLI.

Bonus ^a doctor & rector est, qui & in humilitate seruat disciplinam, & per disciplinam non incurrit in superbiam.

Elati autem pastores plebes tyrannicè premunt, non regunt: quique non Dei, sed suam gloriam à subditis exigunt.

Multi sunt, qui in verbo doctrinæ nō humiles, sed arrogantes existunt: quiq. & ipsa recta, quæ prædicant, non studio correctionis, sed vitio elationis annuntiant.

Multi sunt, qui non ex consulto ædificandi: sed ex tumore superbiendi docent: nec, vt profunt, sapientes sunt, sed, vt sapientes videantur, docere student.

Est imitatio praua arrogantium sacerdotum, per quā imitantur sanctos rigore disciplinæ, & sequi negligūt charitatis affectione: videri volunt rigidi seueritate, & formā humilitatis præstare nequeunt: vt magis terribiles, quā mites aspiciantur.

^b Superbi doctores vulnerare potius, quā

emendare norunt Salomone, attestante: in ore stulti virga superbix: quia increpando rigidè feriunt, & compati humiliter nesciunt.

Bene alieni peccati curanda vitia suscipit, qui hoc ex cordis dilectione, & humili conscientia facit. Cæterum qui delinquentem superbo vel odioso animo corripit, nõ emendat, sed percutit. Quidquid enim proteruus vel indignatus animus protulerit, obiurgantis furor est, non dilectio corrigentis:

^a Gregor. 24. c. 19. 21. & 22.

^b Greg. lib. 24. Moral. c. 9. Prouerb. 14.

De humilitate præpositorum:

CAP. XLII.

Qui præficitur ad regimen, taliter erga disciplinam subditorum præstare se debet, vt non solù auctoritate, verum etiam humilitate clarescat. Sed tamè ita erit in eo virtus humilitatis, ne dissoluatur vita subditorum in vitijs: atq; ita auctoritas aderit potestatis, ne per tumorem cordis seueritas existat immoderationis. Hæc est enim in Dei sacerdotibus vera discretio, qua nec per libertatem superbi, nec per humilitatè remissi sunt. Hinc est quòd sancti cum multa constantia redarguerunt etiam principù vitia, in quibus cum summa esset humilitas, loco tamen necessario liberè transgressores iustitiæ increpabant.

Aliquando etiã subditis nos oportet animo esse humiliores, quoniam facta subditorum iudicantur à nobis, nostra verò Deus iudicat.

Agnoscat Episcopus seruum se esse plebis, non dominum; verum hoc charitas, nõ conditio exigit.

^c Greg. lib. Moral. 26. c. 19. & Past. cura par. 2. c. 6.

De doctrina discretionè.

CAP. XLIII.

Non omnibus vna eademq; doctrina est adhibenda: sed pro qualitate morum, diuersa exhortatio erit doctorum. Nã quosdam increpatio dura, quosdam vero exhortatio corrigit blanda.

Sicut periti medici ad varios corporis morbos diuerso medicamine seruiūt, ita vt iuxta vulnerù varietates medicina diuersa sit: sic & doctor Ecclesiæ, singulis quibusq;

congruum doctrinæ remedium adhibebit, & quid cuiq; oporteat, pro ætate, pro sexu, ac professione annuntiabit.

Non omnibus ea, quæ clausa sunt, aperienda sunt. Multi sunt enim, qui capere nõ possunt, quibus si indiscretè manifestentur, statim aut detrahunt, aut negligunt.

B Prima quippe prudentiæ virtus est, eam quam docere oporteat æstimare personam. Rudibus populis seu carnalibus, plana, atq; communia, nõ summa atq; ardua prædicanda sunt: ne immensitate doctrine opprimatur potiùs, quàm erudiantur. Vnde & Paulus Apostolus ait: nõ potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam. Carnalibus quippe animis, nec alta nimis de cælestibus, nec terrena conuenit prædicare, sed mediocriter, vt initia eorù moresq; desiderant, edocere.

^b Coruus; dum suos pullos viderit albi coloris, nullis eos cibis alit, sed tantundè attendit donec paterno colore nigrescant, & sic illos frequèti cibo reficit: ita & Ecclesiæ doctor strenuus, nisi eos, quos docet, viderit ad suam similitudinem penitentis confessione nigrescere, & nitore seculari deposito, lamentationis habitum de peccati recordatione induere: vt pote adhuc exterioribus hoc est carnalibus, nõ aperit intelligentiæ spiritualis profundiora mysteria, ne dū audita non capiunt, prius incipiant contemnere, quàm venerari, mandata cælestia.

Aliter est agendum erga eos, qui nostro committuntur regimini, si offendunt, atq; aliter cum his, qui nobis commissi nõ sunt: qui si iusti sunt, venerandi sunt: si verò delinquent, pro sola charitate, vt locus est, corripiendi sunt: non tamen cum seueritate, sicut hi, qui nobis regendi commissi sunt.

D Priùs docendi sunt seniores plebis, vt per eos infraposti faciliùs doceantur. Vnde & Apostolus: Hæc, inquit, commenda hominibus fidelibus, qui idonei sunt & alios docere.

^d Ingenium boni doctoris est incipientis à laudibus eorum, quos salubriter obiurgatos corrigere cupit: sicut Apostolus ad Corinthios facit, quos à laudibus inchoat, & increpationibus probat. Sed erant apud Corinthios, qui & laude & increpatione digni essent. Ille verò indiscretè loquitur, qui sic vtraq; omnibus loquitur, vt omnibus vtraq; conuenire videantur.

^a Gregor. lib. Past. curz in prolog.

^b Aristoteles lib. 6. de hist. animal. cap. 5. & Gregor. lib. 30. Moral. cap. 8. ubi exponit illud Tob. cap. 35. Quis præparat coruo escam suam, quando pulli eius clamant ad Deū, clamant vagantes, ed quod nō habeāt cibos? Et illud Psal. 146. Qui dat iumentis escam ipsorum, & pullis coruorum inuocantibus eum; Affirmant eos diuinitus nutriri, dum, veluti nothi & degeneres, ob albicantes plumas à parentibus negligūtur, Ferunt præterea muscarum alimento, quæ se clamantium in ora ingerunt, prouida Dei benignitate sustentari. Idem Chrysostomus, Euthimius, alij.

^c Greg. ibid. 2. ad Timoth. 2.

^d Greg. 3. part. cur. Past. admonit. 18.

De silentio doctorum.

CAP. XLIII.

PRO malo merito plebis aufertur doctrina prædicationis. Pro bono merito audientis^a tribuitur sermo doctori.

In potestate diuina consistit, cui velit Deus doctrinæ verbum dare, vel cui auferre: & hoc aut pro dicentis, aut pro audientis fit merito, vt modo pro culpa plebis aufertur sermo doctoris: modo vero pro^b vtilib. meritis tribuatur. Nam & bonus docet bonum, & malus malum, & bonus malum, & malus bonum: quod tamen fit iuxta meritum populorum.

^c Non omnia tempora congruunt doctrinæ secundum Salomonis sententiam dicentis: Tempus tacendi, & tempus loquendi. Non quidem per timorem, sed per discretionem, propter malorum^d incorreptibilem iniquitatem nonnunquam electos oportet à doctrina cessare.

Interdum doctores Ecclesiæ calore charitatis ardentes conticescunt à docendo, quia non est, qui audiat, testante Propheta: Ciuitates Aultri clausæ sunt, & non est qui aperiat.

Qui docendi accepit officium, interdum ad tempus facta proximi taceat, quæ statim corrigere nequaquam existimat. Nam si corrigere potest & dissimulat, verum est, quòd consensum erroris alieni habeat.

Pleriq. sancti doctores pro mali pertinacia, quia iniquos emendare nequeunt, his tacere disponunt: sed calorem spiritus, quo aguntur, ferre nō sustinentes, iterum in increpationem prosiliunt iniquorum.

^a Sic rectè pleriq. m. ff. Gregor. lib. Moral. 30. c. 18. Vnde hæc sententia desumitur: Sæpe verbum pro gratia tribuitur auditoris, & sæpe propter auditoris culpam subtrahitur sermo doctori.

^b Ita Gotthici libri pro vtilitate audientium merito tribuatur alij m. f. pro vtilitate audientis vnus Sal. Ecclesia.

^c Gregor. ibid. Eccles. 3.

^d Ita Gotthici, incorreptibilem alij.

De prabenda sacerdotali protectione in plebe. CAP. XLV.

QUIBUS^a docendi forma commissa est, multum subeunt periculi, si contradicentibus veritati resistere noluerint: dum Propheta doctorem Ecclesiæ instruat, ad summum vsq. iustitiæ peruenire, cum dicit: Super montem excelsum ascende, qui euangelizas Sion, scilicet, vt ita præmineat merito, sicut & gradu. Sequenter, ne forte debeat à docendo timore restringi, audiat: Exalta in fortitudine vocem tuam, & noli timere. Vnde & Ieremiæ ita Dominus ait: Accinge lumbos tuos, & surge: loquere ad eos, ne formides à facie eorum: nec enim timere te faciam vultum eorum: vnde apparet, quia & non timere, dei donum est.

Qui personam potentis accipit, & veritatem loqui pauescit, graui mulctatur culpæ sententia. Multi enim sacerdotes metu potestatis veritatem occultant, & à bono opere, vel à iustitiæ prædicatione, rei alius cuius formidine, aut potestate terrento auertuntur. Sed heu, proh dolor, inde metuunt, quia vel amore rerum secularium implicantur, vel quia aliquo facinoris opere confunduntur.

^b Multi præfules Ecclesiarum timētes ne amicitiam perdant, & molestiam odiorum incurrant, peccantes non arguunt, & corripere pauperum oppressores verentur: nec pertimescūt de seueritate reddendæ rationis, pro eo quòd conticescunt de plebibus sibi commissis.

Quādo à potētibus pauperes opprimuntur, ad eripiēdos eos boni sacerdotes protectionis auxiliū ferūt: nec verentur cuiusquā inimicitiarū molestias, sed oppressores pauperū palā arguunt, increpant, excōmunicant: minusque metuūt eorum nocendi insidias, etiam si nocere valeant: bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus.

Sicut peruigil pastor contra bestias, oues custodire solet: ita & Dei sacerdos super gregem Christi sollicitus esse debet, ne inimicus vastet, ne persecutor infestet, ne potētioris cuiusque cupiditas vitā pauperū inquietet. Pravi autem pastores non habent curam

de ouibus, sed sicut legitur in Euangelio de A mercenarijs, vident lupum venientem & fugiunt. Tunc enim fugiunt, quando potentibus tacent, & malis resistere metuunt: de quibus si tacuerint, pro eorum iniquitate condemnabuntur.

^a Ex Gregor. epist. ad Ioh. an. Constant. lib. indict. 9. Isa. 40. vide Gregor. super Ezech. homil. 11.

^b Greg. lib. 29. Moral. c. 6. & part. 2. Past. cura c. 4.

De Disciplina sacerdotum in his, qui delinquunt. CAP. XLVI.

Sacerdotes ^a pro populorum iniquitate damnantur, si eos aut ignorantes non erudiant, aut peccantes non arguant, testante Domino per Prophetam: Speculatorem dedi te domui Israël. Si non fueris locutus, ut se custodiat impius à via sua, ille in iniquitate sua morietur: sanguinem autem eius de manu tua requiram. Sic enim Heli sacerdos pro filiorum iniquitate damnatus est: & licet eos delinquentes admonuit, sed tamen non, ut oportebat, redarguit.

Sacerdotes exquirere debent peccata populorum, & sagaci sollicitudine vnumquemque probare: iuxta testimonium Domini ad Ieremiam loquentis: probatorem inquit, dedi te in populo meo ^b robusto, ut scias probare vias eorum.

Sacerdotes studio corrigendi facta perscrutari debent subiectorum, ut emendatos lucrifacere possint. Sicut autem peccatore conuenit argui: ita iustum non exulcerari.

Sacerdotes curam debent habere de his, qui pereunt, ut eorum redargutione, aut corrigantur à peccatis, aut, si incorrigibiles existunt, ab Ecclesia separentur.

Atrociter arguuntur, qui decipiēdo peccantes, non solum non arguunt pro peccato, sed etiam adulanter decipiunt, dicente Propheta: Et erunt, qui beatificant populum istum, seducētes: & qui beatificantur, præcipitati.

Atrociter iterum arguuntur, qui peccatorem non recipiunt, sed despiciunt, & spernunt: nec alterius delictum tanquam proprium ingemiscunt. De talibus per Isaiam Dominus comminans dicit: Qui dicunt, recede à me, non appropinques mihi, quia immundus es: isti fumus erunt in furore meo, ignis ardēs tota die: Inde est, quod & Apostolus omni-

bus omnia factus est, non imitatione erroris, sed compassionis miseratione: scilicet ut ita vitia aliena fleret, quemadmodum si tali & ipse implicaretur errore.

Boni pastores populi debent delicta deflere, & totos se planctibus tradere, imitantes Ieremiam Prophetam dicentem: Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontem lacrymarum, & plorabo die ac nocte interfectos populi mei? Tamquam propria igitur delicta, plebis peccata sacerdos flere debet, sed affectu compatiendi, non actione commissi.

Nonnulli præfules gregis quosdam pro peccato à communione eiciunt, ut poeniteant, sed quali sorte viuere debeant, ad melius exhortando non visitant. Quibus congruē sermo diuinus increpans comminatur: Pastores, qui pascitis populum meum, vos dispersistis gregem meum, eiecistis & non visitastis eos: ecce ego visitabo super vos malitiam studiorum vestrorum.

Bonorum studia sacerdotum multa diligentia etiam parua plebis facta perquirunt: ut dum in minimis subditorum peccatis se acerrimos præstant, de maioribus malis cautos sibi subiectosque ac sollicitos faciant.

^c Sicut medici, morbos imminentes curandos suscipiunt, futuros verò, ne irrepant, medicinæ obiectu quadam præscientia antecedunt: ita & doctores boni, sic ea, quæ malè acta sunt, resecant: ut ea quæ admitti possunt, ne perpetrentur, doctrina succurrente præueniant.

Qui blando sermone castigatus non corrigitur, acrius necesse est, ut arguatur. Cum dolore enim abscindenda sunt, quæ leniter sanari non possunt.

Qui admonitus secretè de peccato corrigi negligit, publicè arguendus est: ut vulnus, quod occultè sanari nescit, manifestè debeat emendari.

^d Manifesta peccata non sunt occulta correptione purganda. Palam enim sunt arguendi, qui palam nocent: ut dum aperta obiurgatione sanantur, hi, qui eos imitando deliquerunt, corrigantur.

Dum vnus corripitur, plurimi emendantur. Necesse est enim, ut pro multorum saluatione vnus condemnetur, quæ per vnus licentiam multi periclitentur.

Ita erga delinquentem sermo est proferendus, sicut eius, qui corripitur, exprobrat salus.

salus. Quod si opus est aliquam salutem me dicamenti verbo increpationis aspergere; lenitatem tamen corde opus est retinere.

Doctores nonnunquam durius feriunt increpationibus subditos: qui tamen à charitate eorum, quos corripunt, non recedunt.

Sæpe Ecclesiæ censura, arrogantibus videtur esse superbia: & quod à bonis piè fit, crudeliter fieri putatur à prauis: quia non discernunt recto oculo, quod à bonis recto fit animo.

Notandum est vehementer ab omni pontifice, ut tãtò cautiùs erga commissos agat, quantò duriùs à Christo se iudicari formidat: nam sicut scriptum est: In qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis.

Quotidie namque omnes delinquimus, & in multis erroribus labimur.

Qui enim nostris delictis clementes sumus, in alieno peccato rigorem tenere nequaquam debemus. Multi aliorum vitia cernunt, sua non aspiciunt. Et cum ipsi maximis criminibus obnoxij teneantur, minora peccata fratribus non dimittunt.

Hypocrite trahentem in oculo suo consistentem non sentiunt, & hærentem festucam in lumine fratris intendunt.

Faciliùs reprehendimus vitia aliena, quàm nostra. Nam sæpe quæ peruersa in alijs iudicamus, in nobis nocibilia esse minus sentimus, & quod in alijs reprehendimus, agere ipsi non erubescimus.

Faciliùs vitia vniuscuiusquæ, quàm virtutes intendimus: nec quid boni quisquæ gesserit agnoscere, sed quid mali egerit, perscrutamur.

^a *Ezech. 3. & ibi Gregor. homil. 11. & par. 2. cura Pass. cap. 6.*

^b *Ita Goth. Salm. & alij melioris notæ, cui scriptura & hebraica veritas & Septuaginta interpretum editio fauet, robustum habet tamen Goth. Tolet.*

^c *Lectioem Gothicor. reposuimus putamus tamè rectam esse. Quod si opus est aliquem solum v. i. asp.*

^d *Ex Gregor. lib. 12. epistolaram Petro subd. Sicilia.*

De Subditis. CAP. XLVII.

PROPTER peccatum primi hominis humano generi pœna diuinitus illata est seruitutis, ita ut quibus aspicit non congruere libertatem, his misericordius irroget seruitutem. Et licet peccatum humanæ originis per baptismi gratiam cunctis fidelibus dimissum sit: tamen æquus Deus ideò discreuit hominibus vitam, alios seruos constituens, alios

dominos: ut licentia malè agendi seruatorum, potestate dominantium restringatur. Nam si omnes sine metu fuissent, quis esset qui à malis quempiam prohiberet? Inde & ingentibus principes regesquæ electi sunt; ut terrore suo populos à malo coërceret, atque ad rectè viuendum legibus subderent.

Quantum attinet ad rationem, non est personarum acceptio apud Deum, qui mundi elegit ignobilia, & cõtemptibilia, & quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret: ne gloriatur omnis caro, hoc est carnalis potentia coram illo. Vnus enim Dominus æqualiter & dominis fert consultum & seruis.

Melior est subiecta seruitus, quàm elata libertas. Multi enim inueniuntur Deo libere seruietes sub dominis constituti flagitiosis, qui etsi subiecti sunt illis corpore, prælati tamen sunt mente.

^a *Greg. lib. Moral. 21. c. 11. & Aug. lib. 19. de ciuit. Dei. cap. 15.*

^b *Ita Goth. Salmans. & ex casti libri: confert consultum alij m. s.*

De Prelatis. CAP. XLVIII.

VIr iustus aut omni potestate seculari exuitur, aut si aliqua cingitur, non sub illa curuatur, ut superbus tumeat: sed eam sibi subijcit, ut humilior innotescat. Probatur autem hoc Apostolico exemplo, qui data sibi potestate, etiã nec ad hoc usus est, quod decebat, sed dum posset uti, licita abnuic: sesequæ. ut paruulum in medio eorum, quibus præerat, ostendit.

Qui in appetendis honoribus seculi, aut prosperitatibus mundi instanti desudat labore, & hinc & in futuro vacuus inuenitur à requie: tantoquæ. sarcinis peccatorum grauatur, quantò à bonis operibus existit alienus.

Quantò quisquæ. amplius secularis honoris dignitate sublimatur: tantò grauius curarum ponderibus aggrauatur: eisquæ. magis mente & cogitatione subijcitur, quibus sublimitatis gradu præponitur. Nam, ut quidam patrum ait: Omne quod supereminet plus maioribus afficitur, quàm honoribus gaudet.

Quantò quisque curis mundi maioribus occupatur, tantò faciliùs vitij premitur. Si enim vix valet peccata animus deuotare quietus, quantò minus occupatione seculari deuinctus?

Non statim vtile est omne potestatis insigne, sed tunc verè est vtile, si bene geratur.

Tunc autem benè geritur, quãdo subiectis prodest, quibus terreno honore præfertur. Potestas bona est, quæ à Deo donante est, vt malum timore coërceat, non vt temerè malum committat. Nihil autem peius, quã per potestatem peccandi libertatem habere: nihilq. infelicius malè agendi facultate.

Qui intra seculũ bene temporaliter imperat, sine fine in perpetuum regnat: & de gloria seculi huius ad æternam transmeat gloriam. Qui verò prauè regnum exercet, post vestem fulgentem, & lumina lapillorũ, nudi & miseri ad inferna torquendi descendunt.

Reges à rectè agendo vocati sunt, ideoq. rectè faciendo Regis nomen tenetur, peccando amittitur. Nam & viros sanctos proinde Reges vocari in sacris eloquijs inuenimus, eo quòd rectè agant, sensuq. proprios benè regant, & motus resistentes sibi rationabili discretione componant. ^e Rectè enim illi reges vocantur, qui tam semetipsos, quàm subiectos benè regendo modificare nouerunt.

Quidam ipsum nomen regiminis ad immanitatem transfuerunt crudelitatis: dũq. ad calmè potestatis venerint, in apostasiam confestim labuntur, tantòque se tumore cordis extollunt, vt cunctos subditos in sui comparatione despiciant, eosque, quibus præesse contigit, non agnoscant. Quibus congruè per Ecclesiastem dicitur: Ducem te constituerunt, nolì extolli, sed esto illis, quasi vnus ex ipsis.

Dum mundi reges sublimiores se ceteris sentiunt. mortales tamen se esse agnoscat: nec regni gloriam, qua in seculo sublimantur, aspiciant, sed opus, quod secum ad inferos deportent, intendant. Si ergo carebunt huius temporis gloria, illa agant, quæ post finem sine fine possideant.

Dum Apostolus dicat: Non est potestas nisi à Deo. quomodo Dominus per Prophetam de quibusdam potestatibus dicit: Ipsi regnauerunt, sed non ex me: Quasi diceret, nõ me propitio, sed etiam summè irato. Vnde & inferiùs per eundem Prophetam addit: Dabo, inquit, tibi regem in furore meo. Quo manifestiùs elucet, bonam malamq. potestatem à Deo ordinari: sed bonam propitio, malam irato.

Reges quando boni sunt, muneris est Dei: quãdo verò mali, sceleris est populi. Scũdum enim meritum plebium, disponitur

A vita rectorũ, testante Iob. Qui regnare facit hypocritam propter peccata populi. Irascẽte enim Deo talem rectorem populi suscipiunt, qualem pro peccato merentur. Nonnunquam pro malitia plebium etiam reges mutantur, & qui ante videbantur esse boni, accepto regno fiunt iniqui.

^a Ex Gregor. lib. Moral. 24. c. 30.

^b Paulus ad 1. Theff. cap. 2. sic inquit: Non quærentes ab hominibus gloriam, neq. à vobis, neq. ab alijs, cum possemus oneri esse, vt Christi Apostoli, sed facti sumus in medio vestrum paruuli. Qui locus etiam à Gregor. eodem modo interpretatur lib. Moral. 24. c. 30. Legitur verò in Gotth. Salm. quod decebat. Itemq. in alijs m. f. quod licebat in excusis.

^c Est apud Gregor. lib. 3. Moral. c. 19. & assertur D. 13. cap. Nerui. Et ibi non est supereminet, sed, omne quod hic eminet.

^d Nunc illud Petri 1. c. 2. & Luca 19. Euge bone serue, quia in modico fuisti fidelis, eris potestatem habens super decem ciuitates: parabola etiam qua sunt de Regibus, de iustis ferè hominibus interpretatur Gregor. lib. Moral. 11. cap. 9. exponens illud Iob 12. baltheum Regum dissoluit, qui membrorum suorum motus benè regere sciunt, non immeritò Reges vocantur.

^e Hoc August. in psalm. 75. piè explicat in illud terribili apud Reges terræ. Ego Rex terræ, inquit, & erit tibi terribilis Deus. Quomodo, inquires, ero Rex terræ? Rege terram, & eris Rex terræ. Noli ergo auiditate imperandi ponere tibi ante oculos prouincias latissimas, qua tua regna diffundas: terram quam portas, rege. Audi Apostolum regentem terram. Non sic pugillor, quasi aërem verberans, sed castigo corpus meum, & in seruitutem redigo.

De iustitia Principum.

CAP. XLIX.

QVI rectè vtitur regni potestate, ita se præstare omnibus debet, vt quantò magis honoris celsitudine claret, tantò semetipsum mente humiliet, ^a proponens sibi exemplum humilitatis David, qui de suis meritis non tumuit, sed humiliter sese deiciens dixit: Vilis incedam, & vilior apparebo ante Deum, qui elegit me.

Qui rectè vtitur regni potestate, formam iustitiæ factis magis, quàm verbis instituit. Iste nulla prosperitate erigitur, nulla aduersitate turbatur: non innititur proprijs viribus, nec à Domino recedit cor eius: regni fastigio humili præsidet animo: non eũ delectat iniquitas, nõ inflammat cupiditas: sine defraudatione alicuius ex paupere diuitem facit: & quod iusta potestate à populis

lis extorquere poterat, sæpe misericordi clementia donat. A Potentes enim potenter tormenta patientur. Cui etenim plùs committitur, plùs ab eo exigitur, etiam cum vsura pœnarum.

Dedit Deus principibus præfulatum pro regimine populorum, & illis eos præesse voluit cum quibus vna est eis nascendi moriendiq. conditio. Prodesse ergo debet populis principatus, nõ nocere: nec dominãdo premere, sed condescendendo consulere: vt verè sit vtile hoc potestatis insigne, & dono Dei pro tutione vtantur mēbrorum Christi. Membra quippe Christi fideles sunt populi, quos dum ea potestate, quam accipiunt, optimè regunt, bonam vtiq. vicissitudinem Deo largitori restitunt.

Bonus rex faciliùs ad iustitiam à delicto regreditur, quàm de iustitia ad delictum transfertur: vt noueris hic esse casum, illic propositum. In proposito eius esse debet, numquam egredi à veritate. Quod si casu titubare contigerit, mox resurgere.

* Reg. c. 6. Greg. lib. Moral. 27. c. 26.

De patientia Principum.

CAP. L.

PLerumque princeps iustus etiam malorum errores dissimulare nouit: non quòd iniquitati eorũ consentiat, sed quod aptum tēpus correctionis expectet, quãdo eorum vitia vel emendare valeat, vel punire.

Multi aduersus principes coiurationis crimine deteguntur, sed probare volens Deus clementiam principum, illos malè cogitare permittit, istos non deserit. De illorũ malo, bene istis facit, dum culpas, quas illi faciũt, isti mira patientia indulgent.

Reddere malum pro malo, vicissitudo iustitiæ est: sed qui clementiam addit iustitiæ, non malum pro malo culpatis reddit, sed bonum pro malo offensis impertit.

Difficile est principem regredi ad melius, si D vitijs fuerit implicatus. Populi enim peccantes iudicem metuunt, & à malo suo legibus coërcentur. Reges autem, nisi solo Dei timore metuq. gehennæ coërceãtur: liberè in præceptis prouunt, & per abruptum licentiæ, in omne facinus vitiorum labuntur.

Quantò quisq. in superiori constitutus est loco, tantò in maiori versatur periculo: & quãtò splēdoris honore excelsior quisq. est, tantò si delinquat peccator maior est.

Reges vitam subditorum faciliè exemplis suis vel ædificant, vel subuertunt: ideoque principem non oportet delinquere, ne formam peccandi faciat peccati eius impunitalicētia. Nam rex, qui ruit in vitijs, citò viam ostendit erroris, sicut legitur de Ieroboam qui peccauit, & peccare fecit Israël. Illi namque ascribitur, quidquid exemplo eius à subditis perpetratur.

Sicut nonnulli bonorum principum Deo placita facta sequũtur: ita faciliè multi praua eorum exempla sectantur. Pleriq. autem apud iniquos principes, necessitate magis, quàm voto mali existunt, dum imperijs eorum obediunt. Nonnulli autem sicut prompti sunt sequi reges in malum, sic pigri sunt imitari illos in bonum.

Sæpe vnde mali reges peccãt, inde boni iustificantur, dum præcedentium cupiditatem, & malitiam corrigunt. Nam re vera peccatis eorum communicant, si quod illi diripuerunt, isti retentant.

Cuius peccatum quisq. sequitur, necesse est, vt eius pœnam sequatur. Neq. enim impar erit supplicio, cuius erroris quisque par est ac vitio. C

Quod Principes legibus teneantur.

CAP. LI.

Iustum est principem legibus obtemperare suis. Tunc enim iura sua ab omnibus custodienda existimet, quando & ipse illis reuerentiam præbet.

Principes legibus teneri suis, b neque in se posse damnare iura, quæ in subiectis constituunt. Iusta est enim vocis eorum auctoritas, si quod populis prohibent, sibi licere non patiantur.

Sub religionis disciplina, seculi potestates subiectæ sunt: & quamuis culmine regni sunt præditi, vinculo tamen fidei tenentur astricti: vt & fidem Christi suis legibus prædicent, & ipsam fidei prædicationem moribus bonis conferuent.

c Principes seculi nõnunquam intra Ecclesiam potestatis adepræ cūlmina tenent: vt per eandem potestatem disciplinam Ecclesiasticam muniant. Cæterum intra Ecclesiam potestates necessariæ non essent,

nisi, vt quod non præualet sacerdos efficere A per doctrinæ sermonem, potestas hoc imperet per disciplinæ terrorem.

Sæpe per regnum terrenum cæleste regnum proficit, vt qui intra Ecclesiam positi contra fidem, & disciplinā Ecclesiæ agunt, rigore principum conterantur: ipsamque disciplinam, quam Ecclesiæ humilitas exercere non præualet, ceruicibus superborum potestas principalis imponat: ^d & vt venerationem mereatur, virtute potestatis impertiat.

Cognoscāt principes seculi Deo debere se rationem reddere propter Ecclesiam, quam à Christo tuendam suscipiunt. Nam B siue augeatur pax, & disciplina Ecclesiæ per fideles principes, siue soluatur: ille ab eis rationem exiget, qui eorum potestati suam Ecclesiam credidit.

^a Apud Grat. D. 9. c. Iustum est.

^b Ita apud Gratian. D. 9. c. Iustum est, in Decreto Gregoriano recens correcto: Nec in se conuenit posse dānare iura, quæ in subiectis constitunt.

^c In c. Principes. 2. 3. q. 5. concil. Paris. 1. c. 2. & Aquisg. part. 3. c. 1.

^d Apud Gratianum dist. cap. Principes, vbi in Decreto correcto legitur: & vt venerationem mereatur. Quam lectionem in scholjs ex concilio Parisiensi sub Ludouico & Lothario lib. 2. c. 2. CC Gorthi perantiqui habent, vt venerationem mereatur virtute potestatis impertiat. C

De Iudicibus. CAP. LII.

AD delictum pertinet principum, qui prauos iudices contra voluntatem Dei populis fidelibus præferunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt: sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

Bonus iudex sicut nocere ciuibus nescit, ita prodesse omnibus debet. Alijs enim præstat censuram iustitiæ, alijs bonitatem. Iudicia sine personarū acceptione suscipit, quæ non infirmat iustitiā avaritiæ flamma, nec studet auferre alteri, quod cupiat sibi.

Boni iudices iustitiam ad solam obrinendam salutem æternam suscipiunt, nec eam muneribus acceptis distribuunt: vt dum de iusto iudicio temporalia lucra non appetunt, præmio æterno ditentur.

Omnis, qui recte iudicat, staterā in manu gestat, & in vtroque penso iustitiam & misericordiam portat: Sed per iustitiā reddit peccati sententiam, per misericordiam pec-

cantis temperat pœnam: vt iusto libram ine quædam per æquitatem corrigat, quædam verò per miserationem indulgeat.

Qui Dei iudicia oculis suis proponit, semper timens tremensque in omni negotio reformidat, ne de iustitiæ tramite deuians, cadat: & vnde non iustificatur, inde potius condemnetur.

Neminem stultorū vel improborū oportet iudicem esse. Nam stultus per ignauiam ignorat iustitiam: improbus per cupiditatē corrumpit ipsam, quam didicit, veritatem.

Grauius lacerantur pauperes à prauis iudicibus, quàm à cruentissimis hostibus. Nullus enim prædo tā cupidus in alienis, quàm iudex iniquus in suis.

Latrones inaccessis faucibus, ac latebrosis latentes, insidias ponunt, isti palam rapacitatis avaritia sæuiunt.

Hostes in alienorum tantum sanguinem intendunt, iudices quasi crudelissimi carni fices ciuium oppressione sua subiectorum vitam extinguunt. Qui enim destruant multi sunt, rari sunt autem, qui populos legum moderamine regant.

Plerumque & boni iudices sunt, sed ministros rapaces habent. Horum figura, vt ait quidam, tanquam Scylla pingitur, atque describitur: ipsa quidem humana specie, sed capitibus caninis accincta, & circumdata. Non aliter quibusdam potestatibus accidit, vt ipsorum humanitatem immanitas iniquorum sociorum perturbet.

Sæpe iudices prauis cupiditatis causa aut differunt, aut peruertunt iudicia: nec finiunt cœpta partium negotia, quousque marsupia eorum, qui causantur, exhauriāt. Quando enim iudicant, non causam, sed dona considerant: & sicut negligentes sunt in discussione causantium, sic eorū damno solliciti sunt.

Iudices prauis iuxta Prophetæ verbum, quasi lupi vespere, non relinquunt in mane: hoc est de præsentis vitæ tantum commodis cogitant, non de futuris. Vita enim ista vespere, futura verò mane accipitur. Et bene ait, quasi lupi: quia luporū more cuncta diripiunt, & vix pauca pauperibus derelinquunt.

Verbosi iudices, & elati, vt sapientes videantur, non discutiunt causas, sed afferunt: sicque conturbant iudicij ordinem, dum non suo contenti officio, aliena præsumunt.

Quidam

Quidam, dum iudicare incipiunt, irascū- A tur, ipsamq. iudicij sententiā in infamiā vertunt. De quibus rectè per Prophetam dicitur. Qui conuertunt in furorem iudicium. Qui enim iratus iudicat, in furorem iudicium mutat, & ante profert sententiam, quàm agnoscat.

Furor in iudice inuestigationē veri non valet attingere, quia mens eius turbata furore ab scrutatione alienatur iustitiæ.

Iracundus iudex iudicij examen plenè contueri non valet: quia caligine furoris non videt. Qui autem repulso furore discutit; facilius ad contuendam veritatē mentis serenitate confurgit, & sine vlla per- turbatione ad æquitatis intelligētiam per- uenit. B

^a *Scylla rapacitatem, cui rapaces iudicium ille quisquis est comparat Virgil. 6. Eclog. his verbis indicat.*

Candida succinctā latrantibus inguina mōstris

Dulichias vexallē rates, & gurgite in alto

Ah timidos nautas canibus lacerasse marinis.

Vide Seruium in eo loco de duplici Scylla, & Virgiliū ipsum de Cyri ad Messalam, & Fulgentium in mythologicis.

^b *Locus est Sophonia 3. Iudices eius lupi, vesperè non relinquebant in mane. Atq; ita legunt M. ff.*

De acceptione personarum.

CAP. LIII.

NON^a est persona in iudicio confide- randa, sed causa: scriptum est enim: Non accipias personā in iudicio. Er iterum: Non misereberis pauperis in iudicio. Qui enim cōsanguinitatis, vel amicitia fauore, siue inimicitiarum odio iudicium peruertunt, sine dubio in Christum, qui est veritas & iustitia, peccare noscuntur.

Iniqui iudices errant in veritate sententia, dum intendunt in qualitatem personæ, & exulcerant sæpe iustos, dum improbè defendunt iniquos: qui autem rectè praesidere studet, nec partem palpare nouit, nec cohibere à iustitia didicit.

^a *August. tract. 30. in Iohann. ad illud. Nolite iudicare secundum faciem, sed rectū iudicium iudicate c. 7: Leuit. 19. Deuter. 1. & 19. Prouerb. 24. Eccles. 42.*

De muneribus. CAP. LIIII.

QUI rectè iudicat, & præmium inde remunerationis expectat, fraudem in Deum perpetrat: quia iustitiam, quam gratis impertiri debuit; acceptione pecuniæ vendit.

Bonis malè vtuntur, qui iustè pro temporali lucro iudicant. Tales quippe ad veritatē nō iustitiæ defensio, sed amor præmij prouocat. Quibus, si spes nummi subtrahitur, confestim à iustitiæ defensione recedunt.

Acceptio munerum præuaricatio veritatis est. Vnde & pro iusto dicitur: Qui excutit manus suas ab omni munere, iste in excelsis habitat.

^a Diues muneribus citò corrumpit iudicem. Pauper autem dum non habet quod offerat, non solum audiri contemnitur, sed etiam contra veritatem opprimitur.

Citò violatur auro iustitia, nullamque reus pertimescit culpam, quam redimere nummis existimat. Plus enim obtinet mentem censoris amor lucri, quàm æquitas iudicij.

^b Tres sunt munerum acceptiones, quibus contra iustitiam humana vanitas militat, id est, fauor amicitiarum, adulatio laudis, & corporalis acceptio muneris. Facilius autem peruertitur animus rei corporeæ munere, quàm gratiæ laudisq. fauore:

Quattuor modis peruertitur humanum iudiciū, timore, cupiditate, odio, & amore. Timore, dum metu potestatis alicuius veritatem loqui pauescimus. Cupiditate, dum præmio muneris alicuius corrupimur. Odio, dum contra quemlibet aduersari molimur. Amore, dū amico, vel propinquis præstare contendimus. His enim quattuor causis sæpe æquitas violatur, sæpe innocentia læditur.

^a *Grat. 11. q. 3. & Burchard. lib. 16. c. 28.*

^b *Ex Gregor. Homil. 4. in Euang.*

De testibus. CAP. LV.

ET si mendacium gratis dicitur, quantò magis si venale quæritur? Neque enim deerit multiplex conuentus falsorum, si tantum præsentia sit nummorum.

Testis falsidicus tribus est personis obnoxius. Primum Deo, quem periurando cōtemnit: secūdo iudici, quem mentiendo fallit: postremò innocenti, quem falso testimonio lædit.

Vnum penè crimen habent, & qui falsitatem promit, & qui suppressit veritatē: quia ille obesse vult, & iste prodesse non vult. Peior est testis, qui lædit, quàm qui præstare

stare non vult. Nam ille malignus est, iste inutilis.

Testibus falsis coniunctis tardè mēdacij falsitas reperitur. Quod si separati fuerint, examine iudicatis citò manifestantur. Nā sicut in vnitate prauorum grandis est fortitudo, ita in separatione maior infirmitas.

Fraudulentia citò reprehenditur mendacium, falsidicorum enim testimonium sibi non conuenit.

Iniquus testis, quamuis sua falsitate, corpori, rebusque impediatur, animo tamen nihil damni conferet. Erit autem ille apud Deum condemnatus, qui aduersus innocentem falsum testimonium, vel dicit, vel dicentibus credit. Nam non solum ille reus est, qui falsum de alio profert: sed & is, qui citò aurem criminibus præbet.

Qui metu potestatis veritatem occultat, eiusdem veritatis iracundiam sibi cælitus prouocat: quia plus pertimescit hominem, quàm diuinam trepidat indignationem. Beatus, cuius testimonio innocens ab scelere obiecto purgatur: impius, cuius prodicione etiam iniquus perimitur. Neque enim decet Christianum morti obnoxium prodere, & ad effundendum sanguinem infelicitium vocem testificationis præbere. Sermo enim iusti hominis, tantum ad ministerium debet esse salutis: ira enim indignationis, & tribulationis & immisiones per angelos malos.

De causidicis. CAP. LV I.

Negotiorum forensium sectatores propter proximi dilectionem seculare negotium deserere debent, aut certè, manente proximi charitate, negotium sequantur terrenum. Sed quia perrarum est, ut inter iurgantes charitas maneat, post ponenda est rei causatio, ut perseueret dilectio.

Antiqui forensium eloquentiam a caninam facundiam nuncupabant; eò quòd causidici in certaminibus caussarum, omis- sis quæ agunt, veluti canes alterutrum se se lacerant, iurgiaque caussarum ad iniurias suas commutant.

^a Hieronym. in epist. ad Augustin. Sed incidit (inquit) tempus difficillimum, quando mihi tacere melius fuit, quàm loqui ita, ut studia nostra cessarent, & iuxta Appium, canina exerceretur facundia, & aduersus Luciferianos Proximè accidit, ut quidam Lu-

A ciferi sectator cum alio Ecclesiæ alumno odiosa loquacitate contendens caninam facundiam exercuerit, & Lactant. lib. 6. c. 12. Sed quia ipse caninam illam facundiam (sicut Sallustius ab Appio dictum refert) exercuit, voluit quoque hominem canino more viuere, ut remorderet. Extantque duo Sallustij fragmenta in quibus hoc Appij de canina facundia dictum refertur. Prudentius quoque in Hamartigenia.

Inde canina foro latrat facundia.

De oppressoribus pauperum.

CAP. LV II.

PAuperum oppressores tunc se sciunt grauiori dignos sententia, quando præuauerint his, quibus nocere voluerint. Nam tantò atrocius futuro supplicio condemnandi sunt, quantò hinc fortius contra miserorum vitam inuauerint.

Audiant iudices, & qui præsumunt populis, quia pro temporalibus molestijs, quas plebibus ingerunt, æterno incendio cremabuntur, testante Domino per Isaiam Prophetam: Iratus, inquit, sum super populum meum, & dedi eos in manu tua, non posuisti eis misericordiam, sed aggrauasti iugum tuum valde. Descende in puluere, sede, tace, & intra in tenebras. Veniet super te malum, & nescies: & irruet super te calamitas, quam non poteris expiare. Veniet super te repente miseria, quam nescis.

^a Magis mala facientibus, quàm mala patientibus dolere debemus. Illi enim praua faciendo in malum proficiunt: isti patièdo à malo corriguntur. Deus autem per malas voluntates aliorum in alijs multa operatur bona.

Malignantium hominum voluntas nequaquam potest impleri, nisi Deus dederit potestatem. Nam dum homines, Deo permittente, malum, quod concupiscunt, perficiunt: ipse dicitur facere, qui permittit. Inde est, quod scriptum est per Prophetam: Si erit malum quod Dominus non fecit. Verumtamen quod iniqui mala ex voluntate quærunt, idcirco Deus perficiendi dat potestatem per suam bonam voluntatem: quia de nostro malo ipse multa bona operatur.

Quidam, cum Dei voluntati resistunt, nescientes Dei consilium faciunt: quo noueris, sic Deo subiecta esse omnia, ut & ipsi, qui eius dispositioni aduersantur, eius impleant voluntatem.

Propterea

Propterea in hac vita boni iudicantur à malis, vt iterum in illa vita mali iudicentur à bonis: siue vt etiam sit hic bonis tēporalis afflictio, & illic æterna remuneratio.

Idcirco sunt necessarij mali, vt quoties boni offendunt, flagellentur ab illis. Hinc est, quòd Assur virgam furoris sui testatur Dóminus: sed quoties ita fit, de Dei indignatione procedit: vt Deus per illos in eos sæuiat, quos flagellando emendare desiderat. Sed ille iustissima voluntate, illi verò sæpe crudeli intentione, sicut per Prophetam de eodem Assur dicitur: ipse autem non sic arbitratur, sed ad conterendum paratum est cor eius.

Atrocem super eos diuinum furorem venturum, qui existunt persecutores, & violenti fidelibus. Consolando enim per Prophetam Deus suos ita iudicare promittit aduersarios: Eos, inquit, qui iudicauerunt te, ego iudicabo: & cibabo hostes tuos carnibus suis, & quasi à musto, sanguine suo inebriabuntur.

Habet aliquem vsum, & malorum iniquitas, quòd electos Dei suis moribus^b laniant, ac per hoc vita impiorum sibi deperit: iustorum autem non perit, sed proficit, dum eos mali per tribulationis exercitium, ad præsentem odiendam vitam, & futuram desiderandam erudiunt.

^c Interdum enim prodest peruerforum prauitas vtilitati iustorum, dum eos malitia sua erudiunt: & ad regna cælorum requiranda molestia temporali impellunt. Probat hoc exemplis Israëliticæ plebis, quæ tunc durius agebatur in Ægypto, quando oportebat eam per Moysen ad terram re-promissionis vocari: & ex malis, quæ in Ægypto patiebatur, discedere, & ad promissam patriam festinare.

Iniqui, dum constantiam iusti in persecutionibus suis aspiciunt, mentis cōfusione tabescunt. Et dum aduersa ostentant, nec vincunt, tandem de suæ peruersitatis insaniam confunduntur.

Stulti contra bonos studium semper assumunt, quibus dum prosperitas elucet, iactanter de suis meritis gloriatur, & honorū atq. iustorū afflictionibus detrahunt: dumque eis aduersa contigerint, mox ad blasphemiam pusillanimitate animi conuertuntur.

Quidam simplicium nescientes dispensationem Dei, in malorū profectibus scandalizantur, dicentes iuxta Prophetā. Quare

via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui præuaricantur, & iniquè agunt: Qui ergo hoc dicunt, non mirentur quòd prauorum hominum temporalem, & caducam sceleritatem aspiciunt; sed magis nouissima eorum intendant, quanta illis post hæc æterna supplicia præparentur, dicente Propheta: Ducunt in bonis dies suos, & subito ad inferna descendunt.

^a Greg. lib. 20. Moral. c. 21.

^b Ita nonnulli m. s. moribus vterq. Goth. & vet. ed.

^c Greg. lib. 26. Moral. c. 9.

De tribulatione iustorum.

CAP. LVIII.

Iustus^a in aduersis probari se cognoscat, non deijci.

^b Viri sancti plus formidant prospera, quam aduersa: quia Dei seruos prospera deijciunt, aduersa vero erudiunt. Ideoque Sancti viri constantia ita portare debet aduersa, vt frangi non queat.

^c Tunc magis sunt Dei oculi super iustos, quando eos affligi ab iniquis prouidentia superna permittit. Nam tunc eis gaudia disponuntur æterna, quando præsentis tribulatione probantur.

^d Omnes vitæ huius tribulationes aquis comparantur prætereuntibus: propterea, quia si quid in hac vita tribulationis acciderit, non stat, sed celeriter transit.

^e Qui vitæ futuræ præmia diligenter excogitat, mala omnia vitæ præsentis æquanimiter portat: quoniam ex illius dulcedine huius amaritudinem temperat: & ex æternitate illius breuitatē huius despicit transitoriam.

Grauari diuerso malo temporali, pro vtilitate eorū est, quòd vitæ istius mala perferrunt; quia cum dolore grauantur, cupiditatis & luxuriæ, vitiorumq. cæterorum mala non appetunt.

Plus prodesse saluti tentationes seculi, quam prosperitates (cōstat) nam ex prosperitate in deterius itur, ex tentationis dolore in melius proficitur.

Vnusquisq. ad tentationem animū præparare debet. Minus enim dum speratur tentatio, grauat: durè autem premit, si non sperata aduenerit.

Sapientis est contra omnia aduersa ante meditari: nec inueniri casus debet, quem non consilia eius præueniant.

^a Greg.

- a Greg. lib. 31. Moral. c. 23.
 b Idem lib. Moral. 5. c. 1.
 c Idem lib. 20. Moral. c. 21.
 d Aqua significatio multiplex est in diuinis litteris, ut constat ex Gregor. libr. Moral. 19. c. 4. vnde desumpta est hac sententia, ad illud Iob 29. & aquis appendit mēsuras. Aqua, inquit, in scriptura sacra aliquando Spiritum sanctum, aliquando scientiā sacrā, aliquando scientiam prauam, aliquando tribulationem, aliquando defluentes populos, aliquando mentes bonorum fidei prædicamenta sequentium designare solet. August. c. 62 in prima Canonica Iohannis homil. 6. Nonne aquæ multa significant? quibusdam locis Spiritum sanctum, &c. & lib. diuersarum quaestionum ad Oros. q. 51. significatur præter alia nomine aqua omnis potus: ipse quaest. in Exod. & lib. loquutionum Exodi.

De amatoribus mundi.

C A P. LIX.

MVndi amatores non solum ex eo rei sunt, quod infima pro summis appetunt: verum etiam, & miseri per hoc, quod graui ærumna ad ipsa desiderata pertingunt.

a Grauius torquetur impius mundi exaggerando commoda, quam iustus tolerando aduersa. Qui enim hona mundi diligit, velit nolit timoris & doloris pœnæ succūbit. Quiq. plusquam oportet res trāsitorias diligunt, maiore sibi ingerunt dolore res ablata, quam amorem parturiebant possessæ. Cum graui enim dolore amittuntur, quæ cum magno amore habentur. Minus autem carendo dolemus, quæ minus possidendo diligimus.

Sciant seculi lucra sectantes, quantum sint vana vel aduersa, quæ diligunt, quæ etiam nec in hoc seculo sine contritione graui conquirunt, & pro quibus in futuro supplicio pœnas dabunt.

His, qui in voluntate secularium desideriorum persistunt, bene per testimonium Prophetæ dicitur: Factus est b Ephraim panis subcineritius, qui non reuersatur: id est, ita obruuntur cæcitate secularis amoris, ut nunquam respiciant ad Deum amorem retorquere mentis.

c Multis mortuus est mundus, ipsi tamen vicissim mundo mortui non sunt. Bona enim seculi diligunt, & tamen ipsa quæ diligunt, minimè consequuntur: in vtroque vacui, quia & futura perdunt, & præsentia non acquirunt.

d Egestas est electorum, quod peregrinantur à bonis sempiternis, & in hoc exilio diuitius remorantur, Egestas est reproborum,

A quod e abundant diuitijs, & virtutibus vacuantur, seque esse inopes nesciunt. Quod probatur per Apocalypsim Iohannis, qui contra huius mundi amatores sic ait: Dicitis quod, diues sum & locuples, & nullius egeo: & nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cæcus, & nudus.

e Gloriæ temporalis sequaces, etsi nitidi sunt foris fulgore potentiae, interius tamen vacui sunt elatione superbiæ: sicuti calami exterius quidem nitent, sed interius vacuantur.

Ob hoc reprobi exterius, vt calami, nitidi: interius vacui. Electi vero exterius, quasi arborum cortices, fœdi, interius verò solidi.

B Qui pretioso cultu incedunt, audiant Prophetam, quæmadmodum detestatur eorum corporalia ornamenta: & quos successus habeat cultus compositus, & ornatus: hoc est, pro suaui odore fœtorem: & pro zona, funiculum, & cætera.

Legant Prophetam diuites, quorum spes opulencia est, & audiant eum dicentem: Vx qui opulenti estis. Quantum enim quisq. potentia minor est, tanto magis liber à peccato est. Nam patrimonium grande, tentatio est.

C Plus venerantur homines in hoc seculo pro temporali potentia, quam pro reuerentia sanctitatis. Suspiciunt enim, quod magis sunt diuites, & quod homines sunt, omnino despiciunt.

§ Sunt quidam iusti, qui sine læsione cuiusquam suis rebus vtuntur. Item sunt quidam diuites humiles, quos non inflat superbia rerum: veluti pleriq. fuerunt Sancti veteris testamenti, qui & affluebant diuitijs, & tamen humilitate pollebant. At contra, quosdam superbos diuites rerum copia facit elatos, quorum non sunt opes in vitio, sed voluntas. h Nam crimen in rebus non est, sed in vsu agentis.

D Est & elatio pauperum, quos nec diuitiæ eleuant, & voluntas sola in eis superba est. i His etsi opes defunt, propter meritum tamen tumorem plusquam superbi diuites condemnantur.

Securus vult esse diues, pauper esse non vult. Sed quomodo erit diues quietus, quæ suis stimulis res ipsæ ne careantur, semper faciunt inquietum? Et ideo eligit cupiditas, inquietum esse & timidum diuitem: quam securum pauco sumptu contentum esse, & pauperem.

Bonis bene vtuntur, qui diuitijs sibi concessis

cessis in rebus salutaribus perfruuntur. Bonis malè vtuntur, qui aut iustè pro tēporali lucro iudicāt, aut aliquid boni pro vanæ gloriæ appetitu faciūt. Malis malè vtuntur, qui noxias cogitationes, operibus prauis perficiunt. Benè malis vtuntur, qui luxuriam, carnis coniugali honestate præstringūt. Sed sicut malo bene vti, bonum est: sic bono benè vti melius est. Et sicut bono malè vti malum est: sic malo malè vti pèssimum est.

^a Ex Greg. lib. Moral. 1. c. 4. & 31. c. 10.

^b Greg. lib. Moral. 11. c. 7.

^c Idem lib. 5. Moral. c. 2.

^d Ex eod. lib. Moral. 34. c. 2. in illud. Job. Facies eorum præcedet egestas. c. 41.

^e Alij CC. abundant diuitijs: malè & præter sententiam Isidori. D. etiam Gregorius, vnde hac transcripta sunt libr. 34. Moral. c. 2. ita habet: Vnde & egestas eorum propriè dicitur: quia dum replentur vitijs, virtutum diuitijs vacuantur.

^f Tota hac sententia cum sequenti ex Gregor. ex lib. Moral. 33. c. 4. vbi calamum vel arundinem, nitorem gloria temporalis significare demonstrat.

^g Greg. lib. Moral. 10. c. 28.

^h Greg. ibidem. Non est census in crimine, sed affectus.

ⁱ Gregor. ibid.

De amatoribus misericordiae.

CAP. LX.

CRauius in Deum delinquant, qui diuitijs à Deo concessis, non in rebus salutaribus, sed in vsibus prauis vtuntur.

Nesciunt enim impertire pauperibus, oppressis subuenire despiciunt: & inde magis augment delicta, vnde redimere debuerunt.

Hoc habet tantum bonum possessio præsentium rerum, si vitam reficiat miserorum: præter hoc tentatio est mundi lucrum: tantoq. maiora supplicia in futurum dabunt, quanto, & ipsa maiora sunt: Potentes enim D potenter tormenta patientur.

^a Terrena omnia seruando amittimus, largiendo seruamus. Patrimonium enim retentum perit, manet autem erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia, aut nos illas moriēdo deserimus, aut illæ nos viuentes deserunt.

Pro diuersitate vsus, alij de rebus mūdānis pereunt, quas cupidius rapiunt: alij verò saluantur, dum in eorum pulchritudine, conditoris pulcherrimam prouidentiam laudantes mirantur: vel dum per misericordiæ opus eis cælestia bona mercantur.

^b Misericordia à compatiendo alienæ misericordiæ vocabulum sortita est. Nullus autem in alio misericors esse potest, qui prauè viuendo in se misericors non est. Qui enim sibi nequam est, cui bonus est?

^c Nulla: scelera eleemosynis posse redimi, si in peccatis quis permanserit. Tunc fructu eleemosynarum indulgentia conceditur, quando ab scelerum opere desinitur. Verum est quod peccata omnia misericordiæ operibus expurgantur, sed si iam caueat peccare, qui misericordiam impertitur. Ceterum nulla est delicti venia, quando sic præcedit misericordia, vt eam sequantur peccata.

^B Non est eleemosyna, quæ gloriæ magis causa, quàm misericordiæ impertit intuitu.

Quali enim intentione ab vnoquoq. largitur, taliter & apud Deum recipitur. Qui ergo de bono laudem præsentem appetit, spem perdit, & gloriam incedis in futuro non recipit.

Dum enim causa iactantiæ pauper percipitur, etiam ipsum misericordiæ opus in peccatum conuertitur.

In tantum eleemosynarum opera peccata extinguunt, atque ad regnum seculi futuri proficiunt, vt etiam iudex cælestis in futuro iudicio veniens, in dextera consistentibus dicat: Esuriui, & dedistis mihi manducare, sitiui, & dedistis mihi bibere, hospes eram, & collegistis me, nudus, & operuistis me. Quibus etiam benè promittit dicens. Venite benedicti patris mei, percipite paratum vobis regnum. His autem quos nulla præcedentia eleemosynarum facta sequuntur, æterni iudicis voce sic dicitur: Esuriui & non dedistis mihi manducare: Sitiui & non dedistis mihi bibere. Quibus iustè dicitur: Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus est Diabolo & angelis eius.

^c Qui hic misericordiam non impertit, illic pietatis fructum non inuenit: exemplo ardentis diuitis, qui in inferno ad tenuissima petenda compulsus est, qui hic tenuissima negare studuit. Quid retribuere subtilius? Guttam aquæ ardens petijt, qui micæ panis negauit. Serò diues oculos aperuit, quando Lazarum pauperem requiescentem vidit, quem iacentem ante ianuas videre despexit.

^e Nō solum qui esurienti, & sitiēti, & nudo beneficium largitatis impendit, vel si quid

^k aliud

aliud indigēti largitur: sed & qui inimicum diligit, & qui lugenti affectum compassionis & consolationis impertit, aut in quibuslibet necessitatibus consiliū adhibet, elemosynam proculdubio facit. Nam & doctrinæ bonum elemosyna est, & misericordia carnali eminentior est.

Quicumq̄. non egens poscit, etiam si indigentem se simulet, ex toto illi corde commisereri oportet. Et licet ille fortasse falsam indigentis speciem præferat, istamen qui simpliciter impertit, fructum misericordiæ non amittit.

Quamuis quisq̄. sit egens, nullus tamen vnde tribuat indigenti excusationē inopiæ potest obtendere, quando ex præcepto Saluatoris etiam calicem aquæ frigidæ præcipiamur indigenti præbere. Nam si aliud nõ habētes, id ipsum benignè tribuamus, mercedem proculdubio non amittimus. Cæterum si amplius possumus, & egestatem simulando minus largimur: non egentem, sed Deum fallimus, cui conscientiam nostram abscondere non possumus.

f Dux sunt elemosynæ: vna corporalis, egenti dare quicquid potueris: altera spiritualis, dimittere ei à quo læsus extiteris. Harum prima adhibenda est miseris, secunda malis. Erit ergo, quod semper impertias, et si non pecuniam, saltem gratiam.

g Non est elemosina cum murmuratione præbenda, ne, comitante tristitia, merces pereat dispensata. Tunc autem bene tribuitur, quando cum mentis hilaritate præbetur. Vnde & Apostolus: Hilarem, inquit, datorem diligit Deus. Metuendum est itaque ne pauper aut cum tædio nostra oblata suscipiat, aut ne omnino prætermisus mœrens, tristisq̄. recedat.

h De rapinis alienis elemosynam facere, non est officium, miserationis, sed emolumentum sceleris. i Vnde & Salomon: Qui offert, inquit, sacrificium de rapina pauperum, tanquam si quis victimet filium in conspectu patris sui. Qui enim iniuste tollit, iuste nunquam distribuit: nec bene alteri præbet, quod ab alio malè extorquet.

Magnum scelus est, res pauperum præstare diuitibus: & de sumptibus inopum acquirere fauores potentum: arenti terræ aquam tollere, & flumina, quæ non indigent, irrigare.

k Nonnunquam largitas diuitū prodiga, non ad vtilitatem, sed ad elationem effun-

ditur: comparata hypocritis, qui non ad ædificationem docent audientium, sed ad suæ gloriæ exaggerandum cothurnum.

Reprehensibilis est superflua effusio largitatis. Nam qui modū seruat, auarus nulli est, sed omnibus largus est.

Dispensator non debet esse prodigus, sed discretus: largiri enim debet quantum oportet, vt tenendo mensuram in vno, sufficiat plurimis.

a Ex Greg. lib. Moral. 18. c. 9.

b August. lib. de mor. Eccles. cap. 27. Nam quis ignoret ex eo appellatam esse misericordiā, quod miserum cor faciat condolentis alieno malo. Et lib. 9. de ciuitat. Dei c. 9. damnat Stoicorum disciplinam, eo quod non animus dolore & tristitia pro afflicto afficiatur: Quod etiam irridet Cicero pro Murana.

c Greg. lib. 12. Moral. c. 24.

d Greg. lib. Past. cura p. 3. c. 22.

e Ex August. tom 3. Enchir. ad Laur. c. 2.

f Augustin. homil. 6. tom. 10. Dux sunt elemosynæ, vna cordis, alia pecuniæ, elemosyna cordis est dimittere eā quo læsus.

g Gregor. Past. cur. part. 3. 6. 22.

h Gregor. vbi sup.

i In vulgata edit. Eccles. 34. Qui offert sacrificium ex substantia pauperum, quasi qui victimat filium in conspectu patris. D. Greg. lib. Past. cura part. 3. c. 22. aliter offert hoc testimonium: Qui immolat, inquit, sacrificium de substantia pauperis, quasi qui, &c. Isidorus itaq. pro substantia pauperum, dixit, de rapina pauperum. Quod vnde hauserit, dubium est, Græcè sanè legitur ἐκ χρημάτων τερνῶν, id est, ex diuitijs, siue facultatibus pauperum.

k Greg. vbi sup.

l Ira pleriq. libri, vnus gratiæ, Tolet. Gottb. gelatiæ, quam quidem vocem nos alibi legisse non meminimus: nisi quod lib. 13. Etymologiar. idem glaci, quasi gelaciæ, aut gelatiqui, hoc est gelatæ, aquam dictam voluit. Quid si galatiæ, ex quo vox nostra gala abscessa sit? Videndum etiam quid sit in Gloss. callatiæ ἀραιδῆς, ἀσχοῦς ἀπὸ τοῦ ἑρραυέσθαι.

De breuitate vite. CAP. LXI.

Tantum enim in hac vita est licitum operari bonū: illic namq. non iā operatio expectatur, sed retributio meritorum.

b Hæc vita impijs longa & grata est, in oculis autem iustorū amara & breuis est. Et licet vita ista breuis sit, moras tamen sibi fieri creditur, quia quantumlibet breue sit temporis spatium, tamen viuenti parum est, amanti proculdubio longum est.

d Qui vitæ presentis longitudinem nõ de suo spatio, sed de eius fine considerat, quàm sit breuis & misera, satis vtiliter pensat. Vita enim præsens, quia ipsis suis incrementis deficit, breuis est: suo enim augmento perit, dum id quod videtur in futuro proficere, in præterito

præterito deficit. Itē ex ipso esse breuis vita A præfens ostenditur, ex eo quod non permanet, sed finitur. ^d Tela enim cōsummatu filis, & vita hominis expletur diebus singulis.

Quod diu in hac vita viuitur, quæritur vtrum augmentum, an rectiùs detrimētum dicatur. Sed quomodo possit rectē dici augmentum quod per dimensiones ætatum, ad mortis tendit detrimentum?

^c Qui vitam longam quæris, ad eam tēde vitam, pro qua Christianus es, id est, æternā: non ad istā, de qua ad erudiēdum te, descēdit vita æterna, id est, Christus verbū carni coniunctum. Hæc est enim vita vitalis, nostra ista vita mortalis est.

Mori oportet hominē in carne mundo, ne moriatur in anima Christo. Nā verè tunc viuere quisq̄. creditur, si secūdum seculum moriens in solo Deo viuere delectetur.

De mora vitæ istius, tædiū patitur iustus, eo quod ad desideratam patriam tardè perueniat: & vitæ præsentis ærumnam seriùs amittat.

^a Greg. lib. 8. Moral. c. 12.

^b Greg. lib. 1. in Ezech. homil. 10.

^c Congruū est Goth. Toletano, Salmantino verò desum extrema hac folia.

^d Ad verbum ex Greg. lib. 8. c. 11. Moral.

^e Greg. lib. 11. Moral. c. 27.

De exitu. CAP. LXII.

Quamuis Sancti ab huius vitæ ærumnis liberari se cupiant, citò volentes exire de corpore, Dei tamen dispositione plerūq̄. diu in hac vita versantur: vt per longa tollerantiæ experimenta, solidiùs eorum patientia roboretur.

Multi odio vitam habent, & tamen mori timent: quod plerisq̄. in angustia cōtingere solet: sicq̄. contrario affectu, & viuendi habent tædiū, & moriendi metum.

Sollicitè debet vnusquisq̄. viuere, & semper terminum vitæ suæ considerare, vt de contemplatione illius animus se semper ad alta sustollat, & huius seculi blanditias caueat. Scriptum est enim: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis.

Venturi exitus ignorantia incerta est, & dum mori quis non existimat, tollitur. Vnde vnusquisq̄. festinet, ne in iniquitatibus suis rapiatur, simulq̄e finiatur vita cum culpa.

^a Nā inceptor Diabolus, eos quos viuentes

accendit ad vitia, subitò morientes pertrahere nititur ad tormenta.

Sæpe diuites in hac fallaci vita, dum de potentiæ gloria vel rerum abundantia gestiunt, repētè hora, qua nesciunt, improviso exitu rapiuntur, atq̄. absorbente profundo, cruciandi æternis gehennæ incendijs deputantur. De quibus bene per Prophetam dicitur: ducūt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt.

^b Iniquus moriēs, qui imitatione sui multos ad culpā traxerat delectatione peccati, multos à culpa reuocat terrore tormenti. Quod etiam Psalmista testatur dicens: Lætabitur iustus cum viderit vindictam impiorum, manus suas lauabit in sanguine peccatorum, In peccatorum enim morientium sanguine ^c iusti lauant manus: quia dum eorum pœna conspicitur, conspicientis vita mundatur. Cuius enim talis crudelis exitus cernitur, non solūm qui viderit, refugit, sed alios etiam ab imitatione illius, quāta valuerit exhortatione cōpescit.

^d In exitu vitæ animæ electorum nimio terrentur metu, incerti vtrū ad præmium, an ad supplicium transeant.

Quidam autem electi in fine suo purgantur à leuibus quibusdam peccatis: quidam verò in ipso suo fine hilarescunt æternorum contemplatione bonorum.

Quamuis enim quis in hac vita sit iustus, tamen dum ex corpore isto egreditur perterritus, ne dign^o supplicio sit. Nullus enim homo absque peccato: nec aliquis potest de Dei esse securus iudicio, cū etiam & de otiosis verbis reddenda sit ratio.

Finem iustorum optimum vocatio tranquilla commendat, vt ex eo intelligantur Sanctorum habere cōsortium Angelorum, ex quo ab hoc corpore sine vexatione dura tolluntur.

^d Prauos autem homines apostatæ Angeli excipiunt morientes, vt eis sint ipsi tortores in pœnis, qui fuerunt suasores in vitijs.

Et si pietas pro defunctis fidelibus flere iubeat, fides tamen pro eis lugere vetat. Illi enim deplorandi sunt in morte, quos miseros infernus ex hac vita recipit: non quos cælestis aula lætificandos includit.

^a Greg. lib. Moral. 14. c. 5.

^b Ex Greg. 18. Moral. c. 13.

^c Greg. lib. 18. Mor. c. 13. vnde hæc est sententia ad verbū.

^d Greg. lib. 24. c. 17.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad
MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM
seu
QVÆSTIONES IN VETVS TESTAMENTVM.

PRÆFATIO.

HISTORIA sacræ legis non sine aliqua prænuntiatione futurorum gesta, atque conscripta est. Nisi pertineret ad præfigurationis mysteriũ, tam multiplex rerum umbra gestarum, nec docens Apostolus diceret; lex umbram habet futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum. Proinde quædam, quæ in ea figuratim dicta, vel facta sunt; & sunt plena mysticis sacramentis, adiuuante superna gratia, in hoc opusculo exequentes intexuimus, veterumque Ecclesiasticorum sententias congregantes, veluti ex diuersis pratis flores lectos ad manum fecimus: & pauca de multis breuiter perstringentes, pleraque etiam adijcimus, vel aliqua ex parte mutantes offerimus non solum studiosis, sed etiam fastidiosis lectoribus, qui nimiam longitudinem sermonis abhorrent. Breui enim expositione succincta non faciunt de prolixitate fastidium. Prolixa enim, & occulta tædet oratio: breuis, & aperta delectat. Et quia iam pridem iuxta litteram à nobis sermo totus cõtextus est: necesse est, vt præcedente historię fundamento, allegoricus sensus sequatur. Nam figuratim quædam ex his intelliguntur, vere tanquam prophetica indicia præcedentia futurorum. Sanè non omnia, quæ in lege & Prophetis scripta sunt, mysteriorum ænigmatibus obteguntur: sed pro his, quæ aliquid significat, etiam quæ nihil significant connectuntur. Sicut enim in citharis, & huiusmodi organis musicis, non quidem omnia, quæ tanguntur, canorum aliquid resonant, sed tantum chordæ: cætera tamen in toto citharæ corpore ideo facta sunt; vt esset vbi connecterentur, & quo tenderentur illa, quæ ad cantilenæ suauitatem modulaturus est arti-

flex: ita in his prophetis narrationibus, quæque dicuntur, aut aliquid sonant in significationem futurorum: aut si nihil sonant, ad hoc interponuntur, vt sit, vnde illa significantia, tanquam sonantia, connectantur. Has autem rerum gestarum figuras de mysticis thesauris sapientium, vt prædiximus, depromentes, in vnam formam cõpendio breuitatis cõtraximus: in quibus lector non nostra leget, sed veterum releget. Quod enim ego loquor, illi dicunt: & vox mea ipsorum est lingua. Sumpta itaque sunt ab auctoribus Origene, Victorino, Ambrosio, Hieronymo, Augustino, Cassiano, ac nostri temporis insigniter eloquenti Gregorio.

^a Et sunt plena mysticis sacramentis. Ex his, & s. Ildesonsi verbis, quæ subijciemus, titulum prorsus iam abolitũ huic operi restitimus. Ita enim Ildesonsus in vita Isidori: Collegit etiam de diuersis auctoribus, quod ipse cognominat secretorum expositiones sacramentorum: quibus in vnum congestis idem liber dicitur Quæstionum: plura in præfat. ad opera Isidori.

^b Qui nimiam longitudinem sermonis abhorret. Ita Palent. & duo Oxomenses: quibus nimia longitudo sermonis abhorret. Valens. quos nimia longitudo sermonis abhorret, Guadalup. quorum nimia longitudo sermonis abhorret. Laurentian. & Complut. Idem Isid. in regul. Monach. Philargyriæ contagium, vt lechiferam pestem (monachus) abhorreat.

^c Et quia iam pridem iuxta litteram. Ita Sigebertus de eo: Totum vetus testamentum simpliciter exponendo percurrit. Hoc nobis deesse magna diuidia est, nisi forte id Glossæ sunt, quæ vocantur Ordinaria.

^d Sanè non omnia vsq. ad connectantur, verba sunt Augustini duobus ex locis aptata, ex 1. s. de Ciuit. c. 2. & 22. contra Faust. c. 94.

^e Quæque dicuntur. Ita m. s. o. hoc est, quæcumque dicuntur, quomodo non solum Isidorus, sed interdum etiam optimi Latinitatis auctores loquuntur. Hoc qui non viderunt, haud veriti sunt addere, quæ obteguntur, vt, quæque dicuntur, ille nesciretur.

^f Cassiano. Aliqui libri Cassiani loco Fulgentium habent, in alijs vterque ponitur: & veriusque Isidorum per studiosum fuisse constat: Sed in toto hoc opere Fulgentij (quod sciamus) verbum nullum: Cassiani extant aliquot à nobis indicati loci.

Præ-

*Premissio operis usq. ad expulsionem A
hominis de Paradiso.*

CAP. I.

REATVRA cæli & terræ, quomodo historialiter ab exordio principij condita sit, legimus: sed qualiter in Ecclesia spiritualiter à Doctõribus accipiatur, intelligamus. ^b

(In principio fecit Deus cælum & terram.)

Principium Christus est: sicut ipse in Evangelio: Iudæis interrogãtib. respõdit. ^c Ego principium, qui & loquor vobis. In hoc igitur principio fecit Deus cælum: id est, ^d spirituales, qui cælestia meditantur, & quærunt: in ipso fecit & carnales, qui necdum terrenum hominem deposuerunt. ^e (Terra autẽ erat inanis & vacua.) Terra scilicet, carnis nostræ inanis erat & vacua, priusquam doctrinæ acciperet formã. (Et tenebrę erãt super faciem abyssi) quia delictõrum cæcitas, & ignorãtiæ profunda obscuritas corda nostra tegebãt. (Et spiritus Dei ferebatur super aquas:) Spiritus autẽ Dei super nostrum tenebrosum & fluidum, quasi super aquas iam superferebatur, in quo subsistentes requiesceremus, cuiusq. vivificaremur ^f flatũ, & cuiũ vnda ablueremur. (Dixit quoq. Deus, fiat lux) id est, illuminatio credulitatis appareat. ^g Prima enim die lucẽ fidei dedit, quia prima est in cõuersione fides. Vnde & istud primũ in Dei præceptis mandatũ est, Dñs Deus tuus, Deus vnus est. Propter quã fidẽ ipse Dñs etiã visibiliter in mũdo apparere voluit. (Et diuisit lucem à tenebris:) nã tunc Deus iuxta præscientiæ suæ gratiã diuisit iustos, id est, filios Dei & luces, à peccatoribus, tãquam à tenebris; iustos vocãs diẽ, & illos noctẽ: nam q. in Ecclesia lucis nomine iusti appellẽtur, audi Apostolũ: fuisse, inquit, aliquãdo tenebrã, nũc autẽ lux in Dño.

^h Deinde secunda die disponit Deus firmamentũ, id est, solidamẽtũ sanctarũ scripturarũ, firmamẽtũ enim in Ecclesia scripturæ diuinæ intelligũtur, sicut scriptũ est: cælum multiplicabitur sicut liber. Discreuitq. super hoc firmamentum aquas, id est, cælestes populos angelorũ, qui non opus habent hoc suspicere firmamentũ, vt legentes audiant verbum Dei. Vident enim eum semper & diligunt, sed superposuit ipsum firmamentũ legis suæ super infirmitatem inferiorum populorũ, vt

ibi suspicientes cognoscant, qualiter discernant inter carnalia & spiritualia, quasi inter aquas superiores & inferiores.

^h Post hæc die tertio collegit in vnũ aquas inferiores falsas: hoc est, homines infideles, qui cupiditatũ tempeitate, & tentationum carnalium fluctibus quatiũtur, & in se ipsi, quasi amaritudo, includuntur. Segregauitq. ab eis aridã, populũ scilicet fontẽ fidei sitiẽtem, fixitq. de hinc superbõrum limites, & coërcuit eos, ne turbulentis iniquitatum suarum fluctibus, aridam, id est, animã sitiẽtem Deũ conturbent, liceatq. ei germinare bonorũ operũ fructus, secundũ genus suũ, diligendo proximũ in subsidijs necessitatũ carnaliũ: habeatq. in se semen secundum similitudinẽ, vt ex sua infirmitate cõpatiatur ad subueniendum indigentibus. Producat & lignum forte robore & fructiferũ, id est, beneficium ad eripiendum eum, qui iniuriam patitur de manu potentis, & præbẽdũ i protectionis vmbraculum valido robore iusti iudicij.

^k Deinde quarta die emicuerunt luminaria firmamento legis infixa: id est, Evangelistæ & Doctores, ^l scripturæ sanctę coherentes disputando, & omnibus inferioribus lumẽ sapientiæ ministrantes. Protulit etiam & ceterã micantiũ siderũ turbã: id est, diuersarũ virtutũ in Ecclesia numerositatem, quæ in huius vitæ obscuritate, tanquam in nocte resulgẽtes, diuidãt in hoc firmamento scripturę sensibilia & intelligibilia, quasi inter lucẽ perfectõrum, ^m & tenebras paruulorũ & sine in signis virtutũ & miraculorũ, sint etiã in tẽpora & annos, ⁿ quia prædicatores proprijs tẽporibus viuũt: & trãseunt: verbũ autẽ Dñi manet in eternũ. Quare autẽ primo terra germinauit, deinde facta sunt luminaria: nisi quia post opera bona venit illuminatio lucis ad contẽpladã speciẽ superne virtutis?

^D Inter hæc die quinta facta sunt in aquis reptilia animarum viuarum: homines scilicet, renouati in vitam per baptismi sacramentum. Facta sunt & volatilia: id est, sanctæ animæ ad superna volantes.

Post hæc sexta die produxit terra animã viuã, quando caro nostra abstinẽs ab operibus mortuis, viuã virtutũ germina parturit, secundum genus scilicet suum: id est, vitã imitando sanctõrum, sicut Apostolus ait: imitatores mei estote. Secundum nostrum quippe genus viuimus, quando in opere bono sanctos viros, quasi proximõs, imitamur. Deinde

produxit terra bestias: homines in potentia rerum siue ferocitate superbiz. Similiter & pecora: fideles in simplicitate vitæ viuētes. Serpentes quoq. innoxios: sanctos videlicet viros, astutiz viuacitate bonum à malo discernētes, & in quantū fas est reptando. scrutantes terrena, per quæ intelligant sempiterna: non illos venenosos, qui se in huius mundi cupiditatibus terrenis collocant.

Post hæc fecit Deus hominē ad imaginē suam: perfectum scilicet virū, qui nō quemlibet sanctorū virorū imitādo, sed ipsam veritatē contēplabiliter intuēdo, operatur iustitiam: vt ipsam intelligat & sequatur, ad cuius imaginē factus est, veritatē. Iste etiam accepit potestātē pisciū maris & volatiliū cæli, pecorumq. ferarū quoq. atq. repentiū: quia spiritualis quisq. effectus, & Deo similis factus, secundū Apostolū, iudicat omnia, ipse autē à nemine iudicatur. Quod verò sequitur: masculū & fœminam fecit eos: spirituales in Ecclesia, & obediētes ostendit: quia sicut viro subdita est mulier: sic spirituali & perfecto viro obediēns est is, qui minus perfectus est: sicut Apostolus ait: Rogamus vos fratres, vt cognoscatis eos, qui in vobis laborāt, & præsunt vobis in Dño. Dicitur autē eis: crescite & multiplicamini: siue in linguis, siue in spiritualibus intelligētiz gradibus, vt dominētur per rationis intellectū omniū carnaliū perturbationū: quasi insensibiliū animantiū. Omnia autē herba seminalis & omne lignū fructuosum, quod hominibus datum est in escā: fideles sunt de oblationibus sanctorum necessitatibus comunicātes. Vnde & Apostolus ait: Nā si in spiritualibus participes facti sunt gētiles, debēt & in carnalibus ministrare eis. Hæc sunt fructi fera ligna. In istis ergo gradibus, tanquā in quibusdā dieb⁹, vespera est ipsa perfectio singulorū operū, & mane inchoatio sequentiū.

P Post istorū itaq. quasi sex dierum opera bona valde, sperat homo quietē mentis, cōstitutus in spirituali paradiso: 9 quo significatur vita beata, vbi fons est sapientiz, r diuisus in quattuor partes virtutum; vbi edat ligni vitæ gratiā: vbi vtilēs disciplinas morum, quasi fructus lignorū carpat. Est namq. paradisu vita beatorū: quattuor flumina, quattuor virtutes: ligna eius, omnes vtilēs disciplinz: lignorū fructus: mores piorum: lignum vitæ: ipsa bonorū omniū mater est sapientia: de qua scriptum est Salomone dicente: lignum vitæ est his, qui apprehēdunt

A illam, & qui tenuerit eam, beatus. Lignum scientiz boni & mali, transgressio est mandati.

a Creaturæ cæli & terræ. Veterem interpretem imitatus est, quod enim *Vulgatus*: Istæ sunt generationes cæli & terræ: ille reddēs verba LXX. interpretum: *ἀὐτὴν ἢ βίβλ. & γενέσθαι ἕκαστὸν ἡ γῆς*: Hic est liber creaturæ cæli & terræ, dixit.

b In principio fecit. Ex LXX. creauit *Valent.* & *Comp. ex Vulg.*

c Ego principiū qui & loquor: Quod & loquor *August.* cuius sunt hæc lib. 1. de *Gen. contra Manich. cap. 2. eodemq. modo apud Ambrosium initio operis hexæem.*

d Spirituales carnales, Ex *August.* 13. *confess. c. 12.*

e Terra autem erat inanis & vacua. Ita quidē libri omnes manuscripti, & excusi, etiam apud *Eucherium* & *Bedam*: sed explicatio, siue allegoria non adhibetur his verbis, sed illis potius, quæ sunt ex LXX. Terra autem erat inuisibilis & incomposita. *Augustinus* loco proxime citato: quia & apud nos in Christo suo fecit Deus cælum & terram, spirituales, & carnales Ecclesiz suæ, & terra nostra, antequā acciperet formam doctrinz, inuisibilis erat, & incomposita, & ignorantiz tenebris tegebatur, &c.

f Prima die vsq. ad apparere voluit. *Augustin.* 1. de *Genes contra Manich. c. 25.*

g Deinde secunda die vsq. ad superiores & inferiores. *Carptum* ex eiusd. 13. *confess. cap. 15.* & ex 1. *contra Manich. c. cit.*

h Post hæc die tertio vsq. ad valido robore iusti iudicij. Ex eod. lib. *Confess. c. 17.*

i Protectionis vmbraculum. Ita *Augustinus*, & sic est apud *Bedam*.

k Deinde quarto die. Ex 13. *conf. cap. 18.* & 1. de *Gen. cont. Manich. c. 25.* & *Orig. hom. 1. in Gen.*

l Scripturæ sanctæ coherētes. Appareamus sicut luminaria in mūdo, coherētes firmamēto scripturæ tuæ. *Aug.* 13. *conf. c. 18. est autem apud Euch. & Bedam demonstrantes, apud Aug. tamen, ministrantes.*

m Tenebras paruulor. Verba sunt eiusd. *Aug. cap. 19 prauorum tamen habent pleriq. m. 5.*

n Quia prædicatores. *Idem c. 16. transeunt prædicatores verbi tui ex hac vita in aliam vitam; scriptura verò tua vsq. in finem seculi super populos extenditur.*

o Pecorumq. ferarū quoq. & repentiū. Ita *Bed.* & *impress. ex veteri translatione, alij aliter ex Vulg.*

p Post istorum vsque ad, sperat homo quietem, Verba sunt *August.* 1. de *Gen. cont. Manich. c. 25.*

q Quo significatur vita beata. *Eiusd. lib. 2. c. 9.*

r Diuisus in quattuor partes vert. *Eiusd. c. 10.*

De operibus sex dierum. CAP. II.

EXpleta hæctenus sex dierū opera qualiter in Ecclesia spiritualiter intelligantur, explicata sunt: a deinde, quid in figurā seculi significant, subiiciendū est. b Sex diebus cōsummauit Deus omnia opera sua, & septimo requieuit. Sex ætatibus humanū genus in hoc seculo per successiones temporum Dei opera insigniunt. Quarum prima est ab

ab Adam vsque ad Noe : secunda à Noe vsque ad Abraham : tertia ab Abraham vsq. ad David : quarta à David vsq. ad transmigracionem in Babyloniã: quinta deinde vsque ad humilem aduentũ Domini nostri Iesu Christi: sexta quæ nunc agitur, vsquequo mūdus finiatur, donec Excelsus veniat ad iudiciũ. Septima vero intelligitur in requie sanctorũ, quæ scilicet non habet vesperam: quia eã iam nullus terminus claudit. Pergamus ergo breuiter per eas omnes mūdi ætates, replicantes ordinem temporum eorum, & mysticè differentias distinguamus.

Primo enim seculo factus est, tanquam lux, homo in paradiso. In qua ætate filios Dei in lucis nomine diuisit Deus à filiis hominum, quasi à tenebris: fitq. huius diei vespera diluuium.

Secundum seculum factum est, quasi firmamentum inter aquam, & aquã: arca vtiq. illa, quæ natauit inter pluuiam maria: huius vespera fuit confusio linguarum.

Tertium seculum factum est, quando separauit Deus populum suum à gētibus per Abraham, discernens eum quasi aridam ab aquis, vt proferret germen herbarum atq. lignorum: id est fructus sanctarũ scripturarum. Huius vespera fuit peccatum & malitia pessimi regis Saul.

Inde quartum seculum cœpit à David, quando constituit Deus luminaria in firmamento cæli: id est, splendorem regni, tanquam Solis excellentiam, & in Lunæ specie obtemperantem tãquam Lunam Synagogã, & stellas principes eius: Cuius ætatis fit vespera in peccatis regum, quibus gens illa meruit captiuari.

Porro quinto seculo: id est, in transmigracione Babyloniæ, facta sunt quasi animalia in aquis, & volatilia cæli: quia tunc Iudæi inter gentes, tanquam in mari viuere cœperunt: nec habebant stabilem locum, tanquã volantes aues. Huius diei quasi vespera est multiplicatio peccatorum in populo Iudæorum, quando sic excæcati sunt, vt etiam Dominum Iesum non possint agnoscere.

Iam sextum seculum fit in aduentu Domini nostri Iesu Christi. Nam sicut in illa sexta die primus homo Adam de limo terræ ad imaginem Dei formatus est: sic in ista sexta ætate seculi secundus Adam, id est Christus in carne de Maria virgine natus est: ille in animam viuentem, hic in

A spiritum viuificantem. Et sicut in illa die fit anima viua, sic in isto seculo vitam desiderantes æternam. Et sicut in illa sexta die serpentium & ferarum genera terra produxit: ita & in hac sexta ætate seculi gentes vitam appetentes æternam Ecclesia generauit. Quem etiam sensum vas Petro ostensum manifestauit. Et quemadmodum die sexta creatur masculus & fœmina: sic in ista seculi ætate manifestatur Christus & Ecclesia. Et sicut præponitur homo in die illa pecoribus serpentibus, & cæli volatilibus: ita & Christus in hac ætate seculi gentibus, populis, & nationibus, vt ab eo regãtur, vel carnali concupiscentiæ dediti, sicuti pecora: vel terrena curiositate obscurati, quasi serpentes: vel elati superbia, quasi aues. Et sicut in illa die pascitur homo & animalia, quæ cum illo sunt herbis seminalibus & lignis fructiferis, & herbis viridibus, sic & ista seculi ætate spiritualis homo, qui bonus minister est Iesu Christi, cum ipso populo spiritualiter pascitur sanctarũ scripturarũ alimentis, & lege diuina ad concipiendam fœcunditatem rationum atq. sermonum, tanquam herbis seminalibus, partim ad vtilitatem morũ conuersationis humanæ, tanquã lignis fructiferis: partim ad vigorẽ fidei spei, & charitatis in vitam æternam, tanquam herbis viridibus, quæ nullo æstu tribulationũ aresecũt. Sed spiritualis sic istis spiritualibus cibus alimentisq. pascitur, vt multa intelligat. Carnalis autem, id est, paruulus in Christo, tanquam pecus Dei, vt multa credat, quæ necdum intelligere potest: tamen eosdem cibos omnes habent. Huius autem ætatis quasi vespera vtinam nos non inueniat. Illa est enim, de qua Dominus dicit, Putas ne veniens filius hominis inueniet fidem super terram?

Post illam vesperam fiet mane, quando ipse Dominus in claritate venturus est. Tũc requiescent cum Christo ab omnibus operibus suis ij, quibus dictum est: estote perfecti, sicut pater vester, qui in cælis est. Tales enim faciunt opera bona valde. Post talia enim opera speranda est requies in die septimo, qui vesperã nõ habet. Sequitur: Istæ generationes cæli & terræ, quando creatæ sunt, in die qua fecit Deus cælum & terrã, & omne virgultum agri, omnemq. herbam regionis, antequam esset super terram. Superiũs septem dies numerati sunt: nũc vnus dies dicitur, quo fecit Deus cælum & terram,

ram, & omne virgultum agri, & omnē herbam regionis. Huius diei nomine secundū prophetam omne tempus huius vitæ significatur, in quo cælum & terra factum, id est, in quo creaturæ visibiles disponuntur. Sed quid sibi vult, quòd nunc nominato cælo & terra, adiecit virgultum agri, & herbam regionis, & tacuit cætera, quæ sunt in cælo & terra, vel etiam in mari: nisi quia per virgultum agri inuisibilem creaturam demonstrat intelligi, sicut est anima: Dicta autē est virgultum, propter vigorem vitæ: herba, propter eandem vitam nunquam marcescentem. Deinde quod addidit (antequam esset super terram) intelligitur antequā anima peccaret. Terrenis enim cupiditatibus sordidata, tanquam super terram nata, vel super terram esse, recte dicitur. Vnde & adiecit: (nondum enim pluerat Dominus Deus super terram) quasi apertè diceret, antequam peccaret anima, nondum nubibus scripturarum pluiam doctrinæ Dominus ad animam irrigandam concesserat: nondū propter hominem, qui est terra, Dominus noster nubem carnis nostræ assumpserat, per quam imbrem sancti Evangelij largissimū infudit. Quod vero subiūxit: (Et homo nō erat qui operaretur terram) quia nullus homo operatus est in virginē, vnde natus est Christus. Ipse est enim lapis de mōte abscissus sine manibus: id est, absq. coitu & humano semine de virginali utero, quasi de monte humanæ naturæ, & substantiæ carnis abscissus? (Sed fons ascendebat de terra, irrigans vniuersam superficiem terræ.) Terra mater virgo Domini Maria rectissimē accipitur: de qua scriptum est: aperiatur terra, & germinet saluatorem. Quam terram irrigauit Spiritus Sanctus, qui fontis & aquæ nomine in Euangelio significatur.

^a Deinde quid in figurā seculi, &c. Reliqua huius capituli contexta sunt ex eiusdem verbis lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 23. ordine tantum immutato.

^b Sex dieb. vsque ad nō habet vesperam verba sunt Augustini 1. 2. contra Faust. c. 8.

^c Terrena curiositate: tenebrosa curiositate August.

^d Conciipiendam, ex Aug. concupiscēdam Euch. & manuscripti mendosē.

^e Sed spiritualis vsque ad potest. emendatus est hic locus ex Aug. & Bed.

^f Huius diei nom. secundum Prophetiam ha. dua voces secundum prophetiam non sunt apud Aug. à quo sunt reliqua li. 2. de Gen. cont. Manich. c. 3. leguntur tamen in omnib. libris, & apud Euch. & Bed.

^g Nubem carnis nostræ: nubilum carnis nostræ. Aug. nebulam apud Bedam.

^h Homo non erat vsque ad significabatur, ex col. lib. August. cap. 24.

De Paradisi conditione vel hominis.

C A P. III.

Formauit igitur Deus hominem de limo terræ: id est factus est Christus iuxta quod ait Apostolus, ex semine Dauid secundum carnem, tanquam de limo terræ. (Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ) utique infusionem Sancti Spiritus, qui operatus est hominē Christum. (Et factus est homo in animam viuētem) scilicet, ut qui perfectus erat Deus, perfectus videretur & homo. (Plantauerat autem Dominus Deus paradysum voluptatis à principio.)^a Paradysus Ecclesia est: sic enim de illa legitur in canticis canticorum: Ortus cōclusus soror mea. A principio autem paradysus plantatur, quia Ecclesia Catholica à Christo, qui est principium omnium, condita esse cognoscitur. Fluuius de paradiso exiens, imaginem portat Christi de paterno fonte fluentis, qui irrigat Ecclesiam suam verbo prædicationis & dono baptismi. De quo bene per Prophetam dicitur: Dominus Deus noster fluuius gloriosus exiliens in terram sitiētē. Quattuor autem paradisi flumina, quattuor sunt Euangelia ad prædicationem cunctis gentibus missa.

Ligna fructifera, omnes sancti sunt: fructus eorum, opera eorum: lignum autem vitæ sanctus sanctorum, Christus scilicet, ad quem quisq. si porrexerit manum, viuet in æternum. Lignum autem scientiæ boni & mali, proprium est voluntatis arbitrium, quod in medio nostri est positū ad dignoscēdum bonum & malum. De quo, qui relicta Dei gratia gustauerit, morte morietur.

Tulit igitur Deus hominem, & posuit eū in paradiso. Assumpsit Deus carnē, & factus est caput Ecclesiæ, ut operaretur & custodiret illum: id est, volūtate patris ex omnibus gentibus Ecclesiam impleret. Dixit quoq. Deus: Non est bonum esse hominem solū. Arguuntur hæretici, qui Christum solū hominem putant, & non etiam Deum. Faciamus ei adiutoriū simile sui) quia in ipso homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. Appellauit autem Adā nominibus suis cuncta animantia & volatilia cæli & bestias terræ)

ræ) significans gentes, quæ saluæ fierent in Ecclesia & per Christum nomen Christianitatis erant accepturæ, quod prius non habuerant, sicut scriptum est: & vocabo seruos meos nomine alio. (Adæ verò non inueniebatur adiutor similis eius.) Vtiq. quoniam quamuis fidelis aut iustus sit quisq. Christo tamen æquari non potest. Quis enim, inquit Moyses, similis tibi in Dijs Domine: nã & David ait: speciosus forma præ filijs hominum. Nemo enim poterat à morte genus humanum liberare, & ipsam mortem superare, nisi Christus, sicut & in Apocalypsi dicitur: nemo inuentus est dignus, neq. in cælo, neque in terra, neque infra terram aperire librum, nisi leo de tribu Iuda. (Immit ergo Dominus Deus soporem in Adam: cumq. obdormisset, tulit vnã de costis eius, & ædificauit costam, quam tulerat de Adã, in mulierẽ.) Dormit Adam, & fit illi mulier de latere. Patitur Christus in eruce, pungitur latus lancea, & profluunt sacramenta sanguinis, ex quibus formetur Ecclesia. Hanc dormitionem canrat Propheta, dicens. Ego dormiui & quieui & resurrexi, quoniã Dominus suscitauit me. Sequitur. (Et posuit carnẽ pro ea.) Sic Christus carnem suam moriendo posuit in patibulo crucis pro Ecclesia. (Dixit quoque Adam. Hoc nunc os ex ossibus meis & caro de carne mea. (Quia siue sancti spirituales, & fortissimi in tẽtationibus, siue minus perfecti, vtriq. vnum corpus Christi sunt, & vna Ecclesia. (Hæc vocabitur virago: quoniam de viro sumpta est.) Sic & Christus Ecclesiæ nomen dedit Christianum, quæ de eius latere sumpta est. Hæc ergo omnia facta sunt in figura, quæ erant in Ecclesia pròditura. Quamobrem relinquet homo patrem & matrem, & adheret uxori suæ: & erunt duo in carne vna.) Hoc interpretans Apostolus ait sacramentum hoc magnum est, ego autem dico in Christo & in Ecclesia. Ergo quod per historiam completum est in Adam, per prophetiam significatur in Christo, qui reliquit patrem, cum dicit. Ego à patre exiui, & veni in mundum. Qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. Reliquit & matrẽ: id est, Synagogam Iudeorum, veteri Testamento carnaliter inherentem, quæ illi erat mater, ex semine David secundum carnem: & adhæsit uxori suæ, id est sanctæ Ecclesiæ, vt pace noui testamenti æssent duo in carne vna: quia cum sit Deus

A apud patrem; per quem facti sumus, factus est per carnem particeps noster, vt illius capitis corpus esse possimus.

a Paradisus Ecclesia est, ex eod. lib. c. 14.

b Quæ erant in Ecclesia pròditura: profutura, apud Bedam.

c Quamobrem relinq. vsq. ad corpus esse possemus, ex eod. Augustini li. c. 24. vel ex 12. conr. Faust. c. 8. vtrubiq. enim eadem leguntur, atq. vtrumq. locum sibi proposuisse videtur Isid. Legitur vero tam apud Aug. quam apud Paulum propter hoc non quamobiem.

De præceptis Dei & consensione serpentis. CAP. IIII.

J Am dehinc præceptum, quod accepit figuratim Adam, nos accepimus in Christo, quia vnusquisq. Christianus non incongrue gestat personam Christi dicente ipso Domino: Quod fecistis vni ex minimis meis mihi fecistis. Dicitur ergo illi: (Ex bono ligno paradisi comede. De ligno autem scientiæ boni & mali, ne comedas.) Præcipitur enim nobis, vt fruamur omni ligno paradisi, quo significatur spirituales deliciæ, de quibus ait Apostolus: fructus autem spiritus est charitas, gaudium, pax, iocunditas, bonitas, benignitas, mansuetudo, continetia, castitas, sicut Apostolus dicit. Et non tangeamus lignum in medio paradisi plantatum scientiæ boni & mali, id est, ne velimus superbire de natura arbitrij nostri, quæ media est, vt decepti per scientiam, experiamur & malum. Serpens autem ille sapientior omnium bestiarum, indicat Diabolum: qui inde serpens dicitur, quod volubili versetur astutia. Sed quid est quod ipse per mulierem decepit, & nõ per virum? Quia non potest ratio nostra seduci ad peccandum, nisi præcedente delectatione in carnalis infirmitatis affectu, qui obtemperare debet rationi, tanquam viro dominantanti. Hoc enim in vno quoque homine geritur in occulto quodam secretoq. coniugio. Suggestionem quippe, serpentem accipimus: mulierem vero, animale corporis sensum: rationem autem, virum. Ergo quando occurrit mala suggestio, quasi serpens loquitur. Sed si sola cogitatio oblectetur illa suggestionem, & refrænante ratione, consensus explendi operis non succedat, sola mulier videtur comedisse illicitum. Quòd si ipsum peccatũ etiã & mens perpetrandum decernat, iã vir deceptus est, iam mulier cibum dedisse viro videtur

detur: illecebrę enim cōsentire, de ligno prohibito manducare est. Tunc quippe iure à vita beata, tanquam à paradiso expellitur homo, peccatūq. ei imputatur, etiam si non sequatur effectus: quia et si non est in factis culpa, in consensu tamen rea tenetur conscientia. Hęc secundum anagogem. ^f Cæterum iuxta metaphoram poterit callidus serpens iste hæreticorum versutiam designare. ^g Nulli enim loquacius atque subtilius promittunt illicita curiositate secretorum ad apertionem, atque scientiam boni & mali: & in ipso homine tanquam in arborē, quę plantata est in medio paradisi, ^h suā dignoscantiam nituntur demonstrare. ⁱ Cōtra hunc serpentem clamat Apostolus, cum dicit: Metuo ne sicut serpens Heuam seduxit astutia sua: sic sensus vestri corrumpantur. Seducitur verbis huius serpentis carnalis nostra concupiscentia, & per illā decipitur Christianus Adam, non Christus. (Dicit ergo serpens ad mulierē, cur præcepit vobis Deus, ut nō comederetis ex omni ligno paradisi?) ^k Sic hæreticorū curiosa cupiditas, sic pravi prædicatores ad diligendā erroris fallaciā, auditorū carnalium corda succedunt, dicentes. Quare fugitis scientiā habere latētem? noua semper exquirite, boni maliq. scientiam penetrare. Vnde apud Salomonē mulier illa hæreticorum speciem tenens, dicit: Aquę furtiuę dulciores sunt, & panis absconditus suauior? Subiecit deinde idem serpens. (Quacumq. die comederitis ex eo, statim aperiētur oculi vestri, & eritis ut dij, scientes bonum & malum.) Sic ^l & omnes hæretici diuinitatis meritum profitentur, atque scientię pollicitatione decipiunt & reprehendunt eos, quos simpliciter credentes inuenerint: Et quia omnino carnalia persuadent, quasi ad carnalium oculorum apertionem conantur adducere, ut interior oculus obscuretur.

^a Iam dehinc præceptum, vsque ad, mihi fecistis, eiusd. Aug. sunt verba c. 25. lib. 2. cont. Manich. Quę ante hæc leguntur in plerisq. libris. Post hæc vocatur Heua, & c. non sunt huius loci, sed capituli sexti, vbi eadem totidem verbis ponuntur.

^b Omni ligno paradisi, vsq. ad experiamur & malum, ex eod. Aug. loco. Quod autem Aug. dixerat, ne vellemus sapere de natura nostra. Isidorus interpretatus est de natura arbitrii nostri, quod & superius fecerat.

^c Serpens autem, vsque ad, altatia. ex cap. 24. eiusd. lib. 2. contra Manich.

^d Sed quid est quod per mulierē, vsque ad tenetur conscientia. Ex Aug. 6. 14.

^e Seduci ad peccandum: deduci ad consensum peccati. Aug.

^f Cæterum iuxta metaphoram, vsq. ad, demonstrare, ex c. 25.

^g Nulli enim loquacius, atq. subtilius: loquacius atq. tractantius. Aug.

^h Suam dignoscantiam: eam dignoscantiam, Augustinus.

ⁱ Contra hunc serp. vsque ad, non Christus, ex cap. 26.

^k Sic hæreticor. curiosa cupiditas: calliditas, Valer. superba & curiosa cupiditas. Aug. c. 28.

^l Sic & omnes hæretici vsq. ad, obscurent, ex c. 25.

De peccato primor. hominū siue supplicio. CAP. V.

Vidit igitur mulier quod bonum esset lignum, tulitq. de fructu illius, & comedit. (Mulier comedit antea nō vir: ideo quia facilius carnales persuadentur ad peccatū, nec tam velociter spirituales decipiuntur: (Et dedit viro suo, & comedit:) utique quia post delectationē carnalis cōcupiscentię nostrę, etiam nostra ratio subijcitur ad peccandū. (Cumq. cognouissent se esse nudos cōsuerūt folla ficus.) Folijs * ficise cōtegūt, qui seculum asperū amplectūtur, qui prurigine voluptatis carnalis arantur, quique decepti hæretica prauitate, & gratia Dei nudati, tegumēta mendaciorū, tanquā ficus folia colligunt, facientes sibi succinctoria prauitatis cū de Domino vel Ecclesia mētiuntur. Cūque audissent vocē Dei deambulātis in paradiso ad auram post meridiē.) Deambulat Deus in illis, & non stat, qui stabiles in eius præcepto nō perseuerāt. ^b Et bene ad auram post meridiē: quia iā ab eis aufertur ^c lux illa feruentior veritatis appropinquātibus errorū tenebris. (Abscōderunt se à facie Dei in medio ligni paradisi.) In medio nāq. ligni se abscondit, qui auersus à præcepto creatoris, in erroris atque arbitrii sui voluptatibus viuit. Vocauitq. Deus Adā, vbi es? Hic ostēdit, quod si qui à fide vel bonis operibus ad mēdacia sua desideriaq. labuntur, non despicit illos Deus: sed adhuc ut redeāt ad pœnitentiā, vocat: quia nō vult mortē peccatoris, sed ut conuertatur & viuat. Ergo non est desperandum quibuslibet peccatoribus, dum & ipsi impij ad spem indulgentię prouocantur. Dicitur autem post hæc serpēti: (Maledictus eris inter omnia animantia. Super peccus tuum & ventrem gradieris.) ^d Nōmine peccatoris significatur superbia mētis: nomine autem vētris significātur desideria carnis

carnis: his enim duabus rebus serpit Diabolus aduersus eos, quos vult decipere: id est, aut terrena cupiditate & luxuria, aut superbia infana ruina. ^e (Et terram manducabis) id est, ad te pertinebunt, quos terrena cupiditate deceperis. Omnibus diebus vite tue) id est, omni tempore quo agis hanc potentiam ante illam vltimam pœnã iudicij. (Inimicitias ponam inter te & mulierẽ, & semẽ tuum & semen illius.) ^f Semen Diaboli est peruersa suggestio. Semen autem mulieris fructus est boni operis, quo peruersæ suggestioni resistitur. ^g Ipsa caput illius conteret, si eum mens in ipso initio malæ suggestionis excludit. Ille insidiatur calcaneo eius, quia mentem, quam prima suggestione nõ decipit, decipere in finem tendit. Quidam autem quod dictum est. Inimicitias ponam inter te & mulierem, de virgine, de qua Dominus natus est, intellexerunt, eò quod illo tempore ex ea Dominus nasciturus, ad inimicum deuincendum, & mortem, cuius ille auctor erat, destruẽdam promittebatur. Nã & illud quod subiunctum est: ipsa conteret caput tuũ, & tu insidiaberis calcaneo eius, hoc de fructu ventris Mariæ, qui est Christus intelligunt: id est, tu eum supplantabis, vt moriatur. Ille autẽ te victo resurget, & caput tuum conteret, quod est mors. Sicut & David dixerat ex persona Patris ad Filium: super aspidem & basiliscum ambulabis, & cõculcabis leonem & draconem. Aspidem dixit mortem, basiliscum peccatum, leonẽ Antichristum, draconem Diabolum. ^h De pœna autem mulieris quid significat quod ei dicitur (In dolore paries filios) nisi quia voluntas carnalis cum aliquam malam consuetudinem vult vincere, patitur in exordio dolores, atq. ita per meliorem consuetudinem parit bonum opus, quasi filios. Quod verò adiecit: (& cõuersio tua ad virũ tuũ, & ipse dominabitur tui:) hoc significat, quod illa carnalis voluntas, quæ cum dolore reluctauerat, vt faceret cõsuetudinem bonam, iam ipsis erudita doloribus, cautiore fit, & ne corruat, obtemperat rationi, & libenter seruit quasi viro iubenti. Post hæc ⁱ vocatur Heua vita, & mater viuorum, quæ de viri sui latere facta est, & dicit Dominus in Euãgelio, si quis non manducauerit carnẽ meã, & biberit sanguinem meum, non habebit in se vitam, & omnia, quæ illic intelliguntur, enucleatè minutatimq. tractata Christum & Ecclesiam præloquuntur, siue in bo-

nis Christianis siue in malis. Neq. enim frustra dixit Apostolus: Adam, qui est forma futuri, & illud, Relinquet homo patrem & reliqua. ^k Vocaturq. dehinc mater viuorum id est, recte factorum, quibus contraria sunt peccata, quæ nomine mortuorum significatur. Iam verò per sententiam, quæ in virum infertur, ratio nostra arguitur, quæ & super peccati concupiscentia seducta, & à paradiso beatitudinis remota, habet maledictiones terrenæ operationis, habet & dolores temporalium curarum, quasi spinas & tribulos. ^l Sic tamen dimittitur de paradiso beatitudinis, vt operetur terrã. id est, vt in corpore isto laboret & collocet sibi meritum redeundi ad vitam beatam, quæ paradisi nomine significatur, possitq. aliquando manũ porrigere ad arborẽ vitæ, & viuere in æternum. Manus autem porrectio benè significat crucem vel cruciatum pœnitentiæ, per quem vita æterna recuperatur. Accipit etiã tunicam pelliceam diuino iudicio, quo nomine corporis mortalitas significatur in historia. In allegoria autem de carnalibus sensibus ^m abstractæ voluptates, ⁿ quæ carnaliter viuentem diuina lege consequuntur & contegunt. ^o Quis aliquando ad Deũ conuertitur per flammam frameam, id est, per tẽporales tribulationes peccata sua agnoscendo & gemẽdo, & per Cherubim, id est, per plenitudinem sciẽtiæ, quod est Charitas, perueniet ad arborem vitæ Christum, & viuet in æternum. Cherubim namq. plenitudo sciẽtiæ interpretatur. Framea verò versatilis posita ad custodiẽdam viam ligni vitæ, temporales pœnæ intelliguntur. Nemo enim potest peruenire ad arborẽ vitæ nisi per has duas res, tolerãtiam scilicet molestiarum & sciẽtiæ plenitudinem, id est per charitatem Dei & proximi. Plenitudo enim legis charitas est.

^a Folijs fici, vsque ad mentiuntur, ex cap. 15. est autem folijs fici apud Augustinum: folijs ficus, apud Ambrosium.

^b Et bene ad auram post meridiem. Quis non videat magis congruere allegoriam, si ad vesperam ex lxx. legas cum August. c. 161

^c Lux illa feruentior: lux illa interior Aug.

^d Nomine pectoris, vsque ad vult decipere, ex cap. 17.

^e Et terram manducabis, vsque ad, pœnam iudicij. ex cap. 18.

^f Semen Diaboli, vsque ad resistitur, ex eod. c.

^g Ipsa caput, vsque ad decipere in finem tendit. Aug. Et ideo obseruat ipse plantam mulieris, vt si

quando in illicita labitur delectatio, tunc illam capiat. Et illa obseruat caput eius, vt eū in initio maliciationis excludat.

h De pœna autem mulieris, vsque ad, viro iubenti. ex c. 19.

i Post hæc vocatur Heua, vsque ad, patrem & matrem. ex 12. contra Faust. c. 8. Atque huius loci esse verba hæc, frustra q. capite quarto. in quibusd. m. s. legi, cum hic repetenda essent, & res ipsa indicat, & August. 2. de Gen. cont. Manich. c. 21. ita scribens: Quem autem non moueat, quod post peccatum, & sententiam iudicis vocat Adam mulierem suam vitam, quia viuorum ipsa sit mater, posteaquam meruit mortem, &c.

k Vocatur dehinc mater viuor. vsque ad significatur: eiusdem sunt verba 2. de Gen. cont. Manich. c. 21.

l Sic tamen dimittitur, vsque ad, recuperatur, ex **B** cap. 22.

m Abstractæ voluptates: attracta phantasmata. cap. 27. August.

n Quæ carnaliter viuentem, ita o. l. quæ carnaliter mentientem, Aug. ibid. quia tunicas pelliceas mentiendi libidinem interpretatus fuerat, itaq. nihil mutamus.

o Qui si aliquando, vsque ad, charitas est, totus locus concinnatus ex verbis cap. 23.

De Cain, & Abel, eorumq. progenie.

C A P. VI.

Adam verò cognouit Heuam vxorem suã, quæ concepit & peperit Cain. Rursumq. peperit fratrem eius Abel. ^a Natiuitates duorum filiorum Adam, similitudinẽ habent duorum populorum, qui erant diuersis temporibus ad fidẽ venturi, pari opere & disimili charitate ante Deum. Fuit autem Abel pastor ouium & Cain agricola. Sed sicut Cain sacrificium ex terræ fructibus reprobatur, Abel autem sacrificium ex ouibus & earum adipe suscipitur: ita noui Testamenti fides ^b ex innocẽtia grata Deũ laudans veteris Testamenti terrenis operibus ^c anteponitur. (Dixit Deus ad Cain, si rectè offeras, rectè autem non diuidas peccasti.) Vtiq. quia etsi Iudæi antea rectè illa fecerunt, in eo tamen infidelitatis rei sunt, quia Christo veniente, iam tempus noui Testamenti à tempore veteris Testamenti non distinxerunt. Quod si obtemperasset Deo Cain, dicenti: Quiesce, sub te erit appetitus tuus, & tu dominaberis illius: ad se conuertisset peccatum suum, sibi hoc tribuens, & confitens Deo: ac sic adiutus indulgentiæ gratia ipse peccato suo dominaretur, non illo sibi dominante seruus esset peccati, nec fratrem occidisset innocẽtem: sic & Iudæi, in quorũ hæc figura gerebantur, si quiescerent à sua perturbatione, & tempus salutis

per gratiam in remissionem peccatorũ cognoscentes audirent Christum dicentem: Non veni vocari iustos sed peccatores in pœnitentiam: tunc ad se conuerteret peccatum suum in confessione, sicut in Psalmo xl. scriptum est medico dicentes: Ego dixi Domine miserere mei: sana animã meam quia peccaui tibi: ^d eidemq. peccato quamdiu in eorum corpore esset adhuc mortali per spem gratiæ liberi dominarentur. Nunc autem ignorantes Dei iustitiam, & suã volentes constituere, elati de operibus legis, non humiliati de peccatis suis, non quieuerunt, sed offenderunt in lapide in offensionis, & exarserunt iracundia, aduersus Christum: cuius opera videntes accepta Deo esse doluerunt. Itaq. post hæc occiditur Abel minor natu, à fratre Cain maiore natu. Occiditur Christus caput populi minoris natu, à populo Iudæorum maiore natu: ille in campo, iste in Caluariæ loco. Interrogat De⁹ Cain, non tanquam ignarus eum à quo discat: sed tãquam iudex reum quem puniat, & dicit: Vbi sit frater eius? ille respondit nescire se, nec eius se esse custodem. Vsque nũc quid

C nobis respondent Iudæi, cum eos sanctarũ scripturarum voce interrogamus de Christo: illi nescire se Christũ respondet. Fallax enim Cain ignoratio, Iudæorũ est falsa negatio. Essent autem quodammodo Christi custodes si Christianam fidem accipere ac custodire voluissent. (Dixit Deus ad Cain. Quid fecisti? vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra.) Sic arguit in Scripturis sanctis vox diuina Iudæos. Habet enim magnam vocem Christi sanguis in terra, ^e cũ enim sacramento accepto, ab omnibus gẽtibus ^f responderetur, Amen: hæc est vox clara vox sanguinis, quam sanguis iste exprimit ex ore fidelium eodem sanguine redemptorum. (Dixit Deus ad Cain. Et nunc maledictus eris à terra, quæ aperuit os suum, & suscepit sanguinem fratris tui de manu tua.) Maledictus est enim populus Iudæorũ infidelis à terra, id est ab Ecclesia quæ aperuit os suum in confessione peccatorum accipere sanguinem Christi, qui effusus est in remissionem peccatorum omnium de manu persecutoris nolentis esse sub gratia, sed sub lege, vt esset ab Ecclesia maledictus: id est vt ostenderet eum Ecclesia maledictum, testificante Apostolo: Quicunque enim ex operibus legis sunt sub maledicto legis sunt. & Deinde cum dixisset, Ma-

ledictus, tu à terra quæ aperuit os suū accipere sanguinē fratris tui de manu tua: Nō dixit, quoniā operaberis eā; sed ait, quoniam operaberis terrā, & non adiciet virtutē suā dare tibi. Vnde nō est necesse intelligere eā de terrā operari Cain, quæ aperuit os accipere sanguinē fratris de manu ei. Sed ideo maledictus intelligitur ab hac terra, quoniā operatur terrā, quæ nondum adiciet virtutem suam dare illi. Id est, ideo populum Iudæorum maledictum agnoscit & ostendit Ecclesia: quoniā occiso Christo adhuc operatur terrenam circuncisionem, terrenum sabbathum, terrenum azyinum, terrenum Pascha, quia omnis terrena operatio habet occultam virtutē intelligendæ gratiæ Christi, quæ non datur Iudæis in impietate, & infidelitate perdurantib. quia nouo Testamento reuelata est. Cū operatus fueris terram non dabit tibi fructus suos: in ipsa enim terra quam Christus portauit: id est, in eius carne, ipsi operati sunt salutem nostrā crucifigēdo Christum, qui mortuus est propter delicta nostra. Nec tamen eis dedit eadem terra virtutem suā, quia non iustificati sunt in virtute resurrectionis eius, qui resurrexit propter iustificationem nostram, quia etsi crucifixus est ex infirmitate carnis, sed viuit in virtute Dei. Hæc est ergo virtus terræ illius, quam non ostendit impijs: & incredulis. Vnde nec resurgens eis, à quibus erat crucifixus, apparuit, tāquam Cain operanti terram, vt granum illud seminaretur. Vagus & profugus eris: siue, vt in Septuaginta scriptum est: gemens & tremens eris super terram. Nunc ecce quis non videat? quis non agnoscat: in tota terra quacunq; dispersus est ille populus, quomodo sit vagus in gentibus & profugus ab Ierusalem? quomodo gemat mœrore amissi regni, & tremat tremore sub innumerabilibus populis Christianis: ideoq; respondit Cain dicēs: h Maior est iniquitas mea, quā vt veniam merear. Ecce eijs me hodie à facie terræ, & à facie tua abscondar, & ero vagus & profugus in terra. Igitur omnis qui inuenerit me occidet me.) Verè inde vagus & profugus gemit & tremat, ne etiam regno terreno perduto, ista visibili morte occidatur. Hanc dicit maiorem causam, quā illam quod terra nostra nō dat virtutē suā, ne spiritaliter moriatur. Carnaliter enim sapit, & abscondit se à facie Dei, id est, iratū habere Deū graue nō putat: sed hoc timet, ne inue-

niatur & occidatur. Carnaliter enim sapit: tanquā operans terrā, cuius virtutē non accipit. Sapere autē secundū carnē mors est: quam non intelligens ille, amisso regno gemit, & corporalē mortē tremat. Sed quid ei respōdit Dñs? Nequāquā ita fiet: sed omnis, qui occiderit Cain, septuplū punietur: siue vt Septuaginta transtulerūt, septē vindictas exsoluet: id est nō sic, quomodo dicis, nō corporali morte interibit genus impiū carnaliū Iudæorū. Quicunq; eos ita perdidit, septē vindictas exsoluet: id est, auferet ab eis septē vindictas, quibus alligati sunt propter reatū occisi Christi, vt hoc toto tempore, & septenario dierum numero voluitur, magis quia non interijt genus Iudæorū, satis appareat fidelibus Christianis, sed solam dispersionem meruerint, iuxta quod ait scriptura: Ne occideris eos, ne quando obliuiscantur populi mei legis tuæ: disperse illos in virtute tua, & depone eos.

Posuit Dñs in Cain signū, vt nō eū interficeret omnis, qui inuenisset eū.) Hoc re vera mirabile est, quemadmodum omnes gentes quæ à Romanis subiugatæ sunt in ritum Romanorū sacrorum transierint, ea q. sacralogia obseruāda & celebranda susceperint: gens autē Iudæorū siue sub paganis regibus, siue sub Christianis, nō amiserit signū legis, & circūcisionis suæ, quo à cæteris gentibus populisq; distinguitur. Sed & omnis imperator vel rex, qui eos in suo regno inuenit, cū ipso signo eos inuenit, & non occidit: id est, nō efficit, vt nō sint Iudæi certo quodam & proprio suæ obseruationis signo à cæterarū gentiū communionē discreti, nisi quicunq; eorum ad Christum transierit: vt iam non inueniatur Cain, neque exeat à facie Dei neque habitet in terra Naid.

Exijt ergo à facie Dñi, & habitauit in terra Naid: quod dicit interpretatū, cōmotio, siue instabilis & fluctuās, & sedis incertæ. Cōtra quod malū Deus rogatur in psalmo: Ne dederis in motū pedes meos, & manus peccatorū nō moueāt me. Et qui tribulāt me exultabūt, si motus fuero, & Dñs à dextris est mihi ne cōmouear. Nūc vero Iudæi & omnes, qui diuersis erroribus cōtumaces sunt, resistēdo veritati, exeūt à facie Dei: id est à misericordia dilectionis ei: vel à participatione lucis ei: & habitāt profugi in terra cōmotio nis: id est in cōturbatione carnali cōtra iucūditatē Dei: hoc est, cōtra Edem, quod interpretatur epulatio, vbi est plātatus Paradisus.

Cognouit autē Cain vxorē suā, & concepit, & peperit Henoch,¹ & ædificauit Cain ciuitatem. Quid ergo sibi per figuram vult, quod impiorum progenies ciuitatem in ipsa mundi origine cōstruxit: nisi quod noueris impios in hac vita esse fundatos: sanctos vero hospites esse, & peregrinos. Vnde & Abel tāquā peregrinus in terris, id est, populus Christianus nō cōdidit ciuitatē. Supernā enim est sanctorū ciuitas, quāuis hic pariat ciues, in quibus peregrinatur, donec regni eius tēpus adueniat. Nam & Petrus propterea reprehēditur, quod tabernacula in mōte fieri cogitauit, quia sancti in hoc mūdo tabernaculū nō ædificant: Ædificauit autem eam ex nomine filij sui Henoch. ^m Iste filius in cuius nomine cōdita est Henoch: id est terrestris Ierusalem, quæ interpretatur dedicatio, significat, istam ciuitatem, & initiū & finem habere terrenū, vbi nihil plus, quā quod cernitur, speratur.

Porro Henoch genuit Irad, & Irad genuit Mauiahel, & Mauiahel genuit Mathusael, & Mathusael genuit Lamech. Qui accepit duas vxores, nomen vni Ada, & nomen secundæ Sella. Notādum autem quod in progenie Seth,ⁿ cū genuisse filios, filiasq. dicatur, nulla ibi genita fœmina nominatim exprimitur, sed tantum in progenie Cain fœmina cōmemoratur. ^o Quo significatur, terrenam ciuitatem vsque in finem sui carnalium habituram generationes, quæ marium ac fœminarum coniunctione proueniunt.

Dixit quoq. Lamech vxorib. suis: audite verba mea, & auscultate sermonem meum. Quoniā occidi virū in vulnus meū, & adolescentulū in liuore meo; septies vindicabitur de Cain, de Lamech septuagies septies.) Iā alibi secūdū historiā dictū est, eo quod ab Adā vsq. ad Christū septuaginta septē generationes inueniātur, in quibus peccatū Lamech, id est, totius mundi, sanguinis Christi effusione solutū est. Siquidē & in populo Iudæorū propter interfecionē Christi septuaginta septē vindictę sunt statutę, iuxta illud Euāgelicum, in quo dictum est Petro Apostolo: non solum septies, sed etiam septuagies septies si pœnituerit, fratri remittendum: id est, Iudæum reuertentem post septuaginta septem vindictas statutas recipiendum ad indulgentiam Christi.

Cognouit quoq. adhuc Adā vxorē suam, & peperit filiū, vocauitq. nomen eius Seth. Sed Seth natus est filius, quē vocauit Enos.)

Seth quippe interpretatur resurrectio, qui est Christus, & P. Enos filius eius interpretatur homo, qui cepit inuocare nomen Dñi. Quid per hoc intelligitur: nisi quia in cōfessione viuit omnis homō, qui est filius resurrectionis, quādiu peregrinatur in terris. Itē ex duobus illis hominibus, Abel, qui interpretatur luctus, & eius fratre Seth, quod interpretatur resurrectio, mors Christi, & vitæ eius ex mortuis figuratur. Ergo, vt breuius dicā, Abel luctus: Seth resurrectio: Enos homo: quia post luctum resurrectio, de resurrectione homo inuocans Deū. Item Enos genuit Cainam, Cainam autem genuit Malalehel, Malalehel genuit Iared: Iared genuit Henoch. Hic autē Henoch septim^o ab Adā qui placuit Deo, & translatus est, septimam requiem significat: ad quam transferretur omnis qui tanquam sexta die, id est, sexta ætate seculi, per Christi aduētum formatur. ^f Transactis enim sex millib. annis, facto etiā iudicio, & renouatis, cælo & terra, transferretur sancti in vitā perpetuę immortalitatis. ^f Quod autē per Seth ab Adā vsq. ad Noe denarius numerus insinuat, cōplementū mādatorum in Ecclesię operibus figuratur, cui numero si adijciantur tres filij Noe medio reprobato, duodenarius cōsumatur, qui in Patriarcharū Apostolorūq. numero insignis habetur propter septenarij partes, altera per alteram multiplicatis. Nā ter quaterni, vel quater terni ipsum faciūt.

Quod vero progenies ex Adā per Cain vndenario numero finitur, transgressio mādatorum, siue peccatum ostenditur. Nam dum Lamech septimus ab Adam reperiatur scriptus, adduntur ei tres filij, & vna filia, vt vndenarius numerus compleatur: per quod demonstratur peccatum. Nam & ipse numerus fœmina clauditur: à quo sexu initium peccati commissum est: per quod omnes morimur: scilicet vt voluptas carnis, quæ spiritui resisteret, sequeretur. Vnde & ipsa filia Lamech Noëma, id est, voluptas interpretatur. Nam quod de Mathusalam secundum septuaginta ultra diluuiū numerantur anni hoc significat, vt quoniā solus est Christus, cuius vita nullam sentit ætatem, in maioribus quoque illis non sensisse diluuium videretur.

^a Natiuitates duor. filiorum, vsque ad, plantatus paradisi, desumpta sunt omnia ex Augustini 12. contra Faust. cap. 9. & quattuor sequentibus, vnde sunt quaedam emendata.

b Ex innocentia grata: gratiæ. Aug. ex innocētiz gratia, impress.

c Antepōnitur. Post hac verba interijciuntur quadam in codic. Val. & Compl. quæ aliena esse locus Augustini interruptus, & alij libri m. s. & impressi à quib. absunt, satis ostendunt: & si quid in eis sani est, paullo post repetitur. Quæ tamen hic referri nihil obfuerit. Iste autem filius Cain, qui vocatur Enoch, in cuius nomine condita est ciuitas, interpretatur dedicatio, impiorum enim dedicatio in hac vita fundata est. Enoch autem iustus ab Adam septimus & ipse dedicatio item dicitur. Sed translatus ostendit iustos (per quod ipse est septimus) in fine, hoc est in septimo millesimo annorum ab hac dedicatione terrenæ ciuitatis abituros, De qua sentētia paullo post hoc eodem cap. & in expositionib. Exo. c. 29. importunè repetita, quid sentiamus, mox dicemus.

d Eidemque peccato: ei denique Augustinus facili lapsu.

e Cum enim sacramento accepto: cum eo accepto Augustinus.

f Respondetur Amen. Ita respōdebatur in vtriusq. specie communionis. Ambros. de corpore lib. 4. de sacram. Dicit tibi sacerdos: Corpus Christi, & tu dicis: Amen. Hoc est verum, quod confitetur lingua, teneat affectus.

g Deinde cum dixisset, vsque ad, reuelata est. Male hæc absunt à veterib. libb. Val. & Comp. cum sint Aug. & legantur in excusis, & reliquis m. s.

h Maior est iniquitas mea q. v. v. m. Mirum, non vidisse, quisquis vulgatam editionem suffecit: non coherere quæ sequuntur verba: Hanc dicit maiorem causam: legendum ergo: Maior est causa mea, ex Lxx. & August. Idè paullo post coniunxit vtranq. interpretationem, cū dicit: Verè inde vagus, & profugus, gemit & tremit. cū August. tantū verba Lxx. interpretū retulerit: Verè inde gemit & tremit, ne regno etiam terreno, &c.

i Amisso regno gemit, & corporalem mortē tremit. Oportuit mendacem memorem esse. Quorsum enim gemit, & tremit? si hæc verba explicanda nusquam sibi proposuit? Id tamen prouisum apud Euch.

k Siue vt Lxx. transtulerunt. Hoc rectè: vidit enim nō respondere reliqua verbis Vulg. ed. Vid. Hieronym. epist. 125. ad Damas. q. 1.

l Et ædificauit Cain ciuitatem, ex Aug. 15. de ciuit. c. 17. & seq. & Greg. 6. Moral. c. 4. & lib. 16. c. 5.

m Iste filius, vsque ad, speratur, Augustini sunt verba.

n Cum genuisse filios filiasq. dicatur. Hæc verba deerrant in omnib. libris, reposita sunt autem ex Aug. c. 17. & Eucherio.

o Quo significatur, vsque ad, proueniunt, verba sunt August. ibid.

p Enos filius eius interpretatur homo, Enos autè sic interpretatur homo, vt hoc nomine non posse fœminā nuncupari, periti linguæ illius asseuerent, ait Aug. lib. 15. de ciuit. c. 17.

q Hic autem Enoch sept. vsque ad, formatur, verba sunt eiusdem 12. com. Faust. c. 14.

r Transactis enim, vsq. ad, perpetuæ immortalitatis. Hæc neque eadem sunt in omnib. libris, & in Val. & Compl. bis in hoc capite ponuntur. Ego vero Isidori hæc esse neuiquam puto. Nam neque August. de his atatib. sapius agens eas annor. numero vllò, sextam præsertim, definit: neq.

A Greg. aut etiã Origenes. Neq. verisimile est Isid. longius progressum, cum lib. 1. sent. c. 31. ita scribat: Iudicij diem nouit Christus, sed in Euangelio dicere, & scire discipulos suos noluit. Itaq. hanc annor. circūscriptionem importunè hoc loco & ad Exod. c. 29. in 3. præcepto & lib. 2. aduers. Iudaos c. 15. repetitam, Isidori esse nunquam ego crediderim. Huius rei magnum etiam indicium, quod apud Eucherium, & in Codic. Oliu. nihil horū visitur. Ambros. ad Luc. c. 9. ita scribit. Sed Mathæus & Marcus post dies sex assumptos hos esse memorarūt. De quo possemus dicere post sex millia annorū. Mille enim anni in conspectu Dei, tanquam dies vna. Sed plures, quæ sex millia computantur annor. Sed malumus sex dies per symbolum intelligere, quod sex diebus mundi opera sunt creata, vt per tempus opera, per opera mundum intelligamus. Elegantisimè verò D. August. 18. de ciuit. c. 53. Omniū (inquit) de hac re calculatium digitos resoluit, & quiescere iubet ille, qui dicit: nō est vestrū nosse tēpora vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, & lib. 1. de Genes. contra Manich. c. 24. Senectus verò, sicut in nobis, nullo statuo annorum tempore definitur, sed post quinq. illas ætates quantū quisq. vixerit, senectuti deputatur: sic & in ista ætate seculi non apparent generationes, vt etiam occultus sit vltimus dies, quem vtiliter Dominus latere oportere demonstrauit.

c Quod autem per Seth, vsq. ad, voluptas interpret. eiusd. lib. 15. de ciuit. c. 20.

De Arca Noe & diluuiio mundi:

C A P. VII.

NOe autè per omnia omnesq. actus eius Christum significat. Noe autè requies interpretatur, & Dominus dicit: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Solus iustus inuenitur Noe in illa gente: cui septem homines donatur propter iustitiam suam. Solus Christus iustus est, atq. perfectus, cui septem Ecclesiæ, propter septemplex spiritum illuminantem, in vnam Ecclesiā condonatur. Noe a per aquā & lignū liberatur: lignum quippe & aqua crucem designat & baptisma. Sicut enim ille cum suis per lignum & aquam saluatur: sic familia Christi per baptismum & crucis passionem sanatur. Arcam instruxit Noe de lignis non putrescentibus: Ecclesia construitur à Christo ex hominibus in sempiternū victuris. Arca enim ista Ecclesiam demonstrabat, quæ natarat in fluctibus mundi huius. Quod autem eadem Arca de lignis quadratis fieri iubetur, vndiq. stabilem vitā sanctorū significat, ad omne opus bonum paratam. Quocunq. enim verteris quadratum firmiter stat. Quod bitumine cōglutinantur Arcæ ligna

extrinsecus, & intrinsecus, vt in cōpage vni
 tatis significetur tolerātia charitatis, ne scā
 dalis Ecclesiā tentāribus, siue ab his qui in-
 tus sunt, siue ab eis qui foris sunt, cedat fra-
 terna iunctura, & soluatur vinculum pacis:
 est enim bitumen feruentissimum & vio-
 lentissimum gluten, significans dilectionis
 ardorem ^b vi magnæ fortitudinis ad tene-
 dam societate spirituale omnia tolerantem.
 Quod Arca trecentis cubitis longa est, vt se-
 xies quinquaginta compleantur: sicut sex
 ætatibus omne huius seculi tempus exten-
 ditur: in quibus omnibus Christus nunquā
 destitit prædicari, ^c in quinq. per prophe-
 tiam prænuntiatus, in sexta per Euangeliū
 diffamatus. Potest quidem & in his trecen-
 tis cubitis signum ligni passionis ostendi.
 Ipsi enim litteræ numerus crucis demō-
 strat signum: per quod socij Christi passio-
 nis effecti per baptismum longitudinem vi-
 tæ æternæ percipimus. Quod verò cubitis
 quinquaginta latitudo eius expanditur: si-
 cut dixit Apostolus: cor nostrum dilatatum
 est; vnde nisi charitate spirituali? propter
 quod ipse iterum dicit: Charitas Dei diffu-
 est in cordibus nostris per Spiritum Sanctū,
 qui datus est nobis. Quinquagesimo enim
 die post resurrectionem suam Christus Spi-
 ritum Sanctum misit, quo corda creden-
 tium dilatavit. Quod autē eius altitudo in
 triginta cubitos surgit, quem numerum de-
 cies habet in trecentis cubitis longitudo:
 Quia Christus altitudo nostra, qui triginta
 annorum gerēs ætatem, doctrinā Euāgeli-
 cam consecrauit, cōtestans legem non se ve-
 nisse soluere, sed implere. Legis autē cor in
 decem præceptis agnoscitur. Vnde decies
 tricenis Arce longitudo perficitur, vnde
 & ipse Noe ab Adam decimus computatur.
 Quod sexies lōga ad latitudinē suam, & de-
 cies ad altitudinem suam; humani corporis
 instar ostendit, in quo Christus apparuit;
^d Corporis enim longitudo à vertice vsq. ad
 vestigia sexies tātum habet, quā latitudo
 quæ est ab vno latere ad alterū latus: & de-
 cies tantum, quātum altitudo: cuius altitu-
 dinis mēsurā est in latere à dorso ad ventrē.
 Velut si iacentem hominem metiaris supi-
 nū, seu pronū, sexies tantū longus est à capi-
 te ad pedes, quā latus à dextera in sinistram,
 vel à sinistra in dexterā, & decies quā altus
 à terra. Vnde facta est Arca trecentorū cubi-
 torū in lōgitudine & quinquaginta in lati-
 tudine, & triginta in altitudine. ^e Itē quod

eadē Arca collecta ad vnū cubitum desu-
 per cōsumatur, sic Ecclesia corpus Christi
 in vnitae collecta sublimatur & perficitur.
 Vnde dicitur in Euangelio: Qui mecum nō
 cōgregat, spargit. Quod autem aditus fit ei à
 latere: nemo quippe intrat Ecclesiā, nisi per
 sacramētum remissionis peccatorum quod
 de Christi latere aperto manauit. Quod
 inferiora Arce bicamerata & tricamerata
 construuntur: sic ex omnibus gentibus vel
 bipertitam multitudinem cōgregat Eccle-
 sia propter circumcisionem & præputium;
 vel tripertitā, propter tres filios Noe, quo-
 rum progenie repletus est orbis. Et ideo Ar-
 ce inferiora dicta sunt; quia in hac terrena
 vita est diuersitas gentium. In summo au-
 tem omnes in vnū ^f consummantur, & nō
 est varietas: quia omnia & in omnibus est
 Christus, tanquam nos in vno cubito de-
 super cælesti vnitae consummans. ^g Quod
 cuncta animalium genera includuntur in
 Arca: significat, quia ex omnibus genti-
 bus & nationibus congregatio fit in Ec-
 clesia. Quod etiam Petro demonstratus
 ille discus significat: quod munda & im-
 munda ibi sint animalia: sic ^h in Ecclesia
 & sacramētis boni & mali versantur. Quod
 septena sunt munda, & bina immunda: nō
 quia pauciores sunt mali, quā boni: sed
 quia boni seruant vnitatem spiritus in vin-
 culo pacis. Sanctū autem Spiritum diuina
 scriptura in septiformi operatione cōmen-
 dat, sapientiæ & intellectus, consilij & for-
 titudinis, scientiæ & pietatis & timoris Dei.
 Vnde & ille numerus quinquaginta die-
 rum ad aduentum Sancti Spiritus pertinēs,
 in septies septenis, qui sunt quadraginta
 nouem, vno addito, consumatur. Propter
 quod dictum est: studentes seruare vnita-
 tem spiritus in vinculo pacis. Mali autem
 in binario numero ad schismata faciles, &
^d quodāmodo diuisibiles ostenduntur. Quod
 ipse Noe cum suis octauus numeratur: quia
 in Christo spes nostræ resurrectionis appa-
 ruit: qui octaua die; id est, post sabbathi
 septimum, primo à mortuis resurrexit; qui
 dies à passione tertius: in numero autem
 dierum, qui per omne tempus voluntur,
 & octauus & primus est. ⁱ Quod post se-
 ptem dies ex quo ingressus est Noe in Ar-
 cam, factum est diluuium: ^k quia in spem fu-
 turæ quietis, quæ septimo die significata
 est, baptizatur. Quod præter Arcam om-
 nis caro, quam terra sustentabat, diluui-
 con-

consumpta est, quia præter Ecclesiæ societatem, aqua baptismi quamuis eadem sit non solum non valet ad salutem, sed valet potius ad perniciem. Quod quadraginta diebus & quadraginta noctibus pluit, quia omnis reatus peccatorum in decem præceptis legis admittitur per vniuersum orbem terrarum: qui quattuor partibus continetur. Decem quippe quater ducta quadraginta fiunt, siue ille reatus, qui ad dies pertinent ex rerum prosperitate, siue qui ad noctes ex rerum aduersitate contractus sit, sacramento baptismi cælestis abluitur. ¹ Quod Noe quingentorum erat annorum, cum ei locutus est Dominus, ut Arcam sibi faceret, & sexcentos habebat annos cum in eam est ingressus: unde intelligitur per centum annos arca fabricata. Quid aliud hic videntur centum anni significare, nisi ætates seculi singulas: Unde ista sexta ætas, quæ completis quingentis vsque ad sexcentos significatur in manifestatione Euangelica Ecclesiam construit. Et ideo qui sibi ad vitam consulit, sit velut quadratum lignum paratus ad omne opus bonum, & intret in fabricam sanctam, quia & secundus mensis anni sexcentissimi, quo intrat Noe in Arcam eandem senariam ætatem significat, duo enim menses sexagenario numero concluduntur. A senario autem numero & sexaginta commemoratur & sexcenta & sex millia & sexaginta millia, & sexcenta millia, & sexcenties, & quicquid deinceps in maioribus summis per eundem articulum numeri in infinita incrementa consurgit. ^m Et quod vicesimus & septimus dies mensis commemoratur, ad eiusdem quadraturæ significationem pertinet, quæ iam in quadratis lignis exposita est; sed hic euidentius, quia nos ad omne opus bonum paratos, id est, ⁿ quadratos quodammodo trinitas perficit, in memoria, qua Deum recolimus, in intelligentia qua cognoscimus: in voluntate qua diligimus. Trium enim ter, & hoc ter, sunt viginti & septem, qui est numeri ternarii quadratus. Quod septimo mense ^o Arca sedit, hoc est, requieuit ad illam septimam requiem significatio recurrit, per qua perfecti requiescunt. Ibi quoque illius quadraturæ numerus iteratur. Nam vicesima & septima die mensis secundi commedatum est hoc sacramentum. Et rursus vicesima & septima die septimi mensis eadem commendatio confirmata est, cum Arca requieuit. Quod enim promittitur in spe, hoc exhibetur in re. Porro quia ipsa septima requies cum octaua resurrectione coniungitur: neque enim

A corpore reddito finitur requies, quæ posthac vitam excipit sanctos, sed potius totum hominem, non adhuc in spe, sed iam in re ipsa omni ex parte & spiritus & corporis perfecta, immortalis salute renouatum in æternæ vitæ munus assumit. Quia igitur septima requies cum octaua resurrectione coniungitur: & hoc in sacramento regenerationis nostræ, id est in baptismo altum profundumque mysterium est. Quod quindecim cubitis supercreuit aqua excedens altitudinem montium. Octo itaque & septem quindecim faciunt. Sed octo significant resurrectionem, septem quietem. Hoc igitur sacramentum resurrectionis & quietis transcendit omnem sapientiam superbiorum: ita ut nulla gens possit indicare scientiæ suæ altitudine resurrectionis quietem. Et quia septuaginta à septem, & octoginta ab octo denominatur, coniuncto utroque numero centum quinquaginta diebus exaltata est aqua, eandem commendans nobis atque confirmans altitudinem baptismi in sacramento nouo homine ad tenendam quietis & resurrectionis fidem. ^r Quod post dies quadraginta emissus coruus non est reuersus aut aquis utique interceptus, aut aliquo supernatate cadauere illectus: significat homines in immunditia cupiditatis teterrimos, & ob hoc ad ea quæ foris sunt in hoc mundo nimis intentos, aut rebaptizari, aut ab his quos præter arcam, id est præter Ecclesiam baptismus occidit, seduci & teneri. Quod columba emissa, non inuenta requie, reuersa est, ostendit per nouum testamentum requiem sanctis in hoc mundo non esse promissam. Post quadraginta enim dies emissa est, qui numerus vitam, quæ in hoc mundo agitur, significat. Denique post septem dies dimissa, propter illam septenariam operationem spiritualis oliuæ fructuosum surculum reulit. Quod significaret nonnullos etiam extra Ecclesiam baptizatos, si eis pinguedo non defuerit charitatis, posteriori tempore, quasi vespere in ore colubæ, tamquam in osculo pacis ad unitatis societatem posse perducere. Quod post alios septem dies dimissa, non est reuersa, significat finem seculi, quando erit sanctorum requies, non adhuc in sacramento spei, quo in hoc tempore reus cõsociatur Ecclesiam quoad bibitur quod de Christi latere manauit: sed iam in ipsa perfectione salutis æternæ, cum tradetur regnum Deo & Patri, ut in illa perspicua contemplatione incommutabilis veritatis nullis ministerijs corporalibus egeamus. Cur sexcentesimo primo anno vitæ Noe, id est, peractis sexcentis annis aperitur arcæ tectum? Finita quippe

sexta ætate seculi reuelabitur absconditum sacramentum atque promissum. Cur vicesimo septimo die secundi mensis dicitur sicca esse terram? tanquam finita esset baptizandi necessitas in numero dierum quinquagesimo & septimo. Ipse enim est dies secundi mensis vicesimus septimus, qui numerus ex illa coniunctione spiritus & corporis septies octonos habet, vno addito, propter vnitatis vinculum. Cur de arca coniuncti exeunt, qui disiuncti intrauerunt? Sic enim dictum erat, quod intrauerunt in arcam Noe & filij eius, vxor eius, & vxores filiorum eius. Cur seorsum viri, seorsum femine commemoratae sunt? nisi quod in hoc tempore caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem? Postmodum autem exeunt Noe & vxor eius, filij eius, & vxores filiorum eius. Hoc est commemoratur coniuncti masculi & feminae: quia in fine seculi atq. in resurrectione iustorum omnimoda & perfecta pace spiritui corpus adhaerebit, nulla mortalitatis indigentia, vel concupiscentia resistente. * Cur animalia, quavis munda & immunda in arca fuerint, tamen post egressum de arca non offeruntur Deo in sacrificio nisi munda? Quid deinde velit sibi Deo loquente ad Noe, & tanquam rursus ab exordio? quia multis modis eam significare oportebat figuram Ecclesie, commedante, quod progenies eius benedicatur ad implendam terram. Quod dantur eis in escam cuncta animalia sicut in illo disco Petro dicitur, Macca & madauca. Quod eiectione sanguine iubentur manducare ne vita pristina, quasi suffocata in conscientia teneatur, sed habeat tanquam effusionem per confessionem. Quod vero testamentum Deus posuit inter se & homines, atq. omnem animam viuam, ne perdat eam diluuium, arcum, qui appareret in nubibus, qui nunquam nisi de sole resplendet. Illi enim non pereunt diluuium, qui in Prophetis, & in omnibus diuinis scripturis, tanquam in Dei nubibus, agnoscunt Christi gloriam, & non quaerunt suam.

* Noe per aquam, vsque ad per litteram. Hæc omnia paucis, quæ notabimus, exceptis, sunt Augustini verba ex lib. 12. contr. Faust. à cap. 14. vsque ad 24. è quo sunt nonnulla restituta.

^b Vi magnæ fortitud. : vi magna, apud Augustinum.

^c In quinq. per Proph. ita in plerisque m. s. & apud Eucher. in quinta apud August. & Bedam, & in Val. & Compl.

^d Corporis enim longitudo, vsq. ad, altus à terra.

A Hæc non sunt apud Augustinum. Sunt tamen in o. l. & apud Eucherium.

^e Item quod arca collecta ad vnum cub. ex c. 16.

^f Consummantur: consummamur. Aug.

^g Quod cuncta animalium genera, ex c. 15.

^h In Ecclesia & sacramentis: In Ecclesie sacramentis, Aug.

ⁱ Quod per septem dies, ex c. 17.

^k Quia in spe futur. quiet. Ita Aug. Eucher. Bed. Val. al. in specie.

^l Quod Noe quingentor. c. 18.

^m Et quod vicesimus & sept. ex c. 19.

ⁿ Quadratos: & conquadros. Aug.

^o Arca sedit, ita Augustin. resedit, Eucher. Val. sedit Ambros.

^p Qua perfecti requiescunt. Ibi quoq. & c. eod. modo legendus & interpungendus hic Augustini locus, qui mendosus circumfertur ex emendatione Louaniensi.

^q Vt nulla gens: vt nullatenus, apud Bed. & Palent.

^r Quod post dies quadrag. ex c. 20.

^s Consociatur Ecclesie, ita August. Bed. & cc. satiat. Val. mendose.

^t Cur sexcentesimo, è c. 21.

^v Sicca esse terram, ita August. & plerique lib. sicca esse. Val.

^x Cur animalia, vsque ad. ad implendam terram, hæc absunt à Val. & plerisque sunt tamen apud Aug.

^y Habeat tanquam effusionem, ita Aug. habeant lib. o. quod ferri potest, vt ad ipsos non ad vitam referatur. Quid si legas? Sed abeat tanquam effusione per confessionem.

De Noe & benedictionib. eius maximo minimoque collatis filijs.

CAP. VIII.

Iam vero illud, quod post diluuium de vinea, quam plantauit, inebriatus est Noe, & nudatus in domo sua: cui non appareat Christis esse figuram? qui inebriatus est: dum passus est: nudatus est, dum crucifixus est: in domo sua, id est, in gente sua, & in domesticis sanguinis sui, vtiq. Iudæis. Tunc enim nudata est infirmitas carnis eius, Iudæis scandalum, Gentibus autem stultitia, ipsis autem vocatis Iudæis & Gætibus tanquam Sem, & Iapheth, Dei virtus, & Dei sapientia, quia quod stultum est Dei sapientius est, quam homines, & quod infirmum est Dei, fortius est, quam homines. Proinde in duobus filijs maximo & minimo, duo populi figurantur, scilicet circuncisio, & præputium, vnâ vestem fidei à tergo portantes: sacramentum scilicet iam præteritæ Dominicæ Passionis, neq. nuditatem patris intuentur, quia in Christi necem non consentiunt, & tamen honorant velamento, tanquam scientes vnde sint nati.

Quam

Quam nuditatem, id est, passionē Christi, A dem & vidimus iuxta Noe patris Prophe-
videns Cham derisit: & Iudæi Christi mor-
tem videntes subsannauerunt, c Sem verò
& Iapheth, tanquam duo populi ex circun-
cisione & præputio credentes, cognita nu-
ditate patris, qua significabatur passio Sal-
uatoris, sumentes vestimentum posuerunt
super dorsa sua, & intuentes auersi operue-
runt nuditatem patris, nec viderunt, quod
verèdo texerūt. Quodā enim modo passio-
nē Christi tegimus, id est, sacramento ho-
noramus: cuiusq. mysterij rationem viden-
tes, Iudæorum detractionem operimus. Ve-
stimentum enim significat sacramentum:
dorsa, memoriam præteritorum; quia pas-
sionem Christi trāfactam celebrat Ecclesia,
non adhuc prospectat futuram. d Medius
autem frater Cham: id est, populus impius B
Iudæorū (ideo medius, quia nec primatum
Apostolorum tenuit, nec vltimus in genti-
bus credidit) vidit nuditatem patris: quia
consensit in necē Domini Saluatoris. Post
hæc nuntiavit foras fratribus. Per eū quippe
manifestatum est, & quodammodo publi-
catum, quod erat in Prophetia secretum.
Ideoque fit seruus fratrum suorum. Quid
est enim hodie aliud gens ipsa, nisi quædam
seriniaria Christianorum, baiulans legē &
Prophetas ad testimonium assertionis Ec-
clesiæ: vt nos honoremus per sacramentum
quod nuntiat illa per litteram? e Post hæc
benedicuntur duō illi, qui nuditatem pa-
tris honorauerunt. Benedictus, inquit, Do-
minus Deus Sem: quamquam ipsis etiā
gentibus sit Dominus Deus Israel. Et vnde
hoc factū est, nisi ex benedictione Iapheth?
in populo enim Gentium, totum orbē ter-
rarum occupauit Ecclesia. Hoc prænuntia-
batur, cum diceretur: Dilatet Deus Iapheth,
& habitet in tabernaculis Sem. Ecce quo-
modo dilatat Deus Iapheth, & habitat in
tabernaculis Sem, vt Paulus dicit. Non estis
peregrini & hospites: sed estis ciues sancto-
rum & domestici Dei, ædificati super fun-
damentum Apostolorum & Prophetarum.
Benedictus, inquit, Deus Sem: sit Chanaam
puer illius. Dilatet Deus Iapheth, & habi-
tet in tabernaculis Sem. Hic Sem maior na-
tu, ipse est, ex quo Patriarchæ, Prophetæ, &
Apostoli Generati sunt. Iapheth autē Gen-
tium est pater: qui etiā latitudo interpre-
tatur. Cū ingenti enim multitudine dilata-
tus est populus ex Gentibus, qui cum Pro-
phetis & Apostolis erat habitaturus. Si qui-

dem & vidimus iuxta Noe patris Prophe-
ticam benedictionem, in tabernaculo Sem
transisse habitationem Iapheth, hoc est, in
domo legis & Prophetarum Ecclesiam po-
tius iustificari, minorem quidem tempore:
sed gratiæ lege maiorem. f Cham porro, qui
interpretatur calidus medius filius, tāquam
ab vtroq. discretus, nec in primitijs Israeli-
tarum, nec in plenitudine Gētium perma-
nens, significat non solum Iudæorum, sed
etiā hæreticorum genus calidum, nō spi-
ritu sapientiæ, sed impatientiæ, quo solent
& hæreticorum feruere præcordia, & pacem
perturbare sanctorū Sed & omnes qui Chri-
stiano vocabulo gloriātur, & perditē viuūt,
ipsius figuram gestare videntur. Passionem
quippe Christi, quæ illius hominis nuditate
significata est, & adnuntiant benè profiten-
do, & malè agendo exhonorent. De talibus
enim scriptū est: à fructibus eorum cogno-
scetis eos. Ideo & Cham in filio suo maledi-
ctus est, tanquam in fructu suo: id est, in
opere suo, vnde conuenienter & ipse filius
eius Chanaam interpretatur, motus eorum.
Quod quid aliud est, quàm opus eorum?
Item, quod Cham peccante, posteritas eius
damnatur: significat, quod reprobi hic qui-
dem delinquant, sed in posterum, id est, in
futurum, sententiam damnationis exci-
piunt. Sicut & plebs Iudæa, quæ Dominum
crucifixit, etiā in filijs pœnam damnatio-
nis suæ transmisit. Dixerunt enim: Sanguis
eius super nos, & super filios nostros. h Be-
nedictis igitur duobus filijs Noe, atque vno
eorum medio maledicto, deinceps genera-
tiones eorum texuntur, ex quibus septua-
ginta duæ gentes sunt ortæ: id est, quindecim
de Iapheth, triginta de Cham, viginti
septem de Sem.

a Iam verò illud. Ex c. 23.

b Iudæis scandalum, vsq. ad vnde sint nati. Hæc ex
August. describere malimus ad stipulantibus impressis libris
quam ex veteribus aliquantum imminuta ponere.

c Sem verò & Iapheth vsq. ad prospectat futurū
Ex 16. de Ciuit. c. 2.

d Medius autem frater vsq. ad per litteram. Ex 12.
cont. Faust. c. 23.

e Post hæc benedicuntur Prophetar. Ex cap. 24.
Quod autem hæc à manuscriptis nostris omnibus absint, ini-
tium benedictionis repetitum putamus librarios.

f Chā porro. quam opus eorū? Ex. 16. de ciuit. c. 2.

g Hæreticorum feruere præcordia. Ita apud August.
primordia. in libris nostris.

h Benedictis, vsq. maledicto. Verba sunt Aug. ibid.

Ex quibus septuaginta duæ gentes. Vid. not. ad c.
2. lib. 9. etym.

*De Nemrod gigante, et confu-
sione linguarum.*

CAP. IX.

Primus post diluuium inter homines Nemrod filius Chus noua imperij cupiditate tyrannidem arripuit, regnauitque in Babylonia: quæ ab eo quod ibi confusæ sunt linguæ, Babel appellata est, quod interpretatur confusio. Cuius ædificadæ turris idem Nemrod exitit auctor: qui pro eo quod ultra naturam suam cæli alta penetrare contendit, non incongruè Diabolo comparatur, qui cogitatione cordis sui intumescens, super sidera exaltare se voluit: id est, super omnem potestatem Angelorum, Deo se coæquare disponens, dum dicit: Ascendā super altitudinē nubiū, & ero similis Altissimo.^b Quod aut dicitur venator, quid significatur hoc nomine, nisi terrigenarum animarū deceptor, & capiens homines ad mortem? Turris eius superbia huius mūdi est, vel impia dogmata hæreticorū, qui postquam moti sunt ab Oriente: id est, à vero lumine recesserunt, & venerunt in cāpū Sennaar, qui interpretatur excussio dentium, statim aduersus Deum impietatis suæ ædificant turrim, ac dogmata superbix nefario ausu confingunt, volentes curiositate non licita ipsius cæli alta penetrare. Sed ficut illi per superbiam ab vna lingua in multas diuisi sunt: ita & hæretici ab vnitae fidei confusione segregati, inter se diuersitate erroris, quasi per dissonantiam linguæ inuicem secernuntur: & quos armat aduersus Deum elata conspirationis perniciofa consensus, rursus, intercedente dogmatum discordia, diuidit oborta repente confusio. Quos quidem ipsa Trinitas dānat, in quam offendunt, ipsa eos dispergit, dum dicit: Venite descendamus, & confundamus linguas eorum, in varietate vtiq̄ue erroris siue schismatum.^c Eo autem tempore, quando linguarum facta est varietas, in solo domo Heber, quæ antea fuit, lingua remansit. Nunc quoq̄. in sola Ecclesia, quæ est domus Christi, vnitam esse confessionis & fidei pacem diuisis omnibus reprobis agnoscimus.

^a Primus post diluuium vsq̄. ad confusio. Hieronym. trad. in Gen. c. 10.

^b Quod aut dicitur venator, vsq̄. ad superbia. Verba sunt Aug. 16. de Ciuit. c. 4.

Eo autem tēpore vsq̄. ad lingua remansit. Eiusd. cap. 11.

De egressu Abrahæ à Chaldais.

CAP. X.

Restat deinde de actibus Abrahæ, vel de his quæ illi repromiserat Dñs exponendū. Locutus est enim ei Dominus: egredere de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui. Quis aut alius exijt in Abraham de terra & de cognatione sua, vt apud exteros locupletaretur, & esset in gentem magnam, nisi Christus, qui relicta terra & cognatione Iudæorum præpollet nunc, vt videmus, in gētibus? Sed & nobis ad exēplum Christi exeundū de terra nostra est, id est, de facultatibus huius mundi, operibusque terrenis, & de cognatione nostra, id est, de cōuersatione & moribus, vitijsq̄. prioribus, quæ nobis à nostra natiuitate cohærentia, velut affinitate quadam & consanguinitate coniecta sunt: & de domo patris nostri, id est, de omni memoria mundi, vt ei renūtiantes, possimus in populo Dei dilatari, & in terrā promissionis cælestis, cum tempus aduenerit, introduci. ^b Dux autem promissiones Abrahæ dantur: vna per quam terrā, Chanaam possessurum semen eius promittitur, dum dicit Deus: vade in terram quam demonstrabo tibi, faciamque te in gentem magnam. Alia vero longè præstantior est, non de carnali, sed de spiritali semine, per quod pater est non vnus gentis Israeliticæ, sed omnium gentium, quæ fidei eius vestigia consequuntur, quod promitti cœpit his verbis: & benedicetur in te vniuersæ cognationes terre. ^c Egressus aut Abrahā de Carra venit ad Sichē, acceptoq̄. secūdo oraculo de promissione terræ ipsius, ^d ædificauit altare. Et profect⁹ inde habitauit in eremo, atq̄. inde famis inopia expulsus, descēdit in Ægyptū, vbi vxorē suā dixit esse sororē. Nec mentitus, quia propinqua erat sanguine. ^e Quā tñ Pharaon rex Ægypti volēs accipere, grauissimis territumōstris, multisq̄. propter eam malis afflictus (vbi esse eius diuinitus vxorē didicit) cōfestim illæfam cum honore restituit. Hoc itaq̄. cum de Abimelech dicere ceperimus, exponemus.

^a Quis autem alius vsq̄. ad ingentibus. Augustini sunt verba 12. contr. Faust. c. 25.

^b Dux autem promissiones vsq̄. ad cognationes terræ. Eiusd. 16. de ciuit. c. 16.

^c Egress⁹ Abrah. vsq̄. ad terræ ipsi⁹. Eiusd. 16. de ciuit. c. 18.

^d Ædificauit altare vsq̄. ad sanguine. Eiusd. c. 19.

^e Quam tamen Pharaon vsq̄. ad restituit. Eiusd. 22. cont. Faust. c. 33.

De victoria Abraham, & Melchisedech. CAP. XI.

Reuerso igitur Abraham ex Ægypto, vnde venerat, tunc Lot fratris filius ab illo in terram Sodomorum salua charitate secessit, vitans discordiam, quia diuites facti erant, & pastores eorum inuicem rixabantur. ^b Permansit autem Abraham in terra Chanaam, habitauitque iuxta quercum Mambre.

^c Deinde à quinque regibus, qui Sodomis irruerant, captum Lot liberat, habens secum in prælio trecentos decem & octo vernulas. Sed quid hæc victoria Abraham de quinque regibus indicabat, quos ille fidei pater mysterio superauit: nisi quod fides nostra si confirmata sit in spiritu principali, totidem corporis nostri sensus verbo Dei subigat? Nam sicut ille de proximo in regibus victor: ita & fides nostra per animam victrix de exteriori homine triumphat. Quod verò ille non multitudine nec virtute legionum, sed tantum trecentis decem & octo comitantibus aduersarios principes debellauit: iam tunc in sacramento crucis ^d cuius figura per Tau litteram Græcam numero trecentorum exprimitur, imaginabatur, quod nos Christi passio liberaret à dominatu quinque carnalium sensuum, qui nos antea varijs vitij captiuantes exsuperauerant.

Reuertenti igitur à cæde hostium Abraham occurrit ei mox Melchisedech Rex Salem sacerdos Dei, inenarrabili parente progenitus: benedixitque Abraham, offerens panem & vinum in sacrificium Deo. Hunc Melchisedech Apostolus Paulus sine patre, & sine matre commemorans figuratiter refert ad Christum. Ipse est enim solus de patre sine matre genitus per diuinitatem, ipse de matre sine patre per humanitatem. Ipse quoque sacerdos æternus, ad quem dicitur: **Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech.** Vtique propter mysterium sacramenti, quod Christianis celebrare præcepit, vt non secundum Aaron pecudum victimas, sed oblationem panis & vini: id est, corporis & sanguinis eius sacramentum in sacrificium offeramus. Quod verò Patriarcha magnus decimas omnis substantiæ suæ Melchisedech sacerdoti post benedictionem dedit, sciens spiritualiter melius sacerdotium futurum in populo gen-

tium, quàm Leuiticum, quod de ipso in Israel erat nasciturum, futurumque. vt sacerdotem Ecclesiæ habens præputium benediceret in Abraham circumciso sacerdotium synagogæ. Qui enim benedicit, maior est, quàm qui benedicitur. Vnde & sacerdotes ex semine Abraham nati fratres suos benedicebant: id est, populum Israel, quibus illi decimas dabant secundum mandatum, verè vt maioribus & eminentioribus suis. ^f Nomen autem ipsum Melchisedech, rex pacis, vel rex iustitiæ interpretatur, quod bene refertur ad Christum. Ipse est enim rex pacis, quia per ipsum reconciliamur Deo. Ipse est rex iustitiæ, quia ipse veniet, vt discernat sanctos ab impijs. Idem quoque vnus sacerdos & rex, quia ad redemptionem omnium hostiam Deo patri se ipsum obtulit, & vt verus rex in præsentis seculo populum suum regit, & in futuro iudicabit.

^a Reuerso rixabantur. *Eiusd. c. 20.*

^b Permansit vsq; ad Mambre. Et mansit in alio eiusdem terræ loco, id est, iuxta quercum Mambre. *Aug. c. 22.*

^c Deinde à quinque regibus vsq; ad vernaculos. *Aug. ibid.*

^d Cuius figura per τ litteram. Id repetit aliquoties *Aug. & Greg. Vid. inf. Iud. 7.*

^e Habentis præputium. *Aliquot m. s. & imp. haud malè.*

^f Nomen autem ipsum Melchisedech Rex pacis, vel Rex iustitiæ. *Vox Melchisedech regem tantum iustitiæ significat. Sed quia idem Rex erat Salem. Salem autem pacem significat, non absurde verumque, coniunxit.*

De sacrificio Abraham, et promissione Dei. CAP. XII.

Post hanc victoriam factum est verbum Domini ad Abraham in visu, dum esset de posteritate sollicitus, & sibi videret non nasci filium: & tamen semini suo factam promissionem teneret, statim fit illi in figura duplex promissio seminis etus, id est, in similitudinem arenæ maris, vel in multitudine stellarum cæli futura. Eiciens ergo Abraham Deus foras ostendit illi stellas cæli, dicens: sic faciam semen tuum, id est, Christianam gentem, cuius tu pater in fide subsistis: sic faciam lumine resurrectionis coruscare. Deinde monstrauit illi arenam maris, & dixit: sic erit in multitudine seminum: hoc est, erit quidem copiosa gens Iudæorum, sed sterilis & infœcunda manebit, sicut arena. Post hæc cum repromitteret ei Deus, quod esset possessor repromissionis

terræ futurus, signū petijt, per quod agnosceret, nōn quasi dubitās an fieret, sed quomodo futurum esset exquirens. Cui Dominus hāc similitudinem proposuit: Sume, inquit, mihi vaccam triennem, & capram trimam, & arietem annorum trium, turturem quoq. & colūbam. Tollens ergo Abraham vniuersa hęc, diuisit ea per medium, & vtrāque partes contra se altrinsecus posuit, aues autem non diuisit. Descenderuntque volucres super cadauera, & abigebat eas Abraham. Cumq. occubisset sol, pavor irruit super Abraham, & horror magnus & tenebrosus inuasit eum: apparuitque clibanus fumans, & ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant. Dicitumq. est ei: cogno scendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non sua, & seruiet & affligetur, &c. Iste est itaq. modus promissi seminis Abraham, & ista est figura. ^a Per vaccam enim significata est plebs posita sub iugo legis. Per capram, eadem plebs peccatrix futura. Per arietem, eadem plebs regnatura. Animalia idēō trima dicuntur: quia per articulos temporum ab Adam vsq. ab Noe, & inde vsq. ad Abraham, ac inde vsq. ad Dauid, tanquam tertiam ætatem gerens ille populus adoleuit. Per turturē & colūbam, spirituales in eo populo figurati sunt, indiuidui filij promissionis, & hæredes regni futuri: quorum ætas temporalis ideo taceatur, quia æterna meditates transgressi sunt desideria temporalia. Sed quid est, quōd animalia illa tria diuiduntur aduersus se inuicem partibus constitutis, nisi quod carnales & in populo veteri, & nunc inter se diuiduntur: Porro aues idcirco non diuiduntur, quia spirituales indiuidui sunt. Schisma non cogitant, nō seducuntur ab hæreticis, sed pax est semper in ipsis. Siue à turbis se remouean t, vt turtur, siue inter illas conuersentur, sicut columba: vtraq. tamen auis est simplex & innoxia. Volucres autem descē-

dentes super corpora, quæ diuisa erant, spiritus immundi significatur, pactum quemdam suum de carnalium diuisione quærentes. Quod autem illis confidens abigebat illas Abraham, ^b significat multos carnales merito sanctorum in fine mundi ab angustijs liberandos. Quōd autem circa solis occasum pavor irruit in Abraham, & horror magnus & tenebrosus, significabat circa huius seculi finem magnam perturbationem Antichristo in sanctis futurā. De qua

A dicit Dominus in Euangelio: erit enim tūc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio. Quōd vero adiungitur: cum occubisset sol, facta est caligo tenebrosa, & apparuit clibanus fumans, & lampas ignis transiens inter media illa, quæ diuisa erant: significat post finem seculi futurum diem iudicij: quo per ignem segregabuntur sanctorū populi & iniquorum. Quōd vero dictum est ad Abraham, sciendo scies, quia peregrinum erit semen tuum in terra non propria, & in seruitutum redigent, & affligent eos quadringentis annis: hoc de populo Israel qui erat in Ægypto seruiturus, apertissimè prophetatum est. Nō quod sub Ægyptijs quadringentis annis seruierunt: sed quoniam iste numerus in eadem afflictione completus est: qui computatur ab illo tempore, quo ista Abraham promittuntur.

^a Per vaccam vsq. ad Abraham promittuntur. *Aug. lib. 16. de ciuit. c. 24.*

^b Significat multos. Ita *manuscripti omnes rectè. Augu.* Quod autem illis consedit Abraham, significat etiam inter illas carnalium diuisiones veros vsq. in finem seculi perseveraturos fideles. *Mendose ergo in excusis nullos.*

De Agar, et circumcissione Abraham. CAP. XIII.

C Iam tunc propter peregrinationem futuram, ne commisceretur semen eius inter gentes, datur ei circumcissio in signum his verbis. Circūcidetur in vobis omne masculinum. Infans octo dierum circūcidetur in vobis, tam vernaculus, quàm emptitius. Masculus autem, cuius præputij caro circūcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo: quia pactum meum irritum fecit. Sed & Sarai non vocabitur Sarai, sed Sara: & dabo tibi ex ea filium, & benedicam illum, & erit in nationes, & reges gentium ex eo erunt. ^a Hic iam declaratur promissio de vocatione gentium in Isaac filio promissionis, quo significatur gratia, non natura: quia de sene patre & sterili matre. Et quia hoc nō per generationem, quæ est in Ismaele, sed per regenerationem futurum erat: ideo imperata est circumcissio, quando de Sara promittitur filius in typo Ecclesiæ: non quando Ismael, qui typum gerit Iudæorum. Quid enim aliud circumcissio significat, nisi renouatam naturam per baptismum post expolationē veteris hominis: Et quid est octauus dies

dies; nisi Christus, qui hebdomada completa; hoc est, post Sabbathum resurrexit. Quòd vero non solum filios, sed & seruos & vernaculos & emptitios circumcidi præcepit: ad omnes gratiam redemptionis pertinere testatur. Parentum mutantur nomina, vt omnia resonent nouitatem. Nam Abrâ, quod antea vocabatur, interpretatur pater excelsus. Abraham autem pater multarum gentium, quo nomine prænuntiabatur, quod multæ gentes fidei eius vestigia sequerentur. Illud autem quid sit quod dictum est: ^b Masculus qui non circumcidetur octaua die, peribit anima illa de populo suo, quia pactum meum irritum fecit: Cur enim pereat anima paruuli in circumcisi, dū ipsa pactum Dei irritum non fecit: sed qui cum circumcidere neglexerunt: nisi vt significaret, quod paruuli non secundum opus, sed secundum originem in primo homine pactum Dei dissipauerunt, in quo omnes peccauerunt. Nascitur enim omnis non proprie, sed originaliter peccator. Quem nisi regeneratio liberet, peribit anima eius de populo suo: quia pactum Dei irritum fecit, quando in Adam originaliter etiam ipse peccauit.

^a Hic iam declaratur, vsq; ad resonent nouitatem. è c. 26.

^b Masculus qui non circumcid. vsq; ad ipse peccauit. E cap. 27.

De tribus viris, qui venerunt ad ilicem Mambre. CAP. XIII.

DEinde apparuit Dominus Abraham in conualle Mambre sedenti in ostio tabernaculi sui: cumque leuasset oculos, apparuerunt ei tres viri stantes iuxta eum. Quos cum vidisset adorauit, & ait: Domine si inueni gratiam in oculis tuis, lauentur pedes vestri, & requiescite sub arbore. Et abiit Abraham ad Saram, & iussit eam ex tribus satis facere subcinericios panes, quos apposuit illis cum vitulo, quem parauerat: similiter, & lac & butyrum. Ipse vero stabat iuxta eos sub arbore. Cumque comedissent dixerunt ad eum: vbi est Sara vxor tua? at ille: ecce, inquit, in tabernaculo est, cui dixit, Reuertens veniam ad te tempore isto, & habebit filium Sara vxor tua. Quo audito Sara risit.) Notandum quippe, quod Abraham triplicem habeat figuram in semet-

A ipso. Primam Saluatoris, quando relicta cognatione sua venit in hunc mundum: alteram patris, quando immolauit vnicū filium: tertiam vero, quæ in hoc loco est, figuram gestauit sanctorum, qui aduentum Christi cum gaudio susceperunt. Tabernaculum autem illud Abraham typum terrenæ Ierusalem habuit, vbi primo tempore Prophetæ & Apostoli habitauerunt: vbi & primū Dominus adueniens à credentibus exceptus, ab incredulis est in ligno suspensus. In tribus autem viris, qui venerunt ad illum, Domini Iesu Christi prænuntiabatur aduentus, cum quo duo Angeli comitabantur: quos plerique Moysen & Eliam accipiunt, vnum prisce legis latorem, qui per eandem legem aduentum Domini indicauit: alium, qui in fine mundi venturus est, denuntiaturus secundum Christi aduentum, atq; eius Euangelium Iudæis prædicaturus: vnde & in monte Dominus cum fuisset transfiguratus, hi duo, Moyses & Elias, cum eo ab Apostolis visi sunt. Quòd vero Abraham tres videns vnum adorauit, Dominum scilicet Saluatorem ostendēs, cuius etiam aduentū est præstolatus: iuxta quod etiam Dominus in Euangelio ait: Abraham quæsiuit diem meum videre, & vidit, & gauisus est. Tunc enim futuri aspexit mysterium sacramenti. Vnde & pedes eorum lauit, vt in extremo mundi lauacri viuificationem demonstraret futuram. Pedes enim nouissima significant. Siquidem & conuiuium præparat, vitulum scilicet saginatum. Iste autem vitulus tener saginatus, Domini Iesu Christi est corpus. Hic est vitulus Domini, qui propter salutem credentium ad arborem crucis est immolatus. Hic est vitulus Dominici corporis, qui in Euangelio pro peccatore occiditur filio. Sed & butyrum & lac cum carne vituli apposuit. Lac quippe prisce legis habuisse figuram, Apostolus nos admonet, dicens. Lac vobis potum dedi, non escam: nondum enim poteratis, sed nec adhuc quidem potestis. Tradiderat enim illis legis mandatum, quasi lac de vberibus duarū tabularum expressum, hoc est, testamentum fidei. Necdum enim poterant propter infantiam sensus sui Euangelicæ doctrinæ solidam & robustā escam accipere. Butyrum autem vberimum & pinguisimum Euangeliorum est testimonium: quod veluti oleū fidelibus in signum datur. Sed proinde vitulum cum lacte & butyrum

butyrum Abraham edendum apposuit: quia nec corpus Domini, quod est vitulus, sine lacte legis: nec lac legis sine butyro: hoc est, sine Euangelij testimonio esse potest. Tria autem fata, vnde Sara panes subcinericios fecit, trium filiorum Noe imaginem indicauerunt: ex quibus omne genus humanum natum est: qui diuinæ Trinitati credentes ex aqua baptismatis per Ecclesiam, cuius imago Sara erat, conspergendi essent, & in vno pane Christi corporis redigendi. Hæc sunt illa tria fata, quæ mulier in Euangelio cognoscitur fermentasse. Azymi autem panes: eo quod sine fermento malitiæ, & sine angore nequitiae, sine feruore peruersæ doctrinæ oportebat esse credentium vnitatem. Subcinericij autem ideo, vt per pœnitentiã præteritorum delictorum Spiritus sancti vapore decocti, velut esca beneplacita Deo, acceptabiles efficiantur. Sub arbore autem eos sedisse, passionis Dominicæ erat signum, cuius ipsi sunt prædicatores. Quod autem promittit Deus Saræ sterili filium, dicens: circa hoc tempus veniam; non de temporibus significat, sed de qualitate aduentus sui: quando per filium repromissum, fidelis erat populus nasciturus. Ista est enim Sara sterilis, cui per Prophetam Dominus dicit. Latere sterilis, quæ non parit: erumpe & clama, quæ non parturis: quoniam plures filij desertæ magis quàm eius, quæ habet virum. ^b Risus autem Saræ, non est dubitatio, sed propheta. Qui risus duplicem habet significantiam. Siue quod risus esset futurus incredulis Christus, siue quod omnes inimicos in iudicio suo esset risurus. Vnde & ipse, qui natus est de Sara, risus nomen accepit. Isaac enim ex Hebræa lingua in Latinum sermonem risus interpretatur. Deinde rursus idem Isaac promittitur filius futurus in gentem magnam, & benedicentur in eo omnes gentes terræ. Quibus verbis duo historialiter illi promissa sunt: gens Iudæorum secundum carnem, & omnes gentes secundum fidem.

^a Languore. Complut. & apud Eucher.

^b Risus autem Saræ non est dubitatio. At Ambros. ep. 30. libr. 4. Sara (inquit) quia risit, incredulitatis coarguta est. Et Aug. 16. de ciuit. c. 31. Quod risus ille etiam si gaudij fuit, tamen plenæ fidei non fuit.

De Sodomis, & Lot, et filiabus eius.

CAP. XV.

POst hanc promissionem vertitur in cinerem Sodoma, liberato Lot cum filiabus

A suis. Sed quid significat, quod à quinquaginta iustis, vsq. in decem si inuenirentur in Sodomis, dixit Dominus urbem esse saluandam? Numerum quippe quinquagenarium propter pœnitentiæ posuit signum, si forte conuerterentur & saluarentur. Quinquagenarius enim numerus semper ad pœnitentiam refertur. Vnde & David in eodem numero psalmum scripsit pœnitentiæ. Proinde quando aspicit Deus delinquentium vitam, nequaquam velle reuerti ad pœnitentiam, quam quinquagenarius numerus præfigurat, confestim ardorem immoderatæ luxuriæ compescit igne gehennæ. Vsque ad decem autem iustos non perire Sodomam dixit: quasi in quolibet per decem præceptorum custodiam Christi, nomen inueniatur, iste non perit. Denarij enim numeri figura crucem Christi demonstrat. Nam & quod quinque ciuitates sunt, quæ imbris igneis conflagratæ sunt, illud (nisi fallor) significat, quod omnes qui quinque sensus corporis sui tractauerunt libidinose, in illo futuro incendio concremandi sunt. Ipse autem Lot frater Abraham iustus, & hospitalis in Sodomis, qui ex illo incendio, quod erat similitudo futuri iudicij, meruit saluus euaudere, typum gerebat corporis Christi, quod in omnibus sanctis, & nunc inter iniquos atq. impios gemit: quorum factis non consentit, & à quorum permixtione in seculis sine liberabit, illis dånatis supplicio ignis æterni. Vxor autem eius, eorum scilicet genus figurauit, qui per gratiam Dei vocati retro respiciunt: & ad ea, quæ reliquerant, redire cõtendunt. De quibus Dominus: Nemo, inquit, ponens manum suam super aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Vnde & illi prohibetur retro respicere: vt per id ostenderet, non esse redeundum ad veterem vitam, qui per gratiam regenerati vltimum cupiunt euaudere iudicium. Quod vero eadem respiciens remansit, & in salem conuersa est, exemplum præstat ad condimentum fidelium, vnde alij saliantur. Nam & ipsum non tacuit Christus dicens: Memoretote vxoris Lot: scilicet, vt nos tanquam sale condiret, vt non tanquam fatui negligereamus, sed prudetes caueremus. Hoc enim & illa admonuit, cum in statuã salis cõuersa est. ^a Illud vero notandum est, quod Lot ardentem Sodomam fugiens Segor venit, & nequaquam ad mórana cõscendit. Ardentem quippe Sodomam fugere est, illicita carnis incedia, vel mundi desideria declinare

clinare. Altitudo vero mótiū, speculatio est perfectōrū, sed quia multi sunt iusti, qui mūdi quidē illecebras fugiūt: sed tñ in actione positi, contēplationis apicē subire nequeūt: hoc est, q̄ exijt quidē Lot de Sodomis, sed tñ ad módana nō peruenit: quia licet iā dānabilis vita relinquitur, sed adhuc celsitudo speculationis subtiliter nō tenet. Inde idē Lot ad Angelū dicit: Est ciuitas hæciuxta, ad quā possū fugere, parua, & saluabor in ea. Nunquid nō modica est? & viuet anima mea in ea? Iuxta igitur dicitur, & tamē ad salutē tuta esse perhibet: quia actualis vita, nec à mūdi curis extoto discreta est, nec tñ à gaudio æternę salutis aliena. In ipso autē actu Lot, quā

^a Illud vero not. quod Lot, vsq; ad salutis aliena. Verba sunt Greg. Pastoral. 3. p. c. 28.

De Abimelech, et Sara. CAP. XVI.

Sequitur de hinc historia de Abimelech, quando Abrahā tacuit Sarā vxorē suam esse, & dixit sororē: ne se occiso ab alienigenis captiua possideretur: certus de Deo, quod eam violari nō permetteret, sicut nec primū à Pharaone. Vnde & Abimelech somno cōmonitus, nō cōmaculauit eā cōcubitu, sed intactā restaurauit marito. Verūtamē quis tūc in illo figurabatur viro, scire volo: & cuius sit vxor, quæ in hac peregrinatione, atq; inter alienigenas pollui, maculariq; nō sinitur, vt sit viro suo sine macula & ruga? In gloriā quippe Christi rectē viuit Ecclesia, vt pulchritudo eius honor sit viro eius, sicut Abrahā propter Saræ pulchritudinē inter alienigenas honorabatur. Eiq; ipsi, cui dicitur in Cāticis cāticorū: O pulchra inter mulieres, ipsius pulchritudinis merito reges offerūt munera, sicut Saræ obtulit Rex Abimelech, plus in ea mirās formæ decus, quod amare potuit, & violare nō potuit. Est enim & sancta Ecclesia Dño nostro Iesu Christo in occulto vxor. Occultē quippe, atq; intus in abscondito secreto spirituali, anima humana inheret verbo Dei, vt sint duo in carne vna, quod magni cōiugij sacramētū in Christo & in Ecclesia cōmendat Apostolus. Proinde regnū terrenū seculi hui⁹ (cuius

figurā gerebāt reges, qui Sarā polluere non sunt permisi) nō est expertū, nec inuenit Ecclesiā cōiugē Christi, nisi cū violare tētauit. Diuino enim testimonio per fidē martyrum celsit, correptāq; etiā, in posterioribus regibus honorauit munere, quā corruptioni luæ subdere in prioribus nō valuit. Nā quod tūc in eodē rege pri⁹ ac posteri⁹ figuratū est, hoc in isto regno prioribus & posterioribus regibus adimpletur. ^f Cum autē dicitur de patre esse soror Christi Ecclesia, nō de matre: non terrenę generationis, quæ euacuabitur, sed gratiæ cælestis, quæ in æternū manebit, cognatio cōmēdatur. Secūdū quā gratiā genus mortale nō erimus, accepta potestate, vt filij Dei vocemur & simus: Neq; enim gratiam hāc de synagoga matre Christi secundū carnē, sed de Deo patre percepimus. Hāc verò cognationē terrenā vocās in aliā vitam, vbi nemo moritur, negare nos Christus docuit, nō fateri, cū discipulis ait: Ne vobis dicatis patrē in terra, vnus est enim pater vester, qui in cælis est. ^g Quod autē Ecclesia, cuius vxor sit occultatur alienigenis: cuius autē soror, nō tacet: hæc interim causa facile nō occurrit: quia occultū est & difficile ad intelligēdum quomodo anima humana verbo Dei copuletur, siue misceat, siue quid meli⁹, & aptius dici potest, cū sit illud Deus, ista creatura: secundū hoc enim sponsus & spōsa, vel vir & vxor, Christus & Ecclesia dicūtur. Qua vero cognatione sint fratres Christus & omnes sancti, gratia diuina, nō cōsanguinitate terrena: hoc est de patre, non de matre, & effabilius dicit, & ^h capacius auditur. Nā inter se omnes sancti per eandē gratiā fratres, sunt, spōsus autē in eorū societate nullus illorū est.

^a Totum caput. de lib. 22. contra Faust.

^b Tacuit Saram, vsq; ad marito, de cap. 33.

^c Quis tunc, vsq; ad adimpletus. de c. 38.

^d Honor honor. August.

^e Correptam. al. Correctam.

^f Cum autem, vsq; ad qui in cælis est. de c. 39.

^g Quod autem Ecclesia, vsq; ad illorū est. de c. 40.

^h Capacius. Aug. & Bed. al. Cautius.

De Isaac, & Agar. CAP. XVII.

Centenarius itaq; Abrahā genuit ex Sara vxore sua filiū, quē vocauit Isaac. Hūc cū vidisset mater eius ludentē cū Ismahel, dixit ad Abraham: eijce ancillam & filiū eius, non enim hæres erit filius ancillæ cū filio meo Isaac.) Nunc igitur quærendum est, cur antea Sara voluit, maritum de ancilla suspicere filium, aut cur nunc cum matre iubet expelli domo: quod fecit non zelo

m accensa,

accensa, sed mysterio prophetiæ compulsa. Agar quippe, secundū quod ait Apostolus, in seruitute genuit carnalē populū. Sara verò libera populū genuit, qui nō est secūdū carnē, sed in libertatē vocatus est, qua libertate liberauit eū Christus. Hoc igitur mysterio figurabatur priorē populū in seruitute peccatorū generatū, in domo Saræ, id est, in Ecclesia nō manere in æternū, neq. esse hæredē, vel cōfortem cultoribus Christi: nec cū filio nobili, id est, fidei populo regnū cælestis gloriæ possessurū. (Cū igitur eijceret Abraham Agar de domo, accepit panes & vtrē aquæ, & dedit Agar: & imposuit super humeros eius infantē, & dimisit eā. Exiens aut Agar errabat in solitudine, & cū moriētē siti filium proiecisset sub arbore, apparuit ei Angelus Dñi, & demonstrauit fontē aquæ, & potauit filium suū.) Quid ergo significat quod exiens Agar, infantē in humeros suos imposuit: nisi quod peccator populus & insipiēs, ceruicē matris suæ synagogæ, grauauit, dū dixit: sanguis eius super nos, & super filios nostros? Panes aut hoc indicabāt, quod vetus sacerdotiū panes propositionis, sicut scriptū est, portaret secum & veterascerent. Vter verò aquæ, qui deficit, Iudaica purificatio significabatur defectura; siue doctrina eorū carnalis in pelle mortua clausa, id est, in carne veteris hominis præuaricationis sententia damnata: quæ nec refrigeriū præstat, nec satiat sitim, sed æstu tepido vomitū facit. Quod verò in solitudine errat Agar cum filio suo, significat synagogā cū populo suo expulsam de terra sua, sine sacerdotio, & sacrificio in toto orbe errare, & viā, quæ est Christus, penitus ignorare. Quod filius illius siti deperit, ostendit populū nullā habentē spiritualē purificationem. Quod verò filiū moriētē siti sub arbore proiecit, & sic demonstrāte Angelo aspicit fontē, significabat quosdā ex eo populo ad vmbra ligni crucis refugium petiuros. Quod exclamat puer plorās, & exaudiuit eū Deus, & sic demonstrante Angelo, aspicit fontē: hoc pro illis dicit, qui ex Iudæis ad Christū cōuertūtur, ac flentes retro actos errores exaudiuntur, referatisq. oculis cordis vident fontē aquæ viuæ, id est, Christū filiū Dei, qui dicit: ego sum fons aquæ viuæ, qui sitit, veniat & bibat. Vnde & Ismahel exauditio interpretatur. Angelus autem iste similitudo est Eliæ, per quē populus iste crediturus est: sicut per Malachiam dicit; Ecce ego mitto vobis E-

liā, qui cōuertat corda patrū in filios. Verūm quod statim vocauit Angelus Dñi Agar, dicens: Surge, tolle puerū, quia in gentē magnā faciā eū: hoc significabat: siue quod copiosus Iudæorū populus esset regnaturus in seculum: siue quia cælestis regni gloriā consequuturi essent, qui ex eis credidissent in Christū. Quod aut eundē Angelū, qui loquitur ad Agar, prius Angelū scriptura prænuntiat, deinde Deū: ^a Filiū Dei eum fuisse credendū est: qui per legē & Prophetas semper loquutus est. Qui propter obedientiam paternæ voluntatis Angelus vocatur: Deus autem secundum naturam Patris, quia verē & ipse Deus, sicut & Pater.

^a Filium Dei. Idem lib. 1. aduersus Iudæos c. 1. & 3.

B De eo, quod obtulit Abraham filium suum. CAP. XVIII.

I Vbetur deinde Abrahā immolare vnicū filiū suum. Ille aut obtēperans Deo soluit votū: strauit a sinum, imposuit ligna, seruos longē dimisit, solus cū filio ascendit, triduo ad locū peruenit. Antequā veniret filius ad locū sacrificij, ipse sibi immolādus ligna ^a portauit. Deinde Abrahā gladio armatur, & cū iam penē feriret, admonetur, vt parceret: & non tñ sine sacrificio, sine sanguine fuso recedit. Apparet namq. aries in vepre inhærens cornibus, immolatur, peragiturq. sacrificiū. Peracto sacrificio, dicitur ad Abraham: (Benedicā tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, & velut arenā maris. Possidebit semen tuum portas inimicorum suorū, & benedicētur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci meæ.) ^b Age nunc, videamus, quid sub huius sacramenti lateat mysterio. Iste enim Abrahā, quando vnicū filiū suum perduxit ad immolādū, habebat personā Dei Patris. Sed quid est quod eum senex suscepit: non enim senescit Deus, sed ipsa prænuntiatio de Christo iam quodāmodo senuerat, quando natus est Christus. Inchoata est enim ab Adam, vbi dictum est, erunt duo in carne vna. Sacramentum illud magnū in Christo & in Ecclesia, & cōpletum est sexta ætate seculi, quæ senectā significabatur Abrahæ, quia ipsum sacramētum Dei iam longæuum erat. Et senectus Saræ in plebe Dei, hoc est, in multitudine Prophetarū, hoc idē significat: quia in fine temporū ex ipsa plebe sanctarū animarum natus est Christus. Sterilitas autem eius in-

timat

timat, quod in hoc seculo spesalui facti sumus, & in Christo tanquam in Isaac omnes nati sumus. Quæ partum Ecclesia, in fine temporū mirabili Dei gratia, nō naturali fecunditate precreauit. Iam deinde sequētis historię sacramentum, quid imaginariē portēdebat, inspiciendū est. Quis ergo in Abrahamā, vt prædictū est, per illā immolationem figurabatur, nisi Pater excelsus? Quis in Isaac? nisi Christus? Nā sicut Abrahamā vnicū filium & dilectū, Deo victimā obtulit, ita Deus Pater vnicū filium suum pro nobis omnibus tradidit. ^c Et sicut Isaac ipse sibi ligna portauit, quibus erat imponēdus: ita & Christus gestauit in humeris lignū crucis, in quo erat crucifigēdus. Duo autē serui illi dimissi, & nō perducti ad locū sacrificij, Iudæos figurabāt, qui cum seruiliter viuerent, & carnaliter saperēt, nō intelligebant humilitatē Christi, non intelligebāt passionē Christi: idēō non peruenērunt ad locum sacrificij. Cur autem duo serui? nisi quia populus ipse in duas partes diuidēdus erat: quod factū est Salomone peccante, quādo diuisus est idem populus loco regni, nō errore impietatis: quibus etiā sepē per Prophetā dicitur: Aduersatrix Israel, & præuaricatrix Iuda. Asinus autē ille insensata est stultitia Iudæorū. Ista insensata stultitia portabat omnia sacramenta, & quod ferebat, nesciebat: iam quod dictum est eis. Expectate hic cum asino: postquam adorauerimus, reuertemur ad vos. Apostolū audi dicentē. Cæcitas, inquit, ex parte in Israel facta est. Quid est, expectate hic cum asino: vt plenitudo, inquit, gentiū intraret, hoc est, postquam adorauerimus, vbi sacrificiū Dominicæ crucis impletū per gētes fuerit prædicatū: hoc est: vt plenitudo gentiū intraret, Quid est, reuertemur ad vos? & sic omnis Israel saluus fieret. Triduum autem illud, in quo venerunt ad locum immolationis, tres mundi significat ætates: vnā ante legē, aliā sub lege, tertiā sub gratia. Ante legem, ab Abraham vsq. ad Moysen: sub lege, à Moysē vsq. ad Iohannem: inde iam ad Dñm. Et quicquid restat, tertius dies gratiæ est. In qua tertiā ætate, quasi post triduum, sacramentum sacrificij Christi completum est. Deinde Isaac ligatis pedibus altari superponitur, & Dñs in ligno suspensus cruci affigitur. Sed illud quod figuratū est in Isaac, translatum est ad arietē. Cur hoc? nisi quia Christus ovis: ipse enim filius, ipse agnus. Filius, quia natus: aries, quia immolatus. Sed

quid est quod in vepribus hærebat aries ille? crux cornua habet: sic enim duo ligna compinguntur in se cum speciē crucis reddunt. Vnde scriptum est de eo: ^a cornua in manibus eius sunt. Cornibus ergo hærens aries crucifixum Dominum significabat. Vepres autem spinæ sunt. Spinæ iniquos & peccatores significant, qui suspenderunt Dominum in cruce. Inter spinas itaque peccatorum Iudæorum suspensus est Dominus, sicut per Ieremiam dicit idem: spinis peccatorum suorum circundedit me populus hic. Alij hunc arietem cornibus in vepribus obligatum, eundē Christum senserunt, antequam immolaretur, spinis à Iudæis coronatum. ^c Peracto igitur sacrificio, dicitur ad Abraham: in semine tuo benedicentur omnes gentes. Quando enim hoc factum est? nisi quando dicit ille aries: foderunt manus meas & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa meā? hoc enim quando factum est, in psalmis sacrificiū, tunc in ipso psalmo dictū est: Commemorabuntur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patriæ gentium: quādo Domini est regnū, & ipse dominabitur gentiū. Immolato igitur Abraham ariete, pro Isaac filio suo, vocauit nomen loci illius Dñs videt, pro eo quod est, Dñs videri se fecit: vtiq. per incarnationem. Deinde moritur Sara centesimo vigesimo anno vitæ suæ, & empto agro ab Ephron, sepeliuit eam: Sed quid sibi vult, quod Sara in sepulchro duplici sepelitur, nisi, quia anima quæ seculo moritur, vt Deo viuat, gemina vitæ requiē suscipitur: id est, actione boni operis & contemplatione diuinitatis.

^a Ligna portauit. *Quæ post hac leguntur in impressis* Quis alius in Isaac, qui lignum sibi portabat ad victimam nisi Christum Iesum, qui crucem sibi ad passionem ipse portauit? *Et paullo post.* Quis alius aries immolandus in vepre cornibus adhærebat? nisi qui crucis patibulo pro nobis offerendus affigebatur? *sunt quidem verba Augustini 1. contra Faustū, cap. 25. sed recte absunt à manuscriptis melioris notæ. Neq. enim sunt huius loci: & Isidorus hæc de re paullo post eadem prope dicit.*

^b Age nunc videam vsq. ad personam Dei Patris. *Hæc atq. alia carptim è sermone August. 71. de tempore.*

^c Et sicut Isaac vsq. ad locum sacrificij. *Ex eodem serm.*

^d Cornua in manibus eius sunt. *Ita in Cod. vetustissimo Vaticana Bibliotheca xēpāla or xēgori autē vō xēpāli. Habac. 3.*

^e Peracto igitur sacrificio vsq. ad dominabitur gentium. *verba sunt Aug. serm. 72. de tempore.*

De Isaac et Rebecca. CAP. XIX.

ERat autē Abrahā senex dierūq. multorū.

Dixitq. seruo suo seniori, qui super omnia eius erat: Pone manū tuā subter femur meū vt adiurē te per Dñm Deū cæli & terræ, vt nō accipias vxorē filio meo de filiabus Chanaanorū: sed ad terrā & cognationē meā proficiscaris, & inde accipias vxorem filio meo (Isaac.) Sed quid sibi velit, quod Abrahā seruo suo dixit postulans iure iurando fidē: Pone, inquit, manū tuā sub femore meo, & adiuro te per Deum cæli? ^a Quid vult Deus cæli ad femur Abrahæ, nisi vt cognoscatur sacramētū: Per femur enim, genus intelligitur. Ergo quæ fuit illa coniuratio, nisi quia significabatur de genere Abrahæ venturū in carne Deum cæli? Senior autem iste seruus imaginem habuit legis, per quam sponsa Christi Ecclesia despondebatur: qui tñ propter antiquitatē senior nuncupatur. Abijt itaq. puer in Mesopotamiā in ciuitatem Nachor: stetitq. circa fontem, quærens sponsam filio Dñi sui Sic & Lex, quæ post fidē est, venit ad fontē baptismatis, & ibi adorans occurrit ei virgo Rebecca, id est, Ecclesia. Vidit autem Rebecca puerū, id est, sermonē propheticū, deponit de humero hydriā, vtiq. elatā seculi facundiā, & ad humilē propheticū se inclinat sermonē. Suscipit fidei ornamenta, vel morum, accepit aureos scripturarū sensus & clarū argenti eloquium. Sicq. secuta puerū Rebecca, venit ad Isaac. Secuta verbū propheticū Ecclesia, venit ad Christū. ^b Quæ tñ cameli dorso deducitur, quia ad Christū ex gētilitate Ecclesia properās, in tortis vitiisq. vitæ veteris conuersationibus inuenit. Quæ, Isaac viso, descendit: quia Deo agnito, vitia sua gētilitas deseruit, & ab elatione celsitudinis viam veræ humilitatis petiuit. Quæ etiā & verecundata pallio velatur: quia coram eo de erroribus prioris vitæ confunditur. ^c Quod verò inclinato iam die egressus est in agro Isaac: hoc significabat, quod extremo huius mundi tēpore, veluti diei fine, veniēs Christus, quasi in agrum foras exijt: quia cum sit inuisibilis, se tñ visibilem in hoc mundo venienti ex gētib. Ecclesiæ demonstrauit. Inuenit autē eū Ecclesia ad puteū visionis: id est, in cōtemplatione & intelligentia veritatis, vbi intellectū percipiat altiorē, siue lauacrū aquæ, vbi purificetur: sicq. de hinc copulatur sponso suo Christo, adhærens illi gloria, æternitate & regno.

^a Quid vult vsq. ad Deum cæli. Verba sunt Aug. 16. de ciuit. c. 33.

^b Quæ tñ cameli dorso, vsq. ad cōfunditur. Gregorij verba lib. 1. Moral. c. 7.

^c Quod vero inclinato vsq. ad & regno. Eiusd. li. 35. c. 11

*De Cethura, siue de morte Abrahæ.**CAP. XX.*

Quid autem sibi vult, quod Abrahā post obitū Saræ, Cæthurā duxit vxorē? Nunquid ob incontinentiā, dum esset ætate grādæuus? Absit. Sed propter filiorū procreatio-nē: dum illi semen, quasi stellæ cæli, ex Isaac filio promitteretur? Ergo quid sibi vult ista Cethura? nisi quia sicut Agar & Ismahel significauerūt carnales veteris Testamēti. Sic & Cethura, & filij eius significabant hæreticos, qui se ad Testamētū nouū existimāt pertinere. Sed vtræque cōcubine dicuntur. Sola Sara semper vocatur vxor, sicut scriptū est: Vna est enim colūba mea, perfecta mea. Dedit autē Abrahā cuncta, quæ possidebat, filio suo Isaac, filijs autē concubinarū largitus est munera, & separauit eos ab Isaac filio suo. Quid hoc significat? nisi quia datur nōnulla munera filijs concubinarū, id est, carnaliū: sed nō perueniūt ad regnū promissū, nec hæretici, nec Iudei, quia carnalia lucra sectantur. ^c Præter Isaac enim nullus est hæres, vtiq. quia nō carnis filij, sed filij promissionis deputantur in semine. Deinde mortuus est Abrahā cētū septuaginta quinq. annorū, sepultusq. est in spelunca duplici, in cuius interiori parte Adā esse positū traditio Hebræorū testatur.

^a Totum caput. è 16 de ciuit. c. 34.

Quod Isaacū Rebecca iussit. c. xxj.

ORta dehinc fame super terram, abiijt Isaac ad Abimelech regem Palæsthinorū in Gerara, ex præcepto & benedictione Domini: ibiq. Rebeckā vxorē suam timoris causa finxit sororem. Quam rex alienigena Isaac coniugē tunc esse cognouit, quando cum ea ludentem vidit. Quid autē sibi velit in sacramento Christi & Ecclesiæ, quod tantus Patriarcha cū coniuge iuserit, coniugiumq. illud inde sit cognitū? Videt profecto quisquis (ne aliquid errādo in Ecclesiam peccet) secretū viri huius in scripturis sanctis diligenter intuetur, & inuenit eū maiestātē suā, qua in forma Dei æqualis est Patri, paullisper abscondisse in forma serui, vt eius capax esse humana infirmitas posset, eoq. modo se coniugi congruēter aptaret. Quid enim

enim absurdū? immò quid nō cōuenienter A futurorū prænuntiationi accōmodatum, si Prophetā Dei aliquid carnale luserit, vt eū caperet affectus vxoris? cum ipsum Verbum Dei caro factum sit, vt habitaret in nobis.

^a Totum caput. è lib. 22. cont. Faust. c. 46.

De puteis, quos fodit Isaac.

CAP. XXII.

POst hæc refert scriptura verbum, q̄ Isaac, postquam benedixit eū Dñs, & magnificatus est valde, aggressus est opus, & cœpit fodere puteos, quos foderāt pueri patris eius Abrahæ. Sed inuidetes ei Palæsthini, obstruxerunt eos, implentes humo. Quis est iste Isaac? nisi Saluator noster, qui cum descendisset^b in istū torrētē Gerara, primò omnium illos puteos fodere vult, quos foderāt pueri patris eius: id est, Moyse puteū legis foderat. Dauid, Salomon, & Prophetæ, qui libros scripserunt veteris Testamēti, quos tamen terrena & sordida repleuerat intelligentia Indæorum. Hos cum vellet purgare Isaac, id est, Dñs noster & Saluator, vt ostenderet, quia quæcumq̄ Lex & Prophetæ dixerunt, de se dixerūt: rixati sunt cum eo Philistij, id est, Iudai à regno Dei alieni, sed discedit ab eis. Non enim potest esse cum eis, qui in puteis aquam habere nolūt, sed terram. Et dicit eis: ecce relinquetur domus vestra vobis deserta. Fodit ergo Isaac nouū puteū, immò pueri Isaac fodiunt. Pueri Isaac sunt Matthæus, Marcus, Lucas, Iohānes. Petrus, Iacobus, Iudas, & Apostolus Paulus. Qui omnes noui Testamenti puteum foderūt, & inuenerūt aquā viam, quæ sit fons aque salientis in vitam æternam. Sed pro his ad huc altercantur illi, qui terrena sapiunt, nec noua condi patiuntur, nec vetera purgari: Euangelicis puteis contradicūt, & Apostolicis aduersantur, & quoniā in omnibus cōtradicūt, in omnibus litigāt, dicit ad eos: Quoniā indignos vos fecistis gratia Dei, ex hoc iam ad gētes ibimus. Posthæc fodit tertium puteū Isaac, appellauitq̄. nomen loci illius Latitudo, dicens: Nunc dilatauit nos Dñs, & fecit crescere super terrā: verè enim dilatatus est Isaac, & impleuit omnē terram scientia Trinitatis, & in toto orbe latitudinem Ecclesia collocauit. Prius tantum in Iudæa erat notus Deus, & in Israël nominabatur: nunc autem in omnem terrā exiuit sonus eorū, & in fines orbis terræ verba eorum. Exeūtes enim pueri Isaac per vniuer-

sum orbē terræ, foderūt puteos, & aquā viuā omnibus ostenderunt; baptizantes omnes gentes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Sed quid est, quod puteos, quos aperuit Abrahā, Isaac sic vocauit eos, sicut pater eius? nisi quia Moyse apud nos etiā Moyse appellatur, & propheta vnusquisq̄. suo nomine appellatur, nec mutatur, quasi eorundem vocabula puteorū: nō enim Christus in eis nomina, sed intelligentiā commutauit. Hæc mysticè. Moraliter autē^d Isaac apud alienigenā gētē puteos fodisse describitur, quo videlicet exēplo discimus, vt in hac peregrinationis ærūna positi, cogitationū nostrarū profūda penetremus. Et quousq̄. nobis veræ intelligentiæ aqua respōdeat, nequaquā nostrę inquisitionis manus ab^e exhausta cordis terra torpescat. Quos tñ puteos allophyli id est, immūdi spiritus insidiātes replēt, quia nimirū immundi spiritus cum nos^f studiosius cor fodere conspiciunt, molestas nobis tentationum cogitationes & ingerunt.

^a Omnia vsq̄, ad cōmutauit. Ex hom. 13. Orig. in Gen.

^b In istum torrētē Gerara. In istam terrā Gerar. imp. in istam vallem Gerara Ruffinus.

^c Hos cum vellet. Quam cum vellet. Ruffinus, vt ad intelligentiam referatur.

^d Isaac apud alienig. vsq̄, ad ingerunt. Verba sunt Greg. 31. Moral. c. 13.

^e Ab exhausti cordis terra. Ita Greg. ad exhausti cordis interna. Val. Comp. & apud Euch. cordis terrena, imp.

^f Studiosius cor fodere. Ita apud Greg. al. c. 6. fodere & pro molestas Val. congestas.

^g Cogitationes ingerunt. Ita Greg. immergunt lib. 10. & apud Euch.

De Esau, et Iacob. CAP. XXIII.

IGitur Isaac, dum rogaret Dñm, vt pareret vxor eius, quæ sterelis erat, concessit Dñs quæ postulabar. Illi debāturque gemini in vtero eius inclusi angustia. Quæ dū angere tur, interrogauit Dñm, accepitq̄. respōsum: Duæ gētes in vtero tuo sunt, & duo populi de ventre tuo diuidētur, populūq̄. populū superabit, & maior seruiet minori, Quod figuraliier factū, etiā ipsis Iudæis nō credētibz notū est, qualiter populus Ecclesiæ synagogæ populū superauit, & quomodo plebs Iudæorū tēpore maior, seruiet minori populo Christianorum. Siquidem & in singulis nobis hoc dici potest, quod duæ gentes & duo populi sunt intra nos, vitiorum scilicet, atque virtutum: sed iste minor est, ille maior. Semper enim plures sunt mali, quam boni, & vitia numerosiora virtutibus

sunt. Sed tamen & in nobis gratiâ Dei A
 populus populum superat, & maior seruit
 minori. Seruit enim caro spiritui, & vitia
 virtutibus cedunt: procedit autem Esau pri-
 mus rufus, & totus tanquam pillis hirsutus.
 Deinde exijt frater eius Jacob, & manus
 eius implexa erat calcaneo Esau. Sed cur
 ille totus rufus & hispidus, nisi quia prior
 populus Prophetarum, & Christi fuit cruo-
 re pollutus: ac peccati & nequitix squallore
 extitit circumdatus. Cuius ideò minor cal-
 caneum tenuit: quia mysticè maiorem po-
 pulum minor superaturus esset. Nam quòd
 ille Esau primogenita sua propter escam
 fratri suo eidem iuniori venūdedit, ac post B
 modū paternā benedictione sibi promissa
 priuatus est: significat eundem Israeliticum
 populum, qui, vt Exodi indicat liber, primo-
 genitus filius nūcupatus est: qui propter
 præsentis seculi lucra non solum primatus
 sui honorem amisit, verum etiā & regni cæ-
 lestis præmium præparatum adipisci nō me-
 ruit, Dño quodāmodo eidē exprobrāte,
 cum dicit: auferetur à vobis regnum Dei, &
 dabitur genti facienti fructum eius. ^a Pri-
 mogenita autem ipsa vestis erat sacerdoti-
 lis, quam maiores natu cum benedictione
 patris induiti victimas Deo velut Pōtifices,
 offerebant. Hoc dono terreni amoris desi-
 derio caruerunt Iudæi cum gloriā regni fu-
 turi. Iam sequitur deinde ipsa benedictio in
 Jacob. Quæ tamen quid figuraliter indica-
 uerit, Hippolyti martyris verba, sicut ea ex-
 cellentissimæ scientiæ ac doctrinæ ^b Hiero-
 nymus replicauit, in hoc loco ponēda sunt.
 Isaac, inquit, portat imaginē Dei patris, Re-
 becca Spiritus sancti, Esau populi prioris &
 Diaboli, Jacob Ecclesię siue Christi. Senuisse
 Isaac, consummationē orbis ostēdit: oculis ca-
 ligasse, fidē periisse de mundo & religionis
 lumen ante eum neglectum esse significat. D
 Quòd filius maior vocatur, acceptio legis
 est Iudæorū. Quòd escas eius atq. capturā
 diligit pater, homines sunt ab errore saluati,
 quos per doctrinam iustus quisque venatur.
 Sermo Dei benedictionis est repromissio, &
 spes regni futuri in quo cum Christo sancti
 regnaturi sūt, & verū Sabbathū celebraturi.
 Rebecca plena Spiritu sancto, & sciēs quod
 audisset, antequam pareret, quia maior ser-
 uiet minori: magis autem forma Spiritus
 sancti, quæ futura nouerat in Christo, in Ia-
 cob ante meditatur. Loquitur ad filium mi-
 norē: va de ad gregem, & accipe mihi inde

duos hœdos: præfigurans carneum Saluato-
 ris aduentum: in quo eos vel maximè libe-
 raret, qui peccatis tenebantur obnoxij. Si-
 quidē in omnibus scripturis hœdi pro pec-
 catoribus accipiuntur. Quòd autem duos
 iubetur afferre, duorum populorum signifi-
 catur assumptio. Quòd teneros & bonos,
 dociles & innocētes animos significat. Stola
 Esau, fides & scripturæ sunt Hebræorū, quæ
 illis primo datæ sunt, & postmodum Genti-
 lium indutus est populus. Pelles autem, quæ
 eius brachijs circūdatæ sunt, peccata vtrius-
 que plebis, quæ Christus in extensione ma-
 nuū cruci secū affixit. Quòd Isaac quærit ab
 Jacob, cur tam citò venerit, admiratur cele-
 rem credentium fidem. Quòd cibi delecta-
 biles offeruntur, hostia placēs Deo salus est
 peccatorū. Quòd post esum sequitur bene-
 dictio, & eius odore perfuitur, virtutē re-
 surrectionis & regni aperta voce pronūtiat.
 Taliter enim benedicitur: ^c Ecce odor filij
 mei, sicut odor agri pleni. Odore nominis
 Christi, sicut ager mundus impletur, cuius
 est benedictio de rore cæli: hoc est, de ver-
 borū pluuia diuinorum. Et de pinguedine
 terræ: hoc est, de congregatione populorū.
^d Multitudinē frumenti & vini: hoc est, mul-
 titudo, quam ^e colligit frumentū & vinū in
 sacramento corporis & sanguinis sui. Illi ser-
 uiant populi ex omnibus gentibus ad eum
 cōuersi. Ipsum adorāt tribus: id est, populi ex
 circūcisione credentes. Ipse est Dñs fratrum
 suorū, quia plebi dominatur Iudæorū. Ipsū
 adorant filij ^f matris eius, quia & ipse secū-
 dum carnē ex ea natus est. Ipsum qui male-
 dixerit, maledictus est: & qui benedixerit
 benedictionibus replebitur. Christus, in-
 quam, noster ^g ex ore populi Patrē ignorātis
 benedicitur, id est, veraciter dicitur. Sed
 alius à Iudæis benedici putatur, qui ab eis
 errātibus expectatur. Ecce, benedictionem
 promissam ^h repetēte maiore, expauit Isaac,
 & aliū se pro alio benedixisse cognoscit: nec
 tamen indignatur reuelato sibi sacramēto,
 sed cōfirmat benedictionē in filio, dicēs: Be-
 nedixi eū, & benedictus est. Hæc est bene-
 dictio prima Isaac, quæ data est minori po-
 pulo Christianorū, sed neq. ⁱ tñ maiore filiū
 constat penitus fuisse despectum, quia cum
 intrauerit plenitudo gentium, tunc omnis
 Israel saluus erit. Cuius tamen secundæ be-
 nedictionis prophetatio hæc est: In pin-
 guedine terræ & in rore cali desuper erit
 benedictio tua: & in pinguedine terræ,
 id est,

id est ; in fœcunditate rerum & potentia regni, quæ in illo populo fuit: & in rore cæli erit benedictio tua, id est, in eloquijs Dei. Iplis enim primū credita sunt eloquia Dei, & legis testamenta. Viues gladio, id est, quia sanguini populus iste deditus. necem in Christo vel prophetis exercuit. Et fratri tuo seruius, minori utique scilicet populo Christiano. Tempusque veniet quando excutias & soluas iugum de ceruicibus tuis, dum per cognitionem fidei ad gratiā Christi conuersus, deposueris onus legis, quando iam non ^k seruus populi minoris, sed per fidem frater vocaberis. Igitur Esau post benedictionem Patris inuidiæ stimulis concitatus, necem fratri suo Iacob fraudulēter excogitat. Hoc nimirum & Iudaicus populus in Christo præmeditatus, non solūm Domino patibulo crucis tradidit, verum etiā credentes in illo vsque ad effusionem sanguinis persecutus est. Iacob autē dolos fugiens fratris, relicta domo, patria, vel parentibus, vadit in regionem longinquam, vt acciperet sibi vxorem. Non aliter Christus relictis parentibus secundum carnem, id est, populo Israel, & patria, id est, Ierosolyma & omnibus regionibus Iudææ, abiit in gentes accipiens sibi inde Ecclesiā, vt impleretur quod dictum est: Vocabo plebem meam, non plebem meam, & nō dilectam plebem, dilectā. Et erit in loco vbi dictū est: Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filij Dei viui.

A *De scala, quā in visione vidit Iacob.*

C A P. XVIII.

PERgens autem Iacob in Mesopotamiam, venit in locum, vbi nunc Bethlehē vocatur, & posuit sub capite suo lapidē magnū. Et dormiens vidit scalam subnixam, innitētem cælo, & Angelos Dei ascendentes & descendentes. Hoc viso, euigilauit, vnxitq. lapidē, dicēs; Verē hic domus Dei est, & porta cæli. Et his dictis discessit a somnus.) Somnus iste Iacob, mors siue passio Christi est. Lapis ad caput eius, qui nominatim quodāmodo dictus est, etiam vnctus Christum significat: caput enim viri Christus est. Quis enim nescit Christum ab vnctione appellari: domus autem Dei, quia ibi natus est Christus in Bethlehem. Porta vero cæli quia ibi in terrā descendit: inde iterū ad cælum ascendit. Erectio autem lapidis, resurrectio Christi est. Porrò scala, Christus est, qui dixit: Ego sum via. Per hāc ascēdunt & descendūt Angeli, in quibus significati sunt Euāgelistę, & prædicatores Christi. Ascēdentes utiq. cum ad intelligendā eius super eminentissimā diuinitatem excedūt vniuersam creaturam, vt eum inueniāt in principio verbum, Deū apud Deum, per quem facta sunt omnia. Descendentes autem, vt eum inueniant factum ex muliere, factum sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. In illa enim scala à terrā vsque in cælum, à carne vsq. ad spiritum, carnales proficiendo, velut ascendēdo spirituales fiūt: ad quos lacte nutriēdos, etiā ipsi spirituales descendunt quodammodo, cum eis non possunt loqui, quāsi spiritualibus, sed quāsi carnalibus. Ipse est sursum in capite suo: ipse deorsum in corpore suo, quod est Ecclesia. Ipsum ergo scalam intelligimus, quia ipse dixit: Ego sum via. Ad ipsum ergo ascenditur, vt in excelsis intelligatur. Et ad ipsum descenditur, vt in mēbris suis paruulus nutriatur. Et per illum se erigunt, vt eum sublimiter spectēt. Per ipsum etiā se humiliant, vt eum sublimiter ac tēperanter adnuntient. Post hāc visionem inde Iacob iter faciens vidit oues & pastores, & puteum aquæ viuæ, & lapidem magnum superpositum puteo. Figuraliter per oues iustorum populi significabantur: sicut illud quod dictum est in Euangelio: Statuit oues ad dexteram. Pastores verò Prophetæ sunt, qui vsque ad aduentum Dñi Spiritu Sancto

- a Primogenitā autem ipsa vestis erat sacerdotalis, ex Hieronymi hebraicis traditionib. in hunc locum.
- b Hieronymus replicauit. epist. 125. q. 3. explicauit, apud Bethlam.
- c Ecce odor, vsque ad, saluus erit, verba sunt August. 16. de ciuit. c. 37. nonnullis tamen immutatis.
- d Multitudinē frumenti, πληθὺ σίτου ὡς οὐρανός LXX. abundantiam, dixit Vulg. sed mirum apud Ambrosium, lib. de Iacob, abundantiam, legi cum multitudinem, apud Augustinum legamus. Nam ead. translatione videntur ambo vsi.
- e Quā colligit, ita Aug. & imp. quæ colligit m. s. o. mendosē, colligitur enim multitudo communionē Eucharistia. Omnes enim vitum sumus, qui de vno pane, & vno calice participamus.
- f Filij matris eius, ex Vulg. patris, August. ex Septuaginta.
- g Ex ore populi Patrem ignorantis, ex impress. & Augustin. ex ore Patris, m. s.
- h Repetente maiore, ex August. & impress. petente, m. s.
- i Sed neque maiorem, vsque ad, saluus erit, verba sunt Hieronymi, ibid.
- k Seruus populi minoris, al. seruius populo minori.

mundati, Israel populum doctrinę prædicatione gubernabant. Lapis puteo superpositus figuram Domini præferbat. Puteus gratiam Spiritus Sancti præfigurabat per prædicationem Christi vêturam ad Ecclesiam ex gentibus, quę oblecta erant, nõdum adueniente & homine facto Christo.

* Somnus iste Iacob, vsque ad, temperanter annuntiant. Hac ex lib. 12. contra Faust. c. 26. vel serm. 79. de tempore, nam ead. vtrubique.

De Lia, & Rachel, & duab. famulabus. C A P. XXV.

Igitur Iacob pergens Mesopotamiam, accepit uxores duas, filias Laban fratris Rebeccę. Hoc est, primò Liam, secundo Rachel. Inde sibi accepit Lię ancillam nomine Zelpham, & ancillã Rachel Balam. Ex quibus quattuor genuit duodecim filios, & vnã filiam. De Lia scilicet genuit Ruben, Simeon, Leui, Iudam, Issachar, Zabulon. De Rachel autem Ioseph & Benjamin. De Bala ancilla Rachel, Dan, & Nephthalim. De Zelpha ancilla Lię, Gad & Aser. Hi sunt duodecim filij Israel. Nunc * autem quid rerum figurauerint quattuor uxores Iacob: quarum duę liberę, & duę ancillę fuerunt, rimemur. Videmus enim Apostolum in libera & ancilla, quas habebat Abraham, duo testamenta intelligere: sed ibi in vna & in vna facilius apparet quod dicitur. Hic autem duę sunt & duę. Deinde etiam ibi ancillę filius exhæredatur: hinc verò ancillarum filij simul cum filiis liberarum terram promissionis accipiunt. Vnde hic proculdubio aliquid aliud significatur: quanquam enim duę liberę uxores Iacob ad nouum Testamentum, quo in libertatem vocati sumus, existimentur pertinere: non tamẽ frustra duę sunt, nisi quia duę vitę nobis in Christi corpore prædicantur. Vna temporalis, in qua laboramus: alia æterna, in qua delectationem Dei contemplamur. Lia nãque interpretatur laborans, Rachel autem, visum principium siue verbum. Actio ergo huius vitę, in qua viuimus ex fide, laboriosa est in operibus, & incerta quo exitu perueniat ad vtilitatem eorum, quibus consulere volumus. Ipsa est Lia prior uxor Iacob: ac per hoc & infirmis oculis fuisse commemoratur. Cogitationes enim mortalium timidę, & incertę prouidentię nostrę. Spes ve-

rò æternę cõtemplationis Dei habens certam intelligentiã veritatis, ipsa est Rachel. Vnde etiam dicitur: Bona facie, & pulchra specie. Hanc enim amat omnis piẽ studiosus, & propter hanc seruit gratiã Dei. Quia peccata nostra, & si fuerint sicut phœniciũ, tanquam nix, dealbabitur. Laban quippe interpretatur dealbatio: cui seruiuit Iacob propter Rachel: neque enim se quisque cõuertit^b sub gratia remissionis: peccatorum seruire iustitię, nisi vt quietè viuat in verbo: ex quo videtur principium, quod est Deus. Ergo propter Rachel, non propter Liam seruitur. Nam quis tandem amauerit in operibus iustitię laborem actionum atq. passionum? quis eam vitam propter se ipsam expetiuerit, sicut nec Iacob Liam: Sed tamen sibi nocte suppositam in vsum generandi amplexus, fœcunditatem eius expertus est. Dominus enim eam, quia per se ipsam diligere non poterat, primò, vt ad Rachel perueniretur, tolerari fecit. Deinde propter filios cõmendauit. Ita vero vnusquisq. vtilis Dei seruus sub dealbationis peccatorum suorum gratia constitutus, quid aliud^c amans in cõuersatione sua meditatur, nisi doctrinam sapientię? Quam plerique se percepturos putant, statim vt se in septem præceptis legis exercuerunt: quę sunt de dilectione proximi, ne cuiquam noceatur: id est, Honora patrem tuum, & matrem tuam; Non mœchaberis, Non occides, Non furaberis, Non falsum testimonium dices, Non concupisces uxorem proximi tui, Non concupisces rem proximi tui. Quibus obseruatis postea quã homini pro concupita delectatione doctrinę, per tentationes varias, quasi per huius^d seculi noctem, tolerantia laboris adhæserit, velut pro Rachel^e Lię inopinatę coniungitur. Et hęc sustinet, vt ad illam perueniat, si perseveranter amat. Acceptis alijs septem præceptis, ac si dicatur: Serui alios septẽ annos propter Rachel, vt sit pauper spiritu, mitis, lugens, esuriens sitiensq. iustitiam, misericors, f. mundicors, pacificus. Vellet enim homo, si fieri posset, sine vlla tolerantia laboris, quę in agendo, patiendoq. amplectenda est, statim ad pulchrę cõtemplationis delicias peruenire. Sed hoc non potest in terra morientium. Hoc enim videtur significare quod dictum est ad Iacob: Non est moris in hoc loco, vt minor nubat prius quã maior. Quia non absurdè maior appellatur, quę tempore prior est. Prior est autem

autē in hominis eruditione labor boni operis, quā requies cōtemplationis. & Ad vnū ergo tendendum, sed propter hoc multa ferenda sunt. Itaq. duæ sunt vxores Iacob liberæ: ambæ quippe sunt filix remissionis peccatorum: hoc est dealbationis, quod est Labā. Verūtamen vna amatur, altera toleratur. Sed quæ toleratur prius ipsa, & vberius fecundatur, vt si non propter seipsam, certè propter filios diligatur. Labores enim iustorum maximum fructum habent in eis, quos regno Dei generant, inter multas tentationes & tribulationes prædicando Euangelium, & eos propter quos sunt in laboribus abundantius, in plagis supra modum, in mortibus sæpius, propter quos habent foris pugnas, intus timores, gaudium & coronam suam vocant. Nascuntur autem eis facilius atque copiosius ex illo sermone fidei, quo prædicant Christum crucifixum. Rachel autem clara aspectu mente excedit Deo, & videt in principio verbum Deum apud Deum, & vult parere & non potest: quia generationē eius quis enarrabit? Ideoque contemplandi otia appetit, vt diuinitatem ineffabilem cernat. Vacare vult ab omni negotio, & ideo sterilis: quia in varijs pressuris non subuenit: sed quia & ipsa interdum procreādi charitate inardescit: vult enim docere quod nouit. Videt sororem labore agendi atque patiendi^h filijs abundantem, & dolet potius currere homines ad eā virtutem, qua eorum necessitatibus consulitur, quā ad illam vnde diuinum aliquid discitur. Hic dolor figuratus videtur in eo, quod scriptum est: & zelauit Rachel sororē suam: proinde quia purus intellectus spiritalis substantiæ verbis carne editis exprimi non potest. Eligat doctrina sapientiæ per quolibet corporeas similitudines, ^k vt cūque cogitanda insinuare diuina: sicut elegit Rachel ex viro suo, & ancilla^l suscipere filios, quā sine filijs omnino manere. Bala quippe ancilla Rachel interpretatur inueterata. De veteri quippe vitā carnalibus sensibus dedita corporeæ cōcitantur imagines, etiam cū aliquid de spiritali & incōmutabili substantia diuinitatis auditur. Suscipit & Lia de ancilla sua filios amore habendi numerosiorem prolem accensa. Inuenimus autem Zelpham eius ancillam interpretari, Os hians: quapropter hæc ancilla eos figurat, quorum in prædicatione fidei Euangelicæ os hiat, & cor nō hiat. De qui-

bus scriptū est: Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longè est à me. Et de quibus Apostolus ait: Qui prædicas non furandum, furaris. Verum tamen vt etiam per hanc conditionem libera illa vxor Iacob laborans filios hæredes regni suscipiat, ideò Dominus dicit: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Vnde Apostolus: siue, inquit, occasione, siue veritate Christus annuntietur, & in hoc gaudeo, sed & gaudebo: tanquam & ancilla pariente, de prole numerosiore lætatur.^m Est vero quidā Liæ fœtus ex beneficio Rachel editus, cū virum suum secum debita nocte cubiturū, acceptis à filio Liæ mandragoricis malis, cū sorore cubare permisit. Quid enim de mādragora dicendū est? Proinde rem comperi pulchram & suaue olentem, sapore autem insipido. Et ideo in illo mādragorico pomo figurari intelligam famam bonam popularem. Vnde dicit Apostolus: Oportet etiam testimonium habere bonum ab eis, qui foris sunt. Qui licet parum sapiant, reddunt tamen plerunq. labori eorum per quos sibi consulitur, & splendorem laudis, & odorem bonæ opinionis. Nec ad istam gloriam popularem primi perueniunt eorum, qui sunt in Ecclesia, nisi quicunq. in actionū periculis & labore versantur. Propterea Liæ filius mala mandragorica inuenit exiens in agrū, hoc est honestè ambulans ad eos, qui foris sunt. Doctrina vero illa sapiētix, quæ à vulgi strepitu remotissima, in contemplatione veritatis dulci delectatione defigitur, hanc popularem gloriam quantulamcunq. non adsequeretur, nisi per eos, qui in medijs turbis agendo acⁿ suadendo populis præsumunt; non vt præsumunt, sed vt profunt: quia dum isti actiuosi & negotiosi homines, per quos multitudinis administratur utilitas, & quorū auctoritas populis chara est, testimonium perhibent, etiam remotiori vitæ propter studium conquirendæ & contemplandæ veritatis otiosæ, quodammodo mala mandragorica per Liam perueniunt ad Rachel: ad ipsam vero Liam per filium primogenitum: id est, per honorem fecunditatis eius, in qua est omnis fructus laboriosæ, atq. inter incerta tentationum periclitantis actionis. Quam plerique bono ingenio præditi, studioque flagrant, quamuis idonei regendis populis esse possint: vident tamen propter turbulētās occupationes, & in doctrinæ otium toto pectore tanquam

quam in speciosa Rachel °feruntur ample
 xum. Sed quia bonum est, ut etiam hæc vita
 latius innotescens popularem gloriam me-
 reatur: iniustum est autem, ut eam cõsequa-
 tur, si amatorem suum administrandis Ec-
 clesiasticis curis aptum & idoneum in otio
 detinet, nec gubernationi communis utili-
 tatis impertit: propterea Lia sorori suæ dicit:
 Parum est tibi, quòd virum meum accepi-
 sti, insuper & mandragoras filij mei vis acci-
 pere? Per vnum virum significans eos om-
 nes, qui cum sint agendi virtute habiles,
 & digni, quibus regimen Ecclesiæ commit-
 tatur ad dispensandum fidei sacramentum: B
 illi accensi studio doctrinæ, atq. indagandæ
 & contemplandæ sapientiæ, se ab omnibus
 actionum molestijs remouere, atq. in otio
 discendi atq. docendi volunt confidere. Ita
 ergo dictum est: Parum est tibi, quod acce-
 pisti virum meum, insuper & mandragoras
 filij mei vis accipere: ac si diceretur: Parum
 est, quòd homines ad laborem rerum gerè-
 darum necessarios in otio detinet vita stu-
 dioforum, insuper & popularem gloriam re-
 quirat. Proinde, ut iustè eam comparet, im-
 pertit Rachel virum sorori suæ illa nocte, ut
 scilicet qui virtute laboriosa regimini po-
 pulorum accommodati sunt, etiam si scien-
 tiæ vacare delegerint, suscipiant experien-
 tiam tentationum curarumq. sarcinam pro
 utilitate communi, ne ipsa doctrina sapien-
 tiæ, cui vacare statuerant, blasphemetur,
 neque adipiscatur ab imperitioribus popu-
 lis existimationem bonam, quod illa poma
 significant: & quod necessarium est ad ex-
 hortationem discipulorum. Sed planè, ut hæc
 curam suscipiant, vi coguntur, satis & hoc si-
 gnificatum est, quòd cum veniret de agro
 Iacob, occurrit ei Lia, eumque detinens ait:
 Ad me intrabis, conduxi enim te pro man-
 dragoris filij mei. Tanquam diceret: Doctri-
 næ, quam diligis, vis cõferre bonam opinio-
 nem: noli p̄ defugere officiosum laborem. D
 Hæc in Ecclesia geri quisquis aduerterit,
 cernit, & expeririur in exemplis quod in-
 telligimus in libris. Quis non videat hoc
 geri toto orbe terrarum? venire homines ab
 operibus seculi, & ire in otium cognoscen-
 dæ & contemplandæ veritatis, tanquam in
 amplexum Rachel, & excipi de transuerso
 Ecclesiastica necessitate, atq. ordinari in la-
 bore, tanquam Lia dicente: ad me intrabis?
 Quibus castè mysterium Dei dispēsātibus,
 ut in nocte huius seculi 9 filios generent fi-

dei, laudatur ° à populis etiam illa vita, cu-
 ius amore conuersi, spem seculi reliquerūt,
 & ex cuius professione ad ministerium re-
 gendæ plebis assumpti sunt. Id enim agunt
 in omnibus laboribus suis, ut illa professio,
 ° quo se conuerterant (quia tales rectores
 populis dedit) latius & clariùs glorificetur,
 tanquam Iacob non recusante noctè Lia,
 ut Rachel pomis suæ uolentibus, & clarè
 nitentibus potiatur. Quæ aliquādo & ipsa,
 præstante misericordia Dei, per se ipsam pa-
 rit: vix tandem quidem, quia perrarum est,
 ut, In principio erat Verbum, & Verbū erat
 apud Deum, & Deus erat Verbum: & quid-
 quid de hac re piè sapienterq. dicitur, sine
 phantasmate carnalis cogitationis, & salu-
 briter vel ex parte capiatur. Alio quoq. sen-
 su Liam & Rachel Victorinus Martyr, & cæ-
 teri in similitudine Ecclesiæ, vel Synagogæ
 interpretati sunt. Liam enim maiorem na-
 tu Synagogæ tenuisse existimant typum,
 quia prior, Dei genuit populum. Et quidem
 & oculis legitur grauida, quia lex per Moy-
 sen data, cooperta est atq. signata. Rachel
 autè iunior & pulchra, prius sterilis, & post-
 modum fœcunda, similitudo est Ecclesiæ.
 Iunior, quia tempore posterior. Pulchra,
 quia corpore & spiritu sancta. Oculi eius
 decori, quia Euangelium prospicere merue-
 runt. Quæ etiā tamdiu sterilis fuit, quousq.
 Synagoga populum generabat: Cur autem
 Iacob pro Rachel seruiuit, & supponitur ei
 Lia maior: nisi quia Dominus, ut Ecclesiam
 assumeret, prius sibi Synagogam coniūxit?
 Seruitus itaq. ipsius Iacob septem annorum
 pro duabus vxoribus, huius vitæ præsentis
 tempus significat, quæ per septem dies vol-
 uitur, in qua Dominus formam serui acce-
 pit, factus obediens paternæ voluntati vsq.
 ad mortè. Ille enim pro ouibus seruit, & Do-
 minus noster ait: Non venit filius hominis
 ministrari, sed ministrare. Ille oues paut, &
 Dominus in Euāgelio dicit: Ego sum pastor
 bonus. Ille mercedis lucro varium sibi pec-
 cus abstulit: Christus diuersarum gen-
 tium varietatem sibimet congregauit. Il-
 le tres virgas amputatis corticibus in al-
 ueis aquarum opposuit, ut earum contem-
 platione multiplicarentur eius oues. Et Do-
 minus noster in aqua baptismatis triū per-
 sonarum nomina Patris, & Filij, & Spiritus
 Sancti populo fideli proposuit, ut quisque
 hoc pleno corde perspexerit efficiatur ouis
 Dei.

- a Nunc autem quid rer. figurauerint, *omnia vsque ad Victorini interpretationem, sunt Aug. lib. 2. cont. Faust. à cap. 51. vsq. ad 58.*
- b Neq. enim se quisque conuertit, *ita Aug. submittit, Val.*
- c Aliud amans in conuersatione, *ita lib. 0. in conuersione, Aug.*
- d Seculi noctem: noctes, *Aug.*
- e Lia inopinata, *August. Lia inopinata, apud Eucher. & m. f.*
- f Misericors, & mundicors, *ita August. eleganter, al. mundicordis.*
- g Ad vnum ergo tendendum, sed propter hoc multa fer. *f. ex Aug. ad vnum ergo tenendum multa f. f. Apud Eucher.*
- h Atque patiendi, *ex Aug.*
- i Ad eam virtutem, *ex Aug. al. vitam.*
- k Vt aumq. cogitandi, *ex August. & Euch. absunt hae duae voces. à m. f. o.*
- l Suscipere filios: liberos, *Aug.*
- m Est vero quidã Lia fetus, *ex Aug. affectus, m. f.*
- n Agendo ac suadendo, *as, sudando, Euch.*
- o Feruntur amplexum, *ita Aug. fruuntur amplexib. Val. Eucher.*
- p Defugere officiosum laborem, *ex Aug. & imp. f. ugere officij laborem, m. f. non ita eleganter.*
- q Filios generent fidei, *August. & imp. filios generent Dei, m. f.*
- r A populis, *Aug. ab Apostolis, m. f.*
- s Ad ministerium regendæ plebis: ad misericordiam, *Aug. & imp.*
- t Quo se conuert. *August. al. qua se.*

De fuga Iacob, & Rachel, qua furata est deos patris sui.

C A P. XXVI.

POST longam igitur seruitutem, quam Iacob apud socerum suum pro vxoribus, velut mercede, sustinuit, præcepit ei Dominus, vt reuerteretur in patriam suam. Tunc ignorante socero, cū vxoribus, & comitatu properauit. Laban autem consecutus est eū in mōtem Galaad cum furore, atque idola, quæ Rachel furata erat, apud eum requisit, nec reperit. Quid igitur sibi hoc ipsum figuraliter velit, inspiciendum est. Dum Laban superius aliam gerat personam: nunc tamen Diaboli typum figurat. Labā quippe interpretatur dealbatio. Dealbatio autem Diabolus non inconuenienter accipitur, qui cū sit ex merito tenebrosus, transfiguratur se in Angelum lucis. Huic seruiuit Iacob, id est, ex parte reproborum Iudaicus populus, ex cuius carne incarnatus Dominus venit. Potest etiā per Labā mundus hic exprimi, qui cum furore Iacob persequitur, quia electos quosq. qui Redemptoris nostri

A membra sunt, persequendo opprimere conatur. Huius filiam, id est, seu mūdi, seu Diaboli Iacob abstulit, cum sibi Christus Ecclesiam ex gentilitate coniunxit: quam & de domo patris abstrahit: quia ei per prophetā dicitur? Obluiscere populum tuum & domū patris tui. Quid vero in idolis, nisi auaritia designatur? vnde & per Paulum dicitur: & auaritia, quæ est idolorum seruitus. Laban ergo veniens apud Iacob, idola nō inuenit: quia ostensis mundi thesauris Diabolus in redemptore nostro vestigia concupiscentiæ terrenæ non reperit. Sed quæ Iacob non habuit, ea Rachel sedendo cooperuit. Per Rachel quippe, quæ ovis dicitur, Ecclesia figuratur. Sedere autem humilitatem pœnitentiæ appetere, sicut scriptum est: Surgite postquam sederitis. Rachel ergo sedendo idola cooperuit: quia sancta Ecclesia Christum sequens vitia terrenæ concupiscentiæ per humilitatem pœnitentiæ cooperuit. De hac coopertione vitiorum per Prophetam dicitur. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata. Nos igitur Rachel illa signauit, qui idola sedendo premimus, si culpas auaritiæ pœnitendo damnamus. Quæ utiq. auaritiæ immunditia, non illos, qui viriliter currunt, impedit, quibus dicitur: Viriliter agite & confortetur cor vestrum. Sed his maximè euenit, qui, quasi effœminato gressu gradiētes, per blandimenta seculi resoluuntur. Vnde & illic eiusdem Rachelis hæc verba sunt: Iuxta consuetudinem fœminarum nūc accidit mihi: id est, quasi muliebria se habere innotuit. Laban autem postquam persecutus esset Iacob, & inuenisset eum, & locuti essent inter se inientes fœdus, tulit Iacob lapidem, & crexit illum in titulum, dixitq. fratribus suis: Afferte lapides. Qui congregantes fecerunt tumulum, quem vocauit Laban, tumulum testis: & Iacob, aceruum testimonij. Inter fideles enim tam Iudæos, quàm gentes, testis est lapis eminent in similitudinem Christi, & aceruus lapidum, qui est multitudo credentium.

a Laban quippe, vsque ad, accidit mihi. Verba sunt Greg. lib. 30. Moral. c. 16.

De lucta Iacob cum Angelo.
C A P. XXVII.

HIS transactis, Iacob mittit nuntios ad Esau fratrem suum, mittit & munera. Post

Post hæc, transductis omnibus suis per torrentem, ipse remansit solus. Et ^a ecce vir luctabatur cum illo, præualuitque ei Iacob, nec dimisit eum. donec benedictionem extorqueret, sacrumque Israel nomē acciperet. In quo principaliter sacramenti Domini imago præfigurata est. Vir enim ille typum Christi euidentissimè gesserat. Cui tamen ideò præualuit Iacob utiq. volenti, ut mysterium figuraret passionis Christi, ubi visus est Iacob in Iudæorum typo, hoc est, in corporis sui subole præualuisse Deo, & quasi cum infirmo, ita cum carne eius luctamē inire & inualescere in passione eius, sicut scriptum est, cum dicerent, Crucifige, Crucifige. Et tamen Iacob benedictionem ab eodem Angelo, quem victor superauerat, impetrauit. Cuius nominis impositio, utiq. benedictio fuit. Interpretatur autem Israel, Videns Deum, quod erit in fine præmium sanctorum. Tetigit porro illi idem Angelus latitudinem femoris, & claudum reddidit. Sicq. erat vnus & idē Iacob & benedictus & claudus. Benedictus, in his, qui in Christum ex eodem populo crediderūt, atq. in infidelibus claudus. Nam femoris eius nervus vel latitudo, generis multitudo est. Plures quippe sunt in stirpe, qui degenerantes à fide patrum, & à præceptis auctoris sui deuiātes, in erroris sui semitis claudicant. De quibus propheticè dictum est. Et claudicauerunt à semitis suis. Qui tamen populus post ^b subtractis sibi virib. non solum claudicat, sed & torpescit, ne vltra iam generare filios possit: Deniq. quod adiecit idem Patriarcha vidisse se Deum facie ad faciem, cum superius virum secum narrat fuisse luctatum: id significat quidem, quod idem Deus homo erat futurus, qui cum Iacob populo luctaretur.

^a Et ecce vir luctabatur cum illo, vsq. ad, claudicauerunt -- à semitis suis, ex 16. de ciuit. cap. 39. Vid. itē Serm. 80. de tempore.

^b Subtract. sibi. virib. ex Psal. al. tactis sibi nervis.

De Dina, & partu Rachel, & incestu Ruben. CAP. XXVIII.

Post hæc Sichem filius Hemor Dinam filiam Iacob violauit. Qui post concubitū eius familiæ Israel voluerat sociari. Quem Simeon & Leui fratres, virginitatis sororis vindices dolo cum omni populo eius interfecerunt. ^a Sed quid sibi velit quod scriptū

A est: Egressa est Dina, ut videret mulieres regionis illius: Quam cum vidisset Sichem, filius Hemor, princeps terræ illius, adamauit, & rapuit, dormiuitq. cum illa, vi opprimens virginem, & conglutinata est anima eius cum ea, tristemq. blanditijs deliniuit. Dina quippe, ut mulieres videat extraneæ regionis, egreditur, quando vnaquæq. mens sua studia negligens, actiones alienas curans, extra habitum atque extra ordinem proprium euagatur. Quam Sichem princeps terræ opprimit: quia videlicet inuentam in curis exterioribus Diabolus corrumpit. Et **B** adglutinata est anima eius cum ea: quia vnità sibi per iniquitatem respicit: & quia cum mēs à culpa respiscit, ^b humiliatur, atque admissum flere conatur: corruptor autem spes ac securitates vacuas ante oculos vocat, quatenus vtilitatem tristitiæ subtrahat: rectè illic adiungitur, tristemq. blanditijs deliniuit. Modò enim facta aliorū grauiora; modò nihil esse, quod perpetratū est, modò misericordem Deum loquitur, modo adhuc tempus subsequens ad pœnitentiam pollicetur. Ut dum per hæc decepta mens ducitur, ab intentione pœnitentiæ suspendatur, quatenus tūc nulla bona percipiat, quam nūc mala nulla contristat: & tunc plenius obruatur supplicijs, quæ nunc gaudet etiam in delictis. Dehinc loquitur Deus ad Iacob, ut habitaret in Bethel. Ibi Rachel cum pareret Benjamin, mortua est. Sed quid sibi vult, quod cum eundem Benjamin Rachel pareret, vocauit nomē eius, Filius doloris mei, nisi futurum prophetans ex eius tribu Paulū, qui affligeret filios Ecclesiæ persecutionis suæ tēpore? Aliter per Bēiamin terrestris figurabatur Ierusalē, quæ est in tribu eiusdem Benjamin, cuius populus graui matrem dolore affecit, effundendo sanguinem prophetarum. Insuper etiam in necem Christi impijs acclamando vocibus, sanguis eius super nos, & super filios nostros. Interea Ruben concupiscentia motus libidinis, in concubinam patris sui præceps efferbuit: quod incestus crimen non scriberetur, nisi futura peruersitas Israelitici populi prænuntiaretur. Quamquam & in illo, qui hoc commisit, consideretur esse flagitium: in scripturis tamen prophetia est futurorum. Namq. per Ruben primogenitū populus primogenitus Israel ex circumcissione significatur, qui torum concubinæ poluit, id est, legem veteris Testamenti sæpe præ-

præuaricâdo commaculauit. Quòd autem in concubina lex veteris Testamenti ponatur, Paulus Apostolus docuit, dicens: Abraham duos filios habuit: vnum de ancilla, & vnum de libera. Hæc autem sunt duo Testamenta. In quo Agar, quæ concubina fuit, in veteris Testamenti ponitur typo. Vna est enim perfecta columba genitrici suæ, quæ virgo casta, regina, sponsa regi Ecclesiæ per Euangelium iungitur Christo.

^a Sed quid sibi velit, vsque ad, gaudet etiã in delictis. Verba sunt Gregor. Pastor. part. 3. admonitione 30.

^b Humiliatur Greg. ad se ducitur, f. ad dicitur. sic enim alibi loquitur, vt ostendimus ad c. 19. exposit. Deuteron.

De Iuda, quando dormiuit cum nuru sua. CAP. XXIX.

Iam ^a deinde Iudæ factum consideremus, qui cum sua nuru concubuit, quid significauerit futurum. In Thamar ergo nuru Iudæ intelligitur plebs Iudæa. Cui de tribu Iuda reges tanquam mariti adhibebantur, merito nomen eius amaritudo interpretatur. Ipsa enim Domino fellis poculum dedit. Duo enim genera principum, qui non rectè operabantur in plebe: vnum eorum, qui oberant, alterum eorum qui nihil proderant, significabantur in duobus filijs Iudæ: quorum vnus erat ^b sœuus ante Deū: alter in terram fundebat semen, ne semen daret ad fœcundandam Thamar. Nec sunt amplius, quàm duo genera hominum inutilia generi humano: vnum nocentium, alterum præstare nolentium. Et, si quid boni habent in hac terrena vita perdentium, tãquam in terra fundentium. Quia in malo prior est qui nocet, quàm ille qui non prodest, ideo maior dicitur malignus: ille autem sequens, qui fundebat in terram. Nomen quoque maioris, qui vocabatur Her, interpretatur pellicius, qualibus tunicis induti sunt primi homines in pœnam damnationis suæ dimisi ex paradiso. Sequentis autem nomen, qui vocabatur Onan interpretatur mœror eorū. Quorum nisi quibus nihil prodest, cum habeat vnde prodesse possit, atque id perdat in terra? Maius porrò malum est ablatæ vitæ, quod significat pellis, ^c quàm non adiutæ, quod significat mœror eorum: Deus tamen ambos occidisse dictus est. Vbi figuratur regnum talibus hominibus abstulisse. Tertius verò

A filius Iudæ, quod illi mulieri non iungitur, significat tempus ex quo Reges plebis Iudæorum cœperunt de tribu Iuda non fieri. Ideo erat quidem filius Iudæ: sed cum Thamar maritum non accipiebat: quia erat eadem tribus Iuda: sed iam in populo nemo inde regnabat. Vnde & nomen eius Sela, interpretatur dimissio eius. Non pertinent sanè ad hanc significationem viri sancti & iusti: qui licet illo tempore fuerint, ad nouum tamen pertinent Testamentum, cui prophetando scienter vtilis fuerunt: qualis Dauid fuit eo sane tempore, quo iam Iudæa cœperat reges ex tribu Iuda non habere. Non est computandus Herodes maior in regibus eius, tanquam maritus Thamar. Erat enim alienigena, nec ei sacramento illo mysticæ vnctiois, tanquam coniugali fœdere cohærebat: sed tanquam extraneus dominabatur: quam potestatem à Romanis & à Cæsare acceperat, & sic eius filij tetrarchæ, quorum erat vnus Herodes patris nomine appellatus: qui cū Pilato in passione Dñi cōcordauit. Isti ergo alienigenæ vsq. adeo non deputabãtur in regno illo mystico Iudæorum, vt ipsi Iudæi publicè clamarent frendentes aduersus Christum: Nos non habemus regē nisi Cæsarem. Neq. hoc verum, nisi illa vniuersali dominatione Romanorum. Quippe etiã Cæsar Rex erat nõ propriè Iudæorum: sed vt Christū negarēt, ^d & vt huic adularentur, ideo se tali voce damnarunt. Illo enim tempore, quo iam de tribu Iuda regnum defecerat, ^e veniendū erat Christo vero Saluatori Domino nostro, qui non obesset, multumque prodesset. Sic enim fuerat prophetatum Non deficiet princeps ex Iuda neq. dux de femoribus eius, donec veniat ^f cui repositum est, & ipse erit expectatio gentium. Iam isto tempore omne quoque magisteriū Iudæorum, & mystica, vnde Christi vocabantur, vnctio ipsa defecerat, secundum prophetiam Danielis. Tunc venit cui repositum, qui est expectatio gentiū, & vnctus est sanctus sanctorum oleo exultationis præ participibus suis. Natus est enim Herodis maioris tempore. Passus est autem Herodis & minoris tetrarchæ. Huius itaq. venientis ad oues, quæ perierant domus Israël, figurã gessit iste Iudas, cum iret ad tōdendas oues suas in Thána, quod interpretat̃ deficiēs Iá enim defecerat princeps ex Iuda, & omne magisteriū atq. vnctio Iudæorū, vt veniret,

cui repositum erat. Venit autem cum suo pastore Odollamite, cui nomen Hiras. Et interpretatur Odollamites testimonium in aqua. Cum hoc planè testimonio Dominus venit, habens quidem testimonium maius Iohanne. Sed tamè propter oues infirmas hoc testimonio est vsus in aqua. Nā & ipse Hiras, quod nomē illius pastoris fuit, interpretatur fratris mei visio. Vidit omnino fratrem suum Iohannes. Fratrem secundum semen Abrahæ, secundum cognationem Mariæ matris eius, & Elisabeth matris suæ, eundemq. Dñm & Deum suum. Quia sicut ipse ait: ex plenitudine eius accepit. Vidit omnino, & ideo in natis mulierū maior illo non surrexit. Quia ex omnibus prænantibus Christū ipse vidit, quod multi iusti & prophetæ cupierunt videre, & nō viderunt. Salutauit ex utero, agnouit perfectius ex columba: & ideo tanquā Odollamites verè testimoniū perhibuit in aqua. Venit autem Dñs ad oues tondendas, hoc est, exonerandas sarcinis peccatorū: ex quibus Ecclesiæ laudatę in Canticis canticorū dentes essent, velut grex detonsarum. Iā deinde Thamar habitum mutat, nam & cōmutans interpretatur. Thamar mutat habitū, mutat & nomē, & fit de Synagoga Ecclesia. Sed ut in ea nomen prorsus amaritudinis maneat. Non illius amaritudinis in qua Domino felicitrauit: sed illius, in qua Petrus amare flevit: nā & Iuda, Latine confessio est. Confessione ergo amaritudo misceatur, ut vera pœnitentia præsignetur. Hac pœnitentia fecundatur Ecclesia in omnibus gentibus constituta. Oportebat enim Christū pati, & resurgere tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitentiam, & remissionem peccatorum per omnes gentes, incipientibus ab Ierusalem. Nam & ipse habitus meretricis confessio peccatorū est. Typum quippe Ecclesiæ gerit Thamar ex gentibus euocatę, sedens cum hoc habitu ad^h portam Henam, vel Henaim, quod interpretatur fontes. Currat enim, velut ceruus ad fontes aquarū, peruenire ad semē Abrahæ. Illic à nō agnoscente fœtatur: quia de illa prædictum est: Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. Accepit in occulto anulum, monile & virgam, quia vocatione signatur, iustificatione decoratur, glorificatione exaltatur. Quos enim prædestinauit, illos & vocauit: quos autem vocauit, illos & iustificauit: quos autem iustificauit, illos & glorificauit.

A Sed hæc, ut dixi, adhuc in occulto, vbi fit & cōceptio sanctæ vbertatis. Mittitur autem promissus hœdus, tanquā meretrici. Hœdus, exprobatio peccati. Per eundem Odollamitem, tanquā increpantem & dicentē: Generatio viperarum. Sed non eā inuenit peccati exprobratio, quā mutauit confessionis amaritudo. Post verò iā publicatis signis annuli, monilis, & virgæ vicit temerè iudicantes Iudæos: quorum iam personā Iudas ipse gestabat. Qui hodieq. dicunt, non hunc populum esse Christi, nec habere nos semē Abrahæ, sed prolatis certissimis documentis nostræ vocationis, iustificationis & glorificationis, sine dubio cōfundentur: & nos magis, quàm se, iustificatos esse fatebuntur. Pignora enim refert habere secum Ecclesia. Accusatur enim à Iudæis, quasi adulteratrix legis: sed ostēdit virgam, signum passionis, & monile legis legitime, & anulum, pignus immortalitatis. Quod autem scriptura inducit parientem Thamar, & duos in utero geminos habentem: quorum scilicet primus, qui dicitur Zara, misit manum suā, & obstetrix ligauit coccinū: & dehinc illo manū intrinsecus retrahēte, posterior, qui Phares vocatur, porrexit manū & nascēdo præcessit: figuraliter congruit, quod ostenderit Israel in legis opera manū suam, & eā prophetarum & ipsius Saluatoris pollutam cruore contraxerit. Postea vero proruperit populus gentium: scilicet ut futuri essent nouissimi, qui erant primi: & primi futuri essent, qui erant nouissimi.

^a Iam dehinc, vsque ad, fatebuntur. Verba sunt Aug. lib. 22. contra Faust. à cap. 83. vsque ad 87.

^b Sæuus ante Deum: nequam. Valg. πονηρός LXX. malignus vel sæuus apud Bedā. malignus & sæuus ante Dominum. Aug. Hebraicè. 57.

^c Quàm non adiutę, ex Aug. & impress. quàm non habitę, m. f.

^d Et huic adularentur, ex Aug. & m. f. & hunc adorerent, apud Bedam.

^e Veniendum erat Christo vero Saluatori Dño nostro, ex Aug. & impress. Veniendum erat ad Christum verum Saluatorem Dominum nostrum, m. f.

^f Cui repositum erat, retinimus verba LXX. quib. ritur Aug. & inferius bis reperuntur, quod non aduertit qui Vulg. ed. verba substituit.

^g Herodis minoris: Herodis tetrarchę, Aug. & impress.

^h Ad portam Henā vel Henaim. Reliquerunt LXX. vocem Hebræam Henaim, quæ oculos vel fontes significat. Pro qua Vulg. in biuro reddidit. Vid. Hier. trad. Heb. in cap. 38. Gen.

ⁱ Post vero iam publicatis: iam publicis, Aug.

^k Quod ostēderit: ita m. s. Quod extēderit, apud Bed.

De

De historia Ioseph.

CAP. XXX.

DEhinc^a historia sequitur Ioseph, qui vēditus à fratribus, in Ægyptū perductus, atque ibidem sublimatus est. Ioseph vnus ex duodecim filijs Iacob, quem pater præ cæteris filijs dilexit, Christum Dominum figurauit. Quem Deus Pater secundum carnem natum cæteris fratribus ex Abraham stirpe genitis prætulit. Vnde & ibi dicitur: Amabat eum Iacob, eo quod in senectute genuisset eum. Senescenti enim mundo illucescens Dei filius per Mariæ virginis partum serus aduenit, tanquam filius senectutis, secundum sacramentum suscepti corporis, qui erat ante per substantiam deitatis semper cum patre. Tunica autem polymita, quam fecit ei pater, varietatem populorum ex omnibus gentibus in corpore Christi congregatam significauit. ^b Somnium vero illud, per quod fratrum manipuli adorauerūt manipulum eius, illud est, quod in Christo completum est: Adorabūt cum omnes reges terræ: omnes gentes seruiant ei. Scilicet per fidem fructum bonorum operum offerentes. Ipse est, quem Sol & Luna, & stellæ adorant: de quo Sole dictum est. Laudate eum Sol & Luna, laudate eum omnes stellæ: Ipsam enim excellentia sanctorum in Solis nomine, & Ecclesiæ claritas sub imagine Lunæ, & omnium numerositas populorum in figura stellarū adorant. Vnde pater suus increpauit eum, dicens: Nunquid ego, & mater tua & fratres tui adorabimus te? ^c Obiurgatio ista patris duritiem populi Israel significat: pro eo quod ex se natum Christum esse cognoscunt, adorare contemnunt. Iacob ^d mittit Ioseph filium suum, vt de fratribus sollicitudinem gereret. Et Deus pater misit filium suum vnigenitum, vt genus humanum peccatis languidum visitaret. Mittitur utique ab illo patre de quo scriptum est: misit Deus filium suum in similitudinem carnis peccati, vt videret si rectè agerentur oues. Et Dominus inquit in Euangelio: non veni nisi ad oues perditas domus Israel. ^e Inuenit ergo Ioseph fratres suos in Dothain. Dothain interpretatur defectio, verè in grādi defectioe erant, qui de fratricidio cogitabant: cumque vidissent Ioseph fratres sui procul, occidere eum cogitauerunt.

A Et Iudæi vidētes verum Ioseph, Dominum Iesum Christum, vt eum crucifigerent vno omnes consilio statuerunt, dicentes: crucifige eū, fera peisima deuorauit eū, id est, Iudaica plebs interfecit eū: de qua Dominus in Euangelio dicit: Ecce ego mitto vos sicut oues in medio luporum. ^f Nudauerunt Ioseph fratres sui tunica polymita, & talari: & Iudæi Christū per mortem crucis expoliauerunt tunica corporali. ^g Polymitā autem id est, decoratam omniū virtutum diuersitate. Resperferunt autem tunicā hædi sanguine: quia falsis eū testimonijs accusantes, in inuidiam deduxere populi omniū peccata donantem. ^h Mittitur dehinc in cisternā: id est in lacum: & Christus expoliatus, carne humana descendit in infernū. De cisterna quoque leuatus ille Isinahelitis: id est, gentibus venditur: & Christus postquam de inferno egreditur, ab omnibus gentibus fidei commercio comparatur. Ille per Iudæ consilium triginta argenteis distrahitur, & hic Christus per consilium Iudæ Iscariotis eodem numero venundatus est. ⁱ Dehinc Iacob posteritatis suæ deplorans dispendia, quasi pater, filium lugebat amissum: quasi propheta flebat interitum Iudæorum. Deniq. scidit vestimentum suum, quod in passione Domini legimus factum à principe sacerdotum. Sed & velum templi scissum est, vt propheta & nudatum populū suum, & diuisum ostenderet regnum. Igitur Ioseph descendit in Ægyptum: & Christus in mundum. Emit eum Eunuchus, id est, castus in disciplinis Euangelicis populus Christianus. Erat autem Ioseph pulchra facie: ita & de Christo David ait: Speciosus forma præ filijs hominum diffusa est gratia in labijs tuis. Sed mulier, inquit, in eum oculos iniecit, vt adulterium cum illa perpetraret. Ista mulier figura erat Synagogæ, quæ sæpe, sicut scriptum est, mœchata est post Deos alienos, similiter volebat, & Christum in adulterij sui scelere retinere, vt negaret se esse Deum, & Phariseorum magis & Scribarum, quam legis, præcepta seruaret, quæ illi velut maritus erat. Christus autem non acquiescens illicitæ doctrinæ, id est adulterinæ Synagogæ, manū veste corporis apprehensus, carne se exiit, & liber mortis in cælum ascendit. Calumniata est meretrix, vbi eum non potuit tenere, dicens, quod templum Domini blasphemaret, & legis

diceretur transgressor. Sed illum non carcer terruit, non inferna tenuerunt, cum etiam ubi velut puniendus descenderat, inde alios liberauit. Denique inuenit Ioseph duos Eunuchos de domo regis in carcere viuctos, duorum populorum credentium vel incredulorum figuram gestantes: qui conclusi sub peccato Adæ, transgressione obnoxij tenebantur. Qui ideo dicuntur Eunuchi, quia castam acceperant regulam disciplinæ. Eloquia, inquit, Domini casta. Denique post trinam lucem Domino ab inferis resurgente, & legis obscura, vt Ioseph, somnia reuelante, solutus est à peccatis credentium populus, & inferni carcere liberatus redditur ministerio diuinæ legis. Incredulus autem & impius populus Iudæorum, quia in conuersionis ligno non credidit, transgressionis ligno suspenditur, vt illi alteri Eunucho contigit, qui Iudæorum imaginem indicauit. Præterea narrat Pharaon somnium, interpretatur Ioseph. Sed quid significant septem anni, qui in septem spicis plenis, seu qui in septem vaccis pinguibus ostendebantur? nisi septem charismatum spiritualium dona, quibus vbertas fidei larga pietate redundat? At contra septem steriles & ieiuni famem veritatis & iustitiæ nouissimis temporibus significabant. Congregauit autem Ioseph per septem annos omnem frugum abundantiam, id est, frumenta fidei sanctorum horreis condens, per illa scilicet charismata septem, quasi per septem annos, vt cum septem anni inopiæ cœperint, id est cum iniquitas occurrerit septem capitalium criminum sub Antichristo, quando fames fidei fuerit Saluatoris, tunc sancti pariter & fideles habeant copiosam iustitiæ frugem, ne fides eorum inopia sermonis adtenuata deficiat. Inde Ioseph, qui typum Christi induerat, currum meruit, & præco clamauit ante eum, & constituit illum Pharaon super vniuersam terram Ægypti. Et Dominus noster, postquam est distractus à Iuda, vt Ioseph à fratribus, & de inferorum carcere surrexit, ascendit currum regni cælestis: de quo dictum est: Currus Dei decem millibus. Et accepit potestatem à patre prædicandi & iudicandi: sicut Paulus Apostolus ait: & dedit ei nomen quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu

A omne genu flectatur cælestium, trestriū, & inferorum. Accepit quoque & anulum, pontificatum scilicet fidei, quo credentium animæ salutis signo signantur, frontibusq. & cordibus nostris per signum crucis figura æterni regis exprimitur. Induiturque stola byssina, id est, carnem sanctam bysso splendidiorem, & stola immortalitatis, accepit quoque torquem auream, id est, bonum intellectum. Præco autem eum præcedit, id est Iohannes Baptista, qui iter eius præcedens; præconabat dicens: Parate viam Domino. Habebit & alium præconem Eliam, qui eius futurum prænuntiabit aduentum, siue tubam Angeli: quia ipse dixit: veniet in tuba Angeli. Vocatur quippe Ioseph lingua Ægyptiaca, Saluator mundi. Quid manifestius de Christo, quando sub figura Ioseph Saluator ostenditur? nõ tantum vnius terræ Ægypti, sed etiam totius mundi. Tringenta annorum erat Ioseph, quando in conspectu regis Pharaonis stetit. Totidemque annis legitur fuisse Christus, quando sub typo Pharaonis in cõspectu Herodis apparuit reuelatus. Accepit ergo ex gentibus vxorẽ, id est Ecclesiam: ex qua genuit duos filios: id est, duos populos ex Iudæis & gentibus congregatos. Igitur post vbertatis annos, in vniuerso orbe fames præualuit. Merito, quia non erat, qui faceret bonitatem. Post hæc Ioseph penuria frumenti saluat Ægyptum: & Christus à fame verbi Dei liberat mundum, aperuit enim horrea sua Christus in omni orbe terrarum, & erogatione frumenti sui omnia subiugauit. Nisi enim Ioseph fratres vendidissent, defecerat Ægyptus. Nisi Christum Iudæi crucifixissent, perierat mūdus. Ioseph interpretatur augmentatio, siue ampliatio. Sed in illo Ioseph ampliatiõnem nõ habuit, nisi sola Ægyptus: in nostro verò Ioseph augmentum habere meruit vniuersus mundus. Ille erogauit triticum: noster erogauit Dei verbum. Et in omnem terram exijt sonus eorum. Dixit Iacob filiis suis: est frumentum in Ægypto. Dicit Deus Pater. Ex Ægypto vocaui filium meum. Descendunt igitur decem prouectiores fratres: id est Iudæi, quasi sub Decalogo legis, & numero constituti: quos ipse cognoscens, non est agnitus ab eis; Cognoscuntur & Hebræi à Christo: ipsi autem non cognoscunt eum. Dederunt illi quidem pecuniam: Sed Ioseph, id est Christus, triticum: dedit,

dedit, & argentum reddidit: quia non pecunia emitur Christus, sed gratia. ^m Vidit Ioseph Benjamin fratrem suum paruulum: mysticè quoque vidit Iesus Paulum, quando circumfulsit eum lux. Paruulus dicitur, quia nondum maturam in carne fidei ætatem gerebat. Vnde etiam & adolescens legitur fuisse, quando lapidantium Stephanū vestimenta seruabat. Fleuit Ioseph: & cæcitas Pauli, fletus est Christi. Lauat faciem suam, vt amissum & lumen restituat; Lauit faciem suam Christus, vbi baptizatus est Paulus: per quem Dominus Iesus à plurimis videretur. Dehinc scyphus argenteus soli sacco iunioris inseritur. ⁿ Sed quid sibi vult quòd inuentus est in sacco Benjamin scyphus Ioseph? nisi quia in corpore Pauli iam doctrinæ cælestis præfulgebat eloquium, dum esset eruditus in lege? Sed quia subiectus non erat diuinæ gratiæ, intra sacco erat scyphus, doctrina intra legem, lucerna intra modium. Missus tamen Ananias manum poluit, marsupium soluit. Marsupio soluto argentum resplenduit, & deciditibus squammis, velut quibusdam facci vinculis, soluto sacco, id est, deposito legis velamine, adeptus est gratiæ libertatem, & reuelata facie, sermones Euangelij prædicauit. Dati sunt ei triginta argentei cum quinque stolis optimis. Triginta argenteos à Christo accipit quicumque prædicat Trinitatem, siue Christi crucem. Ideoque Paulus ait: Neque enim iudicauis scire me aliquid inter vos, nisi Iesum Christum, & hunc crucifixum. ^o Quinque autem stolas accepit, id est, sapientiæ omniumque sensuum multiplicem in lege disciplinam. Præcellit igitur Paulus: eius exuberat portio meritorum: sed tamen habent & fratres, id est, alij prædicatores gratiam suam. Binās stolas, id est, vt confiteantur Christum & Deum esse, & hominem, iuxta quod in Prouerbis legitur: Omnes domestici eius vestiti sunt duplicibus, id est, mystica vel morali intelligentia. Mittuntur & Patri munera. Filius honorat patrem: Christus populum suum inuitat promissis, inuitat muneribus. Portant hæc munera asini: illi gentiles inutiles & laboriosi ante; nunc autem vtilis: portant in typo Christi munera, portaturi in Euangelio munerum largitorem. Dimisit Ioseph fratres suos, qui nuntiauerunt patri, dicentes: Ioseph

A viuit, & ipse Dominus est in omni terra Ægypti. Expauit autem Iacob, id est, plebs incredula: sed postquam gesta Christi agnouerit, reuiuiscit spiritus eius, & qui mortuus videbatur, fide resurrectionis Christi viuificatur. ^p Vocatur ergo à filiis suis: id est, à Petro, & Paulo, & Iohanne populus Iudæorum inuitatur ad gratiam. Occurrit illi Indas, quod interpretatum est, confessio: quia præcedit iam confessio, quos antea perfidia possidebat: & sic Ioseph verus Christus occurrit, qui senescentem iam suscipiat vltimis temporibus populum Iudæorum, non secundum illius merita, sed secundum electionem suæ gratiæ. Et imponit manum suam super oculos eius, & cæcitatem auferit. Cuius ideo ^q distulit sanitatem, vt postremus crederet, qui ante non putauit esse credendum in Christo, & prærogatiuam superioris amitteret. Vnde & Apostolus ait: Quia cæcitas ex parte in Israel facta est, donec plenitudo gentium intraret, & sic omnis Israel saluus fieret. Tradidit post hæc Ioseph parentibus & fratribus optimam terram Gessen, præbens eis cibaria: quia fames oppresserat terram. Sic & Dominus eligens optimam terram parentibus, id est, Patriarchis & Prophetis, ex quibus Christus secundum carnem est genitus, siue omnibus sanctis, de quibus in Euangelio dicit: Hi sunt fratres mei, qui faciunt voluntatem patris. His igitur dat terram scilicet repromissionis regni Dei, de qua dicit Propheta: Credo videre bona Domini in terra viuentium.

^a Vide Aug. serm. 81. de temp.

^b Somnium vero, vsque ad, adorabimus te, verba sunt Aug. ibid.

^c Obiurgato, vsque ad, contemnunt, verba sunt Ambros. c. 2. de Ioseph.

^d Iacob mittit, vsque ad, visitaret, Aug. ibid.

^e Inuenit ergo Ioseph, vsque ad, statuerunt eiusd.

^f Nudauerunt, vsque ad, tunica corporali, eiusd.

^g Polymitam, vsque ad, virtutum diuersitate. Ambros. c. 3.

^h Mittitur dehinc in cistern. vsque ad, venundatus est, Aug. ibid.

ⁱ Dehinc Iacob, vsque ad, ostenderet regnum. Ambros. c. 3.

^k Post hæc Ioseph, vsq. ad, sonus eorum. Aug. ibid.

^l Dixit Iacob, vsque ad, filium meum, Ambr. c. 8.

^m Vidit Ioseph, vsque ad, à plurimis videretur. Ambros. c. 10.

ⁿ Sed quid sibi vult, vsq. ad, prædicauit. Amb. c. 11.

^o Quinque autem stolas, vsque ad, viuificatur. Ambros. c. 12.

^p Vocatur ergo, *vsque ad*, saluus fieret, *Ambros. c. 14.* ^q Distulit sanitatem, *ex Ambros. al.* distulit cecitatem, *eod. sensu.*

De benedictionibus Patriarcharum.

C A P. XXXI.

DEhinc ^a Ioseph festinans accipere benedictionem patris, duos filios obtulit Manassem, & Ephraim, in quibus sicut factum est in Esau & Iacob dicente Domino, maior seruiet minori, ita & in istis duobus filiis Ioseph. Nam maior Manasses, qui interpretatur obliuio, typum gessit Iudæorum, qui obliuunt Deum suum, qui fecit eos. Minor autem Christianorum, qui fecunditatem sonat, quod est proprium populi iunioris, qui corpus est Christi, qui fecundatus est in latitudine mundi. Hos quidem cum benedicere vellet Iacob, posuit Ioseph Ephraim ad sinistram, Manassen autem ad dexteram illius constituit. At ille cancellatis manibus crucis mysterium præfigurans, translata in minorem dexteram, maiori sinistram figuratiter superposuit. Sicque crucis similitudo super capita eorum denotata Iudæis scandalum, Christianis futuram gloriam præsignauit. Senioresque per crucis mysterium sinistrum factum de dextro, & iuniorem dextrum de sinistro, quia, Iudæis in nostra deserta labentibus, nos illorum gloriam adepti sumus. Tali que sacramento maiori populo Iudæorum præpositus est minor populus gentium. Vnde & idem Patriarcha ait: Hic quidem erit in populū, sed hic exaltabitur.

His completis, vocauit Iacob filios suos, ut benediceret eos mystico ordine, loquens verò tanquam futurorum præsciis. Dixitque eis quæ nouissimis temporibus futura erant, incipiens ita: (Ruben primogenitus meus.)^b Secundum mysticam intelligentiã Ruben prioris populi videtur ferre personã. Cui etiam Dominus per Prophetam dicit: Israel primogenitus meus. ^c Etenim iuxta quod primogenitis debebatur, ipsius erat accipere sacerdotium atq. regnũ. Additur: (Tu virtus mea) vtiq. quia ex ipso populo fundamentum fidei: ex ipso virtus Dei, qui est Christus, aduenit, (^d principium doloris mei.) ^e Quomodo autem ipse sit principium dolorũ, nisi dũ Deo Patri semper irrogat iniuriã, dum cõuertit ad eum dorsum, & non faciem? (iste prior in donis,) quia primis ipsis data sunt eloquia Dei: primis ipsis legisla-

tio, & testamentũ siue promissio: (iste maior in imperio) vtiq. pro magnitudine virium: quia copiosius cæteris in hoc seculo populus idem regnauit. (Effusus es autẽ sicut aqua) peccãdo in Christũ, quasi aqua, quæ vasculo nõ tenetur, voluptatis effusus est impetu. Et idcirco addidit (vltra nõ crescas.) Quia populus ipse postquã in vniuerso orbe dispersus est, valde imminutus atq. abbreviatus est. Sed quare talia meruit, ita subiicit. (Quia ascendisti cubile patris tui.) Nõ sicut Iudæi intelligunt, hoc proinde dictũ esse, eo quod cũ Bala cõcubina patris sui cõcubuerit. Prophetia enim futura prænuntiabat: non quæ fuerant gesta, ipso Patriarcha dicente: Annuntiem vobis, quæ vêtura sunt nouissimis diebus. Et ideo in præteritum non est referendum, quod ille futurum prædixit. Prædicabat enim Domini passionẽ, & primogenitę plebis audaciã: quia ascendit cubile Dei Patris sui, & maculauit stratũ eius, quãdo corpus Dominicum, in quo plenitudo diuinitatis quiescebat, raptum in cruce suspendit, & ferro commaculauit.

Post hæc conuertitur ad Simeon & Leui, dicẽs: (Simeon & Leui fratres, vasa iniquitatis bellantia.) ^g Per Simeon & Leui scribæ & sacerdotes Iudæici populi intelliguntur. De Simeone enim scribæ erant Iudæorum. De tribu verò Leui principes sacerdotum. De quibus scriptũ est. Quia cõsiliũ fecerunt, vt Iesum morti traderent. De quo cõsilio iste Patriarcha, qui iam mente Deum videbat, dicit: in cõsiliũ eorum non veniat anima mea. Et reliqua.

Horrebat enim in illo tẽpore sanctus iste Patriarcha videre cõsilia tantorũ scelerum, quæ in nouissimis tẽporibus facturi erãt Iudæi. Sequitur: (Quia in furore suo occiderunt virum) id est Christum, iuxta quod Isaias ait: Vx animæ ipsorum: quia cogitatio ipsorum, cõsiliũ malum, aduersus se dicentes: Alligemus iustum quia inutilis est nobis, & in dolore suo suffoderunt murum, quando lancea confoderunt illum, spirituale & fortissimũ propugnaculũ, quod custodit Israel. (Maledictus furor eorũ, quia pertinax) vtiq. ad tantum scelus perpetrandum, quãdo furore accensi & ira, obtulerunt Christum Pontio Pilato dicentes illi: Crucifige, crucifige. Et si hunc dimittis non es amicus Cæsaris: (& indignatio eorum, quia dura) dum Barabam latronem dimittẽdum peterent, & principẽ vitæ crucifigendũ postulerent.

(Diui-

(Diuidam eos in Iacob, & dispergam eos in Israel.) Hic duo nominantur, diuisi & dispersi: idcirco quia nonnulli ex ipsis Domino crediderunt, quidam in infidelitate permanserunt. Diuisi enim dicuntur ij, qui ab eis separantur, & veniunt ad fidem. Dispersi autem ij, quorum patria temploque subuerso, per orbem terrarum incredulorum genus illorum spargitur.

Iuda te laudabunt fratres tui.)^h Per hunc enim Iudam, verus confessor exprimitur Christus, qui ex eius tribu, secundum carnem est genitus.ⁱ (Ipsam laudant fratres sui) Apostoli scilicet, & omnes cohæredes eius, qui per adoptionem filij Deo Patri effecti sunt, & Christi fratres per gratiam, quorum ipse est Dominus per naturam. (Manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum.)^B Iisdem enim manibus, atque eodem crucis trophæo & suos texit, & inimicos & aduersarias potestates curauit, iuxta quod Pater promittit ei, dicens: sede ad dexteram meam, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. (Adorabunt te filij patris tui.) Quoniam multi ex filijs Iacob adorant eum per electionem gratiæ salui facti. (Catulus leonis Iuda.) Quoniam nascendo paruulus factus est, sicut scriptum est: Paruulus natus est nobis. (Ad prædam, fili mi, ascendisti, id est; ascendens in cruce, captiuos populos redemisti. Et quos ille leo contrarius inuaserat, tu moriens eripuisti. Denique rediens ab inferis ascendisti in altum, captiuam duxisti captiuitatem. (Requiescens accubuisti, ut leo.)^m Manifestissimè in passione Christus recubuit, quando inclinato capite tradidit spiritum,ⁿ siue quando in sepulcro securus, velut quodam corporis somno, quieuit.^o Sed quare ut leo, & velut catulus leonis? In somno enim suo leo fuit: quia non necessitate, sed potestate, hoc ipsum impleuit, iuxta quod & ipse dixerat: Potestatem habeo ponendi animam meam, & nemo eam tollit à me, sed ego eam pono. Quod verò addidit, (& ut catulus leonis) inde enim mortuus, vnde & natus. ^p Physiologi autem de catulo leonis scribunt, quòd cum natus fuerit, tribus diebus & tribus noctibus dormit. Tunc deinde patris fremitu vel rugitu, veluti tremefactus cubilis locus, suscitare dicitur catulum dormientem. Quod valde conuenienter de passionis morte aptatur in Christo, qui tribus diebus & tribus noctibus in cubili sepulcri iacens,

A somnum mortis impleuit. Bene ergo Christus, ut leo, quieuit, qui non solum mortis acerbiter non timuit, sed etiam in ipsa morte imperium vicit. Bene idem iterum ut catulus leonis, quia die tertio resurrexit. ^q Vnde & sic adiungitur de resurrectione eius: (Quis suscitabit eum?) hoc est, nullus hominum, nisi se ipse, iuxta quod idem de corpore suo dixit: soluite hoc templum, & in triduo suscitabo illud. (Non deficiet Princeps de Iuda, nec dux de femoribus eius, donec veniant, quæ reposita sunt ei, & ipse erit expectatio gentium.) Hic locus manifestissimè ad Iudam refertur: tandiu enim fuit ex semine eius apud Iudæos intemperate successio regni, donec Christus ad redemptionem mundi ex virgine nasceretur, ^r Probat hoc historia Iudæorum, quibus ostenditur primum alienigenam regem in gente Iudæorum fuisse Herodem, quo tempore Christus natus est. Quòd si putant Iudæi non venisse Christum, ergo de tribu Iudæ usque hodie Iudæorum permanet regnum. Itaque non defuit Rex de populo Iudæ, donec veniret cui repositum est. Sed quia non solum Iudæis profuit, qui mittendus erat, ideò sequitur: (Et ipse erit expectatio gentium, alligans ad vineam pullum suum.) Pullus suus ex gentibus, populus, cui adhuc nunquam fuerat legis onus impositum: hunc copulauit ad vineam Apostolorum, qui ex Iudæis sunt. Nam vinea Domini Sabaoth, domus est Israel. (Et ad vitem, o fili mi, asinam suam:) ipse dixit: Ego sum vitis vera. Ad hanc vero vitem alligat asinam suam, cui supersedet, Ecclesiam ex nationibus congregatam. Hanc itaque ad vitem corporis sui alligauit vinculo charitatis, & disciplinæ Euangelicæ nexu, ut de imitatione illius viuens, efficiatur hæres Dei, & cohæres Christi. Alij namque hanc asinam synagogam interpretantur tardigradam scilicet, & graui pondere legis oppressam. (Lauabit in vino stolam suam,) siue carnem suam in sanguine passionis, siue sanctam Ecclesiam in illo vino, qui pro multis effunditur in remissionem peccatorum. (Et in sanguine vix pallium suum.) Pallium geres sunt, quas corpori suo coniunxit, sicut scriptum est: Vix ego, dicit Dominus, nisi hos omnes induam, sicut vestimentum. ^s Nos quippe Christus in sanguine vix mundauit, quòd sicut botrus in ligno crucis pependit. Tunc enim ex latere eius sanguis & aqua profluxit: ^t Sed aqua nos

abluit, sanguis redemit. (Pulchriores oculi eius vino.)^a Oculi Christi, Apostoli & Euāgelistæ sunt, qui scientiæ lumen vniuerso corpori Ecclesiæ præstant. Hi pulchriores vino probantur, quia doctrina eorum austeritatem vini veteris exsuperat: id est, priscæ legis traditionem. Euangelica enim præcepta longè clariora sunt, quàm veteris Testamenti mandata. (Et dentes lacte candidiores.) Dentes, prædicatores sancti sunt, qui præcidunt ab erroribus homines, & eos, quasi comminuēdo, in Christi corpore transferunt. ^γ Nomine autem lactis, doctrina legis significatur, quæ carnalem populum, tanquam paruulos poculo lactis alebat: cuius quidem candidiores lacte effecti sunt doctores Ecclesiæ, quia fortè & validū cibū verbi mandunt atque distribuunt. De quibus dicit Apostolus in Epistola ad Hebræos: perfectiorū autem est solidus cibus. Et bene candidiores lacte dentes eius dicit. Omnes enim, qui perfecti sunt, & qui scripturarū cibos explanātes, subtilē & minutū intellectū, qui spiritualis cibus dicitur, Ecclesiæ corpori ministrāt, candidi debent esse & puri, atque ab omni macula liberi.

Zabulon² in littore maris habitabit, & in statione nauium.) Zabulō, qui interpretatur habitaculū fortitudinis, Ecclesiā significat fortissimā ad omnē tolerantiā passionis. Hæc in littore maris habitat, & in statione nauium, vt credentibus sit refugium, & periclitantibus demonstret fidei portum. Hæc contra omnes turbines seculi immobili, & inconcussa firmitate solidata, spectat naufragium Iudæorum, & hæreticorum procellas, qui circumferantur omni vento doctrinæ, quorū etsi tunditur fluctibus, frāgit tamen ipsa fluctus, non frangitur, nec vllis hæresum tempestatibus cedit, nec vlli vento schismatū cōmota succūbit. Pertendit autē ^D vsq. ad Sidonē: hoc est, vsq. ad gētes peruenit.

^a Legitur etiā in Euangelio, inde assumptos esse aliquos Apostolorum, & in ipsis locis Dñm sæpe docuisse, sicut scriptū est: Terra Zabulon, & terra Nephthalim, via maris trans Iordanē Galilææ Gentiū, populus, qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam. Issachar asinus fortis.) Issachar, quod interpretatur merces, refertur ad populum gentium, quem Dominus sanguinis sui pretio mercatus est. Hic Issachar asinus fortis adscribitur, quia prius Gentilis populus, quasi brutum animal & luxuriosum erat, nullaq.

A ratione subsistens. Nunc vero fortis est, Redemptori Domino colla subiciens, & iugū disciplinæ Euangelicæ perferens. ^b Hic accubans inter terminos, vidit requiem quod esset bona, & terrā quod optima: inter terminos namq. accubare, est præstolato mūdi sine requiescere, nihilq. de his, quæ nūc versantur in medio querere, sed vltima desiderare: & fortis asinus requiē videt, & terrā optimā, cū simplex gētilitas idcirco se ad robur boni operis erigit, quia ad æternæ vitæ patriā tendit. Vnde etiā & (ponet humerum suū ad portādū:) quia dum ad promissam requiē peruenire desiderat, cuncta mādatorū onera libēter portat. Vnde & (factus est tributis seruiēs,) hoc est, regi & Christo suo fidei dona, operumq. bonorū munera offerens. ^c Dan iudicabit populū suū, sicut alia tribus in Israel. Fiat Dā coluber in via, & cerastes in semita: &c.) Alij dicūt Antichristū prædici per hæc verba de ista tribu futurum. Alij de Iuda, à quo traditus est Christus, hæc scripta prænuntiant, & equitem & equum, Dominum cum carne suscepta designari volunt. Retrorsum autem cadere, vt in terram reuerteretur, vnde assumptus est. Sed quoniā die tertia resurrexit, idēd ait: (Salutare tuū expectabo Domine) sicut & per David dicit: Non relinques animam meam in inferno, hæc quidē ita exponunt. Alij vero hanc prophetiā ad Antichristū transferūt. ⁴ De tribu enim Dan venire Antichristū ferunt, pro eo q. in hoc loco Dan, & coluber assertitur, & mordens, vnde & nō immeritō, dum Israeliticus populus terram in castrorum partitione susciperet, primus Dā ad Aquilonem castrametatus est: illum scilicet significans, qui in corde suo dixerat: Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis, ascendam super altitudinem nubium, similis ero Altissimo. De quo per Prophetam dicitur: A Dan auditus est fremitus equorum eius, qui non solum coluber, sed etiam cerastes vocatur. Cerata enim Græcè cornua dicuntur; serpensque hic cornutus esse perhibetur, per quem dignè aduentus Antichristi assertitur, quia contra vitam fidelium cum morsu pestiferæ prædicationis armabitur, etiā cornibus potestatis. Quis autem nesciat semitā angustiorē esse, quàm viā? Fit ergo Dā coluber in via, quia in præsentis vitæ latitudinem eos ambulare prouocat, quibus quasi parcēdo blanditur. Sed in via mordet, quia eos, quibus libertatē tribuit, erroris sui

veneno

veneno cōsumit. Fit iterū cerastes in semita: A quia quos fideles reperit, & se se ad præcepti caelestis angusta itinera constringentes, nō solū nequitia callidæ persuasione impetit, sed etiam terrore potestatis premit. Et in persecutionis languore post beneficia fictæ dulcedinis exercet cornua potestatis. Quo in loco equus hunc mūdū significat, qui per elationem suam in cursu labentium temporum spumat. Et quia Antichristus extrema mundi apprehēdere nititur, cerastes iste equi vngulā mordere perhibetur. Vngulam quippe equi mordere, est extrema seculi feriendo contingere, vt cadat ascensor eius retro. Ascensore qui est quisquis extollitur in dignitatibus mundi: qui retro cadere dicitur, & non in faciem: sicut Saulus cecidisse memoratur. In faciem enim cadere, est in hac vita suas vnumquemq. culpas agnoscere, easq. pœnitendo deslere. Retro verò, quo non videtur cadere, est ex hac vita repente decidere, & ad quæ supplicia ducatur, ignorare. Et quia Iudæa erroris sui laqueis capta, pro Christo Antichristum expectat: bene Iacob eodem loco repente in electorum voce conuersus est, dicens: (Salutare tuum expectabo Domine,) id est, non sicut infideles Antichristum, sed eum, qui in redemptionem nostram venturus est, verum credendo fideliter Christum.

Gad accinctus præliabitur ante eum.) Iste Gad accinctus personam Domini exprimit, qui in primo aduentu humilitatis suæ ante aduētum Antichristi præliaturus occurrit. Accinctus gladio verbi sui circa femur potentissimè, quo inimicos diuisit: id est, filiū à patre, filiam à matre, nurum à socru: iuxta quod legitur in Euangelio: Non veni pacē mittere in terram, sed gladium. Quòd autem ait ipse, accingetur retrorsum, claritas Domini nostri in secundo regno eius ostēditur: quia cum venerit Antichristus, idem occurret retrorsum, id est, post eius vestigia, Christus celeri aduentu progrediens, vt interficiat eum gladio oris sui. Vnde & bene idē Gad latrunculus interpretatur, eò quòd posterior: id est, secus pedes, quasi latrunculus; rapidò atq. improviso aduentu exsiliat, contra apertam Antichristi oppugnationem. Hinc est, quod Euangelista proclamat, dicens: quia dies Domini sicut fur, ita in nocte veniet. Christus ergo & ante & retro præliari cōtra Antichristū scribitur. Ante

eum namq. in occulto aduentu humilitatis dimicat. Post eū, manifestus in gloria maiestatis. Demōstrat apertè Moyles prophetiā Patriarchæ huius specialiter pertinere ad Christum. Sic enim ait: (Benedictus, inquit, in latitudine Gad. Quasi leo requieuit cœpitq. brachium & verticem, & vidit principatum suum.) Agnoscant itaq. quis requieverit sicut leo, nisi Christus in sepulchro suo? Quis confregerit verticem brachiaq. potentium, nisi Redemptor noster, qui humiliavit virtutem & superbiam excelsorū? Quis vidit principatum suum, nisi ille cui datus est principatus, & honor, & regnum.

Aser pinguis panis eius, & præbebit delicias regibus.) Aser, cuius nomen significat diuitias, idē Christus est, cuius est altitudo diuitiarum, sapientiæ & scientiæ, qui propter nos factus est pauper, cum diues esset: cuius panis pinguis factus est: caro scilicet eius, quæ est esca sanctorum. Quam si quis manducauerit, non morietur in æternum. (Iste etiam præbet delicias sapientiæ regibus:) id est, qui sensus proprios bene regūt, qui dominantur vitiorum suorum: qui castigant corpora sua, & in seruitutem subiiciunt.

Nephtalim, quod interpretat Dilatio, Apostolos & Prædicatores sanctos significat, quorum doctrina in latitudine totius mūdi effusa est. Ex hac enim tribu fuerunt Apostoli, qui sunt Principes Ecclesiarum, & Duces & Principes Zabulon, & Principes Nephtalim, qui sine dubio ad personā referuntur Apostolorum. Ipsi sunt filij excussorum, id est, prophetarū, qui in manu Dei potentis positi sunt, & tanquam sagitta excussa peruenerūt vsq. ad finem terræ. Vnde & bene hinc Nephtalim ceruus emissus scribitur: quia nimirum Apostoli siue prædicatores Euangelij, veloci saltu exiliētes, in morē ceruorū transcendent implicamenta seculi huius. Sicq. excelsa ac sublimia meditantēs, dant eloquia pulchritudinis, id est, prædicant cunctis gentibus doctrinam Domini Saluatoris.

Filius accrescens Ioseph.) Hæc prophetia post passionem Domini paternæ vocis imaginem tenuit, quia redeuntem in calum post victoriam Christum pater alloquitur dicēs: filius accrescens Ioseph, filius accrescens: vtiq. in gentibus. Quia cum ob incredulitatem synagogæ populū reliquisset, innumeram sibi plebem Ecclesiæ ex omnibus

bus gentibus ampliavit. Quod & David cecinit, dicens: Reminiscetur & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ. (Filius accrescens decorus aspectu.) Omnes enim superat illius pulchritudo: iuxta quod in psalmis & de ipso canitur: speciosus forma præ filiis hominum. (Filiæ discurrerunt super murum:) id est, gentes vel Ecclesiæ, quæ crediderunt in Christum. Hæ super soliditatem fidei, quasi super murum, amore pulchritudinis Christi accensæ discurrunt, vt verum sponsum per contemplationem aspiciant, & osculo charitatis illi copulentur & adhæreant. Sed obiurgati sunt eum, quando falsis testimonijs calumniâtes, sanctum Domini opprimere synagogæ populi tentauerunt. Inuideruntq. illi, habentes iacula: neq. enim quisque in Ioseph coniecit sagittam. vel aliquod vulneris telum: sed hoc specialiter euenit in Christo. (Sedet in forti arcus eius.) Christus enim arcum suum & arma pugnandi posuit in Deo, qui fortis est propugnator, cuius virtute conciditur omnis nequitia perfidorum. (Et dissoluta sunt vincula brachiorum eius,) quibus fratres ad Pilatum eum vinctum duxerunt, vel quibus eum suspensum ligno crucifixerunt. Rescissa sunt enim per manus Iacob: hoc est, per manum omnipotentis Dei Iacob, ex cuius ore ipse Dominus bonus pastor egressus est, lapis & firmitas credentium in Israel. (Deus patris tui erit adiutor tuus:) quis adiuuit Filium, nisi solus Pater? qui dixit: Iacob puer meus, suscipiet eum anima mea. (Et Omnipotens benedicet tibi benedictionibus cæli de super, benedictionibus abyssi iacentis deorsum.) Vniuersa enim subiecit ei, cælestia per benedictionem cæli, & terrena per benedictionem abyssi iacentis deorsum, vt omnibus Angelis & hominibus dominetur. (8 Benedictionibus vberum,) siue duorum testamentorum, quorum altero nuntiatus est, altero demonstratus: siue benedictionibus vberum Mariæ, quæ verè benedicta erat, quia eadem sancta virgo Domino potum lactis immulsi: Vnde illa mulier in Euangelio ait: Benedictus venter qui te portauit, & vbera, quæ suxisti. (h Benedictionibus vberum & vuluæ) Etiam hic benedicetur vuluæ eiusdem matris, illa utiq. virginalis, quæ nobis Christum Dñm edidit: de quo partu per Ieremiam dicitur: Priusquam te formarem in utero noui te, & antequam exires de vulua sanctificauit te. (Benedictiones patris tui confortatæ sunt benedictionibus fratrum tuorum.)

Benedictiones, inquit, patris tui cælestis, quæ datæ sunt tibi à summo cæli, & abyssi confortatæ sunt: id est, præualuerunt benedictionibus fratrum tuorum. Ultra omne enim sanctorum meritum Patriarcharum siue Prophetarum, conualuit benedictio Omnipotentis Patris in Filio: ita vt nullus sanctorum ei æquetur, (donec venerit desiderium collium æternorum.) Colles isti, sancti sunt, qui Christi aduentum prophætantes magno cum desiderio incarnatione eius expectauerunt, de quibus & Dominus dicit: Quia multi iusti & Prophetæ cupierunt videre, quæ videtis. Hi ergo sancti dicti sunt colles, propter excellentiam sanctitatis. Qui etiam æterni vocantur, quia vitam consequuntur æternam, nec intereunt cum mundo, sed esse creduntur æterni. (Fiant in capite Ioseph:) omnes scilicet benedictiones istæ super caput Christi ponuntur, quas incarnatus accepit. (Et super verticem Nazaræi:) de quo scriptum est: quia Nazaræus vocabitur, id est, sanctus Dei inter fratres suos, quia ipse est caput omnium eminens vniuersorum sanctorum, quos etiam & fratres vocat in psalmis.

(Beniamin lupus rapax, manè comedens prædam, ad vesperam diuidet spolia.) Quibus dictis Apostolus Paulus designatur, de Benjamin stirpe progenitus, qui manè rapuit prædam: id est, in primordijs fideles, quos potuit, deuastauit. Vespere autem spolia diuisit, qua fidelis post modum factus, sacra eloquia audientibus discretionem mirifica dispensauit: legimus quendam ex doctoribus ad urbem Ierusalem ea, quæ de Benjamin scripta sunt, referentem. Benjamin, inquit, filius doloris interpretatur. Hic sorte hereditatis eius locum accepit, in quo terrena est: Ierusalem, quæ nunc propter incredulitatem abiecta est, atque repulsa. Hæc enim in filiis sub persona Benjamin designatur. Nam sicut Benjamin ultimam consequitur benedictionem, ita & idem populus vltimus est saluandus, postea quam plenitudo gentium introierit: Dicitur enim Benjamin lupus rapax. Lupus scilicet, quia ipse populus effudit sanguinem Prophetarum atque iustorum. Rapax autem, propter multam auaritatem dicitur. Ex multa enim fame verbi Dei, & inedia venit rapax, quia & ipse violenter diripuit regnum Dei. (Hic autem manè comedit prædam.) Manè illud creditur

creditur tempus, quo legem accepimus. Tunc enim mundo prima quædam illuminatio scientiæ data est. Comedit autem manè: quia legem, quam manè accepit, edit adhuc & meditatur, licet sequens legem iustitiæ in legem fidei non peruenerit. (Ad vesperam autem diuidet spolia.) Vespera est illud tempus nouissimum, quo conuertetur. Tunc ergo diuidet escam: quia tunc intelliget diuidendam esse litteram ab spiritu, & tunc cognoscet, quia littera occidit, spiritus autem viuificat. Quia ergo iam per gratiam Domini illuminatus incipit legis spiritualia diuidere, ac separare à corporibus: ideò dicitur, ad vesperam diuidet escam, quòd tota die in lege meditans ante non fecit. Quæritur autem de Iacob, cur omnes quos de liberis & de ancillis genuit, æquali honore filios & hæredes constituerit: nisi vt ostenderet, quod Christus Dominus omnibus gentibus, quæ per fidem corpori eius conciliantur, cunctis pari honore & gloria habitis, cælestia præmia largiatur: nec est discretio Iudæi, an Græci, Barbarus, an Scytha, seruus, an liber sit: quia per omnia & in omnibus Christus. Propterea enim figuram serui Saluator noster & Dominus induit, & pro libero & seruo seruiuit: vt omnibus credentibus in se æquale donum bonorum cælestium largiatur. Nec præfertur apud illum, qui secundum carnem nobilior sit: Quicumque enim fidem Domini promeretur, nullis maculis carnalis natiuitatis obfuscatur. Nam hoc ita futurum etiam per Prophetam significatur, dicente Domino: Erit in nouissimis diebus, effundam de spiritu meo super omnem carnem.

^a Vid. Aug. 16. de ciuit. c. 42. Et quidem leguntur hæc benedictionum interpretationes in appendicibus operum Augustini. Sed mirum, vnde essent, non olfecisse Louanienses: Hieronymo verò illas tribuisse, magis etiam mirum.

^b Secundum mysticam intellig. vsq. ad primogenitus meus. Ruffini verba sunt, sua maius Origenis.

^c Etenim iuxta quod primogenitis debebatur. Vid. sup. not. ad c. 23.

^d Principium doloris mei. κεφάλαιον λυπῆς μου Aquila & Vulg. ἀρχὴ τένων μου Principium filiorum meorum. LXX.

^e Quomodo autem ipse sit principium dolorum-

A *Que sequuntur: nisi, dum Deo Patri: &c. Verba sunt Ruffini sive Origenis, quæ tamen non videntur interpretatio τῆς, principium dolorum. Sed verborum LXX. Durus portari, durus & temerarius. σκληρὸς φέρεσθαι, μη σκληρὸς ἀυθάρδης.*

^f Non sicut Iudæi. Ex Ambr. c. 2. de bened. Patriarch.

^g Per Simeon & Leui. vsq. ad anima mea. Ex Ruff.

^h Per hunc Iudæi verus confess. &c. Ex Ambr. c. 4.

ⁱ Ipsum laudant fratres, vsq. ad coheredes eius. Ex Aug. 12. cont. Faust. c. 42.

^k Fratres per gratiam, vsq. ad Dominus per natur. Ambros. ibidem: quædam tamen verba mutata, vt curauit, pro subiugauit.

^l Id est, ascendens in crucem Aug. 16. de ciuit. c. 41. Ipsum genus mortis, hoc est, sublimitas crucis, in vno verbo intelligitur, quod ait, ascendi.

^m Manifestissimè, vsq. ad tradidit. Aug. ibid.

ⁿ Siue quando in sepulcro, vsq. ad quieuit. Ambros.

^o Sed quare vt leo, vsq. ad potestatem habeo. Aug. ibid.

^p Physiici autem, vsq. ad resurrexit. Verba sunt Ruffini.

^q Vnde & sic adiung. vsq. ad suscitabo illud. Ex 16. de ciuit. c. 41.

^r Probant hoc historiæ, vsq. ad pullum suum. Ex 12. cont. Faust. c. 42.

^s Lauabit in vino, vsq. ad vestimentum. Carptim ex Ambros.

^t Nos quippe Christus, vsq. ad botrus in ligno pep. Ex 12. cont. Faust. c. 42.

^u Sedaqua nos abl. vsq. ad sang. redemit. Ambr. ibid.

^x Oculi Christi Apolloli. Ruffini. ibid.

C ^y Nomine autem lactis. Hæc interpretatio communis Ruffino cum Ambrosio & Augustino.

^z Zabulon, vsq. ad peruenit. Ex Ambr. c. 5.

^a Legitur etiam in Euang. vsq. ad lucem magnam. Ex Ruffino.

^b Hic accubans, vsq. ad libenter portat. Verba Greg. 1. Moral. c. 7.

^c Dan, vsq. ad designari volunt. Verba sunt Ruffini.

^d De tribu Dan, vsq. ad fideliter Christum. Gregorij verba 31. Moral. c. 10.

^e Demonstrat aperte Moyses, &c. Ambrosij hæc sunt quibusdam additis c. 8. de bened. Patriarch. locus vero Moy- sis, Deut. 33.

^f Aler, vsq. ad viuet in æternum. Ex Ambros.

^g Benedictionibus vberum siue duor. testam. vsq. ad sanctificaui te. Ex cod. Ambr.

D ^h Benedictionibus vberum, & vuluæ. Sunt hæc ex Ambrosio. Sed deest hic alterum membrum: ille enim vbera matri tribuens, vuluam, sinum, cor, intimum quoddam paterna charitatis, naturæq. secretum, in quo semper Filius sit, & de quo tanquam ex genitrici alio procedat, interpretatur.

ⁱ De quo partu. Ita Ambrosius. De qua patet, lib. o. mendose.

^k Benjamin lup. rap. vsq. ad ante non fecit. Omnia sunt ex Greg. 18. Moral. c. 11. & Ruffino.

DIVI

156
DIVI ISIDORI
HISPAL. EPISCOP.

ad
MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM
seu
QVÆSTIONES IN EXODVM.

PRÆFATIO.

QVÆDAM Myſteria ex libro Geneſis, & obſcuriora rerum geſtarum, quæ allegoricis ſunt obſecta figuris, ex libris maiorum breuiter excepta perſtrinxiſimus. Nonnulla verò ſequētis Legis typicæ, & figurata myſteria ſingillatim, ex litteris ſanctorum virorum ſublata ſubiungimus, pauca ſcilicet ex eorum ſtylo promentes. Nam omnia Legis quis poterit indagare, quæ tam impenſa ſunt, vt nec iuxta hitoriæ textum explicari facile poſſint. Proinde tantum ſequuti ſumus, quantum contiguo operi ſufficiendum putauimus, ne libellus excedat modum, nec lector incurrat ſaſtidium.

De ſeptuaginta animabus.

CAP. I.

PRIMO omnium ſeptuaginta animæ cum Iacob introierunt in Ægyptum. Septuaginta diſcipuli ad prædicandum verbū Dei totū mittuntur in mundū. Aliter hæ ſeptuaginta animæ, quæ in Ægyptum ingreſſæ ſunt, myſticè in numero remiſſionis accipiuntur: ſcilicet vt huic ſeculo, quod per Ægyptum figurabatur poſt tanta peccata, & ſacrilegia donaretur remiſſio peccatorum. Ægyptus enim hic mundus eſſe figuraliter, multis prophetarum vocibus ad probatur.

De morte Ioseph. CAP. II.

Mortuo Ioseph & fratribus eius, creuerunt filij Iſrael, & inualuerunt nimis. Sic & noſter verus Ioseph, poſtquam pro

omnibus guſtauit mortē, per quā deſtruxit Diabolū, qui habebat mortis imperiū, multiplicatus eſt fideiū populus. Niſi enim, ſicut ipſe ait, cecidiſſet granum frumenti in terram, & mortuum fuiſſet, non vtique fructum hūc plurimum totius orbis terræ Eccleſia attuliſſet.

* Mortuo Ioseph, vsq. ad Eccleſia attuliſſet. Origin. homil. 1. in Exod. Sed ſuſtuliſſet habent libri noſtri omnes, attuliſſet Ruſſinus.

De afflictione populi. CAP. III.

A Fligit Pharaos filios Iſrael luto & latere. Iſrael ſimilitudo eſt populi noſtri. Pharaos autem eſt Zabuli, qui impoſuit iugum grauiffimū ſeruitutis ex luto & latere operari: id eſt, terrenis & lutulentis operibus incubare, admixtis etiam paleis: hoc eſt, leuibus & irrationabilibus factis, vt his vitiorū actibus populum Dei comprimere, & pectora omnium muro incredulitatis poſſet obcludere, vt nemo eſſet qui regnum eius aut diſperderet, aut vinceret.

* Obcludere. Al. Obdurare.

De mafculor. nece. CAP. IIII.

I Vbet quoque mafculos Pharaos occidi, & foeminas viuere. Sic Diabolus, ne robor fidei præualat, conatur, vt interfectis virtutibus vitia remaneant, fortiffimosque & viriles animi ſenſus, vnde cæleſtia ſapimus & diuina: id eſt, rationem, prudentiam, conſtantiam, innocentiam & fidem in homine occidere: & illud in eo viuere, quod foemineum, quod imbecillum & fragile, & pronum ad vitia cernitur: id eſt, ambitionem, vinolentiam, libidinem, iracundiam, crudelitatem, furorem, & cætera his ſimilia, quæ in foeminarum figura ſunt.

De

DEinde Moyſes ad ripam fluminis expoſitus reperitur, & Dominus, cuius Moyſes typum induerat, ad flumen lauacri & ad aquam baptiſmatis à credentibus inuenitur. Plorabat infans, quia Chriſtus Dominus veteris hominis, quē induerat, peccata deſlebat: vnde ad reſuſcitandum Lazarum fleuit, Iudæorum deplorans perfidiam. Filia Pharaonis deſcendens ad lauacrū fluminis collegit infantē. Eccleſia ex gentibus lauacri ſalutaris ſanctificationē, deſiderās, Chriſtum exceperit à ſynagoga matre carnali expulſum, quali infantem. Quia tunc paruulus videbatur, cū in homine cerneretur. Inuenit illa Moyſen incluſum in vaſculo thibi, ^a quod ex multis agreſtibus virgulis fit. Inuenit Eccleſia Chriſtum reconditum in cordibus ſanctorum, qui in vnitate ſui contexti ex multorum fratrum mēbris, omnes vnum in Chriſto corpus effecti ſunt, & eum religioſa obſeruatione ſuſcipientes tuētur.

^a In vaſculo thibi. *Al. thebe, non malè. Græcè enim thibis, & thibn, atq. etiam thibn. De qua voce Auguſt. in locutionibus. Quid ſit thibin ided difficile eſt noſſe: quia neq. Græcus interpres ex Hebræo, neq. Latinus ex Græco vertit hoc nomen, ſed tranſtulit vt inuenit. Eam difficultatē ſuſtulere Hieronymus, Ruſſinus, & Græcus ſcholiaſtes, ſed ſiue תיבת thibath, hebraica, ſiue Ægyptiaca potius fuerit vox: Græcis poſtea in uſu fuiſſe conſtat ex Athenao.*

De occiſo Ægyptio. CAP. VI.

INterea ^a Moyſes peregrinum fratrem ab Ægyptio iniuriā patientem, inultum eſſe non ferens defendit, & eūdem Ægyptium occidit. Cuius figura facillimè occurrit: iniurioſum in hac peregrinatione Diabolum, à Domino Chriſto, nobis deſenſis, occidi. Quòd vero in ſabulo arenæ obruit interceptum, manifeſtum eſt eius iam morticinam præſentiam in eis latere, qui non habent ſtabile fundamentum. Vnde & Eccleſiam Dñs in petra ædificat: & eos, qui audiunt verbum eius & faciunt, cōparat prudenti viro, qui ædificat domum ſuam ſupra petrā, ne tētationibus cedat & corruat. Illos autem qui verbum audiunt & non faciunt, comparat ſtulto ædificanti ſuper arenam, cuius tētata domus, ruinā efficit magnam.

^a Interea Moyſes. *Totum caput è 22. conſ. Pauſt. cap. 90.*

DEinde, ^a dum paſceret Moyſes oues Iethro foceri ſui, vidit ardere rubum, & non comburi. Apparuit in rubo Dominus Moyſi, mittens eum ad gentem, quam præſciebat iniquam futuram. Et erat flamma in rubo, id eſt, in ſpinis, & rubus non cremabatur. Rubus ſpinæ peccatorum Iudaicorum. Flamma in rubo verbum Dei. Quòd ergo illis lex data eſt, flāma erat in rubo. Quòd data lege non ſunt conſumpta peccata, rubus nec ſub igne concremabatur. Alij in rubo flammante & non vrente Eccleſiam intelligunt inflammari perſecutionibus, & eam, loquente Domino in illa, non perire. Quòd vero Dominus Moyſi in eodem rubo apparuiſſe legitur, oſtendit non alibi, quàm in Eccleſia, eum credentibus apparere. In qua nullus dignè conſiſtere, vel Deum videre poteſt, niſi qui cuncta terrena & mortalia depoſuerit vitia: quod ſignificabant illa Moyſi calciamenta depoſita. Habet quippe & aliam figuram, id quod Moyſes diſcalciari iubetur. Veterum namque conſuetudo erat, ^b vt ſi ſponſus ſponſam repudiare vellet, diſcalciaretur, ille, & hoc eſſet ſignum repudij. Proinde Moyſes diſcalciari iubetur, ne ad Eccleſiam, quæ in rubo ſignificabatur, quali ſpōſus calciatus accederet. Hoc enim Chriſto ſeruabatur, qui verus ſponſus erat: de quo dicit Iohannes: cuius non ſum dignus ſoluere corrigiam calciamenti. Vtique ſicut dictum eſt Iofue & Moyſi. Hebræi autem dicunt propterea in rubo apparuiſſe Deum Moyſi, & non in alio ligno, ne forte ſculperent in eodē Iudæi idolū. Semper enim Deus abſtulit illas occaſioni idolatriæ.

^a Deinde dum paſceret, *uſq. ad concremabatur. Ex Greg. hom. 7. in Ezech.*

^b *Ambroſius de Ruth libr. 3. de fide c. 5. Designabatur futurus ex Iudæis, ex quibus Chriſtus ſecundum carnē, qui proximi ſui, hoc eſt, populi mortui ſemē doctrinæ cæleſtis ſemine ſuſcitaret. Cui calciamentum nuptiale Eccleſiæ copulandæ præſcripta legis ſpiritualia deſerebant. Non Moyſes ſpōſus: illi enim dicitur: ſolue calceamentum pedum tuorum, vt Domino ſuo cedat, &c.*

De virga in ſerpentem verſa.

CAP. VIII.

Mittit de hinc Moyſes ad liberādū populū Iſrael. Qui dicit Dño, Quod ſignū habeo, vt

vt credant mihi quia tu memifisti? & Dñs A
ad illū: Projice, inquit, virgā quam in manu
geftas in terram. Et proiecit, & facta est fer-
pens. Et expauit Moyses, & fugit. Et ait
illi Dominus: apprehende caudam eius,
& apprehendit, & facta est iterum virga.
Quid hoc fignificat? ferpens quippe perfua-
fit homini mortem. Ergo mors a serpente.
Virga itaque in serpente, Christus in mor-
te. Et tamē expauit & fugit Moyses. ^a Quid
est ab illo serpente fugisse Moysen, nisi quod
legitur in Euangelio factum? mortuus est
Christus, expauerunt discipuli, & ab illa spe,
in qua fuerant, recesserunt. Sed quod di-
ctum est, apprehende caudā eius: ^B Quid est
cauda, nisi posteriora? hoc significauit: poste-
riora mea videbis. Primò enim factus est
serpens: sed, cauda apprehēsa, facta est virga:
quia primò occifus est, postea peractis om-
nibus ad id quod fuerat resurgendo reuer-
sus est: vbi per vitæ reparationē morte con-
sumpta nihil in eo serpentis apparuit. Est
etiam in cauda serpentis seculi finis: quia
sic mortalitas Ecclesiæ per lubrica tēporum
voluitur: alij eunt, alij veniunt per mortem,
tanquam per serpente: mors enim per ser-
pente seminata est. Sed finē nouissimo ve-
lut cauda seculi redimus ad manū Dei, atq.
apprehensi reparabimur, &, nouissima ini-
mica morte destructa, resurgētes in dextera
Dei virga regni erimus.

De manu Moysis leprosa.
CAP. IX.

Item datur aliud signum Moysi, mitte, in-
quit, manum in sinum tuum: & misit.
Produc, inquit, eam. Et produxit & inuenta
est alba: id est, immūda: albor enim in cute,
lepra est, non candor. Ipsa enim hæreditas
Dei: id est, populus ab eo foras missus, immū-
dus factus est. Sicut scriptum est de ea: vt
quid auertis faciem tuam, & dexterā tuam
de medio sinu tuo? Sed quid illi ait? Reuoca
eam in sinum tuum. Reuocauit: & reuerfa
est ad colorem suū. Sic & plebs Iudæa nunc
aliena est à sinu Dei, & foris immunda re-
mansit: sed reuocabit eam, & redibit ad pri-
stinum colorem, dum agnouerit Domi-
num Saluatorem. Nunc enim cæcitas ex
parte contigit in Israel, donec plenitudo
gentiū introeat, & sic omnis Israel saluus
fiat.

De aquis conuersis in sanguinem.

CAP. X.

DEinde aquæ missæ in terrā à Moysē ver-
tuntur in sanguinē, id est, populi in san-
guinis Christi fidem. Aquæ enim, ait Apo-
calypsis, quas vidisti, populi sunt & gen-
tes.

De ingressu Moysis ad Pharaonē.
CAP. XI.

Post hæc intrant ad Pharaonem Moyses
& Aaron, petentes viam trium dierum
proficisci in deserto populum Israel, & ibi
sacrificare Domino Deo. ^a Quæ est via
trium dierum, quæ nobis incedenda est,
vt exeuntes de AEgypto peruenire possi-
mus ad locum, in quo immolare debeat-
mus? Via ista Christus est, qui dixit, ego
sum via, veritas & vita. Quæ via triduo nobis
incedenda est. Qui enim confessus fue-
rit Dominum Iesum in ore suo, & credide-
rit in corde suo, quod Deus suscitauit eum
à mortuis tertia die, saluus erit. Hæc est
ergo tridui via, per quam peruenitur ad lo-
cum, in quo Domino immoletur & redda-
tur sacrificium laudis. ^b Abominationes, in-
quiunt AEgyptiorum immolabimus Do-
mino Deo nostro. Oues quippe AEgyptij
edere dedignantur: sed quod abominan-
tur AEgypti, hoc Israelitæ Deo offerunt,
quia simplicitatem conscientiæ, quam sa-
pientes huius seculi, hoc est, ciues AEgyptij
quasi fatuitatem deputant, hanc iusti Deo
in sacrificium immolant, & per id Deo pla-
cere procurant, quod seculo & mundo ab-
iectum & contemptibile esse considerant,
secundum Apostolum, qui ait: Nam quæ
stulta sunt mundi elegit Deus, vt confun-
dat sapientes. Ex quo autem cœpit loqui
Moyses ad Pharaonem, affligitur magis po-
pulus Dei. Ex quo in animam hominis ser-
mo Dei perlatus fuerit, acrius cællidus ho-
stis confurgit, & maiora vitia, quibus vinca-
tur, immittit. Prius verò quam veniret ser-
mo, qui argueret vitia, in pace durabant.
Sed vbi sermo Dei facere cœperit vnus
cuiusque discrimen, tunc conturbatio ma-
gna confurgit.

^a Quæ est via trium dierum, vsq. ad sacrificium
laudis. Orig. Exod. 4. hom. 3.

^b Abominationes AEgyptiorum, vsq. ad placere
procurant. Greg. 10. Moral. c. 16.

De virga in draconem versa.

CAP. XII.

Proiecit deinde Moyses virgam coram Pharaone, & serpens factus deuorauit serpentes Ægyptiorum, significans quod verbum caro fieret, qui serpentis diri venena euacuaret per remissionem & indulgentiam peccatorum. Virga est enim verbum Dei rectum, regale, plenum potestatis, insigne imperij. Virga serpens facta est, quoniam qui erat filius Dei ex Deo patre natus, filius hominis factus est, natus ex virgine, qui quasi serpens exaltatus in crucē medicinam vulneribus infudit humanis. Vnde **B** ipse Dominus ait: sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis. Virga enim Moyfi in draconem conuersa, magorum absorbuit virgas: & Christus post gloriæ suæ dignitatem factus est obediens vsq. ad mortem, & per ipsam mortem carnis consumpsit aculeum mortis, attestante Propheta: Ero mors tua, mors, ero morsus tuus inferne.

De obduratione Pharaonis.

CAP. XIII.

Indurauit Dominus cor Pharaonis: scilicet quia Diabolū ita indurauit post peccatū, vt pœnitentiæ compūctione nunquā emolliatur, sicut in Iob de eo scriptum est: indurabitur, quasi lapis.

De decem plagis. CAP. XIV.

DE hinc ^a inferuntur plagæ in Ægyptum. Licet illa in Ægyptijs corporaliter gesta sunt, spiritualiter tamen nunc geruntur in nobis. Ægyptus namque seculi forma est. Prima plaga, in qua primo aquæ vertuntur in sanguinem. Aquæ Ægyptiæ erratica & lubrica philosophorū sunt dogmata. Quæ meritò in sanguinem vertuntur: quia in rerū causis carnaliter sentiunt. Sed vbi crux Christi mundo huic lumen veritatis ostendit, huiusmodi eum correptionibus arguet, vt ex qualitate pœnarum proprios agnoscat errores.

In secunda vero plaga ranæ producuntur, quibus indicari figuraliter arbitrantur carmina poëtarum, quæ inani quadam, & inflata modulatione, velut ranarum sonis

A & cantibus mundo huic deceptionis fabulas intulerunt. Rana est enim loquacissima vanitas, ad nihil enim aliud animal ipsum vtile est, nisi quòd sonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit.

Post hæc scyniphes producuntur. Hoc animal quidem pennis suspenditur per aëra volitans: sed ita subtile est, & minutum, vt oculi visum, nisi acutè cernentis, effugiat. Corpus autem, cui infederit, acerbissimo terebrat stimulo, ita vt, quem volantem quis videre non valet, sentiat statim stimulantem. Hoc ergo animalis genus subtilitati hæreticæ comparatur: quæ subtilibus verborum stimulis animas terebrat, tantaque calliditate circumuenit, vt deceptus quisque nec videat, nec intelligat, vnde decipiatur. Quòd vero in tertio signo magi cellauerunt, dicentes: Hic digitus est Dei: magi illi typum hæreticorum atque animositatem habuerunt. Declarat hoc Apostolus dicens: sicut Iannes & Mambres restiterunt Moyfi, sic & hi resistunt veritati, homines mente corrupti, & reprobī circa fidem, sed vltra non proficient. Dementia eorum manifesta erit omnibus, sicut & illorum fuit. Hi autem, qui per ipsam corruptionem mentis inquietissimi fuerunt, in signo tertio defecerunt, fatentes sibi aduersum esse Spiritum sanctum, qui erat in Moyse. Tertio enim loco ponitur Spiritus sanctus, qui est digitus Dei. Vnde & illi deficientes in tertio signo, dixerunt: digitus Dei est hic. Sicut autem conciliatus & placatus Spiritus sanctus præstat requiem iustis & humilibus corde: ita contrarius aduersus immites ac superbos inquietudinē exagitat, quam inquietudinem muscæ illæ breuissimæ significauerunt, sub quibus magi Pharaonis defecerunt, dicentes: Digitus Dei est hic.

C Quarto loco muscis Ægyptus percutitur. ^b Musca enim nimis insolens & inquietum animal est: in qua quid aliud quam insolentes curæ desideriorum carnalium designantur? Ægyptus ergo muscis percutitur: quia eorum corda, qui hoc seculum diligunt, desideriorum suorum inquietudinibus feriuntur. Porrò septuaginta interpretes cynomyiam, id est, caninam muscam posuerunt: per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas & libido arguitur carnis. Potest quidem hic locus significare etiā per muscam

caninam, forensem hominum eloquētiā, **A** & inuentores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionū, quas Christi veritas cum suis extinxit & deleuit auctoribus. Porro quod sequitur, in dijs eorum faciam iudicium, illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sunt, siue motu terræ, siue tactu fulminum. Spiritualiter autē dicimus, quod egredientibus nobis ex Ægypto errorum idola corruant, & omnis peruerforum dogmatum cultura quatiatur.

Iam vero quinto in loco animalium nece vel pecudum Ægyptus verberatur. Vecordia in hoc arguitur, stultitiāq. mortaliū, qui, tanquam irrationabilia pecora, cultum & vocabulum Dei imposuerunt figuris, non solum hominū, sed & pecudum, ligno & lapidibus impressis. Amonem Iouem in ariete venerantes. Et Anubem in cane: Apin quoq. colentes in tauro, & cætera quoque, quæ Ægyptus Deorum suorum portenta miratur: & in quibus cultum credebant inesse diuinum, in his viderunt miseranda supplicia.

Vlcera post hæc, & vesicæ turgentes cum feruore sexto in verbere producuntur. In vlceribus arguitur dolosa huius seculi & purulenta malitia: in vesicis tumens & inflata superbia: in feruoribus ira ac furoris infania. Huculq. enim talia per errorum suorum figuras mundo supplicia temperantur.

Post hæc verò verbera veniūt de supernis scilicet voces, tonitrua & grādo, & ignis discurrens. In tonitruis enim increpationes ac diuinæ correptiones intelliguntur: quia nō cum silentio verberat: sed dat voces, & doctrinam cælicus mittit, per quam possit culpam suam castigatus agnoscere mundus. **C** Dat & grandinem, per quam tenera adhuc vastentur nascētia vitiorum. Dat & ignem, sciens esse spinas & tribulos, quos debeat ignis ille depasci. De quo dicit Dominus: ignem veni mittere in terrā. Per hūc enim ignē incentiua voluptatis & libidinis consumuntur.

Quòd autem locustarum octauo in loco fit mentio: putatur à quibusdam per hoc genus plagæ dissidentis à se & discordantis humani generis incōstantia confutari. ^c Alio quoque sensu locustæ pro mobilitate leuitatis accipiendæ sunt, tanquam vagæ & salientis animæ in seculi voluptates.

Nona plaga tenebræ factæ sunt, siue videntis eorum cæcitas arguatur, siue vt intelligant diuinæ dispensationis & prouidentiae obscurissimas esse rationes. Posuit enim Deus tenebras latibulum suum, quas illi audacter & temerè perscrutari cupiētes, & alia ex alijs asserentes, in crassas & palpabiles ignorantiae tenebras deuoluti sunt.

Ad vltimū delētur primogenita Ægyptiorum, siue principatus & potestates, & mūdi rectores tenebrarum harum, siue auctores

& inuentores falsarum, quæ in hoc mundo fuerunt, religionū, quas Christi veritas cum suis extinxit & deleuit auctoribus. Porro quod sequitur, in dijs eorum faciam iudicium, illud Hebræi autumant, quod nocte qua egressus est populus, omnia in Ægypto templa destructa sunt, siue motu terræ, siue tactu fulminum. Spiritualiter autē dicimus, quod egredientibus nobis ex Ægypto errorum idola corruant, & omnis peruerforum dogmatum cultura quatiatur.

^a De hinc inferuntur plagæ Quæ de decem plagis dicuntur, præter pauca quadam, sumpta sunt ex hom. 4. Orig. in c. 7. Exod. quæ leguntur etiam apud Augustin. serm. 87. de tempore.

^b Musca enim nimis insolens, vsq. ad feriuntur. Greg. verba 18. Mor. c. 25.

^c Alio quoque sensu, vsq. ad locustæ. Greg. 33. Moral. cap. 27.

De Pascha. CAP. XV.

INterea fit Pascha: in occisione agni occiditur Christus, de quo in Euangelio dicitur: ecce agnus Dei: ecce qui tollit peccata mūdi. Vespere immolatur agnus, in vesperā mundi passus est Dñs. Prohibentur, qui pascha faciunt, ossa frangere, non franguntur in cruce ossa Dñi, adtestante Euangelista, qui ait: Oseius non cōminuetis. Sanguine agni illiniuntur Israelitarum postes, ne vastator Angelus audeat inferre perniciem. Signantur signo Dominicæ passionis in frontibus fideles populi ad tutelam salutis, vt hi soli ab interitu liberentur, qui cruore Dominicæ passionis corde & fronte signati sunt, qui etiā opere loquuntur: signatū est super nos lumen vultus tui Dñe. Vnde & appellatur ipsa solēnitas Phase, quod nos transitū possumus vocare: eo quòd de peioribus ad meliora pergētes, tenebrosam Ægyptū derelinquimus. Quòd autē ait de agni illius esu, omnis alienigena nō comedet ex eo, & in vna domo comederetur, nec efferetis de carnis eius foras: Hoc de Christi corporis sacramēto, cuius agnus ille figurā obtinuit, propriè tenetur scriptū: cuius corpus & sanguis in vna domo id est, in vna Ecclesia vesci præcipitur, nec efferri foras, in plebibus scilicet hæreticorū, quæ ab eadem Ecclesiæ catholicæ vnitatem foris vagantur.

De thesauris Ægyptior. CAP. XVI.

PRæcepit de hinc populo Deus per Moysen, vt ab Ægyptijs sibi cōmodata peterent, quæ auferrēt. Sicq. Moyses & populus profi.

proficiscēs, auro & argento spoliavit Ægyptios iussu Domini Dei nihil iniuste iubentis. Quid ergo hæc præfigurauerint? nisi quòd in auro & argento ac veste Ægyptiorum significatæ sunt quædã doctrinæ, quæ ex ipsa consuetudine gentium, non inutili studio discuntur? Sed siue hoc significet, siue illud, quòd ex ipsis gentibus animæ pretiosæ, tanquam vasa aurea & argentea cum suis utique corporibus, (quod vestes significant,) adiunguntur populo Dei, vt simul de hoc seculo, tanquam de Ægypto liberentur.

De Azymis. CAP. XVII.

Quòd vero ait, fermento sublato sic profectos esse filios Israel de Ægypto: hoc & à nobis modis omnibus, si fieri potest elaborandū est, vt exeuntes à seculi huius illecebris, non ambulemus in fermento veteris malitiæ & nequitiae, sed in azymis synceritatis & veritatis: quod est in noui hominis conuersatione, relicto pristino homine cum vitijs suis. Et illi quidem septem diebus azyma comedebant. Nos vero si simpliciter & purè versemur in his septem diebus, quibus mundus iste peragitur, qui semper in suo ordine reuoluuntur, & quotidie nobis agnus occiditur, & Pascha quotidie celebratur, si fermentum malitiæ & nequitiae non habemus, si innouari, nihil ex veteris corruptionis malitia facere delectemur. Nam quid est aliud fermentum, nisi corruptio naturæ: quod & ipsum prius à naturali dulcedine recedēs ad alterino acrore corruptum est: In hac nobis præcipitur mansione, vt semper egressione ex Ægypto memores simus, vt celebremus Pascha, id est, transitum nostrum de prioribus ad meliora, & primogenita nostri vteri, id est, nostrorum operum, cunctarumque virtutum principium Domino consecremus.

*De columna ignis, & nube.
CAP. XVIII.*

Iam tunc videtur Dominus nocte in columna ignis, & per diem in columna nubis, præcedens populum, & dux itineris factus. Nubes ista præcedens, Christus est: idem etiam columna: quia rectus & firmus, & fulciens infirmitatem nostram. Per noctem

A lucens, per diem non lucens: vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Potest & sic non incògruè accipi, quod Christi sacramentum tanquam in die manifestatum est in carne, tanquam in nube: in iudicio vero, tanquam in terrore nocturno: quia tunc erit magna tribulatio seculi tanquam ignis, & lucebit iustis, & ardebit iniustis.

De diuisione maris. CAP. XIX.

Sequentibus inde Ægyptijs, percutit Moyses virga aquas, & transierunt filij Israel per mediū mare rubrum. Quid mare rubrum? nisi baptismus est Christi sanguine consecratus? Hostes sequētes cum rege, qui à tergo moriuntur, peccata sunt præterita, quæ delentur, & Diabolus, qui in spirituali baptismo suffocatur. Premunt quidē Ægyptij, vrgent & instant peccata, sed vsq. ad aquam.

De Cantico. CAP. XX.

Post transitum rubri maris canit canticum populus Deo, Ægyptijs & Pharaone submersis. Nō aliter & fideles, postquam de lauacro conscendunt, extinctis peccatis, hymnum in voce gratulationis emittunt, dicentes: cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est: equum & ascensorem proiecit in mare. Quod tamē melius & dignius ille dicit, qui habuerit tympanum in manu sua, sicut Maria: id est, carnem suam crucifixerit cum vitijs & concupiscentijs, & mortificauerit membra sua, quæ sunt super terram. Iam de hinc ducitur post maris transitum populus per desertū. Baptizati scilicet omnes per mundum, non perfruentes promissa patria: sed quod non vident, sperādo, & per patientiam expectando, tanquam in deserto sunt, & illic laboriosæ & periculosæ tentationes, ne reuertantur corde in Ægyptum: nec ibi tandem Christus deserit, nam & illa columna non recedit.

De aquis amaris. CAP. XXI.

Egresso a populo de mari rubro, occurrit eremus, in qua tribus diebus ingredienti non habuerunt aquam, & peruenerunt ad fontem Marah, qui ex amaritudine nomen accepit. Murmurat

populus videns aquas, & potare non sustinens. Mittit lignum Moyses in aquas, & factæ sunt dulces. Intellige amaras aquas, occidētis litteræ, & legis habere figuram. Quibus si immitatur confessio crucis, & passionis Dominicæ sacramentum iungatur, tunc efficitur aqua Maræ suavis: & amaritudo litteræ vertitur in dulcedinem intelligentiæ spiritualis. Vnde & scriptum est: constituit Dominus populo suo legem & iudicia, & tentauit eum. Alio quoque sensu, quod aquæ Maræ, ligno in se suscepto, dulcescunt, indicium erat amaritudinem gentium per lignum crucis Christi in usum dulcedinis quandoque esse vertendam.

^a Egresso populo. Ex hom. 7. Orig. in c. 15. vel sermone Aug. 91. de tempore.

De duodecim fontibus.

CAP. XXII.

CVM^a ergo per lignum vitæ dulcis fuerit effecta, & intelligi lex spiritualiter cœperit, tunc de veteri Testamento transitur ad nouum, & venit ad duodecim Apostolicos fontes. Vbi arbores erāt septuaginta palmarum. Non enim duodecim soli Apostoli fidem Christi prædicauerunt, sed & alij septuaginta missi ad prædicandum verbum Dei referuntur: per quos palmas victoriæ Christi mundus agnosceret. Siquidem & isti duodecim fontes septuaginta palmarum arbores irrigantes, Apostolicam gratiam præfigurant populos in septenario numero decuplato rigantem, vt per septiformem spiritus donū legis decalogus impleatur.

^a Cum ergo per lignum, vsq. ad agnosceret. Verba sunt Orig. ibid.

De cibis alitum, & Manna.

CAP. XXIII.

Murmurat interea populus in deserto propter famem, & conuersus procul in nube respexit gloriā Dei. Aspexitq. vespere

acoturnicem & mane diei alterius Manna; Quid enim per volucrum escas, nisi prædicationes diuinitus missæ intelliguntur? Quæ transcurrunt per verba sonantia, quasi per aërem volatilia pennata: quibus per fidem pascuntur hi, qui ad patriam regni cælestis peruenire contendunt. Potest quidem & volucrum esca veteris significare legis eloquia, quæ plebem carnalem, tanquā carne, alebat per verba diuinitus missa, quasi per volatilia. Vnde & vespere datur: quia cūcta, quæ carnaliter illis concessa sunt, finē erant habitura. Manifestato autem lumine fidei datur Manna populo. Manna utique, quod est Christus, qui tanquā panis viuus de cælo descendit, qui per nubes Euangelicas vniuerso orbi pluitur, non iam murmuranti populo & tentati Synagoge, sed credenti, & in illo spem ponenti datur Ecclesiæ. Hoc est autem Manna indeficiens: hic est panis cæli & verus cibus Angelorū: quo Dei verbū corruptibiles incorruptibiliter pascit, quod vt manducaret homo, caro factū est, & habitauit in nobis. Quo etiam, qui vescuntur, spiritualiter viuunt. Nam illi veterem figuram carnaliter accipiētes mortui sunt. Non incongruè per Manna etiam cælestia significantur eloquia. Vnde & interpretatio nominis sic sonat: Manna enim interpretatur, quid est hoc? Cum enim audimus legem Dei recitari in Ecclesia, interrogamus doctores dicentes: Quid est hoc? Hoc autem Manna minutum erat, sicut semē coriandri, & suaue. Quid verbo Dei minutius? quid vē subtilius? aut quid dulcius, & suauius eloquijs Dei, quæ sunt super mel & fauum?

^b Sed quid est, quod sexta die duplum colligi iubetur, quod etiam sufficiat in Sabbatho? Sexta dies, ista est sexta ætas mundi, in quo nunc sumus. In hac ergo duplū colligit, qui propter spem vitæ æternæ verbum Dei audit & facit: in hac duplum recondit, qui bene viuit, & alijs misericordiā præbet. Quod & reponebatur pro Sabbatho, nō corrūpebatur. Bonæ enim opera facta propter futuram requiem, in futuro seculo permanent. Qui vero infideles erant, & præter causas Sabbathi seruabāt de Manna, ebulliebāt ex eo vermes, & computrescebat: sic & qui propter præsentem vitā & amorē seculi thesaurizant; his ille vermis ebullit, qui nunquā moritur. Isti sunt vermes quos generat auaritia, & diuitiarum cæca cupiditas,

cupiditas, his qui habent pecunias, & vident in necessitate fratres suos, claudunt ab eis viscera sua. Sed & is, qui post susceptum verbum Dei peccat, efficitur ei ipsum verbum Dei vermis, qui eius semper conscientiam fodiat, & arcana pectoris rodatur. Quamquam & vermis sit Christus, ipso loquente: Ego autem sum vermis, & non homo. Sicut enim ipse est alijs in ruinam, alijs in resurrectionem: ita, & ipse in Māna fidelibus quidem dulcedo mellis, infidelibus vermis efficitur.

- ^a Murmurat, vsque ad, super mel & fauam, sententia B ex eod. Orig. verba diuersa.
- ^b Sed quid est quod sexta, vsque ad, vermis efficitur, ex eod. loco.

De petra virga percussa.

C A P. XXIII.

Post ^a Māna queritur populus sub ardore sitis, & fons de petra erupit. Eadem autem petra, quæ percussa aquam euomit, Christi figuram habuit. Quo aperto, aquæ cūctæ fluxerunt, ad quem velut virga lignū passionis accessit, vt emanaret credentibus gratia. Percussa enim petra fons manauit. Percussus in cruce Christus sitientibus lauari gratiam, & donum Spiritus Sancti effudit. Petram enim istam figuram habuisse Christi probat Apostolus, cum dixit: Bibebant autem de spiritali cōsequenti eos petra, petra autem erat Christus. Quod autē sitiens populus propter aquam murmurat aduersus Moysen, & propterea iubet ei Deus, vt ostendat eis petram, de qua bibāt, quid hoc significat? nisi quia si quis est, qui legens Moysen murmurat aduersus eum, & displicet ei Lex, quæ secundum litteram est scripta, ostendit & Moyses petram, qui est Christus, & adducit eum ad ipsam, vt inde bibat, & reficiat sitim suam.

- ^a Post Manna, vsque ad, sitim suam, ex eod.

De pugna Amalech.

C A P. XXV.

Post ^a hæc Moyses ascendit in montem, Iosue contra Amalech militat, tenet virgam Moyses, brachiaq. sua in modum crucis extendit. Sicque hostis, id est, Diabolus

vitam celestis patriæ intercludere molitur signo crucis Dominicæ superatur: Dum leuaret manus Moyses, vincebat Israel: rursus si inclinasset, superabat Amalech. Eleuatis enim nobis actus nostros ad caelum, retores tenebrarum subijciuntur. At contra remissis orātes manibus, hoc est, terrenam conuersationem sectantes, hostis victor insequitur, sedet Moyses super lapidem, qui in Zacharia septem habebat oculos & in Samuelis volumine appellatur Lapis adiutorij, & vtranque manum eius Aaron & Hur, quasi duo populi, aut duo testamenta sustentant.

- ^a Post hæc Moyses, ex eod.

De cognato Moysis. C A P. XXVI.

Deiūcto ^a autem Amalech, superuenit Ietro, socer Moysis, adducit Sephoram, id est, Ecclesiam, vtrumq. filium ex vtroq. populo procreatum. Dat Moysi cōsiliū septuaginta seniorum. Audit eum Moyses, & facit quæcunq. dicit. Vbi magnæ admirationis est, vt Moyses Propheta Deo plenus, qui cum Domino facie ad faciem loquebatur, ab homine gentili cōsiliū acciperet, & faceret omnia quæcunq. diceret illi: nisi vt formam humilitatis populorum principibus daret, & futuri sacramenti designaret imaginem. Sciebat enim quandoq. futurum, quod per populum ex gentibus congregatū, ea quæ in lege deerant, eo suggerente complerentur, bonumq. & spiritualem intellectum afferret ad legem Dei, & sciebat, quia audiret eundem populum Lex, & faceret omnia quæcunq. diceret, Legisque diminutio, suggerente Euāgelio, cōpleretur.

- ^a Deiūcto autem Amalech, vsque ad, complentur. Orig. hom. 11. in c. 17.

De ascensione Moysis in montem.

C A P. XXVII.

SUCCESSIT itaq. post hæc populus quadagesima septima die egressionis ex Ægypto ad montem Sinā, ibiq. Moyses ascendit ad Dominū, & Dominus ad eum descendit. Mons quippe altitudo contemplationis nostræ est, in qua ascendimus, vt ad ea, quæ vltra infirmitatem nostram sunt, intuēda subleuemur. Sed in hanc Dominus descendit, quia sanctis multū proficientibus parum de se aliquid eorum sensibus aperit.

LIBROS
DEL DR.
L. MAROQ

Successit igitur, usque ad, sensib. aperit, verba A
 11° p^o Greg. 5. Moral. c. 27.

De tonitruis & fulgurib.

CAP. XXVIII.

IAm deinde quinquagesima die post actū Pascha, data est lex Moyfi. Ita & quinquagesima die post passionem Domini, quam Pascha illud præfigurabat, datus est Spiritus Sanctus, promissus Paracletus, descendens super Apostolos, & qui cum eis erāt, in centum viginti Mosaicæ ætatis numero constitutos: & diuisis linguis credentium totus B Euāgelica prædicatione mundus impletus est. Dicitur illic Lex scripta digito Dei. Et Dominus dicit de Spiritu Sancto: in digito Dei eicio dæmonia. Aspicit illuc cunctus populus voces & lampades, montemq. fumantem, tonitrua, & fulgura, clangoremq. buccinæ perstreptentem. In vocibus namq. & tonitruis, clamor prædicantium intelligitur: in lampadibus, claritas miraculorum: in sonitu buccinæ, fortis prædicatio sanctorū. Quæ omnia in aduentu Spiritus Sancti cōpleta sunt, quando omnes discipuli Christi in varietate linguarum præceptis & signis intonuerunt. Interpretatur autem Sinai rubus, quod significat Ecclesiam, in qua & Do C minus loquitur Moyfi. ^a Quod autem legē daturus Dominus in igne & fumo descendit, hoc significat, quia & fideles claritatis suæ ostensione illuminat, & infidelium oculos per fumum erroris obscurat. Quod vero videtur in caligine, hoc significat, quia impij, qui terrena sapiunt, caligine malitiæ eum descendentem, id est, in humilitate nascentem non cognouerunt. Alias in caligine visus legē dedit, quia veritatem suæ legis non sequuturis infidelibus, quasi per caliginem dixit: vt videntes non videant, & audientes non audiant.

^a Quod autem legem daturus, usque ad, obscurat. Verba Greg. 6. Moral. c. 17.

De decem verbis. CAP. XXIX.

DAt igitur inde Dominus Moyfi legem innocentiae nostræ & cognitionis suæ. Eandemq. in decem verba constituit, & faxeis tabulis digito suo scripsit. Et hæc quidē præcepta ita sunt distributa, vt tria pertineāt ad dilectionem diuinæ Trinitatis, se-

ptem vero ad amorem fraternum, quibus societas humana non læditur.

Primum decalogi mandatum ad Deum Patrem pertinet, dum dicit: Dominus Deus tuus, Deus vnus est. Vtiq̄ vt hæc audiens, vnum Deum patrem colas, & in multos fictos deos fornicationem tuam non effundas. ^a In hoc præcepto prohibetur coli aliqua in figmentis hominum Dei similitudo, non quia non habet imaginem Deus, sed quia nulla imago eius coli debet, nisi illa, quæ & hoc est, quod ipse, nec ipsa pro illo; sed cum illo.

Secundum præceptum ad Filium pertinet, dum dicit. Non assumes nomen Domini Dei tui in vanū. ^b Creatura enim mutabilis est, ac propterea dicitur: omnis creatura vanitati subiecta est. Ergo ne quisquā Filiū Dei Verbū, per quod facta sunt omnia, putaret esse creaturam, ideo dicitur: non accipies in vanum nomen Domini Dei tui, id est, ne æstimes creaturam esse Filium Dei, quoniam omnis creatura vanitati subiecta est: sed credas eum esse æqualem Patri, Deū de Deo, verum Verbum, per quem omnia facta sunt.

^c Tercio præcepto legis insinuat de obseruatione Sabbathi, quod ad Spiritum Sanctum pertinet, cuius dono requies nobis sempiterna promittitur. Nam quia Spiritus Sanctus dicitur, in quo nobis requies æterna promittitur, propterea & septimum diem sanctificauit Deus. In alijs enim diebus operum, non est nominata sanctificatio, nisi in Sabbatho vbi dicitur: Requieuit Deus. Proinde igitur hoc mandatum pertinet ad Spiritum Sanctum, tam propter nomen sanctificationis, quàm etiam propter æternam requiem ad donum Spiritus Sancti pertinentem. Dicitur enim ibi. Memento, vt diem Sabbathi sanctifices: sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimus autem dies, Sabbathum est nomini Dei tui, non facies omne opus. ^d In sex dierum opere, sex millium annorum operatio continetur. In septimo vero requies illius beati regni & tēpus ostenditur, quod carnaliter Iudæi sapientes & celebrantes peccant. Et hoc, ne nos ad fidem mendacij fallentis aptemus, clamat per Prophetā Deus. Neomenias & Sabbathata vestra odiuit anima mea. Quomodo ergo sanctificata erunt Sabbathata illa, quæ odiuit Deus. Illud ergo Sabbathum est sanctificatum, vbi post bona vitæ huius opera, requies

requies nobis æterna promittitur. Ideoque quidquid agimus, ſi propter futuri ſeculi requiem facimus: veraciter Sabbathum obſeruamus, non vt iã in iſta vita nos requieſcere æſtimemus, ſed vt omnia, quæ bene operamur, non habeant intentionem, niſi in requiem ſempiternam.

Post hæc tria præcepta, quæ ad Deũ pertinent, ſeptenarius ſuccedit numerus mandatorum ad dilectionem proximi pertinẽs, & incipit ab honore parentum. Quod tamẽ in ordine quartum eſt: honora patrem tuũ & matrem tuam. A parentibus enim ſuis homo aperit oculos, & hæc vita ab eorum dilectione ſumit exordium. Inde hoc mandatum primum eſt in ſeptem, ſicut & Dominus in Euangelio ait: honora patrem tuum & matrem tuam, quod eſt mãdatum primũ. Sed quomodo primum, quod quartum? niſi quia, vt prædictum eſt, in ſeptenario numero, qui pertinet ad dilectionẽ proximi, primum eſt in altera tabula: nam ideo duæ tabulæ Legis datæ ſunt. Iubetur ergo in hoc præcepto filijs honorare parentes, neque contumelioſos illis exiſtere: ſed officio pietatis reuerentiam debitam præſtare. Nam qui parentibus honorem deferre nõ nouit, quibus parcere poterit, aut quomodo alios diligere poterit, qui ſuos odit?

Quintũ, non occides. Etenim non ſolum opere perpetrans homicidium facit: ſed etiam & qui incurrit in eum eſuriẽtem vel nudum, qui mori poſſit, niſi indumentum cibumque porrigendo ſubueniat, & idẽ homicida tenebitur.

Sextum, non mœchaberis: id eſt, ne quiſquã præter matrimonij fœdus alijs fœminis miſceatur ad explendam libidinem. Nam ſpecialiter adulteriũ facit, qui præter ſuam coniugem ad alteram accedit.

Septimum, non furtum facies, quod eſt vitium rapacitatis.

Octauum, nõ falſum testimonium dices, quod eſt crimen mendacij & falſitatis.

Nonum, non concupiſces vxorem proximi tui. In hoc præcepto vetat intentionẽ adulterinæ cogitationis. Nam aliud eſt face re aliquid tale præter vxorem: aliud nõ appetere alienam vxorem. Ideo duo præcepta ſunt, non mœchaberis, & non concupiſces vxorem proximi tui.

Decimum, non concupiſces rem proximi tui. In quo præcepto damnat ambitionem ſeculi, & refrẽnat concupiſcentiam re

rum. Itaq. horum primum prohibet ſuperſtitionem, ſecundum errorem, tertium interficit ſeculi amorem: quartum impietatem, quintum crudelitatem, ſextum allidit fornicationem, ſeptimũ rapacitatem, octauum perimit falſitatem, nonum adulterij cogitationem, decimum mundi cupiditatem. ^c Inter hæc igitur omnia decem præcepta, ſol ibi quod de Sabbatho poſitum eſt, figuratẽ obſeruãdum præcipitur. Quam figuram nos intelligendam non etiam per otĩũ corporale celebrandã ſulcepimus. Reliqua tamen ibi præcepta, propriẽ præcepta ſunt, quæ ſine vlla figurata ſignificatione obſeruantur. Nihil enim myſticẽ ſignificãt, ſed ſic intelligũtur, vt ſonant. Et notãdum, quia ſicut decẽ plagis percutiuntur Ægyptij, ſic decem præceptis conſcribuntur tabulæ, quibus regantur populi Dei.

^a In hoc præcepto, vsque ad, ſed cum illo. Hæc tantum legebantur in Val. & Comp. qua propterea recepitur, quia ſunt Aug. verba epiſt. 119. ad Ianuar. c. 11.

^b Creatura enim, vsque ad, Dei tui, hæc in ſolo Val. qua ſunt item Aug. verba.

^c Tertio præcepto Legis, omnia ex epiſt. Aug. citata ad Ianuar. c. 11. & ſeq.

^d In ſex die. Spere ſex millium annor. operatio continetur. Quid de his verbis ſentiremus, diximus ad cap. 7. Gen. adulterina planẽ eſſe, neque reperiri vsquam huiusmodi quidquam in codice Oliuenſi, neq. apud Aug. vnde ſunt reliqua.

^e Inter hæc igitur omnia, vsque ad, vt ſonant, hæc tantum leguntur in Val. & Comp. ſunt tamen Aug. verba c. 12. epiſt. 119. ad Ianuar.

De duab. tabulis. CAP. XXX.

CVr autem in duabus tabulis ſcripta eſt Lex? niſi aut propter duo Teſtamenta ſignificanda, aut propter illa duo præcepta dilectionis Dei, & dilectionis proximi, in quibus tota Lex pendet & Prophetæ? Hæc enim in tabulis ſingulis explicata ſunt. In vna enim tria præcepta ad Dei pertinentia charitatem: in altera vero ſeptem pertinẽtia ad proximi ſocietatem.

De lapideis tabulis. CAP. XXXI.

SEd cur lapideæ eadẽ tabulę fuerint? niſi ad ſignificandum cor Iudæorum lapideum? per lapidis inſenſibilitatem, demonſtrauit duram eorum mentis ſtoliditatem: de qua propheta dicit, auferam ab eis cor lapideum, & dabo eis cor carneum. Vnde Apoſtolus: non in tabulis lapideis, ſed in tabu-

tabulis cordis carnalibus. Neque enim hoc **A** tabulæ carnales volunt: vt carnaliter sapiamus, sed quia in comparatione lapidis, qui sine sensu est, caro sentit: idcirco per lapidis duritiem, significatum est cor non intelligens, & per carnalem sensibilitatem, significatum est cor intelligens.

De altari de terra. CAP. XXXII.

Quod^a autem additur ibi à Domino. Nō facietis vobis Deos argenteos & aureos: altare de terra facietis mihi. Altare enim de terra Deo facere, est incarnationē **B** mediatoris sperare, tunc quippe à Deo nostrum munus accipitur, quando in hoc altari nostra humilitas, id est, super Dominicæ incarnationis fidem posuerit quicquid boni operatur: in altari ergo de terra oblationum munus offerimus, si actus nostros Dominicæ incarnationis fide solidamus.

^a Quod autem additur, vsque ad, fide solidamus. Greg. 3. M. tal. c. 15.

De non sectis lapidib. faciendo.

CAP. XXXIII.

DEinde adiecit: quod si altare lapideum **C** feceris mihi, non ædificabis illud de sectis lapidibus: si enim leuaueris super id cultrum, polluetur. Secti lapides hi sunt, qui vnitatem scindunt, ac diuidūt semetipfos à societate fraterna per odium vel schismata: tales in corpore suo non recipit Christus, cuius corporis figuram altaris illius constructio obumbrabat. Isti vero non secti lapides, ex quibus altare cōstrui iubetur, hi sunt, qui fidei morumq. vnitatem solidantur: de quibus dicit Apostolus: vos estis lapides viui, cōdificati in domus spirituales. His nō est iniectum ferrum, quia incorrupti sunt, **D** & iacula maligni ignita non receperunt: quique vnum altare faciunt, quia vnitatem fidei vel concordiam charitatis sequuntur.

De non ascendendo ad id per gradus.

CAP. XXXIII.

Non accedes per gradus ad altare meū, id est, non gradatim vnum alio præferens ad me peruenies, neque priorem neq. posteriorem tempore discernes, quia diui-

sum & sequestratum vnitatis Dominū propitium non habebis: Hoc enim Ariani faciunt, qui inseparabilem Patris, Filij, & Spiritus Sancti substantiam diuidunt. Iā deinde quam plura legis præcepta dantur, quibus omisissis, quæ opportuniore sunt, dicenda sunt.

De Hebræo sex annis seruiente.

CAP. XXXV.

PRæcipitur enim post hæc in lege, vt Hebræus puer, si forte in seruitutē deuenierit, sex annis seruiat, septimo vero anno liber dimittratur. Quod si egredi à seruitute noluerit propter vxorem & filios, perforabitur auricula eius subula, & erit seruus in seculum.

Hoc de præsentī nō dicitur seculo, sed de futuro: quia in sex ætatibus huius sæculi seruientes, in septimo die, id est, eterno Sabbatho liberabimur: si tamen voluerimus esse liberi, dum adhuc in seculo seruiamus peccato. Si autem noluerimus, perforabitur nobis auricula in testimonium inobedienciæ, & cum vxore & filijs nostris, quos prætulimus libertati, id est, cum carne & operibus eius, iugiter peccati serui erimus in æternū.

De talione. CAP. XXXVI.

Illud vero quid significat, quod in hac lege oculus pro oculo dari iubetur? Oculus enim est quisq. doctor, tanquam vitæ demonstrāter. Idem autem si intentionem auditoris per aliquam perniciosam doctrinam conetur extinguere: si oculus lædat animæ, & intellectum eius turbet, auferatur necesse est ab Ecclesiæ præfulatu, & intellectus eius turbulentus ac ferox, qui scādalum fidei generat, proijciatur. Sed et si quis dentem læsit auditoris, per quem scripturarum cibos comminuebat, & diuidens spiritualiter distinguebat, vt subtilē ex his ad interiora animæ transmitteret sensum: quisquis ergo huiusmodi euellens dentem conatur à corpore Christi præcidere, auferatur dens illi. De talibus enim dicitur. Dentes peccatorum cōtriuisti: siquidem & manus pro manu, & pes pro pede deposcitur. Manus, est actio operantis: pes est, per quem inceditur ad bona opera vel mala. Præcidatur ergo ille, qui scandalum facit, nō solum in fide, sed etiam in actibus, qui per manum signi-

significatur, aut offendiculum præbent, quo pedes intelliguntur. Recipiat etiam combustionem, qui combussit & gehennæ fratrem tradidit animam. Per quæ signacula ostenditur, ut iste percussor omnibus detructus membris à corpore excidatur Ecclesiæ, ut cæteri videntes timorem habeant, & non faciant similiter.

De decimis & primitiis offerendis.

CAP. XXXVII.

Iubetur quoque inter hæc Israeliticus populus decimas frugum, cunctarumq. primitias rerum offerre Domino. Spiritualiter quippe primitiæ frugū vel primogenitorū, principia bonorum operum ostendunt, vel ipsam bonā voluntatem, quæ prior est opere, quā Pelagiani sibi tribuendo offendunt. Deus autem, dum illa sibi à nobis iubet offerri, indicat ad ipsius gratiam pertinere. In decimis porrò Domino offerendis denarius numerus perfectionem significat: quia usque ad ipsum numerus crescit: ideoq. sicut in primitiis principia voluntatum, ita in decimis consummationes nostrorum operum ad Deum referre præcipimur, à quo & boni operis initium & perfectionis percipimus effectum. ^a Verum quod dixit primogenita asini mutabis oue: Per asinum quippe hoc loco immunditias, per ouem vero innocentia designatur. Asini ergo primogenita oue mutare, est immundæ vitæ primordia ad innocentiam simplicitatem conuerrere: ut postquā omnia illa peccator egit, quæ, ut immunda, Dominus respuit, ea iam agendo proferat, quæ Dei sacrificio, ut munda, imponat. Quod vero sequitur, si non redimes, occidetur: quia nimirum mens immunda, & delictis obnoxia, si non fuerit in melius commutata, necabitur morte perpetua.

^a Verum quod dixit, vsq. ad, morte perpetua. Gregor. 27. Moral. cap. 11.

De vitulo combusto igni.

CAP. XXXVIII.

Descendens itaq. Moyses de monte cū tabulis, dum audisset populū, quod fuerat ad idola consecratus, indignos eos iudicans accipere legem, proiecit de manibus suis tabulas, quibus confractis, incendit vitulum, quem plasmauerat. Sed quid sibi ve-

Alit iste vitulus, quem fecerunt sibi filij Israel in solitudine? Vel quid significet, quod Moyses ipsum vitulum igne combussit, minutatimq. concidit, & in aquam aspergens potum populo dedit: Si enim tabulas, quas digito Dei, hoc est, operatione Spiritus Sancti scriptas acceperat, ideo fregit, quia indignos eos, quibus eas legeret, iudicauit: si deniq. ut ab eis ille vitulus penitus aboleretur, incēdit eum & contriuit, & in aquam sparsit, atq. submersit, ut quid & potum hūc populo dedit? Quem non excitet factū hoc ad querendam, & intelligendam prophetica significationem? Occurrat ergo iam intentis mentibus, quia Diaboli corpus significabatur in vitulo: id est, homines in omnibus gentibus, quibus ad hæc sacrilegia caput, hoc est, auctor est Diabolus. Aureum præterea, quia videntur idololatriæ ritus, velut à sapientibus instituti. De quibus dicit Apostolus: quoniam cognoscentes Deū, non sicut Deum glorificauerunt, aut gratias egerunt, sed euauerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum. Dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt, & mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedū, & serpentum. Ex hac quasi sapientia iste vitulus aureus, qualia solebant Ægyptiorum etiam primates, & tanquam docti homines adorare signata. Hoc ergo vitulo significatum est omne corpus: id est, omnis societas Gentilium idololatriæ deditorum. Hæc sacrilegam societatem Dominus Christus illo igne comburit: de quo in Euāgelio ait: ignē veni mittere in terrā: ut quoniam non est, qui se abscondat à calore eius, dum in eū credunt gentes, igne virtutis eius diabolica in eis forma soluat. Totum deinde corpus illud comminuitur, id est, ab illa malæ conspirationis conflatione discissum verbo veritatis humiliatur, & comminutum in aquā mittitur, ut eos Israelitæ, id est, Euāgelij prædicatores ex baptismo in sua membra, id est, in Dominicū corpus trāsferant: quorum vni Israelitarum, id est, Petro de ipsis gentibus dictum est sic: macta & mādūca. Si macta & mādūca, quare non etiā, concide & bibe? ita iste vitulus per ignem zeli, & aciem verbi & aquā baptismi ab eis potius, quos absorbere conabatur, absorptus est.

^a Descendens, vsq. ad, absorptus est. Verba Aug. 12. cont. Faustum. c. 93.

De interfectis tribus millibus.

CAP. XXXIX.

NVnc autem, quid etiam Prophetice significationis habuerit: requirendū est, quòd ex eis multos qui sibi absente ipso idolum fabricauerant, sine vlla cuiusq. necessitudinis distinctione iussit interimi. Facile est autem, vt intelligatur hominum illorū interemptione significari vitiorum talium infecutionem: qualibus ad eandem idololatriam defluerūt, in talia quippe vitia seruire nos iubet Apostolus, cum dicit: Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, luxuriã, concupiscentiam malam, & auaritiam, quæ est idolorum seruitus. De porta verò vsque ad portam ire, est à vitio vsq. ad vitium, per quod ad mentem mors ingreditur, cū gladio increpationis discurrere. Sed ipse numerus viginti trium millium interfectorum, triplicem formã indicat peccatorum. Omne enim peccatum, aut factò, aut verbo, aut cogitatione committitur.

^a Nunc autem, vsque ad, idolorum seruitus, ex 12. com. Faust. c. 92.

De cõfractiõne tabular. CAP. XL.

Ascendit itaq. Moyses denuò in montē. Iterumq. dat ei Deus legem in alijs tabulis ad instar priorum præcis. Sed quid significauerunt eadem tabulæ, quas primū à Domino Moyses accepit, & sine mora cõfregit. Tabulæ illæ imaginẽ demonstrabāt prisce legis, non post longum interuallum pro populi peccato cessantis. Aliæ vero ad instar priorum iteratim incisæ, noui Testamenti habuere figuram. Istæ non franguntur, vt ostenderentur noui Testamenti eloquia permãtura. Vnde & meritò decẽ verbis legenda signãtur, vt per eundem numerū figura crucis exprimeretur. Huius enim formæ in decem X. littera est. Nam recto vno apice à summo vsq. ad imum ducitur. Rursum alio non dispari per transuersa brachiorum componitur. Vnde & ipse ait: Nõ veni legem soluere, sed implere, vtique per passionẽ crucis, cuius imago fuit in tabulis.

De quadraginta dieb. quos ieiunauit Moyses. CAP. XLI.

Quid autem sibi velit quod Moyses quadraginta diebus ieiunauerit? cuius

Actionis quædam figura est in huius numeri consideratione: quadragenario enim numero, & Moyses & Elias & ipse Dominus ieiunauerūt. Præcipitur enim nobis ex Lege, & Prophetis, & ex ipso Euangelio, quod testimonium habet à Lege & Prophetis: (vnde etiam in monte inter vtranq. personam medius Saluator effulsit,) vt à mundi illecebris aueritatem nostram tanquam ieiunio temperatiæ refrænemus, quãdiu perfectio Decalogi Legis per quattuor eiusdẽ mundi partes, id est, toto orbe prædicatur: vt decem quater ducta quadragenarium numerum signent.

Quod Dñs Deus dixit ad Moysen, posteriora mea videbis.

CAP. XLII.

Quod verò petiuit Moyses, vt claritatem Domini videret, dicens: Si inueni gratiam apud te, ostende mihi te ipsum manifestè. Accepit enim in præsentem congruū responsum: quod faciem Domini videre non posset, quam nemo videret & viueret. **C**uid est ergo faciem meam videre nõ poteris? nisi quia quãuis vsque ad paritatem Angelicam humana etiam post resurrectionem natura proficiat, & ad contemplandū Deum indefessa consurgat: videre tamen eius essentiam plenè non præualet, quã nec ipsa perfectio Angelica in toto vel integrè attingit scire secundum Apostolum: qui ait, pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, vt subaudias & Angelorum. ^aSola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. Iam deinde in sequentibus verbis Dei, futuri Christi, Ecclesiæ quæ mysterium figuratum est. Gestauit quippe Moyses typum populi Iudæorum in Christum postea credituri. Ideo illi dictum est: Cum transiero, posteriora mea videbis. Quidam hunc sensum in Euangelio dicunt fuisse completum, cū ascendisset Dominus in montem, quando apparuit Moyses colloquens cum Iesu, & ideò ibi completam aiunt istam promissionem, quam accepit in monte Sina, cum dictum est: posteriora mea videbis. Vidit ergo posteriora eius, id est, vidit quæ in posterioribus & nouissimis facta sunt. ^b Quod autẽ ait Dominus ad Moysen. Est locus apud me: stabis super petram, & paulò post: Tollã manum meam, & videbis posteriora mea: quia

quia enim ex sola Ecclesia Catholica Christus conspicitur: apud se esse locū Dominus perhibet, de quo videatur. In petra Moyses ponitur, vt Dei speciem contempletur: quia nisi quis fidei soliditatem tenuerit, diuinam præsentiam non agnoscit. De qua soliditate Dominus super hanc petram, inquit, ædificabo Ecclesiam meam.

a Sola enim sibi integrè nota est Trinitas, & humanitati susceptæ, quæ tertia est in Trinitate persona. Hoc est. nō quā humanitas est, sed quia subsistit in vna ex tribus personis. Sunt autem hæc (quantum conijcimus) Græci alicuius scriptoris verba. Nam repetuntur paulinolum immitata, vt pote ex diuersa interpretatione, lib. 1. sententiarum, cap. 3. illic enim: Sola (inquit) Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, quæ tertia est in Trinitate persona. Vtrumque vero in idem recidit. Ob id namque Trinitas humanitati susceptæ integrè nota est, quia humanitatis suscepta nomine Verbum ipsum suscipiens simul intelligimus. Ac propterea humanitas à Christo suscepta ab alio integrè nosci non potest, quia homo ille Deus est. Valetque ad hoc communicatio (quam vocamus) idiomatum. Nam, vt ipse lib. 1. sententiarum, c. 6. ait: Mediator Dei & hominum homo Christus Iesus, nequaquam alter in humanitate, alter in Deitate est, sed in vtraque natura idem vnus est. Vox autem tertia, ordinem hoc loco non magis significat, quàm cum binarium numerum seuarū tertiam partem dicimus, aut cum doctus Poet. in epithalamio cecinit:

Virginitas nō tota tua est, ex parte parentū est;
Tertia pars patri data, pars data tertia matri,
Tertia, sola tua est, noli pugnare duobus.

Quin etiam Isidorus ipse alibi quoque eadem de Trinitate eodem modo loquitur. Nam lib. 1. aduers. Iudeos cap. 4. Cuius Trinitatis (inquit) sacramentum, & Aggeus Propheta ita aperuit ex persona Domini, dicens: Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce Spiritus eius. Post hæc de tertia persona, id est, de Filio ita subiecit: quia ecce ego commouebo cælum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. Et paullo post. Et nunc Dominus, qui misit me, & Spiritus eius: ecce duæ personæ, Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini, qui mittitur. Bis itaque Filium tertiam personam, hoc est, vnam è tribus dixit. Quo sensu licuit dicere: in Trinitate diuina tertia persona Pater, tertia Filius, tertia Spiritus Sanctus. Sed, cum in hac Trinitate nihil prius sit aut posterius, nostra tamen aures, quasi ordinem in diuinis ex processibus requirentes, iam id refugium, itaque hæc dicendi formas non tam usurpamus, quàm sobriè interpretamur. Quod verò humanitatem personæ quibuslibet facere videtur, non attendunt, prouocabulum qui, quæ, quod, cum inter diuersi generis duo nomina ponitur, non tantum præcedenti, sed sequenti etiam aptari solere notissimo Sallustij exēplo. Est locus in carcere, quod Tullianum appellatur. Quomodo Isidorus quoque ipse loqui interdum gaudet, vt lib. 2. sententiarum cap. 15. Inimicos Dei perfequantur tenebræ, qui intelliguntur demones. Ita est enim in omnib. manuscriptis, mendosè verò in excusis, qua intelliguntur demones. Quare

A lib. 1. sentent. cum possit dicere: Sola Trinitas sibi integrè nota est, & humanitas à Christo suscepta, qui tertia est in Trinitate persona (id enim volebat) noluit tamen ad præcedentem Christum prouocabulum respicere, sed ad personam subsequentem. Quod fecit item hoc loco, cum tamen humanitatis suscepta nomine Filium ipsum (vt diximus) suscipientem conceperit. Neque est, quod de scriptura veritate aut hic aut lib. 1. sentent. quisquam dubitet. Nam vt hic octo, ita illic sedecim manuscripti libri, tam longobardicis, quàm nostris characteribus scripti, omnes omnino cum eisdem consentiunt.

De glorificatione Moysis.

C A P. XLIII.

QUOD verò descendente denuo Moysè cū tabulis facies eius glorificata videretur, sed tamen velamine tegitur, hoc significabat, vt ostēderet eā Legem mystico esse velamine coopertam, tectamque infidelibus & occultam. Sermo quippe Legis habet scientiæ gloriam, sed secretam: habet & cornua duorum Testamentorum: quibus contra dogmata falsitatis incedit armata. Cum enim Moyses legitur, velamen est positum super cor eorum. Et manifestè dum Legis & Prophetarum scripturam per nimiam stoliditatem cordis carnaliter accipiūt infideles, illis tota facies Moysi quodam velamine tegitur: ita vt non possint loquentis Legis gloriam sustinere. Sed si conuersi fuerint ad Deum, auferetur velamen, occidens littera morietur, viuificans spiritus suscitabitur. Dominus enim spiritus est, & Lex spiritualis est. Vnde & Dauid orabat in psalmo: Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.

De adificatione Arca.

C A P. XLIII.

IAM nunc arcam Testamenti Domini inspiciamus, in qua erant repositæ tabulæ Legis. Per hanc arcam, quæ de lignis impu- tribilibus Moyses fabricauit, & Ecclesia Christi significatur, ædificata ex omnibus sanctis, mēte & corpore incorruptis, habētibus interius etiam duas tabulas Testamenti: id est, obseruantiam Legis, & Euangelij. Intus autē ac foris inauratur arca: sic & Ecclesia, quasi aurū radiare debet, tam interiūs vitæ splendore, quàm exteriūs doctrinæ, & sapientiæ claritate. **b** Corona autem aurea per circuitum, & quattuor circuli aurei, qui per quattuor angulos iubentur adiungi: id

significant: quia in eo quod in Ecclesia per quattuor mūdi partes dilatata tenditur, proculdubio quattuor sancti Euāgelij libris accincta prædicatur, quæ tamē intra vnus corronæ ambitū, id est, intra eiusedē fidei vnitatem concluditur. Vectes quoq. de lignis Sethim fiunt, qui eisdē ad portandum circulis inferuntur: quia fortes perseuerantesq. doctores, velut imputribilia ligna, quærendi sunt, qui instructioni sacrorum voluminum semper inherentes sanctæ Ecclesiæ vnitatē deuinciant, & quasi intromissis circulis arcam portent. Qui auro quoq. iubentur operiri, vt cum sermone alijs insonāt, ipsi etiam vitæ splendore fulgeant.

^a Ecclesia Christi significatur, vel etiā mens nostra ex Origene: ita enim ille homil. 10. in Numeros: Et arca aurea, in qua sunt tabulæ Testamenti (vt opinor) non aliud, quā mens nostra esse declaratur, in qua Legē Dei debemus habere descriptā. Hæc autē mens aurea debet esse, hoc est pura, & pretiosa, in qua Legem Dei descriptā semper habeamus, sicut Apostolus dicit, scriptā non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. Ambrosius, verò carnem Saluatoris esse voluit in 6. 9. epist. ad Hebræos. Vid. nos. cap. seq.

^b Corona aurea per circuitum. Nihil hic de corona aurea Gregorius, è quo sunt reliqua in Pastoralis part. 2. cap. 10. Et quidē eadem hæc multò aliter & Septuaginta, & eorū Latinus interpres reddiderit. Pro his enim apud Aug. in questionibus in Exodum hæc verba leguntur: Cymatia aurea tortilia in circuitu. Sed in hoc opere è varijs auctoribus cōtexto non allegoria modo, sed Sacra etiam scriptura tralationes permiscetur, quāuis Gregoriū hoc loco Vulgata editione vsu vel vectes soli satis indicent, pro quibus interpres ille gestatoria vel supportatoria reddidit.

^c Deuinciant, ex Bed. & impress. denūtiēt m. s. o. & Greg. mendose opinor.

De vna aurea, & tabulis, & virga.

C A P. XLV.

IN hac Testamenti arca fuit vna aurea: tabulæ quoq. & virga Aaron. Hæc arca, vt prædictum est, Ecclesia est, habens duas tabulas lapideas: id est, duplicis Testamenti perpetuam firmitatē. Vnam ^a quoq. aureā, intelligimus carnem Christi puram atque synceram, quæ reconditū in se Manna perpetuæ diuinitatis conseruat, & Angelici illius panis perennem cælestemq. gerit dulcedinem: nec non etiam virgam Aaron, id est eiusedem summi veri q. pontificis nostri Iesu Christi salutare vexillū immortalis memorie semper viriditate frondens.

^a Vnam quoque auream intelligimus carnem Christi, &c. hæc quidem ex Ambrosio sumpta videtur, nisi

^A quod ille arcam, nos ter verò vnam Saluatoris carnem esse voluit: ita enim Ambrosius loco citato. Arcā Testamenti: hæc est caro Saluatoris, in qua erat vna aurea, habens Manna diuinitatis, & virga Aarō, quæ floruit in sacerdotio Christi, & tabulæ duorum Testamentorum.

De propitiatorio & Cherubim.

C A P. XLVI.

IAM porrò per propitiatoriū super arcam Testamenti positum, ^a idem ipse Christus insinuatur, qui inter Deum & hominē mediū propitiator interuenit, de quo dicit Apostolus: Quē proposuit De^o propitiationē per fidē in sanguine ipsius. Hoc propitiatoriū arcæ superponitur, sicut & Christus caput est Ecclesiæ: cuius à dextris & à sinistris duo Cherubim assistūt. Cherubim autē plenitudo sciētiae interpretatur, plenitudo sciētiae est charitas, id est dilectio Dei & proximi, qua Dominus ostēditur, nemo enim potest peruenire ad Deū nisi per charitatem: plenitudo enim legis dilectio est. ^b Alij eadē duo Cherubim, duo intelligunt testamenta, quæ multitudinis suæ scientia propitiatorium Dei, id est, Christi sacramenta obūbrant, testāte ^c Propheta: In medio duorum animalium cognoscetis. Hi versis vultibus se respiciunt, dum in spiritualē sensum vertuntur: tunc enim alterutrum sibi melius concordāt, & in omnibus rectius consonāt. Siquidem ex vtroque latere oraculum vel propitiatorium tegunt, quia vetus & nouum Testamentum tam Christi sacramenta, quā Ecclesiæ mysteria sub ænigmatum figuris operiunt.

^a Idem ipse Christus insinuatur, ita Gregorius homil. 6. in Ezech. Quid enim per propitiatorium nisi redemptor humani generis designatur? atq. eodē modo Ambrosius. Aptē autem propitiatorium super arcam positū esse dicitur, quia ipsi mediatori Dei & hominum à Deo Patre donatū est, vt esset propitiatio pro peccatis nostris, &c. Cur vero super arcā, & tota omnino de re elegantissime Aug. q. 105. In arca poni iussa sunt, Lex & Manna, & virga Aaron: in Legge præcepta sunt, virga potestatem significat, Manna gratiam, quia nisi eum gratia non est potestas præcepta faciendi. Verūtamen quia Lex à quouis proficiente non ex omni parte completur, propitiatoriū est desuper, ad hoc enim opus est, vt propitius sit Deus, & ideo desuper ponitur, quia super exaltat misericordia iudicium.

^b Alij eadem duo Cherubim. Greg. homilia citata. ^c Testante Propheta in medio duorum animalium cognoscetis. Inseruit testimoniū ex Habacuc Gregoriū allegoria. Citauitque illud (quod ei commodum fuit) non ex Vulgata, sed ex Septuaginta editione. Pro his enim verbis

Hieron. In medio annorū notum facies, vertit. Non solum autē Hebræa diuersis punctis notata, viranq. interpretatōne recipiūt, sed Ecclesia vtraq. etiā in diuinis officijs vtitur.

De altari. CAP. XLVII.

Altare autem illud, corpus Christi significabat, siue omnes sanctos, in quib⁹ ardet sepe diuinus ignis & semper cōsumit eāro.

De mensa. CAP. XLVIII.

Postea verò mensa pacis & fidei Ecclesiæ gestabat typū, in qua pascimur alimentis scripturarum. Ad cuius vnitatem ex toto orbe vocibus Apostolicis Dei populus congregatur, Salomone dicente: Sapientia ædificauit sibi domum, parauit mensam suam, miscuit vinum in cratere, & reliqua, dicēs: venite edite de meis panibus.

De candelabro & olea. CAP. XLIX.

Candelabrum illud septem ramorū, Spiritus Sancti gestabat imaginem, qui septiformi gratia illustrat omnem Ecclesiā in vnitate fidei consistentem. Alij idem candelabrum Christū intelligūt, gestantē septem Ecclesias, in quibus septiformis Spiritus Sancti splendor emicat. Huic candelabro fiunt emunctoria; quæ in Isaiā fore ipse nuncupantur. Et hæc quidam duo testamenta interpretati sunt, quibus peccata purgantur, quæq. inter se Spiritus Sancti vnione sociantur. Extra velū autem testimonij, quod obpansum est, candelabrum ardere præcipitur, quia sine vllō veteris Testamenti velamine Spiritus Sancti iam veritas fulget.

Oleum verò, quod de arboribus oliuarū sumendū Dñs præcipit: eandem gratiā Spiritus Sācti ostendit, habentē in se pacē & misericordiā per Saluatoris aduētum: vnde in cordibus nostris lumē veritatis accenditur.

^a Spiritus Sancti gestabat imaginem. *Ambr. Candelabra vero dona Spiritus Sancti sunt, quæ in Ecclesijs lucent intelligētibus, per eum, super quem requiescit Spiritus sapientiæ, & intellectus, Spiritus consilij & fortitudinis, Spiritus sciētiae & pietatis, & Spiritus timoris Dñi. Hier. ad Zachar. c. 4. Candelabrum (inquit) solidū aureū (Hebræi) Legem, id est, νόμος interpretantur. Lampadē autem, id est, flammā in vertice candelabri lucentem atq. fulgentē, Christū, qui caput Legis sit, & omnē mundū illuminet. Septē lucernas super candelabrū, septē gratias Spiritus Sācti: Hac quidem de Hebræorum sensu se dicere profitetur. Ipse verò de Ecclesiasticorū visorū cōmentarijs subdit: Candelabrū aureum de auro purissimo Ecclesiam intelligunt, quæ in scripturis sanctis sensum ac mentem, magis quā verba perquirūt.*

De tabernaculo. CAP. L.

Sequitur nunc figura tabernaculi, quod iubente Dño Moyses fabricare iubetur. Tabernaculū hoc per allegoriam Ecclesia est in huius vitæ eremo cōstituta: de qua Psalmista ait: Quoniam abscondit me in tabernaculo suo in die malorū. Varijs itaq. speciebus tabernaculū instruitur: partim pretiosis, partim viliorib⁹; per quod monstrat, alios sanctos, alios peccatores esse in Ecclesia. Fideles autē omnes intra corp⁹ Ecclesiæ cōstitutos, in fideles verò extra sinū collocatos.

De columnis et earum basib.

CAP. LI.

Ipsū autē tabernaculū cū in typo Ecclesiæ fieret, colūnas ei⁹ quattuor fundi argenteas Dñs iussit. Colūna ista, quattuor Evangelistæ sancti sunt, fidei firmitate fundati. Argētæ autē dicūtur, propter diuini eloquij claritatē. Harum columnarū bases, Prophetæ sunt, qui suo gestamine structuram portāt Ecclesiæ, supra fundamentū enim prophetarū Euāgelistæ collocāt Ecclesiā, corūque auctoritate Euāgelicā fidē confirmāt. Caput autē columnarū aureum, ille est, de quo dicit Apostolus: quia caput viri Christi⁹.

De tabulis deauratis. CAP. LII.

Interim & tabulas deauratas erigi præcipit, & fundi earū bases argenteas iubet. Quid enim per tabulas, nisi Doctores & Apostoli, extensa in mundum prædicatione dilatati? Quid per bases argenteas, nisi, vt prædictum est, prophetæ signantur? qui superimpositas tabulas ipsi firmi ac fusiles sustinent? Quia Apostolorum & Doctorum vita, dum eorum prædicatione instruitur, eorum auctoritate solidatur. Vnde coniunctæ bases binæ singulis tabulis supponuntur: quia dū prophetæ sancti in verbis suis de mediatoris incarnatione concordant, subsequentes prædicatores Ecclesiæ indubitāter ædificāt. Et cum in semetipsis nō discrepant, illos in se robustius firmant. Quod autē argenteas ait bases & tabulas deauratas: ostendit præcepta Apostolorū longè clariora esse, quā prophetarū. Tentoria autem, quæ ansulis asfuta & circulis suspensa atq. in nexa funibus ad modū cortinarū viginti & octo in longū atque in latum quattuor cubitis distendun-

tur, reliqua credentium plebs intelligitur, quæ hæret & pendet in funibus fidei. Funis autem triplex non rumpitur, quæ est Trinitatis fides, ex qua dependet, & per quæ sustinetur omnis Ecclesia. Quod autem viginti & octo cubitorum in longum distenduntur, & in latum quattuor cortinæ unius mensuræ: inserta Lex Euangelio designatur. Septenarius namque numerus Legem significare solet propter multa septenarij numeri sacramenta. Qui confociatus ad Euangelia quattuor, quater septem consequenter vigesimum octauum numerum faciunt.

• Vnde coniunctæ bases binæ significant, ex Orig. hom. 9. in c. 28.

De decem cortinis. CAP. LIII.

DECem autem cortinæ sunt, ut integrum perfectionis numerum teneant, & Legis Decalogum significant: qui tamen quinquagenis aureis circulis sibimet connectuntur: quia omnes fideles per donum Spiritus Sancti fidei & charitatis vinculo sociantur. Quinquagenarius enim numerus ad Spiritum pertinet Sanctum. Vnde & quinquagesimo die post Pascha descendit de cælo Spiritus Sanctus.

De vndecim velis cilicinis.

CAP. LIIII.

QVod vero vndecim vela cilicina fieri præcipiuntur: in cilicio peccatum ostenditur, propter hædos ad læuam positos. Quoniam ergo superius in decem cortinis sanctos perfectionem legis tenentes ostendat, profecto vndenarius ciliciorum numerus, quoniam transgreditur denarium, transgressores legis, hoc est, peccatores in Ecclesia futuros significat. Sed tamen & ipsa saga cilicina quinquagenis ansulis copulantur propter penitentiam signum, & spem remissionis peccatorum per indulgentiam. Vnde & quinquagesimus Psalmus veniæ & remissionis est. Possunt quidem & hæc tentoria cilicina, (quibus tabernaculum tegitur, & pluuias & ventos & turbines tolerat) grossæ hominum mentes accipi, quæ aliquando in Ecclesia occulto Dei iudicio, quæuis duræ sunt, præferuntur. Vnde & bene sequenter pelles arietum ibi subiecit, ut per arietes duces præpositosq. Ecclesiarum ostenderet. Qui, quia deseruire curis temporalibus non timet, oportet, ut tentationum ventos & pluuias de hu-

A ius mundi contrarietatis portet, ut qui intra Ecclesiam spiritualiter, quasi byssus & hyacinthus & purpura fulget, securi interius respiceant, dum præpositi & rectores eorum contra procellas & turbines seculi foris laborant.

• Quod verò, vsque ad remissionis est, verba Aug. 15. de ciuit. t. 20.

De oppāso velo in medio tabernaculi.

CAP. LV.

QVod vero in medio tabernaculi velum extenditur, & exterior pars ab interiore separatur: illud significat, quod nunc populis Ecclesie, quæ promissa sunt, velut obpāsa, quousque reuelatur, videre non liceat. Sic enim & Apostolus ait: Nunc videmus per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Quandiu igitur in hoc mundo sumus, tanquam per speculum veritatem videmus, positi quasi in sancta, nondum peruenientes ad sancta sanctorum. Sancta enim possunt esse ea, quæ in presenti seculo habere sancta conuersatio potest. Sancta verò sanctorum, in quæ semel tantummodo intratur: ad cælum est transitus, ubi est propitiatorum & Cherubim, ubi & mundicordibus apparere poterit Deus. In qua tamen conuersatione constituti non sine adiutorio Spiritus Sancti consistimus. Habemus enim ex vno Spiritus Sancti fonte septem lucernas, quæ illuminent populum Ecclesie: id est, septem simplicem Domini gratiam missam in vniuersum orbem terrarum, quæ populos Ecclesie fulgore Spiritus Sancti diuersa charismatum claritate illustrat. Potest quidem hoc obpāsum velum, quod partem tabernaculi interioris occultabat, ne prospicerentur illuc reposita, tempus illud significare, quod fuit sub Lege. Quia ea, quæ Lex & Prophetæ cecinerunt, occulta erant, & interiecto velamine videri non poterant. Sed postea quam Christus adueniens tempore passionis velum illud à summo vsque deorsum dirupit, omnia illa, quæ antea erant occulta, per Domini passionem ad nostram fidem sunt reuelata, dicente Apostolo. Nobis autem reuelauit Deus per spiritum suum: quia spiritus omnia scrutatur, & ea quæ sunt alta Dei,

De diuersis donarijs ad constructionem tabernaculi. CAP. LVJ.

OFFeruntur autem vno studio, & tamen diuersa donaria ad constructionem tabernaculi, iuxta quod scriptum est: Aurum,

Aurum, argentum, æs, lapides pretiosi: A Tum præterea byssum, coccum, hyacinthum & purpuram, pelles arietum rubricatas, & pelles hyacinthinas, sed & ligna imputribilia, pilos quoque caprarum ad constructionem tabernaculi. * Sed & quicquid in cultum & ad vestes sanctas necessarium erat, viri cum mulieribus præbuerunt, armillas & in aures & annulos & dextralia, omne vas aureum in donaria Domini separatim est. Si quis habuit hyacinthum, purpuram, coccum bis tinctum, byssum & pilos caprarum. Figura itaque prioris tabernaculi, Ecclesiæ typus est. Per hæc itaque munera significantur meritum dona, quibus ornatur Ecclesia: fides eius auro comparatur, sermo prædicationis argento. Quod verò quæ in ornamento siue tabernaculo necessaria sunt, viri cum mulieribus præbent: hoc significat, quia intra Ecclesiam virtutes fortium, quæ per viros exprimentur, & exigua opera infirmorum, quæ per mulieres intimentur, omnia locum inveniunt & ad vsum sanctæ ædificationis accipiuntur. Collatio verò ipsa non fit necessitate, sed sponte, quia fides spontanea est. Nam per armillas, quæ lacertos adstringunt, præpositorum valde laborantium opera demonstrantur. Per in aures, subditorum obedientia exprimitur. Per annulos signaculum secretorum ostenditur. Vnde & quædam minus intelligentibus occultantes, quasi sub signaculo recondunt doctores, ne indignis quibusque Dei sacramenta credantur. Vnde & iustus lætatur, & dicit: In corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. Porro per dextralia, opera bona & dextra commemorantur. Per vas aureum in donaria Domini separatim, diuinitatis intelligentia accipitur, quæ tanto ab inferiorum amore disiungitur, quanto ad sola quæ æterna sunt amando subleuatur. Porro per hyacinthum, spes cælestium præmiorum ostenditur. Per purpuram, cruor ac tolerantia passionum amore regni perpetui exhibita declaratur. Per bis tinctum coccum, charitas demonstratur, quæ pro perfectione sui bis tingitur, quia Dei & proximi dilectione decoratur. Per byssum, immaculata carnis incorruptio, & splendidissimum sanctimoniam candor ostenditur, byssus enim, linum est candidum. Per pilos autem caprarum, ex qui-

bus ciliciorum asperitas textitur, dura penitentiam afflictio designatur. Dum igitur alij per armillas & annulos forte magistratum exercent: alij per in aures & dextralia deuotam audiendi obedientiam rectamque operationem exhibent: alij per vas aureum præclaram subtilioremque Dei intelligentiam tenent: alij per hyacinthum, purpuram & coccum audita cælestia sperare, credere, amare non desinunt, etiam quæ adhuc subtiliori intellectu minimè cognoscunt: alij per byssum incorruptionem carnis offerunt: alij per caprarum pilos deplorant asperè, quod libenter admiserunt. Simul ex tanta diuersitate operum vnum conficitur tabernaculum, sicut ex diuerso puluere vnus compingitur globus terræ, infusione Spiritus Sancti rigatus. Iam porrò ligna Sethim imputribilia omnes sancti intelliguntur mente & corpore incorrupti, neque cum seculo pereuntes, sed permanentes æterni. Lapidibus quoque pretiosi, Confessores, Apostoli, Sacerdotes, omnesque iusti. Quos etiam lapides viuos beatus Petrus Apostolus dicit: ut sitis, inquit, lapides viui, coædificati in templo Dei. Hæc igitur offeruntur omnia in tabernaculo Dei, ut nullus desperet salutem, offert super hæc & alius aurum, id est, sensum, & alius argentum, id est, eloquium, alius vocem æris. Sicque fiunt multa in tabernaculo, mensa scilicet, & candelabrum, altare, columnæ, bases, tabulæ, crateres, scyphi, thuribula, phialæ, mortariola, emunctoria, paxilli, tentoria: quibus diuersitatibus tota illa tabernaculi, id est, Ecclesiæ pulchritudo distinguitur. Nam tabernaculum Ecclesia est, in qua est mensa, id est, vnitas fidei, vel certè scriptura sacra, qua vniversi fideles spirituali cibo pascuntur. Candelabrum quoque cum septem lucernis Christus est cum septem Ecclesijs. Emunctoria quoque eius, hoc est geminum testamentum. Et columnæ, doctores sancti, fidei firmitate solidati. Nec non & bases, id est, Prophetæ suo fundamine structuram gestantes Ecclesiæ. Ibi etiam & tabulæ, Apostoli prædicationis latitudine dilatati. Siue tentoria, præpositi videlicet & prædicatores, qui exterius laborant contra huius seculi turbines. Sunt ibi & crateres, id est, distributiones donorum. Sunt & paxilli, hoc est, principes Ecclesiæ, quibus pendent omnia genera populorum

quasi vasorum, scyphi quoque; doctrinæ eloquia siue sensus. Necnon & thuribula, virtutes scilicet operum bonorum, vel orationes sanctorum, quibus odor suauitatis ascēdit ad Dōminum. Phialæ quoque, Apostoli & doctores pleni vitalibus aquis. Ibi lilia, virginitatis cādor, siue mortariola, laborum passionumque tolerantia, quibus mortificantur membra pœnitentium & hæc quidem species dispēsationesq. donorum sunt diuisæ per Spiritum Sanctum fidelibus, vt in singulis distributionibus perfectum Christi tabernaculum construat, in quibus habitet Deus in medio sanctorum.

• Sed & quiddid incultū, vsq. ad, irrigatus, Greg. sunt verba 30. Moral. c. 6. Vid. etiam Orig. hom. 13. in c. 25.

De vnguento, quo perungitur tabernaculum. CAP. LVII.

Porro vnguentum, quo perūgitur tabernaculum, chrisma est, quo vngitur populus fidelis in Ecclesia, in quibus diuinitas tantamquam in tabernaculo habitat. Potest quidē intelligi hoc vnguentum etiā virtutes sanctorum, siue odor iustitiæ longè lateque diffusus. De quo dicit Apostolus: Deo autem gratias, qui triumphat nos in Christo Iesu, & odorem iustitiæ suæ manifestat per nos in omni loco.

De incenso composito.

CAP. LVIII.

Incensum autem, quod ex quattuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis, id est, stacte, onyche, galbano, & thure componitur: hæc in forma orationum fidelium constituta esse beati Ioānis Apocalypsis ostendit. Et illi quidem viginti quattuor seniores procidunt ante agnum, habentes singuli citharas & phialas auréas plenas incenso, quæ sunt orationes sanctorum. Quamquā & speciem quattuor elementorum, horum quattuor odorū naturæ significare videantur: vt thus, quod per lucidum est, aeri comparetur, stactes vero aquis, galbanus, & onix terræ atque igni: vt per hæc omnium, quæ in cælo, & infra cælū, & in terra, & in aquis sunt, placitum Deo incensum sit hinc creaturæ laudis oratio. Sanguis autē ille, quo Moyses populum aspergit ac purificat, & tabernaculum testamenti, & omnia quæ in eo erant, dicens: sanguis hic,

A sanguis testamenti, mirifice sanguinem Domini Iesu prædicare monstratur, quo omnium credentiū corda purgantur, quo fides Ecclesiæ signatur, quo omnis populus Ecclesiæ, id est, corpus omne tabernaculi sanctificatur, dicente Domino discipulis: hic est sanguis meus noui Testamenti; qui pro multis effundetur: ad implēdū in veritate id, quod per Moysen fuerat ostensum in imagine.

De veste Pontificis.

CAP. LIX.

B Iam nunc indumenta Pōtificis, quæ sint, quæq. potius significant, demonstrādum est. Sacerdos autē Aaron illum significat, ad quem dicitur: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Vestis eiusdem sacerdotis, Ecclesia est, de qua dicit Apostolus: vt exhiberet sibi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugā. Quattuor colores ex quibus vestis eius contextur, meritorum est diuersitas, quæ intra sanctam Ecclesiam in Christi corpore rutilat. Poderem autem illam, id est sacerdotalem lineam, incarnationem Christi accipimus, quæ de terra est, & significatur in pedibus. Linum enim de terra exoritur. Cidarim super caput eius & auream laminā, splēdorem diuinitatis intelligimus, vt vnus atque idem secundum hominem podere, secundum Deum cidari ornatus esse videatur. Fœminalia verò illa quibus induitur, castitatem corporis Christi & integritatē ostendunt. Cingulum vero illud, quo sacerdotale pectus astringitur, chorus sanctorum vel cōcordia figuratur, qui in vnitate fidei Christum amplectuntur. Tunica autem illa talaris à capite vsq. ad plantas demissa, eadē est Ecclesia Christi, vsq. ad finem temporū permanens. Hæc vestis fit tota hyacinthina: Hyacinthus enim aëreo colore resplendet: scilicet vt omnis Ecclesia, quæ sursum sunt, sapiat, & tota ad amorē cælestiū surgat. Mala autē Punica in inferioribus posita, eiusdē Ecclesiæ vnitatem declarāt. Nā sicut in malo Punico vno exterius cortice, multa interius grana muniuntur: sic innumeros sanctæ Ecclesiæ populos vnitas fidei cōtegit, quos intus diuersitas meritorum tenet. Tincinabula autē inter mala granata cōsonantia intelliguntur Prophetæ & doctores sancti, in medio Ecclesiæ collocati, quorū lingua, doctrinæ sciētia resonās tangit vtraq. acies tin-

tintinabula id est partes Legis & Euāgelij. ^b Hęc autem tintinabula in extremo vestimento sunt posita: idcirco vt de fine mundi, & de vita futura disputantes nūquam sileant. Super humerale autem pallium, Saluatoris insinuat potestatem & regnum, sicut scriptum est: principatus eius super humeros eius. Duo quoque lapides smaragdini in super humerali ad dextram & laeuam positi, duo sunt populi: Gentilis dexter: & Iudæus, qui fuit aliquando dexter, sinister: habentes in se sculpta nomina duodecim Patriarcharum, id est, ad imitanda vitæ exempla sanctorum Apostolorum. Alij eisdem duos lapides, duo testamenta dixerunt siue litteram & spiritum, in quibus tenentur legis ^B vniuersa mysteria: in dextra spiritus, in laua littera. Rationale verò pectori superpositum quaterno lapidum distinctum ordine, sermonem figurat Euangelicum, qui quadruplicato ordine veritatem fidei nobis & doctrinam Trinitatis exponit. Cui conuenit in gemmis Apostolicus sermo, tam virtute quam numero. Hoc autem rationale duplex est, quia Euangelicæ doctrinæ scientia aperta est & abscondita, simplex & mystica. Item idem sacerdos Christus non incongruè interpretatur in membris suis, & maxime in Pontifice, qui moratur in sanctis, & offert victimam pro populo carnem immaculati agni sacro ore cōficiēs. ^C Primo enim quod in Aaron pectore rationale iudicij vitis ligantibus imprimitur, significat: vt sacerdotale cor nequaquam cogitationes fluxæ possideant, sed ratio sola constingat. In quo etiam rationali duodecim lapides vigilanter adiunguntur, vt duodecim patriarcharum nomina describantur. Adscriptos etenim sanctos patres semper in pectore ferre debet, quorum exempla imitari non cesset. Et quod in utroque humero sacerdos velamine superhumerali astringitur, vt ^D contra aduersa ac prospera virtutum semper ornamento muniatur. Et quod super humerale ex auro & hyacintho, & purpura, & bis tincto cocco, & torta fieri bysso præcipitur: quanta sacerdos clarescere virtutum diuersitate debeat, demonstratur. In sacerdotis quippe habitu aurum fulget, dum intellectu sapiētiae emicat. Cui hyacinthus, quia aëreo colore resplendet, adiungitur: scilicet, vt omne quod tractat ad amorem cælestium surgat. Huic admiscetur regalis

purpura, vt suggestiones vitiorum, veluti ex potestate regia, comprimatur. Coccus quoque bis tinctus ipsi superhumerali adiungitur, vt ante internū iudicis oculos omnia virtutum bona ex charitate decorentur. Quæ charitas, quia in dilectione Dei & proximi pendet, quasi ex duplici tinctura resulget. Cui bis tincto cocco torta bysso adiungitur, de terra enim bysso nitenti specie oritur: per quod candēs nitor, & munditia corporalis castitatis designatur. Quæ videlicet torta pulchritudini super humeralis innectitur, quia tunc castimonia ad perfectum munditiæ cādorem ducitur, cum per abstinentiam caro affigitur. Siquidem & balthamo præcingitur, per quod renūm incensiuæ, & luxuriæ libidinum restringantur. Tabernaculum autem sacerdos ingrediens in tunica tintinabulis ambitur: vt videlicet voces prædicationis habeat, ne superni inspectoris iudiciū ex silentio offendant. Mala quoque Punica tintinabulis coniunguntur, vt per eius doctrinam vnitas fidei designetur. Quod autem in primam partem tabernaculi quotidie sacerdos ad immolandas hostias introibat, instātia nobis quotidiana præcipitur, vt ab hoc loco, vbi populus Dei cælestibus vocibus eruditur, nunquam abcedamus, sed quotidie confessionis & laudis spirituale sacrificium offeramus, id est, humilitatem animarum nostrarum, quæ sunt veræ hostiæ, sicut scriptum est: sacrificium Deo spiritus contribulatus. Illud autem quod semel in anno Pontifex relicto populo ingrediebatur in sancta sanctorum, vbi erat propitiatoriu, significat Dominum nostrum Iesum Pontificem, qui in carne positus per totum annum erat cum populo, annum videlicet illum, de quo dicit ipse: Euangelizare pauperibus misit me, & vocare annum Domini acceptū, & diem propitiationis. Iste ergo semel in anno in die propitiationis intrat in sancta sanctorum: id est, completa dispensatione; penetrauit cælos, intrans ad Patrem, vt cum propitium humano generi faciat, & exoret pro omnibus in se credentibus.

^a Mala autem Punica, vsq. ad meritorum tenet. Greg. Past. 2. p. c. 4. & 1. Regist. epist. 24.

^b Hęc autem tintinabula, vsq. ad nunquam sileant. Orig. hom. 9. in c. 28.

^c Primo enim quod Aaron, vsq. ad vnitas fidei designetur. Ex Greg. lib. 1. Regist. ep. 24.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ad

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

feu

QVÆSTIONES IN LEVITIC.

De figuris hostiarum.

CAP. I.

SEQVENS Leviticus liber hostiarum diversitates exequitur: quarum typus imaginem passionis Christi præferbat. Nam postquam ipse oblatus est, omnes illæ hostiæ cessauerunt, quæ in typo vel umbra eiusdem præcesserant, præfigurantes illud sacrificium quod vnus & verus sacerdos obtulit mediator Dei & hominum: cuius sacrificij promissiuas figuras in victimis animalium celebrare ante oportebat, propter emundationem futuram carnis & sanguinis: per quam vnâ victimam fieret remissio peccatorum, de carne & sanguine contractorum, quæ regnum Dei non possidebunt: quia eadem substantia corporalis in cælestem commutabitur qualitatem. Ipse enim in vitulo propter virtutem crucis offerebatur: ipse in agno propter innocentiam: in ariete propter principatû: in hirco propter similitudinem carnis peccati, vt de peccato damnaret peccatum: idem in turture & columba propter Deum & hominem: quia mediator Dei & hominû in duarum substantiarû cõiunctione ostendebatur. Porrò in similaginis conspersione, credetium per aquam baptismatis collectam Ecclesiam, quæ corpus est Christi, perspicuè demonstrabat. ^a Nos autem moraliter munus Deo offerimus vitulum, cum carnis superbiam vincimus: agnum, cum irrationabiles motus & insipientes corrigimus: hædû, dum lasciuiam superamus: columbam, dum simplicitatem mentis retinemus: turturem, dum carnis seruamus castitatem: panes azymos, dum non in fermento malitiæ, sed in azymis sinceritatis & veritatis ambulamus.

^a Nos autem, vsq. ad ambulamus. Verba sunt Orig. 6. 1. hom. 2.

De igne sacrificij. CAP. II.

Ignis ^a autem in sacrificio figuratè id significabat, velut absorbens mortem in victoria. In eo autem populo hæc ritè celebrata sunt, cuius regnû & sacerdotiû propheta erat venturi regis & sacerdotis, ad regêdos & b. sacrandos fideles in omnibus gentibus, & introducendos in regnû cælorû & Angelorum sacrarium ad ^c vitam æternam. Huius itaque veri sacrificij sicut religiosa ^d prædicamenta Hebræi celebrauerunt, ita sacrilega ^e imitamenta pagani: quia quæ immolant gentes, vt ait Apostolus, Dæmonijs immolant, & non Deo. Antiqua enim res est prænuntiatiua immolatio sanguinis futuram passionem mediatoris ab initio generis humani testificans. Hanc enim primus Abel obtulisse in sacris litteris inuenitur.

^a Totum caput. Ex 22. contr. Faust. c. 17.

^b Sacrandos. Ita. m. f. o congregandos. Bed. & imp. consecrandos. August.

^c Ad sacrarium. Ex Aug. & Bed. Al. sacrorû, Mendose.

^d Religiosa prædicamenta. ex Aug. Al. religiosa sacramenta.

^e Sacrilegia imitamenta. Ex Aug. & Bed. Al. Imitati sunt Pagani.

Quod mel in Dei sacrificio non offertur. CAP. III.

Quod ^a autem mel in Dei sacrificio non offertur, indicat apud Deum nihil voluptuosum, nihil suaue huius mundi placere, nihilque quod nõ habeat mordacis aliquid veritatis. Vnde & pascha cum amaritudinibus manducatur.

Quod

Quod sal in omnibus sacrificijs admiscetur. CAP. III.

E Cōtrario admisceri in omnibus sacrificijs sal iubetur: scilicet, vt omnia, quæ in Christi honorem offerimus, sal rationis ac discretionis semper accipiant.

Quod in sacrificium oleum offertur. CAP. V.

QUOD verò in sacrificio oleum offerebatur: significat, vt quicquid ad cultum Christi & deuotionem sanctorum impendimus, totū hilariter faciamus, nihil, vt ait Apostolus, ex tristitia aut ex necessitate. Hilarē enim datorem diligit Deus. Oleum enim hilaritatem significat, sicut scriptum est, vt exhilaret, faciem in oleo.

De quattuor generibus principalium oblationum. CAP. VI.

IN exordio autem Leuitici, quattuor genera principalium oblationum describuntur, quæ in odorem suauitatis Domino offerri iubentur: id est, primum, vitulus de armentis sine macula: secundum, agnus de ouibus: tertium, turtur & columba: quartum, similago conspersa, azyma oleo vnctā, clibano cocta. Reliqua autem sacrificia pro qualitatibus causarum, in persona populi offerebantur. Primum itaq. sacrificium, id est, vitulus ex armentis Christum demonstrat ex Patriarcharum progenie descendentem. Hic aratro crucis suæ terram carnis nostræ perdomuit, atque Spiritus Sancti semine virtutum frugem ditauit. Iste vitulus sine macula est: quia sine peccato ad passionem ducitur. Offertur autem non in tabernaculo, sed ad ostium eius: quia extra castra passus est Christus. Per filios autem Aarō sacerdotis offertur sanguis eius. Quod de Anna & Caipha intelligitur, qui consilium facientes effuderunt sanguinē Christi. Secūda hostia, de ouibus agnus oblatus, idē Christus propter innocentiam figuratur. Hic est enim agnus, qui apud Isaiam in sacrificium adducitur, & à Iohanne omnibus demonstratur, dicente: ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Bene ergo in sacrificio agnus offertur, vt innocentia &

passionis Christi figura demonstraretur. Bene & hœdus: quia per eius mortē auctor peccati Diabolus agnoscitur iugulatus. Tertium sacrificium, dicitur turtur & colūba. Turturem carnem Christi esse manifestum est, Salomone dicente: speciosę genæ tuæ sicut turturis. Columbam Spiritus sancti figuram habere declarat Iohannes Baptista dicens: super quem videris Spiritum descēdētē, sicut columbā, hic est filius meus. Ac per hoc turturem & columbā, id est, carnem Christi Spiritui Sancto sociatā per mysterium passionis sacrificiū Deo in odorem suauitatis accipimus. Ista tria sacrificia offert homo, id est, Christus Iesus. Quartum autem anima offert, id est, Ecclesia offert sacrificium de similia. Similia Ecclesiæ catholicæ figuram prænuntiat, quæ ex conuenientibus membris, quasi similia, ex multis credentium granis collecta est, & Legis & Euangeliorum mola in littera & spiritu separata per aquam baptismatis adunata, Chrismatis oleo peruncta, sancti Spiritus igne solidata, & per humilitatem spiritus Deo hostia placens effecta. Hæ sunt quattuor oblationes, quadriformem Christi & Ecclesiæ habitum demonstrantes.

De sacrificio eius, qui sacramentum protulit, & obliuione transcendit. CAP. VII.

DE eo autem, qui iuramentum protulit, vt vel malè vel benè quid faceret, atque hoc ipsum obliuione transcendit, dicitur: offerat agnam de gregibus, siue capram, orabitque pro eo sacerdos & pro peccato eius. Sin autem non poterit offerre pecus, offerat duos turtures aut duos pullos colūbarum: vnum pro peccato, & alterum in holocaustum. Iuramentum vtiq. proferre, est voto nos diuinæ seruitutis alligare, & cū bona opera promittimus, bene nos facere spondemus. Cum verò abstinētiam cruciatumq. carnis nostræ vouemus, malè ad præsens nos nobis facere iuramus. Sed quia nullus in hac vita ita perfectus est, vt quamlibet Deo deuotus sit, inter iussa quantumcumque pia vota non peccet, pro peccato agna offerri de gregibus, siue capra præcipitur. Quid enim per agnā, nisi actiuz vitæ innocentiam? Quid per capram, quæ in summis extremisque sæpe pendens rupibus

pibus pascitur, nisi contemplatiua vita significatur? Qui ergo se conspicit promissa hæc & proposita non implese, in sacrificiū Dei se studiosius debet, vel innocentia boni operis, vel sublimi pastu contemplationis accingere. Et bene agna de gregibus: capra vero offerri de gregibus non iubetur: quia actiua vita multorum est, contemplatiua paucorum. Et cum hæc agimus, quæ multos agere & egisse conspicimus, quasi agnam de gregibus damus. Sed cum offerentis virtus ad agnam capramque non sufficit: in remedio penitentis adiungitur, ut duo columbarum pulli vel duo turtures offerantur. Scimus quia columbarum pulli vel turtures pro cantu gemitus habet. Quid ergo per duos columbarum pullos vel duos turtures, nisi duplex penitentia nostra gemitus designatur? ut cum ad offerenda bona opera non adurgimus, nosmetipsos dupliciter defleamus, quia & recta non fecimus, & praua operati sumus. Vnde & vnus turtur pro peccato, alter vero offerri in holocaustum iubetur. Holocaustum namque totum incensum dicitur. Vnum ergo turturum pro peccato offerimus, cum pro culpa gemitum damus. De altero vero holocaustum facimus, cum pro eo quod bona negleximus, nosmetipsos funditus succendentes igne doloris ardemus.

* Totum caput. de Greg. 32. Moral. c. 4.

De filiis Aaron extinctis.

Cap. VIII.

Filij autem Aaron, qui imponentes altari ignem alienum igne diuino exusti sunt: illos significauerunt, qui Dei traditione contempta, alienas doctrinas appetunt, & magisteria humanæ institutionis inducunt. Quos increpat Dominus, & obiurgat in Euangelio, dicens: reiecistis mandatum Dei, ut traditionem vestram statuatis. Videtur & ignem alienum incendere, quisquis corporex vel secularis alicuius cupiditatis ignem in sacrario sui cordis accedens, audet altaribus Domini appropinquare. Quæ non recipiunt, nisi illius ignis accensionem, de quo ait Dominus: Ignem veni mittere in terram. Hoc igne nos Dominus Iesus semper incendat, ut illuminemur in sensibus, ne flagremus in vitijs.

De discretionibus ciborum.

Cap. IX.

Nunc autem de discretionibus ciborum subiiciendum est: ubi Lex de mundis & immundis loquens, quædam animalia ad esum, quasi munda, concessit: quædam vero interdixit, quasi non munda. Primum enim sciendum est, quicquid à Deo creatum est, mundum esse, in ipsa institutionis auctoritate purgatum, & non esse culpandum, ne in creatorem culpa reuocetur. Deinde ad hoc filij Israel legem datam, ut per illam proficerent, & redirent ad mores, quos cum ante à patribus accepissent in Ægypto propter consuetudinem barbaræ gentis perreperant. Ergo, ut homines emendarentur, pecora culpata sunt, scilicet, ut homines qui eadem vitia habebant æquales pecoribus existimentur. Nam in animalibus mores pinguntur humani, & actus & voluntates: ex quibus ipsi fiunt mundi vel immundi. Hæc itaque munda esse dicit. Omne, inquit, quod habet diuisam vngulam, & ruminat, in pecoribus comedetis. Quod cum diceret, non pecora, sed mores hominum discernebat. Denique hi homines mundi sunt, qui ruminant: qui in ore semper portant, quasi cibum, diuina præcepta. Hi & vngulam findunt: quia duo testamenta Legis & Euangeliorum credentes firmo gressu innocentia iustitiaque incidunt. Item, Iudæi ruminant quidem verba Legis, sed vngulam non findunt: hoc est, quod nec duo testamenta recipiunt, nec in Patrem Filiumque fidei suæ gressus statuunt. Propterea immundi habentur. Hæretici quoque licet vngulam findant in Patrem & Filium credentes, & duo testamenta recipientes, sed quia doctrinam veritatis in ore non ruminant, nihilominus & ipsi immundi sunt. Nam quod adiecit scriptura dicens, ex omnibus, quæ gignuntur in aquis & habent pinnulas & squamas, hæc comedetis: quicquid autem pinnulas & squamas non habet, abominabile erit vobis. Nam qui in piscibus squamosi & cum pinnulis, pro mundis habentur: hispidi & hirti, & fortes in fide ac graues mores designantur hominum habentes pinnas contemplationis. Quæ autem sine his sunt, dicuntur immunda, in quibus leues & lubrici & infidi, & effœminati mores improbantur. Quid autem sibi vult quod Lex dicit, camelum non manducabis?

cabis: nisi quòd de exemplo animalis vitam damnat informem, & criminibus tortuosam? Cum autem in cibum suem prohibet: reprehendit cœnosam utique & luteam ac gaudentem vitiorum sordibus vitam. Et cum leporem accusat, deformatos utique in feminas viros damnat. Quis autem corpus mustellæ cibum faciat? Sed furtum reprehendit. Quis lacertam? Sed odit vitæ incertam varietatem. Quis postremo stellione vesci possit, ut hoc lex magnopere prohiberet? Sed maculas mentium execratur. Quis accipitrem, aut miluum, aut aquilam? Sed odit raptores violento scelere viuentes. Quis vulturem? Sed execratur prædam de aliena morte quærentes. Sic & cum coruum prohibet, voluptates vel magnitudinem vitiorum vetat. Passerem quoque dum interdicit, intemperantiã coarguit. Quando noctuã, odit lucifugas vanitates. Quando charadriũ & gersaulam, nimis linguæ intemperantiã. Quando cygnum prohibet, ceruicis altæ superbiam denotat. Quando vespertilionem, quærentes tenebris noctis similes errores. Hęc ergo & his paria Lex in animalibus execratur, quæ in illis non sunt criminosa, quia in hoc nata: sed in homine culpantur, quia contra naturã non ex institutione, sed ex errore quæsitæ sunt. Sed fuit tempus aliquando antiquum, quo istæ umbræ vel figuræ exercendæ erant à populo vel gerendæ: ut abstinendum esset à cibis, quos institutio quidem commendauerat, sed lex interdixerat. Verum iam finis legis Christus aduenit, aperiens clausa legis, & obscura referans, atque omnia sacramenta, quæ nobis texerat antiquitas figuris, magister insignis & doctor cœlestis, & institutor referata veritate patefecit. Sub quo dicitur: Iam omnia munda mundis, inquinatis autem & infidelibus, nihil mundum: sed pollutæ sunt eorum & mens, & conscientia. Et alio loco: quicquid vobis appositum fuerit manducate, ex quibus constat omnia ista iam suis benedictionibus reddita, quæ carnali populo fuerat pro moribus interdicta. Cauendum est autem, ne quis licentiã istam putet in tantum esse permissam, ut & immolata simulacris possit manducare: quantum enim ad creaturam Dei pertinet, omnia munda sunt: sed cum dæmonibus immolata fuerint, inquinata sũt, vnde & Apostolus ait: si quis autem vobis dixerit, hoc immolatum est idolis: nolite manducare.

A Et alio loco & cætera, vsq. ad finem capitis absunt à Beda, & Palentino, & plerisq. alijs.

De immunditia partuum.

C A P. X.

SEquitur quæstio de immunditia partus & contagione lepræ. Ait enim: Mulierem, quæ concepit semen & peperit masculum, septem diebus esse immundam, octauo purificari.

Quæ autem fœminam peperit, bis septem diebus in immunditia scribitur permanere. In talibus ergo quædam mysteria latentis arcani non est dubiũ contineri. Septimana enim huius præsentis vitæ tẽpus videri potest: quia in septimana dierum cõsummatus est mundus. In quo donec sumus in carne positi, ad liquidum puri esse non possumus, nisi octaua venerit dies, quod est futuri seculi tempus. In quo tamen purgandus est ille, qui viriliter egit. Statim enim munda efficitur mater eius, quæ genuit eum. Purgatam namque vitijs carnem ex resurrectione suscipiet. Qui nihil verò in se habuit virile aduersus peccatum, sed remissus & effœminatus permãserit in actibus suis, iste nec in præsentis seculi hebdomada, nec in futura purgabitur ab immunditia sua.

De lepris. C A P. XI.

LOCutus est Dñs ad Moysen & Aaron: dicens: homo in cuius carne & cute ortus fuerit diuersus color, siue pustula, aut quasi lucens quidpiam, id est, plaga lepræ adducetur ad Aaron sacerdotem, vel ad vnumquemlibet filiorum eius. Qui cum viderit lepram in cute, & pilos in albũ mutatos colorẽ, plaga lepræ est, & ad arbitrium eius separabitur. Lepra doctrina est falsa. Proinde leprosi non absurdè intelliguntur hæretici, qui vnitatem veræ fidei non habentes, varias doctrinas profitentur erroris, veraq. falsis admiscunt: sicut & lepra veris falsisque locis humana corpora variando commaculat.

Huius scilicet lepræ inuenimus legislatorem sex species in homine posuisse: primã capitis & barbæ, secundã caluitij & recaluationis, tertiã carnis & cutis, quartam cutis & corporis & cicatricis albæ cum rubore, quintã vlceris, & cicatricis, sextam vstionis

in

In capite lepram portat, qui in diuinitatem patris, vel in ipso capite quod Christus est, peccat. Caput enim viri Christus est. Hanc lepram habent Iudæi, Valentiniiani, Martionistæ, Photiniani, Manichæi, Ariani, Sabeliani, Macedoniani, Anthropomorphitæ, Priscillianistæ, Donatistæ, Nestoriani, Eutichiani, qui omnes in caluaria lepram gerunt, quia erroris sui perfidiam aperta prauitate defendunt. In barba lepram gerunt, qui de Apostolis & sanctis Christi peruersè aliquid sentiunt, atque eos falsum quidlibet prædicasse confingunt. Sicut enim barba ornamentum est viri: ita sancti Apostoli & doctores ornamentum præstant corpori Christi.

In caluitio lepram habent, qui Ecclesiæ detrahunt, sicut Carpocratiani, qui negant carnis resurrectionem: sicut Nouatiani, qui nuptias damnant, & peccantibus pœnitentiam negant: sicut Hierachitæ, qui inter alios errores regnum cælorum paruulos habere non credunt: sicut Æriani, qui vetant pro defunctis offerri sacrificium.

In carne & cute gerunt lepram, qui carnalia vel exteriora suadere conantur, ut Cerinthiani, qui resurrectionem futuram in carnis voluptate existimant: sic Ætiani qui dicunt in fide manentibus, quamuis carnaliter viuant, non posse computari peccata.

In cicatrice sanati vlcis lepram portat, qui post cognitionem Dei, & medicinam & manifestationem fidei, quam à Christo suscepit, rursus in ipsa cicatrice ascendit aliquid indicium erroris prioris, aut perfidia veteris dogmatis.

In carne viua lepram gestat, qui de anima, quæ vita est, carnis aliquid falsum existimat, sicut Luciferani, qui dicunt animam de carnis substantia propagatam: sicut Arabici, qui animam simul cum corpore mori putant.

In cicatrice vstionis lepram habent. Manichæi, qui inani abstinentiæ cruciatu corpora sua exurunt, & per infidelitatem non munditiam inde, sed lepram gignunt. De talibus prædicabat Apostolus: discedent, inquit, quidam à fide, attendentes spiritibus erroris & doctrinis dæmoniorum, in hypocrisis loquentium mendacium, & cauteria: tam habentium suam conscientiam, prohibentium nubere, & abstinere à cibis, quos Deus creauit ad percipiendum. Sed adhuc adiecit colores leprarum: id est, pallidam,

A rubentem, albam, liuidam, nigram, florescentem. Itaque dum pallidam lepram dicit, imbecillum & fragilem fidem animæ denotat, quæ perditō colore integræ sanitatis, erroris infirmitate languescit. Cum autem rubicundam lepram ostendit, homicidij cruore mentem infectam denotat, & innuit. Cum vero albam, illos hæreticos, qui se mundos appellant, siue reliquos, qui de falso merito gloriantur, sicut Pelagius & Nouatus. Cum autem macram vel liuidam lepram commemorat, inuidiæ & liuoris notas execratur. Cum verò nigram insinuat, sacrificiorum fumo & busto idolatriæ denigratam conscientiam detestatur. Cum autem florescentem toto corpore, & cooperientem omnem pelliculam corporis à capite vsque ad pedes dicit, auaritiæ crimen ostendit: quia nunc floridum & iucundum putat hominē felicem esse in hoc mūdo, & diuitem videri in seculo. Hæc enim pestis auaritiæ omne hominum genus, quasi totum corpus crebro erroris contagio cōmaculat. Cum autem lepram, quæ habet ruborem cum pallore permixtum, eum hominem denotat, qui cum sit imbecillis animo & mendax, facili in furorē prorumpit, & leuitate morum cito periurat: pallor enim mentientem linguam significat. Rubor autem iracūdiam manifestat. Est itaque lepra peccati, quæ sacrificiorum oblationibus emundatur: id est, contrito corde & humiliato: Sacrificiū enim Deo spiritus cōtribulatus. Est & idolatriæ, quæ aqua diluitur baptismi. Est & hæreticorum, quæ septem dierum purgatione extra castra habeatur: id est, per septiformis spiritus agnitionem purificetur. Est quæ visu sacerdotis aufertur per doctrinam. Genus autem lepræ, quod mundari omnino non potest, eorum est, qui in Spiritum Sanctum peccant, nec dicunt pœnitentes posse consequi veniam. De his ait veritas: qui peccauerit in Spiritum Sanctum, non remittetur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro. Quod vero iubetur leprosis, ut exeant de castris, & sedeant foris, donec mundetur lepra eorum, intelligitur hæreticos proijci debere ab Ecclesia, donec à proprio errore purgentur, & sic reuertantur ad Dominum. Eiusmodi verò dissutis tunicis, capite deoperto, & ore obuoluto, sedere iubentur, lepræ mundationem expectantes: dissutis tunicis: id est, omnibus secretis manifestatis. Capite deoperto,

operto, ut à cunctis eius denudatio videatur. Ore clauso, ne ulterius impia doceat, vel loquatur. Sed adhuc adiecit scripturæ lepræ esse in vasis, in parietibus domus, in vestimento, in trama, in stamine. Lepra in parietibus, domus hæreticorum congregatio denotatur, quæ per sacerdotem purgari iubetur. Lepra in vasculis, vnicuique homini proprii corporis delicta. Lepra in stamine vel in vestimento, peccata quæ extra corpus committuntur, vel quæ in ipso corpore perpetrantur. Stamen enim anima hominis intelligitur, & trama mollissimi corporis sensus. Quod vero leprosi in Lege ad sacerdotem mittuntur, indicat pro emundatione hæreticorum ante sacrificium Ecclesiam Domino offerre debere, & sic reconciliari vnitati Ecclesiæ.

De sacerdote magno & cultu eius.

CAP. XII.

Dixit Dominus ad Moysen: Pontifex, id est, sacerdos maximus inter fratres suos, super cuius caput fufum est oleû vñctionis, & cuius manus in sacerdotio consecratæ sunt, vestitusque est sanctis vestibus: caput suum non discooperiet, vestimēta non scindet, & ad omnem mortuum omnino non ingredietur. Super patre suo quoque & matre non contaminabitur, nec egredietur de sanctis, ne polluat sanctuarium Dei: quia oleû sanctæ vñctionis Dei sui fufum est super eum. Ego Dominus: virginem ducat vxorem. Viduam & repudiatâ, & sordidam, atq. meretricem non accipiet, sed puellam de populo suo, ne contaminet semen suum.

Sacerdos maximus inter fratres suos, hic est, de quo scribitur, cū resurrexisset à mortuis: Vade ad fratres meos, & dic eis: ascēdo ad patrē meum, & ad patrem vestrū, Deum meum & Deum vestrū. Super cuius caput fufum est vñctionis oleum, iuxta quod Propheta David ait: dilexisti iustitiam & odisti iniquitatē: propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lētiti eprę particibus tuis tuis. Cui consecratæ sunt manus. Iste cōsecratas habet manus, dū eas in passione extendit pro expiatione totius seculi. (Vestimentū autē eius nō scinditur:) id est, non patitur diuidi in hæreses & schismata Ecclesiā suam, quæ illi inhærendo vestis est propria, cuius in-

adumenti figura fuit tunica illa Iesu inconfutilis, sed per totum textilis, quæ in passione non scinditur, sed à possidente indiuidua seruatur. Ad mortuum non accedat, quia peccatum nō fecit, per peccatū enim mors intelligitur, sicut scriptum est. Anima, quæ peccauit, ipsa morietur. (In patre & matre non contaminabitur.) In matre Christus non est pollutus, cum ante secula nasceretur de patre. Similiter in patre non est cōmaculatus, cum in seculū nasceretur ex matre. Solus enim in seculo mundus ingressus est, procedens ex vtero virginali sine contagione virili. Nā nos omnes, dum peccamus contaminamur in patre, de quo creati sumus, si in hæresim deuoluamur. Item in matre contaminamur, si credentes Deo in aliquo Ecclesiā lædi sinimus, vel libertatem matris cælestis indigna peccati seruitute fœdamus. De sanctis non discedat: (quia per susceptionem carnis Christus sic descendit in mundū, ut nunquā desereret cælum. Viduam repudiatam aut meretricem nō ducat vxorem sed virginem.) Vidua & repudiata est synagoga: de qua loquitur Dominus per Isaiā dicēs: quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eam? meretrix autem hæresis est quæ multorum errori vel libidini patet, tales non copulantur Christo, nisi sola Ecclesia virgo, quæ non habet maculam aut rugam: de qua Apostolus ait: despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Dicitur quidem & anima sponsa esse, sed illa, quæ fidei simplicitate & actū puritate incorrupta probatur & virgo. Est & vidua anima, quæ discedēs à iugo Legis, Euāgelij præcepta nō seruat. Est etiā repudiata, quæ peccando à Christi corpore separatur, etiam si non proijciatur ab Ecclesia. Est & meretrix, quæ ad se recipit amatores: id est, contrarias potestates & demones, qui desiderium capiunt pulchritudinis eius. Pulchra namque à Deo creata est anima & satis decora, quæ imaginem habet & similitudinem Dei. De hinc sequitur. (De genere suo ducat vxorem) animam scilicet, quæ ei fide coniungitur. (Nec contaminabit semen suum,) id est, verbum Dei, quod in Ecclesia prædicatur, sicut in Euangelio scriptum est: ne dederitis sanctum canibus, neque mittatis margaritas ante porcos, ne conculcent eas pedibus suis. Hucusque quæ de summo sacerdote prædicta sunt, mysticè ad

Christum pertinuerunt. De hinc ea ipsa sic interpretantur in membris suis & maxime in sacerdotibus, ad quos pertinent spiritualia sacramenta. Qui etiam quantis polleant priuilegijs, breuiter percurrédum est. Dicit enim de eo: Caput suum non discooperiet) id est, vt sacramenta Christi, qui caput eius est, velamento mysteriorum honoret. (Vestimenta sua non scindet) ne in hæresim vel schismata transeat. (Super omnem animam quæ mortua est, non ingrediatur) ad omne peccatum, quod ad mortē pertinet, non accedat. (Super patre suo & matre non inquinabitur,) scilicet, ne tanta indulgeat pietate parentibus, vt Dñm suum offendat & creatorē, neq̄. ita misereatur propinquis, vt erga Deum videatur culpabilis. Quanti enim Episcopi, quanti monachi, dum curam gerunt parētum, suas animas perdiderūt? (De sanctis non egrediatur,) vt semper in opere & cogitatione sancta moretur: Qui enim loquitur, quod otiosum & reprehensione dignū est, de sanctis egreditur, & polluit sanctificationē Dei, quia nō incedit: vt seruus Christi. (Vidua, & repudiatā & meretricē non ducat vxorem, sed virginem,) id est, nihil de veteri homine & pristina voluptate amplectatur, sed vitam omni puritate florentē possideat. (De genere suo ducat vxorem,) vtique vitam amplectatur sanctorum, quorum per fidem proximus est. Inter hæc præcipitur iisdē, vt ministrantes in templo vinum & siceram non bibant, ne ebrietate & crapula, & curis huius vitæ prægrauentur corda eorum, nec partem habeant in terra, nisi solum Deum, ne dum de terrenis cogitant, superna obliuiscantur. Ab huius quoq̄. conuiuio iubentur vicinus & mercenarius separari, & seruis tantum ciborum dari reliquias. Vicinus hæreticus est, qui proximū se titulo Christiani nominis asserit: mercenarius Iudæum ostendit, qui fructum obseruantię legis carnaliter quærit. Cum istis ergo sacerdos Dei non participet Euāgelij pabulum, quod est ad refectiōem animarū, sed tantūmodo cū seruis Christi. Datur de his, quæ superferuntur altarijs, sacerdoti pectus, & brachiū dextrū: in pectore, legis mūdas cogitationes, accipimus doctrinæq̄. notitiā: in brachio dextro, opera bona ad pugnam contra Diabolum, & armatam manum, vt quod corde conceperit, operū exemplo perficiat. Datur ei & de priuato maxilla, vt eloquentiam habeat. Datur & de victi-

mis venter, cuius indicio discat luxuriam extinguere, & contemnere gulam.

De sacerdotibus, qui non offerunt sacrificium. CAP. XIII.

Inter hæc iubetur ipsis sacerdotibus, vt nulla debilitate insignes sint: ne cæcus, ne claudus, vel paruo aut grādi, vel torto naso, ne fracto pede aut manu: ne gibbosus, nec lippus nec albuginem habens in oculo, nec iugem scabiem, ne impetiginē in corpore, ne ponderosus. Quæ omnia referuntur ad animæ vitium: mores enim in homine, non natura damnatur. Nam cæcus sacerdos est, qui scripturæ scientiā non intelligit, & quo gressum doctrinæ vel operis porrigat, per ignorantiam nescit. De talibus scriptum est per Isaiam: speculatores eius cæci omnes. Claudus quidem est, qui intelligit quid docere debeat: sed tamen præcepta quæ docet, non implet. Paruo autem naso est, qui ad tenēdā mensuram discretionis idoneus non est. Grandi & torto naso est, furibūsus & minax cum superbix arrogantia, vel immoderata discretionē. Fracto autem pede, vel manu est: qui viā Dei, quam docet, pergere non studet. Gibbosus quoq̄. sacerdos est, quem terrenæ cupiditatis pondus deprimit, & tardiū ad superna intendit. Lippus verò est, cuius ingenium ad cognitionem veritatis emicat, sed hoc carnaliter viuendo obscurat. Albuginem quoq̄. habet in oculo, qui arrogantia sapientiæ seu iustitiæ cæcatur. Iugem vero scabiē habet, cui carnis petulantia sine cessatione dominatur. Impetiginem quoq̄. habet in corpore, qui avaritia vastatur in mēte. Quæ, nisi in paruo compescitur, nimirum sine mensura dilatur. Ponderosus vero est, qui & si turpitudinem non exercet opere: sed ab hac cogitatione continua, sine moderamine grauat in mente. Talis nec sancta ingredi, nec nomen antistitis poterit possidere: quia & terrenis desiderijs grauat, & expers est scientiæ veritatis.

* Integrum caput è Greg. pastor. 1. part. c. 111.

De ablutione Aaron, et filiorum eius. CAP. XIII.

Præterea quid sit illud, quod iuxta præcepta Dei lauisse Aaron, & filios eius legitur

gitur Moyses. Iam tunc purgationē mundi & rerū omnium sanctitatem Baptismi sacramentum significabant.

Non accipiunt vestes, nisi prius lotis for-
dibus, nec ordinantur ad sacra, nisi in Chri-
sto noui homines renascantur. Quod autē
Moyes lauat, Legis indicium est. Præceptis
enim Dei lauandi sumus: & cum parati ad
induendum Christum, rectè tunicas pelli-
ceas deposuerimus, tunc induemur veste li-
nea nihil in se mortis habente, sed tota cā-
dida: vt de Baptismo consurgentes cingam-
us lumbos in veritate, & tota peccatorum
pristinorū turpitudine celetur. Vnde & Da-
uid: Beati, inquit, quorum remissę sunt ini-
quitates, & quorum tecta sunt peccata.

De oblatione pro sacerdotis delicto.

CAP. XV.

Quid autem sibi velit lex imaginaria,
quæ iubet vitulum pro peccato sa-
cerdotis immolari, & sanguine eius septies
digito sacerdotis populum aspergi. Deinde
duos hircos offerre debere, vnū, in quo fors
Domini venit, occidendum esse, & sangui-
ne eius, vel de sanguine vituli digito sacer-
dotis populum aspergendum; alterum verò,
in quo omnia peccata & maledictiones to-
tius populi imponēdę essent, in locum de-
sertum perducendum, ibiq. dimittendum.
Sed prius est necesse vituli sacrificium pan-
dere, & tunc etiā & hircorum causam my-
steriaq. eorum narrare. Vitulus itaq. hic,
qui pro peccato sacerdotis & totius populi
emundatione occidi iubetur, figuram Dñi
& Saluatoris nostri Iesu Christi in semet-
ipso portabat, qui non solum pro peccatis
sacerdotalis populi, verū & pro omni gene-
re humano, cunctisq. nationibus Deo Patre
permittente est immolatus, sicut Apostolus
ait: qui filio suo non pepercit, sed pro omni-
bus nobis tradidit illum. Meritò & hoc in
loco de eius vituli sanguine septies popu-
lus digito sacerdotis aspergi iubetur, vt re-
demptio & purificatio nostra in Christi san-
guine collata, per gratiā septēplacis spiritus
demonstraretur. Duo autē hirci, duorū po-
pulorū figurā aperta ratione demonstra-
runt, propter originalē peccati præuarica-
tionem, hircorū formā gerentes. Quorū est
similitudo in Euangelio, hædi, id est, pecca-
tores ad sinistram futuri. Sed ex his, qui in

A Christum credidissent, & pœnitentiam de-
lictorum suorum toto corde egissent, Ba-
ptismi gratiā consecuti, hi in similitudinem,
vtius hirci, qui in sorte Dñi venit, figurā ac-
cipiunt. Cuius sanguis cum sanguine vituli
permisceri iubetur, vt consortes passionis
Christi effecti, participes glorię ipsius effi-
ciantur. Sed quid est hircum in sortē Do-
mini venire? nisi vt populus credentium,
cuius ille figuram habebat, consors & co-
hæres Domini haberetur in regno, sicut
Apostolus ait: hæredes Dei sumus, cohære-
des autem Christi. Alius vero hircus, qui in
sortem Domini non venit, similitudinem
tenet infidelium, qui nunquam in Christū
credere voluerunt. Hi utiq. accipiunt ma-
ledictionem totius populi, & omnes iniqui-
tates humani generis, & proijciuntur in de-
sertum locum. Sed quid est omnes iniqui-
tates & maledictiones accipere? nisi quia
omnia peccata, quæ ab Adam vsq. ad Chri-
stum humanum genus admisit, illi soli sunt
percepturi, qui nec credere in Christū, nec
expiari Christi sanguine voluerunt. Et sic
onuisti & prægrauati iniquitatibus, & male-
dictionibus totius populi, id est, humani ge-
neris, in desertum locū proijcientur, id est,
in tenebras exteriores, vbi fletus & stridor
dentium, & in stagnum ignis, quod est ge-
henna, vbi ignis eorum non extinguetur, &
vermis eorum non morietur.

De pecoribus, quæ non offeruntur in sacrificio. CAP. XVI.

Diuersitas victimarum, & quæ vel offerri
debeant, vel nō offerri, in hoc libro Le-
uitico dinumerantur. Sed per compara-
tionem pecorum conuersatio hominum
demonstratur. Homo, qui obtulerit victimā
pacificorum Domino, vel vota soluens, vel
spontē offerēs tam de bobus, quàm de oui-
bus animal immaculatum offerat, vt acce-
ptabile sit. Omnis macula non erit in eo. Si
cæcum fuerit, si fractum, si cicatricem ha-
bens, si papulam, si scabiem vel impetiginē,
non offeretis ea Domino, neque adolebi-
tis ex his super altare Domini: bouem &
ouem auribus & caudis amputatis, vo-
luntariē offerre potes: votum autem ex his
fieri non potest. Omne animal, quod
vel contritis, vel tonsis, vel sectis ablatif-
que testiculis est, non offeretis Domino,
& hoc in terra vestra omnino non facietis.

De manu alienigenæ non offeretis panes Deo vestro, nec quicquid aliud dare voluerit: quia corrupta, & maculata sunt omnia, non suscipietis ea. Primum rejicitur à sacrificio maculosum animal, vel varium, id est, homines, in quibus diuersitas est peccatorum, & nunc in libidine & cupiditate, nunc in diuersis criminibus demutantur. Reijcitur quidem & cæcum animal, id est, qui nec Deum videt, nec opera eius facit. Fractum quoque, id est, vitijs carnalibus vexatum ac collisum. Reijcitur & cieatricem habens, qui non digna satisfactione pœnitentiæ vulnera peccatorum deplorat: sed adhuc veteris morbi signum per desideria voluptatis interiùs gestat. Reprobatur & lingua amputatum, qui Dominum non confiteretur, neque diuinam legem meditatur. Reijcitur & papulam habens, qui pruritu libidinis & ardore concupiscentiarum exæstuat. Similiter & scabiosum, qui peccatum carnis perficit contagione operis. Iam vero impetiginem habens, hæreticorum figurat collectionem, quæ frequen-

tor se in Ecclesiæ corpus immergit, & vt impetigo liuorem facit. Porrò aure amputati sunt, qui verbo Dei nõ obediunt, nõ facièdo quæ iussa sunt. Qui vero caudã habet amputatã, ille est, qui bonũ quod incipit, per seueranti fine non perficit. Porrò defectum, vel testiculis amputatum, indicat eos, qui cum corpore viri sint, turpitudinis vsu effeminantur. His ergo criminibus inuoluti, à sacrificio Domini reprobantur, nec efficiuntur confortes passionis Christi, nec cælestis sanctificationis participes.

*De cæteris ceremonijs.
CAP. XVII.*

SEd neque panes alienigenæ offerantur Domino, id est, doctrina hæreticorum, vel studia superstitiosa secularium litterarum, quæ extra fidem sunt, & aliena putantur. Tales enim repudiantur hostiæ à Domino, & rejicitur huiusmodi sacrificium ab Ecclesiâ catholica.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

ad
MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM
seu
QVÆSTIONES IN NUMEROS.

PRÆFATIO.

IDEO HIC liber vnus ex A
quinq. libris Moyſi Numeri
appellatus eſt, eo quòd egreſ-
ſe multitudinis Iſraeliticæ ex
Ægypto in eodem, perfectio-
rumque virorum computatio & numerus
teneatur inſertus. In quo etiam, profectio-
nes eorum & manſiones à finibus Ægypti
uſque ad locum & tempus in quo Moyſes
deſunctus eſt, numerantur. In quo & dies
dedicationis tabernaculi, & oblationum
modus, non ſine myſtici numeri ſacramẽto
& ratione dinumeratus eſt.

CATALOGVS^a autem
mãſionum filiorũ Iſrael,
à prima uſque ad vlti-
mam numerantur ſimul
quadrageſta & duæ. De
quibus Matthæus loqui-
tur: ab Abraham uſq. ad
Dauid generationes quattuordecim, & à
Dauid uſq. ad trãſmigrationem Babylonis
generationes quattuordecim, & à tranſmi-
gratione Babylonis uſq. ad Chriſtum, gene-
rationes quattuordecim: id eſt, generatio-
nes ſimul quadrageſta & duæ. Per has currit
verus Hebræus, qui de terra feſtinat trãſſire
ad cælũ, & Ægypto ſeculi derelicta, terram
repromiſſionis ingreditur: nec mirũ, ſi illo
numeri ſacramento perueniamus ad regnũ
cælorum, ſub quo Dñs atq. Saluator à primo
Patriarcha peruenit ad Virginem, quaſi ad
Iordanẽ, quæ pleno gurgite fluens, Spiritus
Sancti gratijs redundauit.

^a Catalogus autem manſionum. Pleraq. omnia ex
Hierony. epiſt. 127. ad Fabiolam, & Ambroſij lib. de man-
ſionibus.

I.

PRima^a manſio eſt Rameſſes vrbs, quæ in
extremis finibus Ægypti erat, in qua

populus congregatus exijt in deſertum al-
tera die poſt Paſcha in conſpectu Ægyptio-
rum. Rameſſe interpretari quidam com-
motionem, vel tonitruum putauerũt: quia
cum commoti fuerimus ad Euangelicam
tubam, & excitati tonitruo gaudij, eximus
in menſe primo, quando hyemis præterijt,
quando veris exordium eſt, quando cuncta
renouãtur. Eximus quinta decima die mẽ-
ſis primi in craſtinum Paſchæ pleno menſis
lumine, poſt eſum agni immaculati, calcia-
tos pedes habentes de Euangelio, vel Apo-
ſtolo, & accinctos lumbos de pudicitia, &
baculos manibus in præparatos.

Ex Hieronymo.

II.

Secunda mãſio^a eſt Socoth, in qua coquũt
panes azymos, & primũ tendunt ta-
bernacula. Vnde & locus nomen accepit.
Socoth quippe interpretatur tabernacula
ſiue tẽtoria. Cum ergo exierimus de Ægy-
pto: id eſt, à ſeculo, primum tabernacula ſi-
gamus, ſcientes nobis ad vltioria pergen-
dum, & ad ſanctam terram cæleſtem iter
accelerandum.

^a Ex Hieronymo.

III.

Tertia^a manſio eſt Ethan, quæ eſt in ex-
tremo ſolitudinis, in qua primum vi-
detur Dominus præcedens populum in co-
lumna ignis. Ethan ſonat fortitudo, ſiue per-
fectio. Præparemus ergo nobis fortitudi-
nem aſſumentes perfectum robur, vt inter
errorum tenebras & confuſionem noctis,
ſcientiæ Chriſti lumen appareat. Dies quo-
que noſter nubem habeat protegentem,
vt his ducibus ad terram ſanctæ promiſſio-
nis peruenire valeamus.

Ex Hieronymo.

IV.

Quarta ^a mansio est Phihahiroth, quod est contra Beelsephon, Phihahiroth interpretatur os nobilium. Proinde assumpta fortitudine nobilitemur in Domino, contemnentibus & Beelsephon, qui interpretatur dominus Aquilonis, eiusque superbiam declinemus. Ab hac mansione profecti filij Israel, transierunt per medium mare in deserto, videruntque Pharaonem cum suo exercitu submersum præeunte Maria præcinente in tympanis.

^a Ex hieronymo.

V.

Quinta ^a mansio est Marah, ad quam venerunt filij Israel ^b transito rubro mari post triduum. Marah autem interpretatur amaritudo: post prædicationem enim Euangelij, & Tabernacula transmigratium, post assumptam fortitudinem fidei, & post baptismum atque victoriam rursus venit ad amaritudinem: ut voluptas atque luxuria vitæ amaritudine terminetur, & per crucis lignum, quasi per cruciatum, iterum suauitas compensetur.

^a Ex Hieronymo.

^b Transito mari rubro. Ex Ambrosio. mans. septima. Al. transacto.

VI.

Sexta ^a mansio est Helim, ubi erant duodecim fontes aquarum, & septuaginta palmæ, in figura duodecim Apostolorum, & septuaginta discipulorum secundi ordinis: de quorum fontibus doctrinæ potum haurimus, & dulces fructus victoriæ carpiamus. Vnde & bene Helim vertitur in arietes fortes: ipsi enim sunt robusti principes gregis, duces ouium, doctores gentium.

^a Ex Hieronymo.

VII.

Septima ^a mansio est iterum ad mare rubrum, quod est baptismi typus cruore Domini consecratus. Quæritur hic quomodo post transitum rubri maris, & fontes amarus & Helim, rursus ad mare rubrum venerint: nisi forte in itinere pergentibus sinus quidam maris occurrit, iuxta quem castrametati sunt. Aliud est enim transire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Ex quibus monemur post Euangelicam disci-

plinam & cibos dulcissimos triumphorum apparete nobis interdum mare, & præterita discrimina poni ante oculos.

^a Quæ de baptismo dicuntur. Ex Ambrosio. reliqua ex hieronymo.

VIII.

Octava mansio est in solitudine Sin, qua tenditur vsque ad montem Sinai. Interpretatur autem Sin, rubus vel odium: quia postea quam venerimus in locum Ecclesiæ, de qua Dominus nobis sit loquuturus, grande odium meremur inimici.

IX.

Nona mansio est in Depheca, quæ dicitur pulsatio, iuxta quod Dominus ait: Pulsate & aperietur vobis. Sensusque est manifestus: quia postquam venerimus ad locum Ecclesiæ, incipimus sacramenta pulsare.

X.

Decima ^a mansio est in Alus, quod interpretatur fermentum, quod tollens mulier commiscuit farinæ satis tribus, donec fermentaretur totum. In hac solitudine murmurat populus propter famem, accepitque vespere coturnicem, & mane alterius diei Manna. Et nota in decima mansione Manna tribui, id est, post decalogi perfectionem Angelorum panem manducari.

^a Post decalog. vsque ad panem manducari. Ex Ambrosio.

XI.

Vndecima mansio est in Raphidin, quæ interpretatur dissolutio fortium, vel remissio manuum. In hac sitiienti populo fons de petra Oreb in similitudinem Christi aquam erupit. Ibi Iesus in typo Saluatoris contra Amalech militat, & in signo crucis dæmonum aduersum nos tentamenta surgentia deuincuntur. ^a Vbi venit Iethro cognatus ad Moysen, dans consilium septuaginta seniorum, & in typum Ecclesiæ ex gentibus congregatæ, Legis imminutio Euangelio suggerente completur. Pulchre autem dissolutio ac sanitas fortium Raphidin dicitur, vel propter dissipatum Amalech, vel propter sanatum Israel.

^a Vbi venit Iethro. Vid. Orig. hom. 11. in cap. 18. Exodi.

XII.

XII.

A petant, quæ statum mentis euertat.

DVodecima^a mansio est in solitudine Sinai, statim tibi veniat in mentē Apostolicus numerus. Sinai quippe interpretatur^b rubus, quo significatur Ecclesia, in qua nobis Apostoli prædicant. In hac mansione Moyses ascendit ad Dominum, ibique descendit Dominus in montem Sinai, dans Legem populo suo. ^c Ibi fabricatur tabernaculum, ibi præcipitur varietas hostiarū, vasorum diuersitas, indumenta Pontificis, Sacerdotum ac Leuitarum ceremoniæ. Ibi numerus populorum & Leuitarum & per singulas tribus populi distributio. Oblationes quoque principum in hac mansione descriptæ sunt. Duæ quoque argenteæ tubæ ad promouenda castra ibidē fieri iubentur.

Ibiq. præcipitur immundis & ijs qui primo mēse Paschæ interesse nō potuerint, vt secundo mense conueniant. Sed quid sibi velit, quod hi, qui longius habitant, vel immundi in anima fuerant, in secundo mense Pascha iussi sunt facere? quo nimirum in typo intelligūtur populi gentium, qui cū omnibus dæmonibus fornicati, immundi videbantur in anima, salubri verò cōfessione mundati, ad secundam natiuitatē quasi ad secundū mensem, trāsire præcipiuntur.

Iubetur quoque in hac mansione Nazaræis, vt vinum, & siceram & omne quod de vuis est, non bibant, nec comedant, nec vuā quidem passam, vel acetum, quod est ex vino. Sed in Prouerbijs præcipitur, potētes, qui iracundi sunt vt vinum non bibant: ne cum biberint, obliuiscātur sapientiæ. Quid ergo Nazaræorum nomine, nisi abstinentiū continentiumq. vita designatur? His in vino luxuria prohibetur, in sicera omnis voluptas terrena. Sicera enim ex diuerso conficitur genere: sicut voluptas ex diuersa vitiorum oritur^d colluue: illi enim vinum nō bibunt & siceram bibunt, qui ad decipiendos homines vmbas quasdam & imagines se simulant habere virtutum. Vua passa illi vescuntur, qui propter humanos oculos abstinentiæ pallore inficiuntur, vt gloriam captent ab hominibus. Acetum autem hi bibunt, qui post vitæ sanctitatem in vetustate præteritorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitiae delectantur. Præcepit itaque Deus, vt qui sanctitatis induerint titulum, cunctis his careant vitijs, nullamque huiusmodi perturbationem ap-

In hac mansione proijciuntur de castris leprosi, fluxi & immundi. Leprosi hæretici, fluxi cogitatione, immundi opere, vt tanquam coinquinati & morbidi à castris Ecclesiæ separentur, ne contagione morum suorum vitam polluant innocentium.

Ibi ab anno vicesimo annumerantur populi, qui ad prælium eliguntur. Sed cur ab anno vicesimo? nisi quia ab hac ætate contra vnumquemque vitiorum bella nascuntur: ideoq. ad pugnam, eliguntur, vt habeāt contra libidinem conflictum, ne luxurijs superentur.

Ibi etiam ab anno vicesimo & quinto Leuitæ tabernaculo seruire mandantur, & à quinquagenario custodes vasorum fiant. Quid enim per annum quintum ac vicesimum, in quo flos iuuentutis oboritur? nisi ipsa contra vnumquemq. vitiorum bella signantur: & quid per quinquagenarium, in quo & iubilæi requies cōtinetur? nisi interna quies edomito bello mentis exprimitur? quid vero per vasa tabernaculi, nisi fidelium animæ designantur? Leuitæ ergo ab anno vicesimo & quinto tabernaculo seruiunt, & quinquagenario vasorum custodes sūt: vt videlicet qui adhuc impugnantium vitiorum certamina per consensum delectationis tolerant, aliorum curam suscipere nō præsumant. Cum verò tentationum bella subegerint, cum apud se iam de intima tranquillitate securi sunt, animarum sortiantur custodiam. Sed quis hæc prælia sibi perfectè subigat, cum Paulus dicat: Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captiuum me ducentem in lege peccati? Sed aliud est bella fortiter perpeti, aliud bellis eneruiter expugnari: in istis exercetur virtus, ne quis extolli debeat: in illis omnimodo extinguitur ne subsistat. Præcepit dehinc ibi Lex Leuitis, ^e omnes pilos carnis radere: quia hi, qui obsequijs assumuntur diuinis, debent ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundi apparere: ne illicitas cogitationes mens proferat, & pulchram animæ speciem, quasi pilis fruticantibus, deformem reddat.

Post hæc iubentur etiam fieri duæ tubæ, quarum clangore populi mouerentur ad prælium. Sic enim scriptum est de his ad Moysen: Fac tibi duas tubas argenteas ductiles. Et paullo post, cum concisus clangor increpauerit, mouebuntur castra. Per duas

enim tubas exercitus ducitur, quia per duo Testamēta, siue per duo præcepta charitatis, ad^f procinctum fidei populus euocatur. Quæ idcirco argenteæ fieri iubētur, vt prædicatorum verba eloquij nitore resurgant, & auditorum mentem nulla sui obscuritate confundant. Idcirco ductiles, quia necesse est, vt hi, qui venturam vitam prædicant, tribulationum præsentium tūtionibus crescant. Bene autem dicitur cum concisus clāgor increpauerit, mouebuntur castra: quia nimirum cum subtilior ac minutior prædicationis sermo tractatur, auditorum mentes contra tentationum certamina ardentius excitantur: Iam abhinc promouentur filij Israël de monte Sina, & transeunt in sepulcra concupiscentiæ.

^a Ex Ambrosio & Hieronymo.

^b Et interpretatur rubus: At Hier. interpretatur autem Sinai rubi, non vnus, vt supra in solitudine Sin, sed plures, vt ibi principium sit, hic perfectio: ibi solitarius numerus, hic multiplex. Aliud est enim vnā, aliud omnes gratias possidere. Sed operapretium erit additamētum ex margine referre, qui enim legerat: interpretatur rufus digamino deceptus (quod pro u. & b. in his codicib. saepe reperitur) is addidit, rufus, ex sanguine Christi redempta Ecclesia: vt est in lib. Valent.

^c Ibi fabricatur, &c. Omnia vsque ad finem mansionis sunt Ambrosij.

^d Oritur passione: oritur colluie, Ambrosio.

^e Caritas omnes pilos carnis, vsque ad, reddit, verba sunt Greg. 5. Moral. c. 24. ex quo fructificatib. legimus, non fructificantib. vt erat in m. s. o. ex crescentibus, Ambrosio.

^f Ad procinctum fidei: ad prælium fidei, Ambrosio.

XIII.

Tertiadecima^a mansio est in sepulcris concupiscentiæ, vbi populus fastidiēs cælestē panē, carnes Ægyptias desiderauit. Multosq. subitum deuorauit incendit: E quibus edocemur, qui conuersationem reliquimus seculi, & Ægyptias ollas (id est, carnalium desideriorum feruores contemptissimus) non debere murmurare contra cælestem panem, nec virulētias Ægyptiorum, qui sunt magnarum carniū, sed simplicē Mannæ cibum: id est puram cælestemq. vitam querere, ^c Alioquin si post perceptum Angelicum Manna, quæ est cælestis vita siue doctrina, rursus carnes Ægyptias, (quæ sunt carnales huius seculi voluptates) & concupiscentias pristinorum morum, voluerimus appetere, ^d vorabimus nauseam, & statim Dñi igne torquebimur, desideriumque nostrum vertetur in tumulos, vt simus sepul-

cræ dealbata, quæ foris apparēt hominibus speciosa, intus autē plena sunt ossibus mortuorum & omni spurcitia.

In hac mansione descendit spiritus super septuaginta viros electos, & tunc Dominus descendit in nube, & retraxit de spiritu, qui erat super Moysen, & imposuit super Septuaginta viros. Descendēte enim in nube carnis Christo, diffusa est per fidem Spiritus Sancti gratia super populos ex septuaginta gentium linguis electos, venitq. super omnes donum illud virtutis cælestis, quod quondam fuerat in Moysē atque Prophetis.

^a Ex Hieronymo & Ambrosio verbis tota conflata est.

^b Qui sunt magnar. carniū. Ita lib. o. & Ambrosio, quæ sunt poetarum carmina. Hier.

^c Alioquin si post perceptum Angelicū Manna, &c. Paulo aliter Ambrosio. Alioquin si post præcepta, Angelicā escam, Mannaq. cælestis vitæ, siue doctrinæ, rursus carnes Ægyptias, &c.

^d Vorabimus nauseam: nauseam mentis. Val. sed Hieronymus vocem mentis non habet.

XIIII.

Quartadecima^a mansio in solitudine Aferoth. In hac Aaron sacerdos locum incidens offensionis cum sorore sua Maria, fratri vterque obtrectant, quod alienigenā accepisset vxorem: Vnde illico Maria contagio lepræ effloruit. Quo loco euidentis fuit figura mysterij, quod sacerdotalis illa plebs patrum Christo Saluatori aduersus Ecclesiam cōgregatam ex gentibus derogaret: ideoq. lepræ sorde perfunditur: nec redit ad Dei tabernaculum, donec statutū plenitudinis gētium tempus adimpleatur. Tunc enim eadem plebs pristinam poterit recipere sanitatem, dum eis septiformis spiritalis agnitio ad yeniā fuerit suffragata.

^a Ex ysschem.

XV.

Quintadecima^a est in Rethma, quæ transfertur sonitus, siue iuniperus. Fertur autem hoc lignum ignem multo tempore cōseruare, ita vt si prunæ ex eius cinere fuerint adopertæ, vsque ad annum perueniāt. Ex quibus discimus: post sepulcra concupiscentiæ^b siue atria transire nos ad lignū multo tempore calens, vt simus feruentes spiritu, & claro sonitu, atque in altum exaltata voce Euangeliū Domini prædicemus. Ab hac mansione vsq. ad tricesimam secundam

dam hæ continentur historiae, quæ quia nõ sunt per mansiones singulas distributæ, à nobis quoq. in commune dicentur.

Duodecim exploratores mittuntur ad terram sanctam. Botrus refertur in ligno, & Christi passio demonstratur. Murmurat populus Iudæorum, & Gigantum impetum reformidans. Pugnât cõtra Amalech & Chananzum, nolente Deo, victus intelligit, quæ debeat in terra sancta exercere sacrificia. Dathan & Abiron, & filij Core consurgunt contra Moysen & Aaron, & terræ voragine glutuntur. Inter mortuos & viuentes Pontifex medius thuribulo armatus ingreditur, & currens ira Dei sacerdotis voce prohibetur. Virga Aaron florem profert & folia, & in æternam memoriam ^d virens siccitatis conseruatur. Vitula rufa concrematur in holocaustum, & cinis eius ^e piacularis aspersio est. Quorum quidem figuras breuiter annotâtes ex duodecim exploratoribus incipiemus. ^f Duodecim exploratores missi ad explorandam terram vberem, qui terruerunt populum, ne crederent posse accipere terram à Domino repromissam, Scribarum & Phariseorum prætulere indicium. Sicut enim illi per Moysen missi sunt, vt soli fecunditatem sollicita cõsideratione tractarent: ita & isti per Legem & Prophetas iussi sunt, vt per scripturarum inuestigationem Dominicum specularerent aduentum, in quo erat terra, id est, caro sancta, in qua regnum Dei, & vbertatem fructuũ spiritualium, & vitam æternam consequi possent. Sed sicut illi desperatione terruerunt populum, ne de Dei promissione confideret: ita & isti Scribæ & Pharisei suaserunt populo Iudæorum, ne crederent in Christum ad Ægyptum seculi huius redire cupientes, repudiantes Manna fidei, quærentes ollas peccatorum nigras, & cepas blasphemiarum putidas, & pepones vitiorum ac libidinum corruptionem arcentes. Ille autem botrus vix, quem in ligno pensilem medio, de terra repromissionis duo aduexere vectores, quid significat: botrus iste pendens è ligno, vtiq. Christus ex ligno crucis promissus gentibus salutaris de terra genitricis Mariæ secundum carnem terrenæ stirpis visceribus effusus. Duo baiuli, qui sub onere botri illius incedebant, populus est vterque. Cuius prior Iudaicus, cæcus, & auersus, ignarus pendens gratiæ, & pressus onere suspensum, cui subijcietur iudicanti: de quibus

A dicitur: Obscurentur oculi eorum ne videant, & dorsum eorum semper incurua. Qui verò posterior veniebat, populi gentium gerebat figuram, qui credens, & Christum ante oculos habens, semper eum portans videt, & quasi seruus dominum, & discipulus magistrum sequitur, sicut Dñs in Euãgelio ait: Si quis vult venire post me, tollat crucem suam, & sequatur me. Hic est autem botrus, qui effusus in salutem nostram, vinum sanguis sui crucis contritione profudit, atq. expressum passionis suæ calicem Ecclesiæ propinavit. Hic est botrus, quem malogranatũ socia muneris gratia secuta est, nostra scilicet Ecclesia mater, habens intra se per granorum numerum, multitudinem populorum: per ruborem, sanguinis Christi signaculo coruscantem, habentem etiam intus distincta grana, sicut Apostolus ait: diuisa charismata & dona Spiritus Sancti gratia distributa: quibus omnibus indignos se increduli iudicantes, terram carnis Christi fluentem lacte & melle accipere non meruerunt, quã per fidem serui eius, id est populi Christiani, consecuti sunt. De cuius doctrina quotidie dicit Ecclesia: Quam dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo. Ficum autem, quam cum botro de terra repromissionis attulerant, imaginem Legis attulisse, Euangelicis edocemur exemplis: sicut & botrum constat figuram Saluatoris ostendere, quemadmodum in canticis canticorum Ecclesia de Christo dicit: Frater meus, vt botrus Cypri: quia nec est Christus sine Lege, nec Lex sine Christo esse poterit.

Post hæc quidam homo die Sabbathi colligans ligna necatur à populo. Quid autem insinuat, quod tam atrociter iussu Dei fuerit idem ab omni populo trucidatus? Quod facile ab infidelibus proponitur. Intelligant ergo, quia hæc omnia in typo acciderunt illis. Scripta sunt autem ad correctionem nostram. Ille enim pristinis carnalisq. homo, qui diem Sabbathi violare ausus est, dum ligna colligeret, propter quod est punitus, formam significabat eius, qui hodie in Christo signatur, inuenitur agere carnale opus: id est contrahere ligna, fœnũ, stipulam ad escã ignis æterni conuenientem. Quæ dum colligit in suam perniciem, si fuerit deprehensus, pellitur ab omnibus & statim occiditur, dum iudicatur ab spiritualibus. Sic ergo omnia, quæ illis Iudæis per Legem acciderunt, formaliter intelligenda sunt.

g Sequi-

§ Sequitur iam excidium Core, Dathan, & Abiron, qui sibi contra Moysen & Aarō sacerdotem sacrificandi licentiam vendicantes, penas pro suis conatibus^h expēderunt. Per eos itaque significantur hi, qui hæreses & schismata facere conantur, & multos secum trahendo decipiunt, contemnētes sacerdotes Christi: & se à clero eius plebisq. societate segregantes, constituere audent Ecclesias, & aliud altare, precemque alteram illicitis vocibus faciunt, Dominicæ hostiæ veritatem per falsa sacrificia profanantes. Hi, quia contra Dei ordinationem nituntur, ob temeritatis audaciam terræ compagibus ruptis, viuentes profundo hiatus merguntur: nec tantum hi, qui duces errorum sunt, sed & illi, qui cōsentiendo participes eorundem effecti sunt, in ignē æterni iudicij præparata ultione peribunt.

ⁱ Deinde Aaron sanctus in ruinam mortis populum trahi spectans, thuribulum accipiēs cucurrit obuiam quassationi, stanq. in medio superstitum ac peremptorum, lethalem plagam obiectu sui, quasi quidā murus, excludit. Iste sacerdos Dominus Iesus Christus est, princeps principum sacerdotum: sacerdos iste ruinam mortis in mūdo aspiciens, occurrit à summo cælo, venitque obuiam, quasi gigas ad currendam viam. Stetitque inter viuos & mortuos: quia natus est, & mortuus. Sicque thuribulum passionis suæ accipiens, & in odorem suauitatis prætendens, suspendit ignis æterni perniciem, & inimicam perculit mortem.

Virga autē Aarō, quæ post siccitatē floruit, caro insinuat Christum, quæ postquā de Iesse radice succisa est, viuacius mortificata reuiuiscit. Itaq. virga post ariditatē virescens, Christus est post mortem resurgens. Ipsum enim virgā, ipsum florem intelligimus, vt in virga regnantis potētia, & in flore pulchritudo eius mōstretur. Vnde & in cāticis cātorū idē dicit: Ego sum flos campi & liliū cōuallium. Alij virgam hāc, quæ sine humore florem protulit, Mariā virginem putāt, quæ sine coitu edidit verbū Dei: de qua scriptū est: Exiit virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascēdet, id est, Christus, qui futuræ typū præferens passionis, cādido fidei lumine & passionis sanguine purpurabat flos virginū, corona martyrum, gratia cōtinentiū.

Restat interea vitula rufa in holocaustū cōcremata, cuius cinis expiatio populi erat. Sic enim dicitur de illa ad Moysen & Aarō:

Præcipe filiis Israel, vt adducant ad te vaccam rufam ætatis integræ, in qua nulla sit macula, nec portauerit iugum: tradetisque eam Eleazaro sacerdoti, qui eductam extra castra immolabit in cōspectu omnium, & intinget digitum Eleazar in sanguine eius, & asperget contra fores tabernaculi septies, comburetque eam cunctis videntibus, tam pellem & carnes eius, quàm sanguinem, & fimum flammæ tradetis. Lignum quoque cedrinum & hyssopum, coccumq. bis tinctum, sacerdos mittat in flammam, quæ vaccam vorat, & tunc demum lotis vestibus & corpore ingredietur in castra, & commaculatus erit vsque ad vesperū. Sed & ille, qui cōbussērit, lauabit vestimēta sua & corpus, & immūdus erit vsq. ad vesperū. Colliget autē vir mundus cineres vaccæ, & effundet eos extra castra in loco purissimo, vt sint multitudini filiorū Israel in custodiā, & in aquā aspersiois, quia pro peccato vacca combusta est. Cūq. lauerit, qui vaccæ portauerat cineres, vestimēta sua, immūdus erit vsq. ad vesperū. Et habebūt hoc filij Israel & aduenæ sanctū iure perpetuo. Et qui tetigerit mortuū, & propter hoc septē diebus fuerit immūdus, aspergetur ex hac aqua die tertio, & die septimo emūdabitur. Si die tertio aspersus non fuerit, vel septimo, nō poterit emūdari.^k Vitula rufa, caro est Saluatoris nostri, rosea sanguine passionis, ætatis integræ, quia perfecta ætate passionē suscepit. Quòd autem non est impositum super illam iugū, hoc ostendit, quia caro Christi non est subiugata delicto, neque victa ab vllō peccato. Quòd autem apprehensam eiecerunt filij Israel extra castra adstante Eleazaro sacerdote, populum Iudæorum significat, & consensum sacerdotum in necem Domini, quē eiectum extra Ierusalem crucifixerunt. Sicut ergo qui offerunt vitulā immundi sunt, sic & qui apprehenderūt Dominum & occiderūt, peccatores habentur. Et sicut is, qui colligit cinerem aspersiois, mundus est: sic & omnes mundi sunt, qui passionem Christi prædicauerunt gentibus, & in toto orbe terrarum doctrinam eius asperserunt, populosq. Domino collegerunt. Lignum autē, & hyssopum, crucē putamus & Baptismū. Per hyssopi enim fasciculum, aspergebatur agni sanguine, qui mundari solebant, typice figurantes lauacrum Baptismatis, & abluitionem æterni fontis. Coccum autem bis tinctum figuram sacri sanguinis significat,

re, quo peccatores abluuntur. Bistinctum autem: quia per eum & corpore & corde mundantur. Hæc enim tria ad purgationem peccatorum pertinent. Primò per cedrum, fides ligni crucis: secūdò per hyssopum, Baptismus: tertio per coccum, sanguinis Domini sacramentum. Sicut autem die tertia illi purgari iubentur: ita & omnis anima purgatur ab omnibus delictorum sordibus, quæcunq̃. credit Christum Dominum die tertia à mortuis resuscitatum. Huiusmodi etiam homo mundus erit in die septima, id est, in regno sanctorum adueniente Domino, & beatus ac lætus parte cælestis illius regni potietur. Qui autem nō fuerit aspersus, id est, huius gratiæ fide munitus, peribit anima illa de ¹ cœtu sanctorum & de populo fidelium. Ex sanguine autem huius vitule ideo septies tabernaculum iubet aspergi, quia septem sunt Spiritus Sancti charismata, quæ per Christi sanguinem super Ecclesiæ populos distribuuntur, per quem ab omni delicto purgantur, sicut Apostolus ait; iam abluti estis in sanguine Christi & passione eius. Quòd vero vitula cum pelle & ossibus suis comburitur, & agnus ille Paschalis pari modo concrematur, ne ossa eius confringantur, hoc ostendit, quòd Dñi Iesu Christi corporis crura in passione non essent confringenda, sicut Euangelista testatur. Moraliter autē vaccarufam, cuius cinis expiatio populi est, non alter immolare & offerre ad altare Domini poterit, nisi qui terrena opera non fecerit, iugumq̃ delicti non contraxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligatus. Iam dehinc post exploratores & botrum, post excidium superbiorum, & sacerdotale thuribulum, postq̃. virgam florentem & vitulæ combustæ asperisionem, reuertamur ad mansiones.

^a Ex Hieronymo.

^b Siue atria. Ita omnino legendum ex Hieronymo. mansione 14. & hoc loco. Illic enim hazeroth in atria vertitur: hic vero, post sepulcra concupiscentia, & vestibula. Mendose ergo lib. pleriq̃. antra habet. Nempe antrum sepulcro affine visum est.

^c Gigantum impetum, ita Hier. Val. Compl. Palentin. Guad. al. gigantum populum.

^d Virens siccitas conseruatur, ita Num. 17. & apud Hier. consecratur, lib. o. mendose.

^e Piacularis asperio. Ita Hier. peculiaris. lib. o. mendose.

^f Duodecim exploratores, ex Ambr. & Aug. ser. 100. de tempore.

^g Sequitur excidium, ex Ambrosio.

^h Expenderunt, al. exceperunt.

ⁱ Deinde Aaron sanctus in ruina mortis populum trahi spectans. Hæc alio atq̃. alio modo in vetustis libris leguntur, ead. tamen sententia, nos codicem Palentin. secuti sumus, quem fideliosem reliquis experti sumus.

^k Vitula rufa caro est Saluatoris. Vid. August. q. 32. in Num.

^l De cœtu sanctor. al. de regno sanct. al. de regno calorū, Vulg. de medio Ecclesiæ LXX. ἐκ μέσων τῆς συναγωγῆς.

XVI.

Sextadecima mansio est in Ramoth, quod Latinè dicitur, mali Punici diuisio, quæ significabat Ecclesiam. Quæ quasi multa grana vno cortice contegit, dum omnem turbam credentium in fidei vnitatem cōcludit.

^a Ex Hieronymo cum reliquis omnibus.

XVII.

Sptimadecima mansio est in Lebna, quæ Latinè transfertur in laterem. Legimus Ægyptios lateres, quos populus faciens ingemuit, ex quibus discimus in itinere istius vitæ de alio in aliud trāsitu, nunc nos crescere, nunc decrescere, & post ordinem Ecclesiasticum sæpe ad lateres, id est, ad carnalia opera transmigrare.

XVIII.

Octauadecima mansio est in Resa, quæ in frænos vertitur. Si enim post profectum rursus ad lutulenta opera descendimus, in frænandi sumus, & cursus vagi atque præcipites scripturarū retinaculis dirigēdi.

XIX.

Nonadecima mansio est in Caalatha, quæ interpretatur Ecclesia, scilicet vt vagi currentium gressus frænis ad Ecclesiam retrahantur, vt fores, quas antea reliquerant, rursus festinent intrare.

XX.

Vicesima mansio est in monte Sepher, quæ interpretatur pulchritudo, id est, Christus. Et vide, quid profint fræna. Si à vitis nos retrahunt, introducunt ad virtutum choros, & in Christo monte pulcherrimo habitare faciunt: de quo scriptum est: Venite, ascendamus ad montem Domini.

XXI.

Vicesima prima mansio est in Harada, quæ vertitur in miraculum. Et vide, quàm pulcher

pulcher est ordo virtutum. Post fr̄nos in Ecclesiam intromittimur, post habitationē ad montem Christi ascendimus: in quo positi miramur in eis, quæ nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascenderunt.

XXII.

Vicesima secunda mansio est in Maceloth, quæ in cœtus vertitur, id est in Ecclesia. In hac enim consistit multitudo credentium, iuxta quod scriptum est: Ecce quā bonum, & quā iucundū habitare fratres in vnum.

XXIII.

Vicesima tertia mansio est in Tahath, quæ interpretatur pauor: quia, dum quisque venit ad Ecclesiam, atq. ascendit in mōtem pulcherrimum Christum, & stupore & miraculo Christi magnitudinem confitetur: adiungat deinde timorem, qui custos est beatitudinis, vt altū non sapiat: quia Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

XXIIII.

Vicesima quarta ^a mansio est in Thare: quam nonnulli vertunt in malitiam siue pasturam. *

Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, vel ad custodiā animæ refertur, vt sollicitus sit quisq., habeatq. pauorem, ne leo Diabolus in caulas ouium: id est in Ecclesias per diuersa vitiorum foramina introire nitatur.

^a Mansio est in Thare, quam nonnulli vertunt in malitiam, siue pasturam. Verba sunt Hieronymi, sed hæc interpretationem rejiciētis. Cum autem allegoria verba, quæ sequuntur: Quod vel ad præpositos Ecclesiarum, &c. e eodē sint, manifestū est deesse interpretationē quā ipse probat, auctoris scilicet, vel depulsoris. Propterea asterisco locū notauimus, quem explere sibi quis facile ex Hier. possit.

XXV.

Vicesima quinta mansio est in Methca, quæ vertitur in dulcedinem. Ascendisti enim in excelsum admiratus es virtutum choros, timuisti ruinā, abegisti infidiatōres, dulcis te fructus protinus laboris inlequitur, vt meritō dicas: Quā dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel ori meo.

XXVI.

Vicesima sexta mansio est in Hesmona, quæ Latinè festinationem sonat. Scili-

cet, vt, postquā dulces fructus laboris sumperimus, non simus quiete contēti & otio: sed rursus ad vteriora properantes, obliuiscamur præteritorum, & in futura nos extendamus.

XXVII.

Vicesima septima mansio est in Moseroth, quod interpretatur vincula, siue disciplina: scilicet, vt festino gradu pergamus ad magistros, eorumq. teramus limina, & præcepta virtutum, ac mysteria scripturarū vincula putemus esse æterna. Hæc sunt Christi vincula, de quibus in Isaia legitur: ^a Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Sunt & alia Diaboli vincula, quibus disruptis vincit hostes Samson. De quibus Propheta dicit: Dirupisti vincula mea, tibi sacrificabo hostiam laudis.

^a Viri sublimes ad te transibunt, & tui erunt serui, post te ambulabunt colligati vinculis. Ex LXX. voce serui addita. Sed miror, cui interpretes Latini editionis LXX. pro χεῖρες εἰς vinculis, Hieronymus pro Moseroth manicis reddiderit: vt ille nō Græca sed hebraica vocis rationem habuisse, Hieronymus contra Septuaginta interpretib. præter morem subseruisse videatur.

XXVIII.

Vicesima octaua mansio est Banciacam, quæ per interpretationem transfertur in filios necessitatis, seu stridoris. Qui sint isti filij necessitatis, ipse psalmus nos docet: Afferte Domino filij Dei, afferte Domino filios arietum. Quæ est tāta necessitas, quæ nolētibus imponatur: cum diuinis Scripturis fueris eruditus, & leges earum ac testimonia, vincula scies veritatis: contendens cum aduersarijs ligabis eos, & vinctos duces in captiuitatem, & de hostibus quondam atque captiuos liberos Dei efficies, vt repenti dicas cum Sion: Ego sterili & non pariens, transmigrata & captiua: & istos quis enutrit: Ego destituta & sola: & isti vbi erant: Porro quod interpretatum est filios stridoris: ad illum sensum refertur, quod timore supplicij, & eius loci vbi est fletus, & stridor dentium, deserentes Diaboli vincula, Christo Domino credētium turbæ colla submittant.

XXIX.

Vicesima nona mansio est in mōte Gadgad: quod interpretatur nūtius, siue accinctio, ^a vel certe cōcisio. Non enim aliter possu-

possumus magistri discipulorū atq. creden-
tium eos facere filios necessitatis, nisi præ-
ceptores eorum, interfecerimus. Crudeles
simus in occisione eorū, non parcat manus
nostra armū aut extremum auriculę de ore
leonis extrahere. At vero de nūtio & accin-
tione, hoc breuiter dici potest, quòd filijs
necessitatis grandes ad virtutes stimulos
suggeremus, cum eis nuntiauerimus præ-
mia futurorum, & accinctos inire bella do-
cuerimus. Horū trium quicquid magister
fecerit, in monte consistit.

^a Vel certè concisio. Hier. vel certè (quod nos ve-
rius arbitramur) κατακοπή, id est concisio.

XXX.

TRicesimā mansio est in Ietebatha, quæ
interpretatur bonitas, quæ est Christus.

XXXI.

TRicesima prima mansio est in Hebrona,
quę interpretatur trāsitus, id est mūdus,
de quo Apostolus ait: præterit enim figura
huius mundi. In hunc venientes sancti Dei
cupiūt ad meliora transire. De quibus Psal-
mista canit: Et nō dixerunt qui præteribāt:
benedictio Domini super vos.

XXXII.

TRicesima secunda mānsio est in A sionga-
ber, quæ trāsferitur in ligna viri. Possunt
hæc ligna viri saltuum & arborum omniū
genera multitudinem gentium figurare.
Vsq. huc solitudo Pharan decem & octo
continet mansiones, quæ descriptæ in cata-
logo in superiore itinere non ponuntur.

XXXIII.

TRicesima tertia mānsio est in deserto Sin?
Hæc est Cades. Cades^a autē sancta in-
terpretatur per antiphrasim, sicut lucus, cū
minime luceat: vel bellū, quod tamē sit hor-
ridum. In hæc mānsione moritur Maria & se-
pelitur. Videtur in Maria prophetia mor-
tua, in Moysē & Aarō Legi & sacerdotio Iu-
dæorum finis impositus: Quòd nec ipsi ad
terram repromissionis trāscendere valeāt,
nec credentem populum de solitudinibus
huius mundi educere, nisi solus Iesus, id est
Saluator verus Dei Filius.

In^b hac mansione propter aquas cōtradi-
ctionis Moyses offendit Deū, & prohibetur
trāsire Iordanē. Turbat^o enim murmure po-
puli dubitāter petrā virga percussit, quasi il-

A lud Deus nō posset facere, vt aqua de petra
fluere, quod ante iā fecerat. Quid ergo hic
fides Moysi insinuat, quod ad aquā de petra
eijciendā titubauerit: hanc prophetiā rectè
intelligamus fuisse de Christo. Dum enim
Moyses in scripturis sanctis, aliā atq. aliā pro-
re aliqua significāda personā gerat: nunc ta-
men populi Iudæorū sub Lege positi perso-
nā gerebat, eumq. in prophetica prænūtia-
tione figurabat. Nā sicut Moyses petram vir-
ga percutiens de Dei virtute dubitauit: ita
ille populus, qui sub Lege per Moysen data
tenebatur, Christū ligno crucis affigens, eū
virtutē Dei esse non credidit: sed sicut per-
cussa petra manauit aqua sitientibus, sic pla-
ga Dñicæ passionis effecta est vita credenti-
bus. Habemus enim de hac re præclarissimā
& fidelissimā vocē Apostolicam, cū inde lo-
queretur, dicēs: Petra autē erat Christus. Hæc
ergo carnalē de Chrilli diuinitate despera-
tionē in ipsius Christi altitudine Deus mori
iubet, cū mortem carnis Moysi in mōte im-
perat fieri. Sicut enim petra Christus, ita &
mōs Christus. Petra humilis fortitudo, mōs
eminens magnitudo. Quia sicut Apostolus
ait, petra erat Christus: ita ipse Dominus: nō
potest ciuitas abscondi supra montem po-
sita: se scilicet mōtem, fideles autem suos in
sui nominis gloria fundatos asserens ciuita-
tem. Prudentia enim carnis viuit, cum tan-
quā petra percussa Christi humilitas in cru-
ce contemnitur. Christus enim crucifixus,
Iudæis scandalum est: gentibus autem stul-
titia: & prudentia carnis moritur, cum tan-
quam montis eminentia Christus excelsus
agnoscitur. Ipsi enim vocatis Iudæis & Grę-
cis, Christus Dei virtus & Dei sapientia est.

^a Cades autem sancta, *mendoſe lib. o.* Sin autē san-
ctam. *Vid hier.*

^b In hac mansione propter aquas, *vsq. ad,* sapientia
est, *omnia sunt Aug. verb. 16. cont. Faust. c. 16. & 17.*

XXXIII.

TRicesima quarta mansio in monte Hor,
in extremis finibus Edon. In quem as-
cendit Aaron iuxta præceptum Domini, &
mortuus est anno quadragesimo egressio-
nis ex Ægypto: Eo scilicet anno, quo no-
uus populus repromissionis terram intratu-
ruserat. Et quanquam in monte sacerdotiū
Eleazaro filio dereliquerit, Lexque eos
qui eam impleuerint, perducatur ad sum-
mum: tamen ipsa sublimitas non est trans-
fluente Iordanis, sed in extremis terrenorū

r operum

operum finibus, & pláxit eū populus triginta diebus. Aaron plangitur, Iesus non plangitur. In lege descensus ad inferos, in Evangelio ad paradísium transmigratio.

Audit quoq. Chananæus, quòd venisset Israel, & in locum exploratorum, vbi quondam populum offendisse nouerant, incunt prælium, & captiuū ducunt Israel. Rursusq. in eodem loco pugnatur ex voto, victor vincitur, victi superant, per quod intelligimus, vt cū nos Dei auxilio destitutos hostes inuaserint, duxerintq. captiuos, non desperemus salutem: sed iterum armemur ad prælium. Potest fieri, vt vincamus, vbi victi sumus: & in eodem loco triūphemus, in quo fuimus ante captiui.

XXXV.

TRicesima quinta mansio est in Selmona.

XXXVI.

TRicesima sexta mansio est in Phunō. Hæc dux mansiones in ordine historię non inueniuntur: in his mortuo Aaron murmurant Israelitici populi cōtra Deum & Moysen, Manna fastidiunt, & à serpentibus vulnerantur.

Sed quid illud significat, quòd morsus mortiferi serpentum exaltato & respecto æneo serpente sanabantur? nisi quod nunc in typo Saluatoris, qui ferum antiquumque serpentem in patibulo triumphauit, Diaboli venena superatur: ita vt qui verè expresserit, imaginem filij Dei, passionemq. eius cōspexerit, seruetur. Hoc enim significant & verba ipsius Domini dicentis: sicut exaltauit Moyses serpentē in deserto, sic oportet exaltari filium hominis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternā.

Quòd verò æneus est serpens, ipse Christus intimatur, qui ligno suspensus est, æs quippe metallis cæteris durabilius esse solet. Et aptè æneus serpens ligno suspensus est, vt Dominus & in serpente mortalis, & in ære significaretur æternus: videlicet vt indicaretur mortuus per humilitatem, & tamen esset, quasi æneus, per diuinitatem. Pulchrè autem prima mansio Selmona interpretatur imaginūcula: quia nimirum ibi imago expressa est Saluatoris per serpentē æneū, qui ibi, vt imago, in ligno pepedit. Pulchrè etiā & secūda Phunon, interpretatur Os, quia potestea quam passionem filij Dei cognoscimus

quod corde credimus, ore pronūtiamus, legentes illud Apostoli: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem.

Quòd vero æneus, vsq. ad, esse solet, ex Aug. ser. 101. de tempore.

XXXVII.

TRicesima septima mansio est in Oboth, quæ vertit̃ in Magos siue Phytones: vnice demōstrat, quia post imaginē Dei, quæ in cordis ratione mōstrat, & cōfessionē fidei, quæ ore profertur, cōsurgūt serpētes, & artes maleficæ ad bella nos prouocāt. Sed nos custodia circundantes cor nostrū, obturemus aures nostras, ne audiamus voces incantātium, & sirenarum carmina ne gligamus.

XXXVIII.

TRicesima octaua mansio est in Ieabarim in finibus Moab, quæ significat acervos lapidū transeuntiuū, id est, sanctos, per istū seculū ad alias mansiones transire festinantes.

XXXIX.

TRicesima nona mansio est in Dibōgad: in hac geritur bellū cōtra Sehō regē Amorrhæorum, & Og regē Basan. In his regibus licet res gesta cognoscatur: tamē per conditiones virtutesq. nominū spiritualis significatio est subiecta. Sehō nāq. interpretatur tētatio oculorū. Per quæ figuratur Diabolus, qui transfiguratur se velut angelū lucis, & per heresim vel schisma verisimilia mentitur, vt fallat incautos. Hūc Amorrhæi, id est, amaricātes, habēt regē. Nisi enim quedā simulatio veritatis præcedat, nō sunt hæreses amaricātes, nō schismata exacerbantiū in Ecclesia. Iste ergo rex occiditur in vno quoq. homine, quādo quisq. dānat simulationē, & diligit veritatē. Og verò Rex interpretatur cōclusio, Basan autē cōfusio, id enim agit Diabolus semper, vt cōcludat viā ad Dñm, opponendo idola sua, ne credatur in Christū. Cōclusio enim præcedit vt rex, sequitur cōfusio vt plebs: quia quos modo concludit, ne credāt in Christū, quādo apparuerit Christus, omnes cōfundentur. Mansio autē ista Dibōgad interpretatur fortiter intellecta tētatio: quia nimirū si superetur simulatio, quæ per schisma vel heresim exercebat Ecclesiā, & conclusio, quæ per sacrilegium claudit fidei viam, nihilominus tentatio intelligitur, ac deinde intellecta fortiter superatur.

In his regibus, vsque ad, omnes confunduntur, verba Aug. in psal. 134.

XL:

Quadragesima mansio est de Dibongad in Helmon Deblathaim, quæ vertitur in contemptum palatarum, siue opprobriorum. Et per hoc dicimus omnia dulcia ac illecebras voluptatum prætereuntiũ in seculo contemnendas & opprobria diligenda. Quæ si falsò obijciantur, beatitudinem patiunt, saluatore plenissimè docente, qui ait: eum exprobrauerint vobis homines, beati eritis.

^x Quæ vertitur in contemptum palatarum. Rectè nostri libri, mendose apud Hieronymum plagarum. Sunt autem palata massa de recentib. ficibus. vid. Ambros. hoc loco, & Hieron. in nomiui. de Numer.

XLI.

Quadragesima prima mansio est in montibus Abarim contra faciem Nabo: quæ vertitur in montes trãseuntium, & est contra faciem montis Nabo, vbi moritur & sepelitur Moyses, terra promissionis ante conspecta. Nabo interpretatur conclusio, in qua finitur lex, & nõ inuenitur eius memoria. Porro gratia Euangelij absq. vllò fine tenditur, & in omnem terram exiuit sonus eius & in fines orbis terræ verba ipsius. Simulque considerandum quod habitatio transeuntium in montibus sita sit, & adhuc profectu indigeat. Post montes enim plurimos ad campestria Moab, & Iordanis fluëta descendimus, quæ interpretatur descensio. Nihil enim tam periculosum est, quàm gloriæ cupiditas & iactantia, & animus cõscientia virtutum tumescens.

XLII.

Quadragesima secunda mansio est in cãpestribus Moab, super Iordanem iuxta Ierico, vbi fixerunt tentoria à domo solitudinis vsque ad Abelsitim in plenitie Moab. In quadragesima secunda, quæ extrema mansio est, quædam quæ sunt gesta narremus.

Sedens in ea populus à diuino Balaam, quem mercede conduxerat Balac, iussu Dei benedicitur, & maledictio mutatur in laudes. Sed quid est, quod iste Balaam, dũ peruenire ad propositum tenderet, asina, cui præsidebat, dum vidisset Angelũ, loquitur? Quæ est enim hæc asina, nisi bruta gentilitas? Quam quondam Balaam, id est seductor idolatriæ quasi brutum animal, &

A nulla ratione renitens, quo voluit, errore subtrauit. Sed ista Angelum Dei vidit, quæ homo videre non potuit: & vidit & detulit, & locuta est, vt agnosceremus posterioribus tẽporibus, sub aduentu magni Angeli Dei, gẽtilem illã plebẽ mutata duritie, stoliditatisq. natura, solutis Deo linguis locutura: ita vt quæ erat subiecta perfidiæ, in vocẽ fidei & confessionis erumperet: licet & caro nostra animalis est. Plerunq. enim caro per molestias tacta flagello, suæ menti Deũ indicat, quem mens ipsa carni præsidens, non videbat: ita vt anxietatem spiritus proficere in hoc mundo cupientis, velut iter tendentis impediatur: donec ei inuisibile qui sibi obuiat innotescat. Vnde & bene per Petrum dicitur: Correptionem habuit suæ vesaniæ subiugale mutum, quod in hominis voce loquens, prophetæ insipientiam prohibuit. Insanus quippe homo à subiugali mutro corripitur, quando elata mens humilitatis bonum quod tenere debeat ab afflicta carne memòratur. Sed huius correptionis donum idcirco Balaam non obtinuit: quia ad maledicendũ pergens vocem, non mentem mutauit. Consilium quippe dedit regi Balac, vt mulieres in meritorio poneret, & ante ianuas earũ, aras, vt venientes filij Israel prius sacrificarent idolis, & sic ingrederentur ad mulieres, vt inde fornicentur filij Israel cũ filiabus Madiã. Sed quid est, quod iste Balaam populum Dei posse decipi certatione collegit, dans consilium vt ex illa parte, qua infirmari nouerat filios Israel, perniciosi eis laquei tenderentur, non dubitans eos oblata copia fœminarum, fornicationis ruina protinus collapsuros: quia concupiscibiles animæ eorum partes sciebat esse corruptas. Ita ergo vnumquemq. nostrũ nequitie spiritualis versuta malignitate in figura Balaam pertentat, illis percipue affectibus animæ insidiosos laqueos præstruentes, quibus nos senserint ægrotare: vt verbi gratia, cum viderint rationabiles animæ nostræ partes esse vitiatas, illo nos ordine decipere moliantur.

^d Sed Phines sacerdos zelatus, vt Domini furorem placaret Zambri & scortũ Madianitidem pugione transfigit: significans per crucem Christi non solum idolatriã, sed etiã omnẽ carnis affectum, vel concupiscẽtiam perimi seculi, & tunc placari Deum, dũ carnis extinguitur desiderium. Post hæc numeratur rursus populus, numeratur & Leuitæ,

vt interfectis primo carnalibus, nouus Dei A
populus censeatur, qui per baptisma Iordanis transeat, & cælestis hæreditatis repromissionem percipiat.

Porro quod sexcæta millia armatorum de Ægypto numeratur egressa, & ex ipsis non sunt amplius, quã duo, terrã repromissionis ingressi: hæc figura demonstrat, multos per baptismum ad fidem transire: sed ad patriã cælestem paucissimos peruenire; secundum figuram illam in Euangelio, in qua multi vocati, pauci vero inueniuntur electi. Quod vero duo tantum ingrediuntur, aut propter eos, qui ex utroq. populo regni cælestis promissionem adipiscuntur: aut propter illos, qui per duas vitas, actionis & contemplationis ad æternam beatitudinem prædestinantur.

Interpellant dehinc filia Salphaad quin B
que & ex iudicio Dei hæreditatem accipiunt inter fratres suos.^c Nec Legis plebs ab Euangelij possessione excluditur.

Deinde Iesus in monte succedit Moyse, & discit, quæ specialiter debeant offerri in Ecclesia. Legi etenim succedit Euangelium, ibiq. lex faciëda præcepta admonet, & gratia complet.

Primum quidem quid offerri debeat per singulos dies, dehinc quid in Sabbatho propter spem quietis æternæ, quid in Kalendis pro inuocatione vitæ, quid in Pascha quando cõsepelimur cum Christo per baptismum, quasi à mortuis transeuntes ad vitæ natiuitatem, quid in Pentecoste propter gratiam Spiritus Sancti & indulgentiam remissionis peccatorum, quid in Neomenia mensis septimi, quid in ieiunio eiusdem mensis de-

cimo die, quid in Scenophegia, quando figuratur tabernacula quintodecimo die supra dicti mensis.

Dehinc textitur bellum contra Madiantitas, & mors diuini Balaã, in cuius nece error perfidiæ ligno crucis interficitur, fitq. deinde Amalech prædæ diuisio, & oblatio ex ea animarum tabernaculo Dei.

Post hæc filij Ruben & Gad, & dimidia tribus Manassæ iumenta plurima habentes citra Iordanem possessionem accipiunt, & in repromissionis terra hæreditatem habere nolunt, figurantes, quia quos mundi implicamenta occupant, habitationem cælestis patriæ nequaquam desiderant.

Dehinc populus admonetur, vt in terra sancta idola destruant, & nullus de prioribus habitatoribus seruetur, ad significandũ, vt dum in terram sancte repromissionis per fidem ingredimur, simul cum idolatria omnia etiam vitia extingquamus.

^a Quæ est enim hæc asina, vsq. ad, subtrauit, verba sunt Greg. lib. 1. Moral. c. 7. quæ hoc loco (adiecta voce pœnitentiæ, mutatoq. renitens in retinens) sensum nullum reddebant.

^b Sed ista angelum, vsq. ad, erumperet. Ambros. lib. 9. commet in Luc. c. 19. Nec despicias asinã quoq. istã, quondã Angelum Dei vidit, quã homo videre non potuit. Et vidit, & detulit, & locuta est. Vt agnosceres posteriorib. temporib. sub aduëtu magni Angeli gentiles illis, ante asinos locuturos.

^c Plerumq. enim caro, vsq. ad, non mentem mutauit, verba sunt Gregorij Pastoral. 3. part. admonit. 13.

^d Sed Phinees, vsq. ad, populus censeatur, ex Hier. quibusdam interiectis.

^e Nec Legis plebs: ne fœmineus sexus, Hieronymus.

^f Quia quos mundus implicam, vsq. ad, desideras verba sunt Greg. 27. Moral. c. 7.

D I V I

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

ad
MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM
seu
QVÆSTIONES IN DEUTERON.

PRÆFATIO.

Cur Deuteronomium undecim dieb. A
scriptum. CAP. I.

DIBER Deuteronomij repetitio est præcedentium quattuor librorum Legis. Nam dum illi in se proprias cõtineant causas, iste tamẽ replicat omnium. Habet autẽ & ipse propria innumera sacramẽta, è quibus pauca pro exercitio lectoris studui memorãda. Deuteronomiũ autẽ secunda Legis latio dicitur, quod significat Euangelium. In cuius principio norandum est, quid indicet quòd undecim diebus idem Deuteronomium à Moysè scribitur, significat verò Iudaicæ plebis lapsum in Euangelio per transgressionẽ Decalogi mandatorum.

De quadraginta annis deserti, & vestib. non attritis. CAP. II.

Quid autem significauerunt illi quadraginta anni, quibus laboriosè peractis, filij Israel, ad repromissionis terrã trãsierunt: Per hos quadraginta annos totum seculi tẽpus significatur, in quo viuit Ecclesia sub laboribus & periculosis tẽtationibus, sperando, quod non vidit, per patientiam, quousque ad promissam æternæ felicitatis perueniat patriã. Ideo & Dñs quadraginta diebus ieiunauit, & quadraginta noctibus, & tentatus est, in eremo. Corpus enim eius, quod est Ecclesia, necesse est tẽtationes laborosq. patiatur in hoc seculo, quoad vsque veniat illud tẽpus, vbi post tẽtationes accipiat consolationes. Porro quod vestis Israel per tot annos in eremo nulla vetustate corrupta est, & morticina pellis calceamen-

torum tamdiu sine labe durauit, potest figurare futuram incorruptibilitatem corporum, vbi ea, quæ corruptibilia sunt, sine corruptione vlla permanebunt.

* Porro quod vestis, vsq. ad, durauit. Porro quod vestimenta, aut calceamenta filior. Israel per tot annos in eremo indetrata, & absoluta manserunt, nullaq. vetustate consumpta sunt: Val. & Cempl. Reliqui & Beda, vt edidimus.

De non plantando ligno iuxta altare.

CAP. III.

NON plantabis omne lignum iuxta altare Dei, nec facies nemus in terra. Interdicitur quippe ne nemus cõplantetur in tẽplo. Nemus frõdètes arbores & infructosq. sunt, solùm ad delectationem visus plãtate. Tales sunt & gentiles, qui rationem suam verborum decorè componunt, vt non conuertant à vitijs, sed delectent, atq. istiusmodi seductione persuadeant. Nos autẽ secundum præceptum iuxta altare Dei nemus nõ plantamus, si circa Dominicam fidem nihil in verbis infructuosum, nihil audiẽtiæ seculari illecebrosũ cõponimus: sed sola puritate veritatis scientiam prædicationis tenemus. Hoc nemus in prædicatione sapientiæ plantare vitabat Apostolus, cũ dicebat: loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus & virtute.

De auferẽdo præputio ligni pomiferi.

CAP. IIII.

QVando ingressi fueritis in terram, & plãtaueritis in ea ligna pomifera, auferetis præputia eorum, pomorumq. germina immunda erunt vobis, nec edetis ex eis. Ligna quippe pomifera, sunt opera virtuti-

bus fœcūda. Præputia lignorum auferimus A cum de ipsa inchoationis infirmitate suspecti primordia operum nostrorum nō approbamus. Poma autē quæ germinant, immun da existimamus, nostrisq. cibis nō aptamus: quia cum primordia boni laudantur operis, dignum est, vt hoc animum non pascat operantis, nedū accepta laus suauiter carpitur, fructus operis in tempestiuè comedatur.

▪ Quando ingress fueritis, vsq. ad, comedatur, omnia sunt Gregorij verba 3. Moral. cap. 29.

De nō operādo in bouis primogenito.

C A P. V.

NON * operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouiu. In primogenito quippe bouis operari, est bonæ conuersationis primordia in exercitio publicæ actionis ostendere. Ouiu quoq. primogenita tondere, est ab occultationis suæ regmine humanis oculis inchoantia bona nostra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibemur, atq. à primogenitis ouium detondendis cōpescimur: quia etsi quid robustū incipimus exercere, hoc in aperto citiūs non debemus ostendere. Sed cum vita nostra simplex quid atq. innocuum inchoat, dignum est, vt secreti sui velamina non relinquat, nec hoc humanis oculis, quasi subducto vellere, ostendat. Ad sola ergo diuina sacrificia bouum primogenita ouiumq. proficiant, vt ^b si quid fortè innocuum incipimus, hoc ad honorem intimi iudicis in ara cordis immolemus. Quod ab illo proculdubio tantò libentius accipitur, quantò & ab hominibus occultatū nullo laudis appetitu maculatur. Sæpe autē nouæ conuersationis primordia adhuc carnali vitæ sunt commixta. Et idcirco innotescere citiūs non debent, ne cum laudantur bona, quæ placent, deceptus laude sua animus deprehendere in eis nequeat mala, quæ latēt.

▪ Non operaberis, vsque ad, latent. totum item caput ex eod. Greg. capite.

^b Vt si quid forte, ex Beda, vt quidquid forte, Gregor. & m. f.

De non arando in boue, & asino.

C A P. VI.

NON * arabis in boue simul & asino. In bouis nomine populus ex circumcisio-

ne positus sub iugo Legis accipitur: in asino autem, populus gentium pertinens ad Euāgelium: in boue quippe & asino simul arat, qui sic recipit Euāgelium, vt Iudaicarum superstitionum, quæ in vmbra & imagine præcesserant, cærimonias non relinquat. Item nonnunquam in boue bene operantium vita, in asino stultorum vecordia figuratur. Quid est ergo non arabis in boue simul & asino: ac si diceret: Fatuum sapienti in prædicatione non societ, ne per eum, qui rem implere non valet, & illi, qui præualet, obstitas. Bouem ^b quippe & asinum, si necesse sit, vnusquisque sine detrimēto operis iungit. Sapientem vero & stultum (non, vt vnus præcipiat & alter obtemperet, sed vt pariter æquali potestate annuntient verbum Dei) non sine scandalo quisque comites facit.

▪ Non arabis, vsq. ad, obstitas, ex eod. lib. 1. Moral. c. 7.

^b Bouem quippe & asinum vsque ad, comites facit, verba sunt Aug. 6. constr. Faust. c. 9.

De nō alligando ore bouis trituratīs.

C A P. VII.

NON alligabis os boui trituranti. Dictum est, quòd in bouis nomine, vita vniuscuiusque operātis exprimitur. Dicit quodam in loco Apostolus Paulus, reprehendens & dolens, quòd nemo illi communicauerit in ratione dati & accepti. Quid est in ratione dati & accepti? nisi quod alio in loco apertè exposuit, dicens: si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, vt carnalia vestra metamus: hoc significat, non alligabis os boui trituranti. Vnde & idem Apostolus alio loco dicit: Dignus est operarius mercede sua. Vult ergo scriptura doctoribus præstare carnalia, à quibus spiritualia cōsequuntur, quia prædicatores occupati in doctrina, necessaria sibi prouidere nō possunt.

De non coquendo hædo in lacte matris.

C A P. VIII.

NON coques hædum in lacte matris suæ. Hædus hic sub peccatoris figura introducitur. Proinde peccās grauiter nō est coquendus in lacte matris suæ, id est, non est purgandus mediocribus tenerrimisque Ecclesiæ disciplinis, sed austerioribus præceptis eius sunt excoquenda peccata, cuius magna sunt crimina: vt qui per lasciuæ

blan

blandimentum se perdidit, fortiori disciplina se redimat.

De nõ induēda veste ex lana & lino.

C A P. I X.

Non^a indues vestem ex lana linoq. contextam. Per lanam quippe simplicitas, per lino vero subtilitas designatur. Et nimirum vestis, quæ ex lino lanaq. conficitur, lino interius celat, in superficie lanã demonstrat. Vestem ergo ex lana linoq. contextam induit, qui sub locutione innocentie intus subtilitatem celat malitie. Hoc secundum moralem sensum. Cæterum secundum allegoriã, ^b lineis vestibus misceri lanã, vel purpurã, & lino stima veste indui, est inordinatè viuere, & diuersi generis professiones velle miscere, vt vel sanctimonialis habeat ornamenta nuptiarum, aut ea, quæ se non continens nuplît, speciem virginis gerat: omnimodo hoc peccatum est, & si quid inconuenienter ex diuerso genere vel religione in vita cuiusque contextitur. Verum illud tunc figurabatur in vestibus, quod nunc declaratur in moribus.

^a Non indues vestem, vsq. ad malitie. Greg. verba 8. Moral. c. 31.

^b Lineis vestibus, vsq. ad moribus. Augustini verba 6. cont. Faust. c. 9. è quo sunt nonnulla resitutã.

De non accipiēda loco pignoris superiore, et inferiore mola.

C A P. X.

Non^a accipies loco pignoris superiorẽ, aut inferiorẽ molam: accipere namq. aliquando dicimus auferre. Vnde & aues illæ, quæ rapiendi sunt auidæ, accipitres vocantur. Vnde & Apostolus Paulus dicit: sustinetis enim, si quis deuorat, si quis accipit. Ac si diceret, si quis rapit. Pignus vero debitoris, est confessio peccatoris. A debitore enim pignus accipitur, cum à peccatore iam confessio peccati tenetur. Superior autem & inferior mola est, spes & timor. Spes quippè ad alta subuehit, timor autem cor inferius premit. Sed mola superior & inferior ita sibi necessario iunguntur, vt vna sine altera inutiliter habeatur. In peccatoris peccatore itaque incessanter debet spes & formido coniungi, quia pœnitentia incassum misericordiam sperat, si non etiam iustitiam

pertimescat. Incassum iustitiam metuit, si non etiam in misericordia confidit. Loco igitur pignoris mola superior aut inferior tolli prohibet, quia qui prædicat peccatori tantã dispensatione componere prædicationẽ debet, vt nec derelicta spe timorem subtrahat, nec subtracta spe in solo cum timore derelinquat. Tollit enim superiorẽ, si flenti peccatori dicat, non habebis veniam de cõmissis. Tollit inferiorẽ, si peccantem deceptione palpet. Ac si dicat: Age mala in quantum vis absque metu: nam Deus pius est, & ad indulgendum paratus. Sed vtiliter tunc mola vtraque habetur, si & spes sit cum emendante formidine, & emendans formido fuerit cum spe.

^a Non accipies, &c. Totum caput è Greg. 33. Moral. c. 11. nonnullis verbis immutatis, retenta tamen sententia.

De non abominando Ægypto.

C A P. XI.

Non^a abominaberis Ægyptium, eò quod fuisti in cola in terra eius, quamuis enim mundo renuntiantes Ægyptiam terram, id est, pristinam seculi conuersationem, vel concupiscentiam declinemus, tamen, dum præsentis seculi necessitatibus subdimur, quasi Ægyptiam nationem nequaquam extinguimus, licet ab ipsa quadam discretionẽ separemur, non de superfluis cogitantes, sed secundum Apostolum victu quotidiano, indumentoque contenti. Hoc enim figuraliter mandabatur in lege: non abominaberis Ægyptium.

^a Non abominaberis. è Cass. collat. 5. c. 19.

De non habendis diuersis ponderib.

C A P. XII.

Non^a habebis in sacculo diuersa pondera, maius & minus: nec erit in domo tua modius maior & minor. Pondus habebis iustum & verum, & modius æqualis erit tibi & verus, vt multo viuas tempore super terram. Hoc & idem legislator etiam in Leuitico interdicit, Salomone quoq. parem super hoc sententiam proferente. ^b Pondus magnum & pusillum, & mensuræ duplices, immunda sunt vtraque ante Dominum, & qui facit ea, in adinventionibus suis compediatur. Proinde non solum illo corporali,

sed etiam spirituali modo studendum est nobis, vt nec diuersa pondera in cordibus nostris, nec in domo conscientiar nostrarum mensuras duplices habeamus, id est, ne ipsa, quæ districtiōnis regulam molliunt, remissiore indulgentia præsumētes, eos, quibus verbum Dei prædicamus, districtioribus præceptis, & grauioribus, quàm ipsi per ferre possumus, obruamus pōderibus. Quod cum facimus, quid nisi diuerso pōdere atq. mensura præceptorum Domini mercedem frugemque, vel appendimus, vel metimur? si enim aliter ea nobis, aliter fratribus nostris dispensemus, rectè increpamur à Domino, eò quòd stateras diuersas aut mensuras duplices habeamus, secūdum illam sententiam Salomonis, qua dicitur: Abominatio est Domino pondus duplex, & statera dolosa non est bonum in conspectu eius.

^a Non habebis in sacco, vsq. ad in cōspectu eius è *Cass. collat. 21. c. 22.*

^b Pondera magna, vsque ad compediuntur. Ad notanda dispensatio diuersa ab ea, quam secuti sunt correctores edit. lxx.

De testibus. CAP. XIII.

NON^a stabit aduersus alterum vnus testis, sed in ore duorum aut trium testium stabit omne verbum. Licet historialiter hæc sit diuina seruanda sententia, tamen & cum contra quoslibet impios, vel hæreticos agimus, necesse nobis est scripturas sanctas in testimonium vocare. Sensus quippè nostri & attestatio sine his testibus non habent fidem. Vnde magis conuenit ad probationem, & firmitatem verbi intellectus mei, vt adhibeā duos testes, nouum scilicet & vetus Testamentum: adhibeam etiam tres, Euangelium, Prophetā, & Apostolum, sicque stabit omne verbum.

^a Non stabit aduersus alterum vnus test. *vid. Aug. 16. contra Faust. c. 13.*

De uxore fratris accipienda. CAP. XIII.

ILLUD^a vero, quòd uxorem fratris ad hoc frater iussus est ducere, vt non sibi, sed illi subolem suscitaret, eiusq. vocaret nomine quod inde eidem nasceretur: quid aliud in figura præmonstrat? nisi quia vnusquisque Euangelij prædicator ita debet in Ecclesia

laborare, vt defuncto fratri, hoc est, Christo suscitetur semen, qui pro nobis mortuus est, & quod suscitatum fuerit, eius nomen accipiat? Denique hoc implens Apostolus, non carnaliter in præmissa significatione, sed spiritualiter in completa veritate, quos in Christo Iesu se per Euangelium commemorat genuisse, succensens eis, & increpans corrigit volentes esse Pauli. Nunquid Paulus, inquit, pro vobis crucifixus est? aut in nomine Pauli baptizati estis? tanquam diceret defuncto fratri vos genui: Christiani vocamini, non Pauliani. At verò qui electus ab Ecclesia, ministerium Euangelizandi renuerit; ab Ecclesia meritò digneque contemnitur. Hoc est enim, quod in eius faciē iubetur expuere, non sanè sine signo huius opprobrij, vt calciamento pedis vnus exuatur, ne sit in eorum sorte, quibus ipse Apostolus ait: Et calciati pedes in præparatione Euangelij pacis. Et de quibus commemorat Propheta: Quàm speciosi pedes eorum, qui anuntiant pacem? qui anuntiant bonam? Qui autem sic Euangelicam fidē tenet, vt. & sibi profit, & Ecclesiarum prodesse non reuocat, benè intelligitur vtroq. pede calciatus. Qui autem sibi putat, quia credidit, satis esse consultum, curam vero lucratorum aliorum refugit, quasi vnus pedis calciamentum cum de decore amittit.

^a Illud vero quod uxore, vsq. ad decorè amittit. Verba sunt Augustini 32. cons. Faust. c. 20.

De formidoloso, et pauido. CAP. XV.

HOMO^a formidoloso & corde pauido non egredietur ad bellum. Vadat & reuertatur ad domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorum, sicut & ipse timore perterritus est. Quibus verbis edocet non posse eos professionem contemplationis, vel spiritualis militiar arripere exercitium, qui adhuc nudari terrenis operibus pertimescunt. Ne rursus infirmitate mentis reuertantur, suoque exemplo alios à perfectione Euangelica reuocent, & infideli terrore infirmant: iubentur itaque tales vt discedentes à pugna, reuertantur in domum suam: quia non possunt duplici corde bella Domini præliari. Vir enim duplex animo, inconstans est in omnibus vijs suis. Tales quippè oportet, vt ne initium quidem renun-

nuntiationis arripiant.^b Quibus melius est, ut in actiua vita consistant, quam trepidi contemplationem exequentes, maiori discrimine semetipsos inuoluant. Melius est enim non vouere, quàm vouere, & nõ red- dere. Similiter & ille à tali militia prohibetur, qui vxorem duxerit, qui plantauerit vineam, velut propaginem filorum: nõ enim potest seruire diuinæ militiæ seruus vxoris, secundum illud Apostoli: qui cum vxore est, sollicitus est, quo modo placeat vxori, & diuisus est. Nec potest inesse quis studio contemplationis, qui ad huc in delectatione defigitur carnis. Nemo inquit Aposto- lus militans Deo, implicat se negotijs secu- laribus, vt ei placeat, cui se probauit.

^a Homo formidolis. à Cass. lib. 7. c. 15.

De septem gentium interemptione.

CAP. XVI.

Cum^a introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, ^b quam possessurus ingrederis, & deleuerit gentes multas coram te, Hethæum, Gergezæum, & Amorrhæum, & Chananæum, & Pherezæum, & Heuzû, & Iebuzæum, septem gentes multo maioris numeri quàm tu es, & robustiores te, tradi- deritque eos Dominus tibi, percuties eos vsque ad internecionem. Septem istæ gen- tes, septem sunt principalia vitia, quæ per gratiam Dei vnusquisque spiritualis miles exsuperans, ex terminare penitus admo- netur. Quòd vero maioris numeri esse di- cuntur, hæc ratio est, quia plura sunt vitia, quàm virtutes. Sed ideò in catalogo quidẽ dinumerantur septem nationes: in expu- gnatione vero earum sine numeri adscri- ptione ponuntur: ita enim dicitur: Et dele- uerit gentes multas coram te. Numerosior est enim, quàm Israel, carnalium passionum populus, qui de hoc septenario fomite vi- tiorum ac radice procedit. De gastrimargia namque nascuntur comestiones, ebrieta- tes. De fornicatione, turpiloquia, scurrilitas, ludicra, atque stultiloquia. De philar- gya, mendacium, fraudatio, furta, periuria, turpis lucri appetitus, falsa testimonia, vio- lentia, inhumanitas atque rapacitas. De dira, homicidia, clamor, & indignatio. De tri- stitia rancor, pusillanimitas, amaritudo, de- speratio. De accidia, ociositas, somnolentia, importunitas, inquietudo, peruagatio, in- stabilitas mentis & corporis, verbositas &

curiositas. De cenodoxia, cõtentiones, hæ- reses, iactantia ac præsumptio nouitatum. De superbia, contemptus, inuidia, inobe- diëntia, blasphemia, murmuratio, detractio, & aliaq. complura similia, quæ cum sint mul- to maioris numeri, quàm virtutes, deu:ctis tamen illis ^f septem principalibus vitijs, ex quorum natura ista procedunt, omnes pro- tinus conuiescunt, ac perpetua pariter cū his internecione delentur. ^g Quòd autem hæ pestes robustiores sint, manifesta nature ipsius impugnatione sentim^o. Fortius enim militat in membris nostris oblectatio carna- lium passionum, quàm studia virtutum, quæ non nisi summa contritione cordis & cor- poris adquiruntur. ^h Quòd verò istarū per- niciosarum gētium regiones salubriter pos- sidere præcipimur, ita intelligitur. Habet enim vnumquodq. vitium in corde nostro propriam stationem: sed si cum spiritualibus populis, id est, virtutibus contra se dimican- tibus fuerint vitia superata, locum, quem si- bi in corde nostro concupiscentiæ vel forni- cationis ⁱ spiritus retinebat, deinceps casti- tas obtinebit. Quem furor ceperat, patien- tia vindicabit. Quem tristitia mortem ope- rans occupauerat, salutaris & plena gaudio lætitia possidebit. Quem accidia vastabat, incipiet excolere fortitudo. Quem super- bia cõculcabat, humilitas honestabit, & ita singulis vitijs expulsis eorū loca, id est, ^k af- fectus contrarios possidebunt filij Israel, id est, animæ videntes Deum.

^a Cum introduxerit te Dominus, &c. Ex Cassian. collat. 5. c. 16. & sequentib. carptim collectum caput hoc.

^b Quam possessurus ingrederis. Ita Cass. vulg. & LXX. εἰς τὴν οἰκίαν. Ingre dieris, m. f. o.

^c Ludicra, Ita Cass. al. ludibria.

^d Homicidia homicidium Cass.

^e Aliaq. complura. Cass. paullo superius.

^f Septem principalib. vitijs, octo Cass. sed cur Isid. immutauerit, satis app. ret.

^g Quòd autem hæ pestes robust. Cass. paullo post.

^h Quòd vero istar. perniciosar. gentium. Cass. cap. 23.

ⁱ Spiritus retinebat, retentabat Cass.

^k Humilitas honestabit, ex Cass. Incipiet excole- re humilitas, m. f. o. mendose. Dixerat enim antè inci- piet excolere fortitudo.

^l Id est, affectus, ex Cass. effectus m. f.

Cur Abrahæ loquens decẽ gētes, nõ septẽ dinumerauit Deus. CAP. XVII.

Illud^a vero, quòd cū ad Abrahã de futuris Dominus loqueretur, non septem gentes legi-

legitur dinumerasse, sed decem, quarum terra semini eius danda promittitur. Qui numerus adiecta idolatrię gentium blasphemia Iudæorum errore hæreticorum, euidentissimè adimpletur. Quibus ante notitiã Dei, & gratiã baptismi vel impia,^b gentium, vel blasphema Iudæorum multitudo subiecta est, donec in intellectuali Ægypto cõmoratur. Si autè abrenuntians quis & egressus ex inde per gratiam Dei ad eremum peruenerit spirituales, de impugnatione trium gentium liberatus, contra septem tantum, quæ per Moysen dinumerantur, bella suscipiet.

^a Illud vero quod cum ad Abraham. *Ex ead. coll. cap. 22.*

^b Vel impia gentium. Gentilium *Cassian.*

De muliere decora captã in bello.

C A P. XVIII.

SI, inquit, exieris ad bellum contra inimicos tuos, & videris mulierẽ decora, specie, & concupieris eam, rades omnes pilos capitis eius & vngulas eius, & indues eam vestimentis lugubribus, & sedebit in domo lugens patrem suum, & matrem suam, & domum paternam, & post triginta dies erit tibi vxor. Dicat ergo Iudæi quomodo apud eos ista feruentur, quid causæ, quid rationis est decaluarẽ mulierẽ, & vngulas eius abscindi? verbi causã, ponamus, quod ita inuenit eam is, qui dicitur inuenisse, vt neque capillos, neque vngulas habeat, quid habuit, quod secundum legem demere videretur? Nos vero quibus militia spiritualis est, & arma non carnalia sed potentia Deo, si decoram mulierem, id est, animam, quæ à Deo pulchra creata est, in gentili conuersatione inuenimus & sociare voluerimus eam corpori Christi, deposito idolatrię cultu, induitur lugubribus pœnitentię indumentis, & deploret matrem & matrem, hoc est, omnem memoriam mundi, eiusque illecebras. Deinde verbi Dei nouacula, & doctrina omne peccatũ infidelitatis eius, quod mortuum est & inane, abradatur: hoc enim sunt capilli capitis, & vngulæ mulieris. Atque ita demum salutaris lauacri vnda purificata, cõiugitur sanctis Dei, scilicet, cũ iã nihil in capite mortuũ, nihil in manibus ex illis quæ per infidelitatẽ mortua dicuntur, habuerit, vt neque sensibus neque actibus immundũ aliquid aut mortuum gerat. Quod verò

post triginta dies iubet eam duci vxorem, foeminae quippe sanguinis purgationem post mensem habere solent. Post purgationem ergo peccatorum, anima iam effecta munda & purgata ab immunditia sua sociatur viro Israelitæ, corpori scilicet Christi. Ternario namque ac denario numero fides opusque significatur. Per fidem ergo Trinitatis atque opus legis rectè sociatur quæcumque anima viro Israelitæ, corpori scilicet, Christi, adhærens illi sine macula, sinceritate fidei, & actuum puritate. Alii putauerunt hanc mulierem captiuam decoram specie, rationabilẽ aliquam disciplinam significare, quæ sapienter dicta inuenitur apud Gentiles. Hanc ergo à nobis repertam, oportet primùm de ea auferre & refecare omnem superstitionis eius immunditiam, & sic eam in studio veritatis assumere. Nihil enim mundum habent disciplinæ Gentilium, quia nulla apud infideles sapientia est, cui immunditia aliqua, vel superstitio non sit admixta.

De securi manum fugienti.

C A P. XIX.

Illud^a autem quid significet, quod Dominus per Moysen præcepit, dicens: Si quis abierit cum amico suo simpliciter in syluam ad ligna cædenda, & lignum securis fugerit manum, ferrumque lapsus de manubrio amicum eius percussit, & occiderit, hic ad vnam supradictarum urbium fugiet, & viuet, ne forte proximi eius, cuius effusus est sanguis doloris stimulo persequatur, & apprehendat eum, & percutiat animam eius) Ad syluam quippe cum amico imus, quoties ad intuenda delicta subditorum conuertimur, & simpliciter ligna succidimus, cum delinquentium vitia pia intentione refecamus. Sed securis manu fugit, cum sese increpatio plusquam nec esse est in asperitatem pertrahit: ferrumque de manubrio profilit, cum de correptione sermo durior excedit. Et amicum percutit & occidit, qui auditorem suum prolata contumelia ab spiritu dilectionis interficit. Correpti namque mens repente ad odium proruit, si hanc immoderata correptio,^b plusquam debuit addicit. Sed is, qui incautè ligna percutit & proximum extinguit, ad tres necesse est vrbes fugiat, vt vna earum defensus viuat: quia si ad pœnitentię lameta conuersus

uersus in vnitatem sacramenti sub spe, fide & charitate absconditur, reus perpetrati homicidij non tenetur. Quem extincti proximus cum inuenerit, non occidit: quia cum districtus iudex venerit, qui se nobis per naturam consortiū iunxit, ab eo proculdubio culpa reatum non experit, quem sub eius tuitionis venia, spes, fides & charitas abscondit.

^a Illud autem quid signif. Totum caput è Greg. 10. Moral. c. 5.

^b Plusquam debuit addicit. Ita habent, & Gregoriani omnes libri, & Isidoriani, tum hic, tum lib. 2. sentent. c. 4.

^c Omnis quippe iustus spe, & formidine nitet: quia nunc illum ad gaudium spes erigit, nunc ad formidinem terror gehenz addicit, & cap. 44. Non est corpori adhibenda immoderata abstinentia, ne dum amplius grauatur caro pondere inedia, malum agat postea, nec benefacere incipiat: & quæ addicitur, vt vsu mali careat, simul & boni officium, dum plus premitur, perdat. Et lib. 3. c. 5. Nam ibi peccamus, vbi cupiditate vel voluntate delectimur. Vbi verò violenter addicimur, etsi facinus, aut flagitium non est; miseria tamen & profligatio, & facinore est. Est autem addicere (auctore Festo) damnare, aut (quod ad Isidorum & Gregorium attinet) quod nos vulgari lingua dicimus appremiar.

^e Culpa reatum non experit. Vindictam de culpa reatu non experit, Gregorius.

De pollutione somni nocturni.

CAP. XX.

SI fuerit inter vos homo, qui nocturno pollutus somnio sit, egredietur extra castra, & non reuertetur prius quam ad vesperam lauetur aqua. Et post solis occasum egredietur in castra. Nocturnum quippe somnium, est tentatio occulta, per quam tenebrosa cogitatione turpe aliquid corde concipitur, quod tamen corporis opere non expletur. Sed somnio nocturno pollutus egredi extra castra precipitur: quia videlicet dignum est, vt qui immunda cogitatione polluitur, indignum se sanctorum fidelium societatibus arbitretur. Culpa sua meritum ante oculos ponat, & ex bonorum se æstimatione despiciat. Pollutum ergo extra castra exire, est turpi impugnatione laborantem se se ex continentium cõparatione despiciere. Qui ad vesperam aqua lauetur, cum defectum suum conspiciens, ad pœnitentiæ lamenta conuertitur, vt fletibus diluat omne, quod animum occulta iniquatione accusat. Sed post occasum solis ad castra redeat, quia defervescente têtationis ardore, necesse est, vt iterum fiduciam erga socie-

ratem bonorum sumat. Post aquæ quippe lauauationem occumbente sole ad castra reuertitur, qui post lamenta pœnitentiæ frigescente flamma cogitationis illicitæ, ad fidelium merita præsumenda reparatur, vt iam se à cæteris longè esse non ætimet, qui mundum se per obitum intimi ardoris gaudet.

^a Si fuerit inter vos hom. vsq. ad ardoris gaudet. Omnia sunt Gregorij verba lib. 9. Moral. c. 31.

^b Ex bonor. se æstimatione. Ita Greg. al. existimatione.

^c Erga societatem bonorum. Ita Greg. al. Erga societatis bonum.

^d Post aquæ quippe lauauationem. Ita Greg. al. post aquam quippe.

De paxillo egredientis ad requisita.

CAP. XXI.

Vbetur præterea Israelitico populo per Moysen, vt cum egreditur ad requisita naturæ, mittat paxillum in baltheo, & fossa humo abscondat, quæ egesta fuerint. Naturæ enim corruptibilis pondere grauata mens nostra, quædam cogitationum superflua, quasi ventris grauamina, erumpit. Sed portare sub baltheo paxillum debemus, vt videlicet ad reprehendos nosmetipsos semper accincti, acutum circa nos stimulum compunctionis habeamus, qui incessanter mentis nostræ terram pœnitentiæ dolore cõfodiat, & hoc, quod à nobis foetidum erumpit, abscondat.

^a Iubentur præterea, &c. Ex Greg. l. 30. Moral. c. 13

De quadraginta flagellis.

CAP. XXII.

Quod autem pro mensura peccati quadraginta flagellis delinquentes argui iussit, iam prædictum est, quod per quadragenarium numerum figura significetur huius tēporis, in quo Ecclesia per quattuor mundi partes diffusa, sub decalogo Legis viuunt. Quadragenario ergo numero delinquentes cædimur, si in hoc tempore pœnitentiæ verberibus flagellemur. Debet ergo quisque peccator temporalibus flagellis atteri, quatenus in iudicio purgatus valeat inueniri. Beatus enim homo, qui corripitur à Deo. Nulla enim in æternum animaduersio affligere poterit, quos hic pœnitentiæ disciplina percusserit. Si enim hic pro peccatis cædimur, illic sine peccato inueniemur.

DIVI

204
D I V I I S I D O R I
H I S P A L . E P I S C O P .

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM
feu
QVÆSTIONES IN IOSVE.

*De morte Moyſi, & principatu
Ieſu Nave. C A P. I.*

OST mortem Moyſi, lo-
quitur Dominus ad Iosue,
dicens: Moyſes ſeruus
meus mortuus eſt, ſurge
& tranſi Iordanem tu &
omnis populus in terram,
quã ego dabo filiis Iſrael.

Defunctus eſt ergo Moyſes, defuncta eſt
Lex, Legalia præcepta iam ceſſant, & obti-
net Ieſus, id eſt, Saluator Chriſtus filius Dei
principatum: introducit populũ in terram,
de qua dicit Dominus: Beati mites, quo-
niam ipſi poſidebunt terram.

Defunctus, vsq. ad defuncta eſt Lex. *Orig. homil. 1.*

*De duobus exploratoribus, et Raab
meretrice. C A P. II.*

Iſte Ieſus filius Nun mittit duos explorato-
res ad Hierico urbem, qui ſuſcipiuntur à
meretrice Raab. Ieſus iſte dux populi, in ſe-
metipſo Dñm Ieſum Chriſtũ, & vocabulo
oſtendit & factò. Hierico autem ciuitas,
mundus iſte eſt, ad quem Dominus Ieſus
Chriſtus ad perſcrutandos mores hominũ
duo teſtamenta direxit. Nam in eum, vt
credentium fidem aut rebellium peruica-
ciam plenius comprobaret, ante aduẽtum
iudicij ſui, quaſi exploratores duos, Legem
& Euangelium deſtinauit. Raab vero ty-
pum tenet Eccleſiæ, quæ de extraneis atq.
alienis gentibus congregata eſt, quæ antea
uiuens in deſiderijs carnis fornicabatur in
idolis. De talibus ait Dominus, quòd præ-
cedent vos in regno cælorum. Hæc igitur
teſtamenta Domini ſola ſuſcepit, & eadem
fideliter conſeruat, inimicis omnino non
tradidit, ipſa potius periclitari oprans, dum-

A modò illæſa ac ſalua ſeruaret. Hæc caſurum
mundũ, ſicut illã ciuitatẽ, firmiter credidit.
Hæc pro ſe ac ſuorum omnium ſalute, pa-
ctum cum teſtamenti Domini fecit. Hæc
in domo ſua coccũ, id eſt, ſanguinis ſignum
poſuit. Extra hanc ſiquis inuentus fuerit:
ruinam ſeculi, atq. incendium mundi nulla
ratione vitabit.

a Tranſit deinde populus Iordan. *Orig. hom. 4.*

*De tranſitu Arca, et diuiſione Ior-
danis. C A P. III.*

B T Ranſit a deinde populus cum arca Te-
ſtamenti trans Iordanem. Sed quid ſibi
vult quod Iordanẽ eadem arca tranſeunte
per ſacerdotes & Leuitas deducitur turba,
ſicq. ſtãte aqua fluminis in cumulũ, Dei po-
pulus iter incedit innoxii? Hæc omnia im-
plentur in Eccleſiæ populis myſtica opera-
tione. Dum enim quis ad baptiſmi venerit
fontẽ, & conſiſtente ſacerdotali & Leuitico
ordine initiatus fuerit myſticis ſacramẽtis,
tunc ſacerdotũ miniſterijs per baptiſmum,
quaſi per Iordanis fluẽta ingreditur, & ter-
rã cæleſtis repromiſſionis adipiſcitur. Quòd
verò pars aquarũ fluminis retro reſiliuit per
ſeuerans in dulcedine, pars vero in amarum
maris gurgitẽ deſluxit, hæc figura baptiza-
torũ varietatẽ deſignat, quia omnes, qui ba-
ptizantur, partim quidẽ ex ipſis acceptam
gratiæ cæleſtis dulcedinẽ cuſtodiũt, partim
vero in peccatorũ amaritudinẽ cõuertũtur.
Quòd vero ſacerdotalis ordo & Leuiticus
iter oſtendit populo Dei, magiſteriũ ſacer-
dotalẽ monſtratur. Ipſi enim & docent po-
pulum exire de Ægypto: id eſt, de erroribus
mundi, & tranſire per eremũ vaſtam, id eſt,
per ſeculi tentationes. Quòd vero ſacerdo-
talis, & Leuiticus ordo aſſiſtit arcæ Teſta-
menti, in qua Lex portatur, ſine dubio, vt
ipſi illuminent populum.

Fran-

Transit deinde populus Iordan. Orig. hom. 4.

De duabus semis tribubus præcedentibus. CAP. III.

DVæ^a semis tribus, quæ trans Iordanē à Moyse acceperant terrā, relictis mulieribus & infantibus, cū fratribus trāscentes præbebant illis pugnādi auxiliū, vsq. quo & ipsi consequerentur hæreditatē. Isti, qui per Moysen accipiunt hæreditatē trans Iordanē, & cum fratribus suis armati & præcincti incedunt, illi hoc loco intelligūtur, qui primū per Moysen,^b hæreditate Legis potiti sunt, vnde & primogeniti omnes esse memorātur. Ruben quippè primogenitus Iacob est ex Lia, Gad primogenitus eiusdē de Zelpha, Manasses primogenitus est Ioseph, de Ægyptia filia sacerdotis Phutipharis. In his ergo primogenitis figuraliter illi ex priori populo designātur, qui per Legē placuerunt Deo, quiq. nō requiescunt, sed expediti ad auxiliū fratrum suorum consurgunt. Laborantibus enim nobis in agone huius vitæ, atq. habentibus certamen aduersus contrarias potestates, veniunt in auxiliū nobis illi, qui ante aduentū Christi per Legē iustificati sunt. Videmus enim Isaiā, Ieremiā, accinctos expeditosq. ad auxiliū nostrū, de voluminū suorum iaculis cordis nostri acerrimos hostes vulnerantes. Accingitur & Daniel ad auxiliū nostrum, cū nos de regno Christi, & de Antichristi futura fraude instruit, atque præmonet. Adest & Ezechiel, sacramēta nobis cælestia, in quadriformibus rotarum circulis signans. Ducit & Osee bisenas agminis turmas, & præcedūt nos succinctis lumbis in veritate, quam prædicant ad auxiliū nostrū. Isti ergo viri fortes pugnant nobiscum, quousq. cælestis repromissionis patriam consequamur.

^a Duæ semis tribus. Orig. verba pleraq. hom. 3.

^b Hæreditate Legis potiti sunt. Non gratia Evangelica Vid. Orig.

De duodecim lapidibus, CAP. V.

TRanseutes itaque filij Israel Iordanem, sustulerunt de medio fluminis duodecim lapides, quos pro testimonio posuerūt: in loco secundæ circuncisionis ad significandū nobis, vt dum de lauacro consurgimus, Apostolicæ vitæ exempla firmissima nobiscū gestare debeamus, quorum semper testimonium ad imitamenta virtutū contueamur.

De circuncisione secunda CAP. VI.

Post^a Iordanis autem transitū venit Iesus in Galgala, ibiq. iubetur facere sibi cultros lapideos, & circuncidere secūdō filios Israel, Percōtemur de Iudæis, quomodo potest secūdō quis circuncidi circuncisione carnali? Semel enim circuncisus, vltra non habet quod secūdō possit auferri. A nobis autē, quibus Lex Christi spiritualis est, conuenienter ista soluuntur. Dicimus enim circuncisionem primam fuisse per Legem in Ægypto. Sed si à Lege transeat quis per baptisma Iordanis ad Euangelium, tunc accipit secundam circuncisionem spiritualem per petram, qui est Christus. Sicq. tali circuncisione purgatus, caret Ægypti opprobrio, id est, illecebra corporaliū vitiorū. Nomen autem loci Galgala, quod interpretatur reuelatio, ostendit, dum in præputio infidelitatis ambulauerit quisq. per huius vitæ desertū, oculos ei esse cæcatos. Videamus & cōsequentia. Post Euangelij enim circuncisionem, statim in loco reuelationis Pascha celebratur, immolaturq. agnus ille pro mundi salute occisus, ac deficiente manna typicæ Legis, primū comedit populus panē corporis Christi, quē in corrupta repromissionis terra, id est, mater Dñi virgo Maria protulit, cuius granū in terra cadens fructum plurimū attulit: & vide ordinem. Postquam enim sub Iesu Christo duce positi per lauari fluenta transmimus, ac per fidem spirituali circuncisione signamur, tunc his gradibus peruenientes, celebramus Pascha, id est, immolatū Christū pro mūdi salute credimus, ac deinde credētes statim illo pane Domini corporis pascimur. Occurrit deinde nobis princeps militiæ virtutū cælestiū Christus, tenens gladiū Euangelij ad refecādā carnis nostræ pollutionē. Percunctatio autē Iosue dicētis ad Angelū, noster es, an aduersariorū? discretionē sanctorum insinuat, qui inter bonū & malum per discretionem diiudicant, ne eos aduersarius per speciem boni fallat, vnde & Ieremiæ dicitur: si separaueris pretiosum à vili, quasi os meū eris.

^a Post Iordanem. Ex Orig. hom. 5.

De excidio Iericho, et Raab saluatione. CAP. VII.

Circundatur post hæc Iericho, expugnaturq. aduersus quam gladius non educitur,

citur, aries nō dirigitur, nec tela vibrantur. Tubæ solūmodo sacerdotales septē diebus cōtinuis adhibent, sicq. circū actā arca, muri Iericho subruuntur. Iericho autē per interpretationē luna dicitur. Luna vero mundi huius speciē tenet: quia sicut Luna mēstruis cōpletionibus deficit: ita hic mundus ad cōpletionē temporū currens, quotidianis defectibus cadit: in arca verò Ecclesia figuratur, in tubis autem c̄reis prædicatores fortes accipiuntur. Hāc ergo urbem Iericho diebus septem ferentes arcam Israelitæ æneis rubis clangentibus circumeūt, & muri eius per arcæ præsentiam, atq. ad ærearum tubarum sonitum cadunt: quia in hoc tempore, quod septem dierū vicissitudine voluitur, dum fertur arca, id est, dum orbem terrarum circumiens mouetur Ecclesia ad prædicantium voces, quasi ad tubarum sonitum muri Iericho, id est, elati mundi ac superba infidelitatis obstacula corruunt, donec in fine temporum mors nouissima inimica destruat, & ex impiorum perditione vnica domus Raab, tanquam vnica Ecclesia, liberetur, munda à turpitudine fornicationis per fenestram confessionis, in sanguine remissionis: ista enim meretrix in Iericho, tanquam in hoc seculo moratur. Quæ, vt saluari possit, per fenestram domus suæ, tanquam per os corporis sui, coccum mittit, quod est sanguinis Christi signum pro remissione peccatorum confiteri ad salutem. Qui inuenti sunt in domo illius, salui facti sunt ab interitu vrbis, & quicūq. intra Ecclesiā reperiuntur, ipsi tantum saluantur. Extra hanc autem domum, id est, extra Ecclesiam, nemo saluatur.

^a Circumdatur post hæc Iericho. *Orig. hom. 6.*

De furto Acham. CAP. VIII.

FVratur ^a interea de anathemate vrbis Iericho Acham pallium, & ^b linguā auream, pro quo, irascente Deo perierūt, quidam manu hostili ex populo. Iericho itaq. vt dictum est, mundi gerit figuram. De anathemate ergo eius fraudans in tabernaculo suo abscondit, qui seculares mores in secretis Ecclesiæ inserit, qui sub cultu Dei manens, sollēnitates seculi vel spectacula diligit, qui fortilegos, haruspices & augures inquitit, vel qui cæteros ritus persuadet: qui prius in Iericho, id est, in hoc seculo habe-

A bātur: ipse ergo, quia post fidei indumentū conuersionis secularis cultū inducit, quasi pallium de anathemate tollit. Sed & ille de anathemate Iericho fraudat, qui in Ecclesia hæreticorū infert dogmata, vel superstiosa seculariū litterarū studia. Hęc est enim lingua aurea luculēto sermone aptata. Hāc fraudati sunt Arius, Marcion, & Basilides. Furati sunt enim isti regulas aureas de Iericho, qui philosophorū sectā conati sunt in Ecclesiā introducere, & maculare omnem Ecclesiā Dñi, ita vt disperderentur multi per eos: ideoq. abiecti sunt, per anathema, & quasi aceruo lapidū, ita multitudine peccatorum suorū oppressi, atq. extincti sunt. Quorum errore perēpto, ^cRex Hai, hoc est, Diabolus, qui per illorū impietatē fidelium quosdam euicerat, rursus superatus euincitur, atq. à populo Dei suspensus, ligni crucis virtute necatur.

^a Furatur. *Orig. hom. 7.*

^b Et linguam auream. *Ita omnino legendum ex L. xx. non regulā ex Vulg. neq. aliter procedit allegoria, que tota est Origemis. Mirum hoc non vidisse, quisquis hac olim impius reformauit*

De constructione altaris.

CAP. IX.

Superatis ^a ergo hostibus, ædificauit Iesus altare Deo excelso ex lapidibus integris, in quibus non erat iniectum ferrum, sicut præceperat Moyses: & immolauit sacrificiū, & scripsit in lapidibus Deuteronomiū Legis Moyfi. Videamus itaq. qui sunt isti lapides, ex quibus ædificatur altare. Omnes igitur, qui in Iesum Christum credunt, lapides viui dicuntur, de quibus dicit Apostolus: Vos estis lapides viui, ædificati in domos spirituales. His non est iniectum ferrum: quia incorrupti & immaculati carne & spiritu sunt, & iacula maligni ignita non receperunt. Hi vnum altare faciunt, in vnitatem fidei, concordiaque charitatis. In his quoq. Deuteronomium, id est, secundam Euangelij legē Iesus Dominus noster scribit. Audiamus itaq. eum dicentem: dictum est antiquis, non occides, ego autem dico vobis, quia omnis, qui irascitur fratri suo, homicida est: & iterum, nō mœchaberis: Ego autē dico vobis: Si quis viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus

tus est eam in corde suo. Hanc igitur Iesus A
notat legem in cordibus credentium, hanc
scribit in eorum mentibus, qui altaris con-
structione digni sunt.

^a Superatis ergo hostib. Orig. sunt verba omnia, non
tamen continenter posita hom. 9.

De benedictionibus, et maledictionib.

CAP. X.

POST^a hæc omnis populus & maiores na-
tu, duces ac iudices præcedebant hinc &
inde arcã, steteruntq. sicut præceperat Moy-
ses in Deuteronomio, sex tribus in monte
Garizim, vt benedicerent populum, & ipsæ B
tribus, quæ nobiliores sunt, id est, Simeon,
Leui, Iuda, Issachar, Ioseph, & Benjamin. Alię
vero sex ignobiliores steterunt è regione in
monte Hebal, vt maledicerēt: inter quos &
Ruben, qui maculauerat torum parentis, &
Zabulon vltimus filius Lia, & ancillarum
filij. Et hæc quidem veteris historię referūt
gesta. Sed inspicendum est, quid in enarra-
tione mytticæ intelligētis referat. Qui sunt
ergo isti, qui incedunt iuxta montem Gari-
zim? & qui sunt, qui incedunt iuxta mōtem
Hebal? Illi namq. qui in hoc loco iuxta mō-
tem Garizim incedūt, electi ad benedictio-
nem eos figuratiter indicant, qui non metu
pœnæ, sed cælestis promissionis amore suc-
censū, veniunt ad salutem: illi vero dimidij,
qui iuxta montem Hebal incedunt, in quo
maledictiones prolatae sunt, illos indicant,
qui non amore benedictionū vel promissio-
nū, sed futurorū suppliciorū timore cōplent,
quæ in Lege scripta sunt, vt perueniant ad
salutem. Omnes aut circa arcã incedūt, quia
de Ecclesię sinu nō recedunt, sed nobiliores
esse illos dicimus, qui desiderio boni ipsius,
æternæ^b benedictionis amore, quod bonū
est, agunt, quàm qui mali metu bonum se-
ctantur. Solus ergo Iesus potest ex omnibus
populis huiusmodi mentes, animosq. c
condiscere. Et alio squidē statuerūt in mōte Ga-
rizim ad benedicendū: alios verò statuerūt
in monte Hebal ad maledicendum, non vt
maledictiones accipiant, sed vt intuentes
perscriptas maledictiones, & pœnas pecca-
toribus constitutas incurrere caueant, ac
semetipsos timoris supplicio corrigant.

^a Ex ead. homil. Orig.

^b Æternæ benedictionis amore. Ita apud Origenem
70. 71. de Beatitudinis amore. Val. & Comp.

^c Condiscere. Discernere dixit siue Rufinus siue
Hieronymus. Conducere codex Valent.

De Gabaonitis. CAP. XI.

INTEREA^a Gabaonitæ perditionis metu
perterriti, cum fraude & calliditate vene-
runt ad Iesum, pannis calciamentisq. vete-
ribus induti, deprecantes vt saluarentur, sta-
timq. ab Iesu salutem accipiunt. Quorū tñ
dolum vt cognouit, ligni cæsores vel aquæ
gestatores eos constituit: in quorum figura
illi ostenduntur, qui de mundo ad Ecclesiã
venientes, habent fidē in Deo, & inclinant
caput suum sacerdotibus, sanctis quoq. mi-
nistrant Ecclesiæ, vel ad ministeriū prompti
sunt: in moribus vero suis, & conuersatione
pristina detinentur, induentes veterem ho-
minem cum actibus suis, inuoluti vetustis
vitijs, sicut & isti pannis & calciamentis ve-
teribus obtekti. Et præter hoc quod in Deū
credunt, & erga seruos Dei vel Ecclesiæ cul-
tus videntur esse deuoti, nihil habent emē-
dationis, vel innouationis in moribus. Tales
igitur tantummodo, quasi quoddam salutis
signum, intra Ecclesiam temporaliter præ-
ferunt: inter Israelitas autem, id est, inter
sanctos Dei regnum æternum, vel liberta-
tem minimè consequuntur.

^a Ex hom. 10.

De prælio in Gabaon. CAP. XII.

QVOD^a autem in Gabaon pugnante Iesu
Nauē, stetit perhibetur Sol & Luna,
donec Israelis inimici deirentur, dicente
scriptura: Stetit Sol super Gabaon, & Luna
super vallem Aialon, & adiecit scriptura, &
dicit: quia nunquam sic audiuit Deus homi-
nem. Iesus igitur noster Solem stare fecit,
non tunc solum, sed multo magis modo in
aduentu suo, dum nos bellum gerimus ad-
uersus vitiorum gentes, & colluctamur ad-
uersus principes, & potestates, & rectores
harum tenebrarum aduersus spiritualia ne-
quitiz in cælestibus: Sol nobis iustitiz inde-
sinenter asistit, nec deserit vnquam nos,
nec festinat occūbere, quia ipse dixit: Ecce
ego vobiscum sum omnibus diebus vsque
ad consummationē seculi. Quinque autem
reges quinque sensus corporeos indicant, qui
Gabaonitas, id est, carnales homines expu-
gnant. Hi ad speluncam confugiunt, cum
se terrenis in corpore positi actibus mer-
gunt. Qui tamen pugnante Iesu, id est,
prædicatione Euangelica superantur, at in-
grediente verbo Dei in nobis, id est, in-

tra speluncam corporis nostri, omnes pariter interficiuntur.

^a Ex hom. 11.

De extinctis gentibus, & terra diuisione. CAP. XIII.

EXtinctis deinde vel eiectis gētibus, Iosue forte diuidit populis terrā repromissionis. Eiecit ergo & Christus à facie fidelium suorū quodāmodo gentes, Gentiliū errorū malignos spiritus, & forte diuisit terrā in nobis: omnia operans vnus atq. idē spiritus, ac diuidens dona propria vnicuiq. prout vult.

De diuisione terra. CAP. XIII.

REfertur ^a autem in his diuinis eloquijs prima & secunda hæreditatis facta diuisio. Prima quidem per Moysen: secunda verò, quæ fortior est, per Iesum. Sed Moyses trans Iordanē duabus tantum & semis tribubus, Ruben scilicet & Gad, & dimidię tribui Manassē possessionem decreuit: cæteri vero omnes per Iesum suscipiūt. Per quod indicatur, quod plures per fidē Iesu Christi promissa cælestia essent percepturi, quā qui per Legem adepti sunt. Nam illæ duæ semis tribus proculdubio priorē populū adūbrabāt: sed ideo duæ semis dicūtur, quia hi, qui in lege agebant, cōtigerunt agnitionē Trinitatis, sed perfectā eius scientiā nō habuerunt, sicut & Ecclesiasticus liber loquitur, dicēs: Qui nō perfecit primo scire scientiā, & infirmior nō inuestigauit illā. Hic autem nouē semis tribus, quæ per Iesū repromissionē terræ sanctæ suscipiūt, vt prædictū est, figurā noui populi tenuerunt, qui à Iesu Dño nostro per fidē & gratiā æternæ repromissionis hæreditatē post lauacrū, quasi post Iordanis transitū, suscepit. Sed proinde & ipse nouē semis tribus dicūtur, quæ sub Iesu hæreditate potiūtur, & nō integræ decem, qui numerus cōsummatus dicitur & perfectus: quia nec in ipso aduētū Dñi vel incarnatione eius, cūcta nobis per semetipsum perfectē annūtiata sunt. Vnde & ipse dixit discipulis: multa adhuc habeo, quæ vobis loquar, sed nō potestis illa audire modò. Veniet autē Spiritus veritatis, qui à patre procedit, ille de meo accipiet, & annuntiabit vobis omnia. Perfectio itaq. ac summa cunctorum bonorum in Spiritu sancto consistit: alioquin nihil in eo perfectum putabitur, cui Spiritus sanctus deest.

^a Totum caput ex hom. 3. & hom. 17.

Quod Leuita non acceperint hæreditatem. CAP. XV.

CVR ^a vero Leuitæ nō acceperūt hæreditatē terræ? vtiq. quia Dñs noster Iesus Christus ipse est hæreditas eorū, sicut scriptū est, ego hæreditas eorū, & possessio nō dabit eis in Israel. Ego enim sum possessio eorū. Clericorum enim hæreditas & possessio ob hoc se dici voluit Deus, quia ministri altaris ipsius effecti sunt, & fors, propter quod & clerus fors interpretatur. Ergo Dñi hæreditatem merito possidet, qui vt absq. impedimento deseruire Deo valeat, pauper spiritu esse contendit, vt congruè illud Psalmistæ dicere possit. Dominus pars hæreditatis meæ, & calicis mei.

^a Ex hom. 21. in c. 26. Num. & hom. 17. in Iesu Nau.

Quod habitacula Leuitarum per omnes tribus decernuntur. CAP. XVI.

QUOD ^a vero habitacula Leuitis ab Iesu per omnes tribus decernūtur, significatur: vt hi qui in Ecclesia Dei scientiæ operam dātes doctrinæ gratiā administrāt, rursum ab omnibus, quibus dispensant diuina, terrena subsidia, quæ nō habent, recipiant: vt impleatur illud, quod Apostolus præcepit, dicens: si nos vobis spiritualia seminauimus, magnum est, vt carnalia vestra metamus: Et meritò isti in cunctis tribus diuisi dicūtur, quia dispensatione cunctorū viuunt.

^a Ex ead. hom. 17.

Quod quadraginta duas vrbes accipiunt Leuita. CAP. XVII.

QUOD autē quadraginta duas vrbes accipiūt, indubitātè ipsa prædicatio sanctorū signatur: ipsi enim possidēt doctrinā, quæ legis decalogo constat, & quadrifido Euāgelij numero, quasi quaterdenas vrbes habentes. Quibus etiā duæ adijciūtur: quia nimirum cuncta, quæ prædicant, morali ac mystico sensu annuntiant.

De Chananao populo non extincto. CAP. XVIII.

ILLUD ^a autē, quòd cū Israelitice populo percepta repromissionis terra partiretur: Ephraim tñ tribui Chananaus Gētilis popul^o nō occisus, sed factus tributarius dicit, sicut scriptū est in libro Iudicū: habitauit Chanane^o in medio Ephraim tributari^o. Quid enim tributarius

tributarius, quid Chananæus, Gêtilis videlicet populus, nisi vitium signat: sæpe enim in magnis virtutibus terram repromissionis ingredimur: quia spe intima de æternitate roboramur. Sed dum post interempta vitia sublimia, quædam tamen parua retineamus: quasi Chananquæ in terra nostra viuere concedimus. Qui tamen tributarius efficitur, quia hoc ipsûm vitium, quod subiugare non possumus, ad vsum nostræ utilitatis humiliter retorquemus, vt eo de se mens & in summis vilia sentiat, quod suis viribus etiã parua, quæ appetit, non expugnat. Vnde bene rursus scriptû est: ^b Hæ sunt gentes,

A quas Dñs dereliquit, vt erudiret in eis Israelem. Ad hoc namq. quædam minima vitia nostra retinentur vt se nostra intentio sollicitã in certamine semper exerceat, & eo de victoria non superbiat, quo viuere in se hostes cõspicit, à quibus adhuc vinci formidat. Israel ergo reseruatis Gentilibus eruditur, quãdo in quibusdã minimis vitijs elatio virtutis nostræ cõprimitur, & in paruis sibi resistētibus discit, quòd ex se maiora nõ subigit.

^a Illud autem, vsq. ad subigit. *Omnia sunt Gregorij verba lib. 4. Moral. c. 22.*

^b Hæ sunt gentes. *Traetat etiã hunc locũ elegãtissime Cass. collat. 2. c. 6. & coll. 13. c. 14.*

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

QVÆSTIONES IN IVDIC.

De seruitute populi, & liberatione. B

C A P. I.

HISTORIA ^a Iudicium non parua mysteriorum indicat sacramenta. Primum quòd post Iosue succedunt Iudices, sicut & post Christû succedunt Apostoli, & Ecclesiarum

rectores ad gubernãdos & regēdos fideles, quos ipse ad spem æternæ repromissionis perducit. Per omnia aut in hoc volumine delicta Iudaici populi & seruitutes, clamor quoq. eorum, & miserationes Dei describuntur. Nam multis annis pro suis offensis, multis regibus seruiuerunt, & iterum conuersi liberati sunt. Sed quid est, quòd sæpe peccantes in manu hostili traduntur? nisi quòd nostra peccata, quando delinquimus, vires hostibus præbent: & quando nos facimus malum in conspectu Dñi, tunc confortantur aduersarij nostri, id est, dæmones spiritualiũ nequitiarũ virtutes. Sed item quando cõuertimur, suscitãt Dñs saluatores & iudices, hoc est, Principes & Doctores, quos ad subsidiũ Deus mittit eorum, qui ad

se toto corde clamauerunt, sicut misit Othorniel, qui expugnauit Chufan rasathaim regem Mesopotamiæ sicut misit Aod, qui occidit Eglon Regem Moab, sicut misit Iahel, & Deborah, qui interfecerunt Sifarã: quarum historia pro suis mysterijs breuiter memoranda est.

^a Ex Orig. hom. 3.

De Debora, et Iahel. C A P. II.

Debora ^a enim Prophetis, vxor Lapidoth iudicabat populũ in illo tempore, & sedebat sub palma inter Rama & Beth-el in monte Ephraim, ascendebantq. ad eam filij Israel in omne iudiciũ. Debora quæ interpretatur apis, siue loquela, in prophetia & forma accipienda est, de qua scribitur: **Q**uam dulcia faucibus meis eloquia tua. Consideremus, vbi locus prophetiæ esse describitur. Sub palma, inquit, sub palma sedē habet prophetia, quia quos suis institutionibus erudit, ad palmã supernæ vocationis adducit: inter mediũ aut Rama, & inter medium Beth-el sedere prophetia dicitur: quia Rama interpretatur excelsa, Beth el autem domus Dei, vtiq. quia nos in domo Dei positos, nõ, quæ in terra sunt, quærere docet

sed quæ in cælis sunt. Hæc misit & vocavit ad se Barac, Barac interpretatur coruscatio. Coruscatio est, quæ habet quidē lucē, sed nō permanentē. ad modicū enim tēporis replendet & desinit. Hic ergo Barac formam gerit prioris populi, qui primo omnium per prophetiam vocatus, & inuitatus ad audienda eloquia Dei, refulsit quidem in legis splendore, & breui tempore coruscavit, sed non diu permanit. Cum ergo dixisset Debora ad Barac, id est, prophetia ad priorem populum. Tibi præcepit Dominus, & tu ascēdes in monte Thabor, & accipe decem millia virorum: respondit Barac ex persona prioris populi ad prophetisam. Non ascendam nisi & tu ascenderis mecum. Dicit ad eum Debora: ibo tecum, sed non erit primatus tuus in via, qua incedis, sed in manu mulieris tradet Dñs Sisarā, euidenter ostendens, quia nō est apud illū populū primatus, nec permanet apud eum victoriæ palma, sed apud Iahel mulierem, id est, Ecclesiam: nam Iahel ista alienigena, in cuius manu victoria facta est, figuram tenet Ecclesiæ ex gentibus congregatæ. Iahel enim interpretatur ascensio, quia per Ecclesiam ascenditur ad cælum. Ista palo Sisaram hostem interficit, id est, ligni crucis virtute Diabolum interimat, quod Barac, id est, prior populus per legis præcepta facere non potuit: sola enim ista per lignum, in quo spiritualibus sacramentis credētium salus est, fidei hostem affigit: quem deinde mortuum pellibus obteggit, id est, inclusum in carnaliū cordibus derelinquit. Nō enim latent mortifera ipsius, nisi in corruptibilitate vitæ uiuentibus, & peccata mortalia perpetrantibus, qui, dum prauē uiuentes segregantur à corpore Christi, efficiuntur membra Diaboli.

^a Ex Orig. hom. 5.

De Gedeon & eius sacrificio.

CAP. III.

TRaditur^a deinde populus Israel in manu Madiā, procius liberatione loquitur Angelus Dñi ad Gedeon: cuius gesta quid mysticè significēt, demonstrandū est. Gedeon namq. cum sub quercu tritici messem virga cederet, & à paleis frumēta excuteret, Angelū vidit, accipiēs ab eo oraculū, vt à potestate hostiū populū Dei in liberta-

Atem deduceret: iste Gedeō figurā gestabat Christi, qui sub vmbra sanctæ crucis prædestinato incarnationis futuræ mysterio constitutus, rectitudine iudiciij, quasi per virgam electionē sanctorū à vitiorū paleis sequestrabat. Hic ergo Gedeon, cum audisset ab Angelo, quod deficientibus populorū millibus in vno viro Dñs plebē suā ab hostibus liberaret, protinus hædū coxit, cuius carnes secundū præceptū Angeli, simul cū azymis super petram posuit, & ius carniū desuper effudit. Quæ dum Angelus virgæ cacumine tetigit, statim de petra ignis erupit, atq. ita sacrificiū quod offerebatur, absumptum est. **B** Quo indicio declaratū videtur, quod petra illa typum habuerit corporis Christi. Paulo attestante: Petra autem erat Christus. Iam tunc igitur in mysterio declaratū est, quia Dñs Iesus in carne sua totius mūdi peccata crucifixus aboleret, nec solūm delicta factorū, sed etiā cupiditates purgaret animorū. Caro enim hædi ad culpā facti referē, ius ad illecebras cupiditatū, sicut scriptū est, quia cōcupiuit populus cupiditatem pessimam, & dixerunt: quis nos cibabit carne? Quod igitur extendit Angelus virgam, & tetigit petram, de qua ignis exiuit: ostendit, quod caro Domini spiritu repleta diuino peccata omnia conditionis humanæ exureret. **C** Vnde & Dominus ait: Ignem veni mittere in terram. Aduertit igitur vir doctus & præfagus futurorum superna mysteria. Et ideo secundum oracula occidit vitulum à patre suo idolis deputatum, & ipse septennem alium vitulum immolauit Deo. Quo facto manifestissimè reuelauit post aduentum Domini, omnia Gentilitatis abolenda esse sacrificia, solumque sacrificium Deo Dominicæ passionis, ^b pro redēptionis nostræ religione à populis deferendum. Etenim vitulus ille erat in typo Christi, in quo septiformis spiritualium plenitudo virtutum, sicut Isaias dicit, inhabitat. **D**

^a Ex Orig. hom. 8. & Aug. serm. 108. de temp.

^b Pro redēptionis nostræ religione à populis deferendū. Pro religione populi deferendū. Aug. à quo videntur abesse due vsces redēptione nostra, religio sē à populis deferendum Bed. & Val. non malē.

De vellere, et area.

CAP. IIII.

PRæuidit^a ergo mysterium victoriæ Gedeō, & tamē licet fortis, & fidus pleniora adhuc

adhuc de Domino futuræ victoriæ documenta quærebat, vt vna nocte lanæ vellus in area poneretur, & esset super illud tantummodo ros, & super omnem terram siccitas. Et rursus similiter poneretur vellus, & super totam terram ros plueret, & siccitas esset in vellere. Querit fortasse aliquis, vtrū quasi incredulus esse videatur, qui frequentibus iam fuerat indicijs informatus? Absit. Non enim ille ambiguus erat, sed nimirum futura mysteria præuidebat. Quæ etiā prouidus diligentissimè explorabat, vt amplius crederet & mysterium, dum intellexisset oraculum. ^b Quid ergo vellus complutum & area sicca, & postea compluta area sicco vellere significat, nisi quod primò vna gens Hebræorum habebat gratiæ mysterium, totus orbis vacuus erat? Nunc autem in manifestatione Christi totus habet hoc orbis, ^c illa vacua est. Area enim illa totum orbem terrarum significat. Denique quando totus orbis ^d infructuoso cultu gentilis superstitionis arebat, tunc erat ros ille cælestis visitationis in vellere. ^e Postea verò quàm oues, quæ perierūt domus Israel, quæ sub figura velleris demonstrabantur, fontem aquæ viuæ negauerunt, ros fidei exaruit in pectoribus Iudæorum, gratiamque suam imber ille diuinus in corda gentium deriuauit, inde est, quòd nunc fidei rore totus orbis humescit, Iudæi verò Prophetis ^f & omnib. charismatib. caruerunt. Nec mirum, si perfidiæ subeunt siccitatem, quos Dominus prophetici imbris vbertate priuauit, dicens: Mandabo nubibus desuper, ne pluant super eam imbrem: idcirco autem illam gentem velleris nomine significauit, vel quia spolianda esset doctrinæ auctoritate, sicut ouis vellere, vel quia inobauditam eandem pluuiam detinebat, quam nolebat præputio prædicari, id est, in circuncisis gētib. reuelari.

^a Exij. d. locis, præter ea, quæ notata sunt.

^b Quid ergo vellus, vsque ad, vacua est, ex 12. cont. Faust. l. 32.

^c Illa vacua est, vacuata est, Aug.

^d Infructuoso cultu: infruct. æstu, Aug.

^e Id est in Iudæa, addita sunt hæ voces ex August. quæ deerant in m. s.

^f Imber ille: meat usq. suos fons ille diuinus in corda gentium deriuauit, Aug.

^g Et omnib. charismatib.: charismate, Valent. At vero Iudæi prophetas suos & consiliarios perdidērunt, Aug.

A De prælio Gedeon cum trecentis.

C A P. V.

POST hanc diligentissimam mysterij explanationem, cum iam contra Madianitas Gedeon dimicare contenderet, & exercitus multitudinem ad bella produceret, diuina illa admonitione præceptum est, vt ad fluuium veniēs, omnes, quos flexis genibus aquas haurire conspiceret, à bellorum cōflitu remoueret. Actumque est, vt trecenti viri tantummodo, qui stantes aquas manibus hauserant, remanerent. Cum his Gedeon ad prælium pergat, eosque non armis, sed tubis, lampadibus & lagenis armauit. Nam, sicut illic scriptum est, accensas lâpades miserunt intra lagunculas; & tubas in dextera, lagenas autē in sinistra tenuerunt, & ad hostes suos cominus venientes cecinerunt tubis, confregerunt lagunculas, lampades apparuerunt, & hinc tubarum sonitu, illinc lampadarū coruscatione territi hostes in fugā versi sunt. ^b Quid hoc est quòd tale bellum per Prophetam ad medium adducitur? An indicare nobis Propheta studuit, quòd aduentum redemptoris nostri contra Diabolum illa sub Gedeone duce pugnæ victoria designauit? Talia illic nimirum acta sunt, quæ quantò magis vsus pugnandi transeunt, tantò amplius à prophetandi mysterio non recedunt. Quis enim vnquam cum lagenis & lâpadibus ad prælium venit? Quis contra arma veniens, arma deseruit? Ridicula nobis hæc profecto fuerant, si terribilia hostibus non fuissent. Sed victoria ista attestate didicimus, ne parua hæc, quæ acta sunt, perpendamus. Gedeon itaque ad prælium veniens. Redemptoris nostri signat aduentum, de quo scriptum est: Tollite portas principes vestras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex glorię. Quis est iste rex glorię? Dominus fortis & potens, Dominus potēs in prælio. Hūc Redemptorem nostrum non solum opere, sed etiam nomine prophetauit. Gedeon namq. interpretatur circuiens in vtero. Dominus enim noster per maiestatis potentiā omnia circumplectitur, & tamen per dispensationis gratiam intra vterum virginis venit. Quid est ergo circuiens in vtero, nisi quia omnipotens Deus Christus intra vterum fuit per infirmitatis substantiam, & extra mundum per potentiam maiestatis: Madiā vero interpretatur de iudicio. Vt enim

hostes eius repellendi destruendiq. essent, A non de^c vitio repellentis, sed de iudicio iustitiae iudicatis fuit. Et idcirco de iudicio vocatur, qui alieni à gratia Redemptoris iustae damnationis meritum etiam in vocabulum nominis trahunt. Contra hos Gedeon cum trecentis pergit ad proelium. Solet in centenario numero plenitudo perfectionis intelligi. Quid ergo per ter ductum centenarium numerum designatur, nisi perfecta cognitio Trinitatis? Cū his quippe Dominus noster aduersarios fidei destruit, cū his ad praedicationis bella descendit, qui possunt diuina cognoscere, qui sciunt de trinitate, quae Deus est, perfecte sentire. Notandum verò B est, quia iste trecentorum numerus in T littera continetur, quae crucis speciem tenet. Cui si super transversam lineam id, quod in cruce eminent, adderetur, non iam crucis species, sed ipsa crux esset. Quia ergo iste trecentorum numerus in tau T littera continetur, & per tau litteram sicut diximus species crucis ostenditur, non immerito in his trecentis Gedeonem sequentibus illi designati sunt, quibus dictum est: si quis vult post me venire, abneget semetipsum, & tollat crucem suam, & sequatur me. Qui sequentes Dominum tantò verius crucem tollunt, quanto acrius sese edomant, & erga proximos suos charitatis compassione cruciatur. Vnde per Ezechielem Prophetam dicitur: Signa tau super frontes virorum gementium & dolentium. Vel certe in his trecentis, qui in tau littera continentur, hoc exprimitur, quod ferrum hostium crucis ligno superetur. Ducti itaque sunt ad fluuium, ut aquas biberent, & qui aquas flexis genibus hauserunt à bellica intentione remoti sunt. A quis namque doctrina sapientiae, stante autem genu, recta operatio designatur. Qui ergo, dum aquas bibunt, genu flexisse perhibentur, ab illorum certamine prohibiti recesserunt. Hi sunt, qui doctrinam cum operibus rectis non hauriunt. Qui vero doctrinae fluentia ita hauriunt, ut nequaquam in prauis operibus carnaliter inflectantur, hi Christo duce contra hostes fidei ad proelium pergunt. Vadunt ergo cum tubis, cum lampadibus, cum lagenis: atque iste fuit, ut diximus, ordo proelii dei. Cecinerunt tubis, intra lagenas autem sunt missae lampades: contra fractas verò lagenas lampades ostensae sunt: quarum coruscante luce hostes territi, in fugam vertuntur. Designatur itaque in tubis clamor: in lampa-

dibus claritas miraculorum: in lagenis fragilitas corporum. Tales quippe secum dux noster ad praedicationis proelium duxit, qui despecta salute corporum, hostes suos moriendo prosternunt, eorumque gladios non armis, sed patientia superant. Armati enim venerunt sub duce suo ad proelium Martyres nostri sed tubis, sed lagenis, sed lampadibus. Qui sonuerunt tubis, dum praedicant: confregerunt lagenas, dum solueda in passione sua corpora hostibus gladijs opponunt. Resplenderunt lampadibus, dum post solutionem corporum miraculis coruscarunt. Moxque hostes in fugam versi sunt: quia dum mortuorum martyrum corpora miraculis coruscare conspiciunt, luce veritatis fracti, quod impugnaverunt, crediderunt. Cecinerunt ergo tubis, ut lagenae frangerentur. Lagenae fractae sunt, ut lampades apparerent. Apparuerunt lampades ut hostes in fugam verterentur. Id est, praedicauerunt martyres, donec eorum corpora in morte soluerentur, corpora eorum in morte soluta sunt, ut miraculis coruscarent. Coruscauerunt miraculis ut hostes suos ex diuina luce prosternerent. Et notandum, quod steterunt hostes ante lagenas: fugerunt ante lampades: quia nimirum persecutores sanctae fidei praedicatoribus adhuc in corpore positis restiterunt. Post solutionem verò corporum apparentibus miraculis in fugam versi sunt: quia pauore conterriti à persecutione cessauerunt. Intuendum est etiam id, quod illic scriptum est: quia in dextera tubas, lagenas autem in sinistra tenuerunt. Pro dextera enim habere dicimus, quicquid pro magno pensamus. Pro sinistra vero, quod pro nihilo ducimus. Bene ergo illic scriptum est, quod in dextera tubas, & in sinistra lagenas tenuerunt: quia Christi martyres pro magno habent praedicationis gratiam: corporum vero utilitate pro minimo: quisquis enim corporis utilitatem plus facit, quam gratiam praedicationis, in sinistra tubam, atque in dextera lagenam tenet. Si enim priori loco gratia praedicationis attenditur, & posteriori utilitas corporis, certum est, quia in dextris tubae, & in sinistris lagenae tenentur.

^a Totum caput è Greg. lib. 30. Moral. c. 17.

^b Quid hoc est, quae ante hac leguntur in impressis sunt quidem Greg. verba è c. 16. Sed ideo recepta non sunt, quia & sententiam interrumpunt, & à manuscriptis libris absunt neque dubium quin è margine adcita sint.

^c Non de vitio repell. ita Greg. & apud Bed. non de iudicio, m. f.

De Abimelech. CAP. VI.

MOritur a Gedeon, & reliquit septuaginta filios, & vnum nomine Abimelech, natum ex concubina: qui conduxit sibi viros vagos, & abierunt post illum, & intravit in domum patris sui, & occidit fratres suos septuaginta viros super lapidem vnum, & remansit Ioathan minor, quoniam abscondus erat, &c. Hoc factum, si nihil propheticum indicaret, quid opus erat, ut magnopere prescriberetur, vtrum Gedeon septuaginta filios & multas vxores habuisset, sed & concubinam, de qua vnum & malum suscepisset? Quod cum turpe factum sit, tunc etiam turpius esset, si hæc posteris ad exemplum in diuinis libris scripta viderentur, nisi magnæ alicuius rei imaginem earum rerum gesta per typos & figuras ostenderent. Gedeon igitur, ut superius dictum est typum Domini tenebat, plurimæ vxores eius; multæ sunt nationes, quæ per fidem Christo adhaeserunt. Septuaginta verò filij eius, septuaginta lingue sunt in hoc mundo diffusæ, in quibus sibi per fidem Dñs filios generaturus erat. Concubinam hoc in loco Synagogam vocat. Quæ in nouissimis temporibus Antichristo est creditura, de qua Iohannes Apostolus in Apocalypsi ait: Qui dicunt se Iudæos esse, & non sunt, sed sunt synagoga Satanæ. De qua vltimis temporibus nequissimus filius, id est, Antichristus est generandus. Eritque filius, ancille id est, Synagogæ illius peccatricis: quia qui peccatum, inquit, facit, seruus est peccati. Hic, inquam, congregatis sibi impijs, sicut Abimelech fecit: regnum improbe usurpauit: interfectisque nobilibus filijs, id est, his qui ex diuersis nationibus & linguis in Christum credentes à Deo sunt generati, inducturus est persecutionem, ut poenitentia sanctos omnes interficiat. Sed super septuaginta inquit, fuit iunior filius ex nobili matrimonio, qui se absconderat. Hic, inquit, ascendit in verticem montis Garizim, & exclamauit voce magna ad populum Sichimorum componens eis parabolam. Hic ergo iunior filius, qui fugit, ut gladium inimici euaderet, figura est residui populi Israel, prædicante Elia extremis temporibus credituri, & Antichristi gladium euasuri. Ascendit, inquit, iste in verticem montis Garizim. Sed cur montem ascendit? Quia nec prophetare, nec persecutionem Antichristi quicquam euadere potest, nisi quis prius in montem

A benedictionis, id est, in sublimitatem fidei ac virtutum ascenderit: Hic est enim mons Garizim, qui à Moysè in benedictione deputatur. Itaque cum ascendisset eleuata voce clamauit & dixit: Audite me, viri Sichem. Ierunt ligna, ut vngerent super se regem, dixeruntque oliuæ, impera nobis. Quæ respondit: numquid possum amittere pinguedinem meam, qua dii vtuntur & homines, & venire, ut inter ligna promouear? Dixeruntque ligna ad arborem ficum: veni, & super nos accipe regnum. Quæ respondit eis: Numquid possum relinquere dulcedinem meam, fructusque suauissimos, & ire ut inter cætera ligna promouear? loquuta sunt quoque ligna ad vitem: veni & impera nobis. Quæ respondit. Nunquid possum deserere vinum meum, quod lætificat Deum & homines, & inter cætera ligna promoueri? Cum ergo repudiata fuissent ligna sylvæ ab oliua, & ficu, & vite, venerunt ad rhamnum, ut eum sibi facerent regem. Sed prius videamus cur oliua, ficus, & vitis super ligna regnare noluerunt. Ligna quippe sylvæ intelligimus homines esse vagos & vanos, æterno incendio præparatos. His ergo merito noluit nec oliua, nec ficus regnare, nec vitis, quia non merebantur. Oliua enim gratiam Spiritus Sancti & vntionem pacis significat. Ficus autem sacræ legis imaginem tenet, sicut in Euangelio scriptum est: quidam paterfamilias plantauit vineam, & in vinea sua plantauit ficum. Quis paterfamilias? nisi Deus, qui familiæ suæ id est omnium credentium pater est: Plantauit ergo vineam, id est populum, quia vineam ex Ægypto transtulit. Et utique populum, non vineam ex Ægypto transtulerat. In hac vinea plantauit ficum: hoc est in populo suo posuit Legem. Quæ Lex primitiuum populum, sicut ficus grossos aridos & inutiles, deiecit in terram, & postea alios fructus generauit, id est, populum Christianum, quem ad debitam Euangelicæ disciplinæ maturitatem & suauissimam pinguedinem Christi cum gloria & honore perduxit. Sed vitis noluit regnare eis. Vitam autem Saluatoris nostri typum habere manifestum est, sicut ipse in Euangelio ait: Ego sum vitis vera. Igitur quia iam in reprobam sensum, sicut Apostolus dixit, futurus erat populus ille, qui Antichristo est seruiturus, quæ ligna sylvæ appellat, & necesse est, ut credat mendacio, id est, Antichristo, qui veritati Christo noluit credere: ideo & à regno vitis, id est

est Christi: & ab oliua, id est, Spiritus Sancti gratia: & à ficu, id est, diuinæ legis dulcedine reprobatus, venit ad rhamnum. Rhamnus enim genus rubi est, quam vulgo senticem vrsinam appellant, asperum nimis & spinosum, per quod merito typus Antichristi significatur: qui omni asperitate & feritate humanum genus est vastaturus. Sed exiit, inquit, ignis de rhamno, id est, iniquitas de Antichristo, & omnes qui in eo confident, cum ipso pariter deuorabit.

^a Hoc caput sumptum putamus è sermone aliquo D. Aug. qui non extat, id indicat recapitulatio subiecta (qua solet ille plurimum vti) ab ijs verbis pariter deuorabit: quæ tamen recapitulatio apud Bedam nõ legitur, & nos eam valere iussimus, quamuis in plerisq. m. s. legeretur, repugnat enim legi, quam sibi ipse in his commentarijs breuitatis pres. ripsit Ijidorus eadem, vno in capite bis referre.

De Iephte & filia. CAP. VII.

A Diecerunt ^a deinde filij Israel deseruire Baalim & Dijs alienis, tradunturque in manus filiorum Ammon. Tunc Iephte Galaadites fugiens à facie fratrum suorum, constituitur in principem ob pugnam filiorum Ammon: qui rediens post triumphum, immolauit filiam, quæ sibi post victoriam prima occurrerat: sic enim votum sponderat, vt quicquid sibi reuertenti primum occurreret, Domino immolaret. Quis ergo in Iephte prænuntiabatur, nisi Dominus Iesus Christus & Saluator noster, qui à facie fratrum suorum, id est, ludæorum abscedens, in gentibus principatum accepit: Qui omnia humanæ salutis sacramenta, tanquam iuratus expleuit, & quasi filiam ita carnem propriam pro salute Israelis Domino obtulit. Iurasse enim Patrem ac vouisse Vnigenitum legimus, Psalmista dicente: sicut iurauit Dño votum vouit Deo Iacob, scilicet vt sacramentum religionis in carnis suæ passione pro salute generis humani expleret. Hæc ergo secundum historiam gestorum, ita per Christum acta sunt, vt videantur pro religione, quam iurauerat, esse completa. Post mortem Iephte, traditur Israel in manus Allophylorum, nasciturque Samson, qui liberat Israel.

^a Vid. Aug. 1. de ciuit. c. 21.

De Samson. CAP. VIII.

Samson autem quondam Domini Nazareus, habet quiddam in typo gestum

A Christi. Primum quod ab Angelo natiuitas eius adnuntiatur: deinde quoniã Nazareus dicitur & ipse liberat Israel de hostibus: postremò quod templum illorum subuertit, & perierunt multa millia hominum, qui illum illuserant. Natiuitas ista Samson, quæ per angelum annuntiatur, similitudinem habet primum prophetarum, qui natiuitatem Domini secundum carnem annuntiauerunt: deinceps Angeli etiam, qui ad Mariam loquitur, dicens: Maria inuenisti gratiam ante conspectum Domini, & accipies in vtero & paries filium & vocabitur nomen eius Iesus, hic enim saluum faciet populum suum à peccatis eorum. Samson autem interpretatur sol ipsorum, corum scilicet, quibus lucet, nõ omnium, sicuti est oriens super bonos & malos sol, sed quorundam. Sed quia & Redemptor noster sol appellatur, audi ipsum Dñm Iesum per prophetam eo nomine vocitari: Orietur vobis sol iustitiæ, & sanitas in penis eius. Verè enim hic sol iustitiæ est, qui omnium credentium mentes cælesti lumine clarificat. Hic verè Nazareus & sanctus Dei, in cuius similitudinem ille Nazareus est nuncupatus. Iste ergo cum tenderet ad ministerium nuptiarum, leonem occurrat ei. ^a Sed quis primus erat in Samson obuium leonem necans, cum petendæ vxoris causa ad alienigenas tenderet, nisi Christus: qui Ecclesiam vocaturus ex gentibus vincens Diabolum dicit: Gaudete, quia ego vici mundum. Quid sibi vult ^b ex ore leonis occisi fauus extractus? nisi quia, vt conspicimus, reges ipsi regni terreni, qui aduersus Christum ante fremuerunt, nunc iam percipit feritate dulcedini Euangelicæ prædicandæ etiam munimenta præbent. Illud etiam quod in ^c semetipso Samson expressit, quod paucos quidem, dum viueret, interimit: destructo autem templo hostes innumeros, cum moreretur occidit. Quia nimirum Dominus ab elatione infidelitatis paucos, cum viueret, plures verò, cum templum sui corporis solueretur, extinxit, atque elatos ex gentibus, quos viuendo sustinuit, simul omnes moriendo prostrauit. Iam vero reliqua eius: quod ei mulier subdola caput raserit, & Allophylis illudendum tradiderit, quod captiuatus, quod cæcatus, quod ad molam deputatus est: in his nõ Christus, sed illi figurantur, qui solo tantum modo in Ecclesia Christi nomine gloriantur, & malis actibus iugiter implicantur. Vir enim

enim in nobis, sensus rationalis intelligitur. A Caro autem, quasi in typo mulieris accipitur. Si enim mulieri, id est, carni nostra, blâdiente libidine, vel alijs operibus, consensimus: gratia spiritus, quæ Nazaræi crine significatur, nudati spoliatur, atque decipimur. Ita enim superbis & peccatoribus violata Christi gratia, sicut Samson incisa coma, Diabolus illudit. ^a Sed quid est, quod Samson ille ab Allophylis captus, postquam oculos perdidit ad molam deputatus est? Quia nimirum maligni spiritus, postquam tentationum stimulis intus aciem contemplationis effodiunt, foris hominem in circuitum laborum mittunt. Quod si aliquan- B do idem homo agendo pœnitentiã redeat, illi velut coma reducitur, id est, gratia reflorescente reparatur ad virtutem: deinde cupiditatis ac luxuriæ subuersis colûnis, victores hostes deicijt, & reparato certamine in finẽ fortissimẽ de dẽmonibus triũphabit.

^a Sed quis primũ, vsq. ad, munimenta præbent, Aug. 12. cont. Faust. c. 32.

^b Ex ore leonis occisi fauus extractus: in ore leonis occisi fauus extractus, August.

^c In semetipso Samson, vsq. ad, prostravit, Gregor. 29. Moral. c. 7.

^d Sed quid est quod Samson, vsque ad, amittunt, Greg. 7. Moral. c. 13.

De Ruth. CAP. IX.

Videamus nũc & Ruth. Habet enim ista typum Ecclesiæ. Primũ quod alienigena est ex populo gentili, quæ relicta patria, & omnibus quæ illic erant, vadit in terram Israël. Et, cum prohiberet eam socrus sua pergere secum, perseverabat, dicens: Quocunq. perrexeris, pergã: populus tuus, populus meus, & Deus tuus, Deus meus: quæ te moriẽtem terra susceperit, in ea moriar. Quæ vox sine dubio typum in illa fuisse Ecclesiæ manifestat. Sic enim Ecclesia ex gentibus ad Dominum conuocata, relicta patria sua, quod est idolatria, & omiſsa vniuersa conuersatione terrena, profitetur Dominum Deum suum esse, in quem sancti crediderũt, & illuc se ituram, vbi caro Christi post passionem ascendit, & ob eius nomen in hoc seculo pati vsque ad mortem, & cum sanctorum populo, Patriarchis scilicet & Prophetis cõsociandam: de quorum societate, quod sanctis ex stirpe Abraham venientibus cõsociaretur, Moyses in cantico

ostendit dicens: Latamini gentes cum plebe eius, id est, qui ex gẽtibus istis credituri, cum illis qui primi electi sunt, æterna læticia exultate. Ingressa autem Ruth cum socru sua in terram Israël, ob merita obsequiorũ suorum prouidetur, vt homini coniũgeretur ex Abraham stirpe venienti. Et primũ quidem huic, quem ipsa propinquum magis esse credebatur, qui negat se posse illi nubere. Et recedẽte illo per testimonium decem maiorum Booz illi coniungitur, & ab ipsis decem senioribus viris benedicitur. Sed quod prius ille cognatus confitetur se eidem nubere non posse, hoc loco Iohannis Baptistæ figuram ostendi æstimamus: qui, cum ipse à populo Israël Christus putaretur, & interrogaretur quis esset, non negauit, sed confessus est dicens, Christum se nõ esse. Et perseverantibus his, qui missi erant, & inquirentibus, quis esset, respondit: Ego sum vox clamantis in deserto, & nouissimẽ confitetur ipse de Domino, dicens: Qui habet sponsam, sponsus est. Se autem amicum sponsi manifestat, cum adiecit, amicus autem sponsi est, qui stat, & audit eum & lætatur propter vocem sponsi. Hunc ergo Christum existimabant, quia Christum in die visitationis suæ venisse non intelligebant esse Ecclesiæ sponsum, qui propheticis esset vocibus ante promissus. Sed sicut ille propinquus negauit, & postea Ruth iungitur Booz, ita Christus, qui verẽ sponſus Ecclesiæ est, quẽ omnium prophetarum oracula cecinerant, dignatus est Ecclesiam assumere, & ex omnibus gentibus per totum orbẽ terrarum Deo patri innumeros populos offerre. ^a Quod vero excalciat se cognatus ille, veterum consuetudo erat: vt, si sponsa sponſum repudiare vellet, discalciaretur ille, vt hoc esset signum repudij. Proinde excalciari iubetur, ne ad Ecclesiam, quasi sponſus calciatus accederet, hoc enim Christo seruabatur, qui sponſus erat verus. Decẽ autẽ maiorum natu benedictio, hoc ostendit: in nomine Domini Iesu omnes esse gentes saluãdas, ac benedicendas. Iota enim apud Græcos decem significat, quæ prima littera nomen Domini Iesu summam perscribit. Quæ res, vt diximus, omnes gentes per ipsum saluandas esse ac benedicendas demonstrat. Ne dubitet ergo quisquam hæc, vt dicta sunt, credere: cum videat vniuersa, & ab initio figuris antecedentibus præcurrisse, & per aduentum Domini manifestẽ

festè adimpleta sic esse : & quæ supersunt A hoc modo perficienda in veritate cõsonantibus omnibus & vocibus & figuris sanctarũ scripturarũ, quæ adimplebit is qui pollicitus est per filium suum Iesum Christũ Do-

minum regem & Saluatorem nostrum, cũ quo est illi honor & gloria in secula seculorum. Amen.

• Quòd vero exalciatæ, vid. sup. Exod. 7.

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOPI.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM seu QVÆSTIONES IN REG. I.

De natiuitate Samuelis.

C A P. I.

POST Librum Iudicũ, sequitur Regum. Et aspice tempora, primo Iudicũ postea Regũ, sicut erit primò iudicium, postea regnum: in his autem Regũ libris multis & varijs modis sacramenta Christi & Ecclesiæ reuelantur. Nam ab ipso exordio regum commutatũ sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli, & commutatam regnum in Dauid, reprobato Saule, exclamat prænuntiari nouum sacerdotium, nouumque regnum, reprobato veteri, quod umbra erat futuri, in Domino Iesu Christo venturi. Nonne ipse Dauid, cum panes propositiones manducauit, quos non licebat māducare, nisi solis sacerdotibus, in vna persona vtrumque futurum, id est, in vno Iesu Christo regnũ & sacerdotium figurauit? Itaq. ipsa Samuelis sacerdotis successio, nouum, vt prædictum est, sempiternumque sacerdotium præfigurabat, qui est Iesus Christus, Heli sacerdote reprobato, id est, Iudaico sacerdotio abiecto. Mater quoque ipsa Samuelis, quæ prius fuit sterilis, & posteriori fœcunditate lætata est, cuius etiam nomen, id est, Anna, gratia eius interpretatur, ipsam religionem Christianam, ipsam postremò Dei gratiam significat, qua nobis Christus oritur: ipsam quoque Ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc fœcunda in Dei laude lætatur. Quæ nihil aliud in

B cantico suo prophetare videtur, nisi mutationem veteris Testamenti vel sacerdotij in nouum Testamentum vel sacerdotium, qui est Christus: nisi forte quis dicat, nihil Annam prophetaſſe, sed Deum tantummodo propter filiũ impetratũ exultante prædicatione laudasse. Quid ergo sibi vult, quòd ait, arcũ potentium fecit infirmũ, & infirmi accincti sunt virtute, pleni panibus minorati sunt, & esurientes transierunt terram, quia sterilis peperit septem, & fœtosa in filijs infirmata est. Nunquid ipsa septem pepererat, quamuis sterilis fuerit: vnicum habebat, quando ista dicebat. Sed nec postea septem peperit, siue sex, quibus septimus esset ipse Samuel, sed tres mares & duas fœminas. Deinde in illo populo, cum adhuc nemo regnaret, quod in extremo posuit, dat virtutem regibus nostris, & exaltauit cornu Christi sui, vnde dicebat, si non prophetaat? Dicat ergo Ecclesia Christi, ciuitas regis magni, gratia plena, prole fœcunda Dei, quod tanto ante de se prophetatum per os huius piæ matris agnoscit. Confirmatum est cor meum in Domino, & exaltatum est cornu meum in Deo salutari meo. Interea Samuel erat ministras in templo Dei, accinctus Ephod. Porro filij Heli diuina sacrificia temerantes, peccabant coram Domino, & deridebant per eos multi sacrificiũ Dei. Vnde & Heli sacerdos pro eorum iniquitate damnatus est, quòd eos peccantes minus seuera animaduersione plectebat. Miserum me, & quidem coercuit, & quidem corripuit, sed lenitate, &

mansuetudine patris, non auctoritate & seueritate pontificis. Quia sententia discant sacerdotes quomodo ipsi propter peccata filiorum, id est, propter scelera populi, puniantur. Et quamuis sancti sint, culpa tamē subditorū eisdē, si non coërceant, reputatur.

^a Leguntur haec expositiones aliquāto etiam pleniores apud Eucherium, de quo & Beda sunt aliqua correcti, ita tamen ut multo plura apud utranq. possint ē nostris emendari.

^b Nam ab ipso exordio, vsque ad, figurauit, verba sunt Aug. 1. 2. cont. Faust. c. 33.

^c Mater quoq. vsque ad, in Deo salutari meo, ex eod. lib. 17. de ciuit. c. 4.

^d Et scetola in filijs: multa in filijs, apud Aug. & Eucher. & LXX. ἡ πολλὴ ἐν τέκνοις.

^e Dicat ergo, & paulō post, dicat ex Aug. dicit lib. 1. mendose.

^f Miserum me, ita pleriq. m. s. miserū se, Val. miserimos, Beda.

De Propheta ad Heli destinato.

C A P. II.

VENIT autem Propheta Dei quidam ad Heli sacerdotem, & dixit ei: hæc dicit Dominus, nūquid nō apertē reuelatus sum domui patris tui, cū esset in Ægypto in domo Pharaonis, & elegi eum ex omnibus tribubus Israel mihi in sacerdotem, ut ascenderet ad altare meum, & adoleret mihi incensum, & portaret Ephod corā me, & dedi domui patris tui omnia de sacrificijs filiorū Israel? Quare calce abiiecisti victimā meā, & munera mea, quæ præcepi ut offerrentur in templo: & magis honorasti filios tuos, quā me, ut comederetis primitias omnis sacrificij Israel populi mei? Propterea ait Dominus Deus Israel: loquens loquutus sum, ut domus tua & domus patris tui ministraret in conspectu meo vsque in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus, absit hoc à me, sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. Ecce dies veniunt & præcidam brachium tuum, & brachiū domus patris tui, ut non sit senex in domo tua, & videbis Christū æmulum tuum in tēplo in vniuersis prosperis Israel. Quæ propheta de mutatione sacerdotij non est in Samuele completa, sed adumbrata. ^a Nam post Samuelem Prophetam postea sacerdotes fuerunt de genere Aaron, sicut Sadoch & Abiathar regnante Dauid, & alij deinceps, antequam tempus veniret ex quo ista de sacrificio mutādo per Christum effici oportebat. Nam cum diceret, loquens loquutus sum, ut domus tua, & domus patris tui

ministraret in conspectu meo vsq. in sempiternum. Nunc autem dicit Dominus: Absit hoc à me, sed quicumque glorificauerit me, glorificabo eum: qui autem contemnunt me, erūt ignobiles. Ecce isti sunt dies, qui prænuntiati sunt, iam enim venerunt: nullus enim sacerdos est secundum ordinem Aaron. Nam & illud, quod ibi sequitur: fuscitabo mihi sacerdotem fidelem: de Christo noui Testamēti vero sacerdote dicitur. Quod vero adiungitur: & erit qui remanserit in domo tua, veniet ut oretur pro eo: nō propriē dicitur de domo huius Heli, sed illius Aaron, de quo vsq. ad aduentum Iesu Christi homines remāserunt. De quo genere etiam hucusq. nō desunt, qui veniant & conuertantur. De quibus alius Propheta dixit: reliquæ salutæ fient. Vnde & Apostolus, sic ergo, inquit, & in hoc tēpore reliquæ secundū electionē gratiæ salutæ sunt: de talibus enim residuis bene intelligitur esse, quod dictū est; qui remāserit in domo tua veniet, ut oretur pro eo. Profectō qui crediderit in Christo, sicut temporibus Apostolorum ex ipsa gente plurimi venerunt & crediderūt. Neque nunc desunt, qui, licet rarissimi, tamen credant, ut impleatur, in his, quod hic homo Dei loquutus est. Quod vero continuo sequutus adiungit: & offerat nūmum argenteum, & tortam panis. Quid per nūmum argenteum, nisi oris confessio designatur, quæ fit credentibus ad salutem? Argentum enim pro eloquio poni solet, Psalmista testante, ubi canitur: Eloquia Domini, eloquia casta, argentū igne examinatū, probatum terræ, purgatum septuplum. Sed quod dicit iste, qui venit: dimitte me obsecro ad vnam partem sacerdotale, ut comedā buccellā panis: sacerdotale partem corpus Christi, id est, Ecclesiam dicit. Cuius plebis ille sacerdos est, mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. Cui plebi dicit Apostolus Petrus: plebs sancta regale sacerdotium: in hac parte sacerdotali postulat comedere buccellam panis. Quibus verbis ipsum sacrificium Christianorū eleganter expressum est, de quo dicit sacerdos ipse: Panis quē ego dabo caro mea est pro mūdi vita: ipsum quippe sacrificiū nō secundū ordinē Aarō, sed secundū ordinē Melchisedech.

^a Nā post Samuelem, &c. vsq. ad finē capitis omnia sunt ex Aug. locō proximē citato. Legitur autem apud Eucher. integra cōtinenti explanatio citato Aug. adhibitaq. excusatione, cur LXX. interpretum translatione vsus fueris.

De arca captiuitate. CAP. III.

Igitur posteaquã hæc in figura mutationis veteris Testamēti à Propheta illo pronuntiata sunt ad Heli, offendēte Dñm Israël, instruxerunt aciē Philisthæi cōtra eos. Tollūt Israelitæ arcã^a ad tuitionem suam. Capta est ab hostibus arca, nec solū ipsi victi sunt, & in fugam versi, imo etiam magna strages facta est occisorum. Non nihil tamen futurorum significat res gesta hæc. Prophetice enim arca illa ab alienigenis capta indicabat testamentum Dei trāsiturum ad gentes. Quando enim nuntiatum est Heli sacerdoti, captam fuisse arcam Domini, cecidit de sella & mortuus est. Trāseunte arca Domini ad gentes, periit atq. interiit sacerdotium Iudæorum: duoq. filij Heli corruerunt, quorum vnus vxor viduata, & mox in partu mortua est propter eandem perturbationem. Quo euidenti signo præfiguratum est, post extinctum sacerdotium Iudæorū carnalem interiisse synagogam illi carnaliter adherētem, prostratoq. Heli de sella pontificis Iudæorum, sedem habere vacuam, & gloriam sacerdotij regniq. extinctam. Sed quid est, quòd dum posuissent Philistini arcã Domini in templo Dagonis Dei sui, intrauerunt templum, & inuenerunt Deum suum prostratum, atq. contractū caput eius, duasq. manus abscisas? Statim enim vt testamentum Domini peruenit in gentibus, confestim idola, quæ deceptū possidebant orbem, destructa sunt, omnisq. error simulatorum periit, præsentiam Dei forte non sustinens. Nam in manibus Dagon præcisus, opus idolatrie amputatum, & in capite eius superbia Diaboli abscisa significabatur, a quo initium peccati fuit. Quòd vero in limine, vt certum scilicet præfinitumq. suæ idolatriæ finem agnosceret. Limes enim finem itineris significat, etiã & illud ad magnam pertinet ædificationem & significationem, in ipsa ruina Dagon Dei sui, atque fractura, quòd dorsum illius solū inuenerūt, fractis eius omnibus membris: dorsum quippe fugam significat: quicunq. enim fugiunt persequentibus dorsum dant. Vnde & scriptum est de hostibus, quoniam pones eos dorsum. Vbi sunt enim idola: perierūt: & si aliqua remanentia ab aliquibus absconduntur, fugerunt. Quòd autē percussi sunt in posteriora hi, qui arcam captiuauerunt:

^b hæc pœna signū videt: quia si qui suscepe

A runt testamentum Dei, & posteriora viteq. dilexerint, ex ipsis iustissimè cruciabūtur, quæ sicut Apostol^o ait, existimare debēt sicut ster cora. Qui enim sic assumunt testamentū diuinū, vt in posteriora respicientes veteri se vanitate non exuant, similes sunt hostibus illis, qui arcã Testamenti captiuã iuxta idola sua posuerunt, & illa quidem vetera etiã nolentibus cadunt, quia omnis caro fœnū, & claritas hominis, vt flos fœni: aruit fœnū, flos cecidit: arca autem Domini manet in æternum, secretum scilicet Testamentum, regnum cælorum, vbi est æternum Dei verbum. Vaccæ autem illæ Allophylorum arcã Dei gestantes, fugam sanctorum renuntiantium seculo designauerunt, qui nullum delicti iugum traxerunt. Nam sicut ille pignorum affectibus à recto itinere minimè digressæ sunt, ita sancti mundo renuntiantes, parentelæ obtentu non debent à bono proposito præpediri. Sicut enim nostranobis nõ odiēda est anima, sed eius carnales affectus odio debem⁹ habere: ita nec proximi odio à nobis habendi sunt, sed eorum impedimenta, quibus à recto itinere nos impediunt, sicut & Moyse ait, qui dicunt patri suo & matri, nescio vos, & fratribus suis, ignoro illos, & nescierunt filios suos, hi testamentum Dei & præcepta eius seruaerunt. Iudicia tua Iacob, & legem tuam ò Israël. Ille enim scire Deum familiaris appetit, qui pro amore pietatis eius nescire desiderat quodcunq. carnaliter sciuit.

^a Ad tuitionē suã, ad, stationē suã, apud Ezech. & Bed.

^b Hæc pœna signum videtur, al. hæc pœna significatum videtur.

^c Et claritas humanis vt flos fœni, ex veteri Interp.

De sacrificio Samuelis, & lapide adiutorij. CAP. IIII.

Samuel autem post mortem Heli regebat Israël. Congregato autē omni populo, exclamauit ad Dñm pro Israël, & exaudiuit eū. Et cū offerret holocaustum, accedētibz alienigenis ad pugnam contra populū Dei, intonuit super eos Dominus, & cōfusi sunt, & offenderunt coram Israël, atque superati sunt. Tunc assumpsit Samuel lapidem vnū, & posuit eum inter Masphath & Siceleg: & vt interpretes Septuaginta transtulerunt, inter Masphath nouam & veterem, & vocauit nomen eius, Lapis-adiutorij, & dixit: vsq. ad hūc auxiliatus est nobis Deus. Masphath interpretatur intētio. Lapis ille adiutorij

torij medietas est Saluatoris, per quē transeūdū est à Masphath vetere, ad nouā, id est, ab intentione, quæ expectabatur in carnali regno, quo erat beatitudo falsā carnalis, ad intentionem, quæ per nouum testamētum expectatur in regno cælorum, vbi est beatitudo verissima spiritualis, qua quoniā nihil est melius, hucusque auxiliatur Deus. Ille Samuel inuocato nomine Dñi, exauditus est, & in tempore messis pluuiam impetrauit. Pluuia enim in sanctis scripturis verba sunt Euāgelij siue Legis, sicut & Moses dicit, expectetur, sicut pluuia eloquium meum, & descedant, sicut ros, verba mea. Hanc igitur pluuiam dedit mūdo Christus in tempore messis, id est, quādo gentes colligi oportebat, vt sicut frumentū horreis, sic intra Ecclesiæ sinū gētes congregarētur.

De vnctiōe Saul. CAP. V.

Iudicauit autem Samuel Israel omnibus diebus vitæ suæ, fueruntque vsque ad eū iudices & principes super Israel. Porro filij Samuel declinauerūt post auaritiam, & accipiebāt munera, & tam iniqui iudices extiterunt, vt populus nequaquam ferens regem sibi in similitudinem cæterarum gentium postularent.

Quibus dedit Saul regem, vngiturque iu-
bente Domino, priōr à Propheta in regnū, qui & ipse quidē in id, quod vnctus est, imaginem Christi portauit. Vnde & beatus Dauid & ipse Christus nūcupatus ait ad eum, qui se finxerat Saul occidisse. Quomodo nō timuisti manum tuam iniicere in Christum Domini? Hinc est quod ab humero sursum Saul supereminebat omnibus, quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus: in id autem, quod reprobatus postea & reiectus est succedente in regno Dauid, populi, vt prædictum est, Israel personam gestauit. Qui populus regnū adeptus, fuerat amissurus Christo Domino nostro per nouum Testamentum non carnaliter, sed spiritualiter regnatura.

De ieiunio indicto à Saule.

CAP. VI.

Iste autem Saul, dum pergeret dimicaturus aduersus Philisthæū, indixit toto exercitui ieiuniū, quousque reuerteretur à proelio. Sed Ionatham filius eius videns super faciē agri mel, extendit summitatē virgæ, & intinxit in fauum mellis, & gustauit, & illumi-

nati sunt oculi ei⁹, nō vtique ad vidēdū illum nati, qui antea videbat, sed ad discernēdū quia verita tetigerat. Tūc enim casus ille, sicut & Adā fecit illū ad tētū reddiditque cōfusus. Quo factō admonemur omnes illecebras voluptatū in seculo debere contēnere, qui Deo nitimur militare. Non enim potest cōtra Allophylos spirituales, id est, aduersus principes tenebrarū, viribus animi cōcurrere, qui adhuc huius mundi negligit dulcedi nē declinare: mel enim distillāt labia meretricis, quod est delectatio voluptatis carnalis, de quo putatur iuxta mysticos intellexisse hūc gustasse Ionatham, & forte deprehensum, vix precibus populi liberatum.

De Agag rege seruato.

CAP. VII.

Inijt iterū Saul proeliū aduersus Amalech, interfectisque cunctis hostibus pepercit Agag regi, nec voluit disperdere omnia iuxta præceptū Dñi, irasciturque ei Dñs. Veniēs autē Samuel sumpsit gladiū, & in frustra cōcidit Agag. Quādo legūt quidā in scripturis, quod sancti nulli hostiū parcūt, efficiūturque crudeles & humanū sanguinem sitiētes, dicunt, quia & iusti ita percusserunt hostes, vt nō relinqueretur ab his, qui saluus fieret: & nō intelligunt in his verbis adūbrari mysteria, & hoc magis nobis indicari, vt pugnantes aduersus vitia, nullū penitus ex his relinquere debeamus, sed omnia interimere. Nā si pepercerim⁹, reputabitur nobis in culpā, sicut reputatum est Saul, qui viuum seruauit regem Agag. Quomodo enim quisque iustus manebit, si adhuc aliquid peccati in semetipso seruauerit, sicut Saul? At vero sancti in figura Samuelis ita sæuiunt super hostes suos, id est, super vitia peccatorū, vt non pmitāt relinqui aliquod peccatū impunitū.

De abreptione Saulis ab spiritu nequam. CAP. VIII.

Igitur recedente à Saul Domino propter inobedientiam, arreptus est maligno spiritu à Domino, irrueratque in eo spiritus Domini malignus. Si Domini, cur malus? si malus, cur Domini? Sed duobus verbis comprehensa est hæc sententia, & in Deo potestas iusta, & in Diabolo potestas iniusta. Nam idē spiritus malus per nequissimam volūtatem, & idem spiritus Domini per acceptam iustissimā potestatem: inde ergo spiritus Dñi appellatus est Diabolus

propter ministerium: quia omnibus etiam A spiritibus malis bene utitur Deus, vel ad damnationem quorundam, vel emendationem, vel ad probationem. Et quavis malignitas à Dño non sit, potestas tamè nisi à Deo non est, sicut & alibi dictum est. Etiam sopor Domini, qui occupauerat milites eiusdem Saul cum Dauid hastam & scyphum abstulisset à capite dormientis: non quia sopor tunc in Domino erat, ut ipse dormiret: sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehenderat, nunc Dei erat infusus, ne Dauid serui eius in eo loco præsentia sentiretur. Dicitur ergo spiritus Domini malus, hoc est, minister Dei ad faciendum in Saul, quod eum pati iudex B omnipotentissimus iudicabat. Quoniam spiritus ille voluntate qua malus erat, nõ erat Dei: creatura vero qua cõditus erat & potestas, quam non sua, sed Domini omniũ æquitate acceperat, Dei erat.

De vñctione Dauid.

C. IX.

Itaque Saul propter inobedientiam reprobato, mittit Dominus Samuel ad Isai, & sumpto cornu olei, vnxit in Regem Dauid: C Sed videamus eundem Dauid, quomodo prophetice Christum significauerit: Dauid enim interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Iuda, qui vicit mundum? Et quid desiderabilius illo, de quo dicitur: veniet desideratus cunctis gentibus? Vngitur iste Dauid in regem, futurum denuntians per vñctionem illam Christum, Christus enim à charismate appellatur, Dauid ab officio pastoralis pecorum, ad hominũ regnum transfertur. Nunc autem Dauid ipse Iesus ab ouibus Iudaicæ plebis ablatus, in regnũ gentium translatus est: in Iudaica enim plebe non est modo Christus. Ablatus est inde: nunc gentium D greges pascit. Erat autem Dauid in canticis musicis eruditus. Diuersorum enim sonorum rationalis moderatusq. concertus cõcordi varietate cõpacta ordinate Ecclesiæ insinuat vnitatem. Quæ varijs modis quotidie resonat, & suauitate mystica modulatur. Iste adhuc puer in cithara suauiter, immo fortiter canens, malignum spiritum, qui operabatur in Saul, compescuit, non quod citharæ illius tanta virtus erat, sed quod figura crucis Christi, quæ de ligno & extensione neruorum mystice gerebatur, ipsaq. pas-

so, quæ cõturbatur, iam tunc spiritus dæmonis opprimebat. Leonem quoque & vrsum idem Dauid necauit, vrsum videlicet Diabolum, leonem Antichristum: alterum hominibus latenter insidiantem, alterum in posterum manifestissimè sequentem.

De certamine Dauid cum Goliath.

CAP. X.

Iste Dauid in proelio gigantem superauit, cum aduersus populum Dei alienigenæ dimicarent. Prouocauit vnus vnus Goliath Dauid, prouocauit superbia humilitatem, prouocauit Diabolus Christum. Accipit arma bellica. Sanctus Dauid, ut aduersus Goliath procederet, hæc arma per ætatem & paruam staturam corporis portare non potuit, abiecit onerantia, accepit quinque lapides de flumine, & posuit in vase pastoralis. His armatus processit, & vicit. Hoc quidem ille Dauid. Sed si mysteria perscrumur. In Dauid Christus intelligitur. Qui tempus reuelationis noui Testamenti insinuandæ & commendandæ gratiæ præuidens, arma deposuit, quinque lapides tulit. Deposuit ergo corporalia sacramenta Legis, quæ non sunt imposita gentibus: deposuit, quæ non obseruamus: sed tamè ad aliquam significationem præmissa & posita intelligimus. Deniq. hæc arma deposuit, tanquam onera sacramentorũ veteris Legis, & ipsam Legem accepit. Quinq. enim lapides quinque libros Moysi significant. Tulit ergo quinque illos lapides de flumine, id est, de seculo. Labitur enim mortale seculum & præterfuit quicquid venit in mundum. Erant enim in flumine tanquam in populo illo primo lapides, erant illic inutiles & vacabant, nihil proderant, transibant super fluuios. Sed quid fecit Dauid, ut Lex ipsa utilis esset? Accepit gratiam. Lex enim sine gratia impleri non potest: Plenitudo enim Legis charitas. Quia ergo gratia facit impleri Legem, significatur gratia lacte: Hoc enim est in carne gratuitũ, vbi mater non queritur accipere, sed satagit dare: Hoc mater gratis dat, & contristatur, si desit, qui accipiat. Quomodo ergo ostendit Dauid legem sine gratia operari nõ posse, nisi cũ illos lapides quinque, quibus significabatur Lex in libros quinque, quos coniungere voluit gratiæ, posuit in vase pastoralis, quod lac mulgere cõsueuerat. His armatus, processit aduersus Goliath superbum,

perbum se iactantem de se præsumentem. A Tulit vnum lapidem & deiecit, Diabolum, in fronte percussit, & cecidit, ex eo loco corporis, vbi signum Christi non habuit. Hoc quoque licet attendas, quinque lapides posuit, vnum misit. Quinq. libri lecti sunt, sed vnitas vicit: plenitudo enim legis charitas, vt ait Apostolus. Sufferentes inuicem in dilectione, studentes seruare vnitatē spiritus in vinculo pacis. Deinde illo percussio atq. deiecto, gladium eius abstulit, & deinde caput illi abscidit. Et hoc facit noster Dauid. Deiecit Diabolum de suis, quando credunt maligni eius, quos ille in manu habebat, & de quibus cæteras animas trucidabat, conuertunt linguas suas contra Diabolum, & sic Goliz de gladio suo caput inciditur. B

De connubio Michol filia Saul.

CAP. XI.

Interea victoria Dauid animum Saul regis offendit, indignantis, quòd sibi in mille, & Dauid in decem millia conclamantiū publicè gratulationis ora insonarent, hinc inuidia Saulis, & semen odiorum aduersus Dauid. Quem dissimulator callidus, vt sine insidijs suis posset offerre discrimini, statuit eum Michol filia suæ nuptijs alligari, si centum sibi Allophylorum præputia victor offerret. Pro quibus centum, ducenta dedit, & vnde creditus est regio perire voto, inde auctus est gloriosiori trophæo. Ita & Iudei, dum contra voluntatem Dei Christum interficere nituntur, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quòd vero Dauid alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filia Saul nuptijs hæsit: significabat, quòd Christus non prius Synagogam cōnubio suo sponderet, nisi antea gloriosus in gentibus fieret. Prius enim in nationibus resecauit carnis pollutionē, & postea copulatus est Synagogæ. Postquā enim, sicut scriptum est, introierit plenitudo gentium, tūc omnis Israel saluus fiet. Dupla autē, id est, ducēta præputia attulit, siue pro Iudæis & gentibus adquisitis, siue quia maior est numerus acquisitionis populi gentium, quàm credentium Iudæorum.

De Dauid repellente cithara spiritum.

CAP. XII.

A Vxit deinde odiū Saul aduersus Dauid in tantum, vt rex ad medelam sui spiri-

tus, Dauid de more psallentem iaculo conaretur configere. Sed quid est, quòd dum Saulem spiritus aduersus inuaderet, apprehensa Dauid cithara eius vesaniam mitigabat? Per Saulem enim Iudæorum elatio, per Dauid autem humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid canente eius vesania temperatur: quia cum sensus Iudæorum per blasphemiam in furorem vertitur, dignum est, vt ad salutem mentes eorum, quasi dulcedine citharæ, locutionis Euangelicæ tranquillitate reuocentur.

De insidijs Saul contra Dauid.

CAP. XIII.

Mittit Saul custodes ad domum Dauid, vt custodirent eum, & interficeretur. Abscessit autem Dauid nocte, & fugit, atque saluatus est. Cumque venissent nuntij Saul, inuenerunt statuam in lecto Dauid positam, & pellem pillosam caprarū ad caput eius. Audiamus ergo quid hoc significet: quod miserit Saul ad custodiendā domū Dauid vt eum interficeret. Hoc non ad crucem Domini, sed tamen ad passionem eius pertinet. Crucifixus enim Christus & mortuus & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam custodiendam misit regnū Iudæorū, quando custodes adhibiti sunt sepulcro Christi. Quomodo ergo custodita est domus, si Dauid figurabat Christum, vt Christus interficeretur, dum non in sepultura Christus, sed in cruce sit interfectus? Refertur ergo hoc ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neq. enim crederetur in Christum, si mendacium prævaleret custodum, qui corrupti sunt, vt dicerent, quia dormitētibus nobis venerūt discipuli eius, & abstulerunt eum, hoc est itaque velle Christum interficere, nomē resurrectionis eius extinguere, vt mendacium Euangelio præferretur. Sed sicut illud non valuit Saul, vt interficeret Dauid, sic nec hoc potuit regnum Iudæorum efficere, vt memoriam Christi deleteret. Isti autem, qui de Saul virtute, id est, de regno Iudæorū in Christum præsumere voluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tāquam in statuam, & hæc eis visus erat agnus: quia in quo peccatum non inuenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt.

Igitur Dauid regis manus ictum cuitās,

eiufq. perfecutionē declinans, fugit, venitq. ad Samuelem. Et mifit Saul nuntios, qui apprehēderent Dauid. Samuel autem erat inter prophetas, & cœtus prophetarū, qui illo tempore prophetabant. Nuntij autem, qui mifsi sunt, accepto eiufdem fpiritu, prophetarunt, mifsiſque alijs hoc contigit, & tertijs nihilominus. Poſtea verò cum & ipſe Saul veniſſet, factus eſt ſuper eum ſpiritus Dei, & ambulabat ingrediens, & prophetabat.

De inſidiatorib. prophetantib.

C A P. XIII.

QUæritur autem, quomodo & illi, cum miſſi eſſent ad tenēdum hominem, & ad necem ducendum, tales ſpiritu effici meruerūt, & Saul ipſe, qui miſerat, veniens & ipſe ſanguinem innocentē quæreſ effundere, accipere meruit ſpiritū illum & prophetare. Quantū enim ad litteram attinet, non eſt mirum hominem reprobum ad momentum tranſitoriè prophetafſe, dum etiā multi ſimiles prophetiæ donum legātur habuiſſe, ſicut Balaā ille reprobus, quem non tacet ſcriptura iudicio diuino eſſe damnatum, ſed prophetiam habebat. Nec illa verba parum attestantur huic ſententię, quę in Euangelio ſcripta ſunt, multos dicturos in illa die: Domine, Domine, in tuo nomine manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus: quibus tamen dicturus eſt: Nō noui vos, diſcedite a me operarij iniquitatis. Myſticè autem exemplum huius Saul nuntiorumque eius in hac ſententia figurat, nonnullos hæreticos, qui aliquid boni de muneribus Sancti Spiritus habent, ſicut teſtamenta Legis & Euangelij, ſicut baptiſmi ſacramentum. Qui cum ad Eccleſiam Catholicam veniunt, non eſt in eis vlllo modo violandum, aut quaſi non habeant, tradendum: ſed tamen eos non ideo debere ſaluti cōſidere: quia non improbamus, quod illos accepifſe credimus. Sed oportet eos cognoſcere vnitatem & ſocietatem vinculi charitatis, ſine qua omnino (quicquid habere potuerunt, quamuis ſanctum ſit atq. venerandum,) ipſi tamen nihil ſunt, tanto in digniores effecti præmio vitæ æternæ, quāto illis donis non bene vſi ſunt, quæ in hac vita, quæ tranſitoria eſt, accepērūt. Item exemplum atq. imago huius Saul nuntiorūq. eius in hoc loco Iudæorū non

A incongruè geſtat perſonam, qui dum aduerſari cupiunt Chriſto, habent in ore ſacramēta Legis & Prophetarū ad teſtimoniū Chriſti, & cū Eccleſia, quaſi cū Prophetis, de ſcripturis diſputāt, ſicut illi cū Prophetis vaticinabantur.

De David & Abimelech.

C A P. XV.

SVRREXIT atq. Dauid iterum, & fugit in illa die à facie Saul venitq. ad ſacerdotē Abimelech, à quo & gladium Goliæ ſuſtulit, & panes proſolutionis accepit. Quæ res & ſacerdoti mortem attulit, & animaduerſionē religioſæ intulit ciuitati. Hæc itaq. geſtorū fides eſt. Sed quantum ad ſacramentū prophetiæ pertinet, in Chriſto Dño noſtro impletum eſt, qui poſitus in carne, dū in ſectationem declinaret Iudaicam, ad Apoſtolos tranſit, cū quibus & deſideratum ſibi cibū ſumpſit: deſiderio enim deſiderauit manducare Paſcha. Ex quibus Golię, id eſt, Diaboli arma ſuſtulit. Fortis enim ſpolia ipſe diripuit. His ergo à quibus receptus eſt Chriſtus, tribulationes induxit Diabolus & mortem. Omnes enim, vt ait Apoſtolus, qui in Chriſto volunt piè viuere, perfecutionem patiūtur. Et Dñs ait. Si me perſecuti ſunt, & vos perſequētur. In Doeck autem Idumæo Iudę proditoris perſona conſiſtit: per quam iſta operatus eſt Diabolus, vt eius proditione facta in Chriſto, poſtea perfecutionē Eccleſia pateretur, & occiderētur quā plurimi diſcipuli Chriſti & ſacerdotes, & pro nomine eius perſecutiones grauiffimas perferret.

De David, & Rege Achis:

C A P. XVI.

INTEREA Dauid, cū fugeret Saul, latere voluit apud regem quendam Geth, nomine Achis. Sed cum gloria eius fuiſſet commemorata, ne per luorem rex ad quem conſugerat, aliquid in eum machinaretur, finxit infaniam, & quaſi furore correptus mutauit os ſuum, deſtuebantq. ſaliæ in barbam eius, collabebaturque in manibus eorum, & procidebat ad oſtia portæ. Et dixit Achis Rex. Quid huc mihi aduxiſtis iſtum? nunquid deerant nobis furioſi? & ſic eum dimiſit. Achis interpretatur, quomodo eſt? per quod ſignificatur ignorātia & verbū mirætiſ & non agnoſcētis. Quod in gente Iudæorū impletū eſt, qui dū viderūt Chriſtū, non agnouerunt, corā quibus mutauit os ſuum,

suum, & abiit. Erant enim ibi præcepta Legis carnalia, erat sacrificiū secundū ordinē Aaron, & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium secundū ordinem Melchisedech. ^a Mutauit ergo os suum in sacrificio, mutauit in præceptis, dans aliud testamentum euacuata carnali operatione atque inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerunt. ^b Et procidebat ad ostium portæ, hoc est, humiliabat se, hoc est enim, procidere vsque ad ostium fidei nostræ, ostium enim portæ, initium fidei: inde incipit Ecclesia & peruenit vsq. ad speciem, vt cum credit ea quæ non videt, mereatur perfrui; cum eum facie ad faciem videre cœperit. Quod vero in illo quasi furore saliuæ decurrebant super barbam eius, Apostolus hæc aperit dicens: Iudæi signa petunt, & Græci sapientiam quærent: nos autē prædicamus Christum crucifixum, Iudæis quidem scādalum, gentibus autem stultitiam: ipsis verò vocatis Iudæis & Græcis, Christū Dei virtutem & Dei sapientiam: quia quod stultū est Dei, sapiētius est hominibus, & quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, non tantum saliuæ attendantur, sed attende, quia super barbam decurrunt. Quomodo enim in saliuis infirmitas, sic in barba virtus ostenditur. Texit ergo virtutem suam corpore infirmitatis suæ, & quod forinsecus infirmabatur, tanquam in saliuæ apparebat: intus autē diuina virtus tanquā barba tegebatur.

^a Mutauit os suū in sacerdotio. In sacrificio Pul.

^b Et procidebat. *Quæd. interiecta sunt ante hæc verba in Val. & Compl. quæ cum à reliquis omnib. & ab Eucherio, & Beda ab essent neq. cohererent cum præcedentibus, & sequentibus, recipienda non fuerunt.*

* Non tantum saliuæ attendatur. Ex Euch. al. Nō tanquam saliuæ offendant: non tanquam saliuam attendas. Compl.

De chlamyde Saulis præcisa à Dauid. CAP. XVII.

DE hinc in eremo Engaddi cum persequendum Dauid Saul appeteret, ingressus est Dauid in speluncam, & ibi latebat. Sed Rex improuisus exceptus insidijs, quod irinocuo moliebatur, inciderat. Scriptū est enim: qui fodit foueam proximo suo, ipse incidit in eam. Dauid autem bona pro malis retribuens, inimicum nō occidit, sed pro testimonio facti oram chlamydis regis abstulit, cum facilius esset exceptum insidijs

aduersarium perdere magis, quàm fallere. Quid ergo est, quod iste fugiens à facie Saul in spelunca latuit? Quare autem latuit, nisi vt occultaretur & non inueniretur? Quid est cōtegi spelūca, nisi cōtegi terra? qui enim fugit in spelūcam, terra tegitur, ne videatur. Portabat autē terrā Iesus, carnē, quam acceperat de terra, & in ea se occultabat, ne à Iudæis inueniretur Deus. Si enim cognouissent: nunquā Dñm gloriæ crucifixissent. Quare ergo Dominum gloriæ non inueniunt? Quia spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem oculis obiciebat, & maiestatem diuinitatis corporis tegmine, tanquam speluncæ abdito occultabat. Illi ergo non cognoscentes Deum, persecuti sunt hominem: nec mori potuit, nisi in homine, quia nec teneri potuit, nisi in homine. Opposuit ergo malè quærentibus terram, seruauit benè quærentibus vitam. Fugit ergo secundum carnem in speluncam à facie Saul: quia passus est vsque adeo se occultans Iudæis, vt moreretur. Sed quare vsque ad mortem voluit esse patiens, vt fugeret à facie Saul in speluncam? Etenim spelunca inferior terræ pars potest accipi. Et certè (quod manifestū est & notum est omnibus,) corpus eius in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc ergo monumentum spelunca erat: illuc fugit noster Dauid à facie Saul. Tam diu enim persecuti sunt illum Iudæi, quo ad vsque poneretur in spelūca. Sed quid est, quod persecutor ad purgandum ventrem speluncam ingreditur? nisi quod Iudæi in Christum conceptam mentis malitiam, quasi odorem fætidum emisissent? Et cogitata apud se noxia, factis deterioribus, dum Christum perimunt, ostenderunt. Sed tamen Dauid Saulem occidere noluit, & cum eum in abdito occultatū antro haberet in potestate, reseruare potius, quàm occidere maluit: ita & Christus, dum esset in spelunca carnis persecutorem populum in potestate habuit, & nō occidit. Scriptum enim erat de eis per prophetā: ne occideris eos. Tantum denique Dauid summitatem chlamydis eius silenter abscidit, vt ostenderet prophetia, Christum Iudæos non occidisse: sed eis tantum regni gloriam abstulisse: sicq. eos persecutione sua vacuos sede, vel imperio reliquisse. Chlamydis enim abscissio, regni est amputatio, hoc etiam alio loco idem Saul, cum per inobediētiam peccasset, ostendit. Nam cum veniam precaretur,

tur, rogaretq. Samuelem, vt reuertetur A cum illo ad placandum Deum & nolisset, atq. conuertens faciem suam abiisset, tenuit Saul pinnulam vestimenti eius, & dirupit eam. Et dixit ad eum Samuel: distupit Dominus regnum Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo & diuidetur Israel in duo. Populi ergò Israel personam figuratè gerebat rex iste, qui populus amissurus erat regnum, dum persequitur Christum.

De hasta ablata Sauli à David.
CAP. XVIII.

QVod & sequenter iterum demonstratum est, quando idem David fugiens à facie Saul ingressus est in castra regis, & cū dormientem inuenisset, non percussit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput eius, & lenticulam sustulit, dormientibusq. cunctis egressus de castris, transiuit in cacumine montis. Quid est hoc? persequantur namque Iudæi Christum, sed persequendo dormiebant, quia non vigilabant corde. Duritia enim cordis, obdormitio est. Dormiunt in vitam veterem, non euigilant in nouam. Venit Christus, non eos occidit, sed tulit ab eis scyphū aquæ, id est, gratiam legis, tulit & sceptrum regale, regni scilicet potestatem, quam pro maximo habebāt, & vnde se protegebant temporaliter, & quam aduersus Deum per incredulitatem gerebant. Et deinde victor David noster, de castris eorum regressus, transcendit in altitudinem montis cælorum.

De pugna David cum Amalechitis.
CAP. XIX

INterea fugiēs David, dum pergeret cum Achis rege Philistinorum, in prælium aduersus Israel, insurgentes Amalechitæ irruerunt in Siceleg, & succedentes eam, captiuarunt omnia, quæ erant David & puerorū eius. Reuersus ergo David ad persequendos Amalechitas, inuenit Ægyptium puerum lassescens, quem Amalechitæ ægrotum in itinere reliquerant. Hunc autem David inuentum cibo refecit ducemq. sui itineris fecit. Sicque Amalechitas persequitur, epulantesq. reperit, & funditus extin-

guit. Quid est enim, quòd Ægyptius Amalechitæ puer in itinere lassatur, nisi quòd amator præsentis seculi peccati sui nigredine opertus, sæpe ab eodem seculo infirmus despectusque relinquitur, vt cū eo nequaquam currere valeat, sed fractus aduersitate torpescat? Sed hunc David inuenit: quia Redemptor noster veraciter manu fortis nonnunquā, quos despectos à mūdi gloria reperit, suo amore conuertit, cibo pascit, quia verbi scientia reficit. Ducem itineris fecit: quia suum etiam prædicatorem facit. Et qui Amalechitam sequi non valuit, dux David efficitur: quia is, quem indignū mundus deseruit, non solum conuersus in suam mentem Deū recipit, sed prædicando hunc etiam vsq. ad aliena corda perducit. Quo vi delictet duce, David Amalechitam conuiuantem inuenit & extinguit: quia Christus ipsis prædicatibus mundi lætitiā destruit, quos mundus comites habere despexit.

De Saule Pythonissam consulente.

CAP. XX.

POST mortem autem Samuelis, congregati sunt Philistini contra Israel. Consuluitq. Saul Dominum, & non respondit ei. Quæ fuit autē Saul Pythonissam, quæ suscitaret illi Samuelem. Statimq. suscitatus ait ad eum: Quare inquietasti me, vt suscitarer? Et quæritur secundum historiam, vtrum Pythonissa ipsum Prophetam de inferno euocauerit, an aliquam imaginariam illusionē fallacia dæmonum factam. De qua quæstione beatæ memoriæ, Augustinus Episcopus Simpliciano Mediolanensi Episcopo ita scripsit: Inquiris, inquam, vtrum potuerit malignus spiritus excitare animam iusti, & tanquam de abditis mortuorum repagulis vel receptaculis euocare, & vt videretur & loqueretur cum Saul. Nonne maius mirandum sit, quod Satanas ipsum Dominum assumpsit, & constituit super pinnam templi (d) Quolibet enim modo fecerit, factum est) ita & modus quo Samueli factum est, vt excitaretur, similiter latet, nisi forte quis dixerit, faciliorem Diabolo fuisse licentiam ad Dominum viuum, vnde voluit, assumendum, & vbi voluit, constituendum, quam ad Samuelis spiritum defuncti à suis sedibus excitandum. Quod si illud in Euāgelio nos ideo non cōturbat, quia Dominus

nus voluit atque permisit nulla diminutione suæ potestatis & diuinitatis id fieri, sicut ab ipsis Iudeis, quamquam peruersis atque immundis & facta Diaboli facientibus, & teneri se, & vinciri, & illudi, & crucifigi, atque interfici passus est: non est absurdum credere ex aliqua dispensatione diuinæ voluntatis permissum fuisse, ut non inuitus & dominante magica potentia, sed volens atque obtemperans occultæ dispensationi Dei, quæ Pythonissam illam & Saulem latebat, spiritus Prophetæ sancti se ostenderet aspectibus regis diuina eum sententia percussurus. Quamquam in hoc factò potest esse alius faciliior intellectus, ut non verè spiritum Samuelis excitatum à reque sua credamus, sed aliquod phantasma & imaginariam illusionem diabolicis machinationibus factam, quam propterea scriptura nomine Samuelis appellat: quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt: sicut omnia, quæ pinguntur atque finguntur earum rerum, quarum imagines sunt nominibus appellantur: sic hominis pictura cum pingitur, proprium quodque nomen incunctanter adhibetur, & dicitur: ille Cicero, ille Sallustius, ille Achilles, ille Hector, hoc flumen Simois, illa Roma: cum aliud nihil sint, quam pictæ imagines. Vnde & Cherubim, cum sint cælestes virtutes, fictæ tamen ex metallo quod imperauit Deus super arcam Testamenti magnæ rei significandæ gratia: non aliud, quam Cherubim, illa quoque figmenta vocabantur. Item dum quisque videt somnium, non dicit, vidi imaginem Augustini, sed vidi Augustinum, cum eo tempore, quo aliquod tale aliquis vidit, ignoraret hoc Augustinus. Usque adeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum videri. Et Pharaon spicas se dixit vidisse, in somnis & boues, non spicarum aut bouum imagines. Si igitur liquidò constat nominibus earum rerum, quarum imagines sunt, easdem imagines appellari: non mirum est quod scriptura dicit, Samuelem visum, etiam si forte Samuelis imago apparuit ficto machinamento eius, & qui transfiguratur se velut Angelum lucis, & ministros suos ornat velut ministros iustitiæ. Iam vero si illud, inquit, mouet quomodo à maligno spiritu Sauli vera prædicta sunt, potest & illud mirum videri, quomodo Demones agnouerunt Christum, quem Iudæi non agnoscebant. Cum enim vult Deus etiam per infimos, supremosque spiritus ali-

quem vera cognoscere, temporalia duntaxat ad istam mortalitatem pertinentia, facile est, & non incongruum, ut omnipotens & iustus ad eorum poenam, quibus ista prædicantur, (ut malum quod eis imminet, antequam veniat prænoscendo patiantur,) occulto apparatu mysteriorum suorum etiam spiritibus talibus aliquid diuinationis impertiat, & quod audiunt ab Angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium Dominus atque moderator vel iubet, vel finit. Vnde etiam spiritus in actibus Apostolorum adtestatur Paulo Apostolo, & Euangelista esse conatur. Miscet isti tamen fallacias, & verum quod nosse potuerunt, non docendi magis, quam decipiendi sine pronuntiant. Et forte, hoc est, quod cum illa imago Samuelis, Saulem prædiceret moriturum, dixit etiam secum futurum, quod vtiq. fallum est. Magno quippe interuallo post mortem separari bonos à malis in Euangelio legimus: cum inter superbum illum diuitem, cum iam apud inferos tormenta pateretur, & illum, qui ad eius ianuam vlcerosus iacebat, iam in reque constitutum, magnum chaos interiectum esse testetur. Aut si propterea Samuel ei dixit: Mecum eris, ut non ad æqualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referatur, quod vterque homo fuerit, & vterque moripotuerit, iamque mortuus viuo mortem prænuntiabat. Secundum vtrumque igitur intellectam habere exitum hanc lectionem, qui non sit contra fidem, perspicit opinor prudentia tua: nisi forte profundiori inquisitione inueniatur ad liquidum, vel posse vel non posse animam, humanam, cum ex hac vita migrauerit, magicis carminibus euocari, & viuorum apparere conspectibus, etiam corporis lineamenta gestantem, ut non solum videri valeat, sed & agnosci: etsi potest: vtrum etiam iusti anima non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi occultioribus mysterijs summæ legis obtemperans, ut si fieri non posse claruerit, non vterque sensus in huius scripturæ tractatione admittatur: sed illo excluso imaginaria similitudo Samuelis Diabolico ritu facta intelligatur. Sed (quoniã siue illud fieri possit, siue non possit, tamen fallacia Satanæ atque imaginum simulandarum callida operatio, decipiendis sensibus humanis multi formis inuigilat,) pedetentim quidem (ne inquisitionibus diligentioribus præscribamus,) sed tamen

potius existimemus tale aliquid factum ma-
ligno spiritu Pythonissæ illius ministerio,
quandiu nobis aliquid amplius excogitare
atq. explicare non datur. ^k Hæc sunt quæ
tunc de Pythonissa, & Samuele scriptit
beatissimus Augustinus.

^a Augustinus Simpliciano. Lib. 2. q. 3. & ad Dulci-
tium q. 6.

^b Malignus spiritus. Immundus spiritus. Augusti-
nus & Euch. quatuor maligni ibidem postea vocentur.

^c Repagulis vel. hæc voces non sunt apud Augustin. aut
Euch.

^d Quolibet enim modo fecerit hoc ille, factum
est: ita & modus quo Samueli factum est, ut exci-
taretur, similiter latet. Ita omnino legendus hic locus ^B
etiam apud Augustinum mancus, ut τὸ factum est, quod se
mel tantum, sed non eodem in loco apud utrumq. positum
erat, apud utrumq. repetatur, atq. alter alteri subsidio sit.

^e Non conturbat. Non perturbat. Apud Augustin.
& Eucher.

^f Illa quoq. figmenta. Ita apud Aug. in q. ad Dulci-
tium, Illæ quoq. effigies, apud eund. in libr. ad Simpli-
cian.

^g Transfiguratur se in Angelum. Ita Aug. ad Simpli-
cian. transfiguratur se velut Angelum, ad Dulcis.

^h Etiam per infimos, infernosq. spiritus aliquem
ver. cogn. vtrubiq. Augustinus, per infimos, su-
premosq. spiritus, apud Euch.

ⁱ Occulioribus mysterijs. Ita Aug. ad Dulcis. Im-
perijs ad Simp. & apud Euch.

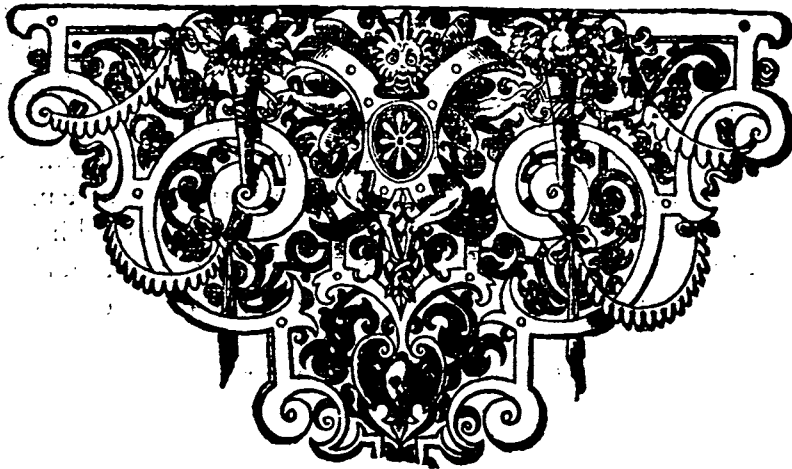
^k Hæc sunt, quæ tunc de Pythonissa. Sed vide, quæ
addidit postea ad Dulcitium scribens in fine questionis.

De morte Saulis, & Ionathæ. CAP. XXI.

Igitur exorto prælio, percusserunt Philis-
tæi Israël plaga magna, corrueruntq. in
prælio Saul & Ionathas. Quos deniq. pius
Propheta figuraliter ^a deflet. Qui cum po-
tentes essent, & semper hostibus præuale-
rent, sauciati illico ac vulnerati in medio
prælio corruerunt. Quomodo, inquit, ceci-
derunt potentes in medio pugnæ? Hoc etiã
modo pium Christianorū genus deflet eos,
qui nō repugnantes dæmonibus labuntur
in seculo, quod est lubricum: Gelboe enim
montes, interpretantur lubrici montes.

^a Quicumq. potentes. Inter hæc leguntur in Val. pla-
tima Gregorij verba è lib. 4. Moral. cap. 4. de montiū maledi-
ctione, quæ rectè absunt ab alijs libris & à Bedæ. Nam planè
non coherent.

DIVI

D I V I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

QVÆSTIONES IN REG. II.

Ne David templum adificet.

CAP. I.

Post mortem itaq. Saul, vngitur David, & regnat, transfertq. arcam testamenti in ciuitatem suam: qui cum vellet templum Domini ædificare, admonetur per prophetam à Domino, ita: Non tu ædificabis mihi domū, quia vir sanguinū es. Quid est igitur igitur, quod erga exteriora bella laboranti David interdicitur, ne domus Dei ab eo ædificaretur? Templum quippe Dei nos sumus, qui ad veram vitam in eius in habitatione construimur, Paulo attestante, qui ait: Tēplum enim Dei sanctum est, quod estis vos. Sed vir sanguinum templum Deo ædificare prohibetur: quia ^b qui adhuc actibus carnalibus incubat, necesse est, vt instruere spiritaliter Ecclesiam non præsumat, quia nequam purè maculam in membro considerat oculus, quem puluis grauat, & superietas sordes tergere nō valet manus, quæ lutum tenet.

^a Totum caput è Greg. 7. Moral. c. 16.

^b Qui adhuc actibus carnalibus incubat. Ita lib. 6. incumbit apud Gregorium.

De peccato David in Bethsabee.

CAP. II.

Nunc & peccatū David, quid in prophetia signauerit, quāta possumus breuitate perstringamus. Nomina quippe interpretata satis ostendunt, quid etiā hoc factū præfigurauerit. David, vt diximus, interpretatur manufortis, siue desiderabilis. Bethsabee interpretatur puteus satietatis, siue puteus septimus. Quilibet autē harū nominis eius interpretationem in id, quod dicere intendi-

amus, assumamus, satis congruit. Nam in cantico canticorum sponsa, quæ illi Ecclesia est, vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo septenarij numeri nomen in Spiritus sancti significatione coniungitur, propter rationem Pentecostes, quo die de cælo missus Spiritus sanctus venit. Ad quadraginta no- uem autem, quod est septies septem vnum additur, quo vnitas commendatur. In hac ratione viuit Apostolica illa sententia, sufferentes inuicem in dilectione, studentes ser- uare vnitatē spiritus in vinculo pacis. Dono itaque spiritali, hoc est, septenario facta est Ecclesia puteus satietatis: quia factus est in ea fons aquæ salientis in vitam æternam, quæ qui habuerit, non sitiet in æternū. Vrias verò, qui fuerit maritus eius, quid aliud, quàm Diabolum, nominis eius interpreta- tione significat? Huius erant pessimo con- iugio deligati omnes, quos gratia Dei libe- rat, vt Ecclesia sine macula & ruga Salua- tori proprio copuletur. Vrias namq. inter- pretatur lux mea Dei, Hethæus autē absci- sus, siue quod in veritate nō stetit, sed à luce sua superna, quam de Deo habebat, superbię merito abscisus est: siue quod cadēdo, veris viribus perditis, transfigurāt se in Angelum lucis, audens adhuc dicere, lux mea Dei est. Ergo iste quidem David grauiter scelerate- que peccauit: quod scelus eius etiam per Prophetam Deus arguit increpando; & ipse abluit pœnitendo. Verumtamen ille deside- rabilis omnibus gentibus, quasi in solario deambulans: quia in sole posuit tabernacu- lum suum, adamauit Ecclesiam super teatū se lauante, id est, mundātem se à sordibus seculi, & domum luteam spiritali contem- platione transcendentem, atq. calcantem. Et inchoata cum illa primæ conuentionis notitia, postea ab eo penitus separatū Dia- bolum occidit, eamq. sibi perpetuò conu- bio copulauit. Oderimus ergo peccatum, sed prophetiam nō extinguiamus. Amemus ipsam

ipsum Dauid quantum amatus est, qui nos à Diabolo per misericordiam liberavit. Amemus istum Dauid, qui tam graue in se vulnus iniquitatis poenitentiae, & humilitatis confessione sanauit. Sed fortasse quis dicat, si Dauid imaginem Christi gerebat, quomodo multas uxores & concubinas habuisse scribitur, cum has res Christus & horrescat & damnet: Hoc enim pro figura fiebat: multae enim uxores Dauid multarum gentium & nationum imaginem indicabant, quae per fidem Christi consortio iungentur. Concubinae vero eius, significant haereticorum Ecclesias, quae sub Christi nominis titulo manere se gloriantur. Sed quia propter carnalia lucra sectantur Christum, non coniuges, sed concubinae vocantur. Denique nunc Reges, si plures habeant uxores & concubinas, crimen est, quia iam transferunt figuram, pro quibus vxorum, vel concubinarum venia concedebatur: & nunc, quia figurae transferunt, venia nulla datur.

• Totum caput ex Aug. lib. 22. contra Faust. c. 27.

De Absalom. CAP. III.

Illud verò quid significet, quòd parricida filius Absalom patrem insequens, primò pater eius declinans, fugit ante faciem eius securus de victoria: qui aspiciebat imperium perire, quem etiam fleuit magno luctu, & deplorauit exitum parricidae. Scribitur etiam fugisse Dauid à facie bellantis aduersus se filij. Et quoniam scriptum est de populo Ierusalem: filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Filius ergo eius impius significatur tropicè, id est, populus Iudaicus, qui eum tradidit. Absalom autem, sicut quidam interpretatur, intelligitur patris pax. Quòd mirum videtur in historia, quemadmodum patris pax possit intelligi, qui patrem bello persecutus est. Sed qui diligenter ad allegoriam intendunt, inspiciunt Absalom esse Ierusalem, quae etiam & ipsa pax interpretatur, à cuius facie Christus fugit, quando eam patièdo deserens in gentibus per fidem successit. Alij Absalom Iudam traditorem intelligunt, quem tanta & tam admiranda patientia Christus pertulit, tanquam bonum, cum eius cogitationes non ignoraret, cum adhibuit conuiuio, in quo corporis & sanguinis sui figuram discipulis commendauit & tradidit. Quòd denique & in

A ipsa traditione osculum accepit, bene intelligitur pacem Christum exhibuisse traditori suo, quamuis ille tam sceleratae cogitationis interno bello vastaretur. Et idèò Absalom patris pax dicitur: ^b quia pater habuit pacem quam ille non habuit.

^a Corporis & sanguinis sui figuram, Hoc est corporis & sanguinis sui sacramentum. Puto autem verba esse Graeci alicuius patris.

^b Quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. Verba sunt Augustini in psalm. 2. Gregorius vero in Prolog. v. 11. Psalm. poenitentia. Absalom autem patris pax interpretatur, non quòd ei pax vlla cum patre fuerit: sed quia quantae pacis, & patientiae extitit, eius peruersitate pater ostendit. Hieronymus verò & Eucherius non patris pacem, sed patrem pacis interpretantur. Idem Etymolog. 7. c. 6. patris pacem per antiphrasim dictum putat.

Quod Dauid sitiens noluit bibere de aqua cisterna Bethlehem.

CAP. III.

Tempore Dauid in praelio Philistinorum, cum sitiens conuersaretur in bello, & aquam quaereret, quis mihi, inquit, potum dabit de lacu, qui est in Bethlehem? & ad portas erat inter lacum, & Dauid interfusus hostis, & media hostilium cinxerat septa castrorum. Praeciderunt tres viri multitudinem aduersariorum, & hauserunt aquam de lacu, qui erat in Bethlehem, & obtulerunt Regi bibendam. Sed rex noluit bibere, sed profudit illam Domino, dixitque: non contingat mihi hoc facere, ut sanguinem virorum, qui abierunt, ^a in animis illorum bibam. Vicit ergo naturam, ut sitiens non biberet, & exemplum de se praebuit, quo omnis exercitus tolerare sitim disceret. Quòd si altius velis spectare & introspicere mysterium: sitiebat Dauid, non aquam, quae est in Bethlehem, sed oriundum in eadem Bethlehem ex Virgine Christum in spiritu prauidebat. Ergo volebat bibere non aquam fluminis, sed lacuum ex latere Christi fluens, hoc est, non aquarum sitiebat elementum, sed sanguinem Christi. Vnde non bibit oblatam aquam, sed Domino fudit, significans sitire se Christi sacrificium: non naturae fluentum, sed illud sacrificium, in quo esset remissio peccatorum, illum sitire fontem aeternum, non qui periculis quaereretur alienis, sed pericula aliena deleret.

^a In animis illor. bibam? *ὁρμήσας αὐτῶν πίναται*, A
LXX. Ex quibus sunt etiam alia huius loci verba, & anima-
rum periculum bibam? Dixit Vulg. interpr.

nu omnium inimicorum eius, nisi cum illa
nouissima inimica destructur mors, ut per-
ueniatur ad regnum Dei.

De Psalmo xvij. CAP. V.

QVæritur autem cur solus septimus déci-
mus Psalmus in libris Regum repe-
riatur conscriptus. Nec immeritò Psalmus
iste in regnorum libris solus inuenitur: quia
regnum, illud significatur vbi aduersa-
rium non habebimus. Titulus enim eius est,
in die, qua eripuit eum Dominus de manu
omnium inimicorum eius, & de manu Saul.
Quis enim figurat in Dauid, nisi ille qui ve-
nit secūdū carnē ex semine Dauid, qui vtiq.
in corpore suo quod est Ecclesia, adhuc pa-
titur inimicos? Vnde illi per secutori, quem
^a voce prostrauit, & in suū corpus traijciēs,
quodammodo manducauit, insonuit de
cælo: Saule, Saule, quid me persequeris?
Quando autem eruetur hoc corpus de ma-

^a Quem voce mactauit, ita m. s. o. voce prostra-
uit, Eucherius non perinde eleganter: sequitur enim: & in
suum corpus traijciens quodammodo mandu-
cauit.

*De catalogo virorum fortium.
CAP. VI.*

DEhinc textitur catalogus virorū fortium
in figura sanctorum: qui licet virtutum
sublimitate proficiant, ^atamen vsq. ad ex-
cellentiam diuinæ Trinitatis nequaquam
attingunt. Inde est, quod ibi scriptum est,
vsq. ad tres nō peruenit: quis enim equa-
bitur Domino, aut quis similis erit Deo in-
ter filios Dei?

^a Tamen vsq. ad excellentiam diuinæ Trinita-
tis nequaquam attingunt. *Diuersa est apud Eucherium
allegoria.*

D I V I I S I D O R I
H I S P A L. E P I S C O P.
M Y S T I C O R V M E X P O S I T I O N E S S A C R A M E N T O R V M.

seu
Q V Æ S T I O N E S I N R E G. I I I.

De Salomone. CAP. I.

SVCCEDIT deinde
Salomō, ^ain quo quidem
nonnulla imago rei fu-
turæ facta est in eo, quòd
templum ædificauit, &
pacem habuit, secūdum
nomen suum. Salomon

quippe interpretatur pacificus. Ac per hoc
illud vocabulum illi verissimè congruit, per
quem mediatorem ex inimicis accepta re-
missione peccatorum reconciliamur Deo.
Etenim cum inimici essemus, reconciliati
sumus Deo per mortem eius. Idem ipse est
ille pacificus, qui fecit vtraq. vnum, & me-
dium parietem maceræ soluēs inimicitias
in carne sua, legemq. mandatorum decre-
tis euacuās, ut duos conderet in se in vnum

nouum hominē, faciēs pacem his, qui longè,
& pacem his, qui propè. Ipse in Euangelio
dicit: pacem meam relinquo vobis. His &
multis alijs testimonijs Dominus Christus
pacificus esse monstratur.

^a In quo quidem, vsq. ad pacificus. Verba sunt Aug.
17. de ciuitate Dei c. 8.

*De templi adificatione.
CAP. II.*

NAm ^aid quod ædificauit templū excel-
lentissimū Dño: & ibi Christū significat,
qui ædificauit domū Deo in cælestibus. Nō
de lignis & lapidibus, sed de hominibus san-
ctis, hoc est, fidelibus, quib⁹ dicit Apostolus:
templū enim Dei sanctū est, quod estis vos.
^b Quòd verò eadem domus lapidibus de
u dolatis

LIBROS
DEL DR.
MARCQ

dolatis atq. perfectis ædificata est, & malleus & securis, & omne ferramentum non est auditum in templo Dei, cum ædificaretur. Quid enim domus illa, ut prædictum est, nisi sanctam Ecclesiam, quam in cælestibus Dominus inhabitat, figurabat? Ad cuius ædificationem electorum animarum, quasi quidam expoliti lapides, deferuntur. Quæ cum ædificatur in cælis, nullus illic disciplinæ malleus resonat: quia dolati atque perfecti illuc lapides ducimur, ut locis iuxta meritum congruis disponamur. Hic enim foris tūdimur, ut illuc sine reprehensione veniamus. Altitudo autem templi huius Dominiæ ad fidem refertur, longitudo ad spem, latitudo ad charitatem. His enim tribus virtutibus, quasi lineamentis, sanctæ Ecclesiæ cælestis instructura consurgit. Porro quod parietes templi interius ligno teguntur, hoc ob mysterium Dominiæ crucis imaginatum est, sub cuius tutela proteguntur omnes sancti, qui indistruptæ pacis perseverantia, tãquam lapides viui in structura Ecclesiæ, vnitæ fidei solidantur. Et bene interius vestitur ligno templum: quia corde creditur ad iustitiam, quod vero tempore dedicationis gloria Domini impleuit domum, gloria Domini intelligitur. Christus: cuius fide repletus est vniversus mūdus. De qua gloria cum pro adorato vitulo Dominum precaretur Moyses, ut parceret populo peccatori: respōdit Dominus, propitius ero illis: verumtamen viuo ego, & viuit nomen meum: quia implebitur gloria meā omnis terra: & septuagesimus primus Psalmus canit: implebitur gloria eius omnis terra. Vnde & Angeli clamabant pastoribus: Gloria in excelsis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Quod autem nebula impleuit domum Dei, & non poterant sacerdotes ministrare propter nebulam. Hæc sententia superbos Iudæorum pontifices ac doctores insinuat, qui dum natiuitatis Christi sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium per erroris nebulam perdidit. Ita enim eorum mentes infidelitatis caligo repleuit, ut exigentibus proprijs meritis non agnoscant cultum creditatis. Quod verò Salomon idem in eodem templo duodecim boues æreos fecit, quos in æreo labro constituit, qui facie quidem per diuersas partes attendunt, sed in vno loco per posteriora colliguntur. Quid enim aliud in duodecim bubus, quàm duodecim

Apostolos credimus designari, qui facie quidem per diuersa respiciunt, sed ita in labro sunt positi, ut posterioribus adueniunt? Qui in hac præsentī vita ad prædicationis officium in diuersis mundi partibus sunt diuisi: in illa vero vita, quæ huic vitæ posterior est, quia post hanc videbitur, in æterna gloriæ vnitæ conueniunt. Per diuersum ergo mundum prædicando respiciunt, sed in vnum perueniendo consistunt. Ideo autem ærei: quia clamor prædicationis eorum in toto mundo insonuit, sicut scriptum est: In omnem terram exiit sonus eorum. Labrum autem orbem terræ intelligimus, cuius ambitum lustrauerunt Apostoli, docentes gentes, ut baptizarentur in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.

^a Nam quod ædificauit, vsq. ad estis vos. *August. ibidem.*

^b Quod vero eadem domus, vsq. ad veniamus. *Verba sunt Greg. 34. Moral. c. 20.*

De sapientia Salomonis.

C A P. III.

Locutus est autem Salomon tria millia parabolas, & fuerunt carmina eius quinque millia: quid enim per tria millia parabolas, nisi plenitudo fidei in Lege & in Euāgelij a Christo tradita designatur? Quæ dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub mysterio Trinitatis disseritur, quasi tria millia parabolæ nuncupantur. Carmina autem eius quinque millia pro quinque sensibus corporis intelliguntur: quos qui in diuersis virtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi quinque millia carmina Domino canit: disputauit autem Salomon à cedro vsque ad hyslopum. Cedri nomine celsitudo gloriæ in electis accipitur, sicut & Propheta testatur, dicens: Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus, quæ est in Libano, multiplicabitur. Hyslopus autem herba humilis est saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster à cedro vsque ad hyslopum disputauit: quia ab altera excellentia cælestis gloriæ vsque ad carnis humilitatem descendendo peruenit, si quidem & cedri nomine, prauorum superba elatio designatur, sicut per Dauid dicitur: Vox Domini confringentis cedros. A cedro itaque Christus vsque ad hyslopum disputauit: quia

quia ipse prauorum corda & humilium iudicat. Super ligna autem disputauit, dum in cruce pendit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam inclinauit, quàm etiam ad hyssopi humilitatem, id est, vsq. ad crucis stultitiam ac contemptibilem fidem deduxit.

De iudicio Salomonis.

CAP. III.

LEgitur ^a quoque idem sapientissimus primum habuisse iudicium inter duas mulieres de pietate certantes: quarum in vna dilectio ardebat, in altera simulatio subripiebat. In illo ergo iudicio Salomonis Christi figura fuit, vbi mulier illa improba, plebs scilicet synagogæ vel hæreticorum, verè matris, hoc est, Ecclesiæ filium appetebat, quem non vt reseruaret, sed reuera, vt interimeret, cupiebat. Sed sicut gladio Salomonis dirimente propriè matris gemitu teste verus repertus est partus: ita & spiritu Iesu Christi docente, plerumque hi qui à matre seducti, & capti sunt errore hæreticorum, nonnunquam merentur pro semet ipsis gementem recognoscere Ecclesiam matrem. Vnde satis, cõuenienterq. apparet, hanc mulierem hæreticorum, vel synagogæ figurasse impietatem, qui & suos nequiter nutriendo interimunt, & alienos quousque perdant, illiciendo persuadent..

^a Vid Aug. serm. 200 de temp.

De regina Austri. CAP. V.

REgina autem Austri, quæ ab interuallis vltimis excitata veniens, Salomonis auidè sapientiam concupiuit: iam tunc per illam ventura de gentibus Regina desiderans Christum figurabatur: quæ iuxta prophetam est circumamicta varietate in vestitu deaurato, & populi sui & paternæ domus oblita currebat cum barbara gente, nõ animo: quæ in aperto peregrina, sed in occulto sanctorum fieri ciuis optabat. Vnde non solum præmio cælesti resurrectionis beata, sed etiam potestate Apostolica de Iudæis adulteris iudicandis ipsius ore iudicis digna censetur: quia Christum in Salomone mirata, verum reginæ cælestis affe-

ctum in imagine mystica Ecclesiam præuidentis impleuerat.

De ceteris operibus Salomonis.

CAP. VI.

Iam ^a porrò de ceteris operibus Salomonis quid dicam, quem vehementer arguit sancta scriptura atque condemnat, & nihil de pœnitentia eius, vel in eum indulgentia Dei omnino cõmemorat? Nec profus occurrit, quid saltem in allegoria boni significet, hæc eius stenda submersio. Nisi forrè quis dicat, mulieres alienigenas, quarum amore exarserat, significare Ecclesias electas de gentibus. Posset hoc fortasse non absurdè intelligi, si illæ propter Salomonem desererent Deos suos, & colerent Deum eius. Cùm verò ipse propter illas offendit Deum suum, & coluit Deos earum, non est, quid inde boni coniectari possit.

Nec tamen nihil arbitror significare, sed malum, sicut de vxore filiabusque Lot diximus. Apparet enim in persona huius Salomonis mira excellentia, & mira submersio. Quod igitur in illo diuersis temporibus extitit prius bonum & posterius malum, hoc in Ecclesia in isto seculo adhuc simul & vno tẽpore ostenditur. Nam bono illius bonos Ecclesiæ: malo autem illius malos Ecclesiæ significatos puto: tanquam in vnitate illius areæ, sic in vno illo homine, bonos in granis, malos in paleis aut certè in vnitate vnus segetis: bonos in tritico, malos in zizanijs.

^a Iam porrò. Totũ caput ex Aug. 2.2 cont. Faust. c. 88.

De diuisione decem tribuum.

CAP. VII.

Illud ^a verò, quod post mortem Salomonis decem tribus à templo separatæ sunt, & duæ relictæ: satis indicat, quòd de tota illa gẽte Apostolus ait: reliquiæ per electionem gratiæ saluæ factæ sunt.

^a Ex Aug. 1.2. cont. Faust. c. 33.

De Elia et virtutibus eius.

CAP. VIII.

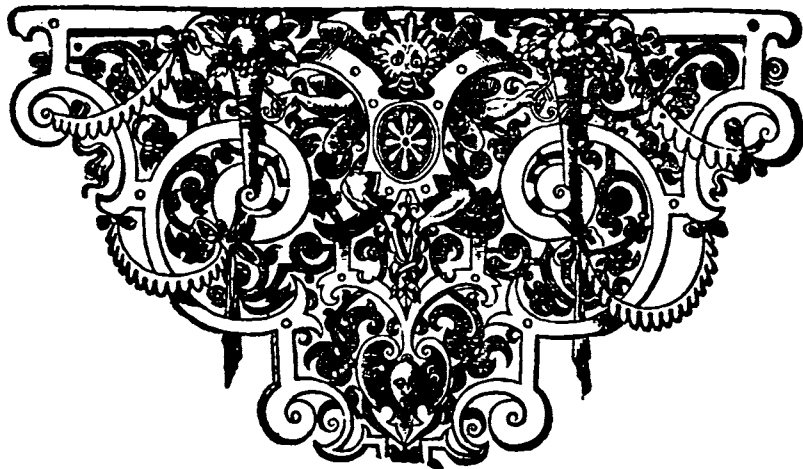
Quid autem significauerunt magni illi ac insignes prophetæ, qui etiam mi-

rabilia multa fecerunt, Elias & Eliseus discipulus eius? ^a Pascitur enim Elias tempore famis à coruis mane afferentibus panem, & ad vesperum carnes, vt intelligas illic Christum. Cui quodammodo salutem nostram esurienti confitentur peccatores fidem primitias spiritus nunc habentes: in fine autem velut ad vesperam seculi carnis resurrectionem. Mittitur Elias pascendus ad alienigenam viduam: quæ volebat duo ligna colligere, priusquam moreretur. Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum signum crucis exprimitur. Benedicitur farina eius & oleum, fructus & hilaritas charitatis, quæ cum impenditur, non defecisse dicitur. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vidua autem ista, vt opinor, Ecclesia significatur, quam Christus non frumenti, sed verbi pane pascebat. De qua dicit Dauid: Viduam eius benedicens be-

A medicam. Illam scilicet viduam, quam Apostolus ait: mortuo viro, quibus velit nuptijs liberam esse: quia desinente Lege, cui finis est Christus, ad gratiæ libertatem transitum faciens Ecclesia, Christo, quasi vidua Legis, nupsit. Huius nunc in vasis oleum gratiæ, & benedictionis farina non deficit, in omnibus foris gentibus fame manente. Quarum cibi vitæ esuriem, & fidei Trinitatis in ediam congruè præfigurauit illa quodam triennio fames. Quod vero per Eliam in tempore siccitatis nubes illa apparuit, & postea futuræ pluuiæ signum in vestigio hominis ostensum est: significabat, quod nascente Christo in vestigio hominis ad terras imber de cælo descenderet, qui nos à peccato mundaret.

Iam ipsa in Babylonia transmig. Totum propè caput ex. 12. conty. Faust. à cap. 34. vsq. ad 36.

DIVI

D I V I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

MYSTICORVM EXPOSITIONES SACRAMENTORVM

seu

QVÆSTIONES IN REG. III.

De duobus Quinquagenarijs combustis. Cap. I.

Mittit Rex impius duos Quinquagenarios cum subditis suis militibus, vt exhibeant Eliam, qui diuino igne consumpti sunt: Tertius autem missus saluatur. Quinqua-

genarius namq. numerus, pœnitentiæ confessio est, quo declaratur remissio peccatorum: Iudæi ergo nolentes Christum Deum esse perfectum, ^a nec principem pœnitentiæ, dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraham nosti? Hi futuro diuini ignis incendio extinguuntur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem Trinitatis pœnitentiæ sacramenta cognouit, indulgentiam meruit.

Quæritur autem cur Elias vir sanctus super Quinquagenarios maledictionis sententiã sic intulit, vt perirent, dum scriptum sit: benedicite, & nolite maledicere. Sanctus ergo Elias nequaquam illos se instigante maledixit, sed quod in diuina prædestinatione cognouerat, prophetando, prædixit, in Dei enim dispositione erat ita perire, & Quinquagenarios ad Eliæ vocem, & Simonem ad Petri sententiã. Vnde non vltionis voto sancti maledicunt, sed loquuntur, quod in Dei voluntate esse nouerunt.

^a Nec principem pœnitentiæ. Ita lib. 9. & Beda. Nec principem indulgentiæ largitorẽ, apud Eucherium, qua scriptura videtur alterius interpretatio.

De Eliseo, et aquis sanatis.

Cap. II.

POSTulatur Eliseus à populo, vt aquas Iericho steriles & malignas sanaret. Accepit

vas rude fictile, & adiecit in eos salem, & demersit illud in flumine, & statim sanatae sunt. Quo facto prænuntiabat Propheta, quod verbum caro fieret, & habitaret in nobis: inde in similitudinem verbi salem, id est, sapientiam dedit: in vas fictile in corpus scilicet humanum, immittens in aquam demersit, quod quidem significabat, quia omnes populi, qui sub figura aquarum in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fecunditate, & benedictionem accepturi essent.

De paruulis maledictis.

Cap. III.

IPse quoque Eliseus figuram Christi gessit. Denique vocabulum ipsum salus Dei interpretatur. Salus autem Dei quis est alius, nisi filius eius, qui & Saluator vtiq. vocatur? paruuli vero illi illudentes saluti Dei, id est, Eliseo, Iudæorum habuere personam: quia crucem Domini Saluatoris subsannabant. Quod dicunt, ascende calue, ascende calue; quia in Caluarie loco Christus ascensus erat in crucem. Quod verò conuersus maledixit eos Eliseus, & venerunt duo vrsi de sylua, & interfecerunt quadraginta duos pueros blasphemantes: ita & Christus post passionem suam, & resurrectionem ex mortuis, postea quam ascendit in caelos, sicut Eliseus ascendit Bethel, id est; domum Dei, conuersus maledixit Iudæis. Et quadagesimo secundo anno ascensionis suæ immisit duos vrsos de syluis gētium; Vespasianum scilicet, & Titum, eosque crudeli strage deiecerunt:

^a Vid. August. 12. cont. Faust. cap. 35. & serm. 204. de temp.

*De mortuo resuscitato.**CAP. IIII.*

Mittit ^a Elifeus per feruum baculum su-
per mortuum, & non reuiuiscit: venit
ipse, coniungit, & coaptat se mortuo, & re-
uiuiscit. Misit sermo Dei Legem per feruum
suum, & non profuit in peccatis mortuo
generi humano. Venit ipse descendens de
cælorum sublimitate, quasi de montis alti-
tudine, humiliavit se ipsum, conformauit se
nobis, mortuisq. membris sua mēbra com-
posuit, nostręque mortalitati de suo corpore
medicinam aptauit. Deniq. super mortuum
septies oscitat, & septiformem spiritum hu-
mano dat generi, per quod uiuificatum a
morte peccaortum resurgat.

^a Ex eod. Aug. lib. cont. Faust. & serm. 206.

*De ferro exiliante e flumine.**CAP. V.*

Cum ^a securibus ligna cederētur, de ligno
ferrū exiliens in profundū fluminis mer-
sum est, atque in lignum desuper ab Elifeo
proiectum, reuersū est. Ita cum impios
Iudæos per corpus operata præsentiā Chri-
sti, tanquam infructuosas arbores, cæderet:
quia de illo Iohannes dixerat: Ecce securis
ad radicem arborum posita est, eis inter-
ueniente passione corpus ipsum deseruit,
atque ad inferni profunda descendit, quo
in sepultura deposito, tanquam ad manu-
brium spiritu redeunte surrexit.

^a Ex eod. Aug. capite, & sermone 210.

*De additione xv. annorum Ezechia.**CAP. VI.*

Decumbentem ^a in lectulo Ezechia, gra-
uique ægritudine laborantem, ex per-
sona Domini Isaias propheta adorsus est, &
prædicans illi, quod moreretur: illo autem
exorante Dominum in ipso præstituto ter-
mino mortis, confestim Dominus vocē eius
audiuit, & quindecim annos vitæ deprecā-
tis extendit. Qui numerus quindecim an-
norum, quid sacramenti contineat, myste-
rijque, cognoscimus. Nam, vt Apostolus ait,
secundum quod quis operatus fuerit, ita re-
cipiet. Ideoq. iste rex, quia decalogū Legis

A cum quinq. libris Moyſi integra conferua-
tione compleuerat, ideo quindecim annos
secundum Legis numerum, quam custodie-
rat, ad vitam auctos accepit: per quod figu-
raliter sciremus, quia quicūq. per numeri
istius mysteriū totius Legis plenitudinem
custodiunt, æternæ salutis præmium conse-
quuntur, ac per Legis cōsummationem ad
vitæ æternæ plenitudinem transeunt.

Cuius quidem regis pro signo cōferendæ
salutis, decem gradus domus suæ, in quibus
umbra descendere consueuerat, Sol retror-
sum ad ortum, vnde descenderat, regressus
scribitur. Qui numerus, quid mysterij ha-
beat, videamus:

Nam gradus isti, temporum ordines sunt,
per quos umbra figurarum Christi descen-
derat, & per quos iterum Sol iustitiæ Chri-
stus post resurrectionem ascendit.

Primus itaq. gradus descensionis de Deo
in Angelo fuit: quia magni consilij Ange-
lus erat. Denique & Iacob sic loquitur: Et
dixit, inquit, Angelus Dei. Ego sum Deus,
cui vnxiſti titulum, & vouiſti votum, vt &
Angelum & Deum ostenderet. Secundus
gradus descensionis de Angelo in Patriar-
chis fuit: quia in omnibus, vt ait Apostolus,
ipse est operatus. Tertius in Legis datione:
quia & in lege ipse locutus est. Quartus
gradus in Iesū Naue, vt populum in terram
re promissionis induceret. Quintus in Iudi-
cibus: quia eundem populum per eos ipse
regebat. Sextus in Regibus Iudæorum: quia
in eis ipse regnabat. Septimus in Prophetis:
quia per eos est nuntiatus. Octauus in Pon-
tificibus: quia ipse summus sacerdos est pa-
tris. Nonus in homine. Decimus in Passio-
ne. Per hos enim decem gradus, quos ipse
per vmbra Legis priscæ Christus descen-
dit, ac rursus post resurrectionem suam Sol
iustitiæ Christus, per eodem gradus sursum
ascendit in cælum, & omnē illam vmbra
Legis veritatis radijs illustrauit, obscura reu-
lans, clausa referans, & omnia tecta denu-
dans.

^a Decumbentem, &c. Ita omnino legendum ex Cas-
siano, cuius sunt verba collat. 17. c. 25. quomodo etiam lib. 1.
c. 2. de Ochozia idem dixit: Decumbenti Regi exposita
vestis qualitate compertus est.

*De diuitijs Chaldaeis ostensis.**CAP. VII.*

Quod Ezechias diuitias suas Chaldaeis
iactantia ostentationis prodidit, &
propterea

propterea perituras per Prophetam audiuit: significat Dei seruum, qui dum virtutes vanæ gloriæ studio prodiderit, mox eas perdere, & dæmones operum suorum Dominos facere, sicut ille per ostentationis appetitum, thesauros suos esse sub dominio Chaldæorum fecit.

De transmigracione Israel in Babyloniam. CAP. VIII.

IAM ipsa in Babyloniam transmigratio, quo etiam spiritus Dei per Ieremiam Prophetam iubet, vt pergant & orent pro eis ipsis, in quorum regno peregrinantur, quod in illorum pace etiam pax esset istorum, & ædificaret domos, & nouellarent vineas, & plântarent hortos: quis nõ agnoscat, quid præfigurauerit? qui attēderit, veros Israelitas, in quibus dolus non est, per Apostolicam dispensationem cum Euangelico sacramento

Ad regnum gentium transmigrasse? Vnde nobis Apostolus tanquam Ieremias replicans, dicit: Volo ergo primo omnium fieri deprecationes, adorationes, interpellationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus, & his, qui in sublimitate sunt, vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate. Hoc enim bonum & acceptum est coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Ex hoc quippe etiam illis credentibus constructa sunt domicilia pacis, basilicæ Christianarum congregationum, & nouellata vinea populi fidelium, & plântati horti. Vbi etiam inter omnia olea granum illud sinapis regnat, sub cuius umbraculis longè lateque porrectis etiam altipetax superbia gentium, tanquam in cæli volatilibus confugiendo requiescit.

* Iam ipsa in Babyloniam transmigratio. Totum caput ex 12. cont. Faust. c. 36.

I N E S D R A M.

De LXX. annis captiuitatis.

CAP. I.

NAM quod post 1xx. annos secundum Ieremiam prophetiam reditur ex captiuitate, & templum renouatur, quis fidelis Christi non intelligat post euoluta tempora, quæ septenarij dierum numeri repetitione transcurrunt, etiam nobis, id est, Ecclesie Dei ad illam caelestem Ierusalem, ex huius seculi peregrinatione redeundum? Per quem, nisi per Iesum Christum verè sacerdotem magnum? cuius figuram gerebat ille Iesus sacerdos magnus illius temporis, à quo templum ædificatum est post captiuitatem. Quæ Prophetam Zacharias vidit in sordido habitu, deuictumque Diabolo, qui ad eius accusationem stabat, ablatam ei sordidam vestem, & datum indumentum honoris & gloriæ: sicut corpus Iesu Christi, quod est Ecclesia, aduersario in fine temporum per iudicium superato, à luctu peregrinationis in gloriam sempiternæ salutis assumitur. Quod etiam in psalmo dedicationis domus apertissime canitur: Conuertisti luctum meum in gaudium mihi,

B conscidisti saccum meum, & accinxisti me lætitia, vt cantet tibi gloria mea, & non compungar.

* Nam quod etiam, usque ad, compungar, verba sunt Aug. 12. cont. Faust. c. 36.

De vasis Domini in Babyloniam deportatis. CAP. II.

QUOD autem vasa Domini sacrificijs, vel sacramentis mysticis deputata, Rex quondam Babylonius de Ierusalem abstulisse, pariterque cum captiuis abduxisse, & suis vrbibus deputasse legitur, miserante autem Deo post solutam captiuitatem, vasa illa relata sunt non confraeta, & diuino rursus cultui mancipata. Rex Babylonius Dabolus est, qui fidelium populum errorum captiuitate vincitum de Ierusalem, id est, Ecclesia in Babyloniam, id est, confusionem hæreticæ prauitatis abduxit. Sed & partem vasorum, id est sacramentorum simul cum captiuis asportauit. Nam vasa sacramentorum ipsa sacramenta significant, per quæ diuini cultus perfectio adimpletur. Detulerunt namque ex eis nonnulla secum hæretici. In primo nomen ipsum Christi, quo se Christi.

Rianos vtiq̄. dicunt, asportauerunt Legem, A
Euangelium, Apostolum, Psalterium, Ba-
ptismum, Amen, Alleluia,

De reditu populi in Ierusalem.

CAP. III.

CVM autem respectu Dei, ignorat̄ con-
fusione relicta populus ad Ierusalem, id
est visionem pacis, quæ est Ecclesia Dei vi-

ui, duce Domino, redire festinat, hæc vasa,
id est, sacramenta secum deferens, non im-
mutat, sed reportat vtiq̄. integra: nec cõfrin-
git, quasi in melius renouanda; sed ea tem-
plo restituit, vsibusq̄. diuinis accommodat.
Ita vt ea secũ nõ perdita, sed etiam apud im-
pios seruata fuisse, plebs restituta congau-
deat. Nec delemus Euangelium, nec obli-
teramus Apostolum, Amen quoq̄. & Alle-
luia nõ cõmutamus, Baptisma nõ iteramus.

DE MACHAB.

DE Machabæis autē quid B
fratribus loquar? qui sub
Antiocho rege pro sacris
legibus dira tormēta per-
pessi sunt. Mater pia cum
diuersis supplicijs vrgere
tur, non solum nõ fleuit,
sed & gaudens hortaba-
tur ad gloriam passionis. Sic & mater Eccle-
sia gaudet, atq̄. in martyribus suis conlata-
tur, maioremq̄. gloriam per martyria filio-
rum consequitur, dum eos per septiformē
spiritum superasse Diabolum gratulatur.
* Quis poterit omnia, quæ illis veteribus Le-
gis, & Prophetarum libris figuratē annun-
tiantur, quantalibet breuitate perstringeret

Nisi quis forte putat ingenio fieri, vt ea quæ
rerum ordine per sua tempora cucurrerūt,
ad mysticas significationes interpretando
vertantur. Hoc forte Iudæi possunt dicere,
sive Pagani. Eis autem, qui se Christianos
esse volūt, premit ceruicem Apostolica au-
toritas dicens: Omnia hæc in figura cõtin-
gebant illis, & hæc omnia figuræ nostræ fue-
runt; in quos finis seculorum omniũ venit,
suntq̄. vniuersa mysterijs consummata per
Dominum nostrum Iesum Christum, cui
laus est, & honor, & gloria, regnum & pote-
stas cum Patre, & Spiritu Sancto in secula
seculorum. Amen.

* Quis poterit omnia, vsq̄. ad, figuræ nostræ fue-
runt: ex eod. lib. 6. 37.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPSCOP.

ALLEGORIAE QVAEDAM

SACRAE SCRIPTURAE.

P R A E F A T I O.

DOMINO SANCTO,
AC REVERENDISSIMO
FRATRI OROSIO, ISIDORVS.

V A E D A M notissima nomina leguntur Legis, Euāgeliorumq̄. quæ sub allegoria imaginariæ obteguntur, & interpretatione aliqua egent, breuiter deflorata contraxi celeriter, vt plana, atque aperta lectoribus redderem. Quæ quia inexplicata sunt, ad-

notata breuis materiola dicendi coëgit, & nec libelli modū permisit efficere, nec plenissimè figurarum mysteria explicare. Erat quidem sensus ita, vt ex dictis, quæ posita sunt, & præcedentia, & subsequētia intelligantur. Hæc itaq; cognitioni tuæ tractanda atq; probanda offerimus, vt quod in ratione verborum, ac sensuum ineruditè dependet, emendandum sollicitè cures. Ego enim, mihi charissime, in huius operis reprehensione excusabile meipsum æstimabo: quia hæc non meo conseruauī arbitrio, sed tuo commissi corrigenda iudicio.

EX VETERI TESTAM.

V A E D A M figuram Christi gestauit; B nam sicut ille sexta die formatus ad imaginem Dei: ita sexta mundi ætate filius Dei carnis formam induit, hoc est, formam serui accepit, vt reformaret hominem ad similitudinem Dei.

Adam figurā gestauit Christi. Hæc allegoria est Apostoli 1. ad Corinth. c. 15. sic enim ait: factus est primus homo Adam in animam viuētem: nouissimus Adam in spiritum viuificātem. Et quidem Genes. c. 2. legimus factum esse primum hominem in animam viuētem, hoc est efficaciter operantem, cui membra corporis seruiant, cuiusq; voluntati ac efficacitæ auscultent, vt exponit B. Chrysostomus. Atq; vt scribit Theodoret. non vocauit secundum Adam spiritum viuētem, sed viuificātem. Omnibus enim vitam largitur. Talem autem Deus hominem creauit, quo per rationē ac intelligentiam omnibus esset animalibus præstantior, quam mentem huiusmodi non habent, vt luculenter scribit B. Augustinus. 12. de ciuit. c. 23.

Ita sexta mundi ætate. Perfectio senario numero comprehenditur, propterea Deus sex diebus mundum perfecit, vt docet B. Augustinus. lib. 1. de ciuitat. Dei cap. 30. causa autē cur extremo. id est, sexto die conditus fuerit homo, vt scribit eleganter Greg. Niss. lib. 1. de homine. cap. 2. fuit. Quoniā decebat, vt veluti quodam regni domicilium futuro regi Deus officeret, & deinde hominem animo quidem immortalis, cor-

pore vero mortali pradtum in mundum introduceret, vt miraculorum mundi, horum spectator, horum dominus esset, & Deo quidem frueretur per diuiniorē naturam, bonis vero, quæ in terra sunt per sensum vteretur similem, & terrenum. Eadem fere scribit Damas. lib. 2. cap. 11. secundum autem Adam, id est, Christum Dominum nostrum sexta ætate, quæ à B. Iohanne Baptista ad mundi vsque occasum, & interitum pertinet, natum esse ait Eucher. in c. 1. Genes. Deinde, vt inquit B. Hier. in Amos c. 5. omnes labores & molestia septimo numero cōquiescēt: sicuti requieuit Deus die septimo ab omni opere, quod pararat Gen. 2. Quæ requies & septimi diei sanctificatio & benedictio post opera sua valde bona, vt notat Iulianus, designat, quod & nos singuli post opera bona, quæ in nobis Deus operatur ad requiem tendimus vitæ celestis, quæ, quia sempiterna est, merito idem dies septimus vesperam habuisse non traditur.

Heua designat Ecclesiam factam per mysterium lauacri, quæ de latere in cruce morientis Christi profluxit: sicut Heua de costa hominis dormientis.

Per mysterium lauacri. hanc allegoriam docuit etiā & illustrem fecit Apostolus: nam cum Genes. 2. scriptum sit: Immisit ergo Dominus Deus soporem in Adam, cumque obdormisset tulit vnam de costis eius, & repleuit carnem pro ea. Et edificauit Dñs Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem, &c.

scri

Sacramentum hoc magnum esse in Christo & Ecclesia scripsit Ephes. 6. 5. Nam, ut præclare ait Prosper in lib. de Promissionibus, & prædictionibus Dei, hoc est magnum sacramentum, quod promissum sperauit Adam, & futurum præuidit: formandam scilicet Ecclesiam ex latere Christi in cruce pendentis. Vnde Theophylactus enarrans verba illa B. Iohannis 1. 19. Ad Iesum autem cum venissent, ut viderent eum mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus militum lancea eius latus aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua, sic ait: Non simpliciter hæc fiunt: sed quia Ecclesia per hæc duo & fit, & consistit. Nam per aquam quidem generamur, per sanguinem autem & corpus paschimur. De quo vberius scribit B. Aug. 1. 2. cont. Faustum Manichæum.

Abel pastor ouium Christi tenuit typum, B qui est verus & bonus pastor, sicut ipse dicit, ego sum pastor bonus, qui pono animam meam pro ouibus meis, venturus rector fidelium populorum.

Abel pastor ouium. In hac allegoria plenior est lectio in M. s. q. iam in impress. lib. nam citatur testimonium B. Ioh. 1. 10. quod valde ad rem facit. Fuisse autem pastorem Abel declarat 4. cap. Gen. qui primus mortaliu omnium fuit clarus virginitate, martyrio & sacerdotio. quibus ornamenti Dominum expressit auctore B. Aug. in lib. de mirabilib. sacra script. qui venturus rector fidelium populorum propterea dicitur, quod tandem futurus pastor sit vnus ouilis, id est, Iudæorum & gentium ad Rom. 11. & Iohan. 10.

Cain frater eius, ætate maior, qui eundem Abel occidit in campo: priorem significat C populum, qui interfecit Christum in Caluarie loco.

Cain frater eius ætate maior. Et si Philo episcopus sine causa putat geminos fratres fuisse. Est autem imprimis pulchra hac allegoria. Occiditur enim Abel pastor ouium à fratre maiore, occiditur Christus pastor & caput populi minoris natu à Iudæorum populo natu maiore, Abel in campo, Christus in Caluarie loco, occiditur autem vterq. post sacrificium, vterq. Diabolo funesta inuidia facibus parricidarum animos incendente. Et quidem sanguis Abel Deum, ad iustam vindictam suo clamore prouocauit, itaq. Cain vagus & profugus erat in terra, vel γένωψ δὲ τρέμουψ id est, gemens & tremens, ut verterunt LXX. sed longè melius clamat sanguis Christi propter causas, quas exponit egregiè, B. Aug. cont. Faust. Manichæum ubi ornatisimè hanc explicat allegoriam: cuius meminit B. Ambros. in lib. 1. de Cain & Abel.

Enoch filius Cain, in cuius nomine pater condidit ciuitatem, significat impios in hac tantum vita esse fundatos.

Enoch, nõ Enos legendum esse perspicuum est. B. autè Aug. in lib. 15. de ciuitate Dei, vel non fuisse Enoch primogenitum Cain (nam & Iudæus fuit quartus filius Iacob, à quo tamen Iudæa nominata est, & Iudæi) vel longo post interuallo temporis postquam natus est, conditam esse de illius nomine ciuitatem existimat, cum iam scilicet tam numerosum esset genus humanum, ut ciuitas posset adificari, qua nihil aliud

est, quam hominum multitudo aliquo societatis nomine colligata. B. autem Chrysostomus cum Genes. 4. scriptum sit: adificatam esse ciuitatem à Cain, qui vocauit nomen eius ex nomine filij sui Enoch, non dissimiliter atq. B. Isidorus ait: ut de quomodo paulatim deteriores fiunt. Quippe hominibus factis mortalibus studium fuit, ut immortalẽ suam memoriam facerent, partim ex filijs, quos generabant, partim ex locis, quibus filiorum nomina imponebant. Hæc omnia rectè quis diceret peccatorum & ruina prima monumenta, qua de pristina gloria exciderunt.

Seth, qui resurrectio interpretatur, demonstrat Christum Iesum, in quo est vera resurrectio, & vita fidelium.

Seth, qui resurrectio interpretatur. Diuina littera, ut notauit etiam B. Hier. in quest. nominis Seth Etymologia, tradunt ijs verbis: vocauitq. nomen eius Seth, dicens: Posuit mihi Deus semè aliud pro Abel, quem occidit Cain. Itaq. Seth proprie θέσις, id est, positio dicitur à verbo ΠΙΘ Seth, id est, posuit, sed quia quodammodo suscitatus est Abel in fratre Seth, nam parentum luctum temperauit, & talis erat futurus (ut ait Eucherius) ut impleret Abel sanctitatem, ideo LXX. sic conuerterunt ἐξάρεσθαι γὰρ μοι ὁ θεὸς σπέρμα ἕτερον, id est, suscitauit enim mihi Deus semè alterum, quo circa B. Chrys. sic ait, Vide verbi diligentiam, non dixit dedit mihi Deus, sed excitauit mihi Deus. Vide quomodo obscurè nobis hoc verbo resurrectionis exordia hic ostendit nos sequutus B. Isidorus Seth, inquit, qui resurrectio interpretatur. Neque enim tam respexit ad verbi Hebraici Etymologiam, quam ad arcana eius sensum, sicuti fecerunt LXX. quod postea Rupertus secutus est. Deniq. B. Aug. hanc ipsam allegoriam his verbis illustrauit in lib. 15. de Ciuit. Dei. Ex duobus, inquit, illis hominibus Abel, qui interpretatur luctus, & eius fratre Seth, qui interpretatur resurrectio, mors Christi, & vita eius ex mortuis figuratur.

Enos filius eius, qui spe inuocauit nomen Domini, declarat in spe viuentem Ecclesiam, donec ad beatitudinem promissæ felicitatis perueniat.

Enos filius eius, libri m. s. sic habet: Enos filius eius, qui cepit inuocare nomen Domini. Quod conuenit cum nostra ex Hebræo versione. At libri impressi habent hoc modo Enos filius eius, qui spe inuocauit nomen Domini. Quæ lectio congruit cum interpretatione LXX. qui hoc modo sunt interpretati οὗτος ἠλπισεν ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα κυρίου τῷ θεῷ, id est, hic sperauit inuocare nomen Dñi Dei. Itaq. Græci scriptores, & B. August. qui hac versione utebantur, huius loci arcana sensum similiter atq. B. Isidorus prodiderunt. Nam Greg. Nazianz. sic ait. Præclara res est fides, spes, charitas, tria hæc. Et de fide testimonium attulit Abraham, qui iustus est habitus propter fidem: De spe Enos, qui primus sperauit inuocare nomen Domini. Et apertius B. August. in lib. de ciuit. Dei 15. inquit. Quid sibi hoc vult, sperauit inuocare, nisi quia prophetia est exorturum populum, qui secundum electionem gratiæ inuocaret nomen Domini Dei. Sic B. August. qui hæc causam esse putat, ut huic proprie tribuatur, quod piorum omnium

nium fuerat commune. Sunt tamen qui putent eius tempore instauratum fuisse Dei cultum, ritumq̄ cœpisse Deum ceremonijs colendi, vt scribit Lypomanus. Quidam autem celebres Græci scriptores propter ignorantiam lingua Hebræica existimarunt reddi Etymologiam nominis Enos, cum dicitur hic sperauit, &c. Cum Enos, quod notauit B. Hier. homo vel vir dicatur, sicut Adam homo dicitur.

Lamech seculi huius figuram tenuit, cuius peccatum Christus per sanguinis sui effusionem post 77. mundi generationes absoluit, iuxta quod eas Lucas Euangelista descripsit.

Lamech seculi huius figuram tenuit. Multa concurrerunt in Lamech Caini nepotem (errāt enim qui filium Mathusala accipiunt) & in eius liberos, quæ vitam humanam deprauarent, vt notat præclare B. Hier. Nam ipse sanguinarius, & homicida primus vnam carnem in duas diuisit vxores, & eius liberi ea repererunt, quæ animos hominū vel ad volupratem, vel ad crudelitatem inflammarent. Non est autem certum vnumne, atq̄ eum Cain, an duos occiderit. Illud certum est, dixisse ipsum duabus vxoribus suis, de se expentiam vindictam septuagies septies. Cuius loci arcanū sensum sic Dam. ep̄. scripsit B. Hier. Quæritur quæ sint 77. vindictæ, quæ in Lamech exoluendæ sunt. Aiunt ab Adam vsq̄ ad Christum generationes 77. lege Lucam Euangelistam, & inuenies, ita esse, vt dicitur. Et pauld post. Lamech peccatū, id est, totius mundi, atq̄. sanguinis, qui effusus est, Christi soluetur aduentu, qui tulit peccata mundi. Idem postea Nicolaus Pontif. Lothario regi scripsit, & Alcuinus secutus est.

Henoch, qui fuit septimus ab Adam & translatus, est: significat septimam requiem futuræ resurrectionis, quando trāsferentur sancti in vitam perpetuæ immortalitatis.

Henoch, qui fuit septimus ab Adam. De henoch scriptum est Gen. 5. Ambulauitq̄. cum Deo, & non apparuit, quia tulit eum Deus, LXX. postremam hanc partē sic verterūt, ἡνὶ μετατέθεικεν ἄνωθεν ὁ θεός, id est, quia translulit illum Deus. Vnde Apostolus ad Heb. 11. hac ipsa LXX. verba citauit, B. Chrysoft. & Theodor. putant curiosum esse inquirere, quo Deus translulerit Henoch, & num vsque ad tempus præsens viuat. Sed vtrumq̄. docet Spiritus Sanctus Eccl. 44. his verbis. Henoch placuit Deo, & translatus est in paradysum, vt det gentibus pœnitentiam. Non tandum autem est, Enoch quidem filium Cain, de cuius nomine prima ciuitas appellata est, improbos significare, qui (vt rectè ait Strabus) in presenti vitæ suæ spei radicem figunt: Henoch vero hunc, qui fuit septimus ab Adam, qui tanquā sexta die, sexta ætate seculi per Christi aduentum ad sanctitatē formatur, eos significat, qui septima ætate in vitam immortalem trāsferentur, vt alibi ait idem Isid. exposuit etiam hanc eandem allegoriā B. Aug. in lib. 15. de ciuit. Dei. c. 19.

Noe, qui interpretatur requies: similitudinem præfert Domini, in cuius Ecclesia requiescunt, quicumque ab huius seculi excidio liberantur, sicut in arca.

Noe, qui interpretatur requies. Hæc requies interpretatur, B. Hieron ab eo igitur, quod omnia opera retro quieuerunt per diluuium, appellatus est requies. Similiter B. Chryso. sic appellatum puerum inquit, vt ex interpretatione vocabuli omnes discerent generalem interitum imminere, vt vel timore castigati arcerentur, & virtutem amplecterentur. Sed, vt rectè scribit Caietanus, si Lamech verba Etymologiæ nominis Noe exponentis perpendantur, de agriculturæ labore videtur esse sermo, ait enim, iste cōsolabitur nos ab operibus, & laboribus manū nostrarū in terra, cui maledixit Dñs. In quibus tamē verbis suberat prophetia de Ecclesia & de Christo. Illud cōstat à Spiritu Sancto per B. Patrū ep̄. 1. c. 3. hanc allegoriā insignē & illustrē esse factū.

Sem vero Prophetarum, & Apostolorum tenuit typum, qui ex eius stirpe nascuntur.

Sem vero Genes 9. ait Noe. Benedictus Dñs Deus Sem. Quibus verbis pater Noe Sem pietatem prædixit propter veri Dei cultum apud eius posteros permanurum, vt præclare scribit Theodor. Liqueat igitur Noe ratiocinatū fuisse, nam Abraham, & Patriarcha ac deniq̄. salus, & decus generis humani Christus Iesus ex Sem orti sunt.

Iapheth figurauit populum gentium, qui versatur in Ecclesijs Israelitarum.

Iapheth figurauit populum gentium. Genes 9. dixit Noe: dilatat Deus Iapheth & habitet in tabernaculis Sem. In quibus verbis recondita est egregia hac allegoria. Nam vt scribit B. Hieronymus. De Sē Hebræi, de Iapheth populus gentium nascitur. Quia igitur lata est multitudo credētium à latitudine, quæ Iapheth dicitur nomē accepit. Quod autem ait: & habitet in tabernaculis Sem, de nobis prophætatur, qui in eruditione & scientia scripturarum eie & o Israel versamur. Et vt rectè inquit B. Aug. In Ecclesijs Christi habitat gentiū latitudo, & gentes fruuntur ijs, quæ Iudæis parata erant, vt in 9. c. Genes. scribit etiam B. Chrysostomus.

Cham Iudæos significat, qui Christum incarnatum, atq̄. mortuum derident.

Cham Iudæorum. Huius loci allegoriā, id est altiorē sensum luculenter declarat B. Augustinus contra Faustum Manich. lib. 12. & 12. de ciuit. Dei. c. 2.

Chanaam filius eius, qui pro patris delicto maledictione dānatur, posteritatem indicat Iudæorum, qui in passione Domini damnationis sententiam exceperunt, clamantibus Iudæis: sanguis eius super nos & super filios nostros.

Nemrod gigas Diaboli typum expræsit qui superbo appetitū culmen diuinæ cœlitudinis appetiuit dicens: ascendam super altitudinem nubium & ero similis Altissimo.

Nemrod gigas. De Nemrod legimus Genes 10. Chus genuit Nemrod. Ipse cœpit esse potens in terra

terra, & erat robustus venator coram Domino, pro גיבור Gibbor LXX. verterunt גיגס gigas: Noster vero interpretis potēs vertit, & paulò post robustus. Venator autem ideo dicitur, quòd raptò viueret, & crudelis esset tyranus. Cuius imperij initium fuit Babylon, quæ mundū, qui totus in malo ligno positus est, significat, ideoq. Apocalyp. 18. vocatur habitatio demoniorum. De Nemrod autem legendus est B. Chrysof. 11. Gen. & B. Aug. in 16. lib. de ciuit. Dei. 3.

Heber in cuius domo propria loquela remā sit, ceteris linguis diuisis, Redemptorem nostrum insinuat, in cuius Ecclesia vnitas fidei sine schismate perseuerat.

Heber, in cuius familia, in lib. m. f. est vnitas fidei re B. et. us, quam in impressis, fides vnitatis. Ab Heber autē magis, quam ab Abraham hebraos dictos esse, qui Hebraam linguam conseruarunt, existimat B. Aug. in loco suprascripto. In quo populo ciuitas Dei in sanctis peregrinata est, & in omnibus sacramento adumbrata. Ideo autem non est lingua sua amissione multatus, quòd expers fuerit criminis turrim adificantium, qua ab euentu Babel appellata est. Gen. 11.

Melchisedech, qui de fructibus terræ sacrificium Domino obtulit, regnum Christi, qui est verus rex iustitiæ, & sacerdotium figurauit, cuius corporis, & sanguinis sacramentum, id est oblatio panis, & vini in toto orbe terrarum offertur.

Melchisedech, qui de fructibus. In lib imp est vel sacerdotiū: sed melius in m. f. & sacerdotiū. Cum sacerdotiū Christi, & regnū significauerit Melchisedech, de quo scriptum est Gen. 14. At vero Melchisedech rex Salē proferens panē, & vinum, (erat enim sacerdos Dei altissimi) benedixit ei, scilicet Abram. Et quamuis hebrai, & quidam alij putent aliter, multò tamen rectius sentiunt, qui affirmant Melchisedech sacrificiū Deo pro Abraham nobili victoria obtulisse. מלך enim hoc est, proferens, vel offerens, verbum est, quod usurpatur sepe in sacrificiōdo. Itaq. noster interpret pulchre vertit id quod sequitur. Et ipse sacerdos Dei altissimi. Erat enim sacerdos Dei altissimi. Nam sepe, & sumitur pro enim. Refert autem B. Hier. in longa, & erudita epist. quem scripsit Euagrio constantem esse hebraorum opinionem, Melchisedech fuisse Sem filium Noe. Et addit illum panē, & vino puro simplici. sacrificiō Christi dedicasse sacramentum. Nobilitauit autem hanc allegoriam Apost. ad Hebr. cap. 7. & illud psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundū ordinē Melchisedech.

Abraham Dei patris gestauit typum, qui filium suum dilectum pro mūdi salute tradidit immolandum.

Abraham Dei patris gestauit typum. Similiter exposuit hanc allegoriam Origenes in 22. Gen. & B. August. lib. 12. contra Faustum, & serm. 71.

Tres angeli ad eum venientes diuinam historiam insinuant Trinitatem.

Tres Angeli, B. Aug. in serm. de tempore 68. sic ait, in

A eo quòd tres vidit Abraham Trinitatis mysterium intellexit. Quòd autem quasi vnum adorauit, in tribus personis vnum esse Deum cognouit. Idem scribit B. Hilar. in 4. & 5. li. de Trin. & B. Greg. in hom. 18.

Duas autem vxores, quas habuit Abraham id est, liberam, & ancillam, Apostolus duo esse testamenta designat.

Duas autem vxores. Huic allegoria magnam auctoritatem dedit Apostolus, qui vbi rem gestam exposuisset, de duabus vxoribus Abram, Spiritu Sancto afflatus adiecit: illa esse per allegoriam dicta, id est, aliud esse gestum, aliud figuratum, ut ait B. Ambros. qui vna cum Ruperto perspicue totam allegoriam exponit.

Isaac, & Ismahel duos populos ex vtroque testamento procedentes significant.

Puer Abraham imaginem priscæ legis designat, per quem propheticè Dño nostro Iesu Christo Ecclesia sponsa præparata est.

Esau hispidus, atque rufus, populus est Iudæorum, in Christum, & prophetas impia persecutione sanguineus, & indicio pilosæ cutis tegmine peccatorum horribilis.

Esau hispidus. Emendatè scriptum est in lib. m. f. Impia persecutione sanguineus, vitiose autem in imp. Impia persecutione sanguinis. Porro Esau, quòd totus in morè pellis hispidus natus sit. Gen. 25. Scit est appellatus. Nā cur Edom vocatus sit, disertis verbis docet sacra littera, Gen. 6. eodem Dixit enim fratri Jacob, da mihi de coctione hac rufa, quia oppidò lassus sum, quā ob causam vocatum est nomen eius Edom. Sed rufus etiam natus est, ad quod alludit allegoria. Itaq. falluntur, qui hinc nomen Edom sortitum esse putant. Eucherius autem & Rupertus similiter scribunt Esau, Iudæorum populum præsignasse, qui Dominum, & Prophetas occiderunt. 1. Thes. 2.

Iacob autem Christum demonstrat, siue populum gentium, qui Dei patris benedictione prælatus est priori populo Iudæorū.

Iacob autem. Hanc allegoriam tractat etiam B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei. c. 37.

Labam Legis, & Diaboli habuit typum, ex cuius corpore assumpsit sibi Christus duas cōiuges, plebis scilicet circūcisionis, & gentium.

Lia Synagogæ figuram habuit, quæ infirmis oculis cordis sacramenta Dei speculari non potuit.

Rachel verò clara aspectu Ecclesiæ typum tenuit, quæ cōtemplationis acie Christi mysteria cernit.

Vir, qui cum Iacob luctam iniit, Christi certa-

certamen cum populo Israel figuravit: nã si autem Iacob claudicavit in certamine ita Iudæi claudicauerunt fide in Dñi passione.

Vir, qui cum Iacob. *Cum Angelus in specie humana luctaretur cum Iacob* 32. Genes. videretque quod eum superare non posset, tetigit neruum femoris eius & statim emarcuit. Et benedixit ei in eodem loco. *Quocirca præclare inquit B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei. c. 39.* Erat vnus, atq. idem benedictus Iacob, & claudus, benedictus in eis, qui ex eodem populo in Christum crediderunt, atq. in infidelibus claudus, de quibus prædictum est, & claudicauerunt à semitis suis. *Causam autem huius luctæ fuisse aut Theod. Vt timentis fratrem Esau fiduciam inyceres, qui etiam se superari ab illo passus est. Ac si diceret. Me viciisti, & hominem vinces.*

Lot typum habuit sanctorum, qui in fine seculi ab impiorum incendio liberabuntur.

Vxor Lot eorum tenuit typum, qui per gratiã Dei vocati postmodũ retro respiciunt.

Vxor Lot. *Idem significatum esse arcano sensu, cum vxor Lot versa est in statuam salis, scribit Orig. in 5. c. Iob. immo Dominus Luc. 17. hoc testatus est cũ ait, memẽ tote vxoris Lot, quo loco Theophyl. præclare (inquit) ad exemplum posteritatis, quasi columnæ inscriptum fuisse malũ, quod illa perpessa est. Iosephus quidem, qui tam multis seculis fuit posterior, se hanc statuam vidisse affirmat. Salis autem propterea fuit, aut quoniam prudẽtiæ symbolum sal est, & ciborum condimentum, mortalium hoc exemplo cõdiderunt affectus, & mores ad prudentiam formarentur, quæ elucet in diuinis præceptis custodiendis, quæ si seruasset vxor Lot, non pãtẽ sed profectus sui posteritati exemplum reliquisset.*

Consequenter ipse Lot Legis gestauit personã, de qua infidelitatis opere pereunt, qui ea carnali intellectu vtuntur.

Consequenter Lot. *In lib. impr. vitiose scriptum est: qui etiam, pro: qui ea, quod est in m. s. hanc autem per obscuram allegoriam sic perspicue tradit B. Aug. pro sua excellenti scientia. Lot, (ait lib. 2. 2. cont. Faust.) futuræ legis videtur gestasse personam, quã quidam ex illo pro creati, & sub lege positi, male intelligendo quodammodo inebriantes, atq. non legitime vtendo, infidelitatis opera pariunt, de toto autem sacro eius, & filiarum idem scribit eruditissime in eodem libro.*

Filiæ eius duæ Samariam significat & Ierusalem, quæ fornicantur in Lege per adulterium illicitæ doctrinæ.

Ruben primogenitus interpretatur visionis filius, populum figuravit, qui violauit cubile Dei patris, quando carnem, quam sibi Christus desponderat, confixit in patibulo crucis.

Ruben primogenitus. *Emendatè est in lib. m. s. desponderat, vitiose autem in impr. sponponderat. Idè autem Ruben, id est, visionis filius à matre Lia est appellatus, vt filij nomine admoneretur, se Dei beneficio, qui eius angorem viderat, illum genuisse, cum à viro despiceretur, vnde nominis etymologiam interpretans dixit, vidit Dominus humilitatem meam. Gen. 2. 9.*

Simeon scribas designat Iudæorum, qui in furore suo occiderunt Prophetas, & in dolore suo suffoderunt fixuris clauorum Christum, firmissimum murum, in quo credentes stabili robore communiuntur.

Simeon Scribas designat. *Iacob grauisimis verbis increpauit filios Simeon. & Leui Gen. 49. quod contra fœderis religionem in cade Sichimitarum sint crudelissime bæchati ob stuprum Dinæ oblatũ à Sichem. In quibus verbis Spiritus Sancti instinctu pronuntiauit sanctus senex illustrem prophetiam contra scribas, & sacerdotes, qui communi sententia Dominum occiderunt. Illi enim ex Simeon, hi ex Leui orti sunt, vt ait Cyrill. & Orig. in c. supradictum. Sunt autẽ aliquot verba ex ipso vaticinio replicata in hac allegoria.*

Leui & auctor, & figura est principum sacerdotum, qui Christum crucifixerunt.

Iudas significat Christum, qui in cubili sepulcra, quasi leo securus, corporis somno victoq. mortis imperio post triduũ resurrexit.

Issachar Ecclesiæ tenuit typum, quæ subicit humerum suũ ad crucis onus portandũ.

Issachar Ecclesiæ typum tenuit. *Mõdõ sequitur in lib. imp. qui subiecit, emendatè autẽ in m. s. quæ subiecit.*

Zabulon eandem significat Ecclesiã, quæ secus fluctus huius vitæ inhabitans omnes tentationes & turbines seculi portat.

Zabulon. *Non minus grauis error est in hoc loco. Quæ secus fluctus huius vitæ inhabitantes. Legendum enim est, inhabitans, vt habent m. s. exemplaria. Exponit hanc allegoriam præclare B. Ambros. de benedict. Patriarcharum c. 5.*

Nephtalim exprimit omnes sanctos prædicatores, qui instar cerui transfiliẽtes ad superna se erigunt, cunctisq. credentibus doctrinæ eloquia conferunt.

Nephtalim. *De Nephtali dixit pater Iacob. Genes. 49. Nephtali ceruus emissus dans eloquia pulchritudinis. Vbi Eucherius de Apostolis, & Euangeliĩ prædicatores arcano sensu intelligi hoc ait, qui cũ ceruis quod veloci cursu ad caelestia contendant, & de latibus animorum virulentos quodammodo extrahant & necent, restissimè comparantur Marc. 16.*

Dan Antichristũ significat, qui in via vitæ huius vngulas equi, id est, extrema seculi

supplantare nititur morsu pestiferæ prædicationis, vt eijciat eos, qui extolluntur in huius mundi delicijs, & diuitijs.

Dan Antichristū significat. *In lib. impr. est, in huius mūdi delicijs sed luculetius in m. f. in huius mūdi delicijs, & diuitijs. Pulchrè, & copiose exposuit hanc ipsam allegoriam B. Greg. 31. Mor. c. 18. Theodoretus etiam quest. 109. in Genes. ait, Spiritum Sanctū hac de Antichristo prænuntiasse, quæ à Patriarcha Iacob de Dan dicta sunt. Idem etiam sentit B. Ambros. in lib. de benedict. Patriarch. cap. 7. ubi Antichristum de tribu Dan futurum scribit.*

Gad Christum demonstrat, qui in secūdo aduentu suo contra Antichristū accinctus virtute iudicis præliaturum se nuntiat.

Gad Christum demonstrat. *Tam in lib. imp. quam in m. f. est, præliandum se nuntiat, forte fuit error librarium, pro præliaturum. Eucher. inquit, Gad ante & retro accinctum ad præliandum Christi Domini personam exprimere, qui ante, & retro cōtra Antichristum præliabitur gladio verbi Dei, de quo gladio mōtio fit psal. 44 & Matth. 10. Addit etiam B. Ambros. Moysen explicuisse Deut. 33. hanc Prophetiam euidenter esse de Christo.*

Aser eundem demonstrat Dominum Iesum Christum : cuius pinguis est panis in ore fidelium.

Aser eundem demonstrat. *De Aser dixit pater Iacob: Aser panis pinguis, & præbebit delicias regibus, quod vaticiniū similiter de sacrosancta Eucharistia intelligunt B. Ambros. in lib. de benedict. Patriarch. c. 9. & Eucher. cum Ruperto in 49. c. Gen.*

Ioseph, qui venditus est à fratribus & in Ægypto sublimatus. Redemptorem nostrū significat à populo Iudæorum in manus persequentium traditum, & nunc in gentibus exaltatum.

Beniamin Pauli Apostoli imaginem prætulit, quia & minimus omnium Apostolorū fuit electione, & de tribu eius descendit: iste est lupus rapax mane persecutor diripiens, vespere doctor pascens.

Beniamin Pauli Apostoli. *In lib. impres. est: qui & minimus Apostolorū: sed plenius in m. f. quia & nouissimus, & minimus &c. Et quidē minimū Apostolorū se ipse appellat 1. Cor. 15. & nouissimum, De Beniamin autē sic dicit pater Iacob Gen. 49. Beniamin lupus rapax mane comedet prædā, & vespere diuidet spolia. Quæ verba, quod ad mysticum sensum pertinet, de Paulo Apostolo manifestissimam prophetiam esse scribit B. Hierony. in quest. Hebr. quod in adolescentia sua persecutus Ecclesiam, in senectute prædicator Euangelij fuerit. Copiose autem imprimis, & ornate de hoc ipso disserit B. Ambr. de benedict. Patriarch. c. 12. fuisse autem Paulum de tribu Beniamin constat ex c. 3. epist. ad Philip.*

A Manasses prioris populi figuram gestauit.

Manasses prioris populi. *Connexa est hæc allegoria cum sequenti, in qua mendum est in lib. impr. præpositus est maior, pro maiori. Breuiter autem B. Cyrillus hæc allegorias cōplexus est his verbis, præfertur Ephraim Manasse, hoc est, gentes Iudæis, qui aduersus seruatorem impiè egerunt, atq. nouissimi fiunt primi, & primi nouissimi. Ducit etiam B. Ambros. ex etymologia nominum argumentum hoc modo. de benedict. Patriarch. c. Manasses ex obliuione Latina interpretatione significatur, eoquod populus Iudæorum oblitus est Deum suum, qui fecit eum, Ephraim autem fecunditatem fidei interpretatione nominis pollicetur, quod proprium est populi iunioris, qui corpus est Christi augens patrem & Deum proprium nõ derelinquens,*

Ephraim autem gentium, qui per benedictionem Patriarchæ præpositus est maiori populo Iudæorum.

Thamar Ecclesiæ imaginem gestat, quæ à Christo per annulum fidei, & virgam crucis conceptionem sanctæ meruit vbertatis.

Thamar Ecclesiæ. *Sapienter docet B. Aug. in lib. 22. cont. Faust. cur de quibusdam malis operibus hominum in scripturis sanctis, quadam non mala, sed bona futura significantur. Ibidem etiam docet typum Ecclesiæ gessisse Thamar.*

Duo gemini in vtero Thamar duos populos figurauerunt: quorum posterior natus, qui manum prior ex vtero misit, quia gētium populus antea quidem est per prophetas ostensus: sed postea reuelatus, cuius ideo obstetrix ligauit dexterā cocco, quia idem populus per sanguinē Christi crucis notatus est signo.

Dina filia Iacob Synagogam, vel animā significat: quam in exterioribus seculi curis repertam Sichem princeps terræ opprimit, id est, Diabolus vitio concupiscentiæ carnalis corrumpit.

Dina filia Iacob. *Elegāter enarrat hanc allegoriam B. Greg. lib. de cura past. p. 3. c. 30. de mente, quæ sua studia negligens actiones alienas curat.*

Bala concubina Iacob, quam Ruben incesto crimine polluit, significat legem veteris Testamenti, quam populus Israel præuaricando commaculauit.

Iob in factis, dictisq. suis personam exprimit Redemptoris.

Vxor eius, quæ eum ad maledicendum prouocat, carnalium prauitatem designat.

Tres amici Iob typū tenuerūt hereticorū: qui

qui sub specie consolandi studium seducēdi gerunt.

Eliud vero doctorem superbum, & arrogantem demonstrat: qui durius increpationem suam fidelibus intra sanctam Ecclesiā irrogat.

Eliud vero, Pulchrè ponitur ante oculos arrogantia Eliud. c. 32. Iob, & quam inflatus, atq. ira percitus imiectus sit in amicos suos, & in sanctum virum Iob.

Pharao figurā habuit Diaboli: qui huius seculi captiuitate populum Dei perdere & terrenis vitiorum operibus prægrauare tentauit.

Pharao figuram. Opera carnis, de quibus Apostolus agit c. 4. ad Galat. comparat cum luto, & lateribus, de quibus sit mentio Exod. 1. hanc autem allegoriam copiose persequitur B. Aug. in serm. 84. de temp. & 85. & B. Cyrillus in supradiet. c. Exodi.

Filia Pharaonis, quæ Moysen expositum ad ripā fluminis, collegit, Ecclesia gentium est: quæ Christum ad flumen salutaris lauacri reperit.

Moses typum Christi gestauit: qui populum Dei à iugo Diabolicæ seruitutis eripuit, & ipsum Diabolū in æterna pœna damnauit.

Aaron sacerdos, qui cruore victimarum populum expiabat, significat Christum: qui sacrificio sanguinis sui peccata diluit mūdi.

Maria soror Moyfi Synagogæ speciē prætulit: quæ leprosa propter detractionem, & murmurationem contra Christum exiit.

Maria soror Moyfi. Curc nm Aaron socius fuerit peccati, sola Maria lepra affecta sit, causas exponit Theodoret. in quest. Num. q. 23.

Vxor Moyfi Æthiopiſſa figurauit Ecclesiam ex gentibus Christo coniunctam: cuius ob causam zeli Synagoga obtrectās aduersus Christū, illico contagio lepræ perfunditur.

Vxor Moyfi Æthiopiſſa. B. August. in lib. quest. super Num. q. 20. rectè sentit solam fuisse Moyfi vxorem Sephoram Madianitidem filiam Iethro, ceterum eam vocari Æthiopiſſam, quod Madianita aliquando appellentur Æthiopes in sacris litteris vt 2. Paralip. 14. cum Iosaphat bellum gessit contra illos. Idem scribit Theodoretus in q. 22. in eundem lib. Num. confutata opinione, vel potius fabula Iosephi & Apollinarij. Causa ergo conuiuij fuit, quod alienigenam Moyſes duxisset vxorē: Aaron autem, Israelitidem. hanc autem ipsam allegoriam præclare exponit B. Aug. in serm. 86. de temp. & Theodor. in q. 4. in lib. Exodi.

Amalech designat Diaboli figurā: qui obuius Dei populo per signū crucis euincitur.

Amalech designat. Res gesta narratur Exod. 17. Est autē Amalechites regio in deserto ad meridiem Iudæ trās vibem Petram, vt scribit B. Hier. de loc. Hebraicis. Amalech porro nepos Esau nominis, & generis auctor fuit huic genti. Gen. 36. Tractat autem nobilem hanc allegoriam B. Aug. in ser. 93. de tempore, vbi ait Moysen ipsa eleuatione manuum mysterium crucis ostendisse. Et vt eruditè ait Theodoretus in 4. 34. in Exod. quemadmodum cum famulus Domini manus tenderet, cadebat Amalech: ita Domino manus tendente in cruce Diaboli castra iugulata sunt.

Sehon quoq. rex Amorrhæorum, qui vertitur in Latinum tentatio oculorum, eundem Diabolū significat, qui mēdacio fallēdise in Angelum lucis trāsfiguratur. Ipse est Og rex Basan, qui interpretatur conclusio, qui intercludere molitur difficultate vitiorū viam fidei nostræ, ne pateat nobis trāsitus ad regnum promissum vitæ æternæ.

Sehon quoq. hic quoque correctiora sunt exemplaria m. s. quæ sic habent: ipse est Og rex Basan. Nū in lib. impr. est, ipse est rex Basan. Vtraq. autem hac allegoria ex etymologia præcipue nominum Sehon, & Og orta est.

Viri septuaginta duo seniores, super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationum linguas in hoc mundo diffusas ostendunt, ex quibus multi credentes gratiam Spiritus Sancti acceperunt.

Septuaginta duo viri seniores. In m. s. lib. sic scriptus est locus hic: Septuaginta duo viri seniores super quos cecidit spiritus Dei, septuaginta duas nationū linguas. cū in lib. impr. vtrubiq. duo desiderentur. Et quidē fuisse septuaginta duos illos viros, quos diuinus afflauit spiritus numeratis Eldad, & Medad perspicuū est legenti c. 11. lib. Num. Totidē etiā fuisse gentes, quæ ex tribus filijs Noe orta sunt docet diligētē B. Aug. in lib. 16. de Ciuit. Dei c. 3. computatis gentibus, quæ numerantur Gen. 10. & sanè hac de causâ existimatur Dominus 72. discipulos elegisse Luc. 10. quos significabant 72. palme reperta in Elim. Exod. 15. vt notat Theophylact. in dictum c. Luca.

Dathan, & Abirō, & cæteri, qui se à Moyse, & Aaron segregantes sacrificium vsurpare conati sunt, hæreticorum prauitatē designant, & perniciem eorum, qui se à sacerdotibus Christi, & à societate Ecclesiæ diuidūt & sacrificia profana assumunt.

Dathan & Abiron. Principes seditionis contra Moysen & Aaron extiterunt Core & Dathan atq. Abiron, cū non, aliq. ducenti quinquaginta viri proceres Synagoga Num. 16. Et quidem quod Core seditionem mouerit minus fortasse mirum, erat enim ex tribu Leuitica: de cæteris vero tribus seditionis principibus eam rationem affert Theodor. in q. 33. in Num. quod cum orti essent ex Ruben primogenito, illi sacerdotium adhuc competere existimabant. Notandū autē est in Theodoro perperam poni Eliab, pro Hon filio eius.

Balaā, qui cadēs apertos oculos habuit typū eorū tenuit, qui per fidē cognitionē Dei habēt, sed obscurati malis operib⁹ corruūt.

Balaam, qui cadens. *Hanc egregiam allegoriam noster A*
Isidorus à B. Gregor. cuius fuit studiosissimus, mutuatus
est. Is enim lib. 2. 5. c. 14. in 340. lob. sic ait. Vnde etiam
 de Balaam scriptum est, qui cadens apertos habet
 oculos, cadés quippe in opere, apertos tenuit oculos
 in contemplatione. Ita ergo hi etiam in opere, intra
 Ecclesiam positi pia specie, extra Ecclesiam positi
 sunt impia conuersatione.

Phinees, qui Zambri, & scortum in adul-
 terio conuersantes pariter interemit, figurá
 tenuit sanctorum Doctorum: qui Iudæos, &
 hæreticos spirituali mucrone in amplexu
 falsæ doctrinæ concurrentes feriunt.

Ille, qui in Sabbatho ligna colligens lapi- B
 dari iubetur, significat eum, quem Christus
 inueniet cum peccato in die iudicij.

Duodecim exploratores Scribarū & Pha-
 risæorum imaginem tenuerunt: qui Israeli-
 ticum populum auerterunt, ne confiderent
 diuinę repromissionis gratiam adipisci posse
 per Christum.

Duo portitores, qui de terra promissionis
 botrum in ligno humeris gestauerunt, duorū
 populorū significantiam expresserūt,
 quorū prior Iudaicus gradiens auersus ter-
 ga dat Christo, posterior Christianus eum,
 quem vehit, inspicit & sequitur Christum.

Iesu Naue imaginem Saluatoris expref-
 sit, qui nos in terram repromissionis indu-
 xit, & in regnum cælestis gloriæ collocauit.

Iesu Naue. Iosue filium Num, quem LXX. Iesum filium
 Naue vocant, virum insigni animi fortitudine Moyses & vi-
 uis habuit ministrum, & moriens imperij successorem. Eius
 primum mentio fit Exo. 17. Cum nobilem pugnam iniuit cū
 Amalech, in qua etiam victor fuit. Quocirca praeclare ait
 Origenes in illum ipsum locum. Vsq. ad hunc locū beati
 nominis Iesu nusquam facta est mentio, hic pri-
 mum vocabuli huius splendor effulsit. Idem cū vn-
 decim socijs terram promissam explorauit, & Iudaos fractos
 metu ac debilitatos confirmauit, Num. 13. Quo loco Osce, id
 est, Seruator appellatur, id quod notauit in q. 25. in Num. Po-
 stremo populo Dei post deustum vnum & triginta reges, in
 terram promissam introducto, illam diuisit. Et cum nomine
 tum rebus praeclarissime gestis Christi Iesu Saluatoris nostri
 imaginem exprefsit.

Raab meretrix figuram tenuit Ecclesiæ,
 quæ per coccum, id est, per passionis Dñicę
 signum, ab interitu mundi saluatur.

Raab. Nam Iericho, id est, Luna mundum significat, qui
 totus in maligno positus est 1. Iohann. cap. vlt. A cuius exitio
 Christi sanguine liberamur.

Duo exploratores missi ab Iesu in Ieri-
 co, quos suscepit Raab, duo intelliguntur
 testamenta in mundum missa: quæ suscepit
 Ecclesia ex gentibus congregata.

Acham, qui de Iericho anathemate con-
 cupiuit, significat nequam, & peccatorem,
 qui post fidem seculares mores, vel mundi
 illecebras appetit.

Gedeon, qui cum trecētis viris perrexit
 ad praelium typum Christi gestauit: qui in
 signo crucis de mundo victoriã reportauit.
 Trecētorum enim numerus in Tau littera
 cōtinetur, per quã crucis species ostēditur.

Gedeon. De littera T. Græca sermo est. *Hanc autem al-*
legoriam egregie tractat B. Aug. his verbis in q. 37. in li. Iud.
numerus, quia trecēti erant, signum insinuat crucis propter
litteram T. Græcam, quæ iste numerus significatur, per quos
etiam gentes magis in crucifixum credituras præfiguratum
est, quod littera Græca est. Vnde Græcorum nomine Apосто-
lus, omnes gētes significat, cum dicit: Iudæo primum & Græ-
co. Quod in linguis gentium Græca ita excellat, vt per illam
omnes decenter significentur.

Sifara typus Diaboli fuit. Iahel autem,
 quæ tempora eius clauo, & malleo transfo-
 dit, Ecclesiæ typum expressit: quæ per vexil-
 lum crucis Diaboli imperium interfecit.

Ipsa quoque Debora eiusdem Ecclesiæ
 typum portans, deuicta in Sifara Diabolo,
 canticum cælestis gloriæ proclamat. C

Iephte, qui pro victoria obtenta filiam im-
 molauit, Redemptoris ostēdebat figuram,
 qui ex mundo triumphans carnem propriã
 in sacrificium obtulit.

Iephte. B. Hieron. ait, in vouendo illum fuisse stultum,
 & in reddendo impium. In eadem sententia est B. Thomas.
 Sed B. Aug. q. 49. in lib. Iud. questionem hanc magnam esse
 ait, & ad iudicandū difficillimam, de qua ipse copiose in pri-
 mis & eruditè disserit. Vt cuique sit, certū est de quibusdam
 malis operibus hominum in scripturis sanctis, quadam nō ma-
 la, sed bona futura significari, id quod eruditè probat idē B.
 Aug. in lib. 12. cont. Faustum.

Samson Saluatoris nostri mortem, & vi-
 ctoriam figurauit, siue quia de faucibus Dia-
 boli gentes, quasi fauam ab ore reperti leo-
 nis abstraxit, siue quia post mortē plures lu-
 cratus, plurimosq. moriēs quã viuēs, extinxit.

Dalida, quæ Samson verticem decaluauit,
 Synagogam significat: quæ Christum in lo-
 co Caluarie crucifixit.

Ruth alienigena, quæ Israelitico viro nu-
 psit, Ecclesiam ex gentibus ad Christum ve-
 nientem ostendit.

Booz autem Christum verum Ecclesiæ A sponsum expressit, est, significant diuisionē illam in Domini aduentu factam, in qua pars credentium ex Iudæis regnat cum Christo, qui est ex Dauid genere ortus: pars vero secuta Antichristū, cuius ad cultum nefandæ seruitutis errore constricti sunt.

Anna, quæ fuit sterilis, & postmodum fecunda facta est, Ecclesiam Christi significat: quæ prius in gentibus erat sterilis, nunc largiter pollet per vniuersam terram prole numerosæ fecunditatis.

Heli sacerdos reprobatus abiectionem sacerdotij veteris testamenti præfigurauit.

Samuel verò, qui reprobato Heli in ministerio sacerdotali successit, noui sacerdotij successionem abiectione veteri sacerdotio B prænuntiauit.

Samuel verò. *Samuelem non fuisse sacerdotem, sed Leuitam multi existimant: ortus enim est ex Abiathar filio Coora 1. Paral. 6. cum sacerdotes necesse fuerit originem ducere ex Aayō. Atq. id videtur innuere psal. 98. his verbis: Moyse & Aaron in sacerdotibus eius: de Samuele autem ait, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius At B. Aug. hoc ipso loco affirmat sacerdotem, & quidē magnum fuisse Samuelem. Et 2. lib. retr. c. 43. ait: Samuelis patrem non fuisse quidem sacerdotem, reperiri tamen in filijs Aaron.*

Duo filij Heli sacerdotes, qui capta à gentibus arca perempti sunt, significant posteritatem sacerdotij prioris fuisse extinctam, C & Legis testamentum, ad cultum gentium esse translatum.

Saul regni Iudaici insinuat repromissionem, vel reprobationem, siue eiusdem populi æmulationem, qui Dauid, id est, Christum iniusto odio inuidiæ conatus est occidere.

Dauid filij Dei & saluatoris nostri expressit imaginem, siue quod insectatione Iudæorum iniustam persecutionem sustinuit, siue quia Christus ex eius stirpe carnem assumpsit.

Vrias Hethæus typū habuit Diaboli, cuius D coniugio prius erat copulata Ecclesia, quā Christus concupiuit lauante à sordibus seculi semetipsam, & per lauacri vndam purificantem.

Salomon Christi prænuntiat figuram, qui ædificauit domum Deo in cælesti Ierusalem, non de lignis & lapidibus, sed de sanctis omnibus.

Regina Austri, quæ venit ad audiendam sapientiam Salomonis, Ecclesia intelligitur, quæ ad verbum Dei ab vltimis finibus terræ congregatur.

Roboam filius Salomonis, & Ieroboam seruus, quibus Istraël in duas partes diuisus

Goliath designat Diabolū, cuius eleuationis superbiam Christi prostrauit humilitas.

Elias Christū demonstrat, quia sicut igneo curru ad superna sublarus est, ita Christus ministerijs Angelorum assumptus est in cælū.

Vidua, ad quam mittitur Elias pascendus, Ecclesia est: ad quam per fidem venisse legitur Christus, cuius farinae, & oleo benedicitur, & nō deficit, id est, gratia corporis Christi, & chrisimatis vnctio, quæ toto mūdo quotidie impenditur, & nunquam minuitur.

Vidua ad quam mittitur Elias, duas has allegorias de Elia & Christo tractat præclare B. Aug. in serm. 201. de tempore, qui sermo est 2. in Dom. 3. de Trinitate.

Elisæus eundem Redemptorē Dñm figurauit, qui de montis altitudine, id est cælorum descendens sublimitate humiliavit seipsum à forma Dei vsq. ad formā hominis, ac mortuis membris sua mēbra cōposuit, & nostrā mortalitatē sui corporis medicina sanauit.

Pueri, qui insultantes Elisæo, clamabant: ascēde calue, ascēde calue, & inuasi ab vrsō perierunt, indicant populum Iudæorū, qui puerili stultitia deriserunt Christum in loco Caluarie crucifixū, & capti à duobus vrsis, id est, Tito & Vespasiano interierunt.

Pueri qui per stultitiā. *Rectus est in lib. m. f. qui puerili stultitia, quā in impr. qui per stultitiā. id quod docēs hac verba B. Aug. qua ab illo mutuatus est noster Isidorus, ait enim in lib. 12. contra Faust. Elisæo pueros insultantes & clamantes, calue, calue, bestiarum comedunt: puerili stultitia deridentes Christum in loco Caluarie crucifixum, inuasi à dæmonibus pereunt. Superiorem autem, de eodem Elisæo & Domino allegoriā exponit B. Ambr. in epist. vlt. lib. 4.*

Puer Elisæi cum baculo ad resuscitandum mulieris filium missus typum priscæ Legis ostēdit: quæ generi humano trāsmissa nihil præstitit, nisi quod in virga solā auctoritatem seueritatis monstrauit.

Sunamitis filius mortuus humani generis figuram tenet, super quod Christus septies oscitās spiritū septiformis gratiæ spiritualiter aspirat, per quem à morte peccati reuiuiscat.

Septem millia viri, de quibus dictū Eliæ, **A** lum salutaribus præceptis instigat. quòd non curauerunt genua antè Baal, significant numerum sanctorum, qui spiritu septiformis gratiæ adimpleti, Diabolo renuntiauerunt.

Naaman Syrus significat populum ex gentibus, maculis delictorum pollutum, atque à Christo per sacramentum baptismi purificatum.

Naaman Syrus. Exponit hanc allegoriam B. August. in ser. 108. de tempore, vbi egregiè ait: audiuit Naaman puellā, & venit ad Eliseum, audiuit populus gentium prophetiā, & venit ad Christum. Naaman veniens ad Eliseum sanatur à lepra, & populus gentium veniens ad Christum ab **B** omni peccatorum lepra purgatur.

Ozias rex, qui ob meritum scelerum suorum in fronte contagio lepræ perfunditur, regnum indicat Iudæorum, qui dedecus & malum perfidię in fronte gerunt, vbi crucis signum portare debuerant.

Ezechias rex, cui pro bono opere quindecim anni ad vitā adijciuntur, significat omnes sanctos, quibus ad acquirendam vitam æternam quinq. libri Legis cum decem verbis Decalogi dati sunt, vt per complementum Legis, & præceptorum regni cælestis plenitudinem consequantur.

Iosias rex, qui celebrauit Pascha, & de templo Domini idola multa depulit, significat Christum, qui pro nobis passionē suscepit, atque omnia execrabilia gentium de templis corporis nostri deiiciens, igne virtutis suæ exusta comminuit, atq. in huius seculi torrentem proiecit.

Sedechias, cuius oculos in Reblatha rex Babylonis euulsit, diuites & peccatores huius mundi significat, in Latinum enim vertitur Reblatha, multa hæc: ideoq. iste significat eos, qui in huius mundi multa actione, & affectione inuoluuntur, atque à Diabolo capti intelligentiæ oculos perdunt.

Isaias formam Euangelistarum, & Apostolorum expressit, qui vniuersa sacramenta Christi. non quasi futura, sed quasi præsentia prædicauit.

Jeremias autem in verbis & passionibus suis mortem, & passionem figurauit Domini Saluatoris.

Ezechiel imaginem Christi gestauit, qui positus in terrena peregrinatione, popu-

Daniel, qui vitam cœlibem tenuit, similitudinem habuit continentia sua eorū, qui sunt in otio sancto, & terrenis copijs non abutuntur.

Oseas Christi demonstrat figuram: qui ex fornicatione gentium assumpsit in corpore suo Ecclesiam.

Oseas. Hanc allegoriam illustrauit, & multis similibus exēplis locupletauit B. Hier. in proem. ad Pammach. in Oseā Prophet.

Ioel, qui interpretatur incipiens, indicat typicè eos, qui fidei ostium & diuinæ scientiæ incipiunt cognoscere sacramentum.

Amos pastor & rusticus, Christi est typus, qui ab officio pastoralis pecorum, id est, ab Hebræorum regimine translatus, nūc alios greges pascit in gentibus.

Abdias, qui in Samaria ceterum pauit Prophetas, significat omnes fidei prædicatores, qui in hoc mundo alimentis sacrarum scripturarum omnes credentes reficiunt.

Ionas Christi mortem figurauit, qui tribus diebus ac noctibus in corde terræ, quasi in ventre ceti, quieuit.

C Habacuc luctator fortis, populus est fidelis, qui super excelsa cōstitutus, in cruce Dominū contēplatur dicēs, cornua in manibus eius, ibi confirmata est virtus gloriæ eius.

Habacuc. Ait B. Hieron. in proem. in Ioel, περιελαβών, id est, amplexans, siue amplexatio, siue luctās. Atque, vt idem ait in proem. in Habacuc, vel ex eo quod amabilis Domini est, vocatur amplexatio, vel quod in certamen & luctam, & vt ita dicam, amplexum, cum Deo congregatur, amplexantis, id est, luctantis sortitus est nomen. Nullus enim tam audaci voce, ausus est Deum ad disceptationem vocare iustitiæ. Ibidem Græcos & Latinos notat, quòd apud eos corruptè nomen ἀβακκ. Id est Habacum lege retur, qui apud Hebræos dicitur חַבְבָּקִי Habacuc.

Sophonias, qui interpretatur, speculator, vel absconditū Domini, significat eos qui per contemplationis arcanum, ad perfectū perueniunt meritum.

Sophonias. Nomen Sophonia inquit B. Hieron. in 1. c. eiusdem prophetæ, alij speculam, alij arcanum Domini transtulerunt.

Æggæus & Zacharias, figuram gesta uerunt sanctorum, qui nobis in huius peregrinationis vita futurum tempus liberationis declarant.

Aggeus & Zacharias. *Causam dedit huic allegoria, quod hi duo propheta secundo anno Darij regis Persarū filij Histaspis, cum septuagesimus annus vastitatis templi, quem prädixerat Ieremias, esset completus, Iudæos ad templi in-stauracionem mirifice incitauerunt.*

Malachias, qui Angelus Domini interpretatur, typum Saluatoris nostri tenuit, qui Angelus magni consilij dicitur.

Iesus sacerdos magnus figuram gerebat Christi, per quem ex peregrinatione seculi huius, ad cælestem Ierusalem nobis pate ingressus.

Zorobabel sacerdos, typus est Domini Saluatoris, qui reduxit de captiuitate populum, & de viuis lapidibus construxit Domino templum.

Iudith & Esther typum Ecclesiæ gestant, hostes fidei puniunt, ac populum Dei ab interitu eruunt.

Tobias, priscæ legis imaginem tenuit, cuius oculos Iudaicæ hirundines obcæcant, dum eos luminis sacramenta malè intelligentes obcæcant.

Tobias filius eius, Dñi nostri Iesu Christi imaginem habuit, qui velut absconditam & obcæcatam figurę caligine Legem claritate suæ virtutis illuminat.

Tres pueri prætulerunt figuram sanctorum, qui corpus suum in persecutione pro Christi nomine obtulerunt.

Sufanna figuram Ecclesiæ habet, quam testes falsi Iudæi, quasi adulteram Legis, accusant.

Nabuchodonosor rex, typus Diaboli fuit, qui hæreticorum plebem erroris captiuitate deuictam, de Ierusalem, id est, de Ecclesia in Babyloniam, id est, in ignorantia confusionem abduxit.

Princeps coquorum, qui muros Ierusalem subuertit, hoc significat, quod omnes, qui ventris desiderio seruiunt, virtutes animæ destruunt.

Princeps coquorum. *Hæc allegoria cum lxx. versione congruit. Id enim quod Hebraicè dictum est de Nabuzardan, 4. Reg. c. vii. דִּבְבַחֲבַיִם רַב־רַבְבָּהִים rababbahim. Noster interpret vertit, princeps exercitus: lxx. vero ἀρχιμαγειροι, id est, princeps coquorum. Causam huius varietatis doctè exponit Ippomanus, in caten. 37. Genes. B. quidem Hieronymus in quaest. heb. sic ait: in plerisq. locis archimagiros, id est, coquorum principes; pro magistris exercitus scriptura commemorat, μαγειροι. quippe Græcè interpretatur occidere. B. etiam Augustinus in quaest. in Gen. sic scribit: nolunt quidam præpositum coquorum interpretari, qui Græcè ἀρχιμαγειροι dicitur, sed præpositum militiæ, cui esset potestas occidendi. Nam sic appellatus est ille, quem Nabuchodonosor misit, penes què potius inuenitur primatus fuisse militiæ.*

Machabæi septem, qui sub Antiocho acerbissima perpessi tormèta gloriosissimè coronati sunt, significant Ecclesiam septiforme, quæ ab inimicis Christi multam martyrum stragem pertulit, & glorię cælestis coronam accepit.

EX NOVO TESTAMENTO.

Vattuor Euangelistæ Iesum Christum sub quattuor animalium vultibus figuraliter exprimunt.

Matthæus enim eundem Redemptorem nostrum natum, & passum annuntians, in similitudinem hominis comparat.

Marcus à solitudine exorsus, leonis figuram induit, & Christi regnum inuictum, potentiamque proclamat.

Lucas quoque per vituli mysticum vultum Christum pro nobis prædicat immolatum.

Iohannes autè per figuram aquilæ eundem Dominum post resurrectionem carnis demonstrat euolasse in cælum.

Iohannes autem. *Hæc prima quinq. allegoria sumpta sunt ex 1. c. Ezech. quo loco B. Hierony. eruditè disserit de hoc argumento, quod vberius tractat in proæmio in commentarios super Matth. Congruunt autem cum vaticinio Ezechielis ea, quæ de eisdem animalibus scribit B. Iohann. Apocal. cap. 4.*

Petrus personam Ecclesiæ gestat, quæ habet potestatem dimittendi peccata, atque reducendi ab inferis homines ad cælestia regna.

Apostoli quoque omnes totius Ecclesiæ portant typum, quia & ijdem in dimittendis

peccatis similem acceperūt potestatem, habentes quidem & formam Patriarcharum, qui per verbum prædicationis in toto orbe terrarum Deo populos spiritualiter genuerunt.

Septuaginta duo discipuli significant illustrationem totius orbis per Euangeliū Trinitatis. Viginti quattuor enim horis mundus omnis peragitur, qui numerus triplicatus propter eādem Trinitatē in LXXII. deducitur. Idcirco autem mittuntur bini, propter prædicādum Dei amorem, & proximi, vel mysteriorum gemina testamenta.

Septuaginta duo : Mundum peragi 24. horis perinde est, ac si diceret; motu primi cali (empyreum excipio) 24. horis inferiores omnes caelestes orbes circumagi.

Ioseph typicè Christi gestauit speciem, qui ad custodiam sanctæ Ecclesiæ deputatus est, quæ non habet maculam, aut rugam.

Maria autem Ecclesiam significat, quæ cum sit despōsata Christo, virgo nos de Spiritu sancto concepit, virgo etiam parit.

Zacharias sacerdos, qui Angelo iubente obmutuit, silentium Legis, & Prophetarum adueniente Christo ostendit.

Iohannes formā habuit Legis; qui Christum annuntiavit, & remissionem peccatorum per lauacri gratiam prædicauit.

Magi figurauerunt gentium populos lucem fidei cognituros, indicantes sacramentorum muneribus Christum: per thus, esse Deum: per myrrham, hominē passum, atq. sepultum: per aurum, regem omnium seculorum.

Herodes qui infantibus necem intulit, Diaboli formam expressit, vel gentium, qui cupientes extinguere nomen Christi de mundo, in cæde martyrum sæuierunt.

Muti in Euangelio significant illos, qui fidē Christi non consententur.

Cæci illos signant, qui fidem, quam credunt, nequaquam intelligunt.

Surdi illos figurant, qui non exhibēt obedientiam præceptorum.

Claudi illos demonstrant, qui implere præcepta salutaria negligunt.

Homo prudens, qui ædificauit domum

A suam supra petram, significat doctorem fidelem, qui in Christo doctrinæ suæ, & vitæ suæ stabilitamentum constituit.

Ille verò, qui ædificauit domum suam super arenam, hæreticū designat, qui ædificat doctrinā falsam, vt ruinā faciat magnam.

Ille verò. B. Chrysost. in c. 7. Matth. tractat hanc allegoriam, & tres causas reddit, cur impij homines cum arena conferantur. Quod steriles sint & infæcundi, quod in varias opiniones distracti non coherant inter se, & quod sint innumerabiles, sicut arena, Apoc. 20. B. autem Hieronymus proprie putat hoc hæreticis conuenire.

Leprosus, quem Christus descendens de monte primum curauit, humanum indicat genus delicti cōtagio maculosum. Hoc Redemptor, dum de cælorum altitudine quasi de monte descendit, à vario dæmonū cultu detrahit, atq. in vniratem fidei reparauit.

Leprosus. Hanc allegoriam videtur à B. Isidoro, Beda sumpsisse, qui fuit eius imprimis studiosus, & centum annis posterior.

Centurio fidem gentium significat, quæ salutem filij sui infirmi ad mortem petens humiliter dixit: Domine non sum digna, vt in tres sub tectum meū, quæ persecuta sum Ecclesiam tuam.

C Notat autem B. Augustinus, Centurionem, etiam Iudæa Romanorū præsidij teneretur, Gentilem fuisse: quem ait B. Hieronym. principem extitisse gentium credituratum.

Puer autem Centurionis, & filia Chananzæ mulieris, quos Christus non veniens ad eos saluat, easdem gentes ostēdunt, quas Dominus non corporali præsentia visitauit, sed per fidem verbi saluauit.

Ipsa quoque mulier Chananzæ Ecclesiæ ex gentibus gerit figuram, quæ tanquam canis quærebat micæ de mensa dominorum, id est, satiari doctrinis Apostolorum & Prophetarum.

D Socrus Petri febriens significat Synagogam æstu carnalium desideriorum accensam, cuius filia est pars illa credentium, quæ data est Petro regenda.

Scriba repudiatus, qui propter quæstum Dominum sequebatur significat eos, qui Christi fidem non propter Dominum, sed propter lucrum seculi appetunt.

Scriba repudiatus. B. Hieronymus ait, scribam repudiatum, quod signorum videns magnitudinem sequi voluerit Saluatorem, vs lucra ex operum miraculis quæteret, hoc idem

idem desit derasse, quod & Simon Magus à Petro emere voluerat.

Dæmoniacus, quem Dominus in regione Gerasenorum à dæmonum legione curauit, significat Gentilem populum multorum cultibus dæmoniorum obnoxium.

Pastores porcorum fugientes, qui ea, quæ gesta sunt, nuntiant in ciuitatem, significat principes impiorum, qui dum fidem Christi fugiunt, virtutes tamen eius stupentes mirantur, & prædicant.

Paralyticus iacens in lectulo, anima est vitij dissoluta in corpore suo, quæ dum fuerit gratia Christi per peccatorum remissionem sanata, confestim pristino robore recepto refurgit, & lectum carnis, in quo debilis ante iacebat, ad domum virtutum reportat, vt se intra conscientie suæ secreta constringat, & nequaquam in exterioribus ultra voluptatibus dissoluta discurrat.

Paralyticus. *Correctiores sunt lib. M. S. qui habent: anima vitij dissoluta, quæ impr. in quibus est, anima vitij desolata: n. alludit ad etymologiam Græcæ vocis. Paralyticus enim dictus est, quod paralyti laboret, qui morbus sic est Græcis appellatus, quod neruos laxet & dissoluat, ἀπό του παραλύειν, quod est dissoluere, itaq; Tertullianus proprie & eleganter dixit in Apologia de Christo, paralyticos restringere, pro sanare.*

Archisynagogi filia, ad quam dum curandam pergeret Dominus, tamen priusquam ad eam veniret, tetigit eum à tergo mulier, quæ pro fluuio sanguinis laborabat, figuram habuit Ecclesie venientis ex gentibus, quæ dum post prædicationem, & post passionem & post Ascensionem Christi credidit, quasi à tergo Dominum tetigit, & ante accipere salutem, quàm Synagoga, promeruit.

Archisynagogi filia. *Rectè autem scribit B. Chrysof. feminam non esse ausam coram ad Dominum accedere, quod ex legis præscripto immunda esset. Nobilitatum autem est diuinum illud miraculum planè diuino miraculo & lectu dignissimo, quod narrat Euseb. lib. 7. hist. Eccl. c. 14.*

Duo cæci iuxta viam sedentes, significant utrosque populos Iudæorum, atq; Gentilium per fidem Christo appropinquantes, qui dixit: ego sum via, veritas, & vita.

Dæmonium habens, cæcus, & mutus, qui scribitur à Salvatore curatus, indicat eos, qui ex idolatria gentium ad fidem Dominicam conuertuntur, quibus tamen expulso à

A corde dæmonum cultu, dum primum lucem perceperint fidei, postea ad laudandum Deum eorum lingua resoluitur, vt confiteantur eum, quem antea negauerunt.

Homo manum habens aridam significat Synagogam, vel animam misericordie operibus infructuosam, cui cum dicitur, extendere manum tuam, admonet semper porrigendam eleemosynam pauperibus.

Homo, de quo immundus spiritus exiens rursus eum occupat, significat populum Iudæorum, & hominem pœnitentem, cui per subsecutam negligentiam, acrius mentem occupat carnis voluptas, adiunctis secum alijs septem spiritibus vitiorum, id est, iracundia, auaritia, inuidia, atq; ventris ingluuie, inani gloria, fornicatione, atq; superbia.

Pater familias proferens de thesauro suo noua & vetera, Christus est proferens de impenetrabili sapientia sua gemina testameta, scilicet, vetus, in quo fœlicitas terrena promittitur, & nouum, per quod regnum cælorum speratur.

Homo, qui seminavit in agro suo granum sinapis, Christus est, qui seminavit fidem in mundo, in quo volucres cæli, id est, spirituales anime requiescunt.

Mulier, quæ fermentum abscondit in satis tribus, significat sapientiam spiritualis doctrine feruentem in Trinitatis amore.

Mulier quæ fermentum abscondit. *Isychius lib. 1. in Leuit. c. 2. sic ait: abscondit in farina sata tria, Ecclesiam significans, quæ in Trinitatis verbo fermentat theologie mysteria. Hanc allegoriam interpretans B. Hieronymus premissit, nunquam parabolas & dubiam enigmatum intelligentiam, ad auctoritatem dogmatum proficere. Sed fortasse alius auctor rectè reprehenditur, qui non ad animum pietate informandum, sed ad stabiliendum sanctæ Trinitatis mysterium, hanc adhibuit allegoriam, contra quam docet B. Augustinus in epistola ad Vincen. Donat. Illud obiter notandum est, satum, cui apud Heb. respondet nomē סאח Seach (neq; enim Hebraicum aut Græcum, sed Syru nomē est) genus fuisse mensura, qua continebat tertium partem ephi. Et quidem B. Hieronymus aliquando satum vertit. Vt Gen. c. 18. vbi etiam fit mentio trium satorum. Sic enim Abraham ait Sara: accelera tria sata similia cõmiscere: nonnunquã vero modium, vt 4. Reg. 7. cras modius simile statere vno, & duo modij hordei vno. Hic enim habent Hebraea seach, id est, satum. Itaq; fortasse quis miretur, cur idem Hiero. enarrans hanc parabolam Matth. 13. scripserit. Satum genus est mensura iuxta morem provincie Palastinae, vnum & dimidium modium capiens. Quod proculdubio sumpsit ex Iosepho, qui lib. 9. antiq. c. 4. ait: satum fert*

fert modium vnum & semis Italicum. Sed ne viro summo docto nota inuratur dicendum erit, non eundem fuisse modium, sed alium atq; alium pro regionum varietate. Probabiliter autem suspicatur Lansenius c. 57. praelati operis, quod concordiam euangelicam appellauit, ideo Dominum trium satorum farina in hac parabola meminisse, quod mos forasse fuerit in Iudæa, vt tantandem panis in vsum familia semel conficeretur. Id quod congruit cum loco predicto Gen. 17. & aliquot alijs sacra scriptura locis. Si quis autem rationem diligenter inuenerit, inueniet æphi, siue sata triu, paullo plus capere, quam capiunt in Hispania celemini 10.

Homo, qui absconditum thesaurum in agro reperit, ille est, qui in isto mundo venditis omnibus Christum, vitamque æternam acquirit.

Quinque millia viri, qui quinque panibus, & duobus piscibus pasti sunt, Ecclesiæ sunt populi, qui per quinque corporis sensus, alimento legis spiritualis à Christo reficiuntur, & duplici testamento, quasi gemellis piscibus saturantur.

Quattuor autem millia viri, qui alijs septem panibus aluntur, eadem gentium Ecclesia est, quæ in quattuor mundi partibus diffunditur, atq; vbertate septiformis gratiæ recreatur.

Ille, qui sæpè nunc in ignem, nunc in aqua cadebat, mundum significat. Ignis autem inflammantem cupiditatem, aqua carnis voluptatem demonstrat, in quibus semper arreptus quotidiano lapsu præcipitatur.

Moyse, & Elias, qui apparuerunt cum Domino in monte, Lex & Prophetia intelliguntur, quarum vocibus passio & resurrectio, & gloria Domini declaratur.

Homo habens centum oves, qui relictis illis quem perditam quærit, ac repertam humeris reuehit, figuram Christi expressit, qui relictis millibus Angelorum in cælo, oue, quæ perierat in Adam, vt bonus pastor, quæsitam in gentibus reperit, atq; crucis suæ humeris ad paradysum reportauit.

Mulier, quæ perditam reperit drachmam, Ecclesia est, quæ animam Diaboli laqueis abstractam, & perditam, dum inuenerit per penitentiam, & Angelorum & hominum facit lætitiã.

Debitor decem millium talentorum significat homines, qui Deo sunt obnoxij per transgressionem decem præceptorum, sed

A sicut nobis poscentibus à Domino peccati vincula relaxantur: ita vnusquisq; nostrum dimittat exemplo Domini, ne dum minima debita in nos peccantibus non cõcedimus, maiora nostra exoluere cum vsuris pœnarum cogamur.

Diues, qui camelo comparatur, personam indicat Iudæorum, qui de Legis potentia glorianantur, quanquam propter terrena, quæ colunt, non habent regnum cælorum: vbi facilius gentium populus criminibus tortuosus & sarcinis peccatorum grauatus ingreditur per foramen acus, quasi per angustias passionis, dolorum, ac laborum.

Pater familias, qui operarios ad vineam conducit, & denarium promittit, Christus est, qui vocat omnes ad cultum fidei, promittens eis præmium perfectæ beatitudinis.

Operarij hora prima conducti, hi sunt, qui à rudimentis infantia cultum fidei consecuti sunt.

Qui autem hora tertia, hi sunt, qui ab adolescentia ad fidem accesserunt.

C Qui vero hora sexta cõducti sunt, hi sunt, qui in iuuentutis ætate crediderunt.

Qui autem hora nona accesserunt, illi sunt, qui iam à iuuentute in senectutem declinantes gratiam perceperunt.

Qui vero vltima hora iuerunt, illi sunt, qui iam decrepiti, & in extremo vitæ suæ tempore vocati ad Christum venerunt. Qui tamen prioribus parem mercedem beatitudinis accipiunt: in illis conseruans Christus iustitiã, qui prima hora natiuitatis operati sunt: in istis impendens misericordiam, quæ vna vitæ hora laborauerunt.

D Duo filij missi ad operandum vineam, duorum populorum typum demonstrant. Primus enim missus vocatur gentium populus per naturæ intelligentiam ad operis diuini culturam, qui prius tamen cõtumax extitit, & se se iturum negauit. Adueniente autem Domino priorem contumaciam sequente emundat obedientia. Secundus autem missus Iudæorum per Legis cognitionem respondit: omnia, quæcunq; dixerit Dominus faciemus, sed idcirco damnatur, quia

non solum in professionem Legis præuari-
catus est, sed & in ipsum Dominum vineæ
parricidales manus exercuit.

Homo, qui vineam plantavit, Deus est,
qui condidit Ierusalem, in qua ædificauit
turrin, & torcular fodit, videlicet tēplum,
& altare, & sepe circumdedit, id est, Angelo-
rum munitione vallauit.

Coloni autem, quibus vineam locat, po-
pulus est Israel, qui sub diuino cultu posse-
dit Ierusalem.

Serui autem, qui tempore frugum misi
interfecti sunt à colonis: prophetæ intelli-
guntur, quorum sanguis effusus est à Iudæis,
dum ab eis quærent iustitiæ fructum &
Legis.

Filius autem nouissimè missus, quem eie-
ctum coloni extra vineam occiderunt, Chri-
stus est, quem crucifixerunt Iudæi eicien-
tes eum extra portas Ierusalem.

Coloni quoque, quos Dominus vineæ
perdit, populi Iudæorum intelliguntur, qui
olim, vt videntur dispersi atque perempti
sunt. Alii autē agricolæ, ad quos vinea tran-
sferri præcipitur, significat Apostolos vel suc-
cessores Apostolorum.

Rex, qui fecit nuptias filio suo, Deus pater
intelligitur, qui copulauit ex virgine carne
virginem Christo. Serui vero, qui misi sunt
vocare inuitatos, Apostoli sunt, atque Pro-
phetæ, qui Iudæos per Legem, & Euange-
lium vocauerunt: sed illi modò terrenis vo-
luptatibus, modò carnis, & Legis onere
pressi, sollēnitatem aduentus Domini con-
temperunt, ex quo se indignos existimaue-
runt vita æterna, gētes autem introisse ma-
nifestantur.

Rex qui fecit. *Traſtat B. Gregorius in homil. disertè,
vt solet, hanc allegoriam, sed securius dici putat, regem pa-
trem regi filio nuptias fecisse, cum ei per incarnationis my-
sterium sanctam Ecclesiam sociauit in vtero virginis, sicut in
thalamo. Et caussa est, quia ex duabus personis fieri solet nu-
ptiarum coniunctio, nefarium est autem in Christo duas cre-
dere personas.*

Rex iratus, qui misit exercitus suos & per-
didit interfectores illos, & ciuitatem illorū
incendit, Deus pater est, qui suscitauit Ve-
spasianum Cæsarem Romanorum, qui & po-
pulum gladio vastauit, & ciuitatem Ierusa-
lem funditus cum suis vniuersis euertit, ita
vt vltèrius belligerare non possit.

A Homo autem non habens vestem nu-
ptialem in accubitu, qui loquente rege ob-
mutuit, quem iubet seruis ablatum mitti in
tenebras exteriores, ille est, qui in fide qui-
dē cū cæteris requiescit: sed si inuentus fue-
rit in die iudicij vestem carnis habere pol-
lutam, confestim iubetur ab Angelis tolli, &
mergi in gehennam ignis æterni.

B Duo debitores, ex quibus vnus debebat
fœneratori denarios quingentos, & alter
quinquaginta, significant vtrumque popu-
lum, Iudæorum scilicet & gentium, ex qui-
bus ille, qui quinquaginta denarios debuit
Iudæorum typum habuit, ille vero qui quin-
gentos, Gentium figuram expresse, qui ab
initio mundi debitor semper existens, chi-
rographum peccati per pœnitentiam non
soluit. Adueniente itaque Christo tandem
credidit, atq. vberiore misericordiz fru-
ctum accepit, vnde quia plus illi concessum
est à Christo, amplius diligit Christum, sicut
scriptum est, cui plus dimittitur, plus diligit.

C Septem vero fratres, qui vni mulieri nu-
pserunt, & sine filijs mortui sunt, homines
infideles intelliguntur, qui per septem mundi
ætates, in hac terra totam vitam suam sine
fructu iustitiæ consumpserunt.

Duo in lecto illos figurant, qui remoti à
turbis in otio quodammodo vitæ vacare vi-
dentur.

Dux molentes illi intelliguntur, qui nego-
tius temporalium rerum circumferuntur.

Duo in agro illi sunt, qui in ministerio
Ecclesiæ, tanquam in agro Dominico ope-
rantur, ex quibus adueniente nocte, id est,
seculi aduersitate, quidam permanent in fide
& assumuntur ad vitam, quidam discedunt
& relinquuntur ad pœnam.

D Quinque virgines sapientes, omnes ani-
mæ sanctæ intelliguntur, quæ quoniam per
quinque sensus corporis nullam admittunt
cordis corruptionem, idcirco quinario nu-
mero computantur.

Quinque autem virgines fatuæ, quæ nō
habent in vasis oleum, illæ animæ sunt, quæ
habent quidem integritatem corporum,
sed non seruant intra conscientiam boni ope-
ris testimonium, dum in facie gloriantur
apud homines, & non corde apud Deum.

Ideoq.

Idcoque, quia in vasis pectorū suorum mētis splendorem non gerunt, adueniente Domino, à regni eius gaudio excluduntur.

Homo peregre proficiscens, qui tradidit bona sua seruis suis, Christus est, qui post resurrectionem suam ad cælos regrediens tradidit Euangelicam gratiam Euangelicis negotiatoribus fœnerandam. Sed primus seruus in quinque talentis sibi datis quinque libros Legis accepit, quod doctrina & opere decem præceptorum amplificauit.

Alius duobus talentis duo testamēta promeruit, ea quæ morali, ac mystico sensu pie dispensando duplicauit.

Tertius sub figura vnus talenti, gratiæ donum acceptum in terrenis voluptatibus obscurauit, ideoque proiectus est in infernum, quia nullum inde operatus est fructum.

Alij in primo seruo, sensus cordis & corporis acceptos, in secundo intelligentiam & opus, in tertio rationem intellexerunt.

Alij in primo seruo. *D. Gregorium significat, cuius fuit in primis studiosus, is enim ad hunc modum traibat præsentem allegoriam.*

Iuuenis filius viduæ, quæ Dominus mortuum extra portas vrbs suscitauit, significat eum, qui palam quodlibet mortiferum crimen admittit: qui quod nonnunquam audito verbo Dei à morte peccati resurgit, & per pœnitentiam Christo viuere incipit: redditurque viduæ matri suæ, id est, Ecclesiæ.

Homo, qui descendebat ab Ierusalem in Iericho, & incidit in latrones, ipse Adam figuratur in genere suo, qui dum descendit de paradiso cælesti in mundum, incidit in Angelos tenebrarum.

Homo qui descendebat. *Per paradisum cælestem, ve error vitetur, Ierusalem ciuitas pacis illa cælestis intelligenda est, à cuius beatitudine lapsus est Adam miser factus per peccatum. Descendit autem in Iericho, id est in mundum, in quo omnia orta occidunt, sicut luna, quam significat Iericho. Adā enim, qui diuino præcepto obtemperans, diuino etiam beneficio fuisset immortalis, illo violato, mortis miseriam, & plurimas alias acerbitates meritis perpeffus est. Sic enim exponit hanc allegoriam B. Aug. in lib. de quest. Euang.*

Samaritanus descendens, qui vulnera eius curauit, Christus est custos noster, qui de cælo descendit, & genus humanum à vulneribus peccatorum curauit.

A Stabularius, Apostoli sunt, vel successores eorum, qui infirmitatem nostram prædicatione Euangelica recreant.

Martha, quæ excepit Christū in domum suam & in hac ministrabat, significat Ecclesiam, in hac vita Christum in corde excipientem, & in opere iustitiæ laborantem.

Maria soror eius, quæ sedebat secus pedes Christi, & audiebat verbum, demōstrat eādem Ecclesiam in futuro seculo ab omni opere cessantem, & in sola contemplatione sapientiæ Christi quiescentem.

Homo, qui media nocte postulabat ab amico tres panes, similitudinem exprimit cuiusque in media tribulatione Dominum postulantis, vt det ei scientiam Trinitatis.

Dives, cuius vberes fructus ager attulit, significat hominem luxurijs deditum, & abundantem peccatis, quem immoderatè plus amplius peccare desiderantem arguit Dominus dicens: stulte hac nocte auferunt animam tuam abste, quæ parasti cuius erunt?

C Quinque illi in domo vna, id est, pater, mater, filius, filia, nurus, ex quibus duo in tres, & tres in duos diuiduntur, significant humanum genus fide & religione inuicem separatum, partim in discissione schismatis, quod duo significant, partim in numero Trinitatis, quod tria demonstrant. Diuisus est enim filius aduersus patrem suum, id est, populus ex gentibus veniens aduersus Diabolum, cum quo antea fuerat sociatus. Diuisa est & filia aduersus matrem suam, id est, plebs ex Iudæis credens aduersus impiam Synagogam. Diuisa est & nurus aduersus socrum suam, Ecclesia videlicet ex gentibus aduersus matrem sponsi sui Synagogam, de qua secundum carnem Christus fuerat procreatus. Qui homines separantur sibi inuicem, alij terrenam, alij cælestem gloriam appetentes.

Galilæi xvi i i. super quos cecidit turris in Siloë, & occidit eos, interitum plebis Iudæorum insinuat. Decem & octo enim apud Græcos ex iota, & eta, & litteris exprimitur, quibus figuris nomen Iesus scribitur in quem illi credere nolentes pariter à Romanis cum sua vrbe prostrati sunt.

Homo, qui arborē fici in vinea sua plantauit

tauit, Christus est, qui Synagogam in Iudaico populo condidit, quam cum Dominus, quasi inutilem, iussisset abscidi, fit illi à colonis Apostolis fossa humilitatis, adhibetur stercus, id est, cōfessio peccatorum: sicq. in nouissimo credendo cōmutabitur in melius, dabitq. fructus iustitiæ copiosos.

Mulier, quæ decem, & octo annos infirmitatem habens à Domino curata est, Ecclesiæ typus est, quæ in fine temporum salutem fidei consecuta est. Sex enim ætatibus mundus iste completur, cuius tamē tempus habet tripertitam discretionem, vnā ante Legem, alteram in Lege, tertiam sub gratia. Sexies ergo terni decem & octo efficiūt, quo numero tempus hoc nostræ salutis insinuat, quando à Satanæ vinculis soluti, quibus curuati eramus, donum salutis, & spem supernæ contemplationis accipimus.

Hydropicus, quem Dominus curauit, demonstrat eos, quos fluxus carnalium voluptatum exuberans aggrauat.

Homo habens duos filios, Deus est, habens duos populos, quorum maior figuram tenuit Iudæorū, qui permansit in Dei cultu: alter iunior, Gentium, qui conditore deserto, seruus factus est idolorum, quem per egestatem fidei teuertentem, clementer suscepit Deus Pater, & pro conuersione eius sub vituli typo immolat filium vnicum: tribuit etiam annulū fidei, & stola immortalitatis induit eum, quanquam Iudæus frater liuoris torqueatur inuidia, propter salutem tamen eius gaudium concinit Angelorum symphonia.

Dispensator prodigus, quem Dominus à villicatione remoueri præcepit, & fraudem faciens Domino suo relaxauit debitoribus partem, vt haberet, vnde in posterum viueret: hæc comparatio ad exemplum nostrum proposita est; nam si ille à Domino suo laudari promeruit, quia fraudem ei faciens in posterum sibi de alienis rebus prouidit, quanto magis Christo placere possumus, si ex proprijs nostris misericordiam indigentibus faciamus, à quibus recipi in æterna tabernacula possumus?

Diues, qui induebatur purpura & bysso, significat Iudæorum superbiam, florentem

A quondam imperij claritate, vel honoris excellentia.

Diues, qui induebatur purpura & bysso, significat. *Theophylactus eruditus in primis scriptor non dubitauit affirmare diuitis & Lazari, non quidem historiam, sed fictam esse parabolam, qua narratur à Domino: cui tamen nomen Lazari perspicue repugnat. Nam egregie ait B. Chrysostomus in hom. in Luc. de patre & duobus filijs: in parabola non sunt dicenda nomina. Parabole enim sunt illæ, in quibus exemplum ponitur & tacentur nomina. Praclare etiam Origenes cap. 1. in Iob, inquit, necessario nominis Iob mentionem fecit Moyses, qui libri auctor est, ne si hominem solum diceret, argumentum aliquod fingere existimaretur. Eadem sententia est de diuite & Lazaro, Amb. Cyrillus Damasc. atq. Euthymij, qui etiam ait, diuitis quidem nomen silentio fuisse prateritū ab Euangelista, tanquam odio digni: scriptū est enim psalm. 15. non accipiā nomina eorū per labia mea: mendici vero nomen memoria proditū, tanquam amore digni. Aiunt autem quidam ex traditione Hebræorum, quod per id tempus diues ille fuerit Nineus appellatus, & mendicus iste Lazarus. Hac Euthym. Quod si, vt in plerisq. omnibus, sic etiam in hoc Theophylactus Chrysostomus, virum excellenti doctrina & sanctitate esset imitatus, na illo à communi sententia nunquam desciisset.*

Mendicus vlcerosus, demonstrat Gentilem populum confessionibus peccatorum humiliatum.

Quinque fratres diuitis illius, qui apud inferos torquebatur, Iudæi intelliguntur, qui sub quinque libris Legis positi sunt.

Decem leprosi qui mundantur à Domino, hæretici significantur, qui in varietate colorum diuersitatem habent schismatum, quiq. ideo ad sacerdotes mittuntur, vt, deversa omni varietate errorum, vnitatis percipiant sacramentum.

Iudex iniquus, qui Dominum non timebat, assidue tamen deprecantem viduam exaudiuit: similitudo est, qua demonstratur, quantam spem habere debeat, qui Dominum indefinenter exposcit: cum etiam apud aures iniqui iudicis valuerit frequens instantia viduæ deprecantis. Ipsa autem vidua, significare potest Ecclesiam persecutantia sua petentem vltionem de inimicis suis Diabolo, vel hæreticis.

Pharisæus orans in templo, Iudæorum est populus, qui ex iustificationibus Legis extollit merita sua.

Publicanus verò, Gentilis est populus, qui longè à Deo positus confitetur peccata sua

sua, quorum vnus superbiendo recessit humiliatus, alter confitendo Deo appropinquare meruit exaltatus.

Cæcus sedens secus viam populum demonstrat Gentilem, qui per Christi gratiam fidei meruit claritatem.

Zachæus, Gentilis est populus, gratia meritum pusillus, qui tamen à terrenis actibus subleuatus, per lignum Dominicæ crucis Christi mysterium contemplatur.

Homo nobilis, qui in longinquam abiit regionem accipere sibi regnum, Redemptor noster est, qui vsque ad fines terræ peruenit accipere regnum in populis Gentium.

Ciues, qui noluerunt eum regnare, Iudæi intelliguntur, qui Christum regem spreuerunt.

Seruus, qui mnam vnã accipiens decem acquisiuit, significat doctores, qui accepta gratia Euangelij, in decem verborum decalogi prædicamentis bene vsi sunt, & docendo multos in fide acquisierunt, iccirco adueniente Domino laudabuntur, quia lucrati sunt.

Qui verò ex vna quinq. acquisiuit, illos demonstrat, qui mandatum Dei seruantes consequuntur scientiam Legis in quinque libris Moysi scriptam, eamque docendo ad vsum salutis necessarium fœnerantur.

Qui verò mnam ipsam in sudario conseruauit, ostendit eum, qui creditum sibi gratiæ donum, delicate otioseque tractauit, vnde & rectè amittit collatam gratiam, quia per negligentiam prædicare contempsit, vt ei aueretur, quod laborauit.

Vidua, quæ in gazophylacio duo iecit minuta, animam fidelem demonstrat eius, qui in thesauro cordis sui fructum dilectionis Dei & proximi seruat.

Sponsus, Christus est: cuius nuptiæ cum Ecclesia celebrantur, in cuius coniunctione aqua in vinum mutatur, quia credentes per lauacri gratiam transeunt ad passionis coronam.

Architriclinus, Moyses intelligitur, qui miratur meliorem, et sanctiorem populum

A per Iesum in Euangelium congregatum, quàm illum priorè ab Ægypto deductum: finitum enim vinum ostendit sublatam esse gratiam Spiritus sancti à Iudæis, & per Apostolos in Gentibus contributam.

Mulier Samaritana mysticè intelligitur Synagoga quinque libris Legis, quasi quinque viris, secundum sensum carnis, subiecta, quam misericorditer Dominus prouocat haurire aquam viuã, lauacri scilicet percipere gratiã, vel secretã Legis intelligetiam.

Mulier adultera, quæ offertur à Iudæis Dominolapidanda, est Ecclesia ex gentibus, quæ prius relicto Deo in idolis fuerat fornicata, hanc volebat Synagoga zelans interfici, & Christus eam saluat per remissionem delicti, nec finit eam perire, qui nouit veniam condonare peccantibus.

Simon leprosus, Gentilis est populus, qui est à Redemptore mundatus.

Mulier, quæ vnguento caput Domini vnxit, Ecclesia est, quæ fructus sui operis, fideique odorem ad laudem Dei & Christi, gloriam refert.

Angelus ille, ad cuius descensum mouebatur aqua, quinq. porticibus cinctus, Christus est, in cuius aduentu turbatus est Iudæorum populus quinq. libris conclusus, descendente enim Angelo commouebatur, aqua, & sanabatur infirmus: descendente de cælis Christo, commotus est in passione eius idem populus, & sanatus est mundus.

Cæcus à natiuitate, quem Dominus postquam vnxit oculos, ad piscinam Siloë misit lauandum, significat genus humanum à natiuitate, id est, à primo homine errorum tenebris vitiatum, cuius oculos Dominus de sputo, & luto liniuit, quia verbum caro factum est. Et lauare oculos in piscina iussit, vt baptizatus in Christo acciperet legem fidei, & crederet in eum, qui humilis in mundo apparuit.

Lazarus, quem Dominus quatruiduanum fœtentem de monumento suscitauit, significat mundum, quem grauissima peccati consuetudo corruerat, qui quarta die mortis resuscitatur. Prima enim dies est mortis, tracta ex Adam propago mortis:

mortis: altera dies mortis est transgressio legis naturalis: tertius est dies mortis, prævaricatio datæ legis: quartus dies mortis est, contemptus Euangelicæ prædicationis, in quo die Dominus suum opus respiciens, misericorditer resuscitare dignatus est.

Seruus principis sacerdotum, cuius dextra amputatur auricula, Israeliticus est populus, propter incredulitatem seruus effectus. Hic dextram aurem amittit: dum ad sinistram per intellectum litteræ transit, cui Dominus in his, qui credunt, auditum restituit fidei, & obedientem Euangelici facit mandati.

Princeps sacerdotum, qui scidit vestimentum suum in Domini passione, indicat Hebræorum populum nudatum sacerdotio, & euacuatum regno scisso.

Barabbas, qui Iudæis dimittitur, significat Antichristum, quem illi errantes meruerunt suscipere pro Christo.

Herodes & Pilatus, qui cum essent discordes, in passione Domini amicitia fœderantur: indicant primū diuisos fuisse utrosque populos Circūcisionis, & Gentium: qui tamen per passionem Domini in fide concordauerunt.

A Simon Cyrenæus, cui gestandam crucem imposuerunt, Gentium populus intelligitur, qui peregrinus in Lege, obediens efficitur Euangelio; crucis ipse Christi vector, & fidei baiulus factus.

Duo latrones populum expriment Iudæorum, & Gētiū: quorum vnus incredulus blasphematur Christum in cruce pendentem, alter fidelis Iudæos increpat blasphemantes.

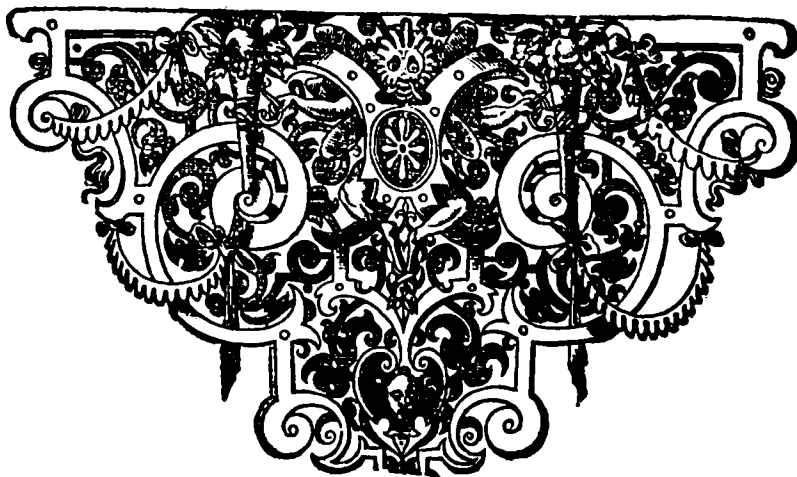
Quattuor milites, qui quattuor partes sibi de Iesu vestimentis fecerunt, præfigurauerunt quattuor partes mundi, quæ diuiserunt sibi eloquia Christi, sicut scriptum est: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa.

Mulieres, quæ Apostolis Domini resurrectionem annuntiant, Lex, & Prophetia intelliguntur, quæ gloriam resurrectionis Christi, antequam reuelaretur, quasi præcursores prædicauerunt.

Septem discipuli, cum quibus Dominus post resurrectionem suam cōuiuasse describitur, septimam indicant post resurrectionis futuræ requiem, per quam omnes sancti per Christum æterna beatitudinis refectio saturabuntur, ad quam saturitatem nos perducatur Christus. Amen.

y 2

DIVI

256
D I V I · I S I D O R I
H I S P A L . E P I S C O P .

DE FIDE CATHOL. EX VET. ET NOVO TESTAM.
CONTRA IVDÆOS,
AD FLORENTINAM SOROREM SVAM.

SANCTAE SORORI FLORENTINAE A
ISIDORVS.

QVÆ DAM, quæ diuersis temporibus in veteris Testamenti libris prænuntiata sunt de natiuitate Domini, & Saluatoris nostri secundum diuinitatem, vel de^b incorporatione eius, de passione quoq. & morte, siue de resurrectione, regno, atque iudicio, pro viribus scientiæ ex innumerabilibus pauca proferenda putauit, vt Prophetarum auctoritas fidei gratiam firmet, & infidelium Iudæorum imperitiam probet. Hæc ergo, sancta soror, te petente, ob ædificationem studij tui tibi dicaui, vt qua consorte perfruar sanguinis, cohæredem faciam & mei laboris.

^a *Inscriptio huius operis desumpta est ex duobus codicibus Gothicis, quos ante sexcentos annos descriptos esse constat. Nam quinq. alij codices, quos his libris castigandis nacti sumus: magnopere variabant, Braulio in Isidori vita de his libris loquens. Contra Iudæos, inquit, postulante Florentina germana sua proposito virgine, libros duos (supple scripsit) in quibus omnia, quæ fides Catholica credit, ex legis & Prophetarum testimonijs approbanit. Ildefonsus de virorum illustrium scriptis in Isidoro ait. libellos duos (supple scripsit) ad Florentinam sororem contra nequitiam Iudæorum.*

^b *Vel de incorporatione eius. Codex Tarraconensis maior, pro incorporatione legit: corporacione. Nos aliorum codicum fidem sequuti sumus: præsertim cum Hilarius cano. 6. in Mattheum, incorporationem verbi Dei dixerit.*

Post epistolam operi præfixam, sequebatur Elenchus capitulorum in plerisque codicibus. Nos, quoniam in secundo libro similis Elenchus desiderabatur, tanquam superuacaneum, hoc etiã loco expungendum iudicauimus: cum satis constet, ne ipsas quidem capitulorum summas ab Isidoro præfixas. sed posteriori tempore adiectas fuisse, & in codice Tarraconensi minori, cui in primis fidebamur, penitus desiderari. Quo circa in eis quædam ex nostro sensu in meliorem formam mutata esse lector animaduertet.

Quod Christus à Deo Patre genitus est. CAP. I.

IVDÆI nefaria incredulitate Christum Dei filium abnegantes, impij, duricordes, Prophetis veteribus increduli, nouis obstrusi, aduentum Christi malunt ignorare,

quàm nosse: negare, quàm credere. Quem enim venturum accipiunt, venisse iam nolunt. Quem resurrecturum legunt, resurrexisse non credunt. Sed idè ista non intelligere se fingunt, quia sacrilegio suo hæc impleta cognoscunt. Ad quorum refellendam perfidiam, quædam ex veteri Testamento aggregauimus testimonia: quibus Christum genitum ab omnipotente Patre cognoscant, ipso testante: ^b Tecum principium in die virtutis tuæ, in splendoribus sanctorum, ex vtero ante luciferum genuite. Ex vtero itaque, id est, ex illa intima & incomprehensibili Patris substantia: siue ex illo diuino, atq. immenso paterni pectoris arcano, quo pater ^c genitor de corde bonum eructat verbum. Sicut & ipse aliàs ait: ^d Eructauit cor meum verbum bonum. Atque alibi ipse Pater sic dixit: ^e Filius meus es tu, ego hodie genuite. Quod non est dictum Dauid, neque vlli sequentium Regum. Nam ibi additur: Pete à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ. Quod neque Dauid, neque genti Hebræorū cõcessum est, nisi tantummodo CHRISTO, cuius nomē est per omnes gētes diffusum, cui & Reges obediunt: & gētes seruiunt: sicut & alibi de eo scriptum est: ^f Adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei. Item Salomō dū Patris nomē, mysteriumq. natiuitatis Christi secundum deitatem vellet agnoscere, his verbis intonat, in prouerbijs dicens. ^g Quis ascendit in cælum, atq. descendit: quis colligauit aquas, quasi in vestimento? quis suscitauit omnes terminos terræ? quod nomen est

est eius, aut quod nomen filij eius si nosti? **A** Hunc filiū Dei in Daniele Rex ille impius, aspiciēs dixit: ^h Ecce ego video viros quatuor solutos, & ambulātes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis est, & species quārti similis filio Dei, quem fideliter credimus, nec vllatenus dubitamus Dominum Salvatorem esse. Sed obijcitur, quod in ⁱ Daniele iste filius Dei, superius etiam Angelus nominatur. Assētio. Nam & Christus filius Dei, Angelus dicitur. Sic enim ait ^k Propheeta de ipso: Veniet ad templum sanctū suum dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, ^l quem vos desideratis. Christus enim in eo, quod à Patre genitus est, filius Dei vocatur: in eo vero quod sæpè à Patre missus ad annuntiandum patribus legitur, Angelus nominatur. De quo etiam ipse Pater ad legislatorem ita protestatur dicens: ^m Ecce mitto Angelum meum, qui præcedat, & custodiat te in via, & introducat in locum, quē ⁿ paravi: observa eū, & audi vocē eius, nec contēnendum putes, quia non dimittet, cum ^o peccaueris, & est nomē meum in illo. Quis est ergo iste Angelus, cui Deus, & potestātē suam dedit & nomen? Quod si dicit: aliqua alia est potestas Angelica: Hoc nefas est credere. ^p Quis enim in nubibus æquabitur Dño, aut quis similis erit Deo inter filios Dei? Qui enim nō æquatur natura, nō potest æquari & nomine. Ipse est enim Filius, ^q qui semper à Patre missus visibiliter apparebat hominibus. Ex ipsa ergo missione rectè Angelus nūcupatur. Isaias autē apertius Filiū à Deo genitū cōfirmans, ita annūtiat: ^r Vox Dñi reddentis retributionem inimicis suis, ipsis videlicet, qui non credūt, Iudæis: antequam parturiret, peperit: & antequā veniret partus eius, peperit masculum. Quasi apertè diceret: antequam Christum ^D virgo parturiret in carne, generavit filiū in diuinitate Pater, & antequā tēpus virginis parturiendi veniret, genuit eū sine tempore Pater. Vnde inferius ait: ^s Quis audiuit vnquam tale: aut quis vidit huic simile: Reuera, quia nihil tale in hominibus accidit, aut ^t quippiam simile, & post hæc subiungit: ^u Nunquid qui alios parere facio, ipse nō pariat: dicit Dñs: & qui generationē cæteris tribuo, sterilis erō: ait Dñs. Quibus omnibus testimonijs, cogendus est infidelis, vt eligat sibi de duobus aut Christū filiū Dei credere, aut mendaces putare Prophetas, qui ista cecinerunt.

^a Al. Duri cordis, vel duri corde.

^h Psal. 109. vers. 4.

^c Al. Quo genitor.

^d Psal. 44. vers. 2.

^e Psal. 2. vers. 7.

^f Psal. 71. vers. 11.

^g Prouerb. 30. vers. 4.

^h Daniel. 3. vers. 49.

ⁱ Eodem cap. vers. 94.

^k Malachias 3. vers. 1.

^l Quem vos desideratis. *Locus est Malachia 3. vers. 1. ceterū in vulgata legitur: Quē vos vultis, & septuaginta dixerūt: ὃν ὁμοίως δειξέτε. Commodius autē, & significatiuus, ἄγγελος verbi Hebraici vis desiderandi voce exprimitur, & patres non volebant modò, sed oppidò quā ardenter Christi redēptoris aduentū cupiebāt, ab eo verbo nomen ἄγγελος deducūt. non voluntatē absolute significat, sed beneplacitū, cupiditatē, desiderii. Quod Graci τῆς ἐυδοκίας voce significare consueuerunt. Atq. Isaias. 58. vers. 3. vbi id nomen positum est, & nos legimus: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluntas vestra: *Mozarabes legunt: Ecce in die ieiunij vestri inuenitur voluptas.**

^m Exod. 23. vers. 20.

ⁿ Al. Præparavi.

^o Al. Peccaueritis.

^p Psal. 88. vers. 7.

^q Ipse est enim filius, qui semper à Patre missus, visibiliter apparebat hominibus. Nimirū Isido. in ea sententiā est, quæ antiquorum patrū cōmunis fuit, ab ipso mundi exordio, quoties se Deus humana effigie videndū præbuit hominibus. Nō Patre, nō Spiritū sanctū, sed Dei Filiū apparuisse. Sic sentiunt Tertull. 2. lib. contra Marcionē, Clemens Alexandrinus lib. 1. *Pædag. cap. 7. Irenæus libr. 4. contra hæreses Valentini c. 17. Euseb. historia Ecclesiastica inuio. Hilarius 12. de Trinit. Basilius 1. contra Eunomium. Itaq. Dei filius Adamo loquutus est, quod Thargū etiā Ierosolymitanū cum Genesis 3. ait. וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לְאָדָם וַיֹּאמֶר אֵלֶיךָ הֵי אַתָּה אֱדָם. hoc est, vocauit verbū Dei, Deus Adā. Ipse Cain increpauit, Abrahamo apparuit, cū Iacob luctatus est. Quod Syriensis cōgregatio c. 13. his verbis credēdū præcepit: Si quis cōtra Iacob non filiū tanquā hominē luctatū fuisse, sed ingenitū, aut Patrem eius dixerit: anathema sit. Præterea cum Mose è rubo loquutus est, filios Israel eduxit ex Ægypto, eisq. leges dedit in eremo. Quod ipsum Cassianus lib. 4. de Incarnat. duobus testimonijs confirmat: nimirum Iuda c. 1. vers. 5. Scientes semel omnia, quoniā Iesus populū de terra Ægypti saluans, secundò eos qui nō crediderūt perdidit, Angelos verò &c. Et Pauli 1. ad Corinth. 10. vers. 9. Neq. tentemus Christū, sicut quidā eorū tentauerūt, & à serpentibus perierunt.*

^r Isai. vlt. vers. 6.

^s Eodem cap. vers. 8.

^t Al. Vspiam.

^v Eodem cap. vers. 9.

Quòd Christus ante secula ineffabiliter à Patre genitus est.

CAP. II.

Quòd si quæritur, quando, vel quomodo, Pater filium genuerit. Respondetur,

eur quæritur tempus, quando sit Dei Filius genitus, ^a dū sit sua natiuitate alternus: sicut scriptum est de eo. ^b Egressus eius à principio à diebus æternitatis. Et iterum. ^c Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius. Sed & Pater eundem, ante luciferum, id est, ante omnia tempora genuisse, testatur, ^d quod & ipse Filius Dei, verbum, virtus & sapientia, de sua natiuitate confirmat, dicens: ^e Nec dum erant abyssi, & ego iam ^f conceptus erā, nec dum fontes aquarum eruperant, nec dum mōtes graui mole constiterant, ante colles ego parturiebar: adhuc terram nō fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ: quando præparabat cæ- ^B los, aderam: quando certa lege & gyro vallabat abyssos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram, cuncta componens. Tali igitur auctoritate ante omnia secula Filius à Patre genitus esse declaratur, quando à Patre per illum cuncta creata esse noscuntur. Illud denuo quæritur, quomodo idem sit genus, dum sacræ natiuitatis eius arcana, nec Apostolus & dicit, nec Propheta comperit nec Angelus sciuit, nec creatura cognouit, Isaia testante qui dicit: ^h Generationem eius quis enarrabit? Idcirco si eius natiuitas à Propheta non potuit enarrari, quis profitebitur nosse, quomodo Filius potuit à Patre generari? Hinc est illud in libro ^C Iob: ⁱ Sapientiā (Dei Patris) vnde inuenies? latet enim ab oculis hominum, & à volucris cæli absconsa est, id est, etiam ipsis Angelis incognita. Itē ibi, ^k Radix sapiētix cui reuelata est? origo scilicet Filij Dei. Ideoque quod etiam super Angelorum intelligentiam, atq. scientiam est, quis hominum potest narrare? scire autem manifestum est solum Patrem, quomodo genuerit Filiū, & Filium quomodo sit genitus à Patre; Si quidem & gignēdi filij quæritur ratio, eō quod filius non nisi ex duobus nascatur: habeat, inquam, sibi huiusmodi generis ortum cō- ^D ditio caduca mortalium: Christus enim ex Patre ita emicuit, vt splendor à lumine; vt verbum ab ore, vt sapientia ex corde.

^a Dum pro cum.

^b Mich. c. 5. ver. 2.

^c Ante solem permanet nomen eius, & ante lunam sedes eius. Locus est desumptus, ex Psalmi. 71. vers. 17. & priora quidem verba iuxta editionem vulgatam; posteriora autem ex Psalterio Romano desumpta sunt, quos frequens vititur Isidorus. Erat enim Gotthorum tempore in omnibus Hispania Ecclesijs eius psalterij vsus, vt Breuiarium Mozarabicum argumento est, non paucis tamen immutatis.

^A ab ipso, vt arbitror, Isidoro. Nā in eius vita à Braulione scripta (duobus certè vetustis codicibus) scriptum inuenio, quartam eum Psalterij translationem edidisse, nimirum post tres illas famosas, quas D. Hieronymus adornauit auctore Sigeberto. Hoc Isidori Psalterium, quo Mozarabes vtuntur, nos deinde Hispanicum, Romani, & Gallici comparatione vocabimus. Ex his omnibus Psalterijs toto hoc opere ab Isidoro testimonia adducuntur: prout commodius erat, aut promptius memoria suggererat. Sed & reliquis diuinarum scripturarū libris promiscuè Hieronymi versione, & antiqua vulgata Latina editione vtitur, vtraq. enim eius ætate circumferebatur, vt Gregorius docet initio Moralium: & ipsemet Isidorus indicat lib. 6. Etymologiarum, c. 4. sapē etiam, vt hoc loco fecit, ex varijs interpretationibus vnum testimonium contexit.

^d Al. 11. Sicut.

^e Prover. 8. ver. 24.

^f Al. Concepta.

^g Al. Didicit.

^h Isaia. 53. ver. 8.

ⁱ Iob. 28. ver. 20.

^k Ecclesiastici. 1. vers. 6.

Quia Christus Deus et Dominus est. CAP. III.

POST declaratum Christi diuinæ natiuitatis mysteriū, deinde, quia idem Deus & Dñs est, exemplis sanctarū scripturarū adhibitis demonstramus. Si Christus Deus non est, cui dicitur in psalmis: ^a Sedes tua Deus in seculū seculi, virga ^b æquitatis, virga regni tui: dilexisti iustitiā, & odisti iniquitatem, ^c propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ consortibus tuis? Quis est igitur iste Deus vnctus à Deo? Respondeant nobis & Iudæi. Ecce Deus vnctus à Deo dicitur & vtiq. Christus ipsa vnctione mōstratur, cum Deus vnctus insinuat. Dum enim audis Deū vnctū, intellige Christū: Christus enim à chrismate, id est, ab vnctione vocatur. Hūc Christū sub persona Cyri Regis Persarū, per Isaiam ^d Pater Deū & Dñm esse testatur, dicens: Hæc dicit Dñs Christo meo Cyro, cuius apprehendi dexterā: vt subijciā ante faciem eius gentes, & dorsa Regum vertam, & aperiā ante eū ianuas, & portæ non claudentur. Ego ante te ibo, & gloriosos terræ humiliabo. Portas æreas conterā, & vectes ferreos confringam, & dabo tibi thesauros absconditos, & arcana secretorū, vt scias, quia ego Dñs, qui voco nomen tuū, Deus Israel. ^e In persona enim Cyri Christus est prophetatus: vbi ei subiugatae sunt gētes in fide & regna. Præterea, quia nullus in regno Israel Cyrus est dictus. Quod si de Cyro Persarū Rege, quis hoc crediderit prophetatum, absurdū & profanū esse cognoscat, vt homo impius, & idolatrix deditus, Christus,

stus, & Deus, & Dominus nūcuperur. Vnde **A** & in translatione LXX. non habetur Christo meo Cyro. Sed hæc dicit Dñs, Christo meo Domino. ^f Quod in persona specialiter Christi Dñi nostri accipitur. Si Christus Deus non est, dicant Iudæi nobis, quem sit affatus Deus in Genesi, cū diceret **g**: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostrā: Sic enim subiungitur. Et creavit Deus hominem ad imaginem suam; ad imaginem Dei, creavit illum. Querant ergo, quis Deus creavit, aut ad cuius Dei imaginem, condidit hominem, quem creavit? Quod si respondeant, ad Angelorum. ^h Nū **B** Angelus æqualem cum Deo habet imaginem? dū multum distet imago creaturæ; ab eo, qui creavit: aut nunquid Angelus cū Deo potuit facere hominem? quod ita existimare, magnæ dementiæ est. Cui ergo dicitur? aut ⁱ ad cuius imaginem conditus homo creditur? nisi ad eius, cui vna imago cū Deo est, & vnicum nomen diuinitatis est? Item si Christus Dominus non est, quis Dominus pluit in Sodomis ignem à Domino? Sic enim ait in Genesi: Et ^k pluit Dominus super Sodomam & Gomorrhā sulphur, & ignem à Domino. In qua ^l sententia nemo dubitat secūdam esse personam. Nam quis est ille Dominus à Domino, nisi proculdubio Filius à Patre: qui semper ab eodem Patre missus descendere solitus est, & ascendere? Quo testimonio, & deitas, & distinctio personarum Patris, & Filij, luce clarius demonstratur. Item si Christus, Dominus non est, de quo dicit Dauid in Psal. ^m Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos, scabellum pedum tuorum? Qui dum idem Christus secūdam carnem sit filius Dauid in spiritu tamen Dominus eius, & Deus est. Si Christus Dominus non est, de quo ait Dauid: in libris Regum: ⁿ Dixit vir, cui constitutum est de Christo Dei Iacob, egregius Psalmista Israël: Spiritus Domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam? Item, si Christus Dominus non est, quis est ille Dominus exercituum qui à Domino exercituum mittitur? ipso dicente in Zacharia: ^o Hæc dicit Dominus Deus exercituum, post gloriam misit me ad gentes, quæ expolauerunt vos: Qui enim tetigerit vos, tanget pupillā oculi eius: Quia ecce leuabo manum meam super eos & erunt præda ijs, qui seruebant sibi, & cognoscetis, quia Dominus exerci-

tuum misit me? ^p Vide nunc, cuius sit hæc vox, nisi Saluatoris, quia omnipotens Deus à Patre omnipotēte missum se esse testatur. Missus est autem ad gentes, post gloriam Deitatis, quā habuit apud Patrem, quando exinaniuit semetipsum & formam serui accipiens ^r factus est obediens vsque ad mortem. Qui etiam in sequentibus loquitur, dicens: ^f Lauda & lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, dicit Dominus, & applicabuntur gentes multæ ad Dominum in die illa; & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & scies, quia Dominus exercituum misit me ad te. Quis est igitur iste Dominus exercituum à Domino exercituum missus? nisi idem Dominus Iesus Christus: Superest de Spiritu Sācto, de cuius Deitate sic ait Iob. ^t Et quia spiritus Dei est, spiritus Domini fecit me, & spiraculū omnipotentis viuificauit me, ecce & me, sicut & te fecit Deus, de quo enim dixerat: Spiritus Domini fecit me, de eo rursum adiecit: Ecce & me, sicut & te fecit Deus: ^v vt eundem spiritum ostēderet esse Deū.

^a Psalm. 44. vers. 7.

^b al. directionis.

^c Propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ consortibus tuis. Quis est igitur iste Deus vnctus à Deo. *Vides argumēti vim positā in geminatione vocis Deus, vt priori loco sit in vocatiuo, & referatur ad Christum: posteriori in nominatiuo, & referatur ad Patrem.*

^d Isai. 45. vers. 1.

^e In persona Cyri Christus est prophetatus. *Cōtendit Isidorus verba Isai. c. 45. vers. 1. Hæc dicit Dominus Christo meo Cyro. non de Cyro intelligenda esse, sed sub Cyri nomine, de Christo tantum: cum absurdum videatur Cyrum superstitioni Deorum seruientem, Christū Dominum, & Deum nuncupari. Nam verba illa, quæ sequuntur: qui voco nomen tuum Deus Israël, ad ipsum de quo proximè loquutus erat, & quem Christum vocauerat, referenda, ipse equidē Isidorus indicabat. Deinde: quod in translatione Septuaginta interpretum non legatur, hæc dicit Dominus Christo meo Cyro, sed hæc dicit Dñs Christo meo Domino. Quo modo Lactantius lib. 4. diuim. insitit. cap. 12. hoc testimonium citauit. Verum Hieronymus commentarijs ad eum Isaiæ locum, censet eam lectionem, quæ Isidorus ait in Septuaginta fuisse, ritiosam esse, legendamque Græcè, vt modò legitur ὁ υἱος λέγει κύριος & ὁ θεὸς τῶν κυρίων μεν κύριος vnus autem adiectione litteræ pro κύριος, id est, Cyro nonnullos legisse κύριος id est, Domino. Itaq. tum Hieronymus tum pleriq. alij expositores, id Isaiæ vaticinium, non nisi de Cyro intelligendum putant. Quin etiam Iosephus lib. 11. antiquita. cap. 1. Cyrum eo vaticinio adductum affirmat Iudæos in patriam remisisse. Isidoro fauent Hebraici expositores antiqui, qui locum hunc de vero Messia intelligendū esse iudicauerunt. Ego verò de vtroq. locum intelligi posse contendō: de Cyro iuxta historiam, de Christo allegoricōs.*

^f Quod in persona specialiter Christi Dñi nostri accipitur. *Fortassis spiritualiter pro specialiter le-*

gendum est. Nam eodem litterarum compendio utrumq. aduerbium scribi solet. Sequebantur autem in Tarraconēsi maiori hac verba. Legamus Xenophontis octo librorū Cyri maioris historiam, & prophetiam cernemus expletam. Quæ enim ciuitas illi non patuit? quis non Regum terga subiecit? &c. Quæ quoniam in alijs codicibus non erant, & Isidori proposito contraria sunt, tanquam ex Hieronymi cōmentarijs ad eum locum ab alio quopiam translata, manifestè prætermittenda esse duximus.

ⁱ Ad cuius imaginem conditus homo creditur. Imaginem hac loco Isidorus personaliter sumit, intelligitque hominem fuisse conditum ad exemplar Dei, & imaginē, quæ est Filius, sequitur in eo Ambros. lib. 6. Hexamerō, c. 7. Euseb. 11. præparatō. Euangel. c. 12. Procopium ad c. 2. Genes. Tamen si eam sententiam Aug. quidem 3. de Genes. ad litterā. c. 19. impugnandam suscepit. Cyrillus etiam lib. 1. contra Iulianum, nugatoriam vocare non dubitauit. Fortassis eo tempore ea expositione Ariani ad erroris præsidium separandasq. Trinitatis personas abutebantur: alioqui nihil periculi est. Theologi quidem certè recentiores hominem ad imaginē totius Trinitatis conditum esse intelligunt, atq. imaginis vocē ijs verbis non imaginem in Deo, sed potius in nobis impressam significare contendunt, vt perimle sit: Faciamus hominē ad imaginem nostram, ac si diceret, qui sit imago nostri ad nostra essentia exemplar expressa & conformata. Quod verò ad lectionem spectat proximis verbis, vbi nos posuimus: nisi ad eius cui vna imago cum Deo est, tres codices legebant: cuius vna imago cum Deo est. Et Tarracon. maior: Cuius imago cum Deo est.

^k Genes. 19. ver. 24.

^l In qua sententia nemo dubitat secundam esse personam. In verbis illis Genes. 19. ver. 24. Pluit Dominus super Sodomam & Gomorrhā ignem, & sulphur à Domino. Vocis Domini geminationem Isidor. ad primam, & secundam Trinitatis personas refert, quod arte eum fecerant Euseb. lib. 1. Ecclesiast. hist. c. 1. Irenæus lib. 3. c. 6. Basil. 5. contra Eunomium. Marcellinus pontifex ad Salomonem Episcopum. Hier. ad Ossec. cap. 19.

^m Psalmi. 109. ver. 1.

ⁿ 2. Reg. 23. ver. 1.

^o Zachar. 2. ver. 8.

^p al. age.

^q Ad Philip. 2. ver. 7.

^r al. effectus.

^s Zach. 2. ver. 10.

^t Job. 33. ver. 4.

^u Vt eundem spiritum ostenderet esse Deum. Post hac verba in hispalensi codice sequebatur illa, sed hinc isti Christum non putant esse Deum. Et cætera multa: quæ quoniam lacuna incircisa, atq. deprauata erant, deerrantq. in alijs codicibus, & proximi capitis initio sermè ad verbum repetuntur, tanquam additicia loco motuimus. Quin tum tamen caput in excusis codicibus positum, nos hispalensem codicem sequuti ad finem 3. capitis subiunximus: cum quo commodius coherere visum est: idq. sine noua capitis distinctione. Tamen si in alijs codicibus ea omnia desiderabatur penitus, ac propterea suspecta esse videri poterant.

De Trinitatis significantia.

CAP. IIII.

Patet veteris Testamenti apicibus Patrē, & Filium, & Spiritum Sanctū esse Deū.

A Sed hinc isti Filium, & Spiritum Sanctū, non reputāt esse Deum, eo quod in monte Sina, vocem Dei intonantis audierunt. ^b Audi Israël, Dominus Deus tuus, Deus vnus est ignorantes in Trinitate vnum esse Deum, Patrem, Filium, & Spiritum Sanctū, nec tres Deos, sed in tribus personis, vnum nomē indiuiduæ maiestatis. Quæramus ergo in scripturis veteris Testamenti eandem Trinitatem. In ^c libro quippe 2. Regū, ita scriptum est: Dixit Dauid filius Isai. Dixit vir, cui constitutū est de Christo Dei Jacob. egregius Psalmista Israel: Spiritus Domini loquutus est per me, & sermo eius per linguam meā.

B Quis autem esset, adiecit: Deus Israël mihi loquutus est, fortis Israël, dominator hominum iustus. Dicendo enim Christum Dei Jacob, & Filium & Patrem ostendit. Item dicendo: Spiritus Domini loquutus est per me, Spiritum Sanctum euidenter aperuit. Idē quoq. in psalmis: ^d Verbo, inquit, Domini, cæli firmati sunt, & spiritu oris eius, omnis virtus eorum: in persona enim Domini, Patrem accipimus: in Verbo, Filium credimus: in spiritu oris eius, Spiritum Sanctū intelligimus. Quo testimonio, & Trinitatis numerus, & communitio cooperationis ostenditur. Sic & in consequentibus idem Propheta ait: Mittet ^e verbum suum, & liquefaciet ea, flabit Spiritus eius, & fluent aquæ. Ecce tria Pater, qui mittit, & Verbum quod mittitur, & Spiritus eius qui flat. Nam & cū dicitur in Genesi: In ^f principio fecit Deus cælum, & terram, & Spiritus ^g Dei ferebatur super aquas, ibi, in Dei vocabulo, Pater intelligitur: in principio Filius agnoscitur, qui dicit: In ^h capite libri scriptum est de me. vt faciam voluntatem tuam: quia dixit Deus, & fecit Deus: in eo vero, qui super ferebatur aquis, Spiritus Sanctus significatur. Nam & cum ibi dicit Deus: Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram, per pluralitatem personarum patens significatio Trinitatis est. ⁱ Vbi tamen, vt vnitatem deitatis ostenderet, confestim admonet, dicens: Fecit Deus hominem ad imaginem, & similitudinem suam. Et cū dicit idem Deus: ^k Ecce Adam factus est, quasi vnus ex nobis, ipsa pluralitas personarum Trinitatis demonstrat mysterium, cuius Trinitatis sacramentum, & Aggæus Propheta ita aperuit, ex persona Domini dicens: ^l Spiritus meus erit in medio vestri. Ecce Deus qui loquitur, ecce spiritus eius, post hæc de ter-

ria persona id est de Filio, ita subiecit: Quia ecce ego commouebo cælum & terram, & veniet desideratus cunctis gentibus. In Isaiâ quoque sub propria persona, cuiusque distinctio Trinitatis, dicente eodem filio, ita ostenditur: ^m Ego primus, & ego nouissimus, manus ⁿ quoque mea fundauit terram, & dextra mea mensa est cælos. ^o Non à principio in abscondito loquurus sum, ex tempore antequam fieret, ibi eram, & consequenter adiecit: Et nunc Dominus Deus meus misit me, & spiritus eius. Ecce duæ personæ Dominus, & Spiritus eius, qui mittunt, & tertia persona eiusdem Domini, qui mittitur. Item alibi per eundem Prophetam, Trinitatis sic demonstratur significantia. ^p Ecce, inquit, puer meus, suscipiam eum, dilectus meus, cõplacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. Pater Filium dilectum puerum vocat, super quẽ dedit spiritum suum. De quo Dominus Iesus Christus propria voce testatur: Spiritus Domini super me. Alio quoque in loco idem Isaias totam Trinitatem in digitorum numero comprehendens, sic prædicat, dicens: ^q Quis mensus est pugillo aquas, & cælos palmo quis ponderauit? quis appedit tribus digitis molem terræ? in tribus quippe digitis Propheta trinam diuinæ omnipotentis æqualitatem sub quadam mysterij lance librauit, & ex paritate virtutis cooperationem potentis, & vnitatem substantis, quæ vna eademque in Trinitate est, in tribus digitis declarauit, cuius Trinitatis mysterium aliàs se cognouisse testatur, idem Propheta dicendo: ^r Vidi Dominum sedentem super folium excelsum, Seraphim stabant super illud, sex alæ vni, & sex alæ alteri, duabus velabant faciẽ eius, & duabus velabant pedes eius, & duabus volabant: quem vt trinum in personis ostenderet, & vnum in diuinitate monstraret, sequenter ait: Et clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus: Dominus exercituum: plena est omnis terra gloria eius: Ecce trinam sanctificationem sub vna confessione cælestis persultat exercitus: vnam gloriam Trinitatis Seraphim trina repetitione proclamant. ^s Nam quid ter Sactus indicat? nisi eiusdem trinæ omnipotentis gloria demonstrata est in deitate trium personarum significatio. Non autem sicut tres personæ, ita & tres Dij credendi sunt, sed in eis personis vna diuinitas prædicanda

est. Secundum Moysei sententiam dicitur: ^t Audi Israel Deus, Deus tuus, Deus vnus est. Et iterum: ^v Ego sum Deus, & præter me non est alius.

Sed contra hæc obijcit perniciosa Iudæorum perfidia, dicens: Si Pater Deus est, & Filius Deus est: ergo duo Dij sunt, & nõ vnus Deus. Pro me ergo audiant Isaiam, vtranque personam, vnum Deum, dicentem: Tu es Deus, & in te est Deus, in eo enim quod dicit: Tu es Deus, Patrem ostendit: in eo verò quod subiecit: in te est Deus, Filium declarauit. Sed tamen, vt eundem Patrem & Filium, vnum Deum ostenderet, subiecit: Nõ est, absque te Deus, verè tu es absconditus Deus, Deus Israel. Aliàs quoque vnitum nomen Patris & Filij comprobatur, ipso Patre ad legislatores Moysen ita testante. Attende illi, & ne inobediens ei fueris, est enim nomen meum in illo.

^a al. vnum esse Deum.

^b Deuter. 6. ver. 4.

^c In libro quippe secundo Regum, in Hispalensi & Tarraconensi minori legebatur, in libro quoque primo Regum. *Quæ fortassis germana Isidori lectio est. Nam vt Iunilius docet lib. de partib. diuina legis c. 12. & Hieron. in prologo galeato, hebraei duos tantum libros Regum cõputant, nempe Samuelis librum, quo primus & secundus comprehenditur, & librum Regum, qui continet tertium & quartum atq. hanc computandi rationem Isidorus ipse sequutus est, lib. 6. etymolog. c. 1. Verum, quoniam alij codices discrepant, & Isidorus ipse in libro proœmiorum, quattuor libros Regum facit, diuersam lectionem præferendam iudicauimus, tanquã vulgata editioni, & communi vsui magis consentaneam.*

^d Psal. 32. vers. 6.

^e Psal. 147. ver. 18.

^f Genes. 1. ver. 1. & 2.

^g al. Domini.

^h Psal. 39. ver. 9.

ⁱ al. Ibi.

^k Genes. 3. ver. 22.

^l Agg. 2. ver. 6. & 8.

^m Isai. 48. ver. 12.

ⁿ Eodem cap. ver. 13.

^o Eodem cap. ver. 16.

^p Isai. 42. vers. 1.

^q Isai. 40. ver. 12.

^r Isai. 6. vers. 1.

^s Nam quid ter Sanctus indicat? nisi eiusdem trinæ Omnipotentis gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significatio. *Hoc loco maxime variabant exemplaria. Hispalense legit: Nisi eiusdem trinæ Omnipotentis gloriam, quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctificationem. Tarraconense minus: Nisi eiusdem Trinæ Omnipotentis gloria demonstrata est, in Dei tamen trium personarum significatio. In altero excusæ legitur: Nisi eiusdem trinæ Omnipotentis gloriam quæ demonstrata est, in deitate trium personarum sanctifica-*

tionem. Ex Parisiensi, & Tarraconensi maiori lectio, quam posuimus desumpta est. Suspicio legendum: Nam quid sanctus indicat? nisi eiusdem trinx omnipotentix gloria demonstrata est, in deitate trium personarum significata.

^a Deuter. 6. ver. 4.

^b Isai. 45. ver. 21.

Quia Filius Dei Deus, homo factus est. CAP. V.

Hucusque mysterium cælestis natiuitatis in Christo, & significantiam diuinæ Trinitatis ostendimus. Dehinc scripturæ autoritate eundem Filium Dei natum in carne monstremus, manifestantes primū, quia idem Filius Dei, propter nostram salutē incarnatus, & homo factus est. Sic enim de eo prædicat Isaias: ^a Paruulus, inquit, natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus eius super ^b humerum eius, & vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, Deus, fortis, pater futuri seculi, princeps pacis, multiplicabitur eius imperium, & pacis eius non erit finis. Paruulus enim Christus, quia homo: & natus est nobis, nō sibi, quod enim homo factus est, nobis profecit, & ideo nobis natus est. Filius autē datus est nobis: cuius nisi Dei filius? principatus eius, super humerum eius: siue quia crucē proprijs humeris ipse portauit: siue, quia titulū regni super humeros, & caput eius Pilatus scripsit. Erubescant itaq. impij Iudæi, & agnoscant ^c vocari Christum Filium Dei viui natum, & per assumptionem corporis paruulum factum, de quo David ait: ^d Minuisti eū paullō minus ab Angelis: quia, ^e dum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est, esse se æqualē Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens. Ad quem dum Pater in Psal. de illa æterna natiuitate diceret: ^f Ex utero ante Luciferum genui te: & rursus futuram eius in carne natiuitatem ostendens, subiicit, dicens: Et quasi de vulua orietur, tibi ros adolescentiæ tuæ. Hanc incorporationem Filij Dei, & Spiritus Sanctus in Psal. ita prænuntiavit, dicens: Ad ^h Sion autem dicetur vir, & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam ⁱ Excelsus. Ecce qui nascitur in Sion, & qui in ipsa ciuitate factus est humillimus, ipse est, qui fundauit eam Excelsus: & quia idem est Dominus, sequitur: Dominus numerauit, scribēs: ^k populi, iste natus est ibi. Quis est iste? vir scilicet, & excelsus, & Dominus. Vir quia

A homo factus est. Excelsus, quia eum supra se cæli, & Angeli suscipiunt. Dominus, quia cunctæ cæli, terræ q. creaturæ illi deferuiūt. Verūm quoties inimici Christi omnē hanc prophetiam natiuitatis eius audiunt, conclusi, dum non habeant, quod proponant, argumentantur, dicentes: Necdum venisse Christum, de quo hæc omnia ora Prophetarum præsaga cecinerunt. Quæramus ergo tempus natiuitatis Christi, verūm iā aduenerit, an venturus adhuc expectetur? In Daniele igitur tempus aduentus eius certissimè ostenditur & anni numerantur, & manifesta signa eius pronuntiantur, & post aduentum eius, & mortem futura Iudæorū excidia ibi certissimè manifestantur. Sic enim ait ad eum Angelus: ^l Daniel, aduerte sermonem, & intellige visionem. Septuaginta hebdomadæ abbreviatæ sunt super populum tuum, & super urbem sanctā tuā, ut consummetur præuaricatio, & finē accipiat peccatum & deleatur iniquitas, & adducatur iustitia sempiterna, & impleatur visio, & prophetia, & vngatur sanctus sanctorum. Quæ scilicet septuaginta hebdomadæ, si à tempore Danielis enumerētur, proculdubio sanctus sanctorum Dominus Iesus Christus olim venisse cognoscitur. Hebdomada namq. in sacris eloquijs septem annis terminatur; dicente Domino ad Moysen: ^m Numerabis tibi septem hebdomadas annorum, id est septies septem, qui simul faciunt annos quadraginta nouem. Similiter septies septuaginta fiunt quadringenti nonaginta. Ideo tot annos fuisse credendum est à Daniele vsq. ad Christum. A tempore itaq. Danielis Prophetæ vsq. ad præsens tēpus plusquam centum quadraginta hebdomadæ enumerantur. Ideoque iam aduenit Christus, quem annuntiabat sermo propheticus. Post septuaginta enim hebdomadas, & natus, & passus ostenditur Christus, & ciuitatem Ierusalem in exterminationē fuisse: & sacrificium, vñtionemq. cessasse. Sic enim subiicit idem Propheta, Et occidetur Christus, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio. Post passionem igitur Christi venit Titus, & debellauit Iudæos, & destruxit urbē, & templum, & cessauerunt libamina, & sacrificia. Quæ vltra illic celebrari non poterunt. Ut impleretur, quod fuerat ante à Propheta prædictum. Sed, o duritia cordis Iudæi,

daici, quia ipsi Christum interemerunt, inde eum adhuc venisse non credunt. Probauimus Dominum nostrum Iesum Christum secundum carnem iam natum fuisse. Sed adijcit incredulus cur in carne venit? Audi ergo causam. Deus cum hominem fecisset, summa beatitudine præditum, & diuinæ imaginis decore ornatum, posuit eum in paradiso, ut esset Deo subiectus, & cæteris creaturis prælatus. Ille autem rebellis effectus, contempta diuinitate, interdicitum violauit præceptum: quem proiectum ob superbiam Deus non occidit, sed exulem paradiso fecit, expectans ut per penitentiam reparari posset ad veniam; & cum ille non reuocaretur ad viam virtutis, dedit Legem per Moysen, ut vel per ipsam reuerteretur ad amorem Dei, & operationem iustitiæ. Sed cum ne hæc quidem contumax, & incredulus custodiret, venit tandem filius Dei, & corpus humanum assumpsit, ut dum videretur, crederetur: omnisque mundus daemonum simulacris reconciliaretur gratiæ conditoris. Hæc est causa natiuitatis Christi, quem Iudæi, etsi patiantur natum, scandalizantur tamen crucifixum, & mortuum: non intelligentes, quia sicut propter redemptionem mundi, illum decuit nasci, ita & pati oportuit, cuius passionem & mortem in suo loco scripturarum testimonijs approbamus. Nunc vero sequamur debitum ordinem, & cuius demonstrata est post gloriam deitatis humana natiuitas, demonstratur & genus & patria, incipientes primum de nomine eius loqui.

^a Isai. 9. vers. 6.

^b al. humeros.

^c al. inuocare,

^d Minuisti eum paullo minus ab Angelis. *Tarraconensis maior*: Minuisti eum paullo minus à Deo. Nimirum in Hebraico Psalmo 8. vers. 7. legitur: Minuisti eum paulo minus ab Elohim. *Que dictio saepe Deum, aliquando etiam Angelos significat, vnde veriq. interpretationi locus. Septuaginta dixerunt.* Minuisti eum paullo minus ab Angelis. *Quod Paulus sequutus est ad Hebra. 2. vers. 7. Hieron. autem in sua interpretatione dixit:* Minuisti eum paullo minus à Deo.

^e Ad Philip. 2. vers. 6.

^f Psal. 109. vers. 6.

^g Rursum futuram eius in carne natiuitatem ostendens, subiicit, dicens: & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ. *Locus est ex psal. 109. vers. 4. In quo miror Isidorum, cum adduxisset illa verba: Ex vtero ante luciferum genui te, adiecisse tanquam sequentia, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ, cum sit potius eiusdem loci diuersa interpretatio, ex versione Hieronymi. Eodem memoria lapsu inferius c. 20. vitamque*

^A interpretationem coniunxit, vbi ait: Ante luciferum genui te, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuæ.

^b Ad Sion autem dicetur, vir, & vir natus est in ea, &c. *Locus est ex Psal. 86. vers. 3. iuxta versionem Hieronymi. Codices Gothici Romani Psalterij interpretationem secuti, legunt. Mater Sion dicet, homo, & homo factus est in ea, & ipse fundauit eam excelsus. Et fortassis hæc erat Isidori germana lectio.*

ⁱ al. altissimus.

^k al. populos.

^l Dani. 9. vers. 23.

^m Leuit. 25. vers. 8.

ⁿ al. honoratum.

^o al. cum anima assumpsit.

Denomine Iesu. CAP. VI.

PRIMA enim appellatio nominis Iesu inuenitur in figura Domini nostri Iesu Christi antea prædicata. Nam Aufes quidam qui Naue filius nominabatur, à Moysè Iesus cognominatur. Hic post obitum Moysi dux effectus principatum obtinuit, & terram promissionis hereditate distribuit. Mutatio nominis quid significabat? nisi quia defuncto Moysè id est, defuncta lege, & legali præcepto cessante, dux nobis Dominus Iesus Christus erat futurus, qui nos per Iordanis fluentiam, id est, per gratiam baptismi sanctificatos, & omnibus vitiorum generibus expulsis, vel Angelorum malorum hostibus effugatis, perduceret ad terram cælestis repromissionis, melle & lacte manantem, id est, vitæ æternæ possessionem, qua nihil dulcius. Ideo enim vir ille huius sacramenti imaginem suscepit, ut Iesus nominaretur: ad significandum illum verum Iesum, de quo in psalmis scriptum est: Venite exultemus Domino, iubilemus Deo salutarum, id est, Iesu patri nostro. Vbi ostenditur Dominum & Deum esse Iesum, de quo & alibi in psalmis: Quia placet sibi Dominus in populo suo, & exaltabit mansuetos in Iesu. Hæc enim in Hebræo sic habentur. De quo apertius Habacuc intonat dicens: Ego gaudebo in Domino, & exultabo in Deo Iesu meo.

^a al. prædicta.

^b Nam Aufes quidam, qui Naue filius nominabatur. *Tarraconensis maior, & excusi legunt.* Nam Iosue quidam &c. *Nostri lectio in Hispalensi erat, & Tarraconensi minori, & Numer. 13. vers. 17. vbi nos legimus: Vocauitq. Osee וְשִׁיבִי לְיִשׁוּעַ filium Nun Iosue. Septuaginta dixerunt: ἐνωμόμασε Μωυσῆς τὸν Ἀνοῆν ὄνομα Ναυῆ Ἰωσὴφ. Hanc Septuaginta interpretationem sequutus est Isidorus. Totus verò locus, ac verò magna cap. 6. pars, desumpta est*

est ex Tertulliano, libro contra Iudeos, ubi ait: Dum Moy. A
si successor destinaretur Aules filius Naue, trāsfer
tur certè de pristino nomine, incipit vocari Iesus,
& c. Unde colligimus etiam paulò inferius legendum: Qua
nihil dulcius, potiusquam. Quia nihil est dulcius. Ta-
met si hæc lectio in Tarraconensi minori, & Hispalensi erat.

• Num. 13. ver. 17.

d al. promissæ hæreditatis.

• Deo salutari, id est, Iesu patri nostro. Vocem Lati-
nam per Hebraicam reddidit, id tantum indicare volens, ubi
in Latina versione, vox salutare, vel salus inuenitur in He-
braico respondere nomen Iesu. Atq. hoc ipsum sequutus pro-
ximo testimonio, quod ex Psal. 149. ver. 4. desumptum est.
Vbi nos legimus: Exaltauit mansuetos in salutem ipse
Hieronymi interpretationem sequutus dixit, & exaltauit
mansuetos in Iesu. Sequens deniq. testimonium ex Haba-
cuc 3. ver. 18. Ego gaudebo in Domino, & exultabo B
in Deo Iesu meo: quoniam ad rem in primis faciunt adieci-
mus, obelo tamen notatum, quoniam in Hispalensi tantum in-
uenimus.

• Psal. 149. ver. 4.

• Habac. 3. ver. 18.

Christus ex semine Abraha secundum carnem fuit. CAP. VII.

QVOD autem ex semine Abraham futurus
esset Dominus Iesus Christus, Ge-
nesis ostendit, dicente Abraham ad puerum suum:
• Pone manum tuam sub femore meo, &
iura per Deum cæli. Quo verbo Christum
Deum cæli de genere suo testabatur in car-
ne esse venturum. Per femur enim, genus
intelligitur, significabatur enim de semine
Abraham, futurum in carne Deum cæli: b de
quo semine per Isaiam Isaac facta fuerat ei à
Dño repromissio. In c semine, inquit, tuo be-
nedicentur omnes gentes, id est, in Christo
de quo Psalmista ait: d Et benedicentur in
eo omnes tribus terræ, omnes gætes magni-
ficabunt eum. De hoc semine, & per eundem
e Isaiam vox Domini loquitur. Edu-
cam, inquit, de Iacob semen, & de Iuda pos-
sidentes montes meos. De quo alibi idem
Propheta. f Nisi Dominus Sabaoth reliquisset
nobis se nen, quasi Sodoma fuisset, &
quasi Gomorra similes facti essemus.

• Genes. 44. ver. 3.

b De quo semine per Isaac facta fuerat ei à Do-
mino repromissio. Quinque codices constanter pro
Isaac, legebant: Isaiam. In Gothicis nihil erat, tantum in
Tarraconensi maiori Isaiam nomē subobscurè in Isaac muta-
ri videbatur, quam nos lectionem, ut veram sequuti, sumus.
Tumetsi paulo inferius legebatur: de hoc semine & per
eundem Isaiam & c. Nam vocem eundem redundare iu-
dicauimus, eamq. obelo iugulauimus, prorsus prætermittere
sine exemplari non ausi.

c Genes. 22. ver. 18.

d Psal. 71. ver. 17.

e Isai. 65. ver. 9.

f Isai. 1. ver. 9.

De tribu Iuda ortus est Christus.

C A P. VIII.

ET quia de tribu Iuda secundum carnem
Christus expectandus esset, Iacob Pa-
triarcha significat dicens: a Non deficiet
princeps ex Iuda, nec dux de b femoribus
eius, donec veniat, qui mittendus est. Et ipse
erit expectatio gentium. Certum est enim
vsq. ad ortum Christi non defuisse princi-
pes populi Iudæorum ex genere Iuda, nec
duces de femoribus eius: vsq. ad Herodè
alienigenam Regem, qui per ambitionem
regni irrepsit potestatem. Statim enim
ut hoc factum est, & defecit dux ex semine
Iudæ, aduenit ille, qui mittendus erat; quem
gentes & populi expectabant. Iudæi autem
peruicacia impudicæ frontis dicunt, non-
dum esse id tempus expletum, c mentiētes
nescio quem Regem ex genere Iudæ in ex-
tremis orientis partibus regnum tenere.
Nec attendunt mente cæcati simulationis
sux mendacium detegi: quia iam sicut nul-
lum templum, nullum altare, nullum sacrifi-
cium, ita nullus Rex, nullus sacerdos reman-
sit Iudæis: neq. enim mendax esse potest
Ossee Propheta, qui dicit: d Sedebunt filij
Israël sine Rege, sine principe, sine sacrifi-
cio, sine altari, sine sacerdotio, sine manife-
stationibus: Quæ omnia quis non videat,
nunc in ipsis esse completa?

a Genes. 49. ver. 10.

b Nec dux de femoribus eius. Sic quinque codices.
Iulianus 1. contra Iudeos Hilarius in psalmum 59. nempè
Septuaginta dixerunt ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ, id est, ex fe-
moribus eius; quam lectionem sequi sumus. Licet His-
palensis, & Tarraconensis minor, ut est in nostra vulgata le-
gebant. Nec dux de femore eius Tertull. & ipse contra
Iudeos, de femoribus legit.

c Mentientes nescio quem Regem ex genere Iu-
dæ, in extremis Orientis partibus. Nunc locus sermè
totidem verbis transtulit Iulianus Tolerosanus Archiepiscopus
in suum opus contra Iudeos, ubi libro primo sic ait, An for-
tè adhuc in impudicæ frontis pertinacia perduran-
tes illud obijcitis, quod parentes vestri solent me-
tiētes proponere, esse hodie nescio quem regē, ex
genere Iudæ: qui in extremis Orientis partibus,
videatur regnum tenere? Et alia multa in eandem sen-
tentiam. Et quidem Iudeos magno numero in Oriente intra
montes Caspios inclusos contineri, non ipsi solum fabulātur,
(nam extat de hac re liber Hebraicè, qui Baldad Subites
nuncupatur) sed etiam Prospero fuit persuasum lib. de præ-
dictionibus parte vltima, cap. 9. ubi ait: Hic ostenditur
quod

quod ex Iudæis de tribu Dan, quæ hodie quoque in Perside est, veniet Antichristus. *Hanc Iudæorum opinionem Porchetus tangit prima pars. Victo. cont. Iudæos. cap. 2.*

Iuravit Dominus. *Psalm. 131, ver. 11, in Gothicis: Iuravit Dominus David in veritate, & non frustra-uit eum, de fructu ventris tui ponam super sedem meam, quomodo in Psalterio Hispanico legitur. Et fortassis ita etiam legit Isidorus.*

Quia de stirpe David natus est Christus. CAP. IX.

ECce ex qua tribu nasciturus esset Christus, docemur. Ex David autem stirpe secundum carnem ^a futurus esse, per Spiritum Sanctum ita ^b prænuntiatus est in psalmis. ^c Iuravit Dominus David veritatem, & non frustrabitur ^d eum, de fructu vètris tui ponam super sedem tuam. & iterum ^e semel iuravi in sancto meo, si David mentiar, semen eius in æternum manebit, & thronus eius sicut Sol in conspectu meo, & sicut Luna perfecta ^f in æternum, & testis in cælo fidelis. Item in libro Paralipomenon. ^g Et factum est verbum Domini ad Nathã dicens: Vade, & dic seruo meo David: Hæc dicit Dominus; annuntio tibi, quod ædificaturus sit domum tibi Dominus, cumq̃ impleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum eius, ipse ædificabit mihi domum, & firmabo solium eius vsq̃. in æternum. Ego ero ei in patrem, & ipse erit mihi in filium, & misericordiam meam nõ auferam ab eo, sicut abstuli ab eo, qui ante te fuit, & statuam eum in domo mea, & in regno meo vsq̃. in sempiternum: & thronus eius erit firmissimus in perpetuum. Hæc omnia quisquis in Salomone putat fuisse impleta, multum errare videtur. Nam qualiter in Salomone intelligendum est, quod dictum est? Postquã dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod erit de filiis tuis, & stabiliam regnum illius. Nunquid de illo Salomone creditur prophetatum? minime. Ille enim patre suo viuente cœpit regnare. Nam hîc dicitur, quia cum completi fuerint dies ^h vitæ tuæ, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum. Ex quo intelligitur alius esse promissus, qui non ante mortem David, sed post mortem eius pronuntiatus fuerat suscitandus. ⁱ Qui ædificaret domum Domini non de parietibus

manu factis, sed de lapidibus viuus, & pretiosis, id est, sanctis, & fidelibus. Nam & illud quod subiecit: ^k Fidelis erit domus eius, & regnum eius vsque in sempiternum coram me: attendat & aspiciat quisquam, non de Salomone esse pronuntiatum. Salomon quippe domum ^l plenam fuisse mulieribus alienigenis colentibus idola, & ipse ab eis Rex idolatria seductus atque deiectus, dum bonus fuisset in initio, malos exitus habuit. Ergo quis est iste, cuius domus est fidelis in perpetuum? & qui post mortem David promittitur suscitandus? Ille vtique est, de quo ipse David exæstans, clamat dicens: in psalm. 88. ^m Tu verò distulisti Christum tuum. Non est ergo ille Salomon, sed nec iste David dilatus est Christus. Ecce apparuerunt promissiones prædictæ, non in Salomone, sed in Christo Domino nostro: qui ex David genere ortus est, fuisse completæ. De quo per Ieremiam ipse Dominus dicit: ⁿ Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo David germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium & iustitiam in terra. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. ^o Ilte est, qui per Nathan ex semine David promittitur, qui etiam per Isaiam Prophetam ita pronuntiat: Egredietur, inquit, virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Hæc virga de radice Iesse, virgo est Maria de David radice exorta, quæ genuit florem Dominum Saluatorem, de quo etiam sequitur: Et requiescet super eum spiritus Domini, spiritus sapientiæ, & intellectus, spiritus consilij, & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & replebit eum spiritus timoris Domini. Idè autem tanta dona spiritus super eum prædicantur, quia in eo non ad mensuram spiritus inhabitat sanctus, sicut in nobis, sed ^r tota inest ei plenitudo diuinitatis & gratiarũ. ^s Ilte est, qui nõ secundũ visionem oculorũ, & auditum aurium iudicat: sed est iustitia cingulum lumborũ eius, & fides cinctorium renũ eius. In cuius Ecclesia habitat lupus cum agno: ille vtique, qui solebat ab ea rapere prædam, dum ad eam conuertitur, cũ innocentibus commoratur. In cuius ouili pardus cum hædo accubat, permisti scilicet subdoli cũ ^t simplicibus, ibi etiã vitulus de circũcisione, leo de seculi potestate, ovis

de populari ordine, simul morantur, quia in fide communis est conditio omnium. Puer autem paruulus minans eos, ille est utique, qui se humiliavit pro nobis, ut paruulus. Bos autem & leo ibi comedēt palcas: quia principes cum subiectis plebibus communem habent doctrinam. Delectatur quoque infans ab vberē super foramina aspidis, dum gentes; quæ solebant venena aliquando prædicare, conuersi etiam paruuli Christi fidem delectantur audire. Cauerna autem reguli, corda sunt infidelium, in quibus ille serpens tortuosus quiescebat, quem ablatus comprehensum exinde captiuū traxit, ut in monte sancto eius, quod est Ecclesia non noceret. Adhuc idem Isaias de Christo, quia ex semine Dauid nasciturus esset secundum carnem, sic in consequentibus dicit: ^a In die illa radix Iesse, qui stat in signum populorum, ipsum gentes deprecabuntur, & erit sepulcrum eius gloriosum. In signum populorum stat radix Iesse, quando Christus ^y signaculum crucis exprimit in frontibus eorum. Ipsum gentes deprecabuntur, quod iam hoc totū cernitur fuisse completum. Sepulcrum autem eius in tantum est gloriosum, ut excepto quod redempti per mortem eius gloriā ei exhibemus, etiam locus ipse coruscans miraculis, gloriæ suæ causā ad se omnem contrahat mundum. Hic locus in Hebræo sic habet: Et erit requies eius gloriosa. Utique quia moriens caro eius non vidit corruptionem secundum psalmi sententiam: ^z Quia non derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuum videre corruptionem. Iam verò quia ore prophetico de Moab nascenti Christo, perhibetur testimonium, idem Isaias testatur: ^a Ponam enim super his, qui fugerint de Moab leonem, & reliquis terræ. ^b Emitte agnum Dñe dominatorem terræ de petra deserti ad montem filiae Sion. De hac enim gente Moabitarum egressus est agnus immaculatus, qui tollit peccata mundi, qui dominatur in orbem terrarum. ^c Petra autem deserti, Ruth significat, quæ destituta morte mariti, de Booz genuit Obed, & de Obed Iesse, & de Iesse Dauid, & de Dauid stirpe Christum. Montem autem filiae Sion, aut historialiter ipsam urbem Ierosolymam dicit: aut iuxta tropologiam Ecclesiam in specula, id est, in virtutum sublimitate locatam.

- A** ^a al. futurum.
^b al. prænuntiatum.
^c Psal. 131. ver. 11.
^d Eam.
^e Psal. 88. ver. 36. 37. & 38.
^f al. in æternum manebit.
^g 1. Paralip. 17. ver. 3. & 2. Reg. 7. ver. 4.
^h al. tui.
ⁱ Qui ædificaret domum Domini. *Totus hic locus obelo notatus, in excussis tantum erat, nobis suspectus visus est, neque satis coherere, reliquimus tamen intactū, nisi quod vbi legebatur qui dum bonus fuisset, ut ratio Grammatica constaret, relatiuum, qui, temerè positum expunximus.*
^k 2. Reg. 7. ver. 16.
^l al. fortassis habuit.
^m Psal. 88. ver. 39.
B ⁿ Ier. 23. ver. 5. & 6.
^o 1. Paralip. 17. & 2. Reg. 7.
^p Isai. 11. ver. 1.
^q Iohan. 3. ver. 34.
^r Ad Coloss. 2. ver. 9.
^s Isai. 11. ver. 3.
^t al. peccatoribus.
^v al. natus est.
^x Isai. 11. ver. 10.
^y Signaculum crucis exprimit in frōtibus eorū. *Hoc refertur siue ad sacramentum confirmationis, cum puerorum frontes chrismate signantur, seu ad consuetudinem, qua singuli fideles consueuerunt frōtes signo crucis munire. De qua Tertull. lib. 2. ad uxorem. Cyprian. lib. 2. contra Iudeos c. 21. dixit, quod in hoc signo salus sit omnibus, qui in frontibus notantur.*
^z Psal. 15. ver. 10.
^a Isai. 15. ver. 9.
^b Isai. 16. ver. 1.
^c Petra autem deserti Ruth significat. *hic locus ex Hieron desumptus est, ad c. 16. Isaiā initio, vbi ait: De petra deserti, hoc est, Ruth, quæ mariti morte vidua ta, de Booz genuit Obed, & de Obed Iesse, & de Iesse Dauid & de Dauid Christum. Isid. dixit de Dauid stirpe Christū. Quam lectionē propter auctoritatem Hier. diuersa lectioni prætulimus. Nam tres codices legebant. Et de Dauid stirpe natus est Christus.*

D Quia Christus de virgine sine virili coitu genitus est. CAP. X.

HÆtenus de nomine & gēte & genere Domini nostri Iesu Christi Testamenti veteris fidem perstrinximus, de hinc generationes eius secundum carnem de virgine ostendamus. Isaias enim Sancto Spiritu plenus futuræ incarnationis Filij Dei sic prænuntiat sacramentum, sic enim dicit: ^a Et adiecit loqui ad Achaz: Dñs, dicens: Peti tibi signum à Domino Deo tuo in profundū inferni, siue in excelsum suprā. Et subiecit: Audite itaque domus Dauid, id est, genus Dauid. Nam bene ad domum Dauid loquebatur, id est, ad stirpem regiam de

de qua stirpe descendit Maria, & adiecit: **A** propter hoc dabit Dominus ipse vobis signum: Ecce virgo in vtero concipiet, & pariet filiū, & ^b vocabitur nomen eius Emmanuel, quod est interpretatū nobiscū Deus, quia ergo ille, quem in vtero virgo cōcepit, & peperit, nobiscū Deus vocatur, De^o itaque ⁷ in vtero virginis cōceptus, natusq. cognoscitur. Erubescant itaq. Iudæi increduli, & Christi gratiæ sua colla submittant. Ecce enim, quem virgo peperit, nobiscum Deus appellatur. Quo loco argumentatur Iudæi, quod ^c in Hebræo non virginem, sed iuuenulam ostendat sermo propheticus parituram. Aduersus quos respondetur, nō esse ^B signum, si iuuenula pariat, quod est ætatis. Sed hoc esse signum ad rei nouitatem, si virgo pariat, quod est integritatis, dum enim dicit Dominus: Dabit vobis signum, insinuat quoddam insigne miraculum, virginem videlicet parituram, quod proculdubio signum non esset, nisi nouū existeret. Oportebat enim Christum propter insigne miraculum, secundum carnem nasci de virgine. Sequitur de eo: Butyrum & mel comedet. Butyrum, fructus est Ecclesiæ venientis ex circumcisione, quasi bouis sub iugo, id est, sub Lege positæ, mel verò Ecclesiæ venientis ex gentibus, cuius suauitate; & dulcedine operis & fidei pascitur Christus. ^d Sequitur, & dicit: Et priusquam cognoscat puer vocare patrem aut matrem, quod enim dixit priusquam cognoscat, id est, priusquam cognoscere faciat, diuinitate Deum habere se patrem, & carnis susceptione virginem matrem, iuxta illud, quod in Genesi scribitur, dicente Domino ad Abraham: ^e Nunc cognoui, quod timeas Deum, id est, nunc cognoscere te feci. Absit enim, apud Deum esse ignorantia, vt tunc cognosceret, quod ante nesciret. Quantæ autem potestatis existat, idē Emmanuel, prædictus ^D Propheta, frequenter annuntiat, dicens: ^f Et erit extensio alarum eius, implens latitudinem terræ, ò Emmanuel, quē quia de virgine natum credimus patrem in psalmis dicētem audiamus. Nam cum dixisset Propheta de Christo: ^g Dixit Dominus Dño meo, sede à dextris meis. Confestim vox patris consequuta est, dicentis ad filium: Ante luciferum genui te, & quasi de vulua orietur tibi ros adolescentiæ tuę. Iurauit Dominus, & nō pœnitebit eum, tu es sacerdos in æternū secundū ordinem Melchisedec, Dñs à

dextris tuis confregit in die iræ suæ Reges. Et iterū: ^h Vt inhabitet, inquit, gloria in terra nostra, misericordia & veritas occurrerūt sibi, iustitia & pax complexæ sunt se. Veritas de terra orta est, & iustitia de cælo prospexit. Quæ est veritas de terra orta, nisi Christus de femina natus, filius Dei de carne procedens? ⁱ Nam caro terra est, quando enim natus est Christus, iustitia de cælo prospexit. Non enim daretur è cælo iustificatio, nisi Christus in carne nasceretur, & vt ostenderet, quod ipsa veritas de terra orta homo esset, sequenter adiūxit: iustitia ^k ante eū præibit, & ponet in via gressus suos. Item idem Dauid, terra, inquit, dabit fructum suum. Terra, Maria, dedit fructū suum Christum: sed quis est iste fructus? Benedicat nos Deus, Deus noster, benedicat nos Deus. Hunc terræ fructum prædictus Isaias Propheta alibi manifestius annūtiat, dicēs: ^l Rorate cæli desuper, & nubes pluant iustū, aperiatur terra, & germinet Saluatorem, & iustitia oriatur simul, ego Dominus creauit eum. Cæli ipsi, qui & nubes, id est, Prophetæ, per quos Christus adueniens prophetabatur: terra, Maria, quæ fide aperta, non corruptione genuit Saluatorem, quia solus Dominus eum creauit, nō virilis ^m commixtio feminis. Vnde & Isaias ait: Generationem eius quis enarrabit? Nullus enim hominum natiuitatis Christi, in conceptu conscius fuit: solo enim verbo Dei virgo prægnans apparuit. Quod etiā Daniel Propheta figuratiter prædixerat, dicens: ⁿ Vidi lapidem de monte abscisum sine manibus præcidētium, & cum venisset in terram repleuit orbem terræ. Lapis iste, Christus est ^o sine manibus abscisus, implens omnē terram, quia in omnibus gentibus regnum eius est. De quo lapide per Isaiam Deus loquitur: ^p Ecce mitto in fundamentis Sion lapidem pretiosum, electum, angularem, & qui crediderit in eum, non confundetur. Hunc enim vidit Daniel abscisum de monte, id est, de populo Iudæorum, sine manibus, hoc est, sine operatione virili, ex Maria virgine natū, quam sine dubio virginem fuisse credimus ante partum, virginem permanisse post partum, Ezechiele Propheta testante: ^q Conuertere me ad viam portæ sanctuarij exterioris, quæ respiciebat ad Orientē, & erat clausa. Et dixit Dominus ad me, porta hæc clausa erit, non aperietur, & vir non transiet per eam, quoniā Dominus Deus ingressus ^r est

per eam, eritq. clausa. Quo testimonio sanctam Mariam, & virginem concepisse, & virginem permanisse confitetur. Genitalia namque foeminea, pro eo quod claustra partus aperiunt, portae dicuntur, sicut ait Iob: ^r quia non clausit portas ventris, qui portauit me. Dominus enim noster Iesus Christus mirabiliter, & potentialiter natus, ^f tanquam sponsus processit de thalamo suo, id est, ex virginis utero, post cuius ortum nullum cum Maria conuenisse, nullum ex eius utero genitum extitisse profiteremur.

^a Isai. 7. ver. 10.

^b al. vocabit.

^c In Hebraeo non virginem sed iuenculã, &c. Non constitui hoc loco de voce *Halma*, qua utitur Isaias 7. cap. disputate, cum liceat Hieronymum ad eum locum videre, atque Galat. lib. 7. de arcanis Catholicae veritatis. c. 15.

^d Sequitur & dicit: priusquam cognoscat puer, &c. Isidorus siue memoria hallucinante, siue data opera, ad 7. cap. Isaias repente ad 8. transijt, explicatq. illud verbum: Priusquam cognoscat puer, id est, priusquam cognoscere faciat: se habere patrem Deum, matrem virginem, subtiliter sanè, neq. abhorrens à diuinarum litterarum vsu, Hier. ad ea verba, & Aug. de tempore serm. 32. facile se expediunt explicantes: Antequam puer sciat vocare patrem, & matrem, id est, antequam homo fiat.

^e Genes 22. ver. 12.

^f Isai. 8. ver. 8.

^g Psal. 109. ver. 10.

^h Psal. 84. ver. 10, 11. & 12.

ⁱ al. nostra.

^j Psal. 66. ver. 7. & 8.

^k Isai. 45. ver. 8.

^l al. commixtione, Isai. 53. ver. 8.

^m Daniel. 2. vers. 34.

ⁿ Sine manibus abscisus implens omnem terrã, Hispalensis interponit quadam verba, sic enim ait: sine manibus complectentium concisus, id est, de virgine solo Spiritu Sancto cooperante, sine virilis commixtione seminis ortus, implens omnem terram.

^o Isai. 28. ver. 16.

^p Ezech. 44. ver. 1.

^q al. ingreiturus.

^r Iob. 3. ver. 10.

^s Psal. 118. ver. 6.

In Beth-lehem natus est Christus.

C A P. XI

PRædiximus natiuitatem Domini nostri ex virgine: locum quoq. originis suæ ostendimus. Nam in Beth-lehẽ natus est, ad quã dicitur: per Michæam Prophetam ^a & tu Beth-lehẽ domus Ephrata ⁿ nõ quid paruula es in millibus Iuda: ^{ex} te mihi egredietur, qui sit dominator in Israel, & egressus eius à diebus æternitatis. Propter hoc dabit

A eos vsq. ad tempus, in quo parturiẽs pariet. Sicque postquam locum originis eius prædixit, deinde regnum eius futurum in toto orbe subiecit, dicens: Stabit, & videbit, & pascet gregem suum in virtute Dñi & in honore nominis Dei sui erunt, quoniam nõ magnificatur vsq. ad terminos terræ, & erit iste pax: De hoc loco natiuitatis Christi, & Habacuc Propheta sic ait: ^b Deus ab Africo veniet, Beth-lehẽ enim regio, vbi natus est Christus, de Ierusalem ad meridianam respicit plagam. Merito ergo ab Africo venisse scribitur, quia à Beth-lehem venturus esse præuidebatur.

B

a Et tu Beth-lehẽ domus Ephrata ⁿ nõ quid paruula es in millibus Iuda. Sic legebant duo codices Gotthici, sic etiam Iulianus lib. 1. contra Iudeos, praterquã quoddam genere masculino dixit: Nunquid paruulus es? Hier. in ipsa versione Septuaginta habet, ne quaquam minima es, vt sis in millibus Iuda. Cyprian. 2. contra Iudeos c. 11. eundẽ Michæa locum sic refert: non exigua es, vt constituaris in millibus Iuda. Ipsæmer Isid. lib. 2. c. 3. Et tu, inquit, Beth-lehem domus Ephrata, nõ es minima in millibus Iuda. In quam lectionẽ eo sane loco omnes codices cõspirabunt, cum in hoc, de quo agimus, pleriq. affirmatiuè legant: Paruula es, siue paruulus es. Tarracon. minor tantum habebat: Paruulus nõ es. Libet autem suspicari Hebraicos Michæa codices à Iudeis esse vitiatos: & Septuaginta olim atq. veteres locum eum, ^r est in Matthæo cum negatione legisse, eametsi quidam nostra ætate ita conantur Matthæi verba cum Michæa loco conciliare, vt dicant hoc modo Hebraica interpretada. Et tu Beth-lehẽ Ephrata, parũ (supple est tibi) vt sis in millibus Iuda. Nimirum vocem, *Zahir* Hebraicam, pro qua alij paruula seu paruulus reddiderunt, hi neutro genere sumi malunt, quod si recipiatur facile Matthæus cum Michæa conciliabitur. Hebraica propter eos, qui eam linguã calent, subiicimus: *וְאַתָּה בֵּית־לֶחֶם אֶפְרַתָּה צָעִיר כְּאַתָּה בְּאַלְפֵי יְהוּדָה.*

C

b Deus ab Africo veniet. Locus est Habacuc 3. ver. 2. sic Aug. lib. de Pastor. c. 15. & 16. dixit: Deus ab Africo veniet, & Dominus de monte vmbroso, *Qualestio* in omnibus Isidori codicibus erat, praterquam in Hispalensi, qui legit, vt est in editione vulgata. Deus ab Austro veniet. Nos aliorum codicum auctoritatem sequenti sumus.

Stella indicio Christi natiuitas mon-

D *stratur. C A P. XII.*

QVia stellę indicio natiuita seius claruit, in ^a Numeris ^b diuinus ille Balaam sic cecinit, dicens: Orietur stella ex Iacob, & confurget homo de Israel. Magi enim ab Orientis partibus venientes, primi Christi natiuitatem stella indice nuntiauerunt, scilicet, vt quem olim princeps artis eorum prædixerat: illi inspecto sidere demonstrarẽt.

^a Diuinus ille Balaam. Vox diuinus, anceps est, Iosephus lib. 4. antiq. c. 6. Balaam in magnorum & diuinarum vatium numero ponere non dubitat, cui tam frequenter

Deus

Deus loquebatur, per quem Israelitis benedixit, & qui futura tam aperte vaticinatus est. Antiquorum Patrum opinio resistit. Iustini q. 2. Chrysof. homil. 21. in Genesim, Basilij epistola 80. Aug. serm. 103. His accedit diuinarū litterarū auctoritas, cū Iosue 13. ver. 2. vocetur ariolus in Hebraico.

Munera Magi obtulerunt.

CAP. XIII.

Quia ei munera obtulerūt Magi, & hoc Prophetę nobis narrant: sic enim Isaias ait: ^aIn tēpore illo deferetur munus Domino exercituum à populo diuulso, & dilacerato, à populo terribili, post quē non fuit alius. Hoc autē dicit Propheta, propter Persarum robustissimam gentem, ad cuius tūc ^B potentiam nullus populus comparabatur, ^b de quibus Magi venientes, Christo munera detulerunt. Et iterum ipse. ^c Omnes, inquit de Saba venient, aurum, & thus deferentes, & laudē Domino annuntiantes. De his muneribus & Dauid ^d prędicauit, dicēs: ^e Et dabitur ei de auro Arabiæ. Et rursus Reges Tharsis, & insulæ munera offerent, Reges Arabum & Saba dona adducent. Nam & Magos Reges habuit Oriens.

^a Isai. 18. ver. 7.

^b De quibus Magi veniētes. Remigius in Matthæū ^C c. 2. varias de Magis fuisse opiniones ait, à quibusdā Chaldeos putari, ab alijs Persas, à nonnullis Balaā nepotes, quosdā ex vltimis terra finibus venisse affirmare. Isid. hoc capite Magos persas facit. Nempe ea gentes astrorum cognitioni in primis dedita erant, vnde Genethliaci Chaldei vulgo dicebantur, vt ex Gellio constat lib. 14. c. 1. ab Helimaide prima Persidis regione Magi helimai vocabantur. Vnde illud Actorum 13. ver. 8. Resistebat autem illis Elymas magus, sic enim interpretatur nomen eius, An verò hi Reges Magi dicti fuerint à sapientia, vt Origenes indicat tract. 5. in Matthæum, & eo nomine reprehenditur à Theophilo. 2. lib. Paschali, an vero à dānatis artibus, vt Iustinus contra Triphonē, & Basilij de Christi ortu arbitrātur, magna quæstio est, ne q. instituta breuitatis. Hier. Dan. 2. cum in illa verba: Præcepit Rex, vt cōuocarentur arioli, ait: Magos esse ^D qui de singulis philosophantur, indicat ea voce non semper damnatas artes significari. Quod vero adiecit: Nā & Magos Reges habuit Oriens. Ea verba ex Tertull. desumpta sunt libro contra Iudæ. & 3. contra Marcionē. Cicer. 1. de diuinat. Nec quisquam, ait, Rex Persarum potest esse, qui non ante Magorum disciplinā, scientiāq. perceperit. Magos autem, qui ad Christiū venerunt, fuisse Reges, Cyprian. serm. de baptif. Christi. Athanas. q. 2. Hier. in psal. 71. August. ser. 43. ad fratres in erem. Christi: nus Drutb. ad c. 2. Matthæi docent.

^c Isai. 6. ver. 6.

^d al. personat, vel præcinit.

^e Psal. 71. ver. 11.

A Deo Patre vnctus est. CAP. XIII.

ET quia non oleo isto humano vnctus est Christus, sicut ceteri Reges, & Pōtīfices

A Hebræorum, sed à paterno spiritu vnctus est, Isaias ex persona eiusdem Christi sic cecinit dicens: ^a Spiritus Dñi super me, propter quod vnxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionē, & cæcis visum. Simili modo & Psalmodographus, diuino afflatus spiritu ita ad eundē Christum loquitur, dicens: ^b Sedes tua Deus in seculum seculi, virga ^c æquitatis, virga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem, propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, præ confortibus tuis. In qua sententia primò Propheta diuinitatem Christi, ac perpetuitatem demonstrat. Sequenter per æquitatis virgam, sceptrum potestatis eius, regnumq. denūtiat. Postremò quod idem Deus, à Deo vnctus sit, indicat: non quidem oleo cōmuni, sicut ceteri participes sui, id est, principes, qui ^d imaginario præcesserant, sed oleo lætitiæ, quo mysticè demonstratur Spiritus Sanctus, cuius cælesti infusione & virtute Christus est cōsecrat^o.

^a Isai. 61. ver. 1.

^b Psal. 44. ver. 7.

^c al. directionis.

^d al. imaginariè.

Quod pauper et abiectus primo aduentu venit. CAP. XV.

Quia pauper & abiectus in primo aduentu suo venerit, ^a Sāctus Isaias sic indicat, dicens: Dicite filiæ Sion, ecce Rex tuus venit tibi iustus, & saluator, pauper, sedēs super asinum indomitum. Item apud eundē ex persona Dei Patris: ^b Ecce intelliget seruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, sicut obstupuerunt super te multi, sic ingloriosus erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum. Iste asperget gentes multas, super ipsum continebunt Reges os suū, quia quibus non est annuntiatum de eo, videbūt, & qui non audierunt, contēplati sunt. ^c Quis credidit auditui nostro. Et brachiū Domini cui reuelatum est: Et ^d ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra siccanti. Non est species ei, neq. decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & ^e desiderauimus eum despectum & nouissimum virorum: virum dolorum, & scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus, vnde nec reputauim⁹ eū. Verè lāguores nostros ipse tulit, & dolores

nostros ipse portauit, & nos putauimus eū, A quasi leprosum, & percussum à Deo, & humiliatum, ipse autem ^f humiliatus est propter iniquitates nostras, & attritus est propter scelera nostra. Disciplina pacis nostræ super eum, & liuore eius sanati sumus. Omnes nos, quasi oues, errauimus. Vnusquisq. in viam suā declinauit, & Dominus posuit in eo iniquitatem omnium nostrum. Oblatus est, quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ouis ad occisionem & ducetur, & quasi agnus coram tondente se obmutescet, & non aperuit os suum. De angustia & de iudicio sublatus est, generationem eius quis enarrabit? quia abscissus est de terra viuentium, propter scelus populi mei percussus cum, & dabit impios pro sepultura, & diuites pro morte sua, eò quòd iniquitatem nō fecerit, neque dolus fuerit in ore eius, & Dominus voluit contere eum in infirmitate, si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Pro eo quod laborauit anima eius, videbit, & saturabitur, in scientia sua iustificabit ipse iustus seruos meos multos, & iniquitates eorum ipse portabit. Ideò disperitiam ei plurimos, & fortium diuidet spolia, pro eo quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus orauit. In qua lectione non solum quia abiectus apparuit Christus, sed etiam ibi eius generatio cælestis exprimitur, infirmitas quoque susceptæ carnis eius manifestatur, contumelia quoque passionis eius, crux, mors, sepultura ibi ^h monstratur, & quod innocens damnatur, & tacens ibi paritur. Deus enim suscipiens in ⁱ carne pauperis formam, se humiliare dignatus est, nostriq. causa, vt salus perditis redderetur etiam vsq. ad mortem obediens factus est, quod alibi idem Isaias præfatus est. ^k Non clamabit, neq. au-

terra? & quasi viator declinans ad manendum? Quare futurus es, quasi vir vagus, & fortis, qui non potest ⁿ saluare? Tu autem in nobis es Domine, & nomen tuum inuocatum est super nos, ne derelinquas nos. Dū enim dicit, tibi peccauimus, exprimit Iudæorum personam, qui in Deum peccauerunt, quando venientem eum in forma hominis crucifixerunt, obtulit enim se aspectibus hominum, tanquam vagum hominē, & inquilinum, illi autem putantes hoc tātum esse, quod videbatur, occiderūt hominem, quasi qui non posset ^o saluare.

^B ^a Sanctus Isaias sic indicat dicens: Dicite filiæ Sion. *illa verba*, Dicite filiæ Sion: sunt quidem in Isaiâ c. 62. ver. 11. *qua sequuntur*: Ecce Rex tuus venit tibi, ex Zacha. 9. ver. 9. *desumpta sunt*. Isidor. autem *vtraq. tanquam Isaiâ adduxit*. Neq. mirum quando Marci. 1. c. ver. 2. Isaiâ nomine citatur testimonium, cuius prima pars: Ecce ego mitto Angelum meum, ante faciem tuam, &c. ex Malachia 3. c. ver. 8. *desumpta est*. Tametsi (quod Porphyrius reprehendit, vt refert Hier. ad 3. caput Matthai: & quidam alij ausi sunt comminisci, memoria fuisse lapsos Euangelistas) agnoscere nefas est. Cyprianus 2. contra Iudæos c. 28. totū hunc locū tanquā Zachariâ citat his verbis: Quod ipse sit Rex in æternū regnaturus, apud Zachariâ (supple habetur) dicite filiæ Sion, Ecce Rex tuus venit tibi, iustus, & saluans, mitis, sedens super asinū Dominum. *Vnde tria suspicabar*: primum, Isidorum non Isaiam, sed Zachariam posuisse: & à librarijs locum fuisse mutatum, deinde legendum iustus & saluans, vbi Hispanensis, & Tarraconensis minor, vt est in nostra vulgata: legunt: iustus & saluator, demum non asinum indomitum, legendum, sed domitum vt dixit Cyprianus, nempe ὁ ἄσινος γίον, *qua vox est in Septuaginta interpretibus*. Antiqui subiugalem dixerunt, nisi forte Isidorus ad verba sequentia respexit, pullum nouum, vel filium asinarum, vt asinum indomitum diceret.

^b Isai. 52. ver. 13.

^c Isai. 53. ver. 1.

^d al. ascendit.

^e al. considerauimus.

^f al. vulneratus.

^g al. ducitur.

^h al. eius manifestatur.

ⁱ al. carnem pauperis forma.

^D ^k Isai. 42. ver. 2.

^l Ierem. 14. ver. 7.

^m al. tibi enim pec.

ⁿ al. saluari.

^o al. saluari.

Quia signa et virtutes fecit.

C A P. XVI.

GENERA quoq. & virtutes curationum, tãtò ante præscripta sunt per Isaiam prophetam, dicentem: ^a Ecce Deus noster, ipse

veniet, & saluabit nos. Tunc aperiētur oculi A cæcorum, & aures surdorum ^b audient. Tūc saliet claudus, quasi ceruus, & ^c plana erit lingua mutorum. Et iterum: ^d Spiritus Domini super me, eoquod ^e vnxit me, ad ^f annuntiādum mansuetis misit me, vt mederer contribulatis corde, prædicare captiuis ^g redemptionem, & cæcis visum. Hæc omnia sanitatum signa in aduentu Christi facta sunt. Statim enim, vt natus est, præcedente stella adorauerunt eum Magi, & obtulerunt munera. Deinde varia aduentus eius repræsentauit miracula. Cæcis enim vt Deum cognoscerent, profundæ noctis caligo ^h detergitur. Defunctis rediuiuæ lucis ^B gratia redditur, vt animæ viuificarentur. Surdi, vt auditum fidei susciperent, audire cæperunt. Claudii, vt ad Deum currerent, incessu alacri vegetantur. Muti, vt Deum confiterentur, claris vocibus clamauerunt. Leprosi, pro ⁱ abolendis contagijs animæ, lurida membra deposuerunt: effectu enim maiestatis suæ, multa fecit, quæ prætereūda sunt, dum cuncta legantur. Nam excellentiæ suæ virtute, pendulis gressibus tumentes æquoris fluctus calcauit, & maris magni procellas suo imperio mitigauit. Iam verò passionis eius ^k obitum, etiam elemēta tremuerunt, dum sol fugit, dum tellus concutitur, saxaq. sese illidentia dissoluuntur. ^C siquidem & ipsa mors eum tenere non potuit. Nam resurgens die tertia, ad sedem paternam reuolauit, ministerijsq. Angelorum, reducitur à terris ad cælum. Plura quoq. & his similia, eius omnipotentia facta sunt. Sed dicit incredulus, quod & Prophetæ miracula multa fecerunt. Verum est: nullus tamen eorū, vt Christus mortuus resurrexit, & in cælum ascendit.

^a *Isai. 35. ver. 4.*

^b *Al. patebunt.*

^c *Al. clara.*

^d *Isai. 16. ver. 1. & Luc. 4. ver. 18.*

^e *Al. vnxit.*

^f *Al. prædicandum.*

^g *Al. remissionem.*

^h *Al. detegitur.*

ⁱ *Al. abluendas.*

^k *Al. obitu.*

In corpore videndus erat.

CAP. XVII.

Quia idem Deus in corpore ab hominibus esset videndus, per Isaiam testa-

tur, dicēs: ^a Propter hoc sciet populus meus nomen meum in die illa, quia ego ipse qui loquebar, ecce adsum. Et Dauid: ^b Ambulabunt de virtute in virtutem, & videbitur Deus Deorum in Sion. Et iterum: Visi sunt ^c ingressus tui Deus, ingressus Dei mei, Regis, vtiq. quibus venit in mundum, & quisquis iterum ascendit in cælum, tunc enim manifestatus est, & reuelatus ^d occursum aduentus eius, ^e quem Iudæi si cognouissent, nunquam Dominum gloriæ crucifixissent. De cuius etiam corporali visione supradictus Isaias ita annuntiauit: Ingloriosus, inquit, erit inter viros aspectus eius, & forma eius inter filios hominum, quibus non est annuntiatum de eo videbunt, & qui non audierunt, cōtemplati sunt. Et Ieremias ^g in lib. Baruch: Hic est Deus noster, & non æstimabitur alius ab eo, qui inuenit omnē viam prudentiæ, & ostēdit eam Iacob puero suo, & Israel dilecto suo. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. Et Habacuc: ^h Domine, inquit, audiui auditū tuum, & timui: consideraui opera tua, & expaui, in medio duorum animalium cognoscēris: dum appropinquauerint anni innotescēris, dum aduenerit tempus, ostendēris. Item ipse: ⁱ Videbunt te gentes, & dolebunt populi, id est, Iudæi: siquidem & prædictus Isaias de ipso sic cecinit: ^k Propter Sion non tacebo, & propter Ierusalem non quiescam, donec egrediatur, vt splendor iustus eius, & saluator eius, vt lampas accēdatur, & videbunt gentes iustum tuum, & cuncti Reges inclytum tuum. Et iterum. ^l Vox speculatorum tuorum leuauerunt vocem, simul laudabunt, quia oculo ad oculum videbunt, & infra: ^m Parauit Dominus brachium sanctū suum, in conspectu omnium gentium, & videbunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.

^D ^a *Isai. 52. ver. 6.*

^b *Psal. 83. ver. 8.*

^c *Psal. 67. ver. 25.*

^d *Al. occultus.*

^e *1. ad Corint. 2. ver. 8.*

^f *Isai. 52. ver. 14.*

^g Et Ieremias in libro Baruch. Cū Baruch fuerit amnuentis Ieremias, passim eius vaticinium, tanquam Ieremias citatur. Sic Augustinus oratione contra Iudeos, Paganos, & Arianos cap. 13. Illa verba Baruch 3. ver. 38. Post hæc in terris visus est. Ieremiæ nomine adducit, idem facit lib. 18. de ciuitate Dei cap. 33. Sic Clemens Alexandrinus lib. 1. Padago c. 10. Basilius 4. contra Euno. Cassiodorus in Psal. 81. *sesta Synodus actio. 8. similes ex Baruch locos tan-*

quam Ieremia citant, quam vnam causam fuisse puto, cur in catalogo dininarum scripturarum à Patribus olim, & concilijs nulla de Baruch vaticinio propria mentio extet.

- h Habacuc. 3. ver. 1.
 i Ibid. ver. 10.
 k Isai. 62. ver. 1.
 l Isai. 52. ver. 8.
 m Ibidem, ver. 100.

Iudai non erant eum agnituri.

CAP. XVIII.

ET quia eum non erant agnituri Iudæi, sic prædixerat Ieremias ex persona Domini: ^a Præuaricatione præuaricata est in me domus Israël, & domus Iuda ait Dominus: negauerunt me, & dixerunt, non est ipse. Hoc etiam nunc vsque Iudæi de Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Antichristus. Et Isaias: ^b non est species ei, neque decor, & vidimus eum, & non erat aspectus, & desiderauimus eum, despectum, & nouissimum virorum, virum dolorum, scientem ferre infirmitatem, & quasi absconditus vultus eius, & despectus. Vnde nec reputauimus eum. Quibus verbis incredulitatem Iudæorum significat, quibus visus est Christus non habere speciē, neque decorem, vnde nec reputatus est esse Deus, quem tamen, quia non essent agnituri, neque recepturi, idē Isaias aliās approbat, dicens: ^c Audite cæli, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus est: filios enutriui, & exaltaui, ipsi autem spreuerunt me. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui. Israël autem me non cognouit, populus autem meus me non intellexit. Et iterum: ^d Auditione audietis, & non intelligetis, & cernentes videbitis, & non scietis: increasatū est enim cor populi huius. Vnde & Ezechiel: ^e Factus est sermo Domini ad me dicens: fili hominis in medio domus exasperantis tu habitas, qui oculos habent ad videndum, & non vident, & aures ad audiendum, & non audiunt: sic enim excæcati sunt, vt Saluatorem nec agnoscerent, nec susceperent. ^f Et cuius diem Abraham vidit, & lætatus est, & cuius aduentum Prophetæ magno cum desiderio expectauerunt: isti & viderunt, & non cognouerunt, insuper & blasphemauerunt clamantes, & Non habemus Regem, nisi Cæsarem, & cætera quæ sequuntur. Cuius populi ^h duritia sic non mutatur, quomodo nec Æthiopsis color, aut

A pardi varietas, Ieremia testante: ⁱ si mutare potest Æthiops pellem suam, aut pardus varietates suas.

- a Ierem. 5. ver. 11.
 b Isai. 52. ver. 2.
 c Isai. 1. ver. 2.
 d Isai. 6. ver. 9. & Matth. 13. ver. 14.
 e Ezech. 12. ver. 2.
 f Iohan. 8. ver. 56.
 g Iohan. 19. ver. 15.
 h Al. dementia.
 i Ierem. 13. ver. 23.

Quia eum non agnoscentes Iudai, congregati sunt aduersus eum.

CAP. XIX.

Sed quia eum Iudæi non agnoscentes, congregati sunt ad interficiendum eum, & vniuersalem assensum in passione eius præbuerunt, ita legitur: ^a Quare fremuerunt gentes, id est, Romani, & populi meditati sunt inania, hoc est, Iudæi. Astiterunt Reges terræ, hoc est, Herodes, & Pilatus, & Principes conuenerunt in vnum, scilicet, Principes sacerdotum, & seniores Iudæorum, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. Et iterum ex eiusdem Domini persona: ^b Circundederunt me canes multi, concilium malignantium obsedit me. Canum autem nomen in eos est etiam per Prophetam alterum constitutum. In Isaias enim scriptum est: ^c Omnes canes cæci, nescientes latrare. Canum enim mos est, vt ait noster Hilarius: Pastori alludere, gregē nosse, insidiantes feras persequi. At verò isti cæci canes, pastorem suum non videntes, officium non intelligentes, latratus suos à feris ad gregem, à furibus ad Dominum retorserunt. Vnde & alius Propheta, de his ita dicit: ^d Facti sunt mihi in sagittam reciprocam.

- a Psal. 2. ver. 1.
 b Psal. 21. ver. 17.
 c Omnes canes cæci. Hispalensis, & Tarraconensis minor legebant: Omnes canes muti, vt est in vulgata editione Isaias 56. [ver. 10. Nos priorem lectionem sequuti sumus: quod inferius dicat: At verò isti cæci canes, pastorem suum non videntes, &c. Quæ autem ex Hilario verba subiiciuntur, nullibi sunt, quod sciam in eius operibus.
 d Facti sunt mihi in sagittam reciprocam. hæc verba non inueniuntur in sacris libris, quibus hoc equidem tempore Ecclesia vititur. Nimirum Isidorus editione Latina utebatur diuersa: à nostra, vnaque ex illis, quas innumeras fuisse,

fuisse, August. 2. de doctrin. Christ. cap. 11. affirmat. Vnde multi diuinarum scripturarum loci in communi vsu, & antiquorum Patrum scriptis relictis sunt, qui modo non inueniuntur, ijdem certe verbis, quale est illud: Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietum, & trementem sermones meos. Atq. illud: Non ædificabis mihi domum, quia vir sanguinis es. Tætatio est vita hominis super terrā. Maledictus, qui opus Dei facit negligenter, & Ambrosius 1. de officijs c. 31. & Prouerb. c. 21. ver. 1. adducit illa verba: Quia talia te oportet præparare, que in nostra vulgata non sunt. Alij. innumera alia, quorum pars maxima, ne in Grecis quidem septuaginta interpretum codicibus extant. Verum, vt ad Isidorum redeamus, suspicor ea verba ex Osee c. 7. ver. 16 desumpta, vbi dicitur: reuerli sunt, vt essent absq. iugo: facti sunt, quasi arcus dolosus.

Venundatus est. CAP. XX.

QVia triginta argenteis appretiatuſ, & venundatus est, per Zachariam ita ipse prænuntianit: Si bonum est, inquit, in conspectu vestro; date mercedem meam, & appenderunt mercedem meam triginta argenteos. Et dixit Dominus ad me: Projice illud ad statuarium, decorum pretiū, quod appretiatuſ sum ab eis. Hæc enim nota omnibus caussa est. ^b Iudas enim pœnitentia motus, pecuniam reportauit, & proiecit in templum, & abiit, & laqueo se suspendit. Vt impleretur, quod dixerat Isaias: ^c Testis falsus non erit impunitus, ^d pro eo quod vendidit argento iustum. Quam pecuniã bene Dominus mercedē suam dixit: multa enim opera apud eos fecerat reddens vitam mortuis, lucem cæcis, surdis auditum, gressum claudis: pro quibus omnibus Iudæi nefanda æstimatione mortem triginta argenteorum ^e mercedem illi restituerunt.

- ^a quod appretiatuſ sum ab eis. Locus est Zacharia 11. ver. 12. vbi in vulgata legitur: quo appretiatuſ sum ab eis, qua commodior lectio videbatur. Verum in nullo codice inuenta est, & ipse Hieronymi textus, qui adiunctus est ipsius commentarijs in Prophetas, habet quod appretiatuſ sum.
- ^b Matth. 27. ver. 4.
- ^c Prouerb. 19. ver. 5.
- ^d Amos 2. ver. 6.
- ^e Al. mercede.

Quia à discipulo suo traditus est. CAP. XXI.

NAm & quia Dominus traditorem suum per panem porrectum ostendit Apostolis, etiam in psalmis commemorauit in

A se impletum dicens: ^a Qui edebat panes meos, ampliauit aduersum me supplantionē. Et iterum, ^b tu verò homo vnanimis, dux meus, & notus meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos. De ipso autē Iudæ ^c proditore, Ieremias præsciens ita antè prædixit: ^d Peccatum Iudæ scriptum est stylo ferreo in vngue adamantino, quod siue ad Iudam, siue ad Iudæos non incongruè conuenit, qui sic peccauerunt in Christum, vt non sit peccatum eorum atramento conscriptum, quod deleri forsità ^e potest, sed stylo ferreo in vngue adamantino exaratum, id est, quod deleri non possit præ duritia cordis eorum, nisi crediderint.

- ^a Psal. 40. ver. 10.
- ^b Psal. 54. ve. 14.
- ^c Al. traditore.
- ^d Ierem. 17. ver. 1.
- ^e Al. posset.

A semetipso traditus est. CAP. XXII.

NAm, quia & ipse spontè pro nobis semetipsum tradidit, Isaias dicit: ^a Oblatus est, quia ipse voluit: & infra: pro eo quod tradidit in ^b mortem animam suam, videbit semen longæuum, & voluntas Domini in manu eius dirigetur. Et ipse per Ieremiam Prophetam sic loquitur: ^c Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam, tradidi dilectam animam meam in ^d manus inimicorum eius, hoc est, in manus Iudæorū, qui eum interfecerunt.

- ^a Isai. 53. ve. 7. & 12.
- ^b Al. morte.
- ^c Ierem. 12. ve. 7.
- ^d Al. manu.

Comprehensus est. CAP. XXIII.

QVia cõprehendendus erat, Ieremias Prophetæ longè ante ita prædixit: ^a Spiritus oris nostri Christus Dominus captus est in peccatis nostris. Quo vaticinio demonstrauit apertè, & Christum Dominum esse, & traditum pro peccatis nostris fuisse. Item Sapientiæ liber dicit: ^b Dixerunt inter se impij, comprehendamus iustum, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris: promittit scientiam Dei se habere, & filium Dei se nominat. Et infra. ^c Si est verus filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum

eum, de manu contrariorum. Et infra: Vt A sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam eius: morte turpissima condemnemus eum, id est, affixione crucis.

- ^a Threno. 4. ver. 20.
^b Sapien. 2. ver. 12.
^c Ibidem, ver. 18.

Iudicatus est. CAP. XXIII.

Quia iudicandus erat, clamat Dauid sub figura populi peccantis in Deū: ^a Tibi soli peccaui, & malum coram te feci: ut iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Veniēs enim Christus in corpore, tanquam reum se constituit, & iudex hominum hominibus iudicandum se præbuit, sicque mitis & patiens, dum iudicatus est, vicit: quia nihil in eo dignum, quod iudicaretur, populus persecutor inuenit. Vnde & Propheta aduentum iudicij eius annuntians, sic comminatur contra eundem populum dicens: ^b Audite, quæ Dominus loquitur: Surge, & contende iudicio aduersus montes, & audiant colles vocem tuam. Audiant montes iudiciū Domini & fortia fundamenta terræ, quia iudiciū Dñi cū populo suo, & cum Israel dijudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi? & quid molestus fui? responde mihi, quia eduxi te de terra Ægypti, & de domo seruientium liberaui te, & misi ante faciem tuam Moysen, & Aaron, & Mariam: vbi ostendit beneficia Domini præstita in populum suum, & contra hæc aduersus eum mala eorum. Et quid iuxta hæc eidem populo venturū sit, deinde subiungit: ^d Audite tribus, quis approbabit illud? adhuc ignis in domo impij, thesauri iniquitatis.

- ^a Psal. 50. ver. 6.
^b Micha. 6. ver. 1.
^c Al. seruitutis.
^d Micha. eod. c. ver. 10.

In passione à discipulis deseritur. CAP. XXV.

Quia ^a in passione sua à suis discipulis desolandus esset, per Dauid Prophetam idem Dominus loquitur: ^b Omnes amici mei oblitī sunt me, longè fecisti notos meos à me. Et Zacharias: ^c Percute pastorem, & dispergentur oves. Tunc discipuli confugerunt.

In passione à discipulis. Hoc caput 25. in Gothicis tantum erat, ideoq. obelo signatum est, & in postremis verbis videtur legendum: Tunc enim discipuli confugerunt.

^b Psal. 87. ver. 9.

^c Zachar. 13. ver. 7. & Matth. 26. ver. 56.

A falsis testibus accusatus est.

CAP. XXVI.

Quia à falsis testibus accusandus erat, per Osee Prophetam idem Dominus sic dicit: ^a Væ, inquit, eis, quoniam recesserunt à me, vastabuntur, quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia: & ego erudiui eos, & confortauī brachia eorum, & ipsi in me cogitauerunt malitiam, ^b reuersi sunt, ut essent absque iugo: facti sunt, quasi arcus dolosus. Et Zacharias: ^c Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus: & dixistis: quid loquuti sumus contra te? & in psalmis dicit: ^d Insurrexerunt in me testes iniqui, & mentita est iniquitas sibi. Et Isaias de Iuda dicit: ^e Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento iustum.

^a Osee, 7. ver. 13.

^b Al. auersi.

^c Malach. 3. ver. 13.

^d Psal. 26. ver. 12.

^e Testis falsus non erit impunitus, pro eo quod vendidit argento iustum. Huius testimonij prior pars sumpta est ex Proverb. 19. cap. ver. 5. Posterior ex Amos 2. ver. 6. vtramq. Isidorus Isaiæ tribuit, nisi omnes codices sunt vitiosi, quod non videtur, cum cap. 25. eadem verba, eodem Isaiæ nomine referantur. Vbi etiam verba illa: Si inualuerunt super me verba vestra, dicit Dominus, &c. quæ sunt ex Malachia 3. ver. 13. Zacharia nomine per errorem adducuntur. Simili memoria lapsu c. 29. huius libri, tanquam Ieremia citat illa verba: Posui scapulas meas ad flagella, & maxillas meas ad palmas. Qui locus ex Isaiæ 50 c. ver. 6. desumptus est. Nam vbi in vulgata legimus: Corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus, quæ verba iam Isidorus citauerat, Septuaginta legebant: Dorsum meum dedi ad flagella, & genas meas ad alapas. A Cypriano sanè 2. contra Iudeos c. 12. & Lactan. lib. 4. diuinarum inst. c. 18 Isaiæ nomine adducuntur. Iam quod capite 31. huius libri Isidorus illa verba: Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic: tanquam Ieremia adducit, eorum vestigiū nullibi potui inuenire, quemadmodum quod à Lactantio eiusdem Ieremia nomine adducitur de Christo lib. 4. c. 8. Beatus, qui erat, antequam nasceretur, & c. 12. illud ex Salomone: Infirmatus est vterus virginis, & accepit fortem, & grauata est. & facta est in multa miseratione mater virgo. Vbi inuenias?

Clamauerunt Iudai, ut crucifigeretur. A^f *Jerem. 2. ver. 8.*
B *Eodem cap. ver. 14.*

CAP. XXVII.

Quia clamauerunt Pilato, ut crucifigeretur: hoc iam per Ieremiam Christus de Synagoga prædixerat, dicens: ^a Reliqui domum meam, facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit contra me vocem suam: Blasphemans utiq. & dicens: ^b Crucifige, crucifige. Et alibi ipse dicit: super quem aperuistis os vestrum? & aduersus quem laxastis linguas vestras: Et Isaias, ^c ruit, inquit, Ierusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum contra Dominum. Item ipse: ^d expectaui, ut facerent iudicium, fecerunt autem iniquitatem, & non iustitiam, sed clamorem.

^a *Jerem. 12. ver. 8.*

^b *Luc. 23. ver. 21. & Iohan. 19. ver. 6. Isai. 57. ver. 4.*

^c *Isai. 3. ver. 8.*

^d *Isai. 5. ver. 7.*

Iudai posteritatem suam damnauerunt. CAP. XXVIII.

Nam, quia peccantes Iudæi etiã in Christo posteritatem suam damnauerunt, dicentes: Sanguis ^a eius super nos, & super filios nostros: olim cum obiurgatione Isaias illis prædixerat, dicens: ^b Semen pessimum, præparate filios vestros occisioni in iniquitate patrum ^c suorum. Venientibus enim in Iudæam gēribus, pro scelere patrum etiam filij trucidati sunt. Sub quorum persona & Ieremias interitum eorum ita deplo- rat: dicens: Patres ^d nostri peccauerunt, & non sunt, nos autem iniquitates eorum ^e exoluimus. Itē Ieremias. ^f Sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus, & tenentes Legem nescierunt me, & pastores præuaricati sunt in me. Propterea adhuc iudicio contendam vobiscum, ait Dominus, & cum filijs vestris disceptabo. ^g Item ipse. ^h Quare ergo est factus in prædam? super eum rugierunt leones, & dederunt vocem suam, posuerunt terram eius in solitudinem, & ciuitates eius exultæ sunt, & non est qui habitet in eis.

^a *7. Matth. 27. ver. 25.*

^b *Isai. 14. ver. 20.*

^c *Al. veltrorum.*

^d *Threno. 5. ver. 7.*

^e *Al. portamus.*

Flagellatus, & palmis casus est.
CAP. XXIX.

Quia flagellatus est, & palmarum sustinuit ictus, Iob de eo sic dicit: ^a Exprobrantes, & conspuentes percusserunt maxillam meam, satiati sunt pœnis meis. Et in psalmis ipse dicit: ^b Ego ad flagella paratus sum. Et iterum: ^c Congregata sunt in me flagella; & ignoravi ^d. Similiter & per Isaiam: ^e Non sum, inquit, contumax, neque contradico: corpus meum dedi percutientibus, & genas meas vellentibus: faciē meam non auerti ab increpantibus, & conspuentibus in me. Et per Ieremiã dicit: Posui scapulas meas ad flagella & maxillas meas ad palmas: Item de ipso idem Ieremias: ^f Dabit, inquit, percutienti se maxillam, saturabitur opprobrijs.

^a *Iob 16. ver. 3.*

^b *Psal. 37. ver. 18.*

^c *Psal. 34. ver. 15.*

^d *Al. ignorauerunt.*

^e *Isai. 50. ver. 6.*

^f *Threno. 3. ver. 30.*

Arundine Christi caput percussum est. CAP. XXX.

Quia arundine caput eius percussum est; & sustinuit patienter, Isaias prædixerat dicens: ^a Arundinē quassatam non conteret. ^b & linū fumigans nō extinguet, calamum quassatum, siue contractum non conteret, cunctis enim placabilis erit, & veniã dabit peccatoribus, dicens: ^c Cōfide filia, dimittuntur tibi peccata. Et linū fumigans, siue, ut cæteri transtulerunt, obscurum, atq. tenebrosum non extinguet. Qui vicini erant extinctioni, Domini clementia seruabuntur. Quæ super iudæis, & nationibus, in supradictis opusculis differuimus, sed cū veritate omnia iudicabit, nequaquam metuens Scribas, & Phariseos, quos confidenter hypocritas appellabat.

^a *Isai. 42. ver. 22.*

^b Et linum fumigans, & c. *hec omnia vsq. ad finē capituli: erant in vno tantum Tartaconensi maiore, quæ obelo notata sunt, quoniã non satis placebant, nec erat tamen vnde vera lectio restitueretur. Neq. satis intelligebam, quæ essent supra dicta opuscula, in quibus Isidorus de his rebus differuisse se dicit.*

^c *Matth. 9. ver. 22.*

Spinis coronatus est. CAP. XXXI. ^A meum dedi percutientibus. Et ipse alibi:

ET quia spinea corona capiti eius imposita est, scribitur hoc in Canticis Canticorum ex persona Patris de contumelijs Filij iniquitatem Ierusalem mirantis, atque dicentis: ^a Exite, & videte filia Ierusalem Regem in ^b corona, qua coronauit eum mater eius, id est, corona spinea, quam capiti eius imposuit Synagoga. Sed & per Ieremiam idem filius sic dicit. Spinis peccatorum suorum circumdedit me populus hic. Et apud Isaiam: ^c Plantaui, inquit, vineam ^B electam, & expectaui, ut faceret uvas, fecit autem spinas, utique quia de generans à Patriarcharum fructu: non fructus iustitiæ, sed spinas mortis, & crucis attulit suo creatori.

^a Cantic. 3. ver. 11.

^b Al diademate.

^c Isai. 5. ver. 2.

Veste coccinea indutus est.

CAP. XXXII.

NAm & quod milites illudentes veste coccinea induerunt eum, prænuntiavit hoc Isaias Propheta dicens: ^a Quis est iste qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? quare rubrum est vestimentum tuum, & indumentum tuum, tanquam calcantium in torculari? At ille respondens: Torcular, inquit, calcaui solus. Calcere enim torcular solum se dixit, quia solus propter mundi peccatum passionem suscepit, solusque delicta omnium sanguine suo lauit.

^a Isai. 62. ver. 1.

Dum pateretur, tacuit.

CAP. XXXIII.

NAm quia dum pateretur, tacuisse scribitur: hoc Prophetarum voces testantur. Isaias enim sic de illo ait: ^a Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se, ^b sic non aperuit os suum. Hic enim in passione Pilato interroganti nihil loquutus est, sed in humilitate iudicium eius sublatum est: de quo & ipse alibi: ^c Non clamabit, nec audiet quis in plateis vocem eius. Item idem Christus per eundem Prophetam: ^d Dominus Deus aperuit mihi aurem, ego autem non contradico. Corpus

^e Tacui, filii, nunquid semper tacebo? Primo enim tacuit, ut iudicaretur, quando sicut agnus coram tondente se, fuit sine voce, nec aperuit os suum, suamque compescuit potestatem. In nouissimo autem sic de eo scribitur: ^f Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit. Tacuit enim, ut iudicaretur, quando venit occultus: nequaquam autem tacebit, quando venerit manifestus, ut iudicet.

^a Isai. 53. ver. 7.

^b Al obmutescet, sic non ap. o. l.

^c Isai. 42. ver. 2.

^d Isai. 50. ver. 5.

^e Isai. 52. ver. 14.

^f Psal. 49. ver. 3.

Crucem portauit. CAP. XXVIII.

QVia crucem suam ipse portauit, Isaias prædixit. ^a Puer natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est principatus super ^b humeros eius. ^c Quis enim regum potestatis in ligna ^d in humero portat, & non aut in capite coronam, aut aliqua propriæ vestis ornamenta? Sed solus Rex seculorum ^C Christus gloriam potestatis suæ, & sublimitatis in humeris extulit, quod etiam Isaac figurauit, ^e qui cum à patre hostia duceretur, ligna ipse sibi portauit: Christi eximia tunc præfigurans passionem, lignum passionis suæ gestantis.

^a Isai. 9. ver. 6.

^b Al humerum.

^c Quis enim Regum potestatis insignia &c. *Hæc Tertull. contra Iudeos sic ait: Quis omnino Regum insigne potestatis suæ, in humero præfert? & non aut in capite diadema, aut in manu sceptrum, aut aliqua proprietate vius noua? fortassis I. genū in Tertull. ex Isidoro: aut aliqua proprietate vestis noua.*

^d Al. super humeros.

^e Gene. 22. ver. 6.

^f Ligna ipse sibi portauit. *Tarracōnēsis maior. Ligna ipse portauit. Tertullianus tamen contra Iudeos sic ait: Itaq. in primis Isaac, cum à Patre hostia duceretur, lignumque ipse sibi portans, &c. Itaq. ea lectio placuit.*

Cruci affixus est. CAP. XXXV.

QVia ligno crucis suspensus est, atque suffixus, Ieremias Propheta ex persona Christi prædixerat, dicēs: ^a Ego, quasi agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, & non cognoui, quia super me cogitauerunt consilia, dicentes: ^b Mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium. Hæc enim, quæ passurus erat Domi-

nus

nus à Iudæis quasi si iam facta fuissent, Propheta commendat. Nam quid est lignum in pane missum? nisi Christi affixio carnis in ligno. Panem enim, corpus eius agnoscimus: lignum in pane esse, fides nostra crucē agnoscit in corpore. Quia vita corporis sui, panis est. Scriptum est enim: Et d^e erit vita tua pēdens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ, sed & in psalmis iterum, quia extendit manus suas in cruce, sic dicit: ^e Eleuatio manū mearum, sacrificium vespertinū. Sicut quod veniente quasi mundi vespera, siue quod declinante iam sole ad vesperam, Dominus in cruce animam posuit, eleuans manus suas in eodem crucis ligno, atque offerens se ipsum Deo pro nobis sacrificium, vt per illud sacrificiū deleterentur peccata nostra. Apud Isaiā quoq. de crucis eius prædicatione, ita scribitur: ^g Et erit principatus eius super humeros eius, id est, vexillum suæ crucis, quod suis prætulit humeris, iuxta vaticinium Dauid Propheta: qui dicit: ^h Dominus regnauit à ligno. Habacuc quoque passionem crucis Christi ita prænūtiavit, dicens: ⁱ Cornua in manibus eius sunt. Quod quid est aliud? nisi trophæum crucis. Item ipse de ascensione crucis, in qua exaltatus omnia traxit ad se ipsum, ita dicit: ^k Dominus fortitudo mea, constituit pedes meos in cōsummationem. Super excelsum imponet me, vt vincam in claritate eius.

a Ierem. 11. ver. 19.

b Mittamus lignum in panem eius. *Locus est Ieremia 11. ver. 19. in quo omnium Ecclesiarum consensus est, vt Hieronymi verbis utar, sub persona Ieremiae de Christo hæc dici. Cyprianus lib. 2. contra Iudæos cap. 14. Lactantius lib. 4. cap. 18. Tertullianus contra Iudæos: nisi quod legit: Mittamus panem eius in lignum. Omnes sanè ad Christum referunt: in cuius corpus, quod verè panis & vita est, lignum est missum, cum cruce affixus est. Iustinus contra Tryphonem. a Iudæis olim hunc locum de ipsorum codicibus expunctum affirmat in odium Christi.*

c Al. lignum.

d Deuter. 28. ver. 66.

e Psal. 140. ver. 2.

f Al. in vespera, vel ante vesperam.

g Isai. 9. ver. 6.

h Dominus regnauit à ligno. *Locus est ex Psalmo 95. ver. 9. Nam vbi modo legimus: Dicite in gentibus, quia Dominus regnauit. Olim legebatur. Dominus regnauit à ligno. Iudæi autem hunc locum sicut superiorem abstulerunt, vt Iustinus ait contra Tryphonem, quoniam maxime omnium premebat. Extatq. in Psalterijs Romano, & Hispanico locus integer hoc modo: dicite in nationibus, quia Dominus regnauit à ligno. Vnde Fortunatus Episcopus in hymno de cruce dixit: Impleta sunt, quæ*

concinat. Dauid fidelis carmine, Dicens in nationibus Regnauit à ligno Deus. Simili audacia, idem Iustinus ait. Iudæos ex sacris libris abstulisse illa verba: Hoc pascua Saluator noster est, & refugium nostrum, cogitate, & ascendat in cor vestrum, quoniam habemus humiliare eum in ligno, & post hæc separabimus in eum, ne deseratur hic locus in æternū tempus, dicit Dominus Deus virtutum: *quæ verba à Lactantio quidem adducuntur lib. 4. cap. 18. In sacris libris ne vestigium quidem eorum extat, ac ne ab Isidoro quidem toto hoc opere citantur.*

i Habac. 3. ver. 4:

k Habac. 3. ver. vltimo.

B *Clavis manus eius & pedes affixi sunt. CAP. XXXVI.*

Quia crucifixus est, & manus eius ac pedes, clavis affixi sunt, per Dauid ipse loquitur, dicens: ^a Foderunt manus meas, & pedes meos, dinumerauerunt omnia ossa mea, ipsi verò considerauerunt, & conspexerunt me. Quibus utique verbis in cruce corpus significat extentum manibus, pedibusque confixis, & clauorum transuerberatione conforsis. Quod Dauid passus non est, qui sine vlla corporis ^b passione legitur in pace quiescere. Sed hoc de Christi prædictum est passione, qui à populo Iudæorum clavis in ligno confixus est, manus enim & pedes non confodiuntur, nisi eius, qui in ligno suspenditur. Item in Canticis Cantorum: ^c Manus meæ desillauerunt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissima. Quod specialiter dixit propter fixuram clauorum. Et per Malachiam, quia crucifigendus erat: ita præmisit idem de semetipso Dominus dicens: ^d Si adfiget, inquit, homo Deum, quia vos configitis me, & dixistis: In quo confiximus te? Et subiicit Deus post hæc illis: Me vos configitis gens tota, quod pertinet ad mysterium Dominicæ passionis, in qua Iudæi Christum crucifixerunt: quando sceleratas manus iniecerunt in eum. Quod etiam per Zachariam iterum Deus sic memorat dicens: ^e Et aspicient ad me quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, vt doleri solet in morte primogeniti. Hoc enim factum deprehendimus in Iesu, quem confixerunt Iudæi in cruce, ^f quem dolebunt à se crucifixum in iudicij die, cum viderint eum in Patris, ac sua maiestate regnantem.

^a Foderunt manus meas, & pedes meos. Pſal. 21. ver. 18. ubi Chriſti Redēptoris cruciatus ſigillatim recenſentur. Verūm hunc etiam locum Iudæorum perfidia deprauavit. Et pro: Foderunt manus meas, legunt ipſi Hebraicè: Sicut leo manus meas. Sanè Iſaac, quamuis Iudæus genere, eo libello, in quo pro Hebraicorum codicum fide diſputat, hunc locum eſſe deprauatum conſiteſtur.

^b Al. iniuria legimus.

^c Cantic. 5. ver. 5.

^d Malach. 3. ver. 8.

^e Zacha. 12. ver. 10.

^f Luc. 9. ver. 26.

Inter duos latrones crucifixus eſt.

CAP. XXXVII.

NAM quòd inter duos latrones crucifigendus eſſet, longè ante per Iſaiam prædictum eſt: ^a Et inter iniquos deputatus eſt. Et Habacuc Propheta: ^b In medio, inquit, duorum animalium cognoscèris, id eſt, in medio duorum latronum.

^a Iſai. 53. ver. 12.

^b Habacuc 3. ver. 1.

Quia diuiſa ſunt veſtimenta eius.

CAP. XXXVIII.

POST crucis ſententiam ſequitur rerū diuiſio, & fors ſuper veſtè: quam per Dauid idem Dominus ante prædixerat, dicēs: ^a Diuilerunt ſibi veſtimenta mea, & ſuper veſtè meā miſerunt ſortè. Quæ prophetia, quemadmodum ſit expleta, Euangelica narrat hiſtoria. Nam dum veſtimèta alia à militibus fuiſſent diuiſa: pro tunica autè dicunt: ^b Nō ſcindamus eam, ſed mittamus ſortem, cuius ſit. ^c Erat enim tunica inconfutilis, id eſt, ex omni parte contexta.

^a Pſal. 21. ver. 19.

^b Iohan. 19. ver. 23.

^c Erat enim tunica inconfutilis, id eſt, ex omni parte contexta. Locus eſt Iohann. 19. ver. 23. & quidem in Tarraconenſi minori tantum, vox illa inconfutilis legebatur, in alijs omnibus deerat. Quo circa obelo ſignata eſt. In editione vulgata legimus: Erat enim tunica inconfutilis, de ſuper contexta per totum. neq; Græca diſcrepant ἢν δὲ ὁ χριτων ἀρραπος ἐν τῶν ἀνωθεν ὑφῆλός διδλον Iſidorus, ubi vulgata dixit per totū: omni ex parte poſuit. Genus autem veſtimenti de quo ibi mentio ſit, à Feſto Pomp. vocatur tunica recta, ubi ait: Recta appellantur veſtimenta virilia, quæ patres liberis ſuis confiſcenda curant omnis cauſa, ita uſurpata, quodd à ſtantibus, & in altitudineim texuntur. Hanc Græci ἐγδοτάδιον χιτῶνα, vocant. Cuius formam Notmus explicat in eum Euangelij locum, hiſ duobus verſibus,

ὁστις ὄλος καὶ ὑπερθεν ὁμοῦ καὶ ἐνεγρε φορῆος ἀρραπος ἢ ἐνὺ πάντος ἀπὸ αὐ χέρος εἰς σφυρὰ λήγαν.

A Iſidorus lib. 19. Etymologiarum cap. 22. Recta, inquit, dicitur veſtis, quam ſurſum verſus, ſtanteſq; texunt. Itaq; Iſidorus & Feſtus ſurſum verſus textam tunicam dicunt, Euangelium, & Nonnius à ſuperiori parte inchoati, nimirum deorſum verſus. Et fortaſſis utroq; modo id genus veſtimenti texebatur.

Felle & aceto potatus eſt.

CAP. XXXIX.

QUòd autè pendenti in cruce acetū cū felle miltum dederunt: hoc iam fuerat in pſalmis prædictum à Dño: ^a Dederūt, inquit, in eſcam meam fel, & in ſiti mea potauerunt me aceto, quod quidem & aliàs ad Ieruſalem ipſe ſic proclamatur, dicens: ^b Ego te plantaui vineā electam, quomodo facta es in amaritudinē vitis ^c aliena. Deus enim bonam plantaui vineam: hoc eſt, Iudæorum gentem: illa autem vitio ſuo deprauata conditorem amaritudine potauit. Pro quo & Moyſes: ^d vua, inquit, eorum, vua fellis, & botrus amaritudinis ipſis. Vnde & ſuperius obiurgans eos, dicit: ^e Sic plebs fatua, & nō ſapiens, hæc Domino retribuisti:

^a Pſal. 68. ver. 22. eſca mea.

^b Ierem. 2. ver. 21.

^c Al. alienæ.

^d Deuter. 32. ver. 32.

^e Ibidem. ver. 1.

C *Quia hyſſopo circumdederūt ſpongiam aceto plenam. CAP. XL.*

NAM quòd hyſſopo circumdederūt ſpongiam aceto plenam, in pſalmis dictum fuerat: ^a Alperges me hyſſopo, & mūdabor. Vnde & in ^b Lege, per hyſſopi falſiculū aſpergebantur agni ſanguine, qui mundari volebant: quo ſignificaretur, per paſſionem Dñi peccata ablui mundi.

^a Pſal. 50. ver. 9.

^b Exod. 12. ver. 22.

D *Quia titulus crucis eius corruptus non eſt. CAP. XLI.*

DE titulo crucis dixerunt Iudæi, ^a noli ſcribere Rex Iudæorū, ſed quia ipſe dixit, Rex ſum Iudæorum. Et reſpondit Pilatus: Quod ſcripſi ſcripſi, Iā enim in pſalmo Lvi. fuerat prophetatum: ^b Ne corrupas tituli inſcriptionem, in cuius pſalmi ſerie non ſolum paſſio vel mors, ſed etiam reſurrectio, & aſcenſio Domini prædicatur.

Iohan. 19. ver. 21.

^b Ne

Ne corrumpas tituli inscriptionem. Titulus est *A* *Psalm.* 56. neq. in Græco tamen, ac ne in editione quidem vulgata, sed in vno tantum Psalterio Hispanico, hæc verba reperio: In finem, ne corrumpas David in tituli inscriptione. Augustinus comment. ad eum psalmum: Ne corrumpas ipsi David in tituli inscriptionem, Commentarijs, quæ Hieronymi nomine circumferuntur: Ipsi David in tituli inscriptione, ne disperdas, hoc est, ne corrumpas tituli inscriptione: quæ sunt verba Isidori. Hebraice scribitur: אל תשחת לדוד מכתב, hoc est, ne corrumpas David Michtâ, quæ dictio à nonnullis in aureola significatione sumitur. Sertuaginta & antiqui patres, tituli inscriptione significare putarunt, & ad Christi crucem reculerunt. Pagninus in sua versione intactam reliquit, opinionum varietatem veritus.

In cruce pendens Patrem pro inimicis suis deprecatus est. CAP. XLII.

Quia in cruce pendens, Patrem pro inimicis suis deprecatus est, Isaias dicit: ^a Ipse peccata multorum tulit, & pro transgressoribus oravit. Et in psalmis sic: ^b Pro eo, inquit, quod eos diligebam, aduersabantur mihi: ego autem orabam pro eis. Item Habacuc ^c cum dixisset de eo: ^d In medio duorum animalium cognoscêris, subiicit: Cum conturbata fuerit anima mea, in ira misericordix tuæ memor eris. Præfiguravit enim Propheta sub hac sententia in semetipso Iudæorum personam, qui Christum commoti ira crucifixerunt. Vbi tamen ille ^e memor misericordix suæ dixit: ^f Pater ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt.

- ^a Isai. 53. ver. 12.
- ^b Psalm. 108. ver. 4.
- ^c Al. dum.
- ^d Habacuc 3. ver. 1.
- ^e Al. memoratus.
- ^f Luc. 23. ver. 34.

Pro nostris peccatis crucifixus est. CAP. XXXIII.

ET quia non pro suis, sed pro nostris peccatis crucifixus est, Isaias dicit: ^a Pro iniquitatibus populi sui ductus est ad mortem, dabo impios pro sepultura eius. Et iterum: Vulneratus est propter iniquitates nostras: & attritus est propter scelera nostra, liuore eius sanati sumus. Et iterum: Omnes nos, quasi oves, errauimus, vnusquisq. in viâ suâ declinauit, & Dñs posuit in eo iniquitates omnium nostrum: iuxta Apostolũ, qui dicit: ^b Quia cum peccatum nõ cognouisset, ipse pro nobis peccatũ factus est, ^c id est, sacrifi-

cium pro peccatis nostris. Quare autem pro nobis passus est, hæc est causa.

- ^a Isai. 53. ver. 5. 6. 8. & 9.
- ^b 2 ad Corin. 5. ver. 21.

Id est sacrificium pro peccatis nostris. Hæc verba in vno tantum Tarraconensi minori erant. Quod verò sequitur: Quare autem pro nobis passus est: existimo aduersatiam pro illatiã, sumi, quod vitium hispanis famulare est.

Quia mortuus est. CAP. XLIII.

Post flagella, & crucem, felliq. & acetipotationem, deinde sequitur mors eius. Quam Lex ipsa nõ siluit dicens: ^a Recubans dormiuit, vt leo, & vt catulus leonis, quis suscitabit eum? Clamat etiã eandem mortem eius, & XLij. psalmus: ^b Deus noster, Deus saluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis. Quid apertius diceretur? Dominus enim Iesus, qui interpretatur Saluator, ipse est Deus noster, saluos faciens nos, quem quia oportuit nasci, & ^c à vita exire per mortem ideo subiunctum est: Domini mors, & Domini exitus. Item per Isaiam: ^d Tanquam ovis ad occisionem ductus est, & sicut agnus coram tondente se sine voce, sic non aperuit os suum. Pro peccatis populi sui ductus est ad mortem. Iudæi autem **C** Christum, quem sperant venturum, moriturum non sperant. Idedquẽ respondeant, quis est iste, quem Propheta annuntiat. Item apud Ieremiam sic dicit: ^e Inebriaui animam lassam, & omnem animam esurientem saturavi, ideo quasi de somno suscitatus sum, & vidi, & somnus meus ^f dulcis mihi. Danieli quoque Angelus de occisione, & morte Christi, sic loquitur, dicens: ^g Scito, & animaduerte, ab exitu sermonis, vt iterum ædificetur Ierusalem, vsque ad Christum ducem, hebdomadæ septem, & hebdomadæ Lxij. erunt, & post hebdomadas Lxij. occidetur Christus, id est, post quadringentos nonaginta annos, & non erit eius populus, qui cum negaturus est: vnde & ibi sequitur clades Iudæorum, quæ postea completa est: & ciuitatem & sanctuarium dissipabit populus cum duce venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Item in Sapietia sic legitur de morte eius: ^h Contumelijs & tormentis interrogemus eum, vt sciamus reuerentiam illius, & probemus patientiam ipsius, morte turpissima cõdemnemus eum.

- ^a Genes 49. ver. 9.

^b Deus noster, Deus saluos faciet nos, & Domini mors, & Domini exitus mortis, Ex Psal. 63. ver. 22. voce mortis, ex Tarraconensi minori adiecta, in quo tantum erat. Cuius testimonij priora quidem verba: Deus noster, Deus saluos faciet nos, in vno Psalterio Hispanico inueni, posteriora hoc modo in eodem Psalterio legebantur, & Domini Dei exitus mortis. Et fortassis ita legendum erat in Isidoro: sed codices omnes discrepabant.

^c Al. ad vitam.

^d Isai. 53. ver. 7.

^e Ierem. 31. ver. 25.

^f Al. est mihi.

^g Daniel. 9. ve. 23.

^h Sap. 2. ver. 19.

Quia in passione eius tenebra facta sunt. CAP. XLV.

QVOD verò media die in passione eius tenebræ factæ sunt, & sol ipse refugit: hoc etiam diuini libri loquuntur, Amos Propheta testante: ^a Et erit in die illa, dicit Dominus: occidet vobis sol meridie, & tenebrescere faciam terram in die luminis. Et Ieremias: ^b Exterrita est, inquit, quæ parturit, id est, Ierusalem, & afflicta est anima eius: occidit ei sol, cum adhuc medius dies esset: confusa est, & maledicta: reliquias eorum in gladium dabo. Quod factum est per Vespasianum.

^a Amos 8. ver. 9.

^b Ierem. 15. ver. 9.

Non fregerunt eius crura. CAP. XLVI.

PORRO, quia non fregerunt eius crura, nisi tantum latronum: iam prædictum fuerat: ^a Os eius non comminuetis: ^b præceptum enim fuerat eis celebrare pascha in ouis similitudine: in ^c qua Dominicæ passionis umbra præcesserat, ^d qui tanquam ouis ad occisionem ductus est. Illa enim figura agni Christi passionem significabat.

^a Exod. 12. ver. 46.

^b Numer. 9. ver. 12.

^c Iohan. 19. ver. 36.

^d Isai. 53. ver. 7.

Lancea percussus est. CAP. XLVII.

ET quia lancea latus eius percussus est: sic prænuntiatur ab ipso per Iob: ^a Cõ-

A fregit me, & posuit me, quasi in signum: circumdedit me lanceis suis: conuulnerunt lumbos meos, concidit me vulnere super vulnus, id est, vulnere lanceæ super vulnus clauorum. Vnde etiam & per Dauid: ^b super dolorem vulnerum meorum addiderunt sic est ab eo prænuntiatum: & per Ieremiam: ^c Tetendit arcum suum, & posuit me, quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ. Et iterum, de ipso populo, sic ait idem Dominus per Prophetam: ^d Facti sunt mihi in sagittam reciprocam. Et Zacharias: ^e videbunt in quem confixerunt. Vtique hominem, quem crucifixerunt. Quo etiam testimonio promissus est Christus, in ea, qua crucifixus est, carne venturus.

^a Iob 16. ver. 13.

^b Psal. 68. ver. 27.

^c Threno. 3. ver. 11.

^d Osee. 7. ver. 16.

^e Videbunt in quem confixerunt. Zachar. 12. ver.

10. vbi septuaginta dixerunt: Aspicient ad me pro eo, quod insultauerunt. Iohannes Euang. cap. 19. ver. 37.

dixit: Videbunt in quem transfixerunt, porro in consequentibus verbis, vbi nos posuimus. Vtiq. hominem, quem

crucifixerunt, vterq. Tarraconensis legit. Vtiq. hominem, quem confixerunt. Hispanensis: Vtiq. hominem, quem crucifixerunt, & non Deum. Verum illam vocem, Et non Deum, vt addititiam expunximus, quia in alijs exemplaribus deerat, & re fauere videretur ijs, qui communicationem idiomatum negabant, in quo numero fuit Theodoretus, vt constat ex eius dialogis.

De latere manauit sanguis et aqua. CAP. XLVIII.

NAM quia ex latere eius sanguis & aqua manauit: Zacharias dicit: ^a Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua. Et iterum: ^b Cum egrederetur vir ab Oriente, ecce aquæ redundantes à latere dextro, scilicet, Christi: Item de eadem aqua, quæ ^c ex latere eius profuit, Propheta alius sic dicit: ^d Flumina aquæ viuentis egredientur * de ventre illius, aquæ scilicet baptismatis, quæ credentes viuificant, & quæ sitientibus largiuntur quando impletur, quod scriptum est: ^e Lauamini, mundi estote: & lauabis me, & super niuem dealabor.

^a Zachar. 9. ver. 11.

^b Ezechiel. 47. ver. 2.

^c Al. à latere.

^d Flu-

a Flumina aquæ viuentis egredientur de ventre illius. *Ioh. iii. 7. ver. 38. sic legimus: Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius, &c. Quo tamen ex loco scriptura diuina hoc testimonium desumptum sit, non satis constat. Hieronymus prologis in Pentateuchum, & Paralipom. absq. loci designatione, in Hebræo tantum inueniri ait. Quidam putant desumptum ex Prouerb. 5. cap. ver. 16. vbi dicitur: deriuentur fontes tui foras. Verum eo loco codices septuaginta ab Hebræis non discrepant. Chryso. ad eum Iohan. locum censet nullibi extare in veteri Testamento, sed citari ex libro aliquo, qui non extat.*
 e Al. de latere, vel de vent.
 f Isai. 1. ver. 16.
 g Psal. 50. ver. 9.

A spiciam omnes dormientes, & b illuminabo sperantes in Deum. Item in psalmis: Vita mea inferno d appropinquauit, æltimatus sum cum descendentibus in lacum, factus sum, sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber. Descendit enim sicut homo in infernum, sed solus inter mortuos liber fuit, quia mors illum tenere non potuit.
 a Ecclesiast. 24. ver. 45.
 b Al. Illuminati omnes.
 c Psal. 87. ver. 4.
 d Al. appropriaui.

Sepultus est. CAP. XLIX.

Quia sepulturæ traditus est, & humatus, in psalmis dicitur: a Collocauerunt me in obscuris, sicut mortuos seculi. Quasi diceret: Sicut homines, utique quia ipse Deus erat. Item Isaias: b Erit Dñs nominatus in signū æternū, quod non auferetur: c Et erit sepulcrum eius gloriosum. Et alibi: d Dabo impios pro sepultura eius, & diuites pro morte eius.

a Collocauerunt me in obscuris. *Psal. 142. ver. 4. ceterū in Psalterijs omnibus, singulari numero legitur: Collocauit me in obscuris. Isidorus, ut puto, cum hos numeros alternari sapē uideret, locum legit numero multitudinis, quo modo instituto magis fauebat.*
 b Isai. 55. ver. 13.
 c Isai. 11. ver. 10.
 d Al. dabit Isai. 53. ver. 9.

Lapis ad ostium monumenti positus est. CAP. L.

Quia postquā sepultus est, lapis ad ostium monumenti positus est, per Ieremiam idem ait: a Lapsa est in lacum vita mea, & posuerunt lapidem super me: Et iterum: Conclusit uias meas lapidibus quadris, circūædificauit aduersum me, ut non egrediar.

a Al. laborauit in lacu. *Threno. 3. ver. 53.*
 b Al. concluderunt. *Ibid. ver. 7. & 9.*

Descendit ad inferos. CAP. LI.

Quia in infernum descendit: sic idem Dominus in Ecclesiastico dicit: a Penetrabo omnes inferiores partes terræ, & in-

B Descendens, de morte, quos uoluit, liberauit. CAP. LII.

Quia in infernum descendens eos, qui captiui erant à Diabolo eruit, & sic iterum ad a cælestia remeauit, idē per Osee ita ante prænuntiauit: b Ego, inquit, ego capiam & vadā, tollam: & nō est, qui eruat: vadens reuertar ad locum meū, id est, ad cæleste solium. Et infra: c De manu, inquit, mortis liberabo eos, de morte redimam illos. Ero mors tua o mors, ero morsus tuus inferne.

a Al. cælestem sedem.
 b Osee 5. ver. 14.
 c Osee 13. ver. 14.

C Corpus Christi in sepulcro non uidit corruptionem. CAP. LIII.

Quod corpus Christi in sepulcro corruptionem non uidit, sed statim de uicta morte resurgens ab inferis remeauit: & hoc per Prophetam idem in psalmis prædixit: Caro mea requiescit in spe. a Quoniā nō derelinques animam meam in inferno, nec dabis sanctum tuū videre corruptionē. De qua resurrectione & in psalmo tertio ita cantatur: Ego dormiui & reuiui, & resurrexi, quia b Dominus suscitauit me. Vbi quid aliud indicat Propheta; quod dormierit, & resurrexit: nisi quod somnus iste mors esset: & euigilatio, resurrectio, quod in quadagesimo psalmo manifestius ostenditur, vbi dicit: c Tu autem Domine miserere mei, & resuscita me, & retribuas eis. Et iterum: Nunquid qui dormit, non adiciet ut resurgat? Item in psalmo quarto. d In pace dormiā, & requiescā, quoniā tu Dñe singulariter in spe constitu-

isti me. Singulariter, quia solus ipse sic requieuit, vt confessum post mortem resurrexerit. Item per Isaiam de eadem resurrectione sua sic clamat. ^a Nunc exurgam dicit Dñs, nunc exaltabor, & nunc ^f subleuabor. Vbi apertè testimonium resurrectionis, & ascensionis eius ostenditur: Vnde & ibi zelum Iudæorum subiecit, dicens: Concipietis errorem & parietis. Spiritus vester, vt ignis, vorabit vos.

^a Quoniam non derelinques animam meam in inferno. *Psal. 14. ver. 10. quæ verba à Petro, Acto. 2. ver. 31. de Christi resurrectione citantur.*

^b Ego dormiui, & requieni, & resurrexi, quia Dominus suscitauit me. Ex *Psal. 3. ver. 6. iuxta Psalteriū Hispanicum, quod sæpè non à Gallicano tantum, sed etiam à Romano discrepat, vt superius dictum est.*

^c *Psal. 40. ver. 1. & ver. 9.*

^d Al. in id ipsum.

^e *Isai. 3. ver. 10.*

^f Al. sublimabor.

Resurrexit ab inferis.

CAP. LIII.

Quia ab inferis tertia die resurrexit, ^a Osee Propheta prædixerat, dicens: Venite & reuertamur ad Dñm, quia ipse cepit, & sanabit nos, viuificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, & viuemus in conspectu eius. Omnia hæc in Christo ita completa sunt. Quinta enim feria traditus, Parasæue passus, Dominica circa diluculū resurgens ab inferis remeauit. Vnde & subiunxit Propheta: ^b Quasi diluculo præparatus est egressus eius. Quod autem dixit resurgemus, & viuemus in conspectu eius: hoc Propheta de sua persona, vel sanctorum eloquitur, qui in inferno erant, & cum illo tertia die resurrexerunt.

^a *Osee. 6. ver. 1.*

^b Quasi diluculo præparatus est. *Osee. 6. ver. 3. Hieronym. & vulgata, quasi diluculum dixere. Isidorus autem, vt his verbis comprobaret, Christum matutino tempore in vitam rediisse (quæ multorum opinio est, tametsi alij magno numero, & auctoritate de media nocte putauerūt) casum mutauit. Et quidem Hebraica Isidori lectionem ferre possint, dictione, וַיִּצְטָו, aduerbii loco sumpta, Nam Græca vox, ὀρθρον, id non recipit, cum ab aduerbio ὀρθρον distinguatur.*

Apostoli ad prædicandum missi.

CAP. LV.

Quia post resurrectionem suam Christus piscatoribus apparuit, & prædicare

eos gentibus misit, per ^a Ieremiam ante sic meminit, dicens: Ego mittam piscatores multos, dicit Dominus, & piscabuntur eos. Denique secundum Matthæi Euangelium legitur: quod Iesus veniens iuxta mare Galilææ, vidit Petrū, & Andream fratrem eius, mittentes retiā in mare, quibus dixit: ^b Venite post me, & faciam vos fieri piscatores hominum. Similiter & duos alios fratres Iacobū Zebedæi, & Iohānē fratrem eius, dū vidisset in nauicula cū patre Zebedæo texentes retiā prouocās eos, de piscatoribus pisciū piscatores reddidit hominū, scilicet, vt prædicationis reti cūctos credētes de profundo seculi huius extraherēt. Post hos piscatores sequitur: ^c Et mittā venatores, & venabūtur eos de mōtibus: & de collibus, & de cauernis petrarū, quod ^d specialiter ad cōuersionē pertinet Gentium, quas vndique Apostoli ceperunt, qui super assumptionem constituti sunt animarum, quos quia post gloriam resurrectionis suæ Dominus ad prædicandum in gentibus mitteret, & per Isaiam sic præloquutus est, dicens: ^e Venio, inquit, vt congregem cum omnibus Gentibus, & linguis, & venient, & videbunt gloriā meam, & ponam in eis signum: (vtiq. crucis) & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes in mare, in Africam, & Libyam, tenentes sagittam, id est, velocem prædicationis sermonem, in Italiam quippe & Græciam, & ad insulas longè, & ad eos, qui non audierunt de me, & non viderunt gloriā meam, in qua sententia ^f specialiter missi Apostoli prophetantur. Simulque & quod per totum mundum prædicauerunt Euangelium id ipsum Prophetæ non tacuerunt: de quibus etiam in psalmis ante prædictum est. ^g Non sunt loquelæ, neque sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ, verba eorum.

^a *Ierem. 16. ver. 16.*

^b *Matth. 4. ver. 18.*

^c *Ierem. 4. ver. 16.*

^d Al. spiritualiter.

^e *Isai. ultimo ver. 18. al. veni. vel veniam.*

^f Al. spiritualiter.

^g *Psal. 18. ver. 4.*

In cælum ascendit. CAP. LVI.

JAM verò quia post resurrectionē suam in hominis forma Christus in cælum vsque ad

ad Patrem ascendit, Daniel dicit: ^a Aspici-
bam in visu noctis, & ecce in nubibus cæli
quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad an-
tiq. uum dierum peruenit, id est, vsq. ad Pa-
tre m. Post hæc adiecit, & in conspectu eius
ob tulerunt eum, & dedit ei potestatem, &
regnum, & omnis populus, tribus, & lingue
ipsi seruiant, potestas eius, potestas æterna,
quæ non auferetur, & regnum eius, quod
non corrumpetur. Huius ascensionem in cæ-
lis rursus Psalmi ita sic indicat: ^b Ipse tanquã
sponsus procedens de thalamo suo: exulta-
uit vt gigas ad currendam viam, à summo
cælo egressio eius, & occurfus eius vsq. ad
summum eius. Veniens enim de cælo, vsq. ^B
ad inferos descendit: regressusq. repetijt mã-
sionem suam: ascendens, & sedens ad ^c dex-
teram Patris, de quo antea solus exiuit. Cu-
ius ascensus in cælum, vel introitus, quibus
gaudijs declaratur, Psalmographus indicat:
Videntes enim potestates ætheræ carnẽ
Christi ascendentem in nubibus, & portas
cæli ingredientem, dixerunt: ^d Tollite por-
tas principes vestras, & eleuamini portæ
æternales, & introibit Rex gloriæ. Quis est
iste Rex gloriæ? Dominus fortis & potens,
Dominus potes in prælio. Hunc ascensum
eius & alibi commemorans David dicit:
^e Ascendit super Cherubim, & volauit, vola-
uit super pennas ventorum. Et iterũ: ^f Ascẽ-
dit in altum, captiuam duxit captiuitatem;
dedit dona hominibus. Qui vtiq. nisi fuisset
in terra, non diceretur ascendere. Sed
quid est captiuam duxit captiuitatem? nisi
quia, deuicta morte, ipsam carnem, quam è
terris assumpserat, quasi captiuam in cælum
ducebat. Vnde & post hæc Propheta horta-
tur omnes gẽtes, prouocans eas ad laudem
& Dei, eundemq. ascẽsum ^h Christi eisdem
iterũ sic prænuntians ait: ⁱ Regna terræ can-
tate Deo, psallite Domino, psallite Deo, qui
ascendit super cælos cælorum ad Oriẽtem. ^D
Et benè adiecit, ad Orientem, quia ^k idem
locus in Orientis partibus est, vbi Christus
resurrexit, & vnde in cælum ascẽdit. Et post
hæc subdidit: ^l Visi sunt ingressus tui Deus,
ingressus Dei mei Regis. Videntibus enim
omnibus Apostolis, atq. quingentis viris, sic
ascendit in cælum. Huius ascensionẽ, & Sa-
lomon in Canticis Canticorum prædicat:
^m Ecce hic venit, saliens supra montes, trãsi-
liens supra colles. Et Amos dicit: ⁿ Ædifica-
uit Dominus in cælo ascensum suum, & pol-
licitationem in terra firmavit, sed & illud

quod per Isaiam Dominus dicit: ^o Nunc
exurgam, nunc exaltabor, nũc sublimabor
testimonium resurrectionis, & ascensionis
Christi declarat, quasi apertè diceret: Nũc
exurgam à mortuis, nunc exaltabor ^p in cę-
lum, nunc sublimabor in regno. Vnde & ali-
bi ipse Isaias: ^q Ecce intelliget ^r seruus meus,
exaltabitur, & eleuabitur, & sublimis erit
valdè. Quod vtiq. ad ascensionem cæli, &
ad gloriam pertinet regni.

^a Daniel. 7. ver. 13.

^b Isai. 18. ver. 6.

^c al. sedem.

^d Psal. 23. ver. 7.

^e Psal. 17. ver. 11.

^f Psal. 67. ver. 19.

^g al. Christi.

^h al. eius.

ⁱ Psal. 67. ver. 33.

^k Idem locus in Orientis partibus est. Non tantũ
locus, vnde Christus ascẽdit, in Orientis partibus est; sed etiã
facie ad Orientem conuersa in calum ascendit, vt vestigia
pedum indicant, quæ adhuc vsq. diẽ loco impressa cernuntur.
De quibus Senerus Sulpitius lib. 2. histor. & Paulinus epist.
10. scribunt: vnde traditio ad Orientalem cali partem, con-
uersa facie orandi. atq. templa adificandi, vt docet Basilus
lib. de Spiritu Sancto cap. 27. Contra in cruce pendẽs, faciem
ad occasum conuersam habuit, vt Sedulius lib. 5. Carminum
auctor est, vbi ait:

Quatuor inde plagas quadrati colligit orbis.

^l Ibidem. ver. 25.

^m Cantic. 2. ver. 8.

ⁿ Amos 9. ver. 6.

^o Isai 33. ver. 10.

^p al. in cælo, vel in cælis.

^q Isai. 52. ver. 13.

^r Puet.

Sedet ad dexteram Patris.

C A P. LVII.

Quia sedet ad dexterã Patris, in psalmis
scriptum est. ^a Dixit Dominus Do-
mino meo, sede à dextris meis, donec ponã
inimicos tuos scabellum pedum tuorum.
Inquirant ergò Iudæi, cui dictum est à Do-
mino, sede à dextris meis. Nunquid Archã-
gelo? non opinor, neque Angelo, neq. Pro-
phetæ. Nam nullus eorum in ea gloria est,
sed ille, quem dignum confessu suo inuisibi-
lis Deus habet: hic sedet ad dexteram Pa-
tris. Qui sicut cõfessu Dei dignus est, ita &
natura dignus est, & nomine. De quo dicit
& psalmus: ^b Regnabit Dominus super om-
nes gentes, Deus sedit super sedem san-
ctam suam, Et iterum. ^c Dominus in cælo

parauit sedem suam, & regnum eius^d omnibus dominabitur.

- ^a Psal. 109. ver. 1.
^b Psal. 46. ver. 9.
^c Psal. 102. ver. 19.
^d al. omnium.

Regnum Christi perpetuum erit.
Cap. LVIII.

Quia regnū eius in cælo, & in terra æternum, ac perpetuum permanebit, Daniel dicit: ^a Videbam in visione noctis, & ecce in nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad vetustum dierum peruenit, & in conspectu eius perlatus est, & ipsi datus est principatus & honor, & regnum, & omnis populus, tribus, & linguæ ipsi seruiant, potestas eius, potestas æterna, quæ nõ auferetur, & regnum eius, quod non corrumpetur. Quo testimonio ostenditur, ita accepisse Christum ab omnipotente Deo dominationem & regnum, vt potestas eius æterna sit, & regnum eius sine vlllo corruptionis sine permaneat. Et iterum idem Daniel: ^b In diebus illis, suscitabit Dominus cæli Regē, qui in æternum non commouebitur, & regnum eius populo alteri non tradetur. Percutiet, & conteret vniuersa regna, & ipsum stabit in æternum. Et Isaias Propheta de eodem: ^c Multiplicabitur, inquit, eius imperium, & pacis^d non erit finis. Et in psalmis sic legitur: ^e Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec extollatur luna, id est, vsq. ad consumationem seculi.

- ^a Daniel. 7. ver. 13.
^b Daniel. 2. ver. 44.
^c Isai. 9. ver. 7.
^d al. pacis eius.
^e Psal. 71. ver. 7.

Christus post ascensionem suam Spiritum Sæctum super Apostolos misit.
Cap. LIX.

Quia post ascensionem suam Spiritum Sæctum super Apostolos misit, Daniel ita dicit: ^a Ascendit in altum, cepit captiuitatē, dedit dona hominibus. Post ascensionem enim suam misit Spiritum Sæctum, in quo omnium est plenitudo donorum.

A De quo & per Ioelē Prophetam annuntiauit dicens: ^b Erit, inquit, post hæc effundā de spiritu meo super omnem carnē, & prophetabunt filij vestri, & filix vestre, senes vestri somnia somniabunt, & iuuenes vestri visiones videbunt, sed & super seruos meos, & ancillas in diebus illis effundam de spiritu meo. Et Zacharias, ^c effundam, inquit, super domum Dauid. Et super habitantes Ierusalem, spiritum gratiæ & precum.

- ^a Psal. 67. ver. 19.
^b Ioel. 2. ver. 28.
^c Zachar. 12. ver. 10.

Apostoli varijs linguis locuti sunt.
Cap. LX.

Quia Apostoli Spiritu Sæcto repleti, linguis vniuersarum gentiū locuti sunt magnalia Dei, & hoc ante prænuntiatū est, dicente Psalmista: ^a Non sunt loquelæ, neq. sermones, quorum non audiantur voces eorum. In omnem terrā exiuit sonus eorum, & in fines orbis verba eorum.

- ^a Psal. 18. ver. 4.

Venturus est ad iudicandum.
Cap. LXI.

Quòd autem venturum Christum de cælis iudicem speramus, & quòd ei omne iudicium dedit Pater, per Ezechielem ita annuntiat. Hæc dicit Dominus Deus: aufer cidarim, tolle coronam, ^a nonne hic est, qui humiles subleuauit, & sublimes humiliavit? Iniquitatem, iniquitatem, iniquitatem ponam eam, & hoc non factum est, donec veniat, cuius est iudicium, & tradam ei. De quo Isaias, ^b Dominus, sicut fortis egredietur, & sicut vir præliator, suscitabit zelū, vociferabitur, & clamabit, & super inimicos suos confortabitur. Tacui semper, sicut filius, patiens fui, ^c sicut paries loquat, dissipabo, & absorbebo simul. Hoc ad secundum aduentum attinet, in quo non humilis, vt iudicetur, sed ^d vt iudex fortis, egredietur, neq. tacebit, quod in priori aduentu fecit, aut patiens erit, sicut fuit in passione carnis, sed iudicās vociferabitur, loquetur, vt paries, quia repente, quasi paries corruens, suos hostes est oppressurus. Hoc etiam & testimonio Psal-

Psalmistæ docetur, ubi dicit: ^c Deus manifeste veniet, Deus noster & non silebit: utiq. quia & si in primo humilitatis suæ aduentu tacuit iudicatus, in secundo, dum manifestus venerit, ut iudicet, non tacebit, sed clamabit, ut reddat singulis, secundum operarum. Sequitur: Ignis ante eum ardebit, quia ^f ut ligna, fœnum, stipulam, delinquentium consumpturus est opera, ac sicut aurum, argentum, lapidesq. pretiosos, iustorum probaturus est gesta. Qui diuini sunt: & Transiimus per ignem, & aquam, & induxisti nos in refrigerium. ^h Aduocabit cælum ⁱ desursum, & terram discernere populum suum. Congregate illi sanctos eius, qui ordinant ^B testamentum eius super sacrificia, & annuntiabunt cæli iustitiam eius, quoniam Deus iudex est, Et Isaias, ^k Auditam, inquit, faciet Dominus gloriam vocis suæ, & terrorem brachij sui ostendet, in comminatione furoris, & flamma ignis deuorantis. Allidet in turbine, & in ^l lapide grandinis. Brachium enim Dei Christus est, qui in flamma, & terrore tempestatis ad iudicandum venturus est. De cuius iterum iudicio idem Propheta sic dicit: ^m Consurge, sicut in diebus antiquis, in generationibus seculorum. Nunquid non tu percussisti superbum, vulnerasti draconem? Hic secundus Christi prædicatur aduentus, ut ea virtute consurgat ad iudicium, ad separationem bonorum, atq. malorum, qua virtute surrexit in generationibus seculorum. Hoc est in ⁿ principio, quando percussit superbum, id est, Diabolum, separando eum à bonorum consortio Angelorum. De quo Christi iudicio, & Michæas Propheta sic loquitur, dicens: ^o Audite colles iudicium Domini, & fortia fundamenta terræ, quia iudicium Domini cum populo suo, & cum Israel dijudicabitur, dicens: Popule meus quid feci tibi, aut quid molestus fui tibi? responde mihi. Tunc enim iuxta Zachariam: ^p Videbunt in quem confixerunt, & plangent eum planctu, quasi super vnigenitum, & dolebunt super eum, ut doleri solet in morte primogeniti. Dolebunt enim eum à se crucifixum, cum viderint iudicantem, & in patris, ac sua maiestate regnantem. Iob quoq. ante legem Evangelicis virtutibus clarus, redimendum se, & resuscitandum & Deo iudici, qui venturus est iudicare viuos, & mortuos, præsentandum, prophetica auctoritate pronuntiat dicens: ^q Credo enim, quod redemptor meus uiuit, & in nouissimo die

A de terra surrecturus sum, & rursum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum & Saluatorem meum. Quem Deum, nisi qui videndus est in iudicio? sicut legimus: ^r Videbunt in quem confixerunt. Quod quidam dicunt, in eo loco iudicaturum impios, ubi ipse est iudicatus, Ioele Propheta testante: ^s Exurgant, inquit, & ascendant omnes gentes in valle Iosaphat, ibi sedebo, ut iudicem omnes gentes in circuitu. Nam pleriq. ibi asserunt futurum iudicium, ubi passus est Dominus. Isaias probante: ^t Consuetudinem & ^u abbreviationem Dñs Deus exercituum faciet in medio orbis terræ. Quæ cõsumatio & abbreviatio præcessura, quæ potest esse nisi iudicij futuri? Sed ubi sit medium terræ illud, fidele de passione Domini testimoniū David ostendit, qui dicit: ^x Deus autem Rex noster ante secula operatus est salutem in medio terræ. Nulla enim aliā est salus nostra, nisi redemptio Domini nostri Saluatoris, & iudicis, quæ in medio terræ orta est.

^a Nonne hic est qui humiles subleuauit. *Ezech.* 21. ver. 2. nisi quod in linguis omnibus genere feminino legitur: Nonne hæc est, quæ humiles subleuauit. *Verum Hieron. comment. ad eum locum, ea verba nihilominus do extremo iudicio explicat.*

^b *Isai. 42. ver. 13.*
^c Sicut paries loquar. *Isai. 42. ver. 13. Hispanensis legit Parturiens loquar. Tarracon. minor. Pariens loquar. Quæ vera lectio est. Nos autem vitiosam lectionem necessario reliquimus, quoniam inferius, ubi hoc testimonium explicatur, Isidorus ipse ait: iudicans vociferabitur, loquetur, ut paries, quia repente, quasi paries corruens, suos hostes est oppressurus.*

^d al iudicet.

^e *Psal. 49. ver. 3.*

^f 1. ad *Cor. 3. ver. 12.*

^g *Psal. 65. ver. 12.*

^h *Psal. 49. ver. 4.*

ⁱ al. sursum & terram, ut discerneret.

^k *Isai. 30. ver. 30.*

^l al. lapidibus.

^m *Isai. 51. ver. 9.*

ⁿ al. principibus.

^o *Michæa. 6. ver. 2.*

^p *Zachar. 12. ver. 10.*

^q Credo enim quod redemptor meus uiuit, *Locus est Iob. 19. ver. 25. quo Hieron. ad Pammachium affirmat, nullum apertius in veteri Testamento extare, ad fusuram corporum resurrectionem comprobendam.*

^r *Zachar. 12. ver. 10.*

^s *Ioel. 3. ver. 12.*

^t *Isai. 10. ver. 23.*

^u al. eleuationem.

^x *Psal. 73. ver. 12.*

Epilogus operis. CAP. LXII.

ECce noui testimonij iudicē, & Regem de Prophetis, ecce Christū ex Lege omnium Dominum ostendimus. Tenent ista omnia libri Hebræorum, legunt cuncta Iudæi, sed non intelligunt. Quia omnia signata sunt illis, Propheta testante: ^a Et erunt sermones libri huius, sicut sermones libri signati, quem, si quis dederit homini nescienti litteras & dicat: lege: respondeat, nescio litteras: & rursū det alteri scienti litteras, & dicat, lege: ille verò respondeat, non possum, signatus est enim liber. Hæc sunt, Testamenti veteris signacula, quæ filius, & hæc res resignauit, cordis nostri oculos illuminans, sicut scriptum est: ^b liga testimonium,

A signa legem in discipulis meis. Habemus enim ad intelligendum Christum, ducem Legē, testes Prophetas, ex quibus diuinitatem eius, & nomen, gentem quoque, & genus, patriam, natiuitatem, virtutes & curationes, ^c comprehensiones, palmas, flagella, consputationes, suspensionē, fellis & accitipotationem, mortem, sagittam, sepulcrū, infernum, incorruptionemq. corporis, resurrectionem carnis, ascensionem eius in ^d cælum, regnum, atq. iudicium declarauimus.

^a *Isai. 29. ver. 11.*

^b *Isai. 8. ver. 16.*

^c *Comprehensiones, palmas, flagella, consputationes. hæc deerant in Hispalensi, & nobis videbantur addititia, reliquimus tamen obelo notata admonendi lectoris causa.*

^d *al. cælis.*

D I V I I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

C O N T R A I V D A E O S.

L I B E R I I.

P R O O E M I V M.

QUIA Breuiarium præcedentis libri quadam ex parte Domini, & Saluatoris nostri natiuitatē, passionem, resurrectionem, cæliq. ^a ascensionem explicuit; sequens opusculum vtriusq. populi prophetiam, id est, Iudæorum, ac Gentium demonstrabit. In quo opere, sancta soror, poteris ex paucis animaduerrere, quanta prophetarum voces in abiectione Iudaicæ plebis, & cæremoniariū cecinerunt, quantaq. in laude populi noui Testamenti intonuerunt.

^a *al. ascensum.*

De Gentium vocatione.

CAP. I.

IN principio autem opusculi huius de Gentium credulitate loquendum est, vt facilius reliqua ^a contueantur: dum ipsa fides Ecclesiæ antea declaratur. Denique cum pro adorato vitulo Dominum precaretur

B Moyses, vt parceret populo peccatori: respondit Dominus: ^b propitius ero illis: verū tamen, viuo ego, & viuit nomen meū, quia implebitur gloria mea omnis terra. Proinde quia omnes Gentes ad vnius Dei veri cultum essent vocandæ, David Propheta testatur dicens: ^c Reminiscetur, & conuertentur ad Dominum vniuersi fines terræ, & adorabunt in conspectu eius omnes patris Gentium: quoniam Domini est regnū, & ipse dominabitur Gentium. Et rursū: ^d Cantate Domino canticum nouum, quia

C mirabilia fecit. Notum fecit Dominus salutare suum, ante conspectum Gentium reuelabit iustitiam suam. Quam pluralitatē gentiū, ita declamat adunari ad vnius Dei cultum: ^e In conueniendo, inquit, populos in vnum, & regna, vt seruiant Domino. In vnum vtrique, id est, in vnum ^f regem, vt qui diuersorum ritu simulacrorum, regna multa, & populi multi dicebantur, in vnam conueniendo fidem, vnus Dei populus, vnumq. regnum vocetur. Huius populi congregatio ex Gentibus, ipsa est Ecclesia, cui in Psal-

mis

mis voce prophetica dicitur. **g** Audi filia, & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populum tuum, & domū patris tui, quia concupiuit rex speciem tuam. Prouocat enim Propheta plebem Gentium, obliuisci populum suum, id est, infidelium cœtum, & domum patris sui: Babyloniam scilicet, quæ Diaboli, & domus, & coniux est, & Christo fidei coniugio copulari. Ad cuius populos Isaias clamat dicens: **h** Congregamini, & venite, & accedite simul, qui saluati estis ex Gentibus, nescierunt enim qui leuant signum sculpturæ suæ, & rogant Deum non saluātem. Qui sunt isti saluati ex Gentibus, nisi qui crediderunt ex Gentibus: quod uero dicit: congregamini & audite simul, ostēdit in vnam debere Gentes fidem, communionemq; conglobari. Item ipse: **i** conuertimini ad me, & salui eritis omnes fines terræ, quia ego Deus, & non est alius. In memet ipso iuravi, egredietur verbum de ore meo, & non reuertetur, quia mihi curuabuntur omnia genua, & iurabit omnis lingua in Domino. Hoc iam contuemur fuisse completum, quando **k** in omnibus terræ finibus Dei dilatatur Ecclesia. Qua prophetia **l** erubescant Iudæi quidem, Deum sibi peculiariter defendentes, dum audiunt. Iurabit omnis lingua in Domino, id est non tantū Hebræorū iam populus, sed & omnis Gentium multitudo. **m** Adhuc idem Isaias, posteaquam Christi, quam in carne pertulit humilitatem, digessit, denuo laudem Ecclesie Gentium, pro qua talia pertulit ita prædicauit, simulq; quod per vniuersum mundum, sit ipsa vna, sic prophetādo aperuit dicens: **n** Lauda sterilis quæ nō parit, decanta laudem, & hinni, quæ non pariebas: quoniam iam multi filij desertæ magis, quā eius, quæ habebat virum, dicit Dominus: dilata locum tentorij tui, & pelles tabernaculorū tuorum extende, ne parcas: longos fac funiculos tuos, & clauos tuos consolida. Ad dexteram enim & læuam penetrabis, & sementuum Gentes hereditabit, & ciuitates desertas inhabitabit. Et iterum: **o** creauī fructū labiorum pacem: pacem ei qui longe est, & ei qui prope. Hoc & Apostolus exponit, ubi dicit pro Ecclesia ex circūcisione, & ex præputio veniente: **p** euangelizauit pacem his qui longe, & pacem his qui prope, & iterū, **q** quæsierunt me, qui ante non interrogabant, inuenerunt, qui non quæsierunt me. Dixi: ecce ego, ecce ego, ad gentem quæ nō

A inuocabat nomen meum, expandi manus meas tota die ad populum incredulum. Itē idem ipse: **r** domus mea, domus orationis vocabitur cunctis populis; ait Dominus. Ad vltimum autem sic ait: **s** venio, vt congregē cū omnibus gentibus, & linguis: & venient & videbūt gloriam meam, & ponam in eis signū, & mittam ex eis, qui saluati fuerint, ad Gentes, in mare, in Africam, in Libyam tenentes sagittam: Hæc Isaias. Ieremias autem Gentium **x** compromissionem sic ostēdit: **y** Et congregabuntur omnes Gentes in nomine Domini in Ierusalem, & non ambulabunt post prauitatem cordis sui, & post paullulum: Iurauit **z** Dominus in veritate, & in iudicio, & benedicent eū gentes, ipsumque laudabunt. Item idem ipse de vocatione gentium. **a** Domine, inquit, fortitudo mea; ad te gentes venient ab extremis terræ, & dicent: vere mendacium possederūt patres nostri. Item idem Ieremias ad populum Israeliticum: **b** Audite vocem tubæ, & dixerunt, non audiemus. Propter hoc audite gentes. Item in Osee: **c** Et miserebor eius, qui fuit sine misericordia, & dicam non populo meo, populus meus es tu, & ipse dicit: **C** Deus meus es tu, & erit in loco, vbi dictum est ei, non plebs mea vos; ibi vocabuntur filij Dei viui. Item in Sophonia: **d** Quia tunc reddam populis labium electum, vt vocent omnes in nomine Domini, & seruiāt ei humero vno. Et post hæc: **e** adorabit eum vir de loco suo, omnes insulæ Gentium. In quo etiam loco vocatio Gentium prophetatur, nec iam locum orationis vnum, in quo carnalis populus Deum quodammodo videbatur includere, **f** sed pro vno omnem locum esse orationis ostendit, dum dicit: adorabit eum vir de loco suo. **g** Michæas quoque congregari omnes gentes prænuntiat, vt fidei disciplinam percipiāt, ita: Et erit, inquit, in nouissimo dierum mons domus Domini, præparatus in vertice montium, & eleuabitur super colles: & fluent ad eum populi, & **h** properabunt Gentes multæ, & dicēt: venite ascendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos de vijs suis, & **i** ibimus in semitis eius: quia de Sion egredietur Lex, & verbum Domini de Ierusalem, & iudicabit populos multos, & **k** corripiet gentes fortes, vsq; in lōginquo. Nouissimi dies, hi sunt, in quibus Saluatoris resplenduit fides. Præparatus autem mons super verticem montium, Christus est, quia ipse

ipse est caput Apostolorum & Prophetarum. A
 Domus verò Domini Ecclesia Christi est, su-
 per eandem stabilita, ad quam Gentium cõ-
 gregatur diuersitas. Lex autem de Siõ exijt,
 & verbum Domini de Ierusalem, siue vt ve-
 niret in Gentes, relictis ob incredulitatem
 Iudæis, siue quia in eadem plebe positus Ie-
 sus dixit discipulis suis: m Ite, docete omnes
 Gentes. Item Zacharias de Ecclesia Gen-
 tium sic dicit: n Lauda, & lætare filia Siõ: quia
 ecce venio, & o habitabo in medio tui, ait
 Dominus, & applicabuntur Gentes multæ
 ad Dominum in die illo, & erunt mihi p in
 populum, & habitabo in medio tui: q & scies, B
 quia Dominus exercituum misit me ad te.
 Item ibi: r Hæc dicit Dominus exercituum,
 vsquequo venient populi, vt habitent in ci-
 uitatibus multis? & vadāt habitatores vnus
 ad alterum, dicentes: Eamus, & deprece-
 mur faciem Domini, & quæramus Deum exerci-
 tum, vadam etiam & ego, & venient po-
 puli multi, & gentes robustæ ad quærendū
 Dominum exercituum in Ierusalem. His
 ergo tot tantisq. testimonijs erubescant Iu-
 dæi Gentium conuersarum æmulatores, tã-
 demq. conuicti cognoscant, atq. audiant in
 Deuteronomio Dominum proclamantem,
 s eritis Gentes ad caput, incredulus autem
 populus ad caudam.

a al. contineantur.

b Num. 14. ver. 21.

c Psal. 21. ver. 28.

d Psal. 97. ver. 1.

e Psal. 101. ver. 23.

f al. gregem.

g Psal. 44. ver. 11.

h Isai. 45. ver. 20.

i Isai. 45. ver. 22.

k al. omnes fines terræ.

l Erubescant Iudæi quidem. *Hispalensis legit.* Erubescant Iudæi quædam in Deum, excusi, Erubescant Iudæi, qui dum Deum sibi. *Tarraconensis.* Erubescant Iudæi quidem, Deum sibi peculiariter defendentes. *Hanc nos lectionem amplexi sumus.*

m al. ad hæc.

n Isai. 54. ver. 1.

o Isai. 57. ver. 19.

p Ephes. 2. ver. 17.

q Isai. 65. ver. 1.

r al. tuum.

s Isai. 55. ver. 7.

t Isai. 66. ver. 18.

u In mare in Africam in Libyam. *Hispalensis,* in mare, in Africam, in Lydiam, *qua lectio commodior erat, nam ita Hebraica, Græca, & Vulgata editio habent Isai. 66. ver. 19. verum quoniam hoc loco alij omnes codices discrepabant: & lib. 1. c. 54. vbi idem testimonium assertur, omnes codices constantiter Libyã legebant: eam vocem in textu reliquimus.*

x al. repromissione.

y Ier. 3. ver. 17.

z Ierem. 4. ver. 2.

a Ier. 16. ver. 19.

b Ier. 6. ver. 17.

c Osee 2. ver. 23.

d Sophon. 3. ver. 9.

e Sophon. 2. ver. 11. al. adorabunt eum viri.

f Sed per omnem mundum, locum, &c.

g Micha. 4. ver. 1. recipiant.

h Prophetabunt.

i al. ambulabimus.

k Corripiet gentes fortes vsq. in longinquo. *Locus est Michea 4. ver. 3. verum Isidorus inferius c. 19. Isaiã nomine (certe 2. c. ver. 3.) illa verba adducit. Iudicabit gentes, & arguet populos multos, vsq. in longinquo. Quod simili errore facit Iulianus Isidorum imitatus, lib. 1. contra Iudaos, dictio enim, vsq. in longinquo. Isaiã verbis adiuncta esse non debet, & in Michea, vbi ea dictio additur dici non debuit, vsq. in longinquo, sed, vsque in longinquo, vt est in omnibus versionibus, & ratio Grammatica postulabat.*

l al. gentibus.

m Matth. 28. ver. 19.

n Zachar. 2. ver. 10.

o al. habitabunt.

p al. populus.

q al. vt scias.

r Zachar. 8. ver. 20.

s Deuter. 28. ver. 44.

Cunctis Gentibus in Christum credere iussum est. CAP. II.

Q Via in Christo Filio Dei credere cunctis
 Gentibus iussum est, Iacob in bene-
 dictionibus Patriarcharum dixit: a Non de-
 ficiet princeps ex Iuda, nec dux de femo-
 ribus eius, donec veniat, qui mittendus est,
 & ipse erit expectatio Gentium, & David ex
 persona eiusdem Christi in Psalmis: b Domi-
 nus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie
 genui te, pete à me, & dabo tibi Gentes hæ-
 reditatem tuam, & possessionem tuam ter-
 minos terræ. Ei iterum: Constitues me in
 caput Gentium, populus quem non cognoui,
 seruiuit mihi, c obauditu auris obaudiuit mi-
 hi. Similiter & alibi, de eodẽ Psalmographus
 idem sic dicit: d Ante solẽ permanet nomen
 eius, & ante Lunam sedes eius, & benedic-
 tur in eo omnes tribus terræ, omnes Gentes
 e seruient ei. De cuius dominatione etiam
 superius sic fuerat prelocutus, & dominabi-
 tur à mari vsque ad mare, & à flumine vsq.
 ad terminos orbis terræ. Quod testimoniũ
 nec Salomoni congruit, nec David. Notum
 est enim, quibus terminis regnum conclu-
 sum extitit Salomonis. Sed hoc in Christo
 vide-

videmus fuisse cōpletum. Cuius ab ortu A
folis vsq. ad occasum magnū est nomē eius
in Gentibus. Hic & à flumine dominandi
sumpsit exordium, vbi baptizatus est à Iohā
ne: & peruenit perfidē in Gentibus vsq. ad
terminos terræ. Itē in eisdē Psalmis de eius
æterna natiuitate, & potestate in Gētibus,
ita Dñs loquitur: ^f ante luciferum, inquit, ge
nui te, tu es sacerdos in æternū secundū ordi
nē Melchisedech: iudicabit in nationibus
implebit ruinas, cōquassabit capita in terra
multorū. Et Isaias: ^g In die illa erit radix Iesse,
qui stat in signū populorū, ipsū Gētes de
precabūtur. Et post alia: ^h leuabit signū in na
tionibus procul, & sibilabit ad eū de finibus B
terre. Itē idē Isaias, de Christo Dño nostro in
Gentibus regnatura: ⁱ Hæc dicit Dñs Deus
creās cælos & extendēs eos, firmās terram, &
quæ germinat ex ea, dās flatū populo, qui est
super eā, & spiritū ^k calcantibus eā, ego Dñs
vocaui te in iustitia, & apprehendi manum
tuam, & seruaui te, & dedi te in fœdus popu
li, in lucem Gentiū, vt aperires oculos cæco
rū, & educeres de conclusione vincitū, de do
mo carceris sedentes in tenebris. Ego Dñs,
hoc est nomen meū. Hoc ^l iā cōtuemur esse
cōpletū per Christū, qui lux factus est in car
ne ignoratiæ Gentiū positarū. De quibus &
alibi ipse dixit: ^m Et ducā cæcos in viā, quam
nesciūt, & in semitis, quas ignorauerūt, am
bulare eos faciā, ponā tenebrās corā eis in lu
cē: vt impleretur, quod per eundē Prophetā
fuerat dictū: ⁿ Gentiū populus qui ^o sedebat
in tenebris, vidit lucē magnā, habitantibus
in regione vmbre mortis lux orta est eis. Itē
de Gentiū vocatione ad Christū sic ait: ^p Attē
dite ad me populus meus, & tribus mea me
audite, quia Lex à me ^q exiet, & iudiciū meū
in luce populorum requiescet, prope est iu
stus meus, egressus est Saluator meus. Et post
hæc: ^r Gaudete, & laudate simul deserta Ie
rusalē, quia cōsolatus est Dñs populū suū, re
demit Ierusalē, parauit Dñs brachiū sanctū
suū in oculis omniū Gētium, & viderūt om
nes fines terræ salutare Dei nostri. ^s Ad hæc
per prædictū Isaiam vox diuina Christum in
carne iudicē Gentiū ita annūtiat: ^t Ecce, in
quit, seruus meus, suscipiā eū, electus meus,
cōplacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritū
meum super eum, iudiciū Gentibus profe
ret, non clamabit, neq. accipiet personā, nec
audietur foris vox eius, calamū quassatū nō
conteret, & linum fumigans nō extinguet.
In veritate educet iudicium, non est tristis,

nec turbulentus, donec ponat in terra iudi
ciū, & legem eius in sulcā expectabūt. Seruus
quippe, sed ex susceptione hominis, Christ^o,
qui quoniā prius ad Iudæos veniens non est
receptus, iudiciū in gētibus protulit: quale iu
diciū: nisi vt ex fide iustificarentur? eius vox
nō audietur foris; hoc est in hæresibus, & Iu
dæis extra Dei Ecclesiā positis. Itē de ipso in
Isaia: ^u ecce intelliget seruus meus, exaltabi
tur, & eleuabitur, & sublimis erit valde, sicut
obstupuerunt super te multi: sic in gloriosus
erit inter viros aspectus eius, & forma eius
inter filios hominū, iste asperget Gētes mul
tas, super ipsum cōtinebunt reges os suum,
quia quibus non est narratū de eo, viderunt,
& qui nō audierūt, contēplati sunt. Item qui
supra de eo: ^v ecce testē populus dedi eum, du
cē ac præceptorem Gētibus, ecce Gentem,
quā nesciebas, vocabis, & Gētes, quæ nō co
gnouerunt te, ad te current, propter Dñm
Deum tuum, & Sanctum Israël quia glori
ficauit te. Quæ prophetia omnis de voca
tione Gentiū manifesta est, quia in Christo
essent credituræ. Et Habacuc ita inquit: ^w Do
minus loquitur: scribe visum apertè, & expla
na eū super ^z tabulas, vt percurrat, qui le
gerit eum, quia ad huc visus procul apparebit
in ^a finem, & non mentietur: si moram fe
cerit expecta illum, quia veniens veniet, &
non tardabit. De incredulis autem Iudæis
ira sequitur: ecce qui incredulus est, non erit
recta anima eius in semetipso: siquidē & per
Aggæū, de Christo in Gentibus regnatura,
sic cecinit idem Dominus dicens: ^b Spiritus
meus erit in medio vestrum, nolite timere,
quia hæc dicit Dominus: adhuc modicum,
& ego ^c commouebo cælū & terram, & ma
re, & aridam, & mouebo omnes Gentes, &
veniet desideratus cunctis Gētibus. Quod si
de Antichristo hæc prophetiā infidelis intel
ligat, mēdaciū est proculdubio. Illū enim
D nō Gētes desiderāt, sed soli Iudæi expectāt.

^a Gen. 49. ver. 10.

^b Psal. 2. ver. 7.

^c Ob auditu auris obaudiuit mihi. Psal. 17. ver. 44.
Hispan. in auditu auris obediuit mihi, vt est in Psalte
rio Gallico. Nos lectionem, quæ erat in excusis pratulimus:
quoniam erat in Psalterio Hispanico, quo frequens Isidorus
toto hoc opere vtitur.

^d Psal. 71. ver. 17. & 18.

^e al. sanctificabunt eum.

^f Psal. 109. ver. 3.

^g Isai. 11. ver. 10.

^h Et post alia leuabit signū in nationibus procul,
& sibilabit. Verba quæ præcesserant, nimirum: in die illa
erit radix Iesse, & c. leguntur Isai. 11. ver. 12. quæ conse
quuntur

quantur leuabit signum in nationibus, &c. ex cap. 5. ver. 2. 6. desumpta sunt. Isidorus memoria lapsu, & loci similitudine deceptus, quæ priora erant, quasi posteriora, & consequentia citauit. Tarraco. pro sibilabit, legit sibilabunt, sed corruptè, ut alij codices declarant, vulgata in hac parte, & editioni Septuaginta consentientes.

i Isai. 42. ver. 5. & 17. & 26.

k al. calcantium.

l al. enim.

m al. educam.

n Isai. 9. ver. 2.

o al. ambulabat.

p Isai. 51. ver. 4.

q Exiuit, vel exijt.

r Isai. 52. ver. 9.

s al. adhuc.

t Isai. 42. ver. 1.

u Isai. 52. ver. 13.

x Isai. 55. ver. 4.

y Habac. 2. ver. 2. & 4.

z al. tabulis.

a al. fine.

b Agga. 2. ver. 6. al. vestri.

c al. mouebo,

Iudai et Gentes ad Christum vocantur.

C A P. III.

Quia vterque populus Iudæorum, & Gætiuum sub Christi regimine yaticinijs prophetarum vocantur, Isaias dicit: ^a Et erit in die illa, nutriet homo vaccam boum, & duas oves, & præ vbertate lactis comedet butyrum. Vacca boum plebs est Iudææ veniens de semine Patriarcharum. Oves dux, Ecclesia veniens de Gentibus: & idcirco duæ oves, & vna vacca, quia auctior est ex Gætibus Ecclesiæ numerus, quàm ex Iudæis. Homo autem, qui nutriet eas, ipse est Christus: qui per Ieremiã dicit: ^c Conuertimini filij reuertentes, dicit Dñs, quia ego vir vester, & assumã vos, vnũ de ciuitate, & duos de cognatione, & dabo vobis pastores iuxta cor meum, & pascent vos scientia, & doctrina. Superbis nanque dixerat per Isaiam: nutriet homo vaccam vnã, & duas oves, quem hominem Deus nunc semetipsum esse ostendit, qui assumet duos de cognatione, & vnum de ciuitate, quia minor est numerus credentium ex circuncisione, quàm ex præputio. Hanc autem ciuitatem Iudæam dicit, siue Ierusalem: cognationem vero Gentes: pastores autem Apostolos, vel Ecclesiæ doctores Christi gratiam prædicantes. Sic & alio loco, idem ipse Ieremias Iudæos seruire Christo proclamat: Et ^d erit in die illa, ait Dominus exercituum, conteram iugum meum de collo tuo, & vincula eius dirumpam, & non domina-

A buntur eis amplius alieni, sed seruient Domino Deo suo, & Dauid regi suo, quem suscitabit eis. De quo ^e Ieremias: ecce dies veniet dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam ^f super terram. In diebus illis saluabitur Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen, quod vocabuat eum, Dominus iustus noster. Cuius ortum propter vtramque gentem vox patris per Psalmistam ita annuntiat: ^g Commemorabo superbiam, & Babylonis scientium me. Ecce Palæstina & Tyrus cum Æthiopia, iste natus est ibi. Ad Sion autem dicitur:

B Vir & vir natus est in ea, & ipse fundauit eam Excelsus. Dominus narrabit scribens populos. Iste natus est ibi in Babylone, Palæstina, Tyro, Æthiopia gentes significantur. In Sion vero, Hebræorum populus, quia pro vtrarumque salute Gentium natus est Christus. Item Ezechiel, Christum sub persona Dauid, super vtramque Gentem, sic prædicat regnaturum: ^h Rex, inquit, vnus erit omnibus imperans, & non erunt vltra duæ Gentes, nec diuidetur amplius, in duo regna, nec polluentur vltra in dijs suis & abominationibus, & in cunctis iniquitatibus suis, & saluos eos faciam de vniuersis sedibus suis, in quibus peccauerunt: & mundabo eos, & erunt mihi populus, & ego ero eis Deus, & seruus meus Dauid rex super eos, & pastor vnus erit omnibus eorum: quia Christus rex Iudæorum est, Isaias indicat dicens: Dicit filia Sion: ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluans, pauper, sedens super asinum indomitum. Daniel autem Propheta potestatem Christi, non solum super gentes, sed etiam super Iudæos à Deo patre datam, scribens sic ait: ⁱ Aspiciebam in visione noctis, & ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat, & vsq. ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum. **D** Nam postea quàm dixit assumptum eum in cælum, & perductum vsque ad patrem, adiecit: & data est ei potestas, & honor, & regnum, & omnes populi, tribus, & linguæ ipsi seruient. Quæ tribus? nisi Hebræorum populus. Quæ linguæ? nisi Gentium nationes. ^k Amos quoque Propheta ad Christi regnum Iudæos sic prouocat dicens: Præpara te in occursum Dñi Dei tu Israel, quia ecce ego firmas tonitruum, & creas spiritum, & annuntias in hominibus Christum suum. Sic & Isaias: ^l Domus Iacob, venite & ambulem^o

in lumine Dñi, de quo Dauid, ait, ^m in lumine tuo videbimus lumen: Inter hæc & Michæas Propheta, dum locum originis Christi declararet, ita cum super Israel dominaturum subiunxit: Et tu, inquit, ⁿ Beth-lehem domus Ephrata, non es minima in millibus Iuda, ex te mihi prodiet Dominator in Israel. Quo loco, ostendit Christum, dominū esse Iudæorum, eiusque regimine eundem populum subiugādum, vbi & potestati eius per vniuersum mūdum ita prænuntiavit: Stabit, inquit, & videbit, & pascet gregem suum in virtute Domini, & in honore nominis Dei sui erunt, quoniam nunc magnificatur vsque ad terminos terræ, & erit iste pax. Cuius aduentum Iudæis prædicandum Isaïæ sic Dominus loquitur: ^o Super montem excelsum ascende tu, qui euangelizas Sion, exalta in fortitudine vocem tuā, qui euangelizas Ierusalem: dic ciuitatibus Iudæ, ^p noli timere. Ecce Deus vester. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachiū eius dominabitur. Ecce merces eius cū eo, & opus illius corā eo, sicut pastor gregem suū pascit, in brachio suo cōgregabit agnos. Zacharias autē Propheta de Christi regno in Iudæis, & Gentibus, ita proclamat: ^q Exulta satis filia Sion, iubila filia Ierusalē, ecce rex tuus veniet tibi, iustus, & saluator, ipse pauper, & ascendens super asinum, & super pulum asinæ, & potestas eius à mari vsque ad mare, & à flumine vsque fines terræ. Quæ Prophetia ^r quomodo fuisset completa in Christo, Euangelia ipsa testantur.

^a Isaï. 7. ver. 21.

^b al. Iudæa.

^c Jerem. 3. ver. 14.

^d Jerem. 30. ver. 8.

^e Jerem. 23. ver. 5.

^f In terra.

^g Cōmemorabo superbiæ, & Bābylonis scientiā me, excusi, superbiæ Bābylonis scientibus me, Tarrac. superbiæ & Bābylonis scientibus me. Nos Hispalēsis lectionē sequuti sumus, quoniam erat in Hieronymi versione, nisi quod pro commemorabo, legitur, cōmemorabor.

^h Ezech. 37. ver. 22.

ⁱ Dan. 7. ver. 13. al. in visu.

^k Amos. 4. ver. 12.

^l Isaï. 2. ver. 5.

^m Psal. 35. ver. 10.

ⁿ Michæ. 5. ver. 2.

^o Isaï. 40. ver. 9.

^p Dic ciuitatibus Iudæ, noli timere, excusi & Tarracon. nolite timere, quæ lectio commodior erat, nisi ordo esset præposterus. In vulgata enim legitur Isaï. 40. ver. 9. Noli timere, dic ciuitatibus Iudæ. Itaq. noli timere, ad prophetam referrī debet, non ad ciuitates.

^q Zach. 9. ver. 9.

^r Quādo fuisset in Christo impleta Euāgelista testatur.

De vocatione Gentium ad fidem ante Hebræos. CAP. IIII.

Iam & quia prius Gentes credere poterāt in Christū, & postea Iudæi, Dauid propheta ostendit: videns enim quod ad Iudæam redimendam venisset Dominus, sed ante Gentilitas crederet, & post modum Iudæa sequeretur, dicit: ^a Æthiopia præueniet manus eius Deo, id est, priusquā Iudæa credat, saluādā se offert omnipotēti Deo peccatis nigra Gentilitas. ^b Sicut & Isaïas ait, donec plenitudo Gentium introeat, & sic omnis Israel salu⁹ fiat, & in Deuteronomio: ^c Eritis Gentes ad caput, incredulus autē populus ad caudā, quasi in nouissimo cōuersus⁹.

^a Psal. 67. ver. 32.

^b Sicut & Isaïas ait: donec plenitudo, &c. Illa equidem verba, donec plenitudo Gentium introeat. Pauli sunt ad Roman. 11. ver. 26. quæ sententia cum Isaï. 59. ver. 20. ijs verbis contineatur: veniet ex Sion, &c. Isidor. Isaïa verba in Pauli commutauit.

^c Deuter. 28. ver. 44.

^d Quasi in nouissimo conuersurus. Id est, conuertendus. Isidorus enim suo more, actiuis vitur pro passiuis, quæ de causa Hispalensis lectionē repudiāuimus qui habebat, quasi in nouissimo conuersus, tametsi commodior videbatur. Rursus cap. 5. extremo, vbi excusi & Hispalensis legebant: in nouissimis cōuersurus: nos ex Tarracon. diximus, in nouissimis conuertendus: & paulō post, vbi ijdem codices legebant, conuersuri sunt, ex eodem Tarraconensi cui possimum fidebamus, conuersi fuerint, posuimus. Quam varietatem nolimus lectorem ignorare.

Quia in fine mundi in Christum credituri sunt Iudæi. CAP. V.

Transseuntibus quidē istis carnalibus Iudæis, postea in nouissimis tēporibus filij eorū in Christo credituri sunt, Osee Propheta testāte: ^a Quoniā diebus multis sedebūt filij Israel sine rege, sine principe, sine sacrificio, sine altari, sine sacerdotio, sine manifestationibus. Vtiq. quæadmodū nūc esse videntur, deinde sequēter adiūxit: & postea reuertentur filij Israel, & inquirēt Dñm Deū suū, & Dauid regē suū, & stupeſcent in Dño, & in bonis suis, in nouissimis diebus. Quæ omnis prophetia proculdubio de Christo est, qui in Dauid nomine significatur. De cuius semine secundum carnē est genitus, de quo Ieremias dicit: ^b Ecce dies veniunt dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustū, & regnabit rex & sapiēs erit, & faciet iudiciū & iustitiā in terra. In diebus illis saluabitur

Iuda, & Israel habitabit confidenter, & hoc est nomen quod vocabunt eum, Dominus iustus noster. Malachias quoque ante finem mundi Eliam sic dicit esse mittendum ad conuersionem Iudæorum: ^c Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Domini magnus, & horribilis, & conuertet cor patrum ad filios, & cor filiorum ad patres eorum. Ante aduentum enim iudicij mittet Dominus Eliam, ad conuertendum cor filiorum ad cor Patriarcharum, & Prophetarum, vt credat posteritas eorum in Domino Iesu Christo, quem illi prophetantes expectauerunt. Nā si hactenus Iudæi rectè credunt, quid est in quo ^d per Eliam cōverti eos in nouissimo Propheta testatur? Nunc enim mente cæcati sunt, nec possunt intelligere Saluatorē, qui audiunt, nisi in fine mundi: dum fuerit consummatio seculi, pronūtiat enim hoc Dominus per Isaiam Prophetam dicens: ^e Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: excæca cor populi huius, & ^f aures eius aggraua, & oculos eius clauda, ne forte videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligant, & cōuertantur, & ^g sanem illos. Et dixit Propheta: vsquequo Domine: & dixit Dominus: donec ^h desolentur ciuitates absque habitatore, & domus sine homine, terra relinquetur deserta, & longè faciet Dominus homines: tunc conuertetur, & erit in ostensione, sicut terebinthus, & sicut quercus, quæ expandit ramos suos, semen sanctum erit, quod steterit in ea. Ecce apparet eos nunc à lumine fidei, & veritatis esse alienos, audiunt enim Christum, & non intelligunt, vident, & non agnoscunt. Sed ⁱ quando ita erunt: quousque subuertantur vrbes, & terra penè redeat in desertum, tunc enim conuersi videbunt, credituri in Christo, atque intelligentes ^k sanabuntur, & cognoscent omnia. Iuxta quod & Ieremias eis dicit: ^l in nouissimo dierum cognoscetis ea. De hac nouissima crudelitate Iudæorum, & Sophonias sic dicit: ^m In tempore illo saluabo claudicantem: & eam, quæ eieccta fuerat, congregabo: & ponam eos in laudem, & in nomen in omni terra confusionis eorum, in tempore illo, quo addueam vos, & in tēpore, quo congregabo vos. Dabo enim vos in nomē, & in laudem in omnibus populis terræ, cum cōuertero captiuitatem vestram corā oculis vestris, dicit Dominus:

A Claudicantem, plebem Iudæam dixit, quæ nunc à semitis fidei claudicat, sicut Psalmus testatur dicens: ⁿ & claudicauerunt à semitis suis: & hanc se saluaturum in nouissimo Deus pronuntiat, dum dicit, saluabo claudicantem. Et per Ezechielem: ^o Post dies, inquit, multos visitaberis, & in nouissimo annorum venies, & paulo superius quia baptizandi sunt: ^p Tollam, inquit, vos de Gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terram vestram, & effundam super vos aquam mundā, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris, & ab vniuersis idolis vestris mūdabo vos, & dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideū de carne vestra, & dabo vobis cor ^r carneum, & spiritum meum ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini, & habitabit in terra, quā dedi patribus vestris, & eritis mihi in populum, & ego ero vobis in Deū, & saluabo vos ex vniuersis inquinamentis vestris. Hic est enim populus in nouissimis cōuertendus, quē Iacob Patriarcha sub figura Benjamin ^s lupū mane comedentem prædam, & vespere spolia diudentē prophetat. Vtiq. quia initio mundi idem populus, quasi in mane Legē accepit, in ^t vespere autem mundi, dū fuerit crediturus, diuidet inter nouū Testamentum & vetus. Nā de his quæ ad Israel in ^v futurum promittuntur, ad eandem partem dicitur, quæ creditura est in Christo, quando in nouissimis temporibus conuersi fuerint, quale est illud apud eūdem Osee: ^x Et erit in loco, vbi dicitur ei, non populus meus, dicitur ei, filij Dei viuentis, & congregabuntur filij Iuda, & filij Israel pariter, & ponent sibi met caput vñū. Hoc in nouissimis erit temporibus, quādo Elia prædicāte cōuertetur Iuda ad Christū, vt sit vnum cū Israel spiritaliter, hoc est, cum populo Gentium, iam Deum ex fide vidētium, & ponentes sibi met caput vnum, quod est Christus. Ascendent eq. de terra, & hoc est ^y a carnali terrenaque spe ad promissā cælestia.

^a Osee 3. ver. 4. & 5.

^b Ier. 23. ver. 5. al. venient.

^c Malach. 4. ver. 5.

^d Quod Eliam conuertere eos.

^e Isai. 6. ver. 9.

^f Aures eius aggraua, & oculos eius clauda. In Tarracon. deest relatiuū eius in excusis illud eius clauda non ponitur, quæ forte vera Isid. lectio est: nā in Iuliano 1. c. 8. Iudeos, ea duo verba etiam desiderantur. Nos Hispanensis lectio.

lectionem pratulimus, quoniam erat in vulgata, porro locus est Isai. 6. ver. 10.

- g * ad me.
- h dissoluantur.
- i al. tandiu.
- k al. saluabuntur.
- l Jerem. 30. ver. 24.
- m Sophon. 3. ver. 19.
- n Psal. 17. ver. 46.
- o Ezech. 38. ver. 8.
- p Ezechiel. 36. ver. 24.
- q al. meum.
- r nouam.
- s Gen. 49. ver. 27.
- t al. sine.
- u al. futuris.
- x Ofce 1. ver. 10.
- y al. ponent autem.

Plurimi ex Iudæorum populo nõ erant credituri. CAP. VI.

Sed quia plurimi ex Iudæorum populo, nõ essent credituri in Christum, Moyses legissator eandem eorum incredulitatem ante prænuñtiauit. ^a Et erit vita tua pendens ante oculos tuos, & timebis die ac nocte, & non credes vitæ tuæ. Vnde & Isaias: ^b Domine quis credidit auditui nostro? & brachium Domini cui reuelatum est? & vidimus eum, & non erat ^c aspectus. Quibus verbis incredulitatem Iudæorum designat, qui Christum videntes non receperunt, quem quia nec credere, nec cognoscere potuerunt, illico excidium habituri. Sic Ieremias prædixit: ^d ascendite muros eius, & dissipate, auferite propagines eius, quia non ^e sunt Domini. Præuaricatione præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus, negauerunt me &, dixerunt, non est ipse. Hoc nunc vsque Iudæi pro Christo dicunt, non est ipse, expectantes alium, qui est Antichristus. Vnde & Dominus: ^f Ego, inquit, veni in nomine patris mei, & non recepistis me, alius veniet in nomine suo, & recipietis eum. Itè apud eundem Ieremiam: ^g ecce sermo Domini factus est eis in opprobrium, & nõ suscipiunt illud. Adhuc quidem quia, Gentibus obedientibus Christo, Iudæi eum non essent recepturi, in Psalmis ostenditur. ^h Nam cum per Prophetam diceret idem Christus: Constitues me in caput Gentium, &, populus quem non cognoui, seruiuit mihi: continuo subiunxit incredulitatem Iudaicam dicens: filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni inueterauerunt, & claudicauerunt à semi-

ris suis. Qui sunt alieni, nisi Iudæi: qui rectè alieni nuncupantur, pro eo quod in perfidia permanentes, ab æternæ vitæ præmijs abdicati sunt, quæ nobis secundum fidem à Dei filio promittuntur. Hæc quoque in Christo Iudæorum praua incredulitas etiam per Isaiam ita est annotata, dicente Domino illis: ⁱ Audite audientes, & nolite intelligere: & videte visionem, & nolite cognoscere: excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude, ne fortè videant oculis suis, & auribus suis audiant, & corde suo intelligant, & conuertantur, & sanem illos. Et alio loco: ^k tota die expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem, qui ^l ambulat vias non bonas. Quibus Ieremias, ^m Audi hæc popule stulte, & sine corde, oculi sunt illis, & non vident, aures sunt illis, & non audiunt, aut me non timebitis, dicit Dominus, aut à facie mea nõ formidabitis: qui constitui terminum maris arenam, imperium æternum, & non transgredietur illud, & turbabitur, & non poterit, & ⁿ intumescet fluctus eius, & non transgredietur illud, populo autè huic factum est cor inobediens, & incredulū. Et alibi idem ipse. ^o Quomodo dicitis? sapientes nos sumus, & Lex Domini nobiscum est. Verè mendaciū operatus est stylus mendax scribarum, confusi sunt sapientes, & perterriti, & capri sunt. Verbum enim Domini proiecerunt, & sapientia nulla est in eis. De quibus Isaias: ^p qui peccare, inquit, faciebant homines in verbo, & declinauerunt frustra à iusto. Pro quo eos idè Propheta ita increpat dicens: ^q Audite me duro corde, qui lõge estis à iustitia, prope ^r feci iustitiam meam, non elongabitur, & salus mea nõ morabitur. Dabo in Siõ salutè, & in Ierusalem gloriã meam. Ipse autè Propheta, & credulitatem Gentium, & incredulitatè Iudæorum in Christo ita annuntiat: ^s Quæsierunt me, qui antea non interrogabant, inuenerunt me, qui non inquisierunt me: dixi, ecce ego, ecce ego, ad Gentem, quæ non inuocabat nomè meū, expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Quæsierunt enim nunc Gentes, quæ ante nõ interrogabant, quia ad eos Prophetæ non veniebant, & inuenerunt, quando illis Christum nuntiauerunt. Quid vero Iudæa plebs? nisi quod sequitur. Expandi manus meas tota die, ad populum incredulum. Et iterū de eadè repromissione Gentiū: Et erunt cæpestria

in caulas gregum, & vallis Achor, in cubile armentorum populo meo, qui requisierunt me, & vos, qui reliquistis Deum, numerabo vos gladio, & omnes in cæde corrueritis. Cuius ergo populi sunt istæ repromissiones? nisi Gentium, qui requisierunt Deum, de quibus superius ait: quæsierunt me, qui ante non interrogabant. Et qui sunt, qui reliquerunt Deum, & corruerunt in cæde? nisi Iudzorum populus de quo iã ait: expandi manus meas ad populum incredulum. Contra hunc sunt, & quæ sequuntur: ecce serui mei comedent, & vos esurietis, quia, vescete pane verbi Dei vocato ex Gentibus populo, Iudæa arefcit^v ieiuna.

^a Deut. 28. ver. 66.

^b Isai. 53. ver. 1.

^c al. ei asp.

^d Jer. 5. ver. 10.

^e al. est.

^f Iohan. 5. ver. 43.

^g Jer. 6. ver. 10.

^h psal. 17. ver. 44.

ⁱ Isai. 6. ver. 9.

^k Isai. 65. ver. 2.

^l al. ambulabat.

^m Jerem. 5. ver. 21.

ⁿ al. resonabunt.

^o Jerem. 8. ver. 3.

^p Isai. 29. ver. 21.

^q Isai. 46. ver. 12.

^r al. est iustitia mea.

^s Isai. 65. ver. 1. 10. & 13.

^t al. corruent.

^v al. ieiunio.

Ob incredulitatem Iudæorum Christus ad Gentes erat transiturus.

C A P. VII.

ET quia ob incredulitatem Iudzorum Christus Iudæam desereret, transiretq. ad Gentes, Ieremias Propheta prædixerat, dicens: ^a Tibi peccauimus expectatio Israel, Saluator eius. Quare sicut colonus futurus es in terra, & ^b quasi viator declinans ad manendum? quare futurus es, quasi vir vagus, & qui nõ potest ^c saluari? Quid enim in hac sententia intelligitur? nisi quia videbat Propheta in spiritu, quod veniens Christus relicturus esset Iudæam, & iret per fidem in gentibus, idcirco dicebat: quare sicut colonus futurus es in terra, & quasi viator declinans ad manendum? Hoc est, venisti in terram, citò recessurus à Iudæis. Sicut & ali-

Abi ex persona Domini idem Propheta dicit: ^d Quis dabit mihi in solitudine diuersorium viatorum? & derelinquam populum meum, & recedā ab eis, quia omnes adulteri sunt, cœtus præuaricatorum, & extendūt linguā suam, quasi arcum mendacij, & non veritatis. Vox enim ista Christi est, qui in solitudine Gentium, diuersorium, id est, Ecclesiam constituit, in qua conuerterentur errantes, derelinquens populum Iudzorum. Quibus per Malachiam dicit: ^e Nõ est vltra mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra: ab ortu enim Solis, vsq. ad occasum magnum est nomen meum in Gentibus. Cum illis enim ante fuit Deus, sed postquam pro peccato suo abiecti sunt, Redemptor mundi in populo Gentium transijt. Cuius vniuersitas nunc per totum orbem terrarum exultans dicit: ^f Magnificauit Dominus facere cum illis, magnificauit Dominus facere nobiscū, facti sumus lætantes. Ad populū enim Israel, prius venit Christus, sed quòd non ð essent credituri, Propheta non tacuit dicēs: ^h Prius ad Sion dicet, ecce adsum, & ⁱ Ierusalē Euan-gelistam dabo, & vidi, & non erat neq. ^k ex istis quisquam, qui iniret consilium, & interrogatus responderet verbum. Sed quia ad **C** Gentes transijt, sequitur: ^l Ecce seruus meus, suscipiam eum: electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meū super eum, iudicium gentibus profert.

^a Jerem. 14. ver. 8.

^b al. sicut.

^c al. saluare.

^d Jerem. 9. ver. 2.

^e Malach. 1. ver. 10.

^f psal. 125. ver. 3.

^g al. esset crediturus.

^h Isai. 41. ver. 27.

ⁱ * ad.

^k Exijt quisquam.

^l Isai. 42. ver. 1.

Quia proiectis Iudæis Gentes introierunt.

C A P. VIII.

ECce ostēsum est, Iudæos pro scelere, quo in Christo peccauerunt, abiectos, dispersosque fuisse. Sed quia proiectis illis, Gentes in eorum sedibus, per fidem erant successuræ, non siluerunt & hæc Prophetæ. Isaias enim sic dicit: ^a Educ foras populum cæcū, & oculos habētem, surdum, & aures ei sunt.

Omnes

Omnes Gentes, congregatæ sunt simul, & collectæ sunt tribus. Quis in vobis annuntiet istud? & quæ prima sunt, audire^b nos faciet? ecce foras educitur Israel, habens oculos, & aures; ad terrenas promissiones; & colligitur in vnum diuersitas Gentium, vt, vbi illi vocati sunt, isti ingrediantur, & ad istos pertineat hæreditas, quæ illis fuerat repromissa. Adhuc, quia eadem Gentes, in sedibus Iudæorum successuræ erant, idem propheta alio loco approbat, dicens: ^cIn die illa cantabitur canticum istud in terra Iuda. Vrbs fortitudinis nostræ Sion, Saluator ponetur in ea, murus, & antemurale: aperite portas, & ingredietur gens iusta, & custodiens veritatem, vetus error abiit. Seruabis pacem, quia in te sperauimus, incuruabit habitantes in excelso, ciuitatem sublimen humiliabit. ^dhumiliabit eam / vsque ad terram, detrahet eam, vsque ad puluerem, & conculcabit eam pes pauperis, ^egressus egenorum. Quo vaticinio ostenditur, iustum, humilemque Gentium populū successisse in locum, quem superba plebs Iudæorum perdidit: Talia & alibi idem Propheta sub gratiarum actione Domino dicit: ^eDomine, Deus meus es tu, & exaltabo te: confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, & cogitationes antiquas fideles. Amē. ^fQuia posuisti ciuitatem in tumultum, urbem fortē in ruinā, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur, super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gētium robustarum timebit te. Alio quoque in loco ad eisdem Iudæos sub exprobratione ita loquitur, dicens: ^g& dimittetur nomen vestrum in iuramentum electis meis: vos autem interficiet Dominus Deus, & seruos suos vocabit nomine alio, in quo, qui benedictus est super terram, benedicetur à Domino Amen, & qui iurat in terra, iurabit in Deo Amen. In terra ^hqui iurat, id est, in carne à Christo accepta, in qua, quicumq. iurat, verè in Deo iurat.

^a *Isai. 43. ver. 8.*

^b *Al. vos.*

^c *Isai. 26. ver. 1.*

^d *Al. & egressus.*

^e *Isai. 25. ver. 1.*

^f Quia posuisti ciuitatem in tumultum. Sic lego quamuis omnibus codicibus discrepantibus, legentibusq. partim, in cumulum partim in tumultum vulgata sunt lectionem præferendam iudicauimus *Isai. 25. ver. 12. præsertim cum inferius cap. 12. vbi idem testimonium ab Isidoro repe-*

titur, omnes codices legant tumultum, præter mispalensem, qui legit cumulum vitiosè haud dubium.

^g *Isai. 65. ver. 15.*

^h *Al. itaq.*

Iudæi propter peccatum in Christum debellati, atq. dispersi sunt.

CAP. IX.

QUIA propter peccatum, quod in Christo præuaricati sunt Iudæi, debellati atque dispersi sunt, Isaias ^a prænuntiavit dicens: ^b Ipse redemit eos, & portauit eos, & leuauit eos cunctis diebus seculi, ipsi autem ad iracundiam prouocauerunt, & afflixerunt spiritum ^c sancti eius, & conuersus est eis in inimicum, & ipse debellauit eos. Itē per Osee Prophetā: ^d Væ, inquit, eis, quia recesserunt à me, vastabuntur: quia præuaricati sunt in me. Ego redemi eos, & ipsi loquuti sunt contra me mendacia, & recesserunt à me, & ego erudiui eos, & confortauit brachia eorum. Et ipsi in me cogitauerunt malitiam, reuersi sunt, vt essent absque iugo. Facti sunt, quasi arcus dolosus, ^e abiecit eos Deus meus, quia non audierunt eum: & erunt vagi in nationibus. Et Isaias posteaquā prædicauerat de Christo dicens: ^f Tanquam ovis ad occisionem ductus est, subiecit statim: Propter scelus populi mei percussi eum: & dabo impios pro sepultura eius, & diuites pro morte eius, & reliqua. Et per Ieremiam idem filius pro sua passione Iudæorum sic infert fuisse perditionem, dicit enim: ^g facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit cōtra me vocem, ideo odiui eam. Nunquid auis discolor hæreditas mea mihi? ^h nunquid auis tincta per totum? venite congregamini omnes bestiax terræ, properate ad deuorandum, congregamini dixit: venerunt enim bestiax agri, hoc est, feroces principes Gentium, & traditi sunt illis ad deuorandum populi Iudæorum. Propterea quod cōtra Dominum vocem dederūt, vnde & subiungit: propter me, exterminata est exterminio omnis terra. Hęc enim Christi vox est. Multa enim peccata prius fecerant filij Israel, sed nunquam sic traditi sunt tam longæ perditioni, & captiuitati: quando autem cōpleuerunt mensuram patrum suorum, & post Prophetarum necem Christum interfecerunt, tunc peccata peccatis cumulantes traditi sunt in longam exterminationem. Idecirco

nunc dicitur: propter me exterminatione exterminata est omnis terra. Quod quia non intelligunt, proinde se traditos direptioni, Isaias Propheta hoc ante prænuntiavit, dicens: ^a Effudit Dñs super populū suū indignationē furoris sui, & forte bellum: & combussit eum in circuitu, & non cognouit & succendit eū, & non intellexit. Quorum interitum mœrens Ieremias Propheta, ita deplorat: ^k facti sunt, inquit, filij mei perdit, quoniam inualuit inimicus. Et iterum: ^l Quos educaui, & nutriui, inimicus meus consumpsit eos.

^a Al. pronuntiavit, vel pronuntiat.

^b Isai. 63. ver. 9.

^c Al. sanctum.

^d Osee. 7. ver. 13.

^e Osee 9. ver. 16. quia oderunt eum.

^f Isai 53. ver. 7.

^g Ierem. 12. ve. 8.

^h Nunquid auis tincta per totum. *Ieremia 12. ver. 9. Hispalensis legit, nunquid auis distincta per totum? qua lectio commodissima videbatur: nam eandē auem discolorum prioribus verbis vocarat, & hebraica consentiebant. הַעֵיט צָבוּעַ נַחֲלָתִי לִי הַעֵיט סִבִּיב עָלַי, hoc est, nūquid auis discolor hæreditas mea mihi, nunquid auis circuitu super eam, subaudi, discolor, siue distincta Hieronymus pavonem putat intelligi, eij, Hierosolymiam comparari, propter insignem plumarum varietatem. Sed neq. ipse, neq. vulgata, ac ne alij quidem Isai. ori codices Hispalensi consentiebant. Quo circa alteram lectionem pratulimus.*

ⁱ Isai. 42. ver. 25.

^k Thren. 1. ver. 16.

^l Thren. 2. ver. 22. Al. ædificaui.

De ruina Ierusalem. CAP. X.

Quia, propter quod negauerunt Christū Iudæi, subuersa est Ierusalem: per Ieremiam sic prædicat idem Dominus dicens: ^a Ascendite muros eius, & dissipate, auferte propagines eius, quia non sunt Domini, præuaricatione enim præuaricata est in me domus Iuda, ait Dominus, negauerunt me, & dixerunt, non est ipse. Itē Isaias: ^b Ruit Ierusalem, & Iudas concidit, quia lingua eorum, & adiuuentiones eorū contra Dominum. Quo testimonio demonstratur, urbem Ierusalem, & prouinciam Iudææ pariter concidisse, causamque ostendit sceleris eorum, quia contra Dominum blasphemauerunt, dicentes: ^c Tolle, tolle, crucifige. Nos non habemus Regem, nisi Cæsarem. Si quidem & ^d David Propheta propter Christi passionem, futuram vrbis ac Iudæorum calamitatem, ex persona eiusdē

A Christi, ita prædixit: quando illi, sicut Evangelium loquitur, dederunt fel, atque acetum: ^e Dederūt, inquit, in escam meam fel, & in siti mea, potauerunt me aceto. Fiac mensa eorum coram ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. Effunde super eos iram tuā, & indignatio iræ tuæ apprehendat eos: Fiac habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. Hoc enim postea expletum est, quod fuerat ante prædictū: factū est enim in hac ipsa vrbe Ierusalē, nam postquā Christum amaritudine potauerūt, & postquam clamauerunt aduersus Filium Dei, vt occideretur, successit deinde vindicta à Domino: debellata est ciuitas, expugnati Iudæi, multaque millia interfecta: nullusq. illuc modo permittitur accedere Iudæorum, vbi Christum crucifigendum acclamauerunt.

B Item in Daniele, Angelus ille, postquam occisionem Christi prædixit, subsequutam protinus subuersionem Ierusalem pronuntiavit, dicens: ^g Et ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce ^h venturo, id est, Romanus exercitus cum Vespasiano. Cuius ⁱ vastationis, ^k Isaias Propheta lamentabile carmen composuit: in quo eadem Ierusalem plangitur, & ruina illius perpetua sermone prophetico decantatur sub similitudine vineæ, ^l in qua plantauerat Deus turrem, & torcular, templum scilicet, & altare. Hæc igitur vinea, quandtu vberimos attulit fructus, habuit custodem Deum, de quo scribitur: ^m non dormitabit, neq. obdormiet, qui custodit Israel, postquam vero spinas attulit creatori suo, reliquit eam Deus, & statim ⁿ vastauit eam aper de sylua, & vindemiauerunt eam omnes transeūtes viam, ita dicente Domino: ^o Et nunc ostendam vobis, quid facturus sum vineæ meæ: auferam maceriam eius, hoc est, tollam Angelorum auxilium, (de quibus in Psalmis scriptū est: ^p Emittet Angelum Dominus, in circuitu timentium eum, & eripiet eos.) ^q Et diripietur ab aduersarijs, destruā muros eius, vt inimicis gentibus ^r pateat, & nubibus mandabo desuper, ne pluant super eam pluuiam, quod non de priore captiuitate prophetatum est: illo enim tēpore post captam urbem, & Ieremias prophetauit, & Daniel, & Aggæus, & Zacharias futura dixerunt. Sed hoc de nouissima captiuitate prædictum est, quia post passionē Domini, nec Prophetas, nec Apostolos habuerunt

C Iudæi

Iudæi: qui imbres ^a præberent virtutum, sed ^A è contrario illud eis accidit, quod in Leuitico peccatibus eis promisit Dominus: ^t ponam cælum vobis æreum, & terram ferreã. Et in Deuteronomio: ^v erit cælum super te æreum, & terra subter te ferrea. Et rursus: dabit Dominus pluuiam terræ tuæ, puluerem: & cinis de cælo descendet super te, donec tradat te, & deleat. Sed quare ista acciderunt illis: quia expectauit Deus, vt facerēt iustitiam, & largitorem tantorū munerum susciperent. Illi autem fecerunt spinas, quibus Christum coronauerunt, feceruntque clamorem, ^x quo voci ferati sunt cōtra Dominum, ^h id est cōtra Christum ^l vt crucifigeretur.

- ^a Ierem. 5. ver. 10.
- ^b Isai. 3. ver. 8.
- ^c Ioan. 19. ver. 15.
- ^d Al. crucifige talem.
- ^e Psal. 68. ver. 22.
- ^f Al. eandem in Daniele.
- ^g Danie. 9. ver. 26.
- ^h Al. venturus.
- ⁱ Al. vastitatis.
- ^k Isai. 5. ver. 2.
- ^l Al. quam plantauerat.
- ^m Psal. 120. ver. 4.
- ⁿ Psal. 79. ver. 14.
- ^o Isai. 5. ver. 50.
- ^p Psal. 33. ver. 8.
- ^q Isai. 5. ver. 6.
- ^r Al. patebant.
- ^s Al. pluerent.
- ^t Leuit. 26. ver. 19.
- ^v Deutero. 28. ver. 23. & 24.
- ^x Al. quo vociferatum est.

De spretis Iudæis, & Synagoga reprobatione. CAP. XI.

^h DE qua ciuitate ^l per Isaiã sic Dominus ^D loquitur, dicēs: ^a Quis est hic liber repudij matris vestræ, quo dimisi eã? aut quis est creditor meus, cui vendidi vos? Ecce in iniquitatibus vestris venditi estis, & in sceleribus vestris dimisi matrem vestram. Similiter & per Osee: ^b Iudicate matrem vestram, iudicate, quoniam ipsa non est vxor mea, nec ego viueius. De cuius populi reprobatione, & per Ieremiam. ^h Sic loquitur Dominus dicens: ^l Reliqui domum meam, dimisi hæreditatem meam. Facta est mihi hæreditas mea, quasi leo in sylua, dedit super me vocē suam: propterea odiui eam. Isaias autem Iudæorum captiuitatem æter-

nam sic exprimit dicens: ^d Terra vestra deserta, ciuitates vestræ succensæ igni, regionem vestram in conspectu vestro alieni ^e deuorant, & desolabitur sicut in vastitate hostili. ^f Quæ captiuitas ^h & sicut sub Babylonis tempore ex parte cōpleta sit, plenius tamē sub Romana captiuitate impleta est: quando vniuersam Iudæam Romanus vastauit exercitus, atque vrbs Ierusalē euerfa, atque succensa est.

- ^a Isai. 50. ver. 1.
- ^b Osee 2. ver. 2.
- ^c Ierem. 12. ver. 7.
- ^d Isai. 1. ver. 7.
- ^e Al. deuorabunt.
- ^f Al. derelinquetur filia Sion sicut vmbraculum in vinea.

De perpetua ruina Ierusalem.

CAP. XII.

^I Saias ait: ^a desolabitur sicut in vastitate hostili, & derelinquetur filia Sion, sicut vmbraculum in vinea. Ita enim euerfa est Ierusalem, & destituta manifestatis sacramentis Christianæ veritatis, quemadmodū deferuntur tabernacula vinearum, expletis vindemijs. Nam sicut tabernaculum nō sui causa, sed vindemiæ fit: ita & vetus populus, non suæ causa salutis, sed Christianæ extitit veritatis. Item imple: ^b super humum, inquit, populi mei spinæ, & vepres ascendent: quanto magis super omnes domos gaudij, ciuitatis exultationis? domus enim, inquit, dimissa est, multitudo ^c vrbs relicta est, tenebræ, & palpatio factæ sunt super speluncas vsq. in æternum. Item idem Isaias, perpetuam ruinam terrenæ Ierusalem, & vocationem Gentiū ita pronuntiat dicens: ^d Dominus Deus meus es tu, & exaltabo te, confitebor nomini tuo, quoniam fecisti mirabilia, cogitationes antiquas fideles. Amē. Quia ^e posuisti ciuitatem in tumulum, vrbe fortē in ruinam, domum alienorum, vt non sit ciuitas, & in sempiternum non ædificetur. Super hoc laudabit te populus fortis, ciuitas gentium robustarum timebit te, quia factus es fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, vmbraculum ab astu. Spiritus enim robustorum, quasi turbo impellens parietem: sicut æstus in siti, tumultum ^f alienorum humiliabis: & quasi calore sub nube torrente, propagines fortium marcescere facies

facies. Et faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ & defæcatæ. Et Ezechiel: ^h porro cum dederò, inquit Dominus, gloriam in terra uiuentium. ⁱ Hoc uerbo demonstrans, futuram Ecclesiæ ex Gentibus claritatem, ad terrenam Ierusalem uertit sententiam oraculi dicens: In nihilum redigam te, & non eris, & quæ sita nõ inuenieris ultra in sempiternum. De huius quoque urbis ruina perpetua sic etiam dicit Dominus ad Ieremiam: ^k & conteres lagunculam in oculis eorum, qui bibunt recum, & dices ad eos: Hæc dicit Dominus exercituum: sic conteram populum istum, & ciuitatem istam, sicut conteritur uas figuli, quod non poterit ultra restaurari. Sophonias autem æternam desertionem ipsius ciuitatis sic prædicat: ^m Hæc est, inquit, ciuitas gloriosa, habitans in confidentia: quæ dicebat in corde suo: Ego sum, & extra me non est alia amplius: quomodo facta est in desertum cubile bestiarum? ⁿ omnis qui transit per eam, sibilabit, & mouebit ^o manum suam. ^p Væ pro uocatrix & redempta ciuitas, columba non audiuit uocem, & non suscepit disciplinam. Ad ultimum quoque Daniel Ierusalem destructionem ita significat usque ad consummationem mundi perseverare: ^q Post hebdomadas, inquit, septuaginta duas occidetur Christus, & non erit eius populus, qui cum negaturus est, & ciuitatem, & sanctuarium dissipabit populus cum duce uenturo, & finis eius vastitas, & post finem belli statuta desolatio, & deficiet hostia, & sanctuarium, & in templo erit abominatio ^r desolationis, & usque ad consumptionem, & finem, perseverabit ^s desolatio.

^a *Isai. 1. ver. 7.*

^b *Isai. 32. ver. 13.*

^c *Al. orbis.*

^d *Isai. 25. ver. 1.*

^e *Al. opperuisti.*

^f *Al. superborum.*

^g *Al. densitate.*

^h *Ezechi. 26. ver. 20. & 21.*

ⁱ *Al. Hæc uerba demonstrant.*

^k *Ierem. 19. ver. 10.*

^l *Al. bibunt.*

^m *Sophon. 2. ver. 15.*

ⁿ *draconum.*

^o *Al. caput.*

^p *Sophon 3. ver. 1. Al. uere.*

^q *Daniel 9. ver. 26.*

^r *Al. dissolutionis.*

^s *Al. dissolutio.*

A De irreparabili desolatione Iudæorum.

CAP. XIII.

Quia Iudæi iuxta spem suam nunquam reparabuntur, Ieremias dicit: ^a ciuitates Austri clausæ sunt, trāsata est omnis Iudæa transmigratio ^b perfecta, id est, irreuocabili captiuitate. Item ipse: ^c quia oblitus est mei populus meus, frustra libantes, & impingentes in uis suis, & in semitis Israel, ut ambularent per eas in itinere non ^d trito: ut fiet terra eorum in desolationem, & in sibilum sempiternum. Omnis, qui præterierit per eam, obstupescet, & mouebit caput suum, sicut uentus urens ^e dispergæ eos. Hanc etiam sempiternam carnalis ^f Israel desolationem idem propheta alibi proclamatur, dicens: ^g Argentum reprobum uocæ eos, quia Dominus proiecit illos. Et post paululum: ^h & derelinquam populum meum, & recedam ab eis. Et alio loco: ⁱ & derelinquæ uos, & ciuitatem uestram, quam dedi uobis, & patribus uestris. Et dabo uos in opprobrium sempiternum, & in ignominiam æternam, quæ nunquam obliuione delebitur. Amos quoque propheta de his plenissime prædicat: atque ita auersatum Deum dicit ^k ab Israel, ne illis unquam misereatur: sed inseparabiliter in æterna desolatione permaneant. Sic enim ait: ^l Audite uerbum hoc, quod ego leuo super uos planctum. Domus Israel cecidit, nõ adijciet, ut resurgat. Virgo Israel proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Ecce ubi sic cecidit plebs illa, ut non resurgat. Si quidem & cæremorias carnales, eiusdem plebis sic cadendo euacuat ueniente ueritate, ne aliquando queant resuscitari, cum dicit: proiecta est in terram suam, non est qui suscitet eam. Quod ueraciter, de ipsa ^m terrena accipitur Iudæorum spe: sequiturque in eodem propheta: ⁿ uenit finis super populum meum Israel, nõ adijciam ultra, ut pertranseam per eum, & stridebunt cardines templi in die illa, dicit Dominus Deus. Multi morientur, in omni loco ^o proijcietur silentium. In cuius ^p prophético textu tertio repetit, sic se auersatum fuisse ab Israel Dominum, ne illis, ut prædixi, iuxta spem ipsorum unquam misereatur. In prioribus enim dicit: cecidit, nõ adijciet, ut resurgat uirgo Israel. In secundo dixit: ^q Ecce ego ponam ^r trullam in medio populi Israel, non adijciam ultra super inducere

cere eum. Tertio quoque dicit: Venit finis super populum meum Israel, non adijciam ultra, ut pertranseam per eum. Quæ omnia pertinent ad carnale ipsius populi regnum, vel obseruantiam, quia ultra irreparabilia erunt. Nam illæ repromissiones s reparationis, quas eorum prophetarum sermo complectitur, illi parti promittuntur, quæ ex Iudæis in Deum creditura est: nam neque omnes Iudæi s redimendi sunt, neque omnes salui erunt. Sed sceleratis, & peccatoribus contritis, atque consumptis, hi qui fide electi fuerint, saluabuntur. Diximus de populo, & de vrbe: dicamus quid prophetæ tenuerunt de nouo Testamento.

a Jerem. 13. ver. 19.

b Al. perpetua.

c Jerem. 18. ver. 15.

d Al. tuto.

e Al. disperdam.

f Al. Ierusalem.

g Jerem. 6. ver. 30.

h Jerem. 9. ver. 2.

i Jerem. 23. ver. 39.

k Al. Ierusalem.

l Amos 5. ver. 1.

m Al. æterna captiuitate Iudæorum accipitur.

n Amos 8. ver. 2.

o Al. proijcientur scelerati.

p Al. prophetiæ contextu.

q Amos 7. ver. 8.

r Al. tribulationem.

s Al. reparatio nec.

t Al. credituri.

*Quod, veteri Testamento euacuato,
nouum futurum erat.*

CAP. XIII.

Sed quia, euacuato carnali eodem veteri Testamento, nouum Testamentum daturus esset Deus, clarissimè per Isaiam prophetam, Dominus annuntiat dicens: ^a Ne meminertis, inquit, priorum: & antiqua ne intueamini. Ecce ego facio noua, ^b & nunc orientur. Vtrique cognoscetis ea: ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Glorificabit me bestia agri, dracones, & struthiones, quia dedi in deserto viam, flumina in inuio. Talibus enim vaticinijs legem veteris Testamenti commendat obliuisci, & noui facit mentionem dicendo: ne meminertis priorum: ecce facio noua: & ut demonstraret, quæ essent noua, tum adiecit: ponam in deserto viam, & in inuio flumina. Quo

A significaret in gentibus, suam dedisse doctrinam: vbi glorificat eum bestia agri: dum ipsum credentes collaudant, & regna mundi, quem populum sibi acquisitum dicit. Cæterum contra Israel, quæ sequuntur, adiungit: Non me inuocasti Iacob, nec laborasti in me Israel. De cuius quidem noui Testamenti promissione sequenter idem Dominus per eundem prophetam ira annuntiat: Quæ prima fuerunt, ecce euenerunt: noua quoque ego annuntio, antequam orientur audita vobis faciam, quibus verbis & vetus Testamentum venisse declarat, & nouum annuntiat, quod ^d Christiana ætate completum est. Prima enim sunt vetera nouorum, sed ordine, non dignitate: vnde & pacta, quæ tempore posteriora sunt, euacuatis anterioribus, maiora priorum habentur. Per Ieremiam quoque prophetam, Testamentum nouum se daturum euacuato priore, sic Dominus pollicetur: ^e Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus vestris, in die, ^f qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Ægypti, pactum quod irritum fecerunt, & ego dominatus sum eorum, dicit Dominus. Sed hoc est pactum, quod feriam cum domo Israel, dicit Dominus, dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam. In quo loco ^g vaticinijs prophetarum Testamenti noui est facta commemoratio, quod quia discrepare potuit à veteri Testamento, inde adiungit: Non secundum ^h Testamentum, quod ⁱ dedi patribus eorum. Est enim in utroque mirabilis differentia præceptorum. In illo, exceptis sacramentis, quæ vmbre erant futurorum, cætera promissa temporalia sunt, Sabbathum scilicet, & circumcisio, & multiplex sacrificiorum ritus, ciborumque obseruantia, ac dierum cæremoniæ: quæ omnia, carnali congruunt vetustati. At contra in Testamento nouo ^k cordis bonum promittitur, vitæ æternæ felicitas pollicetur. ^l Et non quidem foris in lapideis diptychis sed intrinsecus in tabulis cordis. ^m Vnde & ita subiungit: Quia hoc est Testamentum, quod ordinabo domui Israel. Post dies illos, dicit Dominus, dabo legem meam in cordibus eorum, & in mente eorum scribam eam. Quo significaret eam spiritualiter in cordibus nostris operari debere secundum interiorem hominem, ⁿ vetustate carnalis operationis mutata. Intus enim

enim circuncisio, non præcisione carnis, sed cordis purgatione. Intus Sabbathum, non per abstinentiam seruiliū operum, sed per abstinentiam peccatorum. Quam legem etiā gentibus clarissimè reuelari per Isaiam sic Dominus potestatur, dicens: 1º Lex à me exiet, & iudicium meum in lucem Gētium requiescet, per quod ostenditur, commune esse fœdus Testamenti noui, Iudæis & Gentibus, Osee etiam propheta testante: In die illa, ait Dominus ꝑ, vocabit me vir meus, nō vocabit me vltra Baalim, & referam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum. Et per cutiam eis fœdus in die illa cum bestiis agri, & cum volucris cæli, & cum reptili terræ, & arcum, & gladium, & bellum conteram de terra, & dormire eos faciam fiducialiter, & sponsabo te mihi in sempiternum, & sponsabo te mihi in iustitia, & iudicio, & misericordia, & miseratione, & sponsabo te mihi in fide, & scies, quia ego Dominus.

^a Isai. 43. ver. 18. & 22.

^b Al. quæ nunc.

^c Isai. 42. ver. 9. Al. venient.

^d Al. Christi à natiuitate.

^e Fœdus nouum, non secundum pactum, &c. *Jeremia* 31. ver. 31. vt Hieronymus vertit, & vt est in editione vulgata. Multo autem commodius xxx. disponam, inquit, domui Israel, & domui Iuda Testamentum nouum, non secundum Testamentum, id Hebraice dictio Berith significat. Sic antiqui patres hunc locum retulerunt. Cyprianus 1. contra Iudeos cap. 11. Augustinus libr. 18. de ciuitate Dei cap. 33. Sic Paulus ad Hebraeos 8. ver. 8. Quin potius ex propria Testamenti ratione colligit, Christum qui nouum Testamentum nuncupauit, necessario, vt esset validum, fore moriturum cap. 9. ver. 16. Testamentum, inquit, in mortuis confirmatum est: alioqui nondum valeret, dum viuit, qui testatus est.

^f Al. quando.

^g Al. vaticinij vel vocationis.

^h Al. pactum.

ⁱ Al. pepigi cum.

^k Al. corde bonis vitæ æternæ, &c.

^l Et non quidem foris in lapideis diptychis, sed intrinsecus in tabulis cordis. *hac omnia verba deerant in hispalensi codice, & quia suspecta videbantur, obelo signata sunt. Erant autem διατυχα proprie, tabulae Ecclesiasticae quibus Episcoporum nomina scribebantur, vt constat ex D. Gregorij vita lib. 4. cap. 22. & Theodor. lib. 5. historia cap. 34. & 35. erantq; geminae, vt nomen ipsum declarat, in altera viuorum nomina erant, defunctorum in altera, cuius rei in Missali Mozarabum & Græcorum liturgijs expressa vestigia extant. Dum enim sacris operantur duo catalogi referuntur viuorum, & defunctorum Pontificum, id διατυχα significant. Isidorus tamen hoc loco vocem traduxit ad legis mādāta significanda, quoniam duabus etiam tabulis descripta, & à Moyse veteri populo tradita sunt.*

^m *Jerem.* 31. ver. 33.

ⁿ Al. vetusta carnis operatione.

^o *Isai.* 51. ver. 4.

^p *Osee.* 2. ver. 16.

De cessatione Sabbathi.

CAP. XV.

MERITO Sabbathum carnaliter Iudæi custodirent, si quid sit Sabbathū nossent. Nomen quidem Sabbathi vsurpant, sed quid ipsum valeat, ignorant. Legem carnaliter custodire delectantur, dum tota spiritualiter intelligatur, dicente Domino per prophetam. ^b Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio seculi. Ergo si Lex & prophetæ in parabolis, & in ænigmatibus constat, non est accipiēda Sabbathi obseruatio, nisi spiritualiter. Nam carnalia eius otia à Domino, & à Patribus dissoluta sunt. Nam si crimen est, Sabbathi otium non obseruare, cur Deus operatur in Sabbatho? Sic enim scriptum est in Genesi. ^c Compleuitque Deus die septimo opus suum, quod fecerat: ergo in principio Sabbathum dissolutum est: dum Deus operatur in ipso, explens cuncta in eo, & benedicens ipsi diei: quia vniuersa in illo compleuit. Item si crimen est Sabbathi otia nō obseruare, cur ^d Iesus Naue discipulus ac successor Moyse præcipiente Domino, septem diebus continuis, inter quos vtiq; & Sabbathum erat, exercitum & arma produxit, atq; circumeunte arca, tubisq; clangentibus Iericho muros subuertit? Quid ^e itē de Machabæis eloquat, de quibus scriptum est: & nolebāt Iudæi in die Sabbathi vindicare se de alienigenis. ^f Postea consilio accepto pugnaverunt die Sabbathi, & triumphauerunt de hostibus. Quibus testimonijs edocemur, non pertinere ad fidem, istum Sabbathi elementarium diem seruare, sed alium spiritualem: nam hoc carnale Sabbathum, non est datum propter purificationem, sed propter tentationem, dicente in Lege Domino: ^g vt tentem eos, vtrū ambulent in ^h Lege mea, an non. Sex diebus colligetis manna, septimo non colligetis. Itaque dum dicit: vt tentem eos: apparet Sabbathum non fuisse præceptum propter ⁱ iustificationem, sed propter tentationem. Hinc est, quod loquitur Deus per Ezechielem prophetam dicens: dedi eis præcepta non bona, vtiq; quia quædam carnali populo. ^k carnaliter

naliter Jagēda permiffa funt, quę tñ adueniēte Euāgelio celfauerūt, ficut & per prophetā dicit, ¹ Celfare faciā omne gaudiū eius, & Sabbatha eius, quę quidē alias idē Dñs odiffe fedit: ^m Neomenias, inquit, & Sabbatha ueftra odiuit anima mea: Ideoq; fi Sabbatha æterna funt, cur ea Deus celfare mandauit? ⁿ fi bona funt, cur odiuit? Sabbathū enim quod Ifraēlitę acceperunt in munere, fignificabat requiē mentis: vt nullo in hac vita terrenorum defideriorū appetitu fatigaretur. Nam Sabbathū requies interpretatur. Ifta autem Iudęorū otiofa feftiuitas, cōfuitur in luxurijs, & ebrietatibus, & comeffationibus, deditis omnibus in libidinē, & in fructum temporalis vitę, ventri, veneriq; ^o feruiuentibus. Sed quęritur: fi non eft, inquit, custodiendū Sabbathum, quare dictū fit in mandatis Dei: ^p Memento vt diē Sabbathi fanctifices? & fex dies operaberis, & facies omnia opera tua, feptimo autē die, Sabbathū Dñi Dei tui eft, non facies in eo omne opus. In opere enim fex dierū, fex milliū annorū opera demōftrantur. Mille enim anni apud Deū vni diei cōparantur, ficut teftatur Propheta: ^q Quoniā mille anni ante oculos tuos, tãquam dies vna. ^r Horū dierū Sabbathū, feptimi millefimi anni tēpus, ac requies futuri regni, ac feculi eft: vbi iā nulla erit operatio rerū, fed requies fola fanctorū. Nā ifta tēporalia Sabbatha odit Deus, dū dicit: Neomenias, & Sabbatha ueftra odiuit anima mea: Et bene dixit ueftra, quia non funt illa, quę Deus precepit, fed quę fibi populus carnalis elegit: Nā de illis dixit: ^s Sabbatha mea profanatis. Vnde dignofcitur Sabbathū tēporale humanū effe. Sabbathū autē diuinū illud æternū effe, de quo per Ifaiā dicit: ^t Et erit, inquit, mēfis ex mente, & dies ex die, & Sabbathū ex Sabbatho, & veniet omnis caro adorare in Ierufalē, ^u dicit Dñs. Secūdo etiā quęritur, quare dixerit Ieremias: ^v Custodite animas ueftras, & nolite portare pōdera in die Sabbathi, nec iniferatis per portas Ierufalem, & nolite eijcere onera de domibus ueftris in die Sabbathi. Ergo audi eius prophetię myfterium: pōdera portat in Sabbatho, quē dies iudicij inuenerit cū fuo delicto: pōdera portat in Sabbatho, qui credēs in Chriſto, non definit à peccato. Ipfe eft enim requies animarū, ficut & idē ait: ^x Difcite à me quia mitis fum, & humilis corde, & inuenitis requiē animabus ueftris. Adhuc tertio quęritur: quare homo ille, qui ligna collige-

bat in die Sabbathi tam atrociter iuffu Dei fuerit à populo trucidat^o. Quod facile ab infidelibus ^y præponitur. Intelligāt ergo, quia hæc omnia in typo acciderūt illis, fcripta fūt enim ad correptionē noſtrā. Ille enim priſtinus, carnaliſq; qui diē Sabbathi violare aufus eft, dū ligna colligeret (propter quod eft & punitus) formā inſinuabat eius, qui in die iudicij cū carnali opere fuerit inuēctus, id eft, cōtraxiſſe ligna, fœnū, vel ſtipulas ad eſcam ignis æterni cōueniētes. Hęc enim colligēs inſuā pernitiē, dū fuerit in die vltimo iudicatus, pellendus eft ab omnibus Angelis, & ſtatim morte nouiſſima puniēdus. Sic ergo omnia, quęcumq; illis Iudæis per Legem acciderunt, formidabiliter intelligenda funt.

^a al. non custodierunt.

^b Pſal. 77. ver. 2.

^c Genef. 2. ver. 2.

^d Iofue 6. ver. 15.

^e al. itidem.

^f 1. Macha. 2. ver. 41.

^g Exod. 16. ver. 4. & 16.

^h al. vijs meis.

ⁱ al. purificationem;

^k Ezech. 20. ver. 25.

^l Oſee 2. ver. 11.

^m Ifai. 1. ver. 13.

ⁿ Si bona funt cur odiuit? *Hiſpalenſis*, cur ea Deus odiuit? vbi hac ſequebantur. Item quę prima fuerunt ecce venerunt. *Iſaiā 42.* Itē Sabbathū non fuit dātū niſi ad probationē Exod. 16. Item Elias ambulauit quadraginta dies inter quos ambulabat die Sabbathi. *Et quadam alia eiufdem forma, qua ex margine in contextum proculdubio migrarunt, ideoq; reiecta funt.*

^o al. viuientibus;

^p Exod. 20. ver. 8.

^q Pſal. 89. ver. 4.

^r Horū dierū Sabbathū, feptimi millefimi anni tempus, ac requies futuri regni ac feculi eft. *Tarraconenſis*: Septimi millefimi anni tempus, requies futuri, regnū feculi eft. *Fuit opinio Iudæorū libr. Sanhedrin c. Helih, & libr. Hæuoda ſara, c. Libne, mundum ſex millia annorum fore duraturū, in feptimo requiē fore. His argumētis: quoniam ſex diebus conditus eſt mundus, mille anni apud Deum tanquam dies vna funt. Pſal. 89. ver. 4. Aleph, littera qua millenarij numeri nota eſt, in primo Genef. verſu ſexies ponitur. Enoch feptima ab Adamo proles viuus translatus eſt. Hanc opinionem Patres antiqui ſequuti funt. Irenæus libr. 5. extremo. Lactantius libr. 7. c. 14. Tertull. Viſtorinus. Apollinarius. Eam Epiphanius hereti. 77. impugnat. Papias Iohānis Apoſtoli diſcipulus in errorem induxit: ita ſe ex Apoſtolorum ore accepiſſe confirmans, auctore Eufebio libr. 3. hiftoria c. 39. Quis enim tantę auctoritati reſiſteret? Hanc ſententiā Iſidorus tangere, ac vero ſequi hoc loco videri poſſit. Sed longē aliter eſt. Tantū contendit Iudæorum argumento reſpondere Sabbathi obſeruationem inducentium, quod in decalogo eſſet præcepta: ad myſticas eam ſignificationes traducens, ac requiem futuri feculi ſignificare contendens. Auguſt. exēplo libr. 2. 2. de ciuit. Dei c. vltimo. Iulianus ſanē primum librum contra Iulæos ea opinione conuellenda conſumit.*

c c

f Ezech

- f Ezechiel. 22. ver. 8.
 e Isai. 66. ver. 23.
 u Jerem. 17. ver. 21.
 x Matth. 11. ver. 29.
 y al. forte proponitur.

De Circumcisionis consummatione.
CAP. XVI.

IAm tibi post populi perpetuam captiuitatem, post vrbis æternam ruinam carnales Iudæorum obseruantias, & celebrationes euacuatas^a enūtiabo. Accipe ergo primum causam circumcisionis. Quia enim ex semine Abraham secundum carnem futurus erat **B** Christus, in quo cunctarum Gentium fuerat benedictio repromissa, & ab Abraham usque ad Christum multa erant secula post futura, præuidens Deus, ne genus Abraham reliquis Gentibus misceretur, & paulatim propago eius fieret incerta: populum Iudaicum circumcisionis signo notauit, ut viuentes inter Ægyptios, atque Assyrios, inter Babylonios, siue Chaldaeos, hoc signaculo ab ijs, vel à cæteris gentibus, nationibusque distingueretur. Denique per quadraginta annos in eremo nullus est circumcissus, soli quippe sine gentis alterius cōmixtione viuebāt. At vbi Iordanis alueū populus Israëliticus trāsmeauit, atque in terrā repromissionis peruenit: signū circumcisionis futuro ex cōmixtione Gentium prouidit errori. Quam rationabiliter custoditā esse credimus, quousque nasceretur Christus, qui ex semine Abraham fuerat repromissus, qui nō iam per circumcisionē carnis, sed per amputationē vitiorū mundaret corda omnium gentium. ^b Quod nō carnis circūcissionē, sed cordis Moyses filius Israel ita futurā prænūtiabat dicens: ^c In nouissimis diebus circumcidet Dñs cor tuū, & cor seminis tui. Vnde & Ieremias præuidens iā illud proximum tēpus, Iudæos ad nouū Testamentū, & ad circumcisionē cordis, nō corporis ita prouocat dicens: ^d Hæc dicit Dñs viro Iuda, & ^e Ierusalē, nouate vobis nouale, & nolite ferere super spinas: circūcidimini Dño vestro, & auferite præputia cordium vestrorū viri Iuda, & habitatores Ierusalē: ne forte ^e egredietur, ut ignis, indignatio mea, & succendatur, & nō sit, qui extinguat. Quibus verbis admonetur ^f Ierusalē, à vetustate circumcisionis, & Legis, quæ spinis cōparatur, & vepribus ad gratiā noui transire Testamēti, & per fidem Euāgelij cordis circūcissionē tenere, nō car-

Anis, iuxta quod legimus Petro Apostolo dicente: ^g Fide purificans corda eorū. Quam similiter fidē, iam non per prisca signacula carnis, & iniuriā corporis, sed per nouā gratiā lauacri spiritualis adipiscendam, Dñs per Isaiam annuntiat, dicens: ^h Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini. Ecce noua faciam, quæ nunc orientur, & cognoscetis ea: & ut ostenderet, quæ essent ipsa noua, subiecit: Faciā in deserto viam, & flumina in loco in aquoso, ad aquare genus meū electū, & plebē meā, quam acquisiui. Quid ergo hoc indicabat, nisi baptismatis purificationē futurā? in qua non iam vetusta circumcisione carnis quisque signatur, sed sola gratia sacræ vndæ per fidē abluitur. Verūm quia hanc cordis circūcissionē Hebræi non recipiunt, Ieremias prædixit dicens: ⁱ Omnes gentes habent præputiū, omnis autē domus Israel incircūcissus est corde. Nā ^j quod ^j & ab Iesu duce, secūdo legitur populus circumcissus: ut significaret in eremo cessasse circumcisionē, quæ in Ægypto ^k exercebatur, & à Dño Salvatore cordis circūcissione postmodum credentes esse mūdandos. Et bene cultris lapideis secunda circūcissio fit: quia petra Christus est, per quem spiritali circūcissione credentes purgantur, **C** ab omnibus illecebris vitiorum.

- a al. enuntiaui, vel annuntiaui.
 b Fortassis.
 c Deutero. 30. ver. 6.
 d Jerem. 4. ver. 3. ¶ habitatoribus Ietuf.
 e al. ingrediatur.
 f al. Israel.
 g Actor. 15. ver. 9.
 h Isai. 43. ver. 18. al. priora.
 i Jerem. 9. ver. 26.
 k al. exigebatur.

De sacrificijs. CAP. XVII.

IAm verò de sacrificij veteris ^a reprobatione, quòd victimæ eorū abiectæ sint, & in abominationē transierint, per Isaiā sic Dñs dicit: ^b Quo mihi multitudinē victimarum vestrarū? dicit Dñs. Plenus sum holocaustis arietū, & adipe pinguiū, & sanguinē vitulorū, & agnorū, & hircorum nolui: Cum veneritis ante conspectū meū, quis quæsiuit hæc de manibus vestris, ut ambularetis in atrijs ^c sanctis? meis: ne adferatis vltra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi: Neomeniam, & Sabbatha, & festiuitates vestras alias non feram, iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & sollempni-

sollemnitate vestras, odiuit anima mea: facta sunt mihi molesta, laboravi sustinens, & cum extendere manus vestras, auertam oculos meos à vobis, & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam Manus enim vestre sanguine plene sunt. Item ipse de Iudæorum sacrificijs: ^d Facta sunt morticina eorum, quasi sterces in medio platearum. Quæ sunt hæc morticina: nisi veteris Legis sacrificia, quæ, quoniam iam remota sunt, velut abiecta stercorea reputantur. Vnde & idem propheta alias de ipsis eorū sacrificijs sic dicit: ^e Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat: qui recodatur thuris, quasi qui benedicat idolo. Itē Jeremias de repulsi à Domino victimis, & holocaustis Iudæorum: ^f Vt quid mihi thus de Saba offertis, & calamum suaue olentem de terra longinqua? holocaustomata vestra non sunt accepta, & victimæ vestræ non placuerunt mihi. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, & tuent in eis patres, & filij simul, vicinus, & proximus, & peribunt. Vide, quia eorum sacrificia non propter se carnaliter commendantur, sed propter solam cordis, & fidei obedientiam, quam increduli amiserunt. Vnde adhuc idem propheta sic dicit: ^g Holocaustomata vestra addite victimis vestris, comedite carnes, quia non sum loquutus patribus vestris, & non præcepi eis in die, quæ eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocaustomatum, & victimarum. Sed hoc verbum præcepi eis dicens: audite vocem meam, & ero vobis Deus, & vos eritis mihi populus, & ambulat in omnia, quæ mandavi vobis, & bene sit vobis. Et non audierunt nec inclinauerunt aurem suam, sed abierunt in voluptatibus, & prauitate cordis sui mali. In qua sententia subaudiendum est: non præcepi eis de verbo holocaustomatum, quasi illa per se ipsa diligerem, sed ut eorum fidei obedientiam approbarem. Item ^m ipse, qui supra: Scribam, inquit, multiplices leges meas, quæ velut alienæ computatæ sunt. Hostias afferent, immolabunt carnes, & comedent, & Dominus non suscipiet eas. Et post hæc, detestans eorum sacrificia: ⁱ Non libabunt, inquit, Domino vinum, nec placebunt ei sacrificia eorum, quasi panis lugentium: omnes qui comedent cum cõtaminabuntur, non intrabunt in domum Domini. Et Ioel: ^k Interijt de domo Dei vestri sacrifi-

ciū & libatio. Item Malachias: ^l Non est mihi voluntas in vobis ait Dominus, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum magnū est nomen meum in Gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda, quia magnū nomen meum in Gentibus, ait Dominus. Quo testimonio patet sacrificia Iudæorum immunda esse, & reprobata: & solam oblationem Gentium Domino esse acceptam.

^a al. abiectione.

^b Isai. 1. ver. 11.

^c al. leuaueritis.

^d Isai. 5. ver. 25.

^e Isai. 66. ver. 3.

^f Jerem. 6. ver. 20.

^g Jerem. 7. ver. 21.

^h Item ipse, qui supra. Etiam hoc libro, hallucinante memoria, alij pro alijs libris citantur, vti hoc loco testimonium Osee 8. ver. 12. Jeremia nomine: inferius cap. 22. extremo illud: quia mei oblitus es ecce ego annuntiabo iustitiam tuam, ex Isaiâ 6. 57. ver. 12. eiusdem Jeremia nomine adducitur:

ⁱ Osee 9. ver. 4.

^k Ioel. 1. ver. 13.

^l Malach. 1. ver. 10.

De escis. CAP. XV III.

IN Regum libro sic dicit: Factus est sermo Domini ad Eliam dicens: ^a Surge, & vade in Sarepta Sidoniorum, & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri viduæ, ut pascat te. Et surrexit, & abiit in Sarepta Sidoniorum: cumque venisset ad portam ciuitatis, apparuit ei mulier vidua, & accepit ab ea escam, & māducavit. Tūc Eliās iussu Dei vasa eius repleuit: & apud ipsam alienigenam hospitatus escis gentilibus vixit, quod fieri non liceret, nisi Lex spiritualiter data fuisset. Dū enim quædam in Lege, quasi non munda, in cibo damnantur, mores hominum proculdubio significantur, quia non admittit Deus in sanctis suis, ^b qui ad aternam vitam prædestinatur, quidquid per illa in munda animalia in moribus hominum cõparatur. Omnia enim, quæcūque à Deo in ipsis primordijs mundi creata sunt, suæ vocis auctoritate non tantum bona, sed etiam valde bona probantur. Ideoque, quæcumque in genere significantur animalium immundorum, rectius deriuantur in moribus hominum.

^a 3. Reg. 17. ver. 8.

^b al. ad aternam vitam prædestinatis.

cc 2

De

De sacramentis fidei Christiana.

CAP. XIX.

Hactenus ritus Iudaicos, & celebrationes diuinis testimonijs confutauimus: dehinc sacramenta nostræ fidei perstringamus, manifestantes primùm, quia nõ solum propter Iudæos Testamentũ Legis datum est, sed etiam propter omnes Gentes. Hæc enim Propheta Dauid testatur, dicēs: ^a Annũtiabitur Dño generatio ventura, & annũtiabunt cæli iustitias eius, populo qui nascetur, quẽ fecit Dñs. Et iterũ ipse: ^b donec annuntie brachiũ tuũ generationi omni, quæ vectura est, potentiam tuam, & iustitiã tuam Deus. Et Isaias: ^c De Siõ egredietur Lex, & verbũ Dñi de Ierusalẽ: & iudicabit Gẽtes, & arguet populos multos vsq. in longinquum. Dauid etiã in Psalmis: ^d Tunc dicent inter Gentes, magnificauit Dñs facere cum illis; magnificauit Dñs facere nobiscum, facti sumus lætantes. Quibus testimonijs manifestatur: prius Iudæis Testamentũ Legis esse cõcessum, postea vero Gentibus: quod ^e propterea collatum est illis, quia in eo cognoscere poterant Christũ, quem Iudæi mente cæcati nequaquam intelligunt.

^a Psal. 21. ver. 32.^b Psal. 70. ver. 18.^c Isai 2. ver. 3.^d Psal. 125. ver. 2.e Al. postea.

Scriptura non solum historialiter, sed etiam mysticè intelligenda est.

CAP. XX.

Quod Legis scriptura nõ solum historialiter, sed etiã mystico sensu, id est, spiritaliter ^a sentiẽda est: docet Dñs in psalmis: ^b Attendite populi mei Legẽ meã, inclinate aurẽ vestrã in verba oris mei, aperiã in parabolis os meũ, loquar propositiones ab initio Quod etiã propheta in alio Psalmo cõfirmat, dicēs: ^c Inclinabo ad similitudiẽ aurẽ meã, aperiã in psalterio ænigmata mea. In similitudine enim & ænigmate sentiuntur omnia Legis, enigma enim est obscura similitudo, per quã monet homo, vt cor suũ acuat & ad interiora intelligenda confugiat. Sic quoq. sapientia per Salomonẽ dicit: ^d Scribe Legẽ dupliciter, & tripliciter in corde tuo. Dupliciter enim sentitur Lex, vt prius secundum historiã, deinde secundũ sacramentorũ intelligentiã sentiat. Tripliciter autem

A scribitur, dũ nõ solum historialiter, vel mysticè, sed etiã moraliter, quid in vnũquodq. gerere debeat, edocetur. Vnde & arca, quæ ^e construebatur à Noë, bicamerata, & tricamerata fieri iubetur quod intra Ecclesiam ^f omnis Legis materia, & historia locũ habeat, & mysticũ sensum recipiat, & informationẽ morũ cõtineat. In parabolis enim & ænigmatibus scripta est Lex, & ipsæ parabolæ, & propositiones habēt mysticas expositiones. Hinc est quod Iudæis obtecta, & clausa sunt omnia: qui, nisi crediderint, ad eorum intelligentiã peruenire nõ possunt.

^a al. accipienda.^b Psal. 77. ver. 1.^d Psal. 84. ver. 5.

Scribe Legem dupliciter, & tripliter in corde tuo. *Prouerb. 27. ver. 20.* Ecce descripsi eam tibi tripliciter in cogitationibus, & sciẽtia. *Septuaginta:* describe eam tibi ipsi tripliciter, in consiliũ, & cogitationẽ, quod nisi ex hoc loco, nescio, vnde ea verba desumi potuerunt Nimirum Isidorus diuersa editione vsus est: Quod præter ea, quæ dicta sunt, declarat locus Habacuc 3. ver. vltimo ab Isidoro adductus, superioril. c. 35. nam vbi alij omnes legunt: vt vineam in Cantico eius, siue, victor in Psalmis canẽt, Isidor. legit: vt vineã in claritate eius.

^e al. constituebatur.^f al. omnia Legis mysteria.

C *Quia Testamentum Legis Iudæi nõ intelligunt* CAP. XXI.

Signata enim habēt ista omnia sacramenta scripturarũ, & ignorãt, quod legũt: legunt quippe omnia, & nõ intelligunt sicut de eis cecinit Dñs ad prophetã. Dic, inquit, populo huic, auditione audietis, & non intelligetis: ^b & cernẽtes videbitis, & nõ ^c scietis: in crassatũ est enim cor populi huius. Et iterũ: ^d Auferet Dñs ab Iuda, & ab Ierusalẽ validum & fortẽ, iudicẽ, & prophetã, & sapientẽ de architectis, & prudentẽ eloquij mystici. ^e Hæc quippe cuncta abstulit ab eis Deus, & signauit illis omnia sacramenta iuxta duritiã cordis eorũ: ne forte intelligãt, eodẽ Isaiã testãte de ipsis: ^f Et erit, inquit, vobis visio, sicut verba libri signati, quẽ cum dederint scienti litteras, dicent: Lege istud, & respõdebit nõ possum: signatus est enim. Sed quid adiecit de s Gentibus? In illa, inquit, die, audient surdi verba libri huius, & de tenebris, & caligine oculi cæcorum videbunt. Patefacta sunt enim Gentibus Legis mysteria. Iudæis vero clausa sunt, sicut & Daniel dicit. ^b Clausa sunt, signatiq. sermones vsq. ad tempus consummationis, quousq. addiscãt multi,

multi, & impleatur visio, & cognoscant omnia hæc. Nā quod & Moyfi facies velamine tegebatur, dum descenderet de monte cū tabulis, id significabat, quia præ cæcitatibus caligine Iudaicus populus Legē ipsam non posset agnoscere, dū enim legitur Moyses, velamen est positum super cor eorum.

- a Isai. 6. ver. 9.
- b Al. visionem cernentes.
- d Al. sentietis.
- e Isai. 3. ver. 1.
- e Al. equidem, vel & quidem.
- f Isai. 29. ver. 11. & 18.
- g Al. scientibus, vel legentibus.
- h Daniel. 12. ver. 9.

Quòd Iudæi, nisi credant in Christum, non intelligent scripturas.
CAP. XXII.

NEq. enim possunt Legem, & Prophetas intelligere, nisi ante ^a in Christū credierint: loquente Isaiā: ^b si non credideritis, ^c nō intelligetis, ^d iustus enim ex fide mea viuet, ait Dñs. per Prophetā. Vnde & ^e Abraham pater Gētium factus est, quia credidit Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Isti autem quamuis Legem, & prophetas teneant, tamen non est indulgendum eis, Ieremia testāte: ^f Et dixit Dñs ad me. Si steterit Moyses, & Samuel coram me, nō est anima mea ad populum istum, eijce illos à facie mea, & egrediātur. Per Moysē quippe Lex, per Samuelē prophetæ intelligūtur. Quos quamuis Iudæi habeant, propter erroris tamen impietatem proiecti sunt. Opera enim eorū & iustitia sine fide Christi, nihil eis prodest, testante Domino per Ieremiam. ^g Quia mei oblitus es, ecce ego annuntiabo iustitiam tuā, & opera tua non proderūt ^h tibi.

- a Al. Christo.
- b Isai. 7. ver. 9.
- c Al. mihi.
- d Habacuc. 2. ver. 4.
- e Gene. 15. ver. 6.
- f Jerem. 15. ver. 1.
- g Isai. 57. ver. 12.
- h Al. mihi.

Quòd duo Testamenta à Deo sunt tradita. CAP. XXIII.

SEd quoniā duo Testamenta nouū & scilicet & vetus ab omnipotente Deo sunt tradita, Salomon in Cāticis Cāticorū declarat: ^a In ianuis nostris omnia poma noua, & vetera, ^b frater meus, seruaui tibi. De quibus

A & Dñs in Euangelio dixit: ^c Simile est regnū cælorū patri familias, qui profert de thesauro suo noua, & vetera. Et alio scripturæ loco ita repromittit Deus: ^d Dabo, inquit, vobis pluuiā temporaneā, & serotinā, vetus scilicet Testamentum, & nouū, & utroq. imbre vos irrigabo. Imber enim doctrina accipitur testamentorū, vnde est illud: Expectetur, sicut pluuiā, sermo meus, & effundet super terram imbrem.

- a Cantico. 7. ver. 13.
- b Al. dilecte mi.
- c Matth. 13. ver. 52.
- d Deutero. 11. ver. 14.

Quòd peccatorū remissio futura erat per baptismum. CAP. XXIII.

QVòd per baptismū erat purgatio peccatorū futura, non per circūcisionem, quæ baptismi fuerat forma, scripturarū voces id ipsum apertè declarāt. Isaias enim futurū baptismi mysteriū sic præcinebat futuris credētibz, dicēs: ^a Haurietis aquas cū gaudio de fontibus Saluatoris. Quibus verbis etiā ipsum Saluatorē ostendit propheta, de cuius fontibus, aquas purificationis prædicat hauriendas, id est, de fontibus Iesu. Hoc enim nomine Hebræorum lingua Saluator exprimitur. Vnde & ipse clamabat: ^b Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Ad quod baptismi sacramentū, idē Isaias Iudæos, & Gentes ita prouocat, dicēs: ^c Omnes sitientes venite ad aquas. Has aquas, & hūc fontē & per Ioelē prænūtiabat Spiritus Sāctus, dicēs: ^d Distillabūt mōtes dulcedinē, & colles fluēt ^e lacte, & per omnes riuos Iuda ^f ibunt aquæ, & fons de domo Dñi egredietur, & irrigabit orbē terrarū, id est, vniuersitatē omnīū Gentiū. De hoc fonte & Zacharias, ^g In die, inquit, illa erit fons patēs domui Dauid, & habitantibus Ierusalē in ablutionē peccatorum, & menstruatæ. Dic quæso, quis est iste fons patens? nisi in quo omnes renascimur, per quē peccatorū purificātur delicta, & sordes mēstruatæ, hoc est, immūde animæ salutarī lauacro abluūtur. De cuius aquis & alibi idē propheta testatur: ^h Et erit, inquit, in die illa, exibunt aquæ viuz de Ierusalē, mediū earū ad mare Orientale, ⁱ & mediū earū ad mare nouissimū. In die illa erit Dñs vnus, & nomē eius vnū, & reuertetur omnis terra vsq. ad desertum. Quæ sunt igitur istæ aquæ viuz: nisi baptisma, quod hominem ^k sancti Spiritus infusione viuificat. Sed cur de Ie-

rusalem exire annuntiantur, nisi quia Dominus in populo eodem consistens, ait discipulis: ¹ Ite, docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti. Sed earum pars media vadit ad mare Orientale, id est, ad populum circumcisionis: & media ad mare nouissimū, quod est ad populum gentium, fide postremum, ut omnibus sitientibus ^m largiatur tam Iudæis, quàm Gentibus, qui in Domino credunt. Deijs aquis adhuc & per eundem prophetam dicitur, quod egrediantur de domo Domini, & crescant in fluuium, & pergant ad solitudinem, siue ad mare mortuum, & omnia ad quæcumq. venerint, viuificentur, atq. sanentur. Sic enim idem propheta dicit: ⁿ Conuertere me ad portam domus Domini, & ecce aqua egrediebatur subter limen domus ad Orientem. Facies enim domus ^o respiciebat ad Orientem, aquæ autē descendebant in latus tēpli dextrū ad meridiē altaris, & cōuertere me ad viā ^p foras portā exteriorē, quæ respiciebat ad Oriētē, & ecce aquæ redūdātes à latere dextro, id est, à Christi latere. Deinde dicit: & traduxit me per aquas, & ait ad me: aquæ istæ, quæ egrediuntur ad Oriētales, & descēdunt ad plana deserti, utiq. ad Gentes, intrabunt mare, & exibunt, & sanabuntur ^a aquæ: & omnis anima viuens, quæ respicit quocumq. venerit torrens, viuet: & erunt pisces multi satis: id est, regenerati: & adiecit: Postquam venerint aquæ illæ, & sanabuntur, & viuent omnia ad quæcumq. venerit torrens. Et stabūt super ^r illa piscatores, hoc est, Apostoli atq. Doctores, plurimæ species erunt piscium eius. Hoc dixit ad significandam varietatē Gentium, ad vnam lauacri venientium: vnde & adiecit: sicut pisces maris magni, multitudinis nimix in ripis eius, ^l ex vtraque parte omne lignum pomiferum, non deficiet folium ex eo, & non deficiet fructus eius, per singulos mēses afferre primitiua: quæ aquæ de sanctuario egredientur, & erunt fructus eius in cibum, & folia eius ad medicamina. Michæas quoq. propheta eiisdē baptismi sacramenta sub figura transitus maris ita reuelat dicens: ^s Secundum diem egressionis tuæ de terra Ægypti ostendam eis mirabilia, videbunt Gentes, & confundentur in fortitudine sua, manus suas ponent super os suum, aures suæ surdæ erunt. Dominum Deum nostrum ^u desiderabunt, & timebunt te. Quis Deus similis tibi? qui aufers

iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum Israel? quia misericors est, conuertetur, & miserebitur nostri, deponet iniquitates nostras: & proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. In qua sententia lector ^x animaduertet, manifestissimè reuelari ^h sacrosanctum ⁷ mysterium baptismi. Secundum, inquit, diem egressionis tuæ de Ægypto ostendam eis mirabilia, deinde hostes sequentes, id est, delicta nostra præterita, sicut Ægyptios in mare proiectos, ita in baptismo deleta, atq. extincta, ita pronuntiat dicens: quoniam misericors est, conuertetur, & miserebitur nostri. ^h ^r demerget delicta nostra ⁷ & proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. Quid enim clarius hoc testimonio? quid uē apertius? omnis enim per fidem verus Israel exit ab Ægypto, dum renuntiat seculo: ingrediturque mare rubrum, baptismum scilicet, Christi cruore signatū. Tunc hostes insequentes intereunt, quia statim delicta moriuntur, ubi animæ regeneratorum resurgunt. ^v Legimus quoque Aaron, in præfiguratione baptismi aquis ablutum, cuius filij sacerdotio paterno participes laticis etiam sanctificatione purificantur. Iam tunc quidē purgatio illa baptismi formam gerebat, cuius nūc lauacri sacramēto abluuntur omnis populus Ecclesiæ, quod est corpus veri, & magni sacerdotis, in remissionē peccatorū, & lotis sordibus in sanctificationē diuino cultui cōsecrantur. Isaias namq. propheta inter cætera ostendit, nequaquā posse delicta Iudæorum dimitti, nisi abluti baptismi fuerint. Dicit enim per eundem prophetam Spiritus Sanctus: ² Laboraui sustinens, si multiplicaueritis, orationes, non exaudia: manus ^h enim vestræ, sanguine plenæ sunt. Lauamini, mūdi estote. Pro omnibus quippe victimis, quas memorauerat idē propheta, pro cunctis neomenijs, & Sabbathis, atq. solemnitatibus, solam baptismi purificationem præcepit, pro cunctis quoq. inquinamentis peccatorum, solum regenerationis lauacrū, quo tātūm peccata abluuntur. Quod quia Iudæi ^a respuunt, audiant Dominum per prophetam Ezechielem sibi comminantem: ^b Et factus est, inquit, sermo Dñi ad me dicens: fili hominis, notas fac Ierusalē abominationes suas, & dices: hæc dicit Dñs: Ierusalē, radix tua, & generatio tua, de terra ^c Chanaan: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Chetæa, & quando nata

nata es in die ortus tui, non est præcisus umbilicus tuus, & aqua non es lota in salutem. Vbi ostenditur, quod in peccatis grauibus sit Ierusalem, & inde peritura esset, quod non sit lota aqua in salutem, quod est plena significatio baptismi. Ad eos autem, qui conuertuntur ad Christum, & baptizantur, sic ibi sermo Dñi sequitur: Et ingressus sum pastum tecum, ait Dominus, & laui te aqua, & emūdauī sanguinem tuum ex te, & unxi te oleo: significans per pactū Testamentum nouū: per aquam, & oleum, baptismū & chrisma. Cuius baptismi purificationem, sic Spiritus Sanctus per eundem Prophetā illis futuram promittit, dicens: ^B Tollā quippe vos de gentibus, & congregabo vos de vniuersis terris, & adducam vos in terrā vestram, & effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et, vt nouū Testamentum suscipiāt, sic sequitur: Et dabo vobis cor nouū, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum s̄ meū ponam in medio vestri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis, & operemini.

- a *Isai. 12. ver. 3.*
- b *Iohan. 7. ver. 37.*
- c *Isai. 55. ver. 1.*
- d *Ioel. 3. ver. 18.*
- e *al. lac & mel.*
- f *al. fluent.*
- g *Zachar. 13. ver. 1.*
- h *Zachar. 14. ver. 8.*
- i ** vadit.*
- k *al. celestis.*
- l *Matth. 28. ver. 19.*
- m *al. largiantur.*
- n *Ezech. 47. ver. 1. & 8.*
- o *al. respondebat.*
- p *al. foris portam.*
- q *al. aqua.*
- r *al. illas.*
- s *al. eius existent ex vtraque.*
- t *Micha. 7. ver. 15. & 19.*
- u *al. sanctificabunt.*
- x *al. animaduerte.*
- y *Exod. 40. ver. 32. & Leuit. 8. ver. 6.*
- z *Isai. 1. ver. 14.*
- a *al. despiciunt.*
- b *Ezech. 16. ver. 1. & 3. atq. 8.*
- c *al. Chananæa.*
- d *Sanctificatio.*
- e *Credunt in Christo.*
- f *Ezech. 36. ver. 24.*
- g *al. nouum.*

Quòd chrismate Gentes sanctificari debeant. (CAP. XXV.)

Quia chrismate omnes gentes sanctificarētur, loquitur Dominus ad Moysem dicens: ^a Sume tibi aromata ^b prima, & oleum de oliuetis, faciesq. vnctionis oleum sanctum, vnguentum compositum, & vniges ex eo tabernaculum testimonij, & arcā Testamenti, mensamq. cum vasis suis, candelabrum, & utensilia eius, altaria thymiamatis, & holocausti, & vniuersa, quæ ad cultum eorum pertinent, sanctificabisq. omnia, & ^d erunt sancta sanctorum, qui tetigerit ea sanctificabitur. Aaron & filios eius vniges: sanctificabisq. eos, vt sacerdotio fungantur mihi, filijs quoque Israel dices: Hoc oleū vnctionis, sanctum erit mihi in generationes vestras. Figura enim huius prioris tabernaculi ad typum Ecclesiæ ducitur, cuius omnis diuersitas populorum, in testimonio sanctitatis perūgitur, quæ per illam ^e vniuersitatem operum figurabatur, vt sacri chrismatism vnctione delibuti omnes sanctificētur, atq. sanctificati in Dei ^f gloriam præparētur.

- a *Exod. 30. ver. 23.*
- b *al. prima myrrha.*
- c *al. tabernaculi.*
- d *al. erunt omnia sancta.*
- e *al. vniuersitate.*
- f *al. gratiam.*

Quia per signum crucis credentes saluarentur. (CAP. XXVI.)

Crucis autem figura, quæ fidelium frōtes ad tutelam salutis præsignat, per Ezechielē Prophetā legitur ^a demonstrata. ^b Et vocauit, inquit, virum, qui indutus erat lineis, & atramentarium scriptoris habebat in lumbis suis, & dicit ad eum. ^c Trāsi per mediā ciuitatem in medio Ierusalē ^d signa Thau in frōtes virorum gementium, & dolentium, super cunctis abominationibus, quæ sunt in medio eius. Et post hæc adiecit: transite per ciuitatem, & percutite; non parcat oculus vester, neque misereamini ^e senem, adolescentulum, & virginem, ^d paruulū, & mulieres interficite vsq. ad internecionem. Omnem autem, super quem videritis Thau, ne occidatis. Intelligere ergo nos oportet, hæc sententiam. ^e Thau quippe littera speciem

crucis ^f demōstrat, cuius signaculo & prænnotati sunt, quicumque ab exitu huius seculi liberantur. Eiusdem typum præfigurabat in Ægypto sanguis ille agni candidi, & immaculati, quo imaginariè signantur ^h postes corporis nostri, ut meritò loquamur dicentes: ⁱ signatum est super nos, lumen vultus tui Domine. De hoc signo dicit Isaias ex persona Domini: ^k Ecce venio, ut congregem cum omnibus Gentibus, & linguis: & veniet, & videbunt gloriam meam, & ponam in eis signum: utiq. crucis: Et alibi: Et ^l erit, inquit, Dominus nominatus in signum æternum, quod non auferetur. Quod etiam & alibi idem Propheta significare voluit de Christo, dicens: ^m & leuabit signum in nationibus. Vbi ⁿ ostendit, quòd eleuato signo crucis, Gentes ad eum venirent, atque crederent. Cuius sacrę crucis gloria ita est & in Psalmis prædicta: dicite in nationibus, ^o Dominus regnauit à ligno. De qua cruce Domini Iesu Christi per Ezechielem ita Dominus loquitur: ^p Gladius exacutus est, & limatus, ut cędat victimas. Exacutus es, qui. moues sceptrum filij mei, succidisti lignum, & dedi eum ad leuigandum, ut teneatur manu. Quo testimonio, & filius Dei crucifixus ostenditur, & crucis eius signum suscipiendum ab omnibus voce diuina prænuntiatur. Cuius crucis figuram de duobus lignis compositam idem Ezechiel ita figuraliter prænotat dicēs: ^q Factus est sermo Domini ad me, dicens: Et tu fili hominis sume tibi lignum vnũ, & scribe super illud Iudæ, & filiorum Israel sociorum eius, & tolle lignum alterum, & scribe super illud Ioseph lignum Ephraim, & cunctę domus Israel sociorumq. eius, & adiuge illa vnum ad alterum tibi in lignum vnum, & erunt in vnionem in manu tua. Vbi ostenditur Iudam, & Ierusalem in vnum conuertere debere, & crucis signum suscipere, quod per duo ligna significatũ est. Hęc sunt duo ligna, quę illa vidua alienigena, ad quã mittitur pascēdus Elias, volebat colligere, priusquam moreretur. Vbi non ^r solum ligni nomine, sed etiam & numero lignorum signũ crucis expressum est.

^a al. demonstrantem.

^b Ezech. 9. ver. 3. & 5.

^c al. simul.

^d al. paruulam.

^e Thau quippe littera speciem crucis demōstrat. Intellige de veteribus Hebraorum characteribus, nunc enim alia forma est. Hieronymus ad ea verba que hoc loco ab Isido-

ro adducuntur ex Ezechielis 9. cap. Et ut ad nostra, inquit, veniamus, antiquis Hebræorũ litteris, quibus vsq. hodie vtũtur Samaritani, extrema, Thau littera crucis habet similitudinem, quę in Christianorũ frontibus pingitur, &c. Porro ab Esdra veteres characteres Hebraorum fuisse immutatos, Hieronymus ipse testis est in prologo Galeato.

^f al. habet.

^g al. prænotantur.

^h al. partes.

ⁱ Psal. 4. ver. 7.

^k Isai. 66. ver. 18.

^l Isai. 55. ver. 13.

^m Isai. 5. ver. 26.

ⁿ al. ostenditur, quod eleuatione crucis Gentes ad eum veniunt, quę crediderunt.

^o Dominus regnauit à ligno. Post hac verba in hispalensi saquebatur illud, & alibi: ecce ponam nomẽ meũ in gentibus, quę verba, vt male assuta, in hunc locum reijcienda iudicauimus.

^p Ezech. 21. ver. 9.

^q Ezechi. 37. ver. 16.

^r al. solo.

Quomodo sacramentum Eucharistia præfiguratum est. CAP. XXV II.

ET quia panis, & calicis sacramentũ ^a Deo placitum esset ^b in holocausto, scripturarum testimonijs non tacetur. Huius enim sacrificij præfiguratio in ^c sacerdotio Melchisedech antea fuit expressa. Iste enim sacerdos Dei excelsi, cùm benediceret Abrahę, ob mysterium futuri holocausti panem & vinum in sacrificio Domino obtulit. Hoc enim ille primum in typo filij Dei expressit: ad quẽ Psalmista ex persona Patris sic dicit: ^d Ante luciferum genui te. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. Hoc est iuxta ritum huiusmodi sacrificij, quod & in passione sua perficiens Christus impleuit. Quodq. etiam Apostolis in cõmemorationem suam fieri iussit. Non ergo iam victimas Iudaicas, quales sacerdos Aarõ obtulit, credentes offerunt; sed quales idem Melchisedech rex Salem immolauit, id est, panem, & vinum, quod est corporis & sanguinis Domini verissimum sacramentũ. De quo idem Dominus dixit: ^e Qui manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meũ, in me manet, & ego in eo. Cuius quidem sacrificij sacramentum, & in Salomone per immolationem panis ac vini ita mōstratur: ^f Sapientia ædificauit sibi domum, excidit columnas septem, immolauit victimas suas, miscuit vinũ suum, proposuit mensam suam, misit seruos suos, dicēs: Si quis est par-

p̄aruulus veniat ad me, & insipientibus loquitur, venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miscui vobis, derelinquite insipientiam, & viuetis, & ambulate per vias prudentiæ. Dei ergo sapientia Christus constituit sibi domum sacrosanctam Ecclesiam, in qua mactauit sui corporis hostias, in qua miscuit vinum sui sanguinis in calice sacramenti diuini, & præparauit mensam, hoc est, altare Domini, mittens seruos suos Apostolos, atque doctores ad insipientes, id est, ad omnes Gentes verum Deum ignorantes, dicens eis: venite, comedite panem meum, & bibite vinum quod miscui vobis, id est sancti corporis escam sumite, & bibite vinum quod miscui vobis, id est, poculum sanguinis sacri percipite. Cuius quidem gratiã quia Gentes sumunt, & Iudæi nõ meruerunt. Declarat hoc Propheta Isaias dicens: **g** Hæc dicit Dominus Deus: ecce serui mei comedent, & vos esurietis: Ecce serui mei bibent, & vos siti etis, ecce serui mei lætabuntur, & vos confundemini. Ecce serui mei lætabuntur præ exultatione cordis, & vos clamabitis præ dolore cordis, & præ contritione ^h spiritus ululabitis, & dimittetis nomen vestrũ in iuramentũ electis meis, & interficiet te Dominus Deus, & seruos, ⁱ id est, Christianos, vocabit nomine alio, in quo qui benedictus est super terram, benedicetur in Deo Amẽ. Interficetur enim Israel, succedit ex Gẽtibus populus. Tollitur illis vetus Testamentum, redditur nobis nouum: conceditur nobis salutaris cibi gratia, & poculũ sanguinis Christi, illis fame, & siti arẽtibus. ^k Mutatur & nouo populo nomen aliud, ^l scilicet, Christianum: & omnia, quæ sunt gesta, nouitatẽ gratiæ resonant.

^a al. Deo esset holocaustum.

^b al. & holocaustum.

^c al. sacerdote.

^d Psal. 109. ver. 3.

^e Iohan. 6. ver. 56.

^f Prouer. 9. ver. 1.

^g Isai. 65. ver. 13.

^h al. cordis.

ⁱ al. suos vocabit nomine alio, id est, Christiano.

^k al. mittatur.

^l al. datur.

A Recapitulatio operis. Cap. XXVIII.

O Infelicium Iudæorum defienda demencia: ecce Saluatoris aduentum, nec Testamenti veteris auctoritate intelligunt, nec eum venisse accipiunt. Gentium conuersionem legunt, & de sua reprobatione minimè confunduntur. Sabbathi obseruationẽ suscipiunt, quam reprobam scripturæ testificatione cognoscunt. Circumcisionem carnis venerantur, qui cordis munditiam perdidērunt. Nos autem sub gratia positi omnia hæc facta, & celebrationes, quæ futurorum erant indicia, iam cognoscimus esse completa. Quidquid enim huiusmodi sacramenti prophetabatur, iam Christus impleuit, ^a qui non venit soluere legem, sed adimplere. Adueniente ergo veritate, vmbra cessauit, ideoq. iam carnaliter non circumcidimur, quia in circumcisionis typo, promissi baptismatis sacramento mundamur. Sabbathi otium superuacuum ducimus, quia iam reuelatã sp̄ ^b quietis æternæ tenemus. Sacrificia veteris Legis non immolamus, quia per eadẽ sacrificia aut Christi passionẽ, aut carnaliũ vitiorũ mortificationẽ ^c insinuatã cognoscimus. Azyma non obseruamus, quia, expurgata veteris vitæ malitia, in ^d noua fidei gratia ambulamus. Differentias ciborum non custodimus, quia cuncta illa spiritualiter discernimus in moribus hominum, quæ ^e immundorum significabat diuersitas animalium. De agni esu pascha nõ celebramus, quia ^f pascha nostrum iam immolatus est Christus, qui per illum agnum figurabatur, & qui tãquam ovis ad occisionẽ ductus est, & quasi agnus coram tondente se, sic nõ aueruit os suum. Neomenias nouę Lunę non custodimus, quia iam in Christo noua creatura, vetera transierunt, & ecce facta sunt noua. Scenopegias, id est, sollẽnitates tabernaculorum, non obseruamus: **D** quia tabernaculum Dei sancti eius sunt, in quibus habitat in æternum.

^a Matth. 5. ver. 18.

^b al. vitæ.

^c al. insinuatj.

^d al. nouam fidei gratiam.

^e al. immundorum significabatur.

^f 1. Corin. 5. ver. 7.

^g Isai. 53. ver. 7.

D I V I N I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

I N

LIBROS VETERIS AC NOVI TESTAM.

P R O O E M I A.

PLENITUDO noui & A veteris Testamenti, quā in canone Catholica recipit Ecclesia, iuxta vetustā priorum traditionem, ista est.

In principio videlicet, quinque libri Moysi, b Genesis, Exodus, Leuiticus, c Numeri, Deuteronomium, id est, recapitulatio Legis, & quasi secunda Lex.

Hinc succedunt libri Iesu Naue, Iudicū, & Iudith, cuius est titulus Ruth, d qui nō ad historiam Iudicum, vt Hebræi asserunt: sed magis ad principium Regum pertinere videtur.

Hos sequuntur quattuor libri Regū. Quorum quidem Paralipomenon libri duo e latere annexantur: e quia earundem gestarū feruor continent causas, quæ in libris Regū esse noscuntur.

Quamquam & alia sunt volumina, quæ in consequentibus diuersorum inter se temporum texunt historias: vt Iob liber, & Tobia, & Esther, & Iudith, & f Esdræ, & Machabæorum libri duo.

g Sed hi omnes, præter librum Iob, Regū sequuntur historiam, deinceps Iudæorū annales suis quibusq. temporibus h persequuntur, continentestristia, siue læta, quæ post excidium Ierusalem Iudaico populo i acciderunt.

Ex quibus quidem Tobia, Iudith, & Machabæorum Hebræi non recipiunt. Ecclesia tamen eosdem inter canonicas scripturas enumerat.

Occurrunt dehinc Prophetæ, in quibus est Psalmodi liber vnus, & Salomonis libri tres, Prouerbiorum scilicet, Ecclesiastes, & Cantica Canticorum. Dno quoq. illi egregij, & sanctæ institutionis libelli, Sapientiam dico, & alium, qui vocatur Ecclesiasticus: k qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi,

tamen propter quandam eloquij similitudinem Salomonis titulo sunt prænotati. Qui tamen in Ecclesia parem cum reliquis canonicis libris tenere noscuntur auctoritatem.

Superfunt libri sedecim Prophetarū, l ex quibus quattuor sunt qui maiora volumina cōdiderunt, id est, Isaias, Ieremias, Ezechiel, & Daniel.

Reliqui verò duodecim breues sunt, & cōtigni, & ob hoc vno volumine coarctati, quorum nomina hæc sunt: Osee, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Nahum, Habacuc, Sophonias, Aggæus, Zacharias, & Malachias. Quidam autem Ieremix m lamenta segregantes, de volumine eius n rescuerunt, sicq. quadraginta quinque libros veteris Testamenti suscipiunt.

Hinc occurrit Testamentum nouum: cuius primū Euangeliorum libri sunt quattuor, scilicet, Matthæus, Marcus, Lucas, & Iohannes. Sequuntur, deinde epistolæ Pauli Apostoli quattuordecim, id est, ad Romanos, ad Corinthios duæ, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Thessalonicenses duæ, ad Colossenses, ad Timotheum duæ, ad Titum verò, & ad Philemonem, & ad Hebræos singulæ.

Epistolæ quoque Iohannis Apostolice, Petri duæ, Iudæ, & Iacobi singulæ.

Actus etiam Apostolorum, & Apocalypsis Iohannis. Fiunt ergo in ordine vtriusq. Testamenti libri septuaginta, & duo.

Hæc sunt enim o noua & vetera, quæ de thesauro Domini proferuntur, e quibus cuncta sacramentorum mysteria reuelantur. Hi sunt p duo Seraphim, qui in confessione sanctæ Trinitatis iugiter decantantes q 710 hymnum erumpunt.

r Hæc etiā duæ oliuæ in Zacharia, quæ à dextris & sinistris lampadis adstant, atque pinguedine & splendore Spiritus Sancti, totum

corum orbem doctrinæ claritate illuminat. Hæ litteræ sacræ, hi libri integri numero & auctoritate: aliud cum istis nihil est comparandum. Quidquid extra hos fuerit, inter hæc sancta & diuina nullatenus est recipiendum.

Disposito igitur veteris ac noui Testamēti ordine librorum, & numero, nūc cursim breuiterque in eos parua proœmia narrationū subijciamus.

a Quam in canone, hoc libro castigando septem exemplaribus utebamur: tria Hispali aduecta erant, duo carthacea, tertium in membranis. In duobus carthaceis legitur: quam in canone sacro. Verū dictio sacro redundare visa est: & Hieronymus ubiq. in canone tantum ait, vt in prologo Galeato his verbis: Igitur sapientia, quæ vulgo Salomonis inscribitur, & Iesu filij Sirach liber, & Iudith & Tobias & Paltor, non sunt in canone. August. lib. 2. de doctrina Christ. c. 8. Totus autem canon scripturarum in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur. Erat enim moribus receptum, vt ferè in Concilijs canon ederetur, omnes diuinas scripturas comprehendens: Ab eo canone libri canonici vocabantur. Quemadmodum è contrario apocryphi libri, id est, absconditi dicti sunt: quoniam eorum lectio, cum prohibiti essent, occultè tantum, & in latebris utebantur, & in diuinis libris, absconditi vox, aliquando in vetiti significatione sumitur, vt in psal. 16. ver. 14. De absconditis tuis adimpletus est venter eorū, id est. Quæ lege erant prohibita, comederunt. Sic sane locum intelligit Apollinarius in psalmorum Metaphrasi, his verbis:

τῶν κρυφίων ἐπέλησαν ἐν τῷ πάλυρανθία νηδύϊ
πλησθέντες σιδήρων.

b * id est.

c al. Numerus.

d Qui non ad historiam Regum, vt Hebræi asserunt, sed magis ad principium Regum pertinere videtur. Hieron. in prologo Galeato Hebræorum canonem referens, ait: Deinde subtexit Sophetum, id est, Iudicum librum, & in eundem compingunt Ruth, quia in diebus Iudicum facta eius narratur historia. Nimirum Hebræi Abesam, qui post Iephren Iudæorum populo præfuit, Booz Ruth maritum fuisse, persuasum habent. Hanc Hebræorum opinionem Isidorus refellit, sequiturq. August. sententiam 2. de doctrina Christian. c. 8. ubi ait. Totus autē canon scripturarum, in quo istam considerationem versandam dicimus, his libris continetur: quinque Moyseos, id est, Genesi, Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, & vno libro Iesu Naue, vno Iudicum, vno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad regnorum principia videtur pertinere. Quo loco suspicor August. lectionem esse vitiatam, & castigandā ex hoc loco Isidori. Alioquin comparatio magis ineptè poni videretur. Fauter opinioni August. Iosephus lib. 5. antiquit. c. 11. cū Helii sacerdotis ætate Ruth historiam accidisse ait. Isidorus ipse eam tantum dicti rationem inferius asserit: quod in eo libello genus Regis Dauid referatur.

e Quia eorūdem gestarum rerum continent causas. Causæ nomen variè sumitur, inter alia, argumentū significat. Vnde Rhetoribus triplex causarum genus. Hoc loco negotium, euentum, successumq. significare mihi videtur. Hispa-

A notum more, quibus causæ nomen, hoc est, cosa, latissimè patet lingua vernacula vsu, & proprietate, ac rem omnem significat, a qua significatione, cælixa vox non multum differt. Iulianus certè Imperator, latissima eius vocis significatione vsus est: cum Proaresum ad historiam scribendam hortatur: sequi id suscipiat pollicetur de actionibus suis commentarios ad eum curaturum τὰς αἰτίας ἐν ἰστορίαις γράφεις ἀκριβέστατα ἀπαγγέλλω σοι. Vtitur inferius eadem voce Isidorus in eadem significatione, cum dicit: Deuteronomium autem repetitionem eorundem librorum, & quasi quoddam Legis meditatorium dicunt: ea dūtaxat ratione, pro eo quod illi quatuor proprias rerum gestarum continent causas, iste verò omnium. Locus ex Hieronymo desumptus est, nisi glossa ordinaria auctor fallit initio Deuteronomij, sicut liber, inquit, Deuteronomij repetitio est quatuor librorū Legis: illi enim proprias continent in se causas, iste replicat vniuersa. Casian. lib. 3. de Inst. cano. c. 5. & coll. 21. c. 14. causam pro re, seu conditione posuit.

f Esdræ & Machabæorum libri duo. Mallem legeretur, Esdræ duo, & Machabæorum libri duo, vt August. vnde hac desumpta sunt, dixit, 2. de doct. Christ. c. 8. his verbis: Iob & Tobias, & Esther, & Iudith, & Machabæorū libri duo, & Esdræ duo, vox certè duo, ad vtrūque referatur necesse est, alioqui summa librorum quadraginta quinque veteris Testamenti Isidoro non constabit. Neque mouere debet, quod in etymologijs lib. 6. cap. 2. hac verba leguntur. Nec quemquam moueat, quod vnus Esdræ dicitur liber, quia secundus, tertius, & quartus nō habentur apud Hebræos, sed inter apocryphos deputantur. Quæ verba manifestè corrupta sunt. Nam quamuis Hebræi, Esdræ, & Nehemia sermones vno libro comprehendant, quod fortè Isidorus in etymologijs sequutus est, apocryphi tamen Esdræ, non tres libri, sed duo tantum sunt.

g Sed hi omnes, præter librum Iob, Regū sequuntur historiam. August. loco citato, sic ait: Sicut est Iob, & Tobias, & Esther, & Iudith, & Machabæorum libri duo, & Esdræ duo, qui magis subsequi videntur ordinatam illam historiam vsq. ad regnorū vel Paralipomenon terminatam. Quod August. de Esdræ libris intellexit, adnecti Regum & Paralipomenon libris: Isidorus ad Tobiam, Esther, Iudith, Esdræ, & Machabæorum libros extendit: vnde locus subobscurus redditur, quod, vt alij libri omittantur, de Tobia præsertim nescio quomodo possit intelligi, cum constet tempore Salmanasar, & Senacherib eius filij ante euersam Hierosolimam in Assyria vixisse. Nisi fortè Isidorus Regum sequi historiam eos omnes libros credidit: quod post omnes, aut post aliquot Reges res in ijs libris explicata contigerint. Porro Iudæorum annales, Iosephi historia, aliosq. Hebræorum de rebus suis libros intelligit, vnde Seder-holam, hoc est, Hebræorum Chronicō ante quadringentos amplius annos constatum est.

h al. prosequuntur.

i al. accesserunt.

k Qui dum dicantur à Iesu filio Sirach editi. Codex D. Laurentij pro dum dicantur, legit: dum sint, iuxta vtramq. lectionem (quod frequens in Isidoro est) particula, dum, pro cum accipitur, quod veteribus etiam vsuatum fuit, vt in illa verba Æneidos 1.

Cum venit aulæis iam se Regina superbis Aurea composuit sponda, mediamq. locauit. Seruius ait: Sanè sciendum, cum & dum, malo errore à Romanis esse confusa. Quod vero Sapientiam, & Ecclesiasticum Iesu filio Sirach tribuit: & idem inferius repetit,

tit, ex August. de sumptis 2. de doctr. Christiana. cap. 8. ubi ait: Nam illi duo libri, vnus, qui Sapientia, & alius, qui Ecclesiasticus inscribitur, de quadam similitudine Salomonis esse dicuntur: Nam Iesus filius Sirach, eos scripsisse constantissimè prohibetur, (vnde & ex eiusdem August. verbis lib. 17. de Ciuit. Dei, c. 20. intelligitur proximis verbis legendum: propter quandam eloquij similitudinem, non autem propter grandem eloquij similitudinem, vt duo chartacei Hispalenses legebant) Verum non animaduertit Isidorus Aug. 2. retract. c. 4. eam opinionem, quod spectat ad Sapientie librum, retractasse. Sanè & Hieronymus prefatione in libros Salomonis, de Sapientie libro ait: Nonnulli scriptorum veterum hunc esse Philonis affirmant, quod Isidorus ipse se ipso prudentior sequutus est, 6. etymol. c. 2. Philonis, vt ego suspicor, non Alexandrini, sed Bibliici, de quo frequè in Eusebio mentio, libris de preparat. Euang.

^l Ex quibus quattuor sunt, qui maiora volumina condiderunt. Sequitur hoc loco Græcorum, & Latinorum opinionem, qui libros omnes Prophetarum, ab eisdem Prophetis, quorum nomina præferuntur, compositos esse credunt, cum 6. etymolog. c. 2. Ezechielis & Danielis libros affirmet, à quibusdam viris sapientibus scriptos esse, quæ est constans Hebræorum sententia. Rabbi Isaac Harama prefatione in Cantica: & Rabbi Moses Kimhi lib. de auctoribus sacrorum librorum: viros congregationis magna librum Ezechiel, duodecim Prophetarum, Danielis & Esther scripsisse aiunt. Quo magis miror ex hac numero Danielè solum inter Chethubim, id est, magis grapha ab Hebræis poni. Hieronymus prologo in Daniele & prefatione comment. ad eandem Prophetam, Porphyrium ait: occasionem arripuisse calumniandi religionem nostram, quod negaret Danielis Prophetiam à Propheta ipso editam fuisse, sed à quodam, qui in Iudea vixit, tempore Antiochi Epiphanis, affirmatè scriptam.

^m al. lamentationes.

ⁿ al. fecernunt.

^o Matth. 13. ver. 52.

^p Isai. 6. ver. 3.

^q Trishagios hymnum erumpunt. Sic legit Hispalensis in membranis. Septim. uincensis: Tertrishagios hymnum erumpunt. Duo cartacei Hispalenses & Tarraconensis hagios, hagios, hagios dicentes hymnum erumpunt. Alludit autem ad illa verba, Isai. 6. ver. 3. ubi de duobus Seraphinis ait: Clamabant alter ad alterum, & dicebant: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Porro hymnum erumpunt, dixit: pro in hymnum erumpunt, quæ locutionis forma Virgilius est vsus, cū 3. Æneid. ait:

Interdumq. atrâ prorumpit ad æthera nubem.

^r Hæc etiam duæ oliuæ. Hæc oliuarum comparatio, in vno tantum Laurentiano codice erat, & in altero Hispalensi ad marginem, neq. vtriusq. lectio cõsentiebat. Nos locum expungere omnino ausi non sumus, obelo notasse contenti argumento suspectæ lectionis.

^s al. computandum.

De Genesi.

GENESIS iuxta fidem historię describit fabricam mudi, & hominis conditionem cataclysmum, & diuisionem terræ, confusionem quoque linguarum, gesta que om-

A niu Pattiarcharum, vsque ad ingressionem Israel in Ægyptum.

De Exodo.

EXODUS continet Hebræorum seruitutem, ac decem plagas Ægypti, egressum populi, & nubem protegentem transitum etiam rubri maris, mersumque cū curribus Pharaonem, & gloriæ decantationem, ingressum quoque eremi, cibum mannae & quo aliti sunt, percussionem quoque rupis, & fluentia in dulcedinem versa, pugnam Amalec, mandata etiam Decalogi, & arcam Testamenti, dedicationemque tabernaculi, & oblationem.

De Leuitico.

IN LEUITICO autem lex sacrificiorum, hostiarumque diuersitas, indumenta Pontificum, & Leuitarum ministeria describuntur: ciborum etiam discretio, & diuersæ peccatorum purgationes, vel hostiæ ordinantur.

^a al. Et diuersitas peccatorum purgationesque.

De Numeris.

IN NUMERIS verò egressæ de Ægypto tribus enumerantur, profectioesque æorū, perfectorum ætate virorum, qui egressi sunt de Ægypto, computatio tenetur inserta, Prophetia Balaam, quadraginta quoque ducum per eremum mansionum sacramenta signantur.

^a al. fortassis earum.

De Deuteronomio.

IN DEUTERONOMIO autem, quæ est secunda lex, narrantur ea, quæ inter Pharan & Tophel, & Laban, & Naferoth, vsque ad Cades-Barne fuerunt a populo dicta à Moyse: mandata videlicet, atque promissa, maledictiones peccatorum, & promissiones beatitudinis. Ibi canit canticum Moyses. Ibi dat benedictionem filijs Israel: ibique terra repromissionis conspecta moritur, atque sepelitur. Nonnulli autem Hebræorum quattuor tantum libros computat Legis, id est, Genesim, Exodum, Leuiticum, Numeros. Deuteronomium autem repetitionem eorundem libro-

librorum, & quasi quoddam legis meditatorium dicunt. Ea duntaxat ratione, pro eo quod illi quattuor proprias rerum gestarum continent causas, iste vero omnium.

^a Populo dicta. *Septimancensis, & Tarracensis legunt populo data. Et alioqui dare dicere est, ut apud Virgilium. da Tityre nobis.*

& -- da, non indebita posco.

Et contra accipere pro audire sumitur. Æneid. 1.

Quâ facere id possis, nostrâ nunc accipe mentem.

^b Nonnulli autem Hebræorum, quattuor tantum libros computant Legis. Fuisse qui negarent Deuteronomium à Mose conscriptum esse, *Nicolaus de Lyra, ad primū Deuteronomij cap. initio docet, his argumentis: quod initio libri dicatur: Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses, non scripsit, quod dicat, quæ loquutus est trans Iordanem: quem fluvium nunquam Moyses transmisit, quod in fine Mosis describatur mors. Quæ argumenta refellere opus non est, & eam tamen opinionem ab antiquis Hebræis derivatam arbitror. Nam recentiores Iudæi quinque libros Legis, & omnes à Mose conscriptos esse constantiter affirmant. Nam Deuteronom. c. 31. ver. 9. dicitur: Scripsit itaque Moyses legem hanc, & tradidit eam sacerdotibus filiis Leui, & rursus ver. 24. Postquam ergo scripsit Moyses verba legis huius in volumine, atque complevit, præcepit Leuitis, &c.*

De Iosue.

IN Iesu Naue libro filij Israel duce Iesu Iordanem transeunt, ac secundo circumcinduntur, subuersisq. dehinc Chananzorum gentibus, ^a diuisione terræ eorum hæreditatis sortes suscipiunt,

^a al. diuisionem terræ eorum hæreditatis sorte.

De libro Iudicum.

IN libro Iudicum continentur peccata, & seruitutes Israël, exclamationesq. populi, & miserationes Dei & describuntur prospera atq. aduersa bellorum. 7

De libro Ruth.

Liber Ruth eiusdem Moabitidis textit historiam, de cuius stirpe familia Dauid descendit.

Hunc Hebræi libellum, ad Iudicum librum subiungunt, pro eo quod in diebus Iudicum gesta esse ^a commemorant, quæ in eo scripta sunt: at contra Latini, pro eo quod genus Regis Dauid retexat, ortum ex eadem Moabide Ruth, ad corpus libri regnorum veracius eum pertinere contendunt.

^a al. commemorantur.

De libro Regum

Regum liber, quâquam apud Latinos propter prolixitatem sui in quattuor ^a partibus sit defectus, apud Hebræos tamen in duobus diuisus est voluminibus. Quorum ^b primus Samuel scribit, arcam Domini à Iudæis transisse ad Gentes, ^c Heli quoq. sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum, & in Dauid Saulis Regis imperium. Malachim vero Reges Iudææ, & Israeliticæ Gentis, gestaq. eorum per ordinem digere temporum, ipsum quoque Israel ^d ob errorem idolatriæ narrat in Assyrios transmigratum: ad extremum edocet, venisse Nabuchodonosor in Ierusalem: captiuumque duxisse Principem, ac populum, & subuertisse urbem, & templum.

^a al. partes.

^b al. primum Samuel scripsit.

^c Heli quoque sacerdotium in Samuel mysticè fuisse translatum. *Hæc est August. sententia lib. 17. de Ciuit. Dei cap. 4. ubi ait. Nam Heli sacerdote reprobato, substitutus est in Dei ministerium Samuel, simul officio functus sacerdotis, & Iudicis, & Saule abiecto, Rex Dauid fundatus in regnum, hoc quod dico figurauerunt: nempe veteris Testamenti in nouum commutationem, quod Isidorus illo aduerbio mysticè significare voluit. Hieronymus 1. contra Iouinia. ex illis verbis psal. 98. ver. 6. Moyses & Aarō in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomē eius, colligit, Samuelem non sacerdotem, sed Leuitam tantum fuisse. Quæ sententia eruditius magis probatur. Qui enim esset sacerdos, præsertim summus, cum non esset de posteritate Aaron? Idem epist. ad Paulinum, quæ insit in generalis præfationis in sacros libros, sacerdotij mutationem non ab Heli in Samuelem, sed ab Abiatar in Sadōch factam esse, competenter ait, eaque re Legis veteris in nouam transitionem significari affirmat.*

^d al. ab errore.

De Paralipomenon.

Paralipomenon ^a apud Hebræos sub vnus libri volumine continetur, appellaturq. ab eis Dibre-haiamin, id est, verba dierum, apud nos autem propter prolixitatem sui in duabus decisus est partibus. Hæc est autem historia ordinem generationum, & temporum continens. In qua scilicet non parua sanctarum scripturarum eruditio continetur. Nam quæ in historia veteris Testamenti in locis suis, aut omnino omissa sunt, aut fortasse non plenè digesta: in isto summam, ac breuiter explicata sunt, cuius quidē series è latere Legis, siue Regnorum adiuncta procedit, perueniens ad Iudæi vsq. tēpus, quo & Regnorum textus finitur. ^b Namq. ab exordio fabricæ mundi incipiens protenditur per ordinem rerum

dd gesta-

gestarum vsq. ad ruinam Ierusalem in annis tribus mille septuaginta duobus per generationes septuaginta duas.

^a Paralipomenon apud Hebræos sub vnus libri volumine continetur. *Hæc ex Hieronymo sumpta sunt præfatione altera in libros Paralipomenon. Illud de suo auctor addidit: in duabus decibus est partibus. casuum permutatione, vt sapè consuevit. Paulo inferius, vbi nos legimus explicata sunt, duo carthacæi expleta sunt. Verum nostram lectionem veriorē esse, sūm ex plurium codicum fide, sūm ex ea Hieronymi præfatione intelligitur, tametsi sententiā non discrepat, vt rōis modo legatur.*

^b Namq. ab exordio mundi Incipiens, &c. *Locum obelo confiximus, quamuis trium codicum lectione subnixum, qui neq. in annorum numero, neq. in generationum conueniebant. Nos de annorum ratione non magnopere laboramus, cum in ea re, vt in qua maxime, scriptores variēt. Euseb. ab initio mundi vsque ad Ierosolyma excidium sub Nabuchodonosor annos numerat 4610. Hebræi in Seder-holam 3338. Nos, cum in ea re nonnihil opera esset consumptum, annos inueniebamus 3390. Atq. hæc de annorum ratione. Quod vero septuaginta dua generationes, seu progenies ab exordio mundi vsq. ad excidium Hierosolyma fuisse ait, suspicor lectionē esse vitiatam, & quinquaginta duas generationes poni debere: nepe quot in Luca, quotque ab Hebræis ex veteri Testamento ab Adam ad illud tempus numerantur.*

De libro Iob.

Iob liber continet eiusdem sancti viri damna, funera vel flagella, & contumeliosa consolatium dicta, lamenta quoque eius, in quibus totius mundi deplorat miseriam: consolationes etiam Dei ad eum per turbinem, eiusq. duplicem bonorum in fine remunerationem. Hic autem ex suis passionibus & verbis Christi expressit imaginem: coniux verò eius carnalium typum designat, qui intra Ecclesiam positi vitam spiritualium moribus suis scandalizant. Amici verò eius speciem^a præbuerunt hæreticorum, figuramque dogmatum peruersorum. Porro Eliu, qui aduersus Iób graui exprobratione innititur, significat eos, qui intra sanctam Ecclesiam arroganter prædicant, & per tumorem cordis, ac scientiæ fastum, quidquid proferunt, superbix exemplis^b ostentant.

^a al. prætulerunt.

^b al. ostendunt.

De Psalterio.

Liber Psalmorum, quanquam vno concludatur volumine, non est tamen editus vno eodemq. auctore. ^a Decem enim Prophetæ sunt, qui eos diuerso tempore scripserunt,

id est, Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Eman, Ethan, Idithun, & filij Core Asir, Elcana, Abiasaph, siue Esdras. Nonnulli etiam Aggæi, & Zachariæ esse existimantur. ^b De ijs autem, qui sine titulis sunt, traditio veterum talis est, vt cuius auctoris præscriptio præcesserit, cæteri, qui sine titulo sequuntur, ipsius esse credantur. Est autem hic liber allegoricis ac typicis sacramētis signatus: specialiter autem, quod natus, quod passus, quod resurrexit Christus: penè hoc omniū Psalmorum resonat organum. Sciendum autem, quòd apud Hebræos omnes Psalmi permisti fuerunt, & inordinati, quos tamen primus Esdras in vnū volumen^c coëgit, & in ordinem, numerumque disposuit, ac per occulto mysterij sacramento alijs alios prætulit ordine, dùm posteriores videantur in tempore. Nam secundum historiæ cursum tertius Psalmus quinquagesimo posterior est; sed propter mysterium in ordine prior est. Sic enim habentur & cæteri, quia Spiritus Sanctus eos præordinauit, vt voluit.

^a Decem enim Prophetæ sunt, qui eos diuerso tempore scripserunt. *Sententiā est Hieronymi, non omnes Psalmos à Dauide fuisse editos epistola ad Cyprianum, & epistola ad Sophronium, & prima contra Rufinum. Cum Hieronymo omnes Hebræi conueniunt. Augustin. varius est initio commentar. in psalmos, & 17. de Ciuitate Dei, capit. 14. Cæteri sermō Græci, & Latini expositores, omnes Psalmos à Dauide fuisse editos tenent. De re hac nihil in præsentia statuo. Nomina sanè Prophetarum à quibus Isidorus psalmos esse compositos ait, in omnibus exemplaribus corruptissimè posita erant. Nos veram lectionem restituiimus, tum ex codicum inter se collatione, tum ex prim. Paralip. 6. vers. 22. in filijs Core denarius prophetarum numerus completur. Esdras, Aggeus, & Zacharias sub dubio ab Isidoro inter auctores Psalmorum numerantur, coniectura tam verborum, tum 6. etymologiarum capit. 2. vbi cum de re eadem agatur, eorum nomina præmittuntur. Rabbi Isaac Haramā in Cantic. præfatione decem quidem Psalmorum auctores numerat, longè tamen aliter quàm Isidorus: nempe, Adam, Melchisedech, Abraham, Mosè, Heman, & Idithun, & tres filios Core, quæ ad Iudaorum fabulas ablegamus. Porro præcipua auctoritate, & eruditione viri, Esdras non tantum vt Hierony. epist. ad Sophronium ait, psalmos omnes in vnum volumen collegisse affirmant, sed etiam pro certo ponunt, ab eodem primum psalmum fuisse compositum, vt esset instar præfationis in vniuersum opus, prouocaretq. lectorem ad diuinæ legis lectionem.*

^b De ijs autem, qui sine titulis sunt. *Sententiā est cum Hebræorum, tum Hieronymi epistola ad Cyprianum, eo argumento contendenti, vnde omnino psalmos Moysen auctorem habere, à Psalmo octuagesimo nono, vbi eius nomē præfertur, cum decem psalmi sequentes sine titulo sint apud Hebræos.*

^c al. collegit.

De libris Salomonis.

Salomon tria volumina edidit: primus ex his Prouerbiorum liber est: secundus, qui appellatur Ecclesiastes: tertius cuius titulus est, Cantica Canticorum. In quibus quidem tribus libris^a trium generum disciplinas composuit, quibus ad rerū scientiam peruenitur. In primis namque Ethicam, id est, moralem, post hæc Physicam, quæ qualitatē naturæ comprehendit, ad vltimum Theoricā, id est, contemplatiuam: in Prouerbijs enim moralia docens, per communem quemdam loquēdi vsum altiore intelligentiam edidit, conseruationemque mandatorum, & doctrinæ cælestis^b institutionem succinctis versibus, breuibusque sententijs coaptauit. Sunt autem prouerbia sub verbis alijs res alias explicantia, vel significantia quæ aliter quam dicuntur, intelliguntur, plus in virtute sententiarum, quam in sono verborum, quæ Græci paræmias vocant. In Ecclesiaste vero rerum naturam discutiens, cuncta in mundo caduca, & vana esse reprehendit, rerum que omnium fragilitate perspecta, renuntia re mundo admonuit. In Canticis autem Canticorum supergressus visibilia, atque contemplans ea, quæ sunt cælestia, vel diuina: sub specie sponsæ, & sponsæ, Christi Ecclesiæ que vnitatem declarat, atque animam ad amorem cælestium excitās^c prouehendam ad consortium Dei prouocat. Illud etiam nō est omittendum, quod à Doctoribus nostris traditur: ^d apud Hebræos hanc fuisse obseruationem, ne cuiquā librū hunc legere permitterent, nisi viro iā perfectæ scientiæ, & roboratæ fidei: ne fortè per imbecillitatem infantæ, & fidei imperitiam, non tam erudiret cognitio lubricas mentes: quā potius ad concupiscentias corporales conuerteret. Omnes enim scripturas à Doctoribus eorum tradi pueris solitum est: etiam eas, quas deuteroseis vocant. Quattuor tantum ista ad vltimum referuari, id est, principium Genesis, de mundi creatione: Ezechielis quoque principia, in quibus de Cherubim scripsit: & finem eius, in quo templi descriptio continetur: & Cantica Canticorū.

^a Trium generum disciplinas composuit. Sic sentit Hieronymus initio commentariorum in Ecclesiast. & epistola ad Paulam Vrbicam, nisi quod pro theoricæ, quam ponit Isidorus, Hieronymus priori loco Theologiam, posteriori logicam posuit. Vtramque lectionem coniunxisse videtur Isidorus ipse 2 etymolog. c. 24. cum ait: In his quippe tribus generi-

Abus philosophiæ etiam eloquijs diuina consistunt. Nam aut de natura disputare solent, vt in Genesi, & Ecclesiaste: aut de moribus, vt in Prouerbijs, & in omnibus passim libris: aut in logica, pro qua nostri Theologiam sibi vendicant, vt in Cantic. Cant. & in Euangelijs.

^b al. imitationem.

^c al. perueniendum.

^d Apud Hebræos hanc fuisse obseruationem. Sic Hieronymus ad Paulinum de Genesi, & principio atque fine Ezechielis, & Origenes homil. 1. in Cantica, totidem ferme verbis, quot Isidorus in hunc modum: Aiunt enim obseruari etiam apud Hebræos, quod nisi quis ad atatem perfectam, maturamque. peruenit, libellum hunc, ne quidem in manibus tenere permittatur. Sed & illud ab eis accepimus custodiri, quandoquidem moris est apud eos, omnes scripturas à doctoribus & sapientibus tradi pueris, simul & eas quas *deuteroseis* appellant. Ad vltimum quattuor ista referuari, id est, principium Genesis, in quo mundi creatura describitur: & Ezechielis, & c. Porro atas perfecta 30. annorum erat, vt ait Hieronymus loco citato, & *deuteroseis* vt ipse Hieronymus docet epistola ad Algasiam. q. 10. & in Ezech. cap. 36. Iudæica traditiones, & fabule erant, primo institut. Aposto. c. 7. Clemens traditiones seniorū vocat *deuteroseis*. Eas Epiphanius hæres. 33 contra Proterias, apud Hebræos quattuor libris comprehensas esse ait. Nostra atate Thalmud Babylonicum in Misna, & Ghemara distributum est auctore Elia in Tisbi. Misna autem, & deuteroseis, quod vis vtriusque nominis declarat, repetitionem significantis, idem sunt, ac proprie significant præcepta, vel expositionis Legis, qua post Moysen ab Hebræis inuenta sunt, quæ ratione inter Moysis libros. Deuteronomium hoc nomen habet, quod sit velut repetitio præcedentium librorum, & quasi secunda Lex, vt ipsis Isidori verbis vtamur.

De libro Sapientia.

Liber^a Sapientiæ, qui vocatur Panaretō, Christi aduentum, qui est sapientia Dei Patris, passionemque eius aperta manifestatione denuntiat. Hunc edidit Iesus filius Sirach, in quo etiam nonnulla viuendi præcepta composuit.

^a Liber Sapientiæ, qui vocatur Panaretōn. Sic legit **D**Tarraconensis. In alijs codicibus vox Panaretōn corrupta erat, nisi quod in on. omnes terminabant. Ea verba ex Hieronymo, prologo in Salomonis opera, errore quodam sumpta ab Isidoro sunt. Fertur, inquit Hieronymus, & Panaretos Iesu filij Sirach liber, & alius pseudepigraphus, qui Sapientia Salomonis inscribitur. Quod ergo Hieronymus de Ecclesiastico dixit, Isidorus ad Sapientia librum transfudit, non eadem prorsus voce. Nam Panaretos, qua voce Hieronymus est usus, eximium, ac præcipuum significat, ab æpicoque Panaretōn autem antequam æpico quasi virtutum omnium apothecā. Rabanus prolog. in Ecclesiast. Isid. etymon sequutus, non originendi casu, vt ipse, sed nominandi, neq. de Sapientia libro, sed Ecclesiastico, propter excellentiam, inquit, virtutū suarū Panaretōs, id est, omnium virtutum capax appellatur.

De Ecclesiastico.

Eccelesiasticus verò morū penè omnium disciplina, & sanctæ religionis cōuersationē

affatim, copioseque conscripsit. Dicitur est autem Ecclesiasticus, pro eo quod in medio cœtu populi, id est, coram Ecclesia fuerit habitus. Hic enim propter nimiam sensus similitudinem, & eloquij parilitatem Salomonis titulo prenotatur. Constat autem & hūc librum à Iesū filio Sirach editū fuisse, & inter reliquos sacrarum scripturarum libros pari habitum veneratione.

De Isai.

Isaias Propheta, qui interpretatur salus Domini, hic, postquam de altari missus calculus labia eius purgavit, dignus efficitur Spiritus Sancti Prophetia. Speculaturq. duo Seraphim in ænigmate duorum testamentorum, cum duodecim alis, id est Apostolis, qui prædicatione sua ^a totum mundum volucris celeritate discurrunt, tegentes faciem, & pedes sedentis in throno Dei, id est, occultantes ea, siue quæ ante seculi fuerunt exordia, siue quæ post transactam huius mudi figuram futura sunt. Hic tamen post visionem Iudæ & Ierusalem aduersus cæteras gentes, quæ in circuitu eius sunt, prophetiæ conuertit sermonem, & iuxta qualitatem locorum, & vitæ diuersitatem, quæ essent eis mala ventura denuntiat. Post captiuitatem enim Ierusalem ruinam Babylonis comminatur. Deinde necem Philisthij, vastitatem Moab, exterminium Damasci, & Ægypti commotionem, & solitudinem maris deserti, obsidionem quoque Edom, fugam & interitum Arabiæ, ^b excidium vallis Sion, subuersionem etiam Tyri, siue quadrupedum. Sed figuratè in visione Iudæ Synagoga proijcitur, & Ecclesia Domino copulatur. In ruina Babylonis confusio totius mundi, superbiaque arguitur, & finis eius monstratur. In vastitate Moab error scientiæ secularis in silentium, luctumque mutatur. In euerfione Ægypti totius mundi idolatriæ destruuntur, templique Domini ædificatio prædicatur. In contritione Philisthij luctus eorum mōstratur: qui abijciunt iugum Christi, & eleuant se contra scientiam Dei. Porrò per Damascum prædicatione gentium, & ruina ostenditur populi Iudæorum. Per onus maris deserti huius seculi tentatio declaratur: & quæ illi ventura sunt, ostenduntur. Per Idumæam oritur sol iustitiæ gentium, & tenebræ veniunt populo Iudæorum. Per Arabiam prædica-

tur aqua baptismatis præbenda ijs, qui fuerunt gentium errores, vel eorum blasphemias. Per vallem Sion perditio prædicatur Ierusalem, & hæreticorum, qui de sublimitate Ecclesiæ ceciderunt, Per Tyrum gentibus prædicatur, vt, seculi errore deposito, ad Christum Dominum conuertantur. Reliqua verò eius vel de Christo, vel de Ecclesia gentiū sunt, siue de consummatione mudi. ^c Prophetavit autem annis fermè LXX. sub Regibus quattuor Iudæ ordine atque genere sibimet succedentibus, id est, Ozia, Ioathan, Achaz, ad vltimum Ezechia: sub quo pars magna voluminis eius vsq. ad calcem textitur prophetiæ.

^a Totum mundum volucris celeritate discurrunt. Hispanismus est, pro: Per totum mundum.

^b Excidium vallis Sion. Sic constanter legebant omnia exemplaria præter vnum Laurentianum, cui, quod recens esset descriptum, non multum fidei tribuebamur, in quo excidium vallis visionis, legebatur. Isai. 22. vers. 1. Hieron. & vulgata. Onus vallis visionis legunt. Septuaginta interpretes *ἵνα ἴδῃς τὰς πόλεις τῆς σιών*, id est, v erbū vallis Siō, quo loco suspicor Hebraicam lectionem vt in plerisq. alijs locis, ab antiquo esse mutata. & pro *וְיָרֵד מִן הַצִּיּוֹן* vt habent codices Hebraici hoc tempore, & Hieron. septuaginta legisse *וְיָרֵד מִן הַצִּיּוֹן* facili inter se litterarū permutatione, lectio cōmutari potuit, sententia non dissimilis est, cum Rabbi Salomo & Rabbi David Kimhi commentarijs ad eum locum contendant, vatem de valle Sion, atq. Hierosolyma esse loquuntur.

^c Prophetavit autem annis fermè LXX. Quot annis singuli Propheta vaticinati sint: haud promptum est explicare. In Eusebij Chronico, nisi locus est vitatus, ab initio vaticinij Isaiæ, vsque ad eius interitum centum fermè anni elabuntur. Neque minor est difficultas in Ieremia, quem Isidorus annis 72. & tribus mensibus prophetasse ait, & suspicor vehementer locum esse corruptum. Nam Hieron. comment. ad 1. eius Propheta cap. vno, & quadraginta annis vaticinatum esse ait: præter illud tempus, quando ductus est in Ægyptum, ex Eusebij Chronico ab initio Ieremia Prophetiæ vsque ad enersam Ierusalem colliguntur anni 45.

De Ieremia.

Ieremias Propheta, qui interpretatur excelsus Domini, simplex in loquendo, & ad intelligendum facilis; qui in omnibus dictis, & passionibus suis Redemptoris nostri imaginem prætulit. Hic postquam in typo Christi regna destruxit Diaboli, iustitiæque vel fidei ædificauit imperium, iubetur prophetare super omnes Gentes. Ægyptum videlicet, & Palæstinos. Moab & Ammon, Edom & Damascum, & Cedar, & super regna Assur, necnon super Helan & Babyloniam, inter hæc autem videt virgā vigilantē diuinæ correptionis & potestatis.

Ollam

ollam quoque succensam; id est, Iudaicā plebem igne carnalium desideriorum ardentē. Aspicit & duos cophinos ficorum in præfiguratione duorum populorum. Descendit & in domum figuli, & videt^a diminutionē vasis prioris, & noui instaurationē ad designandū defectū prioris populi, & successiōnē futuri. Sumit etiam calicem supplicij, atque vniuersis gentibus porrigit. Accipit & lumbare sub exemplo populi Iudæorum, atque putrefactum projicit illud in dispersionem trans flumina gētium. Ostendit & calicem aureum Babylonis, per quem inebriatus est mundus lethifero idolatriæ haustu.

Iubetur & projicere in Euphratē volumē lapidi alligatum, ad demonstrandum interitū Babylonis, vel figuraliter totius mundi. Increpat etiam delinquentes, & ad conuersionem prouocat.

Ad vltimum plangit ruinā Ierusalem, templique excidium, & dispersionem gentis; quæque non tantum præntiauit, sed etiā præsentia vidit. Exorsus est autem duodecimo anno Iosæ Regis Iudæo tempore, quo & Olda mulier, Prophetiaque eius per quatuor Reges extensa est, sub Iosia, & Eliacim, & Ioacim & Sedecia, sub quo euersa est Ierusalem. Annis LXXI r. & tribus mēsis prophetauit, excepto illo tempore, quo post euersam Ierusalē in Ægypto cū populo fuit.

^a Diminutionem vasis prioris: *Diminutionem pro comminatione dixit, iuxta illud Terentij: Diminuum ego caput tuum hodie, nisi abis.*

De Ezechiele.

Ezechiel, qui in Latinum vertitur fortitudo Dei; hic figurans typicē Christum, stat iuxta fluuium seculi; & præclara cōtuetur mysteria.

Cernit similitudinem gloriæ Dei, & quatuor animalia in similitudinem Euangeliorum: & totas se inuicem continentes in typo testamētorum. Videt & aurigam, id est, Christum, deorsum igne iudicij, sursum electri, id est, diuinitatis fulgore rutilantem. Comedit quoque librum diuinæ legis, in quo scriptum est lamentum pœnitentium, & carmen iustorum, & væ corum, qui post peccatum pœnitentiam nō egerūt. Dehinc accipit laterem: in quo obsessa Ierusalem plura describitur, vel in quo sub typo Christi eiusdem Ierusalem, id est, totius Ecclesiæ, quæ est è latere Christi formata myste-

ria describuntur. Capit & hic Propheta somnium sinistri lateris, in^a typo mortis peccatorum qui ad læuam positi æterna supplicia sustinebunt: ac demum à sinistro in dextro latere dormire iubetur propter spem eorū, qui per mutationem morum resurrectionis gloriam obtinebūt. Aspicit interea, & duas virgas sibi met copulatas, in similitudinē circumcisionis, & gentium, siue aquilā sub Nabuchodonosor, velut Antichristi^b figura, magnis alis, & volucris celeritate totius mundi imperia occupantem.

Plangit præterea sub specie Principis Tyri beatitudinem Diaboli, quā amisit, & ruinam eius magnam cum lamentatione deploret. Ad vltimum arundinem vel funiculum gestans metitur sub specie sanctorum mysticē Ierusalem.

Inter hæc mystica subiicit quædam moralia: falsos^c criminatur Prophetas, atque speculatoribus præcipit, ne recedant malitiam. Quattuor etiam vltionum pœnas peccatoribus prædicat; animasq. redire ad corpora sua prophetat. Ostendit quoque vnumquemque pro se rationem Domino redditurum: nec in progeniem posse vltra diffundi labem paterni delicti. Obiurgat inter hæc sub Oolla, & Oolliba, omnem turpitudinem Samaritæ, & Ierusalem: natiuitatemq. obijcit cōtumeiosam. Sæpè etiam ad pœnitentiam captiuos prouocat populos, & post præuaricationem admonet populum redire conuersum. Hic autem xxxv. ætatis suæ anno, & captiuitatis quinto in Chaldæa exulans prophetauit: ibique vaticinium^d consummauit.

^a *al. typum.*

^b *al. figuram.*

^c *al. comminatur.*

^d *al. vaticinium suum.*

De Daniele.

Daniel, qui interpretatur iudicium Dei, quiq. etiam de Christo cunctorū manifestior Prophetarum est. Deniq. iste non solum vëturum prædicauit, vt ceteri, sed etiā & tempus incarnationis, & passionis, per ordinem Regum, & numerum definiuit annorum: ita vt potius non videatur futurū prædicere, sed quasi transacta narrare. Hic autē quattuor regnorum cernit frequētius visiones, eorumque differentias sub diuersis imaginibus intronittit. De Antichristo quoque ostendit, quod ipse sit cornu pusillum, id est,

dd 3 paruo,

paruo tempore regnaturus: & decē Regibus subiugatis, solus postremis temporibus regnaturus. De consummatione Ierusalē, vel mundi, plura scribit, siue de die iudicij, & regno sanctorum. In fine autem voluminis Prophetiæ suæ Susannæ historiam, & Belis, draconisq̄ue fabulas ponit.

Hic autem liber apud Hebræos Hebraicis quidem litteris, sed Chaldaica lingua scriptus est. Prophetauit autē in Babylone, quando & Ezechiel.

^a Et Belis, draconisq̄. fabulas ponit. *Plurimiq. codices pro fabulis, fabulam legebant. Hieronymus tamen prologo in Daniele, unde hæc Isidorus est mutuatus, Susanna historiā negat, huiusmodi trium puerorū, Belis & draconis fabulas in Hebræo esse. Eodem modo loquitur proæmio commentariorū ad eundem Prophetam, neque vocis insolentiā moneri quis debet, ut credat, Hieronymi, & Isidori testimonio Danielis vaticinium ea parte falsi accusari. Nam fabula, quæ a fando dicitur, ut ait Varro. 5. de lingua Latina, est res passim vulgata, siue vera, siue falsa sit. Itaq. passim ea vox in vtrāq. partem accipitur. Origenes homil. 5. in Genes. Hic iam (inquit) refertur famosissima illa fabula Lot. Euseb. 3. hist. Eccles. 1. 1. c. 23. Audi fabulam, & non fabulam, sed rem gestam de Iohanne Apostolo. Hieron. ad Philip. 2. longum est, inquit, si vellem Samsonis fabulā ad Christi trahere sacramentum.*

De Osee.

Osee Propheta, qui intelligitur saluās, in duodecim Prophetis primus: profundior reliquis in sententijs, & operosior intellectu. Ille ad eas tribus, quæ vocantur Ephraim, & Samaria, domum Ioseph, & Israel loquitur, sed per Ephraim hæreticos arguit, qui recedentes ab Ecclesiæ vnitatem, participes facti sunt idolorum.

Per Samariam autem eorumdem hæreticorum demonstrat figuram: qui præceptorum Dei custodes esse mentiuntur: & sub prætextu veritatis mendacium colunt. Hic historialiter Iudæos in Christo ultimo tempore credituros pronuntiauit. Tertium quoque resurrectionis Dominicę diem prædixit. Prophetauit autem in diebus Ozia Regis Iuda, siue Ieroboam Regis Israel, quando & Isaias.

^a al. peritior.

^b al. eorum.

^c al. præceptorum Dei Legem custodisse se mentiuntur.

^d In Christo ultimo tempore credituros. *Archaismus est, pro in Christum: ut Aeneid. 2. Talis in hoste fuit Priamo. Simili libertate dicendi superius dixit, transmigratum pro transigrasse, inuisi sunt, pro inuiderunt, & alia, quorum inire rationem, longam esset.*

De Ioele.

Ioele Propheta, qui interpretatur incipiens. Ille ad Iudam tantum, & Ierusalem vaticinium proferens, in principio sui voluminis post voluptuosa conuiuia ad luctum prouocat Ierusalem, excidiumque eius pronuntiat. Prædicat quoque vocationem gentium, & super congregatos credentes superuenturum Spiritum Sanctum. Prophetauit autem sub Ioatham Rege Iuda, quādo & Michæas.

De Amos.

Amos, qui interpretatur onus, vaticinauit in Samariam & Ierusalem, tria & quattuor scelera gentium sub totius mundi figura describens. Primum itaq. scelus, quia omnes in Adam peccauerunt. Secundum, quia insitam naturæ legem immemores rationis non intellexerunt. Tertium quoque eorum, qui datę Legi non obedierunt. Quartum inexpressibile eorum, qui in Christo non crediderunt, pro quibus sceleribus intonat Dominus ignem, id est, sententiam æterni iudicij illaturum. Hic autem aduentū Christi sub Dominica voce ita prædicat; Ego firmans tonitruum, & creans spiritum, & annuntians in hominibus Christum. Reliqua autem, quæ de Amasia & Ieroboam, siue Israel loquitur: tropologicè ad hæreticos sunt referenda. Prophetauit autē sub Rege Ozia, eo tempore, quo Osee, & Isaias.

^a al. Samaria.

^b al. formans.

^c Annuntians in hominibus Christum. *Sic quattuor codices correctiores, tres alij legebant, annuntians in hominibus Christum suum, ut est in ipso contextu Septuaginta interpretum, & ut legit Aug. 18. de ciuit. Dei, cap. 28. Totus locus ex Amos 4. ver. 13. desumptus est, ubi vulgata editio habet: Quia ecce formans montes, & creans vë-tum, & annuntians homini eloquium suum, nimirū ut docet Hier. comment. ad eum locum, ubi eius, & nostro tempore Hebræi legunt מוה-יחזק Septuaginta legerunt יחזק-מוה atque ea fuit varia interpretationis occasio.*

De Abdia.

Abdias, qui interpretatur, seruus Domini, inter omnes Prophetas breuior numero verborum, sed gratia mysteriorum æqualis. Ille cōtra Idumæam loquens increpat mysticè superbiam Edom: prioris videlicet populi audaciam, quod Iacob fratrem suum, id est, Christum ex Hebræorū stirpe creatū

occi-

occiderit. In monte autem Sion, quæ est Ierusalem, futuram salutem, & sanctum, qui est Christus, annuntiat, atq. in monte Esau, per quem figuratur Ecclesia gentium, futurum intonat Domino regnum. Prophetavit sub ^b Iosia Rege Iuda, quando & Michæas.

^a al. eorum.

^b Prophetavit autem sub Iosia. *Locus est implicatissimus. Hebraei, ut Hieronymus ait initio in eundem Prophetam, sentiunt hunc esse Abdiam illū, qui Achab tempore Prophetas pavit in specubus. Dorotheus in Synopsi eundem tertium ducem quinquagenariam ad Eliam missum ait. Vtrumq. Isidorus ipse sequitur, de vita & morte Sanctor. Hæc si vera sunt, non Ozia tempore vaticinatus est, sed Iosaphat, ut habet codices Septimancensis, Laurentianus, & Hispalensis in membranis. Hieronymo in Osce c. 1. Osceas, Isaias, Isael, Amos, Abdias, Ionas, Michæas ὁ Ἰεροσόλυμοι fuerunt. Cum hac opinione convenit lectio, quæ est in duobus chartaceis Hispalensibus, nempe sub Ozia esse vaticinatum Isidorus ipse. Abdiam Michæa coetaneum, Michæam Sophonia facit. Sophonias sub Iosia vaticinatus est, quo tempore Ieremias. Itaq. codices Tarraconensis & Parisiensis Prophetam hunc sub Iosia vaticinatum esse aiunt. Hanc nos lectionem sequuti sumus, tametsi do Ioele ait paullo superius: Prophetavit autem sub Ioatham Rege Iuda, quando & Michæas. Nisi hoc etiam fortassis loco, Ioatham legendum sit Iosia.*

^a ^b 2. ad Corinth. 5. ver. 17.

^c Prophetavit autem sub Ozia. *4. Regum 14. ver. 15. Ieroboam filij Ioas Regis Israel, qui fuit equalis Ozia, atate Ionam vixisse constat. Falluntur enim, qui Ionam eum puerum fuisse aiunt, quem Elias ad vitam reuocavit, 4. Reg. 4. Tametsi Dorothei, Hieronymi, magnorumq. aliorum virorum auctoritate nitantur.*

De Michæa.

Michæas Propheta interpretatur Quis iste? comminatur Samariæ irā Domini ob causam simulacrorum, interitumq. ^a populo Israel venturum denuntiat. Locum etiam in quo nasceretur Christus, demonstrat. ^b Prophetavit autem sub Iosia, quando & Sophonias.

^a al. populi.

^b Prophetavit autem sub Iosia, quando & Sophonias. *Alij codices legunt, sub Ozia. Neurrum placet, mallem sub Ezechia: propter locum Iere. 26. ver. 18. Michæas de Morasthi fuit Propheta in diebus Ezechia Regis Iuda. Ipse initio sua propheta ait. Verbum quod factum est ad Michæam Mōrasthitem, in diebus Ioatham Achaz, & Ezechia Regum Iuda. Fortassis ad Iosia regnum peruenit, quando Sophoniam vaticinatum esse constat, quem Isidorus Michæa aequalem facit, Michæam Ioeli, & Abdia.*

De Iona.

Ionas, qui interpretatur columba, tam sermone quàm naufragio suo passionē Christi, mortemque & resurrectionem ^a figurat: sicut quod de navi in mare, rāquam de cruce in terram, proiectus est: sive quod in ventre ceti exceptus; tanquā in sepultura terrę tribus diebus, ac noctibus reconditus est: vel quod in figura Niniue pœnitentiam mundo prædixerit. In sequentibus autem typum gerit Iudæorum, qui salutem gentium, non tantum aduenire noluerunt, sed dum venit, inuisi sunt. Niniue quoque gentium significat speciem. Ionas verò in hoc loco Iudæorum. Nam quemadmodum Niniuitarum salus ad æmulationem prouocauit Ionam, ita redemptio gentium scandalum extitit Iudæorum. Merito & contra Orientem ciuitatis sedisse legitur sub vmbra hederæ, quia eadem plebs separans se à salute Ecclesiæ, dolore tabida contra Christum, id est, Orientem Ecclesiæ, linguam suam mouere nititur sedens sub vmbra Legis, quæ vmbra à verme arefacta est: ^b Quia adueniente Christo vetera transierunt, & ecce facta sunt omnia noua. Prophetavit ^c autē sub Ozia Rege Iuda, quādo & Osce, & Amos, & Isaias prophetauerunt.

^a ^a indicat.

De Nahum.

NAhum, ^a qui est consolator, simulacra gentium exterminanda pronūtiat, nec non urbem sanguinū Ierusalem, post cuius interitum pedes annuntiantis pacem, id est, Saluatoris aduentum proclamat.

^a Nahum, qui est consolator. *Sic Septimancensis, at Tarraconensis, & Hispalensis in membranis, consolatus, quæ lectio haud contemnenda est. Porro in Seder-holam Hebraei asserunt. Iohel, Nahum, & Habacuc vaticinatos esse Manassis tempore, & quoniam improbus erat, subtriciuisse eius nomen. Hieronymus prologo in duodecim Prophetas: In quibus autem, ait, tempus non præfertur in titulo, sub illis eos Regibus prophetasse, sub quibus, & hi, qui ante eos habent titulos prophetauerunt. Quam opinionem, vnde desumpsit Hieronymus, nō inuenio. Isidorus sanè vaticinans Nahum, & Habacuc nulla tempora designauit.*

De Habacuc.

HAbacuc amplexans, sive luctator fortis in principio voluminis sui describit Diabolum cum membris, ac moribus suis: in fine verò ^a prænuntiat aduentum, passionemque Saluatoris.

^a al. pronuntiat.

De Sophonia.

Sophonias, speculator mysteriorum Domini, & abscondens, cernit captiuitatem vrbis Ierusalem à Romanis futuram: per vocem clamoris à porta piscium, & per collium contritionem, id est, montis Sion, qui est collis Ierusalem, nec non & aliarum gentium euerfionem prædicat, terroremque diuini iudicij intonat. Loquitur etiam contra Moab & Ammon, sed per ipsos, tanquam finitimi populo Dei, & proximi Catholicis sacramentis, hæretici arguuntur. Hic tertium diem resurrectionis Christi prophetat: atque in aduentu Christi totum orbem sub vno iugo Domino seruiturum annuntiat. Prophetavit autem sub Iosia, quando & Ieremias.

De Aggao.

Aggæus, qui interpretatur sollemnis. Hic in vaticinij sui textu templum Domini restaurandum præcepit, contritionem prædicat gentium, vel commotionem totius mundi prædicat, ac sub figura Zorobabel Christi vaticinatur aduentum. Septuagesimo autem anno captiuitatis populi prophetavit: duobus tantum mensibus Zachariam vaticinio suo præcedens.

De Zacharia.

Zacharias, qui nominatur memoria Domini: postquam iam Domini ^a * patribus prophetavit; vidit virum sedentem super equum rufum, in figura corporis Christi, roseum sanguine passionis: siue myrteta, gentium populum significantia: aspicit, & cornua quattuor, siue fabros in figura gentium, quæ Iudam, & Israel dispergentes, graui pondere depresserunt. Intuetur similiter & Iesum sordibus carnis & mortalitate vestitum, quibus ablati indutum immortalitate & gloria. Cernit & lapidem, qui est Christus, septem habentem oculos, id est, septiformis spiritus plenitudinem. Inter hæc intuetur torrem & titionem extinctum, id est, Diabolum. Candelabrum videt in figura Christi cum lucernis septem, quæ sunt Ecclesiæ: nec non & duas oliuas ad dexteram, & ad sinistram candelabri positas, duorum testamentorum typum significantes. Assumit quoque idem duas virgas funiculi, & deco-

ris in typo Iudæorum & gentium. Aspicit deinde duas mulieres, id est, hæreticorum plebes, siue Iudæorum in alis suis leuantes amphoram, id est, ^b diabolicam doctrinam, massamque plumbi, quod est pondus peccati grauisimum, siue volumen volans, in quo peccata hominum & supplicia describuntur. Videt & quadrigas quattuor vno prædicationis Euangelicæ iugo currentes. Post hoc aspicit equos missos ad prædicationem mundi: Primum rufum, passione martyrij. Secundum nigrum, squallore pœnitentiæ. Tertium albū, candore baptismatis. Quartum varium, expositione & doctrina fidei. Cernit quoque & tubas sanctorum gestantes figuram, per quas Dominus mundo canit, atque angulum, in quo duo ex aduerso populi coniunguntur, siue paxillum, figuraliter Christum, infixio in cordibus populorum, describit & pastorem, Antichristum, opus, & intentionem in sinistro habentem. Equum quoque in figura plebis hæreticorum, & ascesorem eius, Diabolum. Prædicat etiam fontem in domo veri David patentem in lauacro regenerationis. Alia quæcumque scribit, aut de aduentu Domini, aut de eius passione sunt, aut de seculi fine, siue iudicio. Prophetavit autem secundo anno Darij Regis Medorum iisdem temporibus, quibus & Aggæus: anno septuagesimo desolationis templi, & captiuitatis populi.

^a al. in patrib. ^b al. Diabolum, massamque.

De Malachia.

Malachias, qui interpretatur Angelus Domini, in principio vaticinij sui demonstrat odium Iudæorum in Esau, & dilectionem iunioris populi in Iacob. In sequentibus autem veteres Iudæorum victimas reprobat. Et sacrificium transferri ad gentes annuntiat. In ^b fine verò aduentum Domini, diem quoque iudicij, iustorumque præmia, & impiorum pœnas. Iohannem etiam prædicat ante primum aduentum Domini missum, & Eliam ante secundum aduentum ^c annuntiat esse mittendum. Inter hæc nonnulla moralia & disciplinis congruentia explicat: in quibus corripit populum, siue sacerdotes despicientes nomen Domini, atque eius sacramenta pollutis oblationibus, & sacrificijs violantes. Præmonet etiam Episcopos ^d doctos, & sine macula esse debere. Et
citra

citra personarum acceptionem; populos A
veritatem instruere: discordes quoque ar-
guit, decimas & primitias ^c reddendas in
prædicatoribus à populis Ecclesiæ præci-
pit. Obiurgat & eos, qui coniuges ^f suas de-
spiciunt, & aliarum amore nectuntur. Simi-
liter & illos, qui miseriam suam dolentes fe-
licitatem laudant eorū, qui huius mūdi pro-
speris perfruuntur. Prophetavit autem no-
uissimus in Babylone, quando Aggæus; &
Zacharias:

^a al. Dei.

^b al. finem.

^c al. denuntiat.

^d al. bonos, & sine crimine.

^e reddenda à populis præcipit.

^f suas despiciunt, & aliarum amore nectuntur.

*Duo hispalenses: post hac verba addunt: Hunc aut Malachiam Hebræi Esdrā intelligūt sacerdotē. Nā & cō-
plura quæ in hac prophetia scribūtur, in eius volu-
mine cōtinētur. Quæ verba tametsi Hieronymus præfat. in
hūc Prophetam, & Augst. 20. de ciuit. c. 25. auctoritate
defendi poterant, tanquam malè assuta, loco mouimus, reieci-
musq. in hunc locum.*

De Esdra.

ESdras ^a scribit populum. expleto captiui-
tatis tēpore imperante Cyro Rege Per-
sarum in Ierusalem fuisse reuersum: ac sub C
Zorobabel, & Iesu filio Iosedech sacerdote
magno, siue Nehemia, muros Ierusalē, tem-
plumque & altare renouatum, ius quoque
sacerdotum restitutum, & sanctæ religionis
cultum, multisq. opibus gentium Princi-
pumque Persarum muneribus perornatum.

^a al. scripsit.

De Machabais.

Machabæorum libri, licet non habeantur
in canone Hebræorum, tamen ab
Ecclesia inter diuinorum voluminum an-
numerantur historias. Prænotant autē præ-
lia inter Hebræorum duces, gentesque Per-
sarum, pugnam quoque Sabbathorum, & no-
biles Machabæi triumphos, fœdus quoque
amicitiarum cum Romanorum ducibus,
actaque legationum.

De quattuor Euangelys.

EVangeliorum prædicatio, quāuis ^a qua-
drifaria sit, vna est tamen: quia ex vno,

eodemq. ore diuinitatis processit. Hęc sunt
enim quattuor flumina de vno paradisi
fonte manantia, quæ quadrupli vnione de-
currunt, ac per totum mūdum cælestis præ-
dicationis ministrant fluentia, gratiæ, ac fi-
dei ^b virorem infundunt. Hęc est illa in Za-
charia quadriga Domini, in qua per omnē
orbem euectus leni iugo colla sibi cuncta-
rum gentium ^c subiicit. Hi sunt etiā & quos
sub quattuor animalium specie visio pro-
phetalis ^d descripsit, id est, hominis, leonis,
bouis, & aquilæ. Namq. primus, scilicet, Mat-
thæus, vt homo, ordinē humanę natiuitatis
designat. Secundus, scilicet, Marcus ad instar
rugientis leonis statim in principio sui di-
uiniæ potestatis fortitudinem intonat. Ter-
tius, scilicet, Lucas victimā sacerdotis præ-
mittens, quasi ^e vituli mortē insinuat. Quar-
tus, scilicet, Iohannes, more aquilæ aspectās
cælum, terram auidus transuolat, atq. nati-
uitatem verbi occulta mysterij intelligen-
tia penetrat, sed ex his tria illa animalia,
quæ in terra gradiuntur, actualē vitam
sequentes, ea tantūmodo persequuti sunt,
quæ homo Christus in terris temporaliter
gessit. Quartum autem animal contem-
plationis acie cælestia inspicit, & pauca
operum, plurima diuinitatis sacramenta
digessit. ^f Matthæus itaq. in principio
regalem Christi sequens profapiani, & mo-
ralē: tamen deinceps potius disciplinam
sequutus, pauca signorum & plura viuendī
præcepta composuit. Item Marcus abbre-
uiator Matthæi, ea, quæ in itinere ad ratio-
nem vitæ regendæ docebat Petrus, veloci
stylo retexuit: gradiens pariter inter Lucā,
atq. Matthæum, plura tñ ex Matthæo cō-
memorat, non tantum verum, sed & ver-
borum ordinem seruans. Lucas verò histo-
riæ magis ordinem tenens, copiosius cæteris
gestorum Christi virtutes enuntiat. Ad
vltimū Iohannes naturalia explicās trans-
uolauit cælos, & Angelos verbumq. Dei
reperit: & in principio fuisse annuntiāuit. ^g
Ex his primus & vltimus, ea prædicauerūt,
quæ ex ore Christi audierunt, vel quæ ab
illo facta, vel gesta audierunt. Reliqui me-
dij duo ea tantummodo, quæ ab Apostolis
cognouerunt: quorum quidem Matthæus
Euangeliū in Iudæa primus scripsit, deinde
Marcus in Italia tertius, Lucas in Achaia,
vltimus Iohannes in Asia. Ex quibus solus
tantum Matthæus prædicationis suę histo-
riam Hebraico perstrinxit stylo. ^h Reliqui
verò

verò Græci sermonis eloquio ediderunt. A ^c al. steterunt.

d al. gratulatur.

^a al. quadrifariam.

^b al. rorem al. vigorem.

^c al. subegit, vel subiugauit.

^d al. describit.

^e al. vitulum.

^f Matthæus itaq. *Hæc verba, vsq. ad illud. Et in principio fuisse annuntiauit, In duobus Hispalensibus tantum erant, & suspecta fidei esse, visa sunt, quo circa obelo sunt iugulata, quemadmodum totus ille locus de epistolis B. Petri, cui initium est. In prima autem epistola, vsq. ad extremum. Præterea nonnulla alia verba, toto opere obelo notata sunt, de quibus vt propria mentio fieret, & singulorum ratio redderetur, non iudicauimus fore necessarium.*

^g Reliqui verò Græci sermonis eloquio ediderunt. *Hæc multo commodior opinio est, omnes Euangelistas præter Matthæum Græcè scripsisse, quam qua nuper prodijt, Marcum Latine scripsisse, nullo satis idoneo argumento fundata.*

De Epistolis Pauli.

PAULUS Apostolus quattuordecim Epistolis prædicationis suæ perstrinxit stylū. Ex quibus aliquas propter typum septiformis Ecclesiæ septem scripsit Ecclesijs, cōseruans potius, nec excedens numerum sacramēti propter septiformem sancti Spiritus efficaciam. Scripsit autem ad Romanos, ad Corinthios, ad Galatas, ad Ephesios, ad Philippenses, ad Colossenses, ^a ad Thessalonicenses, ad Hebræos, ^b reliquas verò postmodum singularibus edidit personis, vt rursus ipsum illum septenarium numerum ad sacramentum vnitatis conuerteret. Argumenta autē earumdem Epistolarum hæc sunt: Imprimis Romanæ plebis fidem collaudat: Corinthios gemina doctrina castigat: apud Galatas per gratiam fidei excludit opera Legis: Ephesios magnificat in fide, quam acceperūt: laudat Colossenses pro eo quòd in fide ^c perstiterunt: Philippenses Euangelium custodisse gratulatur: Thessalonicenses in prima Epistola, fide creuisse & operibus: in secunda, persecutiones tolerasse fortiter ^d gloriatur. Instruit quoq. per Timotheum, & Titum Ecclesias. Philemonem de emendato seruo Onesimo rogat. Ad vltimum Hebræos, qui in Christo crediderūt, & postmodū persecutionibus Iudaicis territi à fide recesserunt, confortat, atq. ad gratiam Euangelij reuocat.

^a Ad Thessalonicenses ad Hebræos. *Hebræos non ponit in numero Ecclesiarū, quoniam ad eos scribit, vt paulū inferiūs ait, qui à fide recesserunt.*

^b al. reliquas vero quattuor.

De Epistolis B. Petri.

PETRUS Apostolus scripsit duas Epistolas, quæ canonicæ nominantur. Scripsit autem ijs, qui ex circuncisione credentes, in dispersione gentium erant, quæ quidem videntur quibusdam esse planiores: dum tam profundis repletæ sint sensibus, vt per eas, qui possunt perscrutari diuinæ scientiæ sensum, quasi per breue quoddam receptaculum, magnas sententias, & magna sibi mysteria reuelari contueantur. In prima autē Epistola, scribit regenerationis potētiam, & Prophetas, qui prænuntiauerūt futuram Ecclesiæ in passionibus tolerātiā. Admo- uet deinde Pontifices in castitate viuere, & vt paruulos, sine dolo manere. Demonstrat etiam sanctos, lapides esse viuos, & populū acquisitionis, & regale sacerdotium. Inter hæc popularibus benè viuendi ordinem instituit: hortatur mulieres subditas esse, cultuq. pretioso non incedere, viros quoq. ad modicum vxoribus adhærere: orationem frequentare, & cum omnibus vnanimiter viuere. Præterea scribit arcæ mysteriū, siue baptismi sacramentum, per quod homo à mundi actibus liberatur. Imperatq. fidelibus solius diuinæ voluntatis obedire præceptis, nec vltra carnis inseruire desiderijs. Docet etiam clerum, ac populum sibi ministrare vicissim, passioneq. Christi nullum pauescere: & de domo Dei inchoare iudicium: & coronari sanctos, mansuetudinem quoq. & humilitatem alternam, inuicem admonet obseruare, inuidiasq. Diaboli omni sollicitudine præcauere, adijciēs omne opus bonum incipientis per Deum ad consummationem perducī.

In secunda autem Epistola alloquitur fideles, in hoc mundo quasi interfectos: atq. exhortatur omnes de peioribus ad mēliora transire. Scribit etiam iustorum memorias refouendas, memoratq. Pseudo prophetas vtriusq. testamenti, qui sunt magistri mendacij. Deinde infert diluuij exemplum ad signandum interitum impiorum: & eorum, qui ^a voluptatibus peccatorū iniecti, serui corruptionis effecti sunt. Scribit etiā abundare nouissimis tēporibus derisores, & apud Deum mille annos vnum diem haberi prædicat. Inter hæc resurrectionem elementorum,

rum, nouitateque cæli, & terræ. Ad extremum de Epistolis Pauli loquitur, quas cum quidam indocti non intelligunt, prauo eas sensu euertunt. 7

^a forte voluptatibus peccatorum illecti.

De Epistola B. Iacobi.

Iacobus frater Domini scripsit vnam Epistolam ad ædificationem Ecclesiæ pertinentem, cuius sententiæ immensam scientiæ claritatē legentibus videtur infundere.

De Epistolis B. Iohannis.

Iohannes Apostolus tres scripsit Epistolas: quarum prima, officium charitatis cōmendans, tota in amore Dei, & fraternā dilectione versatur.

^a Secunda quoque, quam Electæ Dominæ scripsit, dilectionis hortatur studium: denotat etiam seductores, & ab hæreticis admonet declinandum.

Tertiam autem Caio scribit: in qua colaudat eum in studio veritatis, & opere misericordix: deinde denotat proteruiā cuiusdam Diotrepis, & Demetrio testimonium p̄hibet veritatis.

^a Secunda, quoque, quam Electæ Dominæ scripsit: **C** Primam Iohannis Epistolam ad Parthos scriptam esse Higinius in sua Epistola decretali, & August 2. quæst. Euangel. q. 39. affirmant. Cassiodorus lib. de diuin. lectio. cap. 14. ait: Epistola Petri ad Gentes Iudæ, Iacobi, & Iohannis ad Parthos.

De Epistola Sancti Iudæ Apostoli.

Iudæ Epistola increpat blasphemantes in Christo, & quosdam impudicos sub exemplo impiorum, qui per superbiam & luxuriam sempiternis ardoribus traditi sunt, pro quibus admonet Ecclesiam, vt eos arguat, & ad p̄nitentiam cohortetur.

De actibus Apostolorum.

Apostolorum historia nascentis Ecclesiæ fidem, opusque describit, cuius quidem scriptor Lucas Euangelista monstra-

Aur. Continet autem ea, quæ in Iudæa vel gentibus per gratiam Spiritus Sancti, tam à Petro, quam ab alijs Apostolis, & specialiter à Paulo operata, vel gesta sunt.

De Apocalypsi.

Iohannes, postquam scribere septem iubetur Ecclesijs, aspicit filium hominis sedentem in throno & viginti quattuor seniores, & quattuor animalia^a procedentia ante thronum, in dextera quoque sedentis librum septem sigillis signatum, in quo bellū, egestas, mors, clamor interfectorum, finis quoque mūdi notatur, & seculi. Describit deinde duodena millia seruatorū Dei, qui signatur in frōtibus, ibi septē Angeli tubis canunt sequenti gradine & igne cū sanguine in terra. Tertia quoque pars terræ ibi comburitur, & tertia pars maris sanguis efficitur: astraque ipsa rutilantia, tertiam fulgoris partē amittunt: ibi de fumo putei locustæ producuntur Dæmoniorum accipientes potestatem lædendi, qui non sunt agni cruore signati. Præterea comedit Euangelista librū Testamenti oris prædicatione suauissimum, & operis difficultate amarum. Metiturque cælestē templum, describitque verba viginti quattuor seniorum, & arcam Testamenti, ac mulierem amictam sole, pugnamque in cælis Michaelis cum dracone, ruinamque draconis. Conspicit præterea & Antichristi figuram habentem capita regni septem, & cornua potestatis, & numerum nominis. Narrat inter hæc & canticum Testamenti nouum, speculaturque Angelos gestantes^b pateras, cernitque similiter interitū bestix, & beatitudinem eorum, qui corporis sui vestimenta absque carnis voluptate munda seruauerunt. Exequitur deinde interitum meretricis Babylonix, & nuptias agni, aduentum iudicij, interitumque Antichristi, & sempiternam punitionem Diaboli. Ad vltimum memorat resurrectionē mortuorum, cælique nouitatem & terræ, descriptionemque Ierusalem, flumen etiam baptismi mūdum, lignumque vitæ Dominum Iesum Christum.

^a al. procidentia.

^b al. phialas, alij citharas.

D I V I

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,

LIB. I.

De origine officiorum.

Domno meo & Dei seruo
Fulgentio Episcopo,
Isidorus.

QVÆRIS à me originem officiorū, quorum magisterio in Ecclesijs erudimur, ut quibus sint inuenta auctoribus, breuibus cognoscas indicijs. Itaque, ut voluisti, libellum de origine officiorum mihi ordinatum ex scriptis vetustissimis auctorum, ut locus obtulit, commentatū, in quo pleraque meo stylo elici, nonnulla verò, ita ut a pud ipsos erant, admiscui. Quo facilius lectio de singulis fidei auctoritatem teneret. Si qua tamen ex his displicuerint, erroribus meis paratior venia erit, quia non sunt referenda ad culpæ meæ titulum; de quibus testificatio adhibetur auctorum.

PRÆFATIO.

EA, quæ in officijs Ecclesiasticis celebrantur, partim sanctarum Scripturarum auctoritate, partim Apostolica traditione, vel consuetudine vniuersalis Ecclesiæ statuta reperiuntur. Quorum quidem primordia repetentes, à quibus exorta fuerint (ut prædiximus) auctoribus referamus.

De Ecclesia, & vocabulo Christianorum. CAP. I.

PRIMUM à sancto Petro Ecclesia in Antiochia est fundata, ibiq. primū nomen Christianorū per eius est prædicationem exortū, sicut actus Apostolorum testantur. Vocantur autē Christiani deriuato vocabulo ex nomine Christi. Nam sicut ex Iudæ nomine vocabulum traxerūt Iudæi, à quo in

illa gente regis stirpis dignitas claruit: ita à Christo Christianæ genti nomen inhæsit. ^a Cuius & in gentibus & in Iudæis prærogatiua est dignitas potestatis. ^b Ecclesia autē vocatur proprie, propter quod oēs ad se vocet, & in vnum cōgreget. Catholica autem ideo dicitur, quia per vniuersum mundum est constituta: vel quoniam Catholica, hoc est, generalis in ea doctrina est, ad instructionem hominum de visibilibus atque inuisibilibus, cælestium, ac terrestriū: vel propter quod omne hominum genus trahit ad se ad pietatis subiectionem, tam principū, quàm etiam qui principantur, oratorum, & idiotarū: vel propter quod generaliter curat omnium peccata, quæ per corpus & animam perficiuntur.

^a Cuius & in gentibus & in Iudæis prærogatiua est dignitas potestatis. Ita vterq. m. s. quod ferri posse video. Sic enim apud Ciceronem. prærogatiua centuria & prærogatiuum omen comitiorum, & apud Cyprianum lib. 5. ep. 13. prærogatiua communicatio legitur. Sed vereor, ne vox dignitas interpretatio fuerit prærogatiuæ, alienaq. sit: Ambros. lib. de Noe & arc. c. 24. Hæc prærogatiua potestatis in cæteris animantibus videtur hominibus attributa & in superioribus partibus. Et in lib. de Incarn. Dñice sacram. c. 19. Vident igitur in verbis prærogatiuam quādam potestatis esse: Nisi quis prærogatiuam dignitatis, & potestatis malit, quod est aliquanto plenius. Neq. solis sacerdotibus prærogatiua est dignitatis, ait auctor libri de cardinalibus operibus. Christi apud Cyprianum

^b Ecclesia autem &c. Omnia vsq. ad finem capitis sunt verba Cyrilli Ierosolymitani Cateches. 18. ex veteri interpretatione.

De templis. CAP. II.

TAbernaculū Moyses legislator primum Domino condidit. Salomon deinde templum ^a prudentia peritus instituit. Nostrorum post hæc temporū fides in toto mundo Christi ^b altaria consecrauit.

^a Prudentia peritus. Ita vterq. m. s. prudentiam petiturus impress.

^b Christi altaria. al. atria.

De

De Choris. CAP. III.

Chorosidem Moyses post transitum Rubri maris primus instituit, & vtrumq. sexum, distinctis classibus, se ac sorore præeunte, canere Domino in choris carmen triumphale perdocuit.^a Chorum autem ab imagine factus coronæ, & ex eo ita vocatus. Unde & Ecclesiasticus liber scribit: stantem sacerdotem ante aram, & in circuitu eius coronas fratrum. Chorus enim propriè multitudo canentium est, quiq.^b apud Iudæos nõ minus à decem constat canentibus, apud nos autem incerto numero à paucioribus plurimifue sine ulla discrimine constat.

^a Chorus ab imag. fact. Idem lib. 6. etymolog. c. vltim. At Plato 2. de legib. ἀπὸ τῆς χαρᾶς chorum duci maluit.

^b Apud Iudæos non minus à decem. Honor est in eo habitus Decalogo. Nam & psalterio propterea decachordo sunt vsi, cum apud alios nouem tantum chordis constitisse dicat Athenæus. Sola quoq. decem instrumenta agnoscunt recentiores Hebræi ad hymnor. modulationem. Quod autè non minus à decem dixit: eodem modo locutus est lib. 3. etymolog. c. 3. & sæpè alias, neq. id sine exemplo, vt eo loco ostensum est.

De Canticis. CAP. IIII.

Canticum idem tunc Moyses primus inuexit quando percussa Ægypto decem plagis, & Pharaone submerso cum populis per insueta maris itinera ad desertum gratulabundus egressus est, dicens: Cantemus Domino, gloriose enim honorificatus est. Deinde Debora non ignobilis fœmina in libro Iudicum hoc ministerio functa reperitur. Postea multos non solum viros, sed etiam fœminas spiritu diuino completas Dei cecinisse mysteria.^a Canticum autem est vox hominis: psalmus autem qui canitur ad psalteriũ.

^a Canticum autem est vox hom. Rufinus (sive Hilarius) in prologo psalmor. psalmus est cū cessante voce, pulsus tantum organi canentis auditur. Canticum est, cum cātantium chorus libertate sua vtens, neq. in consonum organi astrictus obsequium, hymno canoræ tantum vocis exultat. Psalmus autem cantici est, cū organo præcinete, subsequens & æmula organo vox chori cantantis auditur, modum psalterij vocis imitata. Canticum vero psalmi est, cum choro ante cantante, humanæ cantationis hymno ars organi consonantis aptatur, vocisque modulis præcinentis pari psalterio suauitate modulatur.

De Psalmis. CAP. V.

Psallere vsum esse primum post Moysen Dauid prophetam in magno mysterio prodit Ecclesia. Hic enim à pueritia in hoc munus specialiter à Domino electus, & canto rum princeps, psalmorumq. thesaurus esse promeruit, cuius psalterium idcirco cum melodiam cantilenarum suauium ab Ecclesia fre-

quentatur, quo facilius animi ad compunctionem flectatur. Primitiua autem Ecclesia ita psallebat, vt modico flexu vocis faceret resonare psallentem, ita vt pronuntianti vicinior esset, quàm canenti. Propter carnales autem in Ecclesia, non propter spirituales consuetudo cantandi est instituta: vt, qui verbis non compunguntur, suauitate modulaminis moueantur. Sic nanq. & beatissimus Augustinus in libro Confessionum suarum consuetudinem canendi adprobat in Ecclesia, vt per oblectamentum, inquit, aurium, in firmior animus^b ad affectũ pietatis exurgat. Nam in ipsis sanctis dictis religiosis & ardentius mouentur animi nostri ad flammam pietatis, cum cantatur, quã si non caneretur. Omnes enim affectus nostri, pro sonorum diuersitate, vel nouitate, nescio qua occulta familiaritate excitantur magis cum suauis, & artificiosa voce cantatur.

^a Cantorum princeps. Ex Roman. edit. cunctorum princeps Gottb.

^b Ad affectum pietatis exurgat. In effectum pietatis assurgat, apud August.

De Hymnis. CAP. VI.

Hymnos^a primum eundem Dauid prophetam condidisse, ac cecinisse, manifestum est, deinde & alios prophetas. Postea quidem & tres pueri in fornacem positi cõuocata omni creatura creatori omniũ hymnum canentes dixerunt. Itaq.^b & in hymnis, & in psalmis canendis non solum Prophetarum, sed etiam ipsius Domini, & Apostolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re vtilia ad mouendum piè animum, & ad inflammandum diuinę dilectionis affectum. Sunt autem diuini hymni, sunt & ingenio humano compositi. Hilarius autem Gallus episcopus Pictauiensis eloquẽtia cõspicius hymnorũ catmine floruit primus. Post quem Ambrosius episcopus vir magnæ gloriæ in Christo, & in Ecclesia clarissimus doctor, copiosus in huiusmodi carmine clariuisse cognoscitur, atq.^c ijdẽ hymni ex eius nomine Ambrosiani vocantur.^d quia eius tempore primum in Ecclesia Mediolanensi celebrari cœperũt, cuius celebritatis deuotio dehinc per totius occidentis Ecclesias obseruatur.^e Carmina autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur, hymni vocantur.

^a Hymnos primũ eund. Dauid. Nam librũ psalmorũ eund. hymnor. & Soliloquiorũ vocari ait Rufinus.

^b In hymnis & psal. vsq. ad exẽpl. Legũtur hac Cõcil. 4. Tolet. c. 12. & apud Gratian. de consec. d. 1. c. de hymn.

cc e Quia

A Quia eius tempore in Eccles. Mediolan. *Augustinus* 1x. *confess.* c. 6. & 7. Non longè cœperat Mediolanensis Ecclesia hoc genus consolationis, & exhortationis celebrare magno studio fratrum cōcipientium vocibus, & cordib. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, &c.

e Carmina autem quæcunq. in laudem Dei dicuntur. *Canuntur mallem.* Id enim omnino exigit hymni ratio *Ruffino & Augustino auctoribus, sic enim ille:* Hymni sunt cantus laudem Dei continentes. Si sit laus, & non sit Dei, non est hymnus. Si sit laus Dei, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo, vt si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. *Eadem Aug. in ps. 72. totidem, aut pluribus etiam verbis. Quæ etiam relata sunt in v. 1. etymolog.*

De Antiphonis. CAP. VII.

Antiphonas ^a Græci primi composuerunt duobus choris alternatim concinētibus, quasi duo Seraphim, duoq. Testamenta inuicem sibi conclamantia. Apud Latinos autē primus idem beatissimus Ambrosius antiphonas ^b cōstituit, Græcorum exemplum imitatus. Ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum vsus increbuit.

^a Antiphonas Græci. *Vid. Paulin, Sigebert. & Rodolph. apud Pamelium lib. 1. Liturg.*

^b Instituit, Al. constituit.

De Precibus. CAP. VIII.

Precibus Dominum deprecari Christus nobis & cōposuit, & constituit. Cum ergo quærerent supplicare Apostoli Deo, & nescirēt quomodo precarentur, dixerūt Christo: Dñe doce nos orare, id est, compone nobis preces. Statim Dñs ^a de libro iuris cælestis docuit, quomodo orarent, vel quomodo Deum impetrarent. Ex hoc perducta consuetudo Ecclesie Deum precibus exposcere contra ægrotudines animæ, & vti precibus ad instar earum, quas constituit Christus, quasq. primi Græci cœperunt componere, quibus Domino supplicarent.

^a De libro iuris cælestis. *Labor animus, vt verba auctori suo redderemus. Nam, quin Isidoro antiquiora sint, non dubitamus. Tertulliani, aut Cypriani visa sunt aliquando. Nunc magis adduci mur, vt Augustini esse credamus. Is enim ep. 118. ad Iuanarium c. 4. Non enim mihi, inquit, de libro Dei hæc recitaturus est. Nam proximū videtur, vt Christus Dominus de iuris cælestis libro recitet.*

De Responsorijs. CAP. IX.

Responsorija ^a ab Italis longo ante tempore sunt reperta, & vocata hoc nomine, quòd vno canente, ^b chorus consonando

respondeat. Antea autem id solus quisque agebat: nunc interdū vnus, interdū duo, vel tres communiter canunt, choro in plurimis respondente.

^a Responsorija ab Italis. *Idem 6. etymolog. nisi quòd illic Responsorios dicit, vt in regul. monach. c. de offic.*

^b Chorus consonando. *Nempe idem respondendo. Sic enim in etymologijs quod vno canente chorus id respondeat.*

De Lectionibus. CAP. X.

Lectiones pronūtiare antiquæ institutionis esse Iudæorū traditio docet. Nam & ipsi legitimis, præfinitisq. diebus ex Lege & Prophetis lectione in Synagogis vtuntur, & hoc de veteri patrū institutione seruātes. Est autē lectio non parua audientiū ædificatio. Vnde oportet, vt quando psallitur, psallatur ab omnibus: cū oratur, oretur ab omnibus: ^a cū lectio legitur, factò silētio, æquè audiat à cunctis. Nam & si tunc superueniat quisq. cum lectio celebratur, adoret tātum Dñm & præsignata fronte autē sollicitè accōmodet. Patet tempus orandi, cum omnes oramus: patet cum volueris orare priuatim: obtentu orationis ne perdidideris lectionem. Quia non semper eam quilibet paratā potest habere, cum orandi potestas in prōptu sit, nec putes parua nasci vtilitatē ex lectionis auditu. Siquidem oratio ipsa fit pinguior, dum mens recenti lectione saginata, per diuinarum rerū, quas nuper audiuit, imagines currit. Nam & Maria soror Marthæ, quæ sedens ad pedes Iesu, sorore neglecta, verbum intentiū audiebat, bonam partem sibi elegisse Dñi voce firmatur. Ideò & Diaconus clara voce silentiū admonet: vt, siue dū psallitur, siue dū lectio pronūtiatur, ab omnibus vnitas conseruetur: vt quod omnibus prædicatur, æqualiter ab omnibus audiat.

^a Cum lectio legitur factò silētio. *Ambros. in præf. psalt. Quantum laboratur in Ecclesia, vt fiat silentium, cum lectiones leguntur?*

De libris Testamentorū. CAP. XI.

Pronuntiantur autē lectiones in Christi Ecclesijs de scripturis sanctis. Cōstat autē eadem sacra Scriptura ex Veteri Lege, & Noua. Vetus Lex illa est, quæ data est primum Iudæis per Moysen, & Prophetas: quæ dicitur Vetus Testamentum. ^a Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus, vtiq. à prophetis, scriptum est, atq. signatum

tum. Noua verò lex est Euangelium, quod dicitur Nouū Testamentū, quod per ipsum filium Dei Christum, & per suos Apostolos dedit. Illa lex vetus velut radix est, hæc noua, velut fructus ex radice, ex lege enim venit ad Euāgelium. Siquidem Christus, qui hic manifestatus est, ante in lege prædictus est. Immò ipse locutus est in prophetis, sicut scriptum est: qui loquebar ecce adsum, Legem quidem præmittens, velut infantibus pædagogum, Euangelium verò perfectū vitæ magisterium iam adultis omnibus præstans. Ideo in illa operantibus bona terræ promittebantur, hic vero sub gratia ex fide viuentibus regnum cæleste tribuitur. Euāgelium autem dicitur bonum nūtiū, & re vera bonum nūtiū, vt, qui susceperint, filij Dei vocentur. Hi sunt autē libri Veteris Testamēti, quos ob amorem doctrinæ, & pietatis, legendos, recipiendosq̄. Ecclesiarum principes tradiderunt.

Primum nāq̄. Legis, id est, Moysi libri quinque sunt. Genes. Exodus, Leuiticus, Numeri. Deuteronomium. Hos sequuntur historici libri sedecim, Iesu Naue scilicet, & Iudicum libri singuli, siue Ruth, Regū etiā libri quattuor, Paralipomenon duo, Esdræ duo, Tobiz queq̄. & Ester, & Iudith singuli, & duo Machabæorū. Super hos prophetici libri sedecim: sunt Isaias, Ieremias & Ezechiel & Daniel, libri singuli: duodecim quoq̄. prophetarum libri singuli, & hæc quidem prophetica sunt. Post hæc versuum octo libri habentur, qui diuerso apud Hebræos metro scribuntur, id est, Iob liber, & Psalmorum, & Prouerborum, & Ecclesiastes, & Cantica Cantorum, liber Sapiētiæ & Ecclesiasticus, Lamērationesq̄. Ieremix, sicq̄. complentur libri Veteris Testamēti quadragintaquinq̄. Noui autem Testamēti, primum quattuor Euāgelia sunt Matthæi, Marci, Lucæ, & Iohannis. Hos quattuordecim Pauli Apostoli epistolæ sequuntur. Quibus etiā subiunctæ sunt septem Catholicæ epistolæ, Iacobi, Petri, Iohānis & Iudæ, Actus quoq̄. duodecim Apostolorum, quorum omnium signaculum est Apocalypsis Iohānis, quod est reuelatio Iesu Christi, qui omnes libros & tempore cōcludit, & ordina. Hi sunt libri canonici septuaginta duo, & ob hoc Moyses elegit presbyteros, qui prophetarent. Ob hoc & Iesus Dominus noster septuaginta duos discipulos prædicare mandauit. Et quoniam septuaginta duæ linguæ in hoc mūdo erant diffusæ, congruē

providit Spiritus Sanctus, vt tot libri essent, quot nationes, quibus populi ad percipiendam fidei gratiam ædificarentur.

^a Testamentum autem dicitur, quia idoneis testibus. *Verecundior notatio, quam si Testamentum à testatoris monumento, aut testes à testamento deduxisset, quod vtrumque fecit s. etymolog.*

^b Post hæc versuum octo libri. *Quinque tantum priores recenset Cyrill. Catech. 4. & Sapientiam Hebraicam scriptam reperisse se negat Hieronymus. At Isidorus non sua, sed aliena, nunc suis, nunc aliorum verbis se tradere in his libris præ se fert. Dicit autem paullo post ex Sapientis cuiusdam testimonio, librum hunc ab Hebræis aliquando receptum, postea reiectum.*

^c Quoniam LXXI i linguæ. *Clem. Alexand. Stromat. lib. 1. Ab Ephoro. & scriptoribus alijs LXXV. tum gentes, tum linguas prodi, ex Moysi verbis, Erant autem omnes animæ ex Iacob LXXV. quæ descenderūt in Ægyptum. Sed linguas dialectosue videri LXXI i. planè fuisse, vt nostra tradunt scriptura. Quod se etiam colligere tradunt Hebræi, è familiar. numero. totidem namque censei Genes. c. 10.*

De scriptoribus sacrorum librorum.

CAP. XII.

Veteris autē Testamēti, secundū Hebræorū traditionē hi scriptores habentur: primus Moyses scripsit Pentateuchum, Iesus Naue edidit librum suum. Iudicum autem, & Ruth & Samuelis primam partem conscripsit Samuel: sequentia Samuelis vsq̄. ad calcem scripsit Dauid. Malachim autem in commune totum edidit Ieremias. Nā antea sparsus erat per singulorum regum historias. Iob librū Hebræi Moysen scripsisse putant, alij vnum ex prophetis. Psalterium vero scripserūt decem Prophetæ, id est, Moyses, Dauid, Salomon, Asaph, Etham, Idithum, & Eman, & filij Core, id est, Asir, Elcana, Abiasaph. Sunt qui & Esdræ, & Aggæum, & Zachariam scripsisse dicant. Salomon scripsit Prouerbia, Ecclesiastem, & Cantica Cantorum. Isaias scripsit librū suum, Ieremias librum suum cum lamentationibus eius. Viri Synagogæ sapientes scripserunt Ezechielē, duodecim Prophetas Daniele, & Paralipomenon & Ester. Esdras scripsit librum suum. Omnes autem hos libros idem Esdras Propheta scriba post incensam legē à Chaldæis: dum Iudæi regressi fuissent in Ierusalem, diuino afflatus spiritu reparauit. Cunctaque prophetarū volumina, quæ fuerant à gentibus corrupta, correxit: totumq̄. testamentū in XXI i. libros constituit: vt tot libri essent in Lege, quot habentur &

litteræ. ^c Primam post Esdræ editionem de Hebræo in Græcū LXX. interpretes ediderūt sub Ptolemæo Ægyptio Rege, successore Alexandri, qui in legēdo studiosus fuit, omniumq. libros gentiū congregauit. Iste enim ab Eleazaro, qui erat p̄ncipis sacerdotū, multa dona mittēs ad tēplū, petijt, vt se ni de duodecim tribubus Israel transmitterentur, qui interpretarētur omnes libros. Et, vt fidem interpretationis aduerteret, singulis eorū, qui fuerant destinati, singulas cellulas dedit, & assignans omnibus omnes scripturas, iussit interpretari. Qui, cū per septuaginta dies istius rei negotium adimplerent: omnium simul interpretationes, quas per diuersas cellulas segregati nullo ad vllū propinquante fecerunt, cōgregauit in vnum. Atq. ita omnes libri interpretati per Spiritum Sanctū inuenti sunt, vt non solum in intellectu, verum etiam in sermonibus consonantes inuenirentur. Hæc fuit prima interpretatio vera, ac diuina. Hos libros meditari omniū gentiū Ecclesiæ primū cœperunt, eosdemq. de Græco in Latinū interpretantes primi Ecclesiarū prouisores tradiderūt. Post hæc secundā editionē Aquila, tertiam & quartam Theodotion, & Symmachus ediderunt, ambo Iudæi profelyti. Quintam verò & sextam editionē Origenes reperit, & cū cæteris supradictis editionibus comparauit. Hi sunt itaq. tantū, qui scripturas sacras de Hebræo in Græcū verterunt. Qui etiam & numerantur. Nam Latinorum interpretum, qui de Græco in nostrum eloquium trāstulerunt, (vt meminit sanctus Augustinus) infinitus numerus. Si cui enim (inquit) primis fidei tēporibus ad manus venit codex Græcus, atq. aliquatūlibi vtriusq. linguæ petitiā sumpsit: ausus est statim interpretari, atq. inde accidit, tam innumerabiles apud Latinos extitisse interpretes. De Hebræo autē in Latinū eloquiū tātummodo Hieronymus presbyter sacras scripturas cōuertit. Cuius editione generaliter omnes Ecclesiæ vsquequaq. vtuntur, pro eo quod veracior sit in sententijs, & clarior in verbis. Librū sapientiæ Salomon scripsisse probatur testimonijs illius, quibus ibi legitur: Tu me (inquit) elegisti regem populo tuo, & dixisti, vt ædificarem templū in nomine sancto tuo, & in ciuitate habitationis tuæ. Hoc opus Hebræi (vt quidā sapientiū meminit) inter canonicas scripturas recipiebant. Sed postquam cōprehē-

A dentes Christū interfecerunt, memorātes in eodē libro tam euidentissima de Christo testimonia, quibus dicitur: Dixerūt inter se impij, cōprehēdamus iustū, quia inutilis est nobis, & contrarius est operibus nostris, & promittit Dei scientiā se habere, & filium Dei se nominat. Et infra: Si enim verē est filius Dei, suscipiet illum, & liberabit eum de manu contrariorum. Ac deinde, vt sciamus reuerentiā illius, & probemus patientiā eius, mortē turpissima condēnemus eum: collatione facta, ne nostri eis pro tam aperto sacrilegio derogarent, à propheticis eum voluminibus reciderunt, legendūq. suis prohibuerunt. Librū autem Ecclesiasticū composuit Iesus filius Sirach Hierosolymitani, nepos Iesu sacerdotis, de quo meminit Zacharias, qui liber apud Latinos propter eloquij similitudinē Salomonis titulo prænotatur. Præterea Iudith, & Tobij siue Machabæorū libros, qui auctores scripserunt, minime constat. In Nouo autē Testamēto quatuor libros Euangeliorum, quatuor Euangelistæ singulos scripserunt, quorum solus Matthæus Hebræo scripsisse perhibetur eloquio, cæteri Græco. Paulus Apostolus suas scripsit Epistolas, ex quibus nouē septō Ecclesijs destinauit, reliquas discipulis suis misit, Timotheo, Tito, & Philemoni. ^c Ad Hebræos autem epistolam, plerisq. Latinis eius esse incertum est propter dissonantiam sermonis. Eandemq. alij Barnabam conscripsisse, alij à Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nomine suo epistolas, quæ Catholicæ nominantur: quarum secunda à quibusdam eius esse nō creditur, propter styli sermonisq. distantiam. Iacobus suam scripsit epistolā. Quæ & ipsa à nōnullis eius esse negatur, sed sub nomine eius ab alio dictata existimatur. Iohannis epistolas tres idē Iohānes edidit, quarū prima tantū à quibusdam eius esse asseritur, reliquæ duæ Iohannis cuiusdā presbyteri existimantur, cuius iuxta Hieronymi sententiā alterū sepulcrum apud Ephesum demonstratur. Iudas suā edidit epistolā. Actus Apostolorū Lucas cōposuit, sicut audiuit, vel vidit. Apocalypsin Iohānes Euangelista scripsit eodē tēpore, quō ob Euangelij prædicationē in insulā Pathmos traditur relegatus. Hi sunt scriptores sacrorū librorū, diuina inspiratione loquētes, atq. ad eruditionē nostrā præcepta cælestia dispensantes. Auctor autē earūdem scripturarum Spiritus sanctus esse creditur. Ipse enim

enim scripsit, qui per prophetas suos scribenda dictauit. Iam tibi post psalmodum originem atque hymnorum, post sanctorum etiam librorum numerum, postulata sequentia prænoto.

^a Et Samuelis primam partem. *Idem sensit Diodorus, qui Samuelis q. verba illa. Nam videtem vocabat populus, qui nunc propheta dicitur, non ipsius Samuelis, sed eius, qui Samuelis scripta collegit, verba fuisse vult. Isidoro sat fuit monuisse, non se de suo, sed de Hebraeor. sensu, & traditione loqui.*

^b Malachim totum edidit Ieremias. *Nihil id certius.*

^c Psalterium vero scripserunt decem. *scilicet quorum nomina in psalmod. titulis prescribuntur. Id vero persuadere alicui fortasse possent, nisi Adamo, & Melchisedecho suos etiam psalmos assignarent, illi nonagesimum primam, huic centesimum nonum.*

^d Viri synagogæ sapientes scripserunt Ezech. & Hest. *Fabellæ Iudeor.*

^e Primam post Esdras. *Qua de lxx. interpretum editione refert, vsq. ad verbum inuenirentur, leguntur in Cyrilli Catechesi 4. Eademq. Iustinus, Irenaus, Augustinus, Philo, atq. alij prodidere. Sed ridet Hieronymus qua de cellulis referuntur. Neq. huic, neq. illis nostror. Theologorum studia desunt. Nec minore contentione de ea quoq. re dissident, omnesne veteris Testamenti, an soli quinq. Moysi libris ab illis sint conuersi.*

^f Vt meminit S. Augustinus. *Lib. 2. de doct. Christ. c. 11. idem in nouo Testamento accidisse ait Hieronymus Ep. 123. ad Damasum, tot penè fuisse exemplaria, quot codices.*
^g Ad Hebræos autem epist. *Ex Hieronymi catalogo. At nunc dabitur nullus relictus locus post concilior. sequentium decreta. Qua de Petri, Iacobi, & Iohannis epistolis dicitur, ex eodem sunt catalogo. De Apocalypsi, quoniam etiam ante Hieronymi aetatem recepta fuerat, neglexisse videtur Isidorus eos, qui illam suo tempore non recipere, contra quos est Concilij Toletani xv. canon. 16.*

De Laudibus. CAP. XIII.

LAudes, hoc est, Alleluia canere, canticum est Hebræorum, cuius explicatio duorum verborum interpretatione consistit, hoc est, laus Dei, de cuius mysterio Iohannes in Apocalypsi refert spiritu reuelante vidisse & audisse vocem cælestis exercitus Angelorum, tanquam vocem aquarum multarum, & tanquam vocem validorum tonitruum dicentium Alleluia. Ex quo nullus debet ambigere hoc laudis mysterium, si digna fide & deuotione celebretur, Angelis esse coniunctum. Alleluia autem, sicut & Amen, de Hebræa in Latinam linguam nequaquam transfertur, non quia interpretari minimè queant, sed, sicut aiunt Doctores, seruatur in eis antiquitas propter sanctiorem auctoritatem. ^b In Africanis autem regionibus non omni tempore, sed tã-

tum Dominicis diebus, & quinquaginta post resurrectionem Domini Alleluia cantatur, pro significatione futuræ resurrectionis, & lætitiæ. Verumtamen apud nos secundum antiquam Hispaniarum traditionem præter dies ieiuniorum, vel Quadragesimæ omni tempore cantatur Alleluia, scriptum est enim, semper laus eius in ore meo. Quod verò post consummatam psalmodum, siue lectionum prædicationem, Alleluia in fine cantatur: hoc in spe futura facit Ecclesia: significans post annuntiationem regni cælorum, quæ in hac vita per vtrumque testamentum mundo prædicatur, actionem nostram, non esse futuram nisi in laudem Dei, sicut scriptum est: Beati qui habitant in domo tua, in secula seculorum laudabunt te. Hinc est, quod & liber psalmodum in laude concluditur, vt eadem post finem seculi laus æterna monstraretur.

^a Laudes. *Quid Laudes appellet, & ipse satis superq. declarat: & cuius ex concilio xv. Tolet magis adhuc constare poterit. Vt mirum sit tam manifesta in luce quantas sibi ipsa tenebras offuderit, qui magno negotio contenderit, vt hac plurium capitum inuerso ordine, post caput de Matutinis collocaret. Cum neq. quid Laudes, neq. quid Matutina precibus apud Isidorum sit, posset vlla ratione dispicere. Ac de Matutinis suo loco. Laudes hoc loco canticum Alleluia dicitur, quod in alijs regionibus, (vt nunc vbiq. sit) ante Euangelij lectionem, in Hispania post Euangelium decantari ea Synodus præcipit can. x. & xi.*

^b In Africanis autem regionibus. *Ex Ep. 119. August. ad Ianuarium cap. 15. & 17. Actionem nostram non esse futuram, vsq. ad laudabunt te. Verba sunt Augustini c. 15.*

De offertorijs. CAP. XIII.

Offertoria, quæ in sacrificiorum honore canuntur, Ecclesiasticus liber indicio est, veteres cantare solitos, quando victimæ immolabantur, sic enim dicit, Porrexit, inquit, sacerdos manum suam in libationem, & libauit de sanguine vix; & fudit in fundamento altaris odorem diuinum excelsi principi: Tunc exclamauerunt filij Aaron in tubis productilibus, & sonuerunt, & auditam fecerunt magnam vocem in memoriam coram Deo. Non aliter & nunc in sono tubæ, id est, in vocis prædicatione cantu accendimur, simulque corde & ore laudes Domino declamantes iubilamus in illo scilicet vero sacrificio, cuius sanguine saluatus est mundus.

^a Offertoria quæ in sacrificiorum honore canuntur. **A** Gentes quoque in libationibus gratiores quosdam sonos adhibuisse, qui magnam partem spondatis pedibus constarent, unde nomen huic pedi datum, qui & pontificius propterea dictus est, notum ex Terentiani versibus.

Qui quod in cæplis canorus à sono vocis malæ Auribus libantis obstat, & fauet, *συνόδρι* est.

Eam vicem ubi cantores organaque desunt, tintinnabulorum rotæ antiquo iam ritu præstant.

De Missa, et orationibus.

CAP. XV.

Ordō autem Missæ, & orationū, quibus **B** oblata Deo sacrificia consecrantur, primū à sancto Petro est institutus, cuius celebrationem vno eodemque modo vniuersus peragit orbis. Prima earundem oratio admonitionis est erga populum, ut excitentur ad exorandū Deum. Secunda inuocationis ad Deum est, ut clemēter suscipiat preces fidelium, oblationesque eorum. Tertia autē effunditur pro offerentibus, siue pro defunctis fidelibus, ut per idem sacrificium veniā consequantur. Quarta post hæc infertur pro osculo pacis, ut charitate reconciliati omnes inuicem, dignè sacramento corporis & sanguinis Christi confocientur: quia non recipit dissensionē cuiusquam Christi indiuisibile corpus. **C** Quinta deinde infertur illatio in sanctificatione oblationis, in qua etiā & ad Dei laudem terrestriū creaturarum, virtutumque cælestium vniuersitas prouocatur, & Osanna in excelsis cantatur, quod, Salvatore de genere Dauid nascente, salus mūdo vsque ad excelsa peruenerit. Porro sexta ex hinc succedit conformatio sacramenti, ut oblatio, quæ Deo offertur, sanctificata per Spiritū sanctum, Christi corpori ac sanguini conformetur. Harum vltima est oratio, qua Dñs noster discipulos suos orare instituit, dicens: Pater noster qui es in cælis. **D** In qua oratione, ut sancti patres scripserūt, septem petitiones continentur: sed in tribus primis æterna poscuntur: in sequentibus quattuor tēporalia: quæ tñ propter æterna adipiscēda petuntur. Nam cum dicimus: Sanctificetur nomen tuū, Adueniat regnū tuum, Fiat voluntas tua, sicut in cælo & in terra. Hic quidem ista tria inchoantur, sed in illa vita imperantur, ubi sanctificatio Dei & voluntas & regnum in sanctis suis immortaliter permanebit. Iam verò panis quotidianus, qui vel animæ, vel carni tribuitur, hic exposcitur:

hic etiam post subsidium cibi, venia de exemplo fraternæ indulgentiæ postulatur: hic ne in peccati tentationem incidamus exposcimus. Hic post omnia, ut à malis liberemur, Dei auxilium imploramus, illic autem nihil istorum est. Hanc itaque orationē Saluator docuit, in qua & spes continetur fidelium, & confessio peccatorum: de qua propheta prædicens; ait. Et erit, omnis, qui inuocauerit nomen Domini, saluus erit. Hæ sunt autem septem sacrificij orationes cōmendatæ Euāgelica, Apostolicaque doctrina, cuius numeri ratio instituta videtur, vel propter septenariā sanctæ Ecclesiæ vniuersitatē, vel propter septiformē gratiæ spiritū, cuius dono ea, quæ inferuntur, sanctificantur.

^a Cuius celebrationem, Traditam à Petro, quem ad consecrationis verba quidam tres orationes, alij solā Dñicam initio adhibuisse dicunt. Aucta deinde alia ab alijs tū preces, tum cæremonia, ut videmus in Patrum liturgijs. Nā & illud Pauli 1. ad Corinthios. 11. Cætera autem cū venero dispondā, ad id refert Aug. epist. 118. c. 6. Isidorus ordinem, qui etate sua in concilio Toler. 1 v. iussus est per omnem Hispaniam, & Galliciam obseruari, tantum refert. Qui tamen ordo non idem prorsus retinetur in Mozarabo Missali, quod aduertit etiam Iacobus Pamelius.

^b Quinta deinde infertur illatio. *responiones ut à Grecis ἐπισημασι, ita à nostris illationes dictas, constat à Cassiodoro. lib. 12. ep. 16. quomodo illationis voce vsa est etiā Synodus Tolet. v. 11. can. 4.* Ne ergo fiat de cætero, quod constat hæcenus inordinatè præsumptum, non amplius, quàm duos solidos vnusquisque episcopus, præfatæ prouinciæ per singulas diocesis suæ basilicas iuxta synodum Bracarensem annua illatione sibi expetent conferri. *Mediamque videtur inter exactionem & oblationē, siue inter pensionē & munus illatiæ. Ut enim Imperatores pensionis tristorem appellationem, illationis nomine mitigauerunt; ita Ecclesiastici viri submissius se loqui putauerunt, si qua alias dona & munera vocant illationem appellarent. Id quod etiam debitum seruitutis non vno in loco dicitur. hinc illud in Canone offerimus præclaræ maiestati tuæ de tuis donis ac datis. Nimmā videbatur offerimus, ni subijceretur de tuis donis ac datis. Sed (ut ego quidem existimo) dicebatur illatio, tum panis, & vinū antequam offerrentur, tum formula ipsa precationis quæ inferebatur. Erat ergo illatio, tum id, quod inferebatur, ex quo erat oblatio faciendā; tum precatio ipsa, qua inferebatur, ut fieret ex illatione oblatio.*

^c In qua oratione, ut Patres scripser. septem petitiones. Singulis petitionibus Amē, respondetur. Quarta excepta, Panem nost. q. d. n. hodie, cui respondetur, quia tu es Deus.

De Symbolo Nicano.

CAP. XVI.

Symbolum autem, quod tēpore sacrificij à populo prædicatur, trecētorū decē & octo sanctorum

sanctorum patrum collatione apud Synodū Nicænam est editum. Cuius veræ fidei regula tantis doctrinæ fidei mysterijs præcellit, ut de omni parte fidei loquatur, nullaq. pene sit hæresis, cui per singula verba vel sententias non respondeat. Omnes enim errores impietatum, perfidiarq. blasphemias calcet, & ob hoc in vniuersis Ecclesijs pari confectione à populo proclamatur.

De benedictionibus.

CAP. XVII.

Benedictionem autem datam à sacerdotibus populo antiqua per Moysen benedictio pandit, & comprobatur: qua benedicere populo sub sacramento trine inuocationis iubetur. Ait enim ad Moysen Dominus. Sic benedices populum meum, & ego benedicam illos. Benedicat te Dominus, & custodiat te: ^b illuminet Dominus faciem suam super te, & misereatur tui: at tollat Dominus faciem suam super te, & det tibi pacem.

^a Benedictio. Singulis prope missis benedictiones propria assignantur in Mozarabo Missali. Est autem hac e Dominica VII. post Pentecost.

^b Illuminet Dominus faciem, &c. It. Gotth. codex ex septuaginta interpretatione: in excusis libris Vulgata edit. verba substituta sunt.

De sacrificio. CAP. XVIII.

Sacrificium autem, quod à Christianis Deo offertur, primum Christus Dominus noster, & magister instituit, quando commendauit Apostolis corpus & sanguinem suum, priusquam traderetur: sicut legitur in Euangelio: Accepit, inquit, Iesus panem & calicem, & benedices dedit eis. Quod quidem sacramentum Melchisedech rex Salem figuratim in typum corporis & sanguinis Christi primus obtulit, primusq. mysterium tanti sacrificij imaginariè idem expressit, præferens similitudinem Domini & Saluatoris nostri Iesu Christi, Sacerdotis æterni, ad quem dicitur: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. Hoc ergo sacrificium Christianis celebrare præceptum est, relictis ac finitis Iudaicis victimis, quæ in seruitute veteris populi celebrari imperata sunt. Hoc itaq. sit à nobis quod pro nobis Dominus ipse fecit, ^b quod non mane, sed post cœnam in vesperum obtulit. Sic enim Chri-

Astum oportebat adimplere circa vesperam diei, ut hora ipsa sacrificij ostenderet vesperam mundi. Proinde autem non communicauerunt ieiuni Apostoli, quia necesse erat, ut Pascha illud typicum antea impleteretur, & sic denuo ad verum Paschæ sacramentum transirent. Hoc enim in mysterio tunc factum est, quod primum discipuli corpus & sanguinem Domini non acceperunt ieiuni. Ab vniuersa autem Ecclesia nunc à ieiunis semper accipitur. Sic enim placuit Spiritui Sancto per Apostolos, ut in honorem tanti sacramenti in os Christiani prius Dominicum corpus intraret, quam ceteri cibi: & ideo per vniuersum orbem iste seruetur. Panis enim, quem frangimus, corpus Christi est, qui dixit: Ego sum panis viuus qui de cælo descendi. Vinum autem sanguis eius est, & hoc est, quod scriptum est. Ego sum vitis vera, sed panis quia corpus confirmat, ideo corpus Christi nuncupatur: vinum autem, quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hæc autem, dum sunt visibilia, sanctificata tamen per Spiritum Sanctum in sacramentum diuini corporis transeunt. Proinde autem, ut sanctissimus Cyprianus ait, ^d calix Dominicus vino & aqua mixtus offertur, quia videmus in aqua populum intelligi, in vino verò ostendi sanguinem Christi. Quando autem in calice vino aqua miscetur: Christo populus adunatur, & credentium plebs ei, in quem credit, copulatur, & iungitur. Quæ copulatio & coniunctio aquæ & vini, sic miscetur in calice Domini, ut commixtio illa ab inuicem non possit separari, sicut nec Ecclesia potest à Christo diuidi. Sic autem in sanctificando calice Domini offerri aqua sola non potest, quod modo nec vinum solum potest. Nam si vinum tantum quis offerat, sanguis Christi incipit esse sine nobis: si vero aqua sit sola, plebs incipit esse sine Christo. Quando autem vtrumq. miscetur, & adunatione confusa sibi inuicem copulatur, tunc sacramentum spirituale & cæleste perficitur: Sic vero calix Domini non est aqua sola, aut vinum solum, nisi vtrumq. sibi misceatur, quomodo nec corpus Domini potest esse simile sola, aut aqua sola, nisi vtrumq. adunatum fuerit & copulatum, & panis vnius compage solidatum. Quo & ipso sacramento populus noster ostenditur adunatus, ut quemadmodum grana multa in vnum collecta, & commolita, & commixta panem vnum faciunt, sic in Christo, qui est panis cæ-

Iestis vnum sciamus esse corpus, cui coniunctus sit noster numerus & adunatus.^c Dicunt aliqui, nisi aliquo intercedente peccato, Eucharistiam quotidie accipiendam: huc enim panem dari quotidie nobis iubente Domino postulamus, dicentes: Panem nostrum quotidianum danobis hodie. Quod quidem bene dicunt, si hoc cum religione, & deuotione, & humilitate suscipiunt, nec confidendo de iustitia, superbiæ præsumptione id faciant. Cæterum si talia sunt peccata, quæ quasi mortuum ab altari remoueant; prius agenda pœnitentia est, ac sic deinde hoc salutiferum medicamentum tunc suscipiendum. Qui enim manducauerit indignè, iudicium sibi manducat & bibit.^f Hoc est enim indignè accipere, si eo tempore quis accipiat, quo debet agere pœnitentiam. § Cæterum si non sunt tanta peccata, vt excommunicandus quisque iudicetur, non se debet à medicina Dominici corporis separare, ne dum forte diu abstinendus prohibetur, à Christi corpore separetur. Manifestum est enim, eos viuere, qui corpus eius attingunt. Vnde etiam timendum est, ne, dum diu quisque separatur à Christi corpore, alienus remaneat à salute, ipso dicente: Nisi comederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui enim iam peccare quieuit, cõmunicare non desinat. Coniugatis autem abstinendum est coitu, plurimisque diebus orationi debent vacare, & sic deinde ad Christi corpus accedere.^h Relegamus Regum libros, & inueniemus sacerdotem Abimelech de panibus propositionis noluisse prius dare Dauid, & pueris eius, nisi ante interrogaret, vtrum mundi essent pueri à mulieribus, non vtiq. ab alienis, sed à coniugibus proprijs, & nisi eos audisset ab heri & nudiustertius vacasse ab opere coniugali, nequaquam panes, quos prius negauerat, concessisset. Tantum interest inter propositionis panes, & corpus Christi, quantum inter vmbra & corpus, inter imaginem & veritatem, inter exemplaria futurorum, & ea ipsa, quæ per exèplaria præfigurabantur. Quapropter eligendi sunt aliquot dies, quibus prius homo continentiùs viuatur, quo ad tantum sacramentum digniùs accedere possit.

Sacrificium pro defunctorum fidelium reque offerre, vel pro eis orare, quia per totum hoc orbem custoditur, credimus quod ab ipsis Apostolis traditum sit. Hoc enim vbiq.

A Catholica tenet Ecclesia, quæ nisi crederet fidelibus defunctis dimitti peccata, non pro eorum spiritibus vel eleesymonam faceret, vel sacrificium Deo offerret. Nam & cum Dominus dicit: Qui peccauerit in Spiritum Sanctum, non remitteretur ei, nec in hoc seculo, nec in futuro: demonstrat quibusdam illic dimittenda peccata, & quodam purgatorio igne purganda. Ergo in quodam loco dictum est à sanctissimo Augustino:ⁱ defunctorum animas sine dubio pietate suorum viuentium releuari, cum pro illis sacrificiū offertur, vel eleemosynæ fiunt, si tamen aliquod quisque sibi meritum præparauit, dum adhuc in corpore viueret, per quod ista profint, quæcunq. pro illo fiunt. Nam non omnibus profunt. Et quare non omnibus profunt, nisi propter differentiã vitæ, quã quisque gessit in corpore. Nam pro valde bonis gratiarum actiones sunt, pro non valde malis propitiationes sunt, pro valde malis, etiã si nulla sunt adiuuamenta mortuorum, qualescunq. consolationes viuorum sunt. Quibus autem profunt, aut ad hoc profunt, vt sit plena remissio aut certè, vt tolerabilior fiat ipsa damnatio.

C^a Vid. Cyprian. epist. 3. lib. 2. de sacramento Dominici calicis.

^b Quod non mane, vsque ad, vesperam mundi, Cypriani verba sunt.

^c Proinde non communicauerunt ieiuni Apostoli. Vid. c. 54. liquido de consec. d. 2.

^d Calix Dominicus, vsque ad, adunatus. Omnia sunt Cypriani verba.

^e Dicunt aliqui nisi aliquo interuen. peccato. Vid. c. 13. de consec. d. 2. Quotidie.

^f Hoc est enim indignè accipere. Aug. ep. 118.

^g Cæterum si non sunt tanta peccata. Hilarij suo Augustini verba relata à Gratiano de consec. d. 2. cap. si non sunt.

^h Relegamus libros Regnor. vsque ad, accedere possit. Verba sunt Hier. in c. 1. epist. ad Tit

ⁱ Defunctor. animæ, &c. vsq. ad fin. cap. verba sunt Augustini in Enchirid. ad Laur. c. 110.

De tertia, sexta, & nona officijs.

C A P. XIX.

HORAM^a tertiam, sextam, & nonam Daniel & tres pueri supplicationibus deuouerunt, scilicet vt ab ortu diei in tempus precationis tres horæ porrectæ Trinitatis nobis reuerentiam declararent, pariliter ad tertiã, ad sextam, atque deinde ad nonam per lucis interualla, ratis demensionibus terminata Trinitaster die rogata coleretur. Illud etiam

etiam occurrat ad probationem venerabilis A Trinitatis, quod Spiritus Sanctus hora tertiâ, hoc est, suo loco & numero & tempore, descendit ad terras impleturus gratiam, quâ Christus promisit. Nam & sexta hora Christus passus, ad nonam patibuli cruciatum potrexit. Tali enim sacramento legitimis ad precē temporibus per ternas horas Trinitatis perfectio aut laudatur celebritatibus, aut precibus impetratur. Licet & computetur diurna celebritas per quaternarium vsq. ad vespertinū officiū, hoc est, quia quater ternis significetur mūdus quadrifario diuisus, in Trinitate saluatus. Siquidē & in nocte stationēs & vigilie militares in quatuor partes diuisæ, ternis horarum spatijs secernuntur, vt & in ipsis nocturnis mundialibusq. officijs Trinitatis mysterium veneretur.

• Vid. Cypriani librū de Orat. Dominic. & Tertullian. de ieiunio.

De Vesperis. CAP. XX.

Vespertinum diurni officium finis, & alternæ lucis occasus est, cuius ex Veteri Testamento sollempnis est celebratio. Denique hoc tempore veterum sacrificia offerre, adoleriq. altario aromata & thura mos erat. Testis est hymnicus ille regio ac sacerdotali functus officio, dicens. Ascendat oratio mea sicut incensum in cōspectu tuo, eleuatio manuum mearum sacrificium vespertinum. In Nouo quoq. Testamento eo tempore quo Dominus & Saluator noster cōnantibus Apostolis mysterium sui corporis, & sanguinis initio tradidit, vt tempus ipsum sacrificij vespertinum ostenderet seculi, proinde in honorē ac memoriam tantorum sacramentorum, his tēporibus adesse nos decet Dei cōspectibus, & personare in eius cultibus, orationum nostrarum illi sacrificium offerentes, atq. in eius laudibus pariter exultantes. Vesperū autē nominatū a siedere qui vesper vocatur, & decedente sole exoritur. De quo Propheta dicit. Et vesperū super filios hominum prodire facit.

• Vt tempus ipsum vesp. vsque ad, seculi. Cypriani sunt verba epist. cis.

De Completis. CAP. XXI.

DE^a Completis autem celebrandis idem etiam in patrum inuenimus exemplis.

David Propheta dicente: Si ascendero in lectum strati mei, si dederō somnum oculis meis; aut palpebris meis dormitationē, aut requiem temporibus meis, donec inueniā locum Domino; tabernaculum Deo Iacob. Quis non stupeat tantam in Dei amorē animi deuotionem, vt somnū sibi, sine quo vtiq. corpora humana deficiunt penitus interdixerit, donec locum ac templum Domino fabricandum in pectore suo Rex & Propheta reperiret? Quæ res debet nos fortiter admonere, vt si ipsi locus Domini esse volumus, & tabernaculum eius, aut templū cupimus haberi, in quantum possumus exempla sanctorum imitemur, ne de nobis dicatur, quod legitur: Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt, & cætera.

• Integrum caput ex epist. de obseruatione vigiliarū. 36. apud Hier. tom. 9.

De vigiliarum antiquitate.

CAP. XXII.

Antiqua^a est vigiliarum deuotio; familiare bonum omnibus sanctis. Isaias denique Propheta clamabat ad Dominum dicens: De nocte vigilat spiritus meus ad te Deus; quia lux præcepta tua sunt super terram. Item David & regio & propheticum sanctificatus vrguēto, ita canit: Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustitiæ tuæ. ^b Hoc nanque tempore vastator Angelus transiens primogenita Ægyptiorū percussit. Vnde & nos vigilare oportet, ne periculo Ægyptiorum admisceamur. Iisdem etiam horis venturum sese in Euangelio Saluator adstruxit. Vnde & ad vigilandum auditores suos exsuscitat, dicens: Beati serui illi, quos cum venerit Dominus inuenit vigilantes. Et si vespertina, inquit, hora venerit, & si media nocte, & si galli cantu & ita inuenit eos vigilantes, beati sunt serui illi. Itaque & vos estote parati, quia nescitis qua hora filius hominis venturus est. Siquidem nec verbis solū docuit vigiliis, sed etiam confirmauit exemplo, sic namq. testatur in Euangelio: quia erat Iesus pernoctans in oratione Dei. Paulus quoque & Silas in custodia publica circa medietatem noctis orantes hymnū^c audientibus cunctis vinctis dixisse memorantur: vbi repente terræ motu facto, & concussis carceris fundamentis, & ianuarū sponte apertæ, & omnium vincula sunt

sunt soluta. Vnde oportet his horis psallendi orandiq. frequentiam nos in sanctis habere officijs, finemque nostrum, vel si aduenit sub tali actu, expectare securos. Est autem quoddam genus hæreticorum superfluas existimantium sacras vigilijs, & spirituali opere infructuosas, dicentes iussa temerari diuina, qui noctem fecit ad requiem, sicut diem ad laborem. Qui hæretici Græco sermone ^d Nyctages, hoc est, somniculosi vocantur.

^a Pleraq. ex ead. epistola carptim hinc inde sumpta.

^b Hoc namq. tempore vastator Angel., ex Hieron. Matth. 25.

^c Audientib. cunctis vincit, vox cunctis, non est ^B apud Hieron. neq. Act. 16. & fortasse librarior. partim vincit, partim cunctis scribentium vitio vtrumque tandem inoleuit.

^d Nyctages, aut etiam nystages, vel nystazontes. ead. 8. etymol. c. 5.

De Matutinis. CAP. XXI II.

DE ^a Matutinorum antiquitate, & auctoritate testis est idem Dauid Propheta dicens: in matutinis meditabor in te, quia fuisti adiutor meus, & alibi: prænuerunt, inquit, oculi mei ad te diluculo, vt meditater eloquia tua. Cassianus autem dicit, matutinæ sollemnitatis officium nouo adhuc tempore institutum. Primitus in Beth-lehem monasterio, vbi Dominus noster Iesus Christus pro redemptione humani generis ex virgine nasci dignatus est. Sicq. ex illo per vniuersum mundum eiusdem celebrationis inualuit consuetudo. Diluculo autem proinde oratur, vt resurrectio Christi celebretur, matutina enim luce radianti Dominus & Saluator noster ab inferis resurrexit, quando cœpit oriri fidelibus lux, quæ moriente Christo occiderat peccatoribus. Siquidem ^D & eodem tempore cunctis spes futuræ resurrectionis creditur: cum iusti & omnes ab hac temporali morte, quasi à sopore somni resurgentes, euigilabunt.

^a Matutina preces hic dicuntur ea, quas nos Laudes dicimus, vt constat ex Cassian. lib. 3. de insti. cœnob. c. 3, 4. & 8. Sequebatur vigilijs Missa post galli cantum, inde ea quas nos Laudes, Cassianus matutinam sollemnitatem nominat c. 4. & 6. in qua canebatur psal. 148. Laudate Dñm de cælls. cum sequentib. Nouella (vt ipse vocat) tunc sollemnitati, quæ à nobis prima dicitur deputati erant psalmi. 50 Miser. mei Deus secund. 62. Deus Deus meus ad te de luce vig. & 89. Domine refugium factus. Ita videntur Ecclesie Occidentalis Laudes vtrinq. illor. id est, Matutinam antiquam sollemnitatem, & nouellâ atque amplius aliquid continere. Nam nouella, hoc est, Prima, psalmi alij sunt assignati.

A De Dominico die. CAP. XXI III.

Dominicum ^a diem Apostoli idem religiosa sollemnitate sanxerunt, quia in eodem Redemptor noster à mortuis resurrexit. Quiq. ideo Dominicus dies appellatur, vt in eo à terrenis operibus, vel mundi illecebris abstinentes, tantum diuinis cultibus seruamus, dâtes scilicet huic diei honorem & reuerentiam propter spem resurrectionis nostræ, quam habemus in illo. Nā sicut ipse Dominus noster Iesus Christus & Saluator noster tertia die resurrexit à mortuis: ita & nos resurrecturos in nouissimo seculo speramus. Vnde etiam in Dominico die stantes oramus, quod est signum futuræ resurrectionis; hoc agit vniuersa Ecclesia, quæ in peregrinatione mortalitatis inueta est, expectās in finem seculi, quod in Domini Iesu Christi corpore præmonstratum est, qui est primogenitus à mortuis.

^a Pleraq. omnia ex epist. Aug. ad Ianuar. 119. c. 10.

De Sabbatho. CAP. XXV.

Sabbathum ^a autem datum est priori populo in otio corporaliter celebrandum, vt figura esset in requiem, vnde & Sabbathum requies interpretatur. Dies ^b tamē Dominicus non Iudæis, sed Christianis per resurrectionem Domini declaratus est, & ex illo habere cœpit festiuitatem suam. Ipse est enim dies primus, qui post septimum reperitur octauus. Vnde & in Ecclesiaste ad duorum Testamentorum significationem dicitur, illi septem, & illi octo. Primò enim solum celebrandum Sabbathum traditum est, quia ^D erat antea requies mortuorum. Resurrectio autem nullius erat, qui resurgens à mortuis non moreretur, mors illi vltra non dominaretur. Iam postquam facta est talis resurrectio in corpore Domini, vt præiret in capite Ecclesie, quod corpus Ecclesie speraret in finem; dies Dominicus, id est, octauus, qui & primus, in festiuitate successit. ^c Apparet autem hunc diem etiā in sacrosanctis scripturis esse sollemnem, ipse enim primus est dies seculi, in ipso creati sunt Angeli, in ipso quoque à mortuis resurrexit Christus, in ipso de cælis super Apostolos sanctus descendit Spiritus, manna in eodem die in eremo primū de cælo datum est. Sic enim dicit Dominus: Sex diebus colligetis manna, in die autem sexto

sexto duplum colligētis. Sexta enim diēs A est Parasceue, quæ ante Sabbathū ponitur. ^d Sabbathum autē diēs septimus est, quem sequitur Dominicus, in quo primum manna de cælo venit. Vnde intelligant Iudæi, iā tunc prælatam esse Iudaico Sabbatho Dominicam nostram, iam tunc indicatum est, quod in Sabbatho ipsorum gratia ad eos de cælo nulla descenderit, sed in nostra Dominica, in qua primum manna Dominus pluit.

^a Sabbathum autem dat. vsque ad, interpretatur. ex ead. epist. c. 10.

^b Diēs tamen Dominicus, vsque ad, succcessit, ex c. 13.

^c Apparet autem, vsq. ad, datum est, ex eiusdem sermone 251.

^d Sabbathum autem diēs septim, &c. è serm. 91. quæ sunt eadem Origenis homil. 7. in Exod. c. 15.

De Natali Domini. CAP. XXVI.

Natalis Domini diēs ea de causā à patribus vniuersæ sollempnitatis institutus est, quia in eo Christus pro redemptione mundi nasci corporaliter voluit, prodicens ex virginis utero, qui erat in Patris imperio. Cuius susceptæ carnis causā hæc est. Postquam enim inuidia Diaboli parens ille primus se seductus inani cecidit, confestim exul & perditus in omni genere suo radicem malitiæ, & peccati transduxit, crescebatque in malum vehementius omne genus mortaliū diffusis ubique sceleribus; & quod est nequius, omnium cultibus idolorum seruiens. Volens ergo Deus terminare peccatum cōsuluit verbo, Lege, Prophetis, signis, plagis, & prodigijs. Sed cum nec sic quidem errores suos admonitus agnōsceret mundus, misit Deus filium suum, vt carne indueretur, & hominibus appareret, & peccatores sanaret. Qui ideo in homine venit, quia per seipsum ab hominibus cognosci non potuit. Vt autē videretur, verbum caro factū est, assumendo carnē, non mutatū in carnē. Assumpsit enim humanitatē, nō amisit diuinitatē. Ita idē Deus & idē homo, in natura Dei æqualis Patri, in natura hominis factus mortalis in nobis pro nobis, de nobis, manens quod erat, suscipiēs quod non erat, vt liberaret quod fecerat. Hæc est ergo Dominicæ natiuitatis magna sollempnitas, hæc est diē huius noua, & gloriosa festiuitas, aduentus Dei factus ad homines. Itaq. diēs iste, pro eo quod in eo Christus natus est, Natalis dicitur: quemq. ideo

obseruare per reuolutum circulum anni festa sollempnitate solemus, vt in memoriam reuocetur quo die Christus natus est.

De Epiphania. CAP. XXVII.

Epiphaniarum diem proinde festa sollempnitate viri Apostolici signauerūt, quia in eo est proditus stella Saluator, quando inuenerunt Magi Christum in præsepi iacentem, adorato offerentes competētia munera Trinitati, aurum, thus, & myrrham: Regi, Deo, atq. passuro. Ideo ergo diem hunc annua celebritate sacrauerūt, vt mūdus agnoscat Dominum, quem elemēta cælitus prodiderunt. Siquidem eodem die idem Iesus etiam Iordanis lauacro tingitur, diuisioque cælo Spiritus sancti descendens testimonio Dei esse filius declaratur, cuius diē nomē, ex eo quod apparuit gentibus, Epiphania nuncupatur. Epiphania enim Græcè, Latine apparitio vel ostensio dicitur. Tribus igitur ex causis hic diēs hoc vocabulū sumpsit: siue quod tūc in Baptismo suo Christus populis fuerit ostensus: siue quod ea die sideris ortu Magis est proditus: siue quod primo signo per aquā in vinum versatū multis est manifestatus. Refert autem ^a Casianus apud Ægyptios natiuitatis diem, & Epiphaniarum sollempnitatē non bisariē, vt in occidentis prouincijs, sed sub diē vnus festiuitate celebrari. ^b Epistolæ quoq. Pontificis Alexadrini per vniuersas Ægypti Ecclesias, vel monasteria diriguntur, qui tunc us & initium Quadragesimæ, & diēs Paschæ denuntiatur.

^a Casian. collat. 10.

^b Epistola quoq. Pontif. Alexadrini: peracto eo die, ait Casian.

De Palmar. diē. CAP. XXVIII.

Diēs palmarum ideo celebratur, quia in eo Dominus & Saluator noster, sicut Propheta cecinit, Ierusalem tendens, a sellum sedisse perhibetur. Tunc gradiens cum ramis Palmarum multitudo plebium obuiam ei clamabat. Osanna benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel. In ramis enim palmarum significabatur victoria, quæ erat Dominus mortem moriendo superaturus, & trophæo crucis de Diabolo mortis principe triūphaturus. In asello autē, quem sedendo Ierusalem venit, indicauit simplicia

plia corda gentilitatis, quæ præsidēdo atq. regēdo perducebat ad visionem pacis. Hoc autem die symbolum Competentibus traditur, propter confinē Dominicæ Paschæ sollempnitatem: vt quia iam ad Dei gratiam percipiendam festinant, fidem, quam confiteantur, agnoscant. Vulgus ideo eum diem ^b Capitilauium vocant, quia tunc moris est lauandi capita infantium, qui vnguēdi sunt, ne forte obseruatione Quadragesimæ sordidata ad vnctionem accederent.

• Asellum sedisse perhibetur, *Et mox*, quem sedendo. Ita etiam Ambrosius. Pullus sedetur asinæ.

^b Capitilauium vocant. *Aug. ep. l. 18. c. 7.* Si autem quæris, cur etiam lauandi mos ortus sit; nihil mihi de hac recogitanti probabilius occurrit, nisi quod, baptizandorum corpora per obseruationem Quadragesimæ sordidata cum offensione sensus ad fontē tractarentur, nisi aliqua die lauarentur. Hanc autem diem, quæ in Hispania Dominica, vt videtur, Palmarum fuit, in Africa fuisse Feriam v. in cœna Domini, ex hoc Augustini loco apparet: subdit enim. Istum autem diem potius ad hoc electum, quo cœna Dñica anniuersariè celebratur, &c. *Qui mos adeo in Africa inualuerat, vt de lotionē pedum, quæ in eundem diem incurrebat, vel tollenda profusus, vel certè in alium diem reiicienda, propterea cogitauerint. Sic enim Augustinus ep. 119. ad Ianuar. c. 18.* De lauandis vero pedibus cum Dñs hoc propter formam humilitatis, propterquam docendam venerat, commendauerit (sicut ipse consequenter exposuit) quæ situm est, quo nam tempore potissimum, res tanta etiam factò doceretur, & in illud tempus occurrit, quo ipsa commendatio religiosius inhzretet. Sed ne ad ipsum sacramentum Baptismi videretur pertinere: multi hoc in consuetudinem recipere noluerunt. Nonnulli etiam de consuetudine auferre non dubitauerunt. Aliqui autem, vt hoc sacratiore tempore commendarent, & à Baptismi sacramēto distinguerent, vel diem tertium octauarum, quia ternarius numerus in multis sacramentis maximè excellit, vel etiam ipsum octauum, vt hoc facerent, elegerunt.

De cœna Domini. CAP. XXIX.

COENA Dñi, hoc est, quinta feria vltimæ Quadragesimæ, quando Dominus & Saluator noster, post typicum illud Pascha completum, ad verum Pascha transiens mysterium corporis & sanguinis sui primū Apostolis tradidit, quando post sacramenta cœlestia discipulus fallax & proditor pretium à Iudæis accepit, & Christi sanguinem vēdidit. Eo etiam die Saluator surgens à cœna, pedes discipulorum lauit ^a propter humilitatis formam commendādā, ad quam docendam venerat, sicut & ipse consequenter exposuit.

A Quod etiam decebat potissimum, vt factò doceret, quod obseruare discipulos præmoneret. Hinc est, quod eodē die altaria, templiq. parietes, & pauimenta lauuntur, vasaq. purificantur, quæ sunt Dño consecrata. Quo die proinde etiam sanctum Chrisma conficitur, quia ante biduū Paschæ Maria caput ac pedes Dñi vnguento perfudisse perhibetur. Vnde & Dñs discipulis suis dixit. Scitis quia post biduum Pascha fiet, & filius hominis tradetur, vt crucifigatur.

• Propter humilitatis formam commend. *August. ibid.*

De Parasceue. CAP. XXX.

PARASCEUE, id est, sexta sabbathi, ideo in sollemnitate habetur, quia in eo die Christus mysterium crucis expleuit, propter quod venerat in hunc mūdum, vt quia ligno percussifueramus in Adam, rursus per ligni mysterium saluaremur. Huius enim causā triumphī, humana pusillitas Christo per omnem mundum celebritatem annuam præbet, pro eo quod dignatus est sanguine passionis suæ seculum redimere, & peccatum mundi per crucem morte deuicta absoluere. Cuius quidem crucis iniuriam non pertulit illa diuinitatis substantia, sed sola susceptæ humanitatis natura. Passio enim corporis fuit, diuinitas vero exors iniuriæ mansit. Tripertita autem ratio Dominicæ passionis ostenditur. Prima itaq. causā est, vt Christus pro reatus mundi redemptione daretur, & hostis antiquus, velut hamo crucis, caperetur, scilicet vt, quos obsorbuerat, euomeret, & prædam, quam tenebat, amitteret, non potentia victus sed iustitia, non dominatione, sed ratione. Secunda causā est, vt secuturis hominibus vitæ magisterium præberetur. Ascendit enim in crucem Christus, vt nobis passionis & resurrectionis præberet exemplum, passionis ad confirmandam patientiam, resurrectionis ad excitandam spem: vt duas vitas nobis ostēderet in carne, vnam laboriosam, alteram beatam: laboriosam, quam tolerare debemus, beatam, quam sperare debemus. Tertia causā est susceptæ crucis, vt superba seculi & inflata sapientia per crucis stultam, vt putatur, prædicationē humiliata, corrueret: vt pateret, id, quod stultū Dei est, quanto sit hominibus sapientius, & quod infirmū Dei est, quanto sit fortius, tota hominum fortitudine.

titudine. ^a Docet Apostolus Paulus illuminatos debere habere oculos cordis ad intelligēdū, quæ sit latitudo crucis, & longitudo, & altitudo, & profundum. ^b Cuius latitudo est. transversum lignum, quo extenduntur manus: longitudo à latitudine deorsum vsque ad terram: altitudo à latitudine sursum vsque ad caput: profundum verò, quod terræ infixum absconditur: quo signo crucis omnis vita sanctorum describitur. ^c Dicitur enim homini, tollē crucem tuā & sequere me. Tunc enim crucifigitur caro, cum mortificantur membra nostra super terram, fornicatio, immunditia, luxuria, & cætera. Dumq̄. exterior homo corrumpitur, ^B vt interior renouetur de die in diem, passio est crucis. Et hæc quidem dum sunt bona opera, tamen adhuc laboriosa, quorum merces requies est. Ideoq̄. dicitur, spe gaudētes, vt cogitantes scilicet requiem futuram, cū hilaritate & laboribus operemur. Hæc hilaritatem significat crucis latitudo in transverso ligno, vbi figuntur manus. Per manus enim opus intelligitur, per latitudinem hilaritas operantis: quia tristitia facit angustias. Porro per latitudinem crucis, cui caput adiungitur, expectatio supernæ retributionis de sublimi iustitia Dei significatur. Et vt ipsa opera bona non propter beneficia Dei terrena ac temporalia facienda credantur, sed potius propter illud, quod desuper sperat fides, quæ per dilectionem operatur. Iam verò per longitudinem, qua totum corpus extenditur, ipsa tolerantia significatur, vt longanimes permaneamus, Vnde longanimes dicuntur, qui tolerāt. Per profundum autem, hoc est, partem illam ligni, quæ in terræ abdito defixa latet, sed inde consurgit omne quod eminet, inscrutabilia indicantur iudicia Dei: de quibus occulta eius voluntate vocatur homo ad participationem tantæ gratiæ, alius sic, alius verò sic.

- ^a Docet autem Apostolus, vsq. ad, profundum. *Verba sunt Ruffini in Symbol.*
- ^b Cuius latitudo, vsq. ad, describitur. *Communiæ hæc sunt Ruffino cum Augustino 2. de doct. Chr. c. 42. & in lib. de grat. Ver. & Nou. Testam.*
- ^c Dicitur enim homini, &c. *Omnia sunt vsq. ad finem capituli Augustini verba ep. cit. ad Ianuar. c. 14.*

De Sabbato Pascha.

CAP. XXXI.

Sabbathi Paschalis veneratio hinc celebratur, pro eo quod eodem die Dominus in sepulcro quieuit. Vnde & bene in Hebræo

A sermone sabbathū requies interpretatur, siue quod Deus eodem die quieuit mundo perfecto, siue quod in eo Dominus & Redemptor noster quieuit in sepulcro. Hic autem dies inter mortem Christi & resurrectionē medius est, significans requiem quandam animarum ab omni labore, omniq̄. molestia post mortem, per quam fit transitus per resurrectionem carnis ad illam vitam, quam Dominus noster Iesus Christus sua resurrectione præmonstrare dignatus est.

De die sancto Pascha.

CAP. XXXII.

Iam verò Paschale sacramētum, quod nūc in Saluatoris nostri mysterio manifestissime celebratur, in veteri testamento figuratim primum gestum est, quando agno occiso Pascha celebrauit populus Dei in Ægypto, Cuius figura in veritate cōpleta est in Christo, qui sicut ouis ad immolandum ductus est. Cuius sanguine illis postibus nostris, id est, cuius signo crucis signatis frontibus nostris à perditione huius seculi, tanquam à captiuitate Ægyptiaca liberamur. ^a Cuius quidem diem paschalis resurrectionis mysticum non solum pro eo celebramus, quod in eodem à mortuis resurrexit, sed etiam & pro alijs sacramētis, quæ per eundē significatur: Quia enim sicut dicit Apostolus, mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram, transitus quidem de morte ad vitam in illa passione Domini & resurrectione sacratu est. Nam & vocabulum ipsum, quod Pascha dicitur, nō Græcum sed Hebræum est, neq̄. à passione, quoniam *παθη* Græcè dicitur pati, sed à transitu Hebræo verbo Pascha appellatum est. Quod & maximè Euangelista expressit, cū celebraretur à Domino Pascha cum discipulis. Cum vidisset, inquit, Iesus, quia venit hora, vt transfret de hoc mūdo ad Patrem. Trāsitus ergo de hac vita mortali in aliam vitam immortalem, hoc est, de morte ad vitā, in passione & resurrectione Dñi cōmendatur. Hic trāsitus à nobis modo agitur per fidem, quæ nobis datur in remissione peccatorum, quando conssepelimur cum Christo per baptismū, quasi à mortuis trāscentes de peioribus ad meliora, de corporalibus ad spiritualia, de cōuersatione huius vitæ ad spem futuræ resurrectionis & gloriæ. Propter ipsū ergo initium nouæ vitæ, ad quam trāsimus,

& propter nouum hominem, quem iubemur induere, & exuere veterem, expurgantes vetus fermentum, vt simus noua conspersio, quoniam Pascha nostrum immolatus est Christus. Propter hanc ergo vitæ nouitatem primus mensis in anni mensibus celebrationi huic attributus est, nam & ipse dicitur mēsis nouorū. Quia verò in toto tempore seculi nunc tertium tempus apparuit, ideo resurrectio Domini triduana est. Primum enim tempus est ante Legem, secundum sub Lege, tertium sub gratia, vbi iam manifestum est sacramentū, quod erat, ante in prophetico ænigmate occultum. Hoc ergo & in lunari numero significatur. Quia enim septenarius numerus solet in scripturis ad quandam perfectionem mysticus apparere, in tertia hebdomada lunæ Pascha celebratur, id est, qui dies occurrerit à quarta decima in vicesimam primam. Sed & nō solūm propter tempus tertium, quia inde incipit hebdomada tertia, sed etiā propter ipsam conuersionem lunæ. Tunc enim illa ab inferioribus ad superiora conuertitur, & hæc nobis de luna similitudo adsumitur, de visibilibus ad inuisibilia, & de corporalibus ab spiritualia sacramenta transire, vt magis magisq̄ huic seculo moriamur, & vita nostra abscondatur cum Christo, omnemq̄ lucem studij nostri, quæ ad inferiora vergebat, ad superiora conuertamus, ad illam scilicet æternam contemplationem immutabilis veritatis. Vsq̄. ad vicesimam verò primā, ideo Pascha obseruatur, propter septenariū numerū, quo vniuersitatis significatio sæpè figuratur, qui etiā ipsi Ecclesiæ tribuitur, propter inftar vniuersitatis, ideoq̄. & Iohannes Apostolus in Apocalypsi septem scripsit Ecclesijs. Ecclesia verò adhuc in ista mortalitatis carne constituta propter ipsam mutabilitatem lunæ nomine in scripturis sæpè vocatur. Quòd verò anniuersarius dies Paschalis, non ad eundem redit anni diem, sicut dies, quo creditur Dominus natus, hoc fit propter Dominicum diē & lunam. Manifestum est enim, quo die Dñs crucifixus sit, & in sepulcro futerit, & resurrexit. Adiuncta est enim ipsorum dierum obseruatio per Patres Nicæni Cōcilij, & orbi vniuerso Christiano persuasum, eo modo Pascha celebrari oportere, vt non solūm lunam Paschalem, sed & diem Dominicum, in quo resurrexit à mortuis expectare debeamus. Inde est, quòd ad eundem anni diem

A non reuertitur Pascha. Nam Iudæi tantūmodo mensē nouorum, & lunam obseruant. Diem autem Dominicum addendum Patres nostri censuerunt, vt & nostra festiuitas à Iudæorum festiuitate distingueretur.

^a Cuius quidem Paschalis resurr. *Omnia vsque ad finem. ex ep. citata Augustini ad Ianuar. descripta sunt.*

De Ascensione Domini. *CAP. XXXIII.*

A Ascensionis Dominicæ sollempnitas ideo celebratur, quia eodem die post mundi victoriam, post inferni regressum ascendere Christus memoratur ad cælos, sicut scriptū est: Ascendit in altum, cepit captiuitatem, dedit dona hominibus. Quæ festiuitas ideo per reuolutum circulum annorum celebratur, vt humanitas assumptæ carnis ascendens Domini collocata ad dexteram Patris in memoriam reuocetur, cuius corpus ita in cælo esse credimus, vt erat, quando ascendit, quod & vox Angelica protestatur, dicens: Sic veniet, quemadmodum vidistis eum euntem in cælum, id est, in eadem carnis specie atq̄ substantia: cuius profectio carnis immortalitatem donauit, naturā non abstulit. Dextera autē Patris, ad quam idem Filius sedere creditur, nō est corporea, quod nefas est de Deo sentire. Sed dextera Patris est beatitudo perpetua, quæ sanctis in resurrectione promittitur, id est, vniuersæ Ecclesiæ, quæ est corpus Christi: sicut & sinistra eius rectè intelligitur miseria & pœna perpetua, quæ impijs dabitur.

De Pentecoste. CAP. XXXIII.

I Nitium ^asanè & causa festiuitatis Pentecostes paullò altius repetenda est. Pentecostes enim dies hinc accepit exordium, quando Dei vox in Sina monte desuperintonantis audita est, & Lex data est Moyse. In Nouo autem Testamento Pentecoste cœpit, quando aduentum Sancti Spiritus, quem Christus promisit, exhibuit, quem ait non esse venturum, nisi ipse ascendisset in cælum. Denique dum portam cæli Christus intrasset, decem diebus interpositis intremuit subito orantibus Apostolis locus, & descendente Spiritu Sancto super eos, inflammati sunt ita, vt linguis omnium gentium Dei magna loquerentur.

Aduen-

Aduentus itaque Spiritus Sancti de celo super Apostolos in varietate linguarum diffusus sollemnitate transmisit in posteros, eaque de causa Petecoste celebratur, & dies ipse proinde insignis habetur. Cõcordat autem hæc festiuitas Euangelij cum festiuitate Legis: illic enim posteaquam agnus immolatus est interpositis quinquaginta diebus data est Lex Moysi, scripta digito Dei: hic postquam occisus est Christus, qui tanquam ouis ad immolandũ ductus est, celebratur verũ Pascha, & interpositis quinquaginta diebus, datur Spiritus Sãctus, qui est digitus Dei super centũ viginti discipulos Mosaycæ ætatis numero constitutos, siquidem & hæc festiuitas aliud obrinet sacramentum. Constat enim ex septimana septimanarum, sed dierum quidem septimanæ generant eandem Pentecosten, in qua fit peccati remissio per Spiritum Sanctum, annorũ vero septimanæ quinquagesimum annum faciunt, qui apud Hebræos iubilæus appellatur, in quo similiter terræ fit remissio & seruatorum libertas, & possessionum restitutio, quæ pretio fuerant comparata. Septem enim septies multiplicati quinquagenarium ex se generant numerum assumpta monade, quam ex futuri seculi figura præsumptam esse maiorum auctoritas tradidit, fit enim ipsa & octaua semper & prima, imò ipsa est semper vna, quæ est Dominicus dies. Necessè est enim Sabbathismum animarum populi Dei illuc recurrere, atque ibi compleri, vbi datur pars his, qui octo, sicut quidam disserens Salomonis dicta sapienter exposuit. Idcirco autem totius Quinquagesimæ dies post Domini resurrectionem soluta abstinentia in sola lætitia celebrantur, propter figuram futuræ resurrectionis, vbi iam non labor, sed requies erit lætitiæ. Ideoq. in his diebus nec genua in oratione flectuntur, quia, sicut quidam sapientium ait, inflexio genuum, pœnitentiæ & luctus indicium est. Vnde etiã per omnia eãdem in illis sollemnitate, quam die Dominica custodimus, in qua maiores nostri nec ieiunium agendum, nec genua esse flectenda ob reuerentiam resurrectionis Dominicæ tradiderunt.

• *Pleraq. ex ead. Augustini ad Ianuar. epistola.*

De Festiuitatibus Martyrum:

CAP. XXXV.

Festiuitates ² Apostolorum, seu in honorẽ Martyrum sollemnitates antiqui Patres

A in venerationis mysterio celebrari sanxerunt, vel ad exercitandam imitationem, vel vt meritis eorum consociemur, atque orationibus adiuuemur, ita tamen vt nulli Martyrum, sed ipsi Deo Martyrum sacrificemus, quanuis in memorias Martyrum constituamus altaria. Quis enim antistitum in locis sanctorum corporũ assisens altari aliquãdo dixit: offerimus tibi Petre, aut Paule, aut Cypriane? sed quod offertur, offertur Deo, qui Martyres coronauit apud memorias eorum, quos coronauit, quod ex ipsorum locorum admonitione maior affectus exurgat ad acuendam charitatem, & in illos quos imitari debemus, & in illum, quo adiuuãte possumus. Colimus ergo Martyres eo cultu dilectionis & societatis, quo in hac vita coluntur sancti homines Dei, quorum cor ad talem pro Euangelica veritate passionem paratum esse sentimus. Sed illos tanto deuotius, quanto securius post certamina superata, quanto etiam fidentiori laude prædicamus, iam in vita feliciore victores quàm in ista adhuc vsq. pugnantes. At verò illo cultu, quæ Græcè latria dicitur, Latinè vno verbo dici non potest, cum sit quædam propriæ diuinitati debita seruitus, nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum **C** Deum. Cum autem ad hunc cultum pertineat oblatio sacrificij, vnde idolatria dicitur eorum, qui hoc etiam idolis exhibent, nullo modo aliquid tale offerimus, aut offerendum præcipimus, vel cuiquam sanctæ animæ, vel cuiquam sancto Angelo. Et quisquis in hunc errorem delabitur, corripitur per sanam doctrinam, siue vt corrigatur, siue vt condemnetur, siue vt caueatur, dum etiam ipsi sancti vel homines, vel Angeli exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt. Apparuit hoc in Paulo, & in Barnaba, cum commoti miraculis, quæ per eos facta sunt, Lycaonij, tanquam dijs, immolare voluerunt. Conscisis enim vestimentis suis confitentibus, & persuadentes se deos non esse, ista sibi fieri vetuerunt. Apparuit & in Angelis sicut in Apocalypsi legimus, Angelum se adorari prohibentem ac dicentem adoratori suo, conseruus tuus sum, & fratrum tuorum, Deum adora. Rectè itaque scribitur homini ab Angelo prohibitum esse adorare se, sed vnum Deum, sub quo ei esset, & ille conseruus. Non ergo sit nobis ille diuinæ religionis cultus in Angelos aut Martyres: quia non sic habentur, vt tales quærant ho-

nones vt Deus : quia nec ipsi volunt se coli pro Deo, sed illum à nobis coli volunt, quo illuminante lætantur. Honorandi sunt ergo Martyres propter imitationem, non adorandi propter religionem: honorandi charitate, non seruitute.

^a Totum caput ex lib. 20. Aug. contra Faust. Manich. c. 21.

De Encanijs. CAP. XXXVI.

Festiuitates annuas dedicationis Ecclesiarum ex more veterum celebrari in Euangelio legimus, vbi dicitur: Facta sunt autem encænia Ierosolymis. ^a Encænia quippe festiuitas erat dedicationis templi, Græcè enim cænō dicitur nouum. Quandoquocumque enim aliquid nouum fuerit dedicatum, Encænia vocatur. Illum enim diem, quo templum dedicatum est, Iudæi solléniter celebrabant, & ipse dies apud eos festus agebatur, qui licet vsus in illis exsoleuit, quia & cultu, & templo caruerunt: tamen Christiani seruant morè illum patrum, in quos gloria translata videtur. Omnes autem festiuitates pro varietate regionum, diuersoq. in honore Martyrum tempore, ^C ideo à viris prudentibus instituta sunt: ne forte rara congregatio populi fidem minueret in Christo. Propterea ergo dies aliqui constituti sunt: vt in vnū omnes pariter conuenirent: vt ex conspectu mutuo & fides crescat, & lætitia maior oriatur.

^a Encænia quippe festi. Ex Aug. Tract. 48. in Iohann.

De Ieiunio Quadragesimo. CAP. XXXVII.

Ieiuniorum tempora secundum scripturas sanctas quattuor sunt, in quibus per abstinentiam & lamentum pœnitentiæ Domino supplicandum est: & licet omnibus diebus orare & abstinere conueniat, his tamen temporibus amplius ieiunijs, & pœnitentiæ seruire oportet. ^a Primum enim ieiunium Quadragesimæ est, quod veteribus libris cœpit ex ieiunio Moyse, & Eliæ, & ex Euangelio, quia totidem diebus Dominus ieiunauit, demonstrans Euangelium non dissentire à Lege, & Prophetis. In persona quippe Moyse Lex, in persona Eliæ Prophetæ accipiuntur, inter quos in monte Christus gloriosus apparuit, vt euidentius emineret,

quod de illo dicit Apostolus: Testimonium habens à Lege, & Prophetis. In qua ergo parte anni congruentius obseruatio Quadragesimæ constitueretur, nisi cōfini, atque continua Dominicæ Palsioni? Quia in ea significatur hæc vita laboriosa, cui etiam opus est continentia, vt ab ipsius mundi illecebris ieiunemus viuentes in solo manna, id est, cælestibus spiritualibusque præceptis. Numero autem quadragenario vita ista propterea figuratur, quia denarius est perfectio beatitudinis nostræ; creatura autem septenario figuratur, quæ adhæret creatori, in quo declaratur vnitas Trinitatis per vniuersum mundum temporaliter annuntiata. Et quia mundus ^b à quattuor ventis delimitur, & à quattuor elementis erigitur, & quattuor annuis temporum vicibus variatur, decem quater ducta in quadraginta consumatur, quo numero ostenditur omni tempore à delectatione abstinendum, & ieiunandum esse, & castè continenterque viuendum. Licet & aliud sacramenti mysterium exprimat, quod quadraginta diebus eadem ieiunia celebrantur. ^c Lege enim Mosaica generaliter vniuerso populo est præceptum, decimas & primitias offerre Domino Deo. Itaque dum in hac sententia principia voluntatum consummationesq. operum nostrorum referre ad Dei gratiam admonemur, in supputatione tamen Quadragesimæ summa ista legalium decimarum expletur. Totum enim anni tempus ^d triginta sex dierum numero decimatur, ^e subtractis enim à Quadragesima diebus Dñicis, quibus ieiunia resoluuntur: his diebus, quasi pro totius anni decimis ad Ecclesiam cōcurrimus, actuumq. nostrorum operationem Deo in hostiã iubilationis offerimus. ^f Cuius quidem Quadragesimæ lege, sicut ait noster Casianus, qui que perfecti sunt, non tenentur, nec exigui huius canonis subiectione contenti sunt. Quem profecto illis, qui per totum anni spatium delicijs ac negotijs secularibus implicantur, Ecclesiarum principes statuerunt, vt vel hac legali quodammodo necessitate contricti, his saltem diebus vacare Domino cogerentur, ac dierum vitæ suæ, quos totos quasi quosdam fructus fuerant voraturi, & velut decimas Domino dedicarent.

^a Primum enim ieiunium Quadrages. vsq. ad viuendum. Verba sunt August. ad Ianuar. c. 15.

A quat-

b A quattuor ventis delimatur. Ita m. f. vterque & **A** apud August. & Hieronymū tom. 9. ep. 21. nam describitur quod in excusis libris est, & apud Raban. lib. 2. de inst. cler. c. 20. proculdubio interpretatio fuit eius, qui deliniatur legitur: ut est in edit. Rom. delimatur autē, vel purgatur interpretor, vel potius deuehitur, & obliquatur, ut delimatur & erigitur, *aristoteles*. Est enim limū transversum, & obliquum. Erit ergo delimatur quod Virgilius dixit deuexus premitur.

Mandus ut ad Scythiam Riphæasq. arduus arces Confurgit, premitur Libyæ deuexus in Austros.

Sed Maro de calo Augustinus de terra orbe locutus est. Declinatur probari alicui possit, ita enim in lib. de natura rer. ad Sisēbut. Regem c. 9. Nam quemadmodum erigitur mundus in Septentrionalem plagam, ita declinatur in Australē, nisi Augustinus, cuius hæc sunt, obstatet.

c Lege enim Moysaica, vsq. ad dedicarent. **B** Cas-
sian. collat. 2. 1. c. 25.

d Triginta sex dies. Triginta sex semis Cassianus.

e Subtractis enim à Quadragesima diebus Dominicis. Si dies Domini, & Sabbathæ subtrahuntur Cassianus. Sed quia in Occidentibus ciuitatibus, & maxime in vrbe Sabbathis ieiunabatur, ut Idem ait lib. 3. c. 10. propterea Isidorus Sabbathæ non subtraxit, nec semis addidit, aut rationem aliam inijt, non enim xp̄ib̄s hæc exigebat.

f Cuius quidem Quadragesimæ legib. vsq. ad dedicarent. Ex ead. collat. c. 29.

g Velut decimas Domino dedicarent. Ita Cassianus & Gothicus, ut decimas excusi libri.

De ieiunio Pentecostes.

CAP. XXXVIII.

Secundum ieiunium est, quod iuxta canones post Pentecosten alia die inchoatur, secundum quod & Moyses ait. Initio mensis hordearij, facietis vobis hebdomadas septem. Hoc ieiunium à plerisque ex auctoritate Euangelij post Domini ascensionem completur, testimonium illud Dominicum historialiter accipiētib. vbi dicit. Nunquid possunt filij sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Veniet autem dies cum auferetur sponsus ab eis, & tunc ieiunabunt. Dicunt enim post resurrectionem Domini, quadraginta illis diebus, quibus cum discipulis postea legitur conuersatus, non oportere ieiunare, nec lugere, quia in lætitia sumus. Postea vero quam tempus illud expletur, quo Christus aduolans ad cælos præsentia corporali recessit, indictum ieiuniū est, ut per cordis humilitatem & abstinentiam carnis, mereamur è cælis promissum accipere Spiritum Sanctum.

a Hoc ieiunium à plerisque ex auctoritate Euangelij post Domini Ascensionem completur. Id vult Theonas apud Cassianum collat. 2. 1. c. 20, ex Apostolor. viros. traditione.

De ieiunio septimi mensis.

CAP. XXXIX.

Tertium ieiunium est, quod à Iudæis agebatur post Tabernaculorū sollēnitatem, quod decimo die Septēbris mensis Ecclesia celebrat. Hoc enim primum in lege à Domino institutū est, dicente ad Moysen, Loquere filiis Israel, dicens. Decimo die mensis septimi, dies exorationis vocabitur. Sanctus erit vobis, & humiliabitis animas vestras in ieiunio. Omnis anima, quæcumq. se non humiliauerit in ipso die ieiunij, exterminabitur de populo suo, & omnis anima, quæ fecerit opus in ipso die, peribit anima illa de populo suo. Quo quidem ieiunio vfos fuisse antiquos, Eisdra liber meminit. Postquam enim redierunt, inquit, filij Israel & Ierusalem, & fecerunt sibi tabernaculorum lætitiā magnā, dehinc conuenerunt in ieiunio, & in sacco, & humus super eos, & steterunt confitentes peccata sua, & iniquitates patrum suorum, & consurrexerunt ad standum, & ad legendum, & legerūt in volumine Legis Dñi Dei sui, quater in die, & quater in nocte confitebantur, & adorabāt Dñm Deū suum, hoc etiā mēse septimo sol secundum computum incipit facere minus de die, & nox esse maior, id est, octauo Kalend. Octobris, quando æquinoctium est. Ideoq. & ieiunium habetur in hoc mense, quia ostenditur in defectione solis & noctis augmento, vita nostra deficere, adueniente morte, quæ mors iudicio Dei & resurrectione reparatur.

a Quater in die, & quater in nocte. Absunt hæc à LXX. interpretum editione emendata. Voces autem in nocte etiam à Vulg. & Hebraica veritate.

De ieiunio Kalend. Nouemb.

CAP. XL.

Quartum ieiuniū est Kalendarū Nouembriū, quod diuina auctoritate vel institutū, vel institutū Ieremiæ Prophetæ testimonio declaratur, dicēte ad eū Dño. Tolle volumē libri, & scribes in eo omnia verba, quæ locutus sum tibi aduersus Israel & Iudā & aduersum omnes gentes: si forte reuertatur vnusquisq. à via sua mala & pessima, & propitius ero iniquitatibus eorū. Vocauit ergo Ieremias Propheta Baruch filiū Nerix, & scripsit Baruch ex ore Ieremiæ omnes sermones Dñi, quos locutus est ad eū in volumine

bri. Et præcepit Ieremias Baruch dicens, Ingredere, & lege de volumine, de quo scripsisti ex ore meo verba Domini, audiente populo in domo Dñi in die ieiunij leges, si forte cadat oratio eorū in conspectu Domini, & reuertatur vnusquisque à via sua pessima: quoniam magnus furor & indignatio, quam locutus est Dominus aduersum populum hunc. Et fecit Baruch filius Nerix iuxta omnia, quæ præceperat Ieremias propheta, legens ex volumine sermones Domini in domo Dei. Factum est in mense nono prædicauerunt ieiunium in conspectu Domini omni populo in Ierusalem. Hac ergo auctoritate diuinæ scripturæ Ecclesia morem obtinuit, & vniuersali ieiunium obseruatione celebrat.

De ieiunio Kalend. Ianuar.

CAP. XLI.

Ieiunium à Kalendarum Ianuariarum propter errorem gentilitatis instituit Ecclesia. Ianus enim quidam princeps Paganorum fuit, à quo nomen mensis Ianuarij nuncupatur, quem imperiti homines, veluti Deum colentes in religione honoris posteris tradiderunt, diemque ipsum scenis & luxuriæ sacrauerunt. Tunc enim miseri homines, & quod peius est, etiam fideles sumentes species monstruosas in ferarum habitu transformantur, alij fœmineo gestu demutati, virilem vultum effœminant. Nonnulli etiam de fanaticæ adhuc consuetudine quibusdam ipso die obseruationum augurijs profanantur, perstreperunt omnia saltantium pedibus, tripudiantium plausibus, quodque est turpius nefas, nexis inter se vtriusque sexus choris, inops animi furens vino turba miscetur. Proinde ergo sancti Patres considerantes maximam partem generis humani eodem die huiusmodi sacrilegijs, ac luxurijs inservire, statuerunt in vniuerso mundo per omnes Ecclesias publicum ieiunium, per quod agnoscerent homines in tantum se prauè agere, vt pro eorum peccatis necesse esset omnibus Ecclesijs ieiunare.

^a Refertur à Possidio Augustini tractatus de Kalendis Ianuarij. Vnde hæc fortasse sumpta. Har. Kalendar. in eandem hæc sententiã meminere Cœcil. Turon. 11. c. 13. & 16. & Tolet. 1 v. c. 10. Est etiã canon. 1. Anisiodoren. Nō licet Kalendis Ianuarij Vecolo, aut Ceruolo facere, vel strenas diabolicas obseruare. Vid. Augu. serm. 215. de tēp. & ap. pend. tom. 9. ff. 20. Ambros. serm. de Circuncis. Petry. Chry-

^A solog. serm. de Kalend. Ianuar. S. Maxim. homil. de Circuncis. siue de Kalend. Ianuar. Alcuinus libr. de diuin. offic. c. 4. Hæc (inquit) Kalendæ secundum dementiam Gentilium, potius cauendæ sunt dicendæ, quàm Kalendæ.

De Triduani ieiunij consuetudine.

CAP. XLII.

TRiduani autem diebus ieiunare de exemplo sumptum est Niniuitarū, qui, damnatis pristinis vitijs, totos se tribus diebus ieiunio ac pœnitentiæ cōtulerūt, & opertis facis Deū ad misericordiam prouocauerunt.

De diuersorum dierum, ac temporum ieiunij. CAP. XLIII.

PRæter hæc autem legitima tempora ieiuniorum omnis sexta feria propter passionem Domini à quibusdam ieiunatur, sed & sabbathi dies à plerisque, propter quod in eo Christus iacuit in sepulcro, ieiunio consecratus habetur, scilicet ne Iudæis exultando præstetur, quod Christus sustulit moriendo. Dominico autem die reficiendum semper esse, vt resurrectionem Christi & gaudium nostrum gentibus prædicemus, præsertim cum Apostolica sedes hanc regulam seruet. Post Pascha autem vsque ad Pentecosten licet traditio Ecclesiarum abstinentiæ rigorem prandijs relaxauerit, tamē si quis monachorum, vel clericorū, siue etiam deuotarum, vel viduarum religiosarum ieiunare cupiunt, non sunt prohibendi, quia & Antonius & Paulus, & cæteri Patres antiqui, etiã his diebus in eremo leguntur abstinuissē, neque soluisse ieiunium, nisi tantum die Dominico. Quis enim parsimoniam non laudet: ieiunium non prædicet? Ieiunium enim res sancta, opus cæleste, ianua regni, forma futuri, quod qui sanctè agit, Deo iungitur, alienatur mundo, spiritualis efficitur. Per hoc enim prosternuntur vitia, humiliatur caro, Zabuli tentamenta vincuntur.

^a Post Pascha autem, vsq. ad Pentecost. Referuntur hæc à Gratiano d. 76. c. 10.

De vario vsu Ecclesiarum.

CAP. XLIII.

HÆC & alia similia multa, sunt quæ in Ecclesijs Christi geruntur, ex quibus tantum quædam

dam sunt quæ in scripturis canonicis commendantur: quædam verò non sunt quidem scripta, sed tamen tradita custodiuntur. Sed illa quidem, quæ toto orbe terrarum seruantur, vel ab ipsis Apostolis, vel ab auctoritate principalium conciliorum statuta intelliguntur, sicut Domini passio, & resurrectio, & ascensio in cælum, & aduentus Spiritus sancti, quæ, reuoluto die anni, ob memoriã celebrantur, sed & si quid aliud, quod seruatur ab vniuersis, quacumque se diffudit Ecclesia. Alia verò, quæ variè per diuersa loca obseruantur, sicuti est, quod alij ieiunant Sabbatho, alij nõ, alij quotidie communicant, alij certis diebus, ab alijs nullus dies prætermittitur, quo non offeratur sacrificium, alibi Sabbatho tantum & Dominico, alibi tantum Dominico, & si quid aliud huiusmodi animaduerti potest. Totum hoc genus rerum, vt quibuscumque placuit sacerdotibus Ecclesiæ vel religionis, cui præerant, instituerunt, nec disciplina in his melior est graui prudentique Christiano, nisi vt eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quam fortè deuenit. Quod enim neque contra fidem, neque contra mores bonos habetur, indifferenter sequendum, & propter eorum, inter quos viuatur, societatem seruandum est, ne per diuersitatẽ obseruationũ schismata generentur.

A a Totum caput ex ep. Aug. 118. ad Timotheum. cap. 1. & 2.

De carnum usu, vel piscium.
CAP. XLV.

Carnes^a autem, & vinum post diluuium hominibus in vsum concessa sunt, nam ab initio permissum non fuerat, nisi tantum illud, vt scriptum est. Lignum fructiferum, & herbam seminale dedi vobis in escam. Postea verò per Noe data sunt in esum cuncta animalia, viniq; tunc attributa licentia est. Sed postquam Christus, qui est principium & finis, apparuit, hoc quod in principio suspenderat, etiam in temporum fine retraxit, loquens per Apostolum suum: Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum. Et iterum: Qui infirmus est olera manducet. Non igitur, quia carnes malæ sunt, ideo prohibentur, sed quia earum epulæ carnis luxuriam gignunt, fomes enim ac nutrimentum omnium vitiorum, esca ventri, & venter escis, quia scriptum est: Deus hunc & has destruet. Piscem sanè, quia cum post resurrectionem accepit Dominus, possumus manducare. Hoc enim nec Saluator, nec Apostoli vetuerunt.

a Vid cap. Ab exordio d. 35. & Hieron. 1. contra Iouinianum.

DIVI

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

DE ECCLESIASTICIS OFFICIIS,

LIB. II.

De origine ministrorum.

P R Æ F A T I O.

QVoniam origines & causas officiorum, quæ in communi ab Ecclesia celebrantur, ex parte aliqua explicuimus, deinceps exordia eorum, qui diuino cultui ministeria religionis impendunt, ordine prosequamur.

De Clericis. CAP. I.

TAQVE omnes, qui in Ecclesiastici ministerij gradibus ordinati sunt, generaliter Clerici nominantur. Cleros autem vel Clericos hinc appellatos Doctores nostri dicunt, quia Matthias sorte electus est, quem primum per Apostolos legimus ordinatum. Sic & omnes, quos illis temporibus Ecclesiarum principes ordinabant, sorte eligebant. Nam clerus fors interpretatur, unde & hæreditas, Græcè cleronomia appellatur, & hærescleronomos. Proinde ergo clericos vocari aiunt, eo quod in sortem hæreditatis Domini datur, vel pro eo quod ipse Dominus fors eorum sit, sicut de eis scriptum est, loquente Domino: Ego hæreditas eorum. Unde oportet, ut qui Deum hæreditate possidēt, absq̄. vlllo impedimento seculi Deo seruire studeant, & pauperes spiritu esse contendant, ut congruè illud Psalmistę dicere possint, Dominus pars hæreditatis meæ.

^a Vid. ep. Hieronymi ad Nepotian.

De regulis clericorum.

CAP. II.

His igitur lege Patrum cauetur, ut à vulgari vita seclusi, à mundi voluptatibus sese abstineant: non spectaculis, non pompis

interfint: conuiuia publica fugiant, priuata nõ tãtùm pudica, sed & sobria colant. Vfuris nequaquam incumbãt, neq̄. turpium occupationes lucrorum, fraudisq̄. cuiusquam studium appetant, amorem pecuniæ, quasi materiam cunctorum criminum fugiant, secularia officia negotiaq̄. abijciant, honorum gradus ^c per ambitiones non subeant. Pro beneficijs medicinæ Dei munera non accipiant, dolos & coniurationes caueãt: odium, æmulationem, obtreccionem atq̄. inuidiam fugiant. Non vagis oculis, ^d non infræni lingua, aut petulanti tumidoq̄. gestu incedant, sed pudorem ac verecundiam mentis simplici habitu incessuq̄. ostendant. Obscœnitatem etiam verborum, sicut & operum penitus execrentur. Viduarum ac virginum visitationes frequentissimas fugiant, contubernia fœminarum extranearum nullatenus appetant, castimoniam quoq̄. inuiolati corporis perpetuò conseruare studeant, aut certe vnus matrimonij vinculo fœderetur. Senioribus quoq̄. debitam præbeant obedientiam, neq̄. vlllo iactantiæ studio semetipsos attollant. Postremo in doctrina, in lectionibus, psalmis, hymnis, canticis, exercitio iugi incumbant. Tales enim esse debent, qui diuinis cultibus se mancipandos studēt exhibere, scilicet ut dum scientiæ operam dant, doctrinæ gratiam populis administrent.

^a His igitur lege cauetur. Totius huius capituli verbis Concilium Moguntiacum canonem 10. sanxit.

^b Occupationes lucrorum. Ita quidem Goth. & Concil. Mog. sed non displicet alterius m. s. scriptura, a occupationes lucrorum.

^c Per ambitionem non subeant: ad honorum gradus, per ambitionem non subuehant: idem m. s. non ineleganter: modò pro subuehant, subuehantur legas, est enim subuehi è loco humili in excelsum vehi. Virg. Nec non ad templum, summasq̄. ad Palladis arces Subuehitur magna matrum regina caterua.

^d Non

- Non infrant lingua. Effreni *idem m. f.*
- Gēstu incēdant. Gēssu *impress.*

De generibus Clericorum.

CAP. III.

DVo^a sunt autē genera Clericorum: vnū Ecclesiasticorum sub regimine Episcopali degentium, alterum Acephalorum, id est, sine capite, quem sequantur, ignorātium. Hos neq. inter laicos secularium officiorum studia neq. inter Clericos religio retentat diuina, sed solutos atq. oberrantes sola turpis vita complectitur & vaga. Quiq. dum nullum metuentes, explendæ voluntatis suæ licentiam consecantur, quasi animalia bruta libertate ac desiderio suo feruntur; habentes signum religionis, non religionis officium; Hippocentauris similes, neq. equi, neq. homines, mixtumq. (vt ait Poeta) genus, prolesq. biformis. Quorum quidem sordida atq. infami numerositate, satis superq. nostra^b pars Occidua pollet.

^a Hoc quoq. capite ead. Synodus est vsa legem ferens de vicijs clericis c. 22.

^b Pars occidua pollet. Ita vterq. m. f. polluitur, *impress.*

De tonsura. (CAP. IIII.)

Tonsuræ Ecclesiasticæ vsus à Nazareis, nisi fallor, exortus est, qui prius crine seruato, denuo post vitæ magnæ continentiam deuotione completam, caput radebant, & capillos in igne sacrificij ponere iubebantur: scilicet, vt perfectionem deuotionis suæ Domino consecrarent. Horum ergo exemplo vsus ab Apostolis introductus est: vt hi, qui diuini cultibus mancipati Domino consecrantur, quasi Nazaræi, id est, sancti Dei, crine præciso innouetur. Hoc quippe & Ezechiel prophete iubetur, dicente Domino: Tu filii hominis, sume tibi gladium acutum, & duc es per caput tuū & barbā: videlicet quia & ipse sacerdotali genere Deo in ministerium sanctificationis deseruiebat. Hoc & Nazaræos illos Priscillam & Aquilam in Actibus Apostolorum primū fecisse legimus, Paulū quoq. Apostolum, & quosdam discipulorum Christi, qui in huiusmodi cultu imitandi extiterunt. Est autem in Clericis tonsura signū quoddam, quod in corpore figuratur, sed in animo agitur: scilicet vt hoc signo in religione vitia rescentur, & criminibus carnis nostræ, quasi crinibus exuamur, atq. innouatis

A sensibus, vt comiserudibus, enite scamus, expoliantes nos iuxta Apostolum, veterem hominem cum actibus suis, & induentes nouum; qui renouatur in agnitione Dei: Quam renouationē in mente oportet fieri, sed in capite demonstrari, vbi ipsa mēs noscitur habitare. Quod verò de tonsō superius capite, inferius circuli corona relinquatur: sacerdotium regnumq. Ecclesiæ in eis existimo figurari. Tiarā enim apud veteres constituebatur in capite Sacerdotum. Hæc ex bysso confecta rotūda erat, quasi sphaera media, & hoc significatur in parte capitis tonsa. Corona autem latitudo aurei est circuli, quæ regum capita cingit. Vtrumq. itaq. signū exprimitur in capite Clericorū, vt impleatur etiam quaedam corporis similitudine, quod scriptum est, Petro Apostolo per docente: Vos estis genus electum, regale sacerdotium. Quæritur autem, cur sicut apud antiquos Nazaræos, non ante coma nutritur, & sic tondetur? Sed qui hæc exquirunt, aduertant, quid sit inter illud Propheticum velamētum, & hanc Eūangelij reuelationem, de qua dicit Apostolus: cum transferitis ad Christum, auferetur velamen. Quod autē significabat velamē interpositum inter faciem Moysi, & aspectum populi Israel, hoc significabat illis temporibus etiā cecā sanctorum succidi. Nam & Apostolus comam pro velamēto esse dicit. Proinde iam non oportet, vt velentur crinibus capita eorum, qui Dño consecrantur, sed tantum, vt reuelentur. Quia quod erat occultum in sacramento prophetiæ, iam in Eūangelio declaratum est.

^a Quod vero de tonsō superius capite. *Vid. c. Duo sunt genera 12. q. 1. ex Hieronymo.*

De Sacerdotio. CAP. V.

Veniamus ergo nunc ad sacratissimos ordines, & singulariter demonstremus, quod est^a Sacerdotij fundamentū, vel quo auctore pontificalis ordo adoleuit in seculo? ^b Initium quidem Sacerdotij Aaron fuit. Quamquam & Melchisedech prior obtulerit sacrificium, & post hunc Abraham, Isaac, & Iacob. Sed isti spontanea voluntate, non sacerdotali auctoritate ista fecerunt. Cæterum Aaron primus in lege sacerdotale nomen accepit, primūque pontificali stola infulatus victimas obtulit iubente Domino, ac loquente ad Moysen: Accipe, inquit, Aaron & filios eius, & applicabis ad ostium taber-

tabernaculi testimonij. Cumque laueris patrem cum filijs aqua, indues Aaron vestimentis suis, id est, linea tunica, & superhumerali, & rationali, quod constringes balteo, & pones tiaram in capite eius & laminam sanctam super tiaram, & oleum unctionis fundes super caput eius, atque hoc ritu consecrabitur. Filios quoque illius applicabis, & indues tunicis lineis, cingesque balteo Aaron scilicet & liberos eius, & impones eis mitras, eruntque sacerdotes mihi religione perpetua. Quo loco contemplari oportet, Aaron summum sacerdotem fuisse, id est, Episcopum, nam filios eius presbyterorum figuram premonstrasse. Fuerunt enim filij Aaron & ipsi sacerdotes, quibus merito ad stare debuissent Leuitarum, sicut summo sacerdoti. Sed & hoc fuit inter summum sacerdotem Aaron, & inter filios eiusdem Aaron, qui & ipsi sacerdotes fuerunt, quod Aaron super tunicam accipiebat, poderem, stolam sanctam, coronam auream, mitram, & brachiale aureum, zonam auream, & superhumerali, & cetera, quae supra memorata sunt. Filij autem Aaron super tunicas lineas cincti tantummodo & tiarati ad stabant sacrificio Dei. Sed forsitan quaeritur & hoc: cuius figuram faciebat Moyses? Si enim filij Aaron presbyterorum figuram faciebant, & Aaron summi sacerdotis, id est, Episcopi: Moyses cuius? Indubitanter Christi. Et verè per omnia Christi, quoniam similitudo fuit mediatoris Dei, qui est inter Deum & homines Iesus Christus, qui est verus dux populorum, verus princeps sacerdotum, & dominus pontificum, cui est honor & gloria in secula seculorum, amen. Haec de primordiis sacerdotalibus in Veteri Testamento. In Nouo autem Testamento post Christum sacerdotalis ordo à Petro coepit. Ipsi enim primum datus est pontificatus in Ecclesia Christi, sic enim loquitur ad eum Dominus. ^d Tu es (inquit) Petrus, & super hanc petram aedificabo Ecclesiam meam, & portam inferi non vincunt eam, & tibi dabo claves regni caelorum. Hic ergo ligandi soluendi que potestatem primus accepit, primusque ad fidem populum virtute suae praedicationis adduxit, siquidem & ceteri Apostoli cum Petro pari consortio honoris & potestatis effecti sunt, qui etiam in toto orbe dispersi Euangelium praedicaerunt. Quibusque decedentibus successerunt Episcopi, qui sunt constituti per totum mundum in sedibus Apostolorum, qui non iam ex genere carnis & sanguinis eliguntur, sicut pri-

mum secundum ordinem Aaron, sed pro vnus cuiusque merito, quod in eum gratia diuina contulerit, sicut etiam ad Heli Dominus pronuntiauit, dicens. Haec dicit Dominus Deus Israel. Dixi, domus tua, & domus patris tui permanebunt coram me usque in aeternum: & nunc dicit Dominus: nequaquam, sed glorificantes me glorificabo, & qui me spernit, spernetur. ^f Quattuor autem sunt genera Apostolorum: vnum à Deo tantum, ut Moyses, alterum per hominem & Deum, ut Iosue: tertium tantum per hominem, sicut his temporibus multi fauore populi & potestatum in sacerdotium subrogantur: quartum autem genus ex se est, sicut pseudoprophetarum, & pseudoapostolorum. Quid sit autem nomen Apostolorum? Apostoli in Latina lingua missi interpretantur, quia ipsos misit Christus euangelizare ad illuminationem omnium populorum. Episcopatus autem, ut quidam prudentium ait, nomen est operis, non honoris. Graecum est enim, atque inde ductum vocabulum, quod ille qui super efficitur, superintendit, curam scilicet subditorum gerens, scopus quidem intentio est. Ergo Episcopos Latine superintendentes possumus dicere: ut intelligat, non se esse Episcopum, qui non prodesse, sed praesse dilexerit. Quod vero per manus impositionem à praecessoribus Dei sacerdotibus Episcopi ordinantur, antiqua institutio est: Isaac enim patriarcha sanctus ponens manum suam super caput Iacob, benedixit ei: similiter & Iacob filijs eius. Sed & Moyses super caput Iesu Naue manum suam imponens, dedit ei spiritum virtutis, & ducatus in populo Israel. Sic & superimpletor Legis & Prophetarum Dominus noster Iesus Christus per manus impositionem Apostolis suis benedixit, sicut in Euangelio Lucae scriptum est: Et produxit eos trans Bethaniam, & eleuauit manus suas, & benedixit eis: factumque est cum benedixisset illis, discessit ab eis, & ipsi reuersi sunt in Ierusalem cum gaudio magno. Et in actibus Apostolorum ex praeepto spiritus sancti Paulo & Barnabae ab Apostolis manus imposita est in episcopatum, & sic missi sunt ad euangelizandum. Quod autem à trigesimo anno sacerdos efficitur, ab aetate scilicet Christi sumptum est, ex qua idem Christus orsus est praedicare. Haec enim aetas profectu iam non indiget paruulorum, sed perfectionis vi plena est, & robusta, & ad omnem disciplinam ac magisterij exercitium praeparata.

^h Quod vero vni⁹ matrimonij virginalis sint, qui eliguntur in ordinem pontificatus: & in veteri Lege mādaturū est, & plenius scripsit Apostolus, dicens, Vnius vxoris virū. Sacerdotē enim quærit Ecclesia, aut de monogamia ordinatū, aut de virginitate sanctum, digamo autem aufertur agere sacerdotiū. ⁱ Porro quod Episcopus non ab vno, sed à cunctis comprovincialibus Episcopis ordinatur, id propter hæreses institutum agnoscitur, ne aliquid contra fidem Ecclesiæ vnius tyrannicā auctoritas moliretur. ^k Ideoq. ab omnibus conuenientibus instituitur, aut non minus quàm à tribus præsentibus, cæteris tamen cōsentientibus testimonio litterarum. ^B Huic autem, dum consecratur, datur baculus, vt eius iudicio subditam plebem vel regat, vel corrigat, vel infirmitates infirmorum sustineat. Datur & annulus propter signum pōtificialis honoris, vel signaculū secretorū. Nā multa sunt, quæ carnaliū minusq. intelligentiū sensibus occultates sacerdotes, quasi sub signaculo, condūt, ne indignis quibusque Dei sacramenta aperiantur. Iam verò quod seculares viri nequaquam ad ministerium Ecclesiæ admittuntur, eadem auctoritas Apostolica docet, dicēs. Manus cito nemini imposueris, & iterum: Nō neophytum, ne in superbiam elatus, putet se nō tā ministeriū humilitatis, quàm administrationē secularis potestatis adeptum, & condemnatione superbię, sicut Diabolus, per iactātiā deiiciatur. Quomodo enim valebit secularis homo sacerdotis magisterium adimplere, cuius nec officium tenuit, nec disciplinā agnouit? Aut quid docere poterit, cum ipse non didicit? ^m Nunc verò sæpè cernimus plerimos ordinationem in talibus facere, nec eligunt, qui Ecclesiæ profunt, sed quos vel ipsi amāt, vel quorum sunt obsequijs delinuti, vel pro quibus maiorum quispiam rogauerit: & vt deteriora dicā, qui, vt ordinaretur, muneribus impetrarunt. Taceo de reliquis, alij successores filios, vel parentes faciunt, & conantur posteris præsulatus relinquere dignitatem. ⁿ Cum hoc nec Moyses amicus Dei facere potuit, sed Iesum de alia tribu eligit, vt sciremus principatum in populo non sanguini deferendum esse, sed vitæ meritis. ^o Interdum autem & iuxta meritum plebiū eliguntur personæ rectorum: vnde nouerint populi, sui fuisse meriti regimē peruersi suscepisse pontificis. ^p Quod autem is, qui post baptismum aliquo mortali peccato corre-

ptus sit, ad sacerdotiū nō prothoueatur, Lex ipsa testatur. Moyses enim in Lege præcepit sacerdotibus, ne aliquod pecus vitiatum ad aram Dei offerant. Quod ipsum postea offertentibus & spernentibus sacerdotibus Israel per Malachiā improperauit Deus dicēs: Ad vos, o sacerdotes, qui polluistis nomē meum, & dixistis. In quo polluimus te? Offertis super altate meum panē pollutum. Nōne si offeratis cæcum, & languidū, nonne malum est? Vt dē & in Numeris, vitula rufa, cuius cinis explatio est populi, non aliter iubetur offerri ad altare Dōmini, nisi quæ terrena opera nō fecerit, iugumq. delicti non traxerit, nec vinculis peccatorum fuerit alligata. Sed quid plura subijciam? Si enim is, qui iā in episcopatu, vel presbyterio positus mortale aliquod peccatum admiserit, retrahitur ab officio, quāto magis ante ordinationem peccator inuentus non ordinetur? ^q Quapropter quia Lex peccatores à sacerdotio remouet, consideret se vnusquisq. & sciens, quia potentes potenter tormenta patientur, retrahat se ab hoc non tam honore, quàm onere, & aliorū locum, qui digni sunt, non ambiat occupare. Qui enim in erudiendis atq. institutendis ad virtutem populis prærit, necesse est, vt in omnibus sanctus sit, & in nullo reprehēnsibilis habeatur. Qui enim alium de peccatis arguit, ipse à peccato debet esse alienus. ^r Nam cum qua fronte subiectos arguere poterit, cum illi statim possit correptus ingerere: ante doce te, quæ recta sunt. Quapropter qui negligit recta facere, desinat recta docere. Pritus quippe semetipsum corrigere debet, qui alios ad bene viuendum admonere studet, ita vt in omnibus semetipsum formā viuendi præbeat, cunctosq. ad bonum opus doctrina & opere prouocet. ^s Cui etiam sciētia scripturarum necessaria est, quia si Episcopi tātum sancta sit vita, sibi soli potest prodesse, sic viuens. Porro si & doctrina & sermone fuerit eruditus, potest cæteros quosq. instruere, & docere suos, & aduersarios repercutere, qui ni refutati fuerint, atq. conuicti, facile queunt simplicitatem corda peruertere. Huius autem sermo debet esse purus, simplex, apertus, plenus grauitate, & honestate, plenus suauitate & gratia, tractās de mysterio Legis, de doctrina fidei, de virtute continentia, de disciplina iustitia, vnumquemq. admonens diuersa exhortatione iuxta professionis morumq. qualitatem, scilicet vt prænoscat, quid, cui, quādo, vel quomodo proferat.

Cuius

LIBROS
DEL DR.
MARCO

Cuius præ cæteris speciale officium est, scripturas legere, percurrere canones, exempla sanctorum imitari, vigilijs, ieiunijs, orationibus incumbere, cum fratribus pacem habere, nec quenquam in membris suis despiciere, nullum damnare, nisi comprobatum, nullum excommunicare, nisi discussum. Quiq̄. ita humilitatem pariter & auctoritatem præstabit, ut neq̄. per nimiam humilitatem suã subditorum vitia conualescere faciat, neq̄. per immoderatam auctoritatem seueritatis potestatem exerceat: sed tantò cautiùs erga commissos agat, quantò duriùs à Christo iudicari formidat. Tenebit quoq̄. illam supereminẽtem donis omnibus charitatem, sine qua omnis virtus nihil est: custos enim sanctitatis charitas, locus autem huius custodis humilitas. Habebit etiam inter hæc omnia & castitatis eminentiam, ita ut mens Christi corpus confectura ab omni inquinamento carnis sit munda & libera. Inter hæc oportebit cum sollicita dispensatione curam pauperum gerere, esurientes pascere, vestire nudos, suscipere peregrinos, captiuos redimere, viduas ac pupillos tueri, peruigilem in cunctis exhibere curam, providentiam, & distributionem discretam. In quo etiam hospitalitas ita erit præcipua, ut omnes cum benignitate & charitate suscipiat. Si enim omnes fideles illud Euãgelicũ audire desiderant: Hospes fui, & suscepistis me: quãto magis Episcopus cuius diuersorũ cõctorũ debet esse receptaculũ? Laicus enim vnum aut duos suscipiens impleuit hospitalitatis officium, Episcopus, nisi omnes receperit, inhumanus est. In negotijs autẽ secularibus dirimendis oportet eũ causã merito discernere, nõ gratia, neq̄. enim sic debet Episcopus suscipere potentẽ, ut cõtristet cõtra iustitiã pauperem, neq̄. pro paupere auferat iustitiã à potente. Non defendat improbum, nec sancta indigno committẽda arbitretur, neq̄. arguat, aut impugnet, cuius crimẽ nõ reprehẽdit. Erit, quoq̄. illi etiam iuxta Apostolum mansuetudo, patientia, sobrietas, moderatio, abstinentia, siue pudicitia, ut non solũ ab opere immundo se absteineat, sed etiam à iactu oculi & cogitationis errore, ita ut dum nullum vitium in se regnare permittit, impetrare apud Deum veniam pro subditorum facinoribus valeat. Qui enim ista sectauerit, & Dei minister utilis erit, & perfectũ sacerdotiũ representabit.

^a Sacerdotum nomine hoc loco, ut sæpè aliàs, Episcopi soli veniunt.

^b Initium quidem sacerdotij, &c. Ex Anacleto ep. 2. ad Episcopos Italia.

- ^A Accipe, inquit, Aaron. Exod. 39.
^d Tu es Petrus. Matth. 16.
^e Hæc dicit Dominus. 1. Reg. c. 2.
^f Quattuor sunt autem genera Apostolor. Ex Hieron. in c. 1. ep. ad Galat.
^g Et produxit eos trans Bethaniam. Ex veteri interpretatione. Nostra enim: Eduxit autẽ eos foras trans Bethaniam. Luc. vltim.
^h Quodd verò vnus matrimon. virg. Vid. d. 3. cap. siquis. & 28. q. 3.
ⁱ Porro quod Episcopus non ab vno. c. Archiepiscopus, & seqq. d. 66. & Ruffini histor. c. 6. in Nicana Synodi canonib.
^k Ideoq. ab omnib. conuenientib. Vid. 64. distinct.
^l Putet se non tam ministerium humil. Ex Hieron. in c. 1. ep. ad Tit.
^m Nunc verò sæpè cernimus, vsq. ad, dignitatem. Ex eod. loco.
ⁿ Cum neq. Moyses. Ex eod.
^o Interdum autem. Vid. c. audacter. 8. q. 1. ex Origene vel hier. potius.
^p Quodd autem is qui post baptismũ aliquo mortali peccato correptus. Quod eiusmodi sit (ait Gratianus d. 25 c. primum) ut ex eo sit perpetua infamia. Ita enim ille Hieronymi verba in c. 1. ep. ad Titũ. vnde hæc sumpt. sunt, interpretatur, quæ referemus, nec uĩ hæc duriora videãtur, Primum itaq. sine crimine iubetur esse Ep̄s, quod puto alio verbo ad timotheũ irreprehensibilẽ nominatũ. Nõ quodd eo tantũ tẽpore, quo ordinandus est, sine vllõ sit crimine: & præteritas maculas noua cõuersatione diluerit: sed quod ex eo tẽpore, quo in Christũ renatus est, nulla peccati conscientia remordeatur. Quomodo enim potest præses Ecclesiæ auferre malũ de medio eius, qui in delicto simili corruit? aut qualibetate corripere peccãtem potest, cum tacitus sibi ipse respondeat, eadẽ admississe, quæ corripit? Legitur autem corruptus in Gottb. & in ed. Rom. sed correptus, magis videtur ex Gratiani sensu. Mollisse enim videtur Isidorus Hieronymi verba, cum non quolib. crimine, sed mortali, & correptũ, quasi deprehensum esse voluit.
^q Qua propter quia lex pecc. vsq. ad, occupare. Verba sunt Hieronymi ibidem.
^r Nã cũ qua frõte, vsq. ad, recta sunt. Eiusd. sunt.
^s Cui etiã sciẽtia script. vsq. ad, peruertere. eiusd. ibid.
^t In quo etiã hospitalitas, vsq. ad, inhumanũ. Hier. ibid.
^v Erit quoq. illi iuxta Apost. ibid. & 1. cõtra Iouian.

De Chorepiscopis. CAP. VI.

^D Chorepiscopi, id est, vicarij Episcoporũ, iuxta quod canones ipsi testantur, instituti sunt ad exemplum septuaginta seniorũ, tanquam confacerdotes propter sollicitudinem pauperum. Hi in villis & vicis constituti gubernant sibi commissas Ecclesias, habentes licentiam constituere lectores, subdiaconos, exorzistas, acolythos: presbyteros autẽ aut diaconos ordinare non audeant, præter consciẽtiam Episcopi, in cuius regione præesse noscuntur: hi autẽ à solo Episcopo ciuitatis cui adiacent, ordinantur.

^a Quæ

^a *Quæ de Chorepif. dicit è Concil. Antioch. c. 10. sumpta videri possunt. Vid Leon. ep. 88. & can. Nicæn. 54. Hi propter insolentiã (ait Gratianus c. Chorepif. d. 68.) ab Ecclesia prohibiti sunt.*

De Presbyteris. C A P. VII.

Presbyterorum ordo ^a exordium sumpsit (vt dictum est) à filijs Aarõ. Qui enim sacerdotes vocabantur in Veteri Testamêto, hi sunt, qui nunc appellantur presbyteri, & qui nuncupabantur principes sacerdotum, nunc Episcopi nominantur. Presbyteri autem interpretantur seniores, quia seniores ætate Græci presbyteros vocant. ^b His enim, sicut Episcopis, dispensatio mysteriorum Dei cõmissa est. Præsunt enim Ecclesiæ Christi, & in confectione diuini corporis & sanguinis consortes cum Episcopis sunt, similiter & in doctrina populorum, & in officio prædicandi. Ac sola propter auctoritatẽ summo sacerdoti clericorum ordinatio, & cõsecratio seruata est, ne à multis Ecclesiæ disciplina vendicata cõcordiã solueret, scãdala generaret. ^c Nam Paulus Apostolus eosdẽ presbyteros, vt verè sacerdotes, sub nomine Episcoporum ita asseuerat, loquens ad Titum. Huius rei (inquit) gratia reliqui te Crete, vt ea, quæ defunt, corrigas, & constituas per ciuitates presbyteros, quemadmodum ego tibi disposui. Si quis sine crimine est, vnus vxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. Oportet enim Episcopum sine crimine esse. Quæ sententia ostendit presbyteros etiam sub Episcoporum nomine taxari. Vnde & ad Timotheum de ordinatione Episcopi & Diaconi scribens, de presbyteris omnino tacuit, quia eos in Episcoporum nomine cõprehendit. Secundus enim primo coniunctus gradus est, sicut & ad Philipenses de Episcopis & Diaconibus scribit, cum vna ciuitas plures Episcopos habere non possit. Et in actibus Apostolorum presbyteros Ecclesiæ Ierolymã iturus congregauit, quibus inter cætera. Videte (inquit) gregẽ, in quo vos Spiritus Sanctus Episcopos ordinauit, vnde etiam tales in Ecclesia presbyteros cõstituendos esse sicut Episcopos, & Apostolus ad Titum loquitur, & canones ipsi testantur. ^d Presbyteros autem merito & sapiẽtia dici, non ætate, nam & Moyse præcipitur, vt eligat presbyteros. Vnde & in Prouerbijs dicitur, Gloria senũ canities. Quæ est hæc canities? haud dubiũ, quin sapiẽtia, de qua scriptum est, canities hominũ prudẽtia est, cumq. nõ gentos & am-

plius annos ab Adã vsq. ad Abrahã, vixisse homines legimus, nullus alius appellatus est primus presbyter, id est, senior, nisi Abrahã qui multo paucioribus annis vixisse cõiunctur. Nõ ergo propter decrepitã senectutẽ, sed propter sapiẽtiã presbyteri nominantur. Quod si ita est, mirum est cur insipientes cõstituantur.

^a Exordium sumpsit à filijs Aaron. *Anaclet. ep. 2. & Hieronym. ad Nepotian. ep. 2.*

^b His enim sicut Episcopis, vsq. ad prædicandi. *Carptim hæc sumpta ex ep. ad Rustic. Narbonen. Hieronym. tom. 9. ita vt quadam refecuisse consulto videatur, vt confirmandi & benedicendi officia. Quod autem equare Episcopis presbyteros videtur, nos eũ alia ratione nõ defendemus, quã quæ tuetur ipse sese, nõ referẽda esse ad culpam suam ritulũ de quibus testificatio adhibetur auctorũ. Sunt autem verba quibus plus æquo presbyteris tribuisse videtur, nõ Isidori, sed Hieron. Cuius mens atq. animus is fuisse videtur, vt Episcopos fastum, & insolentiam comprimeret, atq. retunderet, nõ vt presbyteros illis pares faceret. Vt ex collatis eius plurib. locis collegere iam pridem doctissimi viri, in quib. Franc. Turrianus lib. 8. const. c. 36. Maria. Reatin. in ep. ad Euagr. Caf. Baron. Annal. tom. 1. ann. 58. Nã quid Isido. senserit de Episcop. offic. satis cõstat ex c. perlectis. d. 25. & ex c. vlt. huius operis de chrismate.*

^c Nã Paulus. *Ex hier. ep. ad Euagr. & comm. ad Tit.*

^d Presbyteros autem merito, vsq. ad fin. *Verba sunt Hieron. in c. 1. Isai. quorũ pleraq. leguntur etiã in Anacleti ep. 2.*

De Diaconibus. C A P. VIII.

Diaconorum ordo à Leui tribu accepit exordium. Præcepit enim Dñs Moyse, vt post ordinationẽ Aarõ sacerdotis & filiorum eius, rursus Leui tribus in diuini cultus ministerijs ordinarẽtur, & consecrarentur Dño pro omnibus primogenitis, & seruirent pro Israel corã Aarõ, & filijs in tabernaculo Dñi, excubãtes in templo die ac nocte: ipsiq. gestarent Arcã, & Tabernaculũ, & omnia vasa eius, & in circuitu Tabernaculi castra ipsi cõstituerẽt, & in promouẽdo Tabernaculo ipsi deponerẽt, rursus ipsi cõponerent. A xxv. annis, & supra iisdẽ in Tabernaculo seruire mādātũ est, quã regulã sancti Patres, & in Nouo Testamêto cõstituerũt. In Euãgelio primordia eorũ in actibus Apostolorum ita leguntur, cõuocantes itaq. xi. Apostoli multitudinẽ discipulorum dixerũt, nõ placet nos relinquere verbũ Dei, & ministrare mensis. Quid ergo est fratres? cõsiderate ex vobis ipsis viros boni testimonij vii. plenos Spiritu Sãcto, & sapientia, quos cõstituamus in hæc rẽ. Nos verò erimus orationi, & ministerio sermonis instãtes. Et placuit hic sermo corã omni multitudine, & elegerunt Stephanũ plenũ fide & Spiritu sctõ. Philippũ, & Prochorũ, & Nicanorẽ, & Timonẽ, & Parmenã, & Nicolaũ adue-

nam Antiochensem. Quos statuerunt ante Apostolos, & cum orassent, imposuerunt illis manus, & verbū Dei crescebat, & multiplicabatur numerus credentium. Ex hinc iam decreuerunt Apostoli, vel successores Apostolorum, per omnes Ecclesias septem Diaconos, qui sublimiori gradu cæteris proximi circa aram Christi, quasi columnæ altaris assisterent, & non sine aliquo septenarij numeri mysterio. Hi sunt enim, quos in Apocalypsi legimus, septem Angeli tubis canentes. Hi sunt septem candelabra aurea. Hi voces tonitruorum. Ipsi enim clara voce in modum præconis admonent cunctos, siue in orando, siue in flectendis genibus, siue in psallendo, siue in lectionibus audiendis, ipsi etiam, ut aures habeamus ad Dñm, adclamant, ipsi quoque. Euangelizant, sine ipsis sacerdos nomē habet, officium non habet. Nam sicut in sacerdote consecratio, ita in ministro dispensatio sacramenti est, illi orare, huic psallere mādatur: ille oblata sanctificat, hic sanctificata dispensat. Ipsi etiam sacerdotibus propter præsumptionem non licet de mensa Dñi tollere calicē, nisi eis traditus fuerit à Diacono. Leuitæ inferunt oblationes in altari, Leuitæ cōponunt mensam Dñi, Leuitæ operiunt arcam Testamēti. Nō enim omnes vident alta mysteriorum, quæ operiuntur à Leuitis, ne videant, qui uidere nō debent, & sumant, qui seruare non possunt; quiq. propterea altario albis induti assistunt, ut cælestem vitam habeant, candidiq. ad hostias, immaculatiq. accedant, mundi scilicet corpore, & incorrupti pudore. Tales enim decet Dñm habere ministros, qui nullo carnis corrūpantur contagio, sed potius eminentia castitatis splendēat. Quales enim Diaconi ordinētur, Apostolus Paulus plenissimè scribit ad Timotheum. Nā cum præmisisset de sacerdotū electione, cōtinuo subiicit. Diaconi similiter irreprehensibiles, hoc est, sine macula, sicut Episcopi: pudici utiq. id est, à libidine cōtinentes: nō bilingues, scilicet, ne cōturbēt habentes pacē: nō multò vino dediti, quia vbi ebrietas, ibi libido dominatur & furor: non turpe lucrum sectantes, ne de cælesti mysterio lucra terrena sectentur. Est quoque. & turpis lucri appetitio, plus de præsentibus, quàm de futuris cogitare. Post hæc subiicit: Hi autem probentur primū, & sic ministrēt, nullū crimē habētes. Vtiq. sicut Episcopi, sic & isti ante ordinationem probari debent si digni sunt, & postea sic ministrēt.

* *Pleraq. ex ep. citata ad Rustic. Narbonen.*

A *De Custodibus sacrarū. CAP. IX.*

Custodes sacrarij Leuitæ sunt. Ipsi enim iussu est custodire tabernaculū, & omnia vasa templi, quiq. ideo in Lege ab anno quinquagenario eliguntur Custodes vasorum: ut post edomitū carnis confictū iam quieti, mundo corpore pariter & mente Deo seruiant, præferentes speciem grauitatis, ne fallantur consilio, ne fidem deserant, neque quicquam intemperantiū gerant.

De Subdiaconibus. CAP. X.

Subdiaconi, qui apud Græcos hypodiaco-
ni vocantur, in Esdra inueniuntur, appellaturque ibi Nathinæi, id est, in humilitate Dño seruientes. Ex eorū ordine fuit ille Nathanael, qui in Euangelio Iohannis diuina prodicione cōmonitus, Saluatorē Dñm meruit confiteri, quiq. etiā ad primum diuinitatis indicium fidelis enituit, protestante Dño, ac dicente. Ecce verè Israelita, in quo dolus non est. Deniq. isti oblationes in tēplo Dñi suscipiunt à populis, isti obediunt officijs Leuitarū, isti quoque. vasa corporis & sanguinis Christi Diaconibus ad altaria Dñi offerunt. De quibus quidem placuit Patribus, ut quia sacra mysteria cōtrectant, casti, & cōtinētes ab vxoribus sint, & ab omni carnali immunditia liberi, iuxta quod illis Propheta dicente iubetur, Mundamini, qui fertis vasa Dñi. Hi igitur, cū ordinantur, sicut sacerdotes & Leuitæ, manus impositionē non suscipiunt, sed patenam tantum & calicem de manu Episcopi, & ab Archidiacono scyphū aquæ cum aquæmanili, & manutergium accipiunt.

* *Vid. cit. ep. ad Rustic.*

De Lectoribus. CAP. XI.

Lectorū ordo formam, & initium à Prophetis accepit. Sunt igitur Lectores, qui verbū Dei prædicant, quibus dicitur. Clama ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam. Isti quippe, dum ordinantur, primū de eorum conuersatione Episcopus verbū facit ad populū. Deinde coram plebe tradit eis codicem apicum diuinorum ad Dei verbum annuntiandum. Qui autem ad huiusmodi prouehitur gradum, iste erit doctrina & libris imbutus, sensuumq. ac verborum scientia perornatus, ita ut in distinctionibus sententiarū intelligat, vbi finiatur iunctura, vbi adhuc

adhuc pendet oratio, ubi sententia extrema claudatur. Sicq. expeditus vim pronuntiationis tenebit, ut ad intellectum omnium mentes sensusq. promoueat discernendo genera pronuntiationum atq. exprimendo sententiarum proprios affectus, modo indicantis voce, modo dolentis, modo in crepantis, modo exhortantis, siue his similia secundum genera propriæ pronuntiationis. In quo maxime illa ambigua sententiarum adhibenda cognitio est. Multa enim sunt in scripturis, quæ nisi proprio modo pronuntientur in contrariam recidunt sententiam, sicuti est. **Quis accusabit aduersus electos Dei? Deus qui iustificat? Quod si quasi confirmatiuè non ser-** uato genere pronuntiationis suæ dicatur, magna peruersitas oritur. Sic ergo pronuntiantum est, ac si diceret, Deus ne, qui iustificat? ut subaudiatur, non. Necessè est ergo in tantis rebus scientiæ ingenium, quo propriè singula, conuenienterq. pronuntientur. Propterea & accentuum vim oportet scire lectorem, ut nouerit in qua syllaba vox protèdatur pronuntiantis. Plerunq. enim imperiti lectores in verborum accentibus errant, & solent irridere nos imperitiæ hi, qui videntur habere notitiam, detrahentes & iurantes penitus nescire, quod dicimus. Porro vox lectoris simplex erit, & clara, & ad omne pronuntiationis genus accommodata, plena succo virili, agrestem & subrusticum effugiens sonum, non humilis, nec adeo sublimis, non fracta vel tenera, nihilq. scemineum sonans, neq. cum motu corporis, sed tantummodo cum grauitatis specie. Auribus enim & cordi consulerè debet lector, non oculis, ne potius ex se ipso spectatores magis quàm auditores faciat. Vetus opinio est, lectores pronuntiantium causa præcipuam curam vocis habuisse, ut exaudiri in tumultu possent. Vnde & dudum lectores præcones vel proclamatores vocabantur.

De Psalmistis. CAP. XII.

Psalmistarum, id est, cantorum principes vel auctores David, siue Asaph extiterunt. Isti enim post Moysen Psalmos primi composuerunt, & cantauerunt. Mortuo autem Asaph filij eius in hunc ordinem subrogati sunt à David, erantq. Psalmistæ per successionem generis, sicut & ordo sacerdotalis, ipsiq. soli continuis diebus in templo canebant candidis induti stolis ad vocem vnus respondente choro. Ex hoc veteri more Ecclesia sumpsit exemplum nutriendi Psalmistas, quorum canticis

Ad affectum Dei mentes audientium excitentur. Psalmistam autem & voce & arte præclarum illustremq. esse oportet, ita ut oblectamento dulcedinis animos incitet auditorum. Vox enim eius non aspera, vel rauca, vel distonans, sed canora erit, suauis, liquida, atq. acuta, habens sonum & melodiã sanctæ religioni congruentem, non quæ tragica exclamat arte, sed quæ Christianam simplicitatem, & in ipsa modulatione demonstrat, nec quæ musico gestu vel theatri arte redoleat, sed quæ compunctionem magis audientibus faciat. Antiqui pridie quàm cantandum erat, cibis abstinebant, psallentes tamè legumine causa vocis assiduè utebantur. Vnde & cantores apud gentes fabarum dicti sunt. ^a Veteres, lamina pectori imposita, sub ea canticis exclamantes alèdis vocibus rationem demonstrauere. Solent autem ad hoc officium etiã absq. scientia Episcopi sola iussione presbyteri eligi quicquos in cantandi arte probabiles esse cõstiterit. ^a Veteres lamina pectori imposita. *Hoc de Nerone prodidit Plinius lib. 3 c. 18.* Nero (quonia ita Dijs placuit) princeps, lamina pectori imposita sub ea canticis exclamans, alèdis vocibus demonstrauit rationem.

De Exorcistis. CAP. XIII.

In ordinatione & ministerio Ecclesiæ secundum officia, quæ in templo Salomonis erant disposita, quæq. posterius sunt ab Esdra dispersita, inuenimus, eos quos Esdras. ^a Actores memorat templi, eos nunc esse Exorcistas in Ecclesia Dei. Fuerunt enim sub Esdra Actores templi, seruatorum Salomonis filij, qui actum templi totius sub cura sua haberent, non tantum sacerdotalibus officiis ministrarèt, aut sacris oblationibus deseruirent. Et cum fuissent ex ordine & ministerio templi, longè fuerunt officio altaris Dei, quia nec psalmistis, nec ostiarijs, nec sacrorum seruis attingere licebat munera altaris, nisi tantummodo Leuitis. Quid ergo est? Nullam aliã curam habebant Actores templi, nisi ad facta tecta reficienda, ut quæcunq. fuissent vexata in ædificio templi aut delapsa, per eosdè Actores de thesauris Domini reficerentur, atq. excolerentur. Ergo Actores templi, Exorcistæ sunt in populo Dei, quo modo enim Actor prudens & bonus scit, quis sit Domini sui census, & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia: sic & Exorcistæ redigit in suam diligentiam totius regni Domini secreta, ut memoriæ mandet de scripturarum sacramentis, vnde exerceat donum, quod illi est à Spiritu Sancto concessum, secundum

Apostoli præconium. Exorcistas enim memorat Apostolus, cum dicit: Nūquid omnes habent donationes sanationum? Hi enim, cum ordinantur, sicut ait canon, accipiunt de manu Episcopi libellū, in quo scripti sunt exorcismi, accipientes potestatem imponendi manus super energumenos, siue baptizatos, siue catechumenos.

^a Quos Esdras actores tēpli: *Quid exorcistis cum actoribus templi? Hoc opinor: corpora nostra templa sunt Spiritus Sancti. In ea cum immigrat nequam spiritus, iam tum adibus (ut Comici verbis loquar) vitium datur. Atq. eo nonnunquam res redit, ut non videantur ades sarciri posse, quin tota perpetua ruant. Exemplo esse possunt: & is, quem restituere non poterant Apostoli, & is, quem mutum, surdum, cacumq. Dominus ipse sanauit, ac refecit. Id igitur Exorcistar. munus, eas uti ades resciant, sartas test. usq. reddant. Est verò Poeta locus, quem indicauit, supra quam dici possit elegans ad hanc similitudinem illustrandam, atq. dilatandam.*

De Acolythis. CAP. XIII.

Acolythi ^a Græcè, Latinè ceroferrarij dicuntur, à deportandis cereis, quando legendum est Euangelium, aut sacrificiū offerendum; tunc enim accenduntur luminaria ab eis, & deportantur, non ad effugandas tenebras, dum Soleo tempore rutilet, sed ad signum lætitiæ demonstrandum, ut sub typo luminis corporalis illa lux ostēdatur, de qua in Euāgelio legitur. Erat lux vera, quæ illuminat omnē hominē venientē in hūc mūdum.

Es. l. lib. 7. et y. mol. og. c. 12.

De Ostiarijs. CAP. XV.

Ostiarij sunt, qui in Veteri Testamento ianitores templi vocabantur, qui præerant portis Ierusalem: quiq. ordinati per vices suas: omnia interiora templi vel exteriora custodiebant. Hi denique inter sanctum & iniquum discernentes, eos tantum in Ecclesia, qui sunt fideles, recipiunt. Intrare enim templum, nisi per hos, nō possumus, habent enim potestatem tam bonos recipiendi, quā reiiciendi indignos.

De Monachis. CAP. XVI.

Vnde autem ad Monachos studiū defluxit paupertatis, vel quis huius conuersationis exitit auctor, cuius isti habitū imitantur? ^a Quantū attinet ad auctoritatem veterū scripturatum, huius propositi princeps Elias,

& discipulus eius Eliseus fuerūt, siue filij prophetarū, qui habitabāt in solitudine, vrbibusq. relictis faciebāt sibi casulas prope fluētā Iordanis. Huius etiā propositi in Euangelio Baptista Iohannes auctor extitit, qui eremū solus incoluit, locustis tantum & agresti melle nutritus. Iam deinde progeniti sunt conuersationis huius nobilissimi principes, Paulus, & Antonius, Hilarion, Macharius, cæteri q. patres quorum exemplis per vniuersum mundum adoleuit sancta institutio Monachorum. Sex autem sunt genera Monachorum, quorum tria optima, ^b reliqua vero terribilia, atq. omnimodis euitanda. ^c Primū genus est Cœnobitarum, id est, in commune viuentium, instar sanctorum illorum, qui tēporibus Apostolorum Ierolymis, venditis ac distributis omnibus suis indigentibus, habitabant in sancta communionē vitæ, non dicentes aliquid proprium, sed erant illis omnia cōmunia, & anima vna, & cor vnum in Deum. Horum igitur institutione monasteria sumpsere principium.

^d Secundum genus est Eremitarum, qui procul ab hominibus recedentes, deserta loca & vastas solitudines sequi atq. habitare perhibentur, ad imitationē scilicet Eliæ & Iohannis Baptistæ, qui eremi secessus penetrauerunt. Hi quippe incredibili mundi cōtemptu sola solitudine delectantur, herbis tantum agrestibus victitantes, aut pane solo, vel aqua contenti, quæ eis per certa interualla temporū deferuntur, sicq. secretissimi penitus, & ab omni hominum conspectu remoti, diuino tantum colloquio perfuuntur, cui puris mentibus inseruiunt, & propter cuius amorem non solum mūdū, sed etiam hominum confortia reliquerunt.

^e Tertium genus est Anachoretarū, qui iam cœnobiali conuersatione perfecti, includūt semetipsos in cellulis procul ab hominum conspectu remoti, nulli ad se præbētes accessum, sed in sola contēplatione Dei viuentes.

^f Quartum genus est, qui sibi Anachoretarū imagine blādiūtur: isti, ut ait Cassianus, in primordijs suis feruore quodā breui cœnobij perfectionē vidētur expetere, sed continuo tepefacti, dum pristinos mores ac vitia reserare contemnunt, nec iugum humilitatis ac patientiæ diutius sustinere contenti sunt, subdiq. seniorum imperio dedignātur, separatas expetunt cellas, ac solitarij sedere desiderant: ut à nemine laceſsiti, mansueti vel humiles existimentur, quæ institutio, immo

immo tepor, hos quos semel infecerit, ad perfectionem nūquā permittit accedere. Hoc enim modo non solum abscinduntur, verum etiā in deterius eorū vitia cōualefcūt, dum à nemine prouocati, vt quoddā lethale & intestinum virus, quod quanto amplius celatum fuerit, tanto profundius serpens insanabilem morbum generat ægrotanti. Pro reuerentia enim singularis cellulæ nullus iam vitia solitarij audet arguere, quæ ille ignorari maluit, quàm curari.

f Quintum genus est Circumcellionū, qui sub habitu monachorū vsq. quaq. vagantur, venalē circūferentes hypocrisin, circūeuntes prouincias, nusquā missi, nusquā fixi, nusquam stantes. nusquā sedentes: alij quæ non viderunt confingunt, opiniones suas habentes pro Deo: alij mēbra martyrum (si tamen martyrum) venditant: alij simbrias & phylacteria sua magnificant, gloriā captantes ab hominibus: alij criniti incedūt, ne vilior habeatur tonsa sanctitas, quàm comata. Vt videlicet qui eos viderit, antiquos illos, quos legimus, cogitet, Samuelē & Eliā, & cæteros. Alij honores, quos nō acceperunt, habere se protestantur: alij parentes, vel consanguineos suos in illa, vel in illa regione se audisse, & videre, & ad eos pergere mentiuntur, & omnes petunt, ab omnibus exigūt aut sumptum lucrosæ egestatis, aut simulatæ pretiū sanctitatis. Cū interea vbicūq. in factis suis malis ac verbis deprehensi fuerint, vel quoquo modo innotuerint, sub generali nomine Monachorū propositum blasphematur.

g Sextum genus est Monachorū, & ipsum terribilissimū atq. neglectū, quod per Ananiā, & Saphiram in exordio Ecclesiæ pullulauit, & Apostoli Petri seueritate succisum est, quiq. ab eo, quod semetipsum à cœnobiali disciplina sequestrant, suaq. appetunt liberi voluptates, Ægyptiorum lingua Sarabaitæ, siue Remobothitæ nūcupātur. Cōstruunt enim sibi cellulas, eaq. falso nomine monasteria nuncupant, liberiq. ab imperio seniorum arbitrio suo viuunt, certatim in operibus laborantes, non vt indigentibus distribuunt, sed vt acquirant pecunias, quas recondant, & sicut ait de ipsis Hieronymus, quasi ars sit sancta, non vita. Quicquid vendiderint, maioris est pretij: re vera (vt idem dicit) solēt certare ieiunijs, vt rem secreti victoriæ faciāt. Apud hos affectata sunt (inquit) omnia, fluxę manicæ, caligę follicantes, vestis grossior, crebra suspiria, visitatio virginum, detractio

A clericorum, & si quando dies festus venerit, fatiantur ad vomitum. Inter cœnobitū autē & monasteriū ita distinguit Casianus: quod monasteriū possit etiā vnus Monachi habitatio nuncupari, cœnobium autem non nisi plurimorū. Quorū quidem cōuersationem, vt patrum edocet institutio, breuiter intinmabo. Hi quippe (vt prædictum est) cōtempis primū ac desertis mundi huius illecebris, in cōmuni vita sanctissima congregati, simul agunt, viuētes in orationibus, in lectionibus, in disputationibus, in vigilijs, in ieiunijs, nulla superbia tumidi, nulla inuidia liuidi, sed modesti, verecundi, placati, concordissimā vitam sectantur, cogitationesq. suas alterutrū reuelantes, inuicē discutiūt & corrigunt. Nemo quicquā terrenū sorte peculiari possidet, pretiosis vel coloratis vestibus nō induūtur sed vilissimis atq. sinceris, laucris nunquā vtuntur ad delectationē corporis, sed rarō, propter necessitatē languoris, inconsulto Abbate nusquam progrediūtur, neque aliquid ab eis sine nutu paternæ iussionis assumitur: operantur autem manibus ea, quibus corpus pasci possit, & adeo mens impediri non possit. Canunt autem manibus operantes, & ipsum laborem, tanquam diuino celemate, consolantur. Opus autem suum tradunt eis, quos Decanos vocant, eo quod sint denis præpositi, vt neminē illorū cura sui corporis tangat, neque in cibo, nec in vestimento, nec si quid aliud opus est, vel quotidianę necessitati, vel mutuz, vt adsolet, valetudini. Ipsi autem Decani tradunt ea Præposito, Præpositus autem cum magna sollicitudine omnia disponens præsto facit, quicquid illorum vita propter imbecillitatem corporis postulat, rationem tamē etiam ipse reddit ei, quem Patrem vocāt. Hi verō Patres intellectu, tolerantia atq. discretionē insignes, omnibus rebus excelsi, nulla superbia consulunt his, quos filios appellant, magna sua in iubendo auctoritate, magna illorum in obediendo voluntate. Cōueniūt autem omnes frequenter nocte dieq. dato signo festina cum properatione ad orationem sollempnium horarum celebrantes fixa intentione cordis, vsq. ad cōsummationem Psalmorum sine fastidio persistentes. Item conueniunt diebus singulis interpositis, dum adhuc ieiuni sunt in collatione ad audiendum Patrem. Audiunt autem eum incredibili studio, summo silentio, affectusq. animorum suorum, prout eos

prouocauerit differentis oratio, vel gemitu, vel fletu significantes. Corpus deinde cum silentio magno reficiunt tantum, quantum salutis necesse est, coercente vnoquoq. per parsimoniam concupiscentiam, & gulam: ne grauetur eorū cor, vel in ea ipsa, quæ præsto sunt, parca & vilissima, Itaq. non solum à carnibus & à vino abstinent pro sufficientia domandarum libidinum, sed etiam ab omnibus, quæ ventris & gutturis prouocāt appetitū. Sanè quidquid necessario victui superest ex operibus manuum, & epularum restrictione, tanta cura egentibus distribuitur, vt nihil remaneat, quod abūdauerit. Ad cuius sanctæ militiæ propositum veniūt nō solum liberi, sed etiam plerunq. & ex conditione seruili, sed propter hoc à dominis liberati, vel propter hoc potius liberandi. Veniunt quoq. & ex vita rustica, & ex opificum exercitatione & ex plebeio labore, tantò vtiq. felicius, quantò fortius educati. Quòd sinò admittantur, graue delictum est. Multi enim ex eo numero verè magni imitandi, extiterunt, nā propter ea & infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortia, & stulta mundi elegit, vt confunderet sapientes, & ignobilia mundi, & ea, quæ non sunt vt ea, quæ sunt euacuentur, & non gloriatur omnis caro coràm Deo. Simili quoq. modo extāt & cœnobia sceminarum Deo sollicitè casteq. seruientium, quæ in habitaculis suis segregatæ ac remotæ à viris quàm longissimè, pia tantum sanctitatis charitate iunguntur, & imitatione virtutis. Ad quas iuuenum nullus accessus est, neq. ipsorum quantum grauissimorum & probatissimorum senum, nisi vsq. ad vestibulum necessaria præbendi, quibus indigēt, gratia. His præ sunt singulæ grauissimæ ac probatissimæ, non tantum instituendis componendisq. moribus, sed etiam instruendis mentibus peritæ atq. paratæ. Lanificio etiam corpus exercēt, atq. sustentant, vestesq. ipsas monachis tradunt, ab his inuicem, quod victui opus est, resumentes. Hos mores, hanc vitam, hanc institutionem tenere videntur cœnobia virginum, ac Monachorum. Monachi autem secundum humilitatem eliguntur. Multos enim ex eis cenodoxiæ morbus commaculat, multos abstinentia inflat, & extollit scientia. Faciunt enim bona, sed propter famam, non propter vitam æternam: scilicet vt aut affectēt gloriam laudis, aut perueniāt ad fastigiū desiderati honoris. Inter hos sæ-

A pius discordia oboritur, inuidiæq. liuor de fraternis profectibus gignitur, amor temporalium rerum grassatur, sequentes terrenas concupiscentias tantò inhianter, quanto sæpius & ante humanos oculos impudenter. Tales itaq. nequaquam Monachi vocandi sunt, quia Deo sola professione, nō actione iunguntur.

^a Quantum pertinet ad auctor. vsq. ad Iordan. Ex hieron. ep. 14. ad Paulin.

^b Reliqua verò teterrima atq. omnimodis euitanda. Cassian. coll. 18. c. 4. Tria sunt in Ægypto genera monachor. quor. duo sunt optima, tertium verò tepidum atq. omnimodis euitandum.

^c Primum genus, vsq. ad, cor vnum. Ex eod. Cass. c. 5.

^d Secundum gen. è c. 6. & Hier. ep. 22. ad Eustoch.

^e Quartum genus, vsq. ad, quam curari. è c. 8. eiusd. collat.

^f Quintum genus est Circumcellionum. Circumcelliones dictos (ait Angustinus) aduersus Gaudentium, quod victus sui caussa villas rusticanas circuirent.

^g Sextum gen. Ex ead. collat. c. 7. & 10.

Sicut ait de ipsis Hieronymus. Ep. 22. ad Eustoch.

De Pœnitentibus. CAP. XVII.

Pœnitentibus Iob exemplum primus exhibuit, quando post funera vel flagella adhuc in sui redargutione etiam in cilicio & cinere lamenta pœnitentis sumpsit, dicēs: idcirco ago pœnitentiā in fauilla & cinere. Post hunc nobis Dauid pœnitentiæ magistrum præbuit, quando graui vulnere lapsus, dū audisset à Propheta peccatum suum, cōfestim pœnituit, & culpā suam pœnitentiæ confessione sanauit. Sic Niniuitæ & alij multi peccata sua confessi sunt, & pœnitentiā egerunt, displicuerunt sibi quales fuerint, & quales per Deum facti sunt, illi placuerunt. Est autem pœnitentia medicamentum vulneris, spes salutis, per quam peccatores saluātur, per quam admisericordiam Deus prouocatur, quæ non tempore pensatur, sed profunditate luctus, & lacrymarum. Pœnitentiā nomē sumpsit à pœna, qua anima cruciatur, & caro mortificatur.

Hi verò, qui pœnitentiā agunt, proinde capillos & barbam nutriunt, vt demonstrent abundantiam criminum, quibus caput peccatoris grauatur. Capilli enim pro vitijs accipiuntur, sicut scriptum est: criminibus peccatorum suorum vnusquisq. constringitur. Vir quippe si comā nutriat, ignominia est illi, vt ait Apostolus. Ipsam ergo ignominiam suscipiunt pœnitentes pro merito peccatorum. Quòd verò in cilicio prosternuntur: per cilicium

cium quippe recordatio est peccatorum propter hœdos ad sinistram futuros. Inde ergo confitentes in cilicio prosternimur, tamquam dicentes: & peccatum meum contra me est semper. Quod autem cinere asperguntur, vel ut sint memores, quia cinis & pulvis sunt: vel quia pulvis, id est, impij facti sunt: unde & illi præuaticatores primi homines recedentes à Deo malisq. factis offendentes creatorē, in puluere unde primò sumpti sunt, redierunt. Benè ergo in cilicio & cinere pœnitens deplorat peccatum, quia in cilicio asperitas est & punctio peccatorum, in cinere autem pulvis ostenditur mortuorum. Et idcirco in utroq. pœnitentiam agimus: ut & punctioe cilicij agnoscamus vitia, quæ per culpam commisimus: & per fauillam cineris perpendamus mortis sententiam, ad quam peccando peruenimus. Pœnitentiæ autem remedium Ecclesia catholica in spe indulgentiæ fidenter alligat exercendum. Et post vnum baptismi sacramentum, quod singulari traditione commendatum sollicitè prohibet iterandum, medicinali remedio pœnitentiæ subrogat adiumentum. Cuius remedij egere se cuncti agnoscere debent pro quotidianis humanæ fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse non possumus: horum duntaxat dignitate seruata, ita ut à Sacerdotibus & Leuitis Deo tantum teste fiat, à cæteris vero antestante coram Deo sollemniter sacerdote, ut hoc tegat fructuosa confessio, quod temerarius appetitus, aut ignorantia notatur contraxisse neglectus. Ut sicut in baptismo omnes iniquitates remitti, vel per martyriū nulli peccata credimus imputari: ita per pœnitentiæ compunctionem fructuosam vniuersa fateamur deleri peccata. Lacrymæ enim pœnitentium apud Deum pro baptisate reputantur. Unde quamlibet magna sint delicta, quamuis graua, non tamen est in illis Dei misericordia desperanda: In actione autem pœnitentiæ (ut supra dictum est) non tam consideranda est mensura temporis, quam doloris: cor enim contritum & humiliatum Deus non spernit. Verumtamen quanta in peccando fuit ad malum abruptæ mentis intentio, tanta necesse est in lamentatione deuotio. Duplex est autem pœnitentiæ gemitus: vel dum plangimus, quod malè gessimus: vel dum non agimus, quod agere debebamus. Ille autem verè pœnitentiā agit, qui nec pœnitentiā præteritorum negligit, nec adhuc pœnitenda com-

mittit. Qui verò lacrymas indefinenter fundit, & tamen peccare non desinit, hic lamentum habet, sed mundationem non habet. Si qui autem per gratiam Dei ad pœnitentiā conuertuntur, perturbationi non debent, si rursus post emendationem relicta vitia cor pulsent, dum non possint bonæ conuersationi nocere, si talis cogitatio non erumpat in consensum vel opera. Ferrè enim sine perfectione vitiorum cogitationes non est ad damnationem, sed ad probationem: neque est occasio subeundi discriminis, sed potius augendæ virtutis. Nam & si quis circa finem suum per pœnitentiā desinat esse malus, non ideo debet desperare, quia in termino est ultimo vitæ: quoniam Deus non respicit, quales antea fuimus, sed quales circa finem vitæ existimus. Ex fine enim suo vnūquemque aut iustificat, aut condēnat: sicut scriptum est, ipse iudicat extrema terræ: & alibi, vniuersorum finem ipse considerat. Proinde non dubitamus circa finem iustificari hominem per pœnitentiæ compunctionem. Sed quia rarò id fieri solet, metuendum est, nedum ad finem differtur conuersio sperata: ante occupet mors, quam subueniat pœnitentiā. Quare & si bona est ad extremum conuersio, tamen multo melior est, quæ longè ante finem agitur, ut ab hac vita securius transeat.

a Horum duntaxat dignitate seruata: Offendit quosdam hic locus, qui non aduertere de pœnitentiâ publica loqui Isidorii. Sunt autem verba Felicis III ep. 1. c. 1. Vid. Gratian. d. 50. cap. Confirmandum. cum sequentib.

De Virginitate. CAP. XVIII.

Nunc autem quæ sit sacræ virginitatis integritas, vel à quo tam sancti propofiti studium sit exortum, breuiter intimabo. Quantum enim ad Vetus Testamentum attingit, Elias, Ieremias, & Daniel castitatis, & continentiæ bono primi studuisse noscuntur. quantum verò ad Nouum, virorum virginum caput est Christus, foeminarum virginum caput est Maria. Ipsa earum auctrix, ipsa mater nostri capitis, qui est virginis filius, & virginum sponsus. Inde agmina virorum & puellarum sanctarum, inde sectatores & sectatrices perpetuæ continentiæ pullularunt, castigantes se, nec solum in corpore, sed etiam in ipsa concupiscentiæ radice castrantes, caelestique, atque Angelicam vitam in terrena mortalitate meditantes, atque in carne corru-

pribili incorruptionem perpetuam retinē-
 tes, quibus cedit omnis fecunditas carnis,
 omnis pudicitia conjugalis. ^b Nam cum &
 ipsa vniuersa Ecclesia virgo sit, desponsata
 vni viro, sicut dicit Apostolus, quāto dignio-
 ra honore sunt membra eius, quæ hoc cu-
 stodiunt etiam in ipsa carne, quod tota cu-
 stodit in fide. ^c Sic tamē laudetur virginitas,
 ne nuptiæ condemnētur. Oportet enim nō
 damnare quod bonum est, sed addere quod
 melius est. ^d Ante aduentum quippe Christi
 conjugia placere Deo, post aduentum vir-
 ginitas. Prima enim Dei sententia crescere
 & generare præcepit, secunda continentia ^B
 suauis. Non enim iam locus est voci illi: cres-
 cite & multiplicamini. Quia iam alia vox su-
 peruenit dicens. Væ prægnantibus & nutriē-
 tibus. Et illud: Tēpus iam in collecto est. Re-
 stat, vt qui vxores habent, tanquam non ha-
 bentes sint. ^e Et nisi fallor, vnius eiusdemque
 Dei pronuntiatio est. Tunc quidem Deus
 in primordio sementem generis emisit in-
 dultis conjugiorum habentis, donec mun-
 dus repleretur: nunc vero sub extremitati-
 bus temporum compressit, quod emiserat, &
 reuocauit, quod indulserat. Vnde & Salomō
 præuidens in spiritu ait. Tempus amplexan-
 di, tempus longe fieri ab amplexu. Quia præ-
 cepti veteris est, vt terra procreationibus im-
 pleretur, noui autem, vt continentia atque ^C
 virginitate cælū adimpleatur. Quam tamen
 adeo ardui sublimisque præmij esse constat:
 vt dicentibus Apostolis quo iam loco: Si sic
 est hominis caussa cum muliere, non expedit
 nubere: respōderit Dñs. Qui potest capere ca-
 piat. Non ergo præceptum de cōtinentibus,
 sed suasio est: nec iniungitur virginitas, vt sit
 necessitatis, sed, vt voluntatis possit esse, lau-
 datur, Apostolo protestante: De virginibus
 autem præceptum Domini non habeo, sed
 consilium do, tanquam & ipse scientiam dei
 habens. Existimo enim hoc bonum esse pro-
 pter instantem necessitatem. quoniam bo-
 num est homini sic esse. At verò qui tentatio-
 nem carnis non tolerant, necesse est, vt por-
 tum coniugij petant, vnde & idem Aposto-
 lus. Qui se (inquit) nō cōtinet, nubat, melius
 est enim nubere, quā ^f vri. Et iterum, si acce-
 peris vxorem, non peccasti: si nupserit vir-
 go, non peccauit. Et si nō vis maior esse, esto
 vel minor, quia liberæ voluntatis es. Nuptiæ
 enim peccatum non sunt, sed per sollicitudi-
 nem mundi, qui nubunt, legem Dei seruare
 vix possunt. Aliter illos dicit non peccare, si

nubant, qui nondum voverint Deo castita-
 tē. Cæterum vel qui in corde suo promisit.
 si aliud facerit, habet damnationem, quia pri-
 mam fidem, sicut ait Apostolus, irritam fe-
 cit. Quod enim erat per naturā licitum, per
 votum sibi fecit illicitum, sicut Ananias &
 Saphira, quibus de pretio possessionis suæ re-
 tinere nihil licuit, ob quam causam & subita
 morte prostrati sunt. In Euangelio autem
 virginum diuersa genera memorantur, sed
 illis specialiter regni possessio deputatur, qui
 se amore Dei castrauerunt, id est, non quos
 impossibilitatis necessitas cogit: sed quos vo-
 luntas fecit continentes. Sic enim scriptum
 est, domino disputante: Sūt enim spadones,
 qui ita nati sunt: sunt & alij, qui ab homini-
 bus facti sunt: & sunt, qui se ipsos castra-
 uerunt propter regnum cælorum. Quibus
 etiam per Isaiam prophetam dicit, se datu-
 rum in domo sua & in muris suis locum no-
 minatum ^h meliorem multò, quàm filiorum
 ac filiarum

Nam illis, qui sic nascuntur, aut quibus ipsum
 virile membrū debilitatur, vt generare non
 possint (sicut sunt Eunuchi potentum & re-
 gū) sufficit utiq. quod Christiani sunt, & Dei
 præcepta custodiunt, eo tamen proposito, vt
 coniuges si potuissent haberent, ideoq. cæ-
 teris cōjugatis in domo Dei fidelibus a dæ-
 quantur, quia castrati sunt propter seculum,
 non propter regnum cælorum: neque enim
 vxores animi virtute, sed carnis necessitate
 non ducunt. Quantum autem sit in virgini-
 bus sanctitatis donum, vt etiam Iohānes eos
 tantum agni vestigijs inhærere præscribat,
 qui contaminati mulierū conuentibus non
 fuerint: ipsi enim sunt duodecies duodena
 millia sanctorū cytharædorū illibatæ virgi-
 nitatis in corpore, inuiolatæ castitatis in cor-
 de, qui sequuntur agnum quocunque ierit,
 quem nemo sequi vel audet, vel valet, nisi
 tantum virginitas. Sequuntur itaque agnū
 & ceteri fideles, qui virginitatē corporis ami-
 serunt, sed non quocūque ierit, sed quovsq.
 ipsi potuerint. Vnde, ne tātæ sanctitatis do-
 nū superbia corrūpatur, cauendum est: mul-
 tos enim extollit virginitas, eleuat continē-
 tia, fidenter dico, facilius sequuntur agnum,
 & si non quocunq. ierit, certè quo vsque po-
 tuerint coniugati humiles, quàm superbien-
 tes virgines. Quomodo enim sequitur, ad
 quem non vult accedere? Aut quomodo ac-
 cedit, ad quem nō venit, vt discat, quoniam
 mitis est & humilis corde: Pergant ergo viā
 subli-

sublimitatis virgines pede humilitatis sequātur Christum, tenendo perseveranter, quod voverunt ardēter: ita ut professæ ac servatę integritati cęteris etiā moribus cōgruant, sine quibus proculdubio otiosa & inanis manet virginitas. Boni enim actus si addantur virginitati, Angelicam vitam hominibus, & cęli mores exhibēt terris. Illę ergo virginēs esse probantur, quę sic continentię inseruiunt: ut nullis criminibus nulloq. terrenę sollicitudinis onere pręgraentur. Curam enim mūdi coniugalis copula gignit, Paulo docēte, qui ait, volo autē vos sine sollicitudine esse. Qui sine vxore est, sollicitus est quę Dei sunt, quomodo placeat Deo: qui autem cum vxore est, sollicitus est quę sunt mūdi, quomodo placeat vxori: vnde agnoscitur non posse placere Deo huiusmodi continentię votum, quod prępeditur seculariū impedimēto curarum. Nihil enim expeditos prodest esse ab actione carnis, qui illigatur secularibus curis. Nisi tantum quod sibi maiora acquirunt supplicia, pro eo quod seculum minimē vincunt, qui carnem vincere potuerunt. Quęritur autem, cur fęminę virgines in benedictione velentur? Quarum hęc causa est. ⁱ In gradibus enim vel officijs Ecclesiasticis fęminę nullatenus pręscribuntur, nam neque permittitur eis loqui in Ecclesia, vel docēte: sed neque tangere, vel offerre: neq. vilius virilis muneris, aut sacerdotalis officij sortē sibi vendicare. Ideoq. hoc tantum, ut quia virgo est, & carnem suam sanctificare proposuit, idcirco velaminis venia fit illi, ut in Ecclesiā ^k notabilis vel insignis introeat, & ^l honorem sanctificati corporis in libertate capitis ostendat, atque mitram, quasi coronam virginalis glorię, in vertice pręferat.

^a Tam sancti propositi. *Verba Casiani, cuius sunt quę sequuntur, nisi Hieronymi esse, vel communia vtriusque maius.*

^b Cum & ipsa vniuersa. *Aug. serm. 23. de verb. Domini secundum Matth.* Tota Ecclesia quę constat ex virginib. & pueris & maritatis, & vxoratis, vno nomine virgo est appellata. Vnde hoc probamus? Apostolum audi dicentem, non solis sanctimonialibus, sed vniuersę potius Ecclesię Dei: Despondi enim vos vni viro virginem castam exhibere Christo, & Tertull. lib. de monogam. Et coniungent vos in Ecclesia virgine vnius Christi sponsa. *Ambrosius quoque in hortatione ad virginitatem.* Virgo est Ecclesia, quam studuit Apostolus virginē castā exhibere Christo.

^c Sic tamen laudetur virginitas, ne nuptię condemnentur. *Hoc sape repetit Hieronymus.*

^d Ante aduentum quippe Christi coniugia placere. *Ex Tertulliano, vnde eadem quoq. hausit Hieronymus.*

^e Et nisi fallor vnius eiusdēq. Dei, vsq. ad indulserat. *Verba sunt Tertull. in exhortatione ad castitatem.*

^f Et iterum si acceperis vxorem, vsq. ad, prostrati sunt. *Verba sunt ex commentarijs in ep. ad Corinth. Hieron. adscriptis.*

^g Per Isaiam Prophetam se daturum. *Quem locum tractat elegantissimē Basilius in lib. de virginitate.*

^h Meliorem multo. *Vulg. melius a filijs, & filiabus.*

ⁱ In gradib. enim vel officijs, vsq. ad, ostendat. *Tertull. in lib. de virginib. veland. potuit dignius honorari aliqua pręrogatiua virilis gradus, aut officij? &c. E quo loco sunt verba serē qua restant huius capitis.*

^k Notabilis vel insignis. *More suo disiunctione pro coniunctione viitur. Nam Tertullianus notabilis & insignis dixit.*

^l Honorem sanctificati corporis. *Honorem sanctitatis. Tertullianus.*

De Viduis. CAP. XIX.

Viduarum multa exempla sunt, quarum prima in scripturis legitur Noemi, & vidua, ad quam Elias missus esse scribitur, & vidua Sunamitis, quę solebat Eliseum recipere, & victum illi administrare: extat & Iudith illa admirabilis vidua, quę de Holoferne Assyriorū principe triumphauit, saluūq. pudorē hoste deuicto reuexit. In Nouo autem Testamento Anna prima vidua legitur, quę Dominū cognouit infantem, quę meruit gratiā diuinitatis eius agnoscere, antequam potuisset verbum eius audire. Cuius quidem gradus virginitati penē coniunctus est: vnde & Christum, quem virgo peperit, vidua prima cognouit. ^b Felix ergo virgo, quia intacta: fortior vidua, quia experta: vtrisque tamen est apud Deū merces: maior illa, subsequens ista. Illam autem viduam Apostolus vocat, ^c quę post vnius coniugij torum inter ceptum exinde sextui renūtiat. Dicit enim. Vidua eligatur non minus annorum sexaginta, vnius viri vxor. Vnde consequens est, ut quę plurimis fuit nexa maritis, careat verę nomine viduitatis. Quales esse viduę debeant: idem Apostolus expressit dicēs: si fuerit in operibus bonis testimonium habens, dytiq. sicut Tabitha: si filios educauit, subauditur Deo: si hospitio suscepit, si sanctorum pedes lauit, si tribulationem patiētibus subministrauit, hoc est, egrotis, vel in carcere positis, si omne opus bonum subsecuta est: breuiter vniuersa cōcludens, ut in omnibus sint exempla viuēdi. Et iterum: Anus similiter in habitu sancto: vtique ^c vt ipse earum incessus, motus, vultus, sermo, silentium quandā sacrę

facræ cōtinentiæ præferat dignitatem. Post hæc adiecit: Non criminatrices, non multo vino feruientes, sed paruo vtentes: ^f Nam solent hæ ætates, quæ corporis fruxere luxuria, vino se dedere pro libidine. Post hæc additur: bene docentes, vt prudentiam doceât. Docere illis quidem permittit, sed scēminas: & hoc non in Ecclesia, sed priuatim: nam hoc genus muliercularum solet esse garrulum. Vnde & curiosas & verbosas quasdam viduas idem Apostolus notat, & hoc vitium dicit venire ex otio. ^g Simul autem (inquit) & otiosæ discunt circuire domos, scilicet, dū nullo timore detentæ, nec mariti potestati subiectæ, non solū otiosæ verum etiam curiosæ discunt, loquentes quæ nō oportet. Prædicat autem idem Apostolus dānationē habere viduas, quæ post propositum continentię nubere cupiunt. Cum enim (inquit) luxuriatæ fuerint in Christo, nubere volūt, habentes damnationem, quia primā fidem irritā fecerunt, id est, quia in eo, quod primò vouerant, non steterunt. Nec tamen aī, nubunt, sed nubere volūt: multas enim earum reuocat à nubendo non amor præclari propositi, sed aperti dedecoris timor. Igitur quæ nubere volunt, & ideo non nubunt, quia impune non possunt, hæc melius non vouerent, & nubere, quàm vrerentur, id est, quàm occulta flamma concupiscentię vastaretur, quas pœnitet profelsionis, & piget cōfusions, quæ nisi correctæ cor dirigant, & Dei timore rursū libidinem vincant, in mortuis deputandæ sunt, si in delicijs agant. Vnde dicit Apostolus: Quæ autē in delicijs agit, viuens mortua est, siue in laboribus atque ieiunijs nulla cordis correctione, sed magis ostentationi, quàm emendationi seruientibus.

^a Anna quæ Dominum cognouit infantem. *Tertull. in lib. de ieiunio aduersus Psychicos.* Anna prophetis filia Phanuelis, quæ infantem Dominum & agnouit, & multa super eo prædicauit expectantib. redemptionem Israel.

^b Felix ergo virgo quia intacta, &c. *Hauserit ista non Isidorus modò, sed Hieronymus quoq. è Tertulliano, cuius sunt, lib. 1. ad vxorem hæc verba.* Quanti est vidua ipsa, cuius assertor Dominus disputabit: Nō cātūm virginib. datum opinor, licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei. Tamen vidua habet aliquid operosius, quia facild est non appetere quod nescias, & auersari quod desideraueris nunquam. Gloriosior continentia quæ ius suum sentit, quæ quid viderit, nouit. Poterit virgo felicior haberi, at vidua laborio-

sior: illa quod bonum semper habuit: ista quod bonum sibi inuenit, in illa gratia, in ista virtus coronatur, &c.

^c Quæ post vnius coniugij torum interceptū, vsq. ad, renuntiat. *Ita vrerq. m. s. probiffimè, quos sequi non est ausus, qui, cuius hæc essent, non olfecerat.* Sunt autem eiusdem Tertulliani initio exhortationis ad castitatem. Tertius gradus superest monogamiæ, cum post matrimonium vnum interceptum exinde sexui renuntiat. Ergo vox virili turpiter addita fuerat, quæ etiam legitur in edit. Rom.

^d Vtiq. sicut Tabitha, vsq. ad, viuendi. *Ex commentarijs in epistolam ad Timotheum Hieronymo adscriptis.*

^e Vtiq. vt ipse earum incess. vsq. ad, dignitatem. *Ex Hieronymo ad Tit. 2.*

^f Nam solent, vsq. ad, ex otio. *Verba sunt eiusd. ibid.*

^g Simul autem, vsq. ad, quæ non oportet. *Ex commentarijs in ep. ad Timoth. citat.*

De Coniugatis. CAP. XX.

DE Coniugatis lex naturæ à seculo est. Deus enim fecit Adā & dedit ei adiutorem Heuam cum procreationis subsecuta sententia, dicens: Crescite, & multiplicamini, & replete terram. Sed facta eadem mulier prius solatio, quàm coniugio fuit, donec à paradiso inobedientia eijceret, quos intra paradisum obedientia tenuisset. Ac post beatæ sedis excessum mulierem suam pulsus agnosceret libro Geneseos edocente. Et cognouit Adam mulierem suam, & concepit, & peperit filium. Ergo adiectum laborem nuptiæ præcesserunt, & tribulos spinasque passuri præuios adiecere conuentus, secuta in procreationibus tædia: vnde & paritura tale præcessit edictum: In dolore (inquit) & mœrore paries filios, quos vtiq. sic creatos diuersi (vt cernimus) casus, luctusque surriperēt. Vnde & Apostolus prædicans, ait: tribulationem tamen carnis habebunt huiusmodi. Non tamen coniugiorum honorabilis torus & immaculatum cubile sine fructu est. Nempe suboles inde Sanctorū, & quod laudatur in virginitate, coniugij est. Ideoque nec peccatum nuptias dicimus: nec tamen eas bono virginalis cōtinentię, vel etiam vidualis coæquamus. Coniugia autem tantum perse bona sunt: propter ea verò, quæ circa illa sunt, mala fiunt. Per id namque mala fiunt, per quod dicit Apostolus. Qui autem cum vxore est, cogitat, quæ sunt mundi: & iterum, Propter fornicationem vnusquisque suam vxorem habeat. Quòd autem non vnus

& multæ, sed vnus & vna copulantur, ipsa prima diuinitus facta coniunctio in exemplum est. Nam cum Deus hominem figurasset, eique parem necessariam^a prospexisset, vnã de costis eius mutuatus, vnã illi fœminam finxit, sicque Adam & mulier Heua vnus inter se nuptijs functi, formã hominibus de originis auctoritate, & primã Dei voluntate sanxerunt.^b Item secundum spirituales nuptias, sicut vnus Christus & vna Ecclesia, sic vnus vir & vna vxor tam secundum generis documentum, quã secundum Christi sacramentum.^c Numerus autẽ matrimonij à maledicto viro cœpit. Primus Lamech duabus maritatus tres in vnã carnem effecit. Sed dices, quòd & Patriarchẽ simul pluribus vxoribus vsi sunt: ergo propterea licebit nobis plures ducere. Sanẽ licebit, si qui adhuc typi alicuius futuri sacramenti supersunt, quibus plures nuptiæ figurentur.^d Secundas autem nuptias propter incontinentiam iubet Apostolus, melius est enim denuo vni viro nubere, quã explendã libidinis causa cum plurimis fornicari. Sapius enim nubendi licentia iam non est religionis, sed criminis. Nam quod in ipsa coniunctione connubia à sacerdote benedicuntur, hoc etiam à Deo in ipsa prima conditione hominum factum est, sic enim scriptum est: Fecit Deus hominem: ad imaginem Dei fecit eum, masculinũ & fœminam creauit eos, & benedixit eos, dicens, Crescite, & multiplicamini. Hac ergo similitudine fit nunc in Ecclesia, qua tunc factũ est in paradiso.^e Quòd vero eisdem virginibus legitimẽ nubentibus vniuirã pronubã adhibentur, scilicet propter monogamiam: & si auspicij causa sit, tamen boni auspicium est.

^f Quòd vero eadẽ fœminã, dum maritantur, velantur, scilicet vt nouerint se per hæc viris suis esse subiectas & humiles, vnde & ipsum velamen vulgo mauortem vocant, id est, Martem, quia signum maritalis dignitatis, ac potestatis in eo est. Caput enim mulieris vir est, licet & proinde velentur, dum nubunt: vt verecũdiam muliebritatis agnoscant, quia iam sequitur inde, quod pudeat.^g Vnde Rebecca cũ ad sponsum duceretur, si mul vt eum ipsa conspexit, salutationem, vel oscula non sustinuit: sed statim sentiens quod esset futura, pallio caput velauit, obnubere enim cooperire dicitur. Hinc etiam & nuptiã dictã, quòd vultus suos velant, vnde

& nubes dictã, eo quòd æthera obregant. Quòd autem nubentes post benedictionẽ hæc Leuita vno vinculo copulantur: videlicet ne compagem coniugalis vnitatis dirumpant. At verò quòd eadẽ vitta cãdido purpureoq; colore permiscetur: candor quippẽ ad munditiam vitæ, purpura ad sanguinis posteritatem adhibetur: vt hoc signo, & continentia lex tenenda ab vtrisque ad tempus ad moneatur, & post hæc reddendum debitum non negetur. Quod enim dicit coniugatis Apostolus: abstinete vos ad tempus, vt vacetis orationi, hoc ille candor vitæ insinuat: quod vero subiungit: & iterum reuertimini in id ipsum: hoc purpureus color ille demonstrat. Illud veròⁱ quod imprimis annulus à sponso sponse datur, fit hoc nimirũ vel propter mutæ fidei signum, vel propter id magis, vt eodem pignore eorum corda iungantur. Vnde & quarto digito annulus idem inferitur, quòd in eo vena quẽdam (vt fertur) sanguinis ad cor vsque perueniat.^k Antiquitus autem non amplius vno dabatur, ne pluralitas amorẽ vnicum carperet.^l Penes Israel autem illicitum erat puellam viro tradere, nisi post manifestatum sanguinẽ maturitate.^m Apud veteres in eligẽdis maritis quattuor ista spectabãtur: virtus, gen^o, pulchritudo, oratio: in fœminis tria, si generosa, si bene morata esset; si pulchra. Nũc autem non genus ac mores; sed magis diuitiã in vxoribus placent: nec quæritur, quã sit fœmina pudica, sed potius quã formosa, quæ & concupiscendi libidinem nutriat, & cũctorum post se suspiria trahat. Pulchra enim (vtⁿ ait quidã sapiens) cito adamatur, & difficile custoditur, quod plures amant. Illæ enim sunt certæ nuptiæ, quæ in coniugio non libidinẽ, sed prolem requirũt: neq; enim sic institutæ sunt, vt carnis voluptati seruiant, sed tantũ vt fructum propaginis quærant.^o Nam & ipsæ dotales tabulæ indicãt, quòd causa procreandorum liberorum ducitur vxor.^p Quando ergo quisq; luxuriosẽ amplius viuunt, quã necessitas procreandorum liberorum cogit, iam peccatũ est. Vnde necesse est, vt quòdianis elemosynis, ac precibus intercedant, qui tori cõiugalis pudicitiam frequentius per incontinentiam maculant. Nuptialia autem bonatria sunt: proles, fides, & sacramẽtũ. In fide attenditur, ne præter vinculum coniugale cum altera vel altero cõcũbatur: in prole, vt amanter suscipiatur, pudicẽ nutriatur: in sa-

cramento, vt coniugium non separetur, ne- que causa prolis alteri coniungantur. Sacra- mentum autem ideo inter coniungatos di- ctum est, quia sicut non potest Ecclesia diui- di à Christo, ita & vxor à viro. Quod ergo in Christo & in Ecclesia, hoc in singulis quibus- que viris atque vxoribus coniunctionis inse- parabile sacramentum est. Vnde & Aposto- lus, præcipio (inquit) non ego, sed Dominus, vxorem à viro nō discedere. Prohibet enim dimitti quacunque ex causa, ne alijs coniu- gatur secundum consuetudinem Iudæorū, quam Dominus interdixit dicens: Quicun- que dimiserit vxorem suā excepta fornicationis causa, & aliam duxerit, mœchatur. ^a B Solum (vt ait Hieronymus) adulterium est, quod vxoris viuicat affectum, immo cū illa vnam carnē in aliam diuiserit, & se fornicatione separauerit, à marito non debet tene- ri, ne virum quoque sub maledicto faciat: di- cente scriptura: Qui adulteram tenet, ^c stultus & impius est. Vbi cūque igitur fornicatio, est & fornicationis suspicio, liberè vxor dimittitur. ^d Quid ergo si sterilis est, si deformis, si ætate vetula, si foetida, si remulē- ta, si iracunda, si malis moribus, si luxuriosa, si fatua, si gulosa, si vaga, si iurgatrix, & maledica: tenenda est velis, nolis, & qualiscūque accepta, est habenda. Cum enim esses liber, ^e C spon te seruituti subiecisti. Cumq. habet quis vxorem (^f vt ait Lactārius) nequam ser- uam, neq. liberam habere poterit, vt matri- monij fidem seruet. Neq. enim, vt iuris pu- blici ratio est, sola mulier adultera est, quæ virū habens ab altero polluitur, & maritus, si alteram habeat, à crimine adulterij alienus habeatur, dum diuina lex duos ita in vnum matrimonij corpus coniunxerit, vt adulter sit quisquis cōpagē corporis in diuersa distra- xerit. ^g Seruanda igitur fides ab vtroq. alteri est. Exēplo cōtinētię docēda est vxor à viro, vt se castè gerat. Iniquū est enim vt id exigas quod præstare nō possis: caput est enim mul- lieris vir, vbi autem melius viuut mulier, quā vir, capite deorsum pendet domus. Ideoq. præcedere debet vir in omnibus bonis factis vxorem suam: quia caput est, vt illa imi- tetur virū, & sequatur verè, vt corpus caput suum, sicut Ecclesia sequitur Christū. Hor- tatur Apostolus coniuges, vt propter orationem abstineant, atque ex consensu tempora sanctificationis obseruent, & sine impedi- mento carnali orationibus vacent. Nam & in Veteri Testamento ante sanctificati sunt

A omnes à mulieribus, & sic descendenti Deo in monte assistere meruerunt. ^h Item horta- tur idē Apostolus mulieres subditas esse viris suis: nam multę erga simplices viros diuitijs & nobilitate perflatę Dei sententię non recordātur, per quam subiectę sunt illis. Ait quippe Dominus ad mulierem: cōuersio tuā ad virum tuū, & ipse tui dominabitur. Obe- diendum est itaque Sacrę Scripturę præcep- tis, & seruiendum viro quadam seruitute li- bera & dilectione plena. Etenim nō est crea- tus vir propter mulierem, sed mulier propter virum: & cum caput mulieris vir sit, caput au- tem viri Christus, quæcumque vxor non subijcitur viro, hoc est, capiti suo, eiusdē cri- minis rea est, cuius & vir si non subijcitur Christo capiti suo. Verbum autem Domini blasphematur, vel contemnitur Dei prima sentētia & pro nihilo ducitur: vel Christi in- famatur Euangelium, dum contra legem fi- demque naturę ea, quæ Christiana est & ex Dei lege subiecta, præesse viro desiderat, cū etiam gentiles fœminę seruiant viris suis communi lege naturę. Seruatur ergo lex na- turę, si mulier Deo simul & marito subiecta est. At contra si illa viro imperare desiderat, & ordo naturę corrumpitur, & domus illa misera & peruersa vocabitur.

^a Vnam de costis eius mutuatus vir in fœm. fecit. Tertull. in lib. de monogam. Vnam fœminam masculo Deus finxit, vna costa eius decerpta, & utiq. ex plu- rib. & c. qua eadem in exhortatione dixerat, totumq. locum hieronymus sibi aduersus Iouinianum aptauit.

^b Item secundum spirituales nupt. Idem in exhortatione: At cum Apostolus in Ecclesiam & Christū interpretatur, erunt duo in carne vna, secundum spirituales nuptias Ecclesię, & Christi, vnus Christus, & vna eius Ecclesia: agnoscere debemus, dupli- catam & exaggeratam esse nobis vnus matri- monij, tam secundum generis fundamentū, quā secundum Christi firmamentum.

^c Numerus autem matrimonij, vsq. ad, figurētur. Verba Tertull. ibid. & Hieronymi 1. contra Iouinian.

^d Secundas autem nupt. vsq. ad, non est religio- nis, sed criminis. Dicuntur hac ex Hieronymi sensu, non qui digamos, aut etiam octogamos (vt ipsius verbis vtat) dam- net: sed qui cœlibatum & viduitatem cōiugio longē antistare velit. Cuius verba aliquanto etiam liberiora, quā hac sunt, retulit quoq. Gratianus 3. 1. q. 1. c. quomodo.

^e Quod verò iisdem virginib. legitimè nubentib. vniuit. Tertull. in exhort. Monogamia apud Eth- nicos in summo honore est, vt & virginibus legiti- mē nubentibus vniura pronuba adhibeatur, et si auspicij initium est, tamen boni auspicij est. Ita enim Tertulliani ratio explenda est ex hoc loco. Quod non vidisse, qui in eo emendando laborarunt, neq. in interrupta & pendenti sententiā quidquam desiderasse, valde miror.

^f Quod

^f Quodd verò eadem fœminæ. vsq. ad , perueniat. *legitur totushic propè locus apud Grat. 30. q. 5. c. fœminæ.*

^g Vnde & Rebecca, vsq. ad, velauit. *Ex Tertul. lib. de virgimb. veland. ead. etiã apud Amb. in fine lib. 1. de Abraham.*

^h A Leuita vno vinculo copulantur. *Aliter hæc apud Gratianum, nos codices nostros sumus secuti.*

ⁱ Quodd imprimis anulus, Quod in primis negotijs anulus. *Apud Gratianum.*

^k Antiquitus. *Tertull. Apologet. c. 6. cum aurũ nulla norat, præter vnico digito, quem sponsus oppignerasset pronubo anulo.*

^l Pœnes Israel autem, vsq. ad, maturitate. *Verba sunt Tertull. in libro de virginib. veland.*

^m Apud veteres. *Vid. etymolog. lib. 9. c. 7.*

ⁿ Vt ait quiddã sapiens. *Theophr. apud Hier. 1. cõsr. Ionini.*

^o Nã & ipsæ dot. tab. *August. libr. de morib. Manichæor. Nuptiæ aut, vt ipsæ nuptiales tabulæ clamant, liberorum procreandorum fœminam maremq. coniungunt. atq. ead. serm. 3. Dom. 22. post Trinit.*

^p Quando ergo quisq. luxuriosè amplius viuit, vsq. a. l. maculãt. *August. ibidẽ: Sed dicis peccatũ quiddẽ est. sed tñ parũ est. Nec nos dicimus, quia capitale peccatũ est, sed tñ si frequentius exerceatur, & ieiunijs, vel eleemosynis non redimatur, nimis immundam animam facit. Vid. Hierony. 1. contra Ionin. & Grat. 23. q. 4. c. origo. & Fulgent. ep. 1.*

^q Solum vt ait Hieronymus. *In Matth. c. 19 qua vet ba citantur à Gratiano 32. q. 1. c. Dixit Dominus.*

^r Stultus & impius. *Ita Gotth. & Hieronymus. Stultus & insipiens. Vulg. edit.*

^s Quid ergo si sterilis, vsq. ad, habẽda. *Ex eod. Hier. loco.*

^t Vt ait Lactantius. *Lib. 6. c. 23.*

^v Seruãda igitur fides, vsq. ad, sequitur Christũ. *Ex Aug. c. 3. de decẽ chord. citat. 32. q. 6. c. Nõ mœchaberis.*

^x Hortatur idem Apostolus, &c. vsque ad, finem. *Verba sunt Hieronymi ad Titum. 2.*

De Catechumenis, de Exorcismo & sale. CAP. XXI.

IAm nũc rationẽ sacramentorũ siue ordinẽ ad fidem venientiũ prosequamur. Quorũ gradus primus est catechumenorũ, secũdus cõpetentiũ, tertius baptizatorũ. Catechumeni sunt, qui primũ de Gentilitate veniũt habẽtes volũtatẽ credẽdi in Christũ, & quia primũ exhortationis præceptũ est in Lege Dei: Audi Israel, Dñs Deus tuus, Deus vnus **D** est: inde est, vt is cui per sacerdotẽ, quasi per Moysen, Deus primũ loquitur, catechumenus, id est, audiẽs, nominetur, scilicet, vt vnũ agnoscẽs Dñm, relinquat errores varios idolorũ. Puto autẽ & omnes à Iohãne in pœnitentiã baptizatos catechumenorũ prætulisse figurã. Exorcizãtur autẽ hi primũ, deinde sales accipiũt & vngũtur. Exorcismus autẽ sermo increpationis est cõtra immũdum spiritũ in energumenis, siue catechumenis factus, per quẽ ab illis Diaboli nequissima virtus, & in-

A ueterata malitia, vel violẽta incursiõ expulsa fugetur. Hoc significat lunaticus ille, quẽ increpauit Iesus, & exijt ab illo dæmoniũ. Põestas autẽ Diaboli exorcizatur, & insufflatur in eis, vt ei renũtiant, atq. eruti à potestate tenebrarũ, in regnũ sui Dñi per sacramentũ baptismatis trãserãtur. Quodd quia paruuli per se renũtiare nõ possunt: per corda & oragestãtiũ adimpletur. Sales autẽ in ministeriũ catechumenis dãdos à Patribus ideo est institutũ, vt eorũ gustus cõdimentũ sapientiæ percipiãt, neq. desipiant à sapore Christi: nec sint fatui, & retro respiciant, sicut vxor Lot, ne malũ exemplũ dantes ipsi remaneant, vt **B** alios cõdiant. Quemadmodũ illa, quæ, cum liberaretur à Sodomis, in viã posita retro respexit: ibiq. remansit facta statua salis. Quodd signo cõdirẽtur hi, qui per fidẽ mũdo, & actibus desiderijsq. eius renũtiant: vt affectionis pristinæ nõ recordẽtur, neq. ad seculi illecebras reuocẽtur, quia secũdũ Saluatoris sententiã, ponẽs manũ suã super arãtrũ, & respiciẽs retrõ, regno cælorum aptus esse non potest.

De Cõpetentibus. CAP. XXII.

Post catechumenos, secũdus cõpetentiũ gradus est. Cõpetẽtes autẽ sunt, qui iã post doctrinã fidel, post cõtinentiã vitæ ad gratiã Christi percipiendã festinãt. Ideoq. appellãtur cõpetentes, id est, gratiã Christi petẽtes: nã catechumeni tãtũm audiũt, nec dũ petũt. Sũt enim quasi hospites, & vicini fidelĩũ, de foris audiũt mysteria & gratiã, sed adhuc nõ appellãtur fideles. Cõpetentes autẽ iã petũt, iã accipiũt, iã catechizantur, id est, imbuũtur instructione sacramentorũ. Istis enim salutare symbolum traditur, quasi commonitorium fidei & sanctæ cõfessionis indicium, quo instructi agnoscant, quales iam ad gratiam Christi exhibere se debeant.

De Symbolo. CAP. XXIII.

Symbolum autem, quod iidem Cõpetẽtes accipiunt, tali ratione institutum maiores nostri dixerũt: Tradunt enim his verbis. Quodd post ascensionẽ Domini, & Saluatoris nostri ad Patrem, cum per aduentũ Sãcti Spiritus discipuli eius inflammati, linguis omniũ gentiũ loquerẽtur, quo præfatio cõsecutũ est, vt nulla illis gẽs ex terra, nulla lingua barbara, inaccessa, vel inuia videretur,

præceptū est eis à Dño datū ad prædicandū Dei verbū, ad singulas quasq. nationes adire. Discessuri itaq. ab inuicē normā prius sibi futuræ prædicationis in cōmune cōstituūt, ne localiter ab inuicē discedētes, diuersum aliquid, vel dissonum prædicarēt his, qui ad fidē Christi inuitabātur. Omnes igitur in vno positi & Spiritu Sācto repleti, breue sibi prædicationis indicium conferendo in vnū, quod sentiebāt, cōponunt, atq. hāc credētibz dādā esse regulā statuūt. Symbolum autē hoc multis, & iustissimis ex causis appellare voluerūt. Symbolū enim Græcè, & indicium dici potest, & collatio, hoc est, quod plures in vnū cōferunt. Id enim fecerūt Apostoli in his sermonibus in vnū cōferendo vnusquisq. quod sensit. Indicium autē vel signū idcirco dicitur, quia illo in tēpore, sicut Paulus Apostolus dicit, & in Actibus Apostolorū refertur, multi se simulabāt esse Apostolos Christi, nominātes quidē Christū, sed nō integris traditionū lineis nūtiātes. Idcirco igitur istud indicium posuere, per quod agnosceretur is, qui Christū verē secundū Apostolicas regulas prædicaret. Deniq. & in bellis ciuilibz hoc obseruari ferūt, quoniā & armorū par habitus & sonus vocis idē, & mos vnus est, atq. eadē instituta bellādi: sed vt ne qua doli surreptio fiat, symbola discreta vnusquisq. dux suis militibz tradit, quæ Latinè vel signa, vel indicia nūcupātur. Vt si fortē occurrerit quis, de quo dubitetur, interrogatus symbolum prodat, si sit hostis, an socius. Idcirco autē hoc Patres nostri nō scribi mēbranis, sed retineri cordibus tradiderūt, vt certū esset neminē hoc ex lectione, quæ peruenire interdū etiā ad infideles solet, sed ex Apostol. traditione didicisse. Discessuri itaq. (vt dictū est) ad prædicandū istud vnanimittatis, & fidei suæ Apostoli indicium posuere. Est autē symbolum, per quod agnoscitur Deus, quodq. proinde credentes accipiūt, vt nouerint qualiter cōtra Diabolū fidei certamina præparēt, in quo quidē pauca sunt verba, sed omnia cōtinentur sacramenta. De totis enim scripturis hęc breuiatim collecta sunt ab Apostolis, vt quoniā plures credētiū litteras nesciunt, vel, qui sciunt per occupationes seculi scripturas legere nō possunt, hęc corde retinentes habeant sufficientē sibi scientiā salutarē. ^b Est enim breue fidei verbū, & olim à Propheta prædictū: quoniā verbū breuiatū faciet Dñs super terram. ^a Tradūt enim his verbis: quod post Ascens. vsq. ad indicium posuere. *Verba sūt Ruffini in præfat. ad symbolū.*

^b Est enim breue verbum fidei, &c. Ex eod. paullō

A *saperius, ead. Cyprianus in oratione Dominica.*

De regula fidei. C A P. XXIV.

HÆc est autē post symbolū Apostolorum certissima fides, quā doctores nostri tradiderūt. Vt profiteamur Patrē, & Filiū, & Spiritū Sanctū vnus essentia, eiusdemq. potestatis, & sempiternitatis, vnū Deū inuisibilē: ita vt in singulis personarū proprietate seruata, nec substantialiter Trinitas diuidi, nec personaliter debeat omnino cōfundi. Patrē quoq. cōfiteri ingentū, Filiū genitū, Spiritū Sanctū verò, nec genitū nec ingentū, sed de Patre & Filio procedentē. Filiū à Patre nascendo procedere, Spiritū verò Sanctū procedendo non nasci. Ipsum quoq. Filiū perfectū ex Virgine sine peccato ^a hominē suscepisse: ut quem sola bonitate creauerat, spōte lapsū misericorditer repararet: quē veraciter crucifixū, & tertia die resurrexisse, & cū eadē ipsa carne glorificata ascēdisse in cælū, in qua & ad iudiciū viuorū & mortuorū expectatur venturus. Et quod ^b diuinam humanamq. substantiam in vtroq. perfectus vna Christus persona gestauerit, quia nec geminavit vtriusq. substantia integritate personam, nec confudit geminam vnitatem personæ substantiam. Altero quippe neutrum exclusit, quia vtrūq. vnus intemperate iure seruauit. Quod Noui & Veteris Testamenti salubris cōmendetur auctoritas: illa quippe per Prophetiā, ista per historiā veraciter persoluta. Et quod neq. de Deo, neque de creatura seculi sit cum Paganis, aut cum Hæreticis, aliquid sentiendū in his rebus, in quibus à veritate dissentiant. Sed quod in vtroq. Testamento diuina protestatur eloquia, hoc tantū modo sentiendū. Quod siue hominem, siue vniuersa nulla Deus necessitate creauerit, neq. vllā omnino esse visibile, inuisibileq. substantiā: nisi aut quæ Deus, sit, aut à bono Deo bona creata sit: sed Deus summè & incōmutabiliter bonus, creatura verò inferius & mutabiliter bona. ^c Et quod animæ incerta sit origo. Et quod Angelorū natura, vel animæ nō sit pars diuinæ substantia, sed Dei creatura ex nihilo cōdita, ^d ideo que incorporea, quia ad imaginē Dei creata. ^e De pietate morum, sine qua fides diuini cultus otiosa torpescit, & cū qua integritas diuini cultus perficitur: vt vnusquisq. Deum, propter Deū, & proximum in Deo diligens vsque ad dilectionem quoque inimicorum pertendendo proficiat, vt proficiendo perueniat. Alterum quoq. alterius pollui non posse

posse peccato, vbi volūcatis par nō tenetur A cōsensus. Legitimas nuptias non credi damnādas, licet ex eis quoq. originali peccato obnoxia credatur nāci posteritas, eisq. iure fidelīū virginū, vel continentīū p̄ferenda doceatur integritas. Neq. vnū Trinitatis baptisma (quod nefas est) iteretur: neq. pro diuersitate tradētīū ministrorū singulis putetur quibusq. conferri, sed à Deo singulari potestate donari. De quo dictum legimus. Super quē videris spiritū descendētem & manētem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu Sācto: & ego vidi, & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Et ne p̄nitentiā remedijs nō egere nos putemus, pro quotidianis humanā fragilitatis excessibus, sine quibus in hac vita esse nō possumus, ita vt p̄nitentiā cōpūctiōne fructuosa vniuersa fateamur deleri peccata, sicut scriptum est. Beati quorū remissā sunt iniquitates, & quorum tēcta sunt peccata. Beatus vir cui non imputauit Dñs peccatū. Nullū quoq. suis viribus, sed per diuinā gratiā capiti Christo subiungi, atq. in disruptā pacis perseverantia in vnitāte Ecclesiā ipsius solidari. Nec humanā voluntatis arbitrio bono quidquam deputandum existimari: sed secundū propositum volūcatis Dei, omnē numerū electorum acquiri. Bona quāq. tēporalia bonis malisq. cōmunia à Deo creati, eiusq. dispensatione singulis quibusq. vel tribui vel negari. Quorū bonorū in vno quoq. fidelīū nō habitus, sed vīus aut improbādus est, aut probādus. Certa vero æternaque bona solos posse bonos in futuro consequi, quorum pignore Ecclesiam nunc informatam credimus detineri, hīc habentem primitias spiritus, in futuro perfectionem, hīc sustentari in spe, postea pasci in re: hīc videre per speculum in ænigmate, in futuro autem facie ad faciem cum ad speciem fuerit perducta per fidem. Quod donec perficiatur in nobis, vt summi Dei bonis fruamur æternis, tēporalibus fruēdo in Deo, nō oberim⁹ & proximis. Eā quoq. nos sp̄e resurrectionis habere, vt eodē ordine eadēq. forma, qua ipse Dñs resurrexit à mortuis, nos quoq. resurrecturos esse credamus in eodē corpore, in quo sumus, vel viuimus: non naturam aut sexū mutantēs, sed tātūm fragilitatem & vitia deponentes. Ipsum quoque Satanam cum Angelis suis, atque cultoribus æterno incendio condemnandum: neque secundum quorundam sacrilegam dispositionem, ad pristinam, id est,

Angelicam dignitatem, ex qua propria malignitate cecidit, reducendum. Hęc est catholice traditionis fidei vera integritas, de qua si vnum quodlibet respuat, tota fidei credulitas amittitur.

^a Hominem suscepisse. *Frequens apud Patres locutio: Augusti libro singulari de Gen. ad litteram, in ipsa fidei explanatione. Cum ipsa ineffabilis, incommutabilisq. Dei sapientia plenū totumq. hominē suscipere dignatus est, & in quotidiano hymno. Tu ad liberandum suscepturus hominē non horruisti virginis uterum.*

^b Diuinā humanāq. substantiā. *Neq. minus vsurpata est substantia pro natura. Vt testimonia afferre ab uterq. otio sit*

^c Et quod animæ incerta sit origo. *Cunctationē suā sapit: imē fatetur August. vt ep. 157. ad Optatum. Aliquid ergo certū de animæ origine nondū in scripturis canonicis reperi. Et lib. 1. Retract. c. 1. Nam quod attinet ad eius originē, qua sit vt sit in corpore: vtrū de illo vno sit, qui primū creatus est, quādo factus est homo in animā viuā: an semper ita sicut singulis singulæ, nec tūc sciebā, nec adhuc scio. Eod. modo habet Isidorus cum Fulgentio, cuius verba refert lib. 1. different. c. 26. ita vt neutram in partē vterq. inclinare ausus sit, cum nondū quidquam definitū esset. Sed idem quid senserit satis expressit postea lib. 1. sent. c. 14. his verbis. Animam non esse partē diuinæ substantiæ vel naturæ, neque esse eā priusquam corpori misceatur, sed tunc eam creati, quando corpus creatur, cui admisceri videtur. Eadem Greg. ep. 53. ad Secundinum lib. 7.*

^d Ideoq. incorporea quod ad imaginē Dei creata sit. *Ead. ratione est vsus lib. 1. sent. loco citato. Sed cum hæc sit scriptura codicis vtriusq. manuscripti: corporeā tñ fecerant impressi libri, etiā (quod mirū sit) Romani. Atq. eo magis mirā, quod eodē volumine hic ipse locus cū tota regula fidei integer sincerusq. in Rabano est editus.*

^e De pietate morū. *hac non satis integra videntur.*

^f Nec humanā voluntatis arbitrio boni quidquam deputandū. *Hęc absurdā sententiā redderent, si separatim legerentur: sed annexenda sunt sequentib. verbis, sed secundū propositū voluntatis Dei omnē numerū electorū acquiri. Vt sit sensus, ad prædestinationē nihil conferre arbitriū nostrū, sed soli diuinæ voluntati & gratiæ vocationem & electionem assignandam. Ita facile motu liberamus eos, quos hic locus malè habebat.*

De Baptismo. CAP. XXV.

^D Baptismi sacramentū si prima repetens ab origine pandam: Baptizauit Moyses in nube & in mari, in typo & in figura, ita enim Paulus pronūtiat. Habuit ergo mare formā aquæ, nubes verò Spiritus Sācti, manna panis vitæ. Illic enim, sicut Patrū exēpla docēt, Ægyptius demergitur, Dei populus resurgit renouatus Sācto Spiritu, qui etiā per mare rubrū inoffenso trāsīuit vestigio. Baptizauit & Iohānes, sed non ex toto Iudaicē: non enim solūm in aqua, nec tñ in Spiritu, sed hoc solūm addidit, quod in p̄nitentiā baptizauit, sicut ait Paulus in Actibus Apostolorū. Iohānes baptismo p̄nitentiæ baptizauit populū,

Cui tamen ideo datum est in aqua baptizare, ut Christus, qui in aqua & spiritu baptizaturus erat, Iohannis baptismo manifestaretur in Israel, quando Spiritus Sancti descensione, & Patris voce Filius Dei palam cunctis ostensus est. Cœpit ergo perfectum baptisma à Iesu ipse enim baptizauit primum in Spiritu Sancto: sicut & Iohannes dicit. Ego quidem baptizo in aqua, medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis, ipse baptizabit vos in Spiritu Sancto, & igni. Hæc est perfectio baptismi, Deus est enim, qui baptizat, ut possint & qui baptizantur fieri filij Dei. Tria sunt autem genera baptismi. Primum, quo sordes peccatorum per regenerationis lauacrum abluuntur. Secundum, quo quis sanguine suo per martyrium baptizatur. quo baptismo etiam Christus baptizatus est, ut & in hoc, sicut & in cæteris, formam credentibus daret, sicut dicebat ad discipulos suos filios Zebedæi. Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum, & baptismo quo ego baptizor baptizari? Itaque aqua & sanguis gemini est figura baptismatis: vnum, quo regeramur ex lauacro, aliud, quo consecramur ex sanguine. Est tertium baptisma lacrymarum, quod laboriosius transigitur, sicut ille, qui per singulas noctes stratum suum lacrymis rigat, qui imitatur conuersionem, Manasse & humilitatem Niniuitarum, per quam misericordiam consecuti sunt. Qui imitatur publicani illius orationem in templo stantis à longe, & percutientis pectus suum, qui que nec ausus fuit oculos ad cælum eleuare.^b Baptismus enim aqua est, quæ tempore passionis de latere Christi profluxit. Nullumque aliud elementum est, quod in hoc mundo purget vniuersa, viuificet cuncta, ideoque cum baptizamur in Christo, per ipsam renascimur, ut purificati viuificemur. Fons autem origo omnium gratiarum est, cuius septem gradus sunt: tres in descensu propter tria, quibus renūciamus: tres alij in ascensu propter tria, quæ confitemur: septimus vero, id est, qui & quartus similis filij hominis extinguens fornacem ignis, stabilimentum pedum, fundamentum aque, in quo omnis plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. In Patre autem & Filio & Spiritu sancto salutaria baptismi dona consistunt. Vnde nequaquam baptismi sanctificatur officio, nisi qui sub Trinitatis tingitur sacramento, sicut & Dominus ait. Ite, docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris &

Filij & Spiritus sancti. Proinde si omiſſa quolibet Trinitatis persona baptisma detur, manifestè in regenerationis sollempnitate nihil agitur, nisi tota Trinitas inuocetur. Nam & Dominus, dum à Iohâne baptizaretur, eundem baptismum, sub Trinitatis sacramento legitur peregiſſe. Dicente enim Deo: Hic est filius meus, Pater in voce, Filius in corpore, Spiritus autem Sanctus fuiſſe probatur in specie columbæ. Duæ sunt autem pactiones credetium. Prima enim pactio est, in qua renuntiatur diabolo & pompis, & vniuerſæ conuerſationi illius. Secunda pactio est, qua se credere in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum profiteretur. Semel autem nos oportet in Christo lauari, quia Christus semel pro nobis mortuus est. Si enim vnus Deus & fides vna est: necessario, & vnum baptisma sit, quia & Christi mors vna pro nobis est, in cuius imaginem mergimur per mysterium sacri fontis, ut conſepeliatur Christo morientes huic mundo, & ab iſdem aquis in forma reſurrectionis eius emergimur, non reuerſuri ad corruptionem, ſicut neque est reuerſus ad mortem. Quòd & ſi poſtea quiſque præuentus fuerit in aliquo peccato, non iam lauacri beneficio, ſed pœnitentiæ expiatur, quæ in ſimilitudine fontis peccata mortificat. Perfectis autem ætate baptismum, vel ad purgationem originalis noxæ, vel ad abolitionem actualis peccati proficere credimus: paruulis autem, ut ab originali peccato abluantur, quod ab Adam per primam natiuitatem traxerunt. Qui ſi priuſquam regenerentur tranſierint, proculdubio à regno Chriſti alieni ſunt, ipſo Saluatore teſtante. Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu Sancto non intrabit in regnum Dei, qui que iſdem paruuli alio profitente baptizantur, quia adhuc loqui, vel credere nesciunt, ſicut etiam ægri, muti, vel ſurdi, quorum vice alius profiteretur, ut pro eis respondeat, dum baptizantur. Quamuis autem per regenerationem pereat originale peccatum, pœna tamen mortis, quæ per præuaricationem mandati introiuit, manet & in eos, quos à reatu originis purgat baptisma Saluatoris. Et hoc proinde, ut homo nouerit pro futuræ beatitudinis ſpe regenerationem conſequi, non ut à pœna temporalis mortis poſſit abſolui. Illud verò, quòd nec priuatis nec clericis baptizare liceat, niſi tantum ſacerdotibus, in Euangelio legimus ſanctis Apoſtolis tantum permiſſum,

permissum, Iesu post resurrectionem dicente: Sicut misit me pater & ego mitto vos. Et hoc cum dixisset, inspirauit, & ait. Accipite Spiritum Sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta erunt. Et in alio loco. Ite, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti.^d Vnde constat baptisma solis sacerdotibus esse tractandū, eiusque ministerium nec ipsis Diaconibus explere est licitum absq. Episcopo vel Presbytero, nisi his procul absentibus, vltima languoris cogat necessitas: quod etiam & laicis fidelibus plerunque permittitur, ne quisquam sine remedio salutari de seculo euocetur. Hæretici autem, si tamen in Patris & Filij & Spiritus Sancti attestazione docentur baptisma suscepisse, non iterum baptizandi, sed solo chrismate. & manus impositione purgandi sunt. Baptismus enim non est hominis, sed Christi: ideoque nihil interest hæreticus, an fidelis baptizet. Quod sacramentum tam sanctum est, vt nec homicida ministrante polluitur.^e Habet quidem hæreticus baptismum Christi, sed quia extra vnitatem fidei est, nihil ei prodest. At vbi ingressus fuerit, statim baptisma, quod habuerat foris ad perniciem, incipit illi iam prodesse ad salutem. Quod enim accipit, approbo: sed quia foris accepit, improbo. Dum autem venerit, non mutatur, sed agnoscitur: character est enim regis mei, non ero sacrilegus si corrigo desertorem, & non muto characterem.

^a Baptizauit Moyses, vsque ad, ad cælum eleuare. *Omnia ex oratione Gregorij Nazianzeni eius τὰ ἀγία φῶρα.*

^b Baptismus enim aquæ est, vsq. ad, habitat corporaliter. *Ex epistola ad Rusticum Narbonensem. de septem gradib. Eccles. hieronym. tom. 9.*

^c Paruuli alio proficiente, vsq. ad, respondeat. *refertur à Grt. De consec. d. 4. c. 74.*

^d Vnde constat baptisma, vsq. ad, euocetur. *Eadem d. c. 19.*

^e Habet enim hæreticus baptism. *Vid. Augustin. 2. contra Parmenian. s. 3. & ex eod. c. Quamuis de conf. dist. 4.*

De Chrismate. CAP. XXVI.

CHRISMATIS vnguentum Moyses primū in Exodo, iubente Domino, & composuit, & confecit, quo primi Aarō & filij eius in testimonium sacerdotij, & sanctitatis per-

missi sunt. Deinde quoque & reges eodem chrismate sacrabantur, vnde & Christi nuncupabantur, sicut scriptum est: Nolite tangere Christos meos, eratque eo tempore tantum in regibus, & sacerdotibus mystica vntio, qua Christus figurabatur: vnde & ipsum nomen à chrismate dicitur. Sed postquam Dominus noster verus rex & sacerdos æternus à Deo Patre cælesti ac mystico vnguento est delibutus, iam non solum pontifices & reges, sed omnis Ecclesia, vntione chrismatis, consecratur, pro eo quod membrum est æterni regis, & sacerdotis. Ergo quia genus sacerdotale & regale, sumus ideo post lauacrum vngimur, vt Christi nomine censeamur.

De Manuum impositione, vel Confirmatione. CAP. XXVII.

Sed quoniam post baptismum per Episcopos datur Spiritus Sanctus cum manuum impositione, hoc in Actibus Apostolorum Apostolos fecisse meminimus. Sic enim dicitur. Factū est, dum Apollo esset Corinthi, vt Paulus, peragratis superioribus partibus veniret Ephesum, ibique cum inuenisset quosdam discipulos, dixit ad illos. Si Spiritū Sanctum accepistis credentes? At illi dixerunt ad eū: Sed neq. si Spiritus Sanctus est, audiuius. Dixitq. eis: In quo ergo baptizati estis? At illi dixerunt, in Iohannis baptisma. Ait autē Paulus: Iohānes baptizauit baptismō pœnitentiæ plebem, dicens: in eum, qui venturus esset post ipsum, vt crederent, hoc est, in Iesum Christum. Quod cum audissent, baptizati sunt in domine Domini Iesu, & cum imposuisset illis manum Paulus, venit Spiritus Sanctus super illos, loquebanturq. linguis & prophetabāt. Itē in alio loco. Cū audissent autē qui erant Ierosolymis Apostoli, quod accepit Samaria verbū Dei, miserunt ad illos Petrum, & Iohānem. Qui cum venissent, orauerunt pro eis, vt acciperent Spiritum Sanctum, nondum enim in vllum eorum descenderat, sed tantūm baptizati erant in nomine Domini Iesu Christi. Tunc imponebant illis manus, & accipiebant Spiritum Sanctum. Spiritum autem Sanctum accipere possumus, dare non possumus, sed, vt detur, Dominum inuocamus. Hoc autem à quo potissimū fiat, quemad-

modum Papa sanctus ^a Innocentius scripserit subijciam. Dicit enim non ab alio, quàm ab Episcopò fieri licere: nam presbyteri, licet sint sacerdotes, Pontificatus tamen apicem non habent. Hoc autem solis Pontificibus deberi, vt vel consignent, vel vt Paracletum spiritum tradant, quod non solum consuetudo Ecclesiastica demonstrat, verùm & superior illa lectio actuum Apostolorum, quæ asserit, & Petrum & Iohannem esse directos, qui iam baptizatis traderent Spiritum Sanctum. Nam presbyteris, seu extra Episcopum, siue præsentem E-

A piscopo cum baptizant, chrismate baptizatos vngere licet, sed quod ab Episcopo, fuerit consecratum, non tamen frontem ex eodem oleo signare, quod solis debetur Episcopis, cum tradunt Spiritum Paracletum. Hæc sunt pauca ex multis, quæ probabilium virorum nouimus præcepisse doctrinas, quorumq. eloquia proinde quibusdam in locis à nobis interiecta esse noscuntur, vt sermo noster paternis sententijs firmaretur. Ora pro me.

^a Innocentius scribit. *Ad Decentium. Vid. c. Manus de cons. d. 5.*

DIVI

DIVI ISIDORI HISPAL. EPISCOP.

SYNONYMORVM, DE LAMENTATIONE ANIMÆ PECCATRICIS.

LIB. I.

PROLOGVS PRIOR.

N subsequenti hoc libro, A qui nuncupatur Synonyma, id est, multa verba in vnam significationem b coeuntia, sanctæ recordationis Isidorus Archiepiscopus Hispalensis introducit personā hominis lāmētantis in ærumnis præsentis seculi, seq. desientis, penè vsq. ad desperationis defluxum. Cui c mirabili cōcursu ratio obulans, leni hūc moderamine consolatur, atq̄ue à lapsu desperationis ad spem veniæ reformat, & quemadmodum tergiuersantis mundi lapsum euitet, formulamq̄ue vitæ spiritualis arripiat, mirabiliter docet. Deinde vsq̄ue ad contemplationis ascensum summopere eum prouehens, vsq. in arcem perfectionis adducit. Is deniq̄ue in perfectum virum perductus, eidem rationi debitas grates exoluit. In quo quidem opere quisquis intenta mente lector nititur pergere, sine dubio reperiet, quo pacto caueat vitia, quomodo defleat peccata commissa, & qualiter per lamenta pœnitentiæ reparatus, ad fructum sanctæ operationis accedat, vt non cum mundi concupiscentijs pereat, sed æternis præmijs remuneratus viuat cum Christo Domino nostro: qui cum Patre & Spiritu Sancto viuat & regnat Deus in secula seculorum. Amen.

a Synonymorum de lamentatione animæ peccatricis. Varias inscriptiones, in decem codicibus, quibus vsi sumus, huic operi præfixas inuenimus. In altero Laurentiano codice, in Septimancensi & in Nauarrico, Soliloquia, inscribitur. In altero Laurentiano, Dialogus inter rationē & appetitum. Reliqui codices Synonyma habent. Nisi quod quidam ex ijs, pro Synonymis, Synoninam legunt genere fœminino, sequuti D. Illesonsum de virorum Illustrum scriptis. In Isidoro (nisi lectio est vitata) concilio sanè Toletano 8. c. 2. hoc opus Synonyma nūcupatur. Sic Braulio in D. Isidori vita. Sic Gratianus, vbicumq̄, ex hoc opere fragmenta desumpsit, ex Synonymis se afferre ait. Addidimus aut̄ ex

Guadalupeo. & hispalensi codicibus ea verba. De lamentatione animæ peccatricis. Illesonsi auctoritate, qui de Isidoro sic ait. Librum lamentationis (supple scripsit) quem ipse Synonymam vocauit. Itaq̄, ab eo tempore, vtramq̄ appellationem prætulit: Lamentationis quidem loquentium abusu, Synonymorum autem ab ipso Isidoro factam.
b Al. conuenientiā.
c Al. miserabili.

Prologus alter.

Isidorus lectori salutem.

Venit nuper ad manus meas a quædam schedula quam Synonyma dicunt: cuius formula persuasit animo, quoddam lamentum mihi, vel mihi miseris congere. Imitatus profectò non eius operis eloquium, sed meum votum. Quisquis ergo ille es; libenter id perlegè, & dum aduersitatibus mundi rangeris, te ipsum censorio iudicio discute, & statim agnosces, quia quascunq̄ afflictiones pateris in hoc seculo, retributione tibi iustissima inferuntur, duorum autem personæ hic inducuntur, desientis hominis, & admonentis rationis.

a Quædam schedula. Hoc est, quidam libellus, nam schedula vox aliquando in libri significatione sumitur. In Guadalupeo, & Hispalensi legebatur, quædam schedula Ciceronis, & sanè, libellus circumfertur non incommodus, in quo voces synonymæ colliguntur: Ciceronis nomine ad Lucium Veturium. Ea inscriptio cum mēdacio afflata sit, & Ciceronis vox in alijs omnibus codicibus desit, expungendam iudicauimus.

Homo.

Anima mea in angustijs est, spiritus meus ætuat, cor meum fluctuat, angustia animi possidet me. Angustia a animi affligit me, circūdatus sum omnibus malis, circumseptus ærumnis, circumclusus aduersis, oblitus miserijs, opertus infelicitate, oppressus

angustijs, nō reperio vspiam tanti mali per-
fugium, tanti doloris non inuenio argumē-
tum, euadendæ calamitatis ^b indicia non
comprehendo, minuendi doloris argumen-
ta non colligo, effugiendi funeris vestigia
non inuenio, vbiq. me infelicitas meaper-
sequitur, domi forisq. me calamitas me
non deserit. Vbicumq. fugio, mala mea me
insequuntur: Vbicumq. me conuertero
malorum meorum me vmbra comitatur:
velut vmbra corporis, sic mala mea fuge-
re non possum. Ego ille homo ignoti nomi-
nis, homo obscuræ opinionis, homo infimi
generis, cognitus per me tantū, cognitus tā-
tūm mihi: nulli vnquā malū feci, nulli calū-
niatus sum, nulli aduersus extiti; nulli mole-
stia intuli: nulli inquietus fui: sine vlla que-
rela apud homines vixi; vitā meā omnes læ-
dere nitūtur: omnes cōtra me fremunt, atq.
infaniunt: conferta manu in me pericula in-
gerunt, ad exitium me pertrahunt, ad peri-
culum me adducunt, ad discrimen vocant
meam salutem. Nullus mihi protectionem
præbet: nullus defensionem adhibet: nullus
admiculū tribuit: nullus malis meis suc-
currit: desertus sum ab omnibus hominibus:
quicumq. me aspiciunt, aut fugiunt, aut
fortasse me persequuntur: intuentur me
quasi infelicem: & nescio quæ loquuntur
mihi in dolo verbis pacificis: occultam mali-
tiā blandis sermonibus ornant: & aliud ^c ore
promunt, aliud corde volunt. Opere de-
struunt, quod ore promittunt: sub pietatis
habitu animo venenato incedunt. Velant
malitiam fūco bonitatis: calliditatem sim-
plicitate occultant: amicitiam dolo simulāt:
ostendunt vultu, quod in corde non gestāt.
Cui credas? cui fidem habeas? quem prox-
imum sentias? vbi iam fides? periit fides,
ablata est fides, nusquam tuta fides, ^d Si le-
gitimum nihil est, si veritas iudicij nulla est,
si æquitas abijcitur, si ius non creditur, si ius-
titia cunctis negatur, pereunt leges avari-
tia iudicante. Creuit avaritia, periit lex cu-
piditatis amore, iura nihil valent: præmia &
dona legibus vires ^e tulerunt. Vbiq. pecunia
vincit: vbiq. iudicium venale est: nullus le-
gibus metu: nullus iudicij timor. Impunita
manet malè viuendi licentia, nemo peccā-
tibus contradicit, nec scelus vlciscitur quis-
quam. Omne crimen inultum manet, ini-
qui salui sunt, innocentes pereunt, boni in-
digent, improbi abundant, scelerati poten-
tes sunt. Iusti egent, iniqui honorantur, iusti

A despiciuntur, iniqui lætantur, iusti in mœro-
re & luctu sunt. Impius præualet aduersus
iustum, damnant mali bonos, honoratur ini-
quus pro iusto, iustus damnatur pro impio,
innocentes pro nocentibus pereunt, nulla
re impediante.

Nulla caussa, nulla criminatione, nulla
malitia crimen mihi obijciunt, crimen mihi
fimpingunt, criminis nodos contra me ne-
ctunt. Criminis & suspicionis locum in me
conuertunt. In crimen me periculumque
deducunt, obijciūt mihi crimen, cuius non
habeo conscientiam. Nihil exploratum est,
nihil patefactum est, nihil inuestigatum est,
nihil repertum est, non tamen quiescunt
aduersum me mala confingere, non quie-
scunt falsa testimonia præparare, non desi-
nunt accusatores obijcere, & iudices non si-
nunt conscribere. Testium & iudicum falsa;
& crudeli sententia iudicor. Testium falsa
sententia ad necem innocens ducor. Ex eo-
dem concilio testes, ex eodem iudices, ex
eodem cœtu accusatores. Improbos iudi-
ces opponūt: falsos testes obijciunt: in quo-
rum testimonio confidentia est. Nemo ab
illis dissentit: nemo discordat: nemo consi-
lium eorum repudiat. Cui dicam? cui cre-
dam? cui loquar? quem adream? a quo con-
siliū petam? in quo animum meū ponam?
quem potissimum quæram? Omnibus odio-
sus sum, omnium charitate desertus sum, pro-
ijciunt me omnes a se, abominatione me
omnes abominantur, exhorrescunt me om-
nes, repudiāt omnes, abdicationē inten-
dunt: volo ad eos confugere, sed minantur:
cupio eorum deprecari vestigia, sed fugiunt,
aduersantur, & odiunt: supplicando pro-
pitios eos habere volo, illi autem magis mo-
lesti sunt: interdum adiungunt se ficta cha-
ritate, non ad consolationem, sed ad tenta-
tionem: loquuntur simulatè, & si tacent, non
est simplex silentium: quærunt, quod accu-
sent: quærunt, quid audiant: quærunt, quid
prodant: explorant, vnde decipiant. Ego au-
tem reclinato capite, humiliato vultu, depo-
sita facie, sileo, taceo, in incepto persisto si-
lentio, ori meo custodiam posui, ori meo si-
gnaculum dedi, vocem a sermone repressi,
linguam a loquutione restrinxi: etiam de bo-
no interrogatus, taceo: malui enim retinere
improbis, quàm respondere. Illi autem non
quiescūt, illi amplius læuiūt: percussum am-
plius persequuntur: magis magisq. irruunt
super me, obstrepunt super me clamoribus:
iactant

iacant in me petulanter conuicia voce, habitu, strepitu. Super me profiliūt, voce aperta contumelias, & opprobria super me iactant, & ab aliō pronocati, in me omnes cōcitantur, ad me omnes arma conuertunt: omnes in me sauiunt: omnes in exitium meum intendunt, omnes in mortem meam manus suas præparant. In tanto igitur metu, in tanto pauore, in tanta formidine contabui miser: pallui miser: exanguis effectus sum: emarcuit cor meum: pauore æstuo: formidinis metu tabesco: timor & tremor animam meam quassauerunt. Sic exilio trusus sum, sic exilio damnatus sum; sic exilij pœnā lugeo, sic exilij dānationem gemo, vinculo seruitutis addictus, conditionis pondere pressus, seruili opere mancipatus, in algore, in niue, in frigore, in tempestatibus tetrīs, in omni labore, in omni periculo positus. Post damna bonorum, post amissionem omnium rerum, inops, & pauper effectus sum, egeo, mendico infelix: publicè posco^h eleemosynam, egenti nemo manū porrigit: indigēti nullus succurrit: apud nullum miseratione dignus sum: omni misericordia desolatus sum, qui misereatur, non est. Omnesⁱ mendicantem spernunt, esurientem nec micis suis reficiunt: in os sitientis nullus distillat guttam refrigerij: nullus præbet mihi vel modicum vndæ rorem, effectus sum enim cunctis abominabilis. Quicumque me inuentur, omnes vt vlcerosum contemunt, vt fœrentem expuunt, vt leprosum tangere horrent. Iacet caro^k astricta ferro, iacet pressa catenis, iacet ligata vinculis, iacet vincta compedibus, non desunt tormenta; non desunt cruciamenta: nō^l desunt mihi supplicia, quotidie crudescit in me sœuitia. Corporis mei carnifices nouis me cruciatis lacerant, inaudito genere pœnarum viscera mea, & membra mea dilaniant, quidquid possunt super me crudele excogitant, non perimor nuda morte: mille pœnis extortus: mille subactus tormētris: mille laceratus supplicijs. Caro mea plagis seſta computruit, semiusta latera saniem effundunt, lacerata membra^m putredine diffuūt, cum fletibus sanguis manat, cum lacrymis cruor stillat: nec est solusⁿ fletus lacrymarum, sed vulnerum. Consumptus sum dolore miser, in dolore, & animus, & corpus deficit: mens iam victa est, anima dolore^o præclusa est, multa intolerabilia sensu, multa acerba

A sustinui, multa graua pertuli: tā graue & crudele vulnus nunquā excepī, inopinato vulnere oppressus sum, momentaneo interitū percussus sum: improuisa me in tātum malum calamitas vitæ coniecit. Ignorantem me oppressit subita calamitas, repentini interitus casusque me subruerunt. Cur infelix natus sum? cur in hanc miseram vitam proiectus sum? vt quid miser hanc lucem vidi? vt quid misero huius vitæ ortus occurrit? Vtinam velocius egrederer à seculo, quā sum ingressus, quacumq; iam ratione recederem, sed heu miseris expectā mors tardē venit. ^q Cupienti mori iam liceat occumbere. Viuendi enim mihi tædium est, moriendi votum, sola mihi mors placet. O mors quam dulcis es miseris: o mors quam suavis es amarē viuētib; quam iucunda es o mors tristibus, atq; inœrentibus. Accedat ergo ad vitæ magnum malū mortis grande solatium, sit vitæ terminus finis tantōrum malōrum, det finem miseræ requies sepulturæ, & si non vita, saltem vel mors^r misereri incipiat. Mors malōrum omnium finem imponit: mors calamitati terminum præbet, omnem calamitatem mors adimit. Certē^s vel mors subuenit miseris, melius est benè mori, quā malè viuere: melius est non esse, quā infeliciter esse: ad comparationem miseriarum mearum, feliciores sunt mortui, quā viuētes: parcite dolori meo, quæso: mœrori meo, quæso, ignoscite: angustix meæ veniam date: indulgete meis doloribus: in tanto dolore contra me cōmoueri nolite: percussione enim meam plango: calamitatem meā deploro, familiarem cladem miseræ meæ lugeo: plura enim ministrat dolor: non valeo consolari miser; impatiens enim est dolor meus, infinitus est mœror meus. Nullatenus linitur vulnus meum, nullus lacrymis modus est, nullus dolorū finis est, iam nulla fiducia est animi, iam ferre non potest animus, iam victus miserij concidit animus.

^a al. animæ.

^b Indicia non comprehendo. Laurentianus alter legēbat iudicia non comprehendo. Nos lectionem alteram, quæ aliorum omnium codicum est, sequuti sumus. Porro argumenti & indicij voces hoc loco modum, formam, rationemq; Isidoro significant.

^c al. ore promittunt.

^d Supple, quæritur.

^e al. abstulerunt:

^f al. imponunt:

Iudices non sinunt conscribere. *Quid sit iudices* A
conscribere, ex Asconio Pediano intelligitur in 2. Verrinam
ubi ait: Cum multi iudices in consilio, cum pratore
suo iudicaturi essent, qui quaesitor fuisset in causa
publica: necesse fuerat eos primum, de curia Sena-
toria conscribi, cum Senatus iudicaret. Deinde in
urnam mitti, ut de pluribus necessarius numerus
fortitò confici posset. Tertio permitti accusatori, &
reo, ut ex illo numero reijciant, quos putauerint,
sibi aut inimicos, aut ex aliqua re incommodos
fore. Reiectione celebrata, in eorum locum, qui
reiecti fuerant, subfortiebatur prator alios, qui-
bus ille iudicum numerus legitimus completeretur.
Erit ergo verborum sententia. Non sinunt, ut iudiciorum re-
cepto more, & instituto incognitione procedatur. Omnia per-
turbate agunt. Aut fortasse: non sinunt iudices conscribere
dixit, id est, inter se convenire sententijs non permittunt. B
συγγράφου enim aliquando in cōsentiendi significatione poni-
tur: ut apud Theophrastum quinto de plantis. Διο καὶ οἱ ἀρχι-
τέκτονες συγγράφονται παραγράφῃ τὰ πρὸς τὴν μητρὰν, ὡς
λαβῶσι τὴν ξύλιν το πικνότερον καὶ μαλανότερον, aut
fortassis legendum. Non desinunt iudices circumscri-
bere. Verum codices omnes in eam, quam posuimus, lectionem
conspirabant.

h al. alimoniam.

i ut.

k al. afflicta.

l Non desunt mihi supplicia. *In altero Laurentiano*
& vetustiori. Non desunt minus supplicia. In Hispalensi
& Guadalupeo, Non minus desinunt supplicia. In Pa-
risiensi Non sunt minus supplicia. ex Seguntino, Septi-
manensi & Legionensi, vera restituta est lectio. Num et si in
illis hac desint verba, proximè tamen superius legunt, Nec
desunt mihi tormenta.

m al. putredinem.

n al. fluuius.

o al. percussa.

p al. percussus.

q Cupienti mori iam liceat occumbere. *In Lau-*
rentiano veteri cupienti mori iam licet occumbere.
In Guadalupeo & Hispalensi, cupienti mori iam libet
occumbere. In ceteris omnia hac verba desunt. Nos quia
neutra lectioni sententia satis constat: ex versiq. veram, ut
credimus lectionem constauimus: voce tñtum, licet in liceat,
commutata. De quo lectorem adinonendū duximus, ut quāta
vis simus religione his libris castigandis non ignoraret.

r al. miseris

c al. velox.

Ratio.

O Homo, quid tantum diffidis animo? cur
 adeo mente debilitaris? cur spem^a atq.
 fiduciam omnem amittis? cur animo tantum
 diffunderis? quare tanta pusillanimitate deij-
 ceris? quare in aduersis adeo frangeris? Omit-
 te tristitiam, desine tristis esse, tristitiam re-
 pelle à te, mœstitiæ noli succumbere, noli te
 multum dare mœstitiæ, repelle à corde tuo do-
 lorē, ab animo exclude dolorē, inhibe dolo-
 ris impetum: nō perseueres in dolore, vince
 animi dolorem, supera mentis dolorem.

a al. spei fiduciam.

Homo.

Qualiter? quo pacto? quomodo? quemad-
 modum? qua ratione? qua arte? quo
 consilio? quo ingenio?

Ratio.

OMni ope, omni vi, omni ingenio, omni
 virtute, omni arte, omni ratione, omni
 consilio, omni instantia sume luctamen con-
 tea corporales^a molestias: esto in cunctis casu-
 bus firmus, patienter tolera omnia, omnia ad-
 uersa æquo animo tolera. Noli singularem
 tuam conditionem attendere, non est tua
 à te sola pensanda acerbitas: non est sola tua
 à te consideranda calamitas: respice similes
 aliorum casus: intende miseras eorum, qui-
 bus acerbè aliquid accidit: dum tibi aliena
 pericula memoras, mitius tua portas: aliorum
 enim exempla dolorem releuant: alienis
 malis facilius cōsolatur homo. Quid incusas
 acerbissima tua decreta? quid causas tui pe-
 riculi tantum luges? non sunt noua tua suppli-
 cia, habes exempla calamitatis.^b Quanti ta-
 les casus, quanti talia pericula pertulerunt?
 Patienter ab vno ferendum est, quod mul-
 tis accidit tolerabile. Pœna huius vitæ breuis
 est: & qui affligit, & qui affligitur, mortalis
 est. Tribulatio huius temporis finem habet.
 C
 Transcunt omnia seculi huius, nec perman-
 ent: omne quod venit, stare nō potest.^c Ni-
 hil est tandiu, nihil tam longum, quod non
 breui finiatur: omnia sub cælo finem suum
 habent: impossibile est, ut homo sis, & non
 gustes angustias: dolor & tristitia omnibus cō-
 munia sunt: omnia in hoc seculo euentu si-
 mili sustinemus. Nemo in perpetuum ex-
 pers mali est: nemo est, qui in hoc seculo nō
 doleat: nullus est, qui in hac vita positus non
 suspiret: vita ista lacrymis plena est: vita ista
 à steribus inchoat: qui nascitur, à steru inci-
 pit viuere: stentes proijcitur in hanc mise-
 ram vitam: ipse ortus sequentium dolorum
 est gemitus. Interpone ergo tibi rationem:
 particeps esto rationis: præualeat tibi ratio:
 tempera animum ratione: animam ratio cō-
 firmat: vim tanti mœroris reprimat ratio:
 cōfirmato animo nullum periculum^d perti-
 mescis.^e Oportet nos per multas tribulatio-
 nes intrare in regnum Dei.^f Non sunt con-
 dignæ passiones huius temporis, ad futuram
 gloriam, quæ reuelabitur in nobis: g quod in
 præsentem est, momentaneum est, & leues tri-
 bulationes in nobis: quod æternum est, su-
 pra

pra modum est, pondus excellens gloriæ, vtilis est tribulatio, vtilis sunt huius vitæ presuræ. Malorum prauitas non te occidit, sed erudit: prauorum aduersitas non te deiicit, sed extollit: humana tentatio arguit te, non interficit: quantum enim in hoc seculo frangimur, tantum in perpetuo seculo solidamur: quantum in præsentis affligimur, tantum in futuro gaudebimus. Si hic flagellis atterimur, purgati in iudicio inueniemur. Sæper Deus hic vulnerat, quos ad salutem perpetuam præparat. In fornace probatur aurum: tu, vt forde careas, tribulationis camino purgaris: vt purior appareas, persecutionis igne conflaris: vt omnium peccatorum forde purgeris, ad probationem sunt ista omnia, quæ sustines. Non igitur murmures: nõ blasphemias: non dicas, quare sustineo mala? cur affligor? vt quid mala patior? sed magis dic, peccauit: vt eram dignus recipio. Æqualem vindictam peccati mei nõ sentio, minus percussu me, quàm merebar agnosco, iuxta modum criminis minor est retributio vltionis: secundum meritum peccatorum dispar est causa pœnarum: non sunt tanta supplicia, quanta extiterunt peccata. Qui enim in flagellis murmurat, Deum contra se plus irritat: furorem Dei amplius prouocat: iram Dei indignantis plus sibi exaggerat. Qui verò aduersa patienter tolerat: Deum citius placat. Si enim vis purgari, in pœna te accusa: & Dei iustitiam lauda: ad purgationem tuam proficit, si ea, quæ pateris, ad iustitiam Dei retuleris: si pro irrogata in iuria humilis Deum glorificaueris. Corripit enim te Deus, flagello piæ castigationis, exercet in te disciplinam: & qui parcendo te ad se reuocabat, feriendo clamat, vt redeas. Cogita, ò homo quoslibet mundi cruciatus: intende animo quascumque seculi pœnas, quoscumque tormentorum dolores, quascumque dolorum acerbitates: compara hoc totum gehennam: & leue est omne quod pateris: si times, illas pœnas time, istæ temporales sunt: illæ æternæ: istæ finem habent, illæ perpetuæ sunt: in istis moriendo tormenta recedunt, in illis moriendo æternus dolor succedit. Si enim cõuersus fueris, emendatio est quod pateris, cõuersum namque flagella à peccatis absoluunt: cõuerso instantes plagæ proficiunt ad purgationem. Qui enim hic castigatus corrigitur, illic liberatur: qui vero nec sub flagello corrigitur, & temporali pœna, & æterna dantur, & in hoc prius iudicantur seculo, &

A illic denuo in futuro. His duplex damnum est: gemina his percussio est: quia & hic habent initium tormentorum, & illic persequutionem pœnarum. Vide, quia manus Dei te tradidit ad pœnam. Scito autem ò homo nullum tibi aduersari potuisse, nisi Deus potestatem dedisset: nec habuisset in te potestatem aduersarius, nisi permitteret Deus: vniuersa, quæ tibi accidunt, absque Dei non veniunt voluntate: iniquorum potestas super te ex Dei datur licentia. Omnes, qui tibi aduersantur, Dei consilio faciunt: manus Dei te ad pœnam tradidit: indignatio Dei te affligere iussit. Ipse iratus iussit te omnia mala experiri, nam & quod infirmaris, quod carnis morbis afficeris, quod corporis debilitatibus frangeris, quod languorum stimulis cruciaris, quod passionibus animi quateris, quod mentis angustia torqueris, quod grassante impugnationis spiritu agitaris: & hoc ipsum tibi pro peccato tuo diuina iustitia irrogat, & ipsum pro culpa tibi diuini iudicij infertur sententia. Omnis enim aduersitas rerum, delictorum tuorum meritis excitatur, tua contra te dimicant arma, sagittis tuis cõfoderis, telis tuis vulneraris, per quæ enim peccasti, per hæc & torqueris. Sequutus es carnem, flagellaris in carne: in ipsa gemis, in qua peccasti: in ipsa cruciaris, in qua deliquisti: ipsa tibi est censura supplicij, quæ fuit causa peccati, vnde corruisti ad vitia, inde luges tormenta. O homo discute cõscientiam tuam, intende mentem tuam, examina te, loquatur tibi cor tuum, considera meritum tuum: iuste argueris: iuste flagellaris: iusto iudicio iudicaris: procella iusta te conterit: iustitiæ pœna te premit: nihil enim bonum agis, nihil rectum, nihil æquum: nihil iustum, nihil sanctum: nihil in te sanctitatis est: nihil pudoris: nulla memoria dignitatis: nihil Deo dignum. Quotidie peccas, quotidie laberis, quotidie præceps in deterius vadis: elatio tua non recedit: superbia tua nõ deponitur: tumor & iactantia non cohibentur, rapit te quoque furor, inflammat ira, clamor excitat, commouet indignatio: paratus semper ad iram supra modum irasceris: super mensuram animi furore moueris: zelare bonis solitus, inuidere melioribus solitus, alienis virtutibus semper inuidus, alienis felicitatibus semper æmulus. Quem nõ lacerasti? cui vnquam non detraxisti? cuius non obruisti vitam? cui non iactasti infamiam? fallax, inconstans, infidus, auarus, tenax, sterilis, inhu-

Conus, infructuosus, nō est in te vlla miseria, cecidisti in concupiscētijs seculi; & defluxisti in cupiditatibus mūdi: flagras in terreno amore: congeris res perituras; nescit satiari & cupiditatis tuæ sitis: nouis te quotidie peccatis inuoluis: nouis facinoribus vetera auges: nō diluis scelus, sed dilatas: nec fatias vnquam flāmam libidinosę concupiscētię. O te infelicem, nō te pudet per multas aspergi libidines; corruptor libidinosę, luxuriose adulter, sic in libidine perduras? sic in flagitio perseveras? sic in luxuria permanes? sic in carnali amore persistis: Heu quādiu: quousque errabis? quem ad finem te effrænata trahet luxuria? iam tādē peccare quiesce: iam tandem desine à scelere: aliquādo mores malos commuta in melius. Cur in peccati sordibus manes? cur in volūtate peccandi persistis? noli diu errare miser, de malo iam mutare in melius: pone peccato finem: pone legem nequitie, habeat culpa modum, habeat iniquitas terminum: delictorum tuorum considera magnitudinem: culpas tuas saltem verberatus agnoscito.

^a al. temporales.

^b al. aliorum.

^c al. nihil est diu, nec tam longum.

^d al. pertimesces.

^e Acto. 14. vers. 2. 1. al. introire.

^f ad Rom. 8. vers. 18.

^g Quod in præsentī est, &c. Alludit ad locum Pauli. 1. ad Corin. 4. vers. 17. Parisiensis legit. Quod in præsentī est tribulationis in nobis, momentaneum est, & leue: quod æternum est in nobis, supra modum est, pondus excellens glorię. *Quę lectio etsi nō incommoda visa est: sequuti eam non sumus, quoniam omnes veteres codices discrepabant.*

^h al. miseria,

ⁱ al. reuocauit.

^k al. consilium.

^l al. impugnatione spirituum.

^m Sap. 11. vers. 17.

ⁿ al. non residet.

^o al. obrisisti. al. obrasisti, al. horruisti. al. abrosisti.

^p al. concupiscentias.

^q al. expleri.

Homo.

Heu me, heu infelicem me, heu miserum me, nesciebā, quōd pro mea iniquitate percutior: ignorabā, quōd pro meo merito iudicor: quod istud iudicium de mea sit iniustitia, tu mihi manifestasti, tu mihi indicasti, tu mihi notū fecisti, per te cognoui quod nesciebā, iā pro certo scio, iā certū habeo, iā menō latet, manifestū est mihi satis, satis mihi est cognitum, perpensum mihi est satis,

A iam exploratum est mihi. occultum mihi iā non est, iam mihi non est ambiguum, iam mihi non est absconditum.

Ratio.

Inde est homo, inde omnis ista calamitas, inde ista acerbitas, inde est ista crux, inde est ista pœna, inde ista ærumna, tibi notæ sunt causæ, non ex aliquo casu, non ex quolibet euentu, non ex quolibet fortuitu, iste læguor proprię culpæ est, ista ægritudo proprię iniquitatis est. An aliud tibi videtur? an aliter putas? an aliter existimas? an aliter sentis? an aliter contueris? an aliud iudicas? an aliud deputas?

Homo.

Nihil sanè, nihil profus, nihil penitus, nihil omnino, nihil habeo, quod cōtradicam: cedo veritati, negare nō possum, fateor esse verum, quis hoc dubitat? quis istud ambigit? quis istud negat?

^a Quis istud negat. In Meiorada codice, & altero Laurentiano addebat. Nesciebam quod iusto iudicio (fortasse iustum iudicium) de mea sit iniustitia, tu mihi manifestasti, per te cognoui, quōd antea nesciebam. *Quę verba, vt additicia, in hunc locum reijcienda putauimus.*

Ratio.

Si ita est, si ita existimas, si certum habes, si perpensum est, si exploratum est, aufer à te iam vitium, à vitio & peccato te retrahere: fugæ iam vitæ maculam, fuge vitij cultum, crimen remoue à te, à vanitatis te malo coercere, fuge turpitudinem vitæ, puritatē vitæ tene, veteres maculas ablue.

Homo.

Bene dicis, bene doces, benè instruis, benè admones, benè persuades, benè instituis: & ego optabam à peccati nexu resolui, cupiebam à consuetudine mala retrahi, desiderabam à vitio & peccato recedere, quærebā vsum nequissimum superare. Sed heu

D difficile est prauam consuetudinem vincere, prauus vsus vix aboletur, assidua consuetudo in naturam conuertitur, assiduo vsu in naturam mutatur vitium, animus sceleribus astrictus diuelli ab eis vix potest, tanta sunt in me vitia, vt vix euelli possint, vix credo peccata mea vllō spatio temporis exolescere. Vltro me miserum antea vitiaui, spontaneo me dudum studio pollui, proprio me prius arbitrio perdididi, propria voluntate me

me maculaui. Bonus eram, sponte mea ad peccatum dilapsus sum, liber eram, sponte mea factus sum debitor mortis. Infelix ego, peccatum sponte mihi primus ipse parauit, ego prius occasionem peccandi amplexus sum, nunc peccati vsu astrictus detineor, mala consuetudo me ^a sibi grauiter implicauit: vsus peccandi necessitatis vinculis me astringit: à delicto discedere volo, nec valeo. Quæto à lapsu resurgere, & non valeo vsui repugnare. Trahor boni amore, retrahor malæ consuetudinis lege. Longa cõsuetudo in me ius sibi, & legem fecit, longus peccandi vsus me superatum obrinuit. Peccata mea cõsuetudine duruerunt. Volo agere bonum, sed desideria consueta non permittunt. Consuetudine peccandi, quando nescio, sic delinquo: peccati vsu quando non opto incurro: repugnante carnali consuetudine implere bona non valeo: prauo vsui contraire nitor, sed carnis desiderio aggrauor: ad iustitiam me amor erigit, sed ad peccatum consuetudo constringit.

^a al. valde.

^b al. elui.

^c al. sic.

Ratio.

Relucta contra malam cõsuetudinẽ, contra cõsuetudinem peccandi tota virtute repugna, vince vsum carnalem etiam cum dolore: perniciosam cõsuetudinẽ vince, quãuis cum difficultate: quamuis cum dolore vsui malo resiste. Propone tibi aduersus præsentem carnis ardorem futuri supplicij ignem, superet ^a æstum libidinis recordatio æterni incendij, memoria ardoris gehennæ ardorem excludat luxuriæ. Fornicationis pœnam metus grauioris supplicij vincat, fortior dolor dolorem minorem exuperet. Patienter leuiora portabis, si grauiora fueris recordatus. Versetur ante oculos tuos imago futuri iudicij: ^b præuide, quæ postmodum eris passurus. Futuram Dei sententiam cogita, futura Dei iudicia super te formida, terreat te gehennæ metus, terreat te futuri iudicij sententia, reuocet te pœnarum terror à culpa. Vitæ tuæ terminum quotidie intueri omni hora. Habeto mortem præ oculis, ante oculos tuos ^c tenebrarum semper versetur aduentus. De morte tua quotidie cogita, finem vitæ tuæ semper considera, recale semper diem mortis incertum: esto sollicitus, ne subito rapiaris: quotidie dies vltimus appropinquat: vitã nostrã

A quotidie dies aufert, quotidie ad finem tendimus, quotidie viã vitæ transimus, ad mortem quotidie properamus, ad vitæ terminum quotidie tendimus, momentis decurrentibus ad finem deducimur. Nescimus quid nobis hodie contingat, nescimus quãdo extremum vitæ tempus adueniat. Ignoramus si hac nocte animam nostrã conditio mortis reposita. Finis noster nobis absconditus est, venturi exitus ignorantia nobis incerta est. Improvisus est mortis occurus, incertus est euentus, & finis ^d omnium. Dum nescimus, repente mors venit: dum non existimamus, improviso tollimur: dum ignoramus, repente subtrahimur. Timeamus, ne dies illa, ^e tanquam fur nos comprehendat: ne nos turbo diuini iudicij, dum ignoramus diripiat: ne nos repertinus interitus ^f auferat: ne ignorantes subito calamitas comprehendat. Spiritus, qui ad peccandum succendit peccatorem sæpè subito rapit: qui viuentes inflamat, morientes subito deuorat: qui inflectit ad vitia, pertrahit subito ad tormenta. Quãtos ad pœnã mortis improvisa calamitas ^g strauit: quãtos improvisus exitus rapuit: quãti subito subtracti deficiunt: quanti, dum mori non existimant, auferuntur: quanti ad mortem subito rapiuntur: quanti repente ad æterna supplicia deducuntur. Aspice ergo ex alieno tormẽto, quod timeas. Respice in alieno exitio quod pauescas, vita foucã, in quam vides corã te alium cecidisse, pericula aliena in te pertimesce. Alienos casus tua fac esse pericula: morientis vocatio, tua sit emendatio: aliorum perditio, tua sit cautio. Retrahat te à peccato impiorum interitus. Abstahat te à culpa pereuntium pœna, delinque ntiũ finis te corrigat, reproborum interitus te adducat ad pœnitentiã. Iniquorum pœna ad tuã salutem proficiat: quod malè fecisti, dũ potes, emẽda: dũ potes à vitio & à peccato te reuoca: dum tẽpus est, clama: dũ datur spatiũ, luge: dũ est licẽtia, pœnitere festina: dum potes, plange, dum adhuc anima versatur in corpore: dum adhuc viuis, remedium tibi futurum acquire: priusquam te dies mortis præueniat, priusquam te profundum obsorbeat, priusquam te infernus rapiat, vbi iam nullus est indulgentiæ locus, vbi nulla pœnitentiæ patet libertas, vbi nulla correctionis datur licentia, vbi nullus est ad confessionem recursus, ad veniam nullus regressus.

^a al. ignem.

^b al. prouide.

^c al. pœnarum.

- ^d al. hominum.
^e 1. ad Thessalō. 5. ver. 2.
^f al. incautos.
^g al. trahit.

Homo.

Verum dicis, verum loqueris, narras mihi quod opportunum est: informas ^a me quod magis mihi expediat: nihil est melius: nihil gratius: nihil acceptius: nihil iucundius: nihil me magis delectat: nihil me magis gratificat. Id solum quero, ecce scio, noui, didici istud. Illud itē quero: illud scire volo: ^b illud nosse maximè cupio. Si est spes in confessione: si est fiducia: si est remissio: si est venia: si est indulgentia: si est locus per **B** pœnitentiam regredi ad iustitiam.

- ^a al. in me.
^b al. id nosse tantummodo cupio.

Ratio.

Est planè: est utique: est prorsus: est proculdubio: est profecto. Confessio sanat: cōfessio iustificat: cōfessio peccati veniā donat, omnis spes in cōfessione cōsistit, in cōfessio ne loc⁹ misericordiæ est. Certissimè igitur crede, nullo modo hæsites, nullo modo dubites, nullatenus de misericordia Dei desperes. Habeto spem in confessione: habeto fiduciam. Nō desperes remediū sanitatis: non desperes salutem, ^a si ad meliora cōuertaris. Qui enim veniam de peccato desperat, plus se de desperatione, quam de cōmissio scelere damnat. Desperatio auget peccatum: desperatio peior est omni peccato: Corrige igitur te, & indulgentiæ habeto spem. Depone iniustitiam, & spera vitā: depone iniquitatem, & spera salutem. Nulla tam ^b grauis culpa est, quæ non habeat veniam: quamuis enim peccator sis, quamuis criminofus, quamuis sceleratus, quamuis infinitis criminibus nefandis oppressus, non denegatur tibi pœnitentiæ locus: facile pœnitētibus diuina clementia subuenit, per pœnitentiā delicta omnia **D** absterguntur.

- ^a al. sed.
^b al. grandis.

Homo.

Heu miserum me, spem perdideram, fiduciam amiseram, diffideram animo, fractus fuerat animus, ^a in desperationē penè conciderat animus. Iam regressus sum ad spem, iam recepi fiduciam, spem indulgentiæ iam habeo, de pietate Dei spero, de bonitate Dei non dubito, habitabo in spe, erexit me

A ad spem pietas eius, dedit mihi spem vitæ in pœnitentia. Si Deus igitur respexerit, si in auxilium mihi accesserit: si ad implendum quod cupio adiuuerit, hoc facere decreui, hoc statui defixum, hoc in animo meo est, euelli hoc ab animo meo non potest.
^a al. in desperatione.

Ratio.

Deus tibi optata tribuat: Deus votis tuis faueat: Deus votorum tuorum te competentem faciat: Deus voluntatē tuam in bono perficiat: Deus vota tua cōfirmet: Deus votis tuis suffragetur: Deus tibi, quod optas, concedat: Deus tibi ad vota tua accedere faciat: omnia Deo fauente agas: ergo age dum licet, dū mors moratur. Si igitur cordi est, si in voluntate est, si voti est, si animi est, si desiderij est: ora, pete, obsecra, ne taceas, erumpe in vocem, clama fortiter, plange iniquitates tuas, mala scelerum tuorū deplora, quæ prauè gessisti, fletibus ^a dilue: quæ illicitè commisisti, lacrymis ablue: ^b ploratu scelera dilui solent: mala, quæ gessisti, fiendo cōmemora. Reatus tui dolorem plange, pœnam tuam fiendo cognosce, lamenta pœnitentiæ te lauēt, mœroris tui vnda te irriget, cōpellat te plangere fluuius lacrymarum.

- C** ^a al. dele.
^b al. plorata.

Homo.

Heu mihi infelix anima, in tātis peccatis, in tantis criminibus, in tam multis iniquitatibus, quid primum plorem? quid primum plangam? quid lugeam prius? quas lacrymas sumam? non sufficit memoria referre tantorum criminum gesta. Peccata quoque mea mihi sensum dololus tulerunt, hebetudine cordis coagulata sunt lacrymæ, obrigit animus, nullo ^a mœrore compungitur. Anima mea in stuporem conuersa est, insensata facta est anima mea. Olacrymæ, vbi vos subduxistis? vbi estis fontes lacrymarū? vbi es mœroris vnda? vbi estis lamenta? Redite obsecro lacrymæ, mouemini fontes lacrymarū, aspergite me fletibus, fluite super faciem meam, humectate maxillas meas, genas meas irrigate: date mihi planctum amarum, inter omnes enim ego grauitus corruui, inter omnes deterius cecidi. Omnium impiorum pœnas scelere meo, vici tartarea tormenta vix malis meis sufficiunt. Non est peccatum super peccatum meum, non

non est iniquitas super iniquitatem meam: A timore iudicij tui terreor; pauore peccati
nequiores me cunctis peccatoribus pen- iram tuam formido, immanitate sceleris
so. Comparatione mea nullus iniquus est: examen tuum trepidus conscientia metuo.
iuste pœnas debitæ infelicitatis exluo: Si enim iustus vix saluabitur, ego impius
iuste tantis supplicijs conteror, ex meo pec- ubi ero? b quid faciam, dum venerit tremēdi
cato mala mihi omnia aduenerunt. Deus formido iudicij: cum examen iudicij vene-
iuste me affligit: iusto iudicio repēditur fa- rit, quid respōdebo? quid ero dicturus, cum
ctis meis congrua vicissitudo: minus tamen ante tribunal Christi fuero præsētatus: væ
retribuitur mihi, quam ipse deliqui: pecca- diem illum, quando peccaui: væ diem illum,
torum meorū minor vicissitudo reponditur, quando transgressus sum: væ diem illum,
plagæ meæ culpa mea durior inuenitur, le- quando malum expertus sum. Vtinam non
uior est peccato meo pœna dānationis meæ: illuxisset mihi: vtinam non fuisset ortus su-
grauius est quod admisi, leuius est quod to- per me: vtinam super me non apparuisset. O
lero. Grauior est culpa, quam feci: minor vin- dies detestanda, o dies abominanda, o dies
dicta, quam perfero. Penso malū quod gessi, B penitus nec dicēda, quæ me in hoc seculum
nō est tantum quod patior. Lenior est plaga protulit, quæ mihi claustra partus aperuit,
mea pondere peccatorum meorum, aliud quæ ortus mei ostia referauit, dies illa à luce
est prorsus, aliud quod amplius me affli- in tenebras permutetur, profunda illam
git, quod me magis contristat, quod me ma- caligo confundat, æterna illam cæcitas
gis perturbat, quod me magis terrificat: cui obruat, amittat temporis statum. c Omni
simile malum nullum est; cui incompara- memoria extingatur, nullis digna seculis
bilis omnis pœna est, quod omnibus suppli- memoretur. Melius mihi fuerat non esse or-
cijs antefertur, quod antecedit cuncta tor- tum: melius non fuisset genitum: melius non
menta, quod exuperat omnia mala.

a al. metu.

Ratio.

HEu anima, quid est quod a multū metuis? C
quid est, quod te magis corripit? quid est
quod ad mœstitiā te amplius impellit? quid
amplius formidas? quid amplius pauescis?
quid amplius metuis?

a al. malum.

Homo.

MEtuo diem iudicij, metuo diem tene-
brarū, diem nebulosum, diem amarum,
diem durū: perpendo quidē malū quod to-
lero. Sed amplius quod restat formido, lugeo
quæ in hac vita iam patior: sed, post hāc a ne
grauiora patiar, pertimesco. Sententiā licet
iam tolerē in pœna, tormēta tamen gehēnæ
formido ex culpa. Iam præsens pœna me la-
niat, sed futura b magis conturbat. Graui-
a sunt, quæ sustineo: grauiora, quæ in perpe-
tuū pertimesco, de præsētibz quidem pœ-
nis doleo, sed de futuris amplius ingemisco.

a al. vitam.

b al. pœna me.

Succurre mihi, Deus meus, antequā mo-
riar: antequam mors me præueniat: ante-
quam me tartara rapiant: antequam me flā-
ma cōburat: antequam me tenebræ inuol-
uant. Subueni prius, quā ad tormēta pro-
perem, priusquam gehennæ ignibus deuo-
rer, priusquā sine termino crucier, reus enim

super me lamētum effundite: peccaui enim
crudeliter, lapsus sum fortiter, cecidi graui-
ter, corruī miserabiliter, nullum inuenitur:
peccatum; cuius sordibus non sum coinqui-
natus. Nullus est morbus vitiorum, à quo nō
contraxerim contagium, nulla sordium sen-
tina exitit, quæ in me miserum non con-
fluxerit. Probrosus, scoleratus, flagitijs cūctis
obrutus, innumerabiliter frequentauī im-
pudicitiam fœditatis. Vt bene viuerē, vltro
promisi: quod pollicitus sum, nunquam ser-
uauī. Semper ad peccatū meum redij: sem-
per delicta mea iterauī, prioribus sceleribus
semper deteriora coniunxi: nunquam in
melius mores mutauī: nunquam à malis fa-
ctis recessi: plurimos etiam maculaui me
perdens, plurimos prauis moribus ad iniqui-
tatem conuerti: scelere meo multa animæ
perierunt: exemplis vitæ meæ multi subuer-
si sunt. Ego multis causa mali extiti, per me
multorum propositum maculatum est: per
me nomē sanctitatis laceratū est. Orate pro
me ad Dñm, omnes viri sãcti: obsecrate pro
me, plebs omnis sanctorū: implorate pro me
omnis chorus iustorum: si forte misereā-
tur mihi Deus, si forte recipiat me, si forte

deleat peccatum meum, si forte auferat iniquitatem meam; si misericordiam præstet mihi: iratus enim est super me nimis, compleuit furorem suum in me, effudit iram indignationis suæ super me, propter multitudinem iniquitatis meæ, quia creuerunt auersiones, quia multiplicatae sunt præuaricationes meæ. Væ mihi, quia cōsumptus sum: væ mihi quia defecit anima mea, afflicta mœrore, contrita luctu, extenuata gemitu.

Quis miserebitur tui, anima? quis consolabitur te? quis dabit lamentum pro te? magna est sicut mare contritio tua, afflictio tua sicut pelagus sæuiens, dolor tuus quasi fluctus tumens, quæ tēpestas non irruit super te: quæ procellæ nō acciderunt tibi: omnes molestiarum riuī, omnes turbulentissimæ tempestates super tuum caput intonuerunt, plena es angustia, & miserijs, plena es fluctibus, plena es tempestatibus anima.

Vbi es custos hominum? vbi es redemptor animarum? vbi es pastor? cur spreuisti me? cur auertisti faciem tuam à me? vt quid longè factus es à me. Consolator animæ meæ? reuertere iam Deus meus, non me obliuiscaris in finem, non me in perpetuum deras, non me ad perdendum in potestate, demonum derelinquas: Licet offensa sit grauis, tu autem clemens; tu pius, tu multæ miserationis, nullum relinquis, nullum spernis, nullum derestaris, nullū recusas à misericordia, sed vltro offers clementiam. Peccantes expectas, vt redeant. Quanti enim scelerati, quanti luxurijs dediti, quanti concupiscentijs seculi & saginati bonitate tua ad indulgentiam peruenerunt? Multis non mœrentibus gratis peccata donasti, ostende & in me clementiam tuam, pateat & mihi venia, pateat indulgentia, non abneges vni, quod plurimis es largitus. Scelera mea non defendo, peccata mea non excuso, displicet mihi quod feci, displicet quod peccaui. Offensam fateor, errorem confiteor, culpā agnosco, vocem confessionis aperio. Suscipe queso clamorem confitentis, attende Domine vocem deprecantis. Audi vocem peccatoris clamantis. Peccaui, Deus, miserere mei, peccaui, Deus, propitiare mihi. Parce malis meis, ignosce peccatis meis, indulge sceleribus meis, deleat culpas meas gratia tua, sana animam meam, quia peccaui tibi. Si enim iniquitates recordatus fueris, quis sustinebit: Ad examen tuum nec iustitia iusti securam est. Quis enim iustus, qui se audeat dice-

re sine peccato? quis præsumat coram te aliquid de iustitia? nullus hominum absq̃ peccato, nullus mundus à delicto, ecce inter sanctos nemo immaculatus! Ecce, qui seruiuerunt Deo, non fuerunt stabiles; & in angelis reperta est prauitas. Astra immunda sunt coram te: cæli non sunt mundi in conspectu tuo, quantò magis ego abominabilis, & putredo, & filius hominis, vermis, qui hausi quasi gurges peccatum, & bibi quasi aquas iniquitatem, qui commoror in puluere, qui habito in domo lutea, qui terrenū habeo fundamētum. Memorare Domine quæ sit mea substantia, memento, quia terra sum, p memento, quia puluis, & cinis sum q̃ operi manuum tuarum porrige dexterā. Cōsule infirmę materię, succurre carnali fragilitati, infirmę cōditioni. Pateat regressus salutis, pateat tibi vulnera mea. Corā te est ægritudo mea, tu vides quantum sauciatus sum & languidus, medicinam, qua saner, tribue: medelam qua curer, impende: refice infactum vitijs, reforma corruptum peccatis. Extingue in me flāmam concupiscentiæ. Iacula ignita diaboli me vltra non penetrēt, nō exardescant in me vltius. Tu enim scis tētationes, quas porto. Tu scis fluctus, quos patior. Tu nosti tempestates quas tolero, vbi lapsus sim, vbi defluxus sim, vbi infelix demersus sim, tu scis. Incurti enim negligens in ruinam. Corruī incautus in turpitudinis foueam, decidi in cœnum flagitiorum, descendi in profundum malorum miser, erue animam meam captiuam ab inferis, erue me de immanissimo abyssō. Non me concludat profundum, non mihi denegat exitum. Ecce dies metuendus iam imminet: iam dies vltimus appropinquat: iam instat limes vitæ: nihil superest mihi præter tumultum, nihil superest præter sepulcrum: parce mihi, antequam eam: munda me ab iniquitate mea, antequam ab hac vita egrediar. Solue priusquam moriar, peccatorum meorum vincula.

^a 1. petri. 4. ver. 18.

^b Iob 31. ver. 14.

^c al. omnis memoria eius.

^d Threno. 2. ver. 13.

^e al. ingruit.

^f al. recludis.

^g al. agitati.

^h al. dele.

ⁱ Psal. 40. vers. 5.

^k Psal. 129. ver. 3. recordaberis.

^l Iob 4. ver. 15.

^m Iob 15. ver. 15.

- Iob 7. ver. 21.
- Psal. 58. ve. 48.
- ¶ Gen. 18. ve. 27.
- ¶ Iob. 14. ver. 15.
- † al. libidinosæ.
- § Iob 17. ver. 1.
- ⋄ al. maculam.

Ratio.

COMMORUS ad lacrymas tuas, ad fletus tuos cōpunctus sum, lamentatio tua me resoluit, lamentatio tua lacrymas mihi ^a exigit: lamentando ad lacrymas me cōgisti: lamentando ad fletum me commouisti: ad lamentum tuum lacrymas fudi, ad plāctum tuum in lacrymas resolutus sum. Deus tibi veniam tribuat: Deus tibi culpas tuas parcendo ignoscat. Peccata tua Deus à te suspendat: peccata tua laxando dimittat, criminum tuorum maculas abluat, ab omni te mali labe detergat: liberet te ab imminente peccato. Age itaq̄. iam, vt oportet: age, vt decet: age, vt dignū est: age, vt rectum est: age, vt equum est: Propone, vt vterius nō pecces, ne vltra delinquas, statue. Caue culpas tuas iterare: caue mala repetere: ad vitiū, ^b ex quo te abscidisti nō reuoces: quod deliquisti non iteres: trāfacta mala non reperas. Post lapsum denuo non delinquas, non te polluas post lamentū, post pœnitentiæ luctū non redeas ad peccatum, nō denuo committas deplorata delicta. Ne rursus facias, quod iterum plangas: ne culpam, pro qua veniam postulas, ite-

A rare pœsumas: inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat: vulnus iteratum tardius sanatur: frequenter peccās, & lugens vix veniam meretur. Nihil profunt lamēta, si replicantur peccata. Nihil valet veniam à malis pœscere, & mala denuo iterare. Persiste ergo in confessione, ^d esto in pœnitētia fortiter confirmatus. Vitā bonam, quam cœpisti, tenere non ^e desinas. Propositum vitæ bonæ cōserua iugiter. Beatus eris, si permanseris: beatus, si perseueraueris: tūc erit perfectum opus tuum, si vsq̄. in finem duraueris. Salus ^f perseuerantibus promittitur, pœmiū perseuerantibus datur: ^g Beati, qui custodiūt iudicium, & faciunt iustitiā in omni tēpore. Non est beatus, qui bonum facit, sed qui incessabiliter facit. ^h Qui enim perseuerauerit vsq̄. ad finem, hic saluus erit.

^a al. forte excutit.

^b al. à quo.

^c Inanis est pœnitentia, quam sequens culpa coinquinat, &c. *Grat. anus de pœnitentia d. 3. c. cui inuitū est Inanis, hunc locum transtulit in suum decretum tūquam August. in libro Soliloquiorum, nimirum hoc opus Soliloquia à quibusdam vocabatur, vt in initio dictum est, & Augustino tribui solitum. Petrus etiam Blesensis Graturo sine equalis ostendit simili errore hunc ipsum locum Augustini nomine citans tractatu de confessione.*

^d al. ista.

^e al. deseras.

^f al. inchoantibus.

^g Psal. 105. ver. 3.

^h Matth. 10. ver. 22.

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

SYNONYMORVM

LIB. II.

Homo.

VÆ S-O te anima, obsecro te, deprecor te: imploro te, nequid vltra leuiter agas, ne quid inconsultè geras, ne temere aliquid facias: ne repetatur malum, ne renascatur peccatum, ne redeat iniquitas, ne recurrant malicia, ne denuo exoriatur nequitia, ne resumat iniustitia vires.

Ratio.

SCITO homo temetipsum: scito, quis sis: scito, cur ortus sis: quare natus sis, in quem

vsus gentus sis: quare sis factus, qua conditione sis editus: aut quare sis in hoc seculo procreatus: memēto cōditionis tuæ, naturæ tuæ ordinem serua. Esto, quod factus est: qualem te Deus fecit: qualē te factor condidit: qualem te creator instituit. Serua rectam fidem, tene sincerā fidē, custodi intemeratā fidē, maneat in te recta fides. Sit in te incorrupta cōfessionis fides, nulla te insipiens doctrina decipiat, nulla religio peruersa corrūpat, nulla prauitas à fidei soliditate auertat. Nihil temere de Christo loquaris: nihil de Deo prauum, nihil impium sentias: nihil peruersē sentiendo in dilectione eius

offendas. Esto in fide iustus, habeto ^b fidē rectam, conuersionem sanctam: quam inuocas fide, non abneges opere: ab omnibus quæ lex vetat, abstine: omnia quæ scriptura prohibet, caue. Non delinquas in opere, qui in fide perfectus es. Fidem turpiter viuendo non polluas, fidei integritatem prauis moribus non corrumpas: nihil contra præceptum Dei facias: viue in bono, nullo adiuncto malo: bonos mores nulla conuersatio mala coinquinet: opera recta sinistra facta non maculent: non admisceas virtutibus vitium: non adiungas bonis malum, malum mixtum bonis contaminat plurima bona. Vnum malum multa bona perdit. ^c Qui in vno peccauerit, eum omnibus vitijs subiacere scito. Per vnum enim peccatū multæ iustitiæ pereunt. Per vnum malum multa bona possunt subuerti. ^d In id quo delectatur corpus, animum non declines. Carnali delectationi consensum non præbeas. Non des animam tuam in potestatem carnis, refræna mētem ab appetitu illius: Cor tuum quotidie discute, cor tuum quotidie examina: priuata examinatione occultorum tuorum latebras discute. A cogitatione noxia custodi animam tuā: mentē tuā turpis cogitatio non surripiat: discerne cogitationes tuas, quid vites, quid facias: munda cōscientiam tuā à peccato. Sit animus tuus ab omni pollutione purgatus. Sit mēs tua pura, nullæ ibi sordes resideant. Sic vitium absterge à te, vt nec animo quippiam apud te remaneat. Scito te de cogitationibus iudicandū. Deus conscientias iudicat. Deus non solum carnem, sed & mentem examinat. Deus iudex & de cogitationibus iudicat animā. Quando ^e titillat praua cogitatio, non consentias illi. Quando ^f suggerit aliquid illicitum, nō ibi teneas animus: & primam peccati suggestionem contemne, non sinas eam in corde tuo manere. Quacumque hora venerit, expelle illam: vt apparuerit scorpio, contere eum. Calca serpentis caput, calca prauæ suggestionis initium. Culpam ibi emenda, vbi nascitur: in ipso initio cogitationi resiste, & euades cætera. Aduersus initium cogitationis decerta, ^h & vinces: caput cogitationis ex clude, & cætera superantur. Si expuleris cogitationē à corde, non prorūpit in opere. Si cogitationi non consenseris, operi cito resistes: quem delectatio non rapit, consensus sibi non subdit. Non enim potest corpus corrumpi, nisi prius animus corruptus fue-

rit. Dum anima labitur, statim caro ad peccandum parata est. Anima enim carnem præcedit in crimine, nihilque potest caro facere, nisi quod voluerit animus: munda ergo à cogitatione animum, & caro nō peccat: si enim volueris, te omnino superare non poterit.

^a al. Incompactz.

^b al. in fide recta.

^c Iacob. 2. ver. 10.

^d In id quo delectatur corpus. Omnes codices habent. In id quod delectatur corpus, ego legendum iudicabam, in id quo delectatur corpus, aut in id quod delectat corpus, & paullo inferius, vbi ait. Mentē tuam turpis cogitatio non surripiat, legēdum putabam, non subrepat, quo loquendi modo inferius etiam ipse Isidorus vtitur. Verum hunc posteriorem locum sine exemplari mutare ausus non sum, priorem autem Cassidori præcepto animatus libro de diuinis lectionibus cap. 15. mutauimus: coniectura ducti d. litterā, vnde incipit vox, delectatur, librarium vitio fuisse geminatam.

^e al. te tangit.

^f al. subierit.

^g al. prauam.

^h al. cætera.

ⁱ Si enim volueris, te omnino superare non poterit. *Varia codicum lectio est. Nonnulli habent. Si enim volueris, vinci omnino non poteris. Quidam: Si enim volueris, vinci animo non poteris. Laurentianus vetustior, cui multum in alijs fidebamus. Si enim volueris, te omnino non poterit. Nostra lectio, ex Nauarrico codice, qui non minori auctoritate, nec vetustate erat: desumpta est. Suspicabar tamen veram huius loci lectionem esse. Si enim volueris, vinci omnino non poteris.*

De fornicatione.

AVdi anima, quæ loquor, ausculta quæ dico, attende quæ moneo, nulla iam immūditia polluaris: nulla libidine maculeris, ab omni te carnis corruptela suspende, ab omni carnis corruptione te subtrahe. Luxuria in te vltra non inualescat. Libido vltra nō te deuincat. Custodi à fornicatione corpus tuū. Ne vlla vnquā carnali ^b cogitatione inquineris: fornicatione cōtaminari deterius omni peccato putā: omnibus peccatis fornicatio maior est. Graue peccatum est fornicatio. Fornicatio vniuersa antecedit mala. Fornicatio grauior est morte: melius est mori, quàm fornicari: melius est mori, quàm libidine maculari: melius est animam effundere, quàm eam per incontinentiam perdere. Continentia hominem Deo proximum reddit: continentia hominem Deo proximum facit: vbi manserit continentia ibi, & Deus permanet.

^a De

^a De fornicatione. Tituli in hoc 2. libro ab Isidoro positi non sunt, sed à librarijs, maioris perspicuitatis causa. Itaq. in his variant exemplaria. In nonnullis etiam, penitus desideratur. Nos etiam nonnullis locis ex nostro iudicio immutauimus.

^b al. contagione.

De castitate.

Castitas hominem cælo iungit, castitas hominem ad cælum trahit. ^a Castitati cæli regnum promittitur. Castitas hereditatem cæli ^b suppetere facit. Libido verò in infernum mergit hominem: libido ad tartara hominem mittit: ad pœnas tartari hominem libido perducit. Quòd si adhuc carnis molestias sentis: si adhuc carnis stimulis tãgeris: si adhuc libidinis suggestionem pulsaris: si animum tuum adhuc fornicationis titillat memoria: si adhuc caro te impugnat: si te adhuc luxuria tentat: si adhuc libido inuitat: memoriam mortis tibi obijce, diem exitus tui tibi ^c propone, finem vitæ tuæ ante oculos adhibe: propone tibi futurum iudicium, propone tibi futura tormenta, propone tibi futura supplicia, propone tibi infernorum perpetuos ignes, propone tibi gehennæ pœnas horribiles.

^a al. castis.

^b Suppetere facit. Sic codex Nauarricus legebat, nisi quod addebat: hominem. Alij legunt: suppetere cupit. Laurentianus verustior: hereditatem cæli suppetere, habet, nullo alio verbo addito. In Laurentiano altero recentiori, totum illud. Castitas hereditatem cæli suppetere facit, desiderabatur.

^c al. præpone.

De oratione.

Ora lacrymis indefinenter, ora iugiter, precare Deum diebus ac noctibus, sit sine cessatione oratio, sit frequens oratio, sint orationis arma assidua, oratio non deficiat, insiste orationi frequenter, incumbere orationi assidue, geme semper & plange, surge in nocte ad precem, vigila ^a & ora, pernocta in oratione & prece, incumbere nocturnis vigilijs. Ad modicum clausis oculis rursus ora, oratio frequens diaboli iacula submouet. Oratio continua diaboli tela exuperat. Hæc prima virtus aduersus tentationum incurfus. Hæc prima tela aduersus hostium tentamenta. Immundos spiritus precum expellit frequentia, immundos spiritus orationis euincit instantia. Dæmonia oratione vincuntur, oratione dæmonia superantur, omnibus malis præualeat oratio.

^a al. & ora per noctem.

De ieiunio.

Adime quoque tibi saturitatem panis, parsimonia tuum corpus castiga, ieiunijs & abstinentiæ inferui, pallida ora gere, aridum porta corpus. Esuri, & siti, abstine, & arefice: nõ potes tentationes vincere, nisi ieiunijs erudiaris. Escis enim libido crescit, ciborum saturitas carnis luxuriã suscitatur, edacitatis vitio crescit carnis tentatio, saturitati libido semper adiuncta est, at contra ieiunio, libido restringitur. Ieiunio luxuria superatur: sequestrata saturitate non dominatur luxuria. Abstinentia enim carnem superat, abstinentia luxuriam frenat, libidinis impetum abstinentia frangit, libidinis virtutem abstinentia soluit: sitis, & fames carnis luxuriam interimunt: fames, & sitis carnis lasciniam superant. Vino quoque ^a multo grauatur mens. Vinum virus est in animo. Vino luxuria excitatur. Vino fomes libidinis enutritur. Venis vino repletis luxuria in mēbris ^b pullulat: pocula quippe instrumenta luxuriæ sunt. Igni enim adiecto fomite magis crescit incendium: adiecta igni materia plus augetur flamma.

^a al. multum,

^b al. generatur, al. excitatur.

De oculis, & otio.

Oculi quoque prima tela libidinis: visio prima concupiscentia mulieris, mens enim per oculos capitur. Aspectus namque ^a amoris iacula mittit, ^b concupiscentiæ libidinem nutrit aspectus: mentem illicit, animam titillat, cor vulnerat. Sutrahe igitur visum, reprime oculos à petulantia, nec eos figas in specie carnis. Nullam attendas ad concupiscendum: nullam hoc animo inspicias, vt concupiscas: tolle occasionem peccandi, aufer materiam delinquendi. Si vis esse à fornicatione tutus, esto corpore, & visione discretus: corpore quippe seiunctus à peccati intentione discedis. Circa serpentem autem non eris diu illæsus: ante ignem consistens, etsi ferreus sis, aliquando dissolueris: proximus periculo diu tutus non eris, per assiduitatem cito peccat homo. Sæpe familiaritas implicuit multos: Sæpe occasio peccandi voluntatem facit. Sæpe quos ^c voluntas nõ potuit, assiduitas superauit. Otiositati deditum cito luxuria ^d surripit. Vacan-

tem luxuria cito preoccupat. Grauius libido vrit, quem otiosum inuenerit. Cedit autem libido rebus, cedit operi, cedit industriæ & labori, libidinem quippe carnis sæpe labor euincit: corpus enim labore fatigatum minus delectatur flagitio. Quapropter præcaue otium, non diligas otium, nõ ducas in otio vitam, fatiga corpus laboribus, exerce operis cuiuslibet studium, quære tibi opus vtile, quo animi ^e infigatur intentio, cum opere vaca lectioni, vaca in lege Dei, vaca in meditatione scripturarum: habero in diuinis libris frequentiam, assiduitas legendi sit tibi, sit tibi frequens lectio, sit quotidiana legis meditatio. Lectio vitæ demit errorē, lectio à mundi subtrahit vanitate: lectione sensus, & intellectus augetur: lectio docet quid caueas: lectio ostendit ^f quo tēdas. Multis proficis cū legis, si tamen facias quod legis. ^g Iā & si cætera bona placent, si & alia grata sunt, si in volūtate sunt, si in voto sunt, si in bonis cunctis animus est intentus, si in bonis cunctis animus est paratus.

^a al. amor.

^b al. concupiscentiæ.

^c al. tortasse voluptas.

^d al. forte subrept.

^e al. implicetur.

^f al. quid teneas.

^g Iam etsi cætera bona placent, *Hæc erant in omnibus codicibus, præterquam in Septimancensi, & Seguntino, quibus, quoniam non fidebamur, cum multa in ijs alijs etiam locis desideremus, obelo notasse contenti fuimus, tanquam non satis, neque cum superioribus, neque cum ijs, quæ sequuntur coherencia.*

De humilitate.

F Sto humilis, esto in humilitate fundatus, esto omnium vltimus & nouissimus, humilitate minimum te fac, nulli te præponas, nulli te superiorem deputes, æstima omnes superiores esse tibi, omnium te minimum existima, inferiorem te omnibus deputa. Quamuis summus sis, humilitatem tene: si humilitatē tenueris, habebis gloriā: quātum enim humilis fueris, tātum te sequetur, glorię altitudo. Caue autē iactantiā, caue ostentationis appetitum. Caue glorię inanis studiū, nõ te arroges, nõ te iactes, nõ te insolēter extollas. Alas superbix non extēdas: elationis pennas non erigas, nihil de te præsumas, nihil tibi boni tribuas, de iustitiæ virtute nulla elatione superbias, de bonis factis non extollaris, de beno opere nõ gloriaris: descē-

A de, vt ascendas: humiliare, vt exalteris, ne exaltatus humiliaris: qui enim attollitur, humiliatur deiicit: qui eleuatur, qui exaltatur, prosternitur: qui inflatur, alliditur: de excelso grauior casus est: de alto maior ruina est, initium enim peccati superbia. Superbia angelū deposuit, tumor regna dissoluit, elatio excelsos deiecit arrogancia sublimes humiliavit, humilitas autem casum nescit, humilitas lapsum nõ nouit, humilitas ruinam nunquam incurrit, numquam lapsum passa est humilitas. Cognosce, homo, quia Deus humilis venit, & ^b quia se in forma serui humiliavit, factus obediens vsq̄. ad mortem: ambula ^c sicut & ille ambulauit, sequere eius exēplum, imitare vestigia eius, existe vilis, existe abiectus, existe despectus, displice tibi, despectus esto apud te metipsum. Qui enim sibi vilis est, ante Deum magnus est: qui sibi displicet, Deo placet: esto igitur paruus in oculis tuis, vt sis magnus in oculis Dei. Tanto enim eris ante Deum pretiosior, quanto fueris in oculis tuis despectior. Porta quod ^d verecundiam in vultu de recordatione delicti: porta pudorem in facie de memoria commissi peccati. Peccati pudore oculos tuos attollere erubescere. Incede deposita facie, mæsto ore, abiecto vultu, ^e percusso corde, lugubri veste, sacco ^f inuolutus, o-pertus cilicio corpus: fatiscentes artus cilicium, & cinis inuoluat, squalentia, & tabescentia membra sacco operiat. ^g exultum corpus luëtuosus habitus tegat,

^a al. de iustitia & virtute.

^b Ad philip. 2. ver. 8.

^c in humilitate.

^d semper.

^e percusso.

^f inuoluto.

^g al. exhaustum.

De lugendis incessanter peccatis.

Terra sit tibi incessanter cubile, stratus humus, puluis es, in puluere sede: cinis es, in cinere ^a sede semper lugens, semper mœrens, semper gemēs, semper suspiria cordis emittens: sit compunctio in corde, sine gemitus crebri in pectore: frequenter ^b oculis lacrymæ profundantur: ad lacrymas esto paratus: dilige lacrymas, suaves sint tibi lacrymæ, delectet te semper planctus, & lu-

Etus,

ctus. Planctum & compunctionem fac tibi A
semper: planctum & lacrymas nunquam de-
feras. Tatum sis promptus ad lamenta, quā-
tum fuisti pronus ad culpam: qualis fuit tibi
ad peccandum intentio, talis sit ad pœni-
tendum deuotio: ita reuertere, sicut in pro-
fundum recesseras: secundum morbum im-
pertienda est medicina: iuxta vulnus sunt
adhibenda medicinæ remedia. Grauiora pec-
cata grandia lamenta desiderant. Nulla te
res de peccato securum faciat: nulla tibi
securitatis deceptio blandiatur: nulla secu-
ritas deceptum à pœnitentiæ intentione
suspendat. Incessanter in corde tuo spes &
formido consistant. Pariter sint in te, timor B
atque fiducia, pariter spes & metus: sic spera
misericordiam, vt ^c iustitiam metuas: sic te
spes indulgentiæ erigat, vt metus gehennæ
semper affligat.

^a al. viue.

^b al. oculi lacrymis perfundantur.

^c al. de iustitia.

De timore.

TImor enim semper emendat: timor ex-
pellit peccatum: timor reprimat vitium:
timor cautum facit hominem, atque sollici-
tum: vbi verò timor non est, ibi dissolutio
vitæ est: vbi timor non est, ibi perditio mor-
tis est: vbi timor non est, ibi scelerum abun-
dantia est. In infirmitatibus tuis non con-
tristeris: in languoribus gratias age Deo. Va-
lere te animo magis opta, quàm corpore:
valere magis mente, quàm carne: aduersa
corporis remedia animæ sunt. Ægritudo
carnem vulnerat, mentem curat: languor
enim vitia excoquit: languor vires libidinis
frangit. Si prosperitas artiserit, non extolla-
ris: si aduersitas acciderit, non deijciaris: si
felicitas eluceat, non sis iactans: si calami-
tas contigerit, pusillanimitas non existas. Ha-
beto tēperamentum in prosperis: habeto
patientiam in aduersis. Probari te in dolore
cognosce, ne frangaris. Probari te in prospe- D
ritate cognosce, ne exalteris. æqualis esto in
omnibus. Mentē nec gaudio, nec mœrore
commutes, omnia æquali ^a iure sustine, ^b
nulla insolentia commuteris.

^a al. forte ore aut corde.

^b ad nullam insolentiam.

De sollicitudine.

NVllus te casus imparatū inueniat: nullus
sit casus, quē non meditatio tua præue-

niat. Propone tibi nihil esse quod nō accide-
re, possit præmeditare cōtra omnia fortuita,
futuras semper cōmētare miseras. In secun-
dis meditare, quo pacto aduersa feras: ne ali-
quid aduersum accidat: semper animo co-
gita. Sapientis est, periculi præuidere iactu-
rā. Omnia meditata leuiora accidunt: expe-
ctata mala ^a tolerabiliter feruntur. Cedit
aduersus casus consilio: ^b præexpectata res
non admiratur, cum acciderit. Aduenientes
impetus meditatio frangit. Præcogitatio
futuras molestias attenuat: præuisio malo-
rum lenit aduentum: inopinatum autē ma-
lum fortiter ferit. Acerba sunt, quæ cogitata
non fuerunt: grauiora existunt, in quibus im-
prouisi incurrimus. Improuisa mala graui-
ter feriunt, repentinum malum cito fran-
git. quod prouisum non est vehementer af-
fligit. Subita maris tempestas terrorem ex-
scitat. Improuisus hostis, malè perturbat,
inopinatus hostis, facillè opprimit. Omnia
repentina, grauiora existunt. Quæ repente
accidunt grauiora occurrunt. Et ad bona
igitur & ad mala præpara cor tuū: & bona,
& mala, prout tibi euenerint, porta: & ad-
uersa, & prospera, vt cumq̃. occurrerint, to-
lera: quodcumq̃. euenerit, mente libera
sustine.

^a al. tolerabilius.

^b al. prospecta al. perspecta.

De iracundia.

SI præuenerit iracundia, restringe illam: si
præoccupauerit, mitiga eā. Tēpera furo-
rem, tēpera indignationem, cohibe animi
motū, refræna iracundiæ imperiū. Si nō po-
tes iram ^a vitare, vel tempera: si non potes
furorem cauere, vel cohibe: promptior esto
ad suscipiendam, quàm ad inferendā mo-
lestiam. Disce mala magis tolerare, quàm fa-
cere: disce mala ferre potius, quàm referre.
Cauere ne sis vltor iniuriarum tuarum.

^a al. vetare al. vincere.

De patientia.

ESTO patientis: esto mansuetus: esto mitis:
esto modestus. Serua patientiam: serua
modestiam: serua mansuetudinem. Stude
patientiæ & mansuetudini, despice ^a probra
illatæ contumeliæ. Irrisionem despiciendo
exupera: dissimulando ^b errores detrahen-
tium calca: contumelias detrahentium pa-
tientia supera. Sagittas contumeliæ clypeo
patien-

patientia frange. Præpara contra asperum ^A verbum tolerantia clypeum, contra lingue gladium patientia scutum præbe. Quamuis quisque irretet, quamuis incitet, quamuis exasperet, quamuis insultet, quamuis lacessat, quamuis conuicietur, quamuis criminetur, quamuis ad hrem prouocet, quamuis ad iurgium prouocet, quamuis conuiciū dicat, quamuis iniuriam faciat, quamuis afficiat cõtumelijs: tu sile, tu tace, tu dissimula, tu contemne, tu nõ loquaris, tu exerce silentium. Iniuriatus non respondeas, conuicium nõ retorqueas, contumelliam non ^e repetas. Tene silentij patiẽtiam, tacendo citius ^d vinces.

^a al. opprobria.

^b al. forte irrisiones.

^c rependas.

^d al. vincis.

De tolerantia.

Disce à Christo modestiam, disce tolerantiam, Christum attende, & non doles iniurias. ^a Pro nobis namque passus, nobis reliquit exẽplum, palmis enim percussus, flagellis cæsus, sputis derisus, clavis confixus, spinis coronatus, cruci damnatus, semper conticuit. Magna est virtus, si non lædas, à quo læsus es, magna est fortitudo, si etiam læsus remittas: magna est gloria, si cui potuisti nocere, parcas. Quando ^b enim cõuiciaris, propter peccata tua contigit tibi: quando iniuriaris, mala tua id faciunt. Quicquid tibi cõtigit aduersum, pro tuo peccato existima euenire: consideratione ergo iustitiæ dolorem tempera. ^c Leuius portabis, si pro quibus infertur intenderis: cum ergo derogatur tibi, tu ora: cum maledicatur tibi, tu benedic maledicenti, benedictionem opponc, irascentem patientia delinire, blandimento iracundiã furentis dissolue. Vince nequitiam lenitate, vince bonitate malitiam, inimicos pacis omni modestia placa, mala aliorũ tuo bono supera, trãquilla merte illatas cõtumelias porta: aperi trãquillo corde dolorem: iniuriæ vulnus, quamuis graue sit, apertum euaporat, valde autem comedit animum vulnus inclusum, quanto enim magis id tegis, tanto maximẽ auges: aperi ergo hoc ^d grauato animo, & non te ex-cruciat.

^a 1. Petri 2. ver 21.

^b al. tibi conuiciatur.

^c al. lenius.

^d al. grato.

De reconciliatione.

Sicontristaueris in aliquo fratrem tuum, satisfac illi. Si peccaueris in eum, age penitentiam corã illo, si offenderis quẽquam, repropitiare eum prece. Perge velociter ad ^a reconciliationem offensionis tuæ, cito veniam postula: non dormias, nisi reuertaris ad pacem: non requiescas, nisi reconciliatus fueris fratri. Reuoca eum celerrimo ^b dilectionis affectu: Reuoca eum humilitate ad gratiam: humili te illi affectu prosterne, supplicii animo veniam deprecare. Petenti quoque tibi veniam libenter indulge: poscenti indulgentiam placanter dimitte, reuertentẽ statim amplectere. Redeuntem confestim benigna suscipe charitate. Dimitte, vt dimitratur tibi. Ignosce, vt ignoscatur tibi, peccanti in te non retribuas secundum culpã, sciens quia & in te venturum est iudicium. Non enim habebis indulgentiam, nisi dederis: & si ille non supplicet, si sibi dimitti non postulet, si deprecandi humilitatem non subeat, si peccatum suum mala conscientia non agnoscit: tu relaxa ex corde, tu dimitte ex animo, tu gratis indulge, tu veniam propria tua voluntate cõcede. Dolorem in corde non reserues, dolorem in animo non retentes, aufer à corde fraternam offensionẽ, alienæ nequitie non reserues dolorem. Odiũ enim hominem à regno Dei separat, à cælo subtrahit, à paradiso eijcit, odiũ nec passione adimitur, nec martyrio expiatur, nec fuso sanguine ^d deletur.

^a al. repropitia.

^b al. deuotionis.

^c al. serues.

^d al. detergitur.

De inuidia.

Quid Zeli referam ignem? inuidia cuncta virtutũ germina cõcremat, inuidia cuncta bona ardore pestifero deuorat. Hæc primũ sibi nocet, primũ se mordet, primũ suum auctorem rodit. ^a Inuidia est animi tinea, sensum comedit, pectus vrit, mentem afficit, cor hominis, quasi quædam pestis, ^b depascit, Occurrat igitur contra zelum bonitas, aduersus inuidiam charitas præparetur, de bono alterius non doleas, de alterius profectibus nõ tabescas, nullius prosperitate lacereris, nullius felicitate crucieris, nullius inuidentiæ facibus agiteris.

^a al.

^a *Al. invidia sicut animi tinea.*

^b *al. deposcit.*

De Pace.

PAcem ama, pacem dilige, pacem cum omnibus retine, omnes in mansuetudine, & charitate amplectere: proba te amplius amare, quam ipse amaris: non sis in pace infidus, non sis leuis in amicitia. Retine semper vinculum constantiæ, odientes ad pacem inuita, discordantes ad concordiam reuoca, dissidentium corda pace concilia, habeto placabilitatem mentis, habeto animi benignitatem, proptus esto in affectu, affabilis in sermone, grato animo affare omnes: nullus existat sermo **B** iurgiorum, qui concordiam diuidat.

De vitanda contentione.

FVge rixas, vitæ lites, caue contentiones, tolle occasionem litis. Litem sperne, viuere semper in pace, in nulla causa contendas, in nulla actione decertare studeas. Contentio contradictionem exigit, contentio lites parit, contentio rixas gignit, contentio faces odiorum accedit. Pacem cordis contentio extinguit, concordiam contentio rumpit. Si ceciderit inimicus tuus, noli gratulari: in ruina aduersarij noli extolli: non læteris super inimici interitu, ne superueniant in te similia, ne forte conuertat Deus ab eo in te iram suam. Qui enim gaudet de inimici casu, cito incidet in illum: sit magis erga humilium humanus affectus, sit erga deiectum compassionis intuitus, delectet te dolere super eum, qui afflictus est: condole in alienis calamitatibus: satiari fletibus in alienis mœroribus, non sis durus, non sis ferreus, non sint tibi dura præcordia. Sic alienam miseriam, tanquam tuam luge: in tribulatione alterius, & tu esto tristis. Cum plangentibus plange, cum fletibus fle, cum lugentibus ^a mentis affectu coniungere. ^b

^a *al. mentis affectum coniunge.*

^b *al. & luge.*

De imitatione bonorum.

IN omnibus actibus tuis, in omni opere tuo, in omni conuersatione tua, imitare bonos, æmulare sanctos, habeto ante oculos exempla sanctorum, exempla iustorum imitando considera, exempla sanctorum proponere tibi, sint tibi patrum exempla discipuli-

A nã incitamenta. Intende ad bene operandum virtutes sanctorum: intende ad bene viuendum documenta iustorum: nullum vitæ tuæ scandalizet infamia, nullum opinio cõtristet aduersa: disce bono ^a fragrare præconio, habeto testimonium bonum, custodi bonam famam tuam, nullis fœtoribus obscuretur, nullis laceretur ^b opinionibus. Laceratio enim opinionis: boni iacturam facit. Caue autem gloriam popularem, vita admirationem vulgi, desine iastare te in adulantium oculis, non sis ^c circumflatus vento fauoris. Contemne fauores, cõtemne laudem popularis fauoris: esse magis bonus, quam videri stude: non exquiras, si quis te extollat, aut si quis contemnat: nec fauor te seducat nec vituperatio frangat: qui laudem non appetit, nec contumeliam sentit: si contemnes laudem, facile & vituperationem reijcies. Non ideo te bonum existimes, si bonus prædiceris: in lingua aliena conscientiam tuam interroga: discerne te tuo, non alieno iudicio: neque ex alieno sermone, sed ex tua te mente metite: nemo magis scire poterit quis sis, sicut tu, qui cõsciens es tui: quid enim prodest, dum malus es, si bonus prædiceris? aut quid boni laus pertinet ^d ad te, si aliud es, & aliud esse fingaris? Quapropter vita simulationem, vita fictionem, obscuriori veste non simules sanctitatem, qualis haberi vis, talis esto, professionem tuam & habitum, & incessu demonstra, sit in ingressu tuo simplicitas, in motu puritas, in gestu grauitas, in incessu honestas, nihil dedecoris, nihil lasciuia, nihil petulantia, nihil insolentia, nihil leuitatis in incessu tuo appareat: animus enim in corporis habitu apparet, gestus corporis signum est mentis, corporis gestu animus proditur, corporis gestu animi habitus panditur, incessus ergo tuus imaginem leuitatis non habeat, incessus tuus alterius oculos non offendat: non præbeas de te alijs spectaculum, non des alijs de te obtrectandi locum: nec te adiungas leuibus personis, nec te admisceas vanis: vitæ malos, caue iniquos, fuge improbos, ^e pelle ignauos à te: fuge turbas hominum, maximè eius ætatis, qui ad vitia proni sunt. Bonis te adiunge, bonorum consortium appete, bonorum societatem quære. Sanctis indiuiduè adhære. Si fueris socius conuersationis, eris & virtutis: qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, qui cum stultis, stultus erit: similes enim similibus coniungi solent. Periculosum est,

cum

cum malis vitam ducere: perniciosum est cum his, qui prauæ voluntatis sunt, sociari. In famiam tibi nutris, si indignis te sociaueris. Melius est habere malorum odium, quàm consortiū: sicut multa bona habet habet cōmunis vita sanctorū, sic plurima mala affert societas malorū: qui enim tetigerit immundum, coinquinabitur ab eo: claudere etiam aures tuas, ne audias malum.

- *al. flagrare.*
- *al. approbrijs.*
- *al. forte circumlatus.*
- *al. ad rem.*
- *al. sperne ignotos.*

De Lingua.

Respue sermones impudicos, fuge inhonestas verba, nulla aures tuas sermonum impudicitia subrepat, vanus sermo cito polluit mentē, & facile agitur quod libenter auditur. Nihil ex ore tuo, quod impedire possit, procedat: nihil, quod non expedit, sonus vocis erumpat: hoc procedat ex labijs, quod aures non polluat audientis. Cauenda est verborum obscœnitas, fugiēda est turpitudine sermonis, sermo vanus vanæ conscientie est index, mores hominis lingua pandit: & qualis sermo ostenditur, talis animus comprobatur: ^a ex abundantia enim cordis os loquitur. Ab otioso sermone compesce linguā ab otioso verbo reprime linguam. Caue à fabulis ineptissimis, aniles fabulas nō loquaris. Turpia & inania verba non garras: retice verbum, quod non ædificat audientes: ^e sermo otiosus nō erit absque iudicio. Vnusquisq. rationem redditurus est sermonum suorum: ante vniuscuiusque faciem sua verba stabunt, Qui otiosa verba non reprimit, ad noxia cito transit: qui minima spernit, in maximis facile proruit: minor namque culpa maiorē generat: paullatim ^d crescūt vitia & dū parua non vitamus, in magnis prolabimur: minima igitur vita, & ad maiora non peruenies: ^e parua sperne, & in deterius non incidēs. Ea quæ loqueris, grauitate, atq. doctrina digna exsistant: sit sermo tuus irreprehensibilis, sit expectationi audientium utilis: stude dicere, non quod libet, sed quod oportet, Discerne quid loquaris, quid taceas, & in loquendo, & in tacendo peritus esto. Multum ante delibera, quid dicas, ne reuocare non possis. ^f Fuge casus linguæ, lingua tua non te perdat. Tolle insidiantem occasionem,

A non pateat inimici iaculis os tuum, non loquaris, quod excipiat aduersarius. Amicum semper habeto silentium, pone custodiam ori tuo, labijs tuis signaculum præbe, oppone linguæ tuæ claustra silentij, circumclude linguam munitione custodiæ. Intende opportunitatem loquendi, tempus profere sermones inquire, scito quo tempore loquaris, considera quando dicas, tempore congruo loquere, tempore congruo tace. Tace vsque quo interrogaris, non loquaris nisi interrogatus, non dicas priusquam audias, interrogatio os tuum aperiat, sint verba tua pauca. Tolle verbositatem sermonis superflui, loquendi modum non excedas, ne immoderatione linguæ incurras periculum, multiloquia non effugiunt culpam, multiloquium non declinat peccatum, fluuius exundans cito colligit lutum, vltra modum flatus maris periculum parit, imbrīū nimietas periculum suscitatur, linguosus homo imperitus est: sapiens paucis vtitur verbis, breuem sermonem scientia facit, loqui multum stultitia est, vox enim insipientis, in multiplicatione sermonis. Sit igitur in verbo mensura, sit in sermone statera, semper verba tua moderare, modum loquendi non transeas.

- *al. surripiat.*
- *Matth. 12. ver. 34.*
- *Matth. 12. ver. 36.*
- *al. crescunt.*
- *al. fortassis non sperne.*
- *al. quod dicis.*
- *Proverb. 10. ver. 19.*

De vitanda detractione.

Abscinde etiam à lingua vitium detrahendi. Alienam vitam non laceres, de malo alieno os tuum non coinquines. Non detrahas peccanti, sed condole: quod in alio detrahis, in te potius pertimesce. Detractio graue vitium est, detractio graue peccatum est, detractio graue crimē est, detractio grauis damnatio est. Hoc omnes reprehendūt, hoc omnes vituperant, hoc scœdius nihil est, hoc summæ turpitudinis est. Canum mos est ^a latrare, canum linguas exercere, canū dente pestifero mordere, soli canes ^b obirectare nouerunt: quando alio detrahis, te discute: quādo alium mordes, tua peccata redargue: si vis detrahere, ad tua te peccata retorque: non alterius delicta, sed propria cerne,

cernit: vitia tua attēde, nō alterius. Nunquā detrahes, si te bene perspexeris: de tua igitur correctione esto sollicitus: de tua salute, & emēdatione esto attētus, detrahētes nō audias. Susurrātibus auditū nō præbeas. Pari reatu detrahētes, & audientes tenentur: vtriusq. simile discriminē impēditur. Qui detrahētē audit, & is, qui detrahit, æqualiter iudicātur: quod ad te nō pertinet, noli quærere: quid inter se loquantur homines, cognoscere nūquam desideres. Noli quærere, quid quisq. dicat, vel faciat: deuita curiositatē: omitte curas alienæ vitæ: omitte curā, quæ ad causā tuā nō pertinet. Nulla curiositas animū tuū capiat: nulla te concupiscentia detestandæ curiositatis subripiat, nec oblitus tuorum morum, alienos perquiras: tanta cura corrige vitia tua, quanto studio perspicias aliena.

- ^a al. lacerare.
- ^b al. oblatrare.

De mendacio.

OMne ^a quoq. genus mēdaciū sūm opere fuge, nec casu nec studio loquaris falsū: nec, vt pręstes, mētiri studeas: nec qualibet fallacia vitā alicuius defendas: caue mēdaciū in omnibus: mēdacio enim fides tollit, error inducitur: veritas abolet: nullū iustū mēdaciū, omne mendaciū peccarū est. Omne, quod à veritate discordat, iniquitas est. ^b Leges seculi falsarios dānāt, mēdaces puniunt, fallaces perimunt. Si mēdacia apud homines lege dānantur, si fallacia humano iudicio plectit, si falsitas capitali pœna ^c cōscribitur, quāto magis ante Deū testē verborū, ^d antē quē & de otioso verbo rationē vnūquisq. ^e pręstabit, antē quē, & pro otioso sermone pœnas quisq. luet, os enim, quod mentitur, occidit animā: & ^f perdes eos, qui loquūtur mēdaciū: g, & testis falsus nō erit impunitus. Refuge ergo fallaciā, declina ^h mēdaciū: caue falsum, purē loquere, nunquā mētiaris, esto verax, neminē mentiēdo fallas, neminē mētiendo in errorē inducas, nullū circūscribas verbis, nullū fallēdo decipias, nullū argumētis verborum mētiendo seducas. Nō aliud dicas, & aliud facias: nō aliud loquaris, & aliud in animo teneas: præbe affectū sine simulatione: sine fūco exhibe bonitatē. Prohibe etiā tibi iuramētū, tolle iurādi vsū: iusurādū interdicit tibi: periculosum est enim iurare, afsiduitas iurādi periurij cōsuetudinem facit. Iurādi vsus ad periuriū ducit: sit in ore tuo, est: sit in ore tuo, nō est: veritas iuramēto non in-

A diget: fidelis sermo sacramenti retinet locū, firma etiam sit sacramenti tui fides.

- ^a Omne quoq. genus mēdaciū sūm opere fuge. Ex hoc loco Gratia, 2. 2. q. 2. desumpsit caput illud, cui initium est. omne genus mēdaciū, vnde totū locū castigauimus, nā codices magnopere variabāt: quidā pro. vt pręstes legēbat, nō pręstes, alius nec per testes, & pro vitā alij vitā, vel vitium, quidam vitium tantū habebant.
- ^b al. Reges.
- ^c al. constringitur.
- ^d & operum.
- ^e al. reddet.
- ^f Psal. 5. ver. 7.
- ^g Prouerb. 19. ver. 5. & 9.
- ^h al. à mendacio.
- ⁱ al. Sit in ore tuo est, est, non, non, Matth. 5. ver. 37.

De voto reddendo.

FAc bonū, quod spopōdisti. Nō sis in verbis facilis, & in opere difficilis. Coram Deo aliquid facile nō promittas: sine consideratione ^a viriū nihil voucas: quod nō potes facere, nō pollicearis. Multū Deo reus eris, si nō reddideris: quod voueris: displicēt Deo, qui vota sua nō explēt. Inter infideles cōputātur, qui, quod vouerūt, nō impleuerūt: melius est enim nō promittere, quā fidē promissi non exoluere: melius ^b est enim non vouere, quā post votum promissa non reddere. ^c In malis promissis rescinde fidē, in turpi voto muta decretum, quod incautē vouisti, non facias: impia est promissio, quæ scelere adimpletur.

- ^a al. vero.
- ^b Ecclesiast. 5. ver. 4.
- ^c In malis promissis rescinde fidē. Hūc locū eo modo, quo nos correximus, legit Gratian. 2. 2. q. 4. c. In malis, & Magister sent. lib. 3. d. 39. c. 8. nisi quod pro nō facias, vt habebāt codices omnes, ipsi legūt: ne facias. Idē locus citatur ex hoc libro Synonymorū in Concil. Tolet. 8. c. 2. & quidē in excusis, toridē verbis, quōt nos posuimus. In duobus Corth. quos ante 600 annos, descriptos esse constat, vbi nos legimus in turpi voto muta decretum, legitur in turpe votū quā lectiōnē Meiorada codex, & Laurēt. alter sequebātur, & fort. assis, ea est germana Isidori lectiō, tametsi mutare nos ausi non sumus.

De Deo, et conscientia.

ANte Deū nihil est occultū, verbū iniquū nec in corde tuo dicas: verbū malū nec silētio abscondi putes. Omne verbū ^a absconditū nō celabit: pādīt enim in manifesto, quod in occulto ^b deponit: quod intus agis, vel dicis, palā positū puta. Lapidēs enim, quib⁹ cōscijs loquimur, nō celabūt: & ipsi parietes, quod audierūt, nō tacebūt. Si homines tacēt, iumēta loquēt. Ita ergo peccata declina, quasi celare nō possis. Ibi peccat, vbi Deū esse nescis: nihil celatur ante Deū: videt occulta, qui fecit abscondita. ^c Diuini

nis enim iudicijs eris reus, quamuis sis oculis humanis absconditus. Deus ubiq. praesens est, Spiritus eius totum implet: maiestas eius omnia penetrat elementa, cuncta suae potentiae attingit praesentia, extra eum locus nullus est. Cognitioni eius nihil occultum est, omnia secreta vis virtutis eius irrumpit, nulla occulta sibi latere patitur, nullis obicibus, ut penetret, impeditur. Ipse cogitationes nouit, ipse cor inspicit: quod intus agitur, aut latet, ipse videt: quod intus disponitur, ipse comprehendit: etiam quod homo in se ignorat, ille nouit. Nemo potest etiam semetipsum effugere, & si te non dānat publica fama, cōdēnat propria cōsciētia: nulla poena grauior cōsciētia, vis autē nūquā esse tristis, bene uiue: securamēs tristitia leuiter sustinet, bona vita gaudiū sēper habet, cōsciētia autē rei sēper in poena est. Reus animus nūquā securus est, mēs enim mala cōsciētia proprijs agitur stimulis. Si enim in bono permanseris, tristitia elongabitur à te: si in iustitia perseueraueris, tristitia non occurret tibi: nec plaga, nec morste terribit, si bene & piē vixeris. Cōsiliū autē, & opus tuū sēper ad Dñm cōuerte. In omni opere tuo Dei auxiliū posce. Omnia diuinæ gratiæ, diuino dono adscribe: nihil meritis tuis attribuas, in virtute tua nihil praesumas, in audacia nihil ponās: vis autē virtutes tuas atgeri, proderere noli: occulta virtutes pro elatione: abscode bona facta pro arrogātia: fuge videri quod esse meruisti, quod manifestādo potes amittere, tacēdo custodi: vitia viro cordis tui reuela: prauas cogitationes: illico manifesta: peccatū enim proditū cito curatur, crimen autem tacendo ampliatur, silentio culpa crescit: si patet vitium, fit ex magno pusillū, si latet, fit ex minimo magnū: si tegitur magis creditur esse malum: malum autem cauere, potius quā emēdare oportet: melius est, ut vites vitiū, quā ut emendes: ne forte cum incurreris, reuocare non possis.

- a al. absconsultum.
- b al. deprimitur al. depromitur.
- c al. diuini enim iudicij.
- d al. forte autem.
- e al. proponas.

De bono et malo vsu.

Vsus enim difficile vincitur. Consuetudinis vincula vix soluuntur, inolita diu tardius corriguntur. Ancipitē diu delibera sententiā, ante factū cogita diu, ante opus praemeditare diu: matura cōsiliū, ut perfee-

re possis: quod vis agere, diu exquire: diu proba, & sic age: cum diu cogitaueris, tunc fac, quod probaueris: nihil ex praecipiti magnū, consilij mora melior est. In rebus autē certis bene agendi tarditas remoueatut à te, tolle moras, in crastinū nihil differas: in bonis dilatio nocet: in his, quod expedit, differre impedit: absit in bonis remissa segnitias: absit negligētia torpens. Inertis vitium pigritiae procul sit, vitia cito captant inertes. Per torporē enim vires & ingeniū defluūt. Negligētia, & torpor dissoluūt animū, desidiā naturae corrumpitur, desidiā frigescit ingeniū. Torpor enim exuperat sensum, hebetudo sciētię lumen extinguit: solertia autē sensū meliorē reddit, peiorē facit negligētia, sensum desidia obtūdit, segnitie industria acuit, excellentior fit natura, doctrinā, ardētius fit ingeniū subiūcto studio. Tardiora enim ingenia studijs acuiuntur, torporē naturae industria excitat. Sensus tarditate assiduitas acuit. Exercitatione proficit sensus, experientia plus scitur. Sape natura, moribus immutatur: sape natura cōsuetudine superatur, assiduitas enim mores facit. Iugis vsus in naturā vertitur. Omnia vsui cedunt, vsui omnia parent, res ita se agit, ut vtēris. Quod cum difficultate caperis: per vsum cum voluptate perficies.

a al. obscuratur.

b al. exasperat.

c al. suscitatur.

d al. res ipsa se agit, ut vsus ea eris.

e al. voluntate.

De sapientia et ignorantia.

Nihil sapientia melius, nihil prudentia dulcius, nihil sciētia suauius: nihil stultitia peius, nihil insipientia deterius, nihil ignorantia turpius: ignorantia mater errorū est: ignorantia vitiorum nutrix. Peccatū magis per ignorantia prauallet: ignorantia enim, quid sit dignū culpa non sentit: ignorantia, nec quādo delinquit, agnoscit. Per imperitiā nāq. multi peccant: insipientes assidue peccat, indoctus enim facile decipitur. Stultus in vitia cito dilabitur. Prudēs autē cito deprehēdit insidias: prudēs celerius errores agnoscit: noxia non vitamus, nisi per sapientia. Sciētia enim à malis abstinet: sapiēs omnia prudētet examinat. Inter bonum & malū sapiēs intelligēdo diiudicat. Sūmū bonū est scire, quid caueas: sūma miseria, nescire, quo redas. Dilige ergo sapientia, & manifestabit tibi, accede ad illā, & appropinquabit ad te, assiduus esto illi, & instruet te.

al.

- ^a *al. ignavia.*
^b *al. quid teneas.*

De doctrina.

Disce, quod nescis, ne doctor inutilis inueniaris: antea esto auditor, postea doctor: per disciplinam nomen magistri accipe: bonum, quod audieris, dic: bonū, quod didiceris, doce: discendi, & docendi non contēnas studium. Sciētiam, quam aure cōcipis, ore effunde. Sapientiam, cum cæteris impertiris, tibi magis hanc auges: doctrina, quanto amplius data fuerit, tanto magis abundat. Sapientia, dando largior fit, retinendo minoratur: largiendo redundantior est scientia, & dum plus cōfertur, plus abūdat. ^a Verbum tamen præcedant opera: quæ ore ^b pro: mis, opere adimple: quæ verbis doces, exemplis ostende: esto non solum magister, sed & imitator virtutis. Si doces, & facis, tunc gloriosus haberis. Non enim satis est laudare, quod dicis, nisi dictis facta cōiunxeris. In doctrina ipsa ab humana laude te tempera. Sic instrue alios, vt te custodias. Sic doce, vt humilitatis gratiā non amittas. Caue, ne dum alios docendo erigis, ipse laudis appetitu demergaris. Cū autem doces, noli verborum obscuritate vti, ita dic vt intelligaris, nec simplicibus, loquendo displiceas, nec prudentes offendas. Iuxta sensum audientis erit sermo doctoris, secundū mores est impertienda doctrina. Iuxta vulnus adhibenda remedia: variæ voluntates variam disciplinam desiderant: vnusquisq. secundum professionē suam docendus est. Inspiciēda est varietas personarum: vnūquēq. quomodo erudias, tracta: communia omnibus, secreta pertectioribus loquere: aperta cūctis, operta paucis denuntia: quædam enim plurimis, quædam paucis sunt dislerenda. In omni tempore paratus esto ad instructionē: nullum tempus sit vacuum, quo non ædifices, nulla hora prætereat, qua doctrinæ studium nō conferas, verba bona aperte & constanter prædica: nec crubescas loqui, quod nosti defendere: quod deesse tibi scientiæ sentis, quære ab alijs, collatione enim oblecta clarescūt, cōferendo difficilia aperiuntur.

- ^a *al. verba tua.*
^b *al. promittis.*
^c *al. nec simplices loquendo despicias.*

De curiositate.

Nulla autem sit tibi curiositas sciendi latentia. Caue indagare, quæ sunt à sensi-

A bus humanis remota. Prætermitte, quæsi secretum, quod scripturæ auctoritate non didicisti. Nihil, vltra quàm scriptum est, quæras: nihil amplius perquiras, quàm diu: næ litteræ prædicant, Scire non cupias, quod scire nō licet: curiositas periculosa præsumptio est: curiositas, damnosa peritia est: in hæresim prouocat, in fabulas sacrilegas mētē præcipitat, in causis obscuris reddit audaces, ^a in rebus ignaris facit præcipitem. In dispositione aut, tolle certamē, tolle pertinacē vincēdi defensionē, cede citò veritati, nō contradicas iustitiæ, non cōtendas euacuare, quod rectum est. Iure, nō fraude contende, non te peritorem alijs iudices, nec te ad disputationes contrarias præpares, Nec, vt vincas, contra veritatem coneris. In omni disputatione, tene rationem, disputare stude, non superare: plus dilige audire, quàm dicere: plus auscultare, quàm loqui. In principio audi, loquere nouissimus: finis plus habet honoris: in omni re finis intenditur, extrema quærentur. ^b Melior est finis, quàm principium, melior nouissimus sermo, quàm primus: venerare omnes sciētia meliores, ac vita: venerare vnūquemque pro suo merito sanctitatis. Potiori gradui competentem reuerentiam tribue. Iuxta dignitatem redde vniciuq. honorem. Superiori æqualem te non exhibeas. Senioribus præsta obediētiam, familiare imperijs eorum, eorum auctoritati cede, obsequere voluntati. Defer obsequia iusta maioribus, obedi cunctis in bonis præceptis. Ita autē obtempera homini, vt voluntatem Dei non offendas.

- ^a *In rebus ignaris facit præcipitem. Ignarum dixit pro ignoto, qua forma loquendi, non parum sæpè Isidorus vti slet. Quo circa hanc lectionem, qua plurimum codicum erat Nauarrici lectioni prætulimus legentis. In rebus inanibus facit præcipitem. Tacitus sæpè gnarum, & ignarum pro noto, & ignoto ponit.*

Malis iussionibus non est obtemperandum.

Malum facere iussus, nō acquiescas: malum facere iussus, nō cōsentias. Noli in malū, potestati cuiquam cōsentire: etiam, si pœna compellat, si supplicia immincant si tormenta occurrant: melius est mortē pati, quàm perniciofa iussa complere: melius est ab homine iugulari, quàm damnari æteriuicio: non solum factores, ^a sed etiam

conscij peccati tenentur obnoxij, nec enim est immunis à scelere, qui, vt fieret, obediuit. Similis est, qui obtemperat in malo, ei, qui agit malum: facientem & obsequentem par pœna constringit.

^a Sed etiã conscij peccati tenentur obnoxij. *Hanc lectionem ex Septimancensi tantùm desumpsimus, nã in alijs legebatur. Sed etiam conscios peccati teneri, vel tenere obnoxios quo modo si legas, oratio deficiens redditur & supplenda vox: puta, aut quid simile.*

De pralatis, ac subditis.

A Subditis venerari magis, quàm timeri, stude: subiecti plus te reuereantur, quàm metuant, plus tibi officio dilectionis, quàm conditionis necessitate adhæreant: talè te redde subditis, vt magis ameris, quàm timearis. Ex reuerètia enim amor procedit, odiũ timor affert fidè metus tollit, affectus restituit: timor non seruat diurnam fidè. Vbi timor est, audacia sequitur: vbi metus est, desperatio occurrit. Quapropter tēpera dominij austeritatem, summã bonitate subditos rege, nō sis terribilis in subiectis. Sic eis dominare, vt tibi delectentur seruire: & in disciplina, & in modestia, modum serua: nec nimium, nec parum indulgeas: nec modicũ, nec satis ignoscas, Tene modũ in omni opere, ^a in omni re tene tēperamẽtũ, nihil intēperantius agas, nec minus nec nimium aliquid, nec vltra quam oportet, nec infra: etiam in bonis, immoderatũ esse, non decet. Omnia mediocria vtilia, omnia in suo modo, perfecta: quæ cum temperantia fiunt, salubria sunt. Bona autem immoderato vsu noxia efficiuntur. Nimietas enim omnis in vitio deputatur: omne autem quod cum moderatione fit, salubriter fit: quæ cũ temperantia fiunt, salubria sunt. Tempera cuncta prudenter, ne de bono fiat malum: ^b perspice quoque, quid cui aptum sit temporis, quid, vbi, quando, qualiter, quandiu facere debeas. Causas rerum & temporũ regulas inspice: singulorum operũ discretionem agnosce: diligenter distingue omnia, ^d quæ agis: qualiter bonũ incipias, qualiter peragas scito: In omni actione tene discretionẽ, in nulla re indiscretº appareas. Serui vnicuiq; virtuti & congruè in tēpore suo, cum bene distinxeris opus tuum, & optimè iustus eris. Quicquid boni cum discretionẽ feceris, virtus est: quicquid sine discretionẽ gesseris, vitium est. Virtus enim indiscreta pro vitio deputatur: virtus sine discretionẽ vitij obtinet locũ: multa sunt

^a cōsuetudine vitiata, multa prauo vsu præsumpta, multa cōtra pudicos mores illicitè vsurpata: adimè cōsuetudinẽ, serua legem, ^c vsus auctoritati cedat, prauum vsus lex & ratio vincat. Quod tibi fieri vis, fac alteri: quod vis, vt faciat alius tibi, hoc & tu facito illi: talis esto alijs, quales esse optas circa te alios. Testimonio tuo nulli noceas, ad nullius periculũ vocè testificationis adhibeas. Sermo tuus nec animæ cuiusquam, nec rebus noceat. Quod non vis pati, non facias: quod nō vis fieri tibi, alteri nūquam facias: non inferas alij mala, ne patiaris similia. In te serua modestiã, in alijs serua iustitiam, tene iuris æquitatẽ, sequere veritatem iudiciorũ. Nullum contra veritatẽ defendas: dum iudicas, ^d nullius personæ affectu deflectaris à vero. Pauper, an diues sit, causam perspice, nō personã. In omnibus veritatẽ custodi, nulla ambitione, vel pretio mouearis. Sperne etiã munus, ne per id iustitia corrūpatur: munera semper veritatem ^e præuaricãt. Citò enim violatur auro, iustitia citò corrumpitur munere: de iusto iudicio temporalia lucra non appetas: pro iustitia nullum seculi præmium quæras. Iustitiã pro sola æterna remuneratione distribue. Qui enim præsentia dona affectat, futuram gloriã non sperat: qui bona hic recipit, vltèrius quod expectet, præmiũ nō habet. Dũ enim iudicas, pro futura mercede iudica: ne quæras rependi tibi, quod tibi in futuro debetur. Excute manus tuas ab omni munere, si in excelsis vis habitare. In iudicio autẽ sine misericordia nunquam sedes. Custodi discretionẽ iustitiæ: ^f noli esse iustus, plusquã iustũ est. Omne enim, quod nimium est, vitiũ est. Impia iustitia est, humanæ fragilitati nō ignoscere. Nō igitur ames dãnare, sed emendare potius, & corrigere. Tene ergo rigorẽ in discussione iustitiæ, in diffinitione sententiæ misericordiã: iudicij examẽ sequatur pietas, districtiõnis cēsura tēperet indulgẽtia. Ita clemēs esto in alienis delictis, sicut in tuis: nec quemquam districtius, quàm te iudices: nec aliter te, aliter alios pēsēs. Sic alios iudica, vt ipse iudicari cupis. Dũ enim indulges alieno peccato, tibi misereris. Quo iure in alium statueris, eo iure teneberis. Qua lege, & pœnæ cõditione quẽpiam iudicaueris, eadem & ipse iudicãdus eris. Lex tua te constringit. Iudicium quod alijs imponis, ipse portabis: in quo enim iudicas, ipse damnandus es, &

qua

qua mensura mensus fueris, remetietur tibi, Omnia autem primum inquire, & cum iustitia definies. Nullum condempnes ante iudicium, nullum iudices suspicionis arbitrio, ante proba, & sic iudica: non enim qui accusatur, sed qui conuincitur, reus est. Periculosum est, de suspicionem quempiam iudicare. In ambiguis Dei iudicio serua sententiam: quod nosti, tuo, quod nescis, diuino committe iudicio: non potest condemnari humano examine, quem Deus suo iudicio reseruauit. Incerta non iudicemus, quousq. veniat Dominus, qui latentia producit in lucem, qui illuminabit abscondita tenebrarum, qui manifestabit consilia cordium: quamuis vera sint, credenda non sunt, nisi quæ certis indicijs comprobantur, nisi quæ manifesto examine conuincuntur, nisi quæ ordine iudiciario publicantur.

^a al. tuo.

^b al. respice al prospice.

^c Vltus auctoritati cedat. *Gratianus dist. 11 c. 1. huc locum in suum decretum transtulit, atq. eius auctoritate permoti, alteram lectionem reiecerunt, quæ plurimum codicum erat. in quibus pro illis verbis, vltus auctoritati cedat, legebatur cedat consuetudo auctoritati. Tamen si suspicabimur, vtrumq. legendum esse hoc ordine, cedat consuetudo auctoritati, vltus auctoritati cedat. Cum hac sit vis Synonymorum, vt eadem sententia pluribus verbis repetatur. Quod verò statim vbi legitur. Ratio vincat Hispanensis, meditatio vincat Guadalupens & Laurentianus alter moderatio vincat ponunt; tanquam vitiosas lectiones repudiavimus.*

^d al. caue ne personæ affectu.

^e iudiciorum.

^f Ecclesiast. 7. ver. 17.

^g al. pœna.

^h Matt. 7. ver. 2.

ⁱ 1. ad Corin. 4. ver. 2.

Qualiter se quisq. habere debeat in honoribus.

Homo. * In summo honore, summa sit tibi humilitas, quamuis sis in summo honore, humilitatem tene. Si humilitatem tenueris, habebis gloriam, quanto enim humilior fueris, tanto te sequetur altitudo gloriæ. Quamuis sublimis ^a potestatis in te celsitudo sit: humilitate eam reprime non te extollat honor, preme humilitate culmen sublimitatis: tanto sis maiori humilitate conspicuus, quanto ^b magna es dignitate prælatus.

Impositas tibi quoque curas humiliter suscipe. Traditum ministerium mente subdita exple, esto obediens diuinæ dispensationi, voluntati eius contraire non audeas,

A Iura potestatis adeptæ moderanter exerce. Potestatis iura accepta ordinato animo administra. Omnia non turbulento, sed tranquillo corde dispone. Caue honores, quos tenere sine culpa non potes. Sublimitas honorum, magnitudo scelerum est: in maiori gradu maior sine dubio & pœna. Qui minor est, veniæ proximus est. Potentes autem potenter tormenta patientur. Iudiciū enim durissimum in ijs, qui præfunt fiet. Cui multum datur, multū ab eo quæritur: cui plus committitur, plus ab eo exigitur. Honores secū pericula gerant, citò periclitatur potestas, citò ruinā patitur. Quātō maior honor, tantō maiora pericula. Alta arbor, à ventis fortiùs agitatur. & rami eius citius in ruina confringuntur. Excelsæ tures grauiori casu procubunt. Altissimi mōtes crebris fulminibus feriuntur. In potētem citò cadit inuidia: citò ^e patet insidijs gloriosus. Gloria enim inuidiā parit, inuidia vero pericula. Quāuis quis in seculi gloria fulgeat, quāuis purpura, auroq. resplēdeat, quāuis cultu pretioso redimitus emineat, quāuis sit multitudine præmunitus, quāuis excubantiū armis protectus, quāuis innumeris obsequentiū cuneis constipatus, quāuis agminibus tutus: semper tamen in pœna est, semper in angustia, semper in mœrore, semper in discrimine: in sericis straticubat, sed turbidus; in pluma iacet, sed pallidus: in lectis aurcis, sed turbatus.

^a al. potestate sis in te celsitudinem reprime.

^b al. maiore.

^c Sap. 6. ver. 7. & 6.

^d Luc. 12. ver. 48.

^e cadit in insidijs.

De breuitate huius vita.

Breuis est huius mūdi felicitas, modica est huius seculi gloria, caduca est & fragilis tēporalis potētia. Dic vbi sunt reges? vbi principes? vbi imperatores? vbi locupletes rerū? vbi potētes seculi? vbi diuites mūdi? quasi vmbra transferūt, velut somnium euanuerūt. Quæritur, & nō sunt: diuitiæ vsq. ad periculū ducūt, diuitiæ vsq. ad exitiū pertrahūt, multi propter opes periclitauerūt. Multi propter diuitias in discrimē venerūt: multis exitiabiles fuerūt diuitiæ: multis mortem generauerunt opes. Nunquam mentis requiem habet, qui curis terrenis se subdit, sollicitudines enim rerum mentē conturbant, curæ rerum, mentem exagitant. Potentia enim solli-

citudinis, nunquam caret angustijs. Si ergo **A** vis esse quietus, nihil seculi appetas: semper mentis requiē habebis, si à te mundi curas abieceris: semper interna quiete frueris, si te à strepitu terrenarum actionum subtraxeris. Si præsentia despexeris, sine dubio æterna inuenies: si seculares res & humanas calcaueris, facile, & leuiter cælestem gratiam accipies, & cum eo regnabis, qui uiuis & mortuis dominatur. Diuitiæ, nūquam sine peccato acquiruntur: diuitiæ nunquam sine peccato administrantur. Nullus res terrenas sine peccato administrat. Valde rarum est, vt qui diuitias possident, ad requiē tendant: qui curis terrenis se implicant, à Dei **B** timore se separant. Qui in rerum ^c amore defigitur, in Deo nullatenus delectatur. Curæ enim rerum ab intentione Dei auertunt. Nemo potest amplecti Dei gloriam simul & seculi: nemo potest amplecti Christum, simul & seculum. Difficile est, cælestibus & terrenis curis pariter inservire: difficile est, Deum simul & mundum diligere. Vtraq. simul æqualiter amari non possunt. Difficile, immò impossibile est, vt præsentibus & futuris quis fruatur bonis, vt & hic ventrem, & illic mentem impleat, vt de delicijs ad delicias transeat, vt in vtroque seculo sit primus, vt in terra & in cælo, appareat gloriosus. Propter Deū ergo renūtia o. m. n. i. b. u. s. à seculi curis te propter Deū suspende, sine impedimēto seculi Deo seruire stude. Nullus te amor mūdi à Dei amore separet: nulla cura à Dei amore te subtrahat: nulla te sollicitudo rerū ab intentione Dei suspendat. Abijce à te quidquid impedire bonum propositum potest. Toto animo & odi, & damna, quod diligit mundus: esto mortuus mundo, & mundus tibi: mundi gloriā tamquam mortuus non aspicias: tanquam mortuus, ab affectu vitæ istius te separa. Sicut sepultus, non habeas curam de seculo. Tamquam defunctus, ab omni terreno te priua negotio. Contemne viuens, quæ post mortem habere non potes. Quod habes, habeto ad misericordiam: suffragetur virtus tua egeni ^e inopiæ. Si quem positum in necessitate cognoueris, si quē ad inopiam redactum, si quem direptione alicuius exinanitum, si quem oppressum, si quem humiliatum: nullum contempnas, nullum spernas, nullum despicias, vacuum nullum dimittas, nullus à te tristis abscedat, nemo à te confusus abeat. Omnibus communica,

omnibus tribue, omnibus præbe: nō eligas, cui miseraris, ne forte prætereas eum, qui meretur accipere. Incertus es, pro quo magis placeas Deo: nescis, pro quo tibi maior fructus iustitiæ præparetur. Quicquid tribuis, cum affectu ^d distribue: quicquid largiris, cum hilaritate largire. Præbe misericordiam sine murmuratione: præbe elemosynam sine tædio. Maior sit beneuolentia, quàm quod datur: maior gratia, quàm quod impenditur. Tale erit opus tuum, qualis fuerit intentio tua: quod enim affectu bono dispensatur, hoc accipit Deus: qui autem cum tædio dat, mercedem perdit: qui cum tristitia manum porrigit, fructum remunerationis amittit: qui cum tristitia largitur, retributionis non percipit fructum. Non est enim misericordia, vbi non est beneuolentia. De tuis iustis laboribus ministra pauperibus: non auferas ^e alteri, vnde alteri tribuas: nec te misericordem ostendas, de alieno spolio. Nihil prodest, si alterum inde reficis, vnde alium inanem facis. Condemnat miseratio ista, non propitiat. Talis misericordia peccata non purgat, sed amplificat. Bonum quod facis, misericordix causa, non iactantiæ facito: nihil studeas propter laudem: nihil propter temporalem opinionem, nihil propter famam, sed propter vitam æternam: quidquid agis, pro futura age mercede: æternæ remunerationis expectatio te teneat amplius. Nec quod ad huius, ^f sed quod ad vitæ æternæ gloriam proficit. ^h quæras. Si enim hic laus quæritur, illic remuneratio amittitur. Iusti enim mercedem, non hic, sed in futuro recipiunt. Futura merces, non præsens promittitur iustis. In cælo non in terra, merces promittitur Sanctis: non est hic expectandum, quod alibi debetur.

^a al. curæ seculares al. curæ rerum secularium.

^b al. amore.

^c al. terrenarum.

^d al. tribue.

^e al. vni, vt alteri.

^f Sed quod ad vitæ æternæ gloriā proficit. ^h Quæras. ^h vox (quæras) in nullo codicum erat. Nos ex sententia adiecit, deesse aliquid certi, cum obelo tamen, vt suspecta lectionis esse lector animaduerteret.

Ratio concludit.

ECce accepisti monita, data est tibi viuendi norma, nulla te iam ignorantia i peccato excusat, non es iam vitæ nescius

noī

non es imprudēs, aut ignarus: legem, quam debeas sequi, ex posui: qualis debeas esse, descripsi: cognitionem mandatorum habes. Iam scis, quid sit recte viuere: vide ne ultra offendas: vide ne deinceps bonum, quod nosti, despicias: vide ne, quod legendo respicis, viuendo contemnas. Donum scientiæ acceptum retine: imple opere, quod didicisti a prædicatione.

^a *al. præceptione.*

Homo.

GRatias ago, gratias refero, gratiarum actiones rependo, actiones gratiarum persoluo. Ago, atque habeo vberem tibi gratiam: quantas valeo, gratias celebros: quantas pro viribus possum, gratias ago. Multa sunt a te mihi concessa, multa collata, multa speciali miseratione largita. Omnia mihi placent, omnia grata sunt, omnia in federunt animo, omnia blandiuntur mihi, omnia me oblectant. Quam igitur satisfactionem per-

A soluam? quam remunerationem rependam? quid compensare possum donis tuis? nisi ut tuis præceptis utar, tibi semper obtemperem, tibi paream, tibi iubenti obediam. Tu enim es dux vitæ, tu magistra virtutis. Tu me, tamquam regula, in directum ducis. Tu es, quæ a recto nunquam discedis. Tu es, quæ a veritate nunquam auerteris. Tu inuentrix bonorum, tu magistra morum, indagatrix virtutum, sine qua nihil vita hominis esse potest. Perte cunctis viuendi regula datur. Per te de vitæ prauitate ad meliorem vitam homines adducuntur. Præceptis tuis formantur animi. Si quid distortum est, tu corrigis: si quid corrigendum est, tu emendas. Nihil mihi te charius, nihil mihi te dulcius, nihil mihi te suauius, nihil mihi te iucundius, nihil mihi te blandius, nihil mihi te leuius, nihil mihi te sanctius: tu mihi supra vitam meam places.

^a *al. morum atq.*
^b *nosse, al. scire.*

DIVI ISIDORI

HISPAL. EPISCOP.

EPISTOLÆ.

DOMNO MEO DEI
seruo Leudefredo Episcopo,

ISIDORVS.

PERLECTIS a sanctitatis tuæ litteris gauisus sum, quod optatam salutem tuam, earum relatu cognoui: de ijs autem quæ in consequentibus insinuare eloquij tui sermo studuit, gratias ago Deo, quod sollicitudinē officij pastoralis impendis, & qualiter Ecclesiastica officia ordinentur perquiris. Et licet omnia prudentiæ vestræ sint cognita, tñ quia affectu b fraterno me cōsulis, ex parte qua valeo, expediā, & de omnibus Ecclesiæ gradibus, quid ad quem pertineat, eloquar.

Ad Ostiarium namque pertinent clauēs Ecclesiæ, ut claudat & aperiat tēplum Dei: & omnia, quæ sunt intus extraque custodiat, fideles recipiat, excommunicatos & infideles reijciat.

C Ad Acolythū pertinet præparatio luminariorum in sacratio, ipse cereū portat, ipse suggesta, pro eucharistia Subdiaconis calicem præparat.

Ad Exorcistam pertinet exorcismos memoriter retinere: manus super Energumēnos, & Catechumenos exorcizandos imponere.

Ad Psalmistam pertinet officium canendi: dicere benedictiones, psalmos, laudes, sacrificij responsoria, & quidquid pertinet ad cārandi peritiam.

Ad Lectorem pertinet lectiones pronūtiare, & ea, quæ Prophetæ annuntiauerunt, populis prædicare.

Ad Subdiaconum pertinet calicem & patenam ad altarium Christi deferre, & Leuitis tradere, eisque administrare: vr̄ecolum quoque & aquamanilem, & manutergium tenere, & Episcopo & Presbyteris, & Leuitis pro lauandis ante altariū manibus aquā præbere.

Ad Diaconum pertinet adistere sacerdotibus, & ministrare in omnibus, quæ aguntur in sacramentis Christi, in Baptismo scilicet, in Chrismate, in patena & calice: oblationes inferre, & disponere in altario, componere mensam Domini, atq. vestire, crucem ferre, prædicare Euangelium & Apostolum. Nam sicut Lectoribus Vetus Testamentum, ita Diaconibus Nouum prædicare præceptum est: ad ipsum quoque pertinet officiū precū, recitatio nominū ipse præmonet aures ad Dominum habere, ipse horatur clamore, pacem ipse annuntiat.

Ad Presbyterum pertinet sacramentum corporis & sanguinis Domini in altari Domini conficere, orationes dicere, & benedicere populum.

Ad Episcopum pertinet basilicarum consecratio, vnctio altaris, confectio chrismatum, ipse prædicta officia & ordines ecclesiasticos constituit, ipse sacras virgines benedicit: & dum præsit vnusquisque in singulis, hic tamen est in cunctis. Hi sunt ordines & ministeria clericorum, quæ tamen auctoritate Pontificali in Archidiaconi cura, & Primicerij ac Thesaurarij sollicitudine diuiduntur.

Archidiaconus enim imperat Subdiaconibus & Leuitis, ad quæ ista ministeria pertinent: ordinatio vestiendi altaris à Leuitis, cura incensi & sacrificij deferendi ad altare, cura Subdiaconorum de subinferendis ad altare in sacrificio necessarijs, sollicitudo quis Leuitarum Apostolum & Euangelium legat, quis preces dicat, seu responsorium in Dominicis diebus aut sollēnitatum. Sollicitudo quoque Parochitanorum & ordinatio & iurgia ad eius pertinent curam: pro reparandis diocesanis basilicis ipse suggerit sacerdoti: ipse inquit parochias cum iussione Episcopi, & ornamenta vel res basilicarum Parochitanarum, gesta libertatum Ecclesiasticarum Episcopo idem deferret. Collectā pecuniā de Cōmunionem ipse accipit & Episcopo ipse deferret, & clericis partes proprias ipse distribuit. Ab Archidiacono nūtiatur Episcopo excessus Diaconum:

ipse denuntiat sacerdoti in sacrario ieiunorum dies, atque sollēnitatum: ab ipso publicè in Ecclesia prædicantur. Quādo autem Archidiaconus absens est, vicē eius Diaconus sequens adimplet.

Ad Primiceriū pertinet Acolythi & Exorcistæ, Psalmistæ, atque Lectores, signū quoque dandum pro officio clericorum, pro vitæ honestate, & officium^d meditandi & peragendi sollicitudo. Lectiones, benedictiones, psalmum, laudes offertorium, & responsoria, quis clericorum dicere debeat: ordo quoque & modus psallendi in choro pro sollēnitate & tempore: ordinatio pro luminarijs deportandis: si quid etiam necessarium pro reparatione basilicarum, quæ sunt in vr̄be, ipse denuntiat sacerdoti: epistolas Episcopi pro diebus ieiuniorū Parochitanis per Ostiarios iste dirigit: clericos quos delinquere cognoscit, iste distringit: quos vero emendare non valet eorum excessus ad agnitionem Episcopi deferret. Basilicarios ipse constituit, & matriculas ipse disponit. Quando autem Primicerius absens est, ea, quæ prædicta sunt, ille exequitur, qui ei aut loco est proximus aut eruditione in his expediendis intentus.

Ad Thesaurarium pertinet Basilicarij, & Ostiarij ordinatio, incensi cura, chrismatum cura conficiendi, baptisterij ordinandi, præparatio luminariorum in sacrario, præparatio sacrificij de his, quæ immolanda sunt: ad eum venient de parochijs pro chrismate: cereos, & oblationes altaris ipse accipit à populo: ipse colligit per Ecclesias cereos in festiuitatibus. Ad eum pertinet ornamenta, & vestimenta altaris, quidquid in vsu templi est, sub eius ordinatione existit, vela, & ornamenta basilicarū, quæ in vr̄be sunt, & nō habet presbyterū, ipse custodit. De candelis autē & cereolis quotidianis, quidquid superest in basilicis, Basilicarius per singulos menses huic deportat. Ex quibus Thesaurarius dat quartam Basilicario, tres reliquas partes diuident equaliter sibi cum Primicerio, & Presbytero qui missam celebrat in eandem basilicam.

Ad Oeconomum pertinet reparatio basilicarum atq. cōstructio, actiones Ecclesiæ in iudicijs vel in proferendo vel in respondendo, tributū quoque acceptio & rationes eorum, quæ inferuntur. Cura agrorum, & culturæ vinearum, causæ possessionū, & serui-

seruitialium stipendia clericorum, viduarum & deuotarū, pauperū: dispensatio vestimenti, & victus domesticorum clericorum, seruitialium quoque & artificum, quæ omnia cum iussu, & arbitrio sui Episcopi ab eo implentur.

Hæc sunt, quæ vel à maioribus per officiorum ordines distributa sunt, vel consuetudine Ecclesiarum in vnumquemque seruata. Nec aliquid ex his nostri iudicij deputes, nisi quod aut ratio docuit, aut vetustatis antiquitas sanxit.

Patrem autem monasterij, vnde innotuitis, illum præferri oportet; quem sancta vita, & probitas morum commendat, qui que, dum subiectus extitit, fraus in illo non fuit. Huic iuste gratia cumulatur dicente Domino, quia in pauca fuisti fidelis, in multa te constituiam. Qui vero adhuc sub regimine positus improbe vixit, & fratribus fraudem facere non pertimuit, hic prælatus licenter ac liberè maiora & deteriora committet, dum se in potestate & libertate aspexerit. De talibus enim dicit Apostolus, sed vos iniuriam facitis & hoc fratribus. An nescitis, quia iniqui regnum Dei non possidebunt? Sed nobis ista sufficiat dicere tibi, quod Deo dignum existimas, adimple. Post hæc autem precari tuam sanctitatem non desino, vt pro me intercessor apud Dominum existas, vt, quia meo vitio lapsus sum, per te remissionem consequar peccatorum.

^a Citatur à Gratiano Dist. 25.

^b al. paterno.

^c al. refert.

^d Post Archidiaconi officium ante Primiceriam in vno Complutensico codice, leguntur hæc: Archipresbyter verò se esse sub Archidiacono, eiusque præceptis, sicut Episcopi sui, sciat obedire: & (quod specialiter ad eius ministerium pertinet) super omnes presbyteros in ordine positos curam agere, & assidue in Ecclesia stare: & quando Episcopi sui absentia contigerit, ipse vice eius Missarum sollempnia celebret, & collectas dicat, vel cui ipse iniunxerit. Quæ in reliquis codicibus non sunt: neque, ex Isidoro, sed ex Concilio Toletano ab alijs citantur. Vid. notat. ad Gratian. & fragmenta Concil. Toletan.

^e al. cantandi.

In Christo charissimo & dilectissimo filio, Braulioni Archidiacono, Isidorus.

DVm amici litteras, charissime fili, suscipis, eas pro amico amplecti non moreris. Ipsa est enim secunda inter absentes consolatio, vt si non est presens, qui diligit pro eo

A literæ amplexentur. Direximus tibi annulum propter nostrum animum, & pallium pro amicitiarum nostrarum amictu, vnde antiquitas hoc traxit vocabulum. Ora igitur pro me, inspiret tibi Dominus, vt merear adhuc in vita videre te. Et quem mœstificasti abeundo, aliquando iterum lætifices te præsentando. Quaternionem regularum per Maurentionem Primicerium direximus. De cætero autem opto tuam semper cognoscere salutem, dilectissime mi Domine, & charissime fili.

B In Christo charissimo & dilectissimo fratri, Braulioni Archidiacono, Isidorus.

QVia non valeo te frui oculis carnis, perfruar saltem alloquijs, vt ipsa amici sit consolatio incolumem litteris cognoscere, quem cupio videre. Vtrumque bonum esset, si liceret: sed vel mente de te reficiat, si corporali obrutu non valeo. Dum pariter essemus, postulavi te, vt mihi decadam sextam sancti Augustini transmitteres: posco, vt quoquomodo me cognitum ei facias. Misimus vobis Synonymorum libellum, non pro id, quod alicuius utilitatis sit, sed quia eum volueras. Commendo autem hunc puerum, commendo & memetipsum, vt ores pro me misero, quia valde langueo & infirmitatibus carnis & culpa mentis. In vtroque tuum præsidium posco, quia per me nihil mereor: de cætero peto, vt dum vita comite portitori ad nos regredi fuerit opportunitas, vestris nos iubeatis lætificare eloquijs.

D Domino sancto meritisque beato Massona Episcopo, Isidorus.

Veniēte ad nos famulo vestro viro religioso Nicetio litteras honorificentiae vestrae nobis detulit: in quibus agnitio salutis vestrae nihilominus perpatuit maxime per eum portitorem, cuius lingua epistola viuens erat. Vnde pro salute vestra gratiarum actionibus Deo nostro repensis, in quantum valuit mediocritas nostra vice inquisitionis studio poscentes vestrorum meritorum suffragijs diuinis vos commendare conspectibus. Verum quod sequenter in epistolis

stolis venerabilis fraternitas vestra innotuit: nulla est in huiusmodi sententijs decretorū diuersitas intelligenda: quòd alibi legitur: ^d in lapsu corporali restaurandū honoris gradum post pœnitentiam: alibi, post huiusmodi delictum, nequaquam reparandum antiqui ordinis meritum. Hæc enim diuersitas hoc modo distinguitur, illos enim ad pristinos officij gradus redire canon præcipit, quos pœnitentiæ præcessit satisfactio, vel digna peccatorum cōfessio: at contra ij, qui neque à vitio corruptionis emendantur, atque hoc ipsum carnale delictum, quod admittunt, etiam vindicare quadam supersticiosa temeritate nituntur, nec gradum utique honoris, nec gratiam communionis recipiunt. Ergo ita est utraque dirimenda sententia, vt necesse sit illos restaurari in locum honoris, qui per pœnitentiam reconciliationem meruerūt diuinæ pietatis. Hi neque immeritò cōsequuntur ademptæ dignitatis statum, qui per emendationem pœnitentiæ recepisse noscuntur vitæ remedium. Id enim, ne forte magis ambiguum sit, diuinæ auctoritatis sententiâ confirmetur. Ezechiel enim Propheta sub typo præuaricatricis Ierusalem ostendit, post pœnitentiæ satisfactio- nem pristinum posse restaurari honorem. Confundere (inquit) ò Iuda, & porta ignominiam tuam. Et post paullulum: & tu, inquit, & filia tuæ reuertimini ad antiquitatem vestram. Quod dixit cōfundere, ostendit post confusionem, id est, peccati opus, debere quemque erubescere, & pro admisis sceleribus verecūdā frontē humi prostratā demergere, pro eo quod dignū confusionis perpetraverit opus. ^e Deinde præcipit, vt portet ignominiam, id est, de honorationem nominis siue dignitatis, & reuertatur ad antiquitatem suam. Ergo dum quisque post opera confusionis suæ confunditur, atque ignominiam depositionis suæ cum humilitate portauerit, reuocari secundum Prophetam ad priorē statum poterit. Item Iohannes Euangelista Angelo Ephesi Ecclesiæ inter cætera simile quiddam scribit. Memor esto, vnde cecideris, & age pœnitentiam, & prima opera ^f tua fac, alioquin veniam tibi, & mouebo candelabrum tuū de loco suo. In Angelo Ecclesiæ præpositum utique, id est, sacerdotem ostendit, iuxta Malachiam, qui dicit: labia sacerdotis custodiunt scientiam,

A & lex requiritur ex ore eius, quia Angelus Domini exercituū est. Præpositus ergo lapsus in vitium per Euangelistam moneatur, vt memor sit vnde ceciderit, & agat pœnitentiam, & prima opera faciat, vt nō moueatur candelabrum eius. Nam candelabrum doctrina sacerdotalis, vel honor potestatis, quem gestat, intelligitur: iuxta quod scriptum est apud Samuelē in damnationem Heli: oculi eius caligauerāt, nec poterant videre lucernam Dei, antequam extingueretur: lucerna quippe Dei fuerat, quando dignitate sacerdotali pollens, iustitiæ claritate fulgebat: extinctam Propheta auerit, dū ob scelera filiorū sacerdotij potestatem, meritorūque lumē amisit. Candelabrū ergo siue lucerna sacerdotis (quæ intelligitur charismata honoris) tunc penitus iuxta Iohannem extinguitur vel mouetur, quando post delicti casum neglecta pœnitentia admissa scelera non desuntur. Non enim dicit, pro eo quòd cecidisti, commouebo candelabrum tuum: sed, nisi pœnitentiam egeris, mouebo candelabrum tuum. Ergo ad quemque præpositum peccantem, si præuenerit pœnitentia delicti utique sequitur venia, & reparatio meriti. Et in Prouerbis scriptum est. Qui abscondit scelera sua, non dirigitur: qui verò confessus fuerit & dereliquerit ea, misericordiā consequetur. Nam & ipsum, quòd canonum censura post septem annos remeare pœnitentem in statū pristinū præcipit, non ex electione proprii arbitrij sancti Patres, sed potius ex sententia diuini iudicij sanxerūt. Nam legitur, quòd Maria soror Moyse prophetissa, dum obtreccationis aduersus Moysen incurrisset delictū, illico stigmate lepræ perfusa est: cumque Moyses peteret, vt emundaretur, præcepit eam Deus extra castra septem diebus egredi, atque post emundationem rursus eam in castra admitti. Maria ergo soror Aaron caro intelligitur sacerdotis, quæ dum superbix dedita sordidissimis corruptionum contagijs maculatur, extra castra septē diebus, id est, extra collegium sanctæ Ecclesiæ septem annis proicitur, qui post emundationem vitiorum loci, siue pristinx dignitatis recipit meritū. Ecce in quantum valui concilij Ancyritani antiquam, & plenam auctoritate sententiam sacris testimonijs planè explanavi. Ostendēs cum posse restaurari, in proprio honore, qui per pœnitentiæ satisfactio-

nem

nē nouit propria delicta deflere, qui uero neque lugeat, quæ gessit, sed lugenda sine ullo pudore religionis, vel timore diuini iudicij committit, eum nullo modo posse ad pristinum gradum restaurari. In fine autem huius epistolæ hoc adiiciendum putauit, ut quotiescumque in gestis conciliorum discors sententia inuenitur, illius concilij magis teneatur sententia, cuius antiquior aut potior extat auctoritas. Dat. prid. Kal. Mart. anno tertio regni Domini nostri gloriosissimi VViterici regis.

^a al. Massoni, citatur hæc ep. à Gratian. dist. 50. c. Domino sancto. c. 33. q. 2. c. Hoc ipsum. fuit autem Massona, siue Massana, siue, Massm. siue Massanus, siue Masse-
B Emeritensis Episcopus, qui primus subscribit in Concil. Tolet. 3.

^b al. vincentio.

^c al. præpatuit al. apparuit.

^d In lapsu corporali. *Qua ante hæc uerba leguntur in quibusdam libris: Idem in canone Ancyritani Concilij c. 19. inserta è margine sunt, neq. enim apud Raban. neq. in alijs melioris notæ codicibus reperiuntur.*

^e Deinde præcipit &c. *Hic locus alio atq. alio modo legitur eodem tamen sensu.*

^f opera tua fac, vox tuâ non est apud Raban. est tamen in vet. cod. & apud Ambros.

*Dominis meis, et Dei seruis, Helladio,
ceterisque, qui cum eo sunt
coadunati, Episcopis,
Isidorus.*

Afficimur lacrymis, compungimur stimulis peccatorum nostrorum, cum ritinam fratris agnoscimus, quia sicut de salute lætitia, ita de periculo animæ gemitus est. Cognouimus enim ^a Hispalensem Cordubensis Ecclesiæ sacerdotem in pontificali culmine carnali labe dilapsus, & de altitudine honoris in profundo flagitiorum flēda ruina demersus: & quia uobis sollicitudo pastoralis incumbit uestroque iudicio delinquentium errores discutiendos censura diuina disposuit dicens: Sacerdotes stabunt in iudicijs meis, & iudicabunt inter sanctum & pollutum. Hanc igitur uocem Domini cognoscentes, cum effusione lacrymarum uestram sanctitatem deposcimus, ut idem lapsus sancto cœtui uestro præsentatus, agnito à uobis cōfessionis eloquio, synodali sententia à gradu sacerdotij deponatur. Melius est illi ut temporaliter iudicetur à uobis, quàm æterno damnetur iudicio. Leuior est illi præsentis temporis ignominia,

quàm futura gehennæ tormēta. Sciat enim se amisisse nomen & officium sacerdotis; qui meritum perdidit sanctitatis. Quapropter iudicij uestri decreto pœnitentię perpetim flagitia perpetrata lamentatione deplorat: plangat, sacerdotij cultum, quem male uiuendo perdidit: lugeat animæ suæ statum, quem tanto putredinis cœno coinquinauit, fortasse porriget illi manum quādoque Spiritus Sanctus, ut per dignam satisfactionem mereatur peccatorum remissionem. Pro me quoque deprecor, sanctissimi Sacerdotes, ut pietatem diuinam exbrare dignemini, ut immemor malorum meorum, quibus & ipse cōlapsus sum, à peccatorum vinculo, quibus huc usque sum colligatus, dissoluatur, & fructum indulgentiæ uestris meritis tribuat.

^a Forte redundat, vox Hispalensem.

*Dilecto in Christo filio Claudio Duci,
Isidorus.*

Catholicæ strenuitatis tuæ suscipiens schedulas, Domini nostri Iesu Christi omnipotentiam conlaudamus, qui de prosperis tuis successibus & triumphis Ecclesiæ sanctæ suæ misericorditer in præsentide inimicis triumphare largitur. Te quidem me pijs uigente petitionibus, tuis inquisitionibus respondere, lætor in Domino, quia ea, quæ sunt de fide Catholica, sollicitè perquiris. Ad id ergo, quod obiecisti primò, prætermisissis plurimis rationibus, tibi rationabiliter ac simpliciter respondemus. Sic nos scimus præesse, Ecclesiæ Christi, quatenus Romano Pontifici reuerenter, humiliter & deuotè, tanquam Dei Vicario, præcæteris Ecclesiæ Prælatibus specialius nos fateamur debitam in omnibus obedientiam exhibere. Contra quod quemquam procaciter uenientem, tanquam hæreticum à consortio fidelium omnino decernimus alienum. Hoc uerò non ex electione proprii arbitrij, sed potius auctoritate Spiritus Sancti habemus firmum, ratumque credimus & tenemus. Si uerò (quod absit) infidelis sit non manifestè, in nullo læditur obedientia nostra, nisi præceperit contra fidem. Præterea prauis Prælatibus obediendum in iusionibus bonis Dominus præcipit, ubi dicit: Quod dicunt facite, eorum praua opera præcipit euitanda, cum subiungit: Quod autem faciunt, nolite facere. In dubijs etiam præceptis,

ceptis, prauis Prælati obediendum est, quãdiu eos Ecclesia tolerauerit, nisi ex manifesta Prælati infamatione in præcepto iustè possit hæresis suspicio prouenire. De similibus quoque illaqueationibus idem videtur. In præceptis manifestè malis nullatenus est obediendum, etiam bonis Prælati, quia quandoque Deus occultat maiori, quod reuelat minori. Item nobis insinuare curasti quorundam Græcorum objectionem, quod in Nicæna vel Constantinopolitana Synodo, sub anathemate prohibitum legitur in symbolo, & in illo sancti Athanasij de fide Catholica diminuere, vel addere aliquid: atque ideo quidã ex Græcis Latinos proteruè nituntur reprehendere, quod in professione sanctæ fidei Deo corde, & ore decantēt: qui ex Patre Filioque procedit: cum in prædictis concilijs fuerit positum, ex Patre procedit, & sancta Romana Ecclesia, ex Patre Filioque Spiritum Sanctum procedere approbat, atque credit. Quæ supradicta prohibitio, si subtiliter & rectè perspicitur, omnis ambiguitas remouetur: cū enim addere seu diminuere prohibuit, de re cõtraria intellexit, cui sententiæ illud Apostoli congruit: Si quis vobis aliud euangelizauerit, præter id, quod accepistis à nobis, anathema sit. Et Iohannes Apostolus ait: Si quis venerit ad vos aliam doctrinam afferens, non eum recipiatis, neque ei aue dixeritis. Cum dixit aliam doctrinam, hæresim præcauendo, absque ambiguitate de doctrinæ contrarietate nobis voluit demonstrare. Plura quidem alia prædicauerunt Apostoli Martyres, & Ecclesiæ Orthodoxi Doctores, sed quia non contraria, prohibitio Apostolica huiusmodi non intelligitur contraire, eo quod sint ad vnum veritatis finem tendentia. Cum ergo de similibus idem constet esse iudicium, patet proculdubio prædictarum sententiarum prohibitiones de contrarietate hæresim esse recipiendas. Spiritum verò Sanctum esse Patris & Filij, & à Patre & à Filio mitti, atque procedere ab utroque, sanctæ scripturæ testimonijs clarius demonstramus. Apostoli verba sunt hæc. Si spiritus eius qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, & cætera. Et alibi. Misit Deus spiritum Filij sui in corda nostra. Ecce manifestè patet Apostolicis verbis: Spiritum Sanctum esse Dei Patris suscitantis à morte, & Dei Filij suscitati, qui non tres Dij

sed vnus est credendus & adorandus, sicut Moyses testatur. Audi, inquit, Israel, Dominus Deus tuus, Deus vnus est. A Patre Spiritum Sanctum mitti, Dñs in Euangelio loquitur, dicens. Paracletus Spiritus Sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Et quod mittatur à Filio, ipsa veritas dicit: cum venerit Paracletus, quem ego vobis mittã à Patre. His itaque plenariè declaratur Sancti Spiritus missionem à Patre esse & à Filio. A Patre nepe Spiritus Sanctus procedere ostenditur, cum dicitur: Spiritus veritatis, qui à Patre procedit: à Filio verò, cum post resurrectionem suam insufflauit, & discipulis suis dixit: accipite Spiritum Sanctum. Isaias etiam in persona Patris dicit: Spiritus à facie mea egredietur. Dei Patris verbum vel facies Unigenitus eius est, homo enim per faciem à nobis agnoscitur, & Deus Pater per Filiū innotuit mundo, vnde Filius ait: Pater, manifestavi nomē tuum hominibus, quos dedisti mihi. Et illud: notum feci eis nomē tuum, & notum faciam. Possumus ad hæc latius probanda plura inducere: sed forsitan, cui non sufficiunt ista, multa non proderunt ad salutem, quia animalis homo non percipit ea, quæ Dei spiritus sunt, arbitrans esse stultitiã, quæ dicuntur, & quia profecto hoc ex contemptu ignorantia prouenit, ignorans ignorabitur. Dum autem Sanctæ Trinitatis personas loquendo distinguimus, sum opere curemus, ne indiuiduam ac simplicissimã essentiã vnus Dei diuidere videamur. Sed quid sit illud ineffabile Patris generare: illud etiam inæstimabile Filij nasci, generari, vel exire: atque illud incomprehensibile Spiritus Sancti à Patre & Filio mitti vel procedere, & cætera, quæ huiusmodi de personarum varietate dicuntur, si non capimus mente, capiamus fide, vt salui esse perpetuo mereamur. Ecce breuitate, qua valui, tuis inquisitionibus satisfeci. Sed quod subiecisti, habere te hæreticos cum quibus assiduè disputas, & quos ad fidem Catholicam studeas reuocare, laudamus zelum, sed audaciam reprehendimus. Dicit namque scriptura diuina: Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea. Caue igitur, dilectissime fili, vt quia Deus triumphalibus trophæis armorum strenuitate prostratis inimicis te fecit victoriosum, hæreticis suasionibus ignominiosè ne victus succumbas: te etenim laborante eos ab errore mortis eruere, ipsi inuigilant

gilant, te in præcipitiū erroris demergere, à quorum cōtabulatione, vel solatio quemlibet Chriſticolā, tanquā à lethifero veneno; sub obteſtatione diuini iudicij præcipimus abſtinere, niſi fuerit in diuinis præceptis experientia operum probatus, & ſacris eruditus ſcripturis. Teſtamur igitur corā Deo, monemus, & quicquid poſſumus hortando præcipimus, vt quā citius eos, zelū Dei legis exercens, niſi Catholicā profeſſi fuerint veritatē, à te repellas, atq. dicta eorū & obiectiones nobis ſcribēdo mittere nō moreris. Deo teſte fraternitatem dilectionis tuæ in viſcerib⁹ Ieſu Chriſti amplectimur charius: & ſingula, quātum Deus dederit, ad ſalutē animæ, & tui corporis honeſtatē determinabimus, ſacris ea fulciēdo auctoritatibus, vt falſitas veritati cedat, & Eccleſiæ Chriſti gloria roboretur, & creſcat. Memēto cōmunis noſtri doctōris Leandri, & eius fidem atq. doctrinā pro viribus imitare, vt in præſēti bonis perfrui, & in futuro cęleſtiū bonorū participationē valeas adipiſci. Amē. Ora pro me: donet Dñs, vt animę, corporis, fidei, & honoris tibi ſeruata integritate, merear te videre de cætero, mi Dñe, & chariſſime fili.

• Ad hunc Claudium ſcribit Greg. lib. 7. Regiſt. ep. 124.

*Dilecto filio in Chriſto
Redempto Archidiacono,
Iſidorus.*

MULTIS non modo Eccleſiaſticis, verum etiam huius perituri regni præpeditis negotijs, pro vt optamus, tuæ charitatis quæſtionibus ad præſens ſatisfacere nō valemus. Verū, quia impellēte charitate omnibus ſumus debitores, ex parte, qua valeo, pareo dilectioni tuæ, ad inquiſita cōpēdiōſe reſpōdere paratus. Innotuiſti quippe nobis, in animo tibi verſari ſcrupulū, eo quod Oriētalium Chriſti Eccleſia ex fermētato pane, Occidentalis ex azymo ſacratiffimi corporis ſacramentū cōficere cōſuevit: & quia ipſi Oriētales Latinos, ſuper hoc reprehēdere nō verētur, illud etiā animo tuo inſedit, quòd illi ſericos pānos, nos autē lineos, quos corporalia dicimus, ad ornāmēta tanti ſacrificij exhibemus. Scias itaq. eorū iam dictis cōſuetudinibus minimè nos opponere reprehēſionis obſtaculū, quādiu eas Romana Eccleſia duxerit tolerādas, maximè cum nō ſint de eſſentia, ſiue ſubſtātia ſacramēti. De ſubſtātia ſacramēti ſunt verba Dei à ſacerdote

A in ſacro prolata miniſterio, ſcilicet, hoc eſt corpus meū, panisq. frumenti & vinum, cui cōſuevit aqua adhiberi, quia vtrumq. de latere Chriſti, videlicet, ſanguis & aqua profluxit. Cætera vero pertinent ad decorem ſacramenti, futurorū exēplum, ad noſtram & eorum humiliatōnem, atq. in Dei laude exercitationem, & cum prædictorum facta fuerit conſecratio, non, vt quidam putant indocti, ſub panis ſpecie ſola caro Chriſti, & in calice tantummodo ſumitur ſanguis: ſed in vtroq. Deus & homo, in corpore glorificato totus & integer Chriſtus, integer Chriſtus in calice, panis viuus, qui de cælo descendit, totus eſt in vtroq. Ipſe eſt panis, qui reficit, non deficit, panis, qui totus à ſingulis ſumitur, & in nulla ſui parte minuitur, viſibilis Angelis, fide non dubia creditur à nobis miraculoſè & inuiſibiliter totus in ſumentibus ſingulis & integra ſui eſſentia viſibiliter totus ſemper regnat in cælis: quia vero Oriētales Romanorū ſiue noſtras conſuetudines impudenter obtrectādo reprehēſionis abolitione impugnare nitūtur, ad arma diuini oraculi cōcurrētes, nos quātum potuerimus eandē defendere veritate præuia inſurgemus. Dñs enim noſter Ieſus Chriſtus, quando diſcipulis corporis ſui myſteriū agendū tradidit, nō legitur accepiffe panem fermētatum, vel azymū, ſed accepiffe panē & dedit diſcipulis ſuis dicens. Hoc eſt corpus meū: hoc facite quotieſcumq. ſummitis in meam cōmemoratōnem. Legitur tamen præcepiffe Dñm Moysi, vt Paſcha cum azymis panibus & lactucis agreſtibus manderetur, & apud quēcumq. Hebræorū fermētatus panis per ſeptem dies Paſchæ inueniri poſſet, occideretur. Dñs igitur noſter Paſcha ſecundū Legē celebrauit, & in cœna ſuū corpus ſub panis, & vini ſpecie diſcipulis edēdum tradidit, & eis eundē cōficiendi tradidit poteſtatem, atq. panē azymū, cum quo Paſcha agebatur, obtulit. Similiter ſacratiffimum corpus eius non legitur panis ſericis, vel laneis ſed mundis linteaminibus in ſepultura inuolutum fuiſſe. Ergo, cuius myſterium paſſionis, & ſepulturae, cum quotidie immolando, geritur in altare, à tramite recto deuiare non poſſunt, qui in pane azymo, vino, & aqua, additis, & mundis ſanctiſque linteaminibus, ſecundum conſuetudinem Eccleſiæ Romanæ corporis, & ſanguinis Domini, ſacroſanctum ſacrificium ſtudent cōficere. Videtur etiam

Dñs nobis fauere in Exodo dicens. Nō im-
 molabis (inquit) super fermēto sanguinē ho-
 stix meæ. Quod etiā de vase agitur ligneo
 fictili, vel metallino, quo agitur immolatio
 sacrificij, quia nullus Eūāgelistarū expresse
 ostēdit, cuiusmodi fuerit, ad Legis videtur
 recurrendū potius auctoritatē, quia in mi-
 nisterio tabernaculi aut domus Dei, nulla
 vasa sacræ vnctionis oleo delibuta legūtur
 lignea vel fictilia, sed magis ex metallo erāt.
 Dñs etiam quæq̄. de melioribus sibi offerri
 præcepit, & Tabernaculū testimonij cū ma-
 xima diligētia auri & argenti mira pulchri-
 tudine adornare. De Salomonico templo
 quid? Re vera idē. Quod si ceremonialia illa
 quæ vmbra erant veritatis futuræ, quibus
 pecudū carnes immolabantur, vel sanguis,
 tanto voluit Deus decore perfrui, quanto
 magis sacrū altare, sanctūq̄. vas, in quo ipsa
 veritas, scilicet vnigenitus Deus, quotidie
 Deo Patri offertur, quāto honore reuerētia
 gloria & decore debēt studio & diligentia
 adornari? Liquidē patet tam inæstimabile
 sacrificium in vase luteo, vel ligneo, nisi ne-
 cessitate vrgēte, vel cogēte inopia, offerre
 turpe, ac vile præsumptuosum esse & teme-
 rariū, quod potest iusto examine reprobari.
 Sed forsā obijcis: pannū sericū pretiosiorē
 esse lineo, & idcirco magis diuinis vsibus
 aptū. Ad quod nos in vtroq̄. testamento di-
 cimus, candorem vestiū maximè approbari,
 eo quod in eo mentis sinceritas requiratur,
 quam cōstat intet ceteras virtutes Deo esse
 gratiosiorē, ad quam peruenire cupiēti cha-
 ritati vestræ, vt pateat clariūs, sacræ scri-
 pturæ testimonijs ostendamus. Dicit enim
 omni tēpore sint vestimenta tua candida, &
 Dñi sacerdotes Ephod lineo excellentiæ
 causa erāt superinduti, Euangeliū etiam in
 transfiguratione Dñica, quod apparuerint
 vestimenta Dñi tāquam nix, euidenter te-
 statur, & in Apocalypsi, qui in cōspectu agni
 stabant, & qui sequūtur ipsum, quocunq̄
 ierit, stolis albis perhibētur amicti, & quam-
 plurima alia. Quis inter pannos mundus, vt
 lineus, cui ex ablutione frequenti candor
 augetur, cum in sericis magis ex eadem ob-
 fuscari videatur? Mentis autē munditiā nul-
 latenus esse intelligas, vbi infidelitas viget,
 non enim est cōuentio Christi ad Belial. De
 incongruitate verò Grammaticæ loquutio-
 nis, quæ in veteri Testamento reputatur
 vel nouo, respondemus, verba cælestis ora-
 culi nō subiacēt Prisciani regulis, vel Donati,

& quāuis sit analogia sciēda, vsus præ omni-
 bus æmulandus est. Dummodo sententia à
 veritate nō discrepet, & à sanctorū Patrum
 vestigijs nullatenus recedēdum. Lucidē ha-
 bes, fili charissime, in quam partem tui ani-
 mi intellectum debeas inclinare, atq̄e tui
 cordis scrupulum super hoc omnino depo-
 nere. Diligenter per omnia inspice, & repe-
 ries sanctę Romanæ Ecclesię cōsuetudines à
 diuinis auctoritatib⁹ in nullo aliquaten⁹ de-
 uiare. Pro me ad Dñm orare quęso digneris.

*Domino charissimo, et virtutibus
 inclyto Eugenio Episcopo,
 Isidorus.*

Vestræ sanctitatis litteras per nuntium
 suscipiens Verecundum, rerū omnium
 conditori grates impendimus. Quod Ec-
 clesiæ sanctę suæ, mentis & corporis vestri
 valitudinem conseruare dignatur, atq̄. ad
 inquisita pro modulo parati satisfacere, exo-
 ramus orationū vestrarū suffragijs ab ærū-
 nis opprimentibus à Dño subleuari. Verūm
 quod in quibusdam quæstionibus venera-
 bilis vestra fraternitas, licet vos non igno-
 remus peritos, me compulit respondere:
 maioris sententiæ innodatio, nisi ex dispen-
 sationis articulo, à minori nequaquam va-
 leat enodari, sed potius ab inferiori prolata,
 à superiore iure mediante cassetur, Ortho-
 doxi quidem Patres Spiritus Sancti auctori-
 tate præuia sanxerunt: aliter autē quolibet
 adstruēte, sicut est vestræ prudentiæ cogni-
 tum, prauum suborietur, scilicet gloriatio
 securis contra eum, qui secat in ea. Quod
 vero de parilitate agitur Apostolorū: Petrus
 præminet cæteris, qui à Dño audire me-
 ruit, tu vocaberis Cephass, tu es Petrus & cę-
 tera, & nō ab alio aliquo, sed ab ipso Dei &
 virginis filio honorē Pontificatus in Christi
 Ecclesia primus suscepit. Cui etiam post re-
 surrectionem filij Dei ab eodem dictum est:
 Pasce agnos meos, agnorū nomine Ecclesia-
 rū prælatos notans. Cuius dignitas potesta-
 tis, etsi ad omnes catholicarū Episcopos est
 transfusa, specialiùs tamē Romano antistiti
 singulari quodam priuilegio, velut capiti,
 cæteris membris celsior permanet in æter-
 num. Qui igitur debitam ei non exhibet
 reuerenter obedientiam, à capite seiun-
 ctus Acephalorū schismatis se reddit obno-
 xium, quod sicut illud sancti Athanasij de
 fide sanctę Trinitatis, sancta Ecclesia ap-
 probat, & custodit, quasi sit fidei catholicę
 articulus.

articulus. Quod nisi quisq. fideliter firmiterq. crediderit, saluus esse nō poterit. Hęc vestræ dulcissimæ charitati breuiter prælibaui, considerans illud philosophi, pauca sufficere sapienti.

* *Hic fuit Eugenius secundus successor Iusti.*

*Domino meo, et Dei seruo,
Braulioni Episcopo,
Isidorus.*

OMni desiderio desiderauit nunc videre faciē tuā, & vtinā aliquando impleret Deus votū meū, antequā moriar. Ad præsens autē deprecor: vt commēdes me Deo orationibus tuis, & vt in hac vita spē meā impleat, & in futura beatitudinis tuæ confortium mihi concedat. *Et manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine & frater.

*Domino meo, & verè Dño Christiq;
electo Isidoro Episcoporum summo.
Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.*

OPie Domine, & virorum præstantissime, sera est inquisitio, & tardè data mihi scribendi optio, quia peccatis meis ingruentibus non modo sterilitatis vel inopiæ malo, verū etiā luis & hostilitatis, quominus inquirerē, horribili sum præpeditus incurfu. Nunc autem & si mille necessitatibus, mille curis attritus post longum miseræ tempus, veluti ab improbi soporis, vt ita dixerim, grauedine suscitatus, istius meę suggestionis affatibus dependere præsumo salutis obsequium, & cordis & corporis humilitate prostratus, imprecās excellentissimam tuā beatitudinis potestatem: vt peculiarē famulum, quē pio illo sacræ dignationis intuitu semper habuisti susceptum, vsq. in finem habere iubeas commēdatum. Nam & ego (Christus nouit) graui dolore discrucior, quod emenso tempore tam prolixo, vel nunc vestrum non mereor videre conspectum, sed spero in illum, qui nō obliuiscitur misereri, nec repellit in finē, quia exaudiet precē pauperis, & vestro me miserū representabit aspectui. Suggero sanè & omnimoda supplicatione depono, vt librum etymologiarum, quem iam fauente Domino, audiuius cōsummatum, promissionis vestræ memores seruo vestro dirigere iubeatis: quia, vt mihi sū cōscius, magna ibi ex parte serui tui postulatione sudasti. Et ideo in me primum existe munificus, sic in sanctorū cœtibus, & felix habeatis & pri-

Amus. Gesta etiam synodi in qua Sintharius examinis vestri igni (etsi nō purificatus, inuenitur tamē decoctus) quæso vt vestro instinctu à filio vestro Dño Rege, nobis dirigantur citò. Nā & nostra eius sic flagitauit gloriā suggestio, quia multū in cōcilio pro inuestiganda opus est veritate. De cætero creatoris altissimi pietatē efflagito, vt coronā beatitudinis vestræ pro integritate fidei, & statu Ecclesiæ suæ lōgo tēpore præcipiat cōseruare, meq. inter oblatrātia præsentis mūdi varia, & innumerabilia discrimina munitū reddat tuę intercessionis gratia, ac recōditum in gremiū memorię tuę, tutū ab omni tēpestate peccati oratu vestro efficiat Trinitas sacratissima. *Et manu sua.* Ego seruus Dñi Braulio Isidoro: in Dño fruatur te lucerna ardens, & nō marcescens.

*Domino meo et Dei seruo,
'Braulioni Episcopo,
Isidorus.*

QVia te incolumē cognoui, gratias Christo egi: & vtinā cuius cognoui salutē, in hoc corpore aspicerē & visionē. Quid autem mihi euenit pro peccatis meis, manifestabo: quia nō fui dignus tua perlegere eloquia, statim vt accepi pittatium tuum, puer regius ad me venit, dedi cubiculario meo illud pittatium: & cōfestim ambulauit ad Principem, vt postea perlegerem, & rescriberem. Reuersus è palatio Regis non solum scripta tua non inueni, sed etiā quidquid aliud in chartis fuit, periit. Et idcirco, scit Dñs, luxi meritum meum, quia nō perlegi eloquiū tuum, sed rogo vt quacumq. occasio venerit: rescribe mihi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto perdidit, iterum gratia tua recipiam. *Et manu sua.* Ora pro nobis beatissime Dñe.

*D Domino meo, et verè Dño Christiq;
electo Isidoro Episcoporum summo.
Braulio seruus inutilis sanctorum Dei.*

SOlet repleti lætitia homo interior ac spiritualis, cū inquisitione fungitur amātis. Ob id velle meum est, mi Dñe reuerentissime, nisi culparū maceria mearū obsistat, & benignè te inquisitionē meā amplecti, & querelarū calumniā patienter accipere. Vtrumq. enim ago, & officium inquisitionis persoluo, & tibi contra te caussarum

mearū necessitates dirigo, quod vt benignissime tuo auditui admittas, in ingressu huius dictationis portuq. prostratus peto à culmine vestri apostolatus: & quāquā vacillet calūnię obiectio, vbi lacrymarū est intercessio, cū lacrymę nō sint signa calūnię, tñ sint opto & lacrymabiles calūnię, & calūniabiles lacrymę. Sed vtrumq. pro licetiosa amoris præsumptione, nō aut pro arrogantię temeritate. Sed iam causam exordiar. Septimum, ni fallor, annum tēpora gyrant, ex quo me memini libros à te cōditos Originum postulasse, & vario diuersoq. modo præsentem vos me frustratū esse, & absentem nihil inde vos rescripisse, sed subtili dilatione modò necdū esse perfectos, modò necdū scriptos, modò meas literas intercidiisse, aliaq. multa opponentes ad hęc vsq. diē peruenimus, & sine petitionis effectu manemus. Ob hoc & ego vertā preces in querelam, vt, quod supplicatione nequiuī, vel calumnia lacescendo valeam adipisci. Sæpe namq. solet mendico prodesse vociferatio. Quocirca cur, quæro te, mi Domine, non tribuas, quod rogaris? Vnum scias, non dimittam, quasi fingens me nolle negata. Sed quæram: & instanter quæram, quoulsq. aut accipiam, aut eliciam pijsimo Redemptore iubente: Quærite & inuenietis, & adijciente: pulsate & aperietur vobis. Quę sui & quæro, etiam pulso. Vnde & clamito, vt aperias. Nam huius argumenti me consolatur inuentio, quia qui contempsisti postulantem, exaudies forte calūniantem. Hinc & ego scienti tua ingero, nec styli iactatione noui aliquid suggerere insipienti perfecto præsumo. Nec tñ erubesco imperitus disertissimo loqui Apostolici memor præcepti, quo præcipis libenter sufferre insipientē. Quamobrē accipe clamores calūnię. Cur rogo talentorū distributionē & cibariorū dispēsationē tibi creditā hucusq. retentas? Iam solue manū, impertire familiaris, ne inopia pereāt famis. Nosti, quid creditor veniens reposcat à te. Nō minuetur tibi, quicquid dederis nobis. Memor esto paruis panibus multitudinē satiata, & superasse reliquias fragmētōrū magnitudine panū. An putas donū tibi collatū pro te solummodo esse datū? Et vestrū est, & nostrū: cōmune est, nō priuatū. Et quis dicere vel insanus præsumat, vt priuato tuo gaudeas, qui de cōmuni tātum inculpabiliter gaudere scias: Nam cum Deus tibi œkonomiā

sui thesauri & diuitiarū, salutis, sapientię, & scientię tenere cōcesserit, cur larga manu non effundis, quod dando non minues? An cum in membris superni capitis vnusquisq. quod non accepit, sic in altero possideat, vt alteri, quod habet, possidēdū sciat: tu forsitan ideo nobis parcus existis, quia quod mutuò à nobis resumias, non inuenis? Sed si habenti das, tātillę mercedis fructū reportas. Sin vero non habenti tribuis, præceptis Euangelicis satisfacis, vt reddatur tibi in retributione iustorū. Proinde & ego remordeor conscientia, eò quod in me cōmunicabile nihil boni sentiam, quoniam iubemur per charitatem seruire inuicem, & vnusquisq. quam accepit gratiam in alterutrum illam administrare, sicut boni dispēsatores multifōrmis gratię Dei: atq. vnicuiq. sicut diuisit Deus mensuram fidei in vnā compagem membrorum debeat eam cæteris partibus cōmunicare: quia hęc omnia operatur vnus atq. idem spiritus diuidens singulis prout vult. Sed ad vnum ac peculiare subsidiū, quod præmissi, recurro, ad importunitatem scilicet amicam amicitia destitutis, ac nulla membrorum honestorum gratia decoratis. Idcirco audi vocē meam tot interiacentibus terris. Redde, redde, quod debes. Nam seruus, seruus es Christi & Christianorū, vt illic sis maior omnium nostrum, & quia nostri causa tibi collatā præsentis gratiam, sitientibus animis scientięq. fame cruciatis impertiri nō dedigneris. Non sum saltim pes, qui ad iniuncta discurrens possim aluo Ecclesię, membrorum scilicet iudici, obedientię discursu parere, nec principatui capitis imperanti obsequēdo placere. Quin & si de inhonestioribus mēbris me esse sciā: sufficiat, quia quæ te constat à capite percepisse, per me est dignū egerere, nec te, me nō egerere, quāuis minimū, Christi tamen sanguine redēptum. Nā nec dicit caput pedibus, nō estis mihi necessarij, quoniā quæ vidētur mēbra corporis infirmiora esse, necessariora sunt, & quæ putātur ignobiliora esse, his honorē abūdantiore circūdamus, & quæ inhonestiora sunt nostra, maiore honestatē habēt. Sic itaq. creator noster ac dispēsator cuncta dispēsat, vt cū in altero alteri dona diuina, quæ in se nō percipit, possidēda tribuuntur, charitas cumuletur. Deniq. tunc bene multifōrmis gratia dispēsatur: quādo acceptum donum & eis, qui hoc nō habēt, creditur:

ditur: quando propter eum, cui impeditur, datum putatur. Hoc Apostoli capitulum à nobis in parte præmissum, optimè nouit prudentia charitatis vestræ huic rei congruere totū, & quicquid summam tetigi, te proculdubio nosse melius, latet nullum. Itaq. hoc solum superest, quod & magnopere peto, vt præstes postulata, & si nō pro me, saltim pro ipsa charitate diuinitus impertita. Pro qua iubemur & nosse & præstare omnia, & sine qua nihil sunt omnia. Sed & si qua superflua, si qua negligenter, si qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi, quàm dixi: cūcta quæso benignè suscipias, cūcta ignoscas, cūcta ores, vt Deus ignoscat. Ergo, & hoc notesco, libros etymologiarum, quos à te Dño meo posco, & si detrūcatos corrosoq. iam à multis haberi. Inde rogo, vt eos mihi trāscriptos integros, emendatos, & bene coaptatos digneris mittere, ne raptus auuiditate in peruersum cogar vitia pro virtutibus ab alijs sumere, Ego autem opto quāuis nullius egeas, & vt troneq. dicūtur putere merces, vt dignatio vestræ benignitatis imperet nobis, in id quod possumus & valemus, tantum vt obsequio nostro vtaris, immo charitate, quæ Deus est, perfruaris. Hisigitur expletis erūt mihi quæstiones de sacris diuinisq. paginis, quarum mihi expositionem cordis vestri lumen aperiret, si tñ & nobis iubes resplēdere, & diuinæ legis obscura referare. Nec si ista, quæ peto, percepero, de illis silebo, sed viam referas capiēdæ fiduciæ. Cum in hac prima fronte non me confoderis stimulis verecundiæ, & ignauiæ meæ locum dederis veniæ, quod quem diligebas, quamlibet immeritum, non iusseris reprobare: quia ignominiosum valde videtur ac vile: si nec dū satiatus quis charitate ab eo, quæ amabat, inuenitur scedere. Obsequio aut meq. feruitutis dependo iura salutis, & quæso pietatem sanctissimæ vestræ potestatis, vt pro me orare digneris: quatenus quotidie fluctuātem animam in malis, tuo intercessu lucreris & ad portū tranquillitatis æternæ deducas, erutam à miserijs & ab scandalis. Dulce mihi fuit diu ad te loqui, quasi coram positus vultum viderem tuæ faciei. Ideo nec verbositatem caui: & temeritatem fortassis incurri. Sed aut hoc aut aliud agere debui, tantum vt quod noluisti per humilitatem, saltim tribuas per tumultuātem improbitatem. Ecce quantum auda-

cia dedit mihi gratia vestræ beneuolentiæ: Et ideo si quid in hoc displicuerit, sibi imputet, quæ tātum amat, vt timorem tollat. Nam perfectæ charitas foras mittit timorem. Speciali quoq. gratia fretus speciali Dño, in quo vires sanctæ Ecclesiæ cōsistūt, suggero, vt quia Eusebius noster Metropolitanus decessit, habeas misericordiæ curam. Et hoc filio tuo nostro Domino suggeras, vt vtilē illi loco præficiat, cuius doctrina & sanctitas cæteris sit vitæ forma. Hūc autem filium præsentem beatissimæ potestati vestræ per omnia commendo, & tam de his, quæ hic suggestimus, quæ etiam de his, quæ supra quæsti sumus, eloquio vestro per eum illustrari mereamur.

^a Ex Oii. Goth. clamitantem Rom. cod.

^b Ex Oii Goth. voce stulti in styli tantum mutata.

^c mille curam. Veteres libri per compendium.

*Domino meo, et Dei seruo,
Braulioni Episcopo,
Isidorus.*

TVæ sanctitatis epistolæ me in vrbe Tolletana inuenerūt. Nā permotus fuerā causa cōcilij. Sed quāuis iussio Principis itinere positum remeare me admonuisset, ego tamē quia propinquior erā præsentiae ipsius, quā regressioni, malui potius cursū itineris nō intercludere. Veni ad præsentiam, Principis, inueni, præsentē diaconū tuum, per eum eloquia tua suscipiens, amplexus sum & legi, & de salute tua Deo gratias egi: desiderio omnidesiderans quamuis debilis atq. fessus, fiduciam tamen habens per Christum in hac vita videndi te, quia spes non confunditur per charitatem, quæ diffusa est in cordibus nostris. Codicem etymologiarum cum alijs codicibus de itinere transmisi, & licet inemendatum præ inualitudine, tamen tibi modò ad emendandum statueram offerre, si ad destinatū cōcilij locum peruenissem. De constituendo autē Episcopo Tarraconensi nō eam, quam petisti, sensi sententiam Regis: sed tamen, & ipse adhuc vbi certius cōuertat animū, illi manet incertum. Peto autem, vt pro meis peccatis apud Dominum existere digneris intercessor, vt impetratu tuo deleatur delicta mea, & remittantur facinora. *Item manu sua.* Ora pro nobis beatissime Domine, & egregie frater.

D I V I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

R E G V L A M O N A C H O R V M.

P R Æ F A T I O.

PL V R A sunt præcepta vel instituta maiorum, quæ à sanctis Patribus sparsim prolata reperiuntur, quæq. etiã nonnulli latius, vel obscurius posteritati composita tradiderunt: ad quorum exemplum nos hæc pauca vobis eligere ausi sumus, vsi sermone plebeio, vel rustico, vt quàm facillimè intelligatis, quo ordine professionis vestræ votum retineatis. Præterea quisquis vestrum illam vniuersam veterum disciplinam contēdit appetere, pergat in quantum placet, & arduum illum limitem, atq. angustum leuigato cursu incedat. Qui verò tanta iussa priorum explere nequirit, in huius limite disciplinæ gressus constituat, nec vltra declinandum disponat: ne dum declinatus appetit inferiora, tam vitam, quàm nomen monachi perdat. Qua propter sicut illa præcepta priorum perfectum monachum reddunt ac summum: ita faciunt ista vel vltimum. Illa custodiant perfecti, ista sequantur post peccatum conuersi.

De Monasterio. C A P. I.

IM P R I M I S, fratres charissimi, monasterium vestrum ^a miram conclauis diligentiam habeat, vt firmitatem custodiæ munimēta claustrorum exhibeāt: inimicus enim noster Diabolus, sicut leo rugiens, circuit ore patēti quærens vnumquemq. nostrum, quē deuoret. ^a Monasterij autem munitio tantum ianuam extrinsecus habeat, vnumque posticum, per quem eatur ad hortum. Villa sanè longè remota debet esse à monasterio: ne vicinior posita aut labis inferat periculum, aut famam inficiat dignitatis.

A Cellulæ fratribus iuxta Ecclesiam constituantur, vt possint properare quantocyus ad officium. Locus autem ægrotantium remotus erit à basilica, vel cellulis fratrum, vt nulla inquietudine, vel clamoribus impediatur. Cellarium monachorum iuxta cœnaculum esse oportet, vt secus positum sine mora mensis ministerium præbeatur. Hortulus sanè intra monasterium sit inclusus, quatenus, dum intus monachi operantur, nulla occasione exterius euagentur.

^a Iustinian. constit. nov. mill. 133. cap. 1. in fine ἕως ἡ ἀκριβῆς θρησκίᾳ περιφραγεμένον τὸ μοναστήριον, ὡς ἐ μνηστείαρ ἕξοσον ἀλλαχόθεν πλὴν ἢ διὰ τῶν πυλίδων εἶναι.

^a De eligendo Abbate. C A P. II.

A Bbas interea eligendus est in institutione sanctæ vitæ duratus, atq. inspectus patientiæ & humilitatis experimentis, qui etiam per exercitium vitam laboriosam tolerans, ac transcendens ætatem adolescentiæ iuuentute sua senectutem tetigerit: cui etiam maiores non dedignentur parère, obedientes ei tam pro ætate, quàm etiã pro morū probitate. Iste enim se imitandum in cunctis operum exemplis exhibebit: neque enim aliquid imperasse cuique licebit, quod ipse non fecerit. Singulos autem hortamentis mutuis excitabit, adloquens cunctos, exhortans, vel ædificans in eis, si quid eorum vitæ pro vniuscuiusq. gradu prodesse perspexerit. Circa omnes quoque seruans iustitiam, contra nullum liuore odij inardescens, omnes ex corde amplectens, nullum Conuersum despiciens, paratus etiam quorundam infirmitati compati misericordia, Apostolum sequens, qui dicit: facti sumus paruuli in medio vestrum, tãquam si nutrix foueat pullos suos.

^a Hoc caput penultimum est in codice Gothico Ouesensi.

De

De Monachis. CAP. III.

Monachis autem summopere studendum est, vt Apostolicam vitam tenentes, sicut in vnum cōstituti esse noscuntur, ita cor habeant vnum: nihil sibi proprium vindicantes, nec quantulumcunq̄ue amorem rei priuatæ habentes, sed iuxta exemplum Apostolicum, omnia communia habentes, in præceptis Christi fideliter permanendo proficiant. Patri honorem debitum referentes, erga seniores obediētiam, erga æquales incitamenta virtutum, erga minores boni exempli magisterium conseruabunt. Nemo cæteris se iudicans meliorem, sed inferiorem se omnibus deputans tantò humilitate clarescat quātò plus cæteris culmine virtutum coruscat. Abstineat se etiam à furore: & à detractiōe, parcat monachus linguam. Indecenter quoq̄ue vel notabiliter non incedat, philargyriæ cōtagium, vt lethiferam pestem abhorreat, à turpibus verbis vel otiosis linguam auertat, atq̄ue indefinenter cor mundum labiaq̄ue exhibeat. Affectus quoq̄ue animi turpes ab intentione cogitationis abstergat, per compunctionem cordis in stadio se sanctæ meditationis exerceat. Torporem somni atq̄ue pigritiam fugiat, vigilijsq̄. & orationibus sine intermissione intendat, gulæ concupiscentiam deprimat, atq̄. abstinentiæ virtutibus semetipsum per studium domandarum libidinum affligat, domans ieiunijs carnem, quantum valetudo corporis sinat, liuore quoq̄. inuidiæ de fraternis profectibus nequaquã tabescat, sed quietus atq̄ue pacificus per amorem fraternæ dilectionis de cunctorum gaudeat meritis, iracundiæ perturbationē reiiciens, & patienter omnia sustinens: nulla tristitia, nullo temporali mœrore afficiatur, sed cōtra omnia aduersa interiori gaudio fretus, ipsam postremo vanæ gloriæ laudem procul à se abijciat, & Deo tantum interiùs humili corde placere studeat, vt dum his virtutibus radiat, merito nomē suæ professionis retineat.

De Conuersis. CAP. IIII.

Qui renuntians seculo ad monasterium venerit, non statim in cœtum deligendus est monachorum. Vitam enim vnicuiq̄. in hospitalitatis seruitium tribus mē-

A sibus considerare oportet: quibus peractis ad cœtum sanctæ cōgregationis accedet: neq̄ue enim intus suscipi quemquam cōuenit, nisi prius foris positus eius humilitas, siue patientia comprobetur. Qui relicto seculo ad militiam Christi pia & salubri humilitate conuertuntur, omnia sua primùm, aut indigentibus diuidant, aut monasterio conferant. Tunc enim serui Christi liberum animum diuinæ militiæ offerunt, quādo à se spei secularis vincula cuncta præcidunt. Qui non rigida intentione conuertuntur, citò aut superbiæ morbo, aut vitio luxuriæ subdūtur. Nequaquã ergo debent à tepore inchoare, qui mūdo renuntiant, ne per ipsum teporem rursus in amorem seculi cadant. Omnis Conuersus non est recipiendus in monasterio, nisi prius ipse scripto se spopoderit permanfurum. Sicut enim ij, qui ad secularē promouentur militiam, in legionem non transeunt, nisi ante in tabulis conferantur: ita & ij, qui in spiritualibus castris cælesti militiæ sunt signandi, nisi prius professione verbi, aut scripti teneantur, in numerum societatemq̄. seruorum Christi transire non possunt. Qui in monasterio prior ingreditur, primus erit in cunctis, gradu vel ordine: nec quærendum est, si diues, aut pauper, seruus an liber, iuuenis an senex, rusticus an eruditus: in monachis enim nec ætas nec conditio quæritur, quia inter serui & liberi animam nulla est apud Deum differentia. Qui tamen iugo alienæ seruitutis adstrictus est, nisi Dominus vincula eius dissoluerit, nequaquam recipiendus est, scriptum est enim: quis dimisit onagrū, liberū? & vincula eius quis soluit? Onager enim liber dimissus monachus est sine dominatu & impedimēto seculi deseruiens, & à turbis remotus. Tūc enim libera seruitute Deo quisq̄. famulatur, quando nullius carnalis conditionis pondere premitur. Vbi enim iam suaue iugum, & leue onus Christi est, durum & graue est portare seruitium seculi. Qui aliquid habentes in seculo conuertuntur, non ex tollantur, si de suis facultatibus quodcunq̄ue monasterio contulerunt: sed potius timeant, ne hic per superbiam eleuentur, & pereant. Quibus melius esset, si diuitias suas cum humilitate in seculo fruerentur, quā vt iam pauperes effecti, de earum distributione elatione superbiæ extollantur. Hi, qui de pau-

pertate in monasterio conuertuntur, non sunt despiciendi ab eis, qui seculi diuitias reliquerunt: quia apud Deum vnus ordinis habentur omnes, qui cōuertuntur ad Christum: neque enim differt, vtrum ex inopi vel seruili cōditiōe ad seruitiū Dei quisq. venerit, an ex generosa & locuplete vita: multi enim ex plebeio censu documentis virtutum eximijs enitentes prælatiores nobilibus facti sunt, eosque virtutum excellentia præuenerunt: & qui erant conditione infirmi, virtutis merito effecti sunt primi sapientes.^a Nam propterea infirma mundi elegit Deus, vt confunderet fortes: & ignobilia mundi, & ea quæ non sunt, vt ea, quæ sunt, euacuaret: vt nō gloriaretur omnis caro coram illo. Qui ex paupertate ad monasterium veniunt, non extollantur in superbiam: quia se ibi æquales aspiciunt ijs, qui aliquid in seculo videbantur: neque enim dignum est, vt vbi diuites celsitudine deposita seculari ad humilitatem descendunt, ibi pauperes elatione mentis superbi efficiantur: qui oportet, vt deposita arrogātia humiliter sapiant, suæq. paupertatis & inopiæ memores semper existant.

^a Nam propterea eod. testimonio est vsus libr. 2. de off. 647. 15.

De opere Monachorum.

CAP. V.

Monachus semper operetur manibus suis ita, vt quibuslibet varijs opificum artibus laboribusque studium suum impēdat, sequens Apostolum, qui dicit: neque panem gratis manducauimus, sed in labore & fatigatione nocte & die operantes: & iterum, qui non vult laborare, non manducet. Per otium enim libidines, & noxiarum cogitationum nutrimenta concresecunt: per laboris vero exercitium vitia nihilominus^a elabuntur. Nequaquā debet monachus dedignari versari in opere aliquo monasterij vsibus necessario. Nam Patriarchæ greges pauerunt, & Gentiles Philosophi futores, & sartores fuerunt, & Ioseph iustus, cui Virgo Maria desponsata extitit, faber ferrarius fuit. Siquidem & Petrus Princeps Apostolorum piscatoris officium gessit, & omnes Apostoli corporale opus faciebant vnde vitam corporis sustentabant. Si igitur tantæ auctoritatis homines laboribus, & operibus etiam rusticanis in-

A seruiuerunt, quantò magis monachi, quos oportet non solum vitæ suæ necessaria proprijs manibus exhibere, sed etiam indigentiam aliorum laboribus suis reficere. Qui viribus corporis & integritate salutis consistunt, si in opere otiosi sunt, dupliciter peccare noscuntur: quia non solum non laborant, sed etiam alios vitiant, & ad imitationē suam inuitant. Propterea enim quisq. cōuertitur, vt Deo seruiens laboris habeat curam: non vt otio deditus inertia pigritiaque pascatur. Qui si volunt lectioni vacare, vt non operentur: ipsi lectioni contumaces existunt, quia non faciunt, quod ibi legunt: ibi enim scriptum est, operantes suum panē manducant: & iterum, ipsi enim scitis, quomodo oportet imitari nos, quia non inquieti fuimus inter vos, neq. panem gratis ab aliquo manducauimus, sed in labore & fatigatione die ac nocte operantes, ne quem vestrum grauaremus. Qui per infirmitatem corporis operari nō possunt, humanis clementiusque tractandi sunt. Qui verò iani sunt, & fallunt, proculdubio dolendi atque lugendi sunt, quia non corpore, sed, quod peius est, mēte ægroti sunt: qui etsi humanis oculis conuincti non possunt, Deum tamen latere non possunt. Tales igitur aut ferendi sunt, si ægritudo latet: aut distringendi, si sanitas pateat. Monachi operantes meditari, aut psallere debent, ^b vt carminis verbiq. Dei delectatione consolentur ipsum laborem. Si enim seculares opifices inter ipsos labores amatoria turpia cantare non desinunt, atq. ita ora sua in cantibus & fabulis implicant, vt ab opere manus non subtrahant, quantò magis serui Christi: qui sic manibus operari debent, vt semper laudem Dei in ore habeant, & linguis eius psalmis & hymnis inseruiant. Laborandum est enim corpore animi fixa in Deum intentione: sicque manus in opere implicanda est, vt mens non auertatur à Deo. Proprijs autem temporibus oportet operari monachū, & proprijs orationi, lectionique incubere. Horas enim debet habere monachus congruas ad singula officia deputatas. Partes autem annui temporis suis quibusque operibus taliter deputantur. Æstate enim à manē vsque ad horam tertiam laborare oportet: à tertia autem vsq. ad sextam lectioni vacare: de hinc vsq. ad nonam requiescere: post nonam autem vsq. ad tempus vespertinum iterum

iterum operari. Alio autem tēpore, id est, autumnō & hyeme, siue vere à manē vsq. ad tertiam legendum: post celebrationem tertiæ vsq. ad nonam laborandum est: post refectionem autem nonæ aut operari oportet aut legere, aut sono vocis aliquid meditari. Quæcumque autem operantur monachi manibus suis, præposito deferant, præpositus autem principi monachorum: nihil operis apud fratrem remaneat, ne sollicitudinis eius cura mentem ab intētionē contemplationis auertat. Horti olera vel apparatus ciborum proprijs sibi manibus fratres exerceant: edificiorum autem constructio, vel cultus agrorum ad opus seruorum pertinebunt. Nullus monachus amore priuati operis illigetur, sed omnes in communi laborantes patribus sine obmurmuratione obtēperare debent: ne forte murmurado pereant, sicut perierūt, qui in deserto murmurauerunt. Si enim illis paruulis adhuc in lege, & rudibus nequaquam indultum est, quanto magis ijs, qui perfectionis legem perceperunt, non parcat, si talia gesserint.

^a vt carminis lib. 2. de off. c. 15. canunt autem psalmos manibus operantes, & ipsum laborem, tãquam diuino celeumate consolantur.

^b elabuntur ex Gortli. al. euelluntur.

De officio. CAP. VI.

IN psallendis autem officijs ita erit discretio: dato enim legitimis tēporibus signo ad horas canonicas, ^a festina cum proparatione, omnes ad chorum occurrant nulliq. ante expletum officium licebit egredi præter eum, quem necessitas naturæ compulerit. Recitantibus autem monachis, ^b post consummationē singulorum psalmorū prostrati omnes humi pariter adorabunt, celeriterque surgentes psalmos sequentes incipiant, eodemque modo per singula officia faciant. Quando celebrantur psalmorum spiritualia sacramenta, refugiat monachus risus vel fabulas: sed hoc meditetur corde; quod psallitur ore. In tertia, sexta, vel nona: tres psalmi dicēdi sunt, responsoriū vnum; lectiones ex veteri nouoque Testamento; ^c duæ, deinde laudes, hymnus atq. oratio. In vespertinis autem officijs, ^d primò lucernarium, deinde psalmi duo, responsorius vnus, & laudes hymnus atq. oratio dicēda est. Post vespertinum autem congregatis fratribus oportet, vel aliquid meditari, vel

A de aliquibus diuinæ lectionis quæstionibus disputare, conferendo piè & salubriter. Tãtumque meditando disputandoque immorari, quoad vsq. completorij tempus possit occurrere. Ante somnum autem, sicut mos est, peracto completorio, vale dictis inuicem fratribus, cum omni cautela, & silentio requiescēdū est, vsq. quo ad vigiliam cōfurgatur. In quotidianis verò officijs vigiliarum primū tres psalmi canonici recitandi sunt, ^e deinde tres missæ psalmorum, quarta canticorum, quinta matutinarum officiorum. In Dominicis vero diebus, vel festiuitatibus Martyrum, sollempnitatis causa singulæ super adiiciendæ sunt missæ. Verū in vigilijs recitandis aderit vsque in matutinis psallendi canendiq. consuetudo, vt vtroq. modo seruorum Dei mentes diuersitatis oblectamēto exerceatur, & ad laudē Dei sine fastidio affluētius excitentur. Post vigiliam autem vsque ad Matutinum requiescendum, aut aliquid perlegendum erit. Post Matutinum autem aut operandum aliquid aut legendum, lectiones autē ex nouo aut veteri Testamento tempore officij quotidianis diebus recitetur. Sabbatho autem die atq. Dominico ex nouo tantū pronūtientur. Monachus C autem corporis sanitate consistens, si vigilijs, vel quotidianis officijs defuerit, perdat communionem, si sanitas patet.

^a Festina cum proparatione idem lib. 2. de off. c. 15. Cōueniunt autem omnes frequenter nocte ac die festina cum proparatione ad orationem.

^b Post consummationem. Vid. Cass. lib. 2. c. 7.

^c Duæ deinde laudes, Hoc est Alleluia, vt constat ex lib. 1. de off. c. 15.

^d Primo lucernarium. Vid. ann. in Cass.

^e Deinde tres missæ. Vid. ann. in Cass.

De collatione. CAP. VII.

AD ^a audiendum in collatione Patrum tribus in hebdomada vicibus, fratres post celebrationem tertiæ, dato signo, ad collectam conueniant: audiant docentem seniorēm instruentem cunctos salutaribus præceptis: audiāt Patrem studio summo & silentio, intentionem animorum suorum suspirijs & gemitibus demonstrantes. Ipsa quoque collatio erit, vel pro corrigendis vitijs instruendisque moribus, vel pro reliquis causis ad vtilitatem cœnobij pertinentibus. Quòd si talia desunt, pro consuetudine tamen disciplinæ, nequaquam erit

omit-

omittēda collatio, sed in præfinitis diebus, A cunctis pariter congregatis, præcepta Patrum regularia recensenda sunt: vt qui nec dum didicerunt, percipiant, quod sequuntur: qui verò didicerunt, frequēti memoria admoniti, sollicitè custodiant, quod nouerunt. Sedentes autem omnes in collatione tacebunt, nisi forte quem auctoritas Patris præceperit, vt loquatur.

^a Ad audiendam in coll. Patrem. *Ead. 2 de off. c. 15.*

De codicibus. CAP. VIII.

OMnes codices custos sacrarij ^h habeat, de putatos, à quo singulos singulis ^B accipiant, quos prudenter lectos, vel habitos, semper post vesperam reddant. Prima autem hora codices singulis diebus ^a petantur: qui verò tardius postulat, nequaquā accipiat. De his autem quæstionibus, quæ leguntur, nec forte intelliguntur, vnusquisque fratrum aut in collatione, aut post vesperam Abbatem interroget, & recitata in loco lectione, ab eo expositionem suscipiat, ita vt, dum vni exponitur, cæteri audiant. Gentilium libros vel hæreticorum volumina monachus legere caueat: melius est enim eorum perniciofa dogmata ignorare, quàm per experientiam in aliquem laqueum erroris incurrere.

^a Petantur: expectantur. *Goth.*

De mensis. CAP. IX.

TEMPore, quo refectionis debitum soluitur, claustra monasterij obserentur, ^a nec oculus extraneus interesse præsumat, ne quietem fraternā præsentia sua impediatur. Refectionis tempore dato signo pariter omnes concurrant. Qui autem ad mensam tardius venerit, aut pœnitentiam agat, aut ieiunus ad suum opus vel cubile recurrat. Nemo autē ad vescendum ibit, antequam ad vocandum omnes vox signi solita insonuerit. Refectōrium pariter vnum erit: ad singulas mensas deni conuescentes resideant: reliqua turba paruulorum adsistēt. Tempore conuescentium fratrum, omnes disciplinæ gerant silentium, Apostolo obtemperantes, qui dicit: cum silentio operātes suum panem manducant. Vnus tamen in medio residens benedictione accepta de scripturis aliquid legat, cæteri vescentes

tacebunt, lectionem attentissimè audientes, vt sicut illis corporalis cibus refectionem carnis præstat, ita mentem eorum spiritualis ^b sermo reficiat. Nullus ad mensas clamor excitetur; soli tantum Præposito sollicitudo maneat in his, quæ sunt vescētibus necessaria. Abbas, citra læguoris necessitatem, cibos in conspectu pariter cum fratribus sumat: nec aliud, quàm cæteri, nec cultius, quàm quæ in communi consistūt, præparari sibi quidpiam expectat: sicque fit, vt, dum præsens est, omnia diligentius administrantur: & dum communia sunt salubriter & cum charitate sumantur. Æqualia quippe erunt mensura omnium fercula, similibusque alimentis cuncti reficiēdi sunt fratres. Quidquid præsens refectione dederit, omnes sine murmuratione percipiant: nec id desiderent, quod edendi voluntas appetit, sed quod naturæ necessitas quarrit. Scriptum est enim: carnis curam ne feceritis in desiderijs. Per omnem autē hebdomadam fratres viles olerū cibos, ^c ac pallentia vtantur legumina. Diebus vero sanctis ^d inducant cum oleribus leuissimarum carniū alimenta. Non erit vsque ad satietatem reficiēdum corpus, ne forte intereat animus: nam ex plenitudine ventris citò excitatur luxuria carnis. Qui autem appetitum edacitatis reprimit, sine dubio lasciuia motus restringit. Tanta cum discretione reficiendum est corpus, vt nec nimia abstinētia debilitetur, nec superflua edacitate ad lasciuiam moueatur. In vtroque ergo temperantia adhibēda est: scilicet, vt & vitia carnis non præualeant, & vis ad ministerium bonæ operationis sufficiat. Quicumque ad mensam residens à carnibus vel vino abstinere voluerit, non est prohibendus: abstinētia enim non prohibetur, sed potius conlaudatur: tātum ne ex contemptu creatura Dei humanis concessa vsibus execretur. ^e Nullum esui furtiua contaminatio polluat, aut impudens, vel priuatus extra cōmunē mensam appetitus: excommunicationis enim sententiæ subiacebit, qui vel occultè vel extra ordinariam mensam aliquid degustauerit. Ante refectionis tempus nullus vesci audeat, præter eum, qui ægrotat: qui enim tempus edendi antecesserit, subsequētib; pœnis abstinētiæ subiacebit. Sitiēti, aut cuiuspiam defectum patienti ante edēdi tempus consulendū est, Abbate, vel Præposito ordinante, non tamen palàm, ne forte

tē

te sitire, vel esurire alios cogat. Hebdomadarius solus cibos degustet, nec quis id alius audeat, nec sub occasione degustandi gulæ, vel gutturi satisfaciatur. Laici ministri mensis monachorum nullatenus intererunt, nec enim poterit illis mensæ communis esse locus, quibus diuersus est propositus. Monachi cum à mensa surrexerint, ad orationem omnes concurrant. Quod mensæ redundauerit, omni cura seruatum egentibus dispensetur. In refectioe monachorum à diebus Pentecostes vsq. ad autumnum principium tota æstas interdiana prandia inuitet, reliquum tempus suspendat prandia: cœna tantum apponatur. In vtriusq. temporibus refectio mensæ tribus erit pulmentis olerum scilicet, & leguminum, & siquid tertium fuerit, id est, pomorum. Ternis quoque poculis fraterna reficienda est sitis. In obseruatione autem Quadragesimali, sicut fieri solet post exemptum ieiunium, pane solo & aqua contenti omnes erunt, à vino quoque & oleo abstinebunt.

* Nec oculus extran. Ex *Gotth. al.* nec vllus extraneus.

b Sermo reficiat vox sermo, non est in *Gotth.*

c Pallentia legumina 2. de off. c. 12. Antiqui pridie quam cantandum erat, cibis abstinebant, pallentia tantum legumina causa vocis sumebant, vnde vulgo cantores fabarum dicti sunt.

d Inducant Ex *Gotth. al.* interdum.

e Nullum furtiuam contaminatio. *Cass. lib. 4. c. 16. inter monachorum delicta numerat extraordinariam, aut furtiuam refectioem.*

De ferijs. CAP. X.

HÆ sunt feriæ monachorum, in quibus ieiunia conquiescunt. In primis venerabilis dies Dominicus nomini Christi dicatur. Qui, sicut propter mysterium resurrectionis eius solemnitas est, ita & apud omnes seruos eius celebritatem conuiuuij voto uo gaudio retinebit. Item à primo die Paschæ vsq. ad Pentecosten, quinquaginta scilicet quotidianis diebus, ieiunium à sanctis Patribus dissolutum est: propter resurrectione videlicet Christi & aduentum Spiritus sancti: vt hi dies non in figura laboris, quod Quadragesime tempus significat, sed in quiete lætitiæ laxatis ieiunijs celebrentur. Placuit etiam Patribus à die natalis Domini vsq. ad diem circumcisionis sollempne tempus efficere, licentiamque vescendi habere: non aliter & dies Epiphaniarum veteri re-

gula reficiendi indulgentiam consequuta est: siquidem & dum quisque fratrum conuertuntur, aut ex alijs monasterijs fratres visitandi gratia occurrunt, pro charitate adimplenda interrumpuntur ieiunia. Præter hæc alia tempora liberè, libenterque cultui ieiuniorum inseruiant. Si qui autem monachorum prædictis temporibus ieiunare disponunt, nequaquam prohibendi sunt: nam & multi antiquorum Patrum his diebus in eremo abstinuissent, nec aliquando ieiunia soluisse leguntur, nisi tantum diebus Dominicis propter resurrectionem Christi.

* Dum quisque fratrum conuenient. *Gotth.*

De ieiunio CAP. XI.

Ieiuniorum autem hos dies potissimè veteres elegerunt. Primum ieiunium Quadragesimæ quotidianum, in quo maior abstinentiæ obseruetia manebit in monachis, quando non solum à prandijs, sed etiam à vino & oleo abstinent. Secundum ieiunium interdianum post Pentecosten alia die inchoatum vsq. ad æquinoctium autumnale protenditur, ternis scilicet diebus per singulas hebdomadas propter æstiuos solis ardores ieiunium celebratur. Tertium sequitur quotidianum ieiunium, ab octauo Kalendas octobris vsq. ad natalè Dominicum, in quo quotidiana ieiunia nequaquam soluitur. Quartum item quotidianum ieiunium post diem circumcisionis exoritur, peragiturque vsq. ad sollempnia Paschæ. Hi autem, qui vetustate corporis consumpti, aut teneræ ætatis fragilitate detenti sunt, non sunt quotidianis ieiunijs exercendi, ne aut senescens ætas antequam moriatur deficiat: aut crescens, priusquam proficiat, cadat: & ante intereat, quam bonum facere discat.

De habitu monachorum.

CAP. XII.

Cultus vestium, vel indumentorum insignes monacho deponendi. Munitus debet esse monachus non delicatus: sicut autem non oportet in monacho esse notabilis habitus, ita nec satis abiectus: nam prætiosa vestis animum ad lasciuam pertrahit, nimis vilis aut dolorè cordis parit, aut morbum vanæ gloriæ contrahit. Vestimenta non erunt æqualiter distribuenda omnibus, sed cum

cū discretione, prout cuiusq. ætas gradusq. expostulat: ita enim Apostolos fecisse legimus, sicut scriptū est: erāt illis omnia cōmunia: & distribuebatur vnicuiq., prout opus erat. Vniuscuiusq. fratris supplementum, vel indigentia inspiciatur: vt qui habent, contenti sint: & qui non habent, accipiāt: nam habēri nō dabitur, vt sit vnde egentibus distribuatur. Porro linteum non oportet monachum indui: orarium, ^abirros, planetas non est fas vti, neq. indumenta, vel calciamenta, quæ generaliter cætera monasteria abutuntur. Ternis autem tunicis, & binis pallijs, & singulis cucullis contenti erunt serui Christi, quibus superadijcietur melotes pellicea, mapula, manicæ quoq. ^bpedules & caligæ. His tantum contenti erunt, nihil præterea aliud præsumentes. Pedules autem vtendi in monasterio, quādiu hyemis coegerit violentia: siue dum fratres gradiuntur in itinere, vel proficiscuntur ad urbem. Monachi autem in monasterio pallijs semper operiantur, vt pro honestate tecti incendant, & pro ministerio operis expediti discurrant. Sanè si quis forte pallium non habet, humeris mapulam superponat. Nullus monachorum vultus curam gerat, per quæ lasciuia, & petulantia crimen incurrat, nō est enim mente castus, cuius aut corporis cultus, aut impudicus extat incessus. Nullus monachorum comam nutrire debet: nam qui hoc imitatur, etsi ipsi hoc ad decipiendum homines per speciem simulationis nō faciant, alios tamen scandalizant, ponentes offendiculum infirmis, & sanctum propositum vsq. ad blasphemiam perducentes. Tondere debet ergo iste, quādo & omnes, immo & simul, ac pariter omnes. Nā reprehensibile est, diuersum habere cultum, vbi non est diuersus propositus.

^a Birros, planetas. *Vid. annot. in Cassian.*

^b Pedules & caligas. *S. Benedictus in Regula cap. 55. indumenta pedum pedules & caligas. Smaragd. Pedules modo dicimus calceos, caligas nos subtalaris, vel foccos vocamus.*

De stramentis. CAP. XIII.

Abbatē cum fratribus pariter in congregatione commorari oportet, vt communis conuersatio & testimonium bonæ vitæ, & reuerētiam præbeat discipline. Fratres quoq. omnes, si possibile est, in vno cōclauis cōmorari decet. Quod si difficile fuerit, certe vel decem, quibus vnus est præpo-

nendus decanus, quasi rector & custos. Speciosam, vel variam suppellectilē monachū habere con licet, cuius stratus erit stria, & stragulū pelles lanatæ duæ, ^agalnapi quoq. & facistergium, geminusq. ad caput puluillus. Per singulos menses Abbas, siue Præpositus lectulos cūctorū perspiciat, nequid indigeant fratres, nec superfluum habeāt. Nocte, dum ad dormiendum vadūt, seu postquam quiescitur, vnus alteri nemo loquatur. Duobus in vno lecto iacere nō licet. In nocturnis tenebris nemo loquatur fratri cui obuiat. Iuncta autem nocte dormientium lucerna locū illuminet, vt depulsis tenebris testimonium pateat singularis quietis. Strat⁹ monachi in nulla turpi cogitatione versetur, sed in sola contēplatione Dei: accubans & requiem corporis & quietem habeat cordis, cogitationesq. prauas à se repellat, bonasq. amplectens, turpes à se reijciat: nam animi motus imaginibus suis agitur, & qualis vigilantis cogitatio fuerit, talis & imago per soporē occurrit. Qui nocturna illusione polluitur, publicare hoc Patri monasterij non moretur, culpæq. suæ merito hoc tribuat, & occultò pœnitentiam agat, sciēs quia nisi præcessisset in eo luxus animi turpia cogitantis, non sequerentur sordidæ, atq. immundæ pollutiones: quem enim præuenit cogitatio illicita, tentatio illum citò fœdat immunda. Qui nocturno delusus phantasmate fuerit, tempore officij in sacrarium stabit, nec audebit cadē die Ecclesiam introire, antequam sit lotus, & aquis & lacrymis. In Lege quippe qui somno nocturno polluebatur, egredi iubebatur à castris, nec regredi priusquam ad vesperā lauaretur. Etsi illi in carnali populo ita faciebāt, quid spiritualis seruus Christi facere debet, qui magis cōtaminationē suā debet respicere, & lōgè ab altario positus mēte, & corpore pertimescere, atq. in figura aquæ, pœnitentiæ lacrymas adhibere, vt nō solum aquis, sed etiā fletibus studeat abluī, quod forte per culpā occultā immūda cōtaminatio polluit: Qui fornicationis tentamentis exæstuat, oret indefinenter, atq. abstineat nec crubescat cōfiteri libidinis æstum, quo vritur: quia vitium detectū cito curatur, latens vero quāto amplius occultatum fuerit, tanto magis profundius serpit, quod reuera qui publicare negligit, curari nimirum cupit.

^a Galnapi quoq. *Smaragd. ad e. 55. Regul. S. Benedicti.*

Lena (inquit) *species vestis est, quam nos tonxam dicimus, alij verò galnapem vocant, legitur quoq. vox galnapis sine interpretatione 19. etymolog. c. 26.*

^b Iuncta autem nocte, &c. Ex *gosth. al.* Lux autē nocte dormientium locum illuminet.

De delinquentibus. CAP. XIII.

SI quis in aliquo leui delicto titubans oberrauerit, semel atque iterum admonendus est: qui, si post secundam admonitionem nequaquam fuerit emendatus, congrua animaduersione coercetur. Peccantem autem nullus occultet: criminis enim est consensus post secundam admonitionem celare quempiam peccantem.

De sæpius peccante. CAP. XV.

SI quis sæpius peccatē viderit, prius hoc vni vel duobus demōstret fratribus, quorū testimonio possit cōuinci. Si negauerit, qui deliquit: peccatum palam commissum palam est arguendum: vt dum manifestē peccans emendatur, ij, qui eum in malo iuncti sunt, corrigantur. Sicut autem vnius delicto sæpē multi pereunt, ita vnius emendatione plerunq. multi saluantur.

De culpa indulgenda, vel culpati correctione. CAP. XVI.

QVI verò in fratrem peccauerit, si statim reminiscens ad veniam poscendam fuerit inclinatus, percipiat ab eo indulgentiam, cui ignoscitur intulisse iniuriam. Qui autē nō petit, aut non ex animo poscit: in collationē deductus iuxta excessum iniurię congruę subiaceat disciplinę. Qui sibi inuicem conuicia obijciunt, si iterum inuicem sibi celeriter laxando ignoscunt, hi ab alio iudicandi non sunt: quia pariter sibi veniam dare festinauerunt: si tamen excedere in semetipsos frequentius non præsumant. Qui sponte culpam confitetur, quam gessit, veniam promereri debet, quam expetet. Oretur igitur pro eo, eiq.ue confestim, si leuis culpa est, postulata indulgentia præbeatur. Qui pro grāui vitio sæpē excommunicatus emendari neglexerit, tamdiu damnationi subiaceat, quousq. vitia inolita deponat, vt quem semel inlata animaduersione nō coër-

A cuit, frequens scueritas censeat emendandum. Quamuis frequentium grauiorumq. vitiorum voragine sit quisquam immerfus, non tamen est à monasterio proijciendus, sed iuxta qualitatem coercendus: ne forte qui poterat per diuturnam pœnitudinem emendari, dum proijcitur, ore Diaboli deuoretur.

De delictis. CAP. XVII.

DELICTA autem aut grauia sunt, aut leuia. Leuioris culpæ reus est: qui otiosus esse dilexit, qui ad officium, vel ad collationem vel ad mensam tardius venerit, qui in choro horis riserit, fabulisue vacauerit: qui relicto officio, vel opere extra necessitatis causam foras discesserit: qui torporem aut somnum amauerit: qui sæpius iurauerit: qui multiloquus fuerit: qui ministerium cuiuslibet operis iniunctū sibi sine benedictione susceperit, aut perfecto opere benedictionem minimē postulauerit: qui iniunctum opus negligenter, vel tardius expleuerit: qui casu aliquid fregerit: qui damnum rei paruę intulerit: qui codicem negligenter vsus fuerit: ^a qui alicubi ad momentum secesserit: qui occultē ab aliquo litteras, vel quodlibet munus acceperit: vel epistolam suscipiens sine Abbatis consensu rescripserit: vel quemlibet parentum, seu secularium sine iussu Senioris, aut viderit, aut cum eis locutus fuerit: qui Seniori inobediens fuerit: ^b qui contumaciter Seniori responderit: qui erga Seniorē linguā non represserit, qui lasciuus in lingua fuerit: qui inhonestē incesserit: qui iocauerit: qui satis riserit: ^c qui cum excommunicato locutus fuerit, orauerit, aut comederit: qui illusionē nocturnam Patri non patefecerit. Hęc igitur & his similia triduana excommunicatione emendanda sunt. Grauiori autem culpæ obnoxius est, si remulentus quisquam sit, si discors, si turpiloquus, si fœminarum familiaris, si seminans discordias, si iracundus, si alta & erecta ceruicis, si mente tumidus, vel iactanti incessu immoderatus, si detractor, si susurro, vel inuidus, si præsumptor rei peculiaris, ^d si pecunię contagio implicitus, si aliquid præter regularem dispensationem superfluū possidens, si fraudator rei acceptæ, aut commissæ sibi, aut minus

commiffæ. Inter hæc, fi de rebus fecum allatis extulerit, vel de ijs per inobedientiam murmurauerit, fi falſum dixerit, fi contentiones vel rixas amauerit, fi manifeſtum cõuicium fratri intulerit, fi perſonam innocẽtem falſo crimine maculauerit, fi contumaci animo Senioreſem deſpexerit, fi rancorem aduerſus fratrem tenuerit, fi peccanti in ſe & poſtea ſupplicanti veniã nõ conſeſſerit, fi cum paruulis iocauerit, riſerit, vel eos ofculatus fuerit, fi cum altero in vno lecto iacuerit, fi rei maioris damnum intulerit, fi furatus fuerit, fi periurauerit, fi extra communem menſam priuatim vel furtim quippiam ſumpſerit, fi alicubi extra conſultum Præpoſiti, vel Abbatis diſcedens medio die, vel amplius commoratus fuerit, fi, vt otioſus ſit, falſam infirmitatem præterderit. Hæc & his ſimilia iuxta arbitrium Patris diuturna excommunicatione purganda ſunt, & flagellis emendanda: vt qui grauius peccaſſe noſcuntur, acriori ſeueritate coerceantur: conſideratis tamen perſonis; qui ſunt humiles, quiue ſuperbi.

^a *Caff. libr. 4. cap. 16.* Si ad punctum tẽporis vſpiam ſeceſſerit, & paulõ poſt: ſi epistolã cuiuſq. ſuſcipere, ſi reſcribere ſine Abbate ſuo tentauerit.

^b *Caffian. ibid.* Si ſuperſuo, ſi durius, ſi contumacius reſponderit.

^c *Caff.* Si orauerit cum eo, qui eſt ab oratione ſuſpenſus.

^d *Caff.* Philargyriæ contagio affectus, atq. poſſeſſio rerum ſuperfluarum.

De excommunicatione. C A P. XVIII.

Satisfactio delinquentium hæc eſt, in officio fratribus conſtitutis, peracto pœnitentiæ tempore, vocatus is, qui excommunicatus eſt, ſoluet ſtatim cingulum ^a humiq. extra chorum proſtratus iacebit agens pœnitentiã, quouſq. expleatur celebritas: cumq. iuſſus fuerit ab Abbate de ſolo ſurgere, ingrediẽſq. in chorum, data oratione pro eo ab Abbate, & reſpondentibus cunctis amen, ſurgat, atq. ab omnibus pro negligentia veniam poſcat, adepturus indulgentiam poſt huius emendatorię ſatisfactionis cenſuram. In minori verò ætate conſtituti non ſunt coerceandi ſententia excommunicationis, ſed pro qualitate negligentię congruis affligendi ſunt plagis: vt quos ætatis infirmitas à culpa non reuocat, flagelli diſciplina compeſcat. Excommunicati autem ab ijs locis, quibus fuerint conſtitu-

^A tiante pœnitentiæ tempus expletum prohibeantur progredi. Ad excommunicatum nulli licebit ingredi citra imperium Senioris. ^b Cum excommunicato neq. orare, neq. loqui cui libet licebit. Cum excommunicato nulli penitus veſci liceat, ne ipſi quidem, qui alimenta victui præbet. Si excommunicatio biduana fuerit, excommunicato nihil alimenti præbendum eſt: certè ſi plurimorum dierum illata fuerit communioſis ſuſpenſio, ſola panis & aquæ in veſperinum erit adhibenda refeſtio. Excommunicatis præter hyemis violẽtiã ^c cubile humus erit, ſtratum, ſiue ſtoria: amictus autẽ, tegmen rafum, aut certe cilicium: calciamentum, aut ſparteę, aut quodlibet genus ſolearũ. Excommunicandi poteſtatem habeant Pater mouaſterij, ſiue Præpoſitus: reliqui autem exceſſus monachorum in collectam Abbati vel Præpoſito deferentur, vt is, qui deliquiſſe cognoſcitur, competenti ſeueritate coërceatur.

^a Humiq. extra chorum proſtrat. Ex *Goth. Caff. libr. 4. cap. 16.* cunctis in ſynaxi fratribus congregatis, tandiu proſtratus in terra veniam poſtulabit, donec orationum conſummetur ſolemnnitas, impetraturus eam, cum iuſſus fuerit Abbatis iudicio de ſolo ſurgere.

^b *Smaragdus c. 26.* Hinc Iſidorus ait: Cum excommunicato neq. orare, neq. loqui cuiquam licebit, cum excommunicato nulli penitus veſci licet, ne ipſi quidem, qui alimentum victui præbet.

^c Cubile humus. *Smaragd.* Lectus eorum aut nuda humus, aut certè ſtoria, id eſt, matta ſuper humum.

De familiari vita. C A P. XIX.

MOnachi in cõmuni viuentes nihil peculiare ſibi facere audeant: neq. in ſuis cellulis quidquam quod ad victum, vel habitũ, vel ad quamlibet rem aliam pertineat, ſine regulari diſpenſatione Abbatis poſſidere præſumant. In Pentecoſte autem, quæ eſt dies remiſſionis, omnes fratres ſub diuina profeſſione ſe alligent, nihil peculiare apud cõſcientiã ſuã habere. Si quod à parẽtibus, vel extraneis munus cui libet monacho fuerit directum, in conuentum fratrum redactum ſit, vt cui necelle erit, præbeat, Monachus enim quidquid acquirit, nõ ſibi, ſed monaſterio acquirit. Nullõ peculiariter ſeparatã ſibi ad habitadum cellulã experat, in qua priuatim à cõetu remotus viuat, præter eum, qui fortallẽ morbo vel ætate de-

feſſus,

fessus, & hoc ex consultu Patris monasterij promeruerit. Ceteri vero, quibus nec languor, nec senectus inest, in sancta societate communem vitam & conuersationem retinebunt. Nullus separatam cellulam à cœtu remotus sibi expetet, in qua^a subsidio reclusionis, aut instanti otio, aut latenti vitio seruiatur, & maximè^b vanæ gloriæ aut mundialis opinionis famæ. Nam plerique proinde reclusi latere volunt, vt pateant, vt qui viles erant, aut ignorabantur foris positi, sciuntur, atq. honorentur in clusi. Nam reuera omnis: qui propter vitæ quietem à turbis discedit, quanto magis à publico separatur, tâto minus latet. Oportet ergo tales in sancta societate commorari, atq. sub testimonio vitam suam transigere, vt si quid in eis vitiorum est, dum nõ cœlatur, curetur: si quid vero virtutũ, ad imitamentum proficiat aliorum, dum humilitatis eorum exempla alij contuentes, erudiuntur. Non est præsumendum sine consciëntia Abbatis egenis, vel quibuslibet cõferre de cõ, quod regulari dispensatione noscitur monachus possidere: nec cum alio fratre quippiam cõmutare, nisi Abbas vel Præpositus illi iusserit nulli licebit: nec habebit quispiam præter illa, quæ communi monasterij lege cõcessa sunt de rebus monasterij. Abbati, vel monacho monasterij seruum non licebit facere liberũ, qui enim nihil proprium habet, libertatem rei alienæ dare non debet: Nam sicut seculi leges sanxerunt, nõ potest alienari possessio, nisi à proprio domino: ita & omne, quod in monasterio in nummo ingreditur, sub testimonio seniorum accipiendum. Eadem pecunia in tribus partibus diuidenda est: quarũ erit vnapro infirmis & senibus & pro aliquo cœmendo in diebus sanctis^c cultius ad victum fratrum: alia pro egenis: tertia pro vestimentis fratrum & puerorum, vel quibusq. ad necessitatem monasterij cœmendis. Quas tres partes custos sacrarij percipiat: ac præcipiente Abbate, sub testimonio Præpositi, vel seniorum de singulis partibus pro suis necessarijs causis expendat.

^a Subsidio reclusionis Ex Goth. al. sub studio reclusionis.

^b Vanæ gloriæ incurrat. In Goth. vna plus voce.

^c Cultibus Goth. supra c. 9. Nec cultus quàm quæ in cõmunit consistunt, neutro tamen modo satis integer videtur locus.

^d Necessitatis. Ex Goth. al. necessarijs.

A Quid ad quem pertineat. CAP. XX.

AD Præpositũ autem pertinet sollicitudo monachorũ, actio caussarũ, cura possessionũ, satio agrorũ, plátatio & cultura vinearũ, diligentia legum, constructio ædificiorũ, opus carpentariorũ, siue fabricorũ. Ad custodem sacrarij pertinet cura vel custodia tẽpli, signum quoq. dandi in vespertinis nocturnis officijs, vel vestes suere, ac vasa sacrorum, codices quoq. instrumentaq. cũcta, oleũ in vsum sacrarij, cerã ad luminaria. Iste à vestiario monasterij suscipiet acus: etiam & fila diuersa pro consuendis vestibus fraternis habebit, & omnibus, vt necesse est, ministrabit. Ad hunc quoq. pertinebit aurum atq. argentum, cæteraq. fracta æris, ferriq. metalla, ordinatio quoq. linteariorum, fullonum, calceariorum, atq. sartorum. Ad ianitorem pertinebit cura hospitem, denuntiatio aduenientium, custodia exteriorum claustrorum. Ad eum, qui cellario præponitur, pertinebit sollicitudo eorũ, quæ in promptuario sunt: iste præbet hebdomadarijs quidquid necessariũ est victui monachorum, hospitem, & infirmorum: isto præsentente dispensantur ea quæ mēsis deferenda sunt: is etiam quicquid residuum fuerit, pro pauperum vsibus conseruabit, huic quoque hebdomadarius expleta hebdomada vasa sibi tradita exhibebit, ad perspiciendum vtique, si negligentius habita sunt, & ad deno succedentem hebdomadarium coram isto tradetur. Ad hunc quoq. pertinet horrea, greges ouium, & porcorum, lana & linum, de^a area sollicitudo, cibaria administrandi pistoriibus, iumentis, bobus, & auiibus, industria quoq. calciamentorum, cura pastorum, seu piscatorum. Ad hebdomadarium pertinet cura ferculorum, administratio mensarum, signum dandi in diurnis officijs, siue in collatione, vel in collecta post solis occubitum. Ad hortulanum quoque pertinebit munitio custodiaque hortorum, aluëaria apum, cura seminum diuersorum, ac denuntiatio quid, & quando oporteat in hortis feri, siue plantari. Ars autem pistoria ad laicos pertinebit: ipsi enim triticum purgent, ipsi ex^b more molant: massam tantumdem monachi conficiant, & panem sibi proprijs manibus ipsi faciãt. Porro pro hospitem, vel infirmis laici faciant panes. Instrumentorum, & ferramentorum

custodia ad vnū, quem Pater monachorum elegerit, pertinebit: qui ea operantibus distribuat, receptaq. custodiat. Et licet hæc cuncta specialiter singulis maneant distributa, omnia tamen à Patre ordinata ad curam Præpositi pertinebunt. Ad custodiendam autem in vrbe cellam vnus senior & grauis simus monachorum cum duobus paruulis monachis cōstituendus est, ibiq. si culpa caret, conuenit eum perpetim perdurare. Porro cura nutriendorum paruulorum pertinebit ad virum, quem elegerit Pater, sanctū sapientemq. atq. ætate grauem, informantem paruulos non solum studijs litterarum, sed etiam documentis magisterioq. virtutum. Cura peregrinorū, vel pauperū elemosyna pertinebit ad eum, cui dispensationis potestas commissā est. Iste quod habet, tribuat, & communicet, in quātum potest, non ex tristitia aut necessitate: hilarē enim datorem diligit Deus.

^a Area Ex Gotth. al. Ex arca.

^b Ex more Ita Gotth. & Smaragd. al. Ex mole.

De infirmis CAP. XXI.

CVra infirmorum sanę sanctęq. conuersationis viro commitenda est, qui pro eis sollicitudinem ferre possit, magnaq. cū industria præsto faciat, quidquid imbecillitas eorum exposcit. Ipse autem sic ægrotis deseruiet, vt de sumptibus eorū vesci non præsumat. Ægrotis delicatiora sunt præbēda alimēta, quousq. ad incolumitatem perueniant. Postquam salutem receperint, ad vsum pristinum reuertentur. Infirmi autē, pro eo quod delicatius aguntur, fortiores inde nequaquam scandalizentur: qui enim sani sunt infirmos tolerare debent: qui autem infirmi sunt, sanos & laborantes anteponendos sibi non dubitent. Nullum oportet, vel veram corporis infirmitatem celare, vel falsam prætere. Sed qui possunt, Deo gratias agant, & operentur: qui verò non possunt, manifestent suos languores, humaniusq. tractentur. Sub prætextu infirmitatis nihil peculiare habendum est, ne lateat libido cupiditatis sub languoris specie. Lauacra nulli monacho adeūda studio lauandi corporis, nisi tantummodo propter necessitatem languoris, & nocturnam pollutionem. Nec differendum est propter medelam, si expedit: nec murmurandum est, quia non fit pro appetitu voluptatis, sed pro remedio tantum salutis.

De hospitibus. CAP. XXII.

ADuenientibus hospitibus prompta, atq. alacris susceptio est adhibenda: scientes ob hoc in nouissimū consequi retributionē. Sicut enim Dñs dicit: Qui vos recipit, me recipit: & qui me recipit, recipit illum, qui misit me: qui recipit Prophetam, in nomine Prophetæ, mercedem Prophetæ accipiet: & qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet: & qui potum dederit vni ex minimis istis calicem aquæ frigidæ tantum in nomine meo, amen dico vobis, non perdet mercedē suam. Et licet omnibus hospitalitatis bonum cum gratia oporteat referri: vberior tamē monachis deferenda est honorificentia hospitalitatis. Præbeantur eis habitacula, lauentur eorum pedes, vt præceptum Dominicum impleatur: congruis etiam sumptibus eisdem humanitatis gratia præbeatur.

De profectioe. CAP. XXIII.

NVllus monachus in cōsulto Abbate audeat vsquam progredi, nec aliquid præsumere sine imperio eius, seu Præpositi. Si quando Abbas, vel Præpositus alicubi proficiscūtur, ille ferat fratrum sollicitudinem, qui est Præpositus secundus in ordine. Nullus propinquum, vel extraneum, hospitem, vel monachum, familiarem, seu parentem videre absque imperio Senioris, neq. sine iussu Abbatis quisquam accipere Epistolā, vel dare cuiquam præsumat. Quando fratres foras proficiscuntur, vel redeunt, congregatis omnibus in Ecclesia, benedictionem accipiant. Eodemq. modo hebdomadarius, vel quilibet rerū dispensatores: sed dum pro necessitate aliqua monasterij diriguntur, duo fratres spirituales, ac probatissimi eligantur. Adolescentuli autem, vel nuper conuersi à tali ministerio remouendi sunt: ne aut infirma ætas carnis desiderio polluat, aut rudis conuersatio ad seculi desiderium reuertatur. Monachus, dum ad aliquod monasterium mittetur visitandum, quamdiu cum eis fuerit, ad quos destinatus est, ita eum ibi oportet viuere, sicut reliquum cœtū sanctorum videt, propter scandalum scilicet, & perturbationem infirmorum.

De

De defunctis. CAP. XXIII.

TRanseuntibus de hac luce fratribus, antequam sepeliantur, pro dimittendis eorum peccatis, sacrificium Domino offeratur. Corpora fratrum vno sepelienda sunt loco, vt quos viuentes charitatis tenuit vnitas, morientes vnus locus amplectatur. Pro spiritibus defunctorum altera die post Pentecosten sacrificium Domino offeratur, vt beata vitæ participes facti, purgatiōnes corpora sua in die resurrectionis accipiant. Hæc igitur, o serui Dei, & milites

A Christi contemptores mundi, ita vobis custodienda volumus, vt maiora præcepta potius seruetis. Suicipite igitur inter illa, & hæc admonitione nostram, humili corde custodientes quæ dicimus, libenter sumentes quod dispensamus: quatenus & vobis de fructu operis sit gloria, & nobis pro ipsa admonitione postulata proueniat venia. Deus autem omnipotens custodiat vos in omnibus bonis, & quomodo cœpit, sic & confirmet gratiam suam in vobis. Amen.

• Et maiora præcepta Patrum, per omnia obseruentur *Gotth sed non conuenit cum præfatione.*

D I V I S I D O R I

H I S P A L. E P I S C O P.

D E C O N F L I C T V

V I T I O R V M, E T V I R T V T V M.

L I B E R.

APOSTOLICA vox clamat per orbem, atq. in pro-cinctu fidei positus, ne securitate torpeat, dicit: omnes, qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patientur. Et ecce, quia Christianitas etiam in suis principibus iam religiosa, iamque fidelis est, defunt pie viuentibus in Christo Iesu vincula, verbera, flagella, carceres, equulei, cruces, & si qua sunt diuersorum generum tormentorum; quomodo ergo verum erit, quod per Apostolum sonuit, vt omnes pie viuentes persecutionem patientur? an forte nemo pacis tempore vult pie viuere in Christo Iesu, & ideo defunt ista? Quis hoc vel desipiens dixerit? In hac ergo Apostoli sententia non specialis quorundam, sed generalis omnium persecutio debet intelligi. Et quid sunt multi intra sinu matris Ecclesie constituti, qui pie viuentes in Christo, contumelijs afficiuntur, opprobrijs, iniurijs, derisionibusque lacesuntur. Ista verè est illa generalis persecutio, quam Apostolus omnes pie viuentes in Christo, pati descripsit? Non facile dixerim: cum sint quidam religiosi, quibus nemo prauorum audeat in faciem derogare. Alia ergo intelligenda est, quæ immanior & magis noxia est, quam non mortalis intorquet se-

ueritas, sed vitiorum gignit aduersitas. Dum enim contra humilitatem superbia, contra veram religionem simulatio, contra subiectionem pugnat contemptus, contra Domini timorem inanis gloria, contra fraternam congratulationem inuidia, contra dilectionem odium, contra libertatem iustæ correctionis detractio, contra patientiam ira nihilat, contra mansuetudinem proteruitia, contra satisfactionem tumor, contra spirituale gaudium seculi tristitia, contra virtutis exercitium torpor vel ignavia, contra firmam stabilitatem dissoluta vagatio, contra spei fiduciam desperatio, contra mundi contemptum cupiditas, contra misericordiam obduratio, contra innocentiam fraus vel furtum, contra veritatem fallacia atque mendacium, contra ciborum parsimoniam ventris ingluuies, contra moderatum merorem inepta lætitia, contra discretam taciturnitatem multiloquium, contra carnis integritatem immunditia atque luxuria, contra cordis munditiam spiritualis fornicatio, contra amorem patriæ cælestis appetitus seculi presentis opponens semet immergit: quid aliud quàm crudelis pie viuentium persequutio aduersus cõglobatas virtutum acies deseruit? O quàm dirus, o quàm amarus est superbie cõgressus, quæ Angelos de celo proiecit, homines de Paradiso eliminauit, cuius exercitus

atq. armorum conflictus, vitia sunt, quæ A breuiter comprehensa tetigimus. Sed videamus, qualiter castra cæli, & inferni dimicent: arma Christi, & Diaboli collisa decertent.

Dicit superbia.

Certe multis, immo etiã penè omnibus melior es verbo, scientia, diuitijs, honoribus, & cunctis, quæ vel carnalibus, vel spiritualibus suppetunt, charismatibus: cunctos ergo despice, cunctis temetipsum superiorem ostende.

Humilitas vera respondet.

Memento, quia puluis es, quia cinis es, quia putredo, & vermis es, quia & si aliquid es, nisi tantò te humilies, quãtò magnus es, perdes omnino quod es. Nunquid tu altior, quàm primus Angelus? nũquid tu splendidior in terra, quàm Lucifer in cælo? Quod si ille de tãta sublimitate per superbiam cecidit, quomodo tu ad cælestẽ celsitudinẽ superbiens de imis conscẽdes, qui illa, quãdiu hic viuis, conditione teneris, de qua per quẽdam sapientẽ dicitur, corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & deprimit terrena inhabitatio sensum multa cogitantẽ? Quãtò densissimis putamus in terra superbiæ tenebris lutum nostrum inuolui, si potuit in cælo stella, quæ mane oriebatur, lucis suæ globos amittere? Audi ergo potius lucem veritatis dicentem: qui sequitur me (inquit) non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. In quo autem ipsa esset sequenda, alibi præmonuit dicens: discite à me, quia mitis sum, & humilis corde, & inuenietis requiem animabus vestris. Audi tumor superbiæ, audi dicentem ad hæc humilitatis magistrum: omnis qui se exultat humiliabitur, & qui se humiliat, exaltabitur: & illud, super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem, & quietũ, & trementẽ sermones meos? Audi, quid etiã de illa Apostolus dicat, qui te ad sectandã humilitatem inuitat. Ait enim: qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo, sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu iuuentus, vt homo: humiliavit semetipsum, factus obediens vsq. ad mortem, mortem autem crucis. Si ergo tanta humilitate se deprimit diuina maiestas, quomodo superbire in aliquo debet humana infirmitas?

Inanis gloria dicit.

Age bonum, quod vales: ostende cunctis bonum, quod agis: vt bonus dicaris, vt sanctus & venerabilis ab omnibus prædiceris: vt tanquam Dei electus noscaris: vt nemo te contemnat, nemo te despiciat, sed vniuersũ debitum tibi honorem perfoluãt.

Timor Domini respondet.

Si quid boni aliquando agis, non pro transitorijs, sed pro æternis id honoribus age. abicõde quod facis, in quantũ potes: quod si ex toto nõ vales, sit in corde tuo occultãdi voluntas, & non erit de ostentatione vlla temeritas, nec criminis erit aliquando manifestare, quod semper vis celatum habere. Sic denique duas Redemptoris sententiãs, sibi quasi contrarias, videberis adimplelle, quibus dicitur, faciente te eleemosynam, nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, sed eleemosyna tua sit in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi: & videant vestra opera bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Caue prorsus, ne illa sententia tibi conueniat, qua de hypocritis dicitur: omnia opera sua faciunt, vt beatificentur ab hominibus: amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Attẽde tibi in cunctis, quæ agis, ne cenodoxia elatione pulsatus cum his, qui etiam de miraculorum signis gloriabantur, audias: videbam Satanã sicut fulgur descendentem de cælo: sed time: nam scriptũ est: Timor Dñi gloria & gloriatio, & lætitia, & corona exultationis. Timor Domini delectabit cor, & dabit lætitiã & gaudium, & longitudo dierum. Timenti Dominum bene erit in extremis, & in die defunctionis suæ benedicetur: & infra: radix sapientiæ timere Dominum, & rami illius longitudo dierum.

Simulatio suggerit.

Quia nihil boni in abscondito facis, ne à cunctis cognitus de resteris, finge te foris, quod intus esse non appetis.

Vera religio respondet.

Nequaquã omnino id agas, sed magis satege bonus fieri, quod non es: nã ostendere hominibus, quod non es, quid aliud, quàm damnatio est? Memor esto itaq. quod dicitur. Væ vobis Scribæ, & Pharisei hypocritæ, qui mundatis, quod de foris est calicis, & paropsidis, intus autem pleni estis rapina,

rapina, & immunditia. Pharifæ, ecce mûda prius quod intus est calicis, & paropfidis: vt fiat mundum, quod de foris est. Itemq. illud, quod in Euangelio inculcando repetitur: Væ vobis Scribæ & Pharifæi hypocritæ, qui similes estis sepulcris dealbatis, quæ foris apparent hominibus speciosa; intus plena sunt ossibus mortuorum, & omni spurcitiâ: sic & vos de foris quidem apparetis hominibus iusti, intus autē pleni estis hypocrisi, & iniquitate; nec non & illud, quod de rabibus scriptum est; venient ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.

Elatio obijcit.

Qualis es tu, vt peioribus obtēperes: de terioribus famulatū exhibeas? te magis, quàm illos decuerat Imperare, qui tibi non possunt ingenio, vel industria, aut viribus cœquari. Obtempera igitur imperio Dei; & non sit tibi vltius cura de aliquo.

Beata autem submissio respondet.

SI Dei obtemprandum est imperio, humano subdi necesse est magisterio: ipse enim dicit, qui vos audit, me audit: & qui vos spernit, me spernit. Ita (inquit) oportet, sed si talis qui imperat esset: non est talis, per quem Deus imperet. Sed Apostolus cōtra, nō est potestas, nisi à Deo: quæ aut sunt, à Deo ordinata sunt: itaq. qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit: quales enim esse debeant hi, qui imperant, non est subditis discutendum. Et quidē primis Ecclesiæ pastoribus Dominus dicit, scitis, quia reges gētium dominantur eorum, & qui potestatem exercent inter eos, benefici vocantur: vos autem nō sic, sed qui vult in vobis esse maior, erit omnium seruus: sicut filius hominis non venit ministrari, sed ministrare, & dare animam suam pro multis: sed tamen quia non omnes tales futuros præuidit, sublectorū omnium personas in discipulis assumens, præmonuit dicēs: super cathedrā Moyſi sederunt Scribæ & Pharifæi, quæcunq. dixerint vobis facite: quæ autem faciunt, facere nolite.

Inuidia dicit.

In quo illo, vel illis minor es? cur ego eis vel æqualis, vel superior nō es? quanta vales, quæ ipsi non valent? non ergo tibi aut superiores, aut etiam æquales esse debent.

Fraterna congratulatio respondet.

Si cæteros virtutibus antecellis, tutius in loco infimo, quàm in summo temetipsum conseruas, sæpe enim de alto peior fit ruina: quod si tibi, vt asseris, quidam superiores, vel æquales sunt, quid te lædit? quid tibi nocet? caue prorsus, ne dum alijs locū inuides celsitudinis, illū imiteris, de quo scriptum retines: inuidia diaboli mors introiuit in orbē terrarum, imitantur autē illum qui sunt ex parte illius.

Odium dicit.

Absit, vt illum ames, quē in omnibus contrarium habes, qui tibi derogat, qui tibi insultat, qui te conuicijs exasperat, qui tibi peccata tua impropertat, qui te dictis, operibus, atq. honoribus semper præire festinat? nisi enim tibi inuideret, nequaquam se ita præferret.

Dilectio respondet.

Nunquid, quia hæc, quæ narras odio habenda sunt in homine, propterea non est amanda Dei imago in homine? sicut Christus, qui in cruce positus inimicos suos dilexit, & ante crucis tormentum admonuit dicens: diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, & orate pro persequētibus & calūniātibus vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cælis est: & sicut per Salomonē, & Apostolos dicitur: si esurierit inimicus tuus, ciba illum: si sitit, potum da illi: hoc enim faciens carbones ignis congeres super caput eius? Cui sententiæ Apostolus ex proprio subiunxit dicens, noli vinci à malo, sed vince in bono malū: quod cōtra de his, qui fratres odisse nōscuntur, per Iohannē dicitur: qui odit fratrem suum homicida est: & scitis, quia omnis homicida non habet vitam æternam in se manentem: & rursum, qui odit fratrem suum, in tenebris ambulat, & in tenebris est vsq. adhuc, & nescit quo eat, quoniam tenebræ obcæcauerunt oculos eius. At (inquis) sufficit mihi, quod amantes me diligo? sed Dominus è contrario: si enim diligitis eos, qui vos diligunt, quæ mercedē habebitis: nonne & publicani hoc faciunt? Quid tu ad hæc obijcere vales? Certe, qui odit fratrem suum, manet in morte: & qui diligit in Deo manet, & Deus in eo: omnem ergo amaritudinem fellis euome, & quoquo pacto valueris, charitatis dulcedinē sume: nihil enim suauius, nihil illa bea-

tius est, Deus (inquit Iohānes) charitas est: **A** stoli Pauli: Videte, ne dum inuicem mor-
& egregius prædicator: Charitas Dei diffu-
sa est in cordibus nostris per Spiritum San-
ctum, qui datus est nobis. Vnde neq. imme-
ritò delictorū facinora tegere dicitur: sicut
scriptum est, vniuersa delicta operit cha-
ritas.

Detractio dicit.

Quis poterit sustinere? quis silentio te-
gere: quāta ille, vel ille praua commit-
tit, nisi forte qui consentit?

Libertas iustæ correptionis respondet.

Nec tacenda sunt mala proximi, nec con-
sentiēda, sed charitate fraterna in faciē **B**
proximus est redarguendus, non autē occul-
tè detrahendus. Quod si obijcitur, idcirco
fratrem coram oculis increpare nolle, ne
exasperatus non correptione proficiat, sed
magis ex corruptione scandalū sumat: oc-
currit scriptura diuina, & versa vice hoc
magis scandalū esse denuntiat, dicēs: Sedēs
aduersus fratrem tuum detrahebas, & ad-
uersus filium matris tuæ ponebas scandalū.
Maius enim scandalum sumit, qui sibi de-
trahētē intelligit, quā qui corripientē
sustinet, & quia nōnūquam errata delinquē-
tium ad tempus silentio tegenda sunt, vt
aptiori tempore corrigantur, subiungitur: **E**
hæc fecisti, & tacui. Ne autem ex hoc dis-
creto silentio detractores sibi plauderent,
qui, dū semper occultè derogare malūt, nū-
quam in apertā increpationem prosiliunt:
adhuc subinfertur, Existimasti iniquè, quòd
ero tibi similis; ac si diceretur: iniquum est
cogitare, vt inde detractori similis appa-
ream: vnde ad tempus reticens, nec dero-
gans, locum apertę correptionis expecto;
vnde & protinus subditur, Arguā te, & sta-
tuam cōtra faciem tuam: veluti diceretur,
non in occulto, vt est tua cōsuetudo, sed in
aperto, vt est mea sollicitudo, aptum corri-
piendi tempus expectans, peccatorem argu-
am, & eius delicta contra faciem illius
statuam. At (inquis) nō odi, sed amo, quem
ira in absconditis dijudicans reprehendo.
Immo magis hunc odis, & nō diligis: vnde
detrahis, & non corrigis. Quā sit autem
detestanda obtrectatio proximi, plerisque
in locis scriptura diuina testatur: vnde est
illud: Detrahētē aduersus proximū suum
occultè, hūc persequer, & illud: Qui de-
trahit fratri, detrahit legem: illudq. Qui detra-
hit fratri, eradicabitur: nec non & illud Apo-
stoli Pauli: Videte, ne dum inuicem mor-
detis, ab inuicem consummami.

Ira dicit.

Quæ contra te agūtur, & quānimitè fer-
ri non possunt, immo patiēter tolerare
peccatum est: quia si non eis cum magna
exasperatione resistitur, cōtra te deinceps
sine mensura cumulabuntur.

Patientia responderet.

Si passio Redemptoris ad mētem reduci-
tur, nihil tam durū est, quod nō & quo ani-
mo toleretur. Christus enim (vt ait Petrus)
passus est pro nobis, nobis relinquēs exēplū,
vt sequamur vestigia eius: ipse autē dicit, Si
patrem familias Belzebub vocauerūt, quā-
tò magis domesticos eius: si me persequen-
ti sunt, & vos persequētur. Sed quanta sunt
in cōparatione passionū illius, quæ patimur?
ille enim opprobria, irrisiones, contume-
lias, alapas, sputa, flagella, spineam coronā,
cruce mō. sustinuit: & nos miseri ad nostrā
confusionem vno sermone fatigamur, vno
verbo dei ieiunamur. Et quid agimus de eo,
quod dicitur: Si nō cōpatimur nec cōregna-
bimus? Quapropter retudendi sunt iræ sti-
muli, & eius metuenda dānatio: vnde scri-
ptum legimus: Qui irascitur fratri suo, reus
erit iudicio, qui autem dixerit fratri suo ra-
cha, reus erit cōcilio: qui autem dixerit fa-
tue, reus erit gehennæ ignis. Ibi tamen re-
medium inuenitur ex eo, quod subditur:
Si offers munus tuū ad altare, & ibi recorda-
tus fueris, quòd frater tuus habet aliquid ad-
uersum te: relinque ibi munus tuū ante al-
tare, & vade prius reconciliari fratri tuo, &
tūc veniens offeres munus tuū: Ac si apertè
diceretur, nec in corde tacitā precem ef-
undas, nisi prius offensum proximum satis-
faciendo, ad lenitatis mansuetudinem per-
ducas: munus enim nostrum est oratio no-
stra, altare verò nostrum est cor. Ille autem,
qui hoc facere, quoties inter duos sine causā
ira fuerit excitata, studuerit, promissam
damnationem nequaquam incurret. Sed
sunt multi, qui petenti sibi veniā delicta nō
remittunt, contra quos illa Domini senten-
tia venit, qua dicitur: Si non dimiseritis ho-
minibus peccata eorū de cordibus vestris,
nec pater vester cælestis dimittet vobis
peccata vestra. Plura sunt (inquis) quæ cō-
miserit, & me sæpius offendit. Ad hæc nō ego,
sed Dominus responderet. Nam cum Petrus
ad

ad eum diceret: Quoties peccabit in me **A** frater meus, & dimittā ei? vsque septies? & ille ad eū inquit: Non dico tibi vsq. septies, sed vsque septuagies septies. Quam multi autem sunt, qui suas iniurias tardē relaxāt, Dei vero citius indulgent: fitque nonnunquam, vt occasione Domini iniurias vindicandi, suas vindicent irati. Quid quoq. de illis dicendum est, qui furore cæcitatē vsq. ad verba prodeunt maledictionis; nisi hoc quod Apostolus ait: Neque maledici regnū Dei possidebūt? quod Iacobus exaggerādo detestās ait: Linguam nullus hominum domare potest, inquietum malum, plena veneno mortifero, in ipsa benedicimus Deū, **B** & Patrem, & in ipsa maledicimus homines, qui ad similitudinem Dei facti sunt, ex ipso ore procedit benedictio, & maledictio. Nō oportet, fratres mei, hæc ita fieri; nunquid fons de eodem foramine emanat dulcem & amarā aquam? hac de caussa alibi, etiam dicitur: Mors & vita in manibus linguæ.

Proteruia dicit.

NUnquid stultis, nunquid insensatis, ac brutis animalibus lenia verba, & non magis asperrima (vt tales decet) dum delinquant, obijcienda sunt?

Manfuetudo respondet.

Non tua in his persuasio, sed Apostoli sequenda est præceptio, qui de hac sententia dilectum discipulū admonet dicens: Seniorē ne increpaueris, sed obsecra, vt patrē; iuuenes, vt fratres: anus, vt matres; adolescentulas, vt sorores in omni castitate. Et rursum; Seruū (inquit) Dñi non oportet litigare, sed mansuetū esse ad omnes, docibilē, patientem, cum modestia corripiētem eos, qui resistūt veritati. Rursumque: Argue, obsecra, increpa in omni patientia, & doctrina; quod videlicet malum proteruiæ detriusadhuc subditis, quàm prælatis nocet: **D** sæpius enim contingit vt leniter, ac cum charitatis dulcedine prolatam correptionem spernant, & contra humilitatis verba despectionis emittant iacula; vnde scriptū est: Qui arguit derisorē, ipse sibi facit iniuriam. E contra de illo, qui per increpationē proficit dicitur; Argue sapientem, & amabit te.

Tumor dicit.

Testem habes Deum in cælis: non tibi sit cura, quid de te suspicientur homines in terris.

Humilis satisfactio responderet.

Non est danda detrahendi occasio, nec susurrandi suspicio: sed si sunt, quæ corrigantur, manifestanda: aut certè si desunt, humili protestatione negāda: quia & Apostolus admonet, nullam occasionem dare Diabolo maledicti gratia: quod & in illis de testatus est, qui Christiano nomine censiti in idolio ad comedendum recumbebāt: & quamquam idolum pro nihilo ducentes, immolata, quasi innoxios cibos, sumerent, infirmas tamē fratrum cōscientias per hoc factum ad nefandos idolorum ritus trahebant.

Tristitia dicit.

Quid habes, vnde gaudeas, cum tanta mala de proximis portas? perpende, cum quo mœrore omnes intuendi sunt, qui in tanto contra te amaritudinis felle versantur?

Spirituale gaudium responderet.

Geminam esse tristitiam noui, immo duas esse tristitias noui: vnā scilicet, quæ salutem, alteram quæ perniciem operatur; vnā, quæ ad pœnitentiam trahit, alteram, quæ ad perditionem perducit. Tu quidem vnā ex illis esse cognosceris, sed omnino quæ mortem operaris: non est igitur in his cōtristandum: quæ suades, sed **C** contra magis gaudendum in his, quæ nec dum intelligis: quia & dator gaudij perennis dixit. Cum per sequuti vos fuerint homines, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter nomen meum, gaudete in illa die, & exultate: ecce enim merces vestra copiosa est in cælis. Memēto, quia nostræ religionis culmina Apostoli ibant gaudentes a conspectu concilij, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu cōtumeliam pati: nullus ergo mœroris locus esse debet, vbi tanta lætitia succedit.

Torpor, & ignauia dicunt.

Si lectioni continuato studio semper insistis, oculorum caliginem incurris: si indefinenter lacrymas fundis, ipsos etiā oculos amittis: si pro te latis vigilijs Psalmorum cœsum persoluis, insaniam capitis acquiris: si quotidiano te conficis labore, ad opus spirituale quando confurges?

Exercitium virtutum.

Quid tibi adhuc proferenda tam longa temporum promittis spatia: nūquid scis,

scis, si crastina viues die? Immo etiam si vel vnā horā in hac vita facias? an forte mente excidit, quod Saluator in Euangelio dicit: vigilate, quia nescitis diem neque horam: quapropter discute torporis inertiam, semperque memento, quia regnum cælorum non tepidi, non molles, non desides, sed violenti atq. feruentes diripiunt.

Diffoluta vagatio dicit.

SI Deum esse vbiq. credis, cur vnum singulariter locum, quo tanta mala perpetrātur, custodis, & ad alia potius non transis?

Firma stabilitas dicit.

SI ita est, vt asseris, quia vbiq. Deum esse fateris, ergo nec iste locus deserendus est, quem fugere appetis, quia & in ipso Deus est. At, in quis, meliorē inquirō, meliorem inuenio: sed respondeo: nunquid meliorem aut etiam talem inuenies, qualem Diabolū & hominem perdidisse cognoscis? memor esto itaque, quia primus Angelus de cælo ruit, & primus homo de paradiso expulsus ad ærūnam huius seculi peruenit: attende quia Lot exercitio malorū probatus inter Sodomitas sanctus fuit, in monte vero securitate torpens inebriatus cū filiabus peccauit: quod videlicet vagationis tædium adhuc alteram speciem reddit, dum quosdam etiā in vno loco perseverātes à spiritualibus retrahens vel terrenis negotijs implicare, vel rebus vilissimis satagit occupare, cōtra dicta Apostoli perpetrans, qui ait: nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus, vt ei placeat, cui se probauit. Et rursum: sine intermissione orate, in omnibus gratias agite.

Desperatio dicit.

QUæ & quanta cōmisisti? quā graua crimina? quā innumera delicta? & tñ in melius nec dum vitam mutasti, nec dum conuersationem vtiliter correxisti: ecce enim (vt cernis) mala semper consuetudine obligatus teneris, conaris exurgere, sed peccatorum oneribus prægrauatus relaberis. Quid ergo agendum est, quando de præteritis certa damnatio imminet? de præsentibus emendatio nulla succurrit? nisi vt admittantur rerum temporalium voluptates, dum consequi nequeunt futuri seculi oblectationes.

Spei fiducia responder.

SI de criminibus agitur, & delictis ecce Dauid adulterio reus simul & homicidio

A de inferni faucibus Domini misericordiā describitur liberatus. Ecce Manasses omnium peccatorum nefandissimus, impurissimus, ac fordidissimus, illecebrosissimus quoque, per pœnitentiam tamē de morte ad vitam redijt. Ecce Maria Magdalene innumeris peccatorum sordibus inquinata, ad fontem pietatis anxia currens, dominique vestigia lacrymis rigans capillis detergens, deosculans quoque, & lambens, vnguentoque vngens ablui promeruit. Ecce Petrus negationis suæ vinculis astrictus amarissimis lacrymis infidelitatis nodos resoluit. Ecce simul feditione, & effusione fraterni sanguinis latro obnoxius vnus horæ momēto, vnaq. confessionis voce de cruce ad Paradisum transijt. Ecce Saulus Ecclesiam Dei persequens multos pro nomine Christi perimēs, & vt ita dixerim, martyrum cruore totum se inficiens, Apostolus factus, in vas electionis est commutatus. Vbi ergo tot tantaque præcedunt exempla, dent locum desperationis mala colloquia: cum etiam scriptum sit: In quocumque die conuersus peccator ingomuerit, saluus erit. Et rursum: nolo mortem impij, dicit Dominus. De cōuersatione in melius nec dum mutata quid aliud respondeam? nisi vt quod heri quisque non egit, hodie agat, dum adhuc viuere licet, nec differat de die in diem, dum nescit si vel vnam correctionis habeat diem, semperque pro viribus desuper acceptis prauæ consuetudini resistens dicat manē & vespere: Nunc cœpi, hæc est mutatio dexteræ excelsi.

Cupiditas dicit.

Valde sine culpa es, quod quædam habenda concupiscis, quia non multiplicari appetis, sed egere pertimescis: & quod malè alius retinet, ipse melius expendis.

Mundi contemptus responder.

Ista nec apud homines seculares sine periculo, vel offensione procurantur: quia quantò quisque amplius habere cœperit, tantò amplius habere concupiscit: fitq. vt modum in concupiscendo nō habeat, dum innumeris huius seculi cupis deseruire festinat. Vt enim ait scriptura: Auarus pecunij non implebitur, quæ nimirū, quā sit detestanda Paulus indicat, dicens: & auaritia, quæ est idolorū seruitus, quā sit noxia, idem exponens ait: Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem, & in laqueum Diaboli,

Diaboli, & desideria multa & nociua, quæ immergunt homines in interitum & perditionem: quàm sit detestanda; quidã sapiens denũtiat, cũ dicit: auaro nihil est scelestius: quàm sit noxia: Iacobus aperit, dicẽs: Agite nunc diuites, plorate vlulantes in miserijs, quæ adueniunt vobis; diuitiẽ vestræ putrefactæ sunt: vestimenta vestra à tineis comesta sunt: aurum, & argentum vestrum æruginauit, & ærugo eorum in testimoniũ vobis erit, & manducabit carnes vestras, sicut ignis. Sed nec Redemptor noster præterire voluit cupiditatis malũ, quàm noxiũ esset, ait enim: Difficile, qui pecunias habent, in regnum Dei introibunt. Et rursus: Facilius est camelũ per foramen acus transire, quàm diuites in regnũ cælorum intrare. Si igitur secularibus viris ita est periculosa cupiditatis industria, quantò magis illis periculosior est, qui iam habitu & conuersatione seculares esse desierũt, qui totũ, quod viuunt, Deo deuouerunt? ad quos specialitẽ Redemptoris transeunt verba; quibus destrui possit morbus auaritiẽ. Nolite (inquit) solliciti esse, quid manducetis: aut quid bibatis, aut quod operiamini: hæc omnia gentes inquirunt; quærite primũ regnũ Dei & iustitiã eius, & hæc omnia adijciẽtur vobis. O quàm beata, ò quàm secura, ò quàm amplectenda sententia, nullus in hac vita securus est: vt ille, qui nihil præter Christũ appetit possidere, cuncta, quæ sunt necessaria, sub hac sponcione probatur habere, sicut Paulus ditissimus pauper dicebat: tanquam nihil habentes & omnia possidentes. Omnia itaq. non superflua, sed tantũ necessaria ipso confirmante ac dicente: habentes victum & vestitum, his contenti simus. Dicit forte, ideo à sanctis, religiosisque viris plura habenda sunt, vt melius ab ipsis, quàm à popularibus, erogentur Christi pauperibus. Et ego consentio, sed prælati, non autem subditis, quos maximẽ illud mulieris Lot exemplum deterret, quæ dum post tergum à Sodomis exiens respexit, in statuam salis conuersa spiritũ efflauit. Vnde & Christus tale quid præcauedum denuntiat dicẽs: Nemo mittẽs manũ suã ad aratrũ & respiciens retro, aptus est regno cælorum. Hinc Petrus ait: Melius illis esset non cognoscere viam iustitiæ, quàm post cognitionem retrorsum conuerti ab eo, quod est illis traditũ, sancto mandato. Cõtinget enim eis illud veri prouerbij: canis reuersus ad vomitum, & sus

lota in volutabro luti. Qui nimirũ auaritiæ moribus, nunquam melius cõpescitur, nisi cũ dies mortis sine obliuione meditatũ, & cum qualis post modicũ in sepulcro futurũ sit homo cõsideratur. Hoc certẽ fixũ manebat in illius memoria, qui dicebat: homo, putredo, & filius hominis vermis. Hæc ab illius non recesserant corde, qui dicebat: In omnibus operibus tuis memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quid tunc rogo, quid tunc diuitiæ conseruatæ proderũt: audi quid dicit Iob: Nudus egressus sum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc; & Apostolus: Nihil intulimus in hũc mũdũ sed nec auferre quid possumus?

Obduratio dicit.

SI ea, quæ possides, egentibus tribuis, vnde subiectos, absque pecunia nutris?

Misericordia respondet.

SI Apostoli modum in hac parte tenueris, vtrumque perficere valebis: hinc enim idẽ ipse ad Corinthios ait: Si volũtas prõpra est, ex hoc, quod habet, accepta est; non secundũ id quod non habet; non enim vt alijs sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate. In præsentì tempore vestra abundantia illorum inopiam suppleat, vt & illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, vt fiat æqualitas, sicut scriptum est: Qui multum non abundauit, & qui modicũ, non minorauit. Hinc quidã iustus prolem dilectam admonet dicens: Si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si autem exigũ, & hoc ipsum libenter impertire. Hinc quoque incarnata veritas dicit: verum tamen, quod superest date eleemosynam, & ecce omnia munda sunt vobis. Audite obdurata præcordia: Iudicium sine misericordia ei, qui non facit misericordiam; Quo cõtra per Prophetã Dominus admonet, dicẽs: Frange esurienti panẽ tuum, & egenos vagosque induc in domum tuam, cum videris nudum operi eum, & carnem tuam ne despexeris. Memento, quid purpurato diuiti contigerit, qui non ideo dånatus est, quòd aliena abstulerit, sed quòd egenti pauperi sua non tribuerit; vnde in inferno positus ad petenda minimaperuenit, quia hĩc parua negauit. Memento etiam, quid ad sinistram positus iudex cæli dicturus sit; Ite maledicti in ignem æternum, qui paratus est Diabolo & Angelis eius. Et rursus: Esuriui, & nõ distis

distis mihi manducare , & cætera, quæ ibi **A**
terribiliter enumerantur.

Furtum & fraus quamquã gradus diuer-
sos habeant loquutionis, vnum est tamen,
quod dicunt.

Furtum dicit.

SI aliena non tollis , ex proprio diues , vel
sufficiens esse non vales.

Fraus dicit.

SI cuncta, quæ tibi prælatus seruãda com-
misit, illibata consignas, & nec modicum
quid seruandum existimas , vnde vel pro-
prijs vtilitatibus consulas , vel amicis & cõ-
militonibus placeas, non habebis.

Sed innocentia ad vtraq. respondet.

Melius est esse pauperem, & insufficien-
tem , nullique ex dato placere , quàm
aliquem lædere furto vel fraude : qui enim
aliena quolibet modo iniuste præripit, ipse
sibi regni cælestis aditum claudit ; vnde &
prædicator egregius quosdam redarguit di-
cens. Omnino delictum est in vobis , quòd
iudicia habetis inter vos : quare non magis
iniuriam accipitis ? quare non magis fraudẽ
patimini ? sed vos iniuriam facitis, & fraudati-
tis , & hoc fratribus. An nescitis , quia ini-
qui regnum Dei non possidebunt ? atq. in-
ter cætera subiūgit : neq. fures neque rapa-
ces regnum Dei possidebunt.

Fallacia atque mendacium, & ipsa vnum
dicunt : fallacia autem fit ingenio, menda-
cium vero simplici verbo, cum in nõ dãdo
aliquem lædere quærit.

Fallacia dicit.

Quid in petendo moras innectis ? non ha-
beo, quod tibi tribuere possim. Celãs
vtique in corde quod habet , vel quod sibi
conseruet, vel quod alijs (si voluntas inest)
tribuat.

Mendacium dicit.

OMnino quod postulas , nõ habeo, licet
non artificioso ingenio, sicut fallacia, sed
simplici negationis verbo frustratur peten-
tem.

Sed veritas ad vtraq. respondet.

NEc artificioso ingenio nec simplici ver-
bo oportet decipere quemquam , quia
quolibet modo mētiatur quis, os, quod mē-
titur, occidit animam, & omnibus menda-
cibus pars illorum erit in stagno ignis ar-
dentis sulphure.

Dicit ventris ingluuies.

AD esum Deus omnia munda condidit,
& qui saturari cibo respuit , quid aliud
quam muneri concessio contradicit ?

Sed ciborum parsimonia respondet.

VNum horum, quod dicis, verum est, ne
enim homo fame moreretur, omnia ad
esum Deus munda creauit : sed ne co-
medendi mensuram excederet, abstinē-
tiam imperauit : nam inter cætera sua mala
saturitate , maximè panis , Sodoma periit,
Domino attestante , qui ad Ierusalem per
Prophetam loquitur dicens : Hæc est iniqui-
tas sororis tuæ Sodomæ , saturitas panis.

B Quapropter sicut æger ad medicinam, sic
ad sumendas dapes debet quisq. accedere,
nequaquam scilicet in illis voluptatem ap-
petens, sed necessitati succurrens. Hinc in-
carnata veritas per Euāgelium ait : Atten-
dite, ne grauentur corda vestra crapula, &
ebrietate. Contra de insatiabili Iudæorum
voracitate Apostolus dicit : Multi ambulāt,
quos sæpè dicebam vobis, nunc autem &
flens dico, inimicos crucis Christi, quorum
finis interitus, quorum Deus venter est, &
gloria in confusione eorum, qui terrena sa-
piunt. Et rursum : Esca ventri, & vēter escis,
Deus autem , & hunc & has destruet : ille
C autè plenè hoc vitium superat, qui in sum-
mendis dapibus, non solum parsimoniam
tenet, vt scilicet refectiōnẽ semper esuries
imperet : verum etiam acuratiore simul, &
lautiores epulas excepta corporis infirmi-
tate, & hospitem susceptione contemnit.

Dicit inepta lætitia.

VT quid animi gaudium intus abscon-
dis ? egredere in publicum lætus , dic
aliquid foris, vnde, vel tu, vel proximi ri-
deant, fac eos lætos tua lætitia.

Moderatus mœror respondet.

DVNde tibi est tanta lætitia ? nunquid iam
Diabolum vicisti ? nunquid iam inferni
pœnas vicisti ? nunquid iam de exilio ad pa-
triam venisti ? nunquid iam de tua electione
securitatem accepisti ? An forte in obliuio-
nem venit, quod Dñs dicit ? Mundus gau-
debit , vos autè cõtristabimini, sed tristitia
vestra vertetur in gaudiũ. An forte memo-
ria excessit, quod idem alibi dicit ? **V**x vo-
bis, qui nunc ridetis, quia plorabitis & fle-
bitis : quodque per Salomonem dicitur : Ri-
sus dolore miscebitur , & extrema gaudij
luctus

luctus occupat: & ecōtra per Euangelium: **A** Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur: rursūque per Salomōnem: Nescit homo vtrum amore, an odio dignus sit, sed omnia reseruantur in futurū incerta. Comprime ergo inanem lxtitiam, qui necdum euasisti pœnalem ærumnam. Nonne apud omnes infanus iudicatur is, qui in carceris tenebris reclusus gaudere conatur?

Multiloquium dicit.

Non reus ille tenebitur, qui plura quidem, sed bona loqui, sed ille qui saltem rara, sed mala dicere probatur.

Cui discreta taciturnitas respondet.

Verum est, quod dicis: sed dum multi bona proferre videntur, sæpè contingit, vt à bonis loquutio inchoata, ad aliquid prauum deriuetur. Hoc ipsum sacra scriptura pronuntiãte, quia in multiloquio peccatum non deerit. Et si forte inter innumera verba declinantur criminosa: sed nunquid declinari poterunt inutilia atque otiosa, de quibus vtiq. ratio erit in futuro reddenda: Tenendus ergo est modus in loquendo, & ab ipsis nonnunquam vtilibus verbis parcendum, sicut beatus Psalmista legitur fecisse, dicit enim: humiliatus sum, & silui à bonis.

Immunditia dicit.

Non est grande facinus sine concubitu maris, & fœminæ, vel proprijs, vel alterius inquinari manibus.

Carnis integritas respondet.

Non sic ait Apostolus. Quid ergo ait? Nequè immundi (inquit) regnum Dei possidebunt.

Luxuria dicit.

Cvr te in voluptate tua modo non dilatas, cum, quid te sequatur, ignoras? acceptū tempus in desiderijs perdere nō debes, quia quàm citiùs pertranseat nescis, si enim Deus misceri hominem in voluptate coitus nolisset, in ipso humani generis exordio masculum, & fœminam non fecisset.

Castitas illibata respondet.

Nolo ignorare te fingas, quid post hanc vitam recipias: si enim piè & castè vi-

xeris, sine fine gaudebis, si verò impiè & luxuriosè, æternis incendijs subiacebis: Inde autem eò castius viuere debes, quò citius tempus acceptum pertranseat, ignorare te dicis. Quod verò in exordio generis humani ad hoc masculum, & fœminam Deum creasse profiteris, vt mutuis amplexibus se miscere deberent: omnino verissimè dicis: sed quia nubendi licentia quibusdam tribuitur, hoc est, qui virginitatem, vel castimoniam vidualem nequaquã professi sunt, quibusdam autem non tribuitur, id est, qui virgines vel continentes esse decreuerūt: fornicatio verò, quia nulli impunè cōceditur, nō attendis. An cōtēnendū putas quod Apostolus lubricis dicit: Fugite fornicationē, omne enim peccatum quodcunq. fecerit homo extra corpus est, qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. Quòd si hoc parui pendendum existimas: audi quod post modum in sempiternum deploras & gemas: Neq. adulteri (inquit) neque fornicarij, neque masculorū concubitores regnum Dei possidebunt. O quàm parua est concubitus hora, qua perditur vita æterna, quod ergo emolumentum affert corpori? quodve tribuit lucrum, quod tacitò animam ducit ad tartarum?

Item spiritualis fornicatio dicit.

Nunquid damnandum aliquid agit is, qui in corde libidini consentit, & ad opus libidinis non pertransit?

Sed munditia cordis respondet.

Omnino delinquit, qui animæ castimoniam non custodit: vnde & auctor munditiæ in Euangelio dicit, qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mœchatus est eam in corde suo: Vnde & per beatum Iob, dicitur, pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine, quam enim partem haberet Deus in me desuper, & hæreditatem Omnipotens de excelsis? nisi enim auctori nostro cogitatio prauæ consensus displiceret, nequaquam per Isaiam diceret: Auferte malum cogitationum vestrarū ab oculis meis: & in Euāgelio Pharisæis: Vt quid cogitatis mala in cordibus vestris? Sed nec Apostolus diceret: cogitationum inter se inuicē accusantium, aut etiam defendentiū in die qua iudicabit Dominus occulta hominum, se-

n n cundum

cundum Euangelium meum, per Iesum A
Christum.

Appetitus seculi presentis dicit:

Quid pulchrius? quid honestius? quid ve-
nustius? quidve potest esse delecta-
bilis, quam quod in presenti vita quotidie
cernimus? o quam mirabilis cæli camera in
aëre iucundo, in lumine solis, in augmento
lunæ, atque defectu, in varietate stellarum &
curfu: quam oblectabilis terra in nemo-
rum floribus: in fructuum suauitatibus: in se-
getum culmis luxuriantibus: in vinearum
folijs, & botris plenis palmitibus: in umbris
sylvarum, & planis exitibus: in equorum B
& canum cursibus: in ceruorum, & caprea-
rum saltibus: in accipitrum volatibus, in pa-
uonum, columbarum, turturumq. & omni-
genarum auium vocibus, pennis, & collis: &
in domorum pictis muris, & laquearibus: in
organorum, omniumq. musicorum instru-
mentorum tinnulis cantibus: in mulierum
venustis aspectibus, earumque supercilijs,
& crinibus, oculis, & genis, gutture, & labijs,
nafo, manibus: atque extrinsecus adhibitis
auro, & gemmis distinctis monilibus: po-
stremo innumeris cæli & terræ, atque ma-
ris varietatibus, necnon & vtilitatibus: & C
si qua sunt alia, quæ modò non recolat sen-
sus.

Amor patriæ cælestis respondet.

Si te ista delectant, quæ sub cælo sunt: cur
non magis delectant ea quæ super cælo
sunt? si carcer ita pulcher est: patria, ci-
uitas, domus qualis est? Si talia sunt ea, quæ
colunt peregrini, qualia sunt quæ possidēt
filij? si mortales & miseri in hac vita taliter
sunt remunerati: immortales & beati qua-
liter sunt in illa vita ditandi? Quapropter
recedat amor presentis seculi, in quo nul-
lus ita nascitur, vt non moriatur: & succedat
amor seculi futuri, in quo sic omnes viuifi-

cantur, vt deinceps nō moriantur; vbi nul-
la aduersitas turbat; nulla necessitas angu-
stat, nulla molestia inquietat; sed perennis
lætitia regnat. Si quæris, quid ibi sit, vbi
tanta & talis beatitudo persistit? aliter dici
non potest: nisi quicquid boni est, ibi est: &
quicquid mali est, ibi nusquā est. Quod (in-
quis) bonum est illud? quid me interrogas?
A Propheta & Apostolo definitū est: quodd
oculus (inquiunt) non vidit, nec auris audi-
uit, nec in cor hominis ascendit; quæ præ-
parauit Deus diligentibus se. Ad hanc feli-
citem multis seculi diuitijs constipatus
David anhelabat, cum diceret: Quid enim
mihi est in cælo? & à te quid volui super
terram? multis regalibus dapibus abundans
dicebat: Satiabor, dum manifestabitur glo-
ria tua: sitiuit anima mea ad Deum fontem
vium, quando veniam & apparebo ante
faciem Dei? rursumq. Heu me, quia inco-
latus meus prolongatus est. Hinc Paulus:
Cupio dissolui, & esse cum Christo, multo
enim melius.

His ita decursis, quamquam multa præ-
termiserim, tamen, vt mihi videtur, hostijs
nostri fortia castra monstraui: quæ piè vi-
uentes in Christo Iesu non desinunt impu-
gnare. Sed necdum his contentus Diabolus
ad alia conuertitur argumenta: dum qui-
busdam insomnijs sæpius vera pronuntiat:
vt eos quandoque ad falsitatem pertrahat:
cum dormientes ante horam, vel tempus
suscitat, vt eos vigiliarum tempore somno
grauissimo deprimat: cum psallentes, atque
orantes, sibilis stridētibus, latratibus diuer-
sis, & inconditis vocibus, iactis etiam lapi-
dibus, vel stercoreibus perturbat, vt eos quo-
libet pacto ab spiritualibus operibus retra-
hens inanes efficiat. Tu autem, homo Dei,
vigilanti studio attende, quæ dico, ipso ad-
iuuante, qui viuit, & regnat in secula seculo-
rum, Amen.

DIVI

D I V I S I D O R I H I S P A L. E P I S C O P.

EXPOSITIO IN CANTICVM CANTICORVM
SALOMONIS.

Osculetur me osculo oris sui. **A**

A N G A T me dulcedine
præsentis suæ, quem sæpius à
Prophetis promissum audiui.

Quia meliora sunt vbera
tua vino.

Dulcedo Euangelicæ doctrinæ austeri-
tate Legali melior est.

Fragrantia vnguentis optimis.

Donis Spiritus Sæcti, à christo Christus,
id est, ab vnctione vnctus, quod nomē cum
gratia Sancti Spiritus in baptismo effundi-
tur in omnes fideles.

Ideo adolescentulę dilexerunt te.

Electorum animæ gratia baptismatis re-
nouatæ.

Vox Ecclesiæ.

Trahe me post te.

Vt ascendentem in cælos sequar.

Introduxit me Rex in cellaria sua.

Fide in gaudia cælestis patriæ interna.

Exultabimus, & lætabimur in te me-
mores vberum tuorum super vinum.

In te, non in nobis: memores per omnia
fidei gratiam, super Legis esse doctrinam.

Recti diligunt te.

Nullus te diligit, nisi rectus: & nullus est
rectus, nisi qui te diligit.

Nigra sum, sed formosa filię Ieru-
salem.

Vox Ecclesiæ de suis pressuris. Nigra in
pressuris persecutionum, sed formosa in de-
core virtutum.

Sicut tabernacula Cedar, sicut pel-
les Salomonis.

In tentatione obscurata Dæmonum, for-
mosa in mortificando desideria carnalia.

Nolite me considerare, quòd fusca
sim, quia decolorauit me sol.

Nolite mirari, si hominibus despecta sim
foris ob tentationum æstus.

Filij matris meæ pugnaverunt cõ-
tra me: posuerunt me custodem in vi-
neis, vineam meam non custodiui.

Acerbitas filiorum Synagogæ me fecit
vineam Ierosolymis non custodire, sed
multarum esse vinearũ, id est, Ecclesiarum
per orbem custodem.

Indica mihi, quem diligit anima
mea, vbi pascas, vbi cubes in meridie:
ne vagari incipiam post greges soda-
lium tuorum.

B Indica mihi pastorem meum, quem tota
mente diligo, & in quibus pascua, & requiẽ
habeat: ne æstu tentationum turbata, per
sodalium, id est, hæreticorum cõuenticula
eum quærere incipiam.

Vox sponsi.

Si ignoras te, ò pulchra inter mu-
lieres, egredere, & abi post vestigia
gregum tuorum.

Si ignoras te sub huiusmodi tẽtationum
conditione mihi esse spõsatam, egredere à
meo conspectu, & varios errantium actus
sequere.

C Et pasce hœdos tuos iuxta taberna-
cula pastorum.

Id est, perditos nutri auditores, secuta
insipientium doctrinas magistrorum.

Equitati meo in curribus Pharao-
nis assimilauit te amica mea.

Sicut priorem populum de Ægyptio li-
beravi timore, sic te, sponsa mea, si in me
confideris, liberabo inanibus minis.

Pulchræ sunt genę tuę, sicut turturis.

Tanta te verecũdiæ salutaris virtute de-
coravi, vt castitatẽ promissæ mihi fidei nulla
doctorum prauorum seductione corrũpas.

Collum tuum, sicut monilia: mure-
nulas aureas faciemus tibi, vermicula-
tas argento.

In collo doctores designantur. In moni- A
libus opera exprimuntur: quia ea, quæ verbo
docent, operibus ostendunt. In murenulis
scriptura sacra ostenditur, quæ auro spiri-
tualium sensu fulget interius, & argento
cælestis eloquij nitet exterius.

Vox Ecclesiæ.

Dum esset rex in accubitu suo, nar-
dus mea dedit odorem suum.

Rege Christo in beatitudine cælestis se-
creti quiescente, sanctorum virtus magnæ
nobis gratiam suauitatis administrat.

Fasciculus myrrhæ dilectus meus B
mihi, inter vbera mea commorabi-
tur.

Mors dilecti mei, quam pro mea salute
subijt, semper in mea memoria commora-
bitur.

Botrus cypri dilectus meus mihi in
vineis En-gaddi.

Qui fuit fasciculus myrrhæ in amaritudi-
ne passionis, ipse est botrus cypri in dulce-
dine resurrectionis. Myrrha tristificat, vi-
num lætificat. In vineis En-gaddi propter
charismata diuina, quæ post resurrectionem
largitus est in baptismo suis participibus.
En-gaddi, fons hœdi, baptismum significat.

Vox Christi.

Ecce tu pulchra es amica mea, ecce
tu pulchra es.

Pulchra in simplicitate cordis, & mundi-
tia operum.

Oculi tui columbarum.

Quia sensus tui spirituali sunt intelli-
gentia præditi.

Vox Ecclesiæ.

Ecce tu pulcher es, dilecte mi, ecce
tu pulcher es.

Tu solus naturaliter pulcher, ego ex te D
pulchra.

Lectulus noster floridus.

Pax sanctæ Ecclesiæ & virtutibus sanctis
florescit, & spirituali prole multiplicatur.

Tigna domorum nostrarum cedri-
na, laquearia nostra cypressina.

Tigna, & laquearia doctores sunt in san-
cta Ecclesia propter munimen, & decorem.
Cedrina, & cypressina propter exi-
mias virtutes eorum, & odorem bonæ
vitæ.

C A P. II.

Ego flos campi, & lilium conual-
lium.

Ego decus mundi, & gloria humilium.

Sicut lilium inter spinas, sic amica
mea inter filias.

Tu requiem quæris, & laudas lectuli, re-
cordare, quod candidior tribulationum acu-
leis efficeris, & maior est fructus prædica-
tionis, quam quietis.

Vox Ecclesiæ.

Sicut malus inter ligna sylvarum,
sic dilectus meus inter filios.

Sicut malus visu, odore, gustu antecel-
lit ligna syluestria, sic Christus antecellit
omnes sanctos, qui filij Dei dicuntur, sed
gratia, ille solus natura.

Sub vmbra illius, quem desidera-
ueram, sedi.

Eodem protegente, quem semper ad-
esse quæsiui, quiesco & secunda permaneo.

Et fructus eius dulcis gutturi meo.

Quia gratiæ suæ cælestis dulcedine me
refecit.

Introduxit me in cellam vinariam,
ordinauit in me charitatem.

C Cella vinaria Ecclesia debet intelligi, in
cuius vnitatem solummodo Spiritus Sanctus
dari solet, & accipi. Cuius gratia hoc loco
vini nomine designatur. In qua cella ordi-
nata charitas est, ut quisquam Deum toto
corde, plusquam seipsum diligat.

Fulcite me floribus, stipate me
malis, quia amore langueo.

Consolamini me exemplis, seu incipien-
tium, seu terminantium viam salutis, dum
adhuc in huius peregrinationis tædio amo-
re supernæ visionis languesco.

Læua eius sub capite meo, & dex-
tera illius amplexabitur me.

In læua Christi temporalia eius bona, in
dextera perpetuæ vitæ beatitudo designa-
tur. Quia hic per spem mentem roborat, &
illic per remunerationem glorificat.

Vox sponsi.

Adiuuro vos, filiæ Ierusalem, per ca-
preas, ceruosque camporum, ne susci-
tetis, nec euigilare faciatis dilectam,
quoadusque ipsa velit.

Conte-

Contestor pacificas fidelium animas, per suas quamque virtutes, quæ per munda & ruminantia animalia signatæ sunt, ne pia fratrum studia aliqua importunitate impediant: sed sic quisque de proximi profectu, sicut de suo gaudeat.

Vox sponsæ.

Vox dilecti mei.

Subauditur, hæc est, quem audiui adiurantem filias Ierusalem, ne me in eius amplexu quiescentem suscitarent.

Ecce iste venit saliens in montibus, transfiliens colles.

Tales enim saltus fecit dilectus meus. De cælo venit in vterum, de vtero in præsepium, de præsepio in crucem, de cruce in sepulcrum, de sepulcro rediit in cælum. Iste, qui eleuatus est super omnes montes, & colles, id est, sanctorum altitudines.

Similis est dilectus meus capræ, hinnuloque ceruorum.

In assumptione carnis, & humilitate capræ: in varietate virtutum, & innocentia hinnulo ceruorum Christus comparatur, id est, Patriarchatum.

En ipse stat post parietem nostrum, respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos.

Indutus pariete nostræ mortalitatis latuit, sed prospiciens ad nos per cancellos & fenestras miracula fecit, vt ex miraculis appareret Deus, qui ex passionibus latuit.

En dilectus meus loquitur mihi.

Ad prædicandum me hortatur, dicens.

Vox Christi.

Surge, propera amica mea, formosa mea, & veni.

Surge de stratu quietis, in quo tuimet solius curam agere quæris: propera tu, & veni ad impendendam etiam proximis curam salutis per studium sedulæ prædicationis.

Iam enim hyems transijt, imber abiit, & recessit.

Iam frigus infidelitatis, & imber iniquitatis recesserunt: quæ totum orbem vsque ad tempus Dominicæ incarnationis tegebant.

Flores apparuerunt in terra nostra.

A Id est, initia fidei, & iustitiæ floruerunt in mundo crescente Ecclesia.

Tempus putationis aduenit.

Id est, vt, amputatis inutilibus vanæ religionis sarmentis, futuro fidei fructui præparentur corda hominum.

Vox turturis audita est in terra nostra.

Id est, Christi Saluatoris nostri dicentis. Pœnitentiam agite, appropinquabit enim regnum cælorum.

Ficus protulit grossos suos.

Veteris Legis præcepta ceciderunt.

Vincæ florentes dederunt odorem.

B Id est, Euangelicus populus, seu vires florentes sanctæ conuersationis odorem longè, lateque dederunt.

Vox sponsi.

Surge, propera amica mea, speciosa mea, & veni: columba mea in foraminibus petræ, in cauerna maceræ.

O sponsa & amica, cui tanta obtuli bona, surge, & veni: accingere ad certamen, vnde æternam quietem accipies. Columba mea, per infusionem Sancti Spiritus. In foraminibus petræ, id est, vulneribus, quæ pro salute sponsæ sponsus accepit. In cauerna maceræ, id est, custodia virtutum cælestium.

C **Ostende mihi faciem tuam, sonet vox tua in auribus meis.**

Vox videlicet laudis, vel prædicationis.

Vox enim tua dulcis, & facies tua decora.

Illius namque vox Domino dulcis est, cui dulce vel verbum Domini annuntiare, vel ipsi Domino laudes resonare. Et illa fides decora est, quæ ex operibus ornata aduersa pati non metuit.

Vox aduersus hæreticos.

D **Capite nobis vulpes paruulas, quæ demoliuntur vineas.**

Id est, vincite hæreticos, & schismaticos prauos fide, & dolosos verbo, qui dente prauæ doctrinæ rudes fidelium mentes lacerare solent.

Nam vinea nostra floruit.

Id est, latè electorum plebes germinant.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus mihi, & ego illi.

Id est, Solus mihi dilectus, & solus adiutor mihi est; Et ego illi sola sum dilecta, quia nul-

lus alius rectè diligit Christum, nisi vnica A Ecclesia, & nulla alia ab eo diligitur.

Qui pascitur inter lilia.

Id est, Munditia fidei, & candore virtutum.

Donec aspiret dies, & inclinentur vmbrae.

Donec venturi seculi lux oriatur eterna, & vmbrae, id est, errores praesentis vitae transcant.

Reuertere, similis esto capreae, hinc nuloque ceruorum super montes Bether.

Obsecro, dilecte mi, vt saepius dulcedine visitationis tuae reuertaris ad me, qui carne, quam de Patriarcharum origine sumpsisti, super omnes altitudines caelestium montium ascendisti, vt laborem peregrinationis meae speculatione aeternae patriae releues.

CAP. III.

Vox Ecclesiae de gentibus.

In lectulo meo per noctes quaesui, quem diligit anima mea: quaesui, & non inueni.

Iam dudum, inquit, multo studio quaesui Dominum: Sed quia adhuc illecebris carnis meae subdita fui, & tenebris ignorantiae obsecata non inueni lumen veritatis, id est, Dominum.

Surgam, & circuibo ciuitatem, per vicos & plateas quaeram, quem diligit anima mea, quaesui illum, & non inueni.

Proposui animo meo surgere de lectulo carnalium voluptatum, terras, ac maria circuire, & philosophorum audire magisteria: sed nec sic inueni illum.

Inuenerunt me vigiles, qui custodiunt ciuitatem. Num quem diligit anima mea vidistis?

Vigiles sunt, qui custodiunt Ecclesiam Apostoli, & doctores, qui gentilitatem veritatis indagine sollicita inuenerunt.

Paullulum, cum pertransissem eos, inueni, quem diligit anima mea.

Dum me illorum magisterio tradidi, mox lumen veritatis, quod quaesui, inueni.

Tenui illum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meae, & in cubiculum genitricis meae.

Teneo illum firma fide, donec in fine seculi per officium praedicationis introducam illum in domum, & in cubile Synagogae, quae me genuit in Domino, & sit vnum ouile, & vnus pastor.

Vox Christi.

Adiuo vos filiae Ierusalem, &c.

Ideo hunc versum repetit sponsus, ne minorem Ecclesiae de gentibus congregatae, quam de Iudaeis habere sollicitudinem putaretur, sed vt sit de vtriusque vna sponsa, & illa dilectissima.

Synagoga de Ecclesia dicit.

Quaer est ista, quae ascendit per desertum?

Miratur Synagoga, quomodo gentium populus nullo circucisionis mysterio emendatus, nulla prophetarum admonitione eruditus subito ab infimis voluptatibus per desertum idololatriae, & gentilitatis ad alta virtutum culmina, & sponsi amplexus ascendisset.

Sicut virgula fumi ex aromatibus.

Ignis amoris accensa omni nisu virtutum ad caelestia tendit.

Myrrhae, & thuris, & vniuersi pulueris pigmentarij.

Ex mortificatione carnalium voluptatum, & puritate orationum, & omnium virtutum odore.

En lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel.

Lectulus Salomonis est conuersatio sanctorum: sexaginta fortes, praedicatorum sunt sancti, & fortissimi bellatores, qui mundo corde digni sunt Dominum videre.

Omnes tenentes gladios, & ad bella doctissimi.

Tenent enim gladium spiritus, quod est verbum Dei, qui, quod ore docent, opere complent.

Vniuscuiusque ensis super femur suum propter timores nocturnos.

Nocturni timores sunt in die tentationis occultae. Sensus praedicatoris, est custodia vigilans, carnis concupiscentias, premens, ne verbum praedicationis immunditia vitae maculet.

Ferculum fecit sibi Rex Salomon de lignis Libani.

Ferculum Salomonis est Sancta Ecclesia, quae

quæ credentes ad æternæ beatitudinis epulas leuat, quæ de fortibus animo, quasi de lignis imputribilibus, constructa est.

Columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum.

Columnæ argentiæ sunt doctores eloquij luce fulgētes. Reclinatorium aureum est, spes perpetuæ quietis fidelibus promissa.

Ascensum purpureum.

Quid est ascensus purpureus? nisi martyrum sanguis, & passio Redemptoris nostri; quia non ascenditur ad epulas vitæ, nisi per mysterium passionis Christi.

Media charitate constrauit propter filias Ierusalem.

Omnis enim, qui charitatem habet Dei, & proximi ad hanc requiem, & ad has epulas lætus perueniet. Hæc omnia ornamenta Ecclesiæ præstitit Christus ob nimiam charitatem, qua dilexit nos, & tradidit semetipsum pro nobis.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Egredimini, & videte filia Sion regem Salomonem.

Egredimini mente & actu de turbulenti mundi conuersatione, vt regem pacis valeatis videre.

In diademate, quo coronauit eum mater sua.

Videte Dominum Christum in humanitate, quam de Virgine matre susceptam, in maiestatis Paternæ dextera collocauit.

In die desponsationis illius.

Id est, in tempore incarnationis illius, quo ad copulandam sibi Ecclesiam sponsam ex Virginali vtero processit.

In die lætitiæ cordis eius.

Id est, redemptionis humani generis, quæ fuit dies lætitiæ Christi.

CAP. III.

Vox sponsi.

Quàm pulchra es amica mea? quàm pulchra es?

Pulchram dicit Ecclesiam, & pulchram repetit: quia hanc & actione, & prædicatione vidit esse laudabilem.

Oculi tui columbarum.

Sensus tui spiritualium sunt rerum contemplatione excellentes, ac venerandi.

Absq̄. eo, quod intrinsecus latet.

Magna est gloria quippe aperti operis, sed longè incomparabilior æternæ retributionis, quæ necdum videri potest.

Capilli tui, sicut greges caprarum.

Possunt in capillis populi fideles accipi, qui maximi decus sua numerositate præbent Ecclesiæ.

Quæ ascenderunt de mōte Galaad.

Galaad acruus testimonij interpretatur, qui bene cōuenit adunatæ multitudini sanctorum.

Dentes tui, sicut greges tonsarum.

In capillis fragiliores, in dentibus verò perfectiores quique ad regendam Ecclesiam apti designantur.

Quæ ascenderunt de lauacro.

Id est, fonte sacri baptismatis, qui & tōsi, & loti sunt; hoc est, nudati renuntiando sēculo, & vitæ lauacro mundati.

Omnes gemellis foetibus, & sterilis non est in eis.

Non est, qui foetus boni operis in eis non agat.

Sicut vita coccinea labia tua, & eloquium tuum dulce.

Vitta coccinea doctrina veritatis intelligitur. Labia sponsæ cocco assimilantur, quia Dominici sanguinis, quo redempta est, pretium prædicare non cessat Ecclesia: vel quia prædicatio sancta ardore charitatis flammescit.

Sicut cortex mali Punici, genæ tuæ.

In genis verecundia, in malo Punico passio Christi exprimitur. Habet ergo ruborem in genis sponsa mali Punici, cum sacramentum Dominicæ crucis verbis fatetur, & factis probat.

Sicut turris Dauid collum tuum.

Turris Ecclesia est, collum prædicatores, quorum fides & constantia in eadem ciuitate firma est, & vndiq̄. inexpugnabilis.

Quæ edificata est cum propugnaculis.

Propugnacula autem eius ciuitatis, scripturarum sanctarum munimina sunt, vel Patrum præcedentium.

Mille clypei pendent ex ea.

Quia, quot in diuinis libris præcepta sunt, tot sunt pectoris nostri munimina, quibus contra insidias omnes defendimur.

Omnis armatura fortium.

Omnis instructio est vel operationis, vel doctrinæ cælestis, per quam nõ solum euadimus, sed etiam superamus:

Duo vbera tua, sicut duo hinnuli capræ gemelli: qui pascuntur in lilijs, donec aspiret dies, & inclinentur vmbrae.

Duo vbera, duo sunt populi ex circuncisione venientes, & gentilitate: qui per humilitatem quidem paruos se intelligunt, & peccatores, sed charitate currentes omnia obstacula mundi transeunt: qui pascuntur in lilijs, hoc est, cãdidissimis sanctorum patrum exẽplis: donec præsentis mortalitatis vmbra æterno die aspirate trãseamus.

Vadam ad montem myrrhæ, & ad collem thuris.

In myrrha mortificatio carnis, in thure deuotio orationis exprimitur: quasi diceret sponsus: frequentabo eos, & pia propitius illustratione glorificabo, quos in passionis, siue orationis virtute sublimes esse perspicio.

Veni de Libano, sponsa mea, veni de Libano.

Libanus candor interpretatur, id est, anima bonis actibus candidata, quam tertio hortatur sponsus, vt veniat. Primò viuẽs in carne per bona opera: Secundò absoluta carne ad percipiendam vitam beatam: Tertio recepto corpore ad fruenda post resurrectionem gaudia perfecta.

Coronaberis de capite Amanã, de vertice Sanir, & Hermon, de cubilibus leonum, de montibus pardorum.

Leones propter superbiam, pardi propter crudelitatem maligni sunt spiritus: Montes vero Amanã superba infidelium corda, vbi immundi spiritus sedem habent, designant. Dum sancti prædicatores tales ad viam salutis conuertunt, coronantur de capite, & vertice montium, id est, principibus superiorum, quia de labore certaminis crescit corona gloriæ.

Vulnerasti cor meum, soror mea sponsa, vulnerasti cor meum.

In vulneratione cordis magnitudo amoris Christi in Ecclesia intelligitur.

In vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.

A In vnitrate sancta doctorum, id est, oculorum, & vnitrate sancta plebis, id est, capillorum.

Quam pulchræ sunt mammæ tuæ, soror mea sponsa.

Item in mammatum nomine sancti doctores designantur propter consolationem infirmorum, & paruulorum sustentationem, quæ lacte ex primitur.

Pulchriora sunt vbera tua vino.

Suauitas gratiæ pulchrior est austeritate Legis.

B Et odor vnguentorum tuorum super omnia aromata.

Fama suauissima diffusæ per totum orbem fidei latior est, quã veteris Legis & patrũ in ea, quæ in sola Iudæa coangustabatur.

Fauus distillans labia tua, sponsa.

Fauus mel in cera est. Mel autem in cera spiritualis est diuinorum sensus in littera mel stillans: quia multiplices sensus penè singulæ sententiæ habet: labia, spiritus sunt doctorum, qui multifarios sensus sacris litteris inesse pandunt.

Mel, & lac sub lingua tua.

C In lacte eruditio paruulorum: in melle perfectior doctrina fortiorum signatur: sub lingua, id est, in meditatione cordis.

Et odor vestimentorum tuorum, sicut odor thuris.

Vestimeta Ecclesiæ opera sunt eius, quæ odori thuris comparantur, quia cuncta, quæ sancta pro Dño agit Ecclesia, orationum pro ea vicem reddunt.

Hortus conclusus, soror mea sponsa, hortus conclusus: fons signatus.

D Hortus conclusus Ecclesia, est, quia multifaria spiritualium operũ germina gignit: fons est, quia doctrina salutari redundat: conclusus, quia Domini protectione munita persistit: signatus, sermone fidei.

Emissiones tuæ paradisi malorũ Punicorum, cum pomorum fructibus.

Per irrigationem sacri baptismatis sancta Ecclesia Paradisum ex se emisit malorum Punicorum, id est, sanctorum martyrum: cum pomorum fructibus, id est, cum sanctarum virtutum fructu.

Cypri cum nardo, nardus & crocus.

Cyprus arbor aromatica est, significatque cælestis gratiæ benedictionem. Nardus Dominicæ

minicæ passionis typum: crocus charitatis A. eam ipse conseruet immaculatam vbiq. & feruorem exprimit, coniungitur cyprus fidei fruge fecundet. nardo, cum diuina gratia confortat nos pro Christo pati. Item nardus croco coniungitur, cum charitate Christi mortem libenter suscipimus.

Fistula, & cinnamonum cum vniuersis lignis Libani.

Fistula, quæ & casia, arbor aromatica est, sed modica, & ideo spiritu humiles designat. Item cinnamonum, qui seipso despiciunt, signat. Quæ & ipsa est breuis arbor, sed odorifera, & dulcis. Sed humilitas magnam habet laudem & dulcedinem apud Dominum.

Cum vniuersis lignis Libani.

Sicut fistula & cinnamonum humiles sanctorum cogitationes signant, ligna Libani sublimes eorum actiones demonstrat. Myrrha, & alôe arbores sunt aromaticæ, quæ continentiam carnis exprimunt.

Cum omnibus primis vnguentis.

Id est, charismatibus virtutum excellentioribus, & pulchra est coniunctio harum arborum: Quia dum carnem à lasciuia refrænamus, consequens est, vt maiora spiritus dona percipiamus.

Fons hortorum, puteus aquarum viuentium, quæ fluunt impetu de Libano.

Vtrumq. Ecclesia: & fons est hortorum: quia spirituales gignit fructus, & puteus aquarum viuentium, quæ impetu fluunt de Libano, propter occulta mysteria, quæ sanctis propter reuelationem Sancti Spiritus solis panduntur: aquarum viuentium, propter eloquia diuina, quæ de inuisibilibus diuinæ gratiæ procedunt thesauris: de Libano, de ipsa Ecclesia dicit, quæ & candida est per munditiam fidei, & alta per virtutem gloriæ.

Vox sponsi.

Surge Aquilo, & veni Auster, perfla hortum meum.

In Aquilone enim aduersa mundi, in Austro blandimenta designantur, qua gemina impugnatione probatur Ecclesia. Consurge, permittentis vox, non imperantis.

Et fluant aromata illius.

Id est, virtutum constantiam miro odore dispergat.

CAP. V.

Veniat dilectus meus in hortum suum. Veniat Dominus in Ecclesiam suam, vt

eam ipse conseruet immaculatam vbiq. & fidei fruge fecundet.

Et comedat fructum pomorum suorum.

Et libenter accipiat, gratanterq. inspicat opera seruorum suorum.

Vox Christi.

Veni in hortum meum, soror mea sponsa.

Veni (inquit) sapissimè in Ecclesiam meam, & venio, vt corrigam, adiuuem, & confirmem.

Messui myrrham meam cum aromatis meis.

Per myrrham passio, vel mortificatio: per aromata omnes virtutes exprimuntur. Metit myrrham cum aromatis, quando martyres cum cæteris electis ad maturitatem præmiorum perducit.

Comedi fauum cum melle meo, bibi vinum cum lacte meo.

In fauo & vino prædicatores: in melle & lacte auditores intelliguntur, & utroque internus iudex approbat, & remunerat.

Comedite amici, & bibite, & inebriamini charissimi.

Amici, faciendo, quæ præcipio, obsecro, ita factis sanctorum, quasi epulis præcipuis, præcordia vestra replete.

Ego dormio.

Donante gratia Dei in pace præsentis vitæ eum colo.

Et cor meum vigilat.

Quo tranquillius ab incurribus externis quiesco, eo altius intus video, quàm bonus est Deus.

Vox dilecti mei pulsantis.

Pulsat ostium cordis, cum Dominus nos ad profectum virtutum excitat. Aperi mihi, id est, cor pande mihi, soror mea. Amica mea, quia arcanorum meorum conscia. Columba mea, quia spiritus mei dono illustrata. Immaculata mea, quia sola aspectu meo digna.

Quia caput meum plenum est rore, & cincinni mei guttis noctium.

Caput Christi Deus. Cincinni sunt fidelium collectiones. In rore & guttis noctium frigus charitas in multis ostenditur, quam in Domino, & proximis habere debuerunt. Ideo necessario excitat Dominus fideles quosque

quosque ad prædicationis studium, cui pro- uocata ad laborem docendi respondet Ec- clesia.

Vox Ecclesiæ.

Expoliaui me tunica mea, quomo- do induar illa?

Ac si apertè dicat, deserui negotia secu- laria tui causa, quomodo repetam illa?

Lauī pedes meos, quomodo inqui- nabo illos?

Iam secretæ cōpunctionis fletibus abluī cogitationes terrenas: quomodo mūdi for- dibus iterum polluar? quia prædicationis of- ficiū sine occupatione seculari vix esse potest.

Dilectus meus misit manum suam per foramen.

Manum quippe suam dilectus per fora- men misit, cum nos Dominus occulta inui- sibiliter compunctione ad opus virtutum accēdit, nobisq. in memoriam reuocat, quo- modo, & quanta de sinu Patris descendens pro nobis est passus.

Et venter meus intremuit ad tactū eius.

Hæc recolens intimā conscientia spon- sa, tota expauescit: & pigritiam quietis ac- cusans ad laborem prædicationis festinat: vnde sequitur.

Surrexi, vt aperirem dilecto meo.

Id est, verbum Domini prædicarem.

Manus meæ stillauerūt myrrham, & digiti mei pleni myrrha probatissi- ma.

In manibus enim opera, in digitis dis- cretio signatur. In myrrha continentia & passiones: quæ tunc probatissima est, cum solummodo pro charitate Dei, & proximi D vel continentia fit, vel passiones fiunt.

Pessulum ostij mei aperui dilecto meo.

Pessulum dilecto aperit, qui templum sui pectoris diuina visitatione & in habitatione dignum fecerit.

Ille declinauerat, atq. transierat.

Quia nulli in hac vita plena visio Dei, sicut in futuro, conceditur: ideo transire di- citur dilectus, id est, in futurum se viden- dum, & perfruendum plenius ostendit.

Anima mea liquefacta est, vt dile- ctus locutus est.

Quanto suauius, inquit, vocem, atque viciniam dilecti mei accepi, tãtò sublimius, quidquid in me frigidum erat, charitate in- caluit: & quidquid rigidum erat, liquefa- ctum est.

Quæsiui, & non inueni illum.

Quia donum compunctionis, & dulce- dinis intimæ non in arbitrio est volentis, sed in miseratione donantis, ideo non sem- per habent illum æqualiter: quia non ita se offert Deus in exilio laborantibus; quomo- do in patria regnantibus.

Inuenerunt me vigiles, qui circum- cunt ciuitatem, percusserunt me, vul- nerauerunt me, tulerunt pallium meū mihi custodes murorum.

Custodes ciuitatis, id est, Ecclesiæ, sancti sunt doctores, qui sedula prædicatione cir- cumeunt corda singulorum, & spiculis cæ- lestis amoris vulnerant, & vt magis ardeāt, inflammescunt, & vetustæ conuersationis tutamen eis subtrahunt.

Adiuero vos, filia Ierusalē, si inuene- ritis dilectum meum, vt nuntietis ei, quia amore languero.

Meritò languet sponsa, cum gladio ver- bi Dei percussa terrenum exuit amictū: & filias Ierusalem, id est, Deo dignas animas adiurat, vt sui amoris magnitudinē ad Do- minum referant: & pro eius videnda gloria supernum sibi poscant auxilium.

Qualis est dilectus tuus ex dilecto, ò pulcherrima mulierum? qualis est dile- ctus tuus ex dilecto, quia sic adiurasti nos?

Obsecro te, quia sic adiurasti me, vt amo- re, quo te languescere dicis, me quoq. per verbum prædicationis facias ardescere: & mihi ostendas, qualis sit dilectus tuus ex ea parte, qua possit diligi, non timeri: quia per- fecta charitas foras mittit timorem.

Vox Ecclesiæ de Christo.

Dilectus meus candidus, & rubi- cundus, electus ex millibus.

Candidus, quia sine peccato; rubicū- dus sanguine passionis Christus: qui solus me- diator Dei & hominum.

Caput eius aurum optimum.

Caput Christi Deus, qui solus bonus, & optimus.

Comē

Comæ eius sicut elatæ palmarum, A nigra quasi coruus.

Comæ, cateruæ sunt sanctorum, quæ Deo fidelifamulatu adhærent. Elatæ, vel electæ palmæ propter caput Christi, nigra ob pressuras.

Oculi eius, quasi columbæ super riuulos aquarum.

Oculi eius doctores sunt, per quos Ecclesia videt, quæ recta sunt: qui bene columbæ propter simplicitatem, & riuulis aquarum propter charismata diuina comparantur.

Quæ lacte sunt lotæ, & resident iuxta fluentia plenissima.

Lacte lotas dicit, id est, gratia diuina, & dulcissima mundatas: & resident iuxta fluentia plenissima, id est, omnium donorum spiritualium abundantia. Potest in riuulis veteris Legis eruditio, & per fluentia plenissima perfectio Euangelicæ doctrinæ signari: quia sancti prædicatores de thesauris suis proferunt noua & vetera.

Genæ illius, sicut areolæ aromatum consistæ à pigmentarijs: Labia eius lilia distillantia myrrham primam.

In genis Saluatoris nostri, & modesta pietas simul, & seueritas exprimitur. Areolis aromatum virtutes & dulcedo, & fama designantur. Consistæ à pigmentarijs Prophetis & Apostolis: his futuræ incarnationis eius arcana, illis facta narrantibus. Labia eius verba sunt doctrinæ eius. Lilia, quia claritatem cælestis regni promittunt. Distillantia myrrham primam, quia per contemptum voluptatum præsentium ad hanc perueniendum esse prædicant.

Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ hyacinthis.

Manus, id est, opera, quia quæ verbis docuit, factis impleuit. Tornatiles, quia in se omnem regulam iustitiæ tenet. Vnde dicit: oportet me omnem iustitiam adimplere. Sunt & manus aureæ, quia omnia, quæ in homine gessit, diuitias gloriæ perfecit. Plenæ hyacinthis: quia ad spem nos cælestium, atque amorem excitant: quia hyacinthus aurei coloris gemma est.

Venter eius eburneus, distinctus sapphiris.

Venter dilecti fragilitatem humanitatis

eius designat. Eburneus decorem castitatis. Sapphirus sublimitas est cælestium virtutum. Distinctus sapphiris: quia partim humana fragilitas esurie, tentatione, fatigatione, morte: partim diuina celsitudo miraculis, resurrectione, & ascensione gloriæ intelligitur.

Crura illius columnæ marmoreæ, quæ fundatæ sunt super bases aureas.

Crurum vocabulo itinera incarnationis Christi insinuantur, quæ columnis marmoreis propter firmitatem, & rectitudinem comparantur. Fundatæ super bases aureas: quia quicquid de eo, vel per eum gestum est, omnia diuinæ prouisionis consilio ante tempora secularia disposita sunt.

Species eius vt Libani, electus vt cedri.

Vt Libanus celsitudine & gratia arborum alios mōtes, sic Dominus Christus omnes sanctos meritorum celsitudine & gratia virtutum antecellit. Electus vt cedri: Sicut alias arbores, quæ in Libano nascuntur, cedri superant dignitate sua: ita Christus omnes qui in Ecclesia ad vitam nascuntur, sua transcendit gloria.

Guttur illius suauissimum.

In gutture interna dulcedo verborum illius memoratur, quam qui sapit, non esurit.

Et totus desiderabilis.

Quid amplius quæris? Totus desiderabilis est: quia totus Deus, & totus homo, in quæ desiderant & Angeli prospicere. Deus in maiestate Patris: homo in virginitate matris. In illo creator, in hac saluator.

Talis est dilectus meus: & ipse est amicus meus.

Quanto deuotius quisq. diligit Dominū, tanto familiarius habet amicum Dominū. Et talem necesse est, vt intelligas eum, si vis eum amicum habere.

Quo abiit dilectus tuus, o pulcherrima mulierum?

Vox Synagogæ, pro decore enim carminis variantur personæ colloquentium. Sed tantum Christi Ecclesia, quia sponsæ vocabulo exprimitur, designatur pulcherrima mulierum. Pulchræ sunt singulæ Ecclesiæ sanctorum: sed pulcherrima vniuersitas totius sanctæ Ecclesiæ per totum orbem.

Quo

Quo declinavit dilectus tuus, & quæremus eum tecum?

Qui aliquando in terra corporali specie versatus est, dic quo declinavit ille, vt sequamur illum tecum?

CAP. VI.

Vox Ecclesiæ.

Dilectus meus descendit in hortum suum ad areolam aromatum.

Quasi dixisset, illuc descendit in hortum, id est, ecclesiam suam, vt eam fonte gloriæ suæ, quasi aream aromatum irrigaret: vt virtutum floribus germinaret.

Vt pascatur in hortis, & lilia colligat.

Ego dilecto meo locum habitationis præparo in me, & ipse mihi apud se: qui semper inter sancta desideria mentium castarum pascitur. Hactenus sanctæ Ecclesiæ vox est quærentis ac laudantis: nunc, quid quæsitus respondeat, subinfertur.

Pulchra es amica mea: suavis & decora sicut Ierusalem.

Sanctam Ecclesiam suam amicam dicit, quia eius vitæ desiderium visioni iam pacis intimæ assimilatur.

Terribilis, vt castrorum acies ordinata.

Id est, charitate vnita, & cõpacta, vt nullus locus hosti per malum discordiæ aperiat: quia solummodo in vnitate pacis terribiles sumus hosti.

Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt.

Id est, oculis mentis tuæ noli quærere in tuæ peregrinationis itinere perfectè me cognoscere, quia fieri non potest: quia quo intentius agnoscere quæris, eo certius incomprehensibilem intelliges: & nõ quæras in via præmium, quod in patria reseruat.

Capilli tui, sicut greges caprarum, &c.

Qui versiculi prius positi sunt, sed repetitio firmitatis est indicium. In capillis populi, in dentibus doctores, in gemellis fœtibus præcepta charitatis intelliguntur.

Sicut cortex mali Punici, sic genæ tuæ absq̃ occultis tuis.

Genæ sanctæ Ecclesiæ spirituales sunt

Patres, qui virtutibus sunt mirabiles, & moribus venerabiles, & in Christi cruce gloriari non erubescerent. Et hæc magna sunt valde, quæ videntur in ea: sed multò maiora, quæ non videntur, & in futuro reseruantur.

Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum non est numerus.

Reginæ sunt, quæ amore sponsi, & cælestis præmij intuitu per prædicationem veritatis, & sacri baptismatis fontem subolem æterno regi spiritualement generant. Concubinæ sunt, quæ carnali solummodo cõmodo Christum prædicando, vel baptizando docent: & ideo illæ perfectione senarij numeri, per denarium, propter decalogum designantur. Adolescentulæ sunt animæ nuper Christo renatæ, quarum summa propter multitudinem ciuium cælestium numerum transcendit.

Vna est columba mea, perfecta mea.

Sancta videlicet, & vniuersalis per totum orbem Ecclesia.

Vna est matri suæ, electa genitrici suæ.

Matri suæ, id est, cælesti Ierusalem: quæ est mater omnium nostrum. Vnde ad nos gratia Spiritus Sancti descendit, per quam nascimur Deo.

Viderunt illam filiam, & beatissimam prædicauerunt.

Quas prius dixit adolescentulas, nunc filias nominat: antiqui omnes Catholicam laudant Ecclesiam.

Vox Synagogæ mirantis Ecclesiæ decorem subinfertur.

Quæ est ista, quæ progreditur, quasi aurora consurgens?

Progreditur Ecclesia, quasi aurora, quia iam ortus veri luminis mundo post tenebras longæ ignorantie monstratur.

Pulchra, vt luna.

Quia sole iustitiæ illustrata noctem mundi illuminat.

Electa, vt sol.

Quia imaginem sui conditoris in omni iustitia, sanctitate, & veritate portat.

Terribilis, vt castrorum acies ordinata.

Terribilis æris potestatibus in vnitate charitatis, fidei, & spei.

Descendi

Descendi in hortum nucum, vt viderem poma conuallium.

Hortus etenim nucum, est Ecclesia præsens, vbi nostras conscientias alterutrum minimè videmus: sed fracta testa corporis, apparebit internæ dulcedinis fructus. Poma conualliū, fructus est humilitatis. Descendit sancta Ecclesia per doctores sanctos ad eos, qui proficiunt ad fructus bonos: qui uero ad huc indigent doctrinæ irrigatione.

Et inspicerem, si floruilset vinea: germ nascent mala punica.

Inspicere, si virtutum studia floruilset: & si qui ad exemplum Dominicæ passionis præparati essent suum fundere sanguinem.

Vox Synagogæ.

Nesciui, anima mea conturbauit me, propter quadrigas Aminadab.

Nesciui dona gratiæ spiritualis in te spòsa: sed anima mea conturbauit me propter introductionem Euāgelicæ quadrigæ, qua Aminadab (qui interpretatur populi mei spontaneus) id est, Christus per totum vehitur mundum. Cui Ecclesia consolando mox respondet.

Reuertere, reuertere Sulamitis: reuertere, reuertere, vt intueamur te.

Noli turbata esse: sed reuertere ad agnitionem tui Redemptoris, qui tibi toties in Prophetis & Lege promissus est. Reuertere iuritate fidei: reuertere operum perfectione, o Sulamitis, id est, captiua, iā à vinculis infidelitatis reuertere ad tuū Redemptorem, vt salueris.

CAP. VII.

Quid videbis in Sulamite, nisi choros castrorum.

Tu doles Synagogam obduratam: prope est tempus, quod choros bellantium aduersus malignos spiritus, & laudantiū Dominum videbis in ea.

Quàm pulchri sunt gressus tui in calceamentis, filia principis?

Nunc laudes Ecclesiæ ab ipso sponso proferuntur: & primo operum constantia, & mortificatio voluptatum laudatur in ea, quia filia principis, id est, Christi ob gratiam baptismi.

Iuncturæ femorum tuorum, sicut monilia, quæ fabricata sunt manu artificis.

Duorum cōcordia populorum spirituali prole fecundorum in iunctura femorum designatur, quia sicut monile fabricatur manu artificis, sic est ineffabili largitate conditoris nostri firmata. In monili bona opera exprimuntur.

Vmbilicus tuus, crater tornatilis, nunquam indigens poculis.

Vmbilicus, id est, fragilitas infirmitatis nostræ, crater: cum conscientia mortalitatis, atque infirmitatis nostræ admoniti, calicem verbi salutaris prompta mente proximis propinare satagimus.

Venter tuus sicut aceruus tritici vallatus lilijs, & c.

Aceruus tritici vallatus lilijs est, cum abundantia boni operis sola spe perpetuæ lucis colligitur. In ventre memoria in tritico multiplicatio boni operis: in lilijs castitas exprimitur. Item in tritico panis & in cratere potus, quæ pauperibus dantur, exprimuntur.

Duo hubera tua, sicut duo hinnuli gemelli capræ.

De duobus huberibus superius dictum est. Duo hubera, doctores sunt vtriusque populi. In gemellis duo testamenta sunt. Gemelli, propter vnā concordiam.

Collum tuum, sicut turre eburnea.

Item in collo doctores designati sunt, qui turri eburnæ propter firmitatem, & pulchritudinem comparantur. Qui ciuitati Dei & robur præstant & decus.

Oculi tui sicut piscine in Hesebon, quæ sunt in porta filia multitudinis,

Item oculi Ecclesiæ doctores propter nutrimentum. Et rectè piscine comparantur, quia fluente doctrinæ suis auditoribus præbere non cessant. Hesebon cingulum mœroris interpretatur: quia sancti pro vana latitia carnis, cingulo abstinentiæ constringuntur: & bene in porta multitudinis, ob abundantiam populorum concurrentium per portam fidei in Ecclesiam.

Nasus tuus sicut turre Libani, quæ respicit contra Damascum.

O o

Item

Item in naso verbi Dei dispensatores causa discretionis designatur. Turris, quia eminentissimum locum tenet in ecclesia, quæ respicit contra Damascum: id est, sanguinarium, & impium (quia Damascus sanguinem bibens interpretatur) significat carnales, & crudeles, contra quos sancti Doctores, in turri Libani, id est, firmitate Ecclesiæ semper vigilant.

Caput tuum, vt Carmelus, & comæ capitis tui, sicut purpura regis iuncta canalibus.

In capite mens designatur: in comis cogitationes. Et sicut capite membra, ita cogitationes mente reguntur. In Carmelo, id est, sublimibus, & passione Christi: quæ nomine purpuræ exprimitur, versantur. Canales, præcordia sanctorum, in quibus alligantur tales cogitationes.

Quam pulchra es, & quam decora charissima, in delicijs.

Pulchra fide & opere decora, charissima in delicijs, id est, spiritualibus virtutibus.

Statura tua assimilata est palmæ.

Id est, rectitudo operationis bonæ semper ad victoriam tendit.

Et hubera tua botris.

Huberibus doctores Ecclesiæ propter lacrimæ eruditionis comparantur: & botris æquuntur propter mysteria dulcissima eter nitatis.

Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius: & erunt hubera tua, sicut botri vineæ.

Apertè enim victoriosissima crux palmæ comparatur, in quam Christus ascendens apprehendit fructus eius, id est, dona, quæ largitus est sanctæ Ecclesiæ, quæ ex illo tempore botros vineæ germinavit, id est, sanctos doctores: qui maiori scientia, & gratia propter crucem, & resurrectionem Saluatoris abundant.

Odor oris tui, sicut malorum: guttur tuum, sicut vinum optimum.

In gutture vox præsentis doctrinæ, in odore fama absentis demonstratur. Et ideo vino illa, propter fragrantiam virtutû: hæc malis, ob suauitatem absentis famæ, comparatur.

Dignum dilecto meo ad potandum,

A labijsque & dentibus illius ad ruminandum.

Rapuit enim sponsa verbum ex ore sponsi: quia ille vino optimo eam comparavit, & subiecit: Dignum dilecto meo, id est, tanta sublimitas est Euangelicæ prædicationis, quod ipse dilectus primus per hanc in carne apprensus mundo iter cælesti aperuit. Labijsque & dentibus, id est, Apostolis, prædicatoribusque maximis dedit ad meditando.

Ego dilecto meo.

B Et non alteri, cui totam curam seruitutis, & dilectionis impendo.

Et ad me conuersio eius.

Me solum diligit, & adiuuat, ne deficiam in via.

Egrediamur in agrum, comoremur in villis: mane surgamus ad vineas: videamus, si floruit vinea: si flores fructus parturiunt: si floruerunt mala punicæ.

Quia nullatenus Ecclesia, vel ad bene operandum egrediendo procedere: vel in exercitio bonæ operationis persistendo commorari: vel saltem ad propositum bene agendi assurgere: vel animos auditorum suorum, quantum profecerint, discernere sufficit, nisi gratia Dei adiuta, qui dixit: ecce ego vobiscum sum, &c. Item, in agro, Christiani: in vineis, ecclesiæ: in floribus, fides: in fructibus, virtutes: in malis punicis, martyrii designatur. In his enim singulis sponsa dilecti sui præsentiam querit.

Ibi dabo tibi hubera mea.

Id est, paruulorum meorum pedagogos: quia in his omnibus proficiunt doctores sancti.

D Mandragoræ dederunt odorem in hortis nostris.

Mandragora propter multimoda medicaminum genera sanctorum virtutibus comparatur: portæ Ecclesiæ doctores sunt sancti. In huiusmodi portis mandragoræ dederunt odorem, cum spiritualis quisque ex te virtutum famam longè, lateque spargunt.

Omnia poma noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.

Poma noua & vetera præcepta sunt, siue promissa noui Testamenti, & veteris: quia omnia ad eius gratiam refert Ecclesia.

CAP. VIII.

Quis mihi det te fratrem meum
sugentem hubera matris meæ, vt in-
ueniam te foris.

Vox ista est antiqua iustorum optantium
aduentum Christi in carne. Sugentē hube-
ra matris meæ, id est, in Synagoga nasci, ac
nutriri iuxta humanæ cōditionis naturam.
Et inueniam te foris: Intus erat dilectus, dū
in principio erat verbum: foris, dum verbū
caro factum est.

Ibi deosculer te.

Id est, facie ad faciem videbo, Et os ad os
loquar.

Et iam me nemo despiciat.

Ante aduentum Christi intra angustias
Iudææ tantū fuit Ecclesia: post Ascensionē
in toto mundo dilatata fuit, & venerabilis.

Apprehendam te.

Id est, prompta ac fidei deuotione exci-
piam venientem.

Et ducam in domū matris meæ, &
in cubiculum genitricis meæ, ibi me
docebis.

Peracta carnis dispensatione, redeuntem
lætis ducā in domū matris meæ luminibus.
In domum matris meæ, vbi cælestis Ierusa-
lem mater nostra. Ibi me docebis potiora
sperare dona, quā in lege habuissem.

Et dabo tibi poculū ex vino condito.

Id est, feruentem amorem varijs virtutum
pigmentis ornatum.

Et multū malorū granatorū meorū.

Id est, gloriosum sanctorum martyrum triū-
phum: qui feruentissima caritate perferunt
flāmas, per quas ad te transire non dubitāt.

Læua eius sub capite meo, & dexte-
ra illius amplexabitur me.

Læua carnis Christi dona designat: & dex-
tera futura sanctorum cum Christo gaudia
exprimit.

Quæ est ista, quæ ascendit de deser-
to, delicijs affluens, innixa super dile-
ctum suum.

Vox Synagogæ mirantis, quomodo de
deserto gentilitas in amplexus subito spon-
si ascendisset. Delicijs affluens id est, omnium
bonorum pulchritudine. Innixa super dile-
ctum, omnia, quæ habet ad gratiam dilecti

A referens. Suum, quem mihi soli mittēdum
putabam.

Sub arbore malo suscitaui te.

Sub arbore crucis à perpetua morte reuo-
caui te, vt Apostolos, & cæteros electos ex
Iudæa.

Ibi corrupta est mater tua, ibi violata
est genitrix tua.

Id est, maior plebs, Christum negando, &
Barabbam eligendo, reprobata est.

Pone me, vt signaculū, super cor tuū:
vt signaculum super brachium tuum.

Vt digito ob memoriam cuiuslibet rei si-
gnum aliquod ligamus. Per cor cogitatio, &
per brachiū designatur operatio. Si me ve-
lis habere spōlum, intus charitas fide nō fi-
cta sit, & foris operatio deuota.

Quia fortis est, vt mors, dilectio, du-
ra sicut infernus æmulatio.

Fortis est vsque ad mortem mea dilectio
in te, ò Synagoga: sed tua æmulatio dura in
me fuit, sicut infernus. Sed verè æmulatio-
nem in dilectionē, & eris mihi sponso spōla.

Lampades eius, lampades ignis, atq;
flammarum.

Dilectionis lampades corda sunt fidelium:
C Ignis, propter feruorem cordis: Flammarū,
propter operationis efficaciam.

Aquæ multæ nō poterunt extingue-
re caritatem, nec flumina obruent illā.

Aquas multas, & flumina, tentationū di-
cit incurfus, quæ visibiliter, seu inuisibiliter
animas fidelium impugnare non desinunt,
quibus charitas non cedit.

Si dederit homo omnem substantiā
domus suæ pro dilectione, quasi nihil
despiciet eam.

Sancti verè totius domus suæ substantiam
pro dilectionis magnitudine, quasi nihil de-
spiciebant.

Soror nostra parua est, & hubera nō
habet.

Prima nascens Ecclesiæ de gentibus tē-
pora designat: quando adhuc & parua fuit
numero, & minus idonea prædicare verbū
Dei, quasi sponso Synagogæ dixisset de ea.

Quid faciemus sorori nostræ in die,
quando alloquenda est.

Ac si apertè dicat parua quidem nume-
ro est Ecclesia gentium, & nec dum verbi

ministerium subire sufficit. Quid ergo tibi A videtur, ò Synagoga, de sorore faciendum nostra, quãdo alloquẽda est, id est, per verbi ministerium ducenda in fidem. Synagoga tacente, ipse sponsus, quid fieri debeat, respondet.

Si murus est, ædificemus super eum propugnacula argentea.

Ac si diceret, si aliquos habet in se fortes fide, ingenio claros, vel philosophia instructos, addamus illis propugnacula argentea, id est, scientiam diuinarum scripturarum, vt eo facilius possint tutari infirmos, atque B indoctos.

Si ostium est, compingamus illud tabulis cedrinis.

Si sunt simplices, tamen docendi studio inhiantes, proponamus illis priorum exempli iustorum: quo certius, & efficacius docendi opus implere possint. Cedri virtutes Sanctorum: & Tabulæ latitudinẽ charitatis designant. Ad hæc ipsa respondet Ecclesia.

Ego murus, & hubera mea, quasi turris.

Ex quo facta sum coram eo, quasi pacem reperiens, ego de viuis compacta sum lapidibus, & glutino charitatis adunata, & super fundamentum immobile ædificata. Hubera, id est, doctores fortissimi, ceu turris: qui & paruulos nutrire sciunt: & omnia maligni expellere: & hoc mihi accidit ex eo tempore, quo Christus me reconciliauit, & per eum pacem reperi.

Vinea fuit pacifico meo in ea, quæ habet populos.

Vinea, id est, Catholica Ecclesia fructu abundans fidei fuit pacifico, id est, Christo, quia omnia pacificauit in cælis, & in terris, D in ea congregatione, quæ multos populos possidet ex toto orbe, non in Iudæa solum. Traditur ea custodibus Prophetis, vel Apostolis, vel Angelicis potestatibus, & dignitatibus.

Vir autem pro fructu.

Id est, retributione æterna huius vineæ.

Affert mille argenteos.

Id est, pro acquisitione regni cælestis, qui est fructus vineæ, cuncta, quæ mundi sunt, reliquit. Millenarius numerus pro perfectione ponitur. Id est, qui omnia reliquit. Argentei pro omni pecunia accipiuntur.

Vinea mea coram me.

Vox sponsi. Veruntamen, etsi te alijs commendem custodibus, tamen te semper in mea habeo præsentia, videns, & remuneras laboris tui deuotionem in omnibus.

Mille tui pacifici.

Mille tui, subauditur, argentei. Quasi dixisset, qui amore meo cuncta sua dimittit. In pace erit, quia omnem substantiam suã, quæ millenario designatur, pro charitate Dei amittit.

Et ducenti (id est argentei) his, qui custodiunt fructus eius.

Qui sunt Doctores sancti, qui omnia mundi dimittunt, & in verbo prædicationis laborare non cessant: hi duplici remuneratione, quæ ducentenario designatur, donantur apud me.

Quæ habitas in hortis, amici ascultant.

Quia locutio nostra finienda est, hoc vltimum vale à me audito. Semper habitas in hortis virtutum: & scito, quia amici, id est, Angelici spiritus, & animæ Sanctorum semper te considerant, & tuo gaudent aspectu.

Fac me audire vocem tuam.

Id est, vox prædicationis tuæ, dum vales, semper audiatur à me.

Sponsa respondet.

Fuge dilecte mi.

Ac si apertè dicat: quoniam in carne apparens præcepta mihi, ac dona vitæ cælestis conferre dignatus es, nunc his peractis reuertere in sinum Patris, ò mi dilecte.

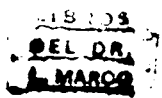
Asimilare capræ, hinnuloq; ceruorum super montes aromatum.

Et hoc mihi sit solatium, quia continua visione te nequeo cernere, saltem crebra visitatione me consolari memento.

I N D E X

I N D I V I S I D O R I

O P E R A .

Crucis signum † prioris tomi posteriores numeros indicat :
 Asteriscus * posteriorem tomum.
 Litteræ A. B. ad vtramque columnam spectant.

A			
 Aron etymō. pag. 130.B	* Abel & Cain quorum figura. 120.B	Abfalom etymon. 131.A	
Aarō vita & mors. 144.C	* Abel Christi typus. 238.B	* Abfalom historia. 228.B	
* Aaron Pontificis indumentata. 174.B	Abefan. 96.A † 97	† Abscedere, discedere, decedere, & secedere. 1.B	
* Aaron & Hur duo populi, vel duo testamenta. 163.B	Abia. 96.B † 99	† Absconditum & abscondum. 1.A	
* Aaron & filije eius ignem altari imponentes quid significent. 178.C	Abies. 335.B	Abſida ſiue abſis. 296.A	
* Aaron Episcopi figura, & filij eius presbyterorum. 182.D	Abigeus. 186.B	Abſinthium. 345.C	
* Aaron & Maria soror fratris obrectantes, ſynagogæ figura. 188.C	† Abijcere & proijcere. 2.C	Abſtemius. 186.A	
* Aaron cum thuribulo Chriſti figura. 190.B	† Abimelech. 96.D	* Abſtinentia. 62.A	
* Aaron mortuus legis figura. 193.D	† Abimelech iudex. 97	* De abſtinentia. 63.D	
Abacti magiſtratus. 187.D	† Abimelechi iudicis historia. 213.A	† Abſtulit, tulit, & ſubſtulit. 35.A	
Abactor. 186.B	† Abimelech pontifex. 96.B	* Abundantia epularū. 61.D	
Abactus. 186.D	* Abimelech rex, & Sara quorum figura. 133.B	Abydos. 157.B 275.D	
Abamita. 180.A	Abiron excidium. 189.A 190.A	Abyſſus. 258.D	
Abaneth. 380.A	Abiuratio. 87.B	* Abyſſus abyſſum inuocat. 50.A	
Abares. 164.B	† Abiuro & adiuro. 3.C	Academia & Academici. pag. 148.B	
Abarim. 195.B	Ablaſtatus. 186.A	Acanthina veſtis. 343.C	
Abauunculus. 180.B	Ablatiuę præpoſitiones. 10.C	Acanthis. 246.A 343.C	
Abauus. 177.A 180.B	Ablatiuus caſus. 7.B	Ακανθος. 246.A 340.B	
Abba. 139.D	Abmatertera. 180.B	Acanthus. 343.C	
* Abbas qualis eligéd'. 402.B	† Abnegare & negare. 25.B	Acarnanij. 162.A	
Abdenago. 149.B	* Abnegare ſeipſum quid. 87.C	Acatium. 370.B	
Abdias. 96.C. 101.D. † 100	Abnepos. 178.D 180.A	Accaron. 154.A	
* Abdias prædicatorum figura. 246.B	Abneptis. 180.A	Accentor. 114.B	
† Abdix vita & mors. 148.C	† Abnuere & annuere. 3.B	Accentus, & eorum figura. 13.D	
* Abdix liber quid cõtineat. 318.D	Aborigenes. 283.A	* Acceptio perſonarū. 105.C	
Abdo ſeruus eius interpreta- tur. 130.A	Abortiuus. 186.D	† Accerſire & arceſſire. 41.B	
† Abdon. 97	Abraham etymon. 32.D	Accidens. 44.A	
† Abducere, deducere, & perducere. 2.C	Abrahæ vita & mors. 141.A	† Accidere, cõtingere, & euenire. 7.C 40.C	
Abel etymō. 128.C * 122.B	Abrahæ generetio. 96	† Accipere, ſumere, & tenere. 32.D 39.C	
† Abel vita & mors. 140.C	* Abrahæ actus. 128.A. &c.	Accipiter. 45.A * 199.C	
	* Abrahæ puer cuius typus. 240.B	Accola. 186.C	
	* Abrahæ quod tres viri apparuerunt, triplicem habet figuram. 131.D	† Accola, incola, & aduena. 41.B	
	* Abrahæ cur decem gentes non ſeptem dinumerauit Deus. 201.D	† Accommodare & commo- dare. 7.A	
	* Abraham Dei patris typus. 240.D	† Accubare, decubare, & recubare. 1.B	
	* Abrahæ duæ vxores, duo teſtamenta. 240.A	Accubitum. 393.A	
	† Abrogans & arrogans. 1.A	† Accuſare & incuſare. 20.A	
	Abrotanum. 351.A	Accuſatiuę præpoſitiones. 10.C	

I N D E X.

<i>Accusatiuus casus.</i>	7.B	<i>Acus.</i>	389.D	<i>Adria.</i>	257.D
<i>Acephali hæretici.</i>	146.C	<i>Acutus accentus.</i>	13.A	<i>Adriaticum mare.</i>	257.A
98.B		<i>Acyrologia.</i>	22.C	<i>Adrianus Imperator.</i>	97.C
<i>Acer.</i>	186.A	† <i>Ad & at.</i>	3.C	† 106	
<i>Acer arbor.</i>	336.D	<i>Ad pro apud.</i>	17.C	<i>Adrumetus ciuitas.</i>	273.A
† <i>Acerbus & aceruus.</i>	3.C	† <i>Ad forum & in forum ire.</i>		† <i>Adscribere, & conscribere.</i>	7.D 42.A
† <i>Acerbus & immaturus.</i>	3.D	4.A		† <i>Adstipulatio.</i>	44.A
* <i>Aceruus lapidum multitudo</i>		<i>Adam. 95.C. 128.A</i>	† 93	† <i>Adstruere, struere, & con-</i>	42.B
<i>credentium.</i>	143.D	† <i>Adæ vita & mors.</i>	140.A	<i>struere.</i>	
<i>Acetabulum.</i>	323.C. 325.B	† <i>Adæ peccatum.</i>	50.B.C	<i>Aduena. 175.A</i>	186.B
399.C		* <i>Adam & Heua originaliter</i>		† <i>Aduena, & conuena.</i>	2.D
<i>Acetum.</i>	397.A	<i>simul creati.</i>	12.A	† <i>Aduena, incola, & accola.</i>	41.B
* <i>Acetum qui bibant.</i>	187.D	* <i>Adam peccauit industria.</i>	45.B	<i>Aduerbiu. 6.C</i>	9.C
<i>Achab. 60.D</i>	131.A	* <i>Adam cuncta suo nomine ap-</i>		<i>Aduersam tres species diui-</i>	50.A
<i>Achab cupiditas.</i>	61.C	<i>pellauit.</i>	116.D	* <i>Aduersitates pœnæ peccati.</i>	8.D
<i>Achæus, & Achæi.</i>	165.A	* <i>Adâ & Heua & serpens quid</i>		<i>Aduersitatum stimulis tangit</i>	
<i>Achaia. 270.A</i>	286.A	<i>significent.</i>	117.A.B	<i>Deus nolentes voto proprio</i>	
<i>Achaicum mare.</i>	257.A	118.B		<i>corrige.</i>	68.A
* <i>Acham furtum.</i>	206.D	* <i>Adam Christi figura.</i>	237.B	† <i>Aduersum & aduersus.</i>	2.C
* <i>Acham figura peccatoris.</i>	244.A	<i>Adamas.</i>	313.D	41.A	
<i>Achates lapis & fluuius.</i>	277.A	<i>Adamashirci ex uore dissolui-</i>		† <i>Aduocare, inuocare, & euo-</i>	2.C
<i>Achates lapis.</i>	315.C	<i>tur.</i>	22.A	† <i>Aduocatus, & inuocatus.</i>	42.B
<i>Achates gemma.</i>	312.D	<i>Adamiani hæretici.</i>	144.A	<i>Adulter.</i>	186.D
<i>Achaz. 96.D. 131.C.</i>	† 110	† <i>Adcline & adcline.</i>	41.D	<i>Adulter & adultera.</i>	87.B
<i>Achazias.</i>	131.B	* <i>Addicere, damnare, siue co-</i>		† <i>Adulteriũ & fornicatio.</i>	2.A
<i>Achias. 96.C. 134.D</i>	† 100	<i>gere Isidoro, & Gregor.</i>	203.A	16.D	
<i>Achiæ vita & mors.</i>	149.B	† <i>Addo propheta.</i>	149.C	† <i>Adulterium, stuprũ, & ince-</i>	31.D
<i>Acies.</i>	172.A	† <i>Adelphius Archiepiscopus</i>		<i>stus.</i>	
<i>Acies gladij.</i>	355.D	<i>Toletanus.</i>	167	<i>Ædes.</i>	292.A
† <i>Acies & bellum.</i>	45.C	† <i>Adficere & afficere.</i>	2.C	<i>Ædificatio.</i>	373.A
<i>Acina.</i>	330.B	† <i>Adimere, auferre, & eripe-</i>		<i>Ædificia publica.</i>	289.A
† <i>Acisclus martyr Corduben-</i>		<i>re.</i>	4.A	<i>Ædificia rustica.</i>	298.A
<i>sis.</i>	160.A	<i>Adire hæreditates.</i>	83.C	<i>Ædificia sacra.</i>	293.C
<i>Acolythi. 139.B</i>	* 352.B	<i>Aditus.</i>	295.D	<i>Ædificia & agri.</i>	283.A
<i>Acolythus & quid ad eũ per-</i>		† <i>Aditus & ostium.</i>	2.D	† <i>Ædificia & mœnia.</i>	45.D
<i>tineat.</i>	139.B	† <i>Adiuuro & abiuro.</i>	3.C	<i>Ædificiorum instrumenta.</i>	377.A
<i>Acone.</i>	343.D	* <i>Adiutorij lapis.</i>		<i>Ædificiorum partes.</i>	296.C
<i>Aconita.</i>	343.D	† <i>Adlidere & elidere.</i>	2.D	372.D;	
<i>Acorum.</i>	343.D	† <i>Admirari & mirari.</i>	23.B	<i>Ædificiorum venustas</i>	374.C
<i>Agra.</i>	276.D	† <i>Admittere & emittere.</i>	12.C	<i>Ædificium.</i>	292.A
<i>Acredula.</i>	243.D	† <i>Admonere, monere, & com-</i>		<i>Æger.</i>	186.A
<i>Acridium.</i>	345.D	<i>monere.</i>	23.B 42.C	<i>Æger & ægrotus. 4.C.</i>	40.C
<i>Acroceraunij montes.</i>	279.D	<i>Adnepos & adneptis.</i>	180.A	<i>Ægeum mare.</i>	257.D
* <i>De actione & contemplatio-</i>		† <i>Adnifus, subnixus, & inni-</i>		<i>Ægialea ciuitas.</i>	162.D
<i>ne.</i>	85.D	<i>xus.</i>	2.B	† 95	
* <i>Actio prius refecanda postea</i>		† <i>Adnuntiare, & nuntiare.</i>		<i>Ægialei.</i>	164.D
<i>cogitatio.</i>	49.C	42.A		† <i>Ægialeus primus Sicyonio-</i>	
<i>Actio regundorum finium.</i>	85.D	<i>Adolescens.</i>	215.C	<i>rum Rex.</i>	95
<i>Actiua verba.</i>	9.D	† <i>Adolescens & adolefcetior.</i>		† <i>Ægidius Comes Romanus.</i>	158.C
<i>Actor. 176.B</i>	185.A	33.A		<i>Ægophthalmos.</i>	316.A
<i>Actores & curatores.</i>	175.C	† <i>Adolescentes.</i>	54.A	† <i>Ægritudo & ægrotatio.</i>	4.C
<i>Actualia nomina.</i>	7.B	<i>Adolescentia. 215.B</i>	† 53.B	* <i>Ægritudo carnem vulnerat</i>	
<i>Actualis philosophia.</i>	43.C	<i>Adolescentior.</i>	216.C	<i>mentem curat.</i>	381.C
<i>Actuariæ naues.</i>	368.B	† <i>Adolescere, & inolescere.</i>		<i>Ægrotus.</i>	186.A
<i>Actus.</i>	301.C	2.B 42.C		<i>Ægrotus & æger.</i>	4.C
<i>Actus duplicatus, minimus, &</i>		<i>Adonai Dei nomen.</i>	119.C		
<i>quadratus.</i>	300.A.B	† <i>Adoperire & operire.</i>	43.C		
<i>Actus Apostolorum.</i>	102.D	<i>Adoptiuus. 178.A</i>	186.D		
* 323.D		<i>Ador, adorea, & adoreum.</i>			
<i>Acupicta vestis.</i>	381.D	327.B			
		<i>Adpatruus.</i>	180.B		
		<i>Adportare, & portare.</i>	42.C		
				<i>Ægyptij. 163.B</i>	104.C
				<i>Ægy-</i>	

I N D E X.

<i>Ægyptij Geometriam inueniunt.</i> 55.D	<i>Æquor.</i> 18.A. 255.B † 89.D	<i>Æthiopia.</i> 273.B
<i>Ægyptij Astronomiam inuenierunt.</i> 61.C	<i>Æquora.</i> 396.D	<i>Æthiopicus lapis.</i> 315.B
<i>Ægyptij ex solis cursu diem mensis inuenierunt.</i> 92.B	<i>† Æquora & maria.</i> 4.B	<i>Æthiopum populi tres, Hesperij Garamantes, & Indi.</i> 167.C
<i>† Ægyptij quando mensium principia inuenierunt.</i> 66.B	<i>Æquus.</i> 18.A 186.B	<i>Æthites lapis.</i> 306.C. 315.D
<i>Ægyptilla.</i> 313.A	<i>† Æquus & equus.</i> 13.A	<i>Æthna.</i> 251.A. 276.D. 280.C 156.B
<i>Ægyptiorum regnum quando cepit.</i> 96.B 95	<i>† Æquus & iustus.</i> 4.C	<i>† Æthna ad exemplum gehennæ.</i> 90.D
<i>Ægyptiorum reges Ptolemæi.</i> 170.B	<i>Aer.</i> 251.C.D	<i>† Æthna ignis causa.</i> 90.B
<i>* Ægyptiorum plagæ decem.</i> 159.C	<i>Aer densus nubes est.</i> 52.A	<i>† Æthra & æther.</i> 6.A
<i>* Ægyptiorum thesauri.</i> 160.D	<i>Æra annorum.</i> 94.A 68.B	<i>† Ætius Dux Romanorum.</i> 157.C
<i>Ægyptus rex Danaï frater.</i> 164.C 266.C	<i>Æranise equus.</i> 224.A	<i>Ætius hæresiarcha & Ætiani.</i> 145.A
<i>Ægyptus regio.</i> 266.C	<i>Aeria Ægyptus.</i> 266.C	<i>Æuum.</i> 317.C
<i>Ægyptus Romanis subditur.</i> 97.A 129.B	<i>Ærarium.</i> 294 Saturno dictum. 317.B	<i>† Æuum & sæculum.</i> 4.B
<i>Ægyptus errore Dioscori latrat.</i> 98.B	<i>Aerise equi.</i> 363.C	<i>Afer.</i> 167.B
<i>* Ægyptus pœnas luit, & emédari nequirit.</i> 38.B	<i>Aerius hæresiarcha & Aeriani.</i> 145.A	<i>† Afer, Africus, & Africanus.</i> 4.A
<i>* Ægyptus causa ad damnationem.</i> 66.C	<i>Æris ærugo.</i> 119.C	<i>Afri.</i> 162.C 167.B
<i>* Ægyptus figuraliter mundum significat.</i> 156.C	<i>Æris flos.</i> 304.A 319.C	<i>Afri versipelles.</i> 166.B
<i>* Ægyptus animalium nece verberatur.</i> 160.A	<i>Æris purgamenta.</i> 319.C	<i>Africa.</i> 167.C. 264.B. 272.B † 3.B
<i>* Ægyptus non abominandus.</i> 199.B	<i>Aeromantia.</i> 151.A	<i>Africa Libya cognominata.</i> 269.C
<i>Ælia ciuitas Ierusalem.</i> 283 † 106	<i>Aeros.</i> 185.A	<i>Africus ventus.</i> 254.A. † 86.A
<i>Ælij locus.</i> 196.A	<i>Ærugo.</i> 320.B	<i>† Affectio & pietas.</i> 27.A
<i>Ælius Pertinax Imperator.</i> 97.C † 107	<i>Ærumnosus.</i> 186.A	<i>* Affectio quatuor.</i> 41.C
<i>Æmilianus.</i> 326	<i>Æs & eius genera.</i> 319.B	<i>† Affectus animi.</i> 61.D
<i>Æmilij locus.</i> 242.C	<i>† Æs & es.</i> 3.C	<i>† Afficere & adficere.</i> 42.B
<i>Æmilius Paulus.</i> 140.B	<i>Æs nisi oleo perungatur celerius rubiginem trahit.</i> 319.B	<i>† Affinis cognatus & propinquus.</i> 7.C
<i>Æmulus.</i> 186.B	<i>† Æs in liquida pice seruatur.</i> 319.C	<i>Affinitatis gradus.</i> 177.A
<i>† Æneas quando in Italiã uenit.</i> 97	<i>Æs frigore magno melius funditur.</i> 119.B	<i>Affirmatio.</i> 46.A
<i>Ænigma.</i> 26.A	<i>Aer æruginem creat.</i> 319.D	<i>Affirmatio & negatio mediũ non habent.</i> 51.A
<i>Æoliæ insulæ.</i> 277.B	<i>Æsculapius fulminis ictu interijt.</i> 70.B	<i>Afflari.</i> 91.C
<i>Æolides insulæ.</i> 90.C	<i>Æsopicæ fabulæ.</i> 30.B. 153.C	<i>Affluenta.</i> 394.C
<i>Æolis.</i> 163.A	<i>Æstas.</i> 258.D † 69.B.D 93.C	<i>Afranij locus.</i> 239.A. 248.B 395.C † 6.D 31.C
<i>Æolus.</i> 277.B	<i>Æstas quando fit.</i> 251.B	<i>Afratum.</i> 395.A
<i>Æos Typhonis filius.</i> 286.B	<i>† Æstas allegoricè.</i> 70.A	<i>* Agag Rex.</i> 219.B
<i>Æquæus.</i> 186.B	<i>Æstatis equi.</i> 363.C	<i>Agar.</i> 129.B * 130.C
<i>Æquales numeri.</i> 53.C	<i>† Æstimare & putare.</i> 45.B	<i>* Agar exiens de domo Abrahamæ, quid significet.</i> 134.A
<i>Æquidiale.</i> 64.C	<i>Æstiuæ.</i> 281.B	<i>Agareni.</i> 162.B † 96
<i>Æquimanus.</i> 186.D	<i>Æstiuum.</i> 334.A	<i>Agaricum.</i> 346.B
<i>Æquinoctia duo.</i> 93.A. † 70.D	<i>† Æstus & fretum.</i> 258.D	<i>Αγκυρα.</i> 369.C
<i>Æquinoctialis circulus.</i> 151.B	<i>Ætas.</i> 95.C	<i>Αγκων.</i> 175.B
<i>Æquinoctium.</i> 64.C. 93.D	<i>Ætates hominis sex.</i> 215.A 53.A	<i>Agea.</i> 369.C
<i>quando fit.</i> 251.B	<i>* Ætates sex hominũ, sed dierum operibus Dei significatur.</i> 114.D. etc.	<i>Agenor.</i> 269.C
<i>Æquitas.</i> 186.B	<i>Ætates mundi.</i> 95.D. † 92 * 115.A. etc.	<i>Ager.</i> 298.D
<i>Æquiuoca.</i> 44.C	<i>Æternus Dei nomen.</i> 120.D	<i>Ager aruus, consitus, pascuus, florens.</i> 299.A
	<i>Æther.</i> 251.A	<i>Ager alluius, arcifinius, compascuus, noualis, squalidus, stadialis, subcessiuus, & vliniginosus.</i> 299.A. B. C. D
	<i>† Æther & cælum.</i> 6.A	<i>Ager bis diuisus figurá dena-</i>
	<i>Æthiopes.</i> 129.C 162.C	
	<i>Æthiopes proximi æstiuo circulo.</i> 71.B	

I N D E X.

rij numeri efficit. 300.B	Alabastrum. 400.C	† Alius & alter. 2.C. 39.A
Agere prædicamentum. 45.C	Alacer sine alacris. 186.A	Allectus. 186.D
Agere causam & dicere. 4.A	† Alaricus Rex Gotthorum. 157.A 166	Allegoria. 26.B
46.D	Alarici aduersus Romanos prælium. 156.A	* Allegoriæ ex nouo testamento. 247.C
Aggæi liber quid contineat. 246.D	Alarici dictum. 156.A	* Allegoriæ quædã sacra scripturæ. 237.A
† Aggæi vita & mors. 148.D	Alatores. 204.A	Alleluia. 114.D
Aggæus. 101.D 134.B	Alba longa. 286.C. quando condita. † 97	* Alleluia quando cantatur. 229.D
* Aggæus figura sanctorum. 246.D	Albani. 164.B	Allium. 350.A
Agger. 197.A 301.D	Albania. 267.D	Allophili. 162.A
† Agila Rex Gotthorum. 160.A † 166	Albanorū Reges Siluij. 170.B	† Alloqui, eloqui, & obloqui. 2.B 43.D
Agilis. 186.B	Albatus. 186.B	Alluuium. 281.C
† Agillanes Rex Gotthorum. 160.A 166	† Albens & albescens. 2.D	† Alluuium, & colluuium. 3.B
Agitator. 362.B	Albouarij. 236.C	Alluuisager. 299.B
Agmen. 172.C	* Albugi in oculo. 182.C	† Almus. 31.B
Agna. 302.B	Albula fluuius. 261.D	Alnus. 336.D
* Agna & capra in sacrificio. 177.D	Albula aquæ. 256.B	Aloa. 341.B
Agnati. 179.A	Albus. 189.C	Aloe. 343.B
† Agnitio & cognitio. 7.A	† Albus & candidus. 2.D. 38.D	Alogij hæretici. 144.D
Agnoitæ hæretici. 146.C	Albus lapis. 346.B	Alogus. 15.A
Agnomen. 6.A	Albutium. 346.B	Alopecia. 75.B
† Agnomé, nomé, pronomen & nomen. 25.C	Alces. 269.A	Alpes montes. 280.C
† Agnoscere & cognoscere. 4.A, 8.B 46.C	Alcmæon fabulas inuenit. 30.A	Alpha & Omega Christus. 122.D
Agnus. 221.C	Alea & eius figuræ. 365.B.D	Alpha vnum significat apud Græcos. 55.A
Agnus Christus. 123.A	Alea interdicta & eius damna. 366.A	Alphæus fluuius. 277.A
* Agnus Paschalis. 160.B	Alectria. 314.C	Altanus ventus. 86.B 254.A
† Agnus in Græcia loquitur. 100.	Alemanij. 166.A 382.D	Altare. 294.B
* Agnus in sacrificio. 177.D	Alexander Magnus. 167.D 171.B, 261.C † 103	* Altare de non sectis lapidibus. 166.A
Agon. 360.C	Alexander Magnus Asiã obtinuit, & Ierosolymam cepit. 97.C	* Altare iuxta arcam. 171.A
Agonij loci. 360.D	Alexander Magnus bibliothecas instruxit. 103.D	* Altaris constructio. 206.C
Agonum genera. 360.D	Alexandro Magno monstrum repentinam interfectionem significauit. 217.C	Alter. 186.D
Agrabat regio. 266.A	† Alexander Imperator. 97.D 107	† Alter & alius. 2.C 39.A
Agrantès. 378.C	Alexander Paris Helenam rapuit. 96.A † 97	Althea. 345.C
Agredula. 239.D	Alexandria vrbs. 285.C	† Altus, & excelsus. 2.A 45.B
Agrestis. 222.B	Alexãdria caninarabie latrat. † 110.	Alueus. 400.D
Agri. 298.D	† Alexandria quãdo Romanis subiecta. 103	Alumen. 256.B 303.D
Agri funiculis diuisi. 299.D	Alga. 346.C	Alumnus. 185.A 187.B
Agricola. 186.C	Alibrum. 387.C	† Alius. 186.D
* Agricolæ quibus vinea in euangelio locatur. 251.A	Alica & alicastrum. 327.B	Aluus. 211.B
Agriophagitæ. 218.A	* Alieni maligni spiritus sunt. 70.A	† Aluus venter & vterus. 3.A 53.B
† Agripinus comes. 158.C	Alienigena. 186.B	Amabilis. 186.A
Αγρῶσις. 347.A	† Alij & cateri. 7.B	Amalaricus Rex Gotthorum. 159.D † 166
Ala herba. 251.A	Alimentum, & alimonium. 394.B	* Amalech. 163.D
Ala. 208.B 242.A	Alites. 241.D 246.B	Amalech diaboli figura. 243.D
* Ala animalium in Ezechiele. 37.A	Alius. 186.D	Amalthæa sibylla. 150.A
Ala ventis & fulminibus finguntur. 254.C		Aman. 101.A
Ala exercitus. 172.B		Amaracinum vnguentum. 73.C
Alabandina gemma. 314.D		Amaracus. 78.C 343.A
Alabandicum marmor. 308.B		† Amare, & diligere. 2.C
Alabastrites. 308.A		Amarus.

I N D E X.

Amarus.	186.D	Ammoniacus succus.	334.D	Ananchitides.	316.A
Amasias. 131.B	† 100	Ammonitæ.	162.B	Anacreon.	28.C
Amasius.	186.A	Ammonitrum.	317.A	Anacreonticum metrum.	28.C
Amathæus.	162.D	Amnis.	160.D	Anadiplosis. 23.B	39.D
Amathi.	134.A	† Amnis, & fluius.	15.C.	Anaglyphæ.	399.A
Amator. 185.A	198.A	38.A		Analogia.	19.C
Amator vanæ gloriæ.	90.B	Amœnæ loca.	281.A	Analogium.	294.B
* Amatores mundi.	89. B	Amolum.	395.A	Anamnesis.	41.B
108.B		Amomum.	345.C	Ananias. 134.C	† 100
* Amatores mundi verbo tantum fidem defendunt.	35. B	Amonius Alexandriae episcopus.	107.B	† Ananias, & Saphyra.	366.A
Amatores misericordiae.	109. C	Amor.	142.B	Anapæstus.	11.D
Amazones. 164. A.	354.D	† Amor, & cupido.	1.B	Anaphora.	23.C
† 97		Amor fœmineus, id est, vehemens.	216.C	Anas.	144.C
Amazones solæ fœminæ pugnant.	155.D	† Amor iustus, pius, crudelis, & obscœnus.	1.B	Anasceue.	37.A
Ambiguitas orationis.	38.D	† Amor, dilectio, & charitas.	60.B	Anastasius Imperator.	98. B
Ambiguitas legis.	34.B	† Amor Dei, & proximi. 60.C		† 100	
† Ambire & cupere.	7.D	* Amor peccati.	47.A	Anastrophe.	25.C
Ambitiosus.	186.C	* Amor mundanæ scientiæ.	83.D	Anaxilaus.	303.B
Ambitus.	301.C	* Amor Christi.	89.C	Anceps.	186.D
Ambitus iudicium.	87.B	* Amor cæli appetitui responder.	422.C	Anchora.	369.B
Ambo.	186.D	Amorge.	337.B	Anchora superior & inferior.	15.A
† Ambo & duo. 10.C	45.A	Amorrhæi. 162.B	* 194.C	Anchusa.	345.A
Ambrosia.	345.D	Amorrhæus.	162.B	Ancile. 175.B	358.B
† Ambrosij verba restituta ex Isidoro.	83.C	Amos propheta. 96.C. 101.D		Ancon.	75.B
† Ambrosius Episcopus quando claruit.	109	134.B		Ancus Martius. 66.B. 197.C	286.A
† Ambrosius hymnos composuit.	325.D	* Amos vita & mors.	148.A	Ancyromagus.	367.C
Ambulare.	242.A	* Amor Christi typus.	246. B	† Andeca Tyrannus.	165.D
Ambulare Deus dicitur.	121. A	B		Andreas Apostolus.	136. D
† Amburere, & comburere.	3.D	* Amos liber quid contineat.	318.B	† 152.B	
Amen.	114.D	Ampelos leuce, & ampelos melæna.	346.D	† Andree Apostoli, & Lucæ ossa Constantinopolim translata.	108
* Amen, & Alleluia nõ transferuntur.	329.D	Amphibia.	236.B	Androdamas. 306.A	315.A
Amens. 190.A	205.B	Amphibolia.	22.A	Andromacha.	270.A
† Amens, & demens.	38.B	Amphibrachis.	11.D	Andromeda. 69.B	284.D
† Amentia, & dementia.	9.D	Amphictyon Græciæ Rex.	285. D	Anefon.	351.B
Amentum. 322.A	356.B	Amphidoxæ.	40.B	Anethinum vnguentum.	78. D
Amethyston.	330.B	Amphimacrus.	11.A	Anethum.	351.B
Amethystyzon.	312.B	Amphion. 57.D	† 97	Angæus.	286.B
Amethystus.	311.D	Amphisbæna.	232.C	Angeli. 126.B. † 50.A. * 9.C	
Amiantos lapis.	306.B	Amphitapa.	385.D	Angeli cum pennis quare pinguntur.	126.B
* Amici quales esse debeant.	93.A	Amphitheatrũ. 290.B. 364.B		Angeli omnibus locis præsunt.	127.D
Amicus.	185.A	Amphora. 323.C. 324.A		Angeli Apostata.	128.A
† Amicus & socius.	1.A	398.C		Angeli boni malos à Paradiso prohibent.	265.C
Amictus.	380.A	Amphytus.	285.B	† Angeli de nihilo conditi.	50.A
Amiculum.	385.B	Ampfaga fluius.	273.B	† Angeli præuaricatores quare veniam non habent.	51. C
Aminea vna.	330.D	Ampulla.	399.D	C	* 10.A
Amineum vinum.	397.C	Amulcus.	286.D	† Angeli spiritus sunt nõ animæ.	55.A
Amita 179.C	180.B	Amurca.	337.B	* Angeli & animæ immortales, sed non immutabiles.	1. A
Amma avis.	244.B	Amygdala.	335.A		
Amnochrifus.	315.D	Amygdalis.	399.C		
Ammodytes.	233.C	Ana abnepos Esau.	224.C		
Ammon. 96.D. 129.A. 131.C	162.B	Anaboladium.	385.C		
† 100		Anachoretæ. 139.D	* 352.C		
		* Anachoretæ simulati.	352. D		

I N D E X.

- * **Angeli**, & hominis distinctio. 9.B
 * **Angeli**, & animæ initium habent, non finem. 13.B
 * **De Angelis**. 9. 10. 11
 Angelici hæretici. 144.A
 † **Angelorum**, dæmonum, & hominum distinctio. 50.B
 Angelus. 102.C
 Angelus Christus. 123.B
 Angelus Spiritus sanctus. 124.A
 * **Angelus** vbicunque in scripturis sacris pro Deo ponitur, solus filius intelligitur. 11.B
 * **Angelus**, qui loquitur ad Agar. 134.A
 * **Angelus**, ad cuius descensum mouebatur aqua. 254.C
 * **Angelus** apostata quare priuatus. 9.D
 Angistrum. 77.A
 Angriuari. 166.C
 Anguilla. 88.C 238.C
 Anguilla vino necata vini tædium efficit. 238.D
 Anguis. 231.B
 † **Anguis**, serpens, & draco. 3.A
 Angues hebetem visum habent. 234.A
 Angulus. 296.C
 Anilitas. 216.D
 Anima. 204.B
 Anima per philosophiam, corpus per medicinam curatur. 78.D
 Anima diuersa nomina pro efficientijs caussarû fortitur. 205.B † 55.B
 † **Anima**, animus, spiritus, & mens. 44.D
 † **Anima** de nihilo condita. 50.A 55.B
 † **Anima** & corpus. 54.B
 † **Anima** & animus. 54.D
 † **Anima** initium habet, non finem. 54.C * 13.B
 † **Anima** non pars, sed creatura est Dei. 55.B
 † **Anima** quare ad imaginem Dei facta. 55.C
 † **Anima**, & spiritus. 55.C
 † **Anima** quid, & qualis, & vbi sit, & quam vim, vel formam habeat. 55.A
 † **De anima** opiniones. 55.A.B.C
 * **Deanima**, & cæteris sensibus. 13.A. etc.
- * **Anima** nequaquam resurget, nisi expullis auris secularibus. 88.C
 * **Anima** non odio habenda, sed eius carnales affectus. 89.A
 * **Anima** moritur, dum deserente Deo de bono in malum mutatur. 1.B
 † **Animæ** vtrum ex Adam veniant, an nouæ fiant. 56.A
 * **Animæ**, & angeli immortales, sed non immutabiles. 1.A
 * **Animæ** electorum in exitu vitæ. 111.B
 * **Animæ** paruulorum. 56.C
 Animaduersio. 89.C
 Animalia. 221.A
 Animalia quattuor, per quæ Euangelistæ significantur. 102.B
 † **Animalia**, quæ tempestates, vel serenitates denuntiant. 87.D
 † **Animalia**, & animantia. 3.B
 Animalia, quæ non offerebantur in sacrificio. 183.C
 * **Animalibus** sensus carnis, nõ intelligentia est, præterquàm homini. 14.D
 * **Animalium** in aquis viuentium nomina. 239.C
 Animatus. 186.C
 Animofus. 186.C
 Animus. 205.B
 † **Animus**, & anima. 3.A.C
 * **Animus** sensibus præcellit. 14.A
 * **Animus** purgandus, vt cor ad Deum dirigatur. 75.D
 * **Animus** cui hæc vita dulcis, longè à Deo. 88.D
 Anna. 130.B
 * **Anna** Samuelis mater. 216.C
 * **Anna** Ecclesiam significat. 245.A
 Annales. 31.C
 Annibal Alpes aperuit. 280.C
 Annibal Nicomedie veneno obijt. 267.C
 Annona. 394.B
 Annorum tria genera. 94.C
 † **Annuerere**, & abnuere. 3.B
 † **Annuntiarè**, & nuntiare.
- 2.B
 Annullare. 376.C
 Annularis digitus. 8.A
 Annuli, & eorum genera, & qui eis utebantur. 390.B
 † **Annuli**. 67.B
 * **Annulus** Pontificalis. 347.B
 * **Annulus** qui ab spõso datur sponsæ. 350.B
 Annulus vngulus, Samo thracius, & Thynnus. 390.D
 Annus. 94.C † 67.A
 † **Annus** Ægyptiorum. 68.C
 † **Annus** embolimus. 67.D
 † **Annus** bissextilis. 67.D
 † **Annus** ciuilis. 67.C
 † **Annus** Iubilæus. 67.D
 Annus Iubilæus, quid figurabat. 112.B
 † **Annus** lunaris. 67.D
 † **Annus** magnus. 67.C. 68.D
 † **Annus** naturalis. 67.C
 † **Annus** solstitialis. 67.D
 † **Annus**, mundus, & homo. 73.A
 † **Annus** vnde incipiat. 67.B
 † **Annus** figuratiuè omne tempus vitæ significat. 67.B
 Anquina. 370.C
 Anser. 244.C
 Anomalia. 19.D
 Anormis. 186.B
 Antæ. 255.C
 Antanaclasis. 39.D
 Antapodosis. 39.D
 Antarticus circulus. 251.B
 † **Ante**, & antea. 1.B
 † **Ante** venit, & prior venit. 40.C
 Antecænia. 394.B
 Antegradatio stellarum.
 Antella. 406.C
 Antennæ. 369.D
 Antenatus. 179.D
 † **Antepedes**, & circumpedes. 7.C
 Anteus. 287.D † 97
 Anthracites. 314.B
 Anthropomorphitæ hæretici. 98.B. 144.B † 108
 Anthropomorphon. 343.C
 Anthropophagi. 167.D
 Antix. 389.D
 Antibacchius pes. 11.A
 Antica. 402.D
 † **Antichristi** typus vesperus. 82.C
 * **De Antichristo**, & eius signis. 29.D. etc.
 Antichristus. 154.D
 Anti-

I N D E X.

* Antichristus de tribu Dan. 152.C	Aphthæ. 76.D	triæ cælestis. 422.A
Antidicomaritæ hæretici. 145.D	Apiago. 346.A	Appius Claudus cæcus. 79.B
Antidotum. 76.C	Apicius coquus. 393.A	Appius Claudus primus soluta oratione apud Romanos exercuit. 27.C
Antigraphus. 15.A	Apire. 388.B	Aprica loca. 281.B
Antilena. 407.A	Apis. 165.A	† Apricum, & opacum. 3.C
Antilibanus. 163.C 279.D	Apis Ægyptiorum. 157.B	Aprilis. 92.C † 65.D
Antimetabole. 40.A	Apis rex Argiuorum. 157.A	Aprina vestis. 381.B
Antiochia. 284.B	Apium. 350.D	† Apringius Episcopus Pacensis. 126.B
Antiochus. 292.C † 103	Apium syluaticum. 345.D	Apſyctos. 312.D
Antiphæresis. 26.D	Aplanes stellæ. 79.A	† Aptum, & vtile. 1.A
Antipastus. 11.A	Aplustria. 356.A	* Aptum. 7.B
Antiphona. 113.C * 326.B	Apocalama. 381.A	Apud. 17.C
Antiphraſis. 158.A	Apocalypſis. 102.A 323.A	† Apud, & penes. 3.C
Antipodes. 167.D 273.D	Apocope. 22.D 39.C	Apuleius. 43.C 51.A
Antiquarij. 107.B	Apocrypha volumina. 102.B	Apulia. 271.C
† Antiquum & vetus. 36.A	A' ποδ' ἄρον. 346.B	Aqua. 255.B. 258.D. 396.D
Antisigma. 15.B	Apodyterium. 291.B	Aqua genitalis. 264.B
Antistes. 138.B	Apollinaris hæresiarcha, & Apollinaristæ. 145. † 109	Aqua mera. 397.B
Antithesis. 23.A	Apollinis ad Pyrrhum responsum. 22.A	Aqua sacramenti. 125.B
Antitheta. 39.B	Apollo. 153.C. 155.D. 270.C	Aqua Spiritus sanctus. 125.B
Antitheton. 24.C	Apollo medicinæ inuentor. 70.B 59.C	Aqua, & igni interdicere. 89.C 255.B
Antoninus Caracalla Imper. 97.C † 107	Apollo cytharæ, & medicinæ inuentor. 96.D † 97	† Aqua, & vnda. 4.B. 37.B. 40.C
Antoninus Pius Imperator. 97.C † 106	Apollodorus præceptor Augusti. 103	Aquæ Albulæ. 255.D
† Antoninus minor Imperator. 107	Apollonia. 272.D	Aquæ amaræ dulces cõsumunt. 256.B
† Antonij monachi corpus repertum. 111	Apologeticum. 105.B	Aquæ cæteris elementis imperant. 255.C
† Antonij monachi mors. 108	Apophæta. 399.B	Aquæ in campania. 255.B
Antonius monachus. 98.A 218.C	Apoplexia. 72.C	† Aquæ qualitas. 72.A
Antonomafia. 25.C	Apopores. 350.B	† Aquæ quæ super cælos sunt. 74.D
† Antrum & specus. 33.B	Aposiopesis. 41.A	* Aquæ Ægyptiæ. 159.D
Anus. 216.D 54.C	Apostata. 153.A	* Aquæ amaræ in eremo. 161.D
* Anus quales esse deceat. 357.D	Apostema. 73.C	* Aquæ in sanguinem conuersæ. 158.A
Aonia. 207.C	Apostoli. 135.C	* Aquæ abſtinentia ad caſtimitiam. 63.B
Aonius fons. 207.C	Apostoli nihil ex ſuo arbitrio induxerunt. 242.A	Aquarum natura. 255.C
Aoth. 96.D 130.D	† Apostoli, & doctores nubibus significantur. 85.C	Aquarum diuerſitas. 255.D
Apamea vrbs. 284.B	† Apostoli ad prædicandum ſortes acceperunt. 153.B * 282.D	Aquarum differentia, quibus ferrum candens tingitur. 320.D
† Aparthias ventus. 86.A	* Apostoli mirabiliores operibus, quàm ſignis. 29.B	Aquarum hæretici. 144.C
† Apeliotes ventus. 86.A	* Apostoli varijs linguis loquuti. 284.B	Aquarius. 69.B
Apelles hæresiarcha. 144.A	* Apostoli non communicauerunt ieiuni. 331.A	† Aquatum, & aquosum. 3.B 43.A
Apellitæ hæretici. 144.A	* Apostoli Ecclesiæ typus. 331.A	Aquila. 103.C 242.B
Apenninus mons. 280.C	* Apostolorum genera quatuor. 346.A	Aquila, & cygnus inter astra. 69.B
Aper. 222.B 225.D	* Apostolici hæretici. 144.B	Aquila ex alto ad escas collabitur. 90.C
Apes. 248.A	Apostrophos. 14.B	Aquila Ioui dicata. 354.C
Apex. 4.C. 358.C 388.B	Apotheca. 294.C	Aquila Christus. 123.A
Apex longis ſyllabis apponatur. 19.A	† Apparare, & præparare. 45.D	Aquila interpres. 97.C
Aphæresis. 22.D	† Apparere, & parere. 2.D 45.B	Aquila Mœcenatis libertus. 16.C
† Aphæresis, ſyncope, & apocope. 39.C	Apparitor. 186.C	Aquila Ponticus. 106
Aphorismus. 77.C	Appellatiua nomina. 6.B	Aquilæ. 354.C
Aphorus. 238.C	* Appetitus contra amoré patris cælestis. 422.A	
A' φηδ' ἄρον. 92.C 157.A		
Aphronitrum. 303.D		
A' φηδ' ἄρον. 157.B 395.A		
Aphrosiada. 277.C		

I N D E X.

- Aquilæ mon.** 85.C
Aquilæ pulli. 242.C
Aquillius, & Aquillia lex. 82.A
Aquilo. 73.A. 86.A. 254.D
 † **Aquilo forma diaboli.** 86.A
 * **Aquilonis regna vitia sunt.** 50.B
Aquitania. 271.D
 † **Aquosum & aquatum.** 3.B 43.A
Ara. 294.A 299.D
 † **Aræ, & altaria.** 46.D
Arabes. 153.C
Arabes aures pertundunt. 382.D
Arabia. 266.A
Arabica gemma. 315.B
Arabici hæretici. 145.D
Arabicus lapis. 306.C
Arabicus sinus. 258.C.D
Aracæus. 162.B
Arach vrbs. 284.A
Arachosia regio. 265.A
Aradij, & Aradius. 162.C
Aradus insula. 162.C
Aram. 162.A
Aranea. 230.C. 235.A. 386.C
Aranea piscis. 237.D
Arapennis. 300.B
Ararath mons. 279.D
 † 93
Araris fluuius. 261.A
 * **Arare, non arandum in boue & asino, quid?** 198.D
Aratio. 326.B
Aratrum. 405.B
 † **Aratus astrologus.** 103
Araxes fluuius. 261.B. 267.C
Arbe ciuitas. 284.B
Arbes fluuius. 265.A
 † **Arbiter, & iudex.** 2.D
 † **Arbitrari, & putare.** 45.B
 † **Arbitrium.** 57.B
Arbor. 331.D
 † **Arbor, & arbos.** 3.D
Arbor iuris. 180.A
Arbores vitam habet. 204.B
Arbores aquæ producunt. 255.C
Arbores tantum consurgunt, quantum radices defixæ sunt. 332.D
De arboribus. 331.D
De arboribus aromaticis. 340.D
Arborum nomina. 333.C
Arborum creandarum genera. 337.D
- † **Arborum & herbarum vita & motus.** 50.A
Arbustum. 331.D
Arca. 290.A. 300.B. 401.A
 † 1.B
 † **Arca Noe.** 93
 * **Arca Noe quid significet.** 123.C
Arca Noe vbi cõsedit. 266.A 279.D
Arca testamenti. 169.B
Arca testamenti capitur. 96.B
 † 97 * 218.A
 * **Arca & vellus.** 210.D
Arca transitus. 204.A
Arcadia. 270.B
Arcadiæ fons. 255.B
Arcades. 165.A
Arcades conuersi in lupos. 220.A
Arcades quomodo Lycæo imolabant. 151.B
Arcadius. 98.A
 † **Arcadius, & Honorius.** 109
Arcanum. 208.B. 401.A
 † 1.B
Arcas. 162.B 165.A
Arcas salius. 364.A
Arcere. 186.C
Arces. 290.A. 357.D † 1.B
Arcefilaus Cyrenaicus. 148.B
 † **Arcefsire, & accersire.** 41.B
Archangeli. 126.C
 * **Archidiaconus, & eius officium.** 392.C
Archiepiscopus. 138.B.D
 † **Archiepiscopi Toletani veteres.** 167
Archilochium carmen ab Archilochio. 28.C
 * **Archisinagogi filia.** 249.C
Architecti. 372.C
 * **Architriclinus.** 254.D
Archon Hippomenes. 360.B
Archontiati hæretici. 144.A
Arcifanius ager. 299.B
Arcium. 401.A
Arcti. 251.A
Arcticus circulus. 251.A
Arctophylax. 67.C † 81.C
Arctos. 67.C 69.C
Arcturus. 67.C 81.A
Arcuatus morbus. 75.B
Arcumen. 342.C
Arcus. 290.A. 357.D † 1.B
Arcus cælestis. 252.D † 84.A
 † **Arcus cælestis gloriæ Christi indicat.** 84.C
Arcus ædificij. 296.A
Ardea. 242.D
 † **Arduum & sublime.** 2.A
- Area.** 299.D
Arelas oppidum. 157.C
Arelatum oppidum. 286.D
Arena. 305.B.A 373.D
Arenata pila. 366.B
Arenolus. 202.C
Arethusa fons. 276.D
Arctina vasa. 398.D
Aretium municipium. 398.D
Arfa vicus. 266.D
Argentum, & eius tria genera. 318.B.C
Argentum viuum. 318.C
Argestes. 254.C † 86.A
Argilla. 302.A 398.D
Argilla in lapidem vertitur. 32.B
Argitis vva. 330.B
Argiuorum regnum. 96.C
 † **Argos.** 96
 † **Argonautæ.** 97
 † **Arguere & coarguere.** 2.D 42.B
Argumenta insita, & affecta. 49.C.D
Argumenta extrinsecus. 50.A
Argumentatio. 34.C 35.A
 † **Argumentatio & argumentum.** 1.B
Argumentorū loci, & species. 49.A
Argumentum. 31.A. 105.B 359.B † 42.B
Argus. 165.A
Argutus. 186.A
Argyre insula. 265.C. 275.D
Argyrites. 315.A
Argyros. 318.A
 † **Ariana hæresis.** 108
Ariani. 145.C
Arij hæresiarchæ mors. 108
Arida, idest terra. 264.B
Aries. 68.B 221.B
Aries Christus. 123.A
Aries militaris. 357.C
 * **Aries immolatus ab Abraham.** 135.A
Arioli. 151.B
Arista. 328.A
Aristarchus. 15.A 102
Aristolochia. 344.D
 † **Aristophanes.** 102
Aristoteles. 69.A. 97.B. 218.B † 102
Aristoteles, quando perihermienias scriptitabat, calammum in mente ungebat. 45.C
Aristotelis categoriæ. 44.C
Arithmetica. 43.C. 51.A † 61.A
Arithmeticæ auctores. 51.A
Arithmeticæ, Geometriæ, & musicæ

I N D E X.

musicæ differentia. 55.D	Artabatita. 218.B	195.D
Arius hæretica. 145.C	Artabo. 323.C	Afini Arcadij. 223.C
† Arius Vgnerici pater. 164.D	Artaxerxes. 70.B	Afinus. 221.A
Arma. 355.B	Artaxerxes qui & Ochus. 97.B	* Afiongaber. 193.C
Arma & tela. 355.C	Artemisia herba. 344.B	Asparagus. 350.C
B	Artemo. 370.C	† Asper & ferox. 38.A
Arma, armamenta & tela. 3.B	Arteria. 52.D	Aσραλας. 230.D
45.A	Arteria cordis duæ. 210.C	Asphaltus lacus. 259.B
Armamentarium. 294.B	C	Asphaltites lacus. 255.C
Armatum. 294.B	Arteriaca. 76.C	bitumen. 303.C
Armelausa. 381.B	Arterialis. 73.B	Asphodelus. 193.D
Armenia. 164.C.	Artes liberales septem. 1.A	† Aspicere, videre, & intuceri. 30.A
267.D	Arthriticus morbus. 74.B	† Aspicere & respicere, &c. 2.D
Armenia superior & inferior. 267.A	Articulata vox. 10.B	Aspis. 232.C
Armenij. 162.A	Articuli. 8.A	Asplenos. 346.C
Armenij fidem Christi suscipiunt. 98.B	Articuli casta & membra. 28.A	Aspuccidamus lacus. 255.C
Armenij pharetrati. 382.D	Articulus, & pronomem. 8.A	Assela. 184.C
Armenius Comes Iasonis. 164.C	Artifex. 367.A	† Assedi & consequi. 7.A
Armi. 208.A	* Artis acquisitio. 80.B	42.D
Ariniger. 186.A	Artotyritæ hæretici. 144.C	* Asserere & non discutere causas. 104.D
Armillæ. 389.C	Artus. 209.A.B	Asseres. 38.D
Armoracia. 350.C	Arua. 264.B	† Assidue & quotidie. 46.A
Arnoglossos. 344.C	Aruina. 209.A	* Assiduitas in sacris colloquijs. 80.B
Aromata. 340.D	Arundo. 337.B	Assiduus. 186.C
Aromatites. 310.D	† Arundo, & hirundo. 42.D	Assis. 111.A
Arphaxat. 96.A. 129.C. 162.A	† Aruspex, magus, & incantator. 19.D	† Assuere, & consuere. 7.A
A	Aruspices. 151.B	† Assuescere. consuescere, & insuescere. 7.B
Arra. 85.B	Aruspicina à quibus tradita. 152.C	Assum. 395.B
Arrabo & arra. 86.D	Ara. 96.C. 131.B	† Assumere, tollere, & auferre. 32.D
Arrogans. 180.B	Asaph. 134.D	Assumptio. 35.B
* Arrogans, & abrogans. 1.A	† Asaphat. 99	Assur. 161.D
* Arrogantes legendo non consequuntur scientiam. 81.C	Asarum. 342.B	Assur virga. 103.A
† Arrogantia & superbia. 31.D	Asbestos lapis. 270.C	Assurim. 163.C
* Arrogantia de superbia. 57.A	Ascalon vrbs. 284.C	Assyria. 163.A.B
† Arrogantiæ falsa opinio. 90.B	Ascalonia. 349.D	Assyrij 162.A
† Arrogantiam calcat metus. 62.D	† Ascanius Æneæ filius Aibā condidit. 96	Assyrij magie. 150.D
* Arrogantibus plerunq; vtile à Deo deseri. 90.A	Ascarida. 36.A	Assyriorum regnum. 96.B
Ars. 1.A	Ascendere & conscendere. 44.B	169.D
Ars & artificium. 6.A	* Ascensio Domini. 338.A	† Assyriorum regnum in Medos translatum. 100
Ars & disciplina. 1.B	Aschanaz. 162.D	Asabari. 162.D
Ars magica in Persia inuenta. 265.D	Ascia. 378.C	Asacos. 248.D
* Ars in artificem retorquet laudem. 3.D	Ascilla. 208.B	Asteriscus. 14.C
* Ars seculi strenuos amatores habet, ars diuini timoris languidos. 40.C	Asciola. 378.C	Asteriscus cum obelo. 15.A
Articida. 170.B	Asclepiades. 78.D	Asterites. 312.A
† Artiare. 37.D	Asclepiadeum carmen. 28.C	Astijismus. 26.C
Artcs. 102.A	Asclepius. 70.B	Astra. 66.D
Artis. 11.C	Aster. 133.B	† Astra, sidera, stellæ & signa. 3.D
Artaba. 324.C	* Aser cuius figura. 153.B	Astra aduersus cæli cursum currunt. 62.B
	242.C	Astros. 314.B
	Asellus. 223.D	Astrix mons. 272.D
	Asia. 264.B.C	Astrologi. 151.C
	Asia minor. 267.B	Astrologia. 61.B
	Asilus. 248.B	Astrologiæ, & Astronomiæ dicitur.
	* Atina Balaam loquens.	

I N D E X.

differentia.	61.A	Att'ia Octaviani mater.	170.	Augustæum marmor.	308.
Astronomia. 43.C. 51.A. 61.B		C		D	
Astronomiæ inuentores & institutores.	61.C.D	Attica Acte prius dicta.	270.	Angusta ciuitas.	284.D
Astrosus.	186.A	A		Augustinus episcopus.	98.A
Astura fluiuius.	167.A	Atticæ columnæ.	374.A	104.B	
Astures.	167.A	Attici.	165.B	Augustinus episcopus quando claruit.	109
Asturicensis vrbs.	158.D	Attis. 165.B	270.A	Augustus Cæsar.	92.D. 170
† Asturius Archiepiscopus Toletanus. 133.B	167	Attollens.	186.C	A	
Astutia.	166.A	Attonitus.	186.C	Augustus Cæsar notis litterarum vsus.	17.B
Astutus.	186.A	† Attribuere & tribuere.		Augustus Cæsar contra Antonium bellum gessit.	286.C
Asyntheton.	24.C	35.A		Augustus mensis.	66.A
† At & ad.	3.C	† Auaritia.	21.C	Auia.	180.B
† Ataces Rex Vuandalorum.		† Auaritia duplex.	62.D	Auiaria.	332.B
157.A		† Auaritia eleemosyna subiungatur.	62.D	Auidus.	186.C
† Athalaricus Gotthorū Rex.		* Auaritia omni peccato peior.	60.C	† Auitus Imperator.	158.D
109		Auarus.	186.C.D	† Auitus episcopus.	127.C
Atalia.	96.C. 131.B	† Auarus & cupidus.	1.A	† Auis & volucris.	3.A
† 100		Anceps.	186.A	* Auis diabolus dicitur.	71.
† Atanagildus Gotthorū Rex.		Auctor.	185.A	A	
160.C	166	Auctores veteris testamenti.		† Auuiū multa nomina à sono vocis.	242.B
† Atanaildus Tyrannus.		100.A		Auium, inuium, deuiū, & peruium.	46.B
111		Auctores rerum rusticarum.		Aula.	292.B
† Atanaricus Gotthorū Rex.		326.A		Aulæ.	386.A
155.D	166	* Auctores ex quibus sacre scripturæ expositiones Isidorus desumpsit.	112.A	Aura. 254.A. 317.A	86.B
† Ataulphus Gotthorum Rex.		* Auctoritas potestatis.		Auraria.	317.D
157.B	166	98.B		Aurarij.	317.A
Atauns. 177.A	180.A	* Auctoritate magisterij quis caret.	96.A	Aurastius Archiepiscopus Toletan.	134.A
A ^τ ε ^ν να argumenta.	50.A	† Audacia & temeritas.	35.D	† 167	
† Athanasius.	108	42.C		Auratæ.	236.D
Athenæ. 153.B. 270.B. 285.C		Audax.	186.C	† Auratum, & aureum.	3.B
† Athenæ à Cecrope conditæ.	96	† Audax, & temerarius.	3.	B	
Athenienses.	165.B	D		Aurelianus Imperator.	98.A
Atheniensium Reges Cecropidæ.	170.B	† Audentius Archiepiscopus Tolet.	167	† 108	
Athletæ.	360.A	† Audire, & exaudire.	2.	Aurelius Antoninus Imperator.	97.D
Athletæ ficis alebantur.		B		† 107	
334.C		Auditus. 205.B	† 54.A	Aures. 207.A	† 52.B
Athos mons.	280.A	Auellanæ.	335.B	† Aureum & auratum.	3.B
† Atila Vgnorum Rex.	158.	† Auellum & bellum.	44.D	Auriculæ olim audiculæ.	
A		Auena.	347.A	333.A	
Atlas Promethei frater.	280.	† Auena & habena.	3.D. 42.	* Auricula serui Hebræi perforata, quid significet.	166.B
A	† 96	A		Auricularis digitus.	208.A
Atlas astrologiam excogitauit.	61.C	Auernus lacus. 258.D. 271.A		† Auriensis conuentus.	165.
Atomorum diuisio.	250.A	Aues.	241.B.D	A	
Atomus 250.B	249.C	Aues bis nascuntur.	246.B	Auriga.	362.B
Atramentum.	376.A	Aues quarum pennæ noctu lucent.	269.A	Auriga astrum.	69.C
Atratus.	186.B	† Auferre, adimere, & eripere.	4.A	Aurigæ duobus coloribus.	362.B
Atriplex.	350.B	† Auferre & tollere.	32.D	Auris Dei nomen.	121.A
Atrium.	292.B	Augurari.	146.B	Aurora.	92.B
Atrophia.	74.A	Augures. 151.C	246.A	Aurum.	317.A
Atrox.	186.A	Auguria.	151.C	Auri tria genera.	318.B
† Atrox & dirus.	9.C	Auguria credere nefas.	244.	Aurichalcum.	319.C
Atrum.	292.B	C		Aurifex.	367.A
Atta poeta.	105.D	† Auguria, & auspicia.	1.	Auripigmentum.	376.C
Attalus Rex.	386.A	B		Aurugo.	75.B
† Attendere & intendere.		Augurij species.	246.A	Ausonium mare.	257.D
2.A				Auspex.	
Attentus.	186.C				

I N D E X.

Auspex. 186.A
 Auspicia. 151.C
 † Auspicia, & auguria. 1.B
 Auster. 153.D. 154.B. † 86.A
 Australis axis siue polus. 62.A
 251.A
 Australis piscis. 238.A
 Austroafricanus ventus. 254.A.
 C † 86.A
 † Austrum & ostrum. 3.B
 Aut. 17.C
 Autumnus. 93.D † 69.A
 † Autumnus allegoricè. 70.A
 Auunculus. 179.C 180.A
 Auunculus magnus. 180.A
 Auus. 177.D 180.A
 † Auxilium, præsidium, & sub
 sidium. 27.D 40.D
 Axes sphaeræ duo, id est poli.
 62.D
 Axis cæli. 73.A. 251.B 73.A
 Axungia. 395.C
 Azarias. 96.C. 131.B. 134.C
 † 100 149.D
 Azymi panes. 161.B

B.

B. Et P. 17.D
 * Babel interpretatur con
 fusio. 128.A
 Baburrus. 187.B
 Babylon vrbs. 265.D 283.C
 Babylonia regio. 265.D
 † Babyloniæ muri ædificatur.
 95
 Baccanda Archiepiscopus To
 letanus. 167
 Baccea. 39.D
 Bacchius pes. 11.A
 Bacchus. 166.B
 Bacillus. 404.C
 Bacchia regio. 267.A
 Bactriani. 162.B. 163.D
 261.B
 Bactrus fluius. 163.D
 261.D
 Bactrum oppidum. 283.C
 Baculus. 404.C
 * Baculus episcopalis. 347.B
 Badius equus. 223.D
 Bætica prouincia. 271.B
 Bætis fluius. 262.C 271.B
 Baia. 271.A 281.C
 Baionola. 403.D
 Bal. 154.D
 Bala ancilla Rachel. 129.D
 * 141.D
 * Bala legis figura. 242.D
 Balaac. 130.C
 * Balaac benedicitur. pag.
 195.D
 Balaam Ariolus. pagin. 130.C

* 96.D
 * Balaam diaboli figura.
 70.D
 * Balaam consilium, quod de
 dit Balaac. 195.D
 * Balaam asina loquitur.
 195.D
 Balanitæ. 315.B
 Βαλαρεϊόν. 291.A
 Βάλαγος. 336.C 330.A
 Balare. 37.D
 Balaustra. 333.D
 Balbus. 187.B
 Baleares insulæ. 277.C
 Balearicum mare. 257.A
 Balenæ. 237.A
 † Balineum & balneum. 6.A
 Ballematia. 60.D
 Ballista. 277.C 357.A
 Balnea. 291.A
 † Balneum & balneum. 60.A
 † Balsamū & opobalsamū. 6.C
 † Baltea & baltei. 41.B
 Balteus. 391.A
 * Baneiacam. 192.C
 † Baptisma. 128.C
 Baptismus. 115.A
 † Baptismus quare paruulis
 datur. 50.C
 * Baptismus & eius institutio
 & genera. 363.D
 * Baptismus non hominis, sed
 Christi. 365.B
 * Baptismus in remissionē pec
 catorum futurus annūtia
 batur. 305.B
 * De baptismo & Commūio
 ne. 27.A
 * Baptizari non possunt, qui
 non sunt nati. 27.D
 * Baptizet hæreticus; an fide
 lis nihil interest. 365.B
 Bar. 136.A
 * Barabbas Antichristi typus.
 255.B
 Barachia. 134.D
 Barathrum. 282.D
 Barba. 207.A † 51.D
 † Barba & barbæ. 6.A
 Barbaria. 269.D
 Barbarismus. 21.A. B
 22.C
 † Barbarismus & solæcismus.
 6.C 39.C
 † Barbas Episcopus Arrianus.
 111
 Barca. 367.C
 Βαρβα.
 Barnabas Apostolus. 102.
 137.A † 154.B
 † Barnabæ Apostoli corpus re
 pertum. 110
 Barones. 175.B

Baroptis. 313.A
 Barraba. 337.A
 † Barrire. 37.D
 Barritus. 227.B
 Barrus. 227.A
 Bartholomæus Apostolus.
 136.B † 153.A
 Βαρύς. 175.B 208.A
 Basaltes lapis. 307.B
 * Basan. 194.C
 Bases. 170.C. 296.C
 374.A
 † Basilides hæresiarcha. 106
 143.B
 Basilidiani hæretici. 143.B
 Basilisca vua. 330.A
 Basiliscus. 232.A
 † Basilus consul. 126.A
 † Basium & suauium. pagina
 25.D
 † Bassus & bassos. 6.C
 Basterna. 404.A
 Batus. 324.A
 Baubare. 37.D
 Bauus. 26.C
 Baxæ. 392.A.D
 * Beatitudinis quomodo remi
 niscimur. 4.D
 Beatus. 187.D. * 34.B
 55.A
 † Beatus & felix. 5.D
 † Beatus honestus & fortuna
 tus. 6.A
 † Beatus & diues. 38.C
 * Beatus est qui secundū Deū
 sapiens est. 34.A
 * Beatum facit vita recta cum
 fide. 34.C
 Bebrycia eadem & Bithynia
 267.C
 Bdelium. 340.C
 Beelphegor. 154.D
 * Beelsephon. 186.A
 Behemoth. 154.A * Diabolus
 dicitur. 71.A
 Beelzebub. 154.A
 Bel. 154.C
 Belgis ciuitas. 271.A
 Belial. 154.A
 † Belisarius. 164.B 111
 Belioculus. 312.B
 Belus pater Nini. 154.C
 Belus primus Assyriæ regna
 uit. 95
 Bella & Iudi. 352.A
 Bella primus Ninus intulit.
 352.A
 Bella interna, externa, seruilia,
 socialia, & piratica. 352.A
 Bellerophon. 219.A † 97
 Bellorum genera quattuor iu
 stum, iniustum, ciuile, &
 plusquam ciuile. 352.B
 12

I N D E X.

In bello quattuor geruntur.			
353.A			
Bellum.	352.A.B.C		
Bellum pugna, & prælium.			
352.C			
† Bellum & prælium.	6.B.		
45.C.			
† Bellum & tumultus.	35.B		
† Bellum & auellum.	44.D		
† Bellum Troianum quo tem- pore.	97		
Benacus.	271.A 258.A.D		
* Benedictiones, & maledi- ctiones Hebræorū.	207.A		
* Benedictiones sacerdotum.	331.B		
* Bene agere & fructum bo- ni operis non habere.	90.B		
* Bene viuere plus est, quàm signa facere.	29.C		
Bene pacere, & bene arare.	326.B		
Beneficentia.	187.B		
Beneficus.	187.B		
Beneola.	346.B		
Beneuolentia absurdum sonat per e.	187.B		
Benignus.	187.A		
† Benignitas & bonitas.	5.D		
Beniuolus.	187.B		
Beniamin.	133.C † 142		
* Beniamin quid significet.	144.C 154.C		
* Beniamin Pauli Apostoli typus.	149.A 242.C		
Berenice vrbs.	272.D 285.A		
Berillus lapis.	309.D		
Bessi.	166.A		
Bessi populus.	169.B		
† Bestia & fera.	15.D		
Bestia.	226.C		
Beta.	350.A		
Bethauen ciuitas.	284.B		
Bethlehem ciuitas.	284.B		
Bethel vrbs.	284.A		
* Bethsabæe.	227.C		
† Bibere & ebibere.	41.C		
† Bibere & potare.	6.A		
† Bibere & viuere.	37.C		
* Bibere quantum satis est.	61.B		
* Bibere multum & non ine- briari.	62.D		
* Bibere vinum in dulcedi- ne.	63.A		
Bibiones.	248.B		
Biuuium.	301.B		
Bibliotheca.	103.C 294.B		
Bibliotheca sacræ.	103.C		
Bibliotheca.	294.B		
Bibliotheca primùm Romæ.	104.B		
† Biclaronasteriū.	129.A		
Bicinium.	113.C		
Bidentes oues.	221.B		
Bigæ.	362.A		
Bigamus.	184.A		
Bigenera.	224.B		
Bilbilis.	320.D		
Bilex vestis.	381.D		
Bilibris.	323.D		
Bilis.	190.B 211.D		
Biliosus.	187.B		
† Bini & duo.	10.D		
Binio.	366.B		
Biothanatus.	187.D		
Bipennis.	207.B 378.C		
Biremes.	368.B		
Birrus.	380.B		
† Bis & vis.	37.C		
* Bis bene loqui.	51.B		
* Bis male loqui.	51.B		
Bisfontes feræ.	269.A		
Bissexus annus.	111.D		
† 68.B			
Byssum.	381.B 386.C		
Bithynia.	267.C 285.B		
Bitumen lacus Asphaltis. fol.	303.C		
Blandus.	187.B		
Blattæ.	248.D		
Blatteum.	387.D		
Blaccum.	387.D		
Blemniæ.	218.A		
Blesus.	187.B		
Blitum.	350.A		
Boas serpens.	233.B 271.A		
Bos.	222.C 221.C		
Bos bouem requirit.	225.A		
* Boues duodecim ærei in tẽ- plo Salomonis.	230.D		
* Bouis primogenitum non operabitur.	198.B		
Bouis trituranantis os non alligã- dum.	198.B		
Bœotia.	270.B		
Bœotiæ locus furialis.	255.A		
Boetius Arithmeticã transtu- lit.	51.A		
Boetius commẽtum Isagoges quinque libris edidit.	44.B		
Boia.	88.B		
Böbix.	233.C 381.A 386.D		
Bombicina vestis.	381.A		
Bona.	85.B		
* Bona nuptialia tria.	359.D		
* Bona in malũ conuertit im- perio.	93.D		
* Boni.	51.C		
* Boni à malis in hac vita qua- re iudicantur.	107.A		
* Boni sumus naturaliter, ma- li contra naturam.	12.A		
† Bonitas & benignitas.	5.D		
† Bonitus Archiepiscopus To- letanus.	168		
* Boni cur laudem merean- tur.	69.A		
* Bonos hic Deus per afflictio- nem iudicat, & illic remune- rat.	65.C		
Bonus.	187.A		
* Bonus ad malum aliquando reflectitur.	37.D		
Bonorum possessio.	85.C		
* Bonum bene loqui.	51.A		
* Bonum male loqui. ibidem.			
* Bonũ facere nõ prodest nisi correctũ fuerit malũ.	38.A		
Bonosus heresiarcha.	145.A		
Bonosiaci hæretici.	145.A 126.C		
Boreas.	254.D † 86.A		
† Boreus.	73.A		
Boreus polus.	62.A 251.C		
Borio promontorium.	279.D		
Boristhenes.	63.B		
Bosphorus.	257.B		
Botanicum.	77.D		
Botrax.	233.A		
Botrus.	330.D		
* Botrus refertur in ligno.	189.A		
Bootes.	66.D 67.C		
† Bootes siue Arctophylax.	81.C		
Booz.	130.B * 215.A		
* Booz Christum verum Ec- clesiæ sponsum expressit.	245.A		
Braccæ.	381.C		
Brachia.	208.A		
Brachium Christus.	122.B		
Brachile.	391.B		
Bradypus.	242.D		
Branchos.	73.B		
Brassica.	350.B		
† Braulio Episcopus Cæsar- augustanus.	135		
* Braulio Isidoro.	399.B.D		
* Braulio ab Isidoro libros etymologiarum efflagitat.	400.A		
Breuia maris.	258.C		
Breui culum, in quo militũ no- mina continebantur.	16.D		
* Breuitas vitæ.	110.C. 389.C		
Brinda.	286.B		
Brionia.	346.D		
Britannia.	274.C		
Britones.	166.A 382.D		
Bruma.	93.B		
Brontia.	316.B		
Bruçteri.	166.C		
Bruma.	93.D		
Brundisium ciuitas.	271.C 286.B		
Brutus.	187.B. Hispaniam subegit.		

I N D E X.

Subegit. 97. D. notis litterarum scribebat. 17. B	*Cæcus sedens secus viam. 254. A	Cæsaraugusta ciuitas. 287. A
Bubalus. 222. D.	*Cæcus, & mutus demonium habens. 249. D	Cæsaraugusta capta. 158. D
Bucco. 244. A	*Cæci in euangelio. 248. D	Cæsiarea vrbs. 284. D. 287. D
Bubulcus. 202. B	*Cæci duo iuxta viam sedentes. 249. D	Cæsarea Cappadociæ vrbs. 285. A
Buccina. 354. B	Cæcæ gemmæ. 316. C	Cæsaria ciuitas. 273. D
† Buccina, & buccinus. 6. B	† Cæcitas, & cæcitas. 41. C	Cæsaries. 206. A
Buccinum. 354. B	Cæcula. 233. D	Cæsiones. 170. A
Bucco. 187. B	Cædar. 164. B	† Cæteri, & alij. 7. B
Bucolicum carmen. 28. C	Cæles. 188. B. Ciuitas. 162. C	† Cæteri, & reliqui. 40. B
Buglossos. 344. C	Calia. 398. A	* Cahalatha. 191. C
Bulbi. 350. C	Calata vasa. 399. A 372. D	Cain. 128. B
Bulla. 389. A	Calatum. 250. B	Cain ciuitatem Enoch primus ante diluuium condidit. 283. B † 93
Bulla. 401. B	Cælebs. 188. B	* Cain inuidia. 61. C
Burdegalis ciuitas. 286. D	Calicola. 188. B	* Cain, & Abel eorumq; progenies, quid spiritualiter significant. 120. B
Burdo. 224. D	Calum. 62. B. 250. B. 372. D 399. A † 77. B	* Cain genuit Enoch, & adificauit ciuitatem. 122. A
Burgarij. 175. A	Calum Deus claris luminibus distinxit. 62. B 250. B	* Cain priorem populi significat. 238. C
Burgi. 166. D	Calum pater Saturni. 154. D	Cainan. 95. D 128. D
Burgundiones. 166. C. 175. A	Calū aquæ teperrant. 255. C	† Canam interpretatio Dei. 93
Buricus. 224. B	† Calum, & ather. 6. A	Cainani hæretici. 144. B
Buris. 405. C	† Calum spiritualiter ecclesiastica est. 73. A	Caiphas. 137. D
Buphthalmos. 346. A	† Calum vtrum vnum, an plures. 74. B	Cala. 356. B
Buprestis. 248. C	Caliaxis. 62. C	Calamistrati. 404. D
Bustum. 402. B	Cæli celestas. 62. B	Calamitrum. 189. B. 404. D
† Bustum, rogius, & pyra. 28. C	Cæli gemina facies. 63. C	Calamitas. 18. D 397. C
† Bustum, & sepulcrum. 45. D	Cæli circuli. 63. D	Calamita. 239. D
Buxus. 336. D	Cæli ianarum. 63. B	Calamites. 346. B
Buxus, & buxum. 338. A † 24. B	Cæli partes quattuor. 63. D	Calamus. 59. C. 107. B. 337. B
Byrsa. 285. B	Cæli partes. 251. A † 73. A	Calamus in Ezechiele. 300. A
Byssina vestis. 381. B	† Cali pluraliter sancti intelliguntur. vel angeli. 73. A	Calamus aromaticus. 341. C
Byzantium vrbs. 273. A	* Cali & terræ creatura quomodo spiritualiter accipiuntur. 113. A	Calanne vrbs. 284. A
285. C	† Calos Deus non confusus fecit. 74. C	Calare. 107. C 11. B
Byzacena regio. 273. A	† Calotum de numero nil præsumat sibi humana temeritas. 74. C	Calathus. 387. C 399. D
C	Cæmentum. 373. B	Calcaneus. 210. A
C, & G. 17. D	Cæruleum. 237. B 376. C	Calcaria. 406. D
Caballus. 223. D	† Cæruleum, & cæruleum. 7. D 44. D	Calcatorium. 295. B
Caballus sagmarius. 406. C	Cæsar. 78. C 216. B	† Calces. 53. C
Cacephaton. 22. A. C	C. Iulius Cæsar. 79. B † 103	Calcei talares. 192. B
Cachexia. 74. A	C. Iulius Cæsar Monarcha. 171. B	Calcei subtalares. 392. B
Cadaver. 216. C † 32. D	Cæsar vnde dictus. 170. D	Calcei patritij. 592. D
* Cadere in faciem. 153. B	Cæsar leges cœpit redigere in libros. 79. C	Calceis reges utebantur, & Cæsares. 392. D
* Cades. 193. D	Cæsar Marco Varroni negotiū dedit bibliothecæ cōstruendæ. 104. B	Chalcedonensis Synodus. 98. A
Cadmia. 319. C	Cæsar, & Pompeius. 352. C	Calciamenta. 392. C
† Cadmus. 97	Cæsar per i maximus, & similia scribebat. 18. D	Calcitis. 319. C
Cadmus è Phœnice in Græciam litteras attulit. 2. C 96. D	Cæsaris dictum. 155. A	Calculus. 74. C 188. A. 304. C 322. A 365. C
Caduca bona. 85. C		Calculi. 365. C
Caduca passio. 73. C		Calculorum motus. 366. C
Caduceatores. 155. B		Calculator. 188. A
Caducus. 189. C 333. D		Chaldæi. 162. A
Cadus. 24. B 400. C		Caldarium. 319. B
† Cæcias ventus. 86. A		Caleb. 130. C
Cæcilius Metellus Scipio. 27. B		† Calendæ. 66. A
Cæcilij locus. 188. D. 370. B		Calices. 399. C
Cæcus. 189. C 211. A		Calicula. 392. D
† Cæcus, & orbus. 26. D		b Ca-
* Cæcus à natiuitate, cuius oculos dñs luto vnxit. 254. C		

I N D E X.

Caligæ.	392.C	Cancer.	68.C	351.D	Cantus.	58.B
Caligarius.	392.C	Cancer nullis medicamentis			* Cantus in verbis diuinis.	
Caligo.	253.D	fanabilis.	75.C	77.C		
C. Caligula Imper. 97. B.	105	Cancro. 237. D	239.A		* Cantus compunctionem cor	
Callisto.	69.C	Candela.	402.D		dis gignit.	77.C
Callaica gemma.	310.B	Candelabrum.	402.C		Canus equus.	224.A
Callidus. 188. D	203.C	Candelabra tripodæ.	403.D		Caper.	222.A
† Callidus, & versutus.	6.D	* Candelabrū. & oleū iuxta ar-			† Capere, & capeffere.	7.B
† Callidus peritus prudens, &		cam testamenti.	171.B		† Capere, & decipere.	47.A
facundus.	27.B	* Candelabrum cum septē lu-			† Capillatū, & capillosum. 8. D	
Callidi equi.	224.A	cernis.	173.D		Capilli.	206.A
Callis.	301.B	* Candelabrū doctrina sacerdo-			† Capilli capitis.	51.C
Callis femita, & trames.	33.C	talis, vel honor potestatis			† Capilli, & capillamenta. 8. A	
Callitriches.	228.D	intelligitur.	394.A		* Capilli pœnitentium. 354. D	
Κάλον lignum. 367. B. 387. D		Candetum.	300.C		Capillus Veneris.	345.A
399. D		Candidati.	383.B		Capistrum.	406.G
Calones. 367. B	392.A	Candidus.	189.C		Capital.	390.A
Καλώπιδες.	392.C	Candidus circulus.	64.A		Capite diminut ^o . 83. D. 89. A	
Calor sanguinis efficit pulchri-		Candidus equus.	223.D		Capitella. 296. D	374.A
tudinem.	18.B	† Candidū, & albū. 2. D. 38. D			Capitilauium. 113. A	* 336.A
Calpe. 279. D	280.D	† Canere, & cantare.	7.D		Capitolium.	290.A
Caltilum.	391.B	Canes.	236.D		Capitolium anseris clangore	
Caluaria.	206.A	Canes duo habere debent.			defensum.	244.C
Calum, id est, lignum.	392.C	228.A			Capitulum, vel capitulare.	
Calumnia.	86.C	Canes in Albania.	267.D		89. B	
Calumniator.	188.A	Canis.	228.D		Capitulare.	ibid.
Caluor.	188.A	† Canis stella.	82.D		Cappanna.	298.B
Caluus orator.	40.D	Canis in telleris.	366.B		Cappadocia.	267.B
Caluus, & caluatus.	8.A	Canicula. 68. B	406.D		Cappadoces.	162.D
Calx. 210. A	406.D	Caniculares dies. 68. B	82.D		Capaxis.	350.C
Calx colores corrūpit. 376. C		Canina facundia.	106.D		Capra.	222.A
Calx viua. 305. A	373.C	Canini dentes.	207.D		Capra Iouis nutrix.	69.A
Calx aqua incenditur, oleo ex-		Canistrum.	401.C		* Capra, & agna in sacrificio.	
tinguitur.	373.C	Canities.	216.A		177. D	
Cama.	403.C	Canna.	337.B		Capreæ.	222.B
Camæ.	381.C	Canon.	108.B		Capreoli.	330.A
Cham filius Noe.	97.D	Canones euangeliorū.	107.B		Capricornius.	69.A
Cambyfes.	284.C	108. B			Caprificus.	334.C
Cameli. 223. A	404.A	Canopea.	371.C		Capfus.	404.A
Chamæopardus.	227.D	Canopea insula.	266.D		Captiuitas Hebræorum. 97. A	
Chamæleon.	227.D	Canops.	266.D		† 102	
* Camelum non manducare.		Canopus.	243.C		Captiuitas Iudæorum soluitur	
178. D		Cantandi gradus tres.	114.B		97. B	† 102
Camera. 296. D	400.C	Cantabri.	167.A		* Captiuitatis Iudæorum anni.	
Caminus.	371.D	† Cantare, & canere.	75		235. B	
* Caminus trium puerorum cō-		Cantharis.	235.B		Captiuus.	189.A
paratur.	32.A	Cantharus.	400.B		Captus.	189.A
Camisia. 380. A	381.C	Cantherinum ordeum.	327.C		Capna ciuitas. 247. A.	286.C
Campana. 322. A	286.D	Cantherium.	379.A		Capularis senex.	403.B
Campania.	271.C	Canthus.	52. B. C		Capulus. 355. D	403.B
Campanum.	319.B	Cantica canticorum.	293.D		Capulum.	406.D
Campestre.	391.D	* Cantica.	325.B		Caput. 205. D	† 51. C
Campestria.	380.B	Canticorum locus.	389.C		Caput hominis.	51. B
Campus.	280.B	Canticum.	114.A		Caput mulieris vir.	385. B
† Campeius Archiepiscopus		Canticum canticorum. 101. A			* Caput Christi Deus.	15. C
Toletanus.	167	* In canticum canticorum ex-			peccatum.	96. D
Camur. 223. A	296.D	positio.	423. A		Capys auis.	245. B
Carmen.	28. B	Canticum coniuiale.	57. A		Carabus.	368. C
Canabus.	386. C	Canticum psalmi.	114. A		Caracutium.	404. D
Canalis. 296. D	374. B	* Canticum post transitū ma-			† Carbasus ventus.	86. B
Canalis fœminino genere me-		ris rubri.	161. B		Carbo.	371. D
lius quàm masculino pro-		Cantor.	139. B			Car-
fertur.	296. D	* Cantorum ordo, & officium.				

I N D E X.

Carbunculus. 72. A	314. A	Carruca.	404. A	Catachresis.	24. D
Carcer. 88. B	291. C	Carrus. 362. D	405. C	Catachoras.	63. B
Carcer, & carceres.	362. A	Carrorum vius.	343. A	Cataphrygy hæretici.	97. C
Carceres.	88. B	Caithada ciuitas, quæ & car-		144. D	
Carchædonia.	314. C	thago.	285. B	Catapirates.	370. C
Carchesia.	369. A	Carthago ciuitas 96. C. 285. B		Cataplasma.	77. A
Carçinias.	315. D	Carthago magna.	273. B	Catapotia.	76. D
Cardamomum.	342. D	Carthago Spartaria.	287. A	Catara.	294. A
Καρδια. 72. A. 210. C	295. C	Carthago à Didone conditur.		Catarrhus.	73. A
Cardiacæ.	72. A	96. B	† 99	Catalceue.	37. A
Cardo. 295. C	300. A	Carthaginensis prouincia.		Κατασκωπος.	367. C
In cardine res est.	295. C	271. B		Catechumenus. 113. B	140. A
Cardines cali. 63. A.	249. A	Cautilagines.	209. C	* Catechumeni.	361. C
251. B		† Carus Imperator.	108	Cateia.	356. B
Carduelis.	246. A	Carus Imperat. de Persis triu-		Catellæ.	389. A. C
Carduus.	350. C	phauit.	98. B	Catenæ.	88. A
Carenum.	397. C	Charybdis. 258. C	† 90. C	Catenatus.	405. A
Carere mente existimabatur,		Caryotæ.	333. A	Caterua.	172. A
qui carmina canebant. 28. B		Carysteum marmor.	106. D	* Catalogus virorum fortium	
Caria regio.	268. A	308. D		in tertio Regum.	229. B
Caricæ.	334. B	Casa. 298. A	384. B	Cathari hæretici.	144. A
Caries.	332. D	Caseus.	395. B	Cathartica.	76. C
Carina.	369. B	Casia.	341. C	Categoriæ.	44. C
† Carinus Imperator.	108	Casim.	279. C	Catholicus. 140. A	195. B
Carix.	346. D	Casloim.	162. A	Catinum.	400. C
† Carmentis nympa.	97	Caspus sinus.	258. B	Catochytes lapis.	277. B
Carmentis latinæ litteras tepe		† Calsianus.	62. A	† Cato philofophus.	103
rit. 3. B	96. A	Calsiopa insula.	270. B	† Cato de differentijs scripsit.	
Carmentis dicta Nicostrata.		Calsis. 358. C	371. C	1. A	
3. B		† Calsis, & Galea.	8. B	Cato de agricultura scripsit.	
Carminare.	28. B	Castanea.	335. B	326. A	
Carmina antiquiora apud He-		Castellum.	289. A	Catonis locus. 289. B	369. A
bræos, quàm apud Gentiles.		† Castigare, corripere, & ob-		307. A	† 28. B
28. B		iurgare.	7. C	Cattus.	229. B
Carminis cura antiquior quâ		* Castigatus blâde, & nõ corre-		Catulli verius.	106. C
prolæ.	27. C	ctus acrius arguatur. 100. C		Catuli.	228. A
* Carnales fidem pro commo-		† Castimonia, & castitas. 41. C		Catuli leonũ. 227. A. 215. D	
do tēporali quærent. 35. A		† Castinus Archiepiscopus		Cauatum, & cauum.	7. B
* Carnes quare prohibentur.		Toletanus.	167.	Caucasus mons. 164. B. 179. C	
343. B		† Castitas, & continentia. 6. C		Caucasum candidum Orienta-	
* Carnis infirmitas.	67. D	† Castitas vera.	6. D	li lingua.	279. C
Carnifex.	188. C	* Castitas per humilitatē. 57. D		* Cauda iubetur offerri.	44. B
Caro. 205. C	395. B	* Castitas animæ pulcritudo.		Caudex. 84. C. 107. A.	329. B
Caro Christus.	123. C	58. C		Caudicæ.	368. D
Caro ex quattuor elementis		* Castitas fructus suauitatis est		Caule.	297. C
compacta.	205. D	59. D		Caulis.	349. D
† Caro, & corpus. 7. D. 54. D		* Castitas securitas mentis, &		Cauma.	371. D
205. D		sanitas corporis.	59. D	Caupilus.	368. C
* Caro quomodo animæ sub-		* Castitas contra luxuriam.		Caupo pessimus.	189. B
iecta erit.	9. A	421. D		Caupones.	400. D
* Caro resultat malæ consue-		* Castitatis votum corde fit.		Caurus.	254. C
tudinis lege.	48. A	356. A		Causa.	358. D
Carpsasia nauis.	367. A	* Castitatis effectus.	379. A	† Causa, & ratio. 8. B	46. A
Carpathos insula. 257. D. 276		Castor.	68. C	Causam redintegrari.	86. C
D		Castores. 228. A	386. C	Causa, aut argumēto, aut pro-	
Carpathium mare.	257. D	Castra. 172. A	286. C	batione constat.	359. B
Carpentanus 189. A.	378. A	Castrum.	289. C	Causæ.	82. D
Carpentum.	404. D	Castus.	188. B	Causæ veteres ex phlegmate,	
Carpobalsamum.	341. A	Casula.	384. B	& melancholia procedunt.	
Carpocrates hæresiarcha. 143		Casus.	7. B	71. B	
C		Casus maior, quanto maior vir		Causatum genera tria. 33. A	
Carpocratiani hæretici. ibid.		tus.	95. D	Causarum quinque modi.	
Carra ciuitas.	284. A	Cata.	230. D	34. D	

I N D E X.

Causales cōiunctiones. 10.B	* Centurionis puer. 248.C	Chalazius lapis. 307.B
* Causatio postponenda propter dilectionem. 106.C	Cepa. 349.D	Chalcantum. 304.A 376.D
* Causidici. 106.D	Cephalea. 73.A	Chalcenterus. 104.A
Cauterium. 407.A	Cephalonia. 270.B	Chalcites. 315.A
Cautes. 304.B	Cephas. 136.A	Chalcophonos. 315.A
Cautio. 84.B	† Cepit, & cœpit. 8.A	Calcosmaragdus. 309.D
Cautus. 188.D	Cera literarum materies. 105 D	Chalcus. 322.A
† Cauum, & cauatum. 7.D	Ceræ folium. 351.A	Chaldæi. 96.A 163.B
Cecropia. 285.D	Cerastes. 232.A	Chaldæi primi astrologiam docuerunt. 61.C
Cecropidæ. 170.B	Cerasum. 334.A	Chalybs. 320.C 378.D
Cecrops. 165.B 285.C	Cerasus. ibid.	Cham. 129.B. eius filij quatuor. 162.C
Cecrops simulacra finxit. 153.A	Κέραρα. 222.C 232.A	† Cham. 93
† Cecrops Iouem adorare præcepit. 96. Athenas condidit. ibid.	Ceratum. 322.B	* Cham peccante posteritas eius damnatur. 127.C
Cercopithecii. 228.C	Ceraunij mōtes. 15.A. 267.A 280.B	* Cham Iudæos significat. 239.C
Cedere. 86.B	Ceraunium gemma. 275.B 314.A	* Cham maledictus quid significet. 127.B
† Cedo, & do. 10.B	Ceraunus nota. 15.A	Chamædracontes. 233.C
Cedria. 335.C	Cerberus. 219.C	Chamædryes. 344.B
* Cedrilignum. 190.A	Cerdo hæresiarcha. 144.C	Chamæmelos. 344.B
Κεδρόμυλον. 334.B	Cerdoniani hæretici. ibid.	Chamæleon. 345.B
Cedrus. 335.B	† Cerealis episcopus Castellanus. 121.B	Chamæpitys. 346.C
Cedro digna loquutus. 335.C	† Cerebra animantium maritimorum in augmento lunæ pleniora. 78.A	Chamaui. 166.C
Celebritas. 112.A	Ceres. 156.C 327.D	Chamus. 406.B
Celer. 189.D	Ceres quare prima ferro vertere terram instituit. 326.B	Chana. 136.C
† Celeritas, & velocitas. 36.B 42.C	Cereus. 402.C	Chanaam. 129.B. 162.C. 266.D
Cella. 292.D	Cerimonia. 115.B	* Chanaam posteritatem significat Iudæorum. 239.D
Cellarium. 294.C	Cerinthus hæresiarcha. 143.C	* Chananæa figura ecclesiæ. 248.C
Celoces. 168.A	Cerinthiani hæretici. 143.C	* Chananææ filia. 248.C
Celoe. 238.D	Cernere. 83.C 84.C	Chananæi. 164.C
Celsa arbor. 334.D	Cernui. 392.C	* Chananæus populus nõ extinctus. 208.D
Celsus. 188.B	Cerotum. 78.D	Chananæorum decem gentes. 162.B.C
† Celsus Archiepiscopus Tolitanus. 167	Certamen ferarum. 365.D	Chæon Heleni frater. 270.A
Celte. 372.A	Certamina. 360.C	Chaonia. 269.D
Celtiberi. 167.A	Certaminum genera. 360.D	Chaos. 49.D
Celtici. 167.A	† Certo, & certius. 41.C	Character. 406.B
Cenchris. 233.A	Cerui. 222.C	Characterismus. 41.B
Censere. 174.A	Ceruicalia. 386.C	Charientismos. 26.B
† Censor, & censualis. 7.C	Ceruices. 207.D	Charismatum distributio. 77 B
Censores. 174.D	Ceruices, & ceruix. 8.A	Charitas. 142.A
† Censorius. 7.C	Ceruinus equus. 224.A	Charitas Spiritus sanctus est. 125.B
† Censualis, & censor. 7.C	Ceruix. 207.D	† Charitas, amor, & dilectio. 60.B
* Censura ecclesiæ. 101.A	† Ceruix & collum. 8.A	Charitas, spes, & fides. 59.D
† Censuræ per quinquennium agebatur. 68.B 100	Cerussa. 321.C 376.B	Charitate in donis Dei nihil maius. 125.B
Census primum actus. 96.D	Cespites. 332.C	* De charitate. 35.D. 36.A. &c.
Centauri. 219.A	Cesio. 86.B	* Charitate qui se dissociat regno Dei se separat. 92.B
Centauria. 343.D	Cete. 237.A	Charon. 155.D
Centenum. 327.D	Cethim. 163.A	
Centenarium. 322.C	Cethura. 129.B	
Centones. 29.D	* Cethura quid significet. 136.A	
Centrum. 56.D	Cetra. 358.B	
Centum. 52.B	† Cetum & cœtus. 8.D	
Centupeda. 233.D	† Ceurila dux. 158.B	
Centuria. 172.B. 176.C. 299.D 300.C	Chænix. 323.D	
* Centurio fidem gētium significat. 248.B	Chalasticum vnguentum. 78.A	
Centuriones. 171.C 172.B	Chalazias. 314.A 312.A	

I N D E X.

- Χαρτεία.* 283.C
 Charta ubi nascitur. 285.
 B
 Chartharum species & vsus:
 106.A.B
 Chaldim. 163.B
 Chafe. 163.B
 Chebron ciuitas. 284.B
Χειμερινός τροπικός. 64.B.
 251.B
Χειριδιώτορ. 380.C
Χειρσειρ. 77.A
 Chelidonia. 344.A
 Chelidonia gemma. 312.B
 Chelidoniacus gladius. 355.B
 Chelonites. 316.B
 Chelydros. 232.D
 Chernites lapis. 306.D
 Cherfydros. 232.D
 Cherubim. 127.A
 Cherubim Paradisum seruât.
 265.B
 * Cherubim plenitudo scientiæ. 119.C
 * Cherubim & propitiatoriū.
 170.A
 Cheth. 162.B
 Chethi. 162.B
 † Childericus Imperator. 111
 Chiliarcha. 171.C
 Chiliastræ. 143.C
 Chimæra. 30.C 219.A
 Chimæra mons. 268.D
 † Chindasuinthus Rex Gotthorum. 166
 † Chintila rex Gotthorum. 166
 Chios insula. 276.C
 Chirographum. 84.B
 Chiron centaurus. 343.D
 Chirō dictus quia chirurgus.
 77.A
 Chiron Græcis medicinam inuenit. 77.A
 Chiron inter astra. 69.C
 Chirurgia. 76.A
 Chlamiis. 383.A
 Choaspis fluuius. 261.B
 Choaspites gemma. 310.D
 Choenix. 325.B
 Cholera. 71.A
 Choncula. 323.C
 Choragros. 298.D
 Chordæ. 60.A
 Choreia. 113.C
 * Chorepiscopi. 348.D
 Choriambus. 11.B
 † Chori institutio. 97 * 325.A
 Chorus. 113.C
 Chorus in Græcia inuentus.
 96.D
 Chous, vel Cohus. 73.A
 Chresimon. 15.A
 Chria. 36.D
 Chrisma. 18.D. 115.D. 121.C
 * Chrismata gentes sanctificandæ. 307.A
 Chrisma & eius institutio.
 365.D
 Christus. 18.D
 Christus nascitur. 97.A
 Christus crucifigitur. 97.A
 Christus propheta dictus.
 101.D
 Christus à chrismate. 121.C
 Christus Deus, & homo.
 122.B
 Christus in forma Dei, & serui.
 123.B
 † Christus quomodo nunc æqualis patri nunc minor patre dicitur. 48.B
 † Christus vnigenitus & primogenitus dicitur. 48.C
 † Christus frater & dominus.
 48.D
 † Christus tantum vir, quàm homo vocatur. 93.A
 † Christus animam quando posuit. 55.D
 † Christus sol. 75.D 76.B
 † Christus tanquam sol eclipsim passus, & cum in sepultura fuit. 78.D
 † Christus sanctos gloria illuminat. 80.A
 † Christi lucifer figura. 82.B.
 † Christus natus. 105
 † Christus crucifixus. 105
 * De Christo. 14.D
 * Christus Agnus, leo, & serpens quomodo dicitur. 4.C
 * Christus pacem in se & angelis & hominibus fecit. 11.C
 * Christus ex utero virginis minor patre dicitur. 12.D
 * Christus in forma serui seruus; & in forma serui non seruus. 14.D
 * Christus nequaquam alter in humanitate, alter in deitate est. 15.A
 * Christus non à patre solum, sed à Spiritu sancto missus. 16.A
 * Christus quomodo dicitur ad dexteram Patris sedere. 16.A
 * Christus pœnam peccati nostri suscepit. 15.B
 * Christus aliud ex Patre, aliud ex Virgine, non alius. 15.B
 * Christus de sua morte nobis medicinam aptauit. 15.D
 * Christus primū ad Israel venit, deinde ad Gentes. 15.D
 * Christus omnem plenitudinem gratiarum habuit. 16.B
 * Christus ad calum ascendens discessit carne, sed præsens est maiestate. 16.A
 * Christus via est, qua ad eum venit. 20.B
 * Christus diem iudicij nouit, sed scire discipulos noluit. 31.B
 * Christus in iudicio mitis, electis, terribilis reprobis. 31.B
 * Christus à dominatu vitiorum nos eruit. 56.A
 * Christus post baptismum passus est à diabolo tentari. 70.D
 * Christus pacis unitatem docuit. 82.C
 * Christus lapis de monte abscissus sine manibus. 116.C
 * Christus quando natus, & quando passus. 145.D
 * Christus ut leo requieuit. 141.A
 * Christus quomodo dicitur tertia in trinitate persona. 3.A. & 69.A
 * Christus sacerdos maximus. 181.C
 * Christus petra & mons. 193.C
 * Christus hæreditas clericorum. 208.A
 * Christus à Patre genitus probatur. 256.B
 * Christus angelus dicitur. 257.A
 * Christus ante secula ineffabiliter à Patre genitus. 257.D
 * Christus Deus & Dominus est. 258.B
 * Christus homo factus, probatur ex scripturis. 262.A
 * Christus de tribu Iuda ortus probatur. 264.A
 * Christus ex semine Abraham ortus probatur. 264.B
 * Christus de stirpe David natus probatur. 265.A
 * Christus de Virgine sine viro genitus probatur. 266.D
 * Christus pauper & abiectus primo aduentu venit. 268.C
 * Christus à Deo Patre vnctus est. 268.D
 * Christus in Bethlehem natus.
 b 3

I N D E X.

- natus. 268.D
 * Christus in corpore vidēdus erat. 270.D
 * Christus signa & virtutes fecit. 270.D
 * Christus à semetipso traditus. 273.B
 * Christus venundatus. 273.B
 * Christus comprehensus, & à discipulo suo traditus. 273.D
 * Christus à falsis testibus accusatus. 274.A
 * Christus iudicatus. 274.A
 * Christus in passione à discipulis deseritur. 274.D
 * Christus flagellatus, & palmis cæsus. 275.A
 * Christus spinis coronatus est. 276.A
 * Christus crucem portauit. 276.B
 * Christus veste coccinea indutus. 276.C
 * Christus crucifixus. 276.D
 * Christus dum pateretur tacuit. 276.D
 * Christus felle & aceto potatus. 278.A
 * Christus inter duos latrones crucifixus. 278.B
 * Christus mortuus. 279.A
 * Christus in cruce pro inimicis patrem deprecatus est. 279.B
 * Christus pro nostris peccatis crucifixus. 279.D
 * Christus lancea percussus. 280.D
 * Christus descendēs, quos voluit de morte liberavit. 281.B
 * Christus sepultus. 281.D
 * Christus resurrexit ab inferis. 282.B
 * Christus in cælum ascendit. 282.D
 * Christus sedet ad dexteram Patris. 283.C
 * Christus venturus ad iudicandum. 284.C
 * Christus post ascensionem suam Spiritum sanctum super Apostolos misit. 284.D
 * Christus ad Gentes erat trāsiturus ob incredulitatem Iudæorum. 294.C
 * Christus missæ sacrificiū instituit. 331.C
 * Christus quare carnem suscepit. 335.B
 Christi nomina. 121.D
 Christi aduentus sacerdotium Iudæorum obmutuit. 102.
 A
 Christo sic cōiuncta est humana natura, vt ex duabus substantijs fieret vna persona. 123.C
 Christo edito prohibitum est vt nemo natiuitatem alicuius de cælo interpretaretur. 152.A
 Christum crucifixū quomodo fatemur. 123.D
 † Christo varia nomina attribuuntur. 48.D
 † Christi natiuitatis & nostræ distinctio. 49.A
 † Christi nomina accidentia & naturalia. 49.A.&C.
 † Christi vestimenta diuisa. 278.C
 * Christi duplex natiuitas. 14.D
 * Christi aduentum qui expectauerunt. 16.D
 * Christum qui deserit, etsi videat veritatem, à longe videt. 20.C
 * Christi nomen per omnes gentes diffusum. 256.C
 * Christi natiuitas stellæ indicio monstratur. 268.D
 * Christum Iudæi non erant agnitori. 272.A
 * Christi caput arundine percussum. 275.C
 * Christi manus & pedes clauis affixi. 277.B
 * Christi crura non fracta. 280.C
 * Christi corpus in sepulcro non vidit corruptionem. 281.C
 * Christi regnum perpetuum. 284.A
 * Christi passionis tripartita ratio. 336.C
 * Christi baptisma. 364.A
 Christianus. 149.B
 Christianus incantationes vitare debet. 152.B
 Christianus nō gloriatur, qui nomen habet & non facta. 140.B
 Christianus spectacula odisse debet. 364.B 363.D
 Christianus signorum observationes ignorare debet. 69.D
 Christiani Nazaræi per opprobrium vocabantur. 140.B
 Christianorum hæreses. 143.
 A
 † Christianorum persecutio. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 160.B 155.D
 † Christianis templa ædificandi facultas datur. 108
 † Christianis priuilegia redditur. 109
 † Christiani quando liberales artes discere, vel docere prohibiti. 109
 * Christiani multi fide, sed nō opere. 35.B
 * Christianus non vocis modo, sed tantum verbis diuinis debet commoueri. 77.C
 * Christianus non legat signum ta poetarum. 83.D
 * Christianum non decet morti obnoxium prodere. 106
 * Christianorum vocabulum. 322.C
 * Christianus eo modo agat quo agere videt ecclesiam, ad quam forte deuenit. 343.C
 Chromaticus. 188.B
 Chronia. 73.A
 Chronica. 89.D
 Chronici morbi. 73.A
 † Chronicon Isidori. 92
 Chryselestus. 315.C
 Chrysendeta. 399.A
 Chryse insula. 265.C 275.D
 Chrysites lapis. 307.A
 Chrysoberillus. 310.A
 Chrysolocolla. 315.D 376.A
 Chrysolampis. 315.C
 Chrysolitus. 315.C
 Chrysopis. 315.C
 Chrysoprasus. 310.A
 Chrysoprasius. 315.A
 Chrysoreas fluuius. 261.A
 Chus. 129.C 162.C
 Cibus. 394.B
 * Cibus qualis esse debeat. 61.B 62.B.C
 * Ciborum discretio in lege. 178.A
 Cicutum. 401.A
 Cicadæ. 245.B 248.D
 Cicadæ aureæ Atheniensium gestamen. 388.A
 Cicatrix. 76.B
 Cicendela. 248.C 402.C
 Cicer. 328.D
 Cicero. 148.B
 Cicero librum edidit de iure ciuili in artem redigendo. 79.B
 Cicero orationem, quam habuit contra competitores, in toga candida inscripsit. 383.B

I N D E X.

383.B		Circumflexus accentus. 13.A	Clemens. 102.D	188.C
† Cicero nascitur, & laude oratoria celebratur. 103		Circumforanus. 189.D	† Clemens in se, in alieno peccato rigorem non teneat. 101.B	
Ciceronis fons. 255.A		Circumluuium. 281.C	† Clemens discipulus Apostolorum. 85.D	
Ciceronis locus corrigendus. 91.A		† Circumpedes & antepedes. 7.C	† Clemens episcopus. 89.B	
Ciceronis locus emendatus. 359.B		† Circumspicere. 2.A	† Clementis Papæ locus. 76.C.84.A	85.C
Ciceronis versus. 368.A		Circumtextum. 383.D	* Clementia Dei. 45.A	
† Ciceronis ex Arato versus. 82.B		Circus. 290.A	* Clementia principum. 103.C	
Ciconiæ. 242.A		Circi ornamenta. 361.A		
Ciconia. 406.C		Circum diaboli repleuerunt. 163.D		
Cicuta. 337.B	345.B	Cirri. 206.B		
Cignus. 242.B.C		Κίρρον. 317.A	* Clementiam qui addit iustitiæ, bonum pro malo impertit. 103.C	
Cilia. 108.C	206.C	Cistella. 401.C	† Clementinus gentilis. 122.B	
Cilices. 163.A		Cithara. 59.D	Cleopatra. 97.A. 232.D	
Cilicia. 268.C	386.B	Citheron. 280.B	† 103	
* Cilicium pœnitentium. 354.D		Citij. 163.A	Clepare. 358.A	
Cilicifera. 400.C		Citium vrbs. 163.A	Clerici. 138.A	* 344.A
Cilio. 399.A		Citocatia. 345.D	Clericorum gradus & nomina. 138.B	
Cilix. 268.C		† Citra & ultra. 36.D	* Clericorum genera. 345.A	
Cillare. 208.B		Citria. 334.B	* Clericorum regulæ. 344.C	
Cillere. 405.B		Citrosavestis. 381.C	* Cleros. 344.B	
Cimex. 236.B		Ciues. 173.D	Clerus. 138.A	367.B
Cimicia. 345.B		* Ciues qui noluerunt hominem nobilem regnare. 254.B	Clibanus. 295.B	
Cincinnati. 339.A		Ciuum nomina. 173.D	Clientes. 189.A	
Cinctus. 391.D		† Ciuile & ciuicum. 8.B	Climata. 300.B	
Cinctus Gabinus. 383.B		Ciuilis philosophia. 43.C	Climata cæli quattuor. 63.D	
Cinereus equus. 224.B		Ciuitas. 289.A.D	Climax. 39.D	
Cingulum. 391.D	406.C	† Ciuitas & vrbs. 36.B	Clitorius lacus. 255.A	
Cinis. 302.A	326.B	Ciuitates quæ appellantur. 289.D	Clitumnus lacus. 255.B	
* Cinis asperionis. 190.B		Ciuitates quinque conflagra- tæ. 132.B	Cliuofum. 301.C	
Cinna. 106.C		Ciuitatis futuræ locus sulco designabatur. 289.B	Cliuus. 295.B	
Cinnæ versus. 369.A. 370.C		† Clamor & clangor. 6.C	Cloacæ. 290.C	
391.A		Clamofus. 188.A	Cloacas Romæ Tarquinius Priscus fecit. ibid.	
Cinnabaris. 375.D		† Clangor & clamor. 6.C	Clodus. 189.C	329.B
Cinnamolgus. 243.A		Clarus. 188.B	Clonia. 337.D	
Cinnamomum. 341.B		Clarissimi senatores. 174.D	† Cluere. 8.B	
Cinnamum. 243.A		Clasfis. 172.A	Clunabulum. 355.B	
† Circa, circum & circiter. 8.B		Clasfica. 354.D	Clunes. 209.D	
Circe. 151.A. 361.D. 220.A		* Claudi in euangelio. 248.D	† Clupeus, & clypeus. 8.B	
Circenses ludi. 361.A		Claudiani versus. 24.C	46.D	
Circensis infania. 365.A		Claudius Imperator. 97.B	Clypeus. 358.A	
† Circiter, circum & circa. 7.B		98.A. † 105. 108	† Clypeus & clupeus. 8.B	
41.D		† Claudius Imperator statua honoratus, quod Gotthos remouisset. 155.B	† Clypeus & scutum. 46.D	
Circius ventus. 86.A.B.		† Claudius Gotthorum Dux. 161.B	Clyster. 77.A	
254.D		Claustra. 295.B	Clysthenes. 362.D	
Circinus. 378.B		Claufulæ. 29.C	Coxtaneus. 188.D	
Circulus. 56.D	206.A	† Claufulæ & obturatum. 43.C	† Coarguere & arguere. 2.D	
Circularis numerus. 55.B		C	42.B	
† Circuli quinque. 70.D		Claua. 356.B	Coaxare. 37.D	
† Circum, circiter & circa. 7.B		Clauati. 392.D	Coccimella. 334.C	
41.D		Clauis. 378.D	Coccinea vestis. 380.D	
† Circumcelliones. 145.B		Clauis. 405.A	Cocco Romanorum vexilla decorantur. 363.C	
* 353.A		Clauus. 369.B	Coccum. 383.B	
Circumcidere libros. 106.C		Cleanthes. 64.D	Cochleæ. 29.A	238.C
* Circumcisionis consummatio. 32.A			Cochlear. 323.C	399.C
* Circumcisio secunda. 205			† Cochleare & cochlearius. 8.D	
* Circumcisio Abrahæ. 130.C				

I N D E X.

8.D		Collegiatus.	189.A	† Cominus & eminus.	46.D
Coctum.	395.B	Colles.	280.B	Comitalis morbus.	73.C
Cocula.	401.A	† Colles & montes.	24.A	Comitiorum dies sollempnis.	
Cocytus.	282.D	Collisio.	21.A		73.C
Codex. 106.D	329.B	Collum. 207.C	† 52.A	Comma. 14.A	38.D
Codex Gregorianus & Her-		† Collum & ceruix.	8.A	Commagena vrbs.	266.D
mogenianus.	79.C	† Colluuium, & alluuium.		† Commemorare, & memora-	
Codex Theodosianus.	79.A		3.B	rare.	23.B
* Codices monasterij.	406.A	Colobium.	381.A	Commentaria.	105.B
Codices tabulæ publicæ.	84	Colocasia.	346.A	† Commentarij, & commen-	
C		Colocynthis.	343.D	taria.	41.D
Codicillum.	83.B	Colomelli.	207.D	† Commentarium, & comin-	
Κωστήα.	76.D	Celomis.	189.A	tatum, & comicum.	7.B
Codrans.	322.D	Colon. 14.A	74.D	Commercium.	86.C
† Codrus Atheniensis Rex.		Coloni.	175.D	Commissum.	578.A
99		* Coloni vineæ in euangelio.		† Commodate, & accommo-	
Cæmentum.	296.C		251.B	dare.	7.A
Cæna.	394.B	Colonia.	289.A	† Commodare, & virtutem	
* Cæna Domini.	336.D	Colonus.	189.A	dare. 23.A	43.C
Cæna dominica.	113.B	Colophonium carmen.	28.C	Commodatum.	85.A
Cænaculum.	292.C	Colores equorum.	363.C	† Commodus Imperator.	
Cænobium.	139.C. 293.B	Colores.	375.B		107
	292.C	Colores calcis commistione		Commodus.	97.C
* Cænobium & monasteriū.		corrumpuntur.	376.C	† Commonere, monere, & ad	
	353.A	Colores vestium.	386.D	monere. 23.B	42.C
* Cænobia sœminarum.	346	Colossi minores.	276.C	Comune genus, & epicœnū	
C		Colostrum.	395.C	8.B	† 8.D
Cænobitæ. 139.C	* 352.B	Coluber.	231.B	Communes coniunctiones.	
Cænosis.	40.C	Colubraria insula.	277.B		10.B
Cænum.	302.A	Colum.	38.D	Communi diuidendo.	85.D
† Cæpit & cepit.	8.A	Columbæ. 224.A	245.C	Communia verba.	9.D
Cætus.	108.C	Columbæ felle carent.	125.D	Communicantes.	394.B
† Cætus & cetum.	8.D	Columbaria.	369.C	† De Communione, & Baptif-	
* Cogitatio.	14.D	† Columen & columis.	7.C	mo.	27.A
* De cogitatione.	49.B	Columella.	326.B	Comœdi.	364.B
* Cogitationis peccatum.		Columna. 207.B. 290.A. 296		Comœdia vbi inuenta.	277.
ibid.C		C		A	
† Cogitatio mens & memo-		* Columna ignis.	161.D	Comosum, & comatum.	48
ria.	54.D	Columnæ Herculis.	275.B	C	
Cognati.	179.B	Columnæ Doricæ, Ionicæ,		Compago.	209.B
† Cognatus affinis & propin-		Tuscanicæ, Corinthicæ, At-		Comparatio, & comparatio-	
quus.	7.C	ticæ.	296.C	nis gradus.	7.C
† Cognitio & agnitio.	7.A	* Columnæ & bases taberna-		Comparatio criminis.	34.A
* Cognitio creaturæ.	7.C	culi.	171.B	* Comparationis vtilitas.	84.
* Cognitio diuinitatis.	34.A	Columnarum rotundarū gene-		D	
Cognitor.	189.A	ra quattuor.	373.D	Comparatiuus.	9.D
† Cognitor, & procurator.		† Columna lapidea quæ dilu-		Compascuus ager.	299.B
8.C		uium euasit.	93	Compedes.	88.A
Cognomen.	6.A	Colus.	387.C	† Compendium prædæ, & lu-	
† Cognomen, nomē, & agno-		Coluthus hæresiarcha & Co-		crum.	29.C
men. 25.C		luthiani.	143.A	Competens.	140.B
† Cognoscere & agnoscere		Colymbades oliuæ.	337.A	* Competentes.	361.B
4.A. 8.B	46.C	Colyria.	76.D	Compileror.	188.B
Cohors.	172.C	Colyrium.	77.B	Compita. 289.C	301.C
Coitus.	157.B	Comæ.	206.B	* Completa.	333.D
Colare.	375.B	† Comati & comosum.	41.C	Complex.	188.D
Colena.	345.C	† Combarere, amburere, &		Compluuium.	296.B
Colica.	74.D	sepelire.	3.D	† Comportate, deportare, &	
Collatio lectionis.	84.C	Comesor.	189.B	exportare. 10.B	42.C
* Collatio docibilitatem facit.		Cometes. 68.B	82.C	Compositi numeri.	53.B
84.C.D		Comici poetæ.	149.C	† Compositum, & comptum.	
Collega.	188.D	Comicorum duo genera.		7.D	
Collegiati ciues.	175.B	ibid D		Comptus.	189.B
				* Com	

I N D E X.

- * Compunctio cordis. 41.B
 Computum. 52.A
 † Conantius Archiepiscopus Toletanus. 167
 † Conātius Episcopus Palentinus. 135
 Concentor. 139.B
 Concessio. 33.D
 Concha. 399.B
 Conchæ. 238.C
 Concharum multa genera. 238.C
 Conchylia. 387.B
 Conchylum. 238.D 387.B
 † Concidere, & concidere. 8.B
 Conciliabula. 289.C
 Conciliari Deo. 117.B
 Conciliatrix. 189.D
 Concilium; 108.C 109.B
 Concilium Chalcedonense. 108.A † 110
 Concilium Ephesinū. 108.A † 110
 Concilium Nicænum. 108.D † 108
 Concilium Constantinopolitan. 108.D
 † Concilium Carthaginiense. 110
 Conciliorum canones. 108.B
 Concionator. 188.C
 Conclusio. 34.C 35.B.C
 * Concordia malorum & bonorum contraria. 93.B
 † Cōcordius Archiepiscopus Toletanus. 168
 Concors. 188.C
 Concuba. 200.C
 † Concupiscentia carnis, & spiritus. 56.D.A
 Concupiscibile. 55.C
 Conditio testis. 359.D
 Condiciones. 84.C
 Conditum. 397.A
 † Conditum non consumimus. 1.A
 Conductio. 85.D
 * Conferre melius, quàm legere. 84.C
 Confessio. 117.B
 Confessio erroris. 117.C
 * Confessio hominis. 36.B
 * De confessione & pœnitentia. 42.B
 † Cōfidentia & fiducia. 14.D 46.D
 Confidens. 188.D
 Confinalis. 188.D
 * Confirmatio, seu manuum impositio. 365.A
 * Confirmatio à solis Episcopo
 pisfit. 366.A
 * Conflictus conuersorum. 39.B
 * De conflictu vitiorum & virtutum. 413.B
 Confusa vox. 10.B
 Confusio. 189.C
 * Confusio linguarum. 128.A
 Confusus. 189.C
 Congeminatio. 39.D
 Congiarium. 324.A
 Congius. 324.A 325.D
 * Congratulatio fraternali inuidiæ respondet. 415.A
 Congregare. 141.A
 Congrus. 238.A
 Coniferæ cyparissi. 335.C
 † Conimbria vrbs. 165.A
 Coniuges. 183.B
 Coniugia. 183.D
 Coniugium. 184.B
 * Coniugium qui pro libidine appetunt. 59.C
 * Coniugia tantum per se bona sunt. 59.D 358.D
 * Coniugij institutio. 358.B
 * Coniugati. 358.B
 * Coniugati qui luxuriosius viuunt. 359.D
 Coniugatio. 9.C
 Coniunctio. 9.D
 Coniunctius modus. 9.B
 Coniuratio. 172.D
 Connubium. 184.C
 * Connubia à sacerdote benedicuntur. 359.B
 Conus figura solida. 56.A
 Conopœum. 371.C
 Conspicuum. 179.B
 Consanguinitas. 182
 † Conscendere, ascendere, & ascendere. 44.B
 * De conscientia. 49.D
 * Conscientiæ pœna. ibid.
 * Conscientiæ suæ iudicium. 50.A
 * Conscientia bona non metuit. 52.C
 * Cōscientia interius accusat. 80.B
 * Conscientia humilis. 88.A
 * Conscientiæ stimulus. 385.D
 † Conscribere, & scribere. 7.D 42.A
 Conscripti milites. 171.C
 * Consensus. 57.D
 † Consequi, & assequi. 7.A 42.D
 Consequi, & insequi. 40.D
 Considerare. 403.C † 33.B
 * Consideratio huius vitæ. 4.C
 Conſidium. 108.C
 † Consilium; & sententia. 47.A
 * Consilium immundorū spirituum. 44.A
 † Consistere, & sistere. 32.B
 Consobrinus. 179.B
 Consolator. 188.C
 Consolator Spiritus sanctus. 124.B
 Consors. 188.C.D
 Conspicere, & aspicere. 2.D
 † Constantia, & pertinacia. 42.D
 Constantinopolis vrbs. 285.C
 * Conspersio corporis naturalis affectio. 70.D 71.A
 Constantinus Imperator. 79.C. 98.B. † 108 155.C
 Constans. 188.D
 † Constans Imperator. 108
 Constantius Imperator. 98.B † 108
 Constantius episcopus. 123.D
 Constellationes. 151.D
 Constitutio. 36.D 81.B
 Constitutio iuridicialis, & negotialis. 33.D
 Constitutio assumptiua. ibid.
 † Constipulatio. 44.A
 Constructio. 372.D
 † Construere, & destruere. 7.A 42.B
 † Consuere, & suere. 1.A, 7.A
 † Consuescere, & assuescere. 7.B 42.B
 Consuetudo. 36.D 80.B
 † Consuetudo, & ritus. 18.C
 * Consuetudo peccandi. 48.B.D
 Consules. 170.B.C † 102
 Consules suffecti. 82.B
 Consulis dictum in euocatione. 172.D
 Consultus. 188.D
 † Conſurgere, & surgere. 32.C
 † Consummatum, & perfectum. 27.C
 Consumptus. 189.D
 Contagium. 72.B
 † De contéplatione, & actione. 85.D
 Contemptibilis. 188.C
 * Contemptibilis mundo. 86.B
 * Contemptores mundi. 86.A
 * Contéptores dominici præcepti. 44.B
 * Contemptus mundi aduersus cupiditatem. 418.D
 Con-

I N D E X.

- * Contentio lites generat, & Deum blasphemat. 84.D
 * Contentio hæreses generat. 84.D
 * Contentio vitanda. 383.B
 * Contentiosi. 85.A
 Contentiosus. 188.C
 † Contestor, testor, & obtestor. 35.A
 Contextus orationis. 6.A
 Conticescere. 20.C 92.A
 † Conticescere, & obticescere. 45.D
 Conticinium. 92.A † 65.A
 † Cōtingere, accidere, & euenire. 7.C 40.C
 Continens. 188.C 281.D
 Continens numerus. 55.A
 * Continens qui à mundanis desiderijs non subtrahitur. 59.B
 * Continentes senes qui luxuriose vixerunt. 58.D
 † Continentia, & castitas. 6.B
 * De continentia. 59.B
 * Continentia non præcipitur, sed suadetur. 356.C
 Contradictio. 46.B
 Contrapositione. 39.B
 Contrariorum genera quatuor. 50.A
 * Contritio super contritione. 66.C
 Controuersia tripartita est. 34.D
 Contubernium. 184.D
 Contumacia. 188.B
 Contumelia quomodo ferenda. 51.D
 Contumeliosus. 188.C
 Contus. 356.A
 Conualles. 280.B
 † Conualles, & valles. 37.B
 † Conuena, & aduena. 3.D
 Conuenarum vrbs dicta Vaccæ. 166.C
 Conuentus. 108.C
 * Conuersio gentium veteri populo latebat. 17.A
 * Conuersio à timore incipit. 39.C
 * Conuersio ad Deum ad finem differenda non est. 355.B
 * Conuersio quando Deo placet. 38.B
 * Conuersio remissa. 40.B
 * De conuersis. 38.B 39.A
 * Conuersus verba otiosa peritimescat. 40.B
 * Conuersus prius ab opere corrigendus postea à cogitatione. 39.D
 * Conuersi nuper curis exterioribus non implicentur. 40.A
 * Conuersi qui ad monasteriū veniunt. 403.D
 * Conuersus prius in actione se exercent, quàm ad contemplationem ascendat. 85.A
 * Conuersorum primordia. 39.B
 Conuexa cæli. 63.B 251.C
 * Conuicium patientia vincitur. 51.C
 * Conuiuia sumptuosa arguuntur. 61.D
 Conuiuium. 393.A. eius triplex modus. 394.A
 Conuiuium antiquorum publicè fiebat. 292.C
 Conuocare. 141.A
 Conus. 335.C. 356.A. 358.C
 Conuulsus. 189.D
 Coos insula. 276.A
 Cophinus. 401.C
 † Copiæ, & copia. 41.D
 Copulatiuæ coniunctiones. 10.A
 Coquina apparatus Apicij quidam composuit. 343.A
 Coqus muros Ierusalem subuertit. 62.A
 Cor. 52.D. 72.A 210.C
 * Cor vnum, & anima vna. 92.D
 * Cor cum manibus ad Deum leuare. 76.D
 * Cor origo bonæ, vel malæ rei. 49.B
 * Cor suum homo fugere non potest. 49.D
 Cora. 324.C
 Corallium. 311.A 316.B
 Corallicum marmor. 308.B
 † Coram, & palam. 7.B. 38.D
 Coranus lapis. 307.A
 Corbes. 401.C
 * Corda reprobatorum. 93.C
 * Corda miserorum. 73.B
 * Corde malè, vel bene qui loquitur. 51.A.B
 Corde sapimur. 211.D
 * Core filij. 189.A 190.A
 Coredulæ. 343.C
 Coriandrum. 351.B
 Corinthea ciuitas. 285.D
 Corinthia vasa. 319.A
 Corinthiæ columnæ. 373.D
 Corinthium æs. 319.D
 Corinthium marmor. 308.C
 Corinthus. 270.B. 285.D
 † 96
 Y. 610v. 345.B 551.B
 Corium. 208.D
 Coriti. 357.C
 Cornelius Celsus. 326.B
 Cornelius Scipio. 353.B
 Cornelij domus. 284.D
 Corneliæ leges. 81.D
 Cornix. 244.C
 Cornices. 242.B
 Cornua. 369.D
 Cornua exercitus. 172.B
 † Cornua, & cornæ. 8.A
 Cornum. 334.B
 Corolla. 388.D
 Corona. 388.D.A
 Coronæ lineæ, & laneæ. ibid.
 Corona insigne regum. ibidem.
 * Corona sacerdotis. 345.A
 Coronarium. 319.A
 Coronæ aureæ Regum, & Imperatorum. 388.A
 Coronis, idis. 15.A
 Corporalia nomina. 6.B
 * Corporalia quæ lineam habent Romana Ecclesia, Orientalis vero serica. 397.C
 Corpulentus. 189.B
 † Corpora cælestia, & terrestria. 54.D
 Corpus. 205
 Corpus pro caduere. 216.C
 Corpus quædam habet vtilitatis causa, quædam venustatis. 212.A
 † Corpus omne ymbra facit. 83.C
 † Corpus & caro. 7.D 54.D
 † Corpus excedente anima. 54.C
 † Corpus & anima. 54.B
 † Corpus humanum in quatuor elementa diuiditur. 51.A
 * Corpus mortuū sine anima est. 13.A
 * Corpus loto & tempore mutabile est. 13.D
 † Corporis humani membra. 51.A
 Corporis humores quattuor. 71.C
 Corporis partes quædam numeribus consecrate. 113.D
 * Correptio fraterna. 93.C
 * Correptio vnius emendatio est

I N D E X.

est plurimorum. 100.D
 Corrigite. 392.D
 * Corrigi sponte nolentes. 68.A
 † Corripere, obiurgare, & castigare. 7.C
 * Corripere vitia qui non debet. 93.D
 * Corruptores morum. 96.D
 Cors. 297.D
 Corsa mulier Ligur. 277.A
 Corsica insula. 277.A
 Cortex. 332.D
 Cortina. 386.A
 * Cortina decem. 172.B
 * Cortina tabernaculi. 386.B
 Corui marini. 237.C
 * Corui cum pullos albos vident. 98.B
 Coruus. 242.B
 Corus. 254.C
 † Corus ventus. 86.A
 Corybantes. 156.A
 Corycus oppidum. 268.C
 Corymbi. 330.A
 Coryza. 73.A
 Cos. 304.C
 Costræ. 209.D
 Costi. 236.A
 Costum. 342.D
 Costri. 248.B
 Cothurni. 392.A
 Coticula. 77.B
 Cotopitæ hæretici. 145.B
 Cotula. 323.C
 Coturnices. 245.A
 * Coturnices in eremo. 162.D
 Cotyle. 325.B
 Coux ciuitas. 286.B
 Coxæ. 210.B
 Crabrones. 248.B
 Cranaus. 165.B
 * Crapula. 62.C
 Cras. 91.A
 † Cras, & crastinum. 6.B
 Crassus. 189.B
 Crassus dux captus. 284.A
 Crassus duos in senectute habuit annulos. 390.D
 † Crassum, & grassum. 7.D
 † Crassum, & obesum. 7.D
 Cratera siue crater. 399.C
 Crates. 373.B
 * Creatio cæli, & terræ quid significet. 113.A
 Creator. 205.C
 Creator Dei nomen. 120.D
 Creator Deus. 250.A
 * Creator creaturæ pulchritudine agnoscitur. 3.D
 Creatores. 177.C
 † Creaturæ totius origo simul

extitit. 49.C
 * Creatura bonum, sed non summum. 1.A
 * Creatura nulla extitit antequam Deus diceret, fiat. 7.D
 * Creatura vniuersaliter valde bona vocatur singulariter tantum bona. 7.A
 * Creaturæ vniuersæ qui iniuriam facit. 8.C
 * Creaturæ quid spiritualiter significant. 113.A
 Credentes Spiritu sancto repleti linguis omnium gentium loquebantur. 125.A
 * Credentes per crucis signum salui. 307.C
 Credere iam non possumus, quod videmus. 141.C
 * Credere in Christum cunctis gentibus iustum. 288.C
 Creditares. 85.A
 Crementum. 177.C
 Crepare. 222.B
 Crepare. 190.C
 Creperum. 91.D
 Crepidæ. 392.D
 Crepido. 304.B
 Crepusculum. 91.D
 † 64.D
 * Crepusculum matutinum. 65.A
 Creta. 83.C
 Creta insula. 275.B
 Creta Hecatompolis. 275.C
 Creta Cimolia. 302.A
 Creta Samia. 399.A
 Creta argentaria, siue candida. 302.A
 Creta, id est, iudicium. 362.C
 Cretenses sagittæ inuentores. 357.A
 Creticum mare. 257.B
 Croacasis mons. 279.C
 † Crocitare. 37.D
 Crocodilus. 229.A
 Crocomagma. 342.A
 Crocus. 342.D
 Cribrum. 401.C
 Crimen. 86.A
 * Crimen non in rebus, sed in usu agentis. 108.C
 * Crimen, & peccatum. 46.A
 Crimina in lege conscripta. 86.A
 † Criminator, & criminans. 6.D
 Crines. 206.B
 Crines virginum ornatus. 383.A
 Crinis Veneris. 33.A

Crinitæ stellæ. 68.C
 Crispus. 189.C
 Critici dies. 77.A
 Crucarius. 188.C
 Crudelis. 188.C
 † Crudelis, & saeuus. 31.D
 45.C
 Crudelitas. 33.C
 Crudum. 395.B
 † Crudus. 33.C
 Cruor. 211.A
 † Cruor, sanies, & sanguis. 39.A
 33.C
 Crura. 210.D
 Crusta. 395.A
 Crustæ. 375.A
 Crustumia pyra. 334.A
 Crustumia oliua. 337.A
 Crux. 89.A
 † Crux Christi reperta. 108
 * Crux tempestatum huius seculi refugium. 89.C
 * Crucem portans debet mundo mori. 35.D
 * Crucis titulus corruptus non est. 278.D
 * Crucis figura in fronte. 307.C
 * Crucis latitudo, longitudo, altitudo, & profundum. 337.A
 Cryphia. 15.B
 Crystallus. 313.C
 Ctesiphon vrbs. 283.B
 Cretica nomina. 7.B
 Cuatus. 323.C
 Cubiculum. 292.D
 Cubile. 292.D
 Cubitalis iustus. 403.D
 Cubitus. 366.C
 Cubitus. 208.A
 Cubus. 55.B
 Cuculla. 56.D
 Cuculla. 384.B
 Cuculi. 245.B
 Cuculus. 242.B
 Cucumeres. 350
 Cucurbæ. 370.A
 Cucurbita. 350.B
 Cucurbita agrestis. 343.D
 Cucurbita leuis. 77.A
 Cucurbitularis. 346.C
 Cudere. 372.C
 Culcitæ. 385.C
 Culex. 248.A
 Culina. 402.B
 Culleus. 89.B
 Culmen. 296.D
 † 7.C
 Culmina. 296.D
 Culmus. 328.A
 † 7.C
 † Culpa primi hominis nos de Paradiso repulit. 50.B
 * Culpa cito corrigitur, quæ cito dignoscitur. 48.B
 * Culpæ maioris est, scire quod

LIBROS.
 DEL DR.
 L. MARCO

I N D E X.

quod sequi debeat quem- quam, & sequi nolle. 34.A	Currus. 362.D	404.C	Cypressus. 335.D
* Culpas non personas odisse. 36.C	Cursus. 360.D	362.D	Cypria. 376.B
* Culpam agnoscere, nec de- flere nihil peius. 42.C	Curules sella.	403.D	Cyprianus martyrio corona- tus. 98.A
Cultelli. 405.C	† Curulis, & curialis. 7.B		Cyprianus episcopus. 107
Cultura. 326.B	Cirus. 189.C		Cyprij. 163.A
Cultus. 380.A	Cispis. 356.A		Cyrrinum vnguentum. 78.
* Cultu pretioso qui inc. dūt. 108 B	* Custodes sacrorum. 350.A		D
Cum prepositio, & aduerbiū quomodo scribenda. 17.D	* Custodia ori ponitur. 51.A		Cyprus insula. 275.B
Cumba. 369.B	Cutis. 208.C		D
Cuminus. 351.B	Cyanea gemma. 312.B		Daci. 165.D
Cunabula. 403.A	Cyathi. 399.C		Dacia. 269.D
† Cuncti omnes, & vniuersi. 7.B 40.C	Cyathi pondus. 323.C		Dactylosa. 344.C
Cuneus. 172.B	Cyathus. 325.A		D. & tylicum carmen. 28.B
(unculi. 222.A 225.C	Cyclades insulæ. 276.A		Dactylus. 11.D 333.D
Cupæ, & cupi. 400.C	Cyclaminus. 347.D		Dadam. 162.A
† Cupere, & ambire. 7.D	Κύκλας. 383.D		Dadalus mensam, & sellam fecit primus. 393.A
Cupiditas. 158.C † 61.D	Cychica. 109.A		Dædalus. 372.C † 97
* Cupiditas seculi. 89.C	Cyclopes. 218.A		Dadalus quare relegatus. 378
* Cupiditas omnium criminū mater. 60.C	Cyclops. 196.C		B
* Cupiditas non fatiatur. 61 A	Cyclops. 109.A		† Dæmonum angelorum, & hominum distinctio. 50.B
* Cupiditas Christum vendi- dit. 60.D	Cyclus Paschalis. 109.D		Dæmones sanguinem ama- re dicuntur. 151.D
* Cupiditas contra mundi cō- temptum. 418.C	Cyclus lunæ. 109.B.C. 110.A &c.		* Dæmones suscipiunt quem Deus deserit. 44.B
* Cupiditas carnis domanda, prius quam bella spiritua- lia suscipiantur. 60.B	Cydaris. 388.C		* Dæmones luxuriosiss, & su- perbis plus fauent. 57.B
* De cupiditate. 60 B	Cydnus fluuius. 261.B. 268.C		* Dæmones aliquos corpora- liter cruciant, vt pœniteāt. 71.B
Cupido dæmon fornicationis 157.C	Cydonia vrbs. 333.B		* Dæmones hominū montes per visiones in somnis con- turbant. 73.D
* Cupidi. 61.C	Cygnus nautis bonum augu- rium. 242.C		* Dæmones, vt in multis fallāt, interdum vera pronuntiat. 74.B
† Cupido, & amor. 1.B	Cylindrus. 56.A 405.A		* Dæmoniacus, quem dominus à Dæmonum legione cura- uit. 249.A
Cupidus. 188.A	Cyma. 349.D		* Dæmonium habens cæcus, & mutus. 244.D
† Cupido, & avarus. 1.A	Cymæ arborum. 332.B		* Dalila synagogam signifi- cat. 244.D
† Cupio, volo, & opto. 36.A	Cymba. 368.C		Dalila. 130.A
Cuplæ. 378.C	Cymbala. 60.D		Dalmatia. 269 D 380.D
Cupressus quaræ funeribus ad hibetur. 335.D	Cymbra. 399.C		Dalmaticum mare. 257.D
† Cura, & diligentia. 44.D	Cynædia. 312.B		Damascena. 334.C
† Cura, & sollicitudo. 7.A	Cynædia. 312.B		Damascus vrbs. 284.B 162 A
† Curæ dux. 88.C	Cynici Philosophi. 148.C		Damnabilis. 190.A
* Curis mundi occupatus. 101.D	Cyniphes. 248.A		* Damnatio quibusdam hic in choat. 31.B
Curatio. 76.B	Cyniphij. 222.A		Damnatus. 190.A
Curator. 189.A	Cynocephali. 218 D. 228.C		Damnum. 88.A
Curatores. 175.C	Cynodontes. 218.A		† Damnum iactura, & detrimē tum. 10.C 43.A
† Curetes. 96	Cynomyia. 159 D 248.A		Damula. 222.D
Curia. 290.D	Cyrene ciuitas, & regina. 287 A		Dan. 133.A. † 142. * quid si- gnificet. 152.B 241.D
Curialis. 174 D	Cyrene vrbs. 272 C.D		Danac.
† Curialis, & curulis. 7.B	Cyrenensis Libya. 272.C		
P. Curiatius. 79.B	Cyrne insula. 277.B		
* Curiosi. 51.C	Cyrnus Hercules filius. 277. B		
* Curiositas fugienda. 387. D	* Cyrilli Hierosolymitani ver- ba ab Isid excerpta. 324.C		
Curricula anni. 93.B	Cyrillus Alexandrinus episco- pus. 109.D † 110		
	Cyrrha Parnasi iugum. 280. B		
	Cyrus. 163. B. eius regia. 283.C		
	Cythara, & eius inuentores. 59.C.D		
	Cythera insula. 276.D		
	Κότινοι 333.D		
	Cyzici fons. 255.A		
	Cyparissus. 335.C.D		
	Cyperus. 342.B		

I N D E X.

- Danae. 155.A
 Danaus, & Danai. 165.A
 Daniel tempora in oratione
 obseruauit. 116.A
 Daniel. 133.D. † 100. 147.B
 * 63.A
 * Daniel similitudo sanctorū.
 246.A
 † Danielis locus. 69.A. 157.C
 * 10.C. 61.D. 74.A. 317.D
 Danubius fluiuius. 261.D
 Dapes. 394.C
 Dardania. 267.D 286.B
 Dardani. 164.C
 Dardanus. 267.D 164.C
 Darius. 97.C. 257.C. † 102.
 103
 † Darius nothus. 102
 * Dathan. 189.A 190.A
 Datus. 7.B
 Daucus. 343.D
 Dauid. 96.B. 130.D. eius se-
 pulcrum. 292.C
 Dauid vltimam partem libri
 Samuelis scripsit. 100
 A
 † Dauid. 99. 145.D
 * Dauid præceptum est, ne æ-
 dificarēt visibile templum.
 95.B
 * Dauid cum Goliath certamē.
 220.A
 * Dauid, & Abimelech. 222
 A
 * Dauid, & rex Achis,
 222.D
 * Dauid cur hastam abstulit
 Saul. 124.B
 * Dauid ne templum ædificet
 iubetur. 227.A
 * Dauid peccatū in Bethsabe.
 227.C
 * Dauid sitiens noluit bibere
 de aqua Bethlehem cister-
 na. 228.B
 * Dauid Christi imago. 245.
 C
 * Dauid pœnitentiæ magiste-
 rium præbuit. 354.C
 * Dauid vnctio. 220.B
 * Dauid cum Amalechitis pu-
 gna. 224.D
 * Dauid humilitatis exemplū.
 102.D
 * Dauid repellens cithara spi-
 ritum. 221.D
 * Dauid perpetravit homici-
 dium, dum non euitat adul-
 terium. 54.C
 Dauid primus hymnos in Dei
 laudem composuit. 28
 D
 Dauid arte modulandi Saulem
 abspiritu immundo eripuit
 57.C 78.D
 De, præpositio. 190.D
 Debbora. 96.D. 130.D. † 97
 * 209.B
 * Debbora ecclesiæ typus.
 244.C
 Debilis. 190.B
 * Debilitas corporis nimia ani-
 mæ etiam vires frangit. 64
 A
 * Debitor decem milliū talen-
 torum. 250.D
 Debitorum sumus trium perso-
 narum. 116.A
 * Debitorum duo in euangelio.
 251.A
 * Decalogi mandata. 164.A
 † Decaluatus, & decaluator.
 8.A
 Decani. 171.C
 * Decani monasterij. 353.C
 † Decedere, & cedere. 10.B
 Decem. 52.B
 December. 66.A 93.A
 * Decem verba legis. 164.D
 Decemviri leges conscripse-
 runt. 79.B
 Decens. 190.A
 † Decens, speciosus, & formo-
 sus. 10.A
 Dec. habilis. 190.A
 * Decima, & primitiæ offerē-
 da. 166.A
 * Deceptor. 92.C
 † Decipere, & capere. 47.A
 Decius Imperator. 98
 † 107
 Declinatio. 20.A
 † Decline, & decliue. 41.D
 † Decliuus, & procliuus. 28.D
 Decolor. 190.B
 † Decor, & decus. 10.A 40.B
 Decorus. 190.A
 Decrepitus. 190.C
 † Decubare, accubare, & cuba-
 re. 1.B
 Decumanus. 300.A
 Decurio. 176.A 174.D
 Decursus. 160.A
 † Decus, & decor. 10.A.
 40.B
 * Dedicationes ecclesiarum.
 340.A
 Deditio. 175.D
 Dedititij serui. 175.D
 Dedolati codicilli. 105.B
 † Deducere, & diducere.
 10.C.D
 † Deducere, abducere, & per-
 ducere. 2.C 42.D
 † Deducere, & subducere.
 10.C

- † Defensor, & vltor. 9.B
 * Defensor peccatorum. 49.B
 Defessus. 190.B
 Deficere cur dicantur litteræ
 liquidæ. 5.D
 Definitio 47.C
 Definitionum diuisio. 47.C
 48.A.&c.
 Definitio legalis. 34.B
 Definitum. 397.C
 † Deflecti, & flecti. 14.C
 † Desfluere, & fluere. 15.C
 † Deformis, & turpis. 9.B
 † Deformis, & informis. 10.A
 Defuncti. 174.C. 350.B
 † 42.B
 Defunctus. 216.C
 † Defungi, & fangi. 42.B
 Degener. 190.C
 Degulator. 190.A
 Dehiscens. 190.D
 Deiero. 200.A
 Deitas in singularitate est.
 126.D
 Delapidata via. 301.D
 Delator 190.D
 † Delator, & dilator. 10.B
 41.A
 † Delecta, & delicta. 10.C
 * Delectationi resistēs. 57.D
 Delibatus. 190.A
 Deliberatiuum genus. 33.B
 Delibatus, 190.B
 Delicia. 394.D
 * Delicta Monachorum. 404
 A
 † Delictum, & iniustitia.
 10.C
 † Delictum, & peccatum.
 41.B
 † Deligere, & diligere.
 43.C
 * Delinquens quomodo cor-
 rumpendus. 100.D
 Delirus. 190.A
 † Delirus, & demens. 9.B
 † Delicta, & delecta. 10.C
 † Delitum, & inlitum. 43.
 A
 Delos insula, & ciuitas. 276
 B
 Delphini. 237.B
 † Delphines tempestates præ-
 uident. 87.A
 Delubra. 293.C
 † Delubra, & oracula. 26
 C
 † Deluere, & diluere.
 10.A
 † Dementia, & amentia. 9.D
 Demens. 190.A
 † Demens, & amens. 38.B
 † Demens, & delirus. 9.B
 c † De-

I N D E X.

† Demittere , & dimittere.		Desidere.	100.D	* Deus merito cunctis præpo-	
46.C		Desidiosus.	ibidem.	nitur creaturæ.	1.C
Democritus.	148. 326.A	Desipiens.	190.A	* Deus simplex.	1.D
† 102		* Desperare nullus debet.		* Deus localiter in suis sanctis	
Democritus magicam amplia		44.B		ambulat.	2.A
uit.	150.D	* Desperare.	43.D	* Deus immensus, & omniupo-	
† Demonstrare, & monstrare.		* Desperati.	66.D	tens.	2.B
38.C		Desperatio.	142.A	* Deus cum sit vnus vbiq; est	
Demonstratiuum genus.	33	* Desperatio peccantium.		totus.	2.B
B		43.C		* Deus inuisibilis.	2.D
Demosthenes.	97.B	* Desperatio contra spei fidu-		* Deus non factus quomodo	
Demosthenis fabula aduersus		ciam.	418.C	perfectus.	2.D
Philippum.	30.D	Desperatus.	190.B	* Deus vsu nostro zelare, vel	
Denarius.	312.C	† Despicere, & aspicere.	2.D	dolere dicitur.	3.D
* Denarius numerus.	132.B	39.D		* Deus membrorum nostrorū	
Denominatiua.	44.D	Despiciens.	190.D	qualitatem habere describi	
Dentale.	405.C	* Destina. 59.C. quid signifi-		tur.	4.A
Dentes. 207.D	† 52.D	cet.	60.B	* Deus per speculum videri di-	
Dentes in viris plures quā in		† Destruere, & construere.		citur.	4.B
fœminis.	207.A	7.A		* Deus oculus, & auris, am-	
Dentem pro dente.	88.	Delultores. 362.A	363.A	bulare, & stare dicitur.	
A		Deterior.	197.B	4.B	
Dentix.	237.B	† Deterrere, & terrere.		* Deus natura incorporeus.	
† Denubere.	43.B	39.B		4.B	
† Denuntiare, & nuntiare.		* Detractio vitanda.	384.C	* Deus vilibus significationi-	
2.B	42.A	* Detractio loquitur.	416.A	bus figuratur.	4.C
* Depheca.	186.B	* Detractio, quam detestanda.	416.D	* Deus antequam cælos face-	
Deponentia verba cur dicta.		* Detrectare correctorum vi-		ret, quid faciebat.	6.B
9.B		tam.	93.D	* Deus quomodo dicitur lucē	
† Deportare, comportare, &		* Detrimentum, & damnum.		formans, & tenebras creās.	
exportare. 10.B	42.C	10.C		7.A	
Deportatus.	88.C	Deuia.	281.A	* Deus nō sic dixit, fiat cælū,	
† Deportatus, & relegatus.		† Deuium, inuium, auium, &		sicut nos.	7.D
12.C		peruium.	46.B	* Deus sicut præsciuit homi-	
Depositum.	85.B	Deus. 119.A. decem nomi-		nem peccaturum, ita præ-	
† Deprecari, & precari, & im-		nibus apud Hebræos voca-		raret.	12.A
precarī. 20.B. 27.D	46.B	tur.	119.B	* Deus hominem quomodo	
Depretiatus.	190.C	Deus Christus.	122.B	creauit.	12.A
† Directum, & directum.		Deus vnus est.	126.A	* Deus vita animæ.	13
10.A.D		Deus qua lingua locutus.	161	A	
† Derigere, & dirigere.		C		* Deus quare in homine venit.	
10.B		Deus, & natura.	217.A	15.B	
† Deripere, & diripere.	46.	Deum negat qui theatri insa-		* Deus pater, & filius vnum	
A		niam probat.	365.A	sunt.	16.D
Deriuatiua nomina.	6.C	† Deus.	50.B	* Deus non est in conuētibus	
† Describere, cōscribere, &c.		† Deus, & Dominus.	47.B	hæreticorum.	18.A
7.D	42.A	† Deus, & diuus.	10.C	* Deus in futuro facie ad facie	
Descriptiua definitio.	48.B	† Deus non omnia ex nihilo		præsentabitur.	30.D
† Deserere, & relinquere.		condidit.	50.A	* Deus quando perfectè lauda-	
39.D		† Deus Angelos, & informē		tur.	35.B
Deserta.	280.D	materiam quando cōdidit.		* Deus non potest conuersum	
* Deserti à Deo.	44.D	49.D		spernere, quem peccantem	
Desertores milites.	171.C	† Deus spiritus est & non ani-		malis beneficijs prouocat ad	
† Desertum, & Eremus.		ma.	55.D	se redire.	36.A
12.D		† Deus iustus, & misericors.		* Deus quomodo dicatur au-	
† Desertus, & disertus.		57.B		ferre donum homini, & ob-	
41.A		† Deus creaturas sex diebus		durare hominem, & obca-	
* Desiderium supernæ patriæ.		formauit.	92	care.	37.D
87.A		* Deus summus, & incommu-		* Deus multis modis terret ho-	
* Desiderijs terrenis æstare.		tabilis.	1.A	mines.	38.A
87.A	108.D	* Deus immortalis.	1.A	* Deus nunc prope est, & non	
† Desidia in omni bono ope-		* Deus summum bonū.	1.A	videtur.	42.D
re formidanda.	40.B			† Deus	

I N D E X.

- *Deus amplius latatur de anima desperata, & aliquando conuersa, quam de ea, quæ nunquam extitit perdita. 44.A
- *Deus de suo fine vnumquæque iudicat. 44.B
- *Deus reuertens hominẽ quẽ deseruerat rursus affligens visitat. 44.D
- *Deus qui nos malos tolerat, dubium non est, quin conuersis ignoscat. 44.D
- *Deus ita accipit iuramentũ, sicut ille, cui iuratur intelligit. 53.D
- *Deus suos non deserit. 58.B
- *Deus quos iudicat. 45.D
- *Deus propitius est illi, quẽ, quod corporaliter appetit, non permittit adimplere. 61.A
- *Deus testis, & iudex. 65.A
- *Deus quem diligit corripit. 69.A
- *Deus neque iusto, neque reprobo misericordiam, & iustitiam abstrahit. 65.B
- *Deus durius circa electos agit, in hac vita. 65.B
- *Deus parcius impijs in hac vita, & non electis. 65.C
- *Deus delinquenti nõ parcat. 65.B
- *Deus respicit, vel ad veniam, vel ad vindictam. 66.C
- *Deus tribus modis percutit quos vult. 66.C
- *Deus alios feriendo corrigit, alios interficit. 66.D
- *Deus tantò magis parcere studet, quantò magis expectat. 66.D
- *Deus quosdam illuminat, quosdam deserit. 81.A
- *Deus multos ex carnalibus sua gratia visitat, multos à contemplatione deserit. 86.B
- *Deus de nostro malo multa bona operatur. 106.D
- *Deus in columna ignis. 185.C
- *Deus vnumquemque ex fine aut iustificat, aut condemnat. 355.B
- Dei filius. 121.B
- Dei varia ex vsu nostro nomina. 121.A
- Dei nomina. 119.A
- *Dei immortalitas. 1.A
- *Dei magnitudinem nullus sensus potest attingere, nec angelicus. 2.C
- *Dei essentia quodammodo intelligibiliter sciri potest. 3.A
- *Dei opus, & iudicia nulli sciuntur. 3.A
- *Dei præcepta contemnit, qui Deum non diligit. 36.B
- *Dei gressus in cor hominis. 41.D
- De Deo opiniones philosophorum. 148.B
- *In Deo substantialiter ista sunt, incorruptio immortalitas, & incommutabilitas. 1.C
- *Deo nulla temporum successio adscribitur. 4.B
- *In Deo inest latitudo, longitudo altitudo, & profunditas. 2.B
- *Deo deserente, neminem penitere. 44.D
- *Deo respiciente sua mala quisque videt. 44.D
- *Deo qui tribuit bona, quæ agit. 90.A
- *Deo nihil occultum. 385.D
- *Deum creaturæ quomodo collaudant. 3.B
- *Deum qui non habet placatum, nequaquam euadet iratum. 2.C
- *Ad Deum quædam species ex vsu nostro referuntur. 3.D
- *Deum nescire maxima culpa. 34.C
- *Deum quando perfectè cognoscimus. 54.C
- *Deum tardius placat, qui sibi tardius eum reconciliat. 92.C
- *Deum diligere ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente quid sit. 60.D
- † Deos tres credere profanum. 43.A
- Deuteronomium. 100.C
- 190.A
- *Deuteronomium quid contineat. 312.D
- Dextera Christus. 122.B
- † Dextera, & dextra. 46.B
- *Dextera patris, & sinistra. 16.A
- *Dextera, & sinistra, neq; ad dexteram, neque ad sinistram declinandum. 90.A
- Dextra. 208.C 389.C
- Dextralis. 378.C
- † Diaboli forma Aquilo. 86.A
- Diabolus. 154.A
- † Diabolus in specie Moyssi Iudæis in Creta apparuit. 110
- *Diabolus, & homo vno superbix lapsu ceciderunt. 9.C
- † Diabolus primatum tenuit inter angelos ex qua fiducia cecidit sine reparatione 9.A
- *Diabolus ante omnem creationem angelorum conditus. 9.A
- *Diabolus prius creatus ordinis prælatione non temporis quantitate. 9.A
- *Diabolus ab initio mendax. 9.C
- *Diabolus prius cecidit, quàm homo conderetur. 9.C
- *Diabolus quare cecidit. 9.D
- *Diabolus quare non petat veniam. 9.D
- *Diabolus diuina potestate coercetur, ne tantum noccat quantum cupit. 10.B
- *Diabolo dictum est, terram manducabis. 12.B
- *Diabolus si scisset Christum pro salute hominum Deum venisse, non eum peremisset. 15.A
- *Diabolus nouit Christum pro salute hominum venisse. 15.A
- *Diabolus illusus morte Domini. 15.B.C
- *Diabolus mediator ad mortem. 19.D
- *Diabolus crudelior erit sub Antichristo. 30.C
- *Diabolus caput omnium iniquorum. 24.C
- *Diabolus quãtò propinquius finem mundi videt, tantò crudelius persecutiones exercet. 30.C
- *Diabolus cunctis videtibus est præcipitandus. 33.A
- *Diabolus quos non potuit retinere perseverat in culpa subtracta spe veniæ, in diffidentiam trahit. 43.D
- *Diabolus superbia corrumpit. 56.D
- *Diabolus quibus vitijs principaliter in homines dominatur. 57.B

I N D E X.

- * Diaboli voluntas iniusta, & potestas iusta. 69.A
 * Diabolus non est immittor, sed incitor vitiatorum. 69.B
 * Diabolus non tentat amplius electos, quam Dei voluntas permittit. 69.D
 * Diabolus multos decipit, qui ignorant se esse decipios. 69.D
 * Diabolus quando inermis, quando armatus, 70.A
 * Diabolus carnalibus terribilis, electis vilis est. 70.B
 * Diabolus varijs modis decipit. 70.B
 * Diabolus eodem blandimento nunc decipit homines, quo protoplastos in Paradiso. 70.B
 * Diabolus in fine amplius molitur hominem decipere. 70.C
 * Diabolus naturam vniuersalem intendit. 70.D
 * Diabolus nunquam vacat aduersus iustum. 71.D
 * Diabolum intrare in mentem & habitare. 71.C
 * Diabolus animal, auis, & serpens dicitur. 71.A B
 * Diabolus grauius ferit, quos post renuntiationem ad mundi amorem redaxerit. 89.B
 * Diabolus, quos viuentes accedit ad vitia, subito mortetes pertrahere nititur ad tormenta. 111.D
 Diacodion. 76.D
 Diaconi, & Leuitæ iudæ. 138.D
 * Diaconus, & quid ad eum pertineat. 392.A
 * Diaconorum ordo. 349.B
 Diadema. 389.A
 Diarexis. 23.A
 Diata. 76.A
 Dialectica. 42. C. eius, & rhetoricæ differentia. ibid.
 A
 † Dialectica. 61.C
 Dialecticam primi philosophi non ad artis reducere peritiam. 42.C
 Dialogus. 104.D
 Diallyton. 24.B
 Diamoron. 76.D
 Diana. 156.B
 Dianatheton grammon. 56.D
 Diaphonia. 58.A
 Diapsalma. 114.B
 Diarrhæa. 74.C
 Diaspermaton. 76.D
 Diastema. 58.A
 Diastole. 14.A
 Diasyrmos. 41.C
 * Dibongad. 194.D
 † Dicere causam, & agere. 4.A 46.D
 † Dicere, & memorare. 10.B
 * Dicere ex sententia. 51.C
 Dicendi genus triplex, humile, & mediocre, & sublime. 38.B
 Dicendi finis. 33.A
 Dicendi peritia. 33.A
 * Dicendi ratio quadruplex. 51.D
 Dicta. 170.D
 * Dicta pro factis diuinis plerumque ponuntur. 20.D
 Dictatores. 170.C
 Dictatura quando creata. 172.D 173.A
 * Dictum, & ludibrium. 46.C
 Dido. 167.B 285.B
 † Diduco, & deduco. 10.C
 Didyme insula. 277.B
 † Didymus, & Veranianus. 163.C
 Dies differentiarum. 90.A.C
 Dies Critici. 77.A
 Dies dominicus. 113.C
 * 334.A.D
 Dies intercalares. 111.A
 Dies Palmarum. 113.A
 † Dies masculini, & femini generis. 18.A
 † Dies fasti, & nefasti. 16.B
 † Dies proprie abusu. 63.A
 eius spatium horarum duodecim. ibid.
 † Dies horarum viginti quatuor. 63.A
 Dies prophetice. 64.A
 † Dies fasti, nefasti, feriati, profecti, festi, atri, &c. 64.A B.C
 † Dies à planetis sumptæ vocabula. 65.C
 † Dies caniculares. 82.D
 † Dies prosperitatem significat. 34.A
 * Dies prior factus, angeli sunt. 7.B
 * Dies & lux creaturæ cognitione in Deo dicitur. 7.C
 * Dies sex operum Dei. 113.A &c.
 † Diei consideratio. 63.A
 Diei spacia duo. 90.B 63.A
 Diei partes tres. 90.D
 † 63.A
 † Diei initia quomodo computentur. 63.A
 * Diei vnius nomine omne tempus vitæ significatur. 116.A
 Die prima mundi Deus Angelos condidit, secunda callos, terras, & maria, quarta luminaria cæli, quinta animantia ex aquis, sexta animantia ex terra, & hominibus. 95.C
 † Diem Chaldæi, Ægyptij, Romani. quando inchoant. 63.A
 Diesis. 58.D
 Diespiter. 155.D
 Differentia. 20.D 44.D
 * Diffidentia impetrandi orata. 76.C
 † Diffugere, & fugere. 15.B
 Digamma. 5.C
 Digits. 208.D † 52.B
 † Digits pedum. 53.D
 Digits pedentes dactyli. 11.D
 Digits Dei scripta lex. 125.C
 C
 Digitus. 300.A
 Digitus quadratus. 374.C
 Digitus rotundus. ibid.
 Digitus Dei Spiritus sanctus. 125.C
 Dij gentium. 153.B
 Dij primum adorantur. 96.A
 † 94
 D jambus. 11.A
 Dilator. 190.D † 10.B
 † Dilator, & delator. 41.A
 Dilectio in bonis tantum rebus solet accipi. 142.B
 Dilectio. 142.A * 92.C
 Dilectio, amor, & charitas. 60.B
 † Dilectio Dei. 60.C
 * 36.A
 * Dilectio inter se. 82.C
 * Dilectio minus quam inter duos esse non potest. 92.D
 * Dilectio Dei, & proximi. 93.A.C
 * Dilectio contra odium respicit. 416.B
 * In dilectione proximi duo obseruanda. 92.C
 Dilectus. 190.A † 60.D
 † Dilectum, & delectum. 10.A
 † Dilectum, & legio. 46.A
 † Diligentia, & cura. 44.D
 † Diligere, & amare. 2.C
 † Dili

I N D E X.

† Diligere, & deligere. 43. C	Dirus. 190.C	Dinerforium. 292.A
* Diligere quod in se odit. 93.A	† Dirus, & atrox. 9.C	Diuersum. 241.B
Diluculum. 92.B	† Discedere, & abscedere. 1.B 10.B	Diuertere, & diuortete. 9.D
† Diluere, & deluere. 10. A	Δίσκειν. 399.A	Diuerticula. 301.B
Diluuium. 263.B	Dilceptare iure. 174.A	Diues. 190.A
Diluuium primum. 263.B	† Discere, & docere. 11.A	† Diues & honestus. 38.C
Dilutium secundum. 263. C	† Discernere, & fecernere. 10.A	† Diues, & locuples. 9.B
Diluuium tertium. 263.A	Discerniculum. 390.B	† Diues potens fortunatus lo- cuples, & honestus. 10.B
† Diluuium quo anno Noe fa- ctum. 93	Disciplina. 1.A 189.D	* Diues in inferno. 61. D 109.D
* Diluuium, & arca quid signi- ficent. 123.C	* Discipuli septuaginta duo. 248.A	* Diues cur camelo compara- tur. 250.A
† Diluuium Deucalionis qua- do fuit. 96	* Discipuli septem cum qui- bus Dominus post relur- rectionem suam conuiuasse describitur. 255.C	* Diues cuius ager vberes fru- ctus attulit. 252.B
† Dimidium, & dimidiatum. 9.D 46.D	Discipulus. 189.D	* Diues qui induebatur purpu- ra, & bysso. 253.D
Diminuti numeri. 53.D	* Discipulus Christi quis. 876	Diuinalis philosophia. 43. B
Diminutio positionis genus indicat. 20.A	* Discordia inter amicos quan- do maiorem charitatem par- turit. 93.A	Diuinationis quattuor gene- ra. 151.A
Diminutiua nomina. 6.C	* Discretio Sanctorum. 69. D	Diuinationis duo genera, ars, & furor. 151.B
† Dimittere, & demittere. 46.C	Discretus numerus. 54.D	Diutni. 151.A
* Dimittere debita in oratio- ne Dominica. 52.B	† Discretus, & disertus. 9.B	† Diuinitas, & diuinatio. 45.A
Dina. 129.D	Discrimina boum. 59.D	Diuinus morbus. 73.C
* Dina synagogæ, vel animæ figura. 242.C	Discriminalia. 206. B. 389. D	Diuisio definitionum. 47. C
* Dina à Sichem compressa, quid significet. 144.D	Discriminare. 389.D	Diuisio orbis. 300.D
Diocletianus Imper. Ibris di- uinis adustis martyria fa- cit. 98.B	Discumbentes. 399.A	Diuisiones Grammaticæ. 6. B
† Diocletianus Imperator. 105	Discus. 399.A	* Diuisio maris. 161.A
Diomedes. 243.D	Desertus. 189.D	* Diuisio terræ repromissio- nis. 208.B
Diomedis socij in aues con- uersi. 220.B	† Desertus, & desertus. 41.A	Diuitiæ antiquorum bene pa- scere, & bene arare. 326. B
Dionysia gemma. 313.B	† Desertus, & discretus. 9.B	* Diuitiæ nocent per ea quæ sibi iuncta sunt, non per se. 59.D
Dionysias lapis. 306.B	Disiunctiuz coniunctiones. 10.A	* Diuitijs qui male vtuntur. 109.C
Dionysias insula. 276.A	† Dispar, & impar. 10.C	* Diuites qui misericordes non sunt. 61.B
Dionysius. 97.A 148.B	† Dispendium, damnum, & de- trimentum. 43.A	* Diuites humiles, & superbi. 108.C
Dionysius Lindus. 10.D	Dispensator. 189.D	* Diuites quorum spes opulẽ- tia est. 108.B
Dioscoria vrbs. 285.B	* Dispensator non debet es- se prodigus, sed discretus. 110.A	* Diuites sæpe de improviso moriuntur. 111.A
Dioschoras. 108.A	* Dispensator prodigus, quẽ Dominus à villicatione re- moueri præcepit. 253.D	Diuortia eadem, & diuerticu- la. 301.B
Dioschorus hæresiarcha con- demnatus. 110	Dispensatiua philosophia. 43.D	† Diuortio. 9.D
Diphthongæ syllabæ. 10.C	Dispondus. 11.A	Diuortium. 184.D
Diple. 15.B	Dispositio. 372.D	Diurna, diuturna, & diutina. 9.A
Diplois. 68.C 383.D	Disseptum. 211.A	† Diutinum, & diuturnum. 43.A
Dipondium. 321.D	† Dissimulare, & simulare. 32. B. 33.D. 40.A	† Diuturna, diurna, & diutina. 9.A
Diphas. 234.D 232.C	Dissors. 188.D	† Diuus, & Deus. 10.C
Diptota nomina. 7.C	Distichon ordeum. 327.C	
Directus. 190.A	Distinctio, & subdistinctio. 9.D	
† Directus, & directus. 10.A.D	Ditis pater. 155.C 159.B	
† Dirigere, & derigere. 10.B	Ditrochæus. 11.A	
† Diripere, & deripere. 46.A		
† Diruere, & eruere. 44.B		

I N D E X.

† Do, & cedo. 10. B
 * Docens bene & male viués.
 96. D. A
 * Docere derisorem. 93. D
 * Docere qui nescit. 95. B
 † Docere, & discere. 11. A
 Docilis. 189. D
 Doctor. 189. D
 * Doctor ecclesiasticus qualis
 esse debeat. 95. D. 96. A. B
 98. D
 * Doctor ecclesiæ strenuus.
 98. B
 Doctores errorum. 82. C
 * Doctrina sine gratia. 81. D
 * Doctrinam veram hæretici
 corrumpunt. 82. D
 * Doctrina secularis per Chri-
 stianam euacuata. 83. C
 * Doctrina vera quæ sit. 95. D
 * Doctrinæ discetio. 98. D
 * Doctrinæ non omnia tempo-
 ra congruunt. 99. C
 * Doctrinam dare, vel auferre
 in potestate diuina cõsistit.
 99. B
 * Doctrina suadet. 387. A
 Doctrinalis philosophia. 43. B
 Doctus. 189. D
 * Doctus, & indoctus. 31. D
 Dodanim. 163. A
 Dogma. 141. B
 Dolabra. 378. C
 Dolia. 398. C
 Dolium. 400. C
 Dolon. 370. C
 Dolones. 357. D
 Dolopes. 165. B
 † Dolor. 61. D
 † Dolor, & dolus. 9. C. 10. D
 * Dolor bonorũ trauquillus.
 65. C
 Dolofus. 19. D
 † Dolofus, & inimicus. 10. D
 Dolus. 86. B
 Dolus bonus, & malus. 87. A
 † Dolus, & dolor. 9. C. 10. D
 † Dolus, insidia, & frauð. 9. C
 Dominationes. 117. A
 † Dominatus, & dominium.
 43. B
 * Dominica Palmarũ. 335. D
 Dominicus dies. 113. C. 334. A
 Dominici diei religio. 159.
 C
 † Dominium, & dominatus.
 43. B
 Dominus. 189. D
 Dominus Christus. 122. B
 † Dominus, & Deus. 47. B
 Domitianus Imperator. 97. B
 † 106
 Domus. 20. A. 274. A. 292. A

Domus, & hospitium. 10. D
 Dona. 114. B. & C.
 † Dona, & munera. 39. A
 * Dona Dei, & perseuerantia
 doni. 37. D
 * Dona non conceduntur vni
 omnia. 37. A
 * Dona Spiritus sancti aliquan-
 do non dignis conferuntur.
 16. D
 Donarium. 114. C. 294. A
 Donatio. 84. B
 Donatio directa. 84. C
 Donatio usufructuaria. 84. C
 Donatus. 10. C. 21. D. 24. B
 Donatus decem tropos tantũ
 tradidit. 24. A
 † Donatus Grammaticus quã-
 do claruit. 108
 † Donatus Epiri episcopus.
 110
 † Donatus monachus Afer.
 133. C
 Donatus Afer hæreticus.
 145. A
 Donatistæ hæretici. ibid.
 Donum. 124. D
 Donum Spiritus sancti.
 124. D
 † Donum, & munus. 10. C.
 23. D. 42. A
 * Donum Sancti Spiritus pau-
 ci ante aduentum Christi
 merebantur. 16. C
 * Donum gratiæ quibuscumq;
 datur non æqualiter conce-
 ditur. 58. A
 Dor vrbs. 284. C
 Dorcatij versus. 366. B
 Dori. 165. C
 Dorcades. 222. B
 Δορκαδῶνες. 210. D
 Doricæ columnæ. 375. D
 * Dormientes qui somnijs fa-
 tignantur qui non. 73. A.
 B. C
 * Dormitans qui exurgere co-
 natur. 89. D
 Dorsum. 209. D
 Dorus. 165. C
 Dos. 84. B
 Dofinus equus. 224. B
 Dracæna. 226. D
 Drachma. 325. A. 322. B
 † Draco, & Traco. 10. B
 Draco aurea mala seruans.
 275. D
 † Draco ingens. 110
 † Draco serpens, & anguis.
 3. A
 Draco marinus. 238. D
 Draco caudam mordens annũ
 significat. 94. C

Drabus fluuius. 270. C
 Dracon. 231. C
 Dracontius. 229. A
 Draconis leges. 87. B
 Dracones signa militaria. 354
 D
 Dracontea. 344. A
 Dracontites. 314. D
 † Dracontius. 127. D
 Drome. 367. B
 Dromeda. 223. B
 Droselytus. 313. D
 Druentius fluuius. 159. C
 Dryades. 158. C
 Dubius. 190. D
 * Ducere vxorem melius quã
 vri. 59. C
 Ductim. 399. C
 Duellum. 352. C
 Dulce. 190. A
 † Dulce, & suaue. 44. D
 Dulcia. 394. D
 Duorum societas. 92. D
 † Duplicatum, iunctum, & ge-
 minatum. 41. C
 Durcon. 367. A
 Durtitia mentis. 68. B
 Durius fluuius. 162. B
 Dusijs. 188. B
 Duo. 52. A
 Duo, & ambo. 10. C. 45. A
 Duo, & bitia. 10. D
 Diuinales magistratus.
 174. D
 Dux. 171. A
 Dycta mons. 343. B
 Dycstanum. 222. C. 343. B
 Dynamidia. 77. C
 Dysenteria. 74. C
 Δυσεντερία. 73. B

E

† **E** Bibere, & bibere. 41. C
 Ebion hæresiarca, &
 Ebionitæ. 144. D
 Ebofus insula. 277. B
 * De ebrietate. 62. C
 † Ebrietas, & ebriositas.
 12. A
 * Ebrij. 63. A
 Ebrius, & ebriosus. 12. A
 Ebur. 227. B. 309. A
 Ecclesia. 141. A. 284. D
 Ecclesia catholica. 141. A.
 * 18. A
 Ecclesia vna cum sit, cura
 Iohanne septem scribitur.
 141. B
 Ecclesia Dei viui. ibid.
 Ecclesia vnde inchoauit.
 ibid. C. * 324. C
 Ecclesia Sion dicitur. 141. C
 Eccle-

I N D E X.

Ecclesia antiquitus pascha de cima quarta luna cū iudais celebrabat. 110.B	Edere. 121.C	abscondito. 63.D
† Ecclesia calum spiritualiter est. 73.A	Edessa vrb̄s. 162.C	De elemosyna. 109.B. 110. A. & c.
† Ecclesia in luna figuratur. 77.D	Edictum. 36.D	Elementa. 250.C
† Ecclesiæ persecutiones per lunæ defectum intelligun- tur. 78.C	Editio quinta. 97.D	† 72.B
† Ecclesia per martyrum sui guinem resulget. 78.D	Editio quinta inuenta. 107	Elementa omnia omnibus in- sunt. 250.A
† Ecclesia per arcturum intel- ligitur. 81.B	Edon. 129.C	Elementa inter se conueniūt. 250.D
† Ecclesia ex fide Trinitatis, & quattuor virtutibus con- sumnatur. 81.B	Eduhium. 221.C	Elementa rerum materia. 378.B
* Ecclesia Spiritum sanctum pignus accepit. 16.A	Eliseratus. 191.D	Elementorum decor. 7.B
* De Ecclesia, & hæresibus. 17.C	† Efferre, & eferre. 12.D	Elephas. 227.A
* Ecclesiæ pulchritudo gemi- na. 17.C	Efficax. 191.A	231.D
* Ecclesiæ geminæ tribulatio- nes. 17.C	Efficiens. 191.A	Elephantiacus morbus. 75.B
* Ecclesia causa prauitatis hæ- reticæ propagata. 17.D	Effingere. 239.A	Elephantix. 233.C
* Ecclesia malè viuentes tole- rat, & malè credentes repel- lit. 17.D	† Effodere, & fodere. 15.A	Eli. 130.B
* Ecclesiæ persecutiones . 17.D	Effæctus. 191.D	Eliachim. 131.D
* Ecclesiæ sapientia, & patien- tia. 17.D	Efractor. 191.D	Elias. 96.C. 133.B
* Ecclesiæ hæreticorum. 18.A	Efrānatus. 191.D	† 145.D
* Ecclesiæ data est virtus operū propter fidē ornandā. 29.B	Egens. 191.B	Elias rapitur. 96.C
* Ecclesia ex quibus comple- tur. 30.D	Egenus. 191.B	† 100
* Ecclesia hæreticos ad se ve- nientes benignè amplecti- tur. 92.A	† Egestas, & paupertas. 12.B	* Elias, & Elisæus. 232.A
* Ecclesiarum varius vsus . 342.D	* Egestas electorum, & repro- borum. 108.D	* Elias super quinquagenarios maledictionis sententiā in- tulit. 233.A
* Ecclesia orientalis, & occi- dentalis. 397.C	* Egestatem diabolus menti- bus opponit. 89.A	† Elidere, & adlidere. 2.D
* Ecclesia orientalis quare in fermentato pane, orienta- lis vero in azymo sacramen- tum conficit. 397.C	† Egica Rex Gotthorū. 166	Eligo. 141.B
Ecclesiastes. 101.A	Eiere Dei nomen. 119.B	Elion Dei nomen. 119.A
Ecclesiasticus liber. 101.B	El Dei nomen. 119.B	† Elipandus Archiepiscopus Toletanus. 168
* 315.D	Elam. 161.D	Elis ciuitas. 94.B
Echeneis. 238.B	Elamitæ. 161.D	Elisa. 162.D
Echinus. 239.C	* Elatio contra submissionē . 415.B	Elisai Græci. 163.A
Echites. 315.D	Elatus. 190.C	Elisabeth. 137.C
Echo. 304.B	Elbidum. 387.C	Elisæus. 96.C. 133.C.
Eclipsis. 22.D	Elbum. 387.C	† 100. 146.C
Eclipsis solis. 66.B	Eleasycus. 266.A	Elisæus vbi situs. 284.D
† 78.B	Eleazar. 130.C	* Elisæus, & Elias. 232.A
Eclipsis lunæ. 66.B	* Eleazarus sacerdos. 190.A	* Elisæus paruulos maledixit: 233.B
† 78.A	Electarium. 76.D	* Elisæus, & aquæ sanata. 233.D
Ectalis. 22.D	Electior. 311.D	* Elisæus mortuum resuscita- uit. 234.A
Ecthlipsis. 23.A	Electrum. 311.D	* Eliud doctorem superbum demonstrat. 243.A
E dactitas. 62.A	Electrum venenum prodit. 321.A	Elixirum. 395.B
	* Electi perire non possunt. 30.A	Elleborum. 343.D
	* Electi in iudicio concutien- di sunt. 33.B	Ellepis. 165.C
	* Electi accipiunt, & conuer- sionis donum, & perseuerā- tiam doni. 37.D	Elæomeli. 334.C
	* Electi multi apud homines, apud Deum reprobi. 38.D	Eloe Dei nomen. 119.B
	* Electi quidam in errorem in- cidant, & denuo conuertū- tur. 44.C	Eloim Dei nomen. 119.B
	* Electi nonnunquā corrumpunt. 58.B	Eloquens. 190.C
	* Electi malorum desiderium explere à Deo non permit- tuntur. 60.D	† Eloquens, & loquens. 11.D
	* Electi vitæ huius aduersita- tibus probantur. 65.B	† Eloqui. 43.D
	* Electi exterius. 108.A	† Eloqui, alloqui, & obloqui. 2.B
	Elegiacum carmen. 28.C	Eloquentia. 32.C
	* Elemosyna, & ieiunium in	† Eloquentia, & sapientia. 60.C
		* Eloquentia sacra. 83.A
		Eloquentio. 38.A
		† Elpidius. 126.D
		Eluidiani hæretici. 145.D
		Eluidianus hæresiarcha. ibid.

I N D E X.

† Elucere, & illucere.	42. D	Enuntiatio.	46. A	* Episcopi seculares curas in-	
Eman.	134. D	Eous.	92. B	sectantes.	97. C
Emancipatio.	177. D	† Epacta.	64. B	* Episcopus seruus plebis, non	
Emanuel.	122. B	Epactæ.	111. B	dominus.	98. C
Emathia.	270. A	Epanalepsis. 2. 3. D	41. D	* Episcoporum institutio, &	
Emathij.	165. C	Epanaphora.	23. C	etymon.	346. B
Emathion.	165. C	Epangelia.	41. D	* Episcopus, & quid ad eum	
Embolismus. 111. C	67. D	Epanodos.	39. C	pertineat.	392. B
* Emendatio iusti correpti.		Epaphus.	272. B	* Episcopi quomodo eccle-	
93. D		Epenthesis.	22. C	sia praesint.	395. C
* Emendatio plurimorum cor-		Ephæbus.	215. A	Epistola	105. B
reptio vnus est.	100. D	Ephemeris.	31. C	Epistolæ Beati Pauli.	102. C
† Emere, & redimere.	12. C	Ephesus ciuitas.	285. A	* 322. B	
Emerita ciuitas. 287. B. 158. B		Ephesus lapis.	307. B	* Epistolæ B. Petri.	322. A
Emeriti milites. 171. D. 287. B		Ephod.	380. B	* Epistolæ Beati Iohannis.	
† Eminus, & cominus.	46. D	Ephiram. 133. C	† 142	323. B	
† Emittere, & admittere.		* Ephraim factus panis subci-		* Epistolæ Diui Isidori.	391. C
12. C		neritius qui nõ reuertatur.			
Emor.	164. C	108. D		* Epistola B. Iacobi.	323. A
† Emortuum, & mortuum.		* Ephraim, & Manasses bene-		* Epistola B. Iudæ Apostoli.	
24. A		dictio.	150. A	323. C	
Emphasis.	39. B	* Ephraim gentium figura.		Epistylia. 296. D	374. A
Emplastrum.	77. A	242. B		Episyra, cephæ.	25. A
Emptio.	84. B	Ephrata ciuitas.	284. B	Epitaphium.	29. B
Emptio mariti, & vxoris. ibi.		Ephrata, id est, fertilitas.		Epithalamium.	29. A
Empya.	73. C	160. D		Epithema.	76. D
† En & em.	12. D	Epibata.	367. C	Epitheta nomina.	7. B
Ena.	32. A	Epichirema, & eius species.		Epitheton.	25. D
† Enasci, & nasci. 25. D.	42. D	35. D		Epithymum.	343. A
Encaenia. 112. D	* 340. A	Epiconum genus, & commu-		Epitriti.	11. B
Enchiridion.	77. D	ne. 8. B	† 8. D	Epitrochæus.	41. B
Enkratitæ heretici.	144. D	Epicurus.	148. D	Epitrope.	40. B
Enema.	77. A	Epicurei philosophi.	148. D	Epizeuxis.	23. C
Energia. 39. B	40. D	Epidromos.	370. B	Epulæ.	394. C
Enhydri.	232. C	Epigramma.	29. C	* Epulas qui ruminat in cogi-	
Enhydros. 229. A	314. C	Epigri.	378. D	tatione.	64. B
Ennius vulgares notas inue-		Epilepsia.	73. B. D	Equæ vento concipere credi-	
nit.	16. B	Epimelis.	334. C	tæ.	178. D
Ennius primus hexametros		Epimelos.	312. C	† Eques, equestris, & seque-	
Latinos fecit.	28. C	Epimone.	41. C	stris.	12. A
† Ennius quando claruit.		Epiphanes.	97. D	† Eques Romanus quando fie-	
103		Epiphania.	112. B	bat senator.	174. D
Ennij locus. 203. D. 210. C		* Epiphania Domini.	335. A	Equestris milites.	171. A
346. C. 362. C. 368. B. 369.		Epiphaniæ duæ.	112. B	Equites.	362. D
C. B. † 14. D. 53. C. 73. A		Epirotæ.	165. C	Equites Romani in vna tribu	
Enoch. 95. D. 128. D. † 140. D		Epiroticum mare.	257. A	trecenti.	172. C
† Enoch nonnulla scripsisse		Epirus.	269. D	Equi.	223. D
fertur.	93	Epirus ciuitas.	285. C	Equi diuerso colore diuersis	
* Enoch impios significat.		Epiri fons.	256. A	dijs dicati.	363. C
238. D		Episcopus.	138. C. & c.	Equi Fauonij.	178. D
Enoch ciuitas.	283. B	Episcoporum ordo quadriper-		Equi feri.	224. B
Enormis.	190. C	titus.	138. B	Equi habiles.	406. C
Enos. 95. D. 128. C	† 93	Episcopi soli chrisma confi-		Equi marini.	237. A
* Enos homo interpretatur.		ciunt, & paracletum dant.		Equorum ætas.	223. A
122. A		138. D	† 336. A	Equorum viuacitas.	223. D
* Enos in spe viuentem eccle-		Episcopus non licebat in vnâ		Equorum tria genera.	224. C
siam declarat.	238. C	conuenire, vsque ad Con-		Equorum colores.	363. C
Ensis, & gladius.	355. D.	stantini Imperatoris tæpus.		Equus. 221. C	18. A
† 12. B		108. C		† Equus, & æquus.	13. A
Entheca.	294. C	† Episcopis licentia data, vt		Equus generosus quattuor ha-	
Enthymema, & eius species.		ad Toletanam urbem con-		bere debet.	223. B
35. D. A		uenirent.	159. B	Equuleus.	88. D
† Enubere.	43. B	* Episcopi imperiti.	93. C	Eraclius Imperator.	98. C
				Era-	

I N D E X.

Eratoſthenes.	165.B	Euſebii.	143.A	ſcopus.	123. B
Erebas.	212.D	Eſſentia Dei.	126.D	Eunomius hæreſiarcha.	145. A
Eremita. 139.D	*352.B	† Eſſentia & ſubſtantia Dei.	48.A	Eunomiani hæretici.	ibid.
Eremitus.	139.D	*Eſt eſt, & non non.	53.C	Eunuchi.	356.B
† Eremitus, & deſertum.	12.D	† Eſther.	150.A	Eunuchus.	191.D
Ergaſterium.	294.D	*Eſther typus eccleſiæ.	247	† Euocare, aduocare, & inuocare.	2.C
Ergaitula.	295.A	B		Euocatio.	172.D
Ergo.	13.C	Eteſiæ.	254.D	† Euocatus, aduocatus, inuocatus.	42.B
Ericodes inſula.	277.C	Eteſias.	68.D	Euonymos inſula.	277.B
Ericuſa inſula.	277.B	Ethan. 134.D	*185.C	† Euphimiſ Archiepiſcopus Toletanus.	167
Erethionius.	164.C. 362.C	Ethica. 60.D	61.D	Euphonia.	58.A
† 97		Ethici.	147.C	Euphorbium.	343.A
Erethionius quadrigæ inuentor.	96.D	Ethnici.	153.A	Euphrates.	160.D
Eridanus ſolis filius, qui & Phaeton.	261.C	Ethopæia. 37.B	40.D	Euroaſter. 254.B	86.A
Eridanus fluuius.	271.A	Etyologia.	20.C	† Euricus Rex Gotthorum.	158.C
261.C		† Eu, & heus.	12.B	Euripides.	97.B
Erigeron.	344.D	Euander.	283.B	Europa. 264.B	269.C
† Eripere, tollere, auferre, & adimere. 4.A	32.D	Euangelix̄ quattuor ſignificati per quattuor animalia.	102.B	Europa Agenoris filia.	269
Errantia ſidera.	79.B	Euangelium. 102.C	*247.C	C	
* Errorum doctores.	82.C	Euangeliorum libri.	101.C	Europa rapta.	155.A
Eruca. 235.C. 236.B	350.D	Euangeliorum canones decẽ.	107.B	Eurus. 86.A	254.A
Eruditus.	190.D	† Euangelij, & legis diſtinctionio. 58.B	26.B	Euſebius Cæſarienſis epiſcopus.	89.D. 95.D. 107.B
† Erucere, & diruere.	44.B	† Euangelium Matthæi reperiunt.	110	109.D	† 92
† Eruigiſ Rex Gotthorum.	166	† Euangelia Anaſtaſius Imperator reprehendit, & emendat.	110	Euſebij Cæſarienſis epiſcopi bibliotheca.	104.D
Eraum.	329.B	† Euangelij gratia temperant legis aſteritatem.	58.D	† Euſebius epiſcopus Dorolitaniſ.	121.D
Erythrea Syblla.	150.A	* Euangelia quid contineant.	321.D	† Eutropius epiſcopus Valentinus.	129.C
Erymanthus fluuius, & mōs.	261.C	Eucharix̄.	115.C	Eutycheſ hæreſiarcha.	108.A
Eryſipelas.	75.C	* Eucharix̄ ſacramentum, quomodo præfiguratum.	308.B	146.B	
Eſau. 162.B	† 96	* Eucharix̄, quando & quomodo ſumenda. 332.A. & c.		† Eutycheſ hæreſis condemnatur.	110
Eſau trinomius appellatus.	129.B	† Eucherus epiſcopus Lugdunenſis.	125.D	Eutichiani hæretici.	146.B
† Eſau, & Iacob exemplum.	57.B	† Euenire, contingere, & acciderere. 7.C	40.C	† Eunomius hæreſiarcha.	109
* Eſau, & Iacob quid ſignificent.	137.C	† Euentus, & euenta.	12.B	Euxinum mare.	257.A
* Eſau hiſpidus populus eſt Iudzorum.	240.B	Euergetes.	97.C.D	† Ex pro valde. 28.C.	190.D
Eſca.	394.B	† Sanctus Eugenius Archiepiſcopus Toletanus.	167.	Exactor.	191.D
* Eſca crapulam generat. 62.	C	136		Examen.	321.D
* Eſca electa diaboli.	71.D	† Eugenius alter Archiepiſcopus Toletanus.	13.C	Exanimis.	191.C
* Eſcæ veteris teſtamenti. 303	C	† Eugenius ſecundus Archiepiſcopus Toletanus.	167	† Exanimis, & exanimatus.	12.B
† Eſcendere, aſcendere, & conſcendere.	44.B	† Eugenius tertius Archiepiſcopus Toletanus.	167	† Exanimum, & iuanimum.	38.D
Eſculus.	335.C	† Eugippius Abbas Lucullanenſis.	125.C	† Exaudire, & audire.	2.B
Eſdras. 134.B	† 149.C	† Eulalia Emeritenſis martyr.	158.B	Excelfus.	190.D
Eſdras incenſam legem renouat. 97.B	102	Eumenides.	158.A	† Excelfum, & altum.	2.A
Eſdras bibliothecam reparauit, & vetus teſtamentum in viginti duos libros conſtituit.	103.C	† Eumenius Tarraconenſis epiſcopus.	171.C	45.B	
Eſdra liber. 101.A	† 321.B			Exceptor.	175.A
Eſdra ſecundus, tertius, & quartus liber non habetur apud Hebræos.	101.A			Excerpta.	104.D

I N D E X.

<p>* Excusatio de reatu nulla. 41. A</p> <p>* Excusatio peruerforum. 93.C</p> <p>† Exlecratio, & iuratio. 12.D</p> <p>Executor. 191.D</p> <p>Exemplum. 48.B</p> <p>Exemplum, & similitudo. 44.D</p> <p>* Exempla sanctorum quid pro sint. 40.B.D 41.D</p> <p>* Exempla prauorum sacerdotum. 96.B</p> <p>† Exequi, persequi, & profequi. 12.D</p> <p>* Exercitium virtutum. 417. D</p> <p>Exercitus. 172.A</p> <p>† Exercitus, & exercitatus. 12.A</p> <p>Exercitus, aut interneccione, aut dispersione deletur. 353.C</p> <p>Exerere.. 190.C</p> <p>Exertus. 190.D</p> <p>Exesus. 191.C</p> <p>† Exhaurire, & haurire. 18.D</p> <p>Exhaustus. 191.C</p> <p>Exhebenus. 312.C</p> <p>Exiguus. 191.C</p> <p>Exilis. 191.C</p> <p>Exilium. 88.C</p> <p>Eximius. 190.D</p> <p>Exitiosus. 191.D</p> <p>* De exitu vitæ. 111.C</p> <p>Exoche. 40.A</p> <p>Exodus. 100.B</p> <p>* Exodus quid contineat. 312 A</p> <p>† Exolescere, inolescere, & adolescere. 42.C</p> <p>Exomologesis. 117.B</p> <p>Exorare. 116.C</p> <p>† Exorare, & orare. 26.B</p> <p>Exorcismus. 116.B* 361.D</p> <p>* Exorcista, & quid ad eum per- tineat. 391.C</p> <p>Exorcista. 139.C</p> <p>* Exorcistarum ordo, & offi- cium. 351.C</p> <p>Exordium. 34.C</p> <p>Exornatus. 190.D</p> <p>† Exosus, & odiosus. 12.A</p> <p>Exosus. 191.D</p> <p>Exotica vestis. 381.C</p> <p>† Expectare, & spectare. 12.D 52.A</p> <p>† Experientia, & scientia. 12 C</p> <p>† Experiri, & pati. 45.D</p> <p>† Experrectus, & expertus. 12.D</p>	<p>Expers. 191.A</p> <p>† Expers, & expertus. 12.A</p> <p>† Expertus, & experrectus. 12.D</p> <p>Expes. 191.A</p> <p>† Expetere, & petere. 28.C</p> <p>Expirare, & spirare. 42.D</p> <p>Expletivæ coniunctiones. 10.A</p> <p>* Exploratores duodecim qui mittuntur ad terram san- ctam. 189.A</p> <p>* Exploratores duo quos mi- sit Iosue. 204.B 244.B</p> <p>* Exploratores duodecim, pha- risæorum & scribarum ima- go. 244.B</p> <p>† Exportare, & deportare. 10.B 42.C</p> <p>† Exposcere, & poscere. 28.A</p> <p>† Exprobrare, & obprobare. 41.A</p> <p>Exsanguis. 191.C</p> <p>† Exscribere, & conscribere. 7.D 42.A</p> <p>Exfors. 191.A</p> <p>Exfulare. 191.A</p> <p>Exful. 191.A</p> <p>† Extemplo, & illico. 12.D</p> <p>Exterminator. 191.B</p> <p>Exterminatus. 191.B</p> <p>Externus. 191.B</p> <p>† Externus, & hesternus. 11.D 41.B</p> <p>† Externus, & strenuus. 34.A</p> <p>† Extinctus, & restinctus. 12.A</p> <p>Extorris. 191.A.B</p> <p>Extremitas. 56.D</p> <p>† Extruere, & struere. 42.B</p> <p>Exul. 88.C</p> <p>Exul, & profugus. 28.A. 45.B</p> <p>Exul an exful scribendum. 18.A</p> <p>† Exultatio, & lætitia. 21.B</p> <p>† Exuperius Archiepiscopus Toletanus. 167</p> <p>† Exurgere, & surgere. 32.C</p> <p>Exustus. 191.C</p> <p>Exunia. 234.C 353.D</p> <p>† Exunia, & spolia. 12.C. 33.A</p> <p>Ezechias rex. 96.D. 131.C † 100. * 246.B</p> <p>* Ezechias Rex diuitias suas per instantiam prodidit. 90.C 234.D</p> <p>* Ezechie vitæ quindecim an- ni additi. 234.D</p> <p>Ezechiel. 101.C. 133.B.D 134.C † 147.B</p> <p>* Ezechiel Christi typus.</p>	<p>246.D</p> <p>* Ezechielis liber quid conti- neat. 317.C</p> <p>† Ezechielis locus. 58.C. * 10.D 83.D</p> <p style="text-align: center;">F</p> <p>Faba communis, & Ægy- ptia. 328.C</p> <p>Faba fressa. 328.D 406.B</p> <p>Faba Syriaca. 334.B</p> <p>Fabarij cantores dicti. 351.B</p> <p>Faber. 371.D</p> <p>Fabri lignarij. 378.A</p> <p>Fabrica. 371.C</p> <p>Fabrica parietum. 372.B</p> <p>Fabrorum instrumenta. 372</p> <p style="text-align: center;">C</p> <p>Fabula. 30.A</p> <p>Fabular. 31.A</p> <p>Fabularum quare fictæ. 96.D † 97</p> <p>Facetus. 191.C</p> <p>Facies. 206.C † 51.D</p> <p>† Facies, & vultus. 36.C 51.D</p> <p>Facies Dei. 121.B * 4.D</p> <p>Facilis. 191.D</p> <p>Facinorosus. 192.D</p> <p>Facinus. 86.A</p> <p>† Facinus, & flagitium. 14.B</p> <p>† Facinus, & scelus. 39.A</p> <p>Facitergium. 386.A</p> <p>Factiosus. 192.C</p> <p>* Factis bene loqui. 51.A</p> <p>* Factis malè loqui. 51.B</p> <p>Facula. 402.A</p> <p>* Facultas malè agendi. 102.A</p> <p>* Facundia canina. 106.D</p> <p>Facundus. 191.C</p> <p>† Facundus, peritus, prudens, & callidus. 27.B</p> <p>† Facundus episcopus Her- mianensis. 126.A</p> <p>Fæcinia vva. 330.D</p> <p>Fæcula. 397.C</p> <p>Fæx. 398.A</p> <p>Fagus. 335.C</p> <p>Falcastrum. 405.D</p> <p>Falcidius. 82.A</p> <p>Falcidia lex. 82.A</p> <p>Falco avis. 245.B</p> <p>Falernum vinum. 397.C</p> <p>* Fallacia contra veritatem. 420.C</p> <p>Fallax. 192.C</p> <p>† Fallax, & mendax. 13.B</p> <p>† Fallax, & pellax. 44.A</p> <p>† Fallens, & mentiens. 24.C</p> <p>† Falsarius, & mendax. 14.B</p> <p>Falsitas. 86.C * 51.A</p> <p>† Falsitas, & mendaciæ. 14.B * Fal-</p>
---	--	--

I N D E X.

* Falsitas nonnunquam veriloquio adiungitur.	52.C	Fautor.	192.B	coherere non potest.	375.A
† Fallum, & fictum.	14.B	Fauus.	395.D	Ferrum sanguine contactum celerius tubiginem trahit.	320.A
Falx.	405.C	† Fauus, & fauor.	16.C	* Ferrum exiliens è flumine.	234.B
Fama. 88.B	320.B	Fax.	402.A	Ferri acies.	320.D
† Fama, & gloria	14.D	Fax cupidinis.	157.C	Ferri differentia.	320.D
† Famam maleuolentes tollunt, beneuolentes gloria.	14.A	Faxo pro facio.	367.A	Ferri simulacrum in aere pendens.	320.D
* Famam appetere.	89.D	Febris.	72.A	Ferro excinduntur, quæ medicamentum non senserunt.	76.B
Familia.	177.D	Februa sacra.	66.B	† Fertile, & fructuosum.	14.C
Familia oritur à patre, terminatur in tritauo.	177.A	Februarius .92.B. †	66.B	Feruidus. 192.C	372.D
Familia herciscunda.	85.C	100		Ferula.	346.B
† Famulus, & infamis.	13.B	Februus.	92.B	Feruor.	191.D
40.B		† Fecisti, & nunquid fecisti.	15.B	† Ferus, & ferox.	13.B
† Famulari, & obsequi.	15.A	Fedus, id est deformis per e.	18.B	Fessus.	192.A
Famuli.	175.B	Fel. 71.C. 211.D	† 52.D	† Fessus, & fatigatus.	15.A
† Famulus, & socius.	33.B	Fel terra.	344.A	Festi locus ex Isidoro restituentus.	226.D
Fana.	293.C	Felle irascimur.	211.D	† Festi dies, & sollemnes.	16.B
Far.	327.A	Felicitas agrestium.	299.B	† Festinare, & properare.	28.B
Farcimen.	395.A	† Felicitas, & fortuna.	46.B	* Festinare ad Deum.	42.C
Farcire.	395.A	* Felicitas prauorum.	107.D.	Festiuitas.	112.D
† Fari, loqui, sermocinari, & narrare.	39.C	A		* Festiuitates Apostolorum, seu Martyrum.	339.D
Farina.	395.A	Felix.	191.D	* Festuca in oculo alieno.	101.C
Farrago.	327.D	† Felix, & beatus.	5.D	* Fiat lux.	9.D
† Factum, & partum.	15.A	† Felix Archiepiscopus Tolitanus.	167	Fibræ.	211.C
Fas.	80.A	Femen.	210.B	Fibri. 228.B	386.C
Fasces.	105.C	† Femina.	53.C	Fibrina vestis.	381.B
Fascia.	391.C	† Femina, & fœmina.	16.D	Fibrinum.	386.C
Fasciola.	391.D	Femora.	210.B	Fibulæ.	389.D
Fasciculos pro vexillis milites habuerunt.	354.A	Femeralia.	381.C	Ficarius Faunus.	158.C
Faselus.	328.D	Femur.	177.B	Ficedulæ.	246.A
Fasti. 112.A	105.C	Fenestræ.	295.B	Fictilia vasa.	398.B
† Fasti, & dies fasti.	16.A	Feræ.	226.C	Fictor.	192.B
† Fasti, & fastus.	16.D	† Feræ, & bestię.	15.D	† Fictum, & falsum.	14.B
Fata tria finguntur.	157.D	Ferarum pugna.	365.D	Ficus.	334.B
† Fateri, & confiteri.	15.B	Feretrum.	357.B	Ficus Ægyptia.	332.B
† Fatigari, & iactari.	20.B	† Feria.	65.C	Ficus rugas senum distendunt.	334.C
Fatigatus.	192.A	† Feria quinta in cœna Domini.	336.D	* Ficus cum botro allata.	189.
† Fatigatus, fessus, & lassus.	15.A	Ferix.	90.C	C	
Fatua Fauni vxor.	192.B	Ferix, aut legitimæ, aut indictæ.	117.A	Fideicommissum.	83.D
Fatum.	157.D	* Feriæ monachorum, in quibus ieiunia conualescunt.	407.C	* Fideles mœbra Christi sunt.	103.A
† Fatum, & fatuum.	16.C	† Feritas, & ferocitas.	13.C	Fideles.	191.D
† Fatum, & fortuna.	14.A	Fermentum.	395.A	† Fidelis & fidus.	13.B
Fatuus.	192.B	* Fermentum corruptio creaturæ.	161.C	Fides. 83.D	141.C
† Fatuus, stultus, & stupidus.	31.C	† Ferocitas, & feritas.	13.C	Fides apud Græcos de Trinitate.	126.A
Fauces.	207.B. 280.C.	Ferox.	192.C	Fides à tormentis.	50.B
† 52.D		† Ferox, & asper.	38.A	Fides à factis, dictisque maiorum.	ibidem.
Fauilla. 302.A	371.D	Ferox, & ferus.	13.B	Fides, vel fidicula cithara.	59.D
Fauni. 157.B	218.C	Fermentum.	355.A		
Fauni ficarij.	218.C	† Ferrandus Diaconus Carthaginensis.	121.C		
Faunus.	153.C	† Ferre, & gerere.	17.C		
Faunus fistulæ inuentor.	59.C	Ferrugo.	387.C		
Faunij.	178.C	Ferrum.	320.B.C		
Faunius.	253.D. 254.C	† Ferrum inuentum.	97		
† 86.A		Ferrum uiuum.	305.A		
† Fauor, & fauus.	16.C	Ferrum nisi cādens tinguatur			

I N D E X.

- † Fides, & charitas. 59. D
 † Fides, & religio. 31. A
 † Fides, & opus. 59. A
 † Fide & operibus. homo iustificatur. 81. B
 * De Fide. 35. A
 * Fides in Dei virtute non in argumentis humanis consistit. 83. B
 * Fidem legibus reges prædicant. 105. D
 * Fides prima est in conversione. 113. C
 * Fidei regula. 362. A
 F. dicula. 88. D
 Fiducia. 85. C
 † Fiducia, & confidentia 14. D
 46. D
 * Fiducia contra desperationem. 418. D
 † Fidus & fidelis. 13. B. 41. D
 46. C
 * Fieri aliquid posse, & fieri necesse esse. 6. D
 Figuli. 398. B
 Figura. 7. A
 † Figura Christus. 122. B
 Figura litterarum. 4. C
 Figura syllabarum. 12. D
 † Figura, & forma. 15. A
 † Figura, & similitudo. 33. C
 Figuræ accentuum. 13. D
 Figuræ grammaticæ. 23. B
 Figuræ verborum & sententiarum. 39. C
 Figuræ geometricæ. 56. C
 Figuræ solidæ. 56. C.
 Figuræ planæ. 86. B
 * Figuræ multum profunt in collatione. 84. D
 * Figuræ hostiarum. 176. A
 Fila. 387. D
 Filiarum ordo. 180. A
 Filia ex materno semine nascuntur. 212. D
 Filiorum ordo. 180. A
 Filij quattuor modis appellantur, natura, imitatione, adoptione, & doctrina. 177. C
 Filij ex libero & ancilla. 177. D
 Filij quare sint similes patribus aut matribus. 212. D
 † Filij, & liberi. 44. C
 † Filij Dei quando filias hominum concupierunt. 93.
 * Filij Dei qui vocantur. 18. C
 * Filij non solum natiuitate, sed etiam imitatione vocantur. 18. C
 * Filij necessitatis. 192. C
 * Filij duo missi ad operandam vineam. 250. D
 * Filius eius cuius doctrinam sequitur. 18. C
 Filius ex vno nascitur, spiritus sanctus ex utroque procedit. 124. A
 Filix. 347. A
 Findi solida possunt, solidari, scissa non possunt. 12. D
 Fingere. 239. A. 398. B
 Fines agrorum. 299. D
 * Finem vitæ respicit Deus. 355. B
 Finis Christus. 122. D
 † Finis, & terminus. 38. A
 * Finis vitæ incertus. 111. D
 * Finis in vita hominis quærenda. 44. C
 Finium regundorum actio. 85. D
 Firmamentum. 250. C. † 74. C
 * 10. B
 * Firmamentum quid spiritua-liter significet. 112. D
 Firmus. 191. D
 † Firmus, & valens. 15. A
 Fiscellæ, & Fiscinæ. 401. B
 Fiscus. 401. B
 Fistula, & eius inuectores. 59. C
 Fistulæ aquarum. 296. D. 374. B
 † Fistulæ in collo dux. 52. A
 Flagella. 88. C
 Flagella arborum. 332. B
 Flagella vitium. 329. C
 † Flagella, & verbera. 36. C
 * De flagellis Dei. 65. A
 * Flagella temporalia. 65. B
 * Flagella quadraginta. 303. C
 * Flagellum quando diluit cul-pam. 66. A
 † Flagitare, & Flagitiare. 15. B
 Flagitiosus. 192. D
 Flagitium. 86. B
 † Flagitium, & facinus. 14. B
 Flagra. 88. C
 † Flagrare, & Fragrare. 15. D
 16. C
 Flamines. 138. 191. C. 388. C
 Flamma. 371. C
 Flammeus color. 387. A
 Flatus. 255. A
 † Flauientis vrbs. 165. D
 † Flammam, & Furum. 43. D
 † Flecti, & Desflecti. 14. C
 † Flemma, & Plemma. 41. D
 Flens. 192. A
 † Flere, & plorare. 14. D
 * Flere pro defunctis fidelibus. 111. D
 † Fletus, ploratus, & planctus. 27. D
 † Florentina. 128. B
 Floriani hæretici. 145. A
 † Florida, & florulenta. 15. D
 Flores. 332. B
 Flores malorum. 333. D
 Flores Austro soluuntur, Zephyro fiunt. 332. B. 254. C
 Flos Christus. 123. C
 Flosæris. 304. A. 319. C
 Flos thymi. 343. A
 † Fluctuo, & fluctuor. 44. A
 Fluctus. 258. D
 † Fluduius Franconum Princeps. 159. A
 † Fluere, & defluere. 15. C
 Flumen. 160. C
 Flumen viuum. 160. C
 † Flumen, & Fluuius. 15. B. 31. C. 38. A
 Flumina duo in Thessalia. 255. B
 * Flumina Paradisi quattuor. 166. C
 Fluminum genera duo. 160. C
 * Fluuius de Paradiso exiens. 116. B
 † Fluuius, & flumen. 15. B. 31. C. 38. A
 Fluuius & flumen. 160. C
 * Fluxi proijciuntur de castris. 18. A
 Flauus locus. 391. A
 Focus. 40. B
 † Focus, & ignis. 20. B
 Fodere. 330. D
 † Fodere, & effodere. 15. A
 Fœciales. 353. B
 Fœcunda. 192. A
 Fœdus. 141. C. 191. D. 353. A
 Fœdus pactum per æ. 18. B
 † Fœdus, & fœdus. 16. C
 † Fœdus, & pax. 15. B
 Fœcellarius. 192. D
 Fœmina. 216. B
 † Fœmina, & femina. 16. D
 † Fœmina, & mulier. 36. C
 Fœmina vira vocabatur. 216. B
 Fœminæ libidinosiores viris. 216. C
 Fœminæ annulis non utebantur. 390. D
 Fœminæ quid faciunt pro auro. 390. D
 Fœminæ in India quæ quin-quennes concipiunt. 218. D
 Fœmi-

I N D E X.

Fœminæ talē subolē procreāt, qualē conceperint in men- te in extremo voluptatis. 224.A	† Foris, & foras. 38.D	358.D
* Fœminæ, dum maritantur, quate velantur. 359.C	Forma. 406.D	Foruum. 372.D
Fœmineus amor, id est, nimius 216.C	† Forma, & figura. 15.A	Fossa cæca. 405.A
Fœnerator. 191.C	Formæ. 392.D	Fossorium. 405.A
Fœniculum. 351.B	Formæ verborum. 9.A	Fræna. 14.D 406.B
Fœnum. 347.A	Formatum siue formatium. 297.B	Frænusculi. 75.D
† Fœnum, & fœnus. 16.C	Formica. 231.A	Fragilis. 192.A
* Fœnum in oculis Dei, qui sunt. 71.D	Formicoleon. 231.B	Fragmenta. 395.A
Fœnus. 191.C	† Formido, pauor, & metus. 13.D	Fragor. 254.C
Fœta. 192.A	Formidolosus. 172.A	† Fragrare, & flagrare. 15.D 16.C
Fœtus. 212.C	Formidolosus non egredietur ad bellum. 200.D	Framea. 355.A
Folia singulari numero. 347. A	Formosus. 18.B. 191.D. 201.B 372.D 404.D	† Framea, & machæra. 15.B
Folia. 332.B	† Formosus, decens, & specio- sus. 10.A	* Framea versatilis. 119.C
Folia librorum. 107.C	Formû. 191.D. 192.A. 194.A 404.D	Franci. 166.A
Folium. 342.B	Fornax. 371.C	Franciscæ. 355.D
Folles. 107.C 318.B	Fornicarius. 192.A	† Francorum exercitus à Got- this superatus. 159.B
Follicare. 230.B	* De fornicatione. 57.D. 58.A &c.	† Frantanes rex Sueuorum. 165.D
Folliculus. 212.D 328.A	* Fornicationis tela. 57.C	Frater. 183.A
Fomes. 332.D	† Fornicatio triplex. 62.D	† Frater, & germanus. 15.D 46.D
Fons. 15.C 31.C	† Fornicatio, & adulterium. 2.A 16.D	Fratres. 179.C
Fons Christus. 122.D	† Fornicatio in scriptura pro omni illicita corruptione vsurpatur. 16.A	Fratres quattuor modis dicun- tur in diuinis scripturis, na- tura, gente, cognatione, af- fectu. 179.D
Fons Ciceronis. 255.A	* Fornicationis remedia. 58. D	* Fratres septem, qui vni mu- lieri nupserunt. 251.B
Fons in Chio insula. 255. A	* Fornicatio infatuat sapien- tem. 62.C	* Fratres quinque diuitis. 253.C
Fons Cyzici amorem tollit. 255.A	* Fornicatio spiritualis. 421. C	* Fratri quoties remittendum. 122.D
Fons Siloæ. 255.D	* Fornicationis effectus. 378. C	Fratrisa. 184.B
Fons in Africa circa templum Ammonis. 255.D	Fornicatrix. 192.A	Fratruelis. 179.B
Fons ruber in Æthiopia. 255. B	Fornices. 192.A 296.A	Fraudulentia. 194.D *92.B
Fons Epiri. 256.A	Forpiceps. 404.D	† Fraus, dolus, & infidiæ. 9.C
Fons Garamantum. 256.A	† Fors, & fortuna. 47.A	* Fraus in omni bono opere formidanda. 40.B
Fons in medio Paradisi. 265. B	Forstian. 18.A	* Fraus Satanæ sæpe sanctis aperitur. 69.C
Fons qui riget die, calet no- ctu. 273.A	Fortior, id est, maior. 64.B	* Fraus contra innocentiam. 420.A
Fons in delubris. 293.D	Fortis. 191.D	Fraxinus. 336.C
Fons Iob in Idumæa. 255. D	Fortitudo. 43.B	Fremens. 192.C
* Fons de petra Oreb. 186.D 163.B	† Fortitudo, & virtus. 36.B 61.B	† Fremere, & frendere. 14.D
Fontes duo in Bœotia. 255. A	Fortuna. 158.A	† Fremor, & fremitus. 43.D
Fontes duo in Sicilia. 255. B	† Fortuna, & fatum. 14.A	Frendens. 192.C
Fontes calidi in Sardinia. 256. A 277.D	† Fortuna, & felicitas. 46.B	Frendere. 72.A. 194.A 406.B
* Fontes duodecim in eremo. 162.C	Fortunatæ insulæ. 275.C	† Frendere, & fremere. 14.D
† Foras, & foris. 38.D	† Fortunatus episcopus. 124. A	Frequentatiua verba. 9.A
Forcipes. 372.D 404.D	† Fortunatus, beatus, & hone- stus. 6.A	Fretum. 258.D. A
Fores, & valua. 295.B. † 20.C	† Fortunatus, diues, potens & locuples, & honestus. 10.B	Fretum Siciliæ, vel Regium. 258.A
Forfices. 404.D	Forum. 291.B	Fribolum. 184.A
† Forfices, & forcipes. 16.D	Forus. 290.C. 295.B	† Frictum, & frixum. 43. A
Fori. 369.C		

d † Fir-

I N D E X.

- †Fridigernus Gotthorū rex. 109 155.A
 Friuola. 184.A 185.A
 Frixum. 395.B †43.A
 †Frondeum, & frondosum. 14.C
 Frondes. 332.C
 Frons. 51.D 200.D
 Frontonis locus. 291.C
 Fructus. 332.C
 †Fructuosus, & fertilis. 14.C
 Frugalis. 191.C
 Fruges. 327.D 332.C
 †Fruges, & frumenta. 15.D
 Fruges aquæ gignunt. 255.C
 Fruges India bis metit. 265.D
 †Frui, & vti. 14.C
 Frumarius rex Sueuorum. 165.D
 Frumen. 327.A. 32.C. 395.D †15.D
 Frumenta. 327.D
 Frumenta quomodo molebatur. 295.B
 † Frumenta , & fruges. 15.D
 Frumere. 327.D
 Frustum. 395.D
 Frutex. 332.A
 Fucata. 335.D
 Fucus. 346.C
 †Fugere, & diffugere. 15.B
 Fugitiuus. 192.A
 Falcra. 386.B
 Fulgentius episcopus. 98.B †55.D. 110 164.A
 *Falgentio Isidorus. 324.A
 Fulgetra. 252.D
 Fulgor. 252.C
 Fulgor, & fulgur, & fulmen. 15.C
 Fulgur. 252.C
 Fulgur, & tonitruum simul. ibidem.
 Fulica. 244.C
 Fulmen. 252.A.C
 † Fulmen, fulgor, & fulgur. 16.B
 †Fulmen, & fulgur. 15.C
 Fulmina ex quo fiant. 152.B †83.D
 Fulmina cum tribus radijs. 252.C
 †Fuluum, flauum, & ferreū. 43.D
 Funalia. 370.A 402.D
 Funarij. 362.A
 Functi ciues. 174.C
 Funda 277.C. 357.A. 371.B
 Fundamentum. 373.A
 Fundamentū Christus. 423.D 296.C
 Fundibalus. 277.C † 357.B
 Fundus. 298.D
 †Funebre, & funereum, & funestum. 15.C
 Funera. 402.D
 Funes. 370.A 402.D
 †Funestus famulus. 15.C
 Fungi. 350.B
 †Fungi, & defungi. 42.B
 Funis. 19.D
 *Funis tabernaculi triplex. 172.A
 Funus. 216.C
 Fur. 192.C 229.B
 †Fur, & latro. 22.C
 †Furatum, & furtatum. 16.C
 Furcifer. 192.D
 Furcillæ. 405.B
 †Furens, furiosus, & iratus. 13.C
 Furfurio. 245.D
 Furæ tres. 158.B
 †Furiatus, & furiosus. 13.C
 †Furibundus, & furens. 35.D
 †Furiosus, furens, & iratus. 13.C
 Furnus. 295.B
 Furo. 229.B
 †Furor, & infania. 39.D
 Furtum. 87.B
 Furtum capitale crimen. 87.B
 *Furtum contra innocentia. 420.A
 Furunculus. 75.C
 Furuum. 192.C
 †Furuum, & flauum. 43.D
 †Fuscina soror Auiti episcopi. 127.C
 Fustes. 88.C 404.C
 Fusus. 387.C
 Futilis. 192.D
 * Futura quasi facta sæpe in scripturis sacris narrantur. 20.C
- ## G
- Gabaon ciuitas. 162.B
 Gabaonitæ supplices uenerunt ad Iosue. ibidem. *207.A
 Gabata. 399.B
 Gabinus cinctus. 387.B
 Gabriel. 127.A
 Gad. 133.A. *153.C. †142
 *Gad Christi figura. 242.A
 *Gadgad. 192.D
 Gades insula. 275.B 256.D
 Gades oppidū. 287.C. 285.A
 Gaditanū fretū. 162.C. 256.D
 Gages lapis. 274.D. 305.D
 Gaianus hæresiarcha. 146.C
 Gaianitæ hæretici. ibid.
 Galactites. 312.A
 Galatæ. 267.C. 162.C 164.D
 Galatia. 267.C
 Galaticæ. 395.B
 Galaticum ordeum. 327.C
 Galbanum. 343.B 346.B
 Galea. 358.C
 †Galea, & cassis. 8.B
 Galenus. 395.D
 †Galenus medicus Romæ claruit. 106
 Galeni libri. 77.D
 Galeria. 380.A
 Galerius Imperator. 98.B †108
 Galerus. 388.B
 Galilæa superior, & inferior. 266.B
 *Galilæi decem & octo, super quos cecidit turris in Siloe 252.D
 Galla. 336.C 379.A
 Gallactites lapis. 306.B
 Galleci. 166.D
 Gallecia. 271.B
 Gallecus ventus. 254.D
 Galli. 164.D 166.B.D
 Galli candidi. 383.A
 Galli feroces. 166.B
 Gallia. 271.D
 Gallia Belgica, Cisalpina, & Transalpina. 271.A
 Gallica arbor. 335.B
 Gallicia. 166.D
 Galliciniū. 90.C. 92.A. †65.A
 Gallicum mare. 257.A.D
 †Gallienus Imperator. 107
 Gallina. 244.B
 Gallinæ à vento concipere creditæ. 178.D
 Galnapes. 386.B
 Gallogræci. 164.D 267.C
 Gallus. 244.B
 Gallus Imperator. 98.A †107
 *Gallus, Gallicus, & Gallicanus. 18.A
 Ganea. 193.A
 Ganeo. ibid.
 Gangaridæ. 163.C
 Ganges fluuius. 160.C. 163.C 265.C
 †Gannire. 37.D
 Garama vrbs. 167.B
 Garamas. 167.B
 Garamantes. 167.B
 Garamantis regio. 273.A
 Garamantum fons. 256.A
 †Garrire, & loqui. 17.C
 Garrulus. 193.A
 Garum

I N D E X.

Garum.	398.A	Genera causarum tria.	33.	nomina diebus dederunt.	
† Gath.	99	A		65.A	
† Gaudium, & lætitia.	17.B	Genera questionum.	37.C	† Gentilis populus quare non	obtemperat legi. 58.D
61.D		Generalia nomina.	6.B	* Gentilium libri	83.D
* Gaudium maius est Deo, &		† Generare, & parturire.	18.B	* Gentilium dicta.	83.A
Angelis de eo qui à periculo		Generationes mundi.	95.C	Gentilitas. 161.C	† 17.D
liberatur, quâ de eo qui		Generationes vigintiduz ab		Genua 210.C	† 53.C
nunquam nouit peccati pe-		Adam vsque ad Iacob. 324.		Genua vrbs.	257.B
riculum.	44.A	C		† Genia quare tangunt, qui	alicius lacrymas el. cere cu-
* Gaudium spirituale contra		* Generationes septuaginta		piunt.	52.B
tristitiam.	417.B	septem.	122.C	Genus. 44.D. 174.A	204.A
Gaulalum gens.	273.A	* Generationes quadraginta-		† Genus, gens, & gētes. 17.D	45.D
Gaulalum gens.	167.A	duz.	185.B	Genus ex diminutione collig-	
Gauloe insula.	167.A	† Generosus, & nobilis.	38.	gitor.	20.A
Gauranis equus.	224.A	B		Genus causa honestum admi-	rabile, humile, anceps, seu
Gaza. 284.C.	401.A	Genesar lacus.	258.C	obscurum.	34.D
Gazophilacium.	401.D	Genesis. 100.B.	204.B	Geomantia.	151.A
Gazaciuitas.	397.D. 284.	234.A		Geometria.	43.C. 51.A.
B		* Genesis quid contineat.		† 61.A	
† Gebanus.	164.B	312.D		Geometria, & eius inuento-	res, & diuisio. 56.A
Gedeo. 96.D. 130.A. † 144.C		Genethliaci.	151.D	Geometriæ inuectores. 55.	D
97		Genialis lectus.	157.C	Geometriæ, Arithmetica, &	musica differentia. 55.D
* Gedeonis vellus.	200.D	403.A		Geon fluius.	160.B
* Gedeonis sacrificium.	210.	Genistæ.	143.B	Gepidæ extinguuntur à Lon-	gobardis. 111
D		Genitalia. 53.B	209.D	† Gerere, & ferre.	17.C
* Gedeonis prælium cum tre-		Genitiuus.	7.B	Gergelaus, & Gergelæi. 162.B	
centis.	211.A	Genitiuus in Asprimæ.	281.	Germana	179.B
* Gedeon typus Christi.		C		† Germana, & soror.	18.A
244.A		† Genitor, & pater.	18.A	Germani.	179.C
Geheana.	280.C. 282.A	Genitores.	177.C	Germani cirrati.	382.D
* 32.A.D		Genium.	157.C	Germania superior, & infe-	rior. 269.A
Gehennon.	282.B	† Gennadius.	131.D	Germaniæ.	166.B
* Gelatia.	110.C	Gens.	161.C	Germanus.	182.A
Gelonium stagnum.	255.C	† Gens, & genus. 45.D	17.D	† Germanus, & frater.	15.D
Gelu.	253.B	Gentis nomina.	7.C	46.D	
† Geminatus iunctus, & dupli-		Gentes quibus terra diuisa		German.	312.B
catus.	41.C	fuit septuaginta tres. 161.		Germinatio.	332.B
Gemini. 68.C	178.A	D		Geryon.	219.A
Gemma.	309.C	Gentes de stirpe Iaphet quâ		† Gerallicus rex Gotthorum.	166
Gemmarum genera.	309.D	partem terræ possederunt.		Getæ. 165.D	383.A
Gemma rubræ vbi inueniun-		163.A		Gether.	162.A
tur.	258.C	Gentes habitu, & lingua no-		Getuli. 162.D	167.B
Gemma atq; annuli vnde ex-		scuntur	382.D	Getulia.	273.B
perunt.	309.D	* De Gentibus.	19.D	Gigantes.	218.D
Gemma viridiores.	309.B	* Gentes, & Iudæi ad Christû		† Gigantes quando nati	93
Gemma rubræ.	311.A	vocantur.	290.B	† Gilimer tyrannus.	164.A
Gemma purpureæ.	311.C	* Gētes Iudæis proiectis in fi-		† G. Iulias Gotthorum episco-	pus. 109
Gemma solis.	312.B	dem introierunt.	294.D	Gilvus equus.	22.D
Gemma candidæ.	312.C	* Gentes Chrismate sanctifi-		Gingiber.	342.C
Gemma nigræ.	312.D	candæ erant.	307.A	Gingiua. 207.A	† 52.D
Gemma varæ.	313.D	Gentium lingua.	160.A	Gipedes.	166.A
Gemma ignitæ.	314.A	Gentium dij.	153.B	Girgillus.	406.C
Gemma ab animalibus nomi-		Gentium conuersio veteri po-			
nata.	315.D	pulo latebat.	17.A		
Gemma aureæ.	315.C	* Gentium vocatio ad fidē pro-			
Gemma cæcæ.	316.D	batur scripturæ sacræ testi-			
Gemma in superstitionibus		monijs.	286.C		
Gentilium.	316.A	* Gentibus cunctis in Christû			
Gemma veræ à falsis diffici-		credere iussum.	288.C		
le discernuntur.	316.C	Gentiana.	344.D		
Genæ 206.D	† 52.B	Gentiles.	152.D		
Gener.	179.C	† Gentiles ex septem stellis			
Genera nominum.	7.D				

I N D E X.

- † Gifalleicus Gotthorum rex. 159.B
 † Gefericus Vuandalorú rex. 163.B
 Glacies. 253.B
 Gladiatorius ludus. 364.C
 Gladiolus. 346.B
 Gladius. 89.B
 Gladius, & ensis. 355.D
 † Gladius, ensis, & mucro. 12.B
 Gladius piscis. 237.C
 Glande antiqui vixerunt. 335.C
 Glaucus equus. 223.D
 Glaucus color. 387.C
 Glaucus piscis. 237.C
 Globus. 373.A
 Gleba. 302.B
 Gleba ex aqua. 303.C
 Glires. 230.D
 Gliscere. 230.D
 † Gloria, & fama. 14.D
 * Gloria sanctorum. 33.B
 * Gloria quorum magna est. 40.D
 * Gloria quos expectat. 58.D
 * Gloria vana contempta, sæpe in aliud genus elationis inciditur. 90.A
 * Gloria inanis contra Domini timorem. 414.A
 * Glorię temporalis sequaces. 108.A
 * Gloriantes de luxuria, & flagitijs. 57.C
 Gloriosus. 192.D
 Glossa. 20.B
 Glos. 184.B
 Glossopetra. 315.C
 Glutto. 193.A.B
 Glycyrriza. 344.A
 Glycisidæ. 344.C
 Gnatus. 192.D
 Gnatus, 18.B 177.B
 † Gnatus, & natus. 40.B
 Gnostici hæretici. 143.C
 * Goliath. 220.A
 Gomer. 162.C
 Gomor. 323.D 324.C
 Gordianus Imperator. 97.D 107
 Gorgades insulæ. 275.C
 Gorgias Rhetor. 97.B † 102
 † Gorgon meretrix. 97
 Gorgones. 219.A
 Gorgonis caput. 156.D
 Gothia. 267.B 269.D
 Gotthi. 162.D, 165.D † 107
 Gotthi catholici efficiuntur. 98.C
 Gotthi granos, & Cinnabar gerunt. 382.D
 Gotthi hæretici efficiuntur. 98.C
 † Gotthi regnum diuiserunt. 109
 † Gotthi Romã capiunt. 110
 † Gotthi ad præbendum Pompeio auxiliũ contra Cæsare in Thessaliã venerunt. 154.C
 † Gotthi quas prouincias vastauerunt. 155.B
 † Gotthi Arrianam sectam sequuntur. 155.C
 † Gotthi Thraciam depopulantur. 155.D
 † Gotthi se Imperio Romano tradunt. 156.C
 † Gotthi iterum diuisi. 156.C
 † Gotthi infesto mari periclitati. 157.A
 † Gotthi leges in scriptis habere cœperunt. 158.D
 † Gotthi ad fidem reuocantur. 161.A
 † Gotthi reges in Hispania. 166.
 † Gotthorum historia. 154.B
 † Gorthorum clementia. 156.B
 † Gotthorum laus, & origo. 162.A
 † Gotthorum reges quando regali habitu incedere cœperunt. 160.C
 † Gotthus ad nomẽ Petri Apostoli perterritus. 156.C
 Grabatum. 403.D
 Grachilocus. 39.A 390.C
 Gracilis. 193.A
 Graculus. 242.B 244.D
 Gradatio. 39.D
 Gradus Mars. 155.D
 Gradus generis humani. 182.A
 † Gradus rerum sex. 50.D
 * Gradus ecclesię. 391.C
 Græci. 105.D 164.D
 Græci leues. 166.B
 Græcia. 269.C
 Græcia segetes habere cœpit. 96.C
 Græciã prouinciã septem. 269.D
 † Græcorum reges incipiunt. 103
 † Græcus, Græcanicus, & Græcensis. 17.D
 Gramen. 347.A
 † Gramineũ, & graminosum. 14.C
 Gramma. 322.B
 Grammatica. 5.D
 * Grammatici meliores, quàm hæretici. 48.A
 Grandis. 193.D
 † Grandis, & magnus. 23.A
 † Grandis, & maximus. 18.B
 Grandæuus. 193.A
 Grando. 253.B
 Grãdo qui fiat. 252.A. † 85.A
 † Grando perfidiã duritia est. 85.A
 Graphium. 106.A
 Grassari. 7.D
 † Grates, & gratiã. 17.B, 40.C
 Gratia Spiritus sanctus. 125.B
 † Gratia diuina. 57.B
 † Gratia præueniens, & subsequens. 57.D
 † Gratiã dona singula singulis tribuuntur. 58.A. * 37.A
 * Gratia, & lex. 23.A
 * Gratia sancti spiritus non in paucis. 16.D
 * Gratia Dei iustitiam meremur. 36.D
 * Gratia spiritualis tantum electis donatur. 36.D
 * De gratia. 36.A
 Gratianus Imperator. 98.C
 † 109
 Gratificus. 193.A
 Gratiſsimus. 193.A
 Gratus. 193.A
 † Gratulari, & lætari. 22.A 43.A
 † Grauari, & ingrauari. 17.D
 * Grauari malo temporali. 107.C
 † Graue, & ponderosum. 44.A
 † Graue, & grauidum. 17.C
 † Grauida, & prægnans. 28.B
 Grauis. 192.D
 Grauis accentus. 13.A
 Grauitas. 215.B
 Grauitas, & grauitudo. 17.C
 Greges. 221.A
 * Gregorij Nazianz. verba ab Isidoro excerpta. 365.C
 Gregoriani, & Hermogeniani codex. 79.C
 Gregorius Papa. 128.A 132.A
 † Gregorius episcopus Eliberitanus. 122.D
 † Gremium, & sinus. 33.D 43.B
 Grillus. 231.A
 Grues. 242.B, D
 † Grunite. 37.D
 Gryphes. 227.C
 Gry-

I N D E X.

- Heliopolis vrbs. 285.C
 Heliotropium. 310.C 344.B
 † Helladius Archiepiscopus
 Toletanus. 134.D 167
 Hellas. 270.A
 Hellenes rex. 270.A
 Helles. 257.B † 97
 Hellepontus. 63.B
 Hellepontiacum mare. 257.
 B.A.B
 * Helmon Deblatim. 195.A
 Heluolæ vuæ. 330.C
 Heluum. 330.C
 Hem. 10.A
 Hemerobaptistæ. 143.C
 Hemicadium. 400.C
 Hemigraneus. 236.A
 Hemina. 323.D 325.B
 Hemisphæria. 63.C
 Hemisphærium. 63.C
 * Henoch septimus ab Adam.
 122.A.B
 * Henoch quid significet.
 239.C
 * Henoch ciuitas. 122.B
 Hepaticus morbus. 73.D
 Hephæstias insula. 277.B
 Hephæstites. 315.C
 Her Iudæ filius. 95.A
 Heraclius Imperator. 95.A
 † 112
 Herbacalicularis. 344.D
 Herbagenicularis. 346.A
 Herba insana. 344.D
 Herba lanaria. 345.B
 Herba lucernalis. 345.C
 Herba pulicaris. 345.A
 Herba salutaris. 345.D
 Herba sanguinaria. 345.D
 Herbe aromaticæ, siue cõmun-
 nes. 345.B
 † Herbidum, & herbosum.
 18.D
 Herbitum. 337.A
 † Herbosum, & herbidum.
 43.A
 Herciscunda. 85.C
 Hercules. 164.A. 167.C
 232.D 243.D
 Hercules Thebanus. 270.C
 Hercules hydram vicit. 219.
 D
 Hercules se flammis iniecit.
 96.A † 97
 Herculis columnæ. 256.D
 Hercynia sylua. 243.B
 269.A
 Hercyniæ aues. 243.B
 Heritius. 230.D
 Hermaphroditæ. 218.C
 † Herminigildus martyr Leu-
 uigildi filius. 111 160.A
 † Hermericus Sueuorū Prin-
 ceps. 164.D
 Hermes. 155.C
 Hermogenes hæresiarcha, &
 hermogeniani hæretici.
 144.A
 Hermogenianus, & Gregoria
 nus codex. 79.C
 Hermus fluuius. 261.A
 268.B
 Herodes. 137.D
 Herodes rex Iudæ. 102.A
 * Herodes maior. 145.B
 * Herodes diaboli forma.
 248.C
 * Herodes, & Pilatus amicitia
 fœderantur. 255.C
 Herodotus historicus. 31.
 A
 Heroes. 28.D 158.D
 Heroicum carmen. 28.D
 Heroicum carmen Pythium
 dictum. 28.B
 Heros. 193.C.B
 Herpillus. 344.D
 Hesebon. 130.A
 Hesiodus. 326.A † 100
 * Hesmona. 192.D
 Hesperia. 271.A.B 167.B
 Hesperia Italia, & Hispania
 quare. 271.A
 Hesperidum insulæ. 275.D
 Hesperij. 167.B
 Hesperuceras promontoriū.
 275.C
 Hesperus. 68.C.A
 Hesperus Hispaniæ rex.
 68.C
 Hester. 135.A
 Hester ecclesiæ figura. 101.A
 Hester historia quâdo exple-
 ta. 97.B
 Hester librū. Esdras creditur
 scripsisse. 101.A
 Hesternus. 91.A
 † Hesternus, & externus.
 11.D 41.B
 Hetruria. 271.B
 Hetruscis Tages aruspicinam
 tradidit. 152.C
 Heu. 10.A
 Heua. 128.B 216.A
 * Heua ignorantia peccauit.
 45.B
 * Heua quid significet. 119.
 B
 * Heua designat ecclesiam.
 237.C
 * Heua superbia. 61.C
 Heuæus, & Heuai. 162.B
 Heuila. 162.D
 † Heus, & eu. 11.B
 Heus, & heu. 18.B
 Hexametrum. 28.B
 Hexaptota nomina. 7.C
 Hexasyllabi pedes. 11.C
 Hexaticum ordeum. 327.C
 Hexecontalithus. 313.A
 Hiatus terræ. 264.C. 282.C
 Hiberia. 267.A
 Hibernia. 275.A
 Hibra insula. 76.C 277.B
 Hierobotane. 345.A
 Hierachites. 315.D
 Hierachas hæresiarcha. 144.
 C
 Hierachitæ hæretici. ibid.
 Hieronymus presbyter. 4.A
 89.D. 94.D. 89.D. 95.D
 104.B † 92
 Hieronymus quando claruit.
 109
 Hieronymus in Bethlehé præ-
 dicatur. 98.A
 Hieronymus scriptores toto
 orbe quæsiuit. 104.D
 Hieronymus trium linguarū
 peritus in Latinū scriptu-
 ra transtulit. 103.D
 Hieronymi Hebræorum no-
 minum interpretatio. 119.
 A
 Hieronymi locus. 218.C
 Hierosolyma. 266.D 283.A
 Hierosolyma à Tito subuer-
 tur. 97.B
 Hierusalem. 162.B 283.A
 Hierusalem ecclesia vocatur.
 141.C
 † Higynus. 76.A 77.C
 Hilatis. 193.B
 † Hilarius episcopus. 108.
 126.A * 325.C
 † Hinnire, & rudere. 37.D
 Hippo vrbs. 273.C
 † Hippocentauri. 97
 Hippocrates medicus. 70.B
 276.A † 102
 Hippolytus episcopus. 109.
 D
 Hippone ciuitas. 285.A
 Hippopagus. 368.B
 Hippopodes. 218.D
 Hippopotami. 236.B
 Hippopotamus. 237.A
 Hippofelinon. 251.A
 * Hiras Odolamites pastor.
 146.A
 Hircana silua. 163.C
 Hircani. 163.C
 * Hirci, qui post sacerdotis
 emundationem offereban-
 tur. 183.D
 Hircus. 222.A
 Hirmos. 224.A
 Hiroui. 222.A
 Hirsutus. 193.D
 Hirun-

I N D E X.

- Hirundo. 245.C
 † Hirundo, & arundo. 42.D
 Hispalis ciuitas. 287.C
 * Hispalensis Cordubensis ecclesie sacerdos. 395.C
 Hispalus. 166.D
 Hispani. 162.D. 166.C
 Hispania. 271.A
 Hispania minio abundat. 375.D
 † Hispania à Romanis obtenta. 103.
 Hispaniæ duæ, citerior, & vltior. 271.C
 † Hispania ab Vuandalis, Alanis, & Sueuis occupatur. 110.
 † Hispaniæ monarchia Suintila primus potitus est. 162.A
 † Hispaniæ prouinciæ inter Barbaros diuisæ. 163.A
 † Hispaniæ plagæ quattuor. 163.D
 † Hispanus, & Hispaniensis. 44.B
 Histeron proteron. 25.C
 Historia. 30.C. † 164.D
 Historia, & Annales 31.A
 † Historia Gotthorum, & Vuadolorum, & Sueuorum. 154.B.&c.
 * Historia sacræ legis. 112.A
 Historiæ. 31.A
 Historiæ genera. 311.C
 Historiæ utilitas. 31.B
 Historiam apud veteres qui conscribebat. 30.C
 Historiarum primi auctores. 31.A
 Histriones. 364.C
 Histris. 228.D
 Hodie. 91.A
 † Hódie, & hoc die. 18.A
 Hædus. 221.C
 Hædus Christus. 123.A
 * Hædus non coquendus in lacte matris. 198.D
 Holce. 325.A
 Holocaustomata. 115.B
 Holocaustum. 115.B
 Holographum. 83.D
 Holoporphyra vestis. 381.B
 Homeri centones. 29.D
 Homeri patria. 285.B
 Homerus. 28. A. 96. B.
 † 98.
 Homerus multos versus Sibyllæ Delphicæ suo operi inseruit. 150.D
 Homicida. 86.D
 Homicidium. 86.D. 200.B
 Homilia. 104.D
 Homo. 20.A. 24.B. 185.A.
 204.B. † 51. A. * 11.D
 Homo symphonijis carens. 61.A
 Homo duplex. 204.A
 Homo Christus. 123.B
 † Homo, & pecus. 51.D
 † Homo, & vir. 36.C. 53.D
 † Homo trium litterarum. 22.D
 † Homo ex duabus substantijs 49.B. * 51.A
 † Homo minor mundus. 70.C * 6.D
 † Homo annus & mundus. 73.A
 * Homo ad imaginem Dei factus. 4.D. 114.A
 * Homo minuitur, vnde crescere videtur. 6.A
 * Homo, & Angelus. 9.B
 * Homo & diabolus superbia ceciderunt. 9.C
 * Homo reuersus ad pœnitentiam. 9.D
 * Homo quare veniam consequitur. 10.A. † 51.C
 * Homo propter seipsum factus, & omnia propter hominem. 11.D
 * Homo ab Angelo salutatur. 11.D
 * Homo cum quadam consilij deliberatione creatus. 12.A
 * Homo quando traditus Diabolo. 12.B
 * Homo in se diuisus. 12.D
 * Homo miretur animi sui abyssum. 14.B
 * Homo sua sponte diuertit à Deo, & credendo recurrit ad eum. 35.C
 * Homo nihil boni habet proprium. 36.B
 * Homo de suo sine iustificatur. 44.B
 * Homo ex aliquo conditus. 50.A
 * Homo recedens à Deo. 53.B
 * Homo flagellatur à Deo ante peccatum. 66.D
 * Homo nihil sibi arroget, præter peccatum. 89.D
 * Homo per carnalem appetitum demergitur. 90.C
 * Homo nullus sine peccato. 111.C
 * Homo à Deo formatus quid significet. 116.A
 * Homo Sabbato colligens ligna. 189.D
 * Homo quomodo formetur. 212.C
 * Homo, qui ædificauit domum super arenam. 248.A
 * Homo manum habens aridam. 249.A
 * Homo, qui granum sinapis seminauit. 249.C
 * Homo, qui absconditum thesaurum in agro reperit. 250.A
 * Homo, qui nunc in ignem, nunc in aquam cadebat. 250.C
 * Homo, qui relictis centum ouibus vnâ amissam quarit. 250.C
 * Homo, qui vineam plantauit. 251.A
 * Homo non habens vestem nuptialem. 251.A
 * Homo peregrè proficiscens, qui tradidit bona seruis suis. 252.A
 * Homo, qui ab amico panes postulabat. 252.B
 * Homo, qui descendens ab Ierusalem incidit in latrones. 252.C
 * Homo, qui ficum in vinea plantauit. 252.D
 * Homo habens duos filios. 253.C
 * Homo nobilis, qui peregrè profectus est. 254.B
 * Homo, & ratio disputantes. 367. & cætera.
 * Homo cum anima loquitur. 377.D
 * Homo qualiter se habere debet in honoribus. 389.C
 * Homo rationi gratias agit. 391.B
 * De Homine. 104.D
 * Hominem Deus posuit in Paradiso. 116.D
 * Hominem sua vitia perfequantur. 53.D
 † Homines. 50.A
 Homines qui præfugio nomæ acceperunt. 128.D
 † Homines partim mortales, partim immortales. 54.C
 † Homines quare in mortem incurrunt. 49.B
 * Homines quæ in re animalibus excellunt. 13.D
 * Homines quando plene filij Dei vocabuntur. 30.D
 * Homines qui nesciunt corrigi nisi alios viderint flagellari. 67.D
 * Homines non in multiloquio exaudiuntur à Deo. 77.B
 d 4 * Homi-

I N D E X.

- * Homines nonnulli intelligunt, & loqui nesciunt. 81.A
- * Homines prauè viuentes. 91.C
- * Homines quare alij serui alij Domini. 101.D
- Hominis ætates sex. 215.A
- * Hominis excellentia. 11.D
- * Hominis mutabilitas. 12.D
- * Hominum Angelorum & dæmonum distinctio. 50.B
- * Hominum genera inutilia duo. 145.C
- Homœosis. 26.D
- Homœoptoton. 24.A
- Homogirus. 326.B
- Homœoteleton. 24.A
- Homonymia nomina. 6.D
- Homonymia. 22.B
- Honestas, & honestus. 193.C
- * Honestus, beatus, & fortunatus. 6.A 10.B
- † Honestus, & diues. 38.C
- Honor siue honos. 18.A
- † Honor quantò maior, tanto laboriosior. 101.D
- Honorabilis. 193.C
- Honoratus. 193.D
- † Honoratus Episcopus. 126.A
- * Honores mutant mores. 93.D
- * Honores seculi qui appetunt. 101.C
- * Honores quomodo habendi. 389.C
- Honorius Imperator. 98.A
- † 109.
- † Honorius & Theodosius minor Imper. 110.
- † Honos, & onus. 18.C
- Honoulphus. 159.D
- † Honustus, & oneratus. 18.C
- Hora. 18.A 90.A
- † Hora, & ora. 18.C.
- Hora tertia, sexta, & nona. 332.D
- Horæ orandi. 116.D
- Horatius poeta quâdo natus. 103.
- Hordeum & eius genera tria. 327.B
- Hormesion. 315.A
- Horologium. 405.A
- Horoscopi. 152.A
- Horrea. 294.C
- Hortus. 265.A 349.C
- † Hortus, & ortus. 26.A
- † Hos, & os. 18.B
- † Hospes. 10.A
- * Hospites monachi. 412.A
- Hospitium. 292.A
- † Hospitium, & domus. 10.D
- * Hostes. 104.B
- Hostia. 115.A
- † Hostia, & hostium. 26.A
- † Hostia, & sacrificium. 33.A
- † Hostia, & victima. 44.B
- * Hostiarum figuræ. 176.A
- * Hostiarum varietas. 187.B
- † Hostis callidus. 57.A
- † Hostium, & hostia. 26.A
- † Humani corporis membra. 51.A
- Humanitas. 193.C
- Humanus. 193.C
- Humare. 316.D
- Humatus. 193.B
- Humidus. 246.B. 299.C. 330.B.
- † Humidus, & vuidus. 37.A. 39.B.
- Humilis. 193.C
- * Humilibus penetralia scripturæ patent. 81.D
- * Humilitas summa virtus monachi. 87.D
- * Humilitas Deo hominè iungit. 90.B
- * Humilitas superflua. 93.B
- * Humilitas præpositorum. 98.B
- * Humilitas suadetur. 380.C
- * Humilitas summus honor. 359.C
- * Humilitas contra superbiã. 414.B
- Humores corporis quattuor. 71.C.D
- Humus. 230.B. 264.A. 397.B
- † Humus, terra, & tellus. 35.B
- Hunni. 164.B
- Hyacinthina vestis. 381.A
- Hyacinthizon. 312.A
- Hyacinthus. 111.D. 343.A
- Hyades. 66.D. 67.D
- Hyæna. 316.B
- Hybernus. 93.D
- Hybridæ. 224.B
- Hydaspes. 261.A. 265.A
- Hydra. 232.D
- Hydra hæresum similitudo. 219.D
- Hydria. 398.C. 400.B
- Hydromantia. 151.A
- Hydromelum. 397.B
- Hydrophobia. 72.A
- Hydrops. 73.D
- * Hydropicus, quem Dominus curauit. 253.B
- Hydros. 232.C
- Hyemalis circulus. 255.B
- Hyems 93.D.C. † 99.A
- Hyês quâdo fit. 251.B. † 70.A
- † Hyems allegoricè. 70.A
- † Hyems frigida & humida. 69.B
- Hyemis equi albi. 363.C
- Hylas fluuius. 261.A
- Hyle. 250.C
- Hymenæo versus. 57.D
- Hymenæus. 184.C
- Hymni. 28.D. 57.D. * 325.B
- * Hymni Ambrosiani. 325.D
- Hymnus. 114.C
- Hyosciamos. 344.D
- Hypallage. 24.C
- Hypasis fluuius. 265.C
- Hyperbaton. 25.C. 38.D
- Hyperbole. 26.A
- Hyperborei montes. 279.D
- Hyperlydius tonus. 58.A
- Hypnalis. 232.D
- Hypocentaurus. 30.C. 219.B
- Hypodiaconi. 138.D
- * De Hypocrisi. 90.D. 91.A
- Hypocrita. 193.D. * 90.D
- * Hypocritæ. 63.C. 77.B. 101.C
- Hypodorus tonus. 58.B
- Hypogæum. 292.B
- Hypolimniscus. 15.C
- Hypotheca. 85.C
- Hypothesis. 37.D
- Hypozeuxis. 23.A
- Hyrcania. 267.C
- Hyrcanus princeps Iudæorû. 292.C
- Hyssopus herba. 230.D. 344.C
- * Hyssopus in sacrificio. 190.D

I.

- I & V. 3.D
- I, inter duas vocales. 18.C
- Ia Dei nomen. 119.C
- † Iaceo & Iacio. 20.B
- Iacob. 96.C. 132.B. † 96.141.B
- Iacob testamentû fecit. 83.B
- Iacob scala. 284.B. * 139.A
- Iacob contra naturam colorû similitudines procurauit. 224.D
- † Iacob & Esau exemplum. 57.B
- * Iacob & Esau quorû figura. 137.C
- * Iacob videns pastores, oues, puteum, & lapidem. 139.D
- * Iacob filij & vxores. 140.B
- * Iacob quare supponitur Lia. 142.C
- * Iacob virgæ tres. 142.D
- * Iacob & Rachel fuga, quâdo furata

I N D E X.

- furata est deos patris sui.* 143.C
 * *Jacob cum Angelo lucta.* 143.D
 * *Jacob benedixit filijs suis.* 150.C
 * *Jacob Christi figura.* 240.C
Jacobi epistolæ. 102.D 323.A
Jacobi locus. 34.A. 88.A
Jacobus Alphæi. 136.A. †153.
Jacobus Zebedæi. 136.A. †152.B
 † *lactantia.* 21.D
 * *De lactantia.* 89.D
lactans. 194.B
 † *lactari, & fatigari.* 20.B
 † *lactura, damnum, & detrimētum.* 10.C
lactus. 360.D
Iaculum. 360.D. 371.B
Iaculas. 233.B
Iahel. 30.A. *209.B. 244.B
Iair. 96.A. 130.A. †97.
 † *Iamdudum, & quamdudum.* 30.C
Iambicum carmen. 28.B
Iambus. 11.C
 * *Iamnes, & Mambres magi.* 159.B
Ianiculum. 286.B
Ianitrices. 184.B
Iannes. 130.B
Iantaculum. 394.A
Ianua. 295.A
 † *Ianua, & Ostium.* 20.C
Ianua cæli. 62.B. 249.A
Ianuarius. 92.B. †93.
Iaphet filij septem. 162.C
 * *Iaphet, & Sem.* 127.C
 * *Iaphet figura gentium.* 239.B
Iared. 95.D. †93.
Ias, id est, viride. 310.A
Iasius Dardani frater. 164.C
Iasnis. 310.A
Iason. 163.A
Iauan. 162.D
 † *Ibas Fdassenus Episcopus.* 126.A
Iberi. 162.D. 166.C
Ibericum mare. 257.A.C
Iberia. 271.A
Iberus fluvius. 166.C. 271.B. 262.B
Ihices. 222.B
Ibis. 243.B
Icaria insula. 276.A
Icarium mare. 257.B
Icarus. 257.B. †97.
Ichthyophagi. 167.C
Iconeumon. 229.A
Icon. 26.D
Icosium oppidum. 287.D
Ictetis. 75.B
Ictus. 88.D
Id. 18.C
Idæus dactylus. 315.B
Idiota. 194.C
Idis pastor fistulæ inuentor. 59.C
Idithum. 134.D
 * *Idola destruere in terrasantacta populus admonetur.* 196.B
Idolatria. 153.B
Idolum. 153.C
 * *Idonei qui curam animarum refugiunt.* 93.C
Idoneus. 194.A
Iduere. 185.A
Idulium. 67.D
Idumæi. 162.B. †96.
Idus. 93.A. †66.B
Idylion. 29.B
 * *Ieabarim.* 194.B
Iebus. 162.B
Iebas, & Salem. 283.A
Iebusæi. 162.B. 283.A
Iechonias. 131.D
Iectam. 162.B
Iecur. 211.C.D. †52.D
Iehu. 96.C 131.A. †100.
 * *Ieiunantes, & prauè agētēs.* 63.D
 * *Ieiunantes, benè & male.* 64.A
 * *Ieiunia fortia tela.* 63.B
 * *Ieiunia Hypocritarū.* 63.C
 * *Ieiunia cum bonis operibus.* 63.D
 * *Ieiunia diuersorum dierum.* 342.B
 * *Ieiunij laus.* 63.A. 342.C
 * *Ieiunij triduanæ consuetudo.* 342.A
 * *Ieiuniorum quattuor tempora.* 340.D
Ieiunium. 116.B. 221.B
Ieiunium dierum, & temporū. 116.C.D
Ieiunium quartæ & sextæ feriæ, ex vtere lege præceptū. 116.C
 * *Ieiunium perfectum.* 63.D
 * *Ieiunium, & eleemosyna in abscondito.* 63.D
 * *Ieiunium quod repletionē, & delicijs compenfatur.* 64.B
 * *Ieiunium à Saul indictum.* 219.D
 * *Ieiunium Quadragesimæ.* 340.D
 * *Ieiunium septimi mensis.* 341.A
 * *Ieiunium Pentecostes.* 341.C
 * *Ieiunium Kalend Nouembris.* 341.D
 * *Ieiunium Kalend. Ianuarij.* 342.B
 * *Ieiunium suadetur.* 379.A
 * *Ieiunium monachorum.* 407.B
Iephte. 96.A. 130.A. 144.D. †97.
 * *Iephte, & filia.* 214.B
 * *Iephte re. temptoris figura.* 244.C
Jeremias. 133.D. †100. 147.B
Jeremias Regum libros in vnū volumen coegit. 100.A
Jeremias trans Iordanem tulit lumbare saum. 381.B
 * *Jeremias mortem, & passionem Domini figurauit.* 246.D
Jeremiæ liber. 101.B
 * *Jeremiæ liber quid continet.* 316.D
 * *Jeremiæ locus.* 66.C. 76.D. 99.B. 100.C.A
Ierico vrbs. 284.D
 * *Ierico excidium.* 205.D
Ierobom. 131.D. 284.B
 * *Ieroboam peccauit, & peccare fecit Israel.* 103.A
Ἰεροσόλυμα. 209.B
 * *Ierusalem ruina, ante per Protas dicta.* 296.C
 * *Ierusalem perpetua ruina.* 297.B
Iessai. 130.C
Iesus. 122.A
 * *Iesu nomen.* 263.B
Iesus Christus. 121.D
Iesus filius Sirach ecclesiasticum librum composuit. 101.B
Iesus filius Sirach, Sapientiæ librum composuit. 97.C. †103.
Iesus filius Naue. 100.C
Iesus filius Num. 204.B
 * *Iesus cōtra Amalechitas militat.* 186.D
 * *Iesus succedit Moyfi.* 196.B
 * *Iesus Naue Imago Saluatoris.* 244.C
 * *Iesus sacerdos magnus figuram gerebat Christi.* 247.A
 * *Ietebata.* 193.B
 * *Iethro socer Moyfi.* 163.B 186.D
Ieza-

I N D E X.

Iezabel.	131.A	† Illucere, & ellucere.	42.D	Impensa.	387. D
Ignarus. 88 B. 192.D.	194.C	† Illud, & illuc.	20.B	* Imperans prauè.	102.A
† Ignarus, & immemor.	19.A	* Illusiones in somnis.	73.A.	* Imperans benè.	102.A
Ignauus.	194.C	B.C		† Imperare, & iubere.	20.
† Igniculi.	81.B	Illustresenatores.	174.D	B	
Ignis. § 6.A. 371.C.	402.B	Illustris.	194.A	Imperatius modus.	9.B
Ignis sacer.	75.C	Illyricum mare.	257.D	Imperatores Cæsares.	170.
Ignis natura.	125.B	Imago Christus.	122.B	B	
Ignis effectus.	371.A	Imago vocis.	304.B	Imperatores Pontifices dice-	
Ignis, & aqua quibus interdici-	255.B	Imaginationes per somnia.	74.D	bantur.	138.A
Ignis Spiritus sanctus.	125.	Imbecillis.	194.A	* Imperfecti in Dei amore.	36. C
D		† Imber, & latex.	4. B. 37.	Imperitus.	194.C
Ignis fulminis.	252.B	B		Imperium Romanum diui-	
Ignis collisione rerum crea-	252.B	† Imber nimbus, & pluuia.	39.A	sum.	106.
Ignis ad omnia efficienda.	371. A	Imbres.	253.A	Impersonalis modus.	9.C
† Ignis, & focus.	20.B	Imboli.	290.C	Impetigo.	75.D
† Ignis qualitas.	72.A	Imbrumari.	93.D	Impius.	194.C
† Ignis in iecore.	52.D	* Imitatio bonorum suadetur.	383.D	† Impius, & peccator.	19.
† Ignis ab altari sublatus post		Immanis.	194.B	B	
Septuagesimum annum re-		Immarcescibilis.	194.A	* Impius quando à Deo con-	
pertus uiuus.	102.	Immaturus.	332.C	sumitur.	31. C
* Ignis gehennæ.	32.A	† Immaturus, & acerbus.	3. D	* Impius gemina punitur sen-	
* Ignis trium puerorum frigi-		D		tentia. 31.D	
duus.	76.C	Immemor.	194.C	* Impius pro quantitate fa-	
* Ignis in rubo.	157.A	† Immemor, & ignarus.	19.	cinorum condemnabitur.	32. D
* Ignis sacrificij.	176.A	A		* Impias in prosperitatibus	
Ignobiles. 88.B.	194.D	* Immensitas Dei.	2.D	timet.	65.B
† Ignominia, & infamia.	20. A	Immensus Dei nomen.	120.	* Impius bona in malum con-	
Ignominium.	88.B	C		uertit.	93.D
* Ignorantia mundi nihil		† Immeritus.	23.A	* Impius grauius torquetur	
obest scientibus Deum.	34. B	Immoderatio.	70.A	mundi exaggerado commo-	
* Ignorantia non excusans.	45.D	† Immolare, & libare, & ma-	44.A	da, quam iustus tolerando	
* Ignorantia vituperatur.	386.C	ctare. 22.A.	44.A	aduersa.	108.B
† Ignorare, & nescire.	39.	Immolatio	114.D	* Impiorum dolor de gloria	
D		Immortalis Dei nomen.	120.	iustorum.	37.A
Ignotus.	194.D	B		† Importunus Iunior consul.	125. D
† Ignotus pro ignarus.	130.B	* Immunditia contra carnis		Importunus. 194. A	181.C
† Sanctus Ildefonfus Archie-		integritatem.	421.C	Impossibile.	37.C
piscopus Toletanus.	167.	* Immundi proijciuntur de		Impostor.	195.B
† Sacti Ildefonfi liber de uiris		castris.	187.A	† Imprecari, & deprecari.	20.
illustribus.	131.	* Immundis præcipitur, vt		B.	27.D
† Ildericus Vuandalorum rex.	164.A	secundo mense conueniât.	187.B	Improbis.	194.A
Ileos.	72. D	† Immundus, & peccator.	27.C	Improuisus.	195.A
Ilex.	335.C	Immunis. 194.B.	281.A	Impudicus.	195.A
† Ilex, & illex.	20.A	Immunem ciues odere sui.	194.B	† Impudicus, & impurus.	19.
Ilienses aues.	243.A	* Immutabile quid.	1.B	A	
Ilium ciuitas.	274.B	† Imus, & infimus.	44.D	Impudicus digitus.	208.D
Ilium Ilus Apollinis filius		Impar numerus.	52.C	† Impurus, & impudicus.	19.
condidit.	285.A	† Impar, & dispar.	10.C	A	
† Ilium ab Hercule vastatum.	97.	Impariter par numerus.	53.	Inachus fluuius, & Rex. 261.C	
* Illatio cur dicatur Oratio in		A		270. B	
Missa.	330. C	Impariter impar numerus.	53.	Inæquales numeri.	53.C
Illatio.	35.C	A		† Inanimum, & exanimum.	38.D.
† Illex, & ilex.	20.A	Impassibilis Dei nomen.	120.	Inanis.	194.A
† Illico, & extemplo.	12.D	A.		Inaures.	389.D
		Impendo, & impendo.	20.	Inanis gloria quadruplex. 62.B	
		A		Inaures puellæ in vtraq; aure,	
				pueri in vna tantum in Græ-	
				cia gerebant.	389.D
				† Incan-	

I N D E X.

† Incantator, & Magus. 19.D	Inducia. 353.B	negligit reus. 81.A
Incantatores. 151.B	Inductio. 35.C	Ingenui. 175.C
Incantationes. 152.B	* Indulgentia peccatorum. 38.C	Inglorius. 194.A
Incaustum. 371.C	* Indulgentia formam Deus nobis imposuit. 92.B	† Ingluuias, & inluuias. 42.C
Incesum. 78.B	Indumentum. 380.A	* Ingluuias ventris restringenda. 62.A
Incesum compositum in tabernaculum. 174.C	* Induratio peccatorum. 46.D	* Ingluuias ventris contra per simoniam. 420.A
Incentor. 114.B. 194.B	Indus fluuius. 161.A. 265.C	Ingluuiosus. 194.A
Incesti. 87.B	Induuias. 234.C	† Ingrauari, & grauari. 17.D
Incesti iudicium. 87.B	Inebra aues. 246.B	Inguinaria peltis. 72.B
Incestus. 195.A	Ineptus. 194.D	† Inhibere, & prohibere. 45.C
† Incestus, stuprum, & adulterium. 31.D	Inermis. 194.C	Inhonestamembra. 209.D
* Inchoatio boni operis. 90.B	Iners. 194.C	Inhonestum. 37.B
Inchoatiua verba. 9.A	† Iners, & segnis. 19.B. 40.A	Inimicus. 194.D
Incincta. 195.B	Inerticula vna. 330.B	† Inimicus, & dolosus. 10.D
Inciti. 366.A	Inexpiabilis. 194.B	* Iniqui quomodo deteriorantur. 42.B
Inclytus. 193.D. † 8.C	† Infamia, & ignominia. 20.A	* Iniqui mala, quæ concupiscunt, sepe allequuntur. 60.D
Incola. 175.A	Infamis. 194.D	* Iniqui tabescunt. 107.D
† Incola, accola, & aduena. 41.B	† Infamis, & famosus. 13.B. 40.B	† Iniquitas, & iniustitia. 49.C
† Incola, & inquilinus. 20.B	Infanium. 88.B	† Iniquitas, & peccatum. 49.C
Incolumis. 144.A	Infans. 215.D	* Iniquitas maxima. 10.A
† Incolumis, & columen. 7.C	† Infans, & puer. 53.D	* Iniquitas habet aliquem usum. 107.B
Incommutabilis. 120.C	† Infansem in baptisate mergere, vel semel, vel ter reprehensibile non est. 128.C	Iniquus. 194.C
Incorporalia nomina. 6.B	* Infantes si baptizati non fuerint. 27.B	* Iniquus post mortem. 65.C
Incorporeus Dei nomen. 120.C	* Infantes innoxij opere non cogitatione. 14.C	* Iniquus moriens. 111.A
* Incorrigenabiles ab ecclesia se parentur. 100.C	Infantia. 215.B. † 53.A	† Initium, & principium. 19.B. 29.D. 40.D. 47.B
Incorruptibilis Dei nomen. 120.C	* Infantibus ætas imbecillis non animus. 14.C	Iniuria. 86.C
* Incorruptio carnis. 59.A	Inferiora terræ. 282.C	* Iniuriam creaturæ vniuersæ qui facit. 8.C
Inconstans. 194.B	† Inferre, & offerre. 26.B	* Iniuriæ dolorem qui tegit, 51.D
Inconsultus. 188.D. 194.C	Inferum mare. 257.B.A	Iniurius. 86.C
Inconueniens. 37.B	Inferus. 282.B	† Iniustitia, & delictum. 10.C
Incredibile. 37.B	† Inferus, & infernus. 19.A	* Iniustitia, & iniquitas. 49.C
Incubi. 158.B	† Inficere, & efficere. 20.D. 26.C. 40.C	Inlaudabilis. 194.C
Incus. 372.C	Inficiatio. 87.B	† Inlilitum, & delitum. 43.A
† Incusare, & accusare. 20.A	Inficiator. 195.B	† Inluuias, & ingluuias. 42.C
Indigatores. 204.A	† Infidelis, & infidus. 13.B	† Innixus, & adnissus. 2.B
Indemnis. 194.D	† Infimus, & imus. 44.D	† Innocens, & innoxius, & innocuus. 38.B
Index. 195.A	Infiniti numeri. 55.C	* Innocentia furto, & fraudi responderet. 420.B
Index digitus. 52.B	Infinitus modus. 9.B	Innocuus. 193.D
Indi. 96.A. 163.C	* De infirmitate carnis. 67.D	† Innocuus, & innoxius. 19.A
Indi linteati. 382.D	† Infirmitas, & valetudo. 36.C	Innox. 193.D. * 15.C. 31.C. 51.C
India. 265.C	Infirmus. 194.A	Innoxius, & innocuus. 19.A
India neque plumbum, neque as habet. 321.B	† Infodere. 15.A	Innuba. 183.C
India elephantos creat. 227.C	Informis. 194.B	Innulli. 222.D
Indicatiuus modus. 9.B	† Informis, & deformis. 10.A	Innupta. 83.C
† Indictiones. 68.B	Infrænis. 194.A	Innuptæ in tutela erant. 184.C
Indicum. 376.D	Infrendens. 194.A	† Inolescere, & adolescere. 2.B. 42.C
Indicus sinus. 258.C	Infula. 388.B	Inoperire. 43.C
Indigena. 175.A. 195.A	Ingeniosus. 193.C	* Inopes nascimur, & morimur. 61.A
† Indigena, & iudigens. 20.C	Ingenium argumentis conuincitur. 50.C	Inops.
* Indigni præpositi ecclesiæ. 95.B	* Ingenium intelligentiæ qui	
† Indoctus, & indocilis. 19.D		
Indoles. 193.C		
Indorum gens. 162.B		

I N D E X

- Inops. 194.D
 * Inopix metus. 89.A
 † Inquilinus. 20.B. 175.D
 † Inquirere, & quætere. 10.D
 † Inquit, & inquit. 20.B
 † Insania, & furor. 39.D
 † Insanus, & infaniens. 19.B
 Inscius. 194.C
 † Inscribere, & scribere. 7.D. 42.A
 † Insequi, & consequi. 40.D
 † Infertum, & insitum. 20.B
 † Inferuire, & seruire. 32.C
 Insidere. 195.B
 Insidiæ. 195.B
 † Insidiæ, dolus, & fraus. 9.C
 * Insidiæ diaboli. 69.D
 * Insidiatores Saul prophetantes. 222.A
 Insidiosus. 195.B
 Insincerus. 201.B
 Insuperans. 201.A
 Insitio. 332.C
 † Insitum, & insertum. 20.B
 Inspectiua Philosophia. 43.A
 † Inspicere, & aspicere. 2.D. 39.D
 Instar. 373.A
 Instaurare. 373.A
 Instauratio. 373.A
 Institutio æquitatis duplex. 36.D
 † Instruere, & struere. 42.B
 Instructus. 85.D
 Instrumentum. 85.D
 Instrumenta ædificiorum. 377.A
 Instrumenta equorum. 406.B
 Instrumenta fabrorum. 372.C
 Instrumenta hortorum. 406.B
 B
 Instrumenta legalia. 83.B
 Instrumenta rustica. 405.B
 Instrumenta vestium. 387.B
 Insubuli. 387.C
 † Insuescere, consuescere, & assuescere. 7.B. 32.C
 Insulæ. 274.C
 † Insurgere, & surgere. 32.C
 Integri restitutio. 86.C
 * Integritas carnis immuditæ respondet. 421.C
 Intellectus, & sensus. 31.A. 38.D
 * Intellectus brutis non est. 14.D
 * Intellectus, quidquid supra hominis intellectum est, quærendum non est. 34.D
 † Intelligibilia, & sensibilia. 54.A
 Intemeratus. 194.A
 † Intempesta nox. 65.A
 Intempestum. 92.A
 Intempestiuè. 92.A
 † Intendere, & attendere. 2.A
 * Intentio mentis. 50.B
 * Intentio orationis. 77.B
 Interpretæpositio. 87.A
 Interceptus. 195.B
 Intercessor Christus. 123.A
 Intercilium. 206.D
 Interdicere aquam, & ignem, vel aqua & igni. 89.C. 255.B
 Interdictum. 86.B
 Interea. 47.B
 * Interemptio septem gentium. 201.B
 Interfinium. 207.C
 Interiectio. 10.D
 Interlunium. 65.D
 Intermisio. 326.D
 Internecium. 87.A
 Internecida. 195.A
 Interpolæ vestis. 381.A
 Interpres. 193.C
 Interpretatio. 45.C
 Interpretes scripturarum. 103.C
 † Interrogatio, & percunctatio. 27.B
 Interscalpium. 209.A
 Interualla. 297.A
 Intestabilis. 194.D
 Intestina. 211.A. † 53.A
 † Intro, & intus. 38.D
 Introductio ad Philosophiã. 44.A
 Introitus, & exitus anni. 92.B
 Intubus. 349.D
 Intubus siluaticus. 344.B
 Intueri. 39.D
 † Intueri, videre, & aspicere. 36.A
 † Intus, & intro. 38.D
 Inuenire. 193.C
 † Inuenire, & reperire. 20.D
 Inuentores litterarum. 2.D
 Inuestigare. 301.C
 Inuestis. 195.B
 Inueterator. 194.B
 Inui. 158.B
 * Inuidi. 92.A
 † Inuidia, & zelus. 38.A
 † Inuidia duplex. 62.A
 † Inuidiam superat dilectio. 62.C
 * De Inuidia. 91.C
 * Inuidia suum punit auctorem. 91.C
 * Inuidiæ mala. 382.D
 * Inuidia contra fraternam congratulationem dicit. 415.D
 Inuidiosus. 194.D
 † Inuidiosus, & inuidus. 19.D. 46.C
 † Inuidus, & inuidiosus. 19.D. 46.C
 * Inuidus quid alienis virtutibus præstet. 92.A
 Inuisibilis Dei nomen. 120.D
 Inuisus. 194.D
 † Inuium, & auium. 46.B
 Inula. 351.A
 † Inuocare, aduocare, & euocare. 2.C
 † Inuocatus, aduocatus, & euocatus. 42.B
 Inuolare. 337.A
 Inuolucrum. 401.B
 Inuoluolus. 236.D
 Ioachaz. 131.D
 Ioachim. 97.A. 131.D
 Iohannes Apostolus & Euangelista. 136.D. 125.C. † 152.D
 Iohannes Apostolus in Pathmos relegatur, & Ephesum redit. 97.B. † 106.
 Iohannes Apostolus requiescit. 97.C
 Iohannes Apostolus scripsit Euangelium in Asia. 102.A
 † Iohannes Apostolus in Pathmos Apocalypsim scripsit. 106.
 Iohannes Apostolus Euangelium nouissimum edidit. 106.
 Iohannes Apostolus per figurã Aquilæ quid significet. 244.C
 Iohannis in Apocalypsi locus. 46.B. 122.D. 141.B. 154.A
 Iohannis Epistolæ. 102.D. 323.B
 Iohannes Baptista. 135.A. † 150.B
 Iohannis Baptista vbi situs. 284.D
 * Iohannes Baptista formam habuit legis. 248.C
 * Iohannes ab Angelo salutatur. 11.D
 † Iohannis Baptistæ caput Cõstantinopolim perductum. 109.
 Iohannes Anachoreta. 98.A. † 109.
 † Iohannes Archiepiscopus Toletanus. 168.
 Iohannes Chrysostomus. 98.A. † 123.C
 † Iohannes Episcopus Casarugustanus. 134.B
 † Iohannes Episcopus Constantinopolitanus. 110. 127.C
 † Iohan.-

I N D E X.

† Ioannes Episcopus Gerunden- denſis. 129. D	Iofue. 96. D. 130. C. † 144. B. 204. A	* Iſaac filius promiſſionis. 130. D
Ioas. 96. C. 131. B. † 100.	Iofue liber quid contineat. 100. C. * 313. B	* Iſaac riſus interpretatur. 132. C
Ioathan. 96. D. 131. A. C. † 100.	† Iofue populum rexit. 97.	* Iſaac, & Agar. 133. D
Iob. 28. B. 130. A. 162. A. † 143. B	* Iofue contra Amalech mili- tat. 163. D	* Iſaac immolandus. 135. A
Iob liber quid contineat. 100. B * 314. B	* Iofue pugna vbi ſtetit Sol, & Luna. 207. C	* Iſaac, & Rebecca. 136. A
Iob librum Moyſes ſcripſiſſe putatur. 100. B	* Iofue ſorte diuidit terram re- promiſſionis. 208. A	* Iſaac Rebeccam finxit foro- rem. 136. D
* Iob percuffus ad probatio- nem. 66. C	Iotaciſmus. 21. D	* Iſaac cum Rebecca ludens. 136. D
* Iob perſonam exprimit re- demptoris. 242. D	† Iouianus Imperator. 109.	* Iſaac puteos fodiens. 137. A
Iob vxor, & amici tres. 242. D	Iouinianus hæreſiarcha. 145. C	* Iſaac benedixit Iacob, & Eſau. 138. B. D
† Iob locus. 18. B. 81. C. * 33. B 44. D. 71. D. 102. A	Iouinianus iterum Chriſtia- nus. 98. C	* Iſaac ſenex. 138. C
* Iob locus explicatus. 57. C	Iouiniſtæ hæretici. 145. C	* Iſaac, & Iſmael. 240. B
Iocoſus. 193. D	Iouis. 153. C. 154. D	Iſaias. 133. B. D. 146. B. † 100.
Iocundus. 193. D	Ioui iuuenus immolabatur, non taurus. 222. B	Iſaias Euangelifta potius quã Propheta. 101. B
Ioel. 96. C. 101. D. 134. A. † 148. A. * 146. B	Iouis ſtella. 68. A	Iſaias Ezechieli languenti ali- quid medicinale mandauit. 76. A
* Ioelis liber quid contineat. 318. A	Ira. 158. C. † 21. C	* Iſaias ad Ezechiam. 234. D
* Ioelis locus. 54. D. 63. A	† Ira, & iracundia. 19. D 39. C	* Iſaias Euangeliftas, & Apo- ſtolos expreſſit. 246. D
† Ioiada. 100.	Ira inflammat. 192. C	Iſaiæ liber. 101. B
Ion rex. 165. C. 257. A	* Ira contra patientiam dicit. 416. A	Iſaiæ liber quid contineat. 316. A
Ionadab ſacerdos. 96. C. † 100.	† Iracundia in felle. 52. D	Iſaiæ locus. 18. A. 23. C. B. 26. A. 44. C. 58. C. 59. C. 61. D. 62. D. 67. A. 82. B. 95. C. 100. D. 106. B
Ionas. 101. D. 134. D. 136. A. 237. A. † 100. 148. D	* Iracundia reſtringenda.	Iſauria. 268. C
* Ionas Chriſti mortem figu- rauit. 246. B	Iracundus. 186. A. 194. B	Iſchias. 74. B
* Ionæ liber quid contineat. 319. B	† Iram temperat patientia. 62. D	Iſcurra. 195. C
Ionathas. 131. A. † Guſtu mel- liſie ieiunium ſoluit. 62. C.	* Iram Dei mereri, & prouo- care quid ſit. 47. A	Iouæperis. 64. A. 251. B
* Eius mors. 226. A	* Iram Dei dum viuimus vita- re poſſumus. 47. B	Iſagoga. 44. A
Iones. 162. D. 165. C	* Iram ſacra lectio æquitatem iuſtitie nominauit. 3. D	Iſagogæ Porphyrij. 44. A
Ionica columnæ. 373. D	Iraſcibile. 55. C	Iſicia. 395. B
Ionici pedes. 11. B	Iracus. 186. A. 194. C	† Iſidus Archiepiſcopus To- letanus. 167.
Ionium mare. 162. D. 257. B	† Iratus, & iracundus. 20. A	† Iſidorus Episcopus Hiſpal. & eius vita 130. A. 134. D
Ioppe oppidum. 284. D	† Iratus, & furioſus, & furens. 13. C	Iſidorus hiftoriam ab exordio mundi composuit. 95. A
Ioran. 96. C. 131. B	Ircoluſ. 194. D	† Iſidorus Siſebuto. 63.
Iordanis fluuius. 261. D	† Ire in forum, & ad forum 4. A.	* Iſidorus ſtatri Oroſio. 237. A
Iordanis diuiſio. 204. B	* Ire de porta, vſque ad por- tam: 168. B	* Iſidorus ſorori Florentinæ. 256. A
Ioſaphat. 96. C. 131. B. † 100.	† Irenæus Episcopus. 107.	* Iſidori humilitas. 45. D. 95. C
* Iofeph ſpõſus Virginis. 74. A 248. B	Iris. 152. D	Iſis Ægyptiorum regina. 60. D. 153. C. 157. A
Iofeph. 133. B	Iris equi. 363. C	Iſmahel. 96. B. 129. B. 162. B
† Iofeph filius Iacob. 96. 141. * 73. D	Iris gemma. 314. B	† Iſmahel filius Abraham, & Agar. 96. * 134. D
* Iofeph hiftoria. 147. A	Iris Illyrica. 342. C	* Iſmahel typus Iudaorum. 130. D
* Iofeph mors. 156. D	Ironia. 26. C. 41. C	Iſmahelitæ. 162. B
* Iofeph filius accreſcens. 153. D	Iriſ. 47. D	e Iſoces.
* Iofeph redemptoris figuram geſtauit. 242. C	Irrigare. 160. A	
Ioſias. 97. A. 131. C. † 100.	* Irrifor eſt non pœnitens qui adhuc agit, quod pœnitet. 45. B	
† Iofias figura Chriſti. 246. C	Iſaac. 96. C. 132. A. † 141. 149. B	
	† Iſaac filius Abraham, & Sa- ræ. 96.	

LIBROS
DEL DR.
L. MARO

I N D E X.

- Ifoces. 395.B
 Ifopleuros. 56.D
 Israel. 132.B. 163.C
 Israel, & Iudæ regnum diuiditur. 96.B
 † Israel dictus Iacob. 96.
 * Israel afflictio. 156.A
 Israelitæ. 163.C. * 96.
 Issachar. 132.D. † 142.
 * Issachar quid figurauit. 152.D. 241.B.
 Ister fluius. 261.D. 165.B. 270.D
 Istri. 165.A
 Itria. 270.D
 † Ita, & sic. 45.A
 † It, & id. 20.A
 Itali. 172.B. 165.C
 Italia. 270.D. 171.A
 Italus. 165.C
 † Italus, & Italicus. 46.A
 † Itatius Clarus Episcopus Hispanus. 121.A. 122.D
 Iter, & itiner. 301.A. † 44.B
 Iter, vel itus. 301.A
 Itiner. 301.B
 Ityrei. 336.D
 Iubat, & iuuat. 20.A
 Iuba rex. 153.C. 287.D
 Iubal musicæ repertor. 57.C
 Iubal cytharæ inuentor. 59.C. † 93.
 Iubere, & imperare. 20.B
 Iubilatio. 21.C
 Iubileus. 94.C
 Iucundus. 193.D
 Iudæa. 266.B.D
 Iudææ quidam riuus sabbatis omnibus siccabatur.
 Iudæi. 142.D. 163.D
 Iudæi in Hispania Christiani efficiuntur. 98.C. † 112.
 Iudæi Apis capitis imaginem fecerunt. 157.B
 † Iudæi à Domitiano interfecti. 106.
 † Iudæi ad fidem permoti. 161.C
 * Iudæi filij Abrahæ. 18.C
 * Iudæi pugnant contra Amalech, & Chananæum. 189.A
 * Iudæi murmurant contra Deum, & Moysen, & Manna fastidiunt. 194.B
 * Iudæi reprehenduntur de incredulitate. 256.A
 * Iudæi in fine mundi in Christum credituri. 291.C
 * Iudæi non cognoscetes Christum, congregati sunt aduersus eum. 272.B
 * Iudæi posteritatem suam dannauerunt. 275.B
 * Iudæi legunt, sed non intelligunt. 286.A
 * Iudæi, & gentes ad Christum vocantur. 290.B
 * Iudæi propter peccatum in Christum dispersi. 295.A
 * Iudæi spretri. 297.D
 * Iudæi testamentum legis non intelligunt. 304.C
 * Iudæi nisi credant in Christum, non intelligent scripturas. 305.B
 Iudæorum hæreses. 142.D
 Iudæorum captiuitas soluitur. 97.B
 * Iudæorum irreparabilis desolatio. 298.A
 * Iudæorum plurimi non erant credituri. 293.B
 * Iudæorum deflenda demerita. 309.A
 Iudæus non potest dici post fidem. 153.A
 * Iudæus aut hæreticus non est Christi populus. 82.B
 Iudaicus lapis. 306.C
 Iudas 132.C. † 141.
 Iudas Thaddæus. 136.C
 † Iudas Apostolus Iacobi frater. 153.D
 * Iudas filius Iacob. 151.A
 * Iudas quando dormiuit cum nuru sua. 145.B
 * Iudas significat Christum. 241.B
 * Iudæ filij duo. 145.C
 Iudæ Apostoli Epistolæ. 102.D. * 323.C
 Iudas Iscariotes. 136.D
 Iudex. 359.C
 † Iudex, & arbiter. 2.D
 * Iudex qualis esse debeat. 104.A
 * Iudex iniquus qui Dominum non timebat. 253.D
 Iudices. 104.C. 174.A
 * Iudices quales esse debeant. 104.C. & c.
 * De Iudicibus. 104.C. & c.
 * Iudices pro temporalibus molestijs, quas ingerunt plebi, cremabuntur. 106.A
 * Iudicia Dei sibi proponens. 104.A
 * Iudicia sine personarum acceptione. 104.D
 Iudiciale genus. 33.B
 * De Iudicio. 31.B
 Iudicium. 359.A
 † Iudicium, & iustitia. 19.B
 * Iudicium duplex. 50.A
 * Iudicium Domini geminum est. 31.A
 * Iudicium de domo Domini incipit. 31.B
 * Iudicium secundum conscientiam vnus cuiusque. 31.B
 * Iudicium de se quando quisque sumit. 42.C
 * Iudicium Dei iustum. 92.B
 * Iudicium quattuor modis peruertitur. 105.C
 * Iudicij diem nouit Christus. 31.B
 * In Iudicio duo ordines. 31.B
 * In Iudicio omni sex personæ queruntur. 359.C
 * Iudicium historia. 209.B
 Iudicium liber. 100.D
 * Iudicium liber quid contineat. 313.C
 Iudith. 101.C. 135.A. † 150.A
 Iudith historia scribitur. 97.A. † 102.
 * Iudith typus ecclesiæ. 247.B
 Iuga montium. 280.B
 Iugerum. 300.B
 † Iugire. 37.D
 Ingians. 334.D
 Iugula. 67.D. † 81.D
 Iulia Romula ciuitas. 287.C
 Iulianus vicus. 266.D
 Iuliæ leges. 81.D
 Iulianus Apostata Imperator. 98.C. † 109.
 † Sanctus Iulianus Archiepiscopus Toletan. 167.
 † Iulianus Archiepiscopus Toletan. 167.
 † Iulianus Episcopus Carthaginiensis. 137.B
 † Iulianus Pomerius. 125.A
 Iulius. 92.D. 170.A
 † Iulius mensis. 66.A
 Iulius Atticus. 326.B
 Iulius Africanus. 95.D. † 92.
 Iulius Cæsar primus Monarchiam tenuit. 97.A
 Iulius Ænææ filius. 170.A
 Iumenta. 221.C. 317.B
 Iunctura verborum. 38.B.
 Iunctus, geminatus, & duplicatus. 41.C
 Iuncus. 346.B
 Iunior. 216.C
 Iuniperus. 335.D. * 188.D
 Iunius. 92.D. † 65.D
 Iu-

I N D E X.

Iunius Brutus.	187.C	* Iustitia Dei quomodo me- tuenda.	44.A	* Iuuenis filius viduæ.	252.C
Iuno. 153.C.	156.C	* Iustitia quando regnat.		† Iuuenta, & iuuentus.	20.D
Iano aquam, & terram signi- ficat.	156.C	* Iustitia amara iniquis.	93.C	Iuuentus.	215.B
Iupiter.	154.D	* Iustitia principum.	102.C	† Iuuentus, & iuuenta.	40.B
Iupiter ignem, & aërem signi- ficat.	156.C	* Iustitia, & misericordia in iu- dice.	104.D	K.	
Iura.	85.B	* Iustorum finis optimus.	111.C	K. Littera. 4.D	18.C
† Iura, & leges. 22.C.	46.C	Iustus. 193.D.	* 51.C	Kalendæ. 18.C.	93.A
* De iuramento.	83.B	† Iustus, & æquus.	4.C	Kalendæ Ianuariæ.	342.B
* Iuramentum Deus ita acci- pit, sicut ille, cui iuratur, in- telligit.	53.D	† Iustus Archiepiscopus Tole- tanus. 167.	134.C	Karistia.	195.B
* Iuramentum qui protulit, & obliuione transcendit.	177.D	† Iustus Episcopus Vrgelita- nus.	126.C	Karitas.	195.B
* Iurandi consuetudo.	53.D	* Iustus spe, & formidine ni- tet.	36.D	Karus.	195.B
* Iurare quomodo liceat.	53.D	* Iustus vnde esse incipit.	42.B	Kartago.	18.C
† Iuratio, & execratio.	12.D	* Iustus iudicat se in hac vita.	42.C	L.	
Iure disceptare.	359.C	* Iustus, & vitijs têtatur, & fla- gellis verberatur.	65.A	L. Littera.	18.D
* Iuret nunquam, qui peierare timet.	53.B	* Iustus in pœnis gaudet.	65.B	L. Labaim.	162.A
Iurgium.	359.B	* Iustus post laborem securus.	65.C	Laban testamentum fecit.	83.B
Iuridicæ notæ.	16.A	* Iustus flagellatur, ne de iusti- tia superbiens cadat.	66.D	* Laban interpretatur deal- batio.	14.A
Iuridicus.	193.C	* Iustus plerumque plangit nes- ciens pro quibus peccatis.	67.A	* Laban legis, & diaboli ty- pus. 240.D.	143.D
Ius. 80.B. 85.B.	395.B	* Iustus sub metu est.	67.A	Labdacismus.	21.D
Ius ciuile.	80.D	* Iustus ad vtilitatem tentatiõ- nibus agitatur.	69.A	Labellum.	400.D
Ius gentium. 80.C.	353.C	* Iustus ne sit in hac vita secu- rus.	70.D	Labens.	196.A
Ius liberorum.	83.B	* Iustus sæpe vsque ad despe- rationem tentatur.	71.C	Labia. 52.C.	207.C
Ius militare.	80.D	* Iustus quidquid patitur Dei permissu patitur.	71.D	Labina.	302.B
Ius naturale.	80.D	* Iustus tentamenti perire nõ debet.	71.D	† Labium, & labrum.	22.B.
Ius publicum.	81.A	* Iustus aut potestate seculari exiuit, aut illa non cur- uatur.	101.C	C.	
Ius Quiritium.	81.B	* Iustus in aduersis probatur.	107.B	Labium.	207.C
* Iusiones malæ.	387.D	* Iustus de mora vitæ tedium patitur.	111.B	* Labor declinandus.	28.C
* Iustus malum ne facias.	387.D	* Iustus moriens pertimescit.	111.C	Labrum. 207.C.	400.D
D.		Iuare.	215.C	† Labrum, & labium.	22.C.
* Iusti manus lauant in sangui- ne peccatorum.	111.B	† Iuuat, & iubat.	20.A	D.	
* Iusti miseri non erunt com- passione damnatorum.	33.B	Iuuenalis. 82.C. 149.D. 356.D		Labrusca. 329.B.	346.D
* Iusti mens.	69.C	Iuuenalis locus.	228.B.A	Labyrinthus.	290.C
* Iusti se mortificant, vt Deo viuant.	86.C	280.C. 294.B. 389.B. 402.C.		Labyrinthi quattuor.	290.C
Iustinianus Imperator.	98.B.	C.		Lac. 208.C.	395.C
† 111.	126.C	Iuuenalis. 222.B.	† 54.B	Lac, & sanguis.	395.C
† Iustinianus Episcopus Valen- tinas.	126.B	Iuuenes. 215.C.	54.B	Lac strpicum.	347.D
Iustinus.	98.B			Lacedæmon.	165.D
† Iustinus maior. Imperator.	111.			Lacedæmon Semeles filius.	286.A.
† Iustinus minor Imperator.	111.			Lacedæmones.	165.D
† Iustiti locus.	90.D			Lacedæmonia. 270.C. 286.A	
Iustitia. 43.B. 359.A.	† 61.A			A.	
† Iustitia, & iudicium.	19.B			† Lacedæmoniorum regnum.	98.
* Iustitia iusti.	31.B			Lacedæmonium marior.	308.D
* Iustitia quanti sit ponderis.	38.C			D.	
* Iustitiæ magna pars.	42.B			† Lacerare, laniare, & lancina re.	41.A

I. N D E X.

Lacrymæ. 206. C.	† 15. A	Lampfacus ciuitas.	154.	† Largitas, & largitio.	22. A
Lacryma oleastri.	337. C	D		43. B	
* Lacrymæ pœnitētis sine ef-		Lana.	386. B	* Largitas prodiga.	110. D
fectu.	45. B	Lancea.	356. B	Largus.	195. C
* Lacrymæ falsæ.	53. C	† Lancinare, & laniare.	41.	Laricinum castellum.	336. A
* Lacrymæ orationum.	76.	A		Larius lacus.	258. A
A		* Languor animæ.	68. C	Laruæ.	158. B
* Lacrymæ pœnitentiam.		Languidus.	196. B	Lasciuus.	196. B
355. C		† Languidus, & languens.	35.	Lasciuus, & petulans	21.
Lacir.	343. A	D		B	
† Lactans, & lactens.	22. B	† Laniare, & lacerare.	41.	Lasfer.	343. A
† Lactantius.	51. A	A		Laserpitium.	347. D
Lactatus.	397. A	Lanificium Minerua inuenit.		† Lassus fessus, & fatigatus.	
Lactea via.	64. A	379. C		15. A	
Lacteus circulus.	251. C	Lanista.	196. A	Laterculi.	373. B
Lactuca.	349. D	Lanus fluuius.	166. A	Laterculum.	109. A
Laculata vestis.	380. D	Laodicea vrbs.	284. B	Lateres.	373. B
Lacunar. 296. D.	374. D	Lapago.	346. B	Lateres, & laterculi.	296. D
Lacunaria. 296. D.	402. D	Lapathum.	350. C	* Lateres Ægyptij.	191. B
Lacunarium.	296. A	Lapella.	346. B	Laterna.	402. A
Lacus. 258. A. 295. C. 296. D	374. D.	Lapides insigniores.	305.	Latex.	160. A
405. C		B		† Latex, & imber.	4. B. 37.
Lacus, & stagna.	258. A	Lapides, & marmora.	308.	B	
Lacus in Æthiopia.	255. A	C		Latinas litteras Carmētis Ita-	
Lacus in Bœotia furialis. 255.		Lapides, & metalla.	302.	lis tradidit.	3. B
A		A		Latinè loqui.	38. A
Lacus Clitorius.	255. A	Lapides pretiosi.	309. D	Latini.	165. B
Lacus in Troglodytis.	255.	Lapides structuris apti.	373.	Latini liberti.	176. A
D		B		Latinus Rex.	165. B
Læna.	113. B	* Lapides duodecim.	204. D	Latium. 270. D.	286. B
Latamen.	326. D	Lapidofus.	202. C	Latomia.	88. A
† Lætari, & gratulari.	22. A.	† Lapis, & saxum.	33. B	Latona. 156. B.	276. C
43. A		Lapis.	304. A	† Latrare.	37. D
Læticia.	18. D	Lapis albus.	373. B	Latro.	196. A
† Læticia in splene.	52. D	* Lapis adiutorij.	218. D	† Latro, & fur.	22. C
† Læticia, & exultatio.	21. B	Lapis angularis Christus. 123.		* Latrones.	104. B
† Læticia, & gaudium.	17. B	D		* Latrones duo, qui cum Chri-	
* Læticia inepta.	420. C	Lapis arenatus.	373. C	sto crucifixi sunt.	255. A
Lætus. 18. D.	195. C	* Lapis ad ostium monumen-		Latronibus crura confracta.	
† Lætus Episcopus Nepten-		ti.	281. C	89. B	
sis.	164. C	Lapis Gadetanus.	374. C	Latum pro datum.	18. D
Læua.	208. C	Lapis molaris.	373. C	Latus 72. B	209. D
Laganum.	394. D	Lapis offensionis Christus.		Latustegere sinistrum.	114.
Lagena.	400. B	123. D		D	
Lageos vua.	330. C	Lapis piperinus.	374. C	* Lauatus, mundus, & immun-	
Lagois.	244. C	Lapis specularis.	305. A	duus.	45. C
Lagos.	244. C	Lapis Tiburtinus.	373.	† Laudabilis, & laudandus.	21.
Λαγός.	222. A	B		A	
Laicus.	140. B	Lapis viuus.	306. A	* Laudare seuerè sine arro-	
Lambda littera impuritiam si-		Lapistus.	350. C	gantia	93. B
gnificat.	16. D	Lapithæ. 164. D.	270. D	* Laudari qui affectant de sa-	
Lamech. 95. D. 129. A. * 122.		Lappa. 345. D. 346. B. 389.		piencia.	51. B
C		B		* Laudari veraciter	52. D
† Lamech filius Mathusalem.		Lapsana.	350. C	* Laudari in Deo non in se.	
93.		* Lapsi à bono in deterius.		90. A	
* Lamech seculi figura.	239.	89. D		Laudea.	333. A
A		Laquearia.	296. D. 374.	* Laudes canere, hoc est, alle-	
† Lamentari, & plangere.	15.	D		luia.	329. C
A		Laquearij.	365. C	Lauinium ciuitas.	286. C
Lamizæ.	158. B	Laquearium.	296. A	Laurea.	192. D
Lampas.	402. A	Lardum.	395. C	Laurea insigne victoriæ.	353.
† Lampas solstitium æstiuale.		Lares.	395. C	B	
70. A		Larex.	336. A	Laurus.	333. A

I N D E X.

† Laurus, & laurea.	44. D	Lentiscus.	336. D	* Leuitæ quadraginta duas	
† Laus, & laudatio.	21. D	Lentus.	336. D	vrbes accipiunt.	208.
* Laus pro contemptu laudis.	90. A	Leo. 68. C.	226. C. D	C	
* Laus ante correctionem.	98. D	Leo Christus.	123. A	* Leuitarum ceremoniæ vbi	
Lazarus.	137. D	Leo maior Imperator.	98. B.	præcipiuntur.	187. B
* Lazarus percussus est ad pur-		† 110.		* Leuitis habitacula decer-	
gationem.	66. C	† Leo Zenonis Imperatoris fi-		nuntur.	208. B
* Lazarus quem Dominus sus-		lius.	110.	Leuiticus.	100. B
citauit.	254. D	Leones.	236. C	Leuiticus liber quid cõtineat.	
Leæna.	226. D	Leones nisi lacessiti irasci ne-		312. B	
Leander Episcopus Hispalen-		queunt.	229. C	Lex. 36. D. 80. B.	81. D
sis. 112.	118. D	Leonum triplex genus.	226.	Lex scripta est.	36. D
Lebetes.	401. B	D		Lex aut permittit, aut vetat,	
Lebitonarium.	381. A	Leonum natura.	226. D	aut punit. 36. A.	82. B
* Lebna.	191. B	Leonum animos frons, &		Lex quid habere debeat.	36.
Lecti.	403. C. D	cauda indicat.	226. D	B	
Lectigeniales.	403. A	Leogoras Syracusanus.	15.	Lex quid possit, & quare facta	
Lecticæ.	403. C. D	C		sit.	82. B
Lectio.	113. D	Leonidæ dictum.	394. A	Lex qualis debeat fieri.	82.
† Lectio, & scriptura.	34. B	Leontophonos.	228. D	C	
* De Lectione.	79. C	Leopardus.	227. D	Lex, & mos.	36. D
* Lectiones pronuntiare anti-		† Leouigildus Rex Gottho-		* Lex, & gratia.	23. A
quæ institutionis est.	326.	rum. 111.	160. A. D	* Lex est via, per quam itur ad	
A		Lepra.	75. A	Christum.	20. D
Lectisternia.	294. A	* Lepra in lege.	179.	* Lex diuina.	21. A
Lector.	195. B	C		* Lex peccati consuetudo.	48.
* Lector, & quid ad eum perti-		* Leprosi eijciuntur de castris.		D	
neat.	391. C	180. D.	187. A	* Lex Dei præmium habet, &	
* Lector potius ad implendum		* Leprosi ad sacerdotem mitte-		pænâ.	80. B
quàm ad intelligendum erit		bantur.	181. B	* Lex infidelibus religata.	82.
promptissimus.	80. A	* Leprosi decem qui mundan-		B	
Lectores.	139. A	tur à Domino.	253. C	* Lex Moyfi quando data.	
* Lectores superbi.	81. C	Leprosus.	196. B	164. A	
* Lectores carnales, & hæreti-		* Leprosus quem Christus def-		* De Lege.	20. D
ci.	82. A	icens de monte primum		* Leges quis nõ intelligit.	82.
* Lectorum ordo, & officium.		curauit.	248. B	A	
350. B		Leptis magna ciuitas.	273. A.	Leges.	79. A
† Legare, & ligare. 22. A	43.	285. A		Leges antiquæ, & nouæ.	79.
C		Lepus. 222. A. 225. C.	237.	C	
† Legatus, & orator.	40. A	B		Leges consulares, & Tribuni-	
Legere.	195. B	Lerna.	232. D	tix.	81. D
† Legere, & lectitare.	22. B	Lesbium marmor.	308. C	Leges Rhodiæ.	82. D
* Legere, & orare.	79. C	Lethargia.	72. A	Leges quare factæ.	36. B
* Legendi assiduitas.	80. B	† Lethum, & mors.	21. C	† Leges, & iura. 22. C.	46.
* Legendo quidam scire po-		Leuca.	301. C	C	
tuerunt, quod negligendo		Leucate promontorium.	286.	† Leges, & mores.	22. C
contemnunt.	80. D	C		* Leges fidei parent.	103.
* Legens præcepta Dei, & nõ		Leucochrysis.	315. D	D	
faciens.	80. B	Leues.	192. D	† Legis, & Euangelij distin-	
Legio.	172. A	Leui. 132. C. † 142. * 241.		ctio. 58. B.	* 26. B
† Legio, & dilectum.	46. A	B		* Legis decem verba.	164.
Legumina.	328. C	Leuiathan. 154. B.	* 71.	D	
Lemanus fluuius.	166. A	A		* Legibus principes tenentur.	
Lembus.	368. C	Leuidensis.	381. C	103. C	
Lens.	328. D	Leuis.	184. B	Legum auctores.	79. A
Lenticula.	400. D	Leuis.	195. D	Lexis.	23. A
Lena.	382. B	Leuitæ.	138. D	Lia	129. C
Leno.	196. A	* Leuitæ qui tabernaculo ser-		† Lia vitam actiuam ostendit.	
Lendes.	236. A	uiebant, & qui custodes va-		59. B	
Lentæ vites.	336. D	forum erant.	187. B	* Lia, & Rachel, & duæ famu-	
Lentigo.	75. C	* Leuitæ non acciperunt hæ-		læ.	140. B
		reditatem terræ repromis-		Lia typus Synagogæ.	142. B.
		sionis.	208. A	240. D	

I N D E X.

Litteræ vocales, semiocales, & mutæ. 5.A	Longus. 195.C	stantinopolim translata. 108
Litteras in Græciâ Cadmus attulit. 2.C	Loquax. 195.C	†Lucensis conuentus. 165.A
Litteras Latinas Carmētis Ita lis tradidit. 3.B	†Loquax, & eloquens. 11.D	Lucerna. 402.C
Litteras non geminabant ve- teres. 19.A	Loquelaes præpositiones. 10.C	Lucerna semper ardens. 306. A
Litteris tria accidunt, n omē, figura, potestas. 4.B	*Loquendi ratio quadruplex. 51.D	Lucida. 296.A
Litterarum nomina ex sono vocis. 4.B	*Loquens quæ ad Deum per- tinet, nec faciens. 51.B	†Lucidius Diaconus. 132.A
Litterarum elementa viginti duo. 324.D	†Loqui, & fari. 39.C	†Lucidum, & lucibile. 27.C
*Litteram legis qui intendūt. 82.B	†Loqui, & garrere. 39.C	†Lucifer. 82.B
*Litteræ communes melio- res, quia simpliciores 84. A	†Loqui, alloqui, eloqui, & obloqui. 43.D	Lucifer annis nouem explet cursum. 66.D
Littorariæ naues. 368.D	*Loqui imperiti nesciunt. 50.A	†Lucifer vmbram facit. 79. A
Littus. 281.C	*Loqui bene, & malè. 51.A	†Lucifer in tertio circulo. 79.A
†Liuba Reccaredi filius rex Gotthorum. 161.D	*Loqui indiscretè. 98.D	†Lucifer stella figura Christi. 82.B
†Liuido, & libido. 21.C	Lora. 406.C	Luciferiani hæretici. 145.B
Liuius ex annalibus, & histo- ria constat. 31.A	Lorandrum. 337.A	Lucilius. 211.D
Liuij locus. 10.A 370.C	Lorea. 397.B	Lucilius centum genera solæ- cismorum dixit. 21.D
†Liuiua rex Gotthorū. 160.D 166	Lorica. 358.A	Lucilij versus. 400.B
†Liuuigildus rex Gotthorū. 166	Lot. 129.D. 162.B †141	Lucilij locus. 296.D. 370.D 372.C. 374.D 385.D
Lix ciuitas. 287.D	*Lot in terram Sodomorum secessit. 129.A	Lucina. 67.A 116.B
Lixa. 395.B	*Lot, & vxor eius, & filia. 132.D	†Lucianus episcopus Cartha- ginensis. 129.A
Lixus fluuius. 238.B 287.D	*Lot ardentem Sodomam fu- giens Segor venit. 132.D	*Lucra sectantes. 108.C
Locatio. 85.D	*Lot typus sanctorum, & le- gis. 241.B.C	Lucretius poeta. 142.C †103
Loci nomina. 7.C	*Lot filia Samariam, & Ieru- salem significant. 241.D	Lucretius reprehenditur. 142.C
Locus. 401.A	Lotium. 211.D	Lucretij locus. 177.B. 250.C 254.B.A. 301.D. 405.B 406.B. †84.B.C. 85.B
Locuples. 195.C	Lotos. 334.B	Lucretij locus emendatur. 178.B
†Locuples, & diues. 9.B 38.C	Lotus. 196.C	Lucrinus lacus. 258.D 271.A
†Locuples, diues, fortunatus, potens, & honestus. 10.B	Lubricus. 195.D. 231.B 281.D	†Lucrum præda, & compen- dium. 29.C
Locus. 45.B 274.A	Lubricus locus. 281.B	Lucubros. 345.C
Locus futuræ ciuitatis. 289. B	Lucæ elephantis. 227.B	Lucubrum. 402.B
Locusta. 248.D	Lucanica. 395.A	Luçtatio. 360.A
*Locustæ Ægyptiorum. 160. C	Lucanus in numero poetarū non ponitur. 150.A	†Luçtus. 15.A
Lodices. 386.B	†Lucanus à Nerone interfici- tur 106	Luculentus. 195.B
Logica. 43.C	Lucani locus. 2.C. 67.A. 69.A 74.B. 89.A. 106.B. 150.D 151.C. 165.D. 166.B.C. 172.C. 197.C. 217.D. 232 B.C. 233.A.B.D. 242.D 244.B. 261.A. 280.D. 295. A. 336.B. 352.C. 356.A 354.C. 370.C. 402.B. †32 A. 78.C. 81.C. 82.D. 84.B 90.D	Lucullæum mare. 308.D
†Logica. 60.D	Lucas Euangelista. 137.A †153.D	Lucullus. 104.B 334.A
†Logicæ partes Dialectica, & Rhetorica. 61.C	Lucas Euangelium in Græcia scripsit. 101.D	Lucus. 20.A. 280.D 332.B
Logicam Platō in Dialecticâ, & Rhetoricam diuisit. 43. C	Lucas scriptor Actuum Apo- stolorum. 102.D	Ludi. 359.C
Logici. 147.D	*Lucas per vitulū quid signi- ficat. 244.D	Ludi Circenses. 361.A
Lolium. 347.A	†Lucæ, & Andreæ ossa Con- stantinopolim translata. 108	Ludi filius Sem. 162.A
Longæuus. 195.D		†Ludibrium, & ludicrum. 46.C
Longanimis. 195.D		Ludices. 385.B
Longobardi. 166.B		Ludicra. 359.C
†Longobardi Italiam capiūt. 98.C 111		Ludorum origo. 359.C
		Ludorum execratio. 365.A
		Ludorum genera. 359.D
		Ludus equestris. 36.D
		Lues. 72.B
		†Lugentes. 15.A

I N D E X.

† Lugere, & mœrere.	15.A	† Lusidius.	165.A	Lynx.	227.D
* Lugere opor. tet.	88.A	Lusitania.	271.B	Lypare insula.	190.A
Lulligo.	238.B	Lustra.	280.D	Lyra. 60.B. 149.B	277.B
Lumbare.	381.A	Lustra, & lustra.	38.D	Lyra Orphei inter sydera col-	
Lumbi.	209.C	Lustrum. 94.C	† 68.A	locata. 60.C	69.C
* Lumbos accingere quid sit.	38.C	Luteus color. 106.D	387.D	Lyra, vel cythara in conuiujs	
Lumbricus.	236.A	Lutum.	20.A. 302.B.	57.A	
Lumen.	253.A		373.B	Lyram Mercurius inuenit.	
Lumen Christus.	122.C	Lux.	253.A	60.B	
Luna. 67.A	156.B	Lux Christus.	122.C	Lyrici poetæ.	149.B
Luna crescens, & decrescens.	66.A	* Lux Angeli.	9.D		
Luna quibus diebus cursum		* Lux infirmis oculis noxia, cū		M	
peragit.	66.B	fit bona.	8.D		
Luna à Sole illuminari puta-		* Lux non intelligitur, nisi cū		M. Littera.	38.C
tur.	66.C	videtur.	38.D	Macaronesium insula.	
Luna octo annis fertur exple-		Luxa membra. 196.B. 395.B		275.B	
re circulum suum.	66.D	† 21.B		Macedo Deucalionis nepos.	
† Luna crescente crescunt fru-		* Luxuria carnis.	57.B	270.A	
ctus, minuente minuuntur,		58.B		Macedon.	165.C
77.A		* Luxuria per se turpis.	56.	Macedones.	165.C
† Luna septem formas habet.		B		Macedonia.	270.A.D
77.B		* Luxuria contra castitatem		Macedoniani hæretici, & Ma-	
† Luna mundi speciem tenet.		dicit.	421.D	cedonius hæresiarcha. 145.	
77.C		* De luxuria.	57	C	
† Luna pro ecclesia accipitur.		* Luxuriæ imagines dormien-		Macedonius.	108.D
77.D		tibus.	74.A	Macellum.	291.C
† Luna quæ signa tempestatis,		* Luxuriosa vita.	59.D	* Maceloth.	192.A
aut serenitatis det. 87.A.B.		Luxuriosus.	196.B	Macer.	197.C
C		† Luxuriosus, & prodigus.		Macer poeta.	233.A
† Luna in primo circulo.	79.	21.A		Maceriæ.	297.A
D		Luxus.	395.B	† Machabæi. 150.A	* 236.B
Lunæ eclipsis. 66.B	† 78.A	Luza oppidum.	284.A	* Machabæi septem.	247.C
Lunæ formæ.	65.C	Lyæus. 155.A	397.A	Machabæorum liber.	101.C
Lunæ lumen. 65.B	† 76.	Lycaon.	230.A	97.C	† 163
C		Lycaonia.	268.A	* Machabæorum liber quid	
Lunæ vicinitas terræ.	65.D	Lychnites lapis. 308.B. 314.		contineat.	321.C
66.A		B		Machæra. 355.A	† 15.B
Lunæ cursus. 65.D	† 77.C	Lychnus.	332.C. 318.B	Machina. 372.C	377.C
Lunæ magnitudo.	64.B	402.C		Machiones.	372.C
† Lunæ plenæ effectus.	78.	Lycia. 268.C	388.A	Macrinus Imper. 97.D. † 107	
A		Lyciniæ oliuæ.	337.A	Macrobij.	218.D
† Lunæ, & Solis quantitas.	75.B	Lycisci.	228.A	† Macrobius Diaconus.	119.B
Lunaris lapis.	306.B	Lycæus Arcadum Deus.		Macrologia.	22.D
Lunatici.	73.C	151.A		† Mactare, & immolare.	44.A
Lunaticus.	189.C	Lycophthalmos.	316.A	Mactatio.	114.D
Lunense marmor.	309.A	Lycurgus.	79.A	† Mactatus.	44.B
Lunulæ.	389.D	† Lycurgus quando claruit.		Mactus.	196.A
Lupa.	196.C	100		Madai.	162.D
Lupæ meretrices.	363.B	Lydia.	268.A	Mæander fluuius.	
Lupanar.	363.B	Lydij.	162.A	Mæcenæ.	16.D
Lupata.	406.B	Lydij primum nauim fabrica-		Magalia.	298.B
Lupi.	236.D	uerunt.	367.C	Magar.	298.B
Lupinus.	328.D	Lydus, & Thyrenus fratres.		Magdalena.	137.C
Lupus. 228.C	406.D	268.B		Magi. 150.C	151.C
Lupus piscis.	237.B	Lygdinum marmor.	308.B	Magi Pharaonis.	151.A
Lupus in fabula.	26.B	Lympha.	397.C	* 159.B	
Luridus.	196.B	† Lympha, & nympha.		* Magi munera obtulerunt.	
Luscina.	243.D	22.A		268.A	
Luscitiosus.	196.C	Lymphaticus.	196.B	* Magi figurauerunt gentium	
Luscus.	196.C	Lymphaticus morbus.	72.	populos lucem fidei cogni-	
		A		turos.	248.C
		Lyncuriosus lapis.	311.A	† Magica quando inueta.	95
		228.A		Magica ex traditione Ange-	
				lorum	

I N D E X.

lorum malorum.	150.D	tionem.	69.B	23.C
Magis, & potius.	24.B	* Malidona ad damnationem accipiunt.	37.B	† Mammæ, & vbera.
Magister.	196.C	* Mali similes sibi defendunt.	93.A	Mamillæ.
Magister Christus.	123.C	* Mali apud principes magis necessitate, quàm voto.	103.B	Manahem.
* Magisterij auctoritate quis caret.	96.A	* Mali quare necessarij.	107.A	Manasses.
Magistratus.	175.A	† Malis meridie nox est.	76.B	96.D. 131.C. 133.C. † 100. † 143.A
Magistri populi.	170.D	Malignitas, & malitia.	23.D	* Manasses, & Ephraim benedictio.
* Magistri docentes bene, & malè viuentes.	96.C	Malignus.	197.A	150.A
Magna Græcia.	270.D	Mahil.	380.A	* Manasses prioris populi figura.
Magnanimus.	196.B	† Malitia, & malignitas.	23.D	242.A
Magnes.	305.B	Malitiosus.	197.B	Mancipatio.
Magnetis cum ferro concordia.	320.A	Malle, & malo.	18.A	86.A
Magnificus.	196.B	Μάλλοι.	206.B	Mancipium.
Magnitudo numerabilis.	56.B	Malleolus.	329.B	86.A. 175.C
Magnitudines rationales.	56.B	Malleus.	372.C	† 33.B
Magnus.	196.B	Malo, & malle.	18.A	Mancus.
† Magnus, & grandis.	23.A	Malogranata.	333.C	197.D
Mago Carthagenensis.	326.A	Malogranatum.	333.C	* Mandata Decalogi.
Magog.	162.D	† Malogranata, & malogranatum.	24.B	164.A
Magorum impudentia.	310.D	* Malorum mores qui fugiūt.	87.D	Mandatum.
† Magus, & incantator.	19.D	* Malos hic remunerat Deus, & illic punit.	65.C	84.A
Maia Mercurij mater.	92.C	Malua.	349.A	Mandibulæ.
Maieftatis reatus.	87.D	Malua agrestis.	345.C	207.A
Maior.	196.C	Malua fluius.	273.D	† 52.D
Maior morbus.	73.C	Maluela vestis.	381.A	Mandragora.
Maiores.	178.A	Malueuifcus.	345.C	343.B
Maiores numeri.	53.C	Malum pomum.	333.B	* Mandragoræ Rachel.
Maiorum sollertia in diuisione.	300.D	Malum æstiuum.	334.A	141.B
† Maiorianus Imperator.	164.A	Malum Armenicum.	333.D	Mane.
Maiorica insula.	277.C	Malum Duracinum.	333.D	91.D
Maius.	92.C	Malum Marianum.	333.B	* Mane post vesperum fiebat.
Mala.	355.A	Malum Persicum.	333.D	7.D
Malacydonia.	333.B	Malum præcox.	334.A	Manes.
† Mala, & malæ.	24.C	Malum Punicum.	333.C	90.D. 158.A.
Malæ.	206.D	Malum terræ.	343.C	194.B
* Mala facientes, & mala patientes.	106.C	* Malum, & eius natura.	8.D.B	Manes hæreticus.
* Mala per peccatum.	8.C	Malum.	87.C	144.B
* Mala minora eligenda.	70.C	* Malum quare Deus permittit.	8.A	Mania.
* Mala temporalia pro vtilitate.	107.D	* Malum bene, vel malè loqui.	51.A	73.D
Malachias.	101.D. 134.B	Malum sibi auem cacare, pro uerb.	245.D	Manicæ.
† 149.A		Malus.	197.B	88.B
* Malachias typus Saluatoris.	247.A	* Malus aliquando ad bonum conuertitur.	37.D	Manichæi hæretici.
* Malachix liber.	320.C	Mambre vrbs.	284.C	144.B
Malagma.	77.A	Mambre quercus.	336.C	Manichæorum hæresis.
Malaleel.	95.D	Mambres.	130.B	98.B
† Maldras Sueuorum rex.	165.D	* Mambres, & Iannes magi.	159.B	† 108
† Maleficus, & incantator.	19.D	† Mammæ.	52.C	Manicleata tunica.
Maleum promontorium.	279.C	† Mammæ, & mamillæ.		380.C
* Mali.	51.C			Manifestum.
Mali cur legum percipiant vl-				197.D
				Manipulares.
				172.C
				Manipuli.
				354.A
				Manipulus.
				172.C
				347.B
				Manitergium.
				386.A
				A. Manlius.
				79.B
				* Manna.
				162.D
				Mannus.
				224.B
				* Mansiones filiorum Israel in deserto quadraginta dæ.
				185.A. & c.
				* Mansuetudo contra proteruam.
				417.C
				Mansuetus.
				196.B
				† Mansuetus, & modestus.
				23.B
				Μαρία.
				151.D
				Mantelia.
				385.D
				Manto.
				286.B
				Mantua vrbs.
				286.B
				Mantam.
				384.A
				Manubiæ.
				353.D
				Manubrio.
				378.D
				Manum, id est, bonum.
				90.D
				194.B
				Manumissio.
				177.D
				Manumissus.
				157.D
				Manupretium.
				208.C
				Manus, id est, rarus.
				90.D
				Manus.
				208.C
				† 52.B
				Manas interior.
				210.C
				Manus Dei Christus.
				120.B
				Manus

I N D E X.

- Manus oppansa palma dicitur. 11.D
 Manum impositio. 116.A
 Manuū super os ponere. 5.B
 Mappæ. 385.D
 Mappellæ. ibid.
 *Marah. 186.B
 *Mar h fons. 161.D
 Marathonius campus. 270.B
 Māpāpov. 351.B
 Marcellianum vnguentum. 78.B
 † Marcellinus presbyter. 122 B
 † Marcellus Consul. 103
 Marcion. 97.C
 Marcion hæresiarcha. 144.C
 † 106
 Marcionistæ hæretici. 144.C
 Marcomani. 166.C
 Marcus. 372.C
 Marcus. 137.A 372.C
 Marcus Evangelista. 97.B
 † 105 154.A
 Marcus Græcè Evangelium scripsit. 101.D
 * Marcus leonis figuram gestavit. 247.D
 Mare. 256.D
 Mare silet halcyone excubante. 243.C
 Mare quare non crescat. 256.A
 † Mare quare factum. 89.D
 † Mare, & Maria. 24.A
 Mare mediterraneum, &c. 257.A
 Mare Ligusticum. 257.B
 Mare magnum. 257.A.C
 Mare mediterraneum. 257.A
 Mare mortuum. 258.B
 Mare pigrum, & concretum. 275.A
 Mare Rubrum, 258.C. * 161.B
 Mare Salinarum. 258.C
 Maris altitudo diuersa. 256.A
 Maris color non est. 256.B
 † Maris diuisio. 161.A
 Maris equi. 363.C
 Mareoticæ vix. 330.C
 Margarita. 312.C
 Margarita in ostreis. 241.B
 Margaritum. 60.C
 Margo. 281.D
 Maria. 137.C 256.D
 † Maria, & aquora. 4.B
 † Maria mater Domini. 151.A
 Maria Ioseph coniux. 183.B
 * Mariam Angelus Gabrielis iutavit. 11.D
 * Maria ecclesiam significat. 248.B
 * Maria soror Aaron. 188.C
 193.D
 * Maria, & Martha sorores. 252.A
 Mariandyna vrbs. 285.B
 Maritima. 281.D
 † Maritimum, & marinum. 40.D
 Maritus. 183.D 184.B
 Maritus, & vxor emebant se inuicem. 84.B
 * Maritus qualis eligendus. 359.C
 Marius Victorinus, & eius liber de syllogismis. 47.A
 Marmor. 308.C
 Marmoræ. 308.C
 Marmor Numidicum. 273.C
 Marmor Parium. 276.C
 Marmorum colores, & genera. 308.C
 Maro Virgilius. 148.B
 Marrubium. 345.B
 Mars. 92.C. 155.C 216.A
 Mars, siue Pyrois. 66.D
 Martis stella. 68.A 79.B
 Martis equi rosei. 363.C
 Martis templa duo Romæ. 159.D
 Marfi, & Marfia. 165.C
 Marfidæ fons. 255.C
 Marsupium. 401.B
 Martellus. 372.C 377.C
 Martha. 137.C
 * Martha, & Maria sorores. 252.A † 59.3
 Martialis. 222.D
 Martialis locus. 243.B. 244.A.B. 246.A. 262.C. 303.D 333.C. 394.B. 399.C. 402.405.C
 Martianus Imperator. 98.A
 † 110
 Martianum vnguentum. 78.A
 Martinus Dumiensis episcopus. 126.D. 165.B. † 109
 † Martinus Archiepiscopus Toletanus. 167
 † Martinus Bracarensis episcopus. 111
 Martisia. 395.A
 Martius mensis. 92.C. † 65.D
 Martius anni principium. 68.B
 Martius vates. 105.D
 Martyres. 137.B
 † Martyres Orionis stella significatur. 82.A
 * Martyrum festiuitates. 339.D
 Martyrium. 294.A * 28.C
 * De Martyrio. 28.C
 * Martyrij exempla. 28.A
 * Martyrij genera duo. 137.D
 Mas, & mare. 24.C
 Mas bothzi. 143.A
 † Masculus, & vir. 45.B
 * Masculus Pharaõ occidit. 156.C
 † Masdra Sueuorum rex. 158.A
 Massa. 318.B
 Massagetæ. 164.D
 Massylia vrbs. 167.A. 286.D
 Massylienses trilingues. 286.D
 Massylis, vel Massulis. 167.A
 Masticina vestis. 381.B
 Masticinum. 387.D
 Mastix. 340.D 336.D
 Mastruca. 382.C
 Mataxa. 388.A
 Mater. 177.C 179.C
 Mater familias. 177.D. 184.A
 Mater familias, & matrona. 23.D
 Mater magna tellus. 156.C
 Matetia. 250.D 378.B
 Materiam informis. 6.C
 Materies mundi. 6.C
 Matertera. 180.B 184.A
 Matertera magna. 180.B
 Materteræ soror. 180.B
 Matthæus Apostolus. 97.B
 136.C. † 153.B † 105
 Matthæus scripsit Euangeliū Hebraicè. 101.C
 * Matthæus in similitudine hominis. 247.C
 Mathematica. 51.A
 Mathematicæ disciplinæ. ibid.
 Mathematici in Memphi optimi. 285.B
 Mathusalem. 95.D. 128.D
 † 93
 Matrimoniale stabulæ. 157.D
 Matrimonium. 183.D. 184.B
 * De Matrimonio. 358.A.B
 Matræ animula. 344.D
 Matris nixæ frater. 180.A
 Matris nixæ soror. 180.B
 Matrix. 211.C
 Matrona. 183.D 177.D
 † Matrona, & mater familias. 23.D
 Matrona in adulterio comprehensæ amiculo induebatur. 385.B
 Matthias Apostolus. 136.D
 138.A † 153.D
 Maturum. 332.C
 * Matutini. 334.
 Matutinum. 92.B
 Matutinum officium. 113.B
 Mauors.

I N D E X.

- Mauors.** 367. B
Mauors velamē fœminarum.
 359. D 385. B
Mauri. 383. A 167. B
 † **Mauri inuadunt Hispaniam.**
 166
Mauritius Imperator. 98. C
 † 111
Mauritania. 273. C
Mauritania Cæsariensis. 273. D
Mauritania Sitifensis. 273. D
Mauritania Tingitana. 273. D
Maurus equus. 224. B
Mæropor. 167. A 224. B
Mausolæa. 298. B
Maxilla. 203. A † 52. A
Maximilla hæretica. 144. D
 † **Maximianus Imperator.**
 108
Maximus. 18. D 196. D
 † **Maximus, & grandis.** 18. B
Maximus Imperator. 97. D
 † 107
 † **Maximus Episcopus Cæsar-**
augustanus. 129. A
Mazaca vrbs. 162. D
Meare. 210. A
Meatus. 210. A
 † **Mechanica.** 61. B
Meconites. 316. A
Medea. 162. A
Medea gemma. 313. A
Medi. 162. D 167. D
Medi semper potentissimi.
 163. B
Media vrbs. 163. B. 265. A. C
 283
Media maior, & minor. 265. C
Mediator Christus. 122. D
Medica arbor. 265. C. 329. A.
 D 334. A
Medicamina. 76. D
Medici. 70. A * 100. C
 * **Medici periti.** 98. D
Medicina. 70. A † 61. B
Medicina triplex. 71. B
Medicina antiquior. 76. B
Medicina quare inter libera-
les disciplinas non conti-
neatur. 78. B
Medicina secunda philoso-
phia. 78. D
Medicina non spernenda. 76.
 D
Medicinæ initium. 78. B
Medicinæ inuentores. 70. B
Medicinales libri. 77. C
Medicinalis digitus. 208. A
Medicorum instrumenta. 77.
 D
Medicorum tres hereses. 71.
 B
- Medicus septem liberales di-**
sciplinas intelligat. 78. C
Medicus quid scire debeat.
 77. C
Medimna. 324. B
Mediocrates numeri. 53. B
Mediocris. 196. D
Mediolanum vrbs. 286. A
 † **Meditari, & velitari.** 47. B
 * **Meditatio, & lectio.** 79. D
 * **Meditanda cautè, quæ legun-**
tur. 82. D
Meditatiua verba. 9. A
Mediterraneum mare. 257.
 A
 † **Medius digitus.** 52. B
Medius. 177. B
Medullæ. 209. C
Medus. 163. A 397. C
Mel. 395. C
Mel Sardum amarum. 395. D
 * **Mel in Dei sacrificio non**
offerebatur. 176. D
Melachim. 100. A
Melancholia. 71. A. B 73. D
 * **Melantius Archiepiscopus**
Toletanus. 167
Melanurus. 237. C
Melchisedech rex iustus. 129.
 D. 283. C † 140. C
 † **Melchisedech fertur fuisse**
Sem. 94
 * **Melchisedech regnum Chri-**
sti figurant. 240. B
 * **Melchisedech quid signifi-**
cet. 129. C
Melchisedechiani hæretici.
 144. B
Meles fluuius. 230. A. 268. B
 † **Melesius Grammaticus.** 23.
 D
Melichrysus. 315. D
Melichloros gemma. 310. D
Meliceratum. 397. B. C
Melimum. 333. C
Mellinum. 376. C
Melior. 197. B
Melitites lapis. 307. A
Mella arbor. 324. B
Melo fluuius. 160. B 229. B
Melops. 334. D
Melos. 58. A
Melos insula. 276. B
Melotes. 384. C
 † **Melinas possessio.** 124. C
Membra. 209. A
 † **Membra corporis humani.**
 51. A
Membra discretionis causa.
 212. A
Membrana. 106. D. A
Memnon. 243. A
Memnonides aues. 243. A
- Memori.** 196. C
 † **Memori, & memoriosus.**
 23. C
Memorans Deus. 121. B
 † **Memorare, & commemora-**
re. 23. B
 † **Memorare, & dicere.** 10. B
Memoria. 205. C * 14. D
 † **Memoria vbi sita.** 51. D
 † **Memoria, mens, & cogitatio.**
 54. D
 † **Memoria, & sensus.** 54. D
 * **Memoria communis homi-**
ni, & animalibus. 14. D
 * **Memoria præteritorum fa-**
cinorum. 41. C
 * **Memphis ciuitas.** 106. B
 285. B † 96
Memphitis lapis. 306. D
Mena vestis. 38. B
 † **Menander Comicus.** 103
Menander Magus. 143. B
Menandriani hæretici. 143. B
 * **Mendaces faciunt, vt nec ve-**
ra dicentibus credatur.
 52. C
 * **Mendacia sæpe veris obte-**
gantur. 52. D
Mendacium. 37. B * 52. A. C
 † **Mendacium, & fallitas.**
 14. B
 † **Mendacium, & mendum.**
 23. C
 * **Mendacium meditari.** 52. A
 * **Mendacium fugiendum.**
 52. A 385. B
 * **Mendacium cito reprehenditur.**
 106. A
 * **Mendacium contra veritatè.**
 420. D
Mendax. 197. A
 † **Mendax, & fallax.** 13. B
 † **Mendax, & fallarius.** 14. B
Mendicus. 197. A 370. D
 * **Mendicus vlcerosus.** 253. B
 † **Mendum, & mendacium.**
 23. C
Mens. 205
 † **Mens, & animus.** 3. A
 † **Mens, memoria, & cogita-**
tio. 54. D
 † **Mens, & ratio.** 54. D
 † **Mens, & spiritus.** 44. D
 † **Mens in capite hominis, tan-**
quam in celo Deus. 51. C
 † **Mens ea quæ sours sunt trã-**
spicit. 52. A
 * **Mens bona.** 52. D
 * **Mens quæ cupiditatibus in-**
hiat. 60. B
 * **Mens apta ad bonum in sua**
natura. 75. C
 * **Mens quando Deum bene**
 con-

I N D E X.

contemplatur. 75.C	† Mereri, & merere. 23.B	13.D
* Mens que ante orationem in illicitis cogitationibus oc- cupatur. 75.D	46.A	Meu. 342.D
* Mens soluta in diuersis. 97. C	† Merere, & promerere. 23.A	Michael. 127.B
Mensa. 393.A	† Mereri stipendia. 16.A	Michæas propheta. 96.C. 101
Mensa priuata. 394.A	Meretrix. 197.D	D. 134.C † 100 148.A
* Mensa iuxta arcam testamen- ti. 171.A	† Meretrices. 16.A	* Michæa liber quid cōtineat. 319.A
* Mensæ monachorū. 406.C	† Mergere, & mersare. 46.D	* Michol filia Saul, vxor Da- uid. 221.B
Mensis. 65.C 92.A	Mergi. 244.D	† Migrare, & nigrare. 25.A
Menses apud Hebræos. 92.A	Meridiare. 397.B	† Mihi, & mi. 23.C 39.B
† Mēsē duodecim ante dilu- uium. 66.A	Meridies. 63.A. 90.D. 249.C 397.B	Miles. 171.D
† Menses apud Latinos, & He- bræos, & Ægyptios, vnde initia sumunt. 66.B	Meridies olim medidies. 333.A	Miles ordinarius, & extraordi- narius. 171.D
† Mensium nomina vnde. 65.D	Meristæi. 143.B	Milia. 52.B
† Mensium concordia. 67.D	Meritoria tabernæ. 197.D	Milmindrum. 344.D
Menstrua. 212.A	Meroe. 63.B	Milites togati, & lacernati. 384.A
Menstrui natura. 212.B	Meropes. 243.C	Milites viginti quinque annis tenentur. 172.D
Mentruum mulieris bitumen rumpit. 303.D	Merulæ. 236.C. 245.C. 270.C	Milites nunquam immemores sacramenti magis stationi- bus parent. 116.C
Mensura. 27.D. 300.D 323.B.C	Merum. 63.B. 90.B. 249.A 387.D	* Milites quattuor, qui vesti- menta Christi diuiserunt. 255.B
Mensura corporis, aut tempo- ris. 323.B	Mes. 162.A	Militia. 32.B 172.A
Mensuræ agrorum. 300.D	Mesomelas. 313.A	Militiæ generatricia. 172.C
Menta. 351.A	Mesopotamia. 161.A 265.D	Militiæ Romanæ mos. 171.B
Menta agrestis. 346.A	Mesopontus. 63.B	Milium. 327.D
† Mentiens, & fallens. 24.C	Mesphres rex Ægypti. 361.C	Mille. 52.B
* Mentiri propter hominum laudem. 52.B	Mespilus. 334.D	Millenarij. 143.C 171.C
* Mentiri non potest, qui non loquitur. 53.B	Mesraim. 162.C 163.B	Miluarium. 301.C
* Mentiri pro salute hominū. 52.A	Messapia ciuitas. 286.B	Miluago. 238.B
Mentum. 207.B	Mesias. 122.A	Miluus. 242.B 245.B
† Meraca potio. 34.C	Mesiss. 327.B	Mimi. 364.D
† Meracum vinum. 3.C	Messorium. 399.B	Minator. 197.B
Mercatus. 86.C 291.C	Mesticium. 387.D	Minax. 197.B
* Mercedem boni operis qui percipit. 47.B	Meta. 388.A	Mincius fluuius. 258.D
Mercenarij ciues. 175.B	Metæ. 361.C	Minerua. 153.C. 156.D. † 96
Mercurij stella. 66.D. 68.B 79.A	Metacismus. 21.D	Minerua artium inuentrix. 285.D
Mercurius. 153.C 155.A	Metalepsis. 25.A	Minerua fabricæ inuentrix. 372.C
Mercurius Trismegistus. 79.A	Metalla quomodo formā cœ- perunt. 318.C	Minerua lanificij inuentrix. 379.C
Mercurius fistulæ inuentor. 59.C	Metallum. 88.D 317.D	Minerua dea artium de capite Iouis nata fingitur. 379.C
Mercurius chordas excogita- uit. 60.A	Metangismonitæ hæretici. 145.D	Minimus. 177.B 196.C
Mercurius lyram Orpheo tra- didit. 60.C	Metaphora, ex quibus modis fiat. 24.B.C	Minister. 196.C
Mercurius lyram reperit. 96. D † 97	Metaplasms. 22.C 23.B	Minium. 375.C
Mercurius præstigium inue- nit. 152.C	Metathesis. 23.A 40.D	Minium iuxta mare rubrum. 258.C
Merenda. 394.B 397.B	Metator. 197.C	Minus fluuius. 262.B. 271.B
† Mercor, & merco. 44.C	Metatum. 292.A	Minor. 196.C
Mereti. 197.D	* Methca. 192.D	Minores. 178.A
	Metiri pedes horarum. 323. B	Minores numeri. 53.C
	Metonymia. 25.A	Minorica insula. 277.C
	Metra. 27.D 28.B	Minotaurus. 218.B. 219.B † 97
	Metra pedibus accidunt. 12. D	Minutal. 395.A
	Metreta. 324.A	* De miraculis Sanctorum. 29.B
	Metrica musica. 57.D	
	Metropolitanus. 138.C	
	Metrum. 324.B	
	† Metus. 61.D	
	† Metus, & motus. 13.D	
	† Metus, & pauor. 40.C	
	† Metus, pauor, & formido.	

* Mira-

I N D E X.

- * *Miracula in fide qui requirit.* 29. C
 * *Miracula quare nunc in ecclesia non fiunt.* 29. C
 * *Miracula pro incredulis, non pro fidelibus.* 29. D
 * *Miracula sub Antichristo ab ecclesia cessabunt.* 29. D
 † *Mirari, & admirari.* 23. B
 Miro Sueuorum rex. 165. C
 Mirobalanum. 346. B
 Misael. 134. C. † 100 149. B
 Miserabilis. 197. A
 † *Miserandus, & miserabilis.* 23. C
 * *Miseratio Dei.* 65. A
 Miser. 196. D
 † *Miser, & misellus.* 23. B
 † *Misereri, & miserari.* 39. D
 † *Misereri, & miserescere.* 23. B
 * *Miseria ubi est.* 72. A
 * *Miseria: caret inuidia.* 91. D
 * *Miseria huius vitæ, & future comparatio.* 32. B
 Misericordia. 196. A * 109. A
 † *Misericordia, & miseratio.* 23. A
 * *Misericordia, & iustitia in iudice.* 104. D
 * *Misericordia contra obdurationem.* 419. B
 * *Misericordie amatores.* 109. C
 Misericors. 196. A * 109. A
Misropa. 336. C
 Missa. 113. B
 * *Missa, & orationes.* 330. A
 * *Missa pro defunctis ab Apostolis tradita.* 332. D
 * *Missa ordo à Beato Petro institutus.* 330. B
 * *Missa sacrificium quid contineat.* 331. C
 * *Missa sacrificium Christus instituit.* 331. C
 Missus Christus. 123. B
 Mitis. 196. B
 Mitra. 370. B 389. C
 Mitridax lapis. 306. C. 313. D
 Mna. 322. B 325. B
 Mnemia Timothee. 29. A
 Moab. 129. A. 154. D. 162. B * 195. D
 Moabitæ. 162. B
 * *Modestia suadet.* 382. B
 Modestus. 196. B
 † *Modestus, & mansuetus.* 23. B
 Moderatus. 196
 Modi caussarum quinque. 54. D
 Modi verborum. 9. B
 Modicum. 196. D. 324. D 401. A
 Modius. 323. C. 324. B 366. A
 * *Modius diuersus non habendus.* 199. D
 * *Modus in rebus habendus.* 64. B
 Mœchia. 197. C
 Mœnia. 289. C. D
 † *Mœnia, & ædificia.* 45. D
 Mœniana. 292. A
 Mœnius Crafsi collega. 292. A
 Mœnia. 268. A
 Mœones. 162. A
 Mœotis palus. 164. B. 257. C
 † *Mœrere, & lugere.* 15. A
 Mœrere, & mereri. 23. B. 46. A
 * *Mœror moderatus ineptæ lætitia respondet.* 420. D
 Mœsia. 269. B
 † *Mœstitia, & tristitia.* 35. C
 Mœstus. 197. A
 Mœuius. 26. C
 Mola. 401. C
 * *Mola non accipienda loco pignoris in lege.* 199. C
 Mola apud antiquos nō erāt. 327. A
 Molares dentes. 207. A
 Molaris lapis. 373. C
 * *Molentes duæ.* 251. C
 Molochinia siue molocina: vestis. 381. A
 Mollis. 197. C
 Mollities. 364. B
 Molochites lapis. 310. C
 Moloſia. 269. D
 Molofus Pyrrhi filius. 270. A
 Molofius. 11. C
 Molotius lapis. 307. A
 Momenta & horæ. 89. D
 Momentana. 321. D
 Momentum. 85. D 90. A
 Monachus. 139. C
 Monachi qui vocandi non sunt. 354. A
 * *Monachi perfecti.* 353. A
 * *Monachorum præcepta altiora.* 87. B
 * *Monachorum humilitas, vel opus.* 87. D
 * *Monachorum tepor.*
 * *Monachi qui secularibus curis occupantur.* 88. B
 * *Monachorum plurà genera.* 139. C
 * *Monachorum institutio.* 352. D
 * *Monachorum genera sex: tria optima, tria pessima.* 352. A
 * *Monachorum regula.* 402. A
 Monarchæ. 171. B
 Monarchia. 171. B
 Monas. 171. B
 Monasterium. 293. B
 * *Monasterium quale esse debeat.* 402. C
 * *Monasterium, & cœnobium.* 353. A
 Monatius. 197. D
 Monedula. 243. C
 † *Monere, admonere, & commonere.* 23. B 42. C
 Moneta. 318. A 321. D
 Monile. 389. A. B
 † *Monile, & munile.* 24. D
 Monoceros. 227. D
 Monodia. 113. C
 Monogamus. 184. A
 Monoptota nomina. 7. C
 Monos. 293. B
 Monumentum. 30. D 298. A
 † *Monumentum, & sepulcrum.* 32. D 45. D
 Mons Christus. 123. D
 Monstra. 217. B
 Monstra diu non viuunt. 117. C
 † *Monstrare, & demonstrare.* 38. C
 Monstroræ facies gentium in Oriente. 218. B
 † *Monstrum, & portentum.* 28. C 45. C
 † *Montanus Archiepiscopus Toletanus.* 133. D 167
 † *Montanus præsul.* 131. D
 Montanus hæresiarcha, & Montani hæretici. 144. D
 † 107
 Montes. 274. B
 † *Montes, & colles.* 24. A
 † *Mora, & tarditas.* 23. C
 Moralis philosophia. 43. C
 Morbi acuti. 71. D
 Morbi chronici. 73. A
 Morbi superficiales. 75. B
 Morbus. 71. C
 Morbus caducus, siue maior, siue diuinus. 73. C. 73. C 245. A
 † *Mores, & leges.* 22. C
 Mores hominum diuitiæ. 97. A
 * *Mori mundo.* 111. B
 Moribundus. 197. D
 Morio. 197. D
 Moriturus. 197. D
 Mors. 155. D
 † *Mors, & lethum.* 21. C
 * *Mors incerta.* 111. D
 * *Mors animæ.* 43. D
 f * *Mors*

I N D E X.

- * Mors à primo homine in omnes transfijt. 12. A
† Mortis Christi, & nostræ di-
stinctio. 49. B
Mortis genera. 216. B
Mortuus. 216. B
† Mortuus, & emortuus. 24. A
Mortuum qui tetigerit. 190.
B
Mortarium. 77. B
Morus. 334. C
Morus syluestris. ibid.
Mos. 6. D 80. B
Mos, & lex. 36. D
Mos nubendi antiquitus. 183.
D
Moschorus fluuius. 267. C
* Moseroth. 192. A
Mofoch. 162. D
Mōstai. 157. B
† Motus. 51. C
† Motus corporis. 81. A
Moyfes. 105. D. 130. B. 321. C
† 143. B
Moyfes Heroi um carmen in
uenit. 28. A
Moyfes de initio mundi histo-
riam scripsit. 31. A. 100. A
Moyfes primus diuinas leges
explicauit. 79. A
† Moyfes modium 22. sextariorum
fecit. 324. D
Moyfes quando populum re-
xit in eremo. 98. C. † 97
* Moyfes ascendit in montem
& Dominus descendit. 80.
C. 163. D 187. A
* Moyfes inuentus ad ripā flu-
minis. 157. A
* Moyfes discalciari iubetur.
157. B
* Moyfes Ægyptium occidit.
157. C
* Moyfis virga in serpentem
uersa. 157. D
* Moyfes ingressus ad Pharaonem.
158. A
* Moyfis manus leprosa. 158.
C
* Moyfes mittit lignum in a-
quas, & factæ sunt dulces.
161. A
* Moyfes leuans manus, & in-
clinans. 163. A
* Moyfes tabulis cōfractis vi-
tulum incendit. 166. D
* Moyfes tria millia iussit in-
terimi. 168. A
* Moyfi dixit Dominus: poste-
riora mea vid. bis. 168. B
* Moyfes tabulas priores fre-
git non secundas. 168.
C
* Moyfes quadraginta diebus
ieiunauit. 168. D
* Moyfis cornua, & glorifica-
tio. 169. B
* Moyfes ad aquā eijciendam
de petra titubauit. 193.
A
* Moyfes offendit Deū, & pro-
hibetur transire Iordanem.
193. D
* Moyfes moritur, & sepelitur.
195. B 204. A
* Moyfes typus Christi. 243. B
* Moyfis vxor Æthiopissa.
243. C
* Moyfes, & Elias, qui apparue-
runt cum Domino, quid si-
gnificabant. 250. C
* Moyfes vbi signa fecit. 285.
C
Mozicia. 401. A
Mucro. 355. A
Mucro, gladius, & ensis. 12. B
Mugilis. 237. C
† Mugire. 37. D
Mula lagmaria. 406. C
Mulcator. 197. C
Mulciber. 197. B
Mulctrum. 400. D
Mulgarium. 400. D
† Muliebris, & mulierarius.
43. C
Mulier. 215. D
† Mulier, & fœmina. 36. C
† Mulier, & vir. 54. B
* Mulier ad imaginem viri, &
ob eius adiutorium creata.
12. B
* Mulier decora capta in bel-
lo. 202. B
* Mulier, quæ profluuiō san-
guinis laborabat. 249.
C
* Mulier, quæ fermentum ab-
scondit in tribus fatis. 249.
C
* Mulier quæ drachmam per-
ditam reperit. 250. D
* Mulier decem & octo an-
nos habens, quæ à Domino
curatur. 253. A
* Mulier adultera. 254. B
* Mulier, quæ vnguento Do-
mini caput vnxit. 254.
B
* Mulier Deo, & marito subie-
cta sit. 360. B
Mulieres redundant criminibus.
383. A
* Mulieres, quæ Apostolis Do-
mini resurrectionem nun-
tiant. 255. B
Mulierarius. 192. D
† Mulierarius, & muliebris.
43. C
Mulio. 197. D
Mullei. 392. B
Mullus piscis. 237. B. 392. C
Mullus in vino necatus tædiū
vini affert. 237. C
Mulsam. 197. C 397. B
† Multatio, pœna, & supplicium.
23. D
* Multiloquium contra taci-
turnitatem. 421. A
Multipes. 235. B
Multiplex numerus. 54. B
Multiplex, superpartiens, &
superparticularis numerus
54. A. B
† Multitudo, & numerus. 23. C
Mulus. 224. B. C
Mundus, munda, mundum.
373. C
Mundus. 57. B. 61. C. 249. A
† 70. B
Mundus in Septentrionē eri-
gitur, & in Austrum decli-
natur. 61. D
† Mundus de nihilo conditus.
50. A
† Mundus mysticè hominem
significat. 70. B
† Mundus peccatores aliquan-
do significat. 70. C
† Mundus, annus, & homo.
73. A
† Mundus ad instar ecclēsiæ
fabricatus. 76. A
* Mundus vnde crescere vide-
tur, inde minuitur. 6. A
* Mundus in æterno consilio
semper erat. 6. B
* Mundus ex rebus visibilibus
constat. 6. D
* Mundus multis mortuus, cui
ipsi mortui non sunt. 108.
D
Mundi caput Oriens, vltima
pars Septentrio. 61. A
Mundi forma. 61. D † 70. C
Mundi plagæ quattuor. 249.
B
† Mundi creatio, & formatio.
40. C * 113. A
† Mundi species. 49. D
† Mundi partes. 70. C 72. A
* Mundi ratio ex vno confide-
randa est homine. 6. A
* Mundi contemptores. 86.
A
* Mundi amatores. 87. A
* Mundi desertores sine humi-
litate. 87. D
* De Mundo. 6. D
* Mundo nihil pulchrius aspi-
cimus.

I N D E X.

cinus. 249. B
 *Munditia cordis. 421. C
 Mœnera. 114. B. C
 * Munera quæ dantur iudici-
 bus. 105. D
 *Munera diuersa ad consti-
 tutionem tabernaculi. 174.
 D
 Munia. 174. D 289. A
 †Munile, & monile. 24. D
 Muhimentum. 297. D
 Munifex. 198. B
 Munificus. 190. A
 Municeps. 171. A
 †Municeps, & municipalis.
 23. C
 Municipales. 174. D
 Municipes. 174. C
 Municipium. 289. A
 Munitiones. 297. D
 Munitus. 297. D
 Munium. 289. D
 Munus. 196. B
 †Munus, & donum. 10. C. 23.
 D. 48. A 39. A
 Murena, & murenula. 389. B.
 C 238. D
 Mures, siue lacerti. 210. B
 Murex. 238. D
 Maria. 398. B
 Murices. 304. B
 Murrhina. 313. B
 Murus. 289. D
 †Murus, & vallum. 37. D
 Mus. 230. A
 Mus, id est, stercus. 326. D
 Mus, id est, terra. 397. B
 Musa. 57. B 158. C
 Musaraneus. 230. C
 Musca. 248. D. A
 *Muscæ Ægyptiæ. 159. D
 Museuli. 210. C. 208. A
 239. B
 Musculus. 236. D 357. D
 Musica. 43. C. 51. A. †61.
 A
 Musica, & eius inuectores.
 57. B. C. D
 Musica partes tres. 57.
 D
 Musicæ diuisio triformis. 58.
 A. B. C
 Musicæ Geometriæ, & Arith-
 meticæ differentia. 55.
 D
 Musicam nescire turpe erat.
 57. D
 Musici numeri. 60. D
 Musio. 229. B
 Musino. 224. B
 Multella. 230. B. 232. A. 356.
 A 406. C
 Multellæ ruta armantur, cum

dimicant cum serpente.
 351. A
 Mustiones. 248. B
 Mustum. 397. B
 *Mutabile quid non est. 1. B
 *Mutabilitas. 12. A
 *Mutabilitas animæ. 13. D
 *Mutatio corporis. 13. D
 * Mutatio loci conuersis va-
 let. 40. A
 *Mutu in euangelio. 248. D
 Mutus. 196. C
 *Mutus & cæcus dæmonium
 habens. 249. D
 Mutuum. 85. B
 †Mutuum dare, & commoda-
 re. 13. A 43. C
 Mycenæ ciuitas. 286. A
 Mygdonia Bithynia appellata
 267. C
 Myoparo. 368. A
 *Mysteria per ieiunium reue-
 lantur. 63. A
 *Mysteria occulta legis. 84.
 D
 Mysterium. 115. A
 Myrica. 336. C
 Myrmicites. 315. D
 Myrmidon. 165. B
 Myrmidones. 165. B
 Myrmillores. 210. D
 Myrobalanum. 78. B
 Myrrha. 340. B
 Myrrha Troglodytica. 340. B
 Myrrhites gemma. 310. D
 Myrrhæi pannus. 106. A
 Myrrhæus equus. 224. A
 Myrtilus. 257. B
 Myrtoum mare. 257. B
 Myrtus. 336. C
 Myrtus mulierum necessita-
 tibus apta. 336. D

N

N Abathæ regio. 266. C
 Nabathæi. 162. B
 Nabû. 195. B
 Nabuchodonosor. 97. A. 31. B
 *76. C
 † Nabuchodonosor Iudæam
 tributariam fecit. 100
 *Nabuchodonosor typus Dia-
 boli. 247. A
 Nachor. 96. B. 163. B †95
 †Næ & ne. 25. D
 Næuij versus ex Tarentilla.
 17. A
 Næuius poeta. 87. A
 Næuij locus. 280. C. 381. C
 222. C
 Nahum. 101. D. 134. B
 †148. B

Naiades. 158. C
 Naid. 283. B
 Naman Syrus. 246. A
 Nani. 217. D
 Napocaulis. 349. B
 Napus. 349. B
 Narbona. 286. D
 Narcissus. 343. B
 †Narcissus episcopus. 107
 Nardus. 342. C
 Nardus Syriaca, & Indica.
 342. C
 Nardus Pisticus. 335. A
 Nares. 19. A. 52. C 207. B
 †Narrare, fari, & loqui. 39. C
 Narratio. 34. C
 †Narses Romanus. 111
 †Nasci, & enasci. 25. D. 42. D
 Nassa. 371. C
 Nasturtium. 350. B
 †Natalis Archiepiscopus To-
 letanus 167
 *Natalis Domini. 335. B
 Nates. 209. D †53. C
 †Nathan. 99. 133. C 149. A
 Nathanael. 137. D
 Nathinæi. 139. A
 Natio. 161. D
 †Natiuitatis Christi, & nostræ
 distinctio. 49. A
 Natrix. 233. A
 Natura. 204. A
 Natura testis. 359. D
 *Natura vnaquæque res suo
 pondere nititur. 7. B
 *Natura bona damnatur pro-
 pter voluntatem malam.
 8. D
 *Natura omnis, aut commuta-
 bilis, aut immutabilis.
 8. D
 *Natura sufficit, vbi adhuc li-
 ber affectus est. 57. D
 *Natura laudis amica. 90. A
 Naturæ auctoritas. 50. B
 *Naturam bonam, & malam
 putant hæretici. 8. A
 Naturalis philosophia. 143. A
 Naturales filij. 177. D
 †Natus, & gnatus. 40. B
 Natalia. 281. B
 Naucleros. 367. B
 Nauis. 367. C
 Naues, ædificia, & vestes.
 367. A
 Naues actuariæ. 368. B
 Naues carpassæ. 276. D
 Naues caudariæ. 84. C
 Naues Liburnæ. 367. A
 Naues longæ. 367. B
 Naues rostratæ. 367. B
 Naues trabariæ, & littorariæ.
 368. D

I N D E X.

Nauicularius. 378.B	Nephritis. 73.D	Nimbata fœmina. 389.B
†Nauita, & nauita. 25.D	Nephtalim. 132.D †142	Nimbus. 253.A 389.A
Nahum liber quid contineat. 319.C	* Nephthalim quid figuret. 153.C 241.D	† Nimbus, imber, & pluuia. 39.A
† Nauta, & gubernator. 18.B	Nepos. 178.C. 180.A. 198.B	Ninus primus bella intulit. 352.A †95
Nauta, & nauita. 367.B	Nepos filij, aut filiaz. 180.B	Nisus mons. 155.A
† 25.D	Nepos sororis. 180.B	Nisus, & nixus. 40.D
Nautis cignus bonū signum. 242.C	Nepos vtriusque sexus est. 178.C	Nitrum. 303.D
Naxos insula. 276.A	Nepotatio. 198.C	Nix. 253.B
Nazaræus. 198.A	† Nepotianus Sueuorū Dux. 158.C	Nix quomodo fiat. 251.D †85.D
Nazaræus, siue Nazoræus Christus. 123.C	Neptis. 178.C 180.A	† Nix homines increduli sunt. 85.B
* Nazaræis iubetur, vt omne, quod inebriare potest, non bibant. 187.C	Neptis filij, aut filiaz. 180.B	Niues Ponticæ. 333.B
Nazaræi hæretici. 143.D	Neptis sororis. 180.B	† Nixus, & nisus. 40.D 43.B
† Ne, & nã. 25.D	Neptunus. 85.A. 155.B. 252.A	Nobilis. 197.C
Neapolis ciuitas. 286.B	Nequam. 197.D	† Nobilis, & nobilis. 25.A
Neapolis ciuitas Samaritanorum. 284.A	Nequaquam. 197.D	† Nobilis, & generosus. 38.B
† Nebridius. 126.D	† Nequicquam, & nequaquã. 44.B	† Noctu, & nocte. 39.C
Nebula. 253.D	* Nequid nimis. 64.B	Noctua. 244.A
Nebulæ ima petunt, cum serenitas est: lumina, cum nubium. 253.D	Nereides. 97.B 158.C	Nodus. 172.B
† Necesitas, & necessitudo. 25.A 43.C	† Nero Imperator. 105	Nodum in scirpo querere. 346.C
* Necesitas peccandi. 47.D	Nero Imperator pugnas gladiatorum in smaragdo spectabat. 309.B	Noe. 95.D. 129.A. †93. 140.A *123.C
Necis genera. 89.B	Nerua Imperator. 97.B †106	Noe primus vites plantauit. 329.A
Necromantia, & Necromãtij. 151.D	Nerui. 209.A Neruus. 88.B	† Noe filij tres, ex quibus septuaginta duæ gentes ortæ. 93
Nefandum. 198.A	† Nescire, & ignorare. 39.D	* Noe inebriatus. 126.C
† Nefandum, & nefarium, & profanum. 27.C 40.D	* Nescire interdum conuenit. 34.C	* Noe duobus filijs benedixit. 127.C
Nefarius. 198.A	* Nescire, & noluisse scire. 45.D	* Noe figura Domini. 239.D
† Nefasti dies, & fasti. 16.A	* Nescire minor pœna est, quã ea, quæ noueris, non adimplere. 80.A	* Noema filia Lamech. 122.D
Nefrendes. 194.A	Nestorius. 108.A	Noemi. 130.B
† Negare, & abnegare. 25.B	Nestorius hæresiarcha. 98.A 146.B †110	Noetus hæresiarcha, & Noetiani. 145.B
Negatio. 40.A	Nestoriani hæretici. 146.B	Nolo per vnum l. nolle per duoll. 18.A
Negligens. 198.B	Netum. 387.D	Nomen. 6.A.D 46.A
Negotiatio. 359.A	Neuter. 197.D	† Nomen, prænomen, cognomen, & agnomen. 25.C
Negotium. 359.A	Neutralia verba. 9.D	Nomen pecoribus prius inditum, quàm piscibus. 236.C
Nehemias. 134.C	† Neutrum, & neutrale. 25.A	Nomina litterarū ex sonò vocis. 4.B
† Nehemias Ierosolymorū muos restituit. 102	Nicœnum Concilium. 98.B 108.C †108	Nomina propria. 6.A
Nemo. 197.C	Nicolai dactyli. 333.A	Nomina appellatiua, & eorū species. 6.B
† Nemo, & nullus. 25.B 38.D	Nicolaitæ hæretici. 143.B	Nomina tota Græca. 6.C
Nemrod gigas. 265.D †94	Nicolaus diaconus. 143.B	Nomina tota Latina. 6.C
Nemrod primus tyrannus. 129.C	Nicomachus Arithmeticam disposuit. 51.A	Nomina media. 6.C
Nemrod post diluuium primus Babyloniam condidit. 283.C	Nicomedia vrbs. 267.C 285.B	Nomina notha. 6.C
* Nemrod quid significet. 128.A 239.D	Nicopolis. 286.C	Nomina ad aliquid aliqualiter se habentia. 7.A
Nemus. 332.A	Niger. 198.C	Nomina secundum naturam imposita. 20.D
† Nemus, & sylua. 3.D	Nigidij locus. 87.A. 208.A 394.A	Nomina Hebraica cur aliter, atq; aliter interpretantur. 128.A
Neomenia. 112.D †58.D	† Nigrare, & migrare. 25.A	Nomina fixa, & mobilia. 225.A
Neophytus. 140.A	Nihili. 197.C	Nomi-
Nepa. 198.A	† Nihil, & nihili. 25.B	
Nepeta. 346.A	Nilus. 60.B. 160.B 266.D	

I N D E X.

Nomina herbarum pro locis mutantur. 342.B	Nubes. 252.A	Nummus æreus à Saturno in uentus. 317.B
† Nomina, & numina. 25.A	* Nubes præcedens populum. 161.D	Nuncupare. 83.B
Nominum genera. 7.D	† Nubes quomodo fiant. 84.D	Nuncupatio. 83.B
Nominatiuus. 7.B	† Nubes sancti prædicatores intelliguntur. 85.A	† Nuntiare, renūtiare, denūtia re, & annuntiare. 2.B. 42.A
Nomisma. 318.A.B 322.C	† Nubes Apostolos, & docto- res significant. 85.C	Nuntius, & nuntium. 198. A.D
Nomisma Græcum. 325.C	† Nubes ex aquis, & terræ va- poribus. 85.C	Nuptæ. 183.C. 252.A. † 85.A
Nonæ. 93.A † 66.B	Nubila qui fiant. 251.D	Nuptæ limen non tangebāt. 184.D
† Nonnitus Episcopus Girun- densis. 135	Nubila prius deinde ignes. 252.B	Nuptiæ. 183.C
Noo vrbs. 285.D	Nubiles. 197.C	* Nuptiæ, & virginitas. 356.A
Noricus ager. 269.B	Nucæ. 333.A	* Nuptiæ peccatum non sunt. 356.D
Norma. 377.A	Nuciæ. 335.B	* Nuptiæ secundæ. 359.B
Νοσομετριον. 292.C	Nuclei. 335.A	Nuptiarum ritus antiquus. 84.B
Nosse, & scire. 32.B	† Nudus, & nudatus. 25.B	† Nutrire, & nutrire. 40.D
Nota. 14.C	Nugas. 198.B	Nutritor. 198.A
Notæ. 16.C	Nugigerulus. 198.B	Nux. 334.D
Notæ versibus apponuntur numero vigintisex. 14.C	Nullus. 197.C	Nux Ioui sacra. ibid.
Notæ sententiarum. 14.C	† Nullus, & nemo. 25.B. 38.D	Nux generale nomen. 335. A
Notæ iuridicæ. 16.A	† Num, & nunc. 25.D	Nux nocet omnibus, quæ sub ea seruntur. 335.A
Notæ vulgares. 16.B	Numa Pompilius. 79.B	Nux longa. 355.A
Notæ militares. 16.C	† Numa Pompilius annum in duodecim menses distin- xit. 66.B 100	Nucis vis. 335.A
Notæ digitorum, & oculerū. 17.B	† Numa Pompilius Pontifices & virgines Vestales insti- tuit. 100	Nyctages hæretici. 146.A
Notæ litterarum. 17.B	† Numerianus Imperator. 105	Nyctalmus. 75.D
Notas iuris nouitij Imperato- res à codicibus legū abolen- das sanxerunt. 16.B	Numerarij. 174.C	Nycticorax. 244.B
Notatio. 20.C	Numerus. 7.A 51.B	Nympha. 183.B
Notio. 47.D	† Numerus, & multitudo. 23.C	† Nympha, & lympha. 22.A
Nothus. 178.D	Numerus per se, aut ad ali- quid. 53.C.D	Nympha. 158.C
† Notus, & nothus. 25.A	Numerum tolle rebus, & pe- reunt. 52.A	Nysa ciuitas. 155.A 283.B
Notus, id est, peritus. 52.A	Numeri necessitas. 324.C	Nysa Parnasi iugum. 280.B
Notus ventus. 254.B † 86.A	Numeri in sacris scripturis. 52.A	O
Nouacula. 404.D	Numeri tres diuisiones. 52.C 53.C 54.D	Obaudiens. 198.A
Noualia, & noualis ager. 299.	Numeri quid præstent. 52.D	* Obduratio contra mise- ricordiam dicit. 419.B
C	Numeri infiniti. 55.C	Obelus. 14.D
Nouatianus hæresiarcha, & Nouatiani. 144.C	Numeri musici. 60.D	Obelus supernè ad punctus. ibidem.
† Nouatus episcopus. 107	Numeri vigesimi secūdi laus. 324.C	Obeliscus. 361.C
Nouati hæresis. 98.A	Numerorum liber. 100.C * 185.A	† Obesse, & officere. 26.B
Nouem. 52.B	* Numerorum liber quid con- tineat. 312.C	† Obesum, & crassum. 7.D
Nouember. 93.A 66.A	Numidia. 273.B	† Obiurgare, corripere, & castigare. 7.C
Nouissimus. 177.B	Numidæ. 167.C	Oblaqueare vites. 330.D
Nouissimus Christus. 122.D	Numidicum marmor. 308.D	Oblatio. 114.B
† Nouum, & recens. 30.D	† Nomina, & nomina. 25.A	* Oblatio pro sacerdotis de- licto. 183.B
Nouum testamentum. 99.A	* Nomisma. 96.B	* Oblationum quattuor gene- ra principalia. 177.B
Nox. 90.A. 91.C. † 64.D 83.C	Numitor. 286.D	Oblectator. 198.B
Nox peruigil. 110.C	Nummi. 318.A	† Oblitus, & oblitus. 26.B
† Nox intempesta. 65.A	† Nummi argentei primū Ro- mæ cuduntur. 103	* Obliuio. 14.D
† Nox aduersitatem, & igno- rantia cæcitatem significat 64.A		Obluiscens Deus. 121.B
† Nox duobus modis in scri- pturis accipitur. 64.D		Obloqui, alloqui, & eloqui. 2.B 43.D
† Noctis partes septem. 64.D		Obnixus. 198.B
† Noxa, & noxia. 43.C		
* Nubentes. 359.A		
† Nubere, enubere, & denube re. 43.B		
Nubendi mos. 183.D		

I N D E X.

Obnixus, adnixus, innixus, & subnixus.	2. B	Octo genera pœnarum.	87.	*Officiorum ecclesiasticorum origo.	324. A
Obnoxius.	198. B	D		*Officiorum ecclesiasticorum ordines.	391. C. & c.
Obnubere.	183. C	October.	93. A	*Og rex Basan, & in eum bellum.	194. B
Obolus.	322. B	Oculi.	206. D	Ogygius.	276. B
Oboli duo, tres, quattuor, quinque, & sex.	325. C	Oculi arborum.	332. C	Ola.	208. A
Oboth.	194. A	† Oculi prima tela libidinis compescendi.	379	Oldas.	135. A
† Obprobare, & exprobare.	41. A	* Oculi duo in facie quid significant.	86. A	Olea.	337. D
Obryzum.	317. A	* Oculorum lumina.	206. D	† Olea, & oliua, & oliuetum.	26. D
Obscenus.	198. B. D	* Oculorum sensus cæteris præcellit.	14. A	Oleaster.	337. C
Obscurè natus.	194. A	Oculum pro oculo.	88. A	Oleastrum lacryma.	337. C
* Obscurum conferendo clarescit.	84. D	Oculum cornu sprimū petiti in cadauere.	244. C	Oleoselinon.	351. A
† Obsequi, & famulari.	15. A	Oculus Dei nomen.	121. A	Olera.	349. C
† Observatio, & obseruantia.	26. A	* Oculus cætera videt, se non videt.	114. B	Olera odorata.	350. D
Obsidianus lapis.	317. B	* Oculus non potest alta conspicere quem puluis claudit.	60. B	Olere, & redolere.	26. C
Obsidius lapis.	306. C	* Oculus dexter scandalizans.	86. A	Oleum.	78. C
Obsitus.	198. B	Ocymum.	350. B	† Oleum, & oliueta.	40. D
* Obstinatio stulti admoniti.	93. D	Ode.	13. D	Oleum commune.	337. B
Obstringillare.	198. C	Odibilis.	198. B	Oleum Hispanum.	337. B
Obstringilli.	392. B	Odius sum.	191. D	Oleum viride.	337. B
* Obtergere.	85. B	* Odium.	92. D	* Oleum, & ignis superiora appetunt.	7. B
† Obtestor, testor, & contestor.	35. A	* Odium contra dilectionem.	415. B	* Oleum in vasis non habere.	59. C
† Obticescere, & conticescere.	45. D	* Odollamites pastor.		* Oleum, & candelabrum iuxta arcam testamenti.	171. B
† Obtingit, contingit, euenit, & accidit.	7. C	Odor.	78. A	* Oleum in sacrificium offertur.	177. B
Obtrektor.	198. C	Odores.	78. A	Olfacere scire.	7. B. 194. C
Obtusus.	198. B	Odoratus.	205. C	† Olfactoriola.	389. D
† Obturatum, & clausum.	43. C	† Odorum, odorabile, & odoriferum.	26. A	Olifatrum.	350. B
Occare.	327. A	† Odouacrus Ostrogothorum rex.	159. D	Oliua.	337. C
Occatio.	ibid.	Oeciuitas.	173. A	Oliua pacis insigne.	337. D
† Occasio, & opportunitas.	26. A	* Oeconomus ecclesiæ.	392. D	† Oliua, oliuetum, & olea.	26. D
Occidens.	63. A	Oenomaus.	257. B	Oliuam Minerua inuenit.	379. C
Occidentis gentes verba den tibus frangunt.	161. B	Oenomelum.	397. B	Olla.	401. A
† Occidere, & occidere.	26. D	Oenophorus.	400. A	† Olla, & vlla.	37. D
Occipitium.	206. A	Oestrus.	248. B	* Ollæ Ægyptiæ.	188. D
Occulere.	89. B	Offa, & offella.	395. D	† Ologitis ciuitas.	162. B
Oceanus.	256. C	Offarij coqui.	395. D	Ὀλοῦσις.	245. D
Oceanus à proximis regionibus diuersa vocabula sumpsit.	256. D	Offatim.	395. D	Olor auis.	
† Oceanus cur in se reciprocis æstibus reuertatur.	88. C	† Offerre, & inferre.	26. B	Oloserica vestis.	381. A
Ochozias.	96. C. 131. A	Offertorium.	114. B	Olus.	349. D
Ochra.	376. C	* Offertoria quæ in sacrificio canuntur.	329. C	Olus molle.	350. B
Ochus fluuius.	267. A	† Officere, & inficere.	20. D	Olympias.	94. B
Ocreæ.	392. A	26. C	40. C	Olympias à Græcis instituitur.	96. D
Octavianus Cæsar, siue Octavianus Augustus.	97. A	† Officere, & obesse.	26. B	† Olympium certamen.	68. A
† 105		Officium.	113. B	97	
Octavianus Cæsar indecoras adulationes repressit.	170	* Officium pastorale qui refugiunt idonei.	93. C	Olympus mōs.	270. A. 280. A
B		Officia ecclesiastica.	99. A	† 84. C	
Octo.	52. A	* De officijs ecclesiasticis.	324. A	† Olympus Arrianus.	111
		* Officia tertie, sextæ, & nonæ.	332. D	† Olyssippo ciuitas.	165. A
		Officiorum genera.	113. A	Omentum.	211. A
				† Omne, & totum.	26. A
				45. A	

*Omnes

I N D E X.

- † Omnes, cuncti, & vniuersi. 7.
B. 40.C
Omnia ex atomis oriri philo-
sophi putauerunt. 249.C
Omnia ex aqua creantur.
253. B
* Omnia subijciuntur nobis, si
nos Deo subijcimus. 9. A
* Omnia sub caelo propter ho-
minem facta. 11.D
Omnimorbia. 345.C
Omnipotens Dei nomen.
120. A
Omnipotentia diuina. 2.C
Omuosios Christus. 122.C
Ὀμφάκιον. 337.B
Ὀμφακίτης. 336.C
Omri. 131.A
Onager. 223.C
* Onager contemnit ciuitatē.
87. A
Onan filius Iudæ. 145.D
† Oneratus, & onustus. 18.
C
Onocentaurus. 219.B
Onocrotalus. 243.B
Onomatopœia. 25.A
Onus. 18.A
† Onus, & honos. 18.C
Onyx Indica, & Arabica. 311.
B
Opaca loca. 281.B
† Opacum, & apricum. 3.C
Opalus. 313.A
† Opera, & opus. 26.A
* Opera nostra. 90.D
* Opera Dei sex dierum. 113.
A. 114.D
* Operari bonū tantum in hac
vita licet. 110.C
Operaria. 294.D
* Operarij diuersis horis con-
ducti. 250.B
† Operatio, & opus. 26.A
* Operatio oratione fulcien-
da. 76.D
† Operire, adoperire, & in-
operire. 43.C
Ophaz. 317.A
Ὀφίς. 143.D
Ophitæ hæretici. 143.D
Ophites marmor. 308.D
Ophni. 130.C
Opifex. 198.C
Opilio. 198.C
Opinatio. 42.D
† Opinari, & putare. 45.B
Opis. 156.C. 194.D
Opisphora. 370.B
Opitalari. 394.C
Opium. 343.D
Opobalsamum. 341.A
Opopanax. 343.B
Opozema. 398.B
Oppidorum origo. 283.B.
289.D
Oppidum. 289.C
Oppidum præcisè, Pallatinum
intelligitur, aut Roma qua-
drata. 176.C
† Oppidum, vrbs, & ciuitas.
36.B
Opposita, & eorum genera.
50.A
* Oppressores pauperū. 106.A
* Opprobria quomodo feren-
da. 51.D
Ops. 264.B
Optare. 171.C
† Optare, velle, & cupere. 36.
A
Optiones milites. 171.C
Opulentia. 394.C
† Opus, opera, & operatio. 26.
A
† Opus, & fides. 59.A
* Opus, non consilium mutari
apud Deum. ● 1.C
* Opus suum vnusquisque pro-
bet. 52.C
Opusculorum genera. 104.D
Optimus. 187.A
Ora. 18.A. 90.A
Oræ vestium. 384.C
Oracula. 293.A
† Oracula, & delubra. 26.C
Orare. 116.C. 198.A
† Orare, & precari. 39.D
Orare, & exorare. 116.C.
† 26.B
* Orare quomodo debeamus.
75.B.D. 76.B.C
* Orare corde, & voce. 77.B
* Orare melius est, quàm lege-
re. 79.C
* Orantes cum Deo loquimur.
99.C
Oratio. 6.A. 46.A. 116.B
Orationis partes. 6.C. 34.B
Oratio figuris augetur, & orna-
tur. 39.C
Oratio cū ieiunio, & eleemo-
syna. 116.B
* Oratio Dominica. 26.D.
330.D
* Oratio suadet. 379.C
* Oratio, & ieiunium. 63.A.B
* Oratio Iudæi, & hæretici. 76.
B
* De Oratione, & eius effecti-
bus, & quomodo facienda
sit. 75.76.77.
* Orationes missæ. 330.B
* Orationis effectus. 79.C
Orator. 32.C. 198.A
† Orator, & legatus. 40.A
Oratorium. 293.A
Orbi. 215.B
Orbiculus. 264.B
Orbis. 174.A. 236.D. 264.B.
292.A
Orbis diuisio. 264.B. 300.D
Orbis quarta pars. 273.C
Orbita. 301.C
Orbus. 198.C
† Orbus, & cæcus. 26.D
Orca. 155.D. 313.D. 400.C
Orchades insulæ. 275.A
Orchades oliuæ. 337.D
Orchestra. 363.C. 364.A
Orchus. 344.A
Orcibeta. 346.B
Orcus. 155.D
* Ordines in iudicio quattuor.
31.C
* Ordines ecclesiastici. 349.A
* Ordo damnationis in futuro
supplicio. 32.D
Ordiri. 388.A
† Ore bene loqui.
Oreades. 158.C
* Oreb petra. 186.D
Orestes. 270.A
Organum. 59.A
Orgia. 115.B
Oriēs Christus dicitur. 122.C
Oriens. 62.A. 63.A. 249.B
Oriētis gentes in gutture ver-
ba collidunt. 161.A
Origenes. 97.D. 103. 104.B.
† 107.
Origeniani hæretici. 145.A
Orion. 66.D. 67.D. † 81.D
Ornamenta. 388.D
Ornamenta capitis fœmina-
rum. 389.A
Orontes fluius. 161.C
Orphanus. 215.B
Orpheus. 60.C
Orpheus à Mercurio lyram
accepit. 60.C. † 97.
Orthodoxus. 140.A. 198.A
Orthogoniustriangulus. 56.D
Orthographia. 17.C
† Ortus, & hortus. 26.A
Ortus deterioris parentis par-
tem sumit. 177.D
Ortygia insula Delos. 276.C
Oryganum. 345.C
Os. 18.A. 207.C. † 52.C
† Os, & hos. 18.B
Os Dei. 122.A. * 4.A
* Os Diaboli. 71.A
Oscedo. 75.D
Oscilla. 208.B. 405.B
Oscines. 246.A
† Osculum, & pax. 25.D
Osias propheta. 101.D. 134.
A. † 100. 147.D

I N D E X.

Oseas Christi figura.	246.A		
Oseas liber.	318.C		
Oseas locus 36.C.	70.A		
Olianna.	114.A		
Osiris.	326.B		
† Osius Episcopus Cordubē- sis.	120.B		
Osofor.	198.A		
Ossa.	209.B		
Ossa calciamēti genus.	392.B		
Ossidius Geta.	29.D		
Osisifragus.	245.B		
Ostenta.	217.B		
† Ostentum, & portentum.	28.D		
† Ostentum prodigium, & mō- strum.	45.C		
Ostia.	281.D		
Ostia vrbs.	286.A		
Ostiarj.	139.D		
* Ostiatorum ordo, & offi- cium.	391.C		
Ostrum. 295.A	387.D		
Ostrum Christus.	123.C		
† Ostium, & aditus.	2.D		
† Ostium, & ianua.	20.C		
Ostracites. 306.D.	315.C		
Ostracus. 296.B.	374.B		
Ostrea. 239.B.	236.D		
Ostrum.	387.B		
† Ostrum, & Austrum.	3.B		
Ως ὅπως definitio.	48.B		
Othomel. 96. D. 130. D.			
† 97.			
* Otium spirituale.	80.C		
* Otium vitandum.	379.C		
Oua.	246.B		
Oua Castori, & Polluci dicata.	361.A		
Oua struthio non fouet.	242.D		
Ouorum vis, & genera.	246.C		
Ouidij locus.	24.C. 40.A.B.		
51.D. 204.A. 216.C. 219.			
B. 220.B. 233.B. 234.C.			
244.A. 261.B. 327.D. 336.			
C. 358.B.	† 44.B		
Oues Iacob.	224.D		
Ouis.	221.B		
Ouis Christus.	123.A		
* Ouis pro asini primogeni- to iussa offerri.	44.B		
* Ouium primogenita non tō- denda.	198.B		
Oxea.	71.D		
Oxi.	357.D		
Oxymeli.	397.B		
Oxybaphon.	325.B		
Oza ciuitas.	284.D		
Ozius rex. 96.D.	131.B.		
* 246.B			
		P.	
		† Achynus. 76.D.	279.D
		† Pactolus fluuius.	261.A.
			268.A
		Pactum.	83.D
		Pacuuij locus. 15.C. 160.D.	
		† 3.A	
		Padus fluuius.	261.C
		Pæantis lapis.	270.A
		Pænula.	384.A
		Pæon Medicus.	344.C
		Pæonia herba.	344.C
		Pæones.	11.B
		Pagani.	152.D
		* Paganus, & hæreticus.	18.B
		Pagina.	107.C
		Pago pepigi.	83.D
		Pagrus.	237.B
		Pagus.	289.A
		Pala. 209.A.	405.B
		Palamon Grammaticus.	33.A
		Palastina.	262.A
		Palæstini.	162.A
		Palæstra. ●	360.A
		† Palam, & coram. 7.B.	38.D
		Palatium.	292.B
		Palatum.	207.A
		Palea. 299.A.	328.B
		Palearia.	222.C
		Pales. 299.A.	328.B
		Palurus.	345.A
		Palla.	385.A
		Pallanteum oppidum.	292.B
		Pallas.	157.A
		Pallas gigas. 157.A.	360.B.
			385.A
		Pallene insula.	157.A
		Pallia virorum.	383.D
		Pallia feminarum.	384.D
		Pallium.	383.D
		Palma. 208.D. 329.D. 333.C.	
		† 52.B	
		Palma aurea.	353.B
		† Palma, & palmus.	43.D
		† Palmę septuaginta in deser- to. 162.C.	186.C
		Palmarum dies. 113.A.	335.D
		Palmes.	329.C
		Palmula. 333.A.	369.D
		Palpebrę 206.B.	† 52.A
		Paludamentum.	383.C
		Paludes.	299.A
		Palumbes.	285.C
		Pamphagi.	167.C
		Pamphylia.	268.B
		Pamphilus martyr.	104.D
		† Pampilona ciuitas capta.	158.D
		Pampinus.	329.D
		† Pampineum, & pampino- sum.	28.D
		Pan Deus pastoralis.	59.D.
		† 57.C. Fistulę inuentor.	59.C
		Panace.	343.B
		Panchrus.	313.D
		Pandura.	59.D
		Panegyricum.	105.B
		Pannonia. 207.C.	269.B
		Pantnutia vestis.	381.A
		Panotij.	218.B
		Panicium.	327.D
		Panis. 19.D.	394.C
		Panis azymus. 394.C. * 185.B	
			397.C
		Panis Christus.	123.C
		Panis cibarius.	394.C
		Panis clibanitius.	394.D
		* Panis desiderij.	61.D
		Panis fermentatus.	394.C
		Panis focatus.	394.D
		Panis rubidus.	394.D
		Panis siliginus.	394.C
		Panis subcineritius.	394.D
		* Panem quomodo continen- tes edunt.	63.B
		* Panes alienigenę non offere bantur in sacrificio. 184.B	
		Panix.	158.B
		Panther.	227.B
		Pantherę matris vterum la- niant.	227.C
		Panula.	388.A
		Panulix.	388.A
		Papates.	386.C
		Papauer.	343.C
		Paphia oliuę.	337.D
		Paphos ciuitas. 275.B.	286.B
		Paphlagones.	162.D
		Papiliones. 248.D.	297.D
		Papilla.	208.B
		† Papilla, & vbera. 23.D.	52.C
		† Papinij locus.	83.D
		Papius consul.	81.D
		Papula.	76.A
		Papyrus.	346.B
		Papyrus bibula.	106.B
		Par numerus	52.C
		Parabola. 27.A.	105.A
		Parabola Salomonis.	100.D
		Paraclesis. 16.B.	124.B
		Paracletus Spiritus sanctus.	
			123.A. 124.B * 16.B
		Paracletus Christus.	123.A
		Paradiastole.	39.D
		Paradigma.	27.A
		Paradisus. 265.A.	* 116.B
		† Paradisus duplex terrenus, & cęlestis.	50.A
		Paradoxon.	40.C
		Paragoge.	22.D
		Paragaphus.	15.A
		Paralipomenon.	100.B
		* Paralipomenon liber. 31.C	
			Para-

I N D E X.

Paralyſis.	74. A	Pafcha cur à Christianis celebratur.	110. B. C	Pati.	355. B
* Paralyticus iacens in lecto		Pafcha cur tertiz hebdomadz die celebretur.	110. D	† Pati, & experiri.	45. D
Paranympha.	183. B	Pafcha quando antiquitus celebrabatur.	110. B	Pati prædicamentum.	45. C
Parapſis.	399. B	* Pafcha in occiſione agni.	160. B	Patiſbulum.	89. A
Parare.	368. A	* Pafcha iuſi ſunt ſecundo meſe facere, qui longiùs habitabant, & immundi.	187. B	Patiens.	198. D
Parafanga.	301. B	* Pafcha ſanctus dies.	337. B	* Patiens mala. 68. C.	69. A
* Paraſceue.	336. B	Pafchalis feſtiuitatis varia obſeruantia.	111. B	* Patientia.	51. C
Paraſtata.	369. A	Pafchalis cyclus.	109. D	† Patientia, & toletantia.	27. B
Paratheſis.	41. A	† Paſchaſius Epiſcopus Sicilienſis.	124. C	* Patientia iuſti.	68. D
Parcæ tres.	158. A	Paſiphæa.	18. B	* Patientia ſuadetur.	381. D
Pardus	227. C	Paſſeres.	245. C	* Patientia contra iram.	416. A
Parentus Iafonis nepos.	276. B	† Paſſio, & propaſſio.	27. A	Patina.	399. B
Parentes 177. C.	* 89. A	Paſſio Chriſti tres habet rationes.	336. C	Patratio.	177. B
Parentheſis.	25. D	Paſſiones acutz.	70. B	Patria.	274. A
† Parere, & apparere. 2. D.	45. B	Paſſiua verba.	9. D	Patriæ nomina.	7. C
Parias ſerpens.	233. B	Paſſum.	397. C	Patriarcha, 132. D. 138. B. & C	
Paries.	296. C	Paſſus.	300. A	Patriarchæ.	132. D
Parietes cruſtati.	375. A	Paſtinaca.	349. A	* Patrimonium grande.	108. B
Parietum fabricæ.	372. B	Paſtinum.	405. A	* Patrimonium retentum, & erogatum.	109. D
Parietum inſtrumenta.	377. A	* Paſtor bonus, & prauus.	99. D	Patritij.	171. B
Parietinx.	296. C	Paſtor Chriſtus.	123. C	Patritij calcei.	392. D
Pariter par numerus.	52. D	* Paſtores elati.	97. C	Patritius hæreticus, & Patritiani.	145. D
Pariter impar numerus.	52. D	* Paſtores boni.	100. A	† Patrium, & paternum.	28. B 40. B
Parium marmor.	308. B	* Paſtores porcorum fugientes.	249. A	Patronus.	199. B
Parma.	358. B	Patella.	401. B	Patronymica nomina.	7. B
Parnafus mons. 270. D.	280. B	† Patens, & patulum.	27. C	Patruelis.	179. B
B		Patera.	399. B	Patrunus Archiepiſcopus Toletanus.	167
Parcemia.	26. B	Pater. 177. B.	180. A	Patruus. 179. C.	180. B
Paromeon.	23. D	† Pater, & genitor.	18. A	Patruui pater.	180. B
Paronomafia.	23. D	Pater magnus.	180. B	Patruui auus.	180. B
Paropanifus.	267. A	Paterfamilias.	177. C	Patruui proauus.	180. B
Paroſinſula, & oppidum.	276. C	* Paterfamilias proferens de theſauro ſuo noua, & vetera.	240. B	† Patulum, & patens.	27. C. 41. A
C		* Paterfamilias, qui operarios ad vineam conducit.	250. B	Pau.	236. C
Parotides.	75. C	* Pater monaſterij.	353. C. 393. B	Pauidus.	200. C
Parracida.	200. B	Patres ſenatores.	174. D	† Pauidus, & pauens.	35. D
Parrheſia.	40. D	Patres conſcripti.	174. D	Pauimentum.	200. C. 296. B. 337. A
† Parricida, & paricida.	29. A	† Patris, & Filij, & Spiritus ſancti diſtinctio.	48. C	Pauire. 198. D. 200. C. 296. B	
Parricidarum ſupplicium.	89. C	Patris pater.	180. A	337. A.	374. B
Parricidium 87. A.	200. B	Patris frater.	180. A	Pautenſis.	381. C
* Parſimonia contra ventris ingluuiem.	410. A	Patris ſoror.	180. B	† Paulatus Archiepiſcopus Toletanus.	167
† Partem, & partim.	29. D	Patris auus.	180. A	Paulinus Epiſcopus Nolanus.	123. C
Partes.	353. D	Patris proauus.	180. A	Paulus Apoſtolus vbi natus.	285. A
Partes orationis.	6. C	Patris atauus.	180. B	Paulus Apoſtolus.	136. C.
Partes Rhetoricę.	32. C. 34. B	Patris abauus.	180. A	* 71. A.	† 151. B
Parthenij populi.	165. D. 286. C	Paternitas.	179. A	Paulus, & Petrus necantur.	97. B
C		Paternus hæreſiarcha, & Paterniani.	145. D	Paulus vinum modicum prodeſſe dicit.	76. A
Parthenopea ciuitas.	286. B			† Paulus gladio cæditur.	105
Parthia.	265. D. A			† Paulus ad tertium cælum raptus.	
Parthi. 163. D.	265. A				
Participialia nomina.	7. C				
Participium. 6. C.	9. D				
† Partum, & factum.	15. A				
† Parturire, & generare.	18. B				
* Partuum immūditia in lege.	179. A				
† Parnuli, & ſi non habent pecatum, in eſt tamen illis originaliter.	50. C				
Pafcha. 110. B. 112. A. * 337. C					

I N D E X.

- raptus. 74. B
 * Paulus, & periculis se ultro dedit, & sapienter se periculo abstulit. 28. D
 * Paulus patrem Publij, & Timotheum sanat. 29. D
 * Paulus contra se diuidit, quos in necem eius conspirare conspexit. 93. C
 * Paulus, Timotheo præcipit cum omni imperio docere. 96. A
 * Paulus ad Corinthios loquens à laudibus inchoat. 98. D
 * Paulus omnibus omnia factus. 100. D
 Pauli exemplum. 101. C
 Pauli epistolæ. 102. C. * 32. B
 * Pauli in oculis squamæ. 68. C
 * Pauli typus, Benjamin. 149. A
 Pauli responsa. 81. C
 Pauli Apostoli locus. 76. A. 83. B. 139. D. 142. A. 123. D. 161. D. A. 179. D. 184. A. 208. C. 245. A. 372. C. 398. C. † 12. A. 57. D. 58. A. 70. B. * 3. A. B. 9. D. 10. B. 18. A. 29. D. 35. D. 39. C. 47. D. 47. A. 59. D. C. 61. A. 64. A. 71. B. C. 77. B. 83. A. 98. B. D. 110. C
 Paulus Samofathenus hereticus. 144. A. † 108.
 Pauliani heretici. 144. A
 Pauo. 242. B. 244. A
 Pauor. 296. B. 374. B
 † Pauor, timor, formido, & metus. 13. D. 40. C
 * Pauper superbus. 108. D
 * Pauperes à potentibus excluduntur. 16. B
 * Pauperes grauius lacerantur à prauis iudicibus quam à cruetissimishostibus. 104. B
 † Pauperes, & paupertas. 28. D. 41. A
 † Paupertas, & egestas. 12. B
 Pausa oliua. 337. A
 Pausanias. 285. C
 Pax. 353. A
 † Pax, & fœdus. 15. B
 † Pax, & osculum. 25. D
 * Pax suadet. 383. A
 † Paxillus. 52. A
 * Paxillus egredientis ad requisita. 203. B
 * Peccare ad mortem pertinet. 43. D
 * Non peccare amore Dei, & timore supplicij. 47. A
 * Peccare manifestè. 47. C
 * Peccare frequenter. 48. A
 * Peccare nequissimum, peccandi consuetudo peius. 48. D
 * Peccare ignoranter, & scienter. 45. C
 * Peccare quid. 72. A
 * Peccandi necessitas. 47. D
 * Peccandi consuetudo, & mora. 48. B
 * Peccandi causa duplex. 49. B
 * Peccans omnis superbus. 56. B
 Peccator. 200. C
 † Peccator, & immundus. 27. C
 † Peccator, & impius. 19. B
 * Peccator, & impius pœnitentia veniam consequetur. 42. A
 * Peccator duplicem fletum habere debet. 42. D
 * Peccator non debet murmurare in flagellis Dei. 68. C
 * Peccator tanto maior, quanto honore excellior. 103. D
 * Peccatoribus quid vtile est. 71. B
 Peccatum. 87. C
 † Peccatum, & delictum. 41. B
 † Peccatū, & iniquitas. 19. C
 * De Peccato. 45. D. & C.
 * Peccatum infirmitatis ignorantia, & industria. 45. A. C
 * Peccatum quattuor modis committitur in corde, & totidem opere. 45. A
 * Peccatum, aut vi cupiditatis, aut timoris. 45. D
 * Peccatum tanto maius, quanto maior qui peccat. 46. C
 * Peccatum vnum, alterius causa. 46. C. D
 * Peccatum, peccati pœna. 46. D
 * Peccatum abscondere. 47. A. D
 * Peccatum facere, & diligere. 47. C
 * Peccatum perpetrare, & predicare. 47. D
 * Peccatum voluntate fit. 48. A
 * Peccatum cauere melius, quam emendare. 48. B
 * Peccatum, antequam admittatur, grauius pertimescitur. 48. B
 * Peccatum admittere, cadere est in puteum: consuetudo peccandi, os putei coangustare est. 48. C
 * Peccatum quibus rebus coalescit. 48. C
 * Peccatum, quando regnat. 58. D
 * Peccatum per pœnitentiam sanatur. 59. D
 * Peccatum quid sit, & quid non. 74. D
 * Peccatum non est sine arrogantia facta sua pronuntiare. 93. B
 * Peccatum originale per baptismum dimittitur. 101. D
 * Peccatum pœnam similem habet. 103. B
 * Peccatum primorum hominum. 118. B
 * Peccatum, aut factum, aut verbo, aut cogitatione. 168. B
 * Peccati recordatio quanta debet esse seruo Dei. 49. A
 * Peccati amor. 47. A
 * Peccati iteratio. 48. B
 * Peccati recordatio. 48. D
 * De Peccato in peccatum corruitur. 46. C
 * Peccati merito prospera in aduersum mutantur. 9. A
 * Peccata sub veteri testamento minoris culpæ erant. 26. D
 * Peccata ante conuersione. 39. D
 * Peccata leuiora. 46. A
 * Peccata grauiora. 46. B
 * Peccata quædam videntur, quæ si bono animo fiant, non sunt. 46. B
 * Peccata non solum grauia, sed etiam leuia cauenda. 46. C
 * Peccata multa leuia vnum grande efficiunt. 46. C
 * Peccata quæ incipientibus leuia sunt, perfectis grauia deputantur. 46. C
 * Peccata quædam pro aliorum merito. 47. B
 * Peccata manifesta, & occulta. 47. C
 * Peccata ante oculos semper habere. 48. D
 * Peccata ex sensibus carnis. 50. B
 * Peccata ex peccato gignuntur. 54. B
 * Peccata maiora aliquando efficiunt, ne minora perpetrentur. 54. D
 * Peccata non possunt dimitti ei, qui non dimittit. 92. B
 * Peccata

I N D E X.

* Peccata manifesta non sunt occulta correptione purgan- tia. 100.D	Pendere. 242.B	Perfidus. 200.A
* Peccata euitare. 101.D	† Pendeo, & pendo. 29.A	Pergameni. 106.C
* Peccata misericordiae operi- bus purgantur. 109.A	Penè. 18.B	* Periculo proximus. 87.D
* Peccata incessanter lügen- da. 380.D	† Pene, & penè. 29.A	* Periculum maius quanto quisque in superiori loco est. 103.D
Peccata aquae abluunt. 235.C	† Penes, & apud. 3.C	Perihermeniae. 45.C
Pecten. 404.D. 387.C	† Penetrabile, & penetrabile. 27.D	Periodus. 14.B. 38.D
Pectoralis tunica. 380.C	Penetralia. 293.A	Peripatetici philosophi. 148.C
† Pectus hominis. 511.B	Peneus fluiuius. 164.D	Peripneumonia. 72.C. 73.B
Pectus. 208.B. † 52.C	Penna. 107.B.C. 242.B. 378.B	Periphrasis. 25.A
Pecora. 221.C. † 50.A	Pennae. 378.C	Periscelides. 389.D
† Pecora, & pecudes. 38.C	† Pennae, & pinnae. 29.C	Perissologia. 22.C. 39.A
Pecudes. 221.C	Pennae symbolum. 107.B	† Peritus, prudens, callidus, & facundus. 27.B
† Pecudes, & pecora. 39.C	Pennicilli. 239.B	* Periurare. 53.C.B
Pecuarius. 317.B	Penniculi. 241.A	* Periuurium. 53.B
Peculator. 199.D	Pennum. 378.C. † 29.C	Periurus. 200.A
Peculatus iudicium. 87.B	Pensum. 321.C. 387.D	Perizoma. 380.B
Peculium. 85.B. 317.B	Pentametrum. 28.B	Pernicitas. 199.D
Pecunia. 199.D. 317.B	Pentaphillon. 344.C	Perniti. 199.D
Pecunia antiquitus appende- batur. 190.A. 318.A	Pétapolis regio. 266.B. 272.D	Pernix. 199.D
Pecunia aerea prius in usu fuit, post argentea, deinde aurea. 317.C	Pentapolis, quinque ciuitates igne consumptae. 266.B	Pernox. 199.A
Pecuniosus. 199.C. 317.B	Pentaporta nomina. 7.C	Perones. 392.D
† Pecuniosus, & diues. 38.C	Pentasyllabi pedes. 11.C	Perpendiculum. 377.B
Pecus. 221.B. 236.B	Pentateuchum. 100.B	* Perpetua quae sunt. 13.B
† Pecus, & homo. 51.D	Pentecoste. 112.A. * 338.C	Perpetuus. 199.B
Pedes carminum, & ynde di- cti. 11.A. 12.A	Pentecostes dies. 94.D	† Perpetuus, & sempiternus; 31.A
Pedice. 88.A	Pentorobon. 344.C	Perfa. 163.B. 167.D. 382.D
Pediculi. 236.A	Penus. 393.A	Perfa gemmati. 382.D
Pediculosi. 236.A	Peonia. 344.C	Perfa ante Cyrum ignobiles. 163.B
Pedites. 236.B	Peplum. 384.D. 385.A	† Perfa ignem colebant. 94
Pedor. 195.A	Pepo. 350.B	Perfarum reges Arfacide. 170.B
† Pedum digiti. 53.D	Pera. 384.C	† Perfarum regnum quandiu stetit. 103
Peiero. 200.A	Percellere. 254.C	Persecutor. 200.B
Peior. 197.B	† Percussio, & interrogatio. 27.B	* Persecutores Christianorum, 107.B
† Pelagius Archiepiscopus To- letanus. 167	* Percussus, & percussus. 29.A. 43.D	Persecutus. 200.B
Pelagius haeresiarcha, & Pela- giani. 146.A. † 110.	Perdices ferrae inuentor. 378.A	Persepolis vrbs. 283.B
Pelagus. 257.C	Perdix. 245.D	† Persequi, prosequi, & exe- qui. 12.D
Pelagusus. 165.B	† Perducere, abducere, & de- ducere. 2.C. 42.D	Perseuerans. 199.A
Pelias. 163.A	Peregrini. 175.A	† Perseuerantia, & pertinacia. 27.D
Pellax. 199.B. 200.A	Peregrinus. 199.B	Perseus. 69.B. 163.B
† Pellax, & fallax. 44.A	Perendie. 91.B	Persia. 265.A.C
Pellex. 200.C	Perennis. 199.B	† Persicus, & Persicum. 24.B
Pellicanus. 243.C	* Perfecti. 52.C	Persicus sinus. 258.C.D
Pellis. 208.D	* Perfectio. 2.D. 62.A	Persis. 265.C
Peloponensis vrbs. 286.A	Perfectus. 199.A. * 87.A	Persius poeta. 106
Peloponnesus. 164.D. 270.C	Perfectus Dei nomen. 120.C	Perthi locus. 2.D. 16.C. 25.A. 82.B. 106.A. 104.D. 106.A. 231.B. 355.C. 399.C. 345.B
† 95.	Perfectus numerus. 53.A	† Personatum in Trinitate di- stinctio. 48.C
Peloridae. 239.B	Perfectus non recipit compa- rationem. 199.A. 200.A	* Personatum acceptio. 105.C
Pelorum promontorium. 279.D	† Perfectus, & consummatus. 27.C	Perspicax. 199.B
Pelorum. 239.B. 276.D	* Perfectus sua, & seipsum ab- neget. 87.C	Perti-
Pelta. 358.B	* Perfectorum ordines duo. 31.B	
Peluis. 400.D	* Perfectorum est iustitia ope- rari. 141.C	
Penates. 158.D		

I N D E X.

Pertica. 300 A	† Petrus Episcopus Herden-	† Philemon. 97
Pertinacia. 199. A. † 21. D	sis. 122. A	Philippus. 136. B
† Pertinacia, & constantia. 42. D	† Petrus Episcopus Ircaucen-	† Philippus Apostolus. 152. C
† Pertinacia, & perseuerantia. 27. D	sis. 129. C	Philippus primus Imperator Christianus. 97. D. † 107
Pertinax. 199. A	† Petulans, & lasciuus. 21. B	† Philippus tetrarcha. 171. B
Peruatio. 87. B	Petulans. 199. A	Philippi ædiculæ. 284. D
Peruicax. 199. D	Petulus. 200. D	Philistæi. 164. B
† Peruium inuium, auium, & denium. 46. B	Peucetia ciuitas. 286. B	* Philistæi capiunt arcam. 218. A
Pes. 210. D. 300. A	Peucetius. 286. B	Philistijm vrbs. 162. A. 284. C
Pes duabus syllabis constat. 10. D	Peufis. 41. A	Philomelus. 276. B
Pesveli. 370. C. D	¶, & ρ, id est phrontis. 15. A	Philometor. 97. D
Pessaria. 77. A	Phaceas. 131. B	Philon. 101. B
Pestilentia. 72. B	Phaeton. 68. D	Philopator. 97. C
† Pestilentia tres modi. 27. A	† Phaetontis incendium. 97	Philosophia. 42. C. D
† Pestilentia, & eius causæ. 88. B	Phaetontis sorores. 311. D	Philosophia triplex. 43. A. † 60. D
† Pestilentia, & pestis. 27. A	Phaetontis stella. 68. D. † 76. B	Philosophia; & medicina totum hominem sibi vnaquæ que vendicat. 78. D
Pestilentia auter gignit, aquilo repellit. 254. B	Phalæ. 556. D	Philosophi gentium. 147. B
† Peltis, & pestilentia. 27. A	Phalanx. 172. A	Philosophi septem cælos esse introduxerunt. 62. C
Petalum. 380. C	Phalarica. 356. B	Philosophi sophistæ appellati. 147. C
Petephres sacerdos. 285. C	Phalantus. 286. C	Philosophi, aut Physici, aut Ethici, aut Logici. 147. C
† Petere, & expetere. 28. C	Phaleg. 96. A. 129. D. † 94	Philosophi vsque ad astra discipulinas perduxerunt. 69. B
Petili equi. 224. A	Phalera. 406. B	Philosophorum sectæ. 147. D
Petitorium. 404. A	† Phantasia, & phantasma. 14. B	Philosophorum opiniones de Deo. 148. B
Petra. 200. D. 304. A	Phrao. 130. A	Philosophorum nomen à Pythagora. 137. B
Petra Chelstas. 123. D. 136. A	* Pharao filios Israel affligit. 156. B	* Philosophorum error. 19. D. 20. A. B
Petra focaris. 306. B	* Pharao submersus cum exercitu. 186. B	Phinees. 130. C. † 144. C. * 195. D
Petra scandali. 123. D	* Pharao diaboli figura. 243. A	* Phinees figura sanctorum Doctorum. 244. A
* Petra virgâ in eremo petrus sa 163. B. 193. B	* Pharaonis obduratio. 159. C	† Physica, & eius partes. 60. D
Petronius. 86. B	* Pharaonis filia que Moysen ad ripam fluminis recepit. 243. B	Physici. 147. C
Petrofelinon. 351. A	Phares. 129. D	Phison fluius. 160. C
Petrus Apostolus. 135. D. † 151. C	Phares, & Zara. 146. B	Phlascæ. 400. B
Petrus, & Paulus necantur. 97. B	Pharetra. 357. B	Phlebotomum. 77. A
† Petrus contra Simonem magum. 105	Pharisæi. 129. D. 145. A	Phlegma. 71. A. B
† Petrus crucifigitur. 105	* Pharisæus iactanter orans. 76. B. 253. D	Phlegmone. 71. B. 72. B
* Petrus fleuit tunc, quando Christus in eum respexit. 41. C	Pharmacia. 76. A	Phlogites. 315. A. 346. B
* Petrus peccauit infirmitate. 45. B	Pharus 190. D. 402. B	Phocæ. 237. B
* Petrus reprehenditur, quod tabernaculum in monte figere cogitauit. 86. C	Phasellus. 350. A. 367. C	Phocas Imperator. 98. C. † 112.
* Petrus personam ecclesiæ gestat. 247. D	Phasianus. 244. B	Phocentes. 286. C
* Petrus Princeps Apostolorum. 398. C	Phasis insula. 244. B	Phœbus. 156. A
Petri Apostoli epistolæ. 102. D. * 322. A	Phasis fluuius. 261. D. 267. C	Phœnices. 162. C. 164. A
† Petrus Archiepiscopus Toletanus. 167	Phengites. 306. D	Phœnices Græcas litteras inuenerunt. 2. C
† Petrus secundus Archiepiscopus Toletanus. ibid.	Pherecydes. 31. A. 28. A. † 102	Phœniceum. 375. C
	Pherecydes apud Græcos primus soluta oratione scripsit. 27. C	Phœnicia. 164. A. 266. B
	Pheretrum. 403. A	Phœnicodes insula. 277. C
	* Phiahiroth. 186. A	Phœnicum mos. 287. A
	¶ φιλν. 391. B	Phœnicusa insula. 277. B
	Phidon Argiuus. 321. C. † 100.	Phœnix
	Philadelphia vrbs. 284. A	
	Philadelphus. 97. C	
	† Philastrius Episcopus Brixienfis. 119. C	

I N D E X.

Phœnix avis.	242.D	Pilum.	77.B	Plauti locus.	30.B.87.A.172.C.203.C.292.A.369.B.371.B.382.B.383.D.401.A.†7.A.
Phœnix arbor.	333.D	Pilumnus.	77.B	Plebs.	174.B
Phœnix Cadmi frater.	164.A.266.C	Pinna.207.B.310.A.	378.C	† Plebs,& populus.	28.C.29.D
Phænon.	68.D	† Pinna, & pennæ.	29.C	Plebiscitum.	81.D
Phoroneus rex.290.C.	†96	Pinnula.	207.B.C	Plectrum.	207.C
Phoroneus primus leges Græcis dedit.79.A.	96.C	Pinum.207.B.	335.A	Pleiades.66.D.68.A.†81.C	
Phos.	59.C	Pinus.	335.A	† Plemma, & flemma.	41.D
Phosphoros.	290.D	Piper.	341.A	† Plenitas, & plenitudo.	46.B
Photiniani hæretici.	144.D.†109.	Pirata.199.D.	352.A	Plenitudo legis, dilectio.	142.A
Phrasis.	23.B	Pirula.	207.B	Pleonasmus.	22.C
Phrenesis.71.D.	72.A	Pisa.	329.B	Pleuresis.71.D.	72.B
Phryges.	162.D	Piscator, & piscarius.	29.C	πλευρωσιν.	211.B
Phryges auguria inuenerunt.	152.C	Pisces.	236.B	Plinij locus.	227.C.228.A.234.A.
Phrygia.	267.D	Pisces signum.	69.B	Plinij locus emendatus.	297.C
Phrygia vestis.	381.D	* Piscium usus.	543.A.C	† Plorare, & flere.	14.D.39.A
Phrygiones.	381.D	Pisnus.	200.D	† Ploratus, planctus, & fletus.	27.D
Phrygius lapis.	306.C	Pisistratus.	103.D	† Plotius Gallus rhetor.	109.
Phryxus, & Helles.	257.B.†97.	πισσα.	337.D	Pluma.	242.B
Phthipsis.	73.C	πισσασφαλιον.	303.D	Plumbum.	320.D
Phu.	342.B	Pistacia.	335.A	† Plures, & pluris.	28.C
Phut, & Phutæi.	162.A.C	Pistor es.77.B.	295.B	Pluteus.357.D.	403.D
Phutensis regio.	162.C	Pistrinum.	295.A	Pluto Februus appellatus.92.B	
Phiala.	399.B	Pistum.	327.D	Pluton.	155.D
Piaculum.	87.D	Pitys.	335.A	Plutus.	276.B
Picæ aues.	244.D	Pix.335.A.	337.D	Pluuia.68.A.251.D.253.A	
Picea.	335.A	Placentæ.	394.D	† Pluuia, nimbus, & imber.	39.A
Pictauium vrbs.	286.D	† Placidia Theodøfi filia.	156.D.157.B	† Pluuia quomodo fiant.	85.B
Picti homines.	383.A	D.	157.B	† Pluuia eloquia Apostolorum.	85.D
Pictura.	375.C	Placitum.	83.D	πνεύμων.	72.C
Pictura quomodo excogitata.	375.A.†96.	Placium.	386.D	Poculum.	399.B
Picus.	244.A.326.D.†97.	Plagæ.88.C.	371.B	Podagra.71.D.	74.B
Picus Martius.	244.A	Plagæ Aegyptiorum.	159.C	Poderis.	380.A
Pieria.	270.D	† Plaga, vulnus, & vlcus.	45.C	Pædagogus.	199.B
† Pietas, & affectio.	27.A	Plagiator.	199.D	Pæderos.	312.D
Pietas ciconiæ.	242.B	† Planctus, ploratus, & fletus.	27.D	Pœma.	29.B
Piger.	199.A	Planetæ.68.D.	384.B	Pœna.18.B.	87.C
† Piger, tardus, iners, & segnus.	40.A	Planetæ, & stellæ.	67.B	† Pœna, multatio, & supplicium.	23.D
Pigmenta.	77.A	† Planetæ septem, & eorum conuersiones.	74.A	* Pœna peccati aduersitates.	8.D
† Pignera, & pignora.	28.B	† Planetarum positio.	79.D	* Pœna peccati à primo homine.	12.C
† Pignero, & pigneror.	44.B	† Plangere, & lamentari.	14.D	* Pœna temporalis.	31.A
Pignus.	85.B.C	* Plangere præterita.	45.C	* Pœna damnatorum duplex.	32.D
† Pigritia, & torpor.	27.D	Planta.	210.A	* Pœna defunctorum de supplicijs charorū suorū.	33.A
Pila.77.A.354.D.	356.D	Plantæ, & plantaria.	332.C.†29.B	* Pœna similis peccato.	103.B
D.		Plantago.	344.C		
Pilæ.	251.B	Planus.	366.B		
Pilarum species.	366.B	Plastæ, & plastice.	375.C		
Pilatus.	137.A	Platanus.	336.B		
* Pilatus, & Herodes amici sunt.	255.C	Platea.	290.B		
Pilentum.	404.A	† Platea vicus, & via.	37.B		
Pileus.380.A.388.B.389.C		Plato.69.A.97.B.	147.D.†102.		
Pili.	206.A	† Plato physicam distribuit.	43.B		
Pilosi Incubi.	158.B	Platonici Philosophi.	147.D		
		D.			
		Platonis Academia.	148.B		
		Plaustrum.	404.D		
		† Plaustrum calii.62.C.	81.A		

I N D E X.

- * Pœn, æquas iustus tolerat. 69. C
 Pœnæ in legibus constitutz. 87. C
 Pœni. 167. B. 301. D
 Pœninæ Alpes. 280. C
 * Pœnitens. 43. D
 * Pœnitens ad peccatum reuerfus. 45. B
 * Pœnitentes. 354. B. 355. A
 * Pœnitere Deum quid fit. 53. A
 Pœnitentia, & pœnitentia perfecta. 117. A. * 354. C. 355.
 * De Pœnitentia, & confessio ne. 42. B
 * Pœnitentiæ effectus. 44. D
 Poësis. 29. B
 Poëtæ. 149. D
 Poëtæ officium. 150. A
 † Poëtæ necessitate metrica confuderunt sermonis proprietatem. 1 A
 * Poëtarum figmenta Christiani nelegant. 83. D
 Poleium Martis. 343. B
 Poli cælestes. 62. D. 251. C.
 † 73. A
 † Poli celeritas. 74. B
 Polios. 345. C
 Pollex. 208. D. † 52. B
 † Polliceri, & promittere. 28. A. 38. D
 Pollio. 104. B
 Pollis. 395. A
 * Pollutio. 58. B
 * Pollutio nocturna. 74. A. 203. C
 Pollux. 68. C
 Polus Boreus, & Australis. 63. A. † 74. B
 Polygonus. 345. D
 Polymita vestis. 381. D
 Polypodium. 345. C
 Polypus. 238. A. 345. C
 Polysyntheton. 24. B
 Poma. 332. C
 Poma in Pentapoli nascentia. 266. C
 Poma neutrius generis. 338. A
 † Pomarium, pomerium, & pometum. 29. B. 40. B. 43. D
 Pompa. 353. D
 Pompeia ciuitas. 286. C
 Gn. Pompeius. 166. C. 352. A
 Pompeius leges redigere in libros voluit. 79. C
 Pompeius ludæam capit. 97. A
 † Pompeius capta Ierolyma Indeos tributarios fecit. 103
- † Pompeius vincere non nouit. 155. A. eius exercitus. ibidem.
 † Pompeij porticus, Pompeia, & Pompeiana. 29. D
 Pomponius poeta. 29. A
 Pondera, & eorum inuentores. 321. C
 * Pondera in lege non diuersa. 199. D
 Ponderis signa. 325. B
 † Ponderosum, & graue. 44. A
 Pondus. 321. C
 † Pone, & post. 27. D
 Pons. 369. C
 Pontica. 375. B
 Pontica gemma. 313. A. 316. B
 Ponticus sinus. 257. C
 Pontifex. 138. D. * 181. B
 Pontifex maximus. 138. A
 † Pontifex, & vates. 28. A
 * Pontifex tanto cautius agat, quanto durius à Christo iudicari formidat. 101. B
 * Pötifex thuribulo armatus. 189. B
 * Pontificis vestis. 174. A
 * Pontifici Romano obediendum. 395. D. 398. D
 Pontius. 137. A
 Pontonium. 368. B
 Pontus flauius. 306. B
 Popina. 291. B
 † Poplites, & suffragines. 43. D
 Popæus consul. 81. D
 Populatus. 20. C
 Populus. 19. A. 174. B
 † Populus, & plebs. 28. C. 29. D
 † Populus, & populi. 28. A
 * Populus Israel murmurat. 186. C. 189. A
 * Populi Israel afflictio. 156. A
 * Populi qui ad prælium eliguntur. 187. A
 Populus arbor alia alba, alia nigra. 336. A
 Porca. 300. B
 Porci marini. 237. C
 Porcus. 222. A
 Pori. 208. D
 Porphyrij Isagoge. 44. A
 Porphyris insula. 276. A
 Porphyrites marmor. 308. A
 Porrum. 350. A
 Porta. 290. B. 289. C
 † Portæ, valuz, fores, ostium, & tianua. 20. C
 Portenta. 217. A. B. 368. C
 Portentum. 217. A. C
 † Portentum, & monstrum. 28. C
 † Portentum, & ostentú. 28. D
- † Portentum, & portentosum. 28. C
 Porticulus. 369. B
 Porticus. 295. A
 * Portitores duo qui botrum ex terra re promissionis portauerunt. 244. B
 † Portucale locus. 158. A
 Portulaca. 346. A
 Portus. 281. C
 † Portus, & statio. 33. A
 Porus lapis. 306. D
 † Poscere, & exposcere. 28. A
 † Poscere, & postulare. 43. D
 Positiuus gradus. 7. D
 Positura. 14. D. 15. B
 Possessio bonorum. 85. C. * 109. C
 Possessiones. 298. D
 Possessiu nomina. 7. B
 Possidere iure. 85. B
 † Possidius Episcopus. 124. C
 † Post, & ponē. 27. D
 Postella. 406. C
 † Posterior, & postremus. 29. D. 41. D
 Posteriora. 210. A
 Posteritas. 178. C
 Postes. 295. C
 Posthumus. 178. A
 Postica. 402. D
 Postillena. 407. A
 Postliminium. 407. A
 Postremus. 199. C
 Postremus dicas, primus taceas. 105. D
 † Postremus, & posterior. 29. D. 41. D
 * Postremi in ordine sæpe fiunt primi in certamine. 28. C
 † Postulare, & poscere. 43. D
 Posthumus. 79. B
 † Potare, & bibere. 16. A
 Potens. 199. C
 † Potens, diues, fortunatus, locuples, & honestus. 10. B
 * Potens, qui veritatem loqui pauescit. 99. C
 * Potentes, qui misericordes non sunt. 61. B
 † Potentia, & potentatus. 27. A
 * Potentia, quanto minor, tanto homo magis liber à peccato est. 108. B
 † Potero, & potuero. 44. B
 Potestas 199. C. * 46. B
 * Potestas bona, & mala. 102. A. D
 * Potestas non nisi à Deo. 102. D

* Pote-

I N D E X.

* Potestas quomodo utilis.	101. D	se gerere debent.	389. A	Prætores. 171. C.	174. B
Potestates.	127. D	* Prælati pravis obediendum		Prætorium.	290. D
Potestates superiores, inferiores disponunt.	127. A	in præceptis bonis.	395. D	Præuaricatio.	200. C
* Potestates seculi. 59. D. 103. D		Prælium. 352. C.	353. A	† Præuaricationis Angelicæ, & humanæ distinctio.	51. B
Potio.	396. D	† Prælium, & bellum.	6. B	Præuaricator.	200. A
† Potius, & magis.	24. B	† Prælium, & pugna.	45. C	Præuarum.	200. A
Potus.	396. D	* Prælium in Gabaon ubi stetit Sol, & Luna.	207. C	Pragma.	82. D
Præcentor.	139. B	* Præmia vitæ futuræ qui spectat.	107. C	Pragmaticus.	82. D
Præcepta.	105. D	Prænomen.	6. A	Prandere.	394. A
* Præcepta Dei decem. 21. B. 164. A		† Prænomen, nomen, cognomen, agnomen.	25. C	Prandium.	394. A
† Præcepta Legis Euangelio inferiora.	58. C	Præopimus.	199. C	Prandia apud antiquos non erant.	394. C
* Præceptum Dei ad Adam, quid significet.	117. B	† Præparare, & apparare. 43. D		Prasina.	376. A
* Præcepta altiora Monachorum.	87. B	Præpetes aues.	246. B	† Prasini, & Veneti ciuile bellum faciunt.	112.
Præcinctus.	199. C	Præpositio. 10. C.	18. A	Prasinus color.	363. C
Præciores dentes.	207. D	* Præpositi ecclesiæ quales esse debeant.	93. B	Prasium.	345. B
Præcordia.	210. D	* Præpositi indocti, & indigni. 95. A		Prasius lapis.	309. D
Præcox malum.	334. A	* Præpositorum doctrina, & exempla.	95. C	Prata.	299. A
Præda.	353. D	* Præpositorum carnalium exempla.	96. C	Pratum.	299. D
† Præda, lucrum, & compendium.	29. C	* Præpositi carnales.	97. A	* Prauitas peruersorum interdum prodest utilitati iustorum.	107. C
Prædator.	199. D	* Præpositorum culpas qui in publico produnt.	97. D	* Præuorum non felicitas, sed nouissima intendenda. 107. A	
† Prædestinati quidam ad pœnam.	57. A	* Præpositi prauis plerumq; à Deo ordinantur.	97. A	† Praumatus Archiepiscopus Toletanus.	167.
* De Prædestinatione.	37. B	Præpositus iracundus.	97. B	† Precari, & orare.	39. D
* Prædestinatio gemina. ibid.		* Præpositus qui bene alieni peccati curanda vitia suscipit.	98. A	† Precari, & deprecari, & imprecari. 27. D.	46. B
Prædicamenta.	44. C. D	* Præpositus auctoritate, & humilitate clarescat. 98. B		Precarium.	85. B
Prædicamenta Aristotelis intentè legenda sunt. 45. B		* Præpositorum humilitas. 98. B		Precatio.	34. A
* Prædicatio qualis esse debeat 95. D	98. A	* Præpositi monasterij. 353. C		* Preces in Diuino officio. 326. C	
† Prædicatores in nubibus figurantur.	85. A	* Præputium ligni pomiferi auferendum.	197. D	Prelum.	405. B
* Prædicatores, qui bene dicunt, & malè operantur. 96. C		Præscriptio. 199. C.	200. B	Premere.	204. A
* Prædicatores non studio correctionis, sed vitio elationis.	97. D	Præscriptus.	199. C	Presbyter. 138. C.	* 392. B
Prædium.	299. A	Præsegmina.	381. C	* Presbyter qui peccatum mortale admiserit.	347. B
Prædo.	199. D	Præsens.	199. C	Presbyteri, & Episcopi ijdem olim.	138. C
Præfatio.	105. C	Præsentia.	205. A	* Presbyterorum ordo, & officium vnde cœpit.	349. A
Præfatio Mathematicarum. 51. A		Præsides. 171. C.	174. A	† Presbyter herefiarcha. 107.	
Præfatio Perihermeniarum. 45. C		† Præsidium, auxilium, & subsidium. 27. D	40. D	Pressores.	204. A
Præfecti.	171. B	* Præstare pro prodesse usurpat Isidorus. 53. A. 92. D. 105. C. D		Pretiosi lapides.	309. D
* Præfectus esse qui non debet.	95. B	Præster.	232. A	Pretiosum rarum.	309. A
* Præfectus ecclesiasticus aliter se cum suis subditis, aliter cum eis, qui non sunt, debet gerere. 98. C		Præstigiū.	152. C	Pretium.	86. C
† Prægnans, & grauida. 28. B		* Præsules qui peccantes non arguunt.	99. C	Priamus rex. 96. A.	† 97.
* Prælati.	101. C	* Præsulum ignorantia. 95. B		Priapus.	154. D
* Prælati, ac subditi quomodo		Prætereā.	18. A	Pridie.	91. B
		Prætexta.	384. B	† Primasius Episcopus Africanus.	124. D
		Prætextati pueri.	384. B	† Primarius, primus, & prior. 28. B	
				* Primicerius.	392. A
				Primitiæ.	327. A
				* Primitias, & decimas offerre Domino populus iubetur. 166. A	

I N D E X.

* Primogenita Ægyptiorum deleta.	160.D	Probatio.	359.B	Prometheus primus simulacra finxit.	153.A
Primogenitus.	177.B	Problemata.	105.A	Prometheus lapidem annulo primus inclusit.	309.D.
Primus.	199.C	Probus.	98.B	390.B	
Primus Christus.	122.D	† Probus Imperator.	108	Prominere.	279.B
† Primus, prior, & primarius.	28.B. 41.D	Procare.	183.B	* Promissa adimplenda.	385.B
Princeps.	171.A	Procatalepsis.	40.B	† Promittere, & polliceri.	28.
* Princeps rectus.	102.D	Procax.	199.A	A.	38.D
* Princeps iustus.	103.C	Proceleumaticus pes.	111.A	Promptuarium.	294.C
* Princeps coquorum, qui muros Ierusalem subuertit.	247.A	Procella.	254.D	Promontoria.	279.B
* Princeps sacerdotum, qui scindit vestimentum.	255.B	† Procella, & tempestas.	29.	Promurale.	290.A
* Princeps malus difficile ad melius reuertitur.	103.D	B		Promuscis.	227.B
Principalia nomina.	6.C	Proceres.	174.B	Pronepos.	178.C. 180.A
Principales magistratus.	174.D	Procinctus.	199.C	Pronepos sororis.	180.B
Principalis spiritus.	124.D	† Proclius, & declius.	28.	Proneptis.	180.A
Principatus.	127.D. * 103.A	D		Proneptis sororis.	180.B
* Principes ex merito plebis mali.	97.C	† Proclitus.	96	Pronomen.	6.C. 8.C
* Principes, & Reges quare sunt.	101.A	Proconsoles.	170.C	Pronominum species, & cat.	8.A.
* Principium.	6.A	Procurator.	176.B	Pronuba.	183.B. 184.D
Principium Christus.	122.D	† Procurator, & cognitor.	8.C	Proœmium.	105.C
† Principium, & initium.	19.B. 29.D. 40.D. 47.A	Procuratores.	175.C	* Proœmia in libros noui, & veteris testamenti. & cat.	310.A
* Principum iustitia.	102.C	Procuruus.	200.C	Propagare.	330.D
* Principum patientia.	103.B	Procus.	183.B. 199.B	Propaginare vites.	330.D
* Principum clementia.	103.C	Prodigia.	217.B	Propagines.	330.D
* Principum praua exempla.	103.A	Prodigium.	28.D	† Propalsio, & palsio.	27.A
Prior.	199.C	† Prodigium, ostentum, & monstruin.	45.C	Propatruus.	180.B
† Prior, primus, & primarius.	28.B. 41.D	Prodigus.	199.B	† Properare, & festinare.	28.
† Prior venit, & ante venit.	40.C	† Prodigus, & luxuriosus.	21.A	B	
Prisca hæretica.	144.D	A		Propertij locus.	354.B
Priscillianus hæresiarcha.	98.C. 145.B. † 109	* Prodigus filius.	44.A	Propes.	370.B
Priscillianistæ hæretici.	145.B	Proditor.	200.A	Propheta Christus.	123.B
Privati ciues.	175.B	Productus.	200.D	Prophetae Videntes appellati.	133.A
Privatio, & eius species.	50.D	Profanus.	200.A	Prophetae minores.	101.D
Privignus.	179.D. 183.C	† Profanum, nefandum, & nefarium.	27.C	Prophetiæ septem genera.	135.A
Privilegium.	82.A	* Profectus hominis donum Dei est.	36.B	Prophetiam habere non solû bonus, sed etiam malus potest.	135.A
Proamita.	180.A	* Profectus conuersi tripertitus.	38.D	* Prophetia.	20.D
Proauia.	180.B	* Profectus omnis exlectione, & meditatione.	79.D	Propina.	291.B
Proauia soror.	180.B	* Professio non perfecta.	88.	Propinare.	291.B
Proauunculus.	180.B	D		† Propinquus, cognatus, & affinis.	7.C
Proauus.	177.A. 180.A	Profugus.	199.B	* Propinquus vir spiritualis.	88.D
Proba vxor Adelphij.	29.D. 123.A	† Profugus, & exul.	28.A	Propitiatio.	293.A
		† Profugus, exul, relegatus, & transfuga.	45.B	Propitiatorium.	293.A. * 170.A
		Profundum.	282.D	A	
		Progenies.	178.D	Propontis.	251.B. 257.B
		Progenitores.	178.D	Propositio.	35.B
		Prognostica.	77.C	Propositiones.	105.A
		Prohæres.	177.B	Propria nomina.	6.A
		† Prohibere, & inhibere.	45.	Proprietas.	38.D
		C		Proprium.	44.A
		Proiectus.	199.B	† Proprius, & propius.	28.B.
		† Projicere, & abijcere.	2.C	44.C	
		Prolepsis.	23.B	Propugnacula.	290.A
		Promatertera.	180.B	Prora.	369.
		† Promerere, & merere.	23.	Proro.	
		A			
		† Promeritus.	23.A		
		† Prometheus.	96		

I N D E X.

Proroftra. 358.D	* Pfalmistarum ordo, & officium. 351.D	* Publicanus orans in templo cuius figura. 253.D
Proroftris. 290.C	Pfalms. 114.A	* Publicare qui debeat bonū, quod facit. 90.D
Profa. 27.B.C	Pfalms cantici. 114.A	Publij locus. 382.B
Profcifio. 327.A	* Pfalms decimus feptimus, cur folus in libris Regum reperiat. 229.A	Pudenda. 209.D
Profcriptio. 88.D	* Pfalmi. 325.D	† Pudens, & verecundus. 7.B
Profcriptus. 88.D. 199.C	Pfalms metro compofiti. 100.D	† Pudor, & pudicitia. 27.A
Profclytus. 140.B	Pfalms auctores. 100.C	Puella. 215.A. † 53.D
† Profcqui, perfequi, & exequi. 12.D	Pfalms liber. 100.C	† Puella, & puerpera. 28.D
Profcrpina. 156.C	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Puer. 200.D. 215.D
Profcodia. 13.D	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	† Puer, & infans. 53.D
Profcopopaia. 37.A. 41.D	Pfalms auctores. 100.C	† Puer, & mafculus, & fœmina. 54.A
† Profcper Aquitanicus. 39.D	Pfalms liber. 100.C	Pueritia. 215.B. † 57.B
† Profcpicere, & afpicere. 39.D	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	† Pueritia, & pubertas. 29.A
Profcibulum. 363.B	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Puerpera. 215.C. † 28.D. 54.A
Profcituta meretrix. 200.C	Pfalms liber. 100.C	Pugillator. 199.D
Profcum. 27.B	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pugio. 355.B
† Profcenus, & protinus. 46.B	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pugna. 352.C. 353.A
† Profcerius Epifcopus Alexandrinus. 124.B	Pfalms liber. 100.C	† Pugna, & prælium. 6.B. 45.C
* Profcruia contra manfuetudinem. 417.B	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pugnus. 208.D. † 52.B
Prothefis. 22.C	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pulcher. 199.A
* Profcinus, & protenus. 46.C	Pfalms liber. 100.C	Pulchritudo hominis. 199.A
Profcoplaftus. 375.C	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	* Pulchrum. 7.B
Profcuerbia Salomonis. 100.D	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pulegium. 345.B
† Profcuerbiorum locus. 35.D. * 62.D. 80.B	Pfalms liber. 100.C	Pulices. 236.A
Profcuina vnde nomen acceperunt. 273.D	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pulla veftis. 242.A
Profcimus. 179.B	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pullus. 242.A
* Profcimis carnaliter præftatur quod extraneis piè. 89.A	Pfalms liber. 100.C	Pullus Iouis. 217.A
Profcus. 20.A. 198.D	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pulmentarium. 395.D
† Profcus, & fapiens. 31.C	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pulmentum. 394.D. 395.D
† Profcus, peritus, callidus, & facundus. 27.B	Pfalms liber. 100.C	Pulmo. 211.B
Profcus calidi funt fanguinis. 216.C	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	† Pulmones. 52.D
Profcuentia. 43.B. † 61.D	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pulpa. 209.A. 363.D
† Profcuentia, & fapientia. 27.A. 60.B	Pfalms liber. 100.C	Puls. 396.B
* Profcuentia nihil prodeft cum ignorantia Dei. 34.B	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pulfus, & eius motus duplex. 210.D
Profcuentij locus. 151.B.C. 391.A. † 82.D	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	† Puluerem, & puluerulentum. 29.C
Profcina. 253.C	Pfalms liber. 100.C	Puluillus. 386.C
Profcina. 371.D	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Puluinar. 386.C. 403.D
Profcinum. 334.C	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Puluini. 369.C
Profcirigo. 75.D	Pfalms liber. 100.C	Puluis. 302.A.B
Profcymnefium. 370.B	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Puluis Puteolanus. 302.B
* Profcallendi vtilitas. 77.D	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pumex. 106.C. 304.D
Pfalmsifta. 139.A. * 391.C	Pfalms liber. 100.C	Pumicare libros. 106.C
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Punctus. 56.C
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Punicani lecti. 403.D
	Pfalms liber. 100.C	Pupilla. 206.A
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pupillas morituri triduo ante non habent. ibid.
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Pupilli. 206.A. 215.A
	Pfalms liber. 100.C	† Pupilli, & pupillæ. 53.D
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Pupis. 369.B
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Purgatio. 34.A
	Pfalms liber. 100.C	Purgationes moleftæ in canicularibus diebus. 68.B
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	Purpura. 387.C
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	Purpura infigne regum. 121.C
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 111.B	
	Pfalms liber. 100.C	
	* Pfalms cantatio perpetuam Dei laudem demonftrat. 77.D	
	Pfalms loci. 59.B. 83.C. 112.D. 119.C. 126.D. 127.C. 215.B. 236.B. 250.C. 401.C. † 19.B. 50.D. 74.B. * 33.A. 41.D. 48.C. 49.A. 66.C. 76.C. 77.D. 80.B. 85.D. 1	

I N D E X.

- Purpura in Assyria inuenta.** 265. B
Purpura Tyria. 284. D
Purpureæ vestes. 211. B
Purpurissum. 376. D
Pusillanimis. 195. D. 196. B. 200. D
Pustula. 75. D
Putare. 330. D
† Putare, æstimare, opinari, arbitrari, & suspicari. 45. B
Puteolanus puluis. 302. B
Pygmæi. 217. D
Pyra. 402. B
† Pyra, & rogos. 28. C. 45. A
Pyra vehementer onerosa. 334. A
† Pyra, & pyrum. 29. C
Pyramis. 56. A. 298. C
Pyramides Ægyptiæ. 298. C
Pyrenæus mons. 280. C
Pyretron. 345. C
Pyrites. 306. A. 313. B
Pyrois. 68. A. 313. B
Pyrois, siue Mars stella quindecim annis cursum explet. 66. D
Pyromantia. 151. A
Pyropus. 119. A
Pyrrhichius pes. 11. B
Pyrrhidæ. 165. C
Pyrrhus. 165. C. 227. B
Pyrum. 334. A
† Pyrum, & pyra. 29. C
Pyrus. 334. D
Pythagoras. 148. B. 234. C. 276. C. † 102
Pythagoras, Y. inuenit. 2. C
Pythagoras disciplinam numeri inuenit. 51. A
Pythagoras musicæ inuentor. 57. C
Pythagoras primus Philosophus appellatus. 147. C
Pythia sacra. 156. A
Pythium carmen. 28. B
Pythius Apollo. 156. A
Pytho serpens. 28. B. 151. C. 156. A
Pythonissa quam Saul confuluit. 224. B
Pyxides. 400. D
- Q**
- Q. Littera.** 4. D. 18. B
Quactum. 395. C
Quadi. 166. C
Quadragesimæ obseruatio. 116. D
*** Quadragesimæ ieiunium.** 340. D
- * Quadraginta anni in deserto.** 197. C
Quadraginta dies quos Moyses, Elias, & Dominus ieiunauerunt. 52. D. * 168. D
*** Quadraginta flagella.** 202. C
Quadrans. 111. A. 322. D. 323. C
Quadrifinium. 300. B
Quadrigæ. 362. A. D
Quadrilatera figura. 56. D
Quadrupedia animalia. 221. B
Quadrupli pœna. 87. B
Quæ, & que. 18. B. † 30. C
† Quærere, & inquirere. 20. D
† Quæritur, & queritur. 30. C
Quæstio. 105. B
Quæstionum genera. 37. C
Quæstor. 200. D
Quæstores, vel quæsitores. 174. A. 359. A
Quæstuosus. 201. A
† Quæstus & questus. 30. C
Quasillum. 387. D
Qualitas. 45. A
Qualitatis nomina. 7. A
Qualitatiua definitio. 48. A
Qualus. 405. C
*** Quamuis, et si.** 74. A
† Quam dudum, & iam dudum. 30. C
Quantitas. 45. A
Quantitas abstracta. 51. A
Quantitatis nomina. 7. A
Quantus. 18. C
† Quatenus, & quatinus. 30. B
Quatrio. 366. B
Quatriuix. 301. C
Quattuor. 52. A
† Quattuor diligenda. 60. C
*** Quattuor millia septem panibus aluntur.** 52. A
† Quæ, & vè. 37. A
Quæ, & quæ. 18. B. † 30. C
Quercus, siue quernus. 336. C
Querulus. 201. A
† Quia, & quoniam. 30. B
*** Quibusdam hic malè est, & illic bene, quibusdã contra.** 66. D
Quid, & quit. 18. B
Quietus. 201. A
Quinaria. 374. C
Quinarius. 323. D
Quinio. 366. B
Quinquagenarij. 171. C
*** Quinquagenarij ad Eliam misi.** 233. A
- * Quinquagenarius numerus ad pœnitentiam refertur.** 132. A
Quinque. 52. A
*** Quinque illi in vna domo.** 252. C
*** Quinque millia qui quinque panibus, & duobus piscibus pasti sunt.** 250. B
Quinque folium. 344. C
Quinta editio Ierosolymis inuenta. 97. D
Quintana. 290. C
Quintiliani locus. 329. A
Quintilis. 92. D. † 66. A
† Quintus Archiepiscopus Toletanus. 167
† Quiricus Archiepiscopus Toletanus. 167
Quirinus. 153. C. 165. B
Quiris, id est, hasta. 165. B
Quirites. 165. B
*** Quisque pro quicunq; vsurpat Isid.** 112. C. 59. B
Quisquiliæ. 332. D
Quod, & quot. 18. B. † 30. C
† Quoniam, & quia. 30. B
Quot, & quod. 18. B. † 30. C
Quotidiè. 18. C. 91. A
† Quotidiè, & assiduè. 46. A
- R**
- R. Littera.** 18. C
Raab. 130. C. * 204. B
*** Raab saluatio.** 205. D
*** Raab figura ecclesiæ.** 244. D
Racemus. 330. B
Rachel. 129. C
† Rachel, & Lia actiuam, & contemplatiuam vitam significant. 59. B. * 85. B
*** Rachel, & Lia, & duæ ancillæ earum.** 140. B
*** Rachel similitudo ecclesiæ.** 142. B. 240. D
*** Rachel, & Iacob fuga.** 143. C
Rachel peperit Benjamin, & mortua est. 144. C
† Racimirus rex Gotthorum. 162. C
† Radagaisus rex Gotthorum, & eius exercitus fame consumptus. 156. C. D
Radij. 387. C
Radiolæ oliuæ. 337. D
Radix. 332. D. 345. C
*** Radix criminum succidenda.** 60. C
Ragades. 74. D
Ragau. 96. A
† Ragi-

I N D E X.

† Ragire.	37. D	† Recchilarex Sueuorum.	165. B	tur, & quomodo amittitur.	170. A	*102. B
Ralla vestis.	381. A	† Reccopolis ciuitas.	160. C	† Regium, & regale.	31. B	
*Ramesses.	185. A	† Recens, & nouum.	30. D	Regium fretum.	258. A	
*Ramoth.	191. A	Receptui canere.	354. D	Regius morbus.	75. C	
Ramus.	332. A	Receptus.	354. D	Regma.	162. D	
Rana. 236. C	239. D	† Rechimundus rex Sueuorū.	165. D	Regna.	169. D	
*Rana Ægyptiæ.	159. D	Recidua arborum.	332. B	Regnum.	169. D	
Rancidum.	395. C	Recidium.	332. B	Regnum vniuersæ nationes		
Rapa.	349. B	† Recipere, & suscipere.	42. D	suæ quæque temporibus ha-		
Rapax.	228. C	Reclinatoria.	386. B	buere.	169. C	
Raphael.	127. B	Reconciliari Deo.	117. B	Regnum bellis quæritur, vi-		
Raphaim.	284. A	Reconciliatio. 117. B	*382. A	ctorijs propagatur.	353. C	
Raphanus.	349. C	Recordatio futurarum pœna-				
*Raphidim.	186. D	rum.	41. C	* Regnum cæleste sæpe per		
Rapidus.	201. B	Recordatio peccati.	48. D	terrenum proficit.	104. A	
Rapta.	201. C	49. A		Regula. 108. B	377. B	
Raptor.	201. B	Recta linea.	56. C	* Regula fidei.	362. A	
Raptus.	86. D	Recta vestis.	381. C	* Regula monachorum.	402. A	
Rarum.	309. A	* Rector qualis esse debeat.	97. C			
Rastra.	405. D	* Rector bonus.	ibid.	* De regulis septem loqu-		
Rataria naues.	367. A	* Rector qui à fide exorbita-		tionum sanctarum Scriptu-		
Rates.	367. A	uerit.	97. A	rarum.	23. B	
Ratio.	205. C	* Rector inordinatus.	97. C	Regulus.	232. A. B	
† Ratio, & caussa. 8. B	46. A	* Rectores ecclesiæ.	93. B	* Regum libri quid cõtineant.		
† Ratio, & mens.	54. D	* Rectores à Deo non à subdi-		313. A		
† Ratio, & ratiocinatio.	31. B	tis iudicandi sunt.	97. D	Regum libri. 100. A	* 216i	
* Ratio de verbis otiosis red-				B		
denda.	111. C			Regum locus. 358. B	* 69i	
* Ratio, & homo disputantes.				A		
367. & c. vsque ad finem li-				† Rehu filius Phaleg.	94	
bri.				Relatio.	45. A	
* Ratio viuendi normam præ-				Relatio criminis.	34. A	
scribit homini.	373. D			Relatiua.	50. C	
* Ratio hominem hortatur, vt				Relatiua nomina. 7. A	8. A	
se ipsum cognoscat.	377. D			Relatiua simul incipiunt.	45. A	
Ratiocinatio.	34. B			Relegatus.	88. C	
Ratiocinatio, & eius membra				† Relegatus, & deportatus.		
duo.	35. C. A			12. C		
† Rationabile, & rationale.				† Relegatus, & exul.	45. B	
31. A	54. C			Religio.	141. B	
Rationale. 380. B	† 55. C			† Religio, & fides.	31. A	
† Rationale, & rationabile.				* Religio vera simulationi re-		
31. A	54. C			spondet.	414. D	
Rationales coniunctiones.				Religiosus.	201. A	
10. B				† Religiosus locus, & sacer lo-		
Rationator.	201. A			cus.	22. D	
Ratum.	84. A			† Religiosus, sacer, & sanctus.		
Raucedo.	73. B			31. B		
Reatinæ paludes.	255. C			Religio.	141. B	
Reatus.	201. C			† Relinquere, & deserere.		
Reatus maiestatis.	87. D			39. D		
Rebecca.	129. C			† Reliqui, & ceteri.	40. B	
* Rebecca, & Isaac quid signi-				Remedia.	76. D	
ficent.	138. A			Remex.	367. B	
* Recapitulatio.	24. C			† Remismundus rex Sueuorū.		
† Reccaredus rex Gotthorū.				158. C	165. A	
160. D. 161. D	166			Remissio.	117. D	
† Reccaredus religiosissimus				* Remissio peccatorum futu-		
princeps.	111			ra per baptismum.	305. B	
† Recesuinthus rex Gottho-				Remora.	238. B	
rum.	166			Remotio criminis.	33. D	
† Recchiarus rex Sueuorum.						
165. B	158. D					

I N D E X.

Remulcum. 370.C	se non accommodat delecta tioni. 57. D	ferentia. 42.A
* Remuneratio maior, quan- tò maiora flagella. 65. C	† Respicere, & aspicere. 2.D	Rhetoricæ inuentoreCs. 32.
† Remus nascitur. 100	Responsa prudentum. 81.C	Rhetoricæ perfecta cognitio oratore facit. 32.A
Renale. 381.B	* Responsoría. 326.D	Rhetoricam admirari in prom- ptu est, comprehendere im- possibile. 31.A
Renes. 209.B	Responsorij. 113.D	Rheuma. 73.A
* Renouatio templi. 235.B	* Ressa. 191.C	Rhinoceros. 227.D. quomo- do capiatur. ibid.
* Renuntians seculo si votum mutauerit. 89.C	Restes. 370.A	Rhodanus fluius. 262.A
† Renuntiare, & nuntiare. 2.B 42.A	† Restinctus, & extinctus. 12.A	Rhodiæ leges. 82.D
Renuntiare perfectè vitio. 53.C	† Restipulatio, & stipulatio. 43.D	Rhodij. 163.A
Repastinare. 405.A	* Resurgere à lapsu. 48.D	Rhodites. 312.B
Repatriare. 229.D	Resurrectio Domini triduana 111.A	Rhododendron. 337.A
Repens. 201.B	* Resurrectio mortuorum qua ætate futura. 30.C	Rhodomeli. 397.B
† Repentia, & reptilia. 31.C	† Resurrectionis Christi, & no- stræ distinctio. 49.C	Rhodos insula. 82.D 276.C
Repentinus. 201.B	* De resurrectione. 30.C	Rhodos vrbs. 63.B. 267.B 286.A
† Reperire, & inuenire. 20.D	Reta. 404.D	Rhodus oppidum. 262.A
Repetundæ. 87.B	Retes. 371.B	Rhythmica musica. 58.D
Repositoria. 294.A	* Rethma. 188.D	Rhythmus. 28.A
* Reprobi multi apud homi- nes apud Deum electi. 38.D	Retiarius. 365.A	† Ricchimirus patritius. 164.A
* Reprobi non attendunt do- cumenta bonorum, sed exé- pla malorum. 40.C	† Reticescere, & conticescere. 45.D	Ricinium. 385.B
* Reprobi quidam in pote- statem demonũ rediguntur. 44.B	Retinacula. 406.C	Ricinus. 236.B
* Reprobi multi, qui carnalis corruptelæ contagium ne- sciunt. 59.A	<i>intim.</i> Retiolum. 389.D	Ricula. 389.C
* Reprobi sæpe extra flagelli correctionem sunt. 65.A	Retractator. 201.B	Riphæi montes. 380.A
* Reprobi exterius nitidi. 108.A	* Retributio sapientis, & stul- ti. 31.D	Riphath. 162.D
* Reproborum ordines duo. 31.C	Retrogradæ stellæ. 67.B	Ritè. 84.A
* Reproborum corda. 93.C	Rheu. 344.C	† Ritus & consuetudo. 8.C
Repti. 382.C	Rheubarbarum. 344.C	Riui. 160.A
Reptilia. 231.C 236.B	* Reuerètia sanctitatis. 108.C	† Riuis & torrens. 15.C. 31. C 38.A
† Reptilia, & repentia. 31.C	† Reuereor, & vereor. 44.C	† Rixa, & lis. 22.A
Repudium. 184.D	Reuponticum. 344.C	* Rixæ fugiendæ. 383.B
* Repudij mos. 157.C. 215.C	Reus. 201.C 359.C	Rixofus. 201.C
Rerum rusticarum auctores. 326.A	Reus maiestatis. 201.C	Roboan. 96.B. 131.B. † 99
† Rerum gradus sex. 50.D	* Reus qui plectitur, & qui corripitur. 43.A	Robur. 336.D
Res. 85.B	Rex. 20.D 170.A	† Robur, robor, & rubor. 31.C
Res creditæ. 85.A	Rex, & regius. 38.B	Robur omne lignum vocatur. 347.A
Res rusticæ. 325.A	* Rex Babylonis. 54.A	Robustus. 201.B
Res redintegrantur. 86.C	* Rex rectus. 102.D	Rogationes, siue Litanæ. 117.D
† Res in cardine est. 295.C	* Rex iratus qui misit exerci- tus suos. 251.D	Rogus. 402.B
* Res dilectæ maiorem doloré ingerunt ablatæ. 108.B	* Rex qui fecit nuptias filio suo. 251.C	† Rogus, & pyra. 28.C. 45.A
Reses. 190.A	Rhamnus. 337.B	Roma. 286.D
Resina. 336.D 337.C	Rheda. 404.D	Roma quando condita. 96.D † 100
Resipiscens. 201.B	Rhegium vrbs. 273.C	Roma à quibus condita. 283. A
* Resistentes Dei voluntati. 106.D	Rhenones. 382.B	Roma Occidentis caput. 285. C
* Resistit operi, qui titillanti	Rhenus fluius. 262.B	† Roma à Gotthis deuicta. 156.A
	Rhetia Gallia. 271.A	Romam vnaquæque gens vi- tia verborum & morum transmisit. 21.B
	Rheticus ager. 269.B	† Roma muri redintegrati. 159.D
	Rhetor. 32.B	
	Rhetorica. 32.A † 61.C	
	Rhetorica palmæ similis. 42.A	
	Rhetorica Romæ quando cœ- pit. 97.D	
	Rhetoricæ, & Dialecticæ dif-	

I N D E X.

<p>159. D Romani 105. D Romani graues. 166. B Romani Ioli mares pugnant. 155. D Romani Græciam obtinuerunt. 97. D Romanicæduntur à Persis. 98. C Romani stellas dijs suis sacrauerunt. 68. A Romani in pace toga vtebantur, paludamentis in bello. 383. A †Romani victos Græcos liberos esse iusserunt. 103 Romanorum regnum. 169. D T. Romilius. 79. B Romphæa flamma. 265. B 355. A Romulus. 165. B. 171. D 286. D Romulus quando Romam cōdidit. 283. B † 100 Romulus nascitur. 96. D † 100 Ros. 253. C Rosmarinus. 346. A Rosa. 343. B Rosaceum vnguentum. 78. D Rostra. 358. D Rostra Romæ. 290. D Rostrum. 227. B † 22. B Rota 404. D 406. B Rotabulum. 401. C Rotundus. 404. D Ruben. 132. B † 141 *Ruben incestus. 144. D *Ruben quid significet. 150. D 241. D Rubeta ranæ. 239. D Rubia. 345. A Rubigo. 320. B Rubigo ferramenta quomodo non vitiet. 320. C †Rubor, robur, & robor. 31. C Rubrica. 375. B Rubrum. 387. B Rubrum mare. 258. C Rubus. 334. C *Rubus ardens, & non vrens. 157. A Rudentes. 370. A Rudera. 304. D 374. B †Rudere, & hinnire. 37. D †Rudericus rex Gotthorum. 166 Rudi. 304. D 374. B †Rugire. 37. D Rumen. 207. C † 52. A Ruminare. 207. C</p>	<p>†Ruminare, & ruminari. 44. C 52. A Ruminatio. 223. B Runcatio. 327. A Runcones. 405. D Rupes. 200. C Rura. 299. A Rus. 299. B 327. A Ruficada vrbs. 273. C Ruffata vestis. 380. D Ruffati. 380. D Rusticarum rerum auctores. 326. A †Rusticatio, & rusticitas. 31. B Rusticus. 201. C 299. B † Rusticus, & rusticanus. 31. B Ruta. 351. A Ruth. 130. B 200. D *Ruth hitoria. 215. C *Ruth ecclesiæ figura. 244. D *Ruth liber quid contineat. 313. D Rutilij Rufi locus. 403. D</p> <p style="text-align: center;">S</p> <p>Ⓒ Aba. 162. D. A 266. A Ⓒ Sabai. 162. D. A 163. C Sabanum. 386. A Sabaoth Dei nomen. 129. C Sabatha. 162. D Sabathaca. 162. D Sabatheni. 162. D Sabbati cessatio. 113. C *300. A †Sabbati dies. 113. B. *334. C *Sabbati ligna colligens. 244. B *Sabbato ligna colligens quidam necatur à populo. 189 D Sabbatum. 90. B 113. B *Sabbatum Paschæ. 337. D Sabelliani hæretici. 145. B Sabellius hæresiarcha. 97. D 145. B † 107 Sabini. 165. C Sabinus lapis. 307. B Sabrata ciuitas. 273. A Sabulum. 302. A Sabus fluuius. 270. C Saccatum. 397. B Saccus. 401. B Sacer. †Sacer, religiosus, & sanctus. 31. B †Sacer locus, & religiosus locus. 22. D Sacerdos. 138. B 170. B Sacerdos Christus. 123. C Sacerdos summus. 138. A</p>	<p>* Sacerdos qui contendit esse. 95. C * Sacerdos cum culpa reatum culpa geminat. 95. C * Sacerdos qui dignè se agit. 96. D * Sacerdos super gregè Christi sollicitus esse debet. 99. D * Sacerdos peccata plebis, tanquam propria debet flere. 100. A * Sacerdos magnus, eiusq; cultus. 181. B * Sacerdos à trigésimo anno. 346. D * Sacerdos, aut monogamus, aut de virginitate fiat. 347. A * Sacerdos qualis esse debeat. 347. B * Sacerdos qui non fiat. 347. D * Sacerdos qui corrui. 395. C * Sacerdotale ministerium qui assequi prohibentur. 95. B * Sacerdotalis ordo post Christum à Petro cœpit. 346. C * Sacerdotalis protectio. 99. A * Sacerdotalis vestis in lege. 379. D Sacerdotes vngebantur. 121. C Sacerdotes gentilium flamines dicebantur. 138. B * Sacerdotes indecti. 95. C * Sacerdotes prauè viuentes. 96. C * Sacerdotes prauis pro merito plebis. 96. C * Sacerdotes arrogantes. 97. D * Sacerdotes, ne clupeis, & remissi sint. 96. B * Sacerdotes qui metu veritatem occultant. 99. C * Sacerdotes boni oppressores pauperum palam arguunt. 99. D * Sacerdotes pro populorum iniquitate damnantur. 100. B * Sacerdotes studiosi. 100. B * Sacerdotes exquirere debent peccata subiectorum. 100. B. C * Sacerdotes curam habere debent de ijs, qui pereunt. 100. C * Sacerdotes, qui peccantè nõ recipiunt. 100. D * Sacerdotes, qui peccantes decipi-</p>
---	---	--

I N D E X.

decipiunt.	100.D	Sagittanota.	14.D	*Salomonis opera.	231.A
*Sacerdotes veteristestamenti nulla debilitate insignes esse debebant.	182.A	Sagitta cupidinis.	157.C	*Salomonis libri.	315.A
*Sacerdotes qui non offerunt sacrificium.	182.A	Sagittarius.	69.A	Salomonis locus.	17.D.39.C
*Sacerdotes quare comam nutriunt.	345.B	Sagma.	406.C	385.B.†83.A.90.B.*38.D	
*Sacerdotes vnus matrimonij virginalis.	347.A	Sagmen.	345.A	47.C. 60.B. 73.D. 93.D	
*Sacerdotes qui eligendi.	347.C	Sagum.	384.A	98.A	110.D
*Sacerdotis prædicatio operibus confirmanda.	95.D	Saguntum ciuitas.	287.B	*Salphaad filia.	196.B
*Sacerdotis delictum quæ oblatione purgabatur in lege.	183.B	Sais.	202.B	Salpugo.	398.B
*Sacerdotis sermo.	347.D	Sal & eius natura.	303.A.B.C	Salsum.	395.B
*Sacerdotis speciale officium.	348.A	*Sal in exorcismo.	361.D	Saltatores.	364.A
*Sacerdotium, & eius initium.	345.D	*Sal in omnibus sacrificijs.	177.A	Saltus.	280.C.332.B. 360.C
*Sacerdotum exempla.	96.B	*Sal ita durus in Arabia, vt eius mæsis muros faciant.	303.B	Saluator.	121.D
*Sacerdotum disciplina.	100.B	Sal Agrigentinus.	303.B	†Salubritas, & salus.	32.C
*Sacerdotum cærimonia.	187.B	Sal Amoniæ.	303.B	Saluia.	351.A
Sacræ res.	117.B	Sal Memphiticus.	303.B	Salus à sale.	303.C
Sacræ loca.	293.C	Sal Tragæus.	303.B	†Salus, & salubritas.	32.C
Sacramenta.	115.D	Sala filius Arphaxad.	96.A	*Salus eorum, qui aliquid terrenum sapiunt, desperanda non est.	91.C
*Sacramenta fidei Christianæ.	304.A	†94		Salutaris digitus.	208.D
Sacramentum.	84.D 115.D	Sala ciuitas.	287.D	Samaræus.	162.C
*Sacramentum Eucharistiæ quomodo præfiguratum.	308.B	Salamandra.	233.A	Samaria.	166.A 284.C
*Sacramentum inter coniugatos.	360.A	Salamina vrbs.	166.D	†Samaria reges habere cœpit.	99
Sacramentum militare.	172.D	Sale, & sole nihil vtilius.	303.C	Samaritæ.	96.A 143.C
Sacrarium.	294.A	Salè.	162.B	*Samaritana mulier.	254.A
*Sacrificiorum veterum reprobatio.		Salem vrbs.	283.C	Samatitani.	163.D
Sacrificium.	114.C 115.C	Salinum.	199.C 400.C	*Samaritanus descendens, qui vulnera curauit.	252.D
†Sacrificium, & hostia.	33.A	Salifatores.	152.B	Sambuca.	59.D
*Sacrificium eius qui sacramentum protulit, & obliuione transcendit.	177.C	Salix.	336.B	Samia vasa.	398.D
*Sacrificium quod à Christianis Deo offertur.	331.C	†Sallanes legatus.	158.C	Samius lapis.	306.D
Sacrilegium.	86.D	†Sallustius.	103	Samos insula.	276.C
Sacrilegus.	87.B 202.B	Sallustius ex historia tantum constat.	31.A	†Samos vrbs.	99
†Sacrum, religiosum, & sanctum.	31.B	Sallustius auctor certissimus.	160.D	Samothracius annulus.	391.A
Sadai Dei nomen.	120.A	Sallustij locus.	171.B. 211.B	Sampfucus.	343.A
Sadducæi.	143.A	264.B. 279.C. 283.A. 353.C. 358.C. 382.C. 383.D.		Samson.	96.A. 130.A. †97. 145.A *54.A
Secula.	95.B	†3.A. 11.D. 27.B. 32.B. 90.C		*Samson historia.	214.D
Sæpes.	297.B	Salomon.	96.B. 100.D. 283.A	*Samson quid figurauit.	244.D
Sæpia.	238.B	†145.B		Samuel.	96.B. 130.C. †98 145.C
†Sæuit, & seuit.	33.D	Salomon primæ epithalamia edidit.	29.A	Samuel primam partem sui libri scripsit.	100.A
†Sæuus, & crudelis.	31.D 45.C	Salomon trinomius.	130.D	*Samuel noui sacerdotij successorem, abiecto veteri, prænuntiauit.	245.A
Sagda gemma.	310.D	†Salomon quando templum ædificauit.	99	Samuelis liber.	100.D
Sagitta vitis pars.	329.C 357.A	*Salomon per amorem idola adorauit.	61.C	*Samuelis natiuitas.	216.B
		*Salomon per otium fornicationibus inuolutus.	88.C	*Samuelis sacrificium.	218.C
		*Salomon Christi figura.	245.D	Samuelis locus.	309.A
		*Salomonem vehementer arguit scriptura.	231.A	Samus ciuitas.	286.B
		*Salomonis templi ædificatio.	229.C	Sancire.	293.A
		*Salomonis sapientia, parabolarum, & carmina.	230.B	Sancta.	293.C *172
		*Salomonis iudicium inter duas mulieres.	231.A	Sancta sanctorum.	101.B *172
				†Sancti stellæ intelliguntur.	80.A 81.D
				*Sancti statim, vt è corpore exeunt, ad cælum ascendunt.	15.D 33.C *San-

I N D E X.

- * Sancti multi nunc videntur, qui in die iudicij reprobantur. 33.C
- * Sancti quasi exemplar intue di. 41.B
- * Sancti corpus aridum portat. 63.B
- * Sancti quando bene de se iudicant. 69.D
- * Sancti tentationibus proficiunt. 69.D
- * Sancti daemouum insidias praecognoscunt. 70.B
- * Sancti a contemplatione ad actionem aliquando reflectuntur. 85.C
- * Sancti plus gaudet aduersitati, quam prosperitatibus. 86.A
- * Sancti peregrini in hoc seculo. 86.B
- * Sancti cur mundum contemunt. 86.C
- * Sancti qui se a consortio seculi separant. 87.C
- * Sancti alta se consideratione custodiunt. 90.A
- * Sancti ab elatione, humilitate purgantur. 90.D
- * Sancti videri refugiunt, quod esse meruerunt. 91.A
- * Sancti curas seculares non appetunt, sed sibi impositas ferunt. 93.C
- * Sancti quando principum vitia redarguerunt, humilitatem & auctoritatem seruauerunt. 98.C
- * Sancti Dei dispositione diu in hac vita versantur. 111.C
- * Sanctitatem qui praetendit, ut alijs praestet. 88.A
- * Sanctorum sortes. 152.A
- * Sanctorum in hac vita pacis inchoatio est, non perfectio. 30.C
- * Sanctorum gloria. 33.B
- * Sanctorum requies comparata damnationi malorum gloriosior. 33.B
- * Sanctorum exempla. 40.B
- * Sanctorum ruinam, & reparationes. 40.C
- * Sanctorum discretio. 69.D
- † Sanctorum splendor in comparatione gloriae Christi quodammodo obscuratur. 80.A
- Sanctum. 293.D † 22.D
- † Sanctum, religiosum, & sacrum. 31.B
- Sanctus. 201.A
- * Sanctus pro quantitate virtutum glorificabitur.
- Sandaracha. 376.B
- Sandafirus. 314.B
- Sandyx. 376.B
- Sanguis. 71.A.B.C. 76.A 211.A
- Sanguis aerem imitatur. 71.D
- Sanguis animae possessio. 211.B
- Sanguis pulchritudinem mouet. 191.D
- * Sanguis, & aqua de latere Christi. 280.C
- Sanguis integer in iuuenibus. 211.A
- Sanguis humanus a ferro se uleiscitur, dum rubiginem citius trahit. 320.D
- Sanguis, & lac. 395.C
- Sanguis u pupae. 245.B
- † Sanguis cruor, & sanies. 33.C 39.A
- Sanguisuga. 235.A
- Sanies. 76.A
- † Sanies, cruor, & sanguis. 39.A
- Sanitas. 71.C
- * Sanitas perniciofa. 68.C
- Sanitati quae conducant. 396.A
- Sanus. 202.D
- Sapa. 397.C
- Saphicum carmen. 28.C
- Saphirus. 311.D
- Sapho quando claruit. 97.A † 100
- Saphora. 370.B
- * Sapere quis dicatur. 51.C
- Sapiens. 185.A 201.A
- † Sapiens, & prudens. 32.C
- * Sapiens secundum seculum, & stultus secundum Deum. 34.A
- * Sapientes qui videri uolunt. 97.D
- Sapientia. 379.C * 34.A.D
- Sapientia Christus. 122.C
- † Sapientia, & eloquentia. 60.C
- † Sapientia, & prudentia. 27.A 60.B
- † Sapientia, & scientia. 60.B
- * Sapientia laudatur. 386.C
- * Sapientia imperfecta. 20.A
- * Sapientia Angeli dicuntur. 9.D
- * Sapientia horret spumeum uerborum ambitum. 51.C
- * Sapientiae liber. 315.C
- Sapientiae liber apud Hebraeos non est. 101.B
- * Sapientiae libri locus. 9.A
- † Sapientiam ueteres philosophiam uocauerunt. 60.C
- * Sapientiam Dei qui plene recipit. 34.B
- * Sapientis est contra omnia aduersa meditari. 107.D
- † Sapor rex Persarum. 108
- Sar. 238.C
- Sara. 129.A. 162.B † 96
- * Sara panes subcineritios ex tribus fatis fecit. 132.A
- * Sara Abrahamae soror dicta quid significet. 133.C
- * Sara in sepulcro duplici sepelitur. 135.C
- * Sarax rufus. 132.C
- * Sarax sterilitas. 134.D
- * Sarabaitae monachi. 353.C
- Sarabara. 382.B
- Saraceni. 162.B. 164.A. † 96
- Sarcasmos. 26.C
- Sarcia. 74.B
- * Sarcinator, & sartor. 34.A
- Sarcitector. 378.B
- Sarcophagus. 157.B. 298.B 306.D
- Sarculi. 405.A
- Sarda. 238.C 276.C
- † Sardanapalus. 100
- Sardina. 238.C
- Sardinia herba. 277.D
- Sardinia insula. 277.C
- Sardiniae fontes. 256.A 277.D
- Sardius lapis. 311.B
- Sardonyx. 311.C
- Sardus Herculis filius. 277.C
- Sarmatae. 162.D 166.A
- Sarmentum. 329.B
- Sarna. 75.D
- Sarra ciuitas. 338.C
- Sartago. 401.B
- Sartor, & sarcinator. 34.A
- Sat. 18.C
- Satanas. 154.A
- * Satanus, dum nititur electos decipere, detegitur, atque contemnitur. 69.C
- * Satanus multis praestigijs uictorum, mentes reproborum tenendo deludit. 70.B
- Satelles. 202.C
- Satietas. 394.D
- † Satietas, & saturitas. 31.D 44.A
- Satio. 327.B
- Satisfactio. 203.A
- Satisfactio. 117.B
- * Satisfactio poenitentiae diuino pensatur iudicio. 43.B
- * Satisfactio humilis tumori respondet. 417.A
- Sator.

I N D E X.

Sator.	202.C	Scarabeorum tergo nihil vi-	Scorpio piscis.	237.D
Satum.	324.D	ridius.	Scorpitis.	315.D
Satureia.	344.A	Scarus.	Scorpius.	69.A
Saturitas.	394.D	Sceleratus. 193.D	Scorta.	202.C
† Saturitas, & satietas.	31.D	† Sceleratus, scelestus, & sce-	Scortea.	400.C
44 A		lerofus. 32.B	Scoti. 166.A	382.D
* Saturitas panis prima luxu-		Scelerofus.	Scotia.	275.A
riae materies.	61.A	202.C.D	Scotoma.	73.B
Saturni itella.	66.D. 68.A.	† Scelerofus, sceleratus, & sce-	Scriba.	107.B
† 65.D	79.B	lestus. 32.B	Scriba publicus.	175.A
Saturnia.	286.B	† Scelus, & facinus.	* Scriba repudiatus.	248.D
Saturnia Italia.	270 D	Scena. 202.B	† Scribere.	42.B
Saturnij.	165.B	Scenicus.	Scrinia.	401.B
Saturno liberos gentiles im-		Scenopogia. 112.C	Scriptores factorum librorū :	
molabant.	154.D	Scheda.	100.A	* 327.B
Saturnus.	154.C	Schema.	† Scriptura, & lectio.	34.B
Saturnus cælo patri genitalia		Schemata.	* Scriptura sacra infirmis hu-	
abscidit.	157.B	Schisma.	milis videtur in verbis, cū	
Satyra.	394.D	† Schisma, & hæresis.	excellentiorebus altius in-	
Satyra lex.	82.B	Schistos lapis.	cedit.	20.A
Satyra lanx.	150.A	Schæsis onomaton.	* Scriptura sacra pro vniuscui-	
Satyræ scribere.	82.C	Scholia.	usque lectoris intelligen-	
Satyræ. 218.C	228.D	† Sciens, & sciolus.	tia variatur.	20.B
Satyræsis. 74.C	75.A	Scientia.	* Scriptura sacra fastidiosis, &	
Satyræci poetæ.	149.D	† Scientia, & experientia.	loquacibus minus propter	
Satyrion.	344.A	12.C	sermonem simplicem placet.	
Saul. 130.C	† 94	† Scientia, & sapientia.	83.C	
* Saul ieiunium indixit.	219.	60.B	* Scriptura sacra non solū histo-	
D		* Scientia plerique non ad Dei	rialiter, sed etiam mysticè	
* Saul à spiritu malo arreptus.		gloriam, sed ad suam laudē	intelligenda.	304.C
219 D		vtuntur.	* Scriptura sacra quare grama-	
* Saul contra David insidiæ.		* Scientiæ primum studium,	tice loquutionis incōgruā	
221 B		querere Deum.	fit.	398.D
* Saul Pythonissam consuluit.		* Scientiæ mundanæ amor.	* Scriptura sacra non ideo co-	
224.B		83 D	vanas approbat fabulas,	
* Saul quid significet.	245.	* Scientiam, quam negligunt,	quod nominibus gentilium	
C		quidam accipiūt, vt durius	vtatur.	81.D
* Saulis vnctio.	219.B	de rebus creditis puniātur.	† Scripturæ quædam accipiun-	
* Saulis chlamis præcisâ a		81 A	tur historialiter, quædā spi-	
David.	223.D	* Scientiam perfectam arrogā-	ritualiter, quædam miste.	
* Saulis mors.	226.A	tes non cōsequuntur.	61.D	
Saulus.	136.C	81.C	* Scripturas hæretici sano sen-	
Saura.	233.B	* Scientiam qui apponit, appo-	situ non sapiunt.	82.C
Saxifraga.	344.D	nit & dolorem.	† Scripturarum quinta editio	
Saxones.	166.D	Scindulæ.	inuenta.	107
† Saxum, & lapis.	33.B	† Sciolus, & sciens.	* Scripturarum altitudo, quasi	
Scabellum.	403.B	Sciopodes.	montes pascuæ.	20.D
Scabies.	75.A	Scipio.	* In Scripturis sanctis viri per-	
Scabra.	280.D	† 103	fecti habent sublimia intel-	
Scæuus.	202.B	Scire.	ligentiæ.	20.A
Scalæ. 377.C	399.D	† Scire, & nosse.	* In Scripturis sanctis quædā	
* Scala quam vidit Iacob.		* Scire multa, & recte viuere.	aperta reperiuntur.	20.B
139 A		34.A	* In Scripturis sanctis sæpe fu-	
Scalpellus.	378.D	Scirpus.	tura quasi facta narrantur.	
Scalprus.	378.D	Scita plebium.	20.C	
Scammonia.	345 C	† Sclau.	* In Scripturis sanctis septē re-	
Scamna.	403.B	Scoria.	gulæ obseruandæ.	23.B
Scandala.	327.C	Scolaces.	Scripulus.	322.B
Scansilia.	403.C	Scolopendrios.	Scrupea saxa.	304.C
Scapha.	367.C	Scophina.	Scrupulosus.	202.B
Scaptos.	357.A	Scopulus.	Scrupulus.	304.C
Scapula.	209.A	Scorpio.	Scrupus. 202.B. 304.C. 322.B	
Scarabæi.	248.C	357.A	Scudicia.	405.A

I N D E X.

Sculponeæ.	392.D	† Sedes, thronus, & solium.	174.C
Scurra. 195. C	202.C	33.A	Seneca.
Scutella.	399.A.B	Seditio. 86. C	16.C
Scutica.	88.C	352.B	† Seneca à Nerone interficitur.
Scutulatus equus.	224.A	† Seditio, & bellum.	106
Scutum.	358.A	Seditiosus.	202.A
† Scutum, & clypeus.	46.D	† Sedulius presbyter.	124.C
Scylla. 37.C. 219.C. 258.B		Sedulius.	201.C
† 90.C. * 104.C		Seges. 299.B	327.B
Scylla herba.	346.C	Segmentata vestis.	381.C
* Scyniphes Ægyptiorum.		389.B	
159.A		Segmentum.	389.B
Scyphi.	399.C	Segnis.	201.D
Scyphus.	400.C	† Segnis, & iners. 19.B	40.A
Scytale.	232.B	Seir.	129.C
Σκῦτα.	202.C	Σεῖρα πόρι.	362.A
Scythia.	164.C	Seiuga.	362.A
Scythæ. 162.D	164.D	* Sela Iudæ filius.	145.A
Scythæ viri, & fœminæ pugnant.	153.D	Selenites lapis. 306.B	312.B
Scytharum regnum quando cœpit. 96.B	† 94	Seleucia vrbs. 268.C. 284.A	
Scythia.	267.B	285.A	
Scythia inferior.	269.D	Seleucus.	284.B
Selive significat.	201.D	Seleucus Nicanor.	103.D
Sebastia vrbs. 266.A	284.D	Σελῖνον.	351.A
Sebum.	395.C	Sella. 131.A. 403.C	406.C
Secare.	378.A	Sella curules.	403.D
Sed alij locus.	398.D	Sem filius Noe. 96.A. 129.A	
† Secedere, discedere, abscedere, & decedere.	10.B	283.C. † 93	94
† Secernere, & discernere.	10.A	Sem filij quinque.	161.D
Secessus.	292.D	* Sem, & Iaphet quid significent.	127.A
* Secreta diuinorum mandatorum quis scrutabitur.	80.C	* Sem Prophetarum, & Apostolorum tenuit typum.	239.B
Seçta. 18.C	142.B	Semeia.	134.D
Seçtio.	378.A	† Semel, & simul.	32.C
* Seculares nequaquã ad ministerium ecclesiæ admittendi.	347.B	* Semel malè, vel bene loqui.	51.B
† Seculum, & æuum.	4.B	Semen. 212.A	327.A
Secunda fortuna.	202.D	Semen viri.	179.A
Secundus.	202.D	Semicinctum.	391.D
Secures signa consularia. 355.D		Semiobolus.	322.B
Securis.	378.B	Semiramis. 283.C	† 95
* Securis manum fugiens.	202.C	Semipathium.	155.B
* Securitas malorum periculosa.	65.C	Semisissis.	322.D
* Securitatem habere de peccatis nunquam.	43.B	Semita.	301.A
Securus.	19.B	† Semita, callis, & trames.	33.C
Secutor.	365.B	Semiuncia. 322.D	325.A
Sed, antiqui sedum dicebant.	18.C	* Sempiterna quæ sunt.	13.B
Sedechias.	97.A 131.D	† Sempiternum, & perpetuû.	31.A
† 100		Senarius numerus perfectionem declarat.	52.D
* Sedechias quid significet.	246.C	Senarius versus siue trimeter.	28.C
Sedes.	403.C	Senatores initio centû. 392.D	
		† Senatores quando electi.	100
		Senatorum tres ordines. 174.D	
		Sensatus. 96.D	174.C
		Senatusconsultum.	81.B

I N D E X.

- *Sepher. 191.D
 *Sephora. 153.B
 Seps. 232.A 233.C
 Septa oppidū. 159.C. 287.C
 Septem. 52.A
 Septem spatia. 362.C
 *Septem gentiū interemptio. 201.B
 *Septem millia, qui non cur-
 uauerunt genua ante Baal. 246.A
 *Septem fratres, qui vnā vxo-
 rem duxerunt. 251.B
 September. 93.A †66.A
 Septenarius numerus, vniuer-
 sitatem sæpe significat. 111.A
 Septentrio. 63.A. 86.A. 249.
 C. 253.D 254.D
 †Septentrio, siue Arcturus. 67.C
 Septentriones. 67.C 251.A
 Septimana. 92.D
 Septiformis Spiritus sanctus. 124.C
 *Septuaginta animæ introie-
 runt in Ægyptum cum Iac-
 cob. 156.B
 Septuaginta interpretes. 97.
 C. 103.C †103
 *Septuaginta viri electi super
 quos descendit spiritus. 188.A
 Sepulcrum. 298.A
 †Sepulcrum tumulus monu-
 mentum, & bustum. 32.D
 45.D
 Sepultus. 202.B. 216.D
 †32.D
 Sequester. 202.A
 †Sequester eques, & eque-
 stris. 12.A
 Seraphim. 127.B
 Seraphim duo in Isaia. 128.
 B
 †Serapis. 96 157.A
 Serenitatis signa. 87.C
 †Serenum, & tranquillum. 33.B
 Serenum qui fiat. 252.A
 Serere. 327.B
 Seres. 163.C 382.D
 Seres oppidum. 267.A
 Serica vestis. 381.A
 Sericum. 375.C 386.D
 Series. 30.D 357.B
 Seriola. 400.C
 Sermo. 105.A
 †Sermo, & verbum. 36.D
 *Sermo qualis esse debeat. 50.D
 *Sermo Dei quando ad cordis
 intima peruenit. 81.A
 *Sermo Dei fidelibus lux, re-
 probis tenebræ. 81.D
 *Sermo Dei occultum habet
 fulgorem sapientiæ. 83.B
 *Sermo simplex in scripturis
 sacris. 83.A
 *Sermo episcopi, & presbyte-
 ri qualis. 347.D
 †Sermocinari, & fari. 39.
 C
 *Sermones vani. 51.A
 *Sermones impudici fugien-
 di. 384.B
 Serpedo. 75.D
 Serpens. 231.C
 Serpens viuacitate sensus ex-
 cellit. 234.A
 Serpens hominem nudū non
 audet contingere. 234.
 D
 Serpens de medulla hominis
 creatur. 234.C
 Serpens Christus. 123.A
 †Serpens, & draco. 3.A
 *Serpens diabolus. 12.C
 117.C
 *Serpens hæreticorum versu-
 tiam designat. 118.A
 *Serpens æneus exaltatus. 194.C
 Serpentem mulier peperit. 217.D
 Serpentes natura frigidæ. 233.C
 Serpentes folijs mori superia
 ctis intereunt. 334.D
 Serpentum natura. 234.B
 Serpentum tot venena, quot
 genera. 231.C
 Serpentum. 389.A
 Serpillum. 52.A 344.D
 Serra. 378.A
 Serræ inuentio. ibid.
 Serra piscis. 237.D
 Serrula. 405.D
 Seruch. 96.B †94
 Seruij Honorati locus ex Isi-
 doro restitutus. 31.C
 Serui. 175.B
 Serui non militabant. 171.B
 Serui in Canesi pugna milita-
 uerunt. ibid.
 Serui caput vindicta percutie-
 batur. 176.C
 *Serui Dei multa certamina
 carnis habent. 58.A
 *Serui interfecti à colonis. 251.B
 *Serui qui talenta Domino
 reddiderunt. 252.A
 *Seruis Dei cuncta huiusmū-
 di contraria. 86.B
 †Seruire, & inseruire. 32.C
 *Seruire duobus dominis ne-
 mo potest. 88.C
 †Seruitanum monasterium. 129.C
 Seruitus. 88.D
 †Seruitus propter peccatum. 101.D
 *Seruitus subiecta melior,
 quàm elata libertas. 101
 B
 †Seruitus Hebræorum. 96
 †Seruitus, & seruitium. 33.B
 38.D
 Serum. 91.A 395.B
 Serum regio. 167.D
 Seruus. 88.D
 †Seruus, & famulus. 33.B
 *Seruus Dei aduersitate non
 frangitur. 28.B
 *Seruus Dei insidias diaboli
 intelligere, & cauere debet
 69.C 89.C
 *Seruus Dei de suis meritis nõ
 debet attolli. 88.A
 *Seruus Dei, dum bonum ali-
 quod opus agit, incertus
 est, vtrum ei ad boni remun-
 erationem pertineat. 88.
 B
 *Seruus Dei sine intermissio-
 ne legere, orare, & operari
 debet. 88.B
 *Seruus qui mnam vnam acci-
 piens decem acquisiuit, &
 qui quinque, & qui vnam
 ipsam conseruauit. 254.B
 *Seruus cui Petrus amputauit
 auriculam. 255.A
 *Seruus monachus esse nõ po-
 test, nisi libertate donetur. 403.C
 Sesamum. 327.D
 Sessilis. 202.A
 Setæ. 222.B
 Seth. 95.C. 128.C. †93.
 *122.D
 *Seth Christi figura. 238.
 A
 Sethiani hæretici. 144.B
 Seuerus. 202.A
 Seuerus Imperator. 97.C
 †107
 †Seuerus episcopus Malacita-
 nus. 129.C
 Seuerus hæresiarcha, & Seue-
 riani. 144.C
 Sex. 52.A
 Sextarius. 323.D 325.B
 Sextilis mensis. 66.A 92.D
 P. Sextius. 79.B
 Sextula. 322.C.D
 Sfungia. 239.A 373.D
 Sfun-

I. N D E X.

Sfungiæ candidæ.	239.B	cant.	285.A	Simones.	237.B
Sibilare.	37.D	Sidones. 162.B	164.A	Simoniani hæretici.	143.
Sibilus.	232.B	Siene.	63.B	A	
Sibyllæ decem, Persica, Cybif sa, Delphica, Cimmerica, Eri thraea, Samia, Cumana, Hel lespontia, Phrygia, Tibur tina.	150.C	Sigæum promontorium. 279.		Simonides poeta Threnos scri psit.	29.B
Sibylla Erithraea, siue Hero phila Græcis vaticinata est perituram esse Troiam, & Homerum mendacia scri pturum.	150.D	C		Simonidium carmen.	28.C
† Sibylla Erithraea quando cla ruit.	99	† Sigericus rex Gotthorum.	157.C	Simplagium.	371.B
Sibylla Samia quando clariuit	96.D	Sigilla.	390.B	Simplex Dei nomen.	120.B
Sibyllæ multa de Deo, & Chri sto scripserunt.	150.B	Signa.	390.B	Simplex vestis.	381.D
Sibylla Cumana nouè libros attulit Tarquinio Prisco.	150.A	† Signa, sidera, astra, & stella.	31.D	Simplices numeri.	53.B
† Sic & ita.	45.A	Signa exterius fiebant, vt inte rius fides roboraretur. 29.C		* Simplicitas summa apud Deum.	1.A
Sica. 202.B	355.C	Signa bellorum.	354.C	* Simplicitas cum prudentia.	69.C
Sicani.	165.C	Signa caelestia.	67.B	† Simul, & semel.	32.C
Sicanus.	165.C	† Signa caeli & terræ, quæ bel lum crudele præcesserunt.	157.D	† Simul, & simitum.	40.A
Sicanus rex.	276.C	Signa ponderis.	325.B	Simulacra, & eorum vfus.	153.D
Sicarius. 202.B	355.C	† Signa tempestatis, & sereni tatis.	87.C	Simulare, & dissimulare. 32.B	33.D
Siccitas propria terræ.	264.	Signare testamentum.	83.D	* Simulatio.	92.B
B		Signatores. 83.A	203.B	* Simulatio contra veram reli gionem.	414.D
Siccus.	202.B	Signorū superstitiosa obser uationes fidei contrariæ.	89.D	Simulator.	202.A
Sicel.	322.A	Silentium.	253.D	* Sin.	186.A
Sicera. 397.D	* 187.C	Silentium doctorum.	99.B	Sinaus, & Sinæi.	162.C
Sichem vrbs.	284.A	† Silere, & loqui.	40.D	Sinai interpretatur rubus.	187.A
Sichima vrbs.	284.A	Silex. 304.A	373.D	Sincerus.	201.B
Sicile.	400.B	Silex fluuiatilis.	375.A	Sincinium.	113.C
Sicilia.	276.C	Silex pallidus.	373.A	† Sinderedus Archiepiscopus Toletanus.	167
Sicilia Italiæ antea coniuncta.	277.A	Silex viridis.	378.D	Sindon.	385.C
Sicilia fretum.	258.A	Silices albi.	373.D	† Sigericus dux.	158.B
Sicilia fontes duo diuersæ na turæ.	255.B	Siligo. 327.B	394.D	Sinistra.	208.C
Sicilienses.	165.C	Siliqua. 322.A	335.D	Sinopsis.	375.B
Sicilicum.	19.A	Silpa fons.	255.D	† Sintitio Archiepiscopus To letanus.	167
Siclus.	322.A	† Symmachus.	107	Sinus.	258.B
Sicula.	400.B.C	Simeon. 132.C	41	† Sinus, & gremium.	33.D
Sicali.	165.C	Simeon quid significet. 150.		43.B	
Siculum mare.	257.B	C	247.A	Sinus maris.	258.B
Siculus Itali frater.	276.C	Simia.	228.B	Sinus Caspius, Indicus, Perfi cus, & Arabicus.	258.B
Sicyonij.	164.D	Simila.	395.A	Sion. 141.C. 283.A. * 186.A	
† Sicyoniorum regnum quan do cœpit.	95	Simila in sacrificio.	177.B	Σίον.	150.C
Siden stagnum Indiæ.	255.	Simile.	77.A	Siparum.	370.C
C		Similes sibi mali defendunt.		Siphinus lapis.	307.B
Sidera. 66.C	67.B	93.A		Siphon.	400.D
† Sidera vtrum animã habeât.	82.D	† Similis, & simulans. 34.A		Sipla.	385.C
† Sidera errantia.	79.B	† Similius illi, vel illi.	20.D	Sirenes.	219.B
† Sidera, astra, stellæ, & signa.	31.D	41.D		Siriæ limus.	303.D
Sideritis.	315.B	† Similitudo, & exemplum.	44.D	† Siricius Pontifex Romanus.	123.B
Sidon vrbs. 162.B	284.D	† Similitudo, & figura.	33.C	Sirimpio.	76.A
Sidon Phœnices piscem vo cant.	285.A	Simon Bariona.	136.A	Sirius. 68.B	82.D
		Simon Chananzus idem & Ze lotus. 136.C	† 155.A	Sifara typus diaboli.	244.B
		† Simon Cleophas.	106	† Sifebutus rex Gotthorum Christianissimus.	112.
		Simon Cyrenæus.	255.A	161.B	166.
		* Simon leprosus.	254.B	† Sifenandus rex Gotthorum.	166
		Simon Magus.	143.A		
		† 105			
		† Simon Petrus.	151.C		
		Simō Zelotes 136.C. † 155.A			

DEL D.R.
L. MARCO

I N D E X.

letanus. 167	† Sol iustitiz Christus. 75.D	6.C 39.C
Sistere, & consistere. 32.	76.B	Solon. 79.A † 100
B	† Sol vtrum per se ipsum moueatur. 76.A	Solonis leges. 79.B
Sistro Amazones ad proelium vocabantur. 60.A	† Sol vbi incandescit acrius vrit mundum, & perturbatur aer, & pestilens annus inducitur. 76.A	Solorius mons. 280.D
354.D	† Sol in quarto circulo est. 79.A	Solstitia duo. 93.D † 70.D
Sistrum. 60.D	† Sol, quæ signa tempestatis, aut serenitatis habet. 87.A. B.C	Solstitium. 93.D
Sitarciæ. 401.B	* Sol retrocedit decem gradus. 234.B	Solum. 210.A 280.C
Sitifi oppidum. 273.D	* Sol tetitin Gabaon. 207 C	† Solus, solitarius, vnus, & vnicus. 36.B 39.B
Situla. 232.D	Solaria. 292.A	Solyma vrbs. 283.A
Situs. 45.B	Solatium. 188.D	* Somnia similia augurijs. 74.C
Smaragdi mero, & oleo profunt. 309.C	† Sole oriente omnia sidera obscurantur. 80.A	* Somniantes. 73.A.B.C
Smaragdorū genera. 309 C	Solea. 236.D	* Somnijs fides habenda non est. 74.B
Smaragdus. 309.B	Solex. 392.C	* Somniorum causæ, & qualitates. 73.D
Smyris lapis. 307.A	Solex materiales. 392.C	* Somniorum tentamenta. 73.D
Smyrna vrbs. 261.A. 268.B	Soli cur Deus diuersos cursus constituit. 65.C	Sonipes. 223 D
Smyrna Homeri patria. 285. B	Solidum. 322.C 325.A	Sonus. 58.B
Socci. 392.C	Solidum dimidium. 325.A	† Sonus, & sonitus. 33.A
Socelli. ibid.	Solidus. 322.C	† Sonus, & vox. 37.A
Socer. 179.C † 33.B	Solidus numerus. 55.B	* Sonus prior, quàm suauitas cantilenæ. 6.C
Societas duorum, anima vna. 92.D	Solidus aureus. 322.C	Sophocles. 97.B † 102
Societas triplex. 289.B	Solifuga. 230.C 277.D	Sophonias. 101.D. 134.C † 100 148.C
Socius. 201.C	Solis ciuitas. 285.C	* Sophonias quid significet. 246.D
† Socius, & amicus. 1.A	Solis cursus. 65.A † 76.A	Sophoniz liber. 320.A
* Socoth. 185.B	Solis eclipsis. 66.B 78.B	Sophoniz locus. 198.B
† Socrates. 102	Solis effectus. 65.C	Sorex. 230.B
Socrates Ethicam instituit. 43.B	Solis equi rosei, vel crocei. 363.C	Sorot. 179.B 183.B
Socrates cicutam bibit. 345. B	Solis gemma. 312.B	† Sorot, & germana. 18.A
Socrus. 179.C † 33.B	Solis ignis aqua nutritur. 64. C	Σόρος. 157.B
* Socrus Petri febriens. 248. D	Solis magnitudo. 64.A	Sors. 188.D
Sodalis. 20.C 202.C	Solis natura. 64.C 75.B	Sortilegi. 152.A
* Sodoma versa in cinerem. 132.D	Solis quantitas. 75.B	Sespes. 202.D
* Sodomitz. 61.A	* Solis radius dum, cōspicitur, oculos hebetat. 90.B	Sotadæum carmen. 28.C
Sol. 67.D 155.D	Solisequia. 344.B	Soter. 97.D
Sol per se ipsum mouetur. 65.A	Solium. 403.C	Spadix equus. 223.D
Sol spatijs inæqualibus annos conficit. 65.B	† Solium, sedes, & thronus. 33.A	Spadones. 329.C * 356.B
Sol Oriens diem facit, Occidens noctem. 65.C	† Sollemnes dies, & festi. 16.B	Sparta ciuitas. 286.A
Sol annis decem & noue explet circulum suum. 66.D	† Sollemnia præstare. 16.B	Spartani, 165.D
Sol tempora diuidit. 67.A † 76.D	Sollemnitas. 112.A	Spartus. 346.D
Sol quando æquinoctium facit. 251.B	Sollers. 201.B	Spartus Phoronei fili. 286.A
Sol lingua Persica El digitur, quem ipsi colunt. 265. D	* Sollicitudo. 381.D	Sparus. 238.A
Sol à poetis elector dicitur. 321.D	† Sollicitudo, & cura. 7.A	Spasmus. 72.C
Sol quando æstatem facit. 251.B	Sollicitus. 201.C	Spatha. 355.A.B
Sol Christus vocatur. 122. C	Sollum, id est, firmum. 112.A	Spatia septem quadrigæ currunt. 362.C
	Solpunga. 233.D	Spatomele. 77.A
	Solæ vrbs Pōpeiopolis. 21.C	* De Spe. 36.D
	Solæcismus. 21.C 22.C	* Spe veniē non est peccandū. 36.D
	† Solæcismus, & Barbarismus.	Specialia nomina. 6.B
		Species. 44.D
		Species nominum propriorū quattuor. 6.A
		† Species corporalium rerum. 49.D
		Speciosus. 201.C † Spe-

I N D E X.

† Speciosus, decens, & formosus.	10. A	* Spiritus sanctus Patris, & Filij est.	16. D	Statio.	116. C	281. B
Speſtabiles Senatores.	174. D	* Spiritus sanctus creator, sicut pater, & verbum.	16. D	† Statio, & portus.		37. A
Speſtacula.	359. C	* Spiritus sanctus non dicitur genitus.	124. D	Status.		68. D
Speſtaculorū execratio.	365. A	* Spiritus sanctus quinquagesima die post passionē descendit.	164. A	Stati j locus.		281. B
† Speſtare, & exſpectare.	12. D	* Spiritus sanctus à Patre, & Filio procedit.	396. D	Statuę togatę.		383. A
Specula ſtanno temperantur.	321. C	* Spiritus malus Domini quid ſit.	69. A	† Statura, & ſtatus.		34. B
Specularis lapis.	307. B	* Spiritus maligni.	70. A	† Status, & ſtatura.		34. B
Speculum.	389. D	Splen. 211. D	† 52. D	Status cauſarum duo, rationalis, & legalis.		33. B
Specus.	282. C	Σπλην.	73. D	Status cauſarum ſit ex intetio ne, & depulſione.		33. B
† Specus, & antrum.	33. B	Spleneridemus.	211. D	Status definitiuus, coniecturalis, qualitatiuus.		33. C
Spelęa. 282. C	304. B	Splendor Chriſtus.	122. C	Status legis contrarię.		34. B
Spelunca.	304. B	Splenos.	345. B	Status quibusdam decem & octo.		34. B
† Sperare, & ſpectare.	32. A	Spolia.	353. D	Status ſecundum Rhetoricos Tullij vnde uiginti.		34. B
Spes.	142. A	† Spolia, & exuuię.	12. C	Stella.		14. C
† Spes, fides, & charitas.	59. D	33. A		Stellę. 66. C		67. A
Sphęra. 55. B. 366. B	395. B	Sponda.	403. A	Stellę omnes ſuo tempore ad curſum proprium reuertuntur.		66. B
† 73. B		Spondere.	183. A	Stellę, & planetę.		67. B
Sphęra cęli. 62. C	251. A	Spondeus pes.	11. B	† Stellę, aſtra, ſidera, & ſigra.		31. D
Sphęra curſus.	62. B	Spondiales.	11. C	† Stellę ſancti viri intelliguntur.		80. A
Sphęra motus.	62. D	Spongia. 241. D	394. D	† Stellę vnde habeant lumen.		80. D
Sphinges.	228. C	* Spongia aceto plena Chriſti potus.	278. C	† Stellę vtrum animates necne.		83. A
Spica.	328. A	Sponſa.	183. A	* Stellę indicio Chriſti natiuitas monſtratur.		268. D
Spicula.	357. A	Sponſa qualis eligenda.	359. C	Stellarum curſus.		66. B
Spina.	209. B	Sponſio.	84. D	† 76. A		
Spina ſacra.	209. B	Sponſus.	183. A	Stellarum interualla.		66. C
Spingę.	403. D	Sponſus Chriſtus.	123. B	† Stellarum lapſus.		81. A
Spira.	370. A	* 254. D		Stellarum lumen à Sole.		66. D
Spiraculum.	282. C	Sporta.	401. D	Stellarum nomina.		67. D
Spiramenta.	208. D	Spuma.	160. A	Stellarum numerus circularis		66. D
† Spirare, & expirare.	42. D	Spuma argenti.	319. A	Stellarum præcedentię, & an te gradatio.		67. C
Spiritum emittere.	205. A	Spuma nitri.	303. D	Stellarum remotio, vel retro gradatio.		67. C
Spiritus. 124. B	205. A	Spumeus.	395. A	Stellarum ſitus.		66. A
† Spiritus, & anima.	55. C	Spurcicia.	222. A	Stellarum ſtatus.		67. D
† Spiritus, & mens.	44. D	Spurcus. 202. C.	222. A	Stellio.		233. B
Spiritus ſanctus hora tertia in fuſus.	116. A	† Spurcus, & ſpurius.	32. B	Stemmata.		181. A
Spiritus ſancti nomina, & attributa.	124. B. C	Spurius.	178. B. C	Stephanus primus martyr.		137. C
Spiritus ſanctus.	124. B	† Spurius, & ſpurcus.	32. B	Sterce.		326. D
Spiritus ſanctus procedens.	124. D	Sputum.	160. B	Stescus, ſtercoratio, ſtercutes.		326. D
Spiritus ſanctus non prædicatur ingenuus.	124. D	Squalidus ager.	299. C	Stereſij.		218. A
Spiritu ſancto impleti credentes linguis omnium loquebantur.	125. A	Squama.	358. A	Sterillis vnde fiat.		212. C
Spiritus ſanctus in ſpecie columbę.	125. D	* Squamę in Pauli oculis.	68. C	Sterion.		293. B
* Spiritus ſanctus quare in Genefi nominetur.	7. A	Squatus.	238. C	Στρίγγες.		182. D
* Spiritus ſanctus quare aquis ſuperferri dicitur.	7. A	Squinum.	432. D	Stibadium.		393. A
* Spiritus ſanctus per olei, & ignis figuram.	7. B	* Stabilitas firma.	418. B	Stilbon.		68. A
* Spiritus ſanctus pignus eccleſię accepit.	16. A	* Stabularius.	252. A	† Sti-		
* In Spiritu ſancto omnis gratia donorum.	16. B	Stacte.	78. B			
		Stadialis ager.	300. C			
		Stadium.	301. C			
		Staphiſagria.	346. C			
		Stamen.	388. A			
		Stannum.	321. C			
		Stat Deus.	121. A			
		Stater.	322. D			
		Statera.	321. D			

I N D E X.

† Stilicon dux Romanorum. 156.D	† Stuprum, incestus, & adulte- rium. 31.D	*Subtilitas artificiosa cauenda in disputatione fidelium. 85.A
Stilla. 160.A	Stymphalides aues. 243.C	Subulcus. 202.B
† Stiila, & gutta. 33.A.41.A 46.C	Styx. 282.D	Suburbana. 289.C
Stillicidium. 160.A	Styx aqua in Achaia. 255.C	Succentor. 114.B 139.B
Stimuli. 402.A 406.D	Suafor. 202.B	Succenturiati. 172.B
Stimuli libidinis. *58.A 406.D	Suaue, & dulce. 44.D	Succidia. 395.C
Stincus. 344.A	† Suauium, & basium. 25.D	Succina gemma. 397.C
Stipendium. 172.D 318.A	Subcelsius ager. 299.D	Succinctorium. 380.B. 391.B
Stippa. 337.A	Subdiaconi. 138.D. 139.A *350.B	Succinus. 311.D 335.A
Stippatores. 386.B	*Subdiaconus, & quod ad eū pertineat. 392.A	Succula. 68.A
Stips. 202.D	† Subdistinctio, & distinctio. 9.D	Succus. 398.B
Stipula. 328.B 337.A	*Subditi. 101.D	† Sucronensis ventus. 86.B
Stipulari. 202.D	*Subditi, & praelati quomodo se gerere debeant. 389.A	† Suere, & consuere. 7.A
† Stipulatio, & restipulatio. 43.D	† Subducere, & deducere. 10.C	Suetonij Tranquillij fra- gmentum elegans. 149.D
Stipulatio. 84.D	Suberies. 335.C	Sueui. 163.D. 160.B.C. 269.D
Stipulator. 202.D	Subfibulum. 391.B	† Sueui à Leouigildo obtenti. 111
Stipulatores. 84.D	Subhirici. 208.B	† Sueuorum historia. 164.D
Stipulum firmū. 84.D. 202.D	† Subijcere, & supponere. 32.C	† Sueuorum regnum finitum. 158.A
Stiria. 160.A	Subiunctiuz coniunctiones. 10.A	† Sueuorum regnum in Got- thos translatum. 165.D
Stirps. 177.B	Subligaculum. 391.B	Sueuus mons. 166.C
Stæchas. 346.D	Sublinguium. 207.C 52.B	Suffecti consules. 82.B 202.D
Stæchades insulæ. 277.C	Sublimis. 201.B	Suffectus. 202.D
Stoici philosophi. 148.A †78.C	† Sublimis, & arduus. 2.A	Suffragines. 210.C
Stoici cometas ultra triginta esse dicant. 68.C	*Submissio vera elationi re- spondet. 415.B	† Suffragines, & poplites. 43.D
Stola 195.B 385.A	Submultiplex numerus. 54.B	Suillus. 229.A
Stomachus. 211.D	Submultiplex superparticula ris numerus. ibid.	† Suintila rex Gotthorum. 162.A 166
Storia. 403.C	Submultiplex superpartiens numerus. 54.C	Suintilianus rex Gotthorum. 95.A
Storax. 340.C	† Subnixus, adnixus, obnixus, & innixus. 2.B	Sulcus. 327.A
Stragulum. 385.B	Suboles. 177.B	Sulphar. 256.B 302.B
Stranguria. 74.C	Subrinus. 179.B	Sulphuris genera quattuor. 303.A
Strata. 301.D	Subseciua. 299.D	Ser. Sulpitius. 79.B
Stratus. 385.B 403.C	Subsellia. 403.C	Sulzica. 399.C
† Strenuus, & externus. 34.A	† Subsidiū, præsidium, & au- xilium. 27.D 40.D	† Sum, & suum. 33.D
Strictura. 320.D 373.A	Subsolanus ventus. 86.A 253.D	† Sumere, tenere, & accipere. 32.D 39.C
Striges. 220.B	Substantia. 44.D	Summè bonus Dei nomen. 120.C
Strigiles. 406.D	Substantia apud Græcos per- sona intelligitur, non natu- ra. 126.A	Summus sacerdos. 128.A
Strix. 244.B	Substantia Dei. 126.A	*Sunamitis filius mortuus. 245.D
Strongile insula. 277.B	† Substantia, & essentia Dei. 48.A	† Sunieredus Archiepiscopus Toletanus. 168
Strophium. 391.A	Substantiæ secundæ. 45.A	† Super & supra. 32.C
Structio. 372.D	Substantialis definitio. 47. C	*Superbi. 81.C
Struppi. 370.C	† Substulit, tulit, & abstulit. 35.A	† Superbia, & arrogantia. 31.D
Struthio. 242.D	† Subter, & subtus. 32.D 43.B	† Superbia triplex. 62.C
Struthius. 345.B	Subtilis. 202.A	† Superbia dux, & radix vitio- rum. 62.B
Strychnos. 345.D		*De Superbia. 56.A
Studiosus. 201.A 202.B		*Superbia summum vitium mo- nachi
Stulti frigidi sanguinis sunt. 216.C		
*Stulti contra bonos studium assumunt. 107.D		
Stultus. 201.D		
† Stultus, fatuus, & stupidus. 31.C		
Stupidus. 201.D		
† Stupidus, fatuus, & stultus. 31.C		
Stuppa, siue stippa. 386.B		
Stuprum. 86.D		

I N D E X.

*Tabulæ decalogi eür lapideę. 165.D	Tartarus. 282.A	B.	† 69.A
* Tabulæ in arca Testamenti. 170.D	Tatiani hæretici. 144.D	Tempora in tetnos menses discifa. 93.C	
* Tabulæ deauratæ quas Moy ses erigi præcepit. 171.C	Tatianus hæresiarcha. 144.D.	*Tempora omnia in Deo præ sentia. 4.B	
* Tabularum contractio. 168. C	† 107.	* Temporalia. 13.B. 86.C	
Tabulata. 292.B	Tauri ad ficum arborem colli gati repente mansuefcunt. 334.C	† Tempore, & tempori. 35.C	
† Tacere, & filere. 40.D	Tauri Indici. 222.C	* De Temporibus. 6.A	
* Taciturnitas discreta multi loquio respondet. 421.B	Tauri scarabæi. 248.C	Temporis auctoritas. 50.B	
Taciturnus. 203.C	Taurus, 68.C. 222.C	Temporum discretio. 95.C	
Tacitus 98.A	Taurus mons. 279.C	Tempus. 45.B	
† Tacitus Imperator. 108.	Tautologia. 22.D	Tempus primum ante legem, secundum sub lege, tertium sub gratia. 111.A	
Tactus. 205.C. † 54.A	Taxea. 395.C	Tempus dictionis. 90.C	
Tænia. 389.C	Taxus arbor. 336.D	† Tempus iuxta Hebræos in teger annus. 69.A	
Tages aruspiciæ inuentor. 152.C	Tegmen. 380.D	* Tempus præfens, præteritū, & futurum nostrum est ha bere, non Dei 4.C	
Tagus fluius. 262.B. 271.B	Tegulæ. 296.D. 373.B. 378. A	* Tempus ad quas creaturas pertineat. 4.D	
* Tahath. 192.B	Tela. 355.C. 387.B	* Tempus à substitutione crea turæ incæpit, non creatura à tempore. 6.B	
Talares calcei. 392.B	* Tela consummatur filis. 111 A	* Tempus præfentium, & fu turum vtrum sint, sicut præ fens, & vbi sint. 6.B.C	
Talaris tunica. 380.C	† Tela arma, & armaméta. 3.B 45.A	* Tempus tacendi, & loquen di. 99.C	
Talentum. 322.B. 325.B	Telaria. 387.B	Temulentus. 203.A	
Talentum triplex. 322.C	Telinum vnguentum. 78.C	Tenax. 203.C	
Talio. 88.A	Tel. is. 156.C. 264.A	Tenebræ. 91.D. 253.D	
* Talio in lege. 166.C	† Tellus, terra, & humus. 35.B	* Tenebræ substantiam non habent. 6.D	
Talpa. 230.C	Telo infula. 78.C	* Tenebræ Ægyptiorum. 160. D	
Talus. 210.D	Telon. 406.C	* Tenebræ factæ in passione Christi. 280.B	
Tamarix. 336.C	Telonium. 291.C	Tenedos infula. 276.D	
Tanais fluius. 261.B	Telum. 356.A	† Tenere, sumere, & accipe re. 39.C	
† Tanaus rex Scytharum. 95	Telum lateris. 72.D	Tenes quidam. 276.D	
Tanis ciuitas 284.C. 285.C	† Temerarius, & audax. 3.D	* Tentamenta somniorum. 73.D	
Tantalus auis. 242.D	† Temeritas, & audacia. 35.D 42.C	* Tentari post conuerfionem. 40.A	
Tantus. 18.C	Temetum. 186.A. 203.A	* Tentari oportet iustam pen tatione plagæ, non luxuriæ. 65.B	
Tantundem, pro tantum sepè, vt. 80.C. * 80.D. 90.B. 98.	Temperantia 43.B. † 61.B	* Tentatio, dum speratur, mi nus grauat. 107.D	
B	Temperantia, & temperatio. 35.C	* Tentationes diaboli. 69.B	
Tanustrex. 261.B	† Temperantia, temperatio, & temperies. 42.C	* Tentationes initio fragiles. 70.C	
Taos. 315.D	† Temperatio. 35.C. 42.C	* Tentationes post conuerfio nem. 39.D	
Tapeta. 385.C	† Temperies. 42.C	* Tentationes diaboli interdū Spiritus sanctus ad utilita tem conuertit. 69.D	
Tapinofis. 22.D	Tempeftas. 254.B. † 87.C	* Tentationes plus profunt, quàm prosperitates. 107. D	
Taprobana infula. 265.C. 275.A	† Tempeftas, & procella. 29. B		
Tapfus infula. 277.A	Tempeftates vere, & autum no maximè fiunt. 254.B		
Taras. 286.C	† Tempeftatis signa. 87.C		
Taratrum. 378.D	Templa. 293.B. * 324.D		
Tarda auis. 242.D	† Templa quando primū ædi ficata. 94		
† Tarditas, & mora. 23.C	Templa Gentium per totum orbem subuertuntur. 109		
† Tardus, piger, iners, & feignis. 40.A	Templum Salomonis ædifica tur. 96.B. * 229.C		
* Tardus ingenio pro inten tione præmium percipit. 81.A	Templum Hierofolymis in cenditur. 97.A		
Tarentum ciuitas. 286.C	† Templum Delphicum quā do ædificatum. 97.		
Tarmus. 236.B	Templum cæli. 293.B		
Tarquinius rex. 88.A. 170.D	Tempora. 79.A. 89.D. 206.B		
Tarquinius Prifcus. 290.A	† 68.D. * 6.A		
Tarracona ciuitas. 287.A	Tempora anni quattuor. 93.		
Tarraconenfis prouincia. 271. B			
Tarfus ciuitas. 285.A			
Tarfus vrbium mater. 268.C			

I N D E X.

- Tentoria. 297.D
 *Tentoria Tabernaculi. 171.
 D
 Tephria marmor. 309.A
 *Tepor eorum qui Deo vacare volunt, & propinquorum utilitates curant. 88.D
 Terebra. 378.D
 Terebinthus. 336.D
 Teredo. 236.B
 Teredones. 235.D
 Terentianus Maurus. 28.B
 † Terentius comicus quando claruit. 103
 Terentij locus. 23.A. 25.B. 26.B. 30.B. 35.C. 36.D. 40.B. 49.A. D. 198.B. 201. B.C. 207. B. 216. C. D. † 32.C. 33.D
 Teres. 290.A
 Terga. 209.A
 † Terga, & tergora. 35.B. 39.B
 Tergiuersator. 203.D
 † Tergora, & terga. 35.B. 39. B
 Terminus. 20.C. 300.A
 † Terminus, & finis. 38.A
 Termites. 235.D
 Terra, & eius partes. 264.A
 Terra in medio mundi sita. 251.B
 Terra cæli temperie distincta. 251.D
 Terra quibusdam tantum partibus habitatur. ibidem.
 Terra quibus gentibus diuisa. 161. D
 Terra varijs appellatur vocabulis pro diuersitate locorum, dum vna sit. 257.C
 Terra ventis mouetur. 264. B
 Terra humida aquarum affinitate. 264.B
 Terra Samia. 302.B
 Terra promissionis, quam Iudæi putauerunt. 266.A
 † Terra, Tellus, & Humus. 35. B 45.D
 Terra, & terræ. 274.A. † 24.A
 Terræ. 264.A
 Terræ equi prasini. 363. C
 Terræ hiatus. 246.C
 Terræ inferiora. 282.C
 † Terræ motus qui fiunt. 90. C. D
 † Terræ motus quid mysticè significant. 90.D
 † Terræ positio. 89. D
 † Terræ qualitas. 89.D
 * Terræ, & cæli creatura quid spiritualiter significant. 113.A
 * Terram repromissionis duobus ingressi tantum sunt. 196. A
 † Terrenum, terrestre, & terrosum. 35. C
 † Terrere, & deterrere. 39. B
 Terribilis. 203. D
 Territorium. 274. B
 Terror. 194. D
 * Tertulliani locus restitutus ex Isid. 360. D
 Tertullianus. 145. D † 107
 Tertullianistæ. 145. D
 Tesqua. 298. B
 Testare scædecatitæ hæretici. 146. A
 Tessellæ. 296. B
 Tesselli. 375. B
 Tesseræ. 296. B. 365. D. 405. B
 Tesseratum iactus. 366. C
 Tesserarum vocabula. 366. B
 Testa. 398. D
 * Testamenta duo à Deo tradita. 305. D
 Testamenti noui, & veteris differentia. 100. A. * 26. B
 Testamenti veteris auctores. 100. A
 * Testamentorum libri. 326. D
 Testamentum. 83. B
 Testamentum in officiosum. 83. A
 Testamentum in Scripturis sanctis. 83. B
 Testamentum irritum. 83. D
 Testamentum iuris ciuilibus. 83. C
 Testamentum iuris prætorij. 83. C
 Testamentum ruptum. 83. A
 Testamentum signare. 83. D
 Testamentum suppressum. 83. A
 Testamentum nouum, & vetus. 99. A
 * Testamentum nouum, euacuato veteri, futurum erat. 299. D
 Testes. 82. D. 203. B. 359. C * 105. D
 Testes alligati. 82. D
 * Testibus separatis mendacij falsitas reperitur. 106. A
 Testiculi. 210. A
 Testimonij diuisio. 50. A
 Testimonium. 50. A
 * Testimonium falsum. 106. A
 Testis. 137. C
 Testis consideratur conditione, natura, & vita. 359. D
 * Testis falsidicus tribus personis est obnoxius. 105. D
 * Testis, qui falsitatem promittit, & qui supprimit veritatem, vnum crimen habet. 105. D
 * Testis iniquus. 106. A
 * Testis malignus, & inutilis. 106. A
 * Testis, qui metu occultat veritatem. 106. B
 Testium duo genera. 359. A
 Testium in ore duorum, vel trium stat omne verbum. 200. C
 † Testor, contestor, & obtestor. 35. A
 Testudinum quattuor genera. 239. C
 Testudo. 60. B. 239. C. 357. B 358. C
 Testudo templi. 296. A
 Tetanus. 72. D
 Teter. 203. D
 Teter dies. 198. C
 Tetterimus. 203. D
 Tetragmaton Dei nomen. 119. C
 Tetraidos incensum. 78. B
 Tetraptota nomina. 7. C
 Tetrarchæ. 171. B
 Tetricus. 207. C
 Teucer. 166. D
 Teuchira vrbs. 272. D
 Teutoni. 356. C
 Texere. 388. A
 Textrinum. 281. B
 ⊕, ad defuncti nomen apponebatur. 16. C
 Thalamus. 292. C
 Thalassio. 292. C
 Thales Milesius. 97. A. 148. B † 100.
 Thales Milesius physicā perscrutatus est. 43. B
 Thamar. 129. D
 * Thamar nurus Iudæ quid significauit. 145. B. 146. D 242. B
 * Thamar mutat habitum, & nomen. 146. B
 * Thamar filij gemini in utero quid figurauerunt. 242. C
 Thanatos insula. 274. D
 Thara. 96. B 129. D
 † Thare. 93. * 192. C
 Tharsis. 163. A 285. A
 Tharsus ciuitas. 163. A
 Thasium marmor. 308. C
 Theatrum. 202. B. 290. B. 366. A
 Thebæ. 270. C. D 285. A
 Thebæ

I N D E X.

Thebæ Ægyptiæ.	285.D	Tholah.	130.A	Tigris, & Euphrates vno fonte manare creduntur.	160.D
Thebæ Bæotia.	286.A	Tholas.	378.C	Tilchius.	385.B
Thebaici daſtili.	333.A	Thomas Apoftolus.	136.B.	Tilia	336.B
Thebaicum marmor.	308.C	† 152.D		Tilos inſula.	275.B
Thebaicus lapis.	307.B	Thorax.	208.A	† Timens, & timidus.	35.D
Thebais regio.	285.D	Thracia.	269.B	† Timentes Deum.	76.B
Theca.	357.C	Thracæ. 162.D.	165.D	Timidus.	203.A
Theilm.	100.C	Thracæ Romanis ſubijciuntur. 93 D.	† 103	† Timidus, & timens.	35.D
Themſcirij campi.	267.B	Thracius lapis.	306.B	Timor. 203. A.	† 52.D
† Theodoricus Gotthorum rex.	110	† Thraſcias ventus.	86.A	† Timor bonus, & malus.	14.
Theoſofiani hæretici.	146.C	Threnos. 29. B.	114.D	A	
Theoſofianus codex.	79.A	Throni.	127. C. A	† Timor pauor, metus, & formido. 13. D.	40.C
Theoſofius hæreſiarcha.	146.	† Thronus, ſedes, & ſolium.	33. A	† Timor; & timiditas.	14.A
C		Thubal.	162.D	* Timor Domini inani gloriæ reſpondet.	414.A
Theoſofius Imperator.	98.A	† Thurifmundus Gotthorum rex.	157.D	* Timoris ſancti effectus. 381.	
† 109.		Thus.	340.D	B	
Theoſofius minor Auguſtus.	79.C.	Thus maſculum.	340.A	† Timotheus Pauli diſcipulus.	154.A
† 110.		Thus, reſina, & gummi.	340.	† Timotheus hæreticus.	124.
† Theoſofius Epifcopus Moſpueſtenus.	119.D	A		A	
Theoſotion interpres.	97. C.	Thaſci. 105. D.	165.C	Tinctura.	387. B
103. C		Thaſcia.	271.B	Tinea. 235. D.	236.B
† Theoſotion Ephēſius.	107.	Thyites lapis.	307.A	Tingis ciuitas. 273. D.	287. D
Theologi philoſophi.	148.A	Thyle inſula.	274.D	Tingitania.	271.B
Theologi poetæ.	150.A	Thymallus.	237.D	Tintinnabulum.	60.A
Theophilus Epifcopus.	102. A	Thymele.	364.B	Tir. ſo.	320.D
109. D.	† 110	Thymelici.	364.B	Tiro Ciceronis libertus.	16. B
† Theophrastus.	103	Thymiana.	78.A	Tirones.	171.A
Theriaca.	76.C	Thymus. 78. A. 237. D.	342.	Titan. 155. D.	345. D
Θερινός Προπινός.	64.A	D.		Titani.	155. D
Theriltrum.	385.B	Thynna olim Bithynia.	391.	Titanes.	168.A
Thermæ.	291.A	A		Tithymallum.	345.D
* Theſaurarius, & quid ad eã pertineat	392.C	Thynni.	237. C.	Titi aues.	245. C
* Theſauri Ægyptiorũ.	160.D	Thynnus annulus.	391.A	Titio.	332. D
Theſaurus.	317. C	Thyſus.	349. D	* Titulus crucis Chriſti corruptus non eſt.	278. D
Thelis. 11. C. 37. A. D.	58. B	Tiara 380. A.	388. A	Titus Genutius.	79. B
Thelſali.	164. D	* Tiara in capite ſacerdotis.	345. A	Titus Imperator.	97. B
Thelſalia.	270. C	Tiaraſ reges gerunt rectas, ſatrapæ incuruas.	388. A	† Titus Imp. Hieroſolytam capit. 106. eius præclarum dictum.	ibidem.
Thelſaliæ flumina duo.	255.	Tiberiadis oppidum.	258. C.	Titus Pauli diſcipulus.	154.
B		284. D		B	
Thalſalonica ciuitas.	270. D.	Tiberiadis lacus.	258. C	Tityonis magnitudo.	217.
286. B		Tiberium marmor.	308. D	D	
† Theudemirus Sueuorum rex.	65. B	Tiberius Imperator. 97. A. 98. C.	† 105	Tityrus.	224. B
† Theuderodus Gotthorum rex.	166	† Tiberius ſecundus Imperator.	111	Tmesis.	25. D
† Theudericus Gotthorum rex. 157. B. 158. B. D.	166	Tiberius Imperator vitri artificem iuſſit interfici. 317. C		Tobias. 101. C.	† 149. D
† Theudericus Iunior Gotthorum rex. 159. D.	166	Tibiæ. 59. C. 210. D. † 53. C		* Tobias priſcæ legis imaginẽ tenuit.	247. B
† Theudericus Italiae rex.	159. A	C		Tobtæ Raphael viſum reſtituit.	127. B
† Theudis Gotthorum rex.	159. A.	Tibiæ inuentæ in Phrygia.	59. C	* Tobia filius Chriſti imago.	247. C
† 159. D.	166	Tibicen.	59. C	Toga.	383. A. B
† Theudiſclus Gotthorũ rex.	159. D.	Tigillum.	373. B	Toga candida ſiue cretata.	383. B
Thicus Iaphet filius.	162. D.	Tigna.	378. C	Toga meretricum.	385. A
165. A.	269. B	Tignarius.	378. B	Toga palmata.	383. B. 354.
Thius. 179. B.	183. B	Tigris.	227. B	A	
Thogorma.	162. D	Tigris fluius	160. C. 227. B.	Toga	
Thola. 96. A.	† 97	267. A			

I N D E X.

Toga picta.	383. B	Torus.	393. A	Tribula.	405. B
Toga purpurea.	384. C	Toruu.	203. C	* Tribulatio iustorum.	107. B
Toga purpurea.	354. A	† Totila Ostrogothorū rex.	111.		
† Toga, & tuga.	41. B	† Totum, & omne.	26. A. 45. A	* Tribulationes huius vitæ	aquis prætereuntibus comparantur.
Toga mensura.	383. B	Toxica.	343. A		107. C
Togis depositis ire ad fuga.	384. A	Trabariz naues.	368. D	Tribunal.	294. B
* Tolerantia diuinæ correptionis.	68. C	Trabea.	383. C	Tribuni.	171. C. 174. B. 176. D
* Tolerantia suadetur.	382. B	Trabes.	378. C		317. D
† Tolerantia, & patientia.	27. B. C	* Trabes in oculo proprio.	101. C	Tribunitia leges.	81. D
* Tolerare mala.	68. C	† Thracidas ventus.	86. B	Tribus.	174. C
† Tollere, & auferre.	32. D	† Traco, & draco.	10. B	† Tribus duæ semis, quæ trans Iordanem à Moyse acceperant terram.	205. A
Tolles.	207. B	Tracomitis ciuitas.	162. A	Tributa.	317. D
† Toletani Archiepiscopi veteres.	167	Tractatus.	105. A	Trichorus.	313. B
Tolosates.	166. C	Traducere, vel transducere vires.	330. D	Triclinium.	292. D
Tolus.	210. D	Tragædi.	364. A	Triens.	367. A
Tomentum.	385. C. 386. B	Tragelaphi.	222. D	Trifinium.	300. B
Tomi.	104. D	Tragici poetæ.	149. B	Trifolium.	345. B
Tonitrua quomodo fiant.	251. D.	Tragum.	371. C	Triga.	362. A
	† 83. A	Traianus Imperator.	97. C.	Trigamus.	184. A
* Tonitrua, & fulgura in eremo.	164. A	† 106.		Triginta.	52. B
Tonitruum, & fulgur simul.	252. C	Traiectus.	368. C	Trigonaria pila.	366. B
† Tonitruum superna est increpatione.	83. B	Trama.	388. A	Trilicis vestis.	381. D
Tonsa.	369. D	Trames.	19. D. 301. B	Trimestre ordeum.	327. C
Tonsilla.	369. B	† Trames, semita, & callis.	33. C	Trimestre triticum.	327. B
Tonfores.	369. D			Trimetrum.	28. B
* Tonsura clericorum.	345. D	Tramoserica vestis.	381. B	Trinacria.	276. D
* Tonsuræ ecclesiasticæ vltus.	345. C	Tranquilli locus.	355. C	Trinepos.	178. D. 180. B
Tonus.	58. A. 252. C. 380. G	† Tranquillum, & serenum.	33. B	Trineptis.	180. B
Topazion, & eius genera duo.	310. B	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Trinitas.	126. A
Tophus.	373. B	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Trinitas in rebus personarum nominibus est.	126. C
Topica.	49. A. C	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	† Trinitas, & vnitas.	47. C
Topica oratoribus, dialecticis, poetis, & iuris peritis argumenta præstant.	50. B	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	* Trinitas integrè sibi soli nota est.	3. A 108. C
Topicorum diuisio triplex.	49. C	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	† In Trinitate tria nomina, sed vna substantia.	47. C
Toralia.	386. A	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	† Trinitatem in personis non distinguere impium est.	48. A
Torannius Rufinus presbyter.	120. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A		
Torcular.	295. B	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Trinitatis alia nomina propria, alia appellatiua.	126. B
Tori.	208. A.	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	† Trinitatis personæ.	47. C
Tormenta.	50. B. 88. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	† Trinitatis probatio.	47. C
Tormentum.	370. B	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	† Trinitatis interna mysteria.	48. D
Torminosi.	72. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	* Trinitatis probatio.	260. D. & cætera.
Torpedo.	238. A	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	* Trinitatis significantia.	260. D
† Torpor, & pigritia.	27. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A		
* Torpor, & ignauia contra exercitium virtutum dicunt.	417. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	* Trinitatis personæ quomodo distinguendæ.	396. C
Torques.	389. A	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Trio.	366. B
Torrens.	160. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Trion.	222. C
† Torrens, & fluuius.	15. B. 21. C. 38. A	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Triones.	67. C
Torris.	332. D	† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Tripedes.	399. C. 401. B
		† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Tripodes.	403. D
		† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Tripolitana prouincia.	272. D
		† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Triptolemus.	326. B. † 97.
		† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Triptota nomina.	7. C
		† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Triquetra.	276. D
		† Transcribere, conscribere, & scribere.	7. D 42. A	Trire-	

I N D E X.

Triremes.	368. B	† Tum, & tunc.	35. D. 39.	Tyberinus rex.	261. D
Triscelos.	399. C	‡ B		Tyberis fluvius, siue Tibris.	261. D. 271. D
Trismegistus.	155. C	† Tumidus, & turgidus.	35.	Tyle insula.	265. C
Tristis.	203. C	‡ A		Typanum.	60. C
* Tristitia contra gaudium spirituale dicit.	417. B	* Tumor contra humilem satisfactionem.	417. D	Typhe.	346. D
† Tristitia, & mœstitia.	35. C	Tumultuatio.	172. D	Typhus.	346. D
† Tristitiæ tria genera.	62.	Tumultus.	352. A	Typi.	73. D
‡ A		† Tumultus, & bellum.	35. B	Typus herba.	346. D
† Tristitiam subiugant fraterna alloquia.	62. D	Tumulus 280. B.	298. B	Tyranni.	170. D
Tritaeus. 177. A.	180. B	† Tumulus, & sepulcrum.	32. D. 45. D	Tyrannus.	20. D
Tritheia hæretici.	146.	† Tunc, & tum.	35. D. 39.	† Tyria vrbs.	97.
‡ C		‡ B		Tyro.	170. D
Triticum.	327. A	Tundere.	372. C	Tyrreni tubam inuenerunt.	59. B
Triton.	157. A	Tungrij.	166. C	Tyrrenia. 268. B.	271. C
Tritonia Minerua.	157. A	Tunica.	380. B	Tyrrenum mare.	257. B. A
Triuia Diana.	156. B	Tunica manicleata.	380. C	Tyrrenus, & Lydus fratres.	268. B
Triuia.	301. C	Tunica pectoralis.	380. C	Tyrus vrbs. 264. C.	284. D
Triumphantis insignia.	353. B. C	Tunica talaris.	380. C	Tyrus ciuitas olim Sarra.	238. C
Triumphus.	353. A. C. D	Tunica.	234. B	‡ C	
Trochæus pes. 11. C.	76. D	Tunicæ pellicæ primum ferunt.	380. C	Tyrus Carthago dicta.	285. B
Trochaicum carmen.	28. B	† Tuor, & tueor.	46. B		
Trochlex.	369. A	† Turba.	23. C	V.	
Troglodytæ.	167. C	Turbidus.	203. D	V, & I.	3. D
Troia.	268. A	† Turbidus, & turbulentus.	35. C	V, digamma.	4. B
Troia capta. 96. A.	† 97.	Turbiscus.	337. A	V, viuum significat.	17. A
Troiani. 164. C.	283. B	Turbo.	254. B	Vacca.	222. D
Trophæum.	353. D	† Turbulentus, & turbidus.	35. C	Vacca vrbs.	166. C
Tropi.	24. A	Turdella.	245. D	* Vaccæ allophilorum archm Dei gestantes.	89. A
Τροπικὸς ὀρεινός.	251. A	Turdi. 236. C.	245. D	Vaccæi.	166. C
Tropicus.	251. A	† Turgidus, & tumidus.	35. A	Vada.	258. C
Tros. 164. C.	268. A	‡ A		Væ.	18. D
Tructæ.	236. D	† Turibius Archiepiscopus Toletanus.	167.	† Væ, & ve.	37. A
Truculentus.	203. C	† Turismundus rex Gotthorum.	166.	* Vagatio dissoluta.	418. A
Trudes.	356. A	Turma.	172. C. B	Vagina.	357. C
Tralla.	377. C	Turpilij locus.	370. B	† Vagire, & mugire.	37. D
Truncus. 208. A.	332. D	Turpis.	203. A	Vagus.	203. D
Trutina.	321. D	† Turpis, & deformis.	9. B	Vah.	10. A
Trutinator.	203. C	Turres.	290. A	Valens.	98. C
Tuba. 59. B.	354. B	Turris Babel ædificatur. 96. A.	† 94.	† Valens, & firmus.	15. A
† Tuba, & tuba.	41. B	* Turris Babylonæ quid significet.	128. B	† Valens Imperator.	155. A. 156. A
* Tubæ argenteæ duæ.	187. B	Turtur.	245. B	† Valens, & Valentinianus fratres Imppp.	100.
† Tubalcain ferri inuentor.	93.	* Turtur, & columba in sacrificio.	177. A	Valentiniani hæretici.	143. D
Tubantes.	166. C	Tuscanicæ columnæ.	373. D	Valentinianus Imperator.	98. A. † 109.
Tubera.	350. C	Tusculanus lapis.	307. B	Valentinus hæresiarcha.	143. D. † 106.
Tubex.	367. B	Tusillæ.	207. B	Valentinus Imperator.	97. C
Tubraci.	381. C	Tutsis.	73. C	Valerianus Imperator.	98. A. † 107.
Tubruci.	381. C	Tutor.	203. B	† Valetudo, & infirmitas.	36. C
Tuci.	245. B	Tutorem, & pædagogum olim obrui, prouerbialiter.	203. B	Valgij versus.	370. C
Tudis.	272. C	‡ B		Valles.	280. B
† Tueor, & tueor.	46. B	† Tuum, & tum.	35. C	Valles humidæ nebulas exhalant.	253. D
† Tufa, & tuba.	41. B	† Tuus, & tus.	35. C	† Valles, & conualles.	27. B
† Tuga, & toga.	41. B			Valli.	
Tugurium.	298. A				
† Tulga rex Gotthorum.	166.				
† Tulit abstulit, & substulit.	35. A				
† Tullus Hostilius prior census egit.	100.				

I N D E X.

Valli.	297. D	Veientana gemma.	313. A	Venti vis.	253. D	
Vallum.	297. D	Vela.	370. B.	Vento nihil velocius.	254. C	
† Vallum, & murus.	297. D	* Vela cilicina vndecim.	172. C	Ventorum quattuor principales spiritus.	253. D	
Valuæ, & fores.	295. B. † 20. C	Velenſis tunica.	381. C	Ventorum Septentrionalium, & Australium natura.	254. D	
* Vanæ gloriæ fauores qui diligunt.	90. B	† Velitari, & meditari.	47. B	† Ventorum nomina.	86. A	
Vandali in Africa extinguntur.	98. B	Velites.	171. D.	Ventus.	253. D	
Vanus.	203. D	Vellus.	386. B	Vēpres.	337. C	
Varij.	236. D	* Vellus, & area.	210. D	Venus.	153. C.	
Varius.	203. C	† Velocitas, & celeritas.	36. B	Venus ex fluctibus creata.	219. B	
Varius equus.	224. A	42. C	Velorum genera.	370. B	Venus in Cythera orta.	276. A
M. Ter. Varro.	104. B.	† Velum oppanſum in medio tabernaculi.	172. A	† Venus in tertio cæli circulo.	79. A	
† 103		Venæ.	210. D	Venustas ædificiorum.	374. D	
Varro agriculturâ expoliuit.	326. A	Venabula.	356. B	Venustus.	203. C	
Varronis locus.	1. C. 18. D. 27. B. 42. A. 77. B. 149. B. 151. A. 209. B. 281. A. † 71. A	Venator.	204. A	Ver.	93. C.	
Varronis verſus.	337. B	Venatorum officia quattuor.	204. A	Ver nouum.	92. C	
Vas.	398. B	Venditio.	84. B	Ver nouum, adultum, & præceps.	93. C	
* Vas Petro oſtenſum.	115. A	† Vendo, & veneo.	36. A	† Ver humidum, & calidum.	69. B	
Vaſa aquaria.	400. A	Veneficus.	204. A	† Ver allegoricè.	70. A	
Vaſa Aretina.	398. D	* Venena circumlita melle latent.	92. C	† Veranianus.	163. C	
Vaſa cæлата.	399. A	Venenum.	233. D. 397. A	Veratrum.	343. D	
Vaſa coquinaria.	401. A	* Veneratio maior fit pro potentia, quàm pro reuerentia ſanctitatis.	108. C	Verax.	203. B	
Vaſa eſcaria.	398. B	Veneræ aues.	245. C	Verba Grammaticorum, & Rhetorum in quo differât.	8. D	
Vaſa fiſtilia.	398. B. C	Veneris crinis.	313. A	Verba actiua, paſſiua, neutralia, & deponentia.	9. D	
Vaſa luminariorum.	402. B	Veneris ſtella.	68. A	* Verba inhoneſta fugienda.	384. B	
Vaſa olearia.	400. C	Veneris ſtella vmbra facit.	79. A	* Verba otioſa vitanda.	40. B	
Vaſa potoria.	399. B	† Veneti, & Præſini ciuile bellum faciunt.	112	51. A		
Vaſa reſpoſitoria.	401. D	Venetia.	286. B	* Verba diaboli.	71. A	
Vaſa Samia.	276. C. 398. D	Venetum.	376. C	Verbalia nomina.	7. C	
Vaſa vinaria.	400. A	Venetus color.	362. B	Verbaſcum.	346. B	
Vaſa apud veteres, neque aurea, neque argentea, ſed fiſtilia.	398. C	* Veniam pigrè præſtantes.	92. C	Verbena.	345. A	
† Vaſa templi diui Petri Gothi diripere noluerunt.	156. C	* Veniam poſtulati cito ignoſcendum.	92. B	Verbera.	88. B	
* Vaſa Domini in Babyloniam deportata.	235. A	Venter.	211. B. † 53. B	† Verbera, & flagella.	36. C	
In vaſis tria quæruntur.	399. C	† Venter hominis.	51. B	* Verbera Ægyptiorum.	160. B	
Vaſcones.	166. C	* Venter importuniſſimus exactor.	62. C	Verbis ſimilia nomina.	7. C	
Vaſculum.	398. B	† Venter alius, & vterus.	3. A	Verborum genera.	8. D. 9. D	
† Vaſtitas, & vaſtitudo.	36. B	Venti quomodo ſiant.	251. D	Verborum ſpecies.	9. A	
Vates.	138. A.	† 85. B	Venti aerem conglobant, nubemque faciunt.	Verbum.	8. C. 46. A. 105. A	
† Vates, & pontifex.	28. A	Venti duodecim mundi globum flatibus circumagūt.	254. A	† Verbum, & fermo.	36. D	
Vaticinia.	149. B	Venti pennas habere ſinguntur.	126. B	Verbum Chriſtus.	122. A. † 49. B	
Vbera.	208. C	Venti cardinales.	254. D	Verecundus.	203. C	
† Vbera, & mamma.	42. A	† Venti aliquando Angeli intelliguntur.	85. D	† Verecundus, & pudens.	27. B	
† Vbera, & papilla.	23. D	† Venti aliquando incētores ſpiritus ſignificant.	85. D			
Ve.	18. D					
† Ve, & quæ.	37. A					
Vecors.	203. D					
† Vecors, & veſanus.	36. B					
Veces.	88. C.					
Veſtigalia.	318. A					
Veſtor.	204. A					
Vehiculum.	404. C					

I N D E X.

† Verecundus Episcopus Africanus.	120. B	† Vesper.	82. C	† Victima, & sacrificium:	33.
Veredes equus.	224. B	† Vesper Antichristi typus.	82. C	A	
Verennes.	405. C	Vesta.	156. C	* Victor, & victi.	194. A
† Vereor, & revereor.	44. C	Vestes quarundam gentium propriæ.	382. A	Victor Tunnensis Episcopus.	95. A. † 92. 127. A
Veretrum.	210. A	* Vestes non attritæ filijs Israel in deserto.	197. C	Victoria.	353. C
Vergilia. 68. A.	† 81. C	Vestibulum.	295. A. D	† Victorinus Episcopus.	120. C
Veridicus.	203. B	Vestigatores.	204. A	Victorinus orator.	35. C. 44. B.
Veris equi præfati.	363. C	Vestigia.	301. C	Victorius.	109. D
† Veris initium.	69. D	* Vestigia Dei.	4. B	Vicus.	394. B
Veritas.	203. B	† Vestigia hominis.	51. B	† Victus, & victus.	37. C
* Veritas in lectione amanda, non verba.	83. D	Vestimentum.	380. A	Victus. 289. A. B.	290. B
* Veritas iniquis molesta.	93. C	† Vestimentum, & vestis.	39. A	† Vicus, & via.	37. B
* Veritas fallaciæ, & mendacio respondet.	420. D	Vestis quo contacta non adauritur.	246. C	† Videre, aspicere, & intueri.	36. A. 39. D
* Veritatem metu tacere.	99. B.	Vestis Sacerdotalis in lege.	379. D. * 174. A	Vidua. 184. A.	185. A
* Veritati tantò quisque vicinior, quantò longius ab ea esse putat.	90. B	* Vestis ex lana, & lino non induenda in lege.	199. A	† Vidua vera.	357. C
Vermes carniùm.	123. A	† Vestis, & vestimentum.	39. A	* Vidua quæ in gazophylacio duo iecit minuta.	254. D
Vermiculus.	387. B	Vestitus.	380. A	* Vidua, & earum exemplum.	357. B
Vermis. 235. D.	236. B. C	Vestium genera.	380. 381	Viere. 149. B.	† 3. D
Vermis Christus dicitur.	123. A	Vestium Sacerdotalium octo genera in lege.	379. D	Vigilia.	171. C
Verrere.	371. C	Veterani.	171. A	* Vigiliarum antiquitas, & de uotio.	333
Verres.	222. A	Veteres in propatulo, & communiter vescebantur, ne singularitas luxuriæ gigneret.	394. C	Viginti.	52. B
Verriculum.	371. C	† Veteres sedentes epulabantur.	33. B	Vilis.	203. C
Verrij, Flacci locus.	281. A	Vetula.	216. D	Villa.	298. D
Verruca.	75. A	Veturius.	79. B	Villicus. 175. C.	176. B
Verrucaria.	344. C	† Vetus, & antiquum.	36. A	Vimen.	336. C
Versipellis.	203. C	† Vetus, & vetustum.	39. B	† Vincentius Archiepiscopus Toletan.	167.
Versus. 28. A.	107. D	Vetus testamentum.	99. A	† Vincentius Cæsaraugustan. Episcopus, apostata.	129. C.
† Versus de ventis.	87. B	Vexare.	203. D	C.	160. C
Versutia.	203. C	Vexatus.	203. D	† Vinculus, & victus.	37. C
Versutus. 188. A.	203. C	Vexillum.	354. D	Vincula.	88. A
† Versutus, & callidus.	6. D	† Vgnericus Vuandalorum rex.	164. B	† Vindex, & vltor.	44. A
Vertex. 205. D.	249. C	† Vgni.	164. B	† Vindicare, & vlcisci.	36. D
Vertibula.	209. C	† Vgni Gotthos expulerunt.	155. D	Vindilius fluuius.	166. B
Vertigo.	73. B	† Vgni proprio excidio deustati.	158. B	Vini tædium.	238. D
Veruactum.	327. A	Via.	301. C. D	Vinnola vox.	58. C
Veruex.	221. B	Via Christus est.	123. C.	Vinum.	58. C
Verus.	203. B	* 158. B		Vino fæminæ non utebantur apud Romanos, nisi sacrorum causa.	397. A
Vesanus.	203. D	Via lactea.	251. C	* Vino dediti, & luxuriosè viucentes.	62. D
† Vesanus, & vecors.	36. B	Via militaris.	301. A	Vinolentus.	203. D
Vesica.	211. D	† Via, vicus, & platea.	37. B	Vinum.	396. D
Vesicæ vsum volucres non habent.	211. D	Via.	290. B	Vinum venenum veteres vocabant.	397. A
Vespa.	248. B. C	Viarum mensuræ.	301. B	Vinum vt venenum adolescentula fugiant.	397. A
Vespasianus Imperator.	97. B	Vitia. 199. D.	329. A	Vinum Amineum.	397. C
† 106		† Vicinia, & vicinitas.	44. A	Vinum colatum.	397. D
Vesper.	91. D	Victima.	115. A	Vinum crucium.	397. A
* Vesperta cognitio creaturæ in se ipsa nominatur.	7. C	† Victima, & hostia.	44. B	A	
* Vesperæ.	333. B			Vinum Falernum.	397. C
† Vesperascere, & vesperefcere.	37. D			C	
Vesperna.	394. C			Vinum gazetum.	297. D
Vespertilio.	243. C			Vinum	
Vespertinum officium.	113. B				
† Vesperum.	65. A				

I N D E X.

- Vinum honorarium. 397. D
 Vinum inferum. 397. D
 Vinum limpidum. 397. C
 Vinum mali Cydonij. 333. C
 Vinum roseum. 397. C
 Vinum spurcum. 397. D
 Vinum succinatum. 397. C
 Vinum turbidum. 397. C
 Viola. 343. B
 Viola purpurea, alba, & melina. 343. B
 Vipera. 232. B. 234. B
 † Vipercum, & viperinum. 37. A
 Vipsanius Philargius. 16. B
 Vir. 183. D. 203. B. 215. D.
 † 53. A
 Vir caput mulieris. 385. B.
 * 359. D
 † Vir, & homo. 36. C. 53. D
 † Vir, & masculus. 45. B
 † Vir, & mulier. 54. B
 † Vir, & virus. 37. C
 * Vir ad imaginem Dei factus: mulier ad imaginem viri. 12. B
 * Vir propter se creatus, mulier propter virum. 12. B
 Vir sanctus. 28. C
 Vir ecclesiasticus. 93. B
 * Vir qui cum Iacob luctatus est. 240. D
 * Vir, si comam nutriat, ignominia est. 354. D
 Virago. 54. A. 216. A
 † Virens, & viride. 37. C
 Vires senectute, & morbo minuuntur. 216. A
 † Vires, & virtus. 44. D
 Virga. 216. A. 332. A
 * Virga Aaron. 170. D
 * Virga Aaron florem profert. 189. B. 190. C
 * Virga Moysis in draconem versa. 159. A
 Virga. 88. C
 Virgilius. 24. A
 † Virgilius nascitur. 103.
 Virgilij dictum. 188. B
 Virgilij locus. 13. A
 Virgilius locus illustratus. 165. A. 167. B. 171. A. B. 184. B. 189. D. 199. C. 289. B. 295. B. 328. D. 334. B. 335. B. 143. B. 346. C. 353. B. D. 359. B. 381. D. 194. A. † 22. C. 32. A. 33. D. 71. A. B. 81. B. 82. D. 84. A. 87. B. 88. C
 Virgilij varia lectio. 88. C. 195. B
 Virgines quare Vestæ dica-
 ta. 156. B
 † Virgines, vel viragines. 54. A
 * Virgines de suis meritis gloriantes. 59. B
 * Virgines feliciores in vita æterna. 59. C
 * Virgines angelis æquales. 59. C
 * Virgines sacræ. 355. C
 * Virgines quinque sapientes, & quinque fatuæ. 251. D
 * Virgines quare in benedictione velentur. 357. B
 † Virginitas, & castitas. 6. C
 * Virginitas nuptijs præfertur. 59. B. 350. A
 * Virginitas admonita, non iusta 59. B. 356. D
 * Virginitas geminum bonum. 59. C
 * Virginitas vera. 356. A
 * De Virginitate. 59. B
 * Virginitatis sanctum propositum à quo exortum. 355. C
 * Virginitatis laus. 356. A. & cætera.
 * Virginum virorum caput Christus.
 Virginum fœminarum caput Maria. 355. D
 Virginum ornatus crines. 383. A
 Virga. 68. D. 216. A
 † Virgo mulier, & fœmina. 36. C
 † Virgo, & virago. 36. D
 * Virgo carne non mente. 59. A
 † Virgo quedam vasa de sacario Petri Apostoli Gotthis dare renuit. 156. C
 Virgultum. 332. A
 Viri virtus maxima, mulieris minor. 215. D
 Viri apud antiquos discumbabant, mulieres sedebant. 403. C. † 33. B
 Viti tonfi capillis. 383. A
 * Viti duo in agro. 251. C
 * Viti duo in lecto. 251. C
 * Viti sancti. 85. C
 † Viride, & virens. 37. C
 Viridis. 203. C
 Viriolæ. 389. C
 † Viriosus. 45. C
 † De Viris illustribus. 118.
 Viro infame ultra vnum annum gestare. 390. C
 Virtus. 360. A
 Virtus Christus. 122. B
 † Virtus, & vis. 45. A
 † Virtus, & fortitudo. 36. B
 * Virtus boni operis. 34. A
 * Virtus libidine frangitur. 59. D
 * Virtus sine humilitate, & caritate. 56. D
 * Virtus libidine frangitur. 59. D
 Virtutes. 127. C
 Virtutes animæ quattuor. 43. B
 † Virtutes, & vires. 44. D
 † Virtutes malè vsæ. 61. D. * 54. A
 * Virtutes sanctorum. 41. B. 90. C
 * Virtutes ex virtutibus oriuntur. 54. B
 * Virtutes à modico incipiunt. 55. A. B
 * Virtutes simulatæ. 55. A
 * Virtutes summæ, & mediæ. 55. D
 * Virtutes contra vitia. 56. B
 * Virtuti contraria invidia. 91. D
 * Virtutum appetitus. 55. A
 * Virtutum discretio. 54. B
 * Virtutum pugna aduersus vitia. 56. A
 * Virtutum, & vitiorum conflictus. 413. B
 Virus. 210. A
 † Virtus, & vir. 37. C
 Vis. 86. B
 Vis priuata. 86. B
 Vis publica. 86. B
 † Vis, & bis. 37. C
 † Vis, & vires. 45. C
 † Vis, & virtus. 45. A
 Viscarago. 345. B
 Viscera. 210. B. † 52. D
 Viscum. 345. B. 395. A
 Viseus. 209. A. 210. A. 345. C
 † Visere. 39. D
 * Visio animalium in Ezechiele. 85. D
 * Visiones spirituum immundorum in somnis. 73. A. B. C. D
 Visionum genera. 135. B
 * Visitatio Dei. 68. A
 Visula vva. 330. B
 Visus. 205. B. † 54. A
 † Visus, & visi. 37. C
 † Visus

I N D E X.

- † Visus longinquitate lo corū
languescit. 79.B
Vita. 204.A
Vita Christus est. 122.A
Vita testis. 359.D
† Vita actiua, & contemplati-
ua. 59. A.B. * 85. B.D
Vita beata. 34.A
* Vita recta cum fide. 34.C
* Vita ista vesperum futura
mane est. 104.D
* Vita sine doctrina, inutilem
doctorem facit. 95.D
* Vita breuis. 110.C.D
* Vita impijs grata, iustis ama-
ra. 110.D
* Vita expletur diebus singu-
lis. 111.A
* Vita vitalis Christus est. 111.
A
* Vita mortalis nostra est.
ibidem.
* Vitam sine crimine multi ha-
bere possunt, sine peccato
non possunt. 46.A
† Vitam actiuam exercere de-
bent qui ad contemplatio-
nem peruenire contendūt.
59.C
* Vitam longam quærens.
111.A
* Vitam odio habere, & mori
timere. 111.C
Vitabundus. 197.D
Vites. 329.A
Vites mutatione loci, & qua-
litate, & nomen amittūt.
330.D
Vitia apud Grammaticos. 22.
A
Vitia in verbis fugienda. 39.
A
Vitia litterarum verborum, &
sententiarum cauenda. 38.
B
† Vitia principalia octo. 62.
B
* Vitia quando expelluntur
acrius consurgunt. 39.C
* Vitia superare sancti toto ni-
su contendunt. 53.C
* Vitia accusans, & perpetrās.
53.D
* Vitia dum non perfectè vi-
tantur. 53.D
* Vitia corrigere qui non de-
bet. 93.D
* Vitia ex vitijs oriuntur. 54.
B
* Vitia sibi succedunt. 54.
D
* Vitia quædam virtutum spe-
cies præferunt. 55.A
- * Vitia à modicis criminibus
incipiunt. 55.B
* Vitia prius extirpanda dein-
de virtutes inferendæ. 55.
C
* Vitia cum virtutibus ad vti-
litate interdū configunt.
56.B
* Vitia odio habenda non ho-
mo. 92.D
* Vitia aliorum multi cernunt,
sed non sua. 101. B.C
Vitibus quæ conueniunt. 330.
D
Viticella. 346.A
* De Vitijs. 53.B
* Vitijs quis dominabitur. 62.
A
* Vitio perfectè renuntiare.
53.C
* Vitio nequaquam resistitur,
si conspersioni ceditur. 71.
A
* Vitijs, & virtutum con-
flictus. 413.B
* Vitiosi ad regimen eccle-
siæ non promouendi. 95.
B
Vitis. 329.A
Vitis Christus. 123.C
† Vitis quando inuenta. 97.
Vitis alba. 346.D
Vitis cionia. 330.C
Vitis nigra. 346.D
Vitis syriaca. 330.C
* Vitium naturale non est,
quia nocet naturæ. 8.D
* Vitium occultum, & publi-
cum. 57.A
Vitricus. 179.D
Vitrum. 316.C
Vitrum flexibile. 317.B
Vitrum fractum ouo calce ad-
mixto glutinatur. 246.
C
Vitta. 388.B. 389.C. 391.
C
Vitta, & tænia. 389.C
Vittis nisi castæ matrone vti
non poterant. 404.
A
Vitula. 216.A. 222.D
* Vitula rufa in sacrificio. 190.
D. 191.B
Vitulus. 222.D. 236.C
Vitulus Christus. 123.A
Vitulus ex muliere generatus.
218.B
* Vitulus in sacrificio. 166.D.
177.D
* Vitulus qui pro sacerdotis
emundatione offerebatur.
183.C
- Viuens. 203.C
† Viuens, & viuus. 37.A. 42.
B
* Viuere. 111.B
† Viuere, & bibere. 37.
C
* Viuere recte. 34.A
* Viuere sollicitè oportet.
111.D
Viuus. 203.C
† Viuus, & viuens. 37.A. 42.
D
Vl. 162.A
* Vlcera Ægyptiorum. 160.
B
† Vlcisci, & vindicare. 36.
D
Vlcus. 75.D
† Vlcus, vulnus, & plaga. 36.
C. 45.A
Vliginosus ager. 299.C
Vligo. 299.C. 302.A
† Vlysses. 97.
Vlysis focij transformati. 220.
A
† Vlla, & olla. 37.D
Vlmus. 336.D
Vlna. 208.B
† Vlpianus quando claruit.
107.
Vlpicum. 350.A
† Vltor, & defensor. 9.B
† Vltor, & vindex. 44.A
† Vltra, & citra. 36.D
Vlua. 346.D
Vlula. 242.B. 243.D
Vmbilicus. 209.C. † 52.D
Vmbo. 209.C. 358.A
Vmbra. 253.A. † 83.C
† Vmbra terrarum noctem ef-
ficat. 83.D
Vmbra. 236.D
Vmbri. 165.C
Vmbria. 271.B
Vna Sabbati. 90.A
Vncia. 300.A. 322.A. 325.A.
374.C
Vncinoli. 330.A
Vnctio Spiritus sanctus. 125.
C
Vnda. 258.D
† Vnda, & aqua. 4.B. 37.B.
40.C
Vnguenta. 78.A
Vnguenta simplicia, & com-
posita. 78.D
Vnguenta crinium, & corpo-
rum à Syria allata. 265.
B
Vnguentum. 78.C
Vnguentum visibile. 121.
D
* Vnguen-

I N D E X.

*Vinguentum quo perungitur tabernaculum. 174.B	Vox acuta. 58.C	malis malè, & malis benè. 109.A
Vingues. 239.B	Vox alta, clara, & suaui. 58.C	Vtica ciuitas. 285.A
Vingula. 88.D 208.A	Vox articulata. 10.B	Vtile. 203.B
Vingulus annus. 390.D	Vox aspera. 58.C	†Vtile, & aptum. 1.A
Vulcornis. 227.D	Vox cæca. 58.C	Vtres. 400.D
Vnigenitus. 177.B	Vox dura. 58.C	Vua. 246.B †37.A
Vnigenitus Christus. 122.C	Vox perfecta. 58.C	Vua aminea Lanata. 330.D
Vnio. 366.B	Vox vinnola. 58.C	Vua argetis. 330.B
Vniones. 312.D	†Vox, & sonus. 37.A	Vua basilisca. 330.A
Vnitas. 126.A	Vpupa. 245.B	Vua biturica. 330.A
†Vnitas, & trinitas. 47.C	Vr ignis. 194.B 303.A	Vua fœcinia. 330.D
†Vniuersi, omnes, & cuncti. 40.C	Vranoscopus. 238.B	Vua inerticula. 330.B
Vniuersitas. 141.B	Vrbani ciues. 175.B	Vua lupina. 345.D
Vnitoca. 44.C	Vrbicus fluuius. 158.D	*Vua passa vescentes. 187.D
Vnum quid. 51.B	Vrbs. 292.A	Vua rubelliana. 330.D
Vnus. 52.A	Vrbs Roma, cætera oppida. 175.B	Vua visula. 330.B
Vnus Dei nomen. 120.D	Vrbs quare aratro circunda- batur. 289.C	Vua. 330.B
†Vnus, & solus. 36.B 39.B	Vrbs aratro conditur, aratro euertitur. 289.C	Vua Amineæ. 320.D
†Vnus, & vnicus. 36.A	Vrbs, & ciuitas. 289.A	Vua Apianæ. 330.A
Vocalis vna abusiue dicitur syllaba. 10.C	†Vrbs. 36.B	Vua Balanitæ. 330.A
*Vocatio gentium ad fidem. 286.C 291.A	Vrceolus. 400.C	Vua Cerauniæ. 330.C
Vocatiuus casus. 7.B	Vrceus. 400.C	Vua Cydonitiæ. 330.C
Voces perspicuæ. 58.B	Vri. 223.A	Vua dactyli. 330.C
Voces pingues. 58.C	*Vrias Hetheus. 227.B	Vua duracinæ. 330.C
Voces suaues. 58.B	245.D	Vua Heluolæ. 330.C
Voces subtiles. 58.B	Vriel. 127.C	Vua Libycæ. 330.C
Vocis eleuatio. 11.C	Vrina. 211.D	Vua Mareoticæ. 330.C
Vola. 241.A 337.A	Vrina lyncis in pretiosum la- pidem vertitur. 28.A	Vua Numisianæ. 330.D
Volare. 241.D	Vrit, calor, & frigus. 253.C	Vua præcoquæ. 330.C
Volemis oliua. 337.A	Vrna. 323.C 324.B	Vua purpureæ. 330.C
Volemum. 337.A	*Vrna aurea in arca testamen- ti. 170.D	Vua Rhodiæ. 330.C
†Volo, opto, & cupio. 36.A	Vrsa. 67.C	Vua Stephanitæ. 330.C
Volucres. 241.D	†Vrsatius episcopus. 123.A	Vua suburbanæ. 330.B
†Volucris, & auis. 3.A	Vrsi. 360.B	Vua tripedanæ. 330.C
Volumen. 107.A	Vrsus. 228.B	Vua venular. 330.C
Voluntas. 83.B	Vrtica. 344.B	Vua vnciar. 330.C
*Voluntas Dei. 6.B	Vrus animal. 269.A	†Vualia rex Gotthorum. 157.D 166
*Voluntas maligna. 106.C	Vsci. 165.D	†Vuamba rex Gotthorum. 166
†Voluntas, & voluptas. 36.C 47.A	Vsia. 45.C 236.B	Vuandali. 166.B †163.D
*Voluptas. 187.D	Vsucapio. 86.A	†Vuandali in Africam ex Hi- spania transeunt. 110
Voluptas in icore. 52.D 211.C	Vsura. 85.A	†Vuandalorum historia. 163. B
Voluptas, & voluntas. 36.C 47.A	Vsus. 86.A	†Vuandalorum regnum fini- tur. 164.C
*Voluptas vescendi. 62.D	Vsus fructus. 86.A	Vuangiones. 166.C
*Voluptas labori cedit. 88.B	*Vsus rerum diuersus. 109. D	†Vuitericus Gotthorum rex. 161.A
†Volsianus Imperator. 107	*Vsus bonus, & malus. 386. D	Vuidus. 246.C 330.B
Volutabrum. 302.B	Vter. 211.C	†Vuidus, & humidus. 37.A 39.B
Voluus. 206.B 346.D	†Vter, & vtrum. 36.B	†Vuitremirus Archiepisco- pus Toletanus. 168
Vomer. 405.B	Vterini. 179.C	†Vuitericus rex Gotthorum. 166
Vopiscus. 178.A	†Vterque, & vtrique. 44.C	†Vuitiza rex Gotthorum. 166
*Votum reddendum. 385. B	Vterus. 179.C 211.B	Vulcaniæ insulæ. 277.B
*Votum castitatis. 356.A	†Vterus, alius, & venter. 3.A 53.B	Vulcanus. 153.C 155.B
*Votum facit illicitum, quod erat per naturam licitum. 356.A	†Vti, & frui. 14.C	Vulcanus ignis est. 371.A
Vox. 10.A 58.C	*Vti bonis benè, bonis malè	Vulca-

I N D E X.

- Vulcanus fabricæ inventor. 153.C
 Vulgares notæ. 16.B
 Vulgaris interpretatio scripturarum quinta editio punctuatur. 103.C
 *Vulnera carnis citius sentiuntur, quàm animæ. 68.C
 †Vulnus, vlcus, & plaga. 36.C. 45.A
 *Vulnus inueteratum tardiùs sanatur. 48.B
 Vulpes. 228.B
 †Vulpes ex equa creata. 28.C
 †Vultuosi. 51.D
 Vultur. 242.C
 Vulturinus ventus. 254.A.B. †86.A
 Vultus. 206.C
 †Vultus, & facies. 36.C. 51.D
 Vulua. 211.D
 Vxor. 183.D
 Vxor tres ob causas ducitur. 184.A
 Vxor quattuor debet habere. 184.B
 Vxor quare sub viri potestate est. 184.C *360.A
 *Vxor fratris accipienda in Lege. 200.D
 *Vxor à viro non discedat. 360.A
 *Vxor propter adulterium tantum dimittitur. 360.B
- X
- X**, Littera pro S, & C. 4.D
 Xenocrates. 97.C. 116.B
- †102
 Xenodochia. 292.C
 †Xenophanes. 102
 Xerophagia. 116.D
 Xerxes. 28.D. 97.B.C. †102
 Xerxes bibliothecam in Persas auexit. 103.D
 Xerxes, ponte nauibus factò, in Græciam commeauit. 257.B
 Xerxi lepus ex equa creata disolui regnum portendit. 217.C
 †Xystus Papa Romanus. 118.D
 Xylobalsamum. 341.A
 Xylyglycon. 335.D
- Y
- Y**, Et Z, Græcæ litteræ. 4.A
 18.D
 Y, pro V, scribebatur. 4.A
- Z
- Z**, Pro Z, duplex s, scribebatur. 4.A
 Z, & Y. 18.D
 Zabulon. 132.D. †142.*141.C
 152.C
 Zachæus. 137.D. 54.*254.A
 Zacharias. 101.D. 102.A. 125.D. 126.D. 134.A. 135.A. †100. 148.D 149.D
 †Zacharias, & Elisabeth. 150.B
 *Zacharias figura sanctorum. 246.D
 *Zacharias sacerdos silentium est Legis. 248.B
 *Zachariæ liber quid contineat. 320.C
 *Zachariæ locus. 27.A
 Zambri. 130.C 131.A
 Zame fons in Africa. 255.A
 *Zara, & Phares. 146.B
 Zara. 130.A
 Zebedæus. 137.D
 Zelpha. 129.D. 133.B
 *141.D
 †Zelus, & inuidia. 38.A
 Zema. 398.B
 Zeno Stoicus. 148.A †103
 Zeno Imperator. 98.B
 †110
 †Zepherinus episcopus. 107
 Zephyrus. 254.C †86.A
 Zephyrorum equi albi. 363.C
 Zethus. 57.D
 Zeugis regio. 273.B
 Zeugma. 23.D
 Zizania. 347.A
 Zmilaces. 315.B
 Zodiacus circulus. 64.D
 151.B
 †Zoes primus Ægyptiorum rex. 95.
 Zona. 391.A
 Zonæ cæli quinque. 63.D
 251.A †70.D
 Zoroastes Bactrianorum rex. 163.D †95
 Zoroastes magicam reperit. 96.B 150.C
 Zorobabel. 131.B †149.D
 *Zorobabel typus Domini. 247.B

F I N I S.

ERRATA CORRECTA

In priore parte.

Pag. Col.

8. 1. C. significacionis.
35. 1. C. Ratiocinatio.
35. 2. B. argumentata.
27. 2. C. Cœnosis. Al. Cœnonesis. Hanc.
51. 1. Musica est.
57. 1. B. propius.
60. 2. A. Symphonia.
62. 2. A. inf. c. 37.
84. 1. A. lens.
84. 2. A. potest. (Dele sequentia vsque ad vocem, Nouella)
86. 1. D. præcisa.
87. 2. B. Internicini.
89. 1. D. de natura rerum.
91. 1. A. veniet.
98. 1. B. ann. ij.
103. 1. A. de ciuit. c. 20. & 2. de doct. Chr. c. 8.
112. 1. A. Philo-
150. 1. A. de Dijs.
175. 2. A. habitato.
D. aduersus.
183. 1. A. patre.

Pag. Col.

192. 2. C. Al. linit.
193. 1. C. dus atque.
194. 2. C. sine.
201. 1. B. sapere.
212. 1. A. menstrualis.
213. 2. C. Ex Fest.
220. 1. D. Porrò Onocentauri.
220. 2. B. veneficio.
221. 1. A. barbararum.
225. 2. C. Isai. c. 11.
226. 1. D. li minores equos, nos.
234. 2. A. Ex Hierony.
240. 2. D. esse.
241. 1. B. lib. 3.
C. e Plin. Deleantur cætera.
246. 2. A. maus.
247. 2. B. tamen.
255. 1. D. eò.
265. 2. C. quam luculen-
257. 2. C. LX. annib.
257. 2. D. influere sex vastis. dele adiunctis alijs.
258. 1. A. lx Sol c. 17.

Pag. Col.

268. 2. C. Solin. c. 53.
274. 1. D. Sarranaque.
278. 2. D. eclog. 7.
287. 1. B. Saguntum.
288. 1. C. de Egypt. 35.
306. 1. B. quiddam.
317. 1. B. vitens.
321. 1. D. attrinent.
327. 1. C. priore.
320. 1. D. sine rubore.
331. 2. A. Rubellianis.
334. 2. B. in aqua.
346. 2. D. vltia.
350. 1. B. Naiturrium.
353. 1. D. Et hoc est.
369. 2. B. Por. iculus.
375. 1. A. lib. 15. c. 8.
376. 2. B. Nam & fi.
374. 4. A. Perdix.
379. 1. C. Rabanum.
380. 2. C. incedentis.
397. 2. D. ceruisa
402. 1. C. à cera nomen.

In Differentijs.

Pag. Col.

4. 2. D. propius.
12. 2. D. inuis.
23. 1. D. Non. diã.
35. 1. A. Nonio videtur.
36. 1. A. tergo pecoris.

51. 1. D. & 10.
56. 1. C. origine.
74. 1. C. voluisse.
84. 2. A. idcò.
88. 2. C. quosdam meatus, ventorum.
90. 1. A. molem.

112. 1. B. dentur. Trinus.
129. 2. C. Ercaviceñ.
137. 2. C. releuacione.
D. ostendere.
258. 2. D. alia nigro.
261. 2. A. Era. DCXLI.
B. Era. DCXLIX.

In parte altera.

Pag. Col.

4. 1. D. inueneris.
15. 2. B. suz carnis.
17. 1. B. qui legant.
24. 1. C. redit ad illud.
28. 1. A. alius m. f.
41. 1. A. imitari.
56. 1. D. adhibeatur.
60. 2. A. propius.
C. quidam.
69. 2. B. Domint.
99. 2. A. incorrigibilem.
118. 2. B. coniuncta.

130. 1. D. ab Antichristo.
168. 1. B. numerus trium.
204. 2. A. Transit deinde, & c. (Hæc nota est sequentis capituli: cuius loco hic substituerenda) 2 Raab verò typ. teneccl.) Orig. (xpe & Ambros lib. de Salom. & August plurib. locis.
225. 2. A. Spiritus Hieronis in.
235. 1. A. studio manifestauerit, &
271. 2. D. Ieremie (bis.)
330. 2. D. qua inferebantur.
362. 2. D. perpendendo.
374. 2. C. doloris.
374. 2. D. grauius.

376. 2. B. infestum.
377. 1. D. recurrat.
380. 1. A. habeto.
380. 2. A. miliarum: qui exaltatur, deijcitur: qui eleuatur, prostermitur.
386. 1. C. verò.
387. 2. D. æterno.
390. 1. A. miseratis.
404. 2. A. pignitiæque.
C. desinunt.
415. 1. A. cæce,
D. cur ergo.
416. 1. B. ex correptione.
427. 2. B. vitta.

198. 2. C. 7. quasi ἀρατῆρες. 9. ἀγῖοθαι, id est. 219. 2. C. 8. ἰδύασ. λ. 281. 1. B. 6. Φρίκης.
360. 2. B. 4. τῆς.

Iuan Vazquez del Marmol.

LIBROS
DE D. R.
L. MARCO

M A D R I T I,
Apud Ioannem Flandrum.

ANNO CID. IO. XCIX.

